THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY
281.1
G87
v.31

CLASSICS

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUN 2 0 1978

AUG 8 1978

DEC 21 1981

JAN 7 1983

L161—O-1096

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

http://archive.org/details/diegriechischenc31kirc

DIE GRIECHISCHEN

CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER

DER

ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

EPIPHANIUS

ZWEITER BAND

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1922

IN DER REIHENFOLGE DES ERSCHEINENS BAND 31

PRINTED IN GERMANY

Druck von August Pries in Leipzig.

281.1
H87
v.31

Classics

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
URBANA

Hermann und Elise geb. Heckmann
Wentzel-Stiftung

520273

JUN 7

Classics 21 ap23 Stechert cons v.31

EPIPHANIUS

(ANCORATUS UND PANARION)

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. DR. **KARL HOLL**

ZWEITER BAND

PANARION HAER. 34—64

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1922

PRINTED IN GERMANY

Vorwort.

Nach langer Unterbrechung habe ich nun den zweiten Band dieser Ausgabe zu Ende führen können. Bogen 1—20 waren bereits im Juli 1916 abgesetzt. Ich habe die Aushängebogen mehrfach an Freunde verliehen; sie sind daher schon bisher in wissenschaftlichen Abhandlungen benützt worden. Ob ich das Werk im gleichen Stil wie seither, ob ich es überhaupt werde fortsetzen können, wird mit davon abhängen, wie die in diesen Tagen zur Verhandlung stehenden großen politischen Fragen entschieden werden.

Berlin, den 23. August 1922.

Karl Holl.

Sigelverzeichnis.

V = Vaticanus 503
M = Marcianus 125
U = Urbinas 17/18

Die übrigen Abkürzungen für benutzte Zeugen sind an Ort und Stelle erklärt

P am Rand bedeutet die Seitenzahlen von Petavius
D die von Dindorf
Ö die von Öhler

Im Apparat ist Corn. = Cornarius
Op. = Oporinus
Pet. = Petavius
Dind. = Dindorf
Öh. = Öhler
Jül. = A. Jülicher
Klosterm. = E. Klostermann

Die Verbesserungen des Herausgebers sind mit * bezeichnet

+ = fügt hinzu
< = läßt aus
* = Lücke
† = Textverderbnis
[ ] = zu tilgen
⟨ ⟩ = einzusetzen

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐν ᾧ εἰσιν P229 D214 Ö424
αἱρέσεις δεκατρεῖς·

λδ. Μαρκώσιοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου συμφοιτητής, **34, 1**
δύο ἀρχὰς καὶ αὐτὸς παρεισάγων. ἀθετεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, φαν-
τασίας δέ τινας δι' ἐκπομάτων ἐξ ἐπαοιδῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ
πορφύρεον † μεταβαλὼν μυσταγωγεῖ τὰς ἀπατωμένας γυναῖκας. καὶ **2**
αὐτὸς δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων βούλεται τὰ πάντα † ἡγεῖ-
σθαι ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

λε. Κολορβάσιοι. Καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ὡσαύτως τὰ αὐτὰ **35**
διηγούμενος, κατά τι δὲ διαφερόμενος πρὸς τὰς ἄλλας αἱρέσεις, φημὶ
δὲ πρὸς τοὺς περὶ Μάρκον καὶ Οὐαλεντῖνον, τὰς προβολὰς καὶ ὀγδο-
άδας ἑτέρως ἐδίδαξεν.

λς. Ἡρακλεωνῖται καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν ὀγδοάδων φέρονται μυθο- **36, 1**
λογίᾳ, ἑτέρως δὲ παρὰ τὸν Μάρκον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντῖνον
καὶ τοὺς ἄλλους. ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς παρ' αὐτοῖς **2**
τελευτῶντας | ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται δι' ἐλαίου, ὀποβαλσάμου D215
καὶ ὕδατος, ἐπικλήσεις τινὰς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν ἐπιλέγοντες ἐπὶ τῇ
κεφαλῇ τοῦ δῆθεν λυτρουμένου.

V M anaceph. (die Nebenzeugen Joh. Dam. de haer. Migne 94, 700 A ff Doctr. patr. c. 34; S. 267 Diekamp sind nur ausnahmsweise berücksichtigt)

3 bei der Zählung ist in V M außer der durchlaufenden Nummer ($\overline{\lambda\delta}$—$\overline{\mu\varsigma}$), noch eine besondere für den 3. Tomos durchgeführt ($\bar{\alpha}$—$\overline{\iota\gamma}$); in der Regel stehen beide Zahlen am Rand. Nur die erstere rührt jedoch von Epiph. selbst her, vgl. S. 4, 10 | *συμφριτητὴς οι* aus *υ* V corr *συμφυτητὴς* M **6** † *μεταβαλὼν* (*μεταβάλλων* anaceph.)] lies wohl *μεταβαλλομένων* ⟨*ἐνεργῶν*⟩ * | *ἐμυσταγώγει* V M **7 f** † *ἡγεῖσθαι*] lies etwa *ἠρτῆσθαι* * **9** am Rande $\overline{\beta}$ u. $\overline{\lambda\varepsilon}$ V M **11** *τοὺς*] *τὰς* V M | vor *τὰς* ein *πρὸς* ausradiert V corr **13** am Rande $\overline{\gamma}$ u. $\overline{\lambda\varsigma}$ V M **15 f** *πρὸς τῇ — τελευτῶντας*] *ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τῶν παρ' αὐτοῖς τελευτώντων* anaceph. **16** *ὀπο///βαλσάμου, ο* aus *ω* V corr *ὀπῶβαλσάμου* M *ἀπὸ βαλσάμου* anaceph.

λξ. Ὀφῖται, οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες καὶ τοῦτον Χριστὸν ἡγούμενοι, ἔχοντες δὲ φύσει ὄφιν τὸ ἑρπετὸν τοῦτο ἐν κίστῃ τινί. **37**

λη. Καϊανοὶ ὡσαύτως ἅμα τοῖς πρότερον τὸν νόμον καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ ἀθετοῦντες σαρκός τε ἀνάστασιν ἀρνούμενοι τὸν Κάϊν δοξάζουσι, λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας εἶναι δυνάμεως. ἅμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ τε καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σοδομίτας. | P230 **38, 1** **2**

λθ. Σηθιανοί. οὗτοι πάλιν τὸν Σὴθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι ἐκ τῆς ἄνω Μητρός, μεταμεληθείσης ἐφ᾽ ᾧ τοὺς περὶ τὸν Κάϊν προεβάλετο, εἶτα συνελθούσης μετὰ τὸ τὸν Κάϊν ἀποβληθῆναι καὶ τὸν Ἄβελ ἀπο|κτανθῆναι τῷ ἄνω Πατρὶ καὶ καθαρὸν σπέρμα Ö426 τὸν Σὴθ ποιησάσης· ἐξ οὗπερ λοιπὸν κατήχθη τὸ πᾶν τῶν ἀνθρώπων γένος. καὶ αὐτοὶ δὲ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ ὅσα οἱ ἄλλοι δογματίζουσιν ἐδογμάτισαν. **39, 1** **2**

μ. Ἀρχοντικοί. οὗτοι πάλιν εἰς πολλοὺς ἄρχοντας τὸ πᾶν ἀναφέρουσι καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων γεγενῆσθαι λέγουσιν· ἁλίσκονται δὲ καὶ ἐπὶ αἰσχρότητί τινι. σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσιν καὶ παλαιὰν διαθήκην διαβάλλουσιν. κέχρηνται δὲ καὶ παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, ἑκάστην λέξιν εἰς τὸν ἑαυτῶν νοῦν μεθοδεύοντες. **40, 1** **2**

μα. Κερδωνιανοί, οἱ ἀπὸ Κέρδωνος ⟨τοῦ⟩ ἀπὸ Ἡρακλέωνος διαδεξαμένου τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ· ὃς ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς Ῥώμην μεταναστὰς τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἐξέθετο ἐν χρόνοις Ὑγίνου ἐπισκόπου. δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὗτος ἐναν- **41, 1** **2**

V M anaceph.

1 $\overline{\delta}$ u. $\overline{\lambda\xi}$ V M | *Ὀφῖται* + *Ὀφῖταί εἰσιν* M nachgetragen V corr **2** *φύσει ὄφιν* < anaceph. | *τοῦτο* < V M **3** $\overline{\varepsilon}$ u. $\overline{\lambda\eta}$ V M | *Καϊανοὶ* + *καὶ Καϊανοὶ* M nachgetragen V corr | *τοῖς*] *ταῖς* V M **5** *εἶναι* < anaceph. **6** *καὶ*[2] oben drüber V corr | *τοὺς*] *τοῖς* M **7** *Ἀβηρών* V M **8** $\overline{\varsigma}$ u. $\overline{\lambda\vartheta}$ V M **9** *ἐκ τῆς — μεταμεληθείσης*] *ἐκ μεταμελείας τῆς ἄνωθεν μητρὸς* anaceph. | *ἐφ᾽ ᾧ* *] *ἐφ᾽ ἧ* V M **9f** *ἐφ᾽ ᾧ — προεβάλετο, εἶτα* < anaceph. **10** *συνελθούσης* getilgt V corr < M | *τὸ* < anaceph. | *ἀποβληθῆναι* < anaceph. **11** *ἀποκτανθῆναι* + *συνελθούσης* M nachgetragen V corr **12** *πᾶν τῶν* *] *πάντων* V M anaceph. **14** vor *ἐδογμάτισαν* + *καὶ αὐτοὶ* anaceph. **15** $\overline{\zeta}$ u. $\overline{\mu}$ V M | *πολλὰς ἀρχὰς* anaceph. **16** *λέγουσιν* < anaceph. **18** *μεταβάλλουσι* anaceph. | *καὶ*[1] < anaceph. **19** *ἑκάστην λέξιν* aus *ἑκάστη λέξει* V corr **20** $\overline{\eta}$ u. $\overline{\mu\alpha}$ V M | *⟨τοῦ⟩ ἀπὸ* *] *ἀπὸ* V M *τοῦ* statt *ἀπὸ* anaceph. | *Ἡρακλείου* V M **20f** *διαδεξαμένου* Pet.] *δεξάμενοι* V M *διαδεξάμενοι* anaceph. **21** *προσθέντος — ἀπάτῃ* < anaceph. | *ὃς* aus *ὡς* V corr **21f** *ὃς — ἐπισκόπου*] *ἀπὸ δὲ . . . μεταναστάντος καὶ . . . ἐκθεμένου* anaceph. **23** *Ὑγιεινοῦ* M | *δὲ* oben drüber V corr

τίας ἀλλήλαις, μὴ | εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννητόν· ὁμοίως τε νεκρῶν D216
ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

μβ. Μαρκιωνισταί. Μαρκίων ὁ ἀπὸ Πόντου ὁρμώμενος ἐπισκό- 42, 1
που μὲν ἦν υἱός, φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα διὰ τὸ ἐξεῶσθαι ὑπὸ
τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀνελθών τε εἰς Ῥώμην καὶ αἰ- 2
τήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ * καὶ μὴ τυχών, ἐπαρθεὶς
κατὰ τῆς πίστεως ἐδογμάτισε, τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγησάμενος, ἀγαθόν τε
καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον, εἶναί τε τὴν καινὴν διαθήκην ἀλλοτρίαν τῆς
παλαιᾶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετεῖ, 3
βάπτισμα δίδωσιν οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρία μετὰ τὸ παρα-
πεσεῖν· ὑπὲρ δὲ τῶν τεθνεώτων κατηχουμένων ἄλλοι παρ' αὐτοῖς
βαπτίζονται. ἀδεῶς δὲ καὶ γυναιξὶν ἐπιτρέπει δῆθεν λουτρὸν διδόναι.

μγ. Λουκιανισταί. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις 43
Κωνσταντίνου γενόμενος, πάντα κατὰ Μαρκίωνα ἐδογμάτισεν, ἕτερα
δὲ παρὰ τὸν Μαρκίωνα καὶ αὐτὸς δῆθεν περισσοτέρως δογματίζει. | P231

μδ. Ἀπελληϊανοί. καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια Μαρκίωνι καὶ 44, 1
Λουκιανῷ κακίζει τὴν πᾶσαν ποίησιν καὶ τὸν πεποιηκότα. οὐχ ὁμοίως 2
δὲ τούτοις τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο, ἀλλὰ μίαν μὲν ἀρχὴν καὶ ἕνα θεόν,
ὄντα ἀνώτατον καὶ ἀκατονόμαστον, αὐτὸν δὲ τὸν ἕνα πεποιηκέναι
ἄλλον. καὶ οὗτος ὁ γεγονώς, πονηρὸς εὑρεθείς, ἐποίησεν ἐν τῇ αὐτοῦ
φαυλότητι τὸν κόσμον.

με. Σευηριανοί. Σευῆρος πάλιν τις τῷ Ἀπελλῇ συνεπόμενος | τὸν 45, 1
μὲν οἶνον ἀποβάλλεται καὶ τὴν ἄμπελον, ἔκ τε τοῦ δρακοντοειδοῦς Ö428
Σατανᾶ καὶ γῆς μυθολογῶν πεφυκέναι, συνελθόντων ἀλλήλοις. τήν 2

V M anaceph.

1 *ἀλλήλαις* < anaceph. **2** *ἀθετῶν* anaceph. | *καὶ* + *τὰ κατὰ* V **3** *ϑ* u. *μβ* V M | *ὁ*] *οὗτος* anaceph. **5** *τε*] *δὲ* anaceph. | *ἐν τῇ Ῥώμῃ* anaceph. **6** * ⟨*πρεσβυτέρους*⟩ * **10** *καὶ δύο* < V M **11f** *ἄλλοι — βαπτίζονται*] *ἑτέρους βαπτίζει* anaceph. **12** *δὲ* < anaceph. | *δῆθεν* < anaceph. **13** *ι* u. *μγ* V M **14** *κατὰ* + *τὸν* anaceph. **14f** *ἕτερα δὲ*] *πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἑτερά τινα* M *πρὸς δὲ τούτοις καὶ* nachgetragen, *τινὰ* auf Rasur statt *δὲ* V corr **15** *περισσότερον* anaceph. **17** *κακίζει*] *δογματίζει, κακίζων* anaceph.; *τὰ ὅμοια* ist adverbial gebraucht, vgl. S. 4, 3 **18** *τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο*] *δογματίζει καὶ τρεῖς ἀρχὰς* anaceph. | *μὲν* < anaceph. **19** *ἀκατο///νόμαστον, ο* aus *ω* V corr | *τὸν ἕνα* < anaceph. **20** *οὗτος ὁ γεγονὼς*] *αὐτὸς ὁ γενόμενος* anaceph.; lies viell. *οὗτος ὁ ⟨δι' αὐτοῦ⟩ γεγονώς* * | *ἐν* < anaceph. | *ἑαυτοῦ* anaceph. **22** *ιβ* u. *με* V M | *τις πάλιν* anaceph. **23** *τε*] *δὲ* anaceph. **24** *Σατᾶν* anaceph. | *συνελθόντων ἀλλήλοις* < anaceph.

τε γυναῖκα παραιτεῖται, φάσκων ἀριστερᾶς δυνάμεως αὐτὴν ὑπάρχειν. ὀνομασίας τέ τινας ἀρχόντων καὶ βίβλους | τινὰς ἀποκρύφους παρεισ- **3** D217
ἄγει. τὰ ὅμοια δὲ ταῖς ἄλλαις τὴν σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ παλαιὰν διαθήκην.

μς. Τατιανοί. οὗτος συνήκμασεν Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι τῷ ἁγίῳ, **46**
τῷ καὶ φιλοσόφῳ. μετὰ δὲ τὴν τοῦ μάρτυρος καὶ φιλοσόφου Ἰουστίνου τελευτὴν προσεφθάρη τοῖς τοῦ Μαρκίωνος δόγμασιν μαθητευθεὶς τῷ αὐτῷ, τά τε ἴσα αὐτῷ ἐδογμάτισεν καὶ ἕτερα προσθεὶς P232
παρ᾽ ἐκεῖνον. ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὁρμᾶσθαι. | Ö430

Ταῦτα τὰ κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων τοῦ κατὰ τεσσαράκοντα ἓξ αἱρέσεων.

V M anaceph.

1 τε < anaceph. | παραιτεῖται φάσκων < anaceph. **2** τε] δὲ anaceph. | βιβλία τινὰ ἀπόκρυφα anaceph. **5** *ιγ* u. *μς* V M | Τατιανοὶ + Τατιανὸς anaceph. | συνήκμασεν + μὲν anaceph. **6** τῷ καὶ φιλοσόφῳ < anaceph. **6f** Ἰουστίνου τελευτὴν καὶ φιλοσόφου V M **7f** μαθητευθεὶς + δὲ anaceph. **8** ἕτερα προσθεὶς] πάλιν ἕτερα V M **9** δὲ < M

Κατὰ Μαρκωσίων $\overline{\iota\delta}$*, τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{\lambda\delta}$.

Μάρκος δέ τις, ἀφ᾽ οὗπερ οἱ Μαρκώσιοι καλούμενοι, ἀπὸ τού- **1, 1**
των ὁρμώμενος καὶ ἕτερα παρὰ τούτους τολμήσας κακὰ τῷ κόσμῳ
ἐξήμεσε· τούτους γὰρ διαδέχεται τοὺς περὶ Σεκοῦνδον καὶ Ἐπιφάνη καὶ
Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντῖνον, εἰς περισσοτέραν δὲ ἀγυρτῳδη συνάθροι-
σιν ἐπήρθη. γύναια γὰρ καὶ ἄνδρας παρ᾽ αὐτοῦ πεπλανημένα τε καὶ **2**
πεπλανημένους ἐπηγάγετο, ὑποληφθεὶς ὁ ἐλεεινὸς διορθωτὴς εἶναι
τῶν προειρημένων ἀπατεώνων, μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπειρότα-
τος. ἀπατήσας δὲ τοὺς προειρημένους πάντας καὶ τὰς προειρημένας **3**
προσέχειν αὐτῷ ὡς γνωστικωτάτῳ καὶ δύναμιν τὴν μείστην ἀπὸ
τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων ἔχοντι, ὡς πρόδρομος ὢν
ἀληθῶς τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποδέδεικται. τὰ γὰρ Ἀναξιλάου παίγνια **4**
τῇ τῶν λεγομένων μάγων πανουργίᾳ συμμίξας, δι᾽ αὐτῶν φαντάζων
τε καὶ μαγεύων, εἰς ἔκπληξιν τοὺς | ὁρῶντάς τε καὶ πειθομένους D 218
αὐτῷ περιέ|βαλεν, ὡς καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τοῦτο ἐπι- P 233
*τελοῦσιν. οἱ δὲ τὰ ἀπὸ περιεργίας * ὁρῶντες δοκοῦσι δυνάμεις τινὰς* **5**
ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἐπιτελεῖσθαι καὶ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ταῦτα ποιούντων.
τὸν γὰρ νοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντες οὐχ ὁρῶσι, μὴ γινώσκοντες δο- **6**
κιμάσαι, ὅτι ἀπὸ μαγείας ἡ σύστασις τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ παιγνίου ὡς
ἔπος εἰπεῖν ἐπιτελεῖται. αὐτοὶ γὰρ ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγόνα-
σιν, ὑπαχθέντες κακῇ τινι ὑπονοίᾳ. φασὶ γὰρ τρία ποτήρια λευκῆς **7**
ὑάλου παρ᾽ αὐτοῖς ἑτοιμάζεσθαι κεκραμένα λευκῷ οἴνῳ καὶ ἐν τῇ
ἐπιτελουμένῃ παρ᾽ αὐτοῦ ἐπῳ|δῇ, τῇ νομιζομένῃ εὐχαριστίᾳ, μετα- Ö 432

V M **6—16** fast wörtlich nach Irenaeus adv. haer. I 13, 1; I 114f Harvey (= lat.); vgl. auch Hippolyt refut. VI 39, 1; S. 170, 11—14 Wendland

1 Überschrift *κατὰ Μαρκωσίων* $\overline{\iota\delta}$ *ἡ καὶ τριακοστὴ τετάρτη* V M **4** *Ἐπι-φανῆ///*, *ν* wegradiert V corr **6** *παρ᾽*] *ὑπ᾽* statt *παρ᾽* V corr *ὑπ᾽* M **8** vor *μαγικῆς* + ⟨*ἅτε*⟩? * **11** *ἀκατο///νομάστων*, *ο* aus *ω* V corr | *ἔχοντι* aus *ἔχων τι* V corr **12** *Ἀναξιλάου*, *ᾳ* auf Rasur V corr **13** vor *τῇ* zwei Buchstaben ausradiert V **15** *ἀπ᾽* *] *ὑπ᾽* V M **16** * ⟨*ὁρμώμενα*⟩ *

*βάλλεσθαι εὐθύς, τὸ μὲν ἐρυθρὸν * ὡς αἷμα, τὸ δὲ πορφύρεον, τὸ δὲ κυάνεον.*

Ἐγὼ τοίνυν ἵνα μὴ εἰς δεύτερον κάματον ἑαυτὸν ἐπιδῶ, ἀρκε- 8
σθῆναι δεῖν ἡγησάμην τοῖς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου
Εἰρηναίου κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ Μάρκου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων
πραγματευθεῖσιν, ἅτινα ἐνταῦθα πρὸς ἔπος ἐκθέσθαι ἐσπούδασα, καὶ
ἔστιν τάδε. φάσκει γὰρ αὐτὸς Εἰρηναῖος ὁ ἅγιος ἐν τῷ ὑποφαίνειν
τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν γενόμενα, λέγων οὕτως·

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ.

Ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσποιούμενος εὐχαριστεῖν καὶ ἐπὶ πλέον **2, 1**
ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι
ποιεῖ, ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα Χάριν τὸ αἷμα τὸ ἑαυτῆς
στάζειν ἐν τῷ ἐκείνου ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ καὶ ὑπεριμείρε-
σθαι τοὺς παρόντας ἐξ ἐκείνου γεύσασθαι τοῦ πόματος, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς
ἐπομβρήσῃ ἡ διὰ τοῦ μάγου τούτου κληζομένη Χάρις. πάλιν δὲ γυ- **2**
ναιξὶν ἐπιδοὺς ἐκπόματα κεκραμένα αὐτὰς εὐχαριστεῖν | ἐγκελεύεται παρε- D219
στῶτος αὐτοῦ. καὶ τούτου γενομένου, αὐτὸς ἄλλο ποτήριον πολλῷ μεῖζον
ἐκείνου, οὗ ἡ ἐξηπατημένη ηὐχαρίστησε, προσενεγκὼν καὶ μετακενώσας
ἀπὸ τοῦ μικροτέρου τοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς ηὐχαριστημένου εἰς τὸ ὑπ᾽ αὐ-
τοῦ κεκομισμένον * ἐπιλέγων ἅμα οὕτως »ἡ πρὸ τῶν ὅλων, ἡ ἀνεννόητος **3**
καὶ ἄρρητος Χάρις πληρώσαι σου τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ πληθύναι ἐν σοὶ
τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκατασπείρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν
ἀγαθὴν γῆν«. | καὶ τοιαῦτά τινα εἰπὼν καὶ ἐξοιστρήσας τὴν ταλαίπωρον **4** P234
θαυματοποιὸς ἀνεφάνη, τοῦ μεγάλου πληρωθέντος ἐκ τοῦ μικροῦ ποτηρίου,
ὥστε καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἄλλα τινὰ τούτοις παραπλήσια
ποιῶν ἐξηπάτησε πολλοὺς καὶ ἀπαγήοχεν ὀπίσω αὐτοῦ.

22 f vgl. Matth. 13, 31 u. 8

V M **9 ff** Irenaeus adv. haer. I 13, 2 ff; I 115 ff Harvey (= lat.), vgl. Hippolyt refut. VI 39, 2 ff; S. 170, 14 ff Wendland

1 * ⟨*γινόμενον*⟩ * **4** *δεῖν* angeflickt V corr **7** *αὐτὸς* Pet.] *αὐτοῖς* V M **8** *γενόμενα* *] *λεγόμενα* V M **10** *ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα*] *pro calice enim vino mixto* lat. **12** *ποιεῖ* Ausgg.] *ποιεῖν* V M **13** *ἐκείνω* V **13 f** *ὑπεριμείρεσθαι* Ausgg.] *ὑπερομείρεσθαι*, *ειρ* auf Rasur V corr *ὑπερομείρεσθαι* M **15** *δὲ* < lat. **19** *εὐχαριστημένου* V **20** *κεκομισμένον* Ausgg.] *κεκοσμημένον* V M *allatus* lat. | *κεκομισμένον* + *multo maiorem* lat. | * alte Lücke; ergänze wohl ⟨*εὐχαριστεῖ*⟩ * | *ἅμα*] *statim* lat. | *ἡ*² < Hipp. **23** *τὴν ταλαίπωρον*] *illam infelicem* lat. **24** *μεγάλου* + *calix* lat. **26** *ἀπαγείοχεν* V M

Εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ δαίμονά τινα πάρεδρον ἔχειν, δι' οὗ αὐτός τε προφητεύειν δοκεῖ καὶ ὅσας ἀξίας ἡγεῖται ⟨γενέσθαι⟩ μετόχους τῆς χάριτος αὐτοῦ προφητεύειν ποιεῖ. μάλιστα γὰρ περὶ γυναῖκας ἀσχολεῖται καὶ τούτων τὰς εὐπαρύφους καὶ περιπορφύρους καὶ πλουσιωτάτας, ἃς πολλάκις ὑπάγεσθαι πειρώμενος, κολακεύων φησὶν αὐταῖς »μεταδοῦναί σοι θέλω τῆς ἐμῆς Χάριτος, ἐπειδὴ ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὸν ἄγγελόν σου διὰ παντὸς βλέπει πρὸ προσώπου αὐτοῦ. ὁ δὲ τόπος τοῦ Μεγέθους ἐν ἡμῖν ἐστί· δεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ ἓν καταστῆναι. λάμβανε πρῶτον ἀπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμοῦ τὴν Χάριν. εὐτρέπισον σεαυ|τὴν ὡς νύμφη ἐκδεχομένη τὸν νυμφίον ἑαυτῆς, Ö434 ἵνα ἔσῃ ὃ ἐγὼ καὶ ἐγὼ ὃ σύ. καθίδρυσον ἐν τῷ νυμφῶνί σου τὸ σπέρμα τοῦ φωτός. λάβε παρ' ἐμοῦ τὸν νυμφίον καὶ χώρησον αὐτὸν καὶ χωρήθητι ἐν αὐτῷ. ἰδού, ἡ Χάρις κατῆλθεν ἐπὶ σέ· ἄνοιξον τὸ στόμα σου καὶ προφήτευσον«. τῆς δὲ γυναικὸς ἀποκρινομένης »οὐ προεφήτευσα πώποτε καὶ οὐκ οἶδα προφητεύειν«, ἐπικλήσεις τινὰς ποιούμενος ἐκ δευτέρου εἰς κατάπληξιν τῆς ἀπατωμέ|νης φησὶν αὐτῇ »ἄνοιξον τὸ στόμα σου D220 ⟨καὶ⟩ λάλησον ὅ τι δήποτε καὶ προφητεύσεις«. ἡ δὲ χαυνωθεῖσα καὶ κεπφωθεῖσα ὑπὸ τῶν προειρημένων, διαθερμανθεῖσα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ μέλλειν αὐτὴν προφητεύειν, τῆς καρδίας πλέον τοῦ δέοντος παλλούσης, ἀποτολμᾷ λαλεῖν ληρώδη καὶ τὰ τυχόντα, πάντα κενῶς καὶ τολμηρῶς, ἅτε ὑπὸ κενοῦ τεθερμαμμένη πνεύματος (καθὼς ὁ κρείσσων ἡμῶν ἔφη περὶ τῶν τοιούτων ⟨προφητῶν⟩, ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς ψυχὴ κενῷ ἀέρι θερμαινομένη) καὶ ἀπὸ τούτου λοιπὸν προφήτιδα ἑαυτὴν ὑπολαμβάνει καὶ εὐχαριστεῖ Μάρκῳ τῷ ἐπιδιδόντι τῆς ἰδίας χάριτος αὐτῇ καὶ ἀμείβεσθαι αὐτὸν πειρᾶται, οὐ μόνον κατὰ τὴν τῶν ὑπαρχόντων δόσιν (ὅθεν καὶ χρημάτων πλῆθος πολὺ συναγήοχεν), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ

V M lat. (Hipp. bis Z. 3)

2 ⟨*γενέσθαι*⟩ *] *fieri* lat. **3 f** *καὶ τούτων τὰς*] *et hoc circa eas* lat. **4** *περιφορφίρους* V M **5** *μεταδοῦναί σοι*] *participare te* lat. **6** *τῆς ἐμῆς*] *ex mea* lat. **7** *τοῦ μεγέθους*] *tuae magnitudinis* lat. **8** *δεῖ* Ausgg.] *δι'* V M *oportet* lat. | *εἰς τὸ ἓν καταστῆναι* (*καταντῆσαι*? Jül.) *, vgl. S. 8, 2] *εἰς τὸ ἐγκαταστῆσαι* V M *in unum convenire* lat. **10** *ἔσῃ* oben drüber V corr **13** *προεφήτευσα, προε* auf Rasur V corr **16** ⟨*καὶ*⟩ *] *et* lat. **16 f** *καὶ κεπφωθεῖσα* nachgetragen V corr **17** *ὑπὸ* 1 u. 2] lies *ἀπὸ*? * **18** *καρδίας* + *eius* lat. | *πλέον*] *multo plus* lat. **20** *κενοῦ* < lat. **21** *ἔφη*] *exequitur* lat. | ⟨*προφητῶν*⟩ *] *prophetis* lat. | *τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς*] *audax et inverecunda est* lat.; lies viell. *τολμηρὸν καὶ ἀναιδές* ⟨*τι*⟩ * **22** vor *κενῷ* + *quasi* lat. | *ἀπὸ τούτου λοιπὸν*] *exinde* lat. **22 f** *ὑπολαμβάνει* Pet.] *μεταλαμβάνει* V M *putat* lat. **24** *πειρᾶται*] *gestit* lat. | *μόνο///ν, ο* aus *ω* V corr | *τῶν ὑπαρχόντων*] *substantiae suae* lat. **25** *συναγήοχεν* *] *συνενήνοχεν* V M *collegit* lat.

σώματος κοινωνίαν, κατὰ πάντα ἑνοῦσθαι αὐτῷ προθυμουμένη, ἵνα σὺν αὐτῷ κατέλθῃ εἰς τὸ ἕν.

Ἤδη δὲ τῶν πιστοτέρων τινὲς γυναικῶν τῶν ἐχου|σῶν τὸν φόβον τοῦ **12** P235
θεοῦ καὶ μὴ ἐξαπατηθεισῶν, ἃς ὁμοίως ταῖς λοιπαῖς ἐπετήδευσε παρα-
πείθειν κελεύων αὐταῖς προφητεύειν, [καὶ] καταφυσήσασαι καὶ καταθεμα-
τίσασαι αὐτὸν ἐχωρίσθησαν τοῦ τοιούτου † θιάσου, ἀκριβῶς εἰδυῖαι ὅτι **13**
προφητεύειν οὐχ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μάγου ἐγγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ᾽
οἷς ἂν ὁ θεὸς ἄνωθεν ἐπιπέμψῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, οὗτοι θεόσδοτον ἔχουσι
τὴν προφητείαν καὶ τότε λαλοῦσιν ἔνθα καὶ ὁπότε θεὸς βούλεται, ἀλλ᾽
οὐχ ὅτε Μάρκος κελεύει. τὸ γὰρ κελεῦον τοῦ κελευομένου μεῖζόν τε καὶ **14**
κυριώτερον, ἐπεὶ τὸ μὲν προηγεῖται, τὸ δὲ ὑποτέτακται. εἰ οὖν Μάρκος
μὲν κελεύει ἢ ἄλλος τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δείπνοις ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ κλήρου
οὗτοι πάντοτε παίζειν καὶ ἀλλήλοις ἐγκελεύεσθαι τὸ προφητεύειν καὶ πρὸς
τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς μαντεύεσθαι, ἔσται ὁ κελεύων μείζων τε καὶ
κυριώτερος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ἄνθρω|πος ὤν, ὅπερ ἀδύνατον. D221
ἀλλὰ τοιαῦτα κελευόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν πνεύματα καὶ λαλοῦντα, ὁπότε βού- **15**
λονται αὐτοί, ἐπίγεια καὶ ἀδρανῆ ἐστι, τολμηρὰ δὲ καὶ ἀναιδῆ, ὑπὸ τοῦ
Σατανᾶ ἐκπεμπόμενα πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἀπώλειαν τῶν μὴ εὔτονον τὴν
πίστιν ἣν ἀπ᾽ ἀρχῆς διὰ τῆς ἐκκλησίας παρέλαβον φυλασσόντων. | Ö436

3. Ὅτι δὲ φίλτρα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνυ- **3, 1**
βρίζειν ἐμποιεῖ οὗτος ὁ Μάρκος ἐνίαις τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ πάσαις,
αὗται πολλάκις ἐπιστρέψασαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐξωμολογήσαντο,
καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἠχρειῶσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐρωτικῶς πάνυ αὐτὸν πεφι-
ληκέναι· ὥστε καὶ διάκονόν τινα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ [τῶν] ἡμετέρων ὑπο- **2**
δεξάμενον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ περιπεσεῖν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ, τῆς
γυναικὸς αὐτοῦ εὐειδοῦς ὑπαρχούσης καὶ τὴν γνώμην καὶ τὸ σῶμα δια-
φθαρείσης ὑπὸ τοῦ μάγου τούτου καὶ ἐξακολουθησάσης αὐτῷ πολλῷ χρόνῳ·

V M lat.

1 vor *κατὰ* + *et* lat. | *προθυμουμένη*] *cupit* lat.; lies *ποθουμένη*? * **3** *πιστοτέρων* Ausgg.] *προτέρων* V M *fidelissimis* lat. **5** [*καὶ*] ***] < lat. **6** *θειάσου, ει* aus *ι* V corr | *τοῦ τοιούτου † θιάσου*] *ab huiusmodi insano, qui se divinum spirare simulabat* lat.; lies etwa *ἀπὸ τοῦ τοιούτου γόητος, θεῖόν τι πνέειν προσποιουμένου* * **12** ⟨*ἀπὸ*⟩ *τοῦ κλήρου* **] *sortibus* lat. **13** *πάντοτε*] *omnes* lat. **14** vor *ἑαυτοῖς* + *eos* lat. **16** *τοιαῦτα* + *quidem* lat. **17** *ἐπίγεια* **] *ἐπίσαθρα, σαθρ* auf Rasur V corr *ἐπίσαθρα* M *terreni* lat. **20** *ὅτι δὲ*] *adhuc etiam* lat. | vor *φίλτρα* + *et* lat. | *πρὸς τῶ* V **21** *ἐμποιεῖ*] *efficit* lat. | *οὗτος ὁ*] *hic idem* lat. **23** *ἠχρειῶσθαι . . . καὶ ἐρωτικῶς*] *exterminatas . . . velut cupidine et inflammatas* lat. **24** [*τῶν*] * **25** *ταύτῃ τῇ*] *huiusmodi* lat. | vor *τῆς* + *nam* lat.

ἔπειτα μετὰ πολλοῦ κόπου τῶν ἀδελφῶν ἐπιστρεψάντων αὐτήν, τὸν ἅπαντα 3
χρόνον ἐξομολογουμένη διετέλεσε, πενθοῦσα καὶ θρηνοῦσα ἐφ' ᾗ ἔπαθεν
ὑπὸ τοῦ μάγου διαφθορᾷ.

Καὶ μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ τινες περιπολίζοντες ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐξαπα- 4
τῶντες γυναικάρια πολλὰ διέφθειραν, τελείους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, ὡς
μηδενὸς δυναμένου ἐξισωθῆναι τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως αὐτῶν, | μηδ' ἂν P236
Παῦλον μηδ' ἂν Πέτρον εἴπῃς μηδ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ 5
πλείω πάντων ⟨ἑαυτοὺς⟩ ἐγνωκέναι καὶ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως τῆς ἀρρήτου δυνάμεως μόνους καταπεπωκέναι, εἶναί τε αὐτοὺς ἐν ὕψει ὑπὲρ πᾶσαν
δύναμιν. διὸ καὶ ἐλευθέρως πάντα πράσσειν, μηδένα ἐν μηδενὶ φόβον 6
ἔχοντας. διὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀκρατήτους ⟨τε⟩ καὶ ἀοράτους γίνεσθαι
τῷ κριτῇ. εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο αὐτῶν, παραστάντες αὐτῷ μετὰ τῆς ἀπο-
λυ|τρώσεως τάδε εἴποιεν· »ὦ πάρεδρε θεοῦ καὶ μυστικῆς πρὸ αἰώνων 7 D222
Σιγῆς, † ἣν τὰ Μεγέθη διὰ παντὸς βλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός,
ὁδηγῷ σοι καὶ προσαγωγεῖ χρώμενα, ἀναπῶσιν ἄνω τὰς αὐτῶν μορφάς,
ἃς ἡ μεγαλότολμος ἐκείνη φαντασιασθεῖσα διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ Προπάτορος
προεβάλετο ἡμᾶς † τὰς εἰκόνας † τότε ἐνθύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἔχουσα —
ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγὺς καὶ ὁ κῆρυξ με κελεύει ἀπολογεῖσθαι· σὺ δέ, ὡς ἐπι- 8
σταμένη τὰ ἀμφοτέρων, τὸν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν λόγον ὡς ἕνα ὄντα τῷ
κριτῇ παράστησον«. ἡ δὲ Μήτηρ ταχέως ἀκούσασα τούτων τὴν Ὁμηρικὴν 9
Ἄϊδος κυνέην αὐτοῖς περιέθηκε πρὸς τὸ ἀοράτως ἐκφυγεῖν τὸν κριτὴν καὶ
παραχρῆμα ἀναπάσασα αὐτοὺς εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσήγαγε καὶ ἀπέδωκε
τοῖς ἑαυτῶν νυμφίοις.

Τοιαῦτα δὴ λέγοντες καὶ πράττοντες καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι 10
τῆς Ῥοδανουσίας πολλὰς ἐξηπατήκασι γυναῖκας, αἵτινες κεκαυτηριασμέναι
τὴν συνείδησιν αἱ μὲν καὶ εἰς φανερὸν ἐξομολογοῦνται, αἱ δὲ δυσωπούμεναι

20 vgl. *E* 844 — **25f** vgl. I Tim. 4, 2

V M lat.

3 *διαφθορα////*, *ν* wegradiert V corr **7** *μηδ' ... μηδ'*] *aut ... vel* lat. **8** ⟨*ἑαυτοὺς*⟩ Dind.] *se* lat. **9** *δυνάμεως*] *δυναμένους* M | *τε*] *autem* lat. **11** ⟨*τε*⟩ *] *et ... et* lat. **13** *μυστικῆς* + *illius* lat. | *αἰώνων* Ausgg.] *αἰῶνος* V M *aeonon* lat. **14** † *ἣν*] *quam* lat.; alter Fehler für ⟨*δι'*⟩ *ἧς* * **15** *προσαγωγεῖ, εῖ* aus *ῆ* V corr *προσαγωγῇ* M | *χρώμεθα* V | *ἀνασπῶσιν*] *abstrahunt* lat. **16** *φαντασιασθεῖσα, σιασθεῖ* auf Rasur V corr **17** † *τὰς εἰκόνας*] *imagines illorum* lat.; alter Fehler für *κατ' εἰκόνα* ⟨*αὐτῶν*⟩ *, vgl. Irenaeus adv. haer. I 4, 5; I 41 Harvey (= Epiph. haer. 31, 17, 14; I 412, 20) | † *τότε*] *tunc* lat.; alter Fehler für *τό τε* * **19** *τὰ ἀμφοτέρων* < lat.; lies *τὰ ἀμφοτέρων* ⟨*ἡμῶν*⟩? * | *ὑπὲρ* < lat. **23** *ἑαυτοῦ* aus *ἑαυτῶν* V corr *ἑαυτοῦ* M **24** *δὴ*] *autem* lat. **25** *ῥοδανουσίας, η* oben drüber V corr **26** *δυσωπούμεναι* + ⟨*μὲν*⟩?, vgl. nachher *δὲ*

τοῦτο ἡσυχῇ δέ πως ἑαυτὰς *, ἀπηλπικυῖαι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ ἔνιαι μὲν
εἰς τὸ παντελὲς ἀπέστησαν, ἔνιαι δὲ ἐπαμφοτερίζουσι καὶ τὸ τῆς παροιμίας
πεπόνθασι, μήτε ἔξω μήτε ἔσω | οὖσαι, ταύτην ἔχουσαι τὴν ἐπικαρπίαν Ö438
τοῦ σπέρματος τῶν τέκνων τῆς γνώσεως.

Οὗτος ⟨οὖν ὁ⟩ Μάρκος μήτραν καὶ ἐκδοχεῖον τῆς Κολορβάσου Σιγῆς **4, 1**
αὐτὸν μονώτατον γεγονέναι λέγων, ἅτε μονογενὴς ὑπάρχων, αὐτὸ τὸ τοῦ
Ὑστερήματος ⟨σπέρμα⟩ κατατεθὲν εἰς αὐτὸν ὧδέ πως ἀπεκύησεν. αὐτὴν **2**
τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων τετράδα
κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτὸν (ἐπειδή, φησί, τὸ ἄρρεν αὐ-
τῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο) καὶ μηνῦσαι αὐτήν, τίς ἦν, καὶ τὴν τῶν
πάντων γένεσιν, | ἣν οὐδενὶ πώποτε οὐδὲ θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, P237
τούτῳ μονωτάτῳ | διηγήσασθαι οὕτως εἰποῦσαν· ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Πα- **3** D223
τήρ, ⟨οὗ οὐκ ἔστιν πατὴρ⟩ οὐδείς, ὁ ἀνεννόητος καὶ ἀνούσιος, ὁ μήτε ἄρρεν
μήτε θῆλυ, ἠθέλησεν αὐτοῦ τὸ ἄρρητον ῥητὸν γενέσθαι καὶ τὸ ἀόρατον
μορφωθῆναι, ἤνοιξε τὸ στόμα καὶ προήκατο λόγον ὅμοιον αὐτῷ· ὃς παρα-
στὰς ὑπέδειξεν αὐτῷ ὃ ἦν, αὐτὸς τοῦ ἀοράτου μορφὴ φανείς. ἡ δὲ ἐκ- **4**
φώνησις τοῦ ὀνόματος ἐγένετο τοιαύτη· ἐλάλησε λόγον τὸν πρῶτον τοῦ
ὀνόματος αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἀρχή, καὶ ἦν ἡ συλλαβὴ αὐτοῦ στοιχείων τεσ-
σάρων. ἐπισυνῆψεν ⟨τε⟩ τὴν δευτέραν, καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων τεσ-
σάρων. ἑξῆς ἐλάλησε τὴν τρίτην, καὶ ἦν [καὶ] αὐτὴ στοιχείων δέκα. καὶ
τὴν μετὰ ταῦτα ἐλάλησε καὶ ἦν [καὶ] αὐτὴ στοιχείων δεκαδύο. ἐγένετο
οὖν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὅλου ὀνόματος στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν

V M lat.; von Z. 8 an Hippolyt refut. VI 42, 3ff; S. 173, 25ff Wendland

1 *τοῦτο*] *hoc ipsum* lat. | *ἡσυχῇ δέ πως*] *in silentio sensim* lat. | *δὲ*] *γε* Jül. | * etwa ⟨*ὑποσπῶσαι*⟩ *] *retrahunt* lat. **3** *μήτε*[1] nachgetragen V corr | *intus . . foris* lat. **5** *οὕτως* V | ⟨*οὖν ὁ*⟩ Ausgg.] *igitur* lat. **5 f** *Σιγῆς αὐτὸν*] *εἰσηγήσατο αὐτὸν* aus *Σιγῆς αὐτὸν* hergestellt V corr *εἰσηγήσατο αὐτὸν* M *silentii semet* lat. **6 f** *αὐτὸ τὸ τοῦ Ὑστερήματος* < lat. **7** ⟨*σπέρμα*⟩ Ausgg.] *semen* lat. | *πως* < lat. **8** *τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ*] *quae est a summis et ab* lat. | *τόπων* Ausgg.] *τούτων* V M *locis* lat. **9** *γυναικείῳ* Ausgg.] *γυναικείου* V M *muliebri* lat. **10** *μηνῦσαι* + *quoque* lat. | *τίς*] *ἥτις* Hipp. **12** *solo* lat. *μόνῳ* Hipp. **13** ⟨*οὗ οὐκ ἔστιν πατὴρ*⟩ *οὐδείς* *] *ὤδινεν* V M *cuius pater nemo est* lat. *αὐτοῦ* Hipp. **14** *ῥητὸν* ausradiert V corr < M | *γενέσθαι* Hipp.] *γεννηθῆναι* V M *fieri* lat. | *ἀόρατον* + *sibi* lat. **16** *ἐπέδειξεν* Hipp. | *αὐτῷ* V M Hipp.] *ei* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ*?* | *αὐτὸς* zu *ὃ ἦν* gezogen lat. **18** *ἥτις* < lat. | *ἦν*[2] < lat. **19** *ἐπισυνῆψεν* ⟨*τε*⟩ *] *coniunxit et* lat. *ἔπειτα συνῆψε* Hipp. | *καὶ*[2] < lat. **20** *ἑξῆς ἐλάλησε*] *ἐξελάλησε* Hipp. | *ἐλάλησε* + *et* lat. | *καὶ*[1]] *ἥτις* Hipp. | [*καὶ*] *] < lat. Hipp. | *αὐτὴ* < Hipp.] **21** *μετὰ ταῦτα*] *τετάρτην* Hipp. | [*καὶ*] *] < lat. (steht bei Hipp.) **22** *τοῦ ὀνόματος ὅλου ἡ ἐκφώνησις* Hipp. | *μὲν* < lat. Hipp.

δὲ τεσσάρων. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων ἴδια γράμματα καὶ ἴδιον χα- 5
ρακτῆρα καὶ ἰδίαν ἐκφώνησιν καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας ἔχειν καὶ μηδὲν
αὐτῶν εἶναι, ὃ τὴν ἐκείνου καθορᾷ μορφήν, οὗπερ αὐτὸ στοιχεῖόν ἐστιν·
ἀλλὰ οὐδὲ γινώσκειν † αὐτόν, οὐδὲ μὴν τὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστον
5 ἐκφώνησιν γινώσκειν, ἀλλὰ ὃ † αὐτὸς ἐκφωνεῖ, ὡς τὸ πᾶν ἐκφωνοῦντα
τὸ ὅλον ἡγεῖσθαι ὀνομάζειν. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν μέρος ὂν τοῦ ὅλου τὸν 6
ἴδιον ἦχον ὡς τὸ πᾶν ὀνομάζειν καὶ μὴ παύσασθαι ἠχοῦντα, μέχρις ὅτου | Ö 440
ἐπὶ τὸ ἔσχατον γράμμα τοῦ ἐσχάτου στοιχείου μονογλωσσήσαντα καταν-
τήσαι. τότε δὲ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὅλων ἔφη γενέσθαι, ὅταν 7
10 τὰ πάντα κατελθόντα εἰς τὸ ἓν γράμμα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφώνησιν
ἠχήσῃ· ἧς ἐκφωνήσεως εἰκόνα τὸ ἀμὴν ὁμοῦ λεγόντων ἡμῶν ὑπέθετο εἶναι.
τοὺς δὲ φθόγγους ὑπάρχειν τοὺς μορφοῦντας τὸν ἀνούσιον καὶ ἀγέννητον
Αἰῶνα· καὶ εἶναι τούτους μορφάς, ἃς ὁ κύριος ἀγγέλους εἴρηκε, τὰς διη-
νεκῶς βλεπούσας τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός.
15 Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν στοιχείων τὰ κοινὰ καὶ ῥητὰ | Αἰῶνας καὶ λόγους 8 D 224
καὶ ῥίζας καὶ σπέρματα καὶ πληρώματα καὶ καρποὺς ὠνόμασε, τὰ δὲ
καθ' ἕνα αὐτῶν καὶ ἑκάστου ἴδια ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας ἐμπεριε-
χόμενα νοεῖσθαι ἔφη. ὧν στοιχείων τοῦ ⟨ἐσχάτου⟩ στοιχείου τὸ ὕστερον 9
γράμμα φωνὴν προήκατο τὴν αὐτοῦ· | οὗ ⟨ὁ⟩ ἦχος ἐξελθὼν κατ' εἰκόνα P 238
20 τῶν στοιχείων στοιχεῖα ἴδια ἐγέννησεν· ἐξ ὧν τά τε ἐνταῦθα διακεκοσμῆ-
σθαί φησι καὶ τὰ πρὸ τούτων γεγεννῆσθαι. τὸ μέντοι γράμμα αὐτό, οὗ 10
ὁ ἦχος ἦν συνεπακολουθῶν τῷ ἤχῳ κάτω, ὑπὸ τῆς συλλαβῆς τῆς ἑαυτοῦ

13 vgl. Matth. 18, 10

V M lat. Hipp.

3 *οὗπερ αὐτὸ*] *neque ipsum super* lat. | *αὐτὸ* Hipp.] *αὐτὸς* V M *ipsum* lat. **4** *ἀλλὰ — αὐτόν* < Hipp. | † *αὐτόν*] *eum* lat.; alter Fehler für *αὐτό* * **5** *γινώσκειν* Hipp.] *πολιορκεῖ* V M *πλεονεκτεῖν* Epitome *scire* lat. | † *αὐτὸς*] *ipse* lat. *αὐτὸς* Hipp.; alter Fehler für *αὐτὸ* * | *ὡς*] *ita* lat. | *ἐκφωνοῦντα* V M Hipp.] *quod enuntiat* lat.; *ἐκφωνοῦντα* ist als neutr. plur. zu verstehen, ebenso wie *ἠχοῦντα* Z. 7 **6** *ἡγεῖσθαι* < lat. | *ὀνομάζειν* + *αὐτὸν* Hipp. | *ὄντα* Hipp. **7** *ἠχοῦντα*] *sonantia* lat.; vgl. Z. 5 **8** *ἐσχάτου* Hipp.] *ἑκάστου* V M *novissimi* lat. | *μονογλωσσήσαντα*] *singulariter enuntiata* lat. **9** *καὶ* < Hipp. | *γενέσθαι*] *futuram* lat. **10** *αὐτὴν* < M **11** *ἧς*] *τῆς τε* Hipp. | *ὑπέθετο*] *tradidit* lat. **12** *φθόγγους* < Hipp. **17 f** *ἐμπεριεχόμενα νοεῖσθαι*] *contineri et intelligi* lat. **18** *ἔφη* < Hipp. | ⟨*ἐσχάτου*⟩ Hipp.] *novissimi* lat. | *ὕστατον* Hipp. **19** ⟨*ὁ*⟩ Hipp. **20** vor *ἴδια* ein *καὶ* ausradiert V corr **21** *γεγεννῆσθαι* *, vgl. S. 12, 13] *γεγενῆσθαι* V M Hipp. *generata* lat. | *αὐτὸ* + *τὸ ἦχος τῷ ἤχει* V M (in den Text gedrungene Grammatikerbemerkung, veranlaßt durch das *ὁ ἦχος ... τῷ ἤχῳ*) **22** *ἤχει* V | *κάτω* Ausgg.] *καὶ τῷ* V M ebenso Hipp. *deorsum* lat.

ἀνειλῆφθαι ἄνω λέγει, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὅλου· μεμενηκέναι δὲ εἰς τὰ κάτω τὸν ἦχον, ὥσπερ ἔξω ῥιφέντα. τὸ δὲ στοιχεῖον αὐτό, ἀφ' οὗ τὸ **11** γράμμα σὺν τῇ ἐκφωνήσει τῇ ἑαυτοῦ συγκατῆλθε κάτω, [ὃ] γραμμάτων εἶναί φησι τριάκοντα καὶ ἓν ἕκαστον τῶν τριάκοντα γραμμάτων ἐν ἑαυτῷ ἔχειν ἕτερα γράμματα, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος ὀνομάζεται· καὶ **12** αὖ πάλιν τὰ ἕτερα δι' ἄλλων ὀνομάζεσθαι γραμμάτων καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων, ὡς εἰς ἄπειρον ἐκπίπτειν τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων. οὕτω δ' ἂν σαφέστερον μάθοις τὸ λεγόμενον·

5. Τὸ δέλτα στοιχεῖον γράμματα ἐν ἑαυτῷ ἔχει πέντε, αὐτό τε τὸ **5, 1** δέλτα καὶ τὸ ε καὶ τὸ λάμβδα καὶ τὸ ταῦ καὶ τὸ ἄλφα, καὶ ταῦτα πάλιν τὰ γράμματα δι' ἄλλων γράφεται γραμμάτων καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων. εἰ οὖν **2** ἡ πᾶσα ὑπόστασις τοῦ δέλτα εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, ἀεὶ ἄλλων ἄλλα γράμματα γεννώντων καὶ διαδεχομένων ἄλληλα, πόσῳ μᾶλλον ἐκείνου τοῦ στοιχείου μεῖζον εἶναι τὸ πέλαγος τῶν γραμμάτων; καὶ εἰ τὸ ἓν γράμμα **3** οὕτως ἄπειρον, ὅρα ὅλου τοῦ ὀνόματος τὸν βυ|θὸν τῶν γραμμάτων, ἐξ ὧν Ö442 τὸν Προπάτορα ἡ Μάρκου Σιγὴ συνεστάναι ἐδογμάτισε. διὸ καὶ τὸν Πατέρα **4** ἐπιστάμενον τὸ ἀχώρητον αὐτοῦ δεδωκέναι τοῖς στοιχείοις, ἃ καὶ Αἰῶνας καλεῖ, ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὴν | ἰδίαν ἐκφώνησιν ἐκβοᾶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι D225 ἕνα τὸ ὅλον ἐκφωνεῖν.

Ταῦτα δὲ σαφηνίσασαν αὐτῷ τὴν Τετρακτὺν εἰπεῖν· θέλω δή σοι καὶ **5** αὐτὴν ἐπιδεῖξαι τὴν Ἀλήθειαν. κατήγαγον γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπερθεν δωμάτων, ἵν' ἐσίδῃς αὐτὴν γυμνὴν καὶ καταμάθῃς τὸ κάλλος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκούσῃς αὐτῆς λαλούσης καὶ θαυμάσῃς τὸ φρόνιμον αὐτῆς. ὅρα **6**

V M lat. Hipp.

1 *λέγει* Hipp.] *λέγειν* V M *dicit* lat. **3** *descendit* lat. *κατῆλθε* Hipp. | [ὃ] Ausgg.] < lat. Hipp. **4** *εἶναί φησι*] *ait esse* lat. *φησὶν εἶναι* Hipp. | *τῶν τριάκοντα*] *ex his XXX* lat. **5** *δι' ὧν* Hipp.] *δι' οὗ* V M *per quas* lat. **6** *αὖ*] *μὴν* Hipp. **7** *ὡς*] *ὥστε* Hipp. | *τῶν γραμμάτων*] *διὰ τῶν γραμμάτων γραφέντος* Hipp. **8** *μάθοις*] *μάθοι τις* Hipp. **9** *ἔχει ἐν ἑαυτῷ* Hipp. *habet in se* lat. | *αὐτό τε* < Hipp. | *τε*] *δὲ* M **10** *τὸ ε*] *τὸ εἶ* V, vgl. S. 13, 2 | *λάβδα* M | *ταῦτα πάλιν*] *αὐτὰ ταῦτα* Hipp. **12** *ἀεὶ, ἀ* auf Rasur V^{corr} < lat. **14** *τὸ πέλαγος*] *τὸν τόπον* (l. *πόντον*) Hipp. | *εἰ*] *εἰς* M **15** *ἄπειρον* ⟨*οὕτ*⟩*ως* Hipp. | *ὁρᾶται* Hipp. **16** *ἡ Μάρκου — ἐδογμάτισε*] *ἡ Μάρκου φιλοπονία, μᾶλλον δὲ ματαιοπονία βούλεται συνιστᾶν* Hipp. **20** *εἰπεῖν*] *dedisse* lat. | *θέλω δή σοι* Ausgg.] *θεανδήσοι* V M *volo autem tibi* lat. *θέλω δέ σοι* Hipp. **22** *ἵνα ἴδῃς* Hipp. | *αὐτῆς τὸ κάλλος* Hipp. **23** *τὸ φρόνιμον*] *sapientiam* lat. *τὸ φρόνιμα* Hipp. **23f** *ὅρα οὖν κεφαλὴν*] *vide quid igitur in caput eius* lat.

οὖν κεφαλὴν ἄνω, τὸ α καὶ τὸ ω, τράχηλον δὲ β καὶ ψ, ὤμους ἅμα χερσὶν γ καὶ χ, στήθη δ καὶ φ, διάφραγμα ε καὶ υ, κοιλίαν ζ καὶ τ, αἰδοῖα η καὶ σ, μηροὺς ϑ καὶ ρ, γόνατα ι καὶ π, κνήμας κ καὶ ο, σφυρὰ λ καὶ ξ, πόδας μ καὶ ν. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τῆς κατὰ τὸν μάγον Ἀληθείας, τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ στοιχείου, οὗτος ὁ χαρακτὴρ τοῦ γράμματος. | καὶ **7** P239
καλεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦτο Ἄνθρωπον· εἶναί τε πηγὴν φησιν αὐτὸ παντὸς λόγου καὶ ἀρχὴν πάσης φωνῆς καὶ παντὸς ἀρρήτου ῥῆσιν καὶ τῆς σιωπωμένης Σιγῆς στόμα. καὶ τοῦτο μὲν τὸ σῶμα αὐτῆς· σὺ δὲ μετάρσιον **8**
ἐγείρας ⟨τὸ τῆς⟩ διανοίας νόημα τὸν αὐτογεννήτορα καὶ πατροδότορα λόγον ἀπὸ στομάτων Ἀληθείας ἄκουε.

6. Ταῦτα δὲ ταύτης εἰπούσης, προσβλέψασαν αὐτῷ τὴν Ἀλήθειαν καὶ **6, 1**
ἀνοίξασαν τὸ στόμα λαλῆσαι λόγον· τὸν δὲ λόγον ὄνομα γενέσθαι καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι, ὃ γινώσκομεν καὶ λαλοῦμεν, Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃ καὶ ὀνομάσασαν αὐτὴν παραυτίκα σιωπῆσαι. προσδοκῶντος δὲ τοῦ Μάρκου **2**
πλεῖόν τι μέλλειν αὐτὴν λέγειν, πάλιν ἡ Τετρακτὺς παρελθοῦσα εἰς τὸ μέσον φησίν· ὡς εὐκαταφρόνητον ἡγήσω τὸν λόγον, ὃν ἀπὸ στομάτων τῆς **3**
Ἀληθείας ἤκουσας. οὐ τοῦθ' ὅπερ οἶδας καὶ δοκεῖς ⟨ἔχειν⟩ πάλαι, ἐστὶν ὄνομα· φωνὴν γὰρ μόνον ἔχεις αὐτοῦ, τὴν δὲ δύναμιν ἀγνοεῖς. Ἰησοῦς **4**
μὲν γάρ ἐστιν ἐπίσημον ὄνομα ἓξ ἔχον γράμματα, ὑπὸ πάντων τῶν τῆς κλήσεως γινωσκόμενον· τὸ δὲ παρὰ τοῖς Αἰῶσι | τοῦ Πληρώματος, πολυ- D226

V M lat. Hipp.

1 *κεφαλὴν* + *φησὶν* Hipp. | vor *τὸ α* + *primum* lat. + *τὸ πρῶτον* Hipp. | *τὸ α καὶ τὸ ω*] *A et Ω* lat. *ἄλφα ω* Hipp.; ebenso im Folgenden das *καὶ* zwischen den beiden Buchstaben bei Hipp. ausgelassen | *ἅμα χερσὶν* < Hipp. **2** *φράγμα* Hipp. | *κοιλίαν* Hipp.] *νῶτον* V M *ventrem* lat. | *αἰδοῖα* Hipp.] *κοιλίαν* V M *verenda* lat. **4** *τοῦτ'* Hipp. | *μάγον*] *Μάρκον* Hipp. **6** *τε*] *autem* lat. | *αὐτὸ*] *eum* lat. < Hipp. **8** *μὲν* < Hipp. **9** ⟨*τὸ τῆς*⟩ Hipp. | *τὸν αὐτὸν γεννήτορα* V *τὸν γεννήτορα* Hipp. | *πατροδότορα*] *προπάτορα* Hipp. **10** *στομάτων*] *ore* lat. **12** *λαλῆσαι*] *locuta est* lat. **13** *εἶναι τοῦτο* Hipp. *esse hoc* lat. **14** *παραυτίκα* Hipp.] *παρ' αὐτῇ καὶ* V M *statim* lat. | *σιωπῆσαι* Hipp.] *σιωπὴν* V M *tacuit* lat. **15** *πλεῖον αὐτὴν μέλλειν τι* Hipp. | *λέγειν*] *dicturam* lat. **16** *ὡς εὐκαταφρόνητον*] *οὕτως εὐήθη* Hipp. | *λόγον* + *τοῦτον* Hipp. | *ὃν* am Rande nachgetragen V corr < Hipp. | *στομάτων*] *ore* lat. **17** *τοῦτο* Hipp. | ⟨*ἔχειν*⟩ Hipp.] *habere* lat. | *πάλαι* Hipp.] *παλαιὸν* V M *olim* lat. | *ἐστὶν*] *τουτέστιν* Hipp. **18** *ἔχεις μόνον* Hipp. | hinter *αὐτοῦ* ein *τὴν αὐτοῦ* getilgt V corr **19** *μὲν γὰρ*] *autem* lat. | *ἓξ ἔχον* Hipp.] *ἓξ ὧν* V *ἐξ ὧν* M *sex habens* lat. | *τῶν* < Hipp. **20** *γινωσκόμενον*] *cognitum* lat. *ἐγκαλούμενα* Hipp. | *τοῖς* + *πέντε* Hipp.

μερὲς τυγχάνον, ἄλλης ἐστὶν μορφῆς καὶ ἑτέρου τύπου, γινωσκόμενον ὑπ᾽ ἐκείνων τῶν συγγενῶν, ὧν τὰ Μεγέθη παρ᾽ αὐτῷ ἐστι διὰ παντός.

Ταῦτ᾽ οὖν τὰ παρ᾽ ὑμῖν εἰκοσιτέσσαρα | γράμματα ἀπορρoίας ὑπάρχειν 5 Ö444
γίνωσκε τῶν τριῶν δυνάμεων εἰκονικὰς τῶν περιεχουσῶν τὸν ὅλον τῶν
5 ἄνω στοιχείων ἀριθμόν. τὰ μὲν γὰρ ἄφωνα γράμματα ἐννέα νόμισον 6
εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας διὰ τὸ ἀφώνους αὐτοὺς εἶναι τουτέστιν
ἀρρήτους καὶ ἀνεκλαλήτους· τὰ δὲ ἡμίφωνα, ὀκτὼ ὄντα, τοῦ Λόγου καὶ 7
τῆς Ζωῆς, διὰ τὸ μέσα ὥσπερ ὑπάρχειν τῶν τε ἀφώνων καὶ τῶν φωνη-
έντων καὶ ἀναδέχεσθαι τῶν μὲν ὕπερθεν τὴν ἀπόρροιαν, τῶν δ᾽ ὑπ᾽ αὐτὰ
10 τὴν ἀναφοράν· τὰ δὲ φωνήεντα καὶ αὐτὰ ἑπτὰ ὄντα, τοῦ Ἀνθρώπου καὶ 8
τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ διὰ τοῦ Ἀνθρώπου ⟨ἡ⟩ φωνὴ προελθοῦσα ἐμόρφωσε
τὰ ὅλα. ὁ γὰρ ἦχος τῆς φωνῆς μορφὴν αὐτοῖς περιεποίησεν. ἔστιν ⟨οὖν⟩ 9
ὁ μὲν Λόγος ἔχων καὶ ἡ Ζωὴ τὰ ὀκτώ, ὁ δὲ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία
τὰ ἑπτά, ὁ δὲ Πατὴρ καὶ ἡ Ἀλήθεια τὰ ἐννέα. ἐπὶ δὲ τοῦ ὑστερήσαντος 10
15 λόγου ὁ ἀφεδρασθεὶς ἐν τῷ Πατρὶ κατῆλθεν, ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ τὸν ἀφ᾽ οὗ
ἐχωρίσθη ἐπὶ διορθώσει τῶν πραχθέντων, | ἵνα ἡ τῶν πληρωμάτων ἑνότης P240
ἰσότητα ἔχουσα καρποφορῇ μίαν ἐν πᾶσι τὴν ἐκ πάντων δύναμιν. καὶ 11
οὕτως ὁ τῶν ἑπτὰ τὴν τῶν ὀκτὼ ἐκομίσατο δύναμιν καὶ ἐγένοντο οἱ
⟨τρεῖς⟩ τόποι ὅμοιοι τοῖς ἀριθμοῖς, ὀγδοάδες ὄντες, οἵτινες τρὶς ἐφ᾽ ἑαυτοὺς
20 ἐλθόντες τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνέδειξαν ἀριθμόν. τὰ μέντοι τρία 12
στοιχεῖα, ἅ φησιν αὐτὸς τῶν τριῶν ἐν συζυγίᾳ δυνάμεων ὑπάρχειν, ἅ ἐστιν
ἕξ, ἀφ᾽ ὧν ἀπερρύη τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα, τετραπλασιασθέντα τῷ τῆς
ἀρρήτου τετράδος λόγῳ τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἀριθμὸν ποιεῖ, ἅπερ φησὶν τοῦ

V M lat. Hipp.

2 *συγγενῶν* + *eius* lat. | *παρ᾽ αὐτῶν* V **3** *Ταῦτ᾽ οὖν*] *ταῦτα* Hipp. | *παρ᾽ ὑμῖν*] *apud nos* lat. **3f** *γίνωσκε ὑπάρχειν* Hipp. **4** *εἰκονικὰς*] *καὶ εἰκόνας* Hipp. | *ἐμπεριεχουσῶν* Hipp. | *ὅλον τῶν*] *ὅρον καὶ τῶν* Hipp. **5** *γὰρ* < M **7** vor *ἀρρήτους* + *et* lat. **8** *μέσας* Hipp. **9** *ἀναδεδέχθαι* Hipp. | *ὕπερθε* V | *ἀπορίαν* Hipp. | *ὑπ᾽ αὐτὰ* Hipp.] *ὑπὲρ αὐτὴν* V M *quae subsint* lat. **10** *ὄντα*] *esse* lat. **11** *διὰ*] *καὶ* Hipp. | ⟨*ἡ*⟩ Hipp. **12** ⟨*οὖν*⟩ Hipp.] *igitur* lat. **13** *μὲν* < lat. | vor *ἔχων* + *ὁ* Hipp. | *Ζωὴ* + *ἡ* Hipp. **14** *ἐπὶ δὲ* Hipp.] *ἐπειδὴ* V M *ex . . . autem* lat. **15** *ἀφεδρασθεὶς ἐν τῷ*] *erat apud* lat. | *πεμφθεὶς* V | *ἐπὶ τὸν ἀφ᾽ οὗ*] *illuc unde* lat. **16** *ἑνότης*, *o* auf Rasur V corr *ἑνάτης* M **17** *ἰσότητα ἔχουσα*] *ἐν τῷ ἀγαθῷ οὖσα* Hipp. **18** *ὁ τῶν ἑπτὰ*] *qui est numeri septem* lat. | *τῶν ὀκτὼ*] *τῷ νοητῷ* Hipp. **19** ⟨*τρεῖς*⟩ Hipp.] *tria* lat. | *τρὶς* *] *τρεῖς* V M Hipp. *ter* lat. | *ἐφ᾽*] *ἀφ᾽* Hipp. **20** *ἀνεδέξαντο* Hipp. | vor *τὰ* + *et* lat. **21** *ἅ φησιν* Ausgg.] *ἀφήσιν* V M *quae dicit* lat. *φησὶν* Hipp. | *αὐτῶν* Hipp. | *συ///ζυγία*, *ν* ausradiert V corr | *ἐστιν*] *fiunt* lat. **22f** *τῶν . . . λόγων* Hipp. **23** *αὐτοῖς*] < lat. *τοῖς* Hipp.

ἀνονομάστου ὑπάρχειν. φορεῖσθαι δὲ | αὐτὰ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων εἰς 13 D227
ὁμοιότητα τοῦ ἀοράτου, ὧν στοιχείων εἰκόνας εἰκόνων τὰ παρ᾽ ἡμῖν διπλᾶ
γράμματα ὑπάρχειν, ἃ συναριθμούμενα τοῖς εἰκοσιτέσσαρσι στοιχείοις δυνά-
μει τῇ κατὰ ἀναλογίαν ⟨τὸν⟩ τῶν τριάκοντα ποιεῖ ἀριθμόν.

7. Τούτου τοῦ λόγου καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης καρπόν φησιν ἐν 7, 1
ὁμοιώματι εἰκόνος πεφηνέναι ἐκεῖνον τὸν μετὰ τὰς ἡμέρας ἓξ τέταρτον
ἀναβάντα εἰς τὸ ὄρος καὶ γενόμενον ἕκτον, τὸν καταβάντα καὶ κρατηθέντα
ἐν τῇ ἑβδομάδι, ἐπίσημον ὀγδοάδα ὑπάρχοντα καὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν 2
ἅπαντα τῶν στοιχείων ἀριθμόν, ⟨ὃν⟩ ἐφανέρωσεν ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ
βάπτισμα ἡ τῆς περιστερᾶς κάθοδος, ἥτις ἐστὶν ϖ καὶ ᾱ· ὁ γὰρ ἀριθμὸς
αὐτῆς ἓν καὶ ὀκτακόσια· καὶ διὰ τοῦτο Μωυσέα ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμε- 3
ρῶν εἰρηκέναι τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι |, καὶ τὴν οἰκονομίαν δὲ * ἐν τῇ Ö446
ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν * ἥτις ἐστὶ ⟨ἡ⟩ παρασκευή, τὸν ἔσχατον ἄνθρωπον εἰς
ἀναγέννησιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πεφηνέναι, ἧς οἰκονομίας ἀρχὴν καὶ
τέλος καὶ τὴν ἕκτην ὥραν εἶναι, ἐν ᾗ προσηλώθη τῷ ξύλῳ. τὸν γὰρ 4
τέλειον Νοῦν, ἐπιστάμενον τὸν τῶν ἓξ ἀριθμόν, δύναμιν ποιήσεως καὶ ἀνα-
γεννήσεως ἔχοντα, φανερῶσαι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτὸς τὴν διὰ τοῦ φανέντος
ἐπισήμου εἰς αὐτὸν δι᾽ αὐτοῦ γενομένην ἀναγέννησιν. ἔνθεν καὶ τὰ διπλᾶ
γράμματα τὸν ἀριθμὸν ἐπίσημον ἔχειν φησίν. ὁ γὰρ ἐπίσημος ἀριθμὸς

6 vgl. Matth. 17, 1 Mark. 9, 2 — **15** vgl. Matth. 27, 45 Mark. 15, 33

V M lat. Hipp.

1 *ἀνο///νομάστου, ο* aus *ω* V corr | *τριῶν*] ἓξ Hipp. **2** *ἀοράτου* Hipp. | *εἰκόνας, ε* drüber V corr *εἰκόνες* M Hipp. | *εἰκόνων* + *ὧν* Hipp. | *τὰ παρ᾽ ἡμῖν*] ἓξ Hipp. **3** *συναριθμούμενα*] *adnumerantes* lat. **3f** *δυνάμει τῇ* Ausgg.] *δυνάμει τῶν* V M *virtute quae est* lat. *δύναμιν τὴν* Hipp. **4** ⟨*τὸν*⟩ Hipp. | *ποιεῖται* Hipp. **5** *οἰκονομίας*] *ἀναλογίας* Hipp. | *ταύτης* < lat. **6** *VI dies* lat. *ἓξ ἡμέρας* Hipp. **7** *καταβάντα καὶ κρατηθέντα* Hipp.] *κρατηθέντα καὶ καταβάντα* V M *descendit et detentus est* lat. **8f** *τὸν ἀριθμὸν ἅπαντα τῶν στοιχείων* Hipp. **9** ⟨*ὃν*⟩ Hipp. *quem* lat. **10f** *ὁ γὰρ ἀριθμὸς αὐτῆς*] *δι᾽ ἀριθμοῦ δηλουμένου* Hipp. **11** *ἓν καὶ ὀκτακόσια* *] *μία καὶ ὀκτακόσιαι* V M *unum et DCCC* lat. *ὀκτακοσίων ἑνὸς* Hipp. **11f** *ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν*] *sexta die* lat. *τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ* Hipp. **12** *εἰρηκέναι*] *dixisse* lat. *λέγειν* Hipp. | *] alte Lücke; ergänze ⟨τοῦ πάθους⟩ Hipp. **13** *] noch vor Hippolyt entstandene Lücke, ergänze ⟨γεγονέναι· τῇ ἕκτῃ γὰρ τῶν ἡμερῶν⟩ * | ⟨*ἡ*⟩ *παρασκευὴ* Hipp.] *in coena pura* lat. | *παρασκευή*, + *ᾗ* Hipp. **14** *ἧς*] *ταύτης τῆς* Hipp. **15** *καὶ*] < lat. Hipp. [*καὶ*] Ausgg. | *εἶναι* < lat. **17** *διὰ τοῦ* Hipp.] *δι᾽ αὐτοῦ* V M *per eum* lat. **18** *ἐπισήμου*] *ἐπισήμως* Hipp. + *ἀριθμοῦ* (*per eum qui . . . est insignis . . numerum*) lat. | *εἰς αὐτὸν*] *εἰς τὴν* Hipp. *in eum* lat. | *ἐπιγενομένην* Hipp. **19** *γράμματα*] *πράγματα* Hipp.

συγκερασθεὶς τοῖς εἰκοσιτέσσαρσι στοιχείοις τὸ τριακονταγράμματον ὄνομα ἀπετέλεσεν.

Κέχρηται δὲ διακόνῳ τῷ τῶν ἑπτὰ ἀριθμῶν μεγέθει, ὥς φησιν ἡ Μάρκου Σιγή, ἵνα τῆς αὐτοβουλήτου βουλῆς φανερωθῇ ὁ καρπός. τὸν μέντοι ἐπίσημον τοῦτον ἀριθμὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησί, τὸν ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου μορφωθέντα νόησον | τὸν ὥσπερ μερισθέντα ἢ διχοτομηθέντα καὶ P241 ἔξω μείναντα, ὃς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τε καὶ φρονήσει διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ προβολῆς τοῦτον | τὸν τῶν ἑπτὰ δυνάμεων κατὰ μίμησιν τῆς ἑβδομάδος D228 δυνάμεως ἐψύχωσε κόσμον καὶ ψυχὴν ἔθετο εἶναι τοῦ ὁρωμένου παντός.

κέχρηται μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὗτος τῷδε τῷ ἔργῳ ὡς αὐθαιρέτως ὑπ' αὐτοῦ 6 γενομένῳ, τὰ δὲ διακονεῖ, μιμήματα ὄντα τῶν ἀμιμήτων, τὴν Ἐνθύμησιν τῆς Μητρός. καὶ ὁ μὲν πρῶτος οὐρανὸς φθέγγεται τὸ α, ὁ δὲ μετὰ τοῦτον τὸ ε, ὁ δὲ τρίτος ⟨τὸ⟩ η, τέταρτος δὲ καὶ μέσος τῶν ἑπτὰ τὴν τοῦ ἰῶτα δύναμιν ἐκφωνεῖ, ὁ δὲ πέμπτος τὸ ο, ἕκτος δὲ τὸ υ, ἕβδομος δὲ καὶ τέταρτος ἀπὸ τοῦ μέσου τὸ ω στοιχεῖον ἐκβοᾷ, καθὼς ἡ Μάρκου Σιγὴ ἡ πολλὰ μὲν φλυαροῦσα μηδὲν δὲ ἀληθὲς λέγουσα διαβεβαιοῦται. αἵτινες 8 δυνάμεις ὁμοῦ, φησί, πᾶσαι εἰς ἀλλήλας συμπλακεῖσαι ἠχοῦσι καὶ δοξάζουσιν ἐκεῖνον ὑφ' οὗ προεβλήθησαν, ἡ δὲ δόξα τῆς ἠχῆς ἀναπέμπεται εἰς τὸν Προπάτορα. ταύτης μέντοι τῆς δοξολογίας τὸν ἦχον εἰς τὴν γῆν φερόμενόν φησι πλάστην γενέσθαι καὶ γεννήτορα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. τὴν δὲ 9 ἀπόδειξιν φέρει ἀπὸ τῶν ἄρτι γεννωμένων βρεφῶν, ὧν ἡ ψυχὴ ἅμα τῷ ἐκ

V M lat. Hipp.

3 f *ὥς — Σιγή* < Hipp. **4** *βουλῆς* < Hipp. | vor *τὸν* + *et* lat. **5** *τοῦτον ἀριθμὸν* < Hipp. | *ἐπὶ* [2]] *ab* lat. **6** *ἢ διχοτομηθέντα* < Hipp. | *διχοτομηθέντα*] *praecisus* lat. **7** *αὐτοῦ* Hipp. | *τε* < lat. | *ἀπ' αὐτοῦ*] *ἑαυτοῦ* Hipp. **8** *τοῦτο///ν, ο* aus *ω* V corr | *τὸν*] *τὴν ζωὴν* Hipp. | *κατὰ μίμησιν*] *μιμήσει* Hipp. | *ἑβδομάδος*] *ἑπταδυνάμου* Hipp. **9** *τοῦ*] *huius* lat. **10** *μὲν οὖν*] *autem* lat. | *αὐτὸς οὗτος*] *ipse* lat. *οὗτος* Hipp. | *τῷ* < Hipp. **11** *γενόμενα* Hipp. | *τὰ δὲ*] *reliqua vero* lat. | *τὰ δὲ διακονεῖ*] *τὰ δι' εἰκόνων* Hipp. | *ἀμιμήτων*] *imitabilium* lat. | *τῆς Ἐνθυμήσεως* Hipp. **12** *τὸ ἄλφα* Hipp. **13** *τὸ εἶ* Hipp. | ⟨*τὸ*⟩ Hipp. | *ὁ δὲ τέταρτος καὶ ὁ μέσος* Hipp. | *τῶν ἑπτὰ*] *numeri VII* lat. **14** *ἐκφωνεῖ* < Hipp. | *τὸ ο*] *τὸ οὖ* Hipp. **15** *ἀπὸ τοῦ μέσου* Hipp.] *ἀπὸ μέρους* V < M *a medio* lat. **15 f** *στοιχεῖον — διαβεβαιοῦται* < Hipp. **16** *αἵτινες*] *αἵτε* Hipp. **17** *ὁμοῦ, φησί, πᾶσαι*] *ait omnes simul* lat. *πᾶσαι* Hipp. | *εἰς ἀλλήλας*] *εἰς ἓν* Hipp. **18** *ἠχήσεως* Hipp. | *ἀνεπέμφθη*] *mittitur* lat. Hipp. | *εἰς*] *πρὸς* Hipp. **19 f** *φερόμενον*] *delatum* lat. **20** *γενέσθαι*] *factum* lat. *γίνεσθαι* Hipp. | *τὴν*] *τῶν* Hipp. **21** *φέρει*] *affert* lat. < Hipp. | *ἡ ψυχὴ* Hipp.] *ἠχὴ* V M *anima* lat.

μήτρας προελθεῖν ἐπιβοᾷ ἑνὸς ἑκάστου τῶν στοιχείων τούτων τὸν ἦχον. καθὼς οὖν αἱ ἑπτά, φησί, δυνάμεις δοξάζουσι τὸν Λόγον, οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς βρέφεσι κλαίουσα καὶ θρηνοῦσα * Μάρκον δοξάζει αὐτόν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν Δαυὶδ εἰρηκέναι »ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόν- 10
5 των κατηρτίσω αἶνον«, καὶ πάλιν »οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ«· καὶ διὰ τοῦτο ἔν τε πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις ψυχὴ γενομένη, εἰς διυλισμὸν αὐτῆς, ἐπιφωνεῖ τὸ ω | εἰς σημεῖον αἰνέσεως, ἵνα γνωρίσασα ἡ ἄνω ψυχὴ Ö448
τὸ συγγενὲς αὐτῆς βοηθὸν αὐτῇ καταπέμψῃ.

8. Καὶ περὶ μὲν τοῦ παντὸς ὀνόματος, τριάκοντα ὄντος γραμμάτων 8, 1
10 τούτου, καὶ τοῦ Βυθοῦ, τοῦ αὔξοντος ἐκ τῶν τούτου γραμμάτων, ἔτι τε ⟨τοῦ⟩ τῆς Ἀληθείας σώματος δωδεκαμελοῦς ⟨ὄντος, ἑκάστου μέλους⟩ ἐκ δύο γραμμάτων συνεστῶ|τος, καὶ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ἣν ⟨προσωμίλησε μὴ⟩ προσ- D229
ομιλήσασα, καὶ περὶ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ μὴ λαληθέντος ὀνόματος καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς καὶ ἀνθρώπου, καθὰ ἔχουσι τὴν κατ᾽ εἰκόνα
15 οἰκονομίαν, οὕτως ἐλήρησεν. ἑξῆς δὲ ὡς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἰσάριθμον 2
δύναμιν ἐπέδειξεν ἡ Τετρακτὺς αὐτῷ ἀπαγγελοῦμεν, ἵνα μηδὲν λάθῃ σε τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγομένων ἐληλυθότων, ἀγαπητέ, καθὼς πολλάκις ἀπήτησας παρ᾽ ἡμῶν.

Οὕτως οὖν ἀπαγγέλλει ἡ πάνσοφος αὐτῶν Σιγὴ τὴν γένεσιν τῶν εἰκο- 3
20 σιτεσσάρων στοιχείων· τῇ Μονότητι συνυπάρχειν Ἑνότητα, ἐξ ὧν δύο προβολαί, καθὰ προείρηται, Μονάς τε καὶ τὸ Ἕν, δὶς δύο οὖσαι τέσσαρες ἐγένοντο· δὶς γὰρ δύο τέσσαρες. καὶ πάλιν αἱ δύο καὶ τέσσαρες εἰς τὸ 4
αὐτὸ συντεθεῖσαι τὸν τῶν ἓξ ἐφανέρωσαν ἀριθμόν, οὗτοι δὲ οἱ ἓξ τετρα-
πλασιασθέντες τὰς εἰκοσιτέσσαρας ἀπεκύησαν μορφάς. καὶ τὰ μὲν τῆς 5

4 Psal. 8, 3 — 5 Psal. 18, 2

V M lat. Hipp. (Z. 9—18 ausgelassen)

1 *ἐπιβοᾷ* + *ὁμοίως* Hipp. | *τούτων*] *hunc* lat. *τοῦτον* Hipp. **2** *αἱ* < Hipp. **3** *καὶ θρηνοῦσα — αὐτόν* < Hipp. | * alte Lücke, ergänze ⟨*κατὰ τὸν*⟩ * **4** *δὲ* + *φησὶ* Hipp. **5** *οὐρανοὶ* + *τῶν οὐρανῶν* V M **5—7** *καὶ*[2] *— γνωρίσασα*] *ἐπὰν δὲ ἐν πόνοις γένηται ἡ ψυχή, [ὡς] ἐπιβοᾷ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ω, ἐφ᾽ ᾧ ἀνιᾶται ὀπίσω γνωρίσασα* Hipp. **6** *τε* < lat. **7** *τῷ ω* M | *αἰνέσεως*] *laudationis* lat.; viell. alter Fehler für *ἀνιάσεως* (Grabe), vgl. *ἐφ᾽ ᾧ ἀνιᾶται* Hipp. **10** vor *τοῦ Βυθοῦ* + *de* lat. **11** vor *τῆς Ἀληθείας* + *de* lat.; ⟨*τοῦ*⟩ * | ⟨*ὄντος, ἑκάστου μέλους*⟩ Dind., Öh.] *quod est ..., unoquoque membro* lat. **12** vor *τῆς φωνῆς* + *de* lat. | *ἣν*] *ἣν* M | ⟨*προσωμίλησε μὴ*⟩ Ausgg.] *locuta est non locuta* lat. **16** *αὐτῷ*] *eorum* lat. **16/17** *ἀγαπητέ* hinter *λάθῃ σε* lat. **17** *ὑπ᾽ αὐτοῦ*] *ab iis* lat. **19f** *καὶ περὶ τούτων μὲν οὕτως. περὶ δὲ τῆς τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων γενέσεως οὕτως λέγει* Hipp. **19** *οὖν*] *autem* lat. | *ἀπαγγέλει* M | *αὐτῶν* *] *αὐτῷ* V M *eorum* lat. **21** *προβολαί* + *sunt* lat. | *καθὰ προείρηται* < Hipp. | *τε* < lat. | *δὶς δύο οὖσαι* Hipp.] *ἐπὶ δύο οὖσαι* V M *quae duplicatae* lat. **22** *τέσσαρες*[1] Hipp.] *τέσσαρα* V M **24** *ἀπεκύησεν μορφάς* < Hipp. | *τὰ*] *ταῦτα* Hipp.

πρώτης τετράδος ὀνόματα, ἅγια ἁγίων νοούμενα καὶ μὴ δυνάμενα λεχθῆναι, γινώσκεσθαι ὑπὸ μόνου τοῦ Υἱοῦ, ἃ ὁ Πατὴρ οἶδεν τίνα ἐστίν· τὰ δὲ σεμνῶς καὶ μετὰ πίστεως ὀνομαζόμενα παρ' αὐτῷ ἐστι ταῦτα· Ἄρρητος καὶ Σιγή, Πατήρ τε καὶ Ἀλήθεια. ταύτης δὲ τῆς τετράδος ὁ σύμπας ἀριθ- **6**
μός ἐστι στοιχείων εἰκοσιτεσσάρων. τὸ γὰρ Ἄρρητος ὄνομα γράμματα ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἑπτά, ἡ δὲ Σειγὴ πέντε καὶ ὁ Πατὴρ πέντε καὶ ἡ Ἀλήθεια ἑπτά, ἃ συντεθέντα ἐπὶ τὸ αὐτό, τὰ δὶς πέντε καὶ δὶς ἑπτά, τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσεν. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δευτέρα τετράς, **7**
Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν στοι- **8**
χείων ἀνέδειξαν. καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος δὲ ῥητὸν ὄνομα Ἰησοῦς γραμμάτων ὑπάρχειν ἕξ, τὸ δὲ ἄρρητον αὐτοῦ γραμμάτων εἰκοσιτεσσάρων· υἱὸς Χρειστὸς γραμμάτων δώδεκα, τὸ δὲ ἐν Χριστῷ ἄρρητον γραμμάτων τριάκοντα. καὶ διὰ τοῦτό φησιν αὐτὸν α καὶ ω, ἵνα | τὴν περιστερὰν μηνύσῃ, τοῦτον D230
ἔχοντος τὸν ἀριθμὸν τούτου τοῦ ὀρνέου. | Ö450

9. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ταύτην ἔχει, φησί, τὴν ἄρρητον γένεσιν. ἀπὸ γὰρ **9, 1**
τῆς Μητρὸς τῶν ὅλων, τῆς πρώτης τετράδος, ἐν θυγατρὸς τόπῳ προῆλθεν

V M lat. Hipp.

1 *πρώτης* < Hipp. | *καὶ μὴ δυνάμενα*] *quae non possunt* lat. **2** *γινώσκεσθαι* + *δὲ* lat. Hipp. | *τοῦ* nachgetragen V^{corr} | *ἃ*] *ταῦτα* Hipp. | *οἶδεν*] *δὲ* Hipp. | *δὲ* < Hipp. **3** *σεμνῶς* *] *σεμνὰ* V M *cum gravitate* lat. *μετὰ σιωπῆς* Hipp. | *μετὰ πίστεως*] *cum . . honore et fide* lat. *μετὰ πίστεως* Hipp. (beachte aber auch das vorausgehende *μετὰ σιωπῆς*); lies wohl *μετὰ ⟨τιμῆς καὶ⟩ πίστεως* * | *τοιαῦτα* M **4** *τε* < lat. Hipp. **5** *τὸ* *] *ὁ* V M Hipp. | *ὄνομα* < Hipp. **5 f** *γράμματα ἔχει*] *ἔχει στοιχεῖα* Hipp. **6** *ἐν ἑαυτῷ* < Hipp. | *δὲ* < Hipp. | *σιγὴ* V M | *πέντε*[2]] $\bar{ε}$ oben drüber V < M | *ἡ*[2] < Hipp. **7 f** *ἃ συντεθέντα — ἀνεπλήρωσεν* < Hipp. **7** *ἐπὶ τὸ αὐτὸ*] *in se* lat. **10** *δὲ* < Hipp. | *Ἰησοῦς* lat.] $\bar{η}$ *καὶ δέκα* V M < Hipp. (doch vgl. Z. 11) **11** *ὑπάρχειν*] *est* lat. | *τὸ* Hipp.] *τὸν* V M | *ἄρρητον*] *ῥητὸν* Hipp. | *γραμμάτων*] *ἐπ' ἀριθμῷ τῶν κατὰ ἓν γραμμάτων τουτέστι τὸν Ἰησοῦν στοιχείων ἐστιν* Hipp. | *υἱὸς* + *δὲ* Hipp. **12** *γραμμάτων*[1] < Hipp. | *τὸ δὲ*] *τῷ δὲ* Hipp. | *τῷ Χριστῷ* Hipp. | *τριάκοντα* + *καὶ αὐτὸ τοῖς ἐν αὐτῷ γράμμασι κατὰ ἓν στοιχεῖον ἀριθμούμενον* (lies *⟨τῶν⟩ στοιχείων ἀριθμουμένων*). *τὸ γὰρ Χρειστός ἐστι στοιχείων ὀκτώ. τὸ μὲν γὰρ χρι* (lies *χει*) *τριῶν, τὸ δὲ ρ δύο καὶ τὸ ει δύο καὶ ι τεσσάρων, τὸ σ πέντε καὶ τὸ τ τριῶν, τὸ δὲ οὖ δύο καὶ τὸ ν* (lies *σαν*) *τριῶν. οὕτως τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἄρρητον φάσκουσι στοιχείων τριάκοντα* Hipp. **13** *τοῦτο* + *δὲ* Hipp. | *φασιν* Hipp. | *αὐτὸν* + *λέγειν* Hipp. | *α καὶ ω*] *ἐγὼ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω* Hipp. **13 f** *ἵνα — ὀρνέου*] *ἐπιδεικνύντα τὴν περιστερὰν τοῦτον ἔχουσαν τὸν ἀριθμόν, ὅ ἐστιν ὀκτακόσια ἓν* Hipp. **15** *ταύτην* + *μὲν* Hipp. | *φησί* < Hipp. **16** vor *τῆς πρώτης* + *id est* lat. | *τόπῳ* *] *τρόπῳ* V M Hipp. *locum* lat. | *προσῆλθεν* Hipp.

ἡ δευτέρα τετρὰς καὶ ἐγένετο ὀγδοάς, ἐξ ἧς προῆλθεν δεκάς. οὕτως ἐγένετο δεκὰς καὶ ὀγδοάς. ἡ οὖν δεκὰς ἐπισυνελθοῦσα τῇ ὀγδοάδι καὶ 2
δεκαπλασίονα αὐτὴν ποιήσασα τὸν τῶν ὀγδοήκοντα προεβίβασεν ἀριθμόν,
καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πάλιν δεκαπλασιάσασα τὸν τῶν ὀκτακοσίων ἀριθμὸν
ἐγέννησεν, ὥστε εἶναι τὸν ἅπαντα | τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν ἀπὸ ὀγδοάδος P 243
εἰς δεκάδα προελθόντα η καὶ π καὶ ω, ὅ ἐστιν Ἰησοῦς. τὸ γὰρ Ἰησοῦς 3
ὄνομα κατὰ τὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀριθμὸν ὀκτακόσιά ἐστιν ὀγδοήκοντα
ὀκτώ. ἔχεις σαφῶς καὶ τὴν ὑπερουράνιον τοῦ Ἰησοῦ κατ' αὐτοὺς γένεσιν.
διὸ καὶ τὸν ἀλφάβητον τῶν Ἑλλήνων ἔχειν μονάδας ὀκτὼ καὶ δεκάδας 4
ὀκτὼ καὶ ἑκατοντάδας ὀκτώ, τὴν τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ψῆφον
ἐπιδεικνύοντα, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, ἐκ [τῶν] πάντων συνεστῶτα τῶν ἀριθ-
μῶν. καὶ διὰ τοῦτο ἄλφα καὶ ω ὀνομάζεσθαι αὐτόν, τὴν ἐκ πάντων
γένεσιν σημαίνοντα. καὶ πάλιν οὕτως· τῆς πρώτης τετράδος κατὰ πρό- 5
βασιν ἀριθμοῦ εἰς αὐτὴν συντιθεμένης ὁ τῶν δέκα ἀνεφάνη ἀριθμός. μία
γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντεθεῖσαι δέκα γίνονται,
ὅ ἐστιν ι, καὶ τοῦτ' εἶναι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν. ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστός, 6
φησί, γραμμάτων ὀκτὼ ὢν τὴν πρώτην ὀγδοάδα σημαίνει, ἥτις τῷ ι συμ-
πλακεῖσα τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε. λέγεται δέ, φησί, καὶ Υἱὸς Χριστός, 7
τουτέστιν ἡ δωδεκάς· τὸ γὰρ Υἱὸς ὄνομα γραμμάτων ἐστὶ τεσσάρων, τὸ

V M lat. Hipp. (Z. 13—S. 20, 11 ausgelassen)

1 vor *δεκὰς* + *ἡ* Hipp. **2** *δεκὰς καὶ ὀγδοὰς*] *XVIII* lat. *ἰῶτα εἶτα δεκαοκτὼ* Hipp. | *ἐπισυνελθοῦσα*] *ἔστη συνελθοῦσα* Hipp. **3f** *προεβίβασεν — ὀγδοήκοντα* < Hipp. **3** *προεβίβασεν*] *fecit* (*confecit*) lat. **4** *πάλιν* vor *τὰ ὀγδοήκοντα* lat. | *τὰ ὀγδοήκοντα . . . δεκαπλασιάσασα*] *octuagies decies* lat. ⟨*τὰ ὀγδοήκοντα*⟩ *. . . δεκαπλασιάσαντα* Hipp. **5** *fecit* lat. *ἐγέννησαν* Hipp. **6** *προσελθόντα* u. + *εἶναι* Hipp. **6f** *η καὶ — τὸν ἐν τοῖς* am Rande nachgetragen V corr **6** *Ἰησοῦς* [1]] *δεκαοκτὼ* V M **7** *ἐν τοῖς γράμμασι*] *Graecarum literarum* lat. | *γράμμασιν ἀριθμὸν* auf Rasur V corr | *ἐστιν ὀκτακόσια* Hipp. **8** *ἔχεις — γένεσιν* < Hipp. | *ἔχεις* Ausgg.] *ἔχει* V M *habes* lat. | *ὑπερουράνιον*] *supercoelestis* (Genetiv) lat. | *Ἰησοῦ* Ausgg.] $\overline{\text{hσ}}$ V M **9** *διὸ — Ἑλλήνων*] *καὶ τὸ ἀλφάβητον δὲ τὸ Ἑλληνικὸν* Hipp. **9** *ἔχει* Hipp. **9f** *καὶ δεκάδας ὀκτὼ* < Hipp. **11** *ἐπιδεικνύοντα* Hipp.] *ἔπειτα δεικνύοντα* V M *ostendentia* lat. | *τὸν Ἰησοῦν* Hipp.] *τὸ ει h/// h*, vor zweitem *h* ein *ι* ausradiert V corr *τὸ ε̄ ῑ η̄* M | [*τῶν*] *, < Hipp. | *συνεστῶτα τῶν*] *τῶν συνεστότων* Hipp. **12** *διὰ τοῦτο* Hipp.] *διὰ τοῦ* V M *propter hoc* lat. | *καὶ ω* < Hipp. **13** *γένεσιν* + *eius* lat. **13f** *πρόβασιν* Ausgg.] *πρόσβασιν* V M *progressionem* lat. **15** *ἐπὶ τὸ αὐτὸ*] *in semetipsa* lat. **16** *ὅ ἐστιν ῑ*] *ὅ ἐστιν δέκα*, getilgt V corr < M *quod est* lat. **17** *ὧν*] *est ex quibus* lat. | *σημαίνει*] *significari* lat. | *ι*] *δέκα* V **18** *τὸν Ἰησοῦν*] *DCCCLXXXVIII numerum* lat.

δὲ Χριστὸς ὀκτώ· ἅτινα συντεθέντα τὸ τῆς δωδεκάδος ἐπέδειξαν μέγεθος. πρὶν μὲν οὖν, φησί, τούτου τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίσημον φανῆναι, 8
τουτέστιν τὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱόν, ἐν | ἀγνοίᾳ πολλῇ ὑπῆρχον οἱ ἄνθρωποι D231
καὶ πλάνῃ· ὅτε δὲ ἐφανερώθη τὸ ἐξαγράμματον ὄνομα, ὃ σάρκα περιε- 9
βάλετο, ἵνα εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀνθρώπου κατέλθῃ, ἔχον ἐν ἑαυτῷ αὐτὰ τὰ ἓξ καὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα, τότε γνόντες † αὐτὸν ἐπαύσαντο τῆς ἀγνοίας, ἐκ θανάτου δὲ εἰς ζωὴν ἀνῆλθον, τοῦ ὀνόματος αὐτοῖς ὁδοῦ γενηθέντος πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας. τεθεληκέναι γὰρ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων 10
λῦσαι τὴν ἄγνοιαν καὶ καθελεῖν τὸν θάνατον. ἀγνοίας δὲ λύσις ἡ ἐπίγνωσις αὐτοῦ ἐγίνετο. καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεχθῆναι τὸν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω δυνάμεως οἰκονομηθέντα Ἄνθρωπον. | Ö452

10. Ἀπὸ τετράδος γὰρ * προῆλθον οἱ Αἰῶνες. ἦν δὲ ἐν τῇ τετράδι **10, 1**
Ἄνθρωπος καὶ [ἡ] Ἐκκλησία, Λόγος καὶ Ζωή. ἀπὸ τούτων οὖν δυνάμεις, φησίν, ἀπορρυεῖσαι ἐγενεσιούργησαν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα Ἰησοῦν. καὶ τοῦ 2
μὲν Λόγου ἀναπεπληρωκέναι τὸν τόπον τὸν ἄγγελον Γαβριήλ, τῆς δὲ Ζωῆς τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦ δὲ Ἀνθρώπου | τὴν τοῦ ὑψίστου δύναμιν, τὸν δὲ τῆς P244
Ἐκκλησίας τόπον ἡ παρθένος ἐπέδειξεν. οὕτως τε ὁ κατ' οἰκονομίαν διὰ 3
τῆς Μαρίας γενεσιουργεῖται παρ' αὐτῷ ἄνθρωπος, ὃν ὁ Πατὴρ τῶν ὅλων διελθόντα διὰ μήτρας ἐξελέξατο διὰ Λόγου εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ. ἐλθόντος 4
δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ κατελθεῖν εἰς αὐτὸν ὡς περιστερὰν τὸν ἀναδραμόντα ἄνω καὶ πληρώσαντα τὸν δωδέκατον ἀριθμόν, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ σπέρμα

V M lat. Hipp. (von Z. 12 an)

1 *Χριστὸς* V M **2** *μὲν οὖν*] *autem* lat. **3** *τὸν υἱὸν* Ausgg.] *τοῖς υἱοῖς* V M *filius* lat. **4** *ὃ* Ausgg.] *ὃς* V M *hoc, quod est* lat. | *σάρκα*] *secundum carnem* lat. **5** *ἔχον* Ausgg.] *ἔχων* V M **5 f** *αὐτὰ τὰ*] *ipsum quoque* lat. **6** † *αὐτὸν*] *eum* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ* * **7** . . *δὲ*] *et* . . lat. | *ὁδοῦ*] *ducatore* lat. | *γεννηθέντος* V M **8** *γὰρ* hineingeflickt V corr **9** *καθελεῖν*, *ελεῖν* auf Rasur V corr **10** *ἐκλεχθῆναι*] *dictum* lat. | *τὸν* hinter *θέλημα αὐτοῦ* (Z. 11) lat. | hinter *τὸν* 1—2 Buchstaben ausradiert V **12—14** *περὶ δὲ τῆς τούτου δημιουργίας οὕτως λέγει· ἀπὸ τῆς τετράδος τῆς δευτέρας δυνάμεις ἀπορρυείσας* Hipp. **12** * alte Lücke, ergänze nach Hipp. ⟨*τῆς δευτέρας*⟩ * | *ἦν* auf Rasur V corr **13** [*ἡ*] Hipp. **14** *ἐγενεσιούργησαν*] *δεδημιουργηκέναι* Hipp. | *τὸν* nachgetragen V corr; vor *Ἰησοῦν* kleine Rasur, *τὸν* getilgt? **15** *μὲν* < Hipp. | *τὸν τόπον*] *τοῦτον* u. vor *ἀναπεπληρωκέναι* Hipp. **16** *τοῦ ὑψίστου* Hipp.] *τοῦ υἱοῦ* V M *altissimi* lat. **16 f** *τὸν δὲ — ἐπέδειξεν*] *τῆς δὲ Ἐκκλησίας τὴν παρθένον* Hipp. **17** *τε* < Hipp. **18** *παρ' αὐτῶν* Hipp. **18 f** *ὃν ὁ πατὴρ — αὐτοῦ* < Hipp. **20** *ἀναβαίνοντα* Hipp. **21** *ὑπάρχει*] *inerat* lat.

τούτων τῶν συσπαρέντων αὐτῷ καὶ συγκαταβάντων καὶ συναναβάντων. αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν τὴν κατελθοῦσαν σπέρμα φησὶν εἶναι τοῦ Πατρός, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, τήν τε διὰ τούτων γινωσκομένην ἀνονόμαστον δύναμιν τῆς Σιγῆς καὶ τοὺς ἅπαντας Αἰῶνας. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ λαλῆσαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁμολογῆσαν ἑαυτὸ Υἱὸν ἀνθρώπου καὶ φανερῶσαν | τὸν Πατέρα· κατελθὸν μέν⟨τοι γε⟩ D232 εἰς τὸν Ἰησοῦν ἡνῶσθαι [δ'] αὐτῷ. καὶ καθεῖλε μὲν τὸν θάνατον, φησίν, ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας σωτὴρ ⟨Ἰησοῦς⟩, ἐγνώρισε δὲ τὸν Πατέρα † Χριστόν. εἶναι οὖν † τὸν Ἰησοῦν ὄνομα μὲν τοῦ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου λέγει, τεθεῖσθαι δὲ εἰς ἐξομοίωσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ μέλλοντος εἰς αὐτὸν κατέρχεσθαι Ἀνθρώπου, ὃν χωρήσαντα αὐτὸν ἐσχηκέναι αὐτόν τε τὸν Ἄνθρωπον, αὐτόν τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἄρρητον καὶ τὴν Σιγὴν καὶ τὴν Ἀλήθειαν καὶ Ἐκκλησίαν καὶ Ζωήν. 7

11. Ταῦτ' ἤδη ὑπὲρ τὸ ἰοὺ ἰοὺ καὶ τὸ φεῦ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τραγικὴν **11, 1** ⟨ἐκ⟩φώνησιν καὶ σχετλιασμόν ἐστι. τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσειεν τὸν τηλικούτων ψευσμάτων † κακοσύνθετον ποιητήν, τὴν μὲν ἀλήθειαν ὁρῶν εἴδωλον ὑπὸ Μάρκου γεγονυῖαν καὶ τοῦτο τοῖς τοῦ ἀλφαβήτου γράμμασιν κατεστιγμένην. νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὴ λεγόμενον χθὲς καὶ **2** πρώην, Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν ἀπὸ Κάδμου πρῶτον ἓξ καὶ δέκα παρειλη-

V M lat. Hipp. (bis Z. 13)

1 *συ///σπαρέντων, ν* ausradiert V corr *συγκατασπαρέντων* Hipp. **2** *αὐτὴν*] *ταύτην* Hipp. | *κατελθοῦσαν*] *καταβᾶσαν εἰς αὐτὸν* Hipp. | *σπέρμα* < Hipp. | *πατρὸς*] *πληρώματος* Hipp. **4** *ἀνο///νόμαστον, ο* aus *ω* V corr **5** *τοῦτ'*] *hunc* lat. *τοῦτον* Hipp. | *τὸ λαλῆσαν — Ἰησοῦ*] *τὸ ἐν αὐτῷ ἔφασαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ υἱοῦ* Hipp. **6** *ἑαυτὸ* Ausgg.] *ἑαυτὸν* V M Hipp. | *φανερῶσαν* Hipp.] *φανερώσαντα* V M | *μέν⟨τοι γε⟩* *, nach Hipp.] *μὲν* V M *quidem* lat. **7** [*δ'*] *] < Hipp. lat. | *αὐτῷ* < lat. | *καὶ* < Hipp. | *φασιν* Hipp. **8** *τῆς* < Hipp. | *⟨Ἰησοῦς⟩* *] *Jesus* lat. < Hipp. | † *Χριστὸν*] *Christum Jesum* lat. *Χριστὸν Ἰησοῦν* Hipp.; alter Fehler für *⟨ὁ⟩ Χριστός* (Grabe) **9** † *τὸν Ἰησοῦν*] *ον* u. *Ἰησοῦν* auf Rasur V corr *τὸν Ἰησοῦν* M Hipp. *Jesum* lat.; alter Fehler für *τὸ Ἰησοῦς* * **10** *εἰς*[1] < Hipp. **11** *ὃν* Hipp.] *τὸν* V M *quem* lat. | *αὐτὸν*[1]] < lat. hinter *ἐσχηκέναι* Hipp. | *ἐσχηκέναι* + *δὲ* M hineingeflickt V corr | *αὐτόν τε* + *εἶναι* Hipp. **12** *τε* < Hipp. | *καὶ*[1]] *αὐτὸν* Hipp. | *τὸν*[3] < Hipp. **14** *ταῦτ' ἤδη* Dind.] *haec iam* lat. *ταύτη δὴ, η* u. *δὴ* auf Rasur V corr *ταύτη δὴ* M | *ἰοὺ* nur einmal V | vor *τὸ φεῦ* + *super* lat. | vor *πᾶσαν* + *τὸ* V **15** *⟨ἐκ⟩φώνησιν* Pet.] *exclamationem* lat. | *σχετλιατισμὸν, ε* oben drüber V corr *doloris vociferationem* lat. | *τὸν* *] *τῶν* V M *eum* lat. **16** † *κακοσύνθετον*] *malus compositor* lat.; alter Fehler für *κακοσυνθέτων* *, vgl. I 422, 10 **18** *πρὸς τὸ*] *sicut quod est* lat.; lies wohl *πρὸς τῷ* *

φέναι, εἶτα μετέπειτα προβαινόντων τῶν χρόνων αὐτοὶ ἐξευρηκέναι ποτὲ μὲν τὰ δασέα, ποτὲ δὲ τὰ διπλᾶ, ἔσχατον δὲ πάντων Παλαμήδην φασὶ τὰ μακρὰ τούτοις προστεθεικέναι. πρὸ τοῦ οὖν | ⟨παρ'⟩ Ἕλλησι ταῦτα γενέσθαι 3 Ö 454
οὐκ ἦν Ἀλήθεια· τὸ γὰρ σῶμα αὐτῆς κατὰ σέ, Μάρκε, μεταγενέστερον
μὲν Κάδμου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταγενέστερον δὲ τῶν τὰ λοιπὰ προστεθεικότων στοιχεῖα, μεταγενέστερον δὲ καὶ σαυτοῦ. | σὺ γὰρ μόνος ⟨ὡς⟩ P 245
εἴδωλον κατήγαγες τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην Ἀλήθειαν.

Τίς δ' ἀνέξεταί σου τὴν τοσαῦτα φλυαροῦσαν Σιγήν, ἢ τὸν ἀνονό- 4
μαστον ὀνομάζει καὶ τὸν ἄρρητον ἐξηγεῖται καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιστορεῖ
καὶ ἠνοιχέναι τὸ στόμα φησὶν αὐτόν, ὃν ἀσώματον καὶ ἀνείδεον λέγεις,
καὶ προενέγκασθαι Λόγον, ὡς ἕν τι τῶν συνθέτων ζῴων· τόν τε Λόγον 5
αὐτοῦ, ὅμοιον ὄντα τῷ προβαλόντι καὶ | μορφὴν τοῦ ἀοράτου γεγονότα, D 233
στοιχείων μὲν εἶναι τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων· ἔσται οὖν κατὰ
τὴν ὁμοιότητα τοῦ Λόγου ὁ Πατὴρ τῶν πάντων, ὡς σὺ φῄς, στοιχείων
μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων. ἢ πάλιν τίς ἀνέξεταί σου εἰς 6
σχήματα καὶ ἀριθμούς, ποτὲ μὲν τριάκοντα, ποτὲ δὲ εἰκοσιτέσσαρα, ποτὲ
δὲ ἓξ μόνον, συγκλείοντος τὸν τῶν πάντων κτιστὴν καὶ δημιουργὸν καὶ
ποιητὴν Λόγον τοῦ θεοῦ, κατακερματίζοντός ⟨τε⟩ αὐτὸν εἰς συλλαβὰς μὲν
τέσσαρας, στοιχεῖα δὲ τριάκοντα, καὶ τὸν μὲν πάντων κύριον, τὸν ἐστερεω- 7
κότα τοὺς οὐρανούς, εἰς $\overline{\omega\ \pi\ \eta}$ κατάγοντος ἀριθμόν, ὁμοίως τῷ ἀλφαβήτῳ,
καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τὰ πάντα χωροῦντα Πατέρα, ἀχώρητον δὲ ὑπάρχοντα, εἰς
τετράδα καὶ ὀγδοάδα καὶ δεκάδα καὶ δωδεκάδα ὑπομερίζοντος καὶ διὰ τῶν τοι-
ούτων πολυπλασιασμῶν τὸ ἄρρητον καὶ ἀνεννόητον, ὡς σὺ φῄς, τοῦ Πατρὸς
ἐκδιηγουμένου; καὶ ὃν ἀσώματον καὶ ἀνούσιον ὀνομάζεις, τὴν τούτου οὐσίαν 8
καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκ πολλῶν γραμμάτων, ἑτέρων ἐξ ἑτέρων γεννωμένων,
κατασκευάζεις, αὐτὸς Δαίδαλος ψευδὴς καὶ τέκτων κακὸς γενόμενος τῆς

V M lat.

1 *αὐτοὶ*] *semetipsos* lat. | *ἐξευρηκέναι*] *adinvenisse* lat. **3** ⟨*παρ'*⟩ *Ἕλλησι* *] *apud Graecos* lat. **5f** *μεταγενέστερον — σαυτοῦ* < M | *προστεθεικότων στοιχεῖα* + *temporis quam Palamedes* lat.; lies wohl ⟨*τουτέστιν τοῦ Παλαμήδους χρόνου*⟩ * **6** *γὰρ*] *autem* lat. | *μόνος* *] *μόνον* V M *solus* lat. | ⟨*ὡς*⟩ *εἴδωλον* *] *in idolum* lat.; vgl. S. 12, 21 u. 21, 17 **7** *κατήγαγες*] *deposuisti* lat. | *λεγομένην*] *quae ... praedicatur* lat. **8** *ἢ* M | *τὸν*] *τὸ* M **8f** *ἀνο///νόμαστον, o* aus *ω* V corr *ἀνονόμαστον* M **9** *καὶ*[1]] *aeonem* lat. **12** *ὄντα*] *esse* lat. **13—21** *στοιχείων μὲν — καὶ αὐτὸν γεγονότα* < M **18** ⟨*τε*⟩ *] *et* lat. | *μὲν* getilgt V corr < lat. **21** *αὐτὸν δὲ τὸν τὰ* *] *αὐτὸν γεγονότα* V M *ipsum qui* lat. | *ἀχώρητον . . ὑπάρχοντα*] (*qui*) *a nullo ... capitur* lat. **22** *καὶ δεκάδα* < lat. **24** *ἐνδιηγουμένου* V **26** *Δαίδαλλος, αι* auf Rasur, ein *λ* getilgt V corr *Δεδαλλὸς* M

προπανυπερτάτου δυνάμεως· καὶ ἦν ἀμέριστον φῆς εἶναι ⟨οὐσίαν⟩, εἰς 9
ἀφώνους καὶ φωνήεντας καὶ ἡμιφώνους φθόγγους ὑπομερίζων, τὸ ἄφωνον
αὐτῶν τῷ τῶν πάντων Πατρὶ καὶ τῇ τούτου Ἐννοίᾳ ἐπιψευδόμενος, εἰς
τὴν ἀνωτάτω βλασφημίαν καὶ μεγίστην ἀσέβειαν ἐμβέβληκας ἅπαντας τοὺς
σοὶ πειθομένους. διὸ ⟨καὶ⟩ δικαίως καὶ ἁρμοζόντως τῇ τοιαύτῃ σου 10
τόλμῃ ὁ θεῖος πρεσβύτης καὶ κῆρυξ τῆς ἀληθείας ἐμμέτρως ἐπιβεβόηκέ
σοι, εἰπὼν οὕτως·

εἰδωλοποιὲ Μάρκε καὶ τερατοσκόπε, 11
ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
διʼ ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα, | P246
σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις, | Ö456
ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα, | D234
ἃ σοὶ χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατὰν ἀεὶ
διʼ ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζὴλ ποιεῖν,
ἔχων σε πρόδρομον ἀντιθέου πανουργίας.

καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεοφιλὴς πρεσβύτης· ἡμεῖς δὲ τὰ λοιπὰ τῆς μυσταγωγίας 12
αὐτῶν μακρὰ ὄντα πειρασόμεθα βραχέως διεξελθεῖν καὶ τὰ πολλῷ χρόνῳ
κεκρυμμένα εἰς φανερὸν ἀγαγεῖν. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο εὐέλεγκτα πᾶσι.

12. Τὴν οὖν γένεσιν τῶν Αἰώνων αὐτῶν καὶ τὴν πλάνην τοῦ προβά- 12, 1
του καὶ ἀνεύρεσιν ἑνώσαντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ μυστικώτερον ἐπιχειροῦσιν
ἀπαγγέλλειν οὗτοι οἱ εἰς ἀριθμοὺς τὰ πάντα κατάγοντες, ἐκ μονάδος καὶ
δυάδος φάσκοντες τὰ ὅλα συνεστηκέναι· καὶ ἀπὸ μονάδος ἕως τῶν τεσσά- 2
ρων ἀριθμοῦντες οὕτω γεννῶσι τὴν δεκάδα. μία γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς
καὶ τέσσαρες συντεθεῖσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὸν τῶν δέκα Αἰώνων ἀπεκύησαν
ἀριθμόν. πάλιν δʼ αὖ ἡ δυὰς ἀπʼ αὐτῆς προελθοῦσα ἕως τοῦ ἐπισήμου,

V M lat. Hipp. (von Z. 21 an)

1 *προπανυπερτάτου*] *sublimissimae* lat. | *⟨οὐσίαν⟩ **] *substantiam* lat. **2** *ἀφώνους, ἀ* vorgesetzt V corr *φωνὰς* M | *ὑπομερίζων τὸ ἄφωνον,* von *ζων* an auf Rasur V corr **3** *αὐτῶν, ν* angeflickt V corr *in his* lat. | *τούτου* Ausgg.] *τοῦ υἱοῦ* V M *huius* lat. | *ἐπιψευδόμενος*] *mentiens* lat. **5** *⟨καὶ⟩* Ausgg.] *et* lat. **6** *θεῖος*] *divinae aspirationis* lat. | *ἐμμέτρως* < lat. **13** *σοὶ χορηγεῖ σὸς* Ausgg.] *σὺ χορηγεῖς ὡς* V M *tibi praestat tuus* lat. | *ἀεὶ* < lat. **14** *δυνάμεως* + *ἐγχειρήματα* M *ἐγχειρήματα* am Rande nachgetragen V corr **18** *εὐέλεγκτα*] *ut facile argui et convinci possint* lat. **19** *αὐτῶν* < lat. **21** *οἱ* < M | *ἐκ μονάδος κτἑ* eingeleitet mit *λέγουσι γὰρ ταῦτα* Hipp. **22** *φάσκοντες* < Hipp. | *συνεστάναι* Hipp. | *ἀπὸ* + *μὲν* Hipp. | *ἕων* M **23—25** *μία γὰρ — ἀριθμόν* < Hipp. **23** *μία*] *unum* lat. | *καὶ*[2] < M **24** *τὸν, ν* angeflickt V corr *τῇ* M **25** *ἡ* < Hipp. | *ἀπʼ αὐτῆς* < Hipp.

οἷον δύο καὶ τέσσαρες καὶ ἕξ, τὴν δωδεκάδα ἐπέδειξεν. καὶ πάλιν ἀπὸ 3
τῆς δυάδος ὁμοίως ἀριθμούντων ἡμῶν ἕως τῶν δέκα ἡ τριακοντὰς ἀνε-
δείχθη, ἐν ᾗ ὀγδοὰς καὶ δεκὰς καὶ δωδεκάς. τὴν οὖν δωδεκάδα διὰ τὸ 4
ἐπίσημον ἐσχηκέναι συνεπακολουθῆσαν αὐτῇ τὸ ἐπίσημον πάθος λέγουσι,
καὶ διὰ τοῦτο περὶ τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν τοῦ σφάλματος γενομένου τὸ
πρόβατον ἀποσκιρτῆσαν πεπλανῆσθαι, ἐπειδὴ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ δωδεκά-
δος γεγενῆσθαι φάσκουσι. τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἀπὸ τῆς † δωδεκάδος ἀπο- 5
στᾶσαν μίαν δύναμιν ἀπολωλέναι μαντεύονται, καὶ ταύτην εἶναι τὴν γυναῖκα
τὴν ἀπολέσασαν τὴν δραχμὴν καὶ ἅψασαν λύχνον καὶ εὑροῦσαν αὐτήν.
οὕτως οὖν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς καταλειφθέντας — ἐπὶ μὲν τῆς δραχμῆς 6
τοὺς ἐννέα, ἐπὶ δὲ τοῦ προβάτου τοὺς ἕνδεκα — ἐπιπλεκομένους ἀλλήλοις
τὸν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα τίκτειν | ἀριθμόν, ἐπεὶ ἐννάκις τὰ ἕνδεκα ἐνενή- D235
κοντα ἐννέα γίνεται. διὸ καὶ τὸ ἀμὴν τοῦτον λέγουσιν ἔχειν τὸν ἀριθμόν.
Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ἄλλως ἐξηγουμένων αὐτῶν ἀπαγγεῖλαι, ἵνα 7
πανταχόθεν κατανοήσῃς τὸν καρπὸν αὐτῶν. τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ η σὺν
μὲν τῷ ἐπισήμῳ ὀγδοάδα εἶναι θέλουσιν, ἀπὸ τοῦ ἄλφα ὀγδόῳ κεί|μενον Ö458
τόπῳ· εἶτα πάλιν ἄνευ τοῦ ἐπισήμου ψηφίζοντες τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τῶν
στοιχείων | καὶ ἐπισυνθέντες μέχρι τοῦ ἦτα τὴν τριακοντάδα ἐπιδεικνύουσιν. P247
ἀρξάμενος γάρ ⟨τις⟩ ἀπὸ τοῦ ἄλφα καὶ τελευτῶν εἰς τὸ ἦτα τῷ ἀριθμῷ 8

8 vgl. Luk. 15, 4ff

V M lat. Hipp.

1 *οἷον* < lat. | *τέσσαρα* Hipp. **2** *ὁμοίως* < Hipp. | *ἡ τριακοντὰς* Hipp. Ausgg.] *η* $\bar{\lambda}$ *δ* V M *XXX numerus* lat. *ἢ τριάκοντα* Hipp. **3** *ὀγδοὰς καὶ δεκὰς καὶ δωδεκάς* Hipp.] *ὀκτωκαίδεκα καὶ δώδεκα* V M *ogdoas et decas et duodecas* lat. | *διὰ τὸ*] *διὰ τὸν*, aber vor [*συν*]*εσχηκέναι* noch einmal *διὰ τὸ* V M **4** *ἐσχηκέναι* Hipp.] *συνεσχηκέναι* V M *habuisse* lat. | *συνεπακολουθήσασαν* V *συνεπηκολούθησεν* Hipp. | *τὸ ἐπίσημον*] *propter episemon* lat. | *λέγουσι* < Hipp. **5** *τοῦ σφάλματος*] *labes quaedam* lat. **6f** *ἐπειδὴ — φάσκουσι* < Hipp. **7—13** bei Hipp. frei wiedergegeben **7** † *δωδεκάδος*] *duodecade* lat.; alter Fehler für *δεκάδος* (Hipp.) **7f** *ἀποστᾶσαν* Ausgg.] *ἀπόστασιν* VM *abscedentem* lat. **8** *ἀπο///λωλέναι*, *ο* aus *ω* V corr **9** *δραγμὴν* V M **10** *μὲν* < lat. **11** *ἐπισυμπλεκομένους* Hipp. **12** *ἐπεὶ*, *εἰ* auf Rasur V corr **14f** *οὐκ ὀκνήσω — αὐτῶν*] *ἄλλον δὲ ἀριθμὸν οὕτω λέγουσι* Hipp. **15** *τὸ γὰρ — η*] *τὸ ἦτα στοιχεῖον* Hipp. **16** *μὲν* < lat. Hipp. | *θέλουσιν* < Hipp. | *ἄλφα* Hipp.] *πρώτου* V M *alphabeta* lat. **16f** *ὀγδόῳ . . . τόπῳ* Hipp.] *ὀγδόου . . . τόπου* V M *octavo . . . loco* lat. **18** *συντιθέντες* Hipp. | *τὴν τριακοντάδα*] *τὸν τριάκοντα ἀριθμὸν* Hipp. **19** ⟨*τις*⟩ Hipp.] *quis* lat. | *καὶ τελευτῶν εἰς τὸ ἦτα*] *ἕως τοῦ ἦτα* Hipp. | vor *τῷ* ein *τὰ* ausradiert V corr | *τῷ ἀριθμῷ*] *per numeros* lat. *τὸν ἀριθμὸν* Hipp.

τῶν στοιχείων, ὑφεξαιρούμενος δὲ τὸ ἐπίσημον καὶ ἐπισυντιθεὶς τὴν ἐπαύ-
ξησιν τῶν γράμματων, εὑρήσει τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμόν. μέχρι γὰρ 9
τοῦ ε στοιχείου πεντεκαίδεκα γίνονται· ἔπειτα προστεθεὶς αὐτοῖς ὁ τῶν
ἑπτὰ ἀριθμὸς $\overline{\beta}$ καὶ $\overline{\kappa}$ ἀπετέλεσε· προσελθὸν δὲ τούτοις τὸ η, ὅ ἐστιν
ὀκτώ, τὴν θαυμασιωτάτην τριακοντάδα ἀνεπλήρωσεν. καὶ ἐντεῦθεν ἀπο-
δεικνύουσι τὴν Ὀγδοάδα μητέρα τῶν τριάκοντα Αἰώνων. ἐπεὶ οὖν ἐκ 10
τριῶν δυνάμεων ἥνωται ὁ τῶν τριάκοντα ἀριθμός, τρὶς αὐτὸς γενόμενος τὰ
ἐνενήκοντα ἐποίησε· τρὶς γὰρ τριάκοντα ἐνενήκοντα. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τριὰς
ἐφ' ἑαυτῆς συντεθεῖσα ἐννέα ἐγέννησεν. οὕτως τε ἡ ὀγδοὰς τὸν τῶν ἐνε-
νήκοντα ἐννέα παρ' αὐτοῖς ἀπεκύησεν ἀριθμόν. καὶ ἐπεὶ ὁ δωδέκατος 11
Αἰὼν ἀποστὰς κατέλειψε τοὺς ἄνω ἕνδεκα, κατάλληλον λέγουσι τὸν τύπον
τῶν γραμμάτων τῷ σχήματι τοῦ † λόγου κεῖσθαι (ἑνδέκατον γὰρ τῶν
γραμμάτων κεῖται τὸ λ, ὅ ἐστιν ἀριθμὸς τῶν τριάκοντα) καὶ κατ' εἰκόνα
κεῖσθαι τῆς ἄνω οἰκονομίας, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἄλφα, χωρὶς τοῦ ἐπισήμου,
αὐτῶν τῶν γραμμάτων ὁ ἀριθμὸς ἕως τοῦ λ συντεθειμένος κατὰ τὴν
παραύξησιν τῶν γραμμάτων σὺν αὐτῷ τῷ λ τὸν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα
ποιεῖται ἀριθμόν. ὅτι δὲ τὸ λ ἑνδέ|κατον ὂν τῇ τάξει ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου 12 D236
αὐτῷ κατῆλθεν ζήτησιν, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸν δωδέκατον ἀριθμόν, καὶ
εὑρὸν † αὐτὸν ἐπληρώθη, φανερὸν εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦ στοι-

V M lat. Hipp.

1 *ὑπεξαιρούμενος* Hipp. | *δὲ* < Hipp. | *τὸν ἐπίσημον* Hipp. **1f** *καὶ ἐπι-*
συντιθεὶς — γραμμάτων < Hipp. **2** *τὸν, ὂν* auf Rasur V corr *τὸν τῶν* < Hipp.
2—6 *μέχρι γὰρ — αἰώνων* < Hipp. **3** *ε* Ausg.] *Θ* V M *E* lat. **4** *προσελθὼν*
V M *cum ... appositum est* lat. **5** *ὀκτώ* auf Rasur V corr **7** *τριῶν*] *τριά-*
κοντα V M *tribus* lat. *τῶν τριῶν* Hipp. | *τρὶς* < Hipp. **8** *τρὶς γὰρ — ἐνενή-*
κοντα < lat. **8f** *καὶ αὐτὴ δὲ — ἐγέννησεν* < Hipp. **9** *ἐφ' ἑαυτὴν* Wendland
| *τε* < lat. Hipp. **10** *παρ' αὐτοῖς* < lat. Hipp. | nach *ἀριθμὸν* hat Hipp. noch
einen längeren Zusatz | *καὶ ἐπεὶ*] *ἐπειδὴ δὲ* Hipp. **11** *ἀποστὰς* < Hipp. |
καταλείψας Hipp. | *ἄνω* < Hipp. | *ἕνδεκα* + *καὶ ἀποστὰς κάτω ἐχώρησε* Hipp. |
κατάλληλον] *consequenter* lat. **11f** *κατάλληλον λέγουσι — κεῖσθαι*] *φάσκουσι*
κατάλληλον καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ τύπος τῶν γραμμάτων διδάσκει Hipp. **12** *τῷ*
σχήματι] *in figura* lat. | † *λόγου*] *logi* lat.; alter Fehler für λ (Grabe)
13 *κεῖται*] *esse* lat. *κεῖσθαι* Hipp. **13f** *καὶ κατ' — κεῖσθαι*] *κεῖσθαι αὐτὸ κατ' εἰκόνα*
Hipp. **14** *ἐπειδὴ, δὴ* auf Rasur V corr **15** *συντιθέμενος* M | *κατὰ* < Hipp.
16 *τῶν*[2] < Hipp. **17** *ἑνδέκατον ὂν τῇ τάξει*] *quae est undecimo loco in ordine*
lat. *ἑνδεκάτῳ κείμενον τόπῳ* Hipp. **18** *αὐτῷ* Hipp.; vgl. S. 26, 1] *αὐτοῦ* V M
eorum lat. **19** *εὑρὼν* Hipp. | † *αὐτὸν* (so auch Hipp.)] *eum* lat.; alter Fehler
für *αὐτὸ* (sc. *τὸ ὅμοιον αὐτῷ*) *

χείου. τὸ γὰρ λ, ὥσπερ ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτῷ ζήτησιν παραγενόμενον **13**
καὶ εὑρὸν καὶ εἰς ἑαυτὸ ἁρπάσαν † αὐτόν, τὴν τοῦ δωδεκάτου ἀνεπλήρω-
σεν χώραν, τοῦ M στοιχείου ἐκ δύο Λ συγκειμένου. διὸ καὶ φεύγειν αὐτοὺς **14**
διὰ τῆς γνώσεως τὴν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα χώραν, τουτέστιν τὸ Ὑστέρημα,
τύπον ἀριστερᾶς χειρός, μεταδιώκειν δὲ τὸ ἕν, ὃ προστεθὲν τοῖς ἐνενήκοντα
ἐννέα εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοὺς χεῖρα μετέστησεν.

13. Σὺ μὲν ταῦτα διερχόμενος, ἀγαπητέ, εὖ οἶδα ὅτι γελάσεις πολλὰ **13, 1**
* τὴν τοιαύτην αὐτῶν οἰησίσοφον μωρίαν. ἄξιοι δὲ πένθους οἱ τη|λικαύτην Ö460
θεοσέβειαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀληθῶς ἀρρήτου δυνάμεως καὶ τὰς τοσαύ-
τας οἰκονομίας τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα καὶ δι' ἀριθμῶν οὕτως
ψυχρῶς καὶ βεβιασμένως διασύροντες. ὅσοι δὲ | ἀφίστανται τῆς ἐκκλη- **2** P248
σίας καὶ τούτοις τοῖς γραώδεσι μύθοις πείθονται, ἀληθῶς ⟨εἰσιν⟩ αὐτο-
κατάκριτοι, οὓς ὁ Παῦλος ἐγκελεύεται ἡμῖν μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νου-
θεσίαν παραιτεῖσθαι. Ἰωάννης δέ, ὁ τοῦ κυρίου μαθητής, ἐπέτεινε τὴν **3**
καταδίκην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι βουληθείς· »ὁ
γὰρ λέγων αὐτοῖς« φησί »χαίρειν κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονη-
ροῖς«. καὶ εἰκότως· »οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν« λέγει κύριος. **4**
ἀσεβεῖς δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέβειαν οὗτοι οἱ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς,
μόνον θεὸν παντοκράτορα, ὑπὲρ ὃν ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν, ἐξ Ὑστερήματος
καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου Ὑστερήματος γεγονότος προβεβλῆσθαι λέγοντες· ὥστε
κατ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸν προβολὴν τρίτου Ὑστερήματος. ἣν γνώμην ὄντως **5**
καταφυσήσαντας καὶ καταθεματίσαντας δέον πόρρω που ⟨καὶ⟩ μακρὰν
φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν καὶ ᾗ πλέον διισχυρίζονται | καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς D237
παρευρέμασιν αὐτῶν, ταύτῃ μᾶλλον εἰδέναι πλέον αὐτοὺς ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ
τῆς ὀγδοάδος τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καθάπερ οἱ εἰς φρενίτιδα διάθεσιν **6**

12 f vgl. Tit. 3, 10f — **15** II Joh. 11 — **17** Jes. 48, 22

V M lat. Hipp. (bis Z. 6)

2 *καὶ εἰς ἑαυτὸ ἁρπάσαν αὐτόν*] *ἀναρπάσαν* Hipp. | *ἑαυτὸ* Dind.] *ἑαυτὸν* V M | † *αὐτὸν*] *ipsum* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ* * **3** *Λ* + *καὶ η* Hipp. | *διὸ* + *δὴ* Hipp. | *αὐτοὺς* Hipp.] *αὐτοῦ* V M *eos* lat. **6** *αὐτοὺς* Ausgg.] *αὐτοῦ* V M *eos* lat. | *μετέ⟨ ⟩* Schluß von Hipp. **7** *γελάσης* M **8** * alte Lücke; ergänze etwa *⟨ἀκούων⟩* * **8** *οἰησίσοφον, σι* auf Rasur V corr **9** *ἀληθῶς* Ausgg.] *ἀληθείας* V M *vere* lat. **10** *διὰ τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα*] *per A et B* lat.; lies wohl *διὰ τοῦ ἀλφαβήτου* * **11** *ψυχρῶς καὶ βεβιασμένως*] *frigidos et vi extortos* lat. **12** *⟨εἰσιν⟩* *] *sunt* lat. **14** *δὲ*] *enim* lat. | *ἐπέτεινε*] *superextendit* lat. **15** *αὐτῶν*] *in eos* lat. **19** *ὃ///ν, o* aus *ω* V corr **20 f** *καὶ αὐτοῦ — ὑστερήματος* < M **20** *ὥστε*] *et sic iam* lat. **21** *ὄντως*] *digne* (*δεόντως*) lat.; kaum richtiger **22** *⟨καὶ⟩* *] *et* lat. **23** *διισχυρίζονται* + *haec* lat. **24 f** *ab Ogdoadis nequissimis spiritalibus* lat.

ἐμπεσόντες † ἢ πλέον γελῶσι καὶ ἰσχύειν δοκοῦσιν καὶ ὡς ὑγιαίνοντες πάντα πράττουσιν, ἔνια δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν, ταύτῃ μᾶλλον κακῶς ἔχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οὗτοι ᾗ μᾶλλον ὑπερφρονεῖν δοκοῦσι καὶ ἐκνευρίζουσιν ἑαυτοὺς ὑπέρτονα τοξεύοντες, ταύτῃ μᾶλλον οὐ σωφρονοῦσιν.
ἐξελθὸν γὰρ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τῆς ἀνοίας, ἔπειτα σχολάζοντας αὐτοὺς 7
οὐ θεῷ, ἀλλὰ κοσμικαῖς ζητήσεσιν εὑρόν, προσπαραλαβὸν ἕτερα πνεύματα ἑπτὰ πονηρότερα ἑαυτοῦ καὶ χαυνῶσαν αὐτῶν τὴν γνώμην ὡς δυναμένων τὰ ὑπὲρ τὸν θεὸν ἐννοεῖν καὶ ἐπιτήδειον εἰς ὑπερέκκρουσιν κατασκευάσαν, τὴν ὀγδοάδα τῆς ἀνοίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἰς αὐτοὺς ἐνεθήκωσεν.
14. Βούλομαι δέ σοι καὶ ὡς αὐτὴν τὴν κτίσιν κατ' εἰκόνα τῶν ἀορά- 14, 1
των ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ, κατεσκευάσθαι διὰ τῆς Μητρὸς λέγουσιν διηγήσασθαι. πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα στοιχεῖά φασιν, 2
πῦρ ὕδωρ γῆν ἀέρα, εἰκόνα προβεβλῆσθαι τῆς ἄνω πρώτης τετράδος, τάς τε ἐνεργείας αὐτῶν συναριθμουμένας, οἷον θερμόν τε καὶ ψυχρόν, ξηρόν τε καὶ ὑγρόν, ἀκριβῶς ἐξεικονίζειν τὴν ὀγδοάδα. ἐξῆς * δέκα 3
δυνάμεις οὕτως καταριθμοῦσιν· ἑπτὰ μὲν † σωματικὰ κυ|κλοειδῆ, ἃ καὶ οὐρα- P 249
νοὺς καλοῦσιν· ἔπειτα τὸν περιεκτικὸν αὐτῶν κύκλον, ὃν καὶ ὄγδοον οὐρανὸν ὀνομάζουσι· πρὸς δὲ τούτοις ἥλιόν τε καὶ σελήνην. ταῦτα δέκα ὄντα τὸν ἀριθμὸν εἰκόνας λέγουσιν εἶναι τῆς ἀοράτου δεκάδος, τῆς ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προελθούσης. τὴν δὲ δωδεκάδα μηνύεσθαι διὰ τοῦ ζῳδιακοῦ 4
καλουμένου κύκλου. τὰ γὰρ δώδεκα ζῴδια φανερώτατα τὴν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας θυγατέρα δωδεκάδα σκιαγραφεῖν | λέγουσιν. καὶ 5 D 238

5 vgl. Matth. 12, 43ff

V M lat. Hipp. (von Z. 11 an)

1 † ἢ] *aut* lat.; alter Fehler, lies ἦ (Ausgg.) **2** *ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν*] *quasi plus quam sani sunt* lat. **3** ἢ M **3f** *καὶ ἐκνευρίζουσι*] *enervantes* lat. **5** *ἀνοίας*] *ignorantiae* lat. | *αὐτοὺς* aus *ἑαυτοὺς* V corr **8** *ἐννοεῖν*] *adinvenire* lat. | *κατασκευάσαν*] *compositam* lat. **9** *ἀνοίας*] *ignorantiae* lat. **10** *καὶ ὡς*] *quemadmodum et* lat. **11** *τοῦ* nachgetragen V corr | mit ⟨ ⟩*σκευάσθαι* beginnt Hipp. **12** *διηγήσασθαι* < Hipp. | *στοιχεῖα* + ἃ Hipp. | *φησιν* Hipp. **13** *πρώτης* < lat. Hipp. **14** *τάς τε — συναριθμουμένας*] *τοῖς δὲ ἐνεργείοις αὐτῶ συναριθμοῦντες* Hipp. **14f** *τε καὶ* beide Male < Hipp. **15** *ὑγρὸν* + *λέγουσιν* Hipp. | *ἐξῆς*] *ex qua* lat. *ἐξ ἧς* Hipp. | * ⟨*δὲ*⟩ Hipp. Ausgg. **16** *μὲν* < Hipp. | *σωματικὰ*] *corporea* lat.; alter Fehler für *σώματα* (Hipp.) | *κυκλοειδῆ*] *circumlata* lat. **18** vor *ταῦτα* + *καὶ* Hipp. | *δέκα*] *δι* Hipp. **20** *προελθούσης* < Hipp. | *δὲ* < Hipp. | *μηνύεσθαι* < Hipp. **21** *κύκλον καλουμένου* Hipp. | *τὰ*] *ταῦτα* Hipp. **22** *σκιαγραφεῖν*] *quasi per quandam umbram pinxisse* lat. *ἐπισκιάζειν* Hipp.

ἐπεὶ ἀντεπεζεύχθη, φασί, τῇ τῶν ὅλων φορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ ὁ ὕπερθεν οὐρανὸς ὁ πρὸς αὐτῷ τῷ κύτει βαρύνων καὶ ἀντιταλαντεύων τὴν ἐκείνων ὠκύτητα τῇ ἑαυτοῦ βραδυτῆτι, ὥστε αὐτὸν ἐν τριάκοντα ἔτεσι τὴν περίοδον ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημεῖον ποιεῖσθαι, εἰκόνα λέγουσιν αὐτὸν τοῦ Ὅρου τοῦ τὴν τριακοντώνυμον Μητέρα αὐτῶν περιέχοντος. τὴν σελήνην 6
τε πάλιν τὸν ἑαυτῆς οὐρανὸν ἐμπεριερχομένην τριάκοντα ἡμέραις διὰ τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἐκτυποῦν. καὶ τὸν ἥλιον δὲ 7
ἐν δεκαδύο μησὶν περιερχόμενον καὶ τερματίζοντα τὴν κυκλικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὴν δωδεκάδα φανερὰν ποιεῖν, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας, δεκαδύο ὡρῶν τὸ μέτρον ἐχούσας, τύπον τῆς ⟨οὐ⟩ φαεινῆς δωδεκάδος εἶναι. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ὥραν φασί, τὸ δωδέκατον 8
τῆς ἡμέρας, ἐκ τριάκοντα μοιρῶν κεκοσμῆσθαι διὰ τὴν εἰκόνα τῆς τριακοντάδος. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου τὴν περίμετρον εἶναι μοιρῶν 9
τριακοσίων ἑξήκοντα· ἕκαστον γὰρ ζῴδιον μοίρας ἔχειν τριάκοντα. οὕτως δὴ καὶ διὰ τοῦ κύκλου τὴν εἰκόνα τῆς συναφείας τῶν δώδεκα πρὸς τὰ τριάκοντα τετηρῆσθαι λέγουσιν. ἔτι μὴν καὶ τὴν γῆν εἰς δώδεκα κλίματα 10
διῃρῆσθαι φάσκοντες καὶ καθ' ἕκαστον κλίμα ⟨ἀνὰ μίαν⟩ δύναμιν ἐκ τῶν οὐρανῶν κατὰ κάθετον ὑποδεχομένην καὶ ἐοικότα τίκτουσαν τέκνα τῇ καταπεμπούσῃ τὴν ἀπόρροιαν δυνάμει τύπον εἶναι τῆς δωδεκάδος καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς σαφέστατον διαβεβαιοῦνται.

V M lat. Hipp.

1 *ἀντεζεύχθη* Hipp. | *φησιν* M Hipp. | *τῇ ... φορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ* Ausgg.] *τὴν ... φορὰν ὠκυτάτην ὑπάρχουσαν* V M *oneri cum sit velocissimum* lat. *τῇ .. ἀναφορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ* Hipp. **1f** *ὁ ὕπερθεν οὐρανὸς* Hipp.] *οὗπερ ὁ χρόνος* V M *quod superpositum est caelum* lat. **2** *ἀντιταλαντίων* V **3** *ἐκείνου* Hipp. | *ὥστε αὐτὸν*] *ὡς* Hipp. **6** *ἑαυτῆς* < Hipp. | *ἐμπεριε⟨ρ⟩χομένην* Ausgg.] *ἐμπεριεχομένην* V M *circumeuntem* lat. *ἐνπεριεχόμενον* Hipp. | vor *τριάκοντα* + *ἐν* Hipp., vgl. Z. 8 **7** *τριάκοντα* vor *ἡμερῶν* getilgt V corr | *τριάκοντα* < Hipp. | *ἐκτυποῦσαν* Hipp. **8** *περιεχόμενον* V M *ἐμπεριεχόμενον* Hipp. **9** *διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν* < Hipp. | *δωδεκάδα* Hipp.] *δωδεκάτην* V M *duodecadem* lat. | *φανερὰν ποιεῖν*] *φανεροῦν* Hipp. **9f** *καὶ αὐτὰς δὲ τὰς* Hipp.] *τὰς δὲ* V M *et ipsos autem* lat. **11** *⟨οὐ⟩ φαεινῆς* vor *δωδεκάδος* *, nach lat. Hipp.] vor *ἡμέρας* (Z. 10) V M | *⟨οὐ⟩ φαεινῆς* Ausgg.] *non apparentis* lat. *κενῆς* Hipp. **11—12f** *ἀλλὰ μὴν — τῆς τριακοντάδος* < Hipp. **11** *μὴν* < lat. **14** *γὰρ* < Hipp. | *ἔχειν* Hipp.] *ἔχει* V M *habere* lat. **15** *δὴ* Hipp.] *δὲ* V M < lat. | *τῶν*] *τῆς* Hipp. | *τὰ* < Hipp. **16** *τετηρῆσθαι*] *μετρῆσθαι* Hipp. | *γῆν*] *αὐτὴν* Hipp. **17** *καθ' ἓν ἕκαστον* Hipp. | *⟨ἀνὰ μίαν⟩* Hipp.] *unamquamque* lat. **18** *κατὰ κάθετον*] *καθ' ἕκαστον* Hipp. | *ἐοικότα*] *ὁμοίωμα* Hipp. **19** vor *τὴν ἀπόρροιαν* + *κατὰ* Hipp. | *δυνάμει* Ausgg.] *δύναμιν* V M Hipp. *virtuti* lat. | *εἶναι* < Hipp. | vor *δωδεκάδος* + *ἄνω* Hipp. **19f** *καὶ — διαβεβαιοῦνται* < Hipp.

Πρὸς δὲ τούτοις θελήσαντά φασι τὸν Δημιουργὸν τῆς ἄνω Ὀγδοάδος 11
τὸ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον καὶ ἀόριστον καὶ ἄχρονον μιμήσασθαι καὶ μὴ
δυνηθέντα τὸ μόνιμον αὐτῆς καὶ ἀίδιον ἐκτυπῶσαι, διὰ τὸ καρπὸν ⟨αὐτὸν⟩
εἶναι Ὑστερήματος, εἰς χρόνους καὶ καιρούς, ἀριθμούς | τε πολυετεῖς τὸ Ö 464
αἰώνιον αὐτῆς κατατεθεῖσθαι, οἰόμενον | ἐν τῷ πλήθει τῶν χρόνων μιμή- D 239
σασθαι αὐτῆς τὸ | ἀπέραντον. ἐνταῦθά τε λέγουσιν, ἐκφυγούσης αὐτὸν 12 P 250
τῆς Ἀληθείας, ἐπηκολουθηκέναι τὸ ψεῦδος, καὶ διὰ τοῦτο κατάλυσιν πλη-
ρωθέντων τῶν χρόνων λαβεῖν αὐτοῦ τὸ ἔργον.

15. Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες, καθ' ἑκάστην ἡμέραν 15, 1
ἐπιγεννᾷ ἕκαστος αὐτῶν, καθὼς δύναται, καινότερόν ⟨τι⟩. τέλειος γὰρ
οὐδεὶς ὁ μὴ μεγάλα ψεύσματα παρ' αὐτοῖς καρποφορήσας. ἐκ δὲ τῶν 2
προφητικῶν ὅσα μεταμορφάζουσιν, ἀναγκαῖον μηνύσαντας τὸν ἔλεγχον
αὐτοῖς ἐπάγειν. ὁ γὰρ Μωυσῆς, φασίν, ἀρχόμενος τῆς κατὰ τὴν κτίσιν
πραγματείας, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν Μητέρα τῶν ὅλων ἐπέδειξεν εἰπών »ἐν
ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«. τέσσαρα οὖν ταῦτα 3
ὀνομάσας, θεὸν καὶ ἀρχήν, οὐρανὸν καὶ γῆν, τὴν τετρακτὺν αὐτῶν, ὡς
αὐτοὶ λέγουσι, διετύπωσεν. καὶ τὸ ἀόρατον δὲ καὶ ἀπόκρυφον αὐτῆς μη-
νύοντα εἰπεῖν »ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος«. τὴν ⟨δὲ⟩ 4
δευτέραν τετράδα, γέννημα πρώτης τετράδος, οὕτως αὐτὸν εἰρηκέναι θέ-
λουσιν, ἄβυσσον ὀνομάζοντα καὶ σκότος ἐν σφίσιν αὐτοῖς καὶ ὕδωρ καὶ τὸ
ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι πνεῦμα. μεθ' ἣν τῆς δεκάδος μνημονεύοντα φῶς 5
λέγειν καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα, στερέωμά τε καὶ ἑσπέραν καὶ ὃ καλεῖται
πρωΐ, ξηράν τε καὶ θάλασσαν, ἔτι τε βοτάνην καὶ δεκάτῳ τόπῳ τὸ ξύλον·
οὕτω τε διὰ τῶν δέκα ὀνομάτων τοὺς δέκα Αἰῶνας μεμηνυκέναι. τῆς δὲ 6
δωδεκάδος οὕτως ἐξεικονίσθαι παρ' αὐτῷ τὴν δύναμιν· ἥλιον γὰρ λέγειν καὶ
σελήνην, ἀστέρας τε καὶ καιρούς, ἐνιαυτούς τε καὶ κήτη, ⟨ἔτι τε⟩ ἰχθύας καὶ

14 Gen. 1, 1 — **18** Gen. 1, 2

V M lat. Hipp. (bis Z. 8)

1 *φασὶ* < Hipp. **3** *μόνιμον*] *ἄμωμον* Hipp. | *τὸ ἀίδιον* Hipp. | ⟨*αὐτὸν*⟩ Hipp. **4** *εἰς* + *τοῦτο* Hipp. | *χρόνους*] *temporum spatia* lat. **4f** vor *τὸ αἰώνιον* + *πρὸς* Hipp. **5** *τεθεῖσθαι* Hipp. | *οἰόμενον*] *γενόμενον μὲν οὖν* Hipp. **6** *ἀπέραντον*] *ἀόρατον* Hipp. | *τε*] *δὲ* Hipp. < lat. **7** *κατάλυσιν* hinter *χρόνων* (Z. 8) Hipp. **10** ⟨*τι*⟩ Dind. Öh.] *aliquid* lat. **12** *μηνύσαντας* Dind.] *μηνύσαντα* V M *manifestantes* lat. **13** *ἐπάγει* M | *τῆς*] *τὴν* M **15** *οὖν* < lat. **17** *τὸ ἀόρατον* Dind. Öh.] *τὸν ἀόρατον* V M *invisibile* lat. | vor *ἀπόκρυφον* + *τὸν* V **18** ⟨*δὲ*⟩ Dind. Öh.] *autem* lat. **19** *πρώτης*] *πρὸ τῆς* M **20** *ἐν σφίσιν αὐτοῖς*] *in quibus sunt* lat. **23** *τε*[2] hineingeflickt V corr **24** *τε* *] *δὲ* V M *quoque* lat. **25** *δωδεκάδος* Dind.] *δυωδεκάδος* V *δυοδεκάδος* M | *παρ' αὐτῷ*] *apud eos* lat. **26** ⟨*ἔτι τε*⟩ *] *adhuc etiam* lat.

ἑρπετά, πετεινά τε καὶ τετράποδα, θηρία τε καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δωδέκατον τὸν ἄνθρωπον. οὕτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος τὴν τριακοντάδα διὰ Μωυσέως εἰρῆσθαι διδάσκουσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν πλαστὸν ἄνθρωπον 7
κατ᾽ εἰκόνα τῆς | ἄνω δυνάμεως ἔχειν ἐν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς πηγῆς D240
δύναμιν (ἱδρῦσθαι δὲ ταύτην ἐν τῷ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον τόπῳ), ἀφ᾽ ἧς ἀπορρεῖν δυνάμεις τέσσαρας κατ᾽ εἰκόνα τῆς ἄνω τετράδος καλουμένας, τὴν μὲν ὅρασιν, τὴν δὲ ἀκοήν, τὴν δὲ τρίτην ὄσφρησιν καὶ τὴν τετάρτην γεῦσιν. τὴν δὲ ὀγδοάδα φασὶν μηνύεσθαι διὰ τοῦ ἀνθρώπου οὕτως· ἀκοὰς 8
μὲν δύο ἔχοντος καὶ τοσαύτας ὁράσεις, ἔτι τε ὀσφρήσεις δύο καὶ διπλῆν γεῦσιν, πικροῦ τε καὶ γλυ|κέος. ὅλον δὲ | τὸν ἄνθρωπον πᾶσαν τὴν εἰκόνα 9 Ö466
τῆς τριακοντάδος οὕτως ἔχειν διδάσκουσιν· ἐν μὲν ταῖς χερσὶ διὰ τῶν δακ- P251
τύλων τὴν δεκάδα βαστάζειν, ἐν ὅλῳ δὲ τῷ σώματι εἰς δώδεκα μέλη διαιρουμένῳ τὴν δωδεκάδα. διαιροῦσι δὲ αὐτό, καθάπερ τὸ τῆς Ἀληθείας διῄρηται παρ᾽ αὐτοῖς σῶμα, περὶ οὗ προειρήκαμεν. τήν τε οὖν ὀγδοάδα,
ἄρρητόν τε καὶ ἀόρατον οὖσαν, ἐν τοῖς σπλάγχνοις κρυβομένην νοεῖσθαι.

16. Ἥλιον δὲ πάλιν, τὸν μέγαν φωστῆρα, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν **16, 1**
γεγονέναι διὰ τὸν τῆς τετράδος ἀριθμὸν φάσκουσι. τῆς τε σκηνῆς τῆς ὑπὸ **2**
Μωυσέως κατασκευασθείσης αἱ αὐλαὶ ἐκ βύσσου καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου γεγονυῖαι τὴν αὐτὴν παρ᾽ αὐτοῖς ἐπέδειξαν εἰκόνα.
τόν τε τοῦ ἱερέως ποδήρη, τέσσαρσι στοιχείοις λίθων πολυτελῶν κεκοσμη- **3**
μένον, τὴν τετράδα σημαίνειν διορίζονται· καὶ εἴ τινα ⟨ὅλως⟩ τοιαῦτα κεῖται ἐν ταῖς γραφαῖς εἰς τὸν τῶν τεσσάρων δυνάμενα ἄγεσθαι ἀριθμόν, διὰ τὴν τετρακτὺν αὐτῶν φασι γεγονέναι. τὴν δὲ ὀγδοάδα πάλιν δείκνυσθαι **4**
οὕτως· ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν ἡμερῶν πεπλάσθαι λέγουσι τὸν ἄνθρωπον· ποτὲ
μὲν γὰρ αὐτὸν τῇ ἕκτῃ βούλονται γεγονέναι, ποτὲ δὲ ⟨ἐν⟩ τῇ ὀγδόῃ, εἰ μή τι τὸν μὲν χοϊκὸν ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν ἐροῦσι πεπλάσθαι, τὸν δὲ σαρ-

17 vgl. Exod. 26, 1 — **20** Exod. 28, 17

V M lat.

1 *τε*[1] < V | *ἐπὶ πᾶσι τούτοις* Dind. Öh.] *πέτεινά που τοῖς* V M *super haec omnia* lat. **1f** *δυωδέκατον, ω* aus *o* V[corr] *δυοδέκατον* M **2** *τριακοντάδα* Ausgg.] *τριάκοντα* V M *triacontadem* lat. **3** lies *πλασθέντα*? *, vgl. S. 31, 4 **4** *πηγῆς* Ausgg.] *πηγὴν* V *πηγῇν* M *fonte* lat. **7** *δὲ*[2] < lat. **9** *ἔχοντος* Ausgg.] *ἔχοντας* V M *habentem* lat. **12** *δεκαδύο* V M **14** *σῶμα* Ausgg.] *τοῖς σώμασιν* V M *corpus* lat. | *τε οὖν*] *autem* lat. **16** *μέγα*ν, *ν* angeflickt V[corr] *μέγα* M **20** *ποδήρη*///, *ν* wegradiert V | *στοιχείοις*] *ordinibus* lat.; lies *στοίχοις*? Pet. **21** ⟨*ὅλως*⟩ *] *omnino* lat. *ἄλλα*? Jül. **23** *δὲ* < lat. **24** *ὀγδόῃ*, *η* auf Rasur, dahinter 1 Buchstabe wegradiert V **25** *μὲν* < lat. | *τῇ ἕκτῃ*] *sexto die* lat.; lies wohl ⟨*ἐν*⟩ *τῇ ἕκτῃ* * | ⟨*ἐν*⟩ *τῇ ὀγδόῃ* *] *in octavo* lat. **26** *τὸν*[1]] *τὸ* M | *ἐροῦσι*] *dicunt* lat.

κικὸν ἐν τῇ ὀγδόῃ· διέσταλται γὰρ ταῦτα παρ' αὐτοῖς. ἔνιοι δὲ ⟨καὶ⟩ ἄλλον 5
⟨εἶναι⟩ θέλουσι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότα | ἀρσενόθηλυν D241
ἄνθρωπον καὶ τοῦτον εἶναι τὸν πνευματικόν, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς γῆς
πλασθέντα.

Καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ δὲ οἰκονομίαν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ἐν ᾗ ὀκτὼ 6
ἄνθρωποι διεσώθησαν, φανερώτατά φασι τὴν σωτήριον ὀγδοάδα μηνύειν.
τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸν Δαυίδ, ὄγδοον ὄντα τῇ γενέσει τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ,
σημαίνειν. ἔτι μὴν καὶ τὴν περιτομήν, ὀκταήμερον γινομένην, τὸ περίτμημα
τῆς ἄνω ὀγδοάδος δηλοῦν. καὶ ἁπλῶς ὅσα εὑρίσκεται ἐν ταῖς γραφαῖς 7
ὑπάγεσθαι δυνάμενα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ τὸ μυστήριον τῆς ὀγδοάδος
ἐκπληροῦν λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν δεκάδα σημαίνεσθαι διὰ τῶν δέκα 8
ἐθνῶν, ὧν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ εἰς κατάσχεσιν δοῦναι, λέγουσι.
καὶ τὴν ⟨κατὰ⟩ Σάρραν δὲ οἰκονομίαν, ὡς μετὰ ἔτη δέκα δίδωσιν αὐτῷ
τὴν ἑαυτῆς δούλην Ἄγαρ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τεκνοποιήσηται, τὸ αὐτὸ δηλοῦν.
καὶ ὁ δοῦλος δὲ ὁ ⟨τῷ⟩ Ἀβραὰμ πεμφθεὶς ἐπὶ Ῥεβέκκαν καὶ ἐπὶ τῷ φρέατι 9
διδοὺς αὐτῇ ψέλια χρυσῶν δέκα, | καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς κατέχοντες αὐτὴν P252
ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ἔτι τε Ῥοβοὰμ ὁ τὰ δέκα σκῆπτρα λαμβάνων καὶ τῆς
σκηνῆς αἱ δέκα αὐλαὶ καὶ οἱ στῦλοι οἱ δεκαπήχεις καὶ οἱ δέκα υἱοὶ Ἰακὼβ
ἐπὶ τὴν ὠνὴν τοῦ σίτου τὸ πρῶτον εἰς | Αἴγυπτον πεμφθέντες καὶ οἱ δέκα Ö468
ἀπόστολοι, οἷς φανεροῦται μετὰ τὴν ἔγερσιν ὁ κύριος, τοῦ Θωμᾶ μὴ παρ-
όντος, τὴν ἀόρατον διετύπουν κατ' αὐτοὺς δεκάδα.

17. Τὴν δωδεκάδα δέ, περὶ ἣν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ **17, 1**
Ὑστερήματος γεγονέναι, ἐξ οὗ πάθους τὰ βλεπόμενα κατεσκευάσθαι θέ-
λουσιν, ἐπισήμως καὶ φανερῶς πανταχῇ κεῖσθαι λέγουσιν, ὡς τοὺς δώδεκα 2
υἱοὺς τοῦ Ἰακώβ, ἐξ ὧν καὶ ⟨αἱ⟩ δώδεκα φυλαί, καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν
δώδεκα ἔχον λίθους καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας καὶ τοὺς ὑπὸ Μωυσέως
τεθέντας ὑπὸ τὸ ὄρος δώδεκα λίθους, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ | Ἰησοῦ D242

5 vgl. Gen. 7, 23 I Pe. 3, 20 — **7** vgl. I Sam. 16, 11f — **11** vgl. Gen. 15, 19f — **13** vgl. Gen. 16, 2f — **15** vgl. Gen. 24, 22 — **16** vgl. Gen. 24, 55 — **17** vgl. I Kön. 11, 31 — **17f** vgl. Exod. 26, 1 — **18** vgl. Exod. 26, 15f — **18f** vgl. Gen. 42, 3 — **19f** vgl. Joh. 20, 24 — **24f** vgl. Gen. 35, 22 — **25f** vgl. Exod. 28, 15 u. 29 — **26f** vgl. Exod. 24, 4 — **27f** vgl. Jos. 4, 3

V M lat.

1 ⟨καὶ⟩ *] *et* lat. **2** ⟨εἶναι⟩ *] *esse* lat. **6** *σωτήριον* < lat. **7** *τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ*] *inter fratres suos* lat. **13** ⟨κατὰ⟩ *] *secundum* lat.; ⟨περὶ⟩ Ausgg. **15** ⟨τῷ⟩ * **17** *Jeroboam* lat. **17f** vor *τῆς σκηνῆς* + *τὴν* M **22** *δωδεκάδα* Ausgg.] *δυωδεκάδα* V M *duodecadem* lat. **24** *φανερῶς*] *manifestissime* lat. **25** ⟨αἱ⟩ * | *δεκαδύο* V M

ἐν τῷ ποταμῷ καὶ ἄλλους εἰς τὸ πέραν, καὶ τοὺς βαστάζοντας τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης καὶ τοὺς ὑπὸ Ἠλία τεθειμένους ἐν τῇ ὁλοκαυτώσει τοῦ μόσχου καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντα ἁπλῶς ὅσα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν διασῴζει τὴν δωδεκάδα αὐτῶν χαρακτηρίζειν λέγουσι. τὴν δὲ τούτων πάντων ἕνωσιν ὀνομαζομένην τριακοντάδα διὰ τῆς **3** τριάκοντα πηχῶν τὸ ὕψος ἐπὶ Νῶε κιβωτοῦ καὶ διὰ Σαμουὴλ κατακλίναντος τὸν Σαοὺλ ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς πρῶτον καὶ διὰ Δαυίδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐκρύβετο ἐν τῷ ἀγρῷ, καὶ διὰ τῶν συνεισελθόντων αὐτῷ εἰς τὸ σπήλαιον $\overline{\lambda}$ καὶ διὰ τοῦ τὸ μῆκος γίνεσθαι τῆς ἁγίας σκηνῆς τριάκοντα πηχῶν, καὶ εἴ τινα ἄλλα ἰσάριθμα τούτοις εὑρίσκουσι, τὴν τριακοντάδα αὐτῶν διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδεικνύναι φιλεριστοῦσιν.

18. Ἀναγκαῖον ⟨δὲ⟩ ἡγησάμην προσθεῖναι τούτοις καὶ ὅσα περὶ τοῦ **18, 1** Προπάτορος αὐτῶν, ὃς ἄγνωστος ἦν τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἐκλέγοντες ἐκ τῶν γραφῶν πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ἵν' ἐπιδείξωσι τὸν κύριον ἡμῶν ἄλλον καταγγέλλοντα πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός, ὃν καθὼς προέφαμεν ἀσεβοῦντες Ὑστερήματος καρπὸν εἶναι | λέ- P253
γουσι. τὸν γοῦν προφήτην Ἡσαΐαν εἰπόντα »Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω καὶ **2** ὁ λαός με οὐ συνῆκεν«, τὴν τοῦ ἀοράτου Βυθοῦ ἀγνωσίαν εἰρηκέναι μεθαρμόζουσι. καὶ διὰ Ὡσηὲ τὸ εἰρημένον »οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια οὐδὲ **3** ἐπίγνωσις θεοῦ« εἰς τὸ αὐτὸ συντείνειν βιάζονται, καὶ τό »οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν« ἐπὶ τῆς τοῦ Βυθοῦ ἀγνωσίας τάττουσι. καὶ τὸ διὰ Μωυσέως δὲ εἰρημένον »οὐδεὶς **4** ὄψεται τὸν θεὸν καὶ ζήσεται« εἰς ἐκεῖνον ἔχειν πείθουσι τὴν ἀναφοράν. τὸν μὲν γὰρ ποιητὴν ἐπιψευδόμενοι ὑπὸ τῶν προφητῶν ἑωρᾶσθαι λέγουσι, τὸ δὲ ⟨γεγραμμένον⟩ | »οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεὸν καὶ ζήσεται« περὶ τοῦ D243

1 f vgl. Jos. 3, 12 — **2** vgl. I Kön. 18, 31 — **5 f** vgl. Gen. 6, 15 — **6 f** vgl. I Sam. 9, 22 — **7 f** vgl. I Sam. 20, 5. 24 — **8** vgl. II Sam. 23, 13 — **9** vgl. Exod. 26, 8 — **17** Jes. 1, 3 — **19** Hos. 4, 1 — **20** Psal. 13, 3 Röm. 3, 11 — **22** Exod. 33, 20

V M lat.

1 *εἰς τὸ πέραν*] *qui transpositi sunt* lat. **3** *δὲ*] *quoque* lat. **4** *δωδέκατον*] *duodecim* lat.; lies wohl ⟨*τῶν*⟩ *δώδεκα* * | *δωδεκάδα*] *duodecadem* lat. **4 f** *λέγουσι*] *volunt* lat. **5** vor *ὀνομαζομένην* + ⟨*τὴν*⟩? * **7** *ἐν τοῖς — Δαυίδ* < lat. | *ὅτε*] *qui* lat. **7 f** *ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις*] *triginta diebus* lat. **9** $\overline{\lambda}$ < lat. | *τοῦ τὸ*] *τοῦτο τὸ* V **10** *εὑρίσκουσι*] *inveniuntur* lat. **11** *ἐπιδεικνύναι φιλεριστοῦσιν*] *ostendunt asseverationes* lat. **12** ⟨*δὲ*⟩ Dind.] *autem* lat. | *προσθεῖναι, εῖ* aus *ῆ* V corr *προσθῆναι* M **13** *πρωπάτορος* M **19** *διὰ Ὡσηὲ*] *in Osee* lat. **20** *τὸ αὐτὸ*] *hoc idem* lat. | *τὸ*^{2} < V **22** *δὲ* < M **24** *μὲν γὰρ*] *et . . quidem* lat. | *ἐπιψευδόμενοι* < lat. | *ἐο///ρᾶσθαι, ο* aus *ω* V corr *ἑορᾶσθαι* M **25** *τὸ δὲ ⟨γεγραμμένον⟩* *] *τὸ δ'* V M *illud autem quod scriptum est* lat.

ἀοράτου μεγέθους καὶ ἀγνώ|στου τοῖς πᾶσιν εἰρῆσθαι θέλουσι. καὶ ὅτι 5 Ö470
μὲν περὶ τοῦ ἀοράτου πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων εἴρηται τό »οὐδεὶς
ὄψεται τὸν θεόν« πᾶσιν ἡμῖν φανερόν ἐστιν· ὅτι δὲ οὐ περὶ τοῦ ὑπὸ τού-
των παρεπινοουμένου Βυθοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ αὐτός ἐστιν
ὁ ἀόρατος θεός, δειχθήσεται τοῦ λόγου προϊόντος. καὶ τὸν Δανιὴλ δὲ τὸ 6
αὐτὸ τοῦτο σημαίνειν ἐν τῷ ἐπερωτᾶν τὸν ἄγγελον τὰς ἐπιλύσεις τῶν παρα-
βολῶν, ὡς μὴ εἰδότα· ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγγελον ἀποκρυπτόμενον ἀπ' αὐτοῦ
τὸ μέγα μυστήριον τοῦ Βυθοῦ εἰπεῖν αὐτῷ »ἀπότρεχε Δανιήλ· οὗτοι γὰρ
οἱ λόγοι ἐμπεφραγμένοι εἰσίν, ἕως οἱ συνιέντες συνιῶσι καὶ οἱ λευκοὶ λευ-
κανθῶσι«· καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς λευκοὺς καὶ [εὖ] συνιέντας αὐχοῦσιν.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, 7
ἃς αὐτοὶ ἔπλασαν, παραφέρουσιν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων καὶ τὰ τῆς
ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. προσπαραλαμβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο 8
κἀκεῖνο τὸ ῥᾳδιούργημα, ὡς τοῦ κυρίου παιδὸς ὄντος καὶ μανθάνοντος τὰ
γράμματα, τοῦ διδασκάλου αὐτῷ φήσαντος, καθὼς ἔθος ἐστίν· εἰπὲ ἄλφα,
ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα. πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύοντος 9
εἰπεῖν, ἀποκρίνασθαι τὸν κύριον· σύ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐστι τὸ ἄλφα,
καὶ τότε σοι ἐρῶ τί ἐστι τὸ βῆτα. καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου
τὸ ἄγνωστον ἐπισταμένου, ὃ ἐφανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα.

Ἔνια δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸν χαρακτῆρα 10
μεθαρμόζουσιν, ὡς τὴν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ δωδεκαετοῦς ὄντος ἀπό-
κρισιν »οὐκ οἴδατε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι;« | ὃν οὐκ ἤδει- P254
σαν, φασί, πατέρα κατήγγελλεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τοῦτο | ἐκπέμψαι τοὺς D244
μαθητὰς εἰς τὰς δώδεκα φυλάς, κηρύσσοντας τὸν ἄγνωστον αὐτοῖς θεόν.
καὶ τῷ εἰπόντι αὐτῷ »διδάσκαλε ἀγαθέ« τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν θεὸν ὡμο- 11
λογηκέναι εἰπόντα »τί με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθός, ὁ πατὴρ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς«· οὐρανοὺς δὲ νῦν τοὺς Αἰῶνας εἰρῆσθαι λέγουσι. καὶ διὰ 12

8 Dan. 12, 9f — **22** Luk. 2, 49 — **23f** vgl. Matth. 10, 5f — **25** Mark. 10, 17f — **27ff** vgl. Matth. 21, 23ff u. Par.

V M lat.

1 *θέλουσιν*] *λέγουσι* M **2** *καὶ* < lat. **3** *δὲ* oben drüber V^{corr} | *οὐ* Dind.] *οὐδὲ* V M *non* lat. | *τοῦ* aus *τῶν* V^{corr} | *ὑπὸ* Ausgg.] *ἐπὶ* V M *ab* lat. **4** *παρεπινοουμένου*] *adinventus* lat. | vor *αὐτὸς* wohl einzusetzen ⟨*ὅτι*⟩ * **5** vor *τοῦ λόγου* ein *καὶ* getilgt V^{corr} **10** [*εὖ*] Dind. < lat.; *τοὺς*? Jül. **14f** *παιδὸς — γράμματα* < V **15** *τοῦ διδασκάλου* Dind. Öh.] *τὰ διὰ τοῦ διδασκάλου* M ebenso V, doch *τὰ* oben drüber V^{corr} **16** *τε* < lat. **18** *σοι*] *ego* lat. **19** *ἐν τῷ τύπῳ*] *in typum* lat. **20** *καὶ* < lat. **21** *ἀπόκρισιν* + *dicens* lat. **25** nach *καὶ* Rasur von 5 Buchstaben V **25f** *ὁμογηκέναι* V *ὁμολογηκέναι* M **27f** *διὰ τοῦ*] *propter hoc* lat.

τοῦ μὴ ἀποκριθῆναι τοῖς εἰποῦσιν αὐτῷ »ἐν ποίᾳ δυνάμει τοῦτο ποιεῖς«, ἀλλὰ τῇ ἀντεπερωτήσει ἀπορῆσαι αὐτοὺς τὸ ἄρρητον τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ ⟨μὴ⟩ εἰπεῖν δεδειχέναι αὐτὸν ἐξηγοῦνται. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι »πολ- **13**
λάκις ἐπεθύμησα ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν
5 ἐροῦντα« ἐμφαίνοντός φασιν εἶναι διὰ τοῦ »ἕνα« τὸν ἀληθῶς ἕνα θεόν, ὃν οὐκ ἐγνώκεισαν. ἔτι ἐν τῷ προσσχόντα | αὐτὸν τῇ Ἱερουσαλὴμ δακρῦσαι **14** Ö 472
ἐπ᾽ αὐτὴν καὶ εἰπεῖν »εἰ ἔγνως καὶ σὺ σήμερον τὰ πρὸς εἰρήνην; ἐκρύβη δὲ ⟨ἀπὸ⟩ σοῦ«, διὰ τοῦ »ἐκρύβη« ῥήματος τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Βυθοῦ δεδη-
λωκέναι. καὶ πάλιν εἰπόντα »δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ **15**
10 πεφορτισμένοι, καὶ μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ«, τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα κατηγγελ-
κέναι. ὃ γὰρ οὐκ ἤδεισαν, φασί, τοῦτο αὐτοῖς ὑπέσχετο διδάξειν.

⟨Ἀπόδειξιν⟩ δὲ τῶν ἀνωτάτω καὶ οἱονεὶ κορωνίδα τῆς ὑποθέσεως **16**
αὐτῶν φέρουσι ταῦτα »ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ
τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας αὐτὰ ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας
15 αὐτὰ νηπίοις. οὐά, ὁ πατήρ μου, ὅτι ἔμπροσθέν σου εὐδοκία [μοι] ἐγένετο.
πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα,
εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ«.
ἐν τούτοις ⟨γὰρ⟩ διαρρήδην φασὶ δεδειχέναι αὐτόν, ὡς τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν παρ- **17**
εξευρημένον πατέρα ἀληθείας πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μηδὲ ἑνὸς πώποτε
20 ἐγνωκότος, καὶ κατασκευάζειν θέλουσιν, ὡς τοῦ ποιητοῦ καὶ | κτιστοῦ ἀεὶ D 245
ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένου, καὶ ταῦτα τὸν κύριον εἰρηκέναι περὶ τοῦ ἀγνώ-
στου τοῖς πᾶσι πατρός, ὃν αὐτοὶ καταγγέλλουσι.

19. Τὴν δὲ τῆς ἀπολυτρώσεως ⟨παρ᾽⟩ αὐτοῖς παράδοσιν συμβέβηκεν **19, 1**

3f Agraphon, vgl. Resch Agrapha² S. 179 — **7** Luk. 19, 42 — **9** Matth. 11, 28f — **13** Matth. 11, 25—27

V M lat.

2 *ἀντεπερωτήσει* + *sua* lat. | *ἀπορρῆσαι*, ein *ρ* getilgt V corr **3** ⟨*μὴ*⟩ Ausgg.] *non* lat. | vor *δεδειχέναι* + *non* lat. **4** vor *τῶν λόγων* + *ex* lat. **5** *εἶναι* zu *δεῖν* verändert V corr *δεῖν* M | »*ἕνα*« *] *ἑνὸς* V M *unum* lat. **8** ⟨*ἀπὸ*⟩ Ausgg.] *a* lat. | *διὰ τοῦ ἐκρύβη ῥήματος*] *per eum sermonem qui est absconditus* lat. **10** *καὶ* < lat. **11** *φησί* aus *φασί* V corr *φησί* M **12** ⟨*ἀπόδειξιν*⟩ Ausgg.] *ostensionem* lat. **13** *φέρουσιν*] *afferunt* lat. | *ἐξομολογοῦμαι* *] *ἐξομολογήσομαι* V M *confiteor* lat. | *περ*, *ε* auf Rasur V corr **13f** *τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς*] *terrae et coelorum* lat. **14** *τῆς* < M **15** [*μοι*] Ausgg.] < lat. **16** *μου* < lat. **17** *ἀποκαλύψει*, *h* V corr *ἀποκαλύψει* M **18** ⟨*γὰρ*⟩ Dind.] *enim* lat. **18f** *τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν παρεξευρημένον* < lat. **19** *μηδενὸς* V | *πώποτε* < lat. **20** vor *ἐγνωκότος* + *manifeste* lat. **21** *καὶ*] *et* lat.; (entweder zu streichen oder) mit *auch* zu übersetzen **23** ⟨*παρ᾽*⟩ *αὐτοῖς* *] *ipsorum* lat.

ἀόρατον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον, ἅτε † τῶν ἀκρατήτων καὶ ἀοράτων Μητέρα ὑπάρχουσαν καὶ διὰ τοῦτο ἄστατον οὖσαν, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἑνὶ λόγῳ ἀπαγγεῖλαι ἔστιν διὰ τὸ ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς αὐτοὶ βούλονται, παραδιδόναι αὐτήν. | ὅσοι γάρ εἰσι ταύτης τῆς γνώμης μυσταγωγοί, P255
τοσαῦται καὶ ἀπολυτρώσεις. καὶ ὅτι μὲν εἰς ἐξάρνησιν τοῦ βαπτίσματος **2**
τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν ὑποβέβληται τὸ εἶδος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Λέγουσι δὲ αὐτὴν ἀναγκαίαν εἶναι τοῖς τὴν τελείαν γνῶσιν εἰληφόσιν, **3**
ἵνα εἰς τὴν ὑπὲρ πάντα δύναμιν ὦσιν ἀναγεγεννημένοι. ἄλλως γὰρ ἀδύνατον ⟨εἶναι⟩ ἐντὸς Πληρώματος εἰσελθεῖν, ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ εἰς τὸ βάθος τοῦ Βυθοῦ κατάγουσα κατ' αὐτούς. τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα τοῦ φαινομένου **4**
Ἰησοῦ ἀφέσεως ⟨εἶναι⟩ ἁμαρτιῶν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ κατελθόντος Χριστοῦ εἰς τελείωσιν, καὶ τὸ μὲν ψυχικόν, τὴν δὲ πνευματικὴν εἶναι ὑφίστανται, καὶ τὸ μὲν βάπτισμα ὑπὸ Ἰωάννου κατηγγέλθαι εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν ὑπὸ | Χριστοῦ κεκομίσθαι εἰς τελείωσιν. Ö474
καὶ τοῦτ' εἶναι περὶ οὗ λέγει »καὶ ἄλλο βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ **5**
πάνυ ἐπείγομαι εἰς αὐτό«. ἀλλὰ καὶ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου, τῆς μητρὸς αὐτῶν αἰτουμένης τὸ καθίσαι αὐτοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν, ταύτην προσθεῖναι τὴν ἀπολύτρωσιν τὸν κύριον λέγουσιν, εἰπόντα »δύνασθε τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι, ὃ ἐγὼ μέλλω βαπτίζεσθαι;« καὶ τὸν Παῦλον ῥητῶς φάσκουσι τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ | ἀπο- **6** D246
λύτρωσιν πολλάκις μεμηνυκέναι, καὶ εἶναι ταύτην τὴν ὑπ' αὐτῶν ποικίλως καὶ ἀσυμφώνως παραδιδομένην.

17 vgl. Luk. 12, 50 — **21** Matth. 20, 20

V M lat.

1f † *τῶν ἀκρατήτων καὶ ἀοράτων Μητέρα*] *incomprehensibilium et invisibilium mater* lat.; altes Verderbnis, lies ⟨*ἐκ*⟩ *τῆς ἀκρατήτου καὶ ἀοράτου Μητρὸς* * **2** vor *οὐχ ἁπλῶς* wohl ausgefallen ⟨*διὸ*⟩* **3** *ἕνα* Ausgg.] *ἓν* V M *unusquisque* lat. **5** *μὲν* < lat. **6** *ἀπόθεσιν*] *destructionem* lat. | *ὑποβέβληται*] *remissa est* lat. **8** *προσήκοντι*] *aptiori* lat. **9** *εἰληφό///σιν, o* aus *ω* V corr *εἰληφῶσιν* M **10f** *ἀδύνατον* + *nobis* lat. **11** ⟨*εἶναι*⟩ *] *esse* lat. | *ἡ* hineingeflickt V corr **11f** *εἰς τὸ βάθος τοῦ βυθοῦ* Ausgg.] *εἰς τὸ βάθου* V *εἰς τὸ βάθος* M *in profundum Bythi* lat. **12** *μὲν γὰρ*] *et . . quidem* lat. **13** *ἀφέσεως*] *in remissionem* lat. | ⟨*εἶναι*⟩ Ausgg.] *esse* lat. | *ἀπολύτρωσιν* + *esse* lat. **13f** *κατελθόντος Χριστοῦ* *] *Χριστοῦ κατελθόντος* V M **14** *Χριστοῦ*] *spiritus* lat. **15** *ὑπὸ* aus *ἀπὸ* V corr **16** *ὑπὸ Χριστοῦ*] *eius qui in eo est Christi* lat. **17** *καὶ*[2] < lat. **19** *τὸ καθίσαι*] *ut sedere faceret* lat.

20. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι καὶ μυσταγωγίαν **20, 1**
ἐπιτελοῦσι μετ᾽ ἐπιρρήσεών τινων τοῖς τελουμένοις καὶ πνευματικὸν γάμον
φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ᾽ αὐτῶν γινόμενον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἄνω
συζυγιῶν· οἱ δὲ ἄγουσιν ἐφ᾽ ὕδωρ καὶ βαπτίζοντες οὕτως ἐπιλέγουσιν **2**
»εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὅλων, εἰς Ἀλήθειαν μητέρα ⟨τῶν⟩
πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα εἰς Ἰησοῦν εἰς ἕνωσιν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ
κοινωνίαν τῶν δυνάμεων«. ἄλλοι δὲ Ἑβραϊκά τινα ὀνόματα ἐπιλέγουσι **3**
πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξασθαι τοὺς τελουμένους, οὕτως· βασεμὰ χαμοσσὴ
βααιανοορὰ μισταδία ῥουαδὰ κουστὰ βαβοφὸρ καλαχθεῖ. τούτων δ᾽ ἡ ἑρ-
μηνεία ἐστὶ τοιαύτη· ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν τοῦ Πατρὸς ἐπικαλοῦμαι * φῶς
ὀνομαζόμενον καὶ πνεῦμα ἀγαθὸν καὶ ζωή, ὅτι ἐν σώματι ἐβασίλευσας.
ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν * ἐπιλέγουσιν οὕτως· τὸ ὄνομα τὸ | ἀποκε- **4** P256
κρυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος καὶ κυριότητος καὶ ἀληθείας, ὃ ἐνεδύσατο
Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐν ταῖς ζώναις τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ
ζῶντος διὰ πνεύματος ἁγίου, εἰς λύτρωσιν ἀγγελικήν, ὄνομα τὸ τῆς ἀπο-
καταστάσεως· Μεσσία οὐφαρέγνα μεμψαι μὲν χαλ δαίαν μοσομὴ δαέα **5**
ἀκφαρ νεψευ ουα Ἰησοῦ Ναζαρία. καὶ τούτων δὲ ἡ ἑρμηνεία ἐστὶν
τοιαύτη· οὐ διαιρῶ τὸ πνεῦμα, τὴν καρδίαν καὶ τὴν ὑπερουράνιον δύναμιν
τὴν οἰκτίρμονα· ὀναίμην τοῦ ὀνόματός σου, σωτὴρ ἀληθείας. καὶ ταῦτα **6**
μὲν ἐπιλέγουσιν αὐτοὶ οἱ τελοῦντες, ὁ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται· ἐστήριγ-
μαι καὶ λελύτρωμαι καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου
καὶ πάντων τῶν παρ᾽ αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰαώ, ὃς ἐλυτρώσατο τὴν

V M lat. **1—8** (bis *τελουμένους*) Eusebius h. e. IV 11, 5; S. 322, 18—25 Schwartz **16f** = S. 46, 3f

1 *νυμφῶνα* + *quoddam* lat. | *μυσταγωγίαν*] *quasi mysticum* lat. **2** *ἐπιρρήσεων*] *profanis dictionibus* lat.; vgl. S. 37, 6 | *τελουμένοις* Eus., vgl. Z. 20] *τελειουμένοις* VM *iis qui sacrantur* lat. **4** *ἐπιλέγουσιν*] *dicunt* lat. **5** *in veritate* lat. clarom. | ⟨*τῶν*⟩ Eus. **6** *εἰς*[2] < lat. clarom. | *τὸν Ἰησοῦν* Eus. **6f** *εἰς ἕνωσιν — δυνάμεων* < Eus. **6** *καὶ ἀπολύτρωσιν* < lat. clarom. **7** vor *Ἑβραϊκὰ* + *et* lat. | *τινὰ* < lat. Eus. **8** *πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξασθαι*] *ut stupori sint vel deterreant* lat. | *τελειουμένους* VM; vgl. Z. 2 **8f** *basyma cacabasa eanaairra umistadia rbada caëota bafobor camelanthi* lat.; über die verschiedenen Wiederherstellungsversuche vgl. H. Greßmann ZNW 1915 **10** vor *ὑπὲρ* + *hoc quod est* lat. | * alte Lücke, ergänze wohl ⟨*σὲ τὸν*⟩ * **11** *ἀγαθὸν* < lat. **12** * alte Lücke, ergänze ⟨*ἐπιτελοῦντες*⟩ * **14** *ζώναις* *] *ζωαῖς* VM *zonis* lat. | *τοῦ Χριστοῦ* < lat. | *Χριστοῦ*[2]] *Christus dominus* lat.; lies wohl *τοῦ* *, vgl. S. 37, 1 **16f** *messia ufar magno in seenchaldia mosome daea achafare nepseha Jesu Nazarene* lat. **16** *μεσία* S. 46, 3 | *μὰν* VM | *δαίαν*] *δία* S. 46, 3 | *νοσσομὴ* S. 46, 3 (V) **17** *νεψευ*] *ναιψευ* (*ναι* auf Rasur V) VM *ἀνεψευ* S. 46, 4 | *ουσα* M **17** *δὲ* < lat. | *ἡ* < M **18** vor *οὐ διαιρῶ* + *Christi* lat.

ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν | τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι. εἶτ' ἐπιλέγουσιν 7 D247
οἱ παρόντες· εἰρήνη πᾶσιν, ἐφ' οὓς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπαναπέπαυται. ἔπειτα
μυρίζουσι τὸν τετελεσμένον τῷ ὀπῷ τῷ ἀπὸ βαλσάμου. τὸ γὰρ μύρον
τοῦτο τύπον τῆς | ὑπὲρ τὰ ὅλα εὐωδίας εἶναι λέγουσιν. Ö476

Ἔνιοι δ' αὐτῶν τὸ μὲν ἄγειν ἐπὶ τὸ ὕδωρ περισσὸν εἶναι φάσκουσι, 8
μίξαντες δὲ ἔλαιον καὶ ὕδωρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετ' ἐπιρρήσεών ⟨τινων⟩ ὁμοιο-
τρόπων αἷς προειρήκαμεν ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τῶν τελουμένων, καὶ
τοῦτ' εἶναι τὴν ἀπολύτρωσιν θέλουσι. μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ.

ἄλλοι δὲ ταῦτα πάντα παραιτησάμενοι φάσκουσι μὴ δεῖν τὸ τῆς ἀρρήτου 9
καὶ ἀοράτου δυνάμεως μυστήριον δι' ὁρατῶν καὶ φθαρτῶν ἐπιτελεῖσθαι
κτισμάτων, καὶ τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων δι' αἰσθητῶν καὶ σωματι-
κῶν. εἶναι δὲ τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρρήτου 10
Μεγέθους· ὑπ' ἀγνοίας γὰρ Ὑστερήματος καὶ πάθους γεγονότων διὰ γνώ-
σεως καταλύεσθαι πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας σύστασιν, ὥστ' εἶναι τὴν
γνῶσιν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἔνδον ἀνθρώπου. καὶ μήτε σωματικὴν ὑπάρχειν 11
αὐτὴν (φθαρτὸν γὰρ τὸ σῶμα) μήτε ψυχικήν, ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ ἐξ Ὑστερή-
ματός ⟨ἐστι⟩ καὶ ἔστι τοῦ πνεύματος ὥσπερ οἰκητήριον· πνευματικὴν οὖν δεῖν
καὶ τὴν λύτρωσιν ὑπάρχειν. λυτροῦσθαι γὰρ διὰ γνώσεως τὸν ἔσω ἄν- 12
θρωπον τὸν πνευματικὸν καὶ ἀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ τῶν ὅλων ἐπιγνώσει.
καὶ ταύτην εἶναι λύτρωσιν ἀληθῆ. | P257

ΕΩΣ ΩΔΕ ΤΑ ΑΠΟ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ.

21. *Ταύτην τὴν πᾶσαν ἀκριβῆ ἔρευναν ὁ μακάριος πρεσβύτης* **21, 1**
Εἰρηναῖος ἐποιήσατο, καθ' εἰρμὸν πάντα ἐκθέμενος τῆς αὐτῶν πάσης
παραπεποιημένης διδασκαλίας. διόπερ δή, ὡς καὶ ἤδη μοι προδεδή-

V M lat. (bis Z. 20)

1 *αὐτοῦ*] *eius* lat.; lies wohl *ἐμαυτοῦ* * **2** *εἰρήνη////, ν* wegradiert V **3** *τῷ* [2]] *τοῦ* aus *τὸ* V corr *τὸ* M | *opobalsamo* lat. **6** *μίξαντες*] *admiscentes* lat. | *ἐπιρρήσεων*] *prophanis dictionibus* lat.; vgl. S. 36, 2 | *⟨τινων⟩* *] *quibusdam* lat. **7** *τελουμένων* *, vgl. S. 36; 2] *τελειουμένων* V M **8** *βαλσάμῳ*] *opobalsamo* lat. **10** */// φθαρτῶν, α* vorn wegradiert V **11** *τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων*] *ea quae mente concipi non possunt et incorporalia et insensibilia* lat.; lies wohl *⟨τὰ⟩ τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων ⟨καὶ ἀναισθήτων⟩* * **12** *δὲ*, *ὲ* auf Rasur V corr **13** *ὑπ'*] *de* lat.; lies *ἀπ'*? * | *. . γεγονότων*] *ea . . quae sunt . . facta* lat. **14** *ἐκ* < lat. **17** *⟨ἐστι⟩* *] *est* lat. | *καὶ ἔστι* < lat. | *πνεύματος* Ausgg.] *πατρὸς* V M *spiritus* lat. | *δεῖν* Ausgg.] *δεῖ* V M *oportere* lat. **18** *γνώσεως* Ausgg.] *Μωυσέως* V M *agnitionem* lat. | *ἔσο* M **19** *ἀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ . . . ἐπιγνώσει*] *sufficere eis . . . agnitionem* lat. **21** Unterschrift *ἕως ὧδε τὰ ὑπὸ* (*ὑπὸ* aus *ἀπὸ* V corr) *Εἰρηναίου* V M; in M folgt darauf die Überschrift *κατὰ Μαρκωσίων* **23** *ἐκθέμενος* *] *ἐνθέμενος* V M **24** *διόπερ δή* am Rande nachgetragen V corr | *ὡς* auf Rasur V corr

λωται, [ὅτι] τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐσπουδασμένοις ἀρκεσθέντες πάντα | πρὸς D248
ἔπος, ὡς παρ᾽ αὐτῷ ἐμφέρεται, παρεθήκαμεν. ἀνατραπήσονται δὲ 2
ἐξ αὐτῶν τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εἰς ἀντίθεσιν τῆς αὐτῶν μοχ-
θηρίας εἰρημένων. ἡμεῖς γὰρ πιστεύομεν, ὡς πάντῃ ἡ ἀλήθεια
ὑποφαίνει καὶ ὁ εὔλογος λογισμὸς ὑποτίθεται καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας
κανόνι συμπεφώνηται τῷ τε νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἀπὸ
τῶν ἀνέκαθεν πατριάρχαις κατὰ ἀκολουθίαν τῇ τε αὐτοῦ τοῦ σωτῆ-
ρος διδαχῇ, ⟨τοῦ κυρίου⟩ καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων σαφῶς ἡμᾶς 3
διδασκόντων ἕνα ὁμολογεῖν θεὸν πατέρα, παντοκράτορα τῶν ὅλων,
καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα,
μίαν ἁγίαν τριάδα ἄκτιστον, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐξ οὐκ ὄντων
γενομένων μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. τούτων δὲ 4
παρὰ πάντων τῶν προειρημένων ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελι-
στῶν καὶ ἀποστόλων σαφῶς ὡμολογημένων καὶ πεπιστευμένων, οὐκ
ἂν δυνηθείη κυβευτική τις ἐπίνοια ἀντισχεῖν πρὸς τὴν | ἀκτῖνα τῆς Ö478
ἀληθείας, ὡς γε ἡμῖν πολλάκις κατὰ πλάτος εἴρηται ἐν τῇ πρὸς
ἑκάστην αἵρεσιν ἀντιθέσει· ὡς ἐξ ἅπαντος φωρᾶσθαι καὶ τοῦτον τὸν 5
ἀγύρτην καὶ θανατοποιὸν ἰσοτύπως ταῖς προειρημέναις ἐπιδείξεως
χάριν καὶ περιεργίας τὰ μεγάλα ταῦτα καττύσαντά τε καὶ μηχα-
νησάμενον.

22. Παρελθόντες δὲ καὶ τούτου τὴν μοχθηρίαν καὶ τῶν ἀπ᾽ 22, 1
αὐτοῦ Μαρκωσίων λεγομένων ἐπὶ τὰς ἑξῆς σπεύσωμεν, ὦ ἐπιπόθητοι,
τὰς αὐτῶν ῥίζας πάλιν ἀνερευνῶντες καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν τὴν
πικρίαν ἀφανίζοντες, τήν τε ἀνατροπὴν καὶ τὰ κατ᾽ αὐτοὺς πάντα
ἐπιδεικνύντες, οὐχὶ εἰς βλάβην τῶν ἐντυγχανόντων, ἀλλὰ εἰς ἀποτρο- 2
πήν, πρὸς τὸ μὴ πλησιάσαι μιᾷ τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἢ τῶν
μετέπειτα, ἀλλὰ ἀναγνόντας τὰ γεγραμμένα παρ᾽ αὐτοῖς καὶ γνόντας
τὰ ᾀδόμενα καὶ καταγνόντας τῆς ἑκάστης αὐτῶν πλάνης τε καὶ | D249
ἑρπετώδους μοχθηρίας ἀποφεύγειν τε | καὶ ὡς εἶπον μὴ πλησιάζειν. P258
διψάδα γάρ τινα ἔχιδνάν φασιν οἱ ἱστορήσαντες, ἣ οὕτως ἔοικεν 3
λύμην τοιάνδε ἐμποιεῖν· ἐν τόποις γάρ τισιν, ὅπου πύελοι ἐν ταῖς
πέτραις ἢ λιβάδες εἰσὶ μικραὶ ἀπὸ πετρῶν χεόμεναι εἰς ὑποδοχήν τινα,

V M **4—16** Joh. Cyparissiota VIII 10; Migne 152, 920

1 [ὅτι] Dind. ἅτε Öh. **2** *συνετάξαμεν* hinter *παρεθήκαμεν* getilgt V corr | *δὲ* *] *γὰρ* auf Rasur V corr *γὰρ* M **4** vor *πιστεύομεν* + ⟨*οὕτως*⟩? * | *πάντῃ ὡς* Joh. Cyp. **6** *τε* < M **8** ⟨*τοῦ κυρίου*⟩ * **9** *θεὸν* am Rande nachgetragen V corr **12** *τούτων δὲ* *] *οὕτως τε* V M **16** *κατὰ πλάτος* Oporinus] *κατὰ πλάτους* V M **17** *ἀντιθέσει* *] *ὑποθέσει* V M **25** *οὐχὶ*, *ὶ* angeflickt V corr **30** *οὗτος* aus *οὕτως* V corr *οὗτος* M

*ἡ αὐτὴ διψὰς ὕδωρ εὑρίσκουσα καὶ πιοῦσα τὸν ἰὸν ἐμβάλλει μετὰ τὸ πιεῖν εἰς τὰς προειρημένας στάσεις τῶν ὑδάτων, ὥστε πᾶν ζῷον πλησιάσαν καὶ ποτοῦ κορεσθὲν δοκεῖν μὲν ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ μεταλαβεῖν, εὐθὺς δὲ παρὰ τὸν ὑποδόχον τῶν ὑδάτων ἐκ τοῦ ἰοῦ τῆς διψάδος ὑποδεξάμενον καταπίπτειν καὶ θνήσκειν. ἀλλὰ καὶ εἴ τινα πλήξειεν ἡ αὐτὴ διψάς, ἀπὸ τοῦ περισσοτέρως ἐν αὐτῇ καυστικοῦ ἰοῦ ἐπὶ ὄρεξιν δίψης καὶ πόματος προτρέπει τὸ πάθος τῆς ἀλγηδόνος προσφέρεσθαί τε ἀεὶ καὶ πίνειν ἐρεθίζει. νομίζει δέ τι ὠφελεῖσθαι πρὸς τὴν λύμην ὁ πληγείς, ὁσάκις τῆς τοιαύτης θανατηφόρου ἀλγηδόνος * λαμβάνει, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ πότῳ πληρωθείσης τῆς γαστρὸς καὶ μηκέτι ⟨τι⟩ ὑποδεχομένης ὕστερον σὺν τῷ πόματι τὸ πνεῦμα ἀφίησιν. οὕτως καὶ οὗτος ἀπὸ πόματος τὸν θάνατον τοῖς παρ' αὐτοῦ ἡπατημένοις ἐξεργάζεται, οὗπερ ἰοῦ ἐν δυνάμει θεοῦ ῥυσθέντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν.* 4 5 6

Κατὰ Κολορβασίων ιε, τῆς δὲ ἀκολουθίας λε.

1. *Κολόρβασος τούτοις ἕπεται ἀπὸ τῆς τοῦ προειρημένου Μάρκου γοητείας τὸν ἔρανον ποιησάμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πτολεμαίου ῥίζης σκολόπων δίκην ἀναφύσας· ἕτερα ⟨δὲ⟩ πάλιν παρὰ τούτους ἐνοχλεῖν τῷ κόσμῳ κέντρων δίκην ἐπενόησε, δῆθεν μείζονα ἐμπειρίαν, ὡς ἄνωθεν ἦκων, μηχανώμενος. καὶ τὰ μὲν πρῶτα | σὺν τῷ Μάρκῳ ὑπάρ|χων ὁμοιογνώμονι αὐτῷ, δίκην δικεφάλου ὄφεως ὑπαρχούσης τῆς αὐτῶν αἱρέσεως, ὕστερον δὲ ὡς κεφαλὴ ἀπὸ σώματος ἑρπετοῦ τμηθεῖσα καὶ ἔτι ἐμπνέουσα πολλοὺς ἀφανίσας ἠδίκησεν, ὡς δῆθεν μεῖζόν τι καὶ ἐμπειρότερον παρὰ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς πρώτους δεικνύς.* 1, 1 2 D250 Ö480

V M von Z. **24** an Irenaeus adv. haer. I 12, 3; I 111 Harvey (= lat.); vgl. auch Tertullian adv. Valent. 36. 39

3 *πλησιάσαν*, *σαν* auf Rasur V^{corr} **4** *τὸν ὑποδόχον*] *τὸ ὑπ.* aus *τὸν ὑπ.* V^{corr} *τὸ ὑποδόχων* M **5** *εἰ* auf Rasur V^{corr} **7** *προτρέποι* V M **8** *ἐρεθίζειν* aus *ἐρεθίζει* V^{corr} *ἐρεθίζειν* M **9** *ὁ πληγείς* auf Rasur, *ὁσάκις* am Zeilenende angeflickt V^{corr} **10** * etwa *⟨αἰσθόμενος* (oder *ἐμπεσούσης) ὕδατος μετα⟩ λαμβάνει* * | *πότῳ*] *τόπω* V **11** *⟨τι⟩* * | *ὕστερον* angeflickt V^{corr} **12** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* V M **14** Unterschrift *κατὰ Μαρκωσίων* V **15** Überschrift *κατὰ Κολορβασίων* (*Κολοβαρσίων* V) *πεντεκαιδεκάτη ἡ καὶ λε* V M **16** *Κολόρβασος*, *βα* auf Rasur V^{corr} **18** *⟨δὲ⟩* * **19** *τούτοις* M **20** *ἐμπειρίαν*] *φαντασίαν ἐμπειρίαν*, *ἐμπειρίαν* getilgt V^{corr} nur *φαντασίαν* M; vgl. Z. 24 **23** *ἀφανίσας*, *ανι* auf Rasur V^{corr} *ἀφανήσας* M **24 f** vgl. *qui autem prudentiores illorum putantur illorum esse* lat. **24** *παρὰ τοὺς* Corn.] *παρὰ τῶν* V M

λέγει γὰρ τὴν πρώτην ὀγδοάδα οὐ καθ' ὑπόβασιν ἄλλον ὑπὸ ἄλλου 3
Αἰῶνα προβεβλῆσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ εἰς ἅπαξ τὴν τῶν ἓξ Αἰώνων προβολὴν ὑπὸ τοῦ Προπάτορος καὶ τῆς | Ἐννοίας αὐτοῦ τετέχθαι, ὡς αὐτὸς P259
μαιωσάμενος, διαβεβαιοῦται. καὶ οὐκέτι ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς Ἄνθρωπον
καὶ Ἐκκλησίαν, ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ἐξ Ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίας Λόγον καὶ Ζωήν φασι τετέχθαι αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ 4
τοῦτο λέγουσιν, ὅτι ὅτε ἐνενοήθη προβαλεῖν ὁ Προπάτωρ, τοῦτο Πατὴρ ἐκλήθη· ἐπειδὴ δὲ ὃ προεβάλετο ἀλήθεια ἦν, τοῦτο Ἀλήθεια ὠνομάσθη. ὅτε δὲ ἠθέλησεν ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι, τοῦτο Ἄνθρωπος ἐλέχθη. οὓς δὲ
προελογίσατο ὅτε προέβαλεν, τοῦτο Ἐκκλησία ὠνομάσθη· † καὶ ὁ Ἄνθρωπος τὸν Λόγον· οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος υἱός. ἐπακολουθεῖ δὲ τῷ Λόγῳ καὶ ἡ Ζωή. καὶ οὕτως πρώτη ὀγδοὰς συνετελέσθη.

πολλὴ δὲ μάχη παρ' αὐτοῖς καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν 5
ἐκ πάντων γεγονέναι λέγουσι, διὸ καὶ εὐδοκητὸν καλεῖσθαι, ὅτι πᾶν τὸ πλήρωμα ηὐδόκησεν δι' αὐτοῦ δοξάσαι τὸν Πατέρα· οἱ δὲ ἐκ μόνων τῶν δέκα αἰώνων τῶν ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλημένων [αὐτὸν λέγουσι], ⟨καὶ διὰ τοῦτο Λόγον καὶ Ζωὴν αὐτὸν λέγεσθαι⟩, τὰ προγονικὰ ὀνόματα [τὰ] διασῴζοντα· οἱ δὲ ἐκ τῶν δώδεκα Αἰώνων τῶν ἐκ τοῦ Ἀν- 6
θρώπου καὶ Ἐκκλησίας γενομένων, καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν ἀνθρώπου ⟨ἑαυτὸν⟩ ὁμολογεῖν, ὡσανεὶ ἀπόγονον Ἀνθρώπου· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ⟨τῶν⟩ εἰς στήριγμα τοῦ πληρώματος ⟨προβεβλημένων⟩

V M lat. Tert.

2 ἓξ < lat. **3f** *τετέχθαι ὡς αὐτὸς μαιωσάμενος διαβεβαιοῦται*] *cum crearentur ipsi obstetricasse se affirmant* lat. **5** *ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ἐξ Ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίας* Ausgg.] *καὶ ἐξ Ἀνθρώπου ὡς οἱ ἄλλοι καὶ Ἐκκλησίας* V M *sed ex Anthropo et Ecclesia* (< *ὡς οἱ ἄλλοι*) lat. **6** *αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ* < lat. **6f** *ἀλλὰ καὶ* (*καὶ* < V) *ἑτέρῳ τρόπῳ τοῦτο λέγουσιν*] *in hunc modum dicentes* lat. **7** *ὅτε* *, vgl. Z. 9] *ὅπερ* V M *quando* lat. *cum* Tert. | vor *προβαλεῖν* + *aliquid* lat. < Tert. **8** *δ*] *quae* lat. | *ἀλήθεια*] *vera* lat. *vero* Tert.; lies *ἀληθείᾳ*? * **9** *δὲ*[1] *] *οὖν* V M *autem* lat. < Tert. | *ἑαυτὸν* Ausgg.] *αὐτὸν* V M *semetipsum* lat. Tert. **10** *τοῦτο*] *tunc* (*τότε*) Tert. | † *καὶ*] *locutus est* lat. *sonuit* Tert.; lies etwa ⟨*προϊέται*⟩ * | *ὁ* < M **12** *καὶ*[1] < lat. **14** *γεγονέναι*] *generatum* lat. | *καὶ* < lat. **15** *δι' αὐτοῦ δοξάσαι τὸν πατέρα*] durchgestrichen V corr < M **16** *τῶν*] *τὸν* M | *προβεβλημένων* *] *προβεβλῆσθαι* V M *qui sunt . . emissi* lat. *quos . . protulerunt* Tert. | [*αὐτὸν λέγουσι*] * < lat. **17** ⟨*καὶ διὰ τοῦτο λόγον καὶ ζωὴν αὐτὸν λέγεσθαι*⟩ Ausgg.] *et propter hoc Logon et Zoen dici eum* lat. **18** [*τὰ*] Ausgg. **19** *Ἐκκλησίας* Ausgg.] *Ζωῆς* V M *Ecclesia* lat. Tert. | ⟨*ἑαυτὸν*⟩ Ausgg.] *se* lat. **20** *ὁμολογεῖν* *] *ὁμολογεῖ* V M *confiteri* lat. **21** ⟨*τῶν*⟩ . . . ⟨*προβεβλημένων*⟩ Ausgg.] *iis qui . . . emissi sunt* lat. *provisis* Tert.

γεγονέναι λέγουσιν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο Χριστὸν λέγεσθαι αὐτόν, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀφ᾽ οὗ προεβλήθη διασῴζοντα προσηγορίαν. ἄλλοι δέ, ὡς εἰπεῖν, | 7 D251
τινὲς ἐξ αὐτῶν ῥαψῳδοί, τὸν Προπάτορα τῶν ὅλων καὶ Προαρχὴν καὶ Προανεννόητον Ἄνθρωπον λέγουσι καλεῖσθαι. καὶ τοῦτ᾽ εἶναι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι ἡ ὑπὲρ τὰ ὅλα δύναμις καὶ ἐμπεριεκτικὴ τῶν πάντων Ἄνθρωπος καλεῖται· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγειν τὸν σωτῆρα.

2. *Αὕτη καὶ ἡ τοῦ Κολορβάσου μάταιος τῷ βίῳ καὶ φαντασιώδης διὰ ψοφημάτων κενοφωνία· ἣν ἐὰν καταμάθοι τις, εἴσεται ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ὡς φιλοτιμία ἐστὶ τῆς ἑκάστου τούτων ὑπονοίας ⟨αἰτία⟩. κενοδοξῶν | γὰρ ἕκαστος καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ συνάγειν* 2, 1 2 Ö482
ἄθροισμα ὥστε αὐτῷ ἕπεσθαι, ἃ ὑπεισῆλθεν τὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ἐψευδολόγησεν, οὔτε | κατὰ προφητείαν φθεγγόμενος (οὐ γὰρ πνεῦμα P260
ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς) οὔτε ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν καὶ εὐαγγελίων ἀληθείας κἂν μίαν πρόφασιν ἐσχηκώς. ἀνατροπὴ δὲ τούτων 3
πάντων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ὁ αὐτὸς τῆς ἀληθείας κατὰ τῶν πρώτων ῥηθεὶς λόγος. τῆς γὰρ Οὐαλεντίνου σχολῆς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ οὗτοι πάντες ὑπάρχοντες καὶ τὸν νοῦν ἐκείνου ἄλλως ἄλλος ἐξηγησάμενοι, τὴν ἴσην αὐτοῖς ὀφλήσουσιν αἰσχύνην. μεγάλην γὰρ 4
ἡμῖν ἀπάτην κενοφωνίας καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ἦκεν φέρων. ἐπέθετο γὰρ ἡμῖν ποιητευσάμενος τῷ ἀκαταλήπτῳ καὶ ἀοράτῳ καὶ ἁγίῳ θεῷ τῷ πατρὶ τῶν ὅλων ὄνομα Ἄνθρωπος, ἵνα συζεύξῃ τῇ ἑαυτοῦ πλάνῃ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον φάσκοντος ἑαυτὸν υἱὸν Ἀνθρώπου καὶ μεταγάγῃ τὴν διάνοιαν τῶν αὐτῷ χρησαμένων ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς καὶ ἐναργεστάτης τοῦ Χριστοῦ περὶ αὐτοῦ ὁμολογίας εἰς ἀμηχανίαν καὶ εἰς κενοφωνίαν † τοῦ ζητεῖν, ὑπολαμβάνοντας ἐν τοῖς ἐπουρα-

V M lat. Tert. (bis Z. 7)

1 *αὐτὸν*[2] + *dicunt* lat. **2** *πατρὸς* + *sui* lat. **2f** *ὡς εἰπεῖν — ῥαψῳδοί* < lat. **3** vor *τὸν Προπάτορα* + *ipsum* lat. **8** *βίῳ* + ⟨*ἀναφυεῖσα*⟩? * **9** *καινοφωνία* M **10** *τῶν πρὸ αὐτοῦ*] zum Sinn vgl. Z. 17 **11** ⟨*αἰτία*⟩ * | *συνάγειν*, *ν* oben angeflickt V corr **12** *τῇ . . . ἐννοία* aus *τὴν ἔννοιαν* V corr *τῇ . . ἐννοία* M **13** *φθεγγόμενος*] *καὶ προφητεύσας* getilgt u. dafür *φθεγγόμενος* an den Rand geschrieben V corr **14f** lies *εὐαγγελιστῶν*? * **18** *ἐκείνου* Pet.] *ἐκεῖνον* V *ἐκεῖ* M **19** *ὀφλήσουσιν* auf Rasur V corr **20f** *ἐπέθετο* *] *ἐξέθετο*, *ξ* auf Rasur V corr *ἐξέθετο* M; doch vgl. I 235, 9 u. a. St. **21** *ἀκαταλήμπτω*, *μ* getilgt V corr **22** *συ///ζεύξῃ*, *ν* ausradiert V corr **24** *χρησαμένων* ist nicht in *πειθομένων* zu ändern, vgl. S. 50, 18 **25** *ἐναργεστάτης*, *α* auf Rasur V corr **26f** † *τοῦ ζητεῖν ὑπολαμβάνοντας . . . . εἶναι ὃ μὴ ἔστι*] auf Rasur u. hinter *ἐστι* noch *τῆς μὴ οὔσης* getilgt V corr; lies etwa *τῶν ζητήσεων περὶ ὀγδοάδος ὡς ὑπαρχούσης ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τῆς μὴ οὔσης* *

νίοις εἶναι ὃ μὴ ἔστι. δῶμεν γὰρ αὐτὸν διὰ τὸ τὸν ἄνω που αὐτοῦ **5**
πατέρα Ἄνθρωπον καλεῖσθαι υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὀνομάζειν (καὶ
οὐκ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἧς ἔλαβεν ἀπὸ παρθενικῆς | μήτρας τουτέστιν D252
ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας γεννηθεὶς διὰ πνεύματος ἁγίου) κατὰ τὸν τοῦ
ἐλεεινοῦ Κολορβάσου τούτου λόγον, — τί ἂν εἴποι περὶ οὗ ὁ αὐτὸς **6**
κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός φησιν, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν »νῦν
δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα,
ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου«· καὶ οὐκέτι ἐνταῦθα εἶπεν, τοῦ **7**
ἀνθρώπου πατρός μου, ἀλλὰ περὶ μὲν πατρὸς ὁμολογῶν θεὸν τὸν
τῶν ὅλων ἐσήμανεν, περὶ δὲ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐνηνθρώπησεν ἐν ἀληθείᾳ,
ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἔφασκεν· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοί φασιν, ἵνα ἡ **8**
ἀλήθεια πανταχόθεν συσταθῇ καὶ γνωσθῇ πόθεν ἐστὶν τὰ τῷ κυρίῳ
ὀνόματα συναφθέντα »Ἰησοῦν ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ἡμᾶς σημείοις
καὶ τέρασι« καὶ τὰ ἑξῆς. τί τοίνυν πρὸς ταῦτα φαίης ἄν, ὦ πάντων **9**
ἀνθρώπων ἐλεεινότατε, ἐπειδὴ ἄνωθεν ἥκεις φέρων ἡμῖν καινὰς
ὀνομασίας καὶ σεμνύνῃ ἐφ' οἷς τὸ τοῦ ἀνθρώπου ὄνομα αὐτῷ τῷ
πάντων δεσπότῃ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων προσάψαι ἐτόλμησας, ὡς ἐκ
τούτου καλεῖσθαι τὸν κύριον υἱὸν Ἀνθρώπου διὰ τὸ τὸν πατέρα
Ἄνθρωπον καλεῖσθαι. εὑρὲ ἡμῖν καί τινα ἄλλην προσηγορίαν τῷ **10**
πατρὶ ἁρμόζου|σαν ⟨κατὰ⟩ τό »ἄνδρα ἀποδεδειγμένον«· ἀλλ' οὐκ ἂν P261
εὕροις ποτέ. εἰ γὰρ καὶ ἀνὴρ ἄνθρωπός ἐστι καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν
τῆς γυναικὸς τὸν ἄνθρωπον ἄνδρα καλοῦμεν, ὅμως οὐκ ἂν καὶ ἐν
τούτῳ μηχανήσασθαί τι δυνηθείης. ἄνευ γὰρ σχημάτων καὶ μελῶν **11**
κρυφίων τε καὶ ὁρατῶν ἀνὴρ οὐ δυνήσεται καλεῖσθαι. λέγομεν γὰρ
καὶ τὴν γυναῖκα ἄνθρωπον, | ἀλλ' οὐκ ἄνδρα. διὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος Ö484
λέγομεν καὶ ἡ ἄνθρωπος. διαιροῦντες δὲ τὸ γένος ἰδιαζόντως τὴν **12**
μὲν θήλειαν γυναῖκα καλοῦμεν, τὸν δὲ ἄρρενα ἄνδρα. αὕτη γὰρ διά-
κρισίς ἐστι τοῦ γένους ἄρρενος καὶ θηλείας, τὸ ἀνὴρ καὶ γυνή,
διαιρουμένης τῆς τῶν γενῶν σχέσεως. ὁμω|νυμικῶς δὲ ἄνθρωπος καὶ D253
ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ καλεῖται.

3. *Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων ἥκετέ μοι πάντες θεοῦ δοῦ-* **3, 1**
λοι, οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί, καὶ γελάσατε τὸν ἀπατεῶνα καὶ ἀγύρ-

6 Joh. 8, 40 — **13** Act. 2, 22

V M

1 *δῶμεν γὰρ* M *ναι γὰρ* ausgestrichen, hierauf auf Rasur *δῶμεν* wohl aus *εἴπωμεν* hergestellt u. *γὰρ* darübergesetzt V corr | *διὰ τὸ τὸν ἄνω που* *] *διὰ τὸ τὸν ἄνω* aus *διά που τὸν ἄνω* hergestellt V corr *διὰ τὸ τὸν ἄνω* M **7** *ἀποκτεῖναι* am Rande nachgetragen V corr < M **16** *ὀνομασίας*] *ἀνομίας* M | *τῷ*] *τῶν* V **20** *⟨κατὰ⟩* *

την Κολόρβασον, μᾶλλον δὲ πενθήσατε τοὺς ἀπατηθέντας καὶ ἑαυ-
τοὺς καὶ πολλοὺς ἀπολέσαντας. αὐτοὶ δὲ θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ὡς 2
διὰ μικρῶν καὶ ἁπλῶν λόγων ἡ ἀλήθεια τοὺς αὐτῆς υἱοὺς εἰς ὁδὸν
εὐθεῖαν ὁδηγεῖν εἴωθεν καὶ τὰ σχέτλια καὶ πολύκομπα, διὰ πολλῆς
μηχανῆς καλλωπισθέντα, διασκεδάννυσιν ἀνατρέπει τε καὶ ἀφανίζει,
ἡσυχῇ βαίνουσα, ὡς σαφῶς ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ λόγου.
ἐγκαλῶν γὰρ ὁ προφήτης τοῖς τὰ δεινὰ περιεργαζομένοις καὶ πολύ- 3
φημα ἐπινοοῦσιν εἰς ἑαυτῶν ἀπάτην ἔλεγεν »διὰ τὸ μὴ θέλειν ὑμᾶς
τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀνάγει ἐφ' ὑμᾶς κύριος
τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων«. ὕδωρ γὰρ Σι- 4
λωὰμ ἐστὶν διδασκαλία τοῦ ἀπεσταλμένου. τίς δ' ἂν εἴη οὗτος ἀλλ'
ἢ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ τοῦ θεοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀπεσταλ-
*μένος; ἡσυχῇ δὲ διὰ τὸ μηδὲν κενόφωνον μηδὲ ἐπίπλαστον *, ἀλλὰ*
*ἐν ἀληθείᾳ * τὴν ἁγίαν αὐτοῦ νύμφην, τὴν παρ' αὐτῷ περιστερὰν*
καλουμένην διὰ τὸ ἄκακον καὶ ἥμερον καὶ καθαρώτατον τοῦ ζῴου
ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ Σολομῶνος. καὶ ἔστι θαυμάσαι ⟨ὡς⟩ τὰς μὲν 5
ἄλλας μὴ οὔσας αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑαυτὰς κεκληκυίας,
παλλακίδας ὠνόμασε καὶ βασιλίσσας διὰ τὸ βασιλεῦον ὄνομα, ὃ ἑκά-
στη Χριστὸν ἐπιγραφομένη ἑαυτῇ σεμνύνεται. ἀλλ' εἰ καὶ ὀγδοήκοντά 6
εἰσι παλλακαί, αἵτινές εἰσιν αἱ αἱρέσεις, ἔπειτα δὲ | νεάνιδες ὧν οὐκ P262
ἔστιν ἀριθμός, φησί »μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου« τουτέστιν
αὐτὴ ἡ ἁγία νύμφη καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· περιστερὰ μὲν ὡς ἔφην
διὰ τὸ ἥμερον καὶ ἄκακον καὶ καθαρὸν τοῦ ζῴου, | τελεία δὲ διὰ τὸ D254
τὴν τελείαν ἐκ θεοῦ λαβεῖν χάριν καὶ γνῶσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆ-
ρος διὰ πνεύματος ἁγίου. αὐτὸς οὖν ὁ νυμφίος, ὁ ἀπεσταλμένος 7
ἑρμηνευόμενος τουτέστιν Σιλωάμ, ὕδωρ ἔχει πορευόμενον ἡσυχῇ τουτ-
έστιν διδασκαλίαν ἄδουπον καὶ ἀψοφοποιὸν καὶ ἀφαντασίαστον καὶ
ἀκόμπαστον. ἡ δὲ αὐτοῦ νύμφη καὶ αὐτὴ ἥσυχος περιστερά, μήτε 8
ἰὸν ἔχουσα μήτε μυλοστομίδας μήτε κέντρα, ὡς οὗτοι πάντες οἱ

8 Jes. 8, 6 — **10f** vgl. Joh. 9, 7 — **14f** vgl. Hohelied 2, 10. 14; 5, 2 — **16ff** vgl. Panarion Prooem. I 1, 3ff; I 155, 8ff u. Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* c. 19, 1 — **19f** vgl. Hohelied 6, 7 — **21** Hohelied 6, 8

V M

2 *εὐχαριστήσωμεν, ωμεν* auf Rasur V corr **10** *ἀσσυρίων, σ* oben drüber V corr | *γὰρ* hineingeflickt V corr **13** *ἡσυχῇ δὲ* + ⟨*πορευόμενος*⟩? * | *καινόφωνον* V M | *μήτε* V | * ⟨*ἐπεισάγειν*⟩ * **14** * ⟨*τηρεῖν*⟩ * **16** ⟨*ὡς*⟩ Pet. **20** *εἰσι*[1] auf Rasur V corr **21** vor *φησὶ* + ⟨*ὅμως*⟩? *

ἑρπετόμορφοι καὶ ἰὸν ἀναβλυστάνοντες, ἕκαστος φιλοτιμησάμενος δηλητήριόν τι τῷ κόσμῳ κατασκευάσαι καὶ λυμήνασθαι τοὺς αὐτῷ πεισθέντας· ὧν | καὶ οὗτος εἷς ὢν τυγχάνει ὁ ἐνταῦθά μοι σπουδα- **9** Ö486
σθεὶς φωραθῆναι διὰ θείου λόγου καὶ βοηθείας τῆς ἄνωθεν καὶ συντριβῆναι δίκην φαλαγγίου τετραγνάθου ἑρπετοῦ καλουμένου ἢ ὡς ἀπὸ ἀμφισβαίνης τῆς δικεφάλου ἐχίδνης τμηθεῖσα κεφαλὴ ἐν συντομίᾳ κατακλασθῆναι. παρελθὼν δὲ τοῦτον πάλιν τὰς ἑξῆς διασκο- **10**
πήσω καὶ ταύτας διεξιὼν δι' εὐχῆς αἰτήσω τὰ μὲν κατ' αὐτὰς κατὰ ἀλήθειαν ἐξειπεῖν, μηδένα δὲ βλάψαι ἢ αὐτὸς βλαβῆναι.

Κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν ιϛ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λϛ.

1. Ἡρακλέων τις τοῦτον τὸν Κολόρβασον διαδέχεται, ἀφ' οὗπερ **1, 1**
οἱ Ἡρακλεωνῖται καλούμενοι, οὐδὲν ἧττον τῆς παρὰ τούτοις κενοφωνίας * ἠσκημένος. καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνοι λέγουσι καὶ οὗτος ὁρίζεται **2**
κατὰ πάντα τρόπον, οἷα δὴ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος καὶ παρ' αὐτῶν τὸν ἰὸν ἀπομαξάμενος· περισσότερον δὲ δῆθεν ὑπὲρ ἐκείνους ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενός τινα βούλεται ἐκείνους ὑπεραίρειν, ἵνα καὶ ἑαυτῷ συναγωγὴν ποιήσηται τῶν ἠπατημένων. οὗτοι γὰρ πάντες εἰς **3**
ἑκατοντακέφαλον | ἑαυτοὺς ἀνατυπώσαντες σῶμα ἢ ἑκατοντάχειρον, D255
τόν ποτε μυθευόμενον παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ποιηταῖς ἐμιμήσαντο Κόττον ἢ Βριάρεων ὃν καὶ Αἰγαίωνα καλοῦσιν ἢ Γύην ἢ τὸν καλούμενον Ἄργον | τὸν πολυόφθαλμον. οἵους ἐκεῖνοι ἐν ταῖς ἑαυτῶν **4** P263
ῥαψῳδίαις τερατεύονται, ποιητευόμενοι καὶ λέγοντες ἔχειν τὸν μὲν

10 ff zu Herakleon vgl. Irenaeus adv. haer. II 4, 1; I 259 Harvey Tertullian adv. Valent. 4 Hippolyt refut. VI 4; S. 134, 12 Wendland VI 29, 1; S. 155, 19 VI 35, 6; S. 165, 6 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 4 — **13 ff** vgl. Pseudo-Tertullian adv. omn. haer. 4 *extitit praeterea Heracleon alter haereticus, qui cum Valentino paria sentit, sed novitate quadam pronuntiationis vult videri alia sentire*

V M

1 *ἀναβλυσθάνοντες* V **9** Unterschrift *κατὰ Κολορβασίων* V M **10** Überschrift *κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν ἓξ καὶ δεκάτη ἡ καὶ τριακοστὴ ἕκτη* V M **12** *τούτοις* *] *τούτων* V M *τούτῳ* Dind., aber vgl. Z. 13 *ἐκεῖνοι* **12 f** *κενοφωνίας* aus *καινοφωνίας* V corr *καινοφωνίας* M **13** * etwa ⟨*φλυαρίᾳ*⟩ * **18** *ἢ ἑκατοντάχειρον* am Rande nachgetragen V corr **19** *ἐμιμήσαντο* am Zeilenende angeflickt V corr **20** *Γύην* Dind.] *Γύπην* V M

ἑκατὸν χεῖρας καὶ ποτὲ μὲν πεντήκοντα κεφαλὰς ποτὲ δὲ ἑκατόν, τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμούς — καὶ τούτου ἕνεκα φασὶ τὸν Ἑρμῆν καλεῖσθαι Ἀργειφόντην, ὡς τὸν Ἄργον τὸν πολυόφθαλμον πεφονευκότα —, οὕτω καὶ τούτων ἕκαστος βουλόμενος ἑαυτῷ ἀρχὴν προστήσασθαι κεφαλὴν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ἕτερα ὑπεισφέρων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ματαιοπονίαν καὶ μανιώδη διδασκαλίαν. ἵνα δὲ μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐλάσω τοῦ προοιμίου τὴν σύνταξιν, ἐλεύσομαι εἰς τὸ προκείμενον.

2. Ἡρακλέων τοίνυν οὗτος καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἡρακλεωνῖται ὡς προεῖπον ὁμοίως Μάρκῳ καί τισι τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τῶν Ὀγδοάδων φάσκει, τῆς ἄνω φημὶ καὶ τῆς κάτω· ἔπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἴσως δοξάζει. ἄνθρωπον δὲ καὶ αὐτὸς φάσκει εἶναι τὸν ἄνω τῶν ὅλων Πατέρα, ὃν καὶ Βυθὸν προσηγόρευσεν. βούλεται δὲ καὶ αὐτὸς αὐτὸν λέγειν μήτε ἄρρεν μήτε θῆλυ, ἐξ αὐτοῦ δὲ εἶναι τὴν τῶν ὅλων Μητέρα, ἣν καὶ Σιγὴν ὀνομάζει καὶ Ἀλήθειαν. ἀπ᾽ αὐτῆς δὲ εἶναι τὴν δευτέραν Μητέρα τὴν ἐν λήθῃ γενομένην, ἣν καὶ Ἀχαμὼθ καὶ αὐτὸς καλεῖ. ἐξ ἧς λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ὑστερήματι | κατέστη. βούλεται δὲ πλείονα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτος λέγειν, ἅτινά ἐστι τάδε· τοὺς τελευτῶντας ἀπ᾽ αὐτῶν καὶ ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἔξοδον φθάνοντας, ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου τὰς προφάσεις εἰληφὼς οὐκέτι κατ᾽ ἐκεῖνον λυτροῦται, ἀλλὰ ἄλλως οὗτος μεταχειρίζεται, λυτρούμενος δῆθεν πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπατηθέντας. ποτὲ γάρ τινες ἐξ | αὐτῶν ἔλαιον ὕδατι μίξαντες ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τοῦ ἐξελθόντος, οἱ δὲ μύρον τὸ λεγόμενον ὀποβάλσαμον καὶ ὕδωρ,

2, 1 2 3 4 Ö488 5 D256

19—23 vgl. Irenaeus adv. haer. I 21, 5; I 186 *alii sunt qui mortuos redimunt ad finem defunctionis.* Epiphanius scheint den Unterschied zwischen Marcus u. Herakleon darin zu finden, daß Marcus den Lebenden, Herakleon erst den Sterbenden das Sakrament spendete. Woher er jedoch das Recht nimmt, die *alii* des Irenaeus gerade auf Herakleon zu beziehen, bleibt dunkel. Die Unklarheit, ob genauer ein Sakrament für die Sterbenden oder eine Totenweihe gemeint ist, ist allen Zeugen gemeinsam, vgl. Z. 22 *πρὸς τῇ τελευτῇ* mit Z. 24 *τοῦ ἐξελθόντος*; ebenso Theodoret haer. fab. I 11; Migne 83, 361 A *μετὰ τὴν ἀποβίωσιν* u. daneben *ταῖς τῶν τελευτώντων κεφαλαῖς*

V M **23—S. 46, 19** vgl. Irenaeus adv. haer. I 21, 5; I 186 ff Harvey (= lat.)

2 *τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμοὺς* vor *καὶ ποτὲ* (Z. 1) Pet. **9** *τοίνυν* am Rande nachgetragen V corr **13** *προηγόρευσεν* M **14** *αὐτὸν καὶ αὐτὸς* V **18** *δὲ* oben drüber V corr | *οὗτος* U] *οὕτως* V M **24** *οἱ δὲ*] *sive* lat. | *τὸ λεγόμενον ὀποβάλσαμον*] *praedictum unguentum* lat. | *ἀποβάλσαμον* M

τὴν μέντοι ἐπίκλησιν κοινὴν ἔχοντες, ὡς δὴ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μάρκος ἐποιεῖτο, μετὰ προσθήκης τινῶν ὀνομάτων. ἡ δὲ ἐπίκλησίς ἐστιν αὕτη· Μεσσία οὐφαρέγνα μεμψαὶ μεν χαλ δαιαν μοσομὴ δαέα 6
ἀκφαρ νεψευ ουα Ἰησοῦ Ναζαρία. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα δῆθεν οἱ 7
λαμβάνοντες ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ ταύτας τὰς ἐπικλήσεις τὰς μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ ἐλαίου ἤτοι μύρου ἀναμεμιγμένων ἀκράτητοι γένωνται καὶ ἀόρατοι ταῖς ἄνω ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, εἰς τὸ ὑπερβῆναι ἀοράτως τὸν ἔσω αὐτῶν ἄνθρωπον, φασίν, ὡς τῶν σω|μάτων τούτων ἐν τῇ κτίσει καταλιμπα- 8 P264
νομένων, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν παρισταμένης τῷ Δημιουργῷ ἄνω τῷ ἐν Ὑστερήματι γεγονότι, ὥστε καὶ ἐκεῖσε καταμένειν παρ' αὐτῷ, ὑπεραναβαίνειν δέ, ὡς ἔφην, τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ⟨τὸν⟩ ἐσώτερον ψυχῆς καὶ σώματος· ὃν δὴ θέλουσι [λέγειν] ἐκ τοῦ ἄνωθεν Πληρώματος κατεληλυθέναι.

3. Ἐγκελεύονται *δὲ τοῖς οὕτω παρ' αὐτοῖς ἐμπεπαιγμένοις, ὅτι,* **3, 1**
φησίν, ἐὰν ἔλθῃς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἔχε ἐν μνήμῃ τάδε εἰπεῖν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν τελευτήν »ἐγὼ υἱὸς ἀπὸ Πατρός, Πατρὸς προόντος, **2**
υἱὸς δὲ ἐν τῷ παρόντι· ἦλθον ⟨δὲ⟩ πάντα ἰδεῖν τὰ ἴδια καὶ τὰ ἀλλότρια, καὶ οὐκ ἀλλότρια δὲ παντελῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀχαμώθ, ἥτις ἐστὶν θήλεια καὶ ταῦτα ἑαυτῇ ἐποίησεν. κατάγω δὲ τὸ γένος ἐκ τοῦ προόντος καὶ πορεύομαι πάλιν εἰς τὰ ἴδια, ὅθεν ἐλήλυθα«. καὶ ταῦτα εἰπόντα **3**
διαφεύγειν τὰς ἐξουσίας, ἔρχεσθαι δὲ ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν *ἄνω περὶ τὴν πρώτην ὀγδοάδα· βούλονται γὰρ καὶ αὐτοὶ μετὰ τὸν Δημιουργὸν κάτω εἶναι ἑβδομάδα, αὐτὸν δὲ εἶναι ἐν τῷ ἑβδόμῳ ⟨οὐρανῷ⟩ ὄγδοον, ἐν ὑστερήματι δὲ καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ·* καὶ λέγειν *τὸν ἐκ* **4**
τοῦ βίου ἐξελθόντα τοῖς περὶ τὸν Δημιουργόν »σκεῦός εἰμι | ἔντιμον D257

3 vgl. S. 36, 16 — **21ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 5, 2; I 44 Harvey (= Panarion haer. 31, 18, 7; I 413, 23ff)

V M lat.

1—6 *et cum supradictis invocationibus* lat. **7** *ἄνω* < lat. | vor *εἰς τὸ* + *et* lat. | *ἀοράτως*] *super invisibilia* lat. **8** *φασίν* < lat. | *τῶν σωμάτων τούτων*] *corpus quidem ipsorum* lat. | *κτίσει* + *mundi* lat. **9** *αὐτῶν* < lat. | *παρισταμένης*] *proiciatur* lat. **9—13** < lat. **11** ⟨*τὸν*⟩ Öh. **12** [*λέγειν*] * **16** *τελευτὴν*] lies *ἀπαλλαγὴν*? * **17** *παρόντι*] *in eo qui ante fuit* lat.; darnach *προόντι* Hilgenfeld (unwahrscheinlich) | ⟨*δὲ*⟩ *] *autem* lat. **17f** *ἴδια . . . ἀλλότρια* *] *ἀλλότρια . . . ἴδια* V M *mea . . aliena* lat. **18** *καὶ οὐκ*] *non autem* lat. | *ἀλλὰ* + *sunt* lat. **19** *κατάγω δὲ*] *deducit enim* lat. **21** *διαφεύγειν*] *evadere et effugere* lat. | *ἐξουσίας* + *dicunt* lat. | *δὲ*] *quoque* lat. **21—24** *ἄνω περὶ — ἀγνωσίᾳ* < lat. **22** *πρώτην*] lies wohl *κάτω* * **23f** ⟨*οὐρανῷ*⟩ * **24** *τὸν ἐκ* *] *ἐκ τῶν* V M

μᾶλλον παρὰ τὴν θήλειαν τὴν ποιήσασαν ὑμᾶς. εἰ ἡ Μήτηρ ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν ἑαυτῆς ῥίζαν, ἐγὼ οἶδα ἐμαυτὸν καὶ γινώσκω ὅθεν εἰμὶ καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν ἄφθαρτον Σοφίαν, ἥτις ἐστὶν ἐν τῷ Πατρί, μήτηρ δὲ τῆς Μητρὸς ὑμῶν τῆς μὴ ἐχούσης πατέρα, ἀλλ' οὔτε σύζυγον ἄρρενα· θήλεια δὲ ὑπὸ θηλείας γενομένη ἐποίησεν ὑμᾶς, ἀγνοοῦσα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς καὶ δοκοῦσα ἑαυτὴν εἶναι μόνην. ἐγὼ δὲ ἐπικαλοῦμαι αὐτῆς τὴν μητέρα«. ταῦτα | δὲ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἀκούσαντας σφόδρα ταραχθῆναι καὶ 6 Ö 490
καταγνῶναι αὐτῶν τῆς ῥίζης καὶ τοῦ γένους τῆς Μητρός, αὐτὸν δὲ πορευθῆναι εἰς τὰ ἴδια ῥίψαντα τὸν δεσμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄγγελον τουτέστιν ⟨τὴν⟩ ψυχήν. *οἴονται μὲν γὰρ μετὰ σῶμα καὶ ψυχὴν εἶναί τι καὶ ἕτερον ἐν ἀνθρώπῳ.* καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπολυτρώσεως ταῦτά ἐστιν ὅσα εἰς ἡμᾶς [συν]ελήλυθεν.

4. *Οἱ δὲ συνετοὶ κατακούσαντες τῆς περισσοτέρας αὐτῶν χλεύης* 4, 1
καταγελάσαιεν τῆς μιμολογίας, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἕτερα παρὰ τὸν
ἕτερον νομοθετεῖ ὡς βούλεται καὶ τῆς τόλμης | ἑαυτοῦ οὐκ ἀνακόπτε- P 265
ται, ἀλλὰ ὅσαπερ δύναται ἕκαστος ἐπινοεῖ. καὶ τῶν ἔτι εἰς δεῦρο 2
γεννωμένων παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπιφυομένων, οἳ καθ' ἡμέραν εὑρίσκουσίν
τι καινὸν εἰπεῖν καὶ φαντάσαι τοὺς ἐπαγομένους, χαλεπόν ἐστι πάντα
*τὰ τούτων * ζητῆσαι ἢ ἐξειπεῖν. ὅθεν ἀρκεσθήσομαι πάλιν τοῖς καὶ*
περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως εἰρημένοις, ἅτινα καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν
ὑποδείξας. *ἡ δὲ τοιαύτη διδασκαλία τίνι οὐκ ἂν σαφὴς εἴη ὡς* 3
μῦθός ἐστι καὶ χλεύη τὸ πᾶν; πόθεν γάρ, ὦ οὗτος σὺ ἢ οἱ πρὸ σοῦ,
τὸ σῶμα εἰλήφατε; τὴν δὲ ψυχὴν πόθεν; τὸν δὲ ἐσώτατόν σου ἄν-
θρωπον πόθεν; *καὶ εἰ μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἄνω πνευματικοῦ,* 4

13—19 frei nach Irenaeus I 31, 5; I 188 Harvey *cum autem discrepent ab invicem et doctrina et traditione et qui recentiores eorum agnoscuntur affectant per singulos dies novum aliquid adinvenire et fructificare quod numquam quisquam excogitavit, durum est omnium describere sententias*

V M lat. (bis Z. 19)

2 *ἐγὼ* + *autem* lat. **4** *πατέρα* Ausgg.] *μητέρα* V M *patrem* lat. | *ἀλλ'* < lat. | *σύ///ζυγον, ν* wegradiert V corr **5** *ὑπὸ θηλείας γενομένη*] *a femina nata* lat.; lies wohl *ἀπὸ* * | *ὑμᾶς* Ausgg.] *ἡμᾶς* V M *vos* lat. **7** *ταῦτα* Dind.] *τούτους* V M *haec* lat. **8** *αὐτὸν*] *ipsos* lat. **9** *ῥίψαντα*] *proicientes* lat. | *τὸν δεσμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄγγελον*] *nodos ipsorum* lat. **10** ⟨*τὴν*⟩ U **10f** *οἴονται μὲν — ἐν ἀνθρώπῳ* < lat. **11** *ἕτερον*] lies *ἐσώτερον*? * | *ἀπολυτρώσεως* + *ipsorum* lat. **12** [*συν*]*ελήλυθεν* *] *venerunt* lat. **17** *γενομένων* M | *οἳ*] *δ* M **19** * *sententias* lat.; ergänze etwa ⟨*δόγματα*⟩ * **21** *ὑποδείξας* *] *ὑποδεῖξαι* V M **24** *ἄνω πνευματικοῦ, ἄνω πνευμα* auf Rasur V corr; vgl. S. 48, 3f

ὡς λέγεις δραματουργῶν καὶ ἐπαγγελίᾳ ἐλπίδος κεπφώσας τοὺς ὑπὸ
σοῦ ἡπατημένους, ἵνα σκοπῷ τινι | ἐπαρθέντες ὑποσυρῶσι τῇ σῇ D258
γεγοητευμένοι δραματουργίᾳ, λέγε, τίς ἡ κοινωνία τοῦ ἄνω πνευμα-
τικοῦ πρὸς τὸ ὑλικόν; τίς δὲ ἡ τοῦ ὑλικοῦ πρὸς τὸ ψυχικόν; πῶς 5
δὲ ὁ Δημιουργὸς τὰ μὴ ἑαυτοῦ ἐδημιούργει; πῶς δὲ ὁ ἄνω ⟨πνευμα-
τικὸς⟩ τὴν παρ᾽ αὐτοῦ δύναμιν πνευματικὴν παρέσχεν τῷ μὴ καλῶς
ἐργασαμένῳ Δημιουργῷ; πόθεν δὲ ὁ Δημιουργὸς ἀναμίξας τὸ ἑαυτοῦ
ψυχικὸν μετὰ τοῦ ὑλικοῦ τῇ ὕλῃ μᾶλλον ἠθέλησεν ἐγκαταδῆσαι τὴν
ἑαυτοῦ δύναμιν; εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν βούλεται ἐγκαταμῖξαι, οὐκ 6
ἄρα ἀλλοτρία ἡ ὕλη. εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἀλλοτρία, τίς αὐτῷ τῆς ὕλης
παρέσχε τὴν ἐξουσίαν; καὶ πρῶτον λέγε μοι, ὦ ἀπατεών, πότερον 7
μισῶν τὴν ψυχὴν κατέδησεν αὐτὴν τῇ ὕλῃ ἢ ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον;
ἀλλ᾽ οἶδα ὅτι οὐδέτερον τούτων ἐρεῖς. ὕλην γὰρ οὐ λέγομεν τὸ 8
σῶμα, μὴ γένοιτο, οὐδὲ τὰς τοῦ θεοῦ κτίσεις· ἀλλὰ ὕλην τινὰ οἶδεν
ἡ γραφὴ μετὰ ταύτην τὴν φαύλην εἰς δὲ κατασκευὰς ἑκάστῃ τέχνῃ
καὶ ἐργασίᾳ προκειμένην, ἄλλην τινά, λέγω δὲ τὴν ἐκ διανοίας φυο-
μένην ῥυπαρὰν ἐνθύμησιν καὶ ⟨τοὺς⟩ βορβορώδεις λογισμοὺς τῆς
ἁμαρτίας. φύονται γὰρ ὡς ἀπὸ πηλοῦ δυσοδμία τε καὶ ἀκάθαρτος 9
ἀποφορὰ λοιμώδεις τε καὶ βορβορώδεις *, ὡς ὁ μακάριος Δαυὶδ διω-
κόμενος καὶ δια|βαλλόμενος [ὡς] ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν Ö492
»ἐνεπάγην εἰς ὕλην βυθοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

5. Ἐπειδὴ δέ σοι δοκεῖ, Ἡρακλέων, τοῦτο λέγεσθαι ὕλην, τῶν 5, 1
ἀνθρώπων τὰ σώματα καὶ τὸν ἐνθάδε κόσμον ἅπαντα, ἐπὶ ποίῳ
σκοπῷ τὴν ἑαυτοῦ | ψυχὴν ὁ Δημιουργὸς τῇ ὕλῃ ἐγκατέμιξεν; εἰ 2 P266
μὲν τὸ πονηρὸν ἀγνοῶν, οὐ δύναται δημιουργεῖν ὁ μὴ γινώσκων ὃ
βούλεται δημιουργῆσαι. οὔτε γὰρ ἡμεῖς τι πράττομεν καθ᾽ ἑκάστην
τέχνην, ἐργαζόμενοι ὅπερ οὐ νοοῦμεν. καὶ προενθυμούμεθα γὰρ ὃ
ἐπιτελεῖν βουλόμεθα καὶ οἴδαμεν πρὶν ποιῆσαι ὃ ἐπιτελέσαι προηρή-
μεθα. καίτοι γε ἡμεῖς | ἀσθενεῖς ὄντες καὶ πολλὰ ἀποδέοντες τῆς 3 D259
τοῦ θεοῦ δυνάμεως, διὰ δὲ τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ κεχαρισμένης συνέσεως τοῖς
ἀνθρώποις οἴδαμεν καὶ νοοῦμεν. συμβέβηκεν δέ σοι, ὦ Ἡρακλέων,

21 Psal. 68, 3

V M

1 κεφφώσας, π oben drüber V corr **5 f** ⟨πνευματικὸς⟩ * **8** ἐγκαταδῆσαι, η auf Rasur V corr **16** προκειμένην, ν auf Rasur V corr προκειμένη M **17** ⟨τοὺς⟩ * **19** λοιμώδεις . . βορβορώδεις *] λοιμώδης . . βορβορώδης V M | * etwa ⟨λογισμοὶ ἐκ τῆς πονηρᾶς καρδίας⟩ * **20** [ὡς] Dind. Öh. **25** δημιουργεῖν ὁ, εῖν ὁ auf Rasur V corr **28** προηρήμεθα, erstes η auf Rasur V corr προειρήμεθα M

ἡ ἐκ θεοῦ σύνεσις εἰς βλάβην, ὅτι μὴ κατὰ θεὸν αὐτὴν πραγματεύῃ, ἀλλὰ κατὰ πονηρὰν ἐπιτήδευσιν. ἔτι δὲ πάλιν ἐρῶ, πόθεν ἡ τοῦ 4
πνευματικοῦ μῖξις τῷ ψυχικῷ τε καὶ ὑλικῷ, ὃ δὴ λέγεται παρὰ σοὶ ἔσω ἄνθρωπος τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ ἔξω ἀνθρώπῳ συνημμένος,
φημὶ δὴ ψυχῇ καὶ σώματι; καὶ εἰ μὲν ἐκ βουλήματος τῆς ἄνω δυνά- 5
μεως τοῦ τῶν ὅλων Πατρός, φημὶ δὲ τοῦ κατὰ σὲ Βυθοῦ, ἄρα γε οὐκ ἀκοινώνητος τοῖς ἄνω (ὡς ἔφην) ἡ ἐνταῦθα περὶ ἡμᾶς κτίσις συγκαταμιγνυμένη, διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἄνω εὐδοκίας [καὶ] τοῦ ἄνωθεν παρ᾽ αὐτοῦ καταπεμφθέντος σπινθῆρος, ὅ ἐστιν ὁ πνευματικὸς
κατὰ σὲ καὶ ἐσώτατος ἄνθρωπος. εἰ δὲ λέγεις τὸν Δημιουργὸν τὸν 6
ἐν ἐλαττώματι καὶ ὑστερήματι ἢ τὴν Μητέρα ἣν λέγεις Ἀχαμὼθ εἰληφέναι ἄνωθεν δύναμιν τουτέστιν τὸ πνευματικόν, οὐκέτι ἐν ὑστερήματι καὶ ἀγνοίᾳ ἐστὶν ὁ Δημιουργὸς οὔτε ἡ κατὰ σὲ Μήτηρ καλουμένη. πῶς γὰρ ἄν τις ἐν ἀγνοίᾳ εἴη τούτου οὗ ἐπιθυμεῖ; εἰ γὰρ ὅλως τοῦ
κρείττονος ὀρέγεται, οἶδεν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ τὸ ἀγαθὸν ἐπιστάμενος καὶ μὴ στυγῶν τοῦτο ἀλλὰ ὀρεγόμενος, οὐκ ἔστιν ἀλλότριος τοῦ ἀγαθοῦ.

6. Καὶ ἵνα μὴ κατατρίβωμαι περὶ τὰς μηχανὰς τοῦ ἀγύρτου 6, 1
ἀσχολούμενος, τούτοις ἀρκεσθήσομαι. πᾶσα γὰρ αὐτοῦ ἔπεσεν ἡ
ληρῳδία ἀπὸ τοῦ τὸν πάντων δεσπότην πᾶσιν σαφῶς ὁμολογηθῆναι ἀγαθὸν ὄντα καὶ προγινώσκοντα καὶ δυνάμενον τὰ πάντα ποιεῖν, καὶ ὡς ὑπ᾽ αὐτοῦ πᾶσα φύσις ἡ ὑπάρχουσα κτιστὴ καλῶς γεγένηται. οὔτε γὰρ δυνατὸν ἄνευ τοῦ θεοῦ τι εἶναι, ἀλλ᾽ ἢ μόνον ἡ ἁμαρτία 2
οὐκ ἔχουσα ἀρχὴν ῥίζης οὐδὲ εἰς τέλος μένουσα, ἐν ἡμῖν δὲ ἐπεισάκτως P 267
γινομένη | καὶ | ἀφ᾽ ἡμῶν πάλιν πανομένη· ὡς καὶ πανταχοῦ κατὰ D 260
πασῶν τῶν αἱρέσεων ποιούμενος τὸν λόγον ἀπέδειξα, ὅτι εἷς ἐστιν Ö 494
ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα ποιήσας καὶ δημιουργήσας, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου 3
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἷς ὁ μονογενὴς αὐτοῦ [καὶ] παῖς, ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ καὶ θεός, καὶ ἓν τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μία τριὰς 4
ἁγία καὶ ὁμοούσιος, ἐξ ἧς τὰ πάντα καλῶς ἐκτισμένα, οὐ πονηρά τινα ἀλλὰ ἀγαθά, κατὰ τὴν οὕτως εὐδοκήσασαν ἀγαθότητα ἐξ οὐκ ὄντων κεκλημένα εἰς τὸ εἶναι. ᾧ θεῷ δόξα καὶ τιμὴ καὶ κράτος 5

22 vgl. Gen. 1, 31 — **23 ff** vgl. Panarion haer. 24, 6, 2ff; I 263, 5ff

V M

4 vor ἔσω + ⟨ὁ⟩ Öh. | *συνημμένος* *] *συνημμένῳ* V M **8** [*καὶ*] * **14** *οὗ* oben drüber V corr **20** *τὸν* *] *τῶν* V M | *πᾶσιν* < M **21** vor *δυνάμενον* ein *μὴ* getilgt V corr **22** *καλῶς*, *ῶς* auf Rasur V corr **27** *τὰ* < V getilgt M **28** [*καὶ*] U **30** ///*εκτίσμενα*, *κ* vorn wegradiert V corr; lies wohl *ἔκτισται* *

πατρὶ ἐν υἱῷ, υἱῷ ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ταύτης δὲ πάλιν ποιησάμενος τὴν ἀνατροπὴν διὰ βραχέων, ἐπὶ 6
τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, τὸν πρὸς ἑκάστην κατὰ δύναμιν ποιούμενος
ἔλεγχον καὶ οὕτως ἐπιτελῶν τὴν ἀνατροπὴν τῆς αὐτῶν λυμαντικῆς
μοχθηρίας. σὴψ γὰρ οὗτος ἂν λέγοιτο δικαίως, ὃ οὐκ ὄφις, ἀλλ' 7
ὡς φασι χαλκέα πως ἐστι, τετράπουν ἑρπετόν, ἀσκαλαβώτῃ ἐοικός,
οὗ ἡ μὲν τοῦ δήγματος βλάβη εἰς οὐδὲν λογίζεται, τὸ δὲ πτύσμα ἢ
ἐν βρώματι ἢ ἐν ποτῷ ἀκοντισθὲν θάνατον εὐθὺς τοῖς μεταλαμβάνου-
σιν ἐργάζεται· οἷα καὶ ἡ τούτου διδασκαλία. ἀλλὰ καὶ τούτου τὸν 8
ἰὸν φωράσαντες καὶ τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ἀπὸ φαρύγγων ἢ χειλέων
τῶν μελλόντων βλάπτεσθαι ἀπομάξαντες τὰς ἑξῆς διέλθωμεν, ὡς
προεῖπον, τῆς αὐτῶν βλάβης ποιοῦντες τὸν ἔλεγχον.

Κατὰ Ὀφιτῶν ιζ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λζ.

1. Ὡς οὖν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει ἐπαγγειλάμενοι, θεοῦ βοηθοῦν- **1, 1**
τος καὶ τὴν ἑξῆς ταύτῃ ὑφηγησόμεθα ταῖς | πρότερον ἀκολουθήσασαν D261
ματαιοφροσύναις αἱρεσιν Ὀφιτῶν, τὰ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ φερομένην
τὰ δὲ διηλλαγμένην, λέγω δὲ τοῖς ἤθεσι καὶ σχήμασι τῶν χρωμένων
αὐτῇ, ἵνα ἀπὸ τῆς μετεώρου πλάνης τῆς τούτων διαφωνίας παντί
τῳ δῆλον ἔσηται ὅτι πλάνῃ ἄγονται καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. φωραθήσεται
δὲ νῦν τῷ λόγῳ καὶ ἐλεγχθήσεται ἡ κατ' αὐτοὺς ἄνοια. | P268

Οἱ Ὀφῖται μὲν γάρ, ὡς προεῖπον, τὰς προφάσεις εἰλήφασιν ἀπὸ **2**
τῆς τοῦ Νικολάου καὶ Γνωστικῶν καὶ τῶν πρὸ τούτων αἱρέσεων,
Ὀφῖται δὲ καλοῦνται δι' ὃν δοξάζουσιν ὄφιν. ἄτοπα γὰρ καὶ οὗτοι

14 vgl. zur Darstellung des Epiph. insbes. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 1; S. 2, 9ff Marx Irenaeus adv. haer. I 30, 1ff; I 226ff Harvey Hippolyt refut. V 16ff; S. 111, 6ff Wendland

V M

6 *ὄφις* Pet.] *ὀφθεὶς* VM **7** *πως* *] *ὃς* VM | *τετράπουν* Corn.] *τετραπλοῦν* VM | *ἐοικὼς* VM **9f** *μεταλαβοῦσιν* V **11** *φαρύγγων*, erstes *γ* ausradiert V^{corr} *φαρύγων* M **13** Unterschrift *κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν* VM **14** Überschrift *κατὰ Ὀφιτῶν* (*Ὀ///φιτῶν*, *φ* ausradiert V^{corr}) *ἑπτακαιδεκάτη ἡ καὶ τριακοστὴ ἑβδόμη* VM **15** *δυνάμει* + ⟨*ἐσμὲν*⟩? * **16** *τὴν* Öh. Dind.] *τῇ* VM | *πρό///τερον*, *ο* aus *ω* V^{corr} **17** *Ὀφφιτῶν*, erstes *φ* durchgestrichen V^{corr} **18** *χρομένων* M **22** *ὀ///φῖται*, *φ* ausradiert V^{corr} **24** *ὀ///φῖται*, *φ* ausradiert V^{corr}

ἐρεύ|γονται, ὡς ἀπὸ τῆς προειρημένης βρώσεως τῆς δυσοδμίας ἐμ- Ö496
πεπλησμένοι, καὶ ὡς καινὰ δαιμόνια ἀπατηθέντες οὗτοι τὸν ὄφιν
ὡς προεῖπον δοξάζουσι. καὶ ὅρα εἰς ὅσην προέβη κακομηχανίαν ὁ 3
τούτους ἀπατήσας ὄφις. καθάπερ γὰρ ἐξ ὑπαρχῆς τοὺς περὶ Εὔαν
καὶ τὸν Ἀδὰμ ἠπάτησεν, οὕτω καὶ νῦν, κρύπτων ἑαυτὸν ἔν τε τῷ
παρόντι καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν Ἰουδαίων ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ
παρουσίας. εἶτα καὶ προβαινόντων τῶν χρόνων λίχνους ὄντας τοὺς 4
ἀνθρώπους τῇ δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς παρακοῆς ληφθείσῃ βρώσει ἔτι ὑπο-
νοθεύων καὶ ἐρεθίζων εἰς περισσοτέραν ἀπάτην ἀπὸ τοῦ ὄντος θεοῦ
ἀφίστησι, πολλὰ μὲν ὑπισχνούμενος ἀεί, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς· καὶ γὰρ
καὶ τότε ἠπάτησεν λέγων »ἔσεσθε ὡς θεοί«, εἶτα προϊόντων τῶν
χρόνων τὴν πολύμορφον καὶ τερατώδη φαντασίαν αὐτοῖς ἐξειργάσατο.
ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ ἀποστήσας αὐτοὺς ἐνεκίσσησε 5
πάλαι τὴν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πολυθεΐας βλάσφημον κενοφωνίαν.
οὐ γὰρ ἦσαν θεοί, ὥσπερ οὐδέ εἰσιν, ἀλλὰ ⟨μόνος⟩ ὁ θεός· προεκίσσα
δὲ τὴν εἰδωλομανίαν καὶ πολυθεΐαν καὶ ἀπατηλὴν διάνοιαν. οὐκ 6
ἦν δὲ αἴτιος μόνος ὁ φαινόμενος τότε ὄφις, ἀλλὰ ὁ ἐν τῷ ὄφει ὄφις
λαλήσας (φημὶ δὲ ⟨ὁ⟩ διάβολος) καὶ τὴν ἀκοὴν τοῦ ἀνθρώπου | ταρά- D262
ξας διὰ τῆς γυναικός. καὶ οὐδὲ τὸ ξύλον ἦν ἁμαρτία (θεὸς γὰρ οὐδὲν 7
πονηρὸν φυτεύει), γνῶσιν δὲ ἐνεποίησε τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι ἀγαθόν
τε καὶ φαῦλον. καὶ οὐχὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὁ θάνατος, ἀλλὰ διὰ τὴν 8
παρακοήν. καὶ γὰρ ἡ πᾶσα τοῦ ἐχθροῦ τότε συσκευὴ οὐχ ἕνεκεν τοῦ
βρώματος γέγονεν, ἀλλὰ ἕνεκεν τοῦ ἐργάσασθαι αὐτοῖς τὴν παρακοήν.
ὅθεν παρακούσαντες τότε τοῦ μὲν παραδείσου ἔξωθεν γίνονται, ἐπι- 9
τιμηθέντες δικαιότατα, οὐ κατὰ μῖσος ἀλλὰ κατὰ ἐπιμέλειαν τοῦ
θεοῦ. φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος »γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«.
ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην κεραμέως δίκην ἐπιμελόμενον τοῦ 10

11 Gen. 3, 5 — **19f** vgl. Gen. 2, 9; 3, 5 — **26** Gen. 3, 19 — **27ff** vgl. Jerem. 18, 2ff u. Methodius de resurr. I 43, 2ff; S. 143, 19ff Bonwetsch

V M

2 *καὶ* hineingeflickt V^{corr} | *κενὰ* aus *καινὰ* V^{corr} *κενὰ* M | vor *ἀπατηθέντες* + ⟨*οἱ*⟩? * **5** vor *οὕτω* Rasur von 2—3 Buchstaben V **8** *δι'*] *δ'* M | *ληφθείσῃ* ganz auf Rasur V^{corr} **10** *ἀεὶ ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς* ganz auf Rasur, nach *ἀρχῆς* noch durchgestrichen *μενος ἀποστῆσαι* V^{corr}; vielleicht ursprünglich ⟨*τῆς δὲ ἀληθείας αὐτοὺς βουλό*⟩*μενος ἀποστῆσαι* * **13** *ἐνεκίσσησε*, *σ* oben drüber V^{corr} **15** *οὐ*] *οὐδέποτε* M *δέποτε* zu *οὐ* nachgetragen V^{corr} | *θεοί* + ⟨*οἱ νομιζόμενοι θεοί*⟩? * | ⟨*μόνος*⟩ * | *ὁ* nachgetragen V^{corr} | *προεκίσσα*] *προ*⟨*εν*⟩*εκίσσα*? * **18** ⟨*ὁ*⟩ * **25** *δικαιώτατα* M

ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματός τε καὶ ἄγγους, τοῦτο
ὕστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς | καὶ ὡς εἰπεῖν, P269
ἔτι πηλοῦ ὄντος καὶ ὡς ὑπὸ ῥαγάδος ἀπόρριμμα γεγονότος τοῦ
ἄγγους, μὴ ἐᾶσαι οὕτως ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα, ἵνα 11
αὖθις ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἄγγος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς
τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα καὶ ἔτι περιττότερον, τουτέστιν * τὰ σώ- 12
ματα τῶν τὰ ἀδικώτατα πραξάντων καὶ μετανοησάντων καὶ ἀπο-
στάντων τῶν ἰδίων σφαλμάτων καὶ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ τελειωθέντων, ἵνα γένηται τοῦ σώματος ἡ ἀνάστασις
ἐκ τῆς γῆς, ὡς τὸ φύραμα μαλαχθὲν παρὰ τοῦ τεχνίτου [καὶ] αὖθις
εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἔτι βελτίω ἀνατύπωσιν κατασκευάζεται. | Ö498

2. Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ὄφεως πρὸς τὴν Εὔαν. ἐξ ἀρχῆς 2, 1
γὰρ λίχνος ἡ ἀνθρωπεία φύσις καὶ ὑπαγομένη ἀεὶ τοῖς τῆς κενοφω-
νίας δόγμασι καὶ κεναῖς ὑποσχέσεσι. καὶ πάλαι μὲν κρυπταζόμενος 2
ὁ αὐτὸς οὐκ ἐδήλου τῆς αὐτοῦ ἰοβολίας τὸ πέρας, ὕστερον δὲ μετὰ
τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν ἐξήμεσέν τε καὶ ἀπέπτυσε τὴν
πᾶσαν αὐτοῦ ἰώδη καὶ μοχθηρὰν ἐπίνοιαν | τῆς κακονοίας· οὗτος D263
γὰρ προεβάλετο ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν ἠπατημένων διανοίᾳ δοξάζεσθαι
ὡς θεὸς καὶ προσκυνεῖσθαι. γινώσκεται δὲ ὁ αὐτὸς ὄφις διά τε 3
τῆς αὐτοῦ σχολῆς ταύτης καὶ δι' ὄφεως τοῦ αἰσθητοῦ τὴν ἀπάτην
ἐμποιῶν. ὄφιν δὲ δῆθεν ἡ θεία γραφὴ καλεῖ τὸν διάβολον, οὐ πάν-
τως ὄντα τοιοῦτον τῇ μορφῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ φαίνεσθαι τοῖς ἀνθρώ-
ποις σκολιώτατον καὶ τὸ ἐν πρώτοις ἐν ὄφει ἐνεργηθὲν τῆς ἀπάτης
σκευώρημα. παρὰ τοῖς τοίνυν τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινώσκουσι κατα- 4
γέλαστον τοῦτο τὸ δόγμα καὶ οἱ αὐτῷ προσανέχοντες, τὸν ὄφιν ὡς
θεὸν δοξάζοντες. μηκέτι γὰρ δυνάμενος ὁ διάβολος τὴν ἀνδρείαν
διάνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ κυρίου λαβοῦσαν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας
ἀπατᾶν τρέπεται ἐπὶ τὸ θῆλυ τουτέστιν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἄγνοιαν
καὶ πείθει τοὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐπειδὴ οὐ δύναται τὸν στερεὸν λογι-
σμὸν ἀπατῆσαι. θηλυκοῖς γὰρ ἀεὶ διανοήμασι προσπελάζει, ἡδονῇ τε 5

V M

1 *τούτου* M **2** *γεγονὸ///ς, ὸ* aus *ὼ* V corr *γεγονὼς* M | *διὰ* hineingeflickt V corr **3** *ῥαγάδος* *] *ῥαγάδα* V M | *ἀπόρριμμα* *] *ἀπόρρυμα* aus *ἀπόρυμμα* V corr *ἀπόρυμα* M **6** * ⟨*ἀνανεώσῃ*⟩ * **9** *σώματος* *] *φυράματος* V M **10** [*καὶ*] * **11** *κατασκευάζεται* *] *κατασκευασθῇ* V M **12** *ἐπιβουλὴ*] *ἐπὶ* M **14** *κεναῖς* aus *καιναῖς* V corr **15** *ἰοβολίας* ganz auf Rasur V corr **17** *καὶ* < M | *οὗτος*] *τέλος*? * **21** *καλεῖ///, ν* wegradiert V **22** *φαίνεσθαι* *] *φαινόμενον* V M **23** *σκολιώτατον, ὠ* aus *ὸ* V corr **25** *τοῦτο* *] *τούτου* V M **26** *ὁ διάβολος* hineingeflickt V corr **27** *τοῦ* hineingeflickt V corr **29** *στερεὸν, ο* aus *ω* V corr

καὶ ἐπιθυμίᾳ τουτέστι τῇ ἀγνοίᾳ τῇ ἐν ἀνθρώποις θηλυνομένῃ καὶ
οὐχὶ τῷ στερεῷ λογισμῷ τῷ εὐλόγως τὰ πάντα νοοῦντι καὶ θεὸν
ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν νόμου ἐπιγινώσκοντι. λέγει γὰρ ἑαυτὸν εἶναι 6
Χριστὸν ὁ παρ' αὐτοῖς ὄφις, | μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτός (οὐ γὰρ δύναται P270
φθέγξασθαι), ἀλλὰ ὁ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν οὕτω φρονεῖν παρασκευάσας
διάβολος. τίς τοίνυν ἰδὼν τὸν ὄφιν οὐκ ἐπιγνώσεται τὸν ἐχθρὸν 7
καὶ φεύξεται; τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ ὁ κύριος αὐτὸν τοῦτον τὸν
ὄφιν εἰς ἐχθρίαν κατέστησε τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ἐπειδὴ ὅλως
σκεῦος διαβόλου γέγονεν κτῆνος ὢν καὶ δι' αὐτοῦ ἠπάτησεν ὁ διά-
βολος τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἵνα ἰδόντες τὴν τούτου
ἐχθρίαν τοῦ αἰσθητοῦ ὄφεως ἀποδιδράσκωσι τῆς ἀπάτης τὴν ἐπιβου-
λὴν καὶ μισήσωσιν ὡς εἰπεῖν θεάσασθαι καὶ τὸ εἶδος.

3. Ἀποδιδόασι δὲ καὶ οὗτοι οἱ Ὀφῖται καλούμενοι τούτῳ τῷ **3, 1**
ὄφει τὴν πᾶσαν γνῶσιν, λέγοντες ὅτι | οὗτος ἀρχὴ γνώσεως γέγονεν D264
τοῖς ἀνθρώποις, μυθωδῶς παρεισφέροντες τὰ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενα
μυστήρια, μιμολογήματα δὲ ὄντα καὶ χλεύης ἔμπλεα καὶ ματαιοφρο-
σύνης. μῦθοι γὰρ ὡς ἀληθῶς οὗτοι· φάσκουσι γὰρ ἀπὸ τοῦ ἄνω **2**

7 vgl. Gen. 3, 15 — **13 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 241 Harvey (= Theodoret haer. fab. I 14; Migne 83, 368 A) *τινὲς δὲ αὐτὸν τὸν ὄφιν τῇ Σοφίᾳ συνεῖναί φασι καὶ ὡς ἐναντίῳ θεῷ τῷ ποιητῇ πολεμοῦντα τὸν Ἀδὰμ ἐξαπατῆσαι καὶ δεδωκέναι τὴν γνῶσιν καὶ τούτου χάριν εἰρῆσθαι φρονιμώτατον εἶναι πάντων τὸν ὄφιν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *serpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipsi Christo praeferant. ipse enim, inquiunt, scientiae nobis boni et mali originem dedit* Hippolyt refut. V, 16, 8; S. 112, 18 f Wendland *ὁ καθολικὸς ὄφις, φησίν, οὗτός ἐστιν ὁ σοφὸς τῆς Εὔας λόγος* u. 12; S. 113, 10 f *οὗτός ἐστιν ἡ μεγάλη ἀρχή, περὶ ἧς γέγραπται* Filastrius haer. 1; S. 2, 9 f Marx *isti serpentem id est colubrem venerantur, dicentes quod hic prior initium nobis scientiae boni et mali adtulerit* — **17—S. 54, 13** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *dicunt enim de illo summo primario Aeone complures alios Aeones extitisse inferiores, omnibus tamen istis Aeonem antestare cuius sit nomen Jaldabaoth. hunc autem conceptum esse ex altero Aeone Aeonibus inferioribus permixto seque postea cum in superiora voluisset eniti, gravitate materiae permixta sibi non potuisse ad superna pervenire, in medietate relictum extendisse se totum et fecisse sic caelum* Irenaeus adv. haer. I 30, 3; I 228 f Harvey *virtutem autem quae superebulliit ex foemina* (= dem spiritus sanctus) . . . *decidisse deorsum docent . . ., quam et Sinistram et Prunicon et Sophiam et*

V M

11 ἀποδιδράσκουσι M **12** θεάσασθαι, θεάσ auf Rasur V corr **14** ὄφει Corn.] ἔθει V M | γέγονεν γνώσεως M

Αἰῶνος προ|βεβλῆσθαι Αἰῶνας καὶ κατώτερον γεγενῆσθαι τὸν Ἰαλδα- Ö 500
βαώθ· τοῦτον δὲ προβεβλῆσθαι κατὰ ἀδράνειαν καὶ ἄγνοιαν τῆς
ἰδίας μητρὸς τουτέστι τῆς ἄνω Προυνίκου. ταύτην γάρ φασι τὴν **3**
Προύνικον κατεληλυθέναι εἰς τὰ ὕδατα καὶ μιχθῆναι αὐτοῖς καὶ μὴ
δεδυνῆσθαι εἰς τὰ ἄνω χωρεῖν διὰ τὸ μεμῖχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης·
ἐπιμεμῖχθαι γὰρ αὐτὴν τοῖς ὕδασι καὶ τῇ ὕλῃ καὶ μηκέτι δυνηθῆναι
ἀναχωρεῖν. ἐπῆρεν δὲ ἑαυτὴν κατὰ βίαν εἰς τὰ ἀνώτερα καὶ ἐξέ- **4**
τεινεν ἑαυτὴν καὶ οὕτως γέγονεν ⟨ὁ⟩ ἀνώτερος οὐρανός. καὶ ὡς
παγεῖσα ηὕρηται, μηκέτι δυναμένη μήτε ἄνω ἀναβῆναι μήτε κάτω
κατελθεῖν, ἀλλὰ εἰς τὸ μεσαίτατον παγεῖσά τε καὶ ἐκτεταμένη ἔμεινε.
κάτω μὲν γὰρ κατενεχθῆναι οὐκ ἠδύνατο, ὅτι οὐκ ἦν συγγενής· **5**
ἄνω δὲ οὐκ ἠδύνατο χωρεῖν, διὰ τὸ βαρεῖσθαι ἐκ τῆς ὕλης ἧς προσ-
έλαβεν. κατὰ δὲ τὴν αὐτῆς ἄγνοιαν προβληθεὶς ὁ Ἰαλδαβαὼθ **6**
ἦλθεν εἰς τὰ κατώτατα καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἑπτὰ υἱούς, οἵτινες ἑαυ-

masculofoeminam vocant. et descendentem simpliciter in aquas, cum essent immobiles et movisse quoque eas . . . et assumpsisse ex eis corpus . . . deligatam igitur hanc a corpore quod erat a materia et valde gravatam resipuisse aliquando et conatam esse fugere aquas et ascendere ad matrem, non potuisse autem propter gravedinem circumpositi corporis . . . et cum virtutem accepisset ab humectatione eius quod erat secundum eam lumen resiliit et in sublimitatem elata est et facta in alto dilatavit et cooperuit et fecit coelum hoc quod apparet a corpore eius. et remansit sub coelo quod fecit adhuc habens aquatilis corporis typum

3 zu *Προύνικος* vgl. Panarion haer. 21, 2, 4f; I 240, 5ff u. haer. 25, 3, 2; I 269, 24ff — **13**—S. **55**, **4** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *Jaldabaoth tamen inferius descendisse et fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatatione, ut, quia angeli quae superiora essent scire non possent, ipsum solum deum putarent* Irenaeus adv. haer. I 30, 4; I 229f Harvey *et filium eius* (sc. der Sophia) *dicunt habuisse et ipsum aspirationem quandam in se incorruptelae . . . et potens factus emisit et ipse ut dicunt ab aquis filium sine matre: neque enim cognovisse matrem eum volunt. et filium eius secundum patris imitationem alterum emisisse filium. hic quoque tertius quartum generavit et quartus et ipse generavit filium. de quinto sextum filium generatum dicunt et sextus septimum generavit. sic quoque hebdomas perfecta est apud eos, octavum matre habente locum*

V M

1 *γεγενῆσθαι, γεγενησ* auf Rasur V corr | *τὸν* Pet.] *ὁ* V M **3** *Προυνείκου, ει* aus *ι* V corr **4** *Προύνεικον, ει* aus *ι* V corr **6** *γὰρ* *] *δὲ* V M **8** *⟨ὁ⟩* * **10** *μεσαίτατον, τα* hineingeflickt V corr **11** *κάτω*] *καὶ τῶ* M **12f** *προέλαβεν, σ* oben hinein V corr **14f** *ἑαυτοῖς* *] *ἑαυτοὺς* V M

τοῖς οὐρανοὺς ἑπτὰ ἐποίησαν. αὐτὸς δὲ ἀποκλείσας τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀπέκρυπτεν, ἵνα οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ υἱοὶ προβληθέντες ἑπτὰ μὴ γινώσκωσι τὰ ὑπὲρ αὐτόν, κατώτεροι ὄντες αὐτοῦ, ἀλλ᾽ αὐτὸν μονωτάτως. καὶ οὗτός ἐστι, φασίν, ὁ θεὸς τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰαλδαβαώθ. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μέλλει κρίνειν αὐτοὺς ὁ θεὸς 7
ὁ παν|τοκράτωρ, θεὸς ὢν καὶ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν καὶ πάν- P271
των, καὶ οὐ Ἰαλδαβαώθ τις ὢν κατὰ τὴν αὐτῶν ληρώδη μυθολογίαν.

4. Εἶτα, φασίν, ἀποκεκλεισμένων τῶν ἄνω διὰ τῆς τοῦ Ἰαλδα- 4, 1
βαὼθ ἐπινοίας οὗτοι οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ γεγεννη|μένοι ἑπτὰ υἱοὶ ἤτοι D265
Αἰῶνες ἤτοι θεοὶ ἤτοι ἄγγελοι (καλοῦνται γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ὀνόμασι διαφόροις) κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ αὐτῶν πατρὸς Ἰαλδαβαὼθ ἔπλασαν τὸν ἄνθρωπον, οὐ ῥᾳδίως οὐδὲ ταχέως, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ αἱ πρότεραι αἱρέσεις ἐμηχανήσαντο ἐν τῇ αὐτῶν κενοφωνίᾳ. φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι· ἦν ἑρπετὸν ὁ ἄνθρωπος ὡς σκώληξ, μὴ δυνάμενος μήτε ἀνακύφειν μήτε ὀρθοῦσθαι. πρὸς ἐπιβουλὴν δὲ τοῦ Ἰαλδα- 2
βαὼθ ἡ ἄνω Μήτηρ ἡ καλουμένη Προύνικος, βουλομένη κενῶσαι τὸν Ἰαλδαβαὼθ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἧς ἐξ αὐτῆς μετέσχεν, ἐνήργησεν ἐν αὐτῷ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτοῦ πεπλασ-

8—15 vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 2 *virtutes igitur illas et angelos inferiores hominem fecisse et quia ab infirmioribus et mediocribus virtutibus institutus fuisset, quasi vermem iacuisse reptantem* Irenaeus adv. haer. I 30, 6; I 232 Harvey *sex autem virtutes ... convenientes formaverunt hominem immensum latitudine et longitudine: scarizante autem eo tantum advexerunt eum patri suo* — **13f** vgl. Panarion haer. 23, 1, 8; I 249, 6ff — **15—S. 56, 5** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *illum vero Aeonem ex quo Jaldabaoth processisset, invidia commotum scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudentiam saperet et intellegere posset superiora* Irenaeus adv. haer. I 30, 6; I 232f *scarizante autem eo tantum advexerunt eum patri suo et hoc Sophia operante uti et illum evacuet ab humectatione luminis, uti non posset erigi adversus eos qui sursum sunt habens virtutem. illo autem insufflante in hominem spiritum vitae latenter evacuatum eum a virtute dicunt; hominem autem inde habuisse Nun et Enthymesin . . et statim gratias agere eum Primo Homini relictis fabricatoribus*

V M

2 ὑπ᾽ αὐτὸν M **2f** *γινώσκωσιν*, *ω* aus *ου* V corr **3f** *μονωτάτως*, *ω* aus *ο* V corr **5** zwischen *ἀλλὰ* u. *μέλλει* Rasur von 1—2 Buchstaben V **7** *οὐ* Corn.] *ὁ* V M **9** vor *ἑπτὰ* + *οἱ* M **13** *ἐμηχανήσαντο* ist nicht zu ändern, vgl. z. B. II 38, 19 | *καινοφωνία* M **14** *ἦν*] *ἦν* M **16** *Προύνεικος*, *ει* aus *ι* V corr **17** *αὐτοῦ* *, vgl. S. 56, 1] *αὐτῆς* V M

μένον, κενῶσαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἀποστεῖλαι ἀπ᾽ αὐτοῦ σπινθῆρα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον (τὴν ψυχὴν δῆθεν) διανοουμένη. καὶ τότε, **3**
φησίν, ἔστη ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοὺς πόδας καὶ ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ
τοὺς ὀκτὼ οὐρανοὺς καὶ ἐπέγνω καὶ ἤνεσε τὸν ἄνω Πατέρα τὸν
ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαβαώθ. καὶ τότε ὁ Ἰαλδαβαὼθ πόνῳ φερόμενος **4**
διὰ τὸ ἐπιγνωσθῆναι τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ, ἐπέβλεψε κάτω ἐν πικρίᾳ
πρὸς τὴν ὑποστάθμην τῆς ὕλης καὶ γεγέννηκε δύναμιν ὀφιόμορφον
ἰδέαν ἔχουσαν, ὃν καὶ υἱὸν αὐτοῦ καλοῦσι. | καὶ οὕτως οὗτος, φησίν, **5** Ö 502
ἀπεστάλη καὶ ἠπάτησε τὴν Εὔαν. ἡ δὲ ἤκουσεν αὐτοῦ καὶ ἐπείσθη
ὡς υἱῷ θεοῦ καὶ πεισθεῖσα ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.

5. Εἶτα ὅταν ταύτην τὴν μωρίαν διηγήσωνται καὶ τὸ γελοῖον **5, 1**
τῆς ἐπιτηδεύσεως ταύτης, τὴν τραγικὴν ὡς εἰπεῖν ποιησάμενοι ὑπόθεσιν καὶ τὸ κωμικὸν τοῦτο δρᾶμα, ἄρχονταί τινα ἡμῖν ὑποφαίνειν
εἰς παράστασιν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς λεγομένων ψευδῶν θεῶν ὅτι »οὐχὶ
καὶ τὰ ἔγκατα ἡμῶν, δι᾽ ὧν ζῶμεν καὶ τρεφόμεθα, ὀφιοειδῆ ὑπάρχει;«

5—8 Ps. Tert. adv. omn. haer. 2 *sic rursum Jaldabaoth istum in indignationem conversum ex semetipso edidisse virtutem et similitudinem serpentis*; anders angeknüpft bei Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 232 Harvey *propter quae contristatum Jaldabaoth et desperantem conspexisse in subiacentem faecem materiae et consolidasse concupiscentiam suam in eam, unde natum Filium dicunt* — **8—10** Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *et hanc fuisse virtutem in paradiso, id est istum fuisse serpentem cui Eva quasi filio dei crediderat. decerpsit, inquiunt, de fructu arboris atque ideo generi humano scientiam bonorum et malorum contribuit*; anders gewendet bei Irenaeus adv. haer. I 30, 7; I 234 Harvey *mater autem ipsorum argumentata est per serpentem seducere Evam et Adam, supergredi praeceptum Jaldabaoth*; *Eva autem quasi a Filio dei hoc audiens facile credidit et Adam suasit manducare de arbore, de qua dixerat deus non manducare. manducantes autem eos cognovisse eam quae est super omnia virtutem dicunt et abscessisse ab his qui fecerant eos* — **14 f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 15; I 241 Harvey *propter positionem intestinorum nostrorum per quae esca infertur, eo quod talem figuram habeant, ostendentem absconsam generatricem serpentis figurae substantiam in nobis*; anders bei Hippolyt refut. V 17, 11; S. 116, 1 ff Wendland *πρὸς ταύτην τὴν ἀπόδειξιν φέρουσι τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνατομήν, αὐτὸν μὲν τὸν ἐγκέφαλον ἀπεικονίζοντες τῷ Πατρὶ διὰ τὸ ἀκίνητον, τὴν δὲ παρεγκεφαλίδα τῷ υἱῷ διά τε τὸ κινεῖσθαι καὶ δρακοντοειδῆ ὑπάρχειν*

V M

2 *διανοουμένη* Corn. Pet.] *διανοούμενοι* V M **8** *ἰδέαν*, *ἰ* aus *εἰ* V corr *εἰδέαν* M **10** *τῆς* nachgetragen V corr· **12** *ταύτης* *] *ταύτην* V M **13** vor *δρᾶμα* + *προσθέντες*? *

ἄλλα δὲ ὅσα τοῖς ἠπατημένοις παρεισφέρουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν πλάνην 2
καὶ ληρώδη ὑπόνοιαν. διὰ | τοιαύτην δὲ αἰτίαν, φασί, τὸν ὄφιν D266
δοξάζομεν, ὅτι ὁ ὄφις αἴτιος τῆς γνώσεως γεγένηται τῷ πλήθει. ὁ 3
δὲ Ἰαλδαβαώθ, φασίν, οὐκ ἤθελεν μνησθῆναι τὴν ἄνω Μητέρα | οὔτε P272
τὸν Πατέρα τοῖς ἀνθρώποις. ἔπεισε δὲ ὁ ὄφις καὶ γνῶσιν ἤνεγκεν,
ἐδίδαξέν τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα τῶν ἄνω μυστηρίων τὸ
πᾶν τῆς γνώσεως. διὸ ὁ πατὴρ ὀργισθείς, τουτέστιν ὁ Ἰαλδαβαώθ, 4
δι' ἣν ὑπέδειξεν τοῖς ἀνθρώποις γνῶσιν, κατέβαλεν αὐτὸν ἀπ' οὐρα-
νοῦ. καὶ ἔνθεν βασιλέα τὸν ὄφιν ἀπ' οὐρανοῦ λέγουσιν οἱ τὴν 5
μερίδα τοῦ ὄφεως καὶ οὐδὲν ἕτερον κεκτημένοι. δοξάζουσιν οὖν
αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην, φασί, γνῶσιν καὶ ἄρτον αὐτῷ προσφέρου-
σιν. ἔχουσι γὰρ φύσει ὄφιν τρέφοντες ἐν κίστῃ τινί, ὃν πρὸς τὴν 6
ὥραν τῶν αὐτῶν μυστηρίων τοῦ φωλεοῦ προφέροντες καὶ στιβάζον-
τες ἐπὶ τραπέζης ἄρτους προσκαλοῦνται τὸν αὐτὸν ὄφιν· ἀνοιχθέν-
τος δὲ τοῦ φωλεοῦ πρόεισι. καὶ οὕτως ἀνελθὼν κατὰ τὴν αὐτοῦ
φρόνησιν ὁ ὄφις καὶ πανουργίαν, ἤδη γινώσκων τὴν αὐτῶν μωρίαν
ἄνεισιν ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ ἐνειλεῖται τοῖς ἄρτοις. καὶ ταύτην
φασὶν εἶναι τελείαν θυσίαν. ὅθεν καί, ὡς ἀπό τινος ἀκήκοα, οὐ 7
μόνον κλῶσι τοὺς ἄρτους ἐν οἷς ὁ αὐτὸς ὄφις εἰλήθη καὶ ἐπιδιδόασι
τοῖς λαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἀσπάζεται τὸν ὄφιν ἐκ στόματος,
ἤτοι γοητείᾳ τινὶ ἐπασθέντος τοῦ ὄφεως εἰς ἡμερότητα ἢ ἐξ ἑτέρας

2—9 vgl. Filastrius haer. 1; S. 2, 10ff Marx *isti serpentem id est colubrem venerantur dicentes quod hic prior initium nobis scientiae boni et mali adtulerit. unde ei deum invidisse adserunt, quia scientiam inquit primus detulit mulieri bonae rei atque malae perque illam ita ad genus omne hominum permanaverit; propter quod et de caelo primo deiectus est, inquit, in alterum* Irenaeus adv. haer. I 30, 8; I 235 Harvey *sed et serpentem adversus Patrem operantem deiectum ab eo in deorsum mundum* — **9f** vgl. Hippolyt refut. V 16, 14; S. 113, 18ff Wendland *εἴ τινος, φησίν, οἱ ὀφθαλμοὶ μακάριοι, οὗτος ὄψεται ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ ὄφεως τὴν καλὴν εἰκόνα ἐν τῇ μεγάλῃ ἀρχῇ τοῦ οὐρανοῦ στρεφομένην καὶ γινομένην ἀρχὴν πάσης κινήσεως πᾶσι τοῖς γινομένοις ⟨καὶ⟩ γνώσεται ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ⟨οὐδὲν⟩ οὔτε τῶν οὐρανίων οὔτε τῶν ἐπιγείων οὔτε τῶν καταχθονίων συνέστηκεν* — **12ff** vgl. E. Küster, Die Schlange in der griechischen Kunst u. Religion S. 146ff — **18** zu *τελεία θυσία* vgl. die *τελεία ἀγάπη* bei den Simonianern Hippolyt refut. VI 19, 5; S. 146, 13 Wendland

V M

3 *ὄφις* *] *θεὸς* V M **4** *μνησθῆναι*] lies wohl *γνωσθῆναι* * **11** *φησίν* M **21** *εἴτε* nach *ἤτοι* ausradiert V^{corr}

ἐνεργείας διαβόλου πρὸς ἀπάτην τούτων ὑποκοριζομένου τοῦ ζῴου. προσκυνοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ εὐχαριστίαν ταύτην ἐπιφημίζουσι 8
τὴν δι᾽ αὐτοῦ ἐνειληθέντος γεγενημένην καὶ αὖθις δι᾽ αὐτοῦ, ὥς φασι, τῷ ἄνω Πατρὶ ὕμνον ἀναπέμποντες οὕτως τὰ μυστήρια αὐτῶν ἐπιτελοῦσι.

6. Μωρίαν δὲ εἴποι τις ἂν καὶ χλεύης ἔμπλεον ⟨τοῦτο⟩· καὶ 6, 1
οὔτε ἀνατροπῆς ἀπὸ θείας γραφῆς ἐπιζητουμένης δεήσει τοῦτο, ἀλλ᾽ αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ τῷ τὸν νοῦν ἔχοντι | ἐρρωμένον κατὰ θεὸν γελοιῶδες D 267
δειχθήσεται. εὐθὺς γὰρ πᾶσα ἡ αὐτῶν κενοφωνία ληρώδης τις εὑρε-
θήσε|ται. εἰ γὰρ Προύνικόν φασιν εἶναι, πῶς ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ὀνό- 2 Ö 504
ματος οὐ τὸ σαθρὸν τῆς διανοίας αὐτῶν φωραθήσεται, ὡς ἤδη προεῖπον; πᾶν γὰρ τὸ προυνικευόμενον ἄχρηστον· εἰ δὲ ἄχρηστον, οὐκ ἐν τοῖς προκριτέοις τακτέον. καὶ πῶς ἐπαινετὸν εἴη τὸ ἄχρηστον; πῶς δὲ οὐχὶ μυθῶδες τὸ λέγειν ὅτι ἡ Προύνικος τὸν Ἰαλ- 3
δαβαὼθ ἐκένωσε καὶ ὁ σπινθὴρ εἰς τὰ κάτω κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ κενωθέντος, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ γε|γονὼς ἐπέγνω τὸν ἀνώτερον τοῦ P 273
κεκενωμένου; καὶ θαῦμα μέγιστον, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὁ ἐλάχιστος 4
σπινθήρ, ἐπιγινώσκει ὑπὲρ τοὺς πεπλακότας ἀγγέλους. οἱ γὰρ πεποιηκότες τὸν ἄνθρωπον ἄγγελοι εἴτουν υἱοὶ τοῦ Ἰαλδαβαὼθ οὐκ ἐπέγνωσαν τὰ ἐπάνω τοῦ αλδαβαώθ, ὁ δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν γεγενημένος διὰ τοῦ σπινθῆρος ἐπέγνω. αὐτοὶ τοίνυν ἑαυτοὺς ἀνατρέπουσι διὰ 5
τῶν ἰδίων δογμάτων, πῇ μὲν τὸν ὄφιν δοξάζοντες, πῇ δὲ ἀπατηλὸν αὐτὸν πρὸς τὴν Εὔαν γεγενημένον φάσκοντες ἐν τῷ εἰπεῖν »ἠπάτησε τὴν Εὔαν«· καὶ πῇ μὲν Χριστὸν αὐτὸν καταγγέλλουσι, πῇ δὲ υἱὸν 6
τοῦ ἀνωτέρου Ἰαλδαβαὼθ τοῦ τοὺς υἱοὺς ἀδικήσαντος ἐν τῷ ἀποκλεῖσαι ἀπ᾽ αὐτῶν τὴν ⟨τῶν⟩ ἄνω γνῶσιν καὶ τὴν Μητέρα ἀθετήσαντος καὶ τὸν ἄνω Πατέρα, εἰς τὸ μὴ ἐᾶν δοξάζειν τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγενημένους υἱοὺς τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ Πατέρα. πῶς οὖν 7
βασιλεὺς ἐπουράνιος ὁ ὄφις, εἴπερ κατὰ τοῦ Πατρὸς ἐγήγερται; πῶς

10 ff vgl. Panarion haer. 25, 4, 1 f; I 271, 6 ff — **23** vgl. Gen. 3, 13 II Kor. 11, 3

V M

3 *δι᾽*[1]] *δ᾽* M | *γεγεν///ημένην*, *ν* ausradiert V **6** *ἔμπλεων*, *ω* aus *ο* V corr *ἔμπλεων* M | ⟨*τοῦτο*⟩ * **7** *δεήσει* *] *εἰς* V M *δεῖ* Öh. **9** *καινοφωνία* aus *κενοφωνία* V corr *καινοφωνία* M **10** *Προύνεικον*, *ει* aus *ι* V corr **12** *προυνεικευόμενον*, *ει* aus *ι* V corr | *δὲ* statt ursprünglichem *γε* V corr **14** *Προύνεικος*, *ει* aus *ι* V corr **16** *ἀνθρώπῳ* zu *ἄνω* geändert V corr *ἄνω* M | *γεγονὸς* V M **19** *ἤτουν* V M **20** *ὑπ᾽ αὐτῶν* *] *ὑπ᾽ αὐτοῦ* V M **26** ⟨*τῶν*⟩ * | *τὴν*[2] nachgetragen V corr

δὲ εἰ τὴν γνῶσιν δίδωσιν, ἐν ἀπάτῃ καταγγέλλεται ἠπατηκέναι τὴν Εὔαν; ὁ δὲ δι' ἀπάτης γνῶσιν ἐντιθεὶς οὐκέτι γνῶσιν δίδωσιν, ἀλλὰ ἀντὶ γνώσεως ἀγνωσίαν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν ὅτι τοῦτο ἐν αὐτοῖς τελειοῦται. ἀγνωσίαν γὰρ ἔχοντες γνῶσιν ταύτην νομίζουσιν, ἐν τούτῳ ἀληθεύοντες ἐν τῷ τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν λέγειν. | D 268

7. Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλας μαρτυρίας λέγοντες ὅτι καὶ Μωυσῆς ἐν **7, 1** τῇ ἐρήμῳ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν ὕψωσε προστησάμενος, ἵνα ἴαμα τοῖς ὑπὸ ὄφεως δακνομένοις γένηται. εἶναι γὰρ τοῦτο τὸ εἶδος ἰατικὸν τοῦ δήγματος λέγουσι. πάλιν δὲ καθ' ἑαυτῶν ταῦτα ὁρίζονται. **2** εἰ γὰρ ὄφεων ἦν τὰ δήγματα, βλαβερὰ δὲ ταῦτα, ἄρα ὁ ὄφις οὐκ ἀγαθός. τὸ δὲ ὑψωθὲν ὑπὸ Μωυσέως τότε διὰ τῆς θεωρίας τὴν ἴασιν ἐποιεῖτο, οὐ διὰ τὴν τοῦ ὄφεως φύσιν ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ εὐδοκίαν, δι' ὄφεως ὥσπερ ἀντίδοτον τοῖς τότε δεδηγμένοις ἐργαζομένου. οὐδὲν **3** δὲ θαυμαστὸν εἰ δι' ὧν τις ἐβλάβη, διὰ τούτων θεραπείας ἔτυχεν· καὶ μή τις | κακιζέτω τὴν τοῦ θεοῦ κτίσιν, ὡς ἄλλοι πλανώμενοι Ö 506
πάλιν λέγουσι. προετυποῦτο δὲ τοῦτο τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τὴν **4**
αἰτίαν, ἣν ἐλθὼν ὁ κύριος λέγει ἐν τῷ | εὐαγγελίῳ ὅτι »ὡς ὕψωσε P 274
Μωυσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου«, ὃ καὶ γέγονεν. δίκην γὰρ ὄφεως ἀτιμάσαντες τὸν σω- **5**
τῆρα ἀπὸ ἐπιβουλῆς τῆς τοῦ ὄφεως ἠδικοῦντο, φημὶ δὲ τοῦ διαβόλου. καὶ καθάπερ ἐν τῷ ὑψώματι τοῦ ὄφεως ἴασις ἐγίνετο τοῖς δεδηγμένοις, οὕτως ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σταυρώσει λύτρα γέγονε ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν γενομένων δηγμάτων τῆς ἁμαρτίας. φέ- **6**

7 ff vgl. Hippolyt refut. V 16, 7 ff; S. 112, 6 ff Wendland *δακνομένοις οὖν, φησίν, ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐπέδειξε Μωυσῆς τὸν ἀληθινὸν ὄφιν τὸν τέλειον, εἰς ὃν οἱ πιστεύοντες οὐκ ἐδάκνοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ τουτέστιν ὑπὸ τῶν δυνάμεων. οὐδεὶς οὖν, φησίν, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ῥύσασθαι τοὺς ἐκπορευομένους ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τουτέστιν ἐκ σώματος καὶ ἐκ τοῦδε τοῦ κόσμου, εἰ μὴ μόνος ὁ τέλειος, ὁ πλήρης τῶν πληρῶν ὄφις. ἐπὶ τοῦτον, φησίν, ὁ ἐλπίσας ὑπὸ τῶν ὄφεων τῆς ἐρήμου οὐ διαφθείρεται τουτέστι τῶν θεῶν τῆς γενέσεως* — **7** vgl. Num. 21, 8 — **18** Joh. 3, 14

V M

1 *εἰ* auf Rasur V corr *εἰς* M **2** *ἐνθεὶς* V **3** *ἀληθῶς* Dind.] *ἀληθὲς* V M **5 f** *γνῶσιν ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν* *] *ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν γνῶσιν* V M | [*καὶ ἀγνωσίαν*]? * **9** *εἶναι*] *εἰ* M **10** *δήγματος* aus *δείγματος* V corr **13** *οὐ* nachgetragen V corr **14** *δι'* nachgetragen V corr **15** *θαυμαστῶν* M | *εἰ δι' ὧν* aus *ἰδίων* V corr **22** *ἐγίγνετο* V

ρουσι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥητὸν πρὸς μαρτυρίαν οἱ αὐτοὶ λέγοντες ὅτι »οὐχ ὁρᾷς ὡς εἶπεν ὁ σωτήρ, ὃν τρόπον ὕψωσε Μωυσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, φασί, λέγει ὅτι »γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις καὶ ἀκέραιοι ὡς ἡ περιστερά«. καὶ τὰ εἰς σύμβολα διδασκαλίας ἡμῖν ἐκ θεοῦ καλῶς τεταγμένα οὗτοι εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν τὴν ἠπατημένην φέρουσιν.

8. Ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς Λόγος, ὁ ἐκ 8, 1
πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνάρχως | καὶ ἀχρόνως γεννηθείς, D 269
οὐκ ὄφις (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὄφεως αὐτὸς ἦλθεν. ἐὰν δὲ 2
εἴπῃ »γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις καὶ ἀκέραιοι ὡς ἡ περιστερά«, δεῖ ἡμᾶς ἐρωτᾶν καὶ γινώσκειν διὰ τί τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν παρεισήγαγεν, τῆς τε περιστερᾶς καὶ τοῦ ὄφεως. οὐδὲν 3
δὲ ἐν τῷ ὄφει φρόνιμον, πλὴν ⟨τῶν⟩ δύο τούτων, ὅτι ἐν τῷ διώκεσθαι γινώσκων ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει καὶ δεδιὼς τὴν ἀνωτέρω πρὸς αὐτὸν εἰρημένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον προσταγὴν ὅτι »φυλάξεις αὐτοῦ κεφαλήν, αὐτὸς δέ σου πτέρναν«, ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλήσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἑαυτοῦ, παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα ἐν ὑπερβολῇ πανουργίας. οὕτω θέλει ἡμᾶς ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ἐκ πατρὸς 4
προελθὼν ἐν καιρῷ διωγμοῦ καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ τὰ πάντα ἡμῶν παραδιδόναι μαχαίρᾳ τε καὶ πυρί, φυλάττειν δὲ ἑαυτῶν τὴν κεφαλήν, τουτέστιν Χριστὸν μὴ ἀρνεῖσθαι, ἐπειδήπερ »κεφαλὴ παντὸς ἀνθρώπου Χριστός, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ θεός«,

4 Matth. 10, 16 — **11** Matth. 10, 16 — **14 ff** vgl. Physiologus c. 11; S. 243, 34 ff Lauchert *τετάρτη φύσις τοῦ ὄφεως· ὅταν ἐπέλθῃ αὐτῷ ἄνθρωπος, θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, τὸ σῶμα αὐτοῦ ὅλον εἰς θάνατον παραδίδωσιν, τὴν κεφαλὴν μόνην φυλάσσων. ὀφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ διωγμοῦ ὅλον τὸ σῶμα εἰς θάνατον παραδιδόναι, τὴν δὲ κεφαλὴν ἤτοι τὴν πίστιν φυλάττειν, τουτέστι μὴ ἀρνούμενοι Χριστόν. ὅπερ ἐποίησαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ πάντες μάρτυρες· παντὸς γὰρ ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν* — **17** Gen. 3, 15 — **23** I Kor. 11, 3

V M

1 vor *πρὸς* 2 Buchstaben ausradiert V **2** *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **4** *λέγει φασιν* V **5** *ἡ περιστερὰ* aus *αἱ περιστεραὶ* V corr, vgl. Z. 13 u. S. 61, 9 **10 f** *ἐὰν δὲ εἴπῃ* aus *ἐὰν εἴπει δὲ* V corr **11** *ἡ περιστερὰ* aus *αἱ περιστεραὶ* V corr **14** ⟨τῶν⟩ * **16** *ἀνωτέρω* *] *ἀνωτέραν* V M **23** *μὴ ἀρνεῖσθαι* nachgetragen V corr

κατὰ τὸν ἀπόστολον. ἕτερον πάλιν ἔχει φρονιμότητος ὁ ὄφις, ὡς 5
φασιν οἱ φυσιολόγοι περὶ τούτου τοῦ ζῴου. ὅταν γὰρ διψήσας ἀπὸ
τοῦ φωλεοῦ προέλθοι ἐπί τι ὕδωρ ἵνα πίῃ, οὐ συμπαρα|λαμβάνει τὸν P275
ἰὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει καὶ οὕτως ἐλθὼν
λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων. καὶ αὐτοὶ οὖν τοῦτο μιμησώμεθα, 6
ἵνα, ὅταν ἐρχώμεθα ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἢ εἰς εὐχὴν
ἢ εἰς τὰ τοῦ θεοῦ μυστήρια, | μὴ φέρωμεν μεθ' ἑαυτῶν κακίαν ἢ Ö508
ἡδονὴν ἢ ἐπιθυμίαν ἢ ἔχθραν ἤ τι ἕτερον ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν.
ἐπεὶ πῶς ἂν καὶ τὴν περιστερὰν μιμήσασθαι δυνηθείημεν, μὴ ἐκτὸς 7
γενόμενοι κακίας, καίτοι γε τοῦ γένους τῆς περιστερᾶς ἐν πολλοῖς
πράγμασιν οὐκ ἐπαινουμένου; ἀκόλαστον γὰρ γένος περιστερᾶς καὶ 8
πολυ|μιξίας μὴ ἀνακοπτόμενον, λάγνον τε καὶ καθ' ὥραν ἡδονῇ προσ- D270
ανακείμενον, πρὸς δὲ τούτοις ἄτονον καὶ βληχρόν. διὰ δὲ τὸ ἄκακον 9
καὶ μακρόθυμον καὶ ἀμνησίκακον τοῦ ζῴου, ἔτι μὴν καὶ διὰ τὸ ἐν
εἴδει περιστερᾶς πεφάνθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα, μιμήσασθαι ἡμᾶς βού-
λεται ὁ θεῖος λόγος τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν βούλησιν καὶ τῆς ἀκά-
κου περιστερᾶς τὴν ἀκακίαν, ὄντας μὲν ἡμᾶς φρονίμους εἰς τὸ ἀγα-
θόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. καὶ λέλυται ἡ τούτων πᾶσα δραμα-
τουργία. εὐθὺς γὰρ ὁ ἅγιος ἀπόστολος κατ' ἄλλου τινὸς τὸ πανοῦργον 10
καὶ ἐπίβουλον οὐχ ὁρίζεται περισσοτέρως ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου
καὶ τοῦ ὄφεως, λέγων »φοβοῦμαι δὲ μή πως ὡς ὁ ὄφις ἠπάτησεν
Εὔαν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ. φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς
ἁπλότητος καὶ ἁγνείας Χριστοῦ καὶ δικαιοσύνης«. ὁρᾷς ὡς φθορὰν 11
ἀπέφηνεν ὁ ἀπόστολος καὶ πανουργίαν δεινὴν καὶ ἀπάτην τὰ ὑπὸ
τοῦ ὄφεως πρὸς τὴν Εὔαν πεπραγματευμένα καὶ οὐκ ἐπαινετόν τι
παρὰ τοῦ αὐτοῦ γεγενημένον ὑπέδειξε.

1 ff vgl. Physiologus c. 11; S. 242, 16 ff Lauchert *δευτέρα φύσις τοῦ ὄφεως· ὅταν ἔλθῃ ὁ ὄφις πιεῖν ὕδωρ εἰς τὸν ποταμόν, οὐ φέρει τὸν ἰὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ φωλεῷ αὐτὸν ἀφίησιν· ὀφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς οἱ σπεύδοντες ἐπὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἄένναον καὶ ἄδολον τὸ γέμον τῶν θείων καὶ ἐπουρανίων φρικτῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ μὴ φέρειν τὸν ἰὸν τῆς μνησικακίας μεθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διαλλαττόμενοι καὶ εἰρηνεύοντες οὕτως προσερχώμεθα· ὁ γὰρ μὴ οὕτως ποιῶν κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει κατὰ τὸ θεῖον λόγιον* — **17 f** vgl. Röm. 16, 19 — **21** II Kor. 11, 3

V M

1 *ἕτερον* + ⟨*τι*⟩? * **5** *μιμησώμεθα*, *ω* aus *ο* V corr **6** *ἵνα* + *οὖν* V | *ἐρχώμεθα*, *ω* aus *ο* V corr *ἐρχόμεθα* M **9 f** *μὴ ἐκτὸς — κακίας* am Rande nachgetragen V corr **10** *γενώμενοι* M **11** *περιστερὰ* Dind. (Verschlechterung) **12** *ἡδονῇ///*, *ν* wegradiert V **18** *κακόν*] *ἄκακον* M **20** *περισσρτέρως*, *ο* aus *ω* V corr **21** *ὁ* < M **23** *ἁπλό///τητος*, *ο* aus *ω* V corr | *ἁγνείας*, *ει* aus *ι* V corr

9. *Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὴ καὶ ἔκδηλος ἡ τούτων ἄνοιά ἐστι* **9, 1**
παντὶ τῷ βουλομένῳ εἰδέναι τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν καὶ πνεύ-
ματος ἁγίου γνῶσιν. Ἵνα δὲ μὴ ἀναλίσκω χρόνον, καὶ ταύτην δια- **2**
πλευσάμενος τὴν χαλεπὴν καὶ δύσπλουν τοῦ πελάγους ζάλην ἐπὶ τὰς
ἑτέρας θαλαττίους ποντοπορείας τὸ σκάφος ὁπλίσομαι, ἐπιμελῶς τοὺς
αὐχένας κρατῶν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ εὐχαῖς ἁγίων, ὅπως **3**
παραπλέοντες κατοπτεύσωμεν τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν κύρτωσιν
καὶ τῶν ἐν τοῖς πελάγεσι θηρίων ἰοβόλων τὰς μορφάς, ἄπληκτοι δὲ
ἀπὸ σμυραινώδους ἰοῦ καὶ τρυγόνος καὶ δρακαίνης καὶ καρχαρίου καὶ
σκορπαίνης περᾶσαι καὶ τοῦ εὐδίου τῆς ἀληθείας λιμένος δι' εὐχῆς
καὶ ἱκεσίας ἐπιτυχεῖν δυνηθείημεν, πληρουμένου καὶ ἐν ἡμῖν | τοῦ **4** P276
ῥητοῦ τοῦ »οἱ | καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν τὰς ἀρετὰς τοῦ κυρίου D271
διηγήσονται«. ἐφ' ἑτέραν τοίνυν ταύτης καθεξῆς τὴν πορείαν ποιή-
σομαι πρὸς διήγησιν.

Κατὰ Καϊανῶν ιη, τῆς δὲ ἀκολουθίας λη.

1. *Καϊανοί τινες ὀνομάζονται ἀπὸ τοῦ Κάϊν εἰληφότες τὴν ἐπω-* **1, 1**
νυμίαν τῆς αἱρέσεως. οὗτοι γὰρ τὸν Κάϊν ἐπαινοῦσι καὶ πατέρα
ἑαυτῶν τοῦτον τάττουσι, καὶ αὐτοὶ ὡς εἰπεῖν ὡς ἀπὸ διαφορᾶς
ἐπανα|στάσεως κυμάτων ὁρμώμενοι, οὐκ ἔξω ὄντες τοῦ αὐτοῦ σάλου Ö510
καὶ κλύδωνος, καὶ ὡς ἀπὸ ἀκανθώδους ὕλης προκύψαντες, οὐκ ἐκτὸς
ὄντες παντὸς τοῦ σωροῦ τῶν ἀκανθῶν, εἰ καὶ διάφοροι τῷ ὀνόματί
εἰσιν. ἀκανθῶν μὲν γὰρ γένη πολλά, ὅμως ἐν ἅπασι τὸ μοχθηρὸν
τῆς κεντρώδους ἀδικίας ἔνεστιν.
Οὗτοί φασι τὸν Κάϊν ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως ὑπάρχειν καὶ **2**

12 Psal. 106, 23f — **15ff** zur Darstellung des Epiph. vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1f; I 241f Harvey Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 2; S. 2, 19ff Marx; benutzt ist Epiph. von Michael Glykas ann. II; Migne 158, 237Af — **24**—S. **63, 4** vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1 (= Theodoret haeret. fab. I 15; Migne 83, 368B) *ἄλλοι δὲ οὓς Καϊνοὺς ὀνομάζουσι καὶ τὸν Κάϊν φασὶν ἐκ τῆς*

V M

1 *πανταχό///θεν*, *ο* aus *ω* V corr **3f** *διαπλευσάμενος* *] *διασεισάμενος* V M **5** *ὁπλίσομεν* M **6** *τῇ*] *ἧ* M **9** *σμυραινώδους*, *αι* auf Rasur, *ω* aus *ο* V corr **13** *ταύτης* *] *ταύτην* V M | *πορείαν*, *ει* aus *ι* V corr **14** Unterschrift *κατὰ Ὀ///φιτῶν*, *φ* ausradiert V corr *κατὰ Ὀφιτῶν* M **15** Überschrift *κατὰ Καϊανῶν ὀκτωκαιδεκάτη ἡ καὶ λῃ* V M **22** *εἰσιν*, *σιν* auf Rasur, nachher Rasur von 2 Buchstaben V corr | *ὅμως*] *ὁμοίως* M

*τῆς ἄνωθεν αὐθεντίας, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαῦ καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ τοὺς Σοδομίτας, τὸν δὲ Ἄβελ ἐκ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως εἶναι· * δὲ τούτους πάντας παρ' αὐτοῖς ἐπαινετοὺς καὶ τῆς αὐτῶν συγγε- 3
νείας. σεμνύνονται γὰρ συγγενεῖς εἶναι τοῦ Κάϊν καὶ τῶν Σοδομιτῶν
καὶ Ἡσαῦ καὶ Κορέ. καὶ οὗτοι, φασίν, εἰσὶ τῆς τελείας καὶ ἄνωθεν
γνώσεως. διὸ καὶ τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου τούτου φασὶ περὶ τὴν 4
τούτων ἀνάλωσιν ἐσχολακότα μηδὲν δεδυνῆσθαι αὐτοὺς βλάψαι.
ἐκρύβησαν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ καὶ μετεβλήθησαν εἰς τὸν ἄνω αἰῶνα, ὅθεν
ἡ ἰσχυρὰ δύναμίς ἐστι. πρὸς ἑαυτὴν γὰρ ἡ Σοφία αὐτοὺς προσήκατο,
ἰδίους αὐτῆς ὄντας. καὶ τούτου ἕνεκεν τὸν Ἰούδαν ἀκριβῶς τὰ 5
περὶ τούτων ἐπεγνωκέναι λέγουσι. καὶ τοῦτον γὰρ θέλουσιν | εἶναι D272
συγγενῆ ἑαυτῶν καὶ ἐν γνώσεως ὑπερβολῇ τὸν αὐτὸν καταριθμοῦσιν,
ὥστε καὶ συνταγμάτιόν τι φέρειν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ, ὃ εὐαγγέλιον
τοῦ Ἰούδα καλοῦσι. καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα ὡσαύτως πλάττον- 6
ται κατὰ τῆς Ὑστέρας, ἣν Ὑστέραν τὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς τούτου*

ἄνωθεν αὐθεντίας λελυτρῶσθαι καὶ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Κορὲ καὶ τοὺς Σοδομίτας καὶ πάντας δὲ τοὺς τοιούτους συγγενεῖς ἰδίους ὁμολογοῦσι Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum quae operata sit in ipso. nam Abel ex inferiore virtute conceptum procreatum et ideo inferiorem repertum*

6—10 vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1; I 241 Harvey *καὶ τούτους ὑπὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ μισηθῆναι, μηδεμίαν δὲ βλάβην εἰσδέξασθαι· ἡ γὰρ Σοφία ὅπερ εἶχεν ἐν αὐτοῖς ἀνήρπασεν ἐξ αὐτῶν* — **10—S. 64, 3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1; I 242 Harvey *καὶ τὸν προδότην δὲ Ἰούδαν μόνον ἐκ πάντων τῶν ἀποστόλων ταύτην ἐσχηκέναι τὴν γνῶσίν φασι καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς προδοσίας ἐνεργῆσαι μυστήριον, per quem et terrena et coelestia omnia dissoluta dicunt. et confinctionem afferunt huiusmodi, Judae evangelium illud vocantes. iam autem et collegi eorum conscriptiones, in quibus dissolvere opera Hysterae adhortantur (Hysteram autem fabricatorem coeli et terrae vocant); nec enim aliter salvari eos nisi per omnia eant, quemadmodum et Carpocrates dixit* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *hi qui hoc adserunt etiam Judam proditorem defendunt, admirabilem illum et magnum esse memorantes propter utilitates quas humano generi contulisse iactatur. quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judae propter hanc causam reddendam putant. animadvertens enim, inquiunt, Judas quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset*

V M

3 * ⟨*ὁμολογοῦσι*⟩ Irenaeus, vielleicht besser ⟨*ἔχουσι*⟩ * **5** *ἄνοθεν* M **9** *ἐστι* hineingeflickt V corr **9** *αὐτοὺς, οὺς* auf Rasur V corr **11** *τούτων*] *τοῦτον* M **14 f** *πλάττονται, ται* auf Rasur V corr

κύτους οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καλοῦσι, καὶ μὴ δύνασθαί φασι ἄλλως σωθήσεσθαί τινας, ἐὰν μὴ διὰ πάντων χωρήσωσιν, ὡς καὶ ὁ Καρποκράτης λέγει. | P277

2. Ἕκαστος γὰρ αὐτῶν δῆθεν, διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀρρητοποιῶν καὶ αἰσχρουργίας ἐπιτελῶν ἁμαρτήματά τε ὅσα ἔστιν πράττων, ἐπικαλεῖται ἑκάστου ἀγγέλου ὄνομα, τῶν τε ὄντων ἀγγέλων καὶ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς πλαστῶς λεγομένων· καὶ ἑκάστῳ τούτων προσάπτει τι ἔργον ἀθέμιτον τῶν ἐπὶ γῆς ἁμαρτημάτων, τὴν πρᾶξιν τὴν ἰδίαν εἰς ὄνομα οὗ βούλεται ἀγγέλου ἀναφέρων. καὶ ὅταν ταῦτα πράττωσιν, οὕτως λέγουσιν »ὁ δεῖνα ἄγγελε, καταχρῶμαί σου τὸ ἔργον· ἡ δεῖνα ἐξουσία, πράττω σου τὴν πρᾶξιν«. καὶ τοῦτο γνῶσις τελεία παρ᾽ αὐτοῖς ἐστι λεγόμενον, ἐπειδὴ ἀδεῶς ἐπὶ τὰς ἀθεμίτους αἰσχρουργίας ὁρμᾶν τὰς προφάσεις δῆθεν ἀπὸ τῶν προειρημένων μητέρων καὶ πατέρων αἱρέσεων, φημὶ ⟨δὲ⟩ Γνωστικῶν καὶ Νικολάου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς Οὐαλεντίνου τε καὶ Καρποκράτους, ἐσχήκασιν. 2, 1 2 3

Ἤδη δὲ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ βιβλίον ἐν ᾧ ἐπλάσαντο ῥήματά τινα ἀνομίας πλήρη, οὕτως περιέχον, »ὅτι, φησίν, οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος ὁ τὸν Μωυσέα τυφλώσας καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι οἱ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν κρύψαντες καὶ μεταστήσαντες«. | πάλιν δὲ ἄλλο συνταγμάτιον ἄλλοι πλάττουσιν ἐξ ὀνόματος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ἀρρητουργίας ἔμπλεον, ᾧ καὶ οἱ Γνωστικοὶ λεγόμενοι χρῶνται, ὃ Ἀναβατικὸν Παύλου καλοῦσι, τὴν πρόφασιν εὑρόντες ἀπὸ τοῦ λέγειν τὸν ἀπόστολον ἀναβεβηκέναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἀκηκοέναι | ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. καὶ ταῦτα, φασίν, 4 5 D273 Ö512

3—13 vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 2; I 242 Harvey *et in unoquoque peccatorum et turpium operationum angelum assistere et operantem audire audaciam et immunditiam inferre, id quod inest ei operationi angeli nomine dicere: O tu angele, abutor opere tuo; o tu illa potestas, perficio tuam operationem. et hoc esse scientiam perfectam sine tremore in tales abire operationes, quas ne nominare quidem fas est* — **22** aus Epiph. schöpft auch hierin Michael Glykas ann. II; Migne 158, 237 B — **23** vgl. II Kor. 12, 2f

V M

1 ἄλλως *] ἀλλὰ durchgestrichen V corr < M *aliter* Iren. **4f** ἄρρητα ποιῶν aus ἀρρητοποιῶν V corr ἄρρητα ποιῶν M **7** ἑκάστῳ Pet.] ἑκάστου V M **7** προσάπτει] πτει M **13** τὰς προφάσεις nachgetragen V corr | πατέρων + ⟨τῶν⟩? * **14** ⟨δὲ⟩ Dind. **16** δὲ ἦλθεν *] διῆλθεν V M **17** περιέχον am Rande nachgetragen V corr **19** Ἀβηρὼν V M **20** ἄλλοι durchgestrichen V corr < M **21** ἔμπλεων M **24** λαλῆσαι] ἀκούειν, durchgestrichen u. am Rande λαλῆσαι gesetzt V corr

ἐστὶ τὰ ἄρρητα ῥήματα. διδάσκουσι δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοὺς 6
πονηροὺς τιμῶντες καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀπαγορεύοντες. εἶναι γάρ ⟨φασιν⟩,
ὡς προεῖπον, τὸν Κάϊν τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως καὶ τὸν Ἄβελ τῆς
ἀσθενεστέρας. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις τῇ Εὔᾳ προσπλακείσας γεγεν-
νηκέναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ, καὶ εἶναι τῆς μὲν τὸν Κάϊν τῆς δὲ τὸν
Ἄβελ· εἶναι δὲ ⟨καὶ⟩ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ τῶν τοιούτων 7
δυνάμεων εἴτουν ἀγγέλων γεγεννημένους· καὶ τοὺς γεννηθέντας παῖ-
δας, Κάϊν τέ φημι καὶ Ἄβελ, ἐρίσαι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν γεγεννη-
μένον ἀπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως πεφονευκέναι τὸν ἀπὸ τῆς ἥττονος
δυνάμεως καὶ ἀσθενεστέρας. | P278

3. Τὰ δὲ αὐτὰ μυθώδη καὶ οὗτοι παραπλέκουσι τῇ περὶ τῶν 3, 1
αὐτῶν δηλητηρίων τῆς ἀγνωσίας δόσει, τοῖς πειθομένοις ἐπιβουλεύ-
οντες ὅτι δεῖ πάντα ἄνθρωπον ἑαυτῷ ἑλέσθαι τὴν ἰσχυροτέραν δύ-
ναμιν καὶ τῆς ἥττονος καὶ ἀτόνου ἀποχωρίζεσθαι, τουτέστιν τῆς
τὸν οὐρανὸν ποιησάσης καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν κόσμον, καὶ ὑπερ-
βαίνειν εἰς τὰ ἀνώτατα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σταυρώσεως. διὰ γὰρ 2
τοῦτο, φασίν, ἦλθεν ἄνωθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐνεργηθῇ δύναμις ἰσχυρά,
κατὰ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως τὸ τρόπαιον λαβοῦσα καὶ τὸ σῶμα
παραδοῦσα. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τοῦτο λέγουσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλα. οἱ 3
μὲν γὰρ λέγουσι διὰ τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν Χριστὸν παραδοθῆναι
αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, βουλόμενον διαστρέφειν τὰ κατὰ τὸν νόμον.
ἐπαινοῦσι γὰρ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἰούδαν, ὡς ἔφην, καὶ λέγουσι· τού-

2ff vgl. Filastrius haer. 2; S. 2, 20ff Marx *dicentes ex altera virtute i. e. diaboli Cain factum, ex altera autem Abel beatissimum natum et virtutem maiorem quae erat in ipso Cain invaluisse, inquit, ut suum interficeret fratrem* — **19—S. 66, 9** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judae propter hanc causam reddendam putant. animadvertens enim inquiunt Judas, quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. et alii sic contra disputant et dicunt: quia potestates huius mundi nolebant pati Christum ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani tradidit Christum, ut salus, quae impediebatur per virtutes quae obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset et ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari*

V M

2 ⟨φασιν⟩ * **5** τῆς beidemale auf Rasur V corr **6** ⟨καὶ⟩ * **7** τοὺς] τούτους M **7** lies wohl γεγενημένους * **14** καὶ² hineingeflickt V corr **15f** ὑπερβαίνειν, ειν drüber geschrieben V corr **17** ἐνεργηθῇ] ἐπιτελεσθῇ ἐνεργηθῇ, ἐνεργηθῇ durchgestrichen V corr ἐπιτελεσθῇ M | δύναμις ἰσχυρὰ aus δυνάμεις ἰσχυραὶ V corr **22** γὰρ auf Rasur V corr | ὡς ἔφην nachgetragen V corr

του ἕνεκεν παραδέδωκεν αὐτόν, ἐπειδὴ ἠβούλετο καταλύειν τὰ καλῶς δεδιδαγμένα. ἄλλοι δὲ τῶν αὐτῶν· οὐχί, φασίν, ἀλλὰ ἀγαθὸν 4
αὐτὸν ὄντα παρέδωκεν κατὰ τὴν ἐπουράνιον γνῶσιν. ἔγνωσαν γάρ, φασίν, οἱ ἄρχοντες | ὅτι ἐὰν ὁ Χριστὸς παραδοθῇ σταυρῷ κενοῦται D 274
αὐτῶν ἡ ἀσθενὴς δύναμις. καὶ τοῦτο, φησί, γνοὺς ὁ Ἰούδας ἔσπευ- 5
σεν καὶ πάντα ἐκίνησεν ὥστε παραδοῦναι αὐτόν, ἀγαθὸν ἔργον ποιήσας ἡμῖν εἰς σωτηρίαν. καὶ δεῖ ἡμᾶς ἐπαινεῖν καὶ ἀποδιδόναι αὐτῷ τὸν ἔπαινον, ὅτι δι' αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἡμῖν ἡ τοῦ σταυροῦ σωτηρία καὶ ἡ διὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῶν ἄνω ἀποκάλυψις.

Κατὰ πάντα δὲ τρόπον οὗτοι ἠπάτηνται, οὐκ ἀγαθόν τινα τι- 6
μῶντες ἢ ἐπαινοῦντες. δῆλον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου αὐτοῖς ταῦτα ὑπέσπαρται, τὰ τῆς ἀγνοίας λέγω καὶ ἀπάτης. πληροῦται δὲ ἐπ' 7
αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον »οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ καλὸν | πονηρὸν καὶ Ö 514
τὸ πονηρὸν ἀγαθόν, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς καὶ τὸ φῶς σκότος, οἱ λέγοντες τὸ γλυκὺ πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν γλυκύ«. πάντῃ γὰρ 8
ἐκφωνεῖ παλαιὰ καὶ καινὴ διαθήκη τοῦ Κάϊν τὴν ἀσέβειαν ἐπικηρυκευομένη. οὗτοι δὲ τοὐναντίον, τοῦ σκότους ὄντες ἐρασταὶ καὶ τῶν κακοποιῶν μιμηταί, τὸν Ἄβελ μισοῦσι, τὸν δὲ Κάϊν ἀγαπῶσι καὶ τῷ Ἰούδᾳ τὸν ἔπαινον διδόασι. φθοριμαίαν δὲ γνῶσιν ⟨σχηματί⟩ζονται, 9
δύο τάττοντες δυνάμεις, ἀσθενεστέραν τε καὶ δυνατωτέραν, ἀντιμαχομένας [δὲ] πρὸς ἀλλήλας, ποιούσας δὲ ἐν τῷ κόσμῳ οὐ γνώμης ἀλλοίωσιν, | ἀλλὰ τῶν γεγενημένων τοὺς μὲν κατὰ φύσιν ἀπὸ κακίας P 279
τὴν οὐσίαν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀπὸ ἀγαθότητος. οὐδένα δὲ κατὰ γνώμην ἀγαθὸν ἢ φαῦλον εἶναι λέγουσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν.

4. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν περὶ τοῦ Κάϊν, ὡς ἡ μὲν παλαιὰ διαθήκη 4, 1
φησίν »ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἥτις ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ χειρός σου« καὶ πάλιν »ἐπικατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἔσῃ στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς«. συνῳδὰ δὲ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ 2
περὶ τούτου λέγει, ὅτε Ἰουδαῖοι ἔλεγον »ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν«. ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτοὺς | ἔφη »ὑμεῖς υἱοί ἐστε τοῦ πατρὸς D 275

13 Jes. 5, 20 — **18** vgl. Röm. 9, 13 — **26** Gen. 4, 11 — **27** Gen. 4, 12 — **30** Joh. 8, 41 — **31** Joh. 8, 44

V M

11 *τοῦ* nachgetragen V corr **12** *τὰ* nachgetragen V corr **17** *δὲ τοὐναντίον*] *γὰρ τουναντίον, τοὐναντίον* durchgestrichen u. *γὰρ* durch *δὲ* ersetzt V corr *δὲ* M **18 f** *τὸν Ἰούδα* M **19** ⟨*σχηματί*⟩*ζονται* *] *ἔχουσι* auf einer größeren Rasur, nachher *ζονται* durchgestrichen V corr *ἔχουσι* M **20** *δυνατωτέραν* Corn.] *δυναμωτέραν* V M **21** [*δὲ*] *

ὑμῶν τοῦ διαβόλου, ὅτι ψεύστης ἐστίν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης
ἦν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔμεινεν· ὅταν
λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης
ἦν«. ὅθεν καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις ἀκούουσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο πατέρα 3
μὲν τῶν Ἰουδαίων φάσκουσιν εἶναι τὸν διάβολον, ἔχειν δὲ πατέρα
ἄλλον καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα πάλιν πατέρα. ἀλλὰ ἀθυρογλώττως 4
φθέγγονται, τὴν διάνοιαν τυφλώττοντες. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν πάντων
δεσπότην, θεὸν Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν καὶ πάντων, τὴν συγγέ-
νειαν ἐκείνῳ ἀνάγουσι, τοῦτον πατέρα τοῦ ἐκείνου πατρὸς εἶναι λέ-
γοντες, τὸν νομοθετήσαντα διὰ Μωυσέως καὶ τοσαῦτα θαυμάσια
πεποιηκότα. οὐκ ἔστιν δὲ τοῦτο, ὦ ἀγαπητοί. αὐτὸς γὰρ εὐθύς 5
[φησιν] ὁ κύριος, ἐν ἅπασιν ἡμῶν τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἵνα μὴ
ἐν παρεκβάσει γενώμεθα τοῦ προκειμένου ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων σοφιζό-
μενοι καὶ διανοούμενοι, λέγων πατέρα αὐτῶν εἶναι τὸν διάβολον
Ἰούδαν *, ὃν καὶ Σατανᾶν κέκληκεν καὶ διάβολον λέγων πρὸς τοὺς 6
μαθητάς »οὐχὶ τοὺς δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διά-
βολος;« οὐχὶ διάβολον λέγων φύσει, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην. πάλιν 7
δὲ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει »πάτερ κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, τήρησον τού-
τους οὓς δέδωκάς μοι. ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν, ἐφύλαξα αὐτούς, καὶ
οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας«. πάλιν ἄλλοτε 8
λέγει ὅτι »δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ δι' οὗ παραδοθήσεται. συνέφερεν γὰρ αὐτῷ
εἰ οὐκ ἐγεννήθη«, καὶ τὰ ἑξῆς. | ἄρα γοῦν ἐξ ἅπαν|τος ἔγνωμεν P280
ὡς περὶ τοῦ Ἰούδα ἔλεγεν τοῖς Ἰουδαίοις· »ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ 9 Ö516
καὶ δεδούλωται«, καὶ ᾧ τις πείθεται, τοῦτον πατέρα ἔσχηκεν καὶ
ἀρχηγὸν τῆς αὐτοῦ πειθοῦς. φησὶν οὖν ὁ κύριος »ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ 10
πατρὸς | ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ«, ἐπειδὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τῷ Ἰούδᾳ D276
ἐπείσθησαν, καθάπερ ἀπὸ θεοῦ ἐκκλίνασα ἡ Εὔα τῷ ὄφει ἐξ ἀρχῆς
ἐπείσθη. ἔπειτα ὅτι καὶ ψεύστης ἦν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ κλέπτης 11
κατὰ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον. διὸ καὶ αὐτῷ παρέδωκε τὸ

4 vgl. unten haer. 40, 5, 5; II 85, 28ff — **16** Joh. 6, 70 — **18** Joh. 17, 11f — **21** Matth. 26, 24 — **24** II Petr. 2, 19 — **26** Joh. 8, 44 — **29f** vgl. Joh. 12, 6

V M

3 *ἐκ τῶν* auf Rasur V corr **7** *τὸν* aus *τῶν* V corr **12** [*φησιν*] * **14** *λέγων* *] *λέγει* V M | *αὐτῶν* U] *ἑαυτῶν* V M **15** * ⟨*ἐσήμανε*⟩ * **17** *διάβολον* *] *διάβολος* V M **19** *ἐφύλασσα* V M **22** *οὐαὶ δὲ*] *οὐδὲ* M | *γὰρ*] *δὲ*, durchgestrichen u. *γὰρ* auf Rasur gesetzt V corr **23** *εἰ* auf Rasur V corr **27** *ὑμῶν* nachgetragen V corr **29** nach *ὅτι* ein Wort von 2—3 Buchstaben ausradiert V corr | vor *ψεύστης* + *ὁ* M; lies wohl *οὐ ψεύστης ἦν μόνον* * **30** *τὸ*[1] aus *τῷ* V corr

γλωσσόκομον, ἵνα ἀναπολόγητος ᾖ διὰ φιλαργυρίαν τὸν ἴδιον δεσπότην παραδοὺς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. τίς οὖν ὁ τούτου πατήρ, ὁ 12
πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ὑπάρχων, ἀλλ' ἢ ὁ Κάϊν, οὗ μιμητὴς ὁ Ἰούδας;
ἐκεῖνος γάρ, ψευσάμενος τῷ ἀδελφῷ ὡς ἐν φιλαδελφίᾳ, ἠπάτησε καὶ
παρέπεισεν διὰ τοῦ ψεύδους καὶ ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ ἐπάρας
τὴν χεῖρα ἀπέκτεινεν. οὕτω καὶ ὁ Ἰούδας »τί θέλετέ μοι« φησί 13
»δοῦναι, καὶ ἐγὼ αὐτὸν παραδώσω ὑμῖν;« καί »ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός
ἐστι, κρατήσατε αὐτόν«. καὶ ἐλθὼν ὁ προδότης »χαῖρε Ῥαββί« ἔλεγε,
τοῖς χείλεσι τιμῶν, καρδίαν δὲ πόρρω ἀπέχουσαν θεοῦ κεκτημένος.

5. Ἆρα γοῦν οὗτος ὁ Ἰούδας, πατὴρ αὐτῶν γενόμενος κατὰ τὴν 5, 1
ἀρνησιθεΐαν καὶ προδοσίαν, Σατανᾶς ὑπάρξας καὶ διάβολος οὐ τῇ
φύσει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, υἱὸς γεγένηται οὗτος κατὰ μίμησιν τοῦ Κάϊν
τοῦ ἀνθρωποκτόνου τοῦ ψεύστου, ἐπειδὴ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸ
αὐτοῦ ψεύστης ἦν, οὐχὶ ὁ Ἀδὰμ ἀλλ' ὁ διάβολος, οὗ τὴν μίμησιν 2
ἔσχεν ἐν τῇ ἀδελφοκτονίᾳ καὶ μίσει καὶ ψεύδει καὶ πρὸς θεὸν ἀντιλογίᾳ, τῷ λέγειν, »μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου; οὐκ οἶδα ποῦ
ἐστιν«· οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῷ κυρίῳ φησί »μὴ δωρεὰν σέβεται
Ἰὼβ τὸν θεόν;« ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος τῷ ψεύδει ἀπατᾷ τὴν 3
Εὔαν καὶ τὸν Ἀδάμ, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγων καὶ φιλίαν προσποιητὴν ἐνδεικνύμενος, ὅτι »ἔσεσθε ὡς θεοί, καὶ οὐκ ἀποθανεῖσθε«, τοῦτον μιμούμενος ὁ Κάϊν προσχήματι φιλαδελφίας ἠπάτα τὸν ἀδελφὸν
λέγων »διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον«. διὰ τοῦτο | καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης 4 D277
εἶπεν »ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, | οὗτος οὐ τετελείωται ἐν τῇ P281
ἀγάπῃ, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Κάϊν ἐστίν, ὃς ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.
καὶ διὰ τί αὐτὸν ἀπέκτεινεν; ὅτι ἦν πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐζήλωσε τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἦν καλά«. οὕτω καὶ οὗτοι μᾶλλον φθο- 5
νοῦντες τῷ Ἄβελ τῷ καλὰ ἔργα ἔχοντι, τὸν δὲ Κάϊν τιμῶντες, πῶς
οὐκ ἐλέγχονται, διαρρήδην τοῦ σωτῆρος λέγοντος καὶ ἀπότομον ἀπόφασιν ὁρίζοντος αὐτοῖς ὅτι »ζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης πᾶν
αἷμα δίκαιον ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐκκεχυμένον ἕως

4 vgl. Gen. 4, 8 — **6** Matth. 26, 15 — **7** Matth. 26, 48 — **8** Matth. 26, 49 — **9** vgl. Matth. 15, 8 (Jes. 29, 13) — **16** Gen. 4, 9 — **17** Hiob 1, 9 — **20** Gen. 3, 5. 4 — **22** Gen. 4, 8 — **23ff** vgl. I Joh. 3, 15; 4, 18; 3, 12 — **29** Matth. 23, 35

V M

3 ὁ² < M **4** ἐκεῖνος Corn.] ἐκεῖ V M **5** τοῦ nachgetragen V corr | ἐξαγαγὼν αὐτὸν nachgetragen V corr **10** vor πατὴρ ein Buchstabe (ὁ?) ausradiert V corr **15** vor ψεύδει + τῷ M nachgetragen V corr **21** προ///σχήματι, σ ausradiert V corr **24** ὃς *] ὅτι V M

Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, οὓς ἀπεκτείνατε μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου« καὶ τὰ ἑξῆς; | Ö518

6. *Οὐκ ἄρα τοίνυν ὡς οὗτοί φασι διὰ γνῶσιν ὁ Ἰούδας παρέδωκε* **6, 1**
τὸν σωτῆρα οὐδὲ οἱ Ἰουδαῖοι μισθὸν ἔχουσι σταυρώσαντες τὸν κύριον,
καίτοι γε διὰ σταυροῦ ἐχόντων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν. οὔτε γὰρ παρέ- **2**
δωκεν αὐτὸν Ἰούδας, ἵνα γένηται ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ κατὰ ἄγνοιαν
καὶ ζῆλον καὶ φιλαργυρίαν ἀρνησιθεΐας. κἄν τε γὰρ εἴποι ἡ γραφὴ **3**
τὸν Χριστὸν μέλλοντα σταυρῷ παραδίδοσθαι ἢ κἂν εἴπῃ ἡ θεία
γραφὴ τὰ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμῶν ἐπιτελούμενα ἀτοπή-
ματα, οὐ πάντως εὕροι ἄν τις ἡμῶν τῶν τὰ παράνομα πραττόντων
ἀπολογίαν, τὴν τῆς γραφῆς μαρτυρίαν προφέρων προθεσπιζούσης
ταῦτα ἔσεσθαι. οὐ γὰρ ὅτι εἶπεν ἡ γραφὴ ποιοῦμεν, ἀλλ' ὅτι ἐμέλ- **4**
λομεν ποιεῖν προεῖπεν ἡ γραφή, διὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόγνωσιν καὶ
ἵνα θεὸς ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἐπιφέρων δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἁμαρτα-
νόντων μὴ ὑποληφθῇ πάθει συνεχόμενος. ἡ γὰρ καθ' ἑκάστου τῶν **5**
ἁμαρτανόντων παρὰ θεοῦ ὀργὴ οὐκ ἀπὸ πάθους ὁρμᾶται· ἀπαθὲς
γὰρ τὸ θεῖον, ἐπιφέρει δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ ἀνθρώπων οὐ πάθει
ληφθὲν ἀγανακτήσεως οὐδὲ ὀργῇ ἡττηθὲν καὶ κρατούμενον. | *δείκνυσι* D278
γὰρ τὸ ἀπαθὲς ὁ θεός, προειπὼν ἡμῖν τὴν ἐσομένην κρίσιν καὶ τὴν
δικαίαν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν γινομένην, ἵνα τὸ ἀπαθὲς σημάνῃ τῆς
θεότητος. προεῖπεν τοίνυν ἡ γραφὴ κατὰ πρόγνωσιν προασφαλιζο- **6**
μένη καὶ διδάσκουσα, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς ὀργὴν ἀνήκεστον θεοῦ,
τὴν οὐ πάθει ὁρισθεῖσαν οὐδὲ συμβαίνουσαν ἀπὸ ἥττης, ἀλλὰ
δικαιότατα τοῖς τὴν ἁμαρτίαν | *ἐκτελοῦσιν ἀνθρώποις προετοιμασθεῖ-* P282
σαν καὶ μὴ μετανοοῦσιν ἐξ ἀληθείας.

7. *Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὐχ ὅτι εἶπεν ἡ θεία γραφή,* **7, 1**
ἐσταύρωσαν Ἰουδαῖοι καὶ παρέδωκεν Ἰούδας τὸν σωτῆρα, ἀλλ' ὅτι
ἔμελλεν παραδιδόναι Ἰούδας καὶ Ἰουδαῖοι σταυροῦν, τούτου ἕνεκα
προεῖπεν ἡ θεία γραφὴ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ. ὥστε οὖν οὐκ ἐν γνώσει τῆς ἐσομένης εὐεργεσίας τῷ **2**
κόσμῳ παραδέδωκε τὸν κύριον Ἰούδας, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ' εἰδὼς
μὲν ὅτι ὁ αὐτοῦ δεσπότης ὑπῆρχεν, ἀγνοῶν δὲ ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ

14 vgl. Röm. 3, 5

V M

2 *τὰ* hineingeflickt V^{corr} **4** *οἱ* < M **15f** *καθ' ἕκαστον τῶν ἁμαρτανόντων* nachgetragen V^{corr} **15** *ἑκάστου* *] *ἕκαστον* V M **17** *ἀνθρώπων* Pet.] *ἄνθρωπον* V M **20** *σημαίνῃ* M **21f** *προασφαλιζομένη, προ* vorgesetzt V^{corr} **29** *ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ* nachgetragen V^{corr}

κόσμῳ. πῶς γὰρ ἂν εἴη σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιμελόμενος ὁ παρ' 3
αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἀκούων »ἀπωλείας υἱός« καὶ τό »συμφέρει αὐτῷ,
εἰ οὐκ ἐγεννήθη« καὶ τό »ἑταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει« καὶ τό »εἷς ἐξ ὑμῶν
παραδώσει με« καὶ τό »ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον ἐπῆρεν κατ'
ἐμοῦ πτερνισμόν« (ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον ἐκ προαγούσης μαρτυρίας
τοῦ ψαλτηρίου) | καὶ ⟨τό⟩ »οὐαὶ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παρα- Ö520
δίδοται«; αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰούδας περὶ ἑαυτοῦ τὸ πᾶν ὑπέφηνεν καὶ 4
τὴν τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν ἄνοιαν καὶ ⟨ἀφ'⟩ ἑαυτοῦ ἤλεγξεν, εἰ καὶ
ἄκων ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ τίμημα τὰ τριάκοντα ἀργύρια
ὕστερον μεταμεληθεὶς καὶ ἀποστρέψας τὰ ἀργύρια, ὡς κακόν τι πε-
πραχώς, κακὸν μὲν ἑαυτῷ κακὸν δὲ καὶ τοῖς σταυρώσασιν. ὁ δὲ 5
κύριος ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ ἐπιτελῶν ἡμῖν τε καὶ τῷ κόσμῳ ἑαυτὸν
παραδέδωκεν, ἵνα γένηται | ἡμῖν σωτηρία. ἄρα οὖν οὐχὶ τῷ Ἰούδᾳ 6 D279
τῷ προδότῃ ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, ἀλλὰ τῷ ἐλεήμονι σωτῆρι, τῷ
τὴν ψυχὴν θέντι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προβάτων, καθὼς
αὐτὸς εἶπε. πῶς γὰρ ὁ νομίσας ἀγαθὸν ἐπιτελέσαι ὕστερον λέγει ὅτι 7
»μεταμεμέλημαι παραδεδωκὼς αἷμα ἀθῷον« καὶ ἀπέστρεψε τὰ ἀργύ-
ρια, καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις »καὶ ἀπέ-
στρεψε τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου παρὰ
τῶν υἱῶν Ἰσραήλ«, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ »εἰ δίκαιόν ἐστιν
ὑμῖν, δότε τὸν μισθόν μου ἢ ἀπείπασθε«, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προ- 8
φήτῃ »καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, καὶ εἶπεν,
κάθες αὐτὸ εἰς τὸ χωνευτήριον καὶ ἴδε εἰ δόκιμόν ἐστιν, ὡς ἐδοκι-
μάσθην ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ«. | P283

8. Καὶ πόσα ἔστιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς συλλέγειν περὶ τῶν 8, 1
τελειωθέντων ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν, οὐ κατὰ τὴν Ἰούδα πρὸς τὸ ἀγα-
θὸν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν (οὐ κατὰ ἀνάγκην ἀλλὰ ἐκ
προαιρέσεως ἑαυτοῦ) παράδοσιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῆς
ἡμῶν σωτηρίας. οἶδα δὲ εἰς πολὺν ὄγκον ἄγων τὰς μαρτυρίας, 2

2 vgl. Joh. 17, 12 — Matth. 26, 24 — **3** Matth. 26, 50 — Matth. 26, 21 — **4** Joh. 13, 18 — **5** vgl. Psal. 40, 10 — **6** Matth. 26, 24 — **9** vgl. Matth. 27, 3ff — **15** vgl. Joh. 10, 11 — **17** Matth. 27, 4. 3 — **18** vgl. Matth. 27, 9 — **20** Sach. 11, 12a — **22** Sach. 11, 12b. 13

V M

3 ἐξ nachgetragen V corr **6** ⟨τό⟩ * **8** τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν an Stelle von etwas anderem V corr | ⟨ἀφ'⟩ * **14** σωτῆρι nachgetragen V corr **16** ὕστερον + δὲ, durchgestrichen V corr **19** ἀργυρ///ους, ι ausradiert V corr

ὡς λέγει πάλιν ἄλλος προφήτης »γενέσθω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος« *, ὅς »πρηνὴς γενόμενος 3
ἐλάκησε μέσος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ« καὶ τὸ πέρας ἀγχόνῃ χρησάμενος † ἔδειξεν τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας διολέσας.
τῷ διαπεσεῖν τῆς ἐλπίδος κατὰ τὴν αὐτοῦ ἄτακτον καὶ προπετῆ κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ ἐπιβουλὴν καὶ ἕνεκεν φιλαργυρίας ἐπ' ἀρνησιθείαν *· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτῶν ἀριθμὸν 4
Ματθίαν κατέστησαν, λέγοντες »ἀφ' οὗ παρέβη Ἰούδας ἀπελθεῖν εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον«. ποῖον δὲ τοῦτον ἀλλ' ἢ ὃν ἀπεφήνατο αὐτῷ 5
ὁ σωτὴρ | λέγων ὅτι ἐστὶν υἱὸς ἀπωλείας; οὗτος γὰρ ἀφωρίσθη αὐτῷ D280
τόπος ὁ τῆς ἀπωλείας, ἔνθα ἔσχεν ἀντὶ μερίδος μερίδα καὶ ἀντὶ ἐπισκοπῆς ἀποστολικῆς τὸν τόπον τῆς ἀπωλείας.

Περὶ τούτου δὲ ἱκανῶς ἔχειν τὰ εἰρημένα νομίσαντες καθεξῆς 6
πάλιν ἐφ' ἑτέραν ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί, τὰ σκολιὰ πάλιν καὶ θηριώδη | Ö522
καὶ ἰοβόλα διδάγματα ἀποκαλύπτοντες τῶν παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐξ ἐπιπλάστου διαβολικῆς ἐπιπνοίας τῷ κόσμῳ λύμης ἕνεκα ἐμβεβροντημένων. τῶν γὰρ τοιούτων τὴν γνώμην τῶν τοῦ χείρονος ὀρεγομέ- 7
νων, ἐφκυΐαν τῷ γένει τοῦ βουπρήστου κανθάρου, ἀποκαλύψαντες οὖσάν τε ἐπιβλαβῆ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καταθλάσαντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔρευναν τὸν νοῦν ἐπιβαλόμενοι τὸν θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσώμεθα, ὦ Χριστοῦ παῖδες. | P284

Κατὰ Σηθιανῶν ιθ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λθ.

1. *Σηθιανοὶ πάλιν αἵρεσις ἑτέρα ἐστὶν οὕτω καλουμένη, οὐ παντα- 1, 1*
χοῦ δὲ αὕτη εὑρίσκεται οὔτε ἡ πρὸ ταύτης ἡ τῶν Καϊανῶν λεγομένη·

1 Act. 1, 20 (Psal. 68, 26; 108, 8) — **2** Act. 1, 18 — **8** Act. 1, 25 — **22ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 3 (schöpft aus Epiph.); Hippolyt refut. V 19—22 steht ferner

V M

2 * wohl etwas ausgefallen, wie ⟨*σημαίνων ὅτι ἀπέθανεν κακῷ θανάτῳ ὁ Ἰούδας*⟩ * | *ὅς* aus *ὡς* V corr *ὡς* M **4** † *ἔδειξεν*] lies wohl *ἐφαίνετο* (oder ⟨*ἑαυτὸν*⟩ . . . *διολέσαντα*) * **5** *τῷ*] *τὸ* M **7** * etwa ⟨*ὁρμήν*⟩ * | *ἀντ'* auf Rasur V corr | *εἰς τὸν* auf Rasur V corr | *αὐτῶν* U] *αὐτὸν* V M **10** *οὗτος* U] *οὕτως* V M **11** vor *ἔνθα* ein *οὗ* durchgestrichen V corr **12** *τὸν* nachgetragen V corr **13** lies *τούτων*? * **15** *διδάγματα*] *δήγματα, δή* auf Rasur V corr **16** *ἐπιπνοίας* *] *ἐπινοίας* V M **21** Unterschrift *κατὰ Καϊανῶν* V M **22** Überschrift *κατὰ Σηθιανῶν ἐννεακαιδεκάτη ἡ καὶ λθ* V M **24** *δὲ* nachgetragen V corr | *ταύτης ἡ τῶν* angeflickt V corr

τάχα δὲ ἤδη καὶ αἱ πλείους τούτων ἐξερριζώθησαν ἐκ τοῦ κόσμου. τὸ γὰρ οὐκ ἐκ θεοῦ ὂν οὐ σταθήσεται, ἀλλὰ καιρῷ μὲν ἀκμάζει, εἰς τὸ παντελὲς δὲ διαρκῶς οὐκ ἐμπαραμένει. τάχα δὲ οἶμαι ἐν τῇ 2
τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ συντετυχηκέναι καὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει (οὐ γὰρ ἀκριβῶς τὴν χώραν μέμνημαι, ἐν ᾗ αὐτοῖς συνέτυχον)· καὶ τὰ μὲν κατὰ ἱστορίαν φύσει αὐτοψίᾳ περὶ ταύτης ἔγνωμεν, τὰ δὲ ἐκ συγγραμμάτων περὶ αὐτῆς ἐμάθομεν.

Οὗτοι γὰρ οἱ Σηθιανοὶ ἀπὸ Σὴθ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀδὰμ σεμνύνονται 3
τὸ γένος κατάγειν αὐτόν τε δοξά|ζουσι καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ὅσαπερ D 281
ἀρετῆς εἶναι * ἀναφέρουσι, τά τε τῆς ἀρετῆς τεκμήρια καὶ δικαιοσύνης καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπάρχει. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὀνομάζουσι καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν διαβεβαιοῦνται. διδάσκουσι 4
δὲ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν οὕτω, ὅτι, φησίν, ἐξ ἀγγέλων γεγένηται τὰ πάντα καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἄνω δυνάμεως.

2. Οὗτοι γὰρ συνῳδὰ λέγουσι τῇ πρώτῃ αἱρέσει τῶν Καϊανῶν 2, 1
κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· γεγενῆσθαι ἐξ ὑπαρχῆς εὐθὺς δύο ἀνθρώπους καὶ ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ, περὶ τούτων τε στασιάσαντας τοὺς ἀγγέλους εἰς ⟨πόλεμον πρὸς⟩ ἀλλήλους ἥκειν, οὕτω τε πεποιηκέναι ἀποκτανθῆναι τὸν Ἄβελ ὑπὸ τοῦ Κάϊν· ἦν γὰρ ἡ στά- 2
σις τοῖς ἀγγέλοις ἀγωνιζομένοις περὶ τῶν γενῶν τῶν ἀνθρώπων, * τούτων τῶν δύο, τοῦ γεγεννηκότος τὸν Κάϊν καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Ἄβελ. κεκρατηκέναι δὲ τὴν ἄνω δύναμιν, ἣν Μητέρα φάσκουσι 3
καὶ Θήλειαν· δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἶναι καὶ μητέρας ἄνω καὶ θηλείας καὶ ἄρρενας, ὀλίγου δὲ δεῖ καὶ συγγενείας καὶ πατριαρχίας λέγειν.

8 ff vgl. unten c. 3, 5; S. 74, 15 ff u. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *de Christo autem sic sentiunt, ut dicant illum tantummodo Seth et pro ipso Seth ipsum fuisse* — **15** vgl. haer. 38, 2, 6 f; II 65, 1 ff — **16—24** vgl. Ps. Tertullian a. a. O. *huius perversitatis doctrina haec est: duos homines ab angelis constitutos, Cain et Abel. propter hos magnas inter angelos contentiones et discordias extitisse* Filastrius haer. 3; S. 2, 28 ff Marx *quod duobus creatis hominibus initio et angelis in dissensione constitutis tenuit virtus in coelo feminea; apud eos enim masculi et feminae, dii deaeque esse putantur* — **23** zu *Θήλειαν* vgl. Hippolyt refut. V 19, 14; S. 119, 5 Wendland *γέννημα Θηλείας*

V M

7 *περὶ αὐτῆς ἐμάθομεν* durchgestrichen V corr < M **9** *τε* *] *δὲ* V M **10** * etwa ⟨*δοκεῖ*⟩ Pet. **18** ⟨*πόλεμον πρὸς*⟩ * **19** nach *ὑπὸ τοῦ Κάϊν* + *ἀποκτανθῆναι τὸν Κάϊν μόνον*, durchgestrichen V corr **20** * etwa ⟨*στασιαζόντων*⟩ * **24** *ἄρσενας* V | *δεῖ* *] *δεῖν* V M

ἐπεὶ οὖν κεκράτηκε, φασίν, ἡ Μήτηρ καὶ Θήλεια καλουμένη, γνοῦσα ὅτι 4
ἀπέκτανται Ἄβελ, ἐνθυμηθεῖσα ἐποίησε γεννηθῆναι τὸν Σὴθ καὶ ἐν Ö524
τούτῳ ἔθετο τὴν αὐτῆς δύ|ναμιν, [καὶ] κατα|βαλοῦσα ἐν αὐτῷ σπέρμα P285
τῆς ἄνωθεν δυνάμεως καὶ τὸν σπινθῆρα τὸν ἄνωθεν πεμφθέντα εἰς
πρώτην καταβολὴν τοῦ σπέρματος καὶ συστάσεως. καὶ εἶναι ταύτην 5
σύστασιν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐκλογὴν σπέρματος καὶ γένους, ὅπως
διὰ τῆς τ⟨οι⟩αύτης συστάσεως καὶ τούτου τοῦ σπέρματος καθαιρεθῶσιν
αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων καὶ τοὺς
δύο ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρώπους. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ τὸ γένος 6
τοῦ Σὴθ ἀφορισθὲν ἐντεῦθεν κατάγεται, ἐκλογῆς ὂν καὶ διακεκριμέ-
νον τοῦ ἄλλου γένους. προβαινόντων γὰρ τῶν καιρῶν, φασί, καὶ | 7 D282
ὁμοῦ ὄντων τῶν δύο γενῶν, τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Ἄβελ, εἰς τὸ αὐτό
⟨τε⟩ συνελθόντων διὰ κακίαν πολλὴν καὶ ὁμοῦ μιχθέντων, ἀποβλέ-
ψασα ἡ πάντων Μήτηρ καθαρὸν τὸ σπέρμα τῶν ἀνθρώπων ἠβου-
λήθη ἀπεργάσασθαι, ὡς προεῖπον, διὰ τὸ τὸν Ἄβελ ἀπεκτάνθαι, καὶ
τοῦτον τὸν Σὴθ ἐξελέξατο καὶ καθαρὸν ἔδειξεν καὶ ἐν τούτῳ τὸ
σπέρμα μόνῳ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ καθαρότητος κατέθετο.

3. Ἰδοῦσα δὲ πάλιν πολλὴν ἐπιμιξίαν καὶ ἄτακτον ὁρμὴν τῶν 3, 1
ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰς μῖξιν τῶν δύο γενῶν ἐλθόντων,
καὶ συστάσεις τινὰς γενῶν τὴν αὐτῶν ἀταξίαν ἐμποιήσασαν, πορευ-
θεῖσα πάλιν ἡ αὐτὴ Μήτηρ τε καὶ Θήλεια κατακλυσμὸν ἤνεγκε καὶ
ἀπώλεσε πᾶσαν στάσιν ἀνθρώπου παντός ⟨τε⟩ γένους ἐναντίου, ἵνα

1—11 vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *ob hanc causam illam virtutem quae super omnes virtutes esset quam matrem pronuntiant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi et nasci hunc Seth loco Abelis, ut evacuarentur angeli illi qui duos priores illos homines condidissent, dum hoc semen mundum oritur et nascitur* Filastrius haer. 3; S. 3, 3ff Marx *quod pervidens inquit mater, quia occisus est Abel iustus, cogitavit ut pareret iustum Seth, in quem et collocavit magnae virtutis spiritum, ut possint destrui, inquit, virtutes inimicae* — **4** zu *σπινθῆρ* vgl. Hippolyt refut. V 19, 6; S. 117, 16 Wendland u. V 19, 14; S. 119, 5ff — **18**—S. **74, 3** Ps. Tertullian a. a. O. *permixtiones enim dicunt angelorum et hominum iniquas fuisse, ob quam causam illam virtutem, quam sicut diximus pronuntiant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, ut et illud permixtionis semen tolleretur et hoc solum semen quod esset purum integrum custodiretur*

V M

3 [καὶ] * | καταβαλοῦσα Corn.] καταλαβοῦσα V M | αὐτῷ *] αὐτῇ V M **7** τ⟨οι⟩αύτης * **10** ἐντεῦθεν < M **11** γὰρ *] δὲ V M **13** ⟨τε⟩ * **17** σπέρμα *, vgl. Z. 3] γένος V M *spiritum* Filastrius | καθαθαρότητος V **22** lies ἀνθρώπων?, vgl. S. 77, 16 | ⟨τε⟩ *

δῆθεν τὸ καθαρὸν γένος τὸ ἀπὸ τοῦ Σὴθ καὶ δίκαιον μόνον μείνῃ ἐν κόσμῳ, εἰς σύστασιν τοῦ ἄνωθεν γένους τε καὶ σπινθῆρος τῆς δικαιοσύνης. ἔλαθον δὲ αὐτὴν πάλιν οἱ ἄγγελοι καὶ εἰσέδυσαν τὸν **2** Χὰμ εἰς τὴν κιβωτόν, ὄντα τοῦ αὐτῶν σπέρματος. ὀκτὼ γὰρ ψυχῶν σωθεισῶν ἐν τῇ τότε λάρνακι τοῦ Νῶε ἑπτὰ μὲν εἶναι τοῦ καθαροῦ γένους φασί, τὸν δὲ ἕνα εἶναι τὸν Χὰμ τῆς ἄλλης δυνάμεως ὑπάρχοντα, ὃν εἰσδῦναι λαθόντα τὴν ἄνω Μητέρα. ὑπὸ τῶν ἀγγέλων **3** δὲ τὸ τοιοῦτο συσκευασθὲν οὕτως ἀποτελεσθῆναι· ἐπειδὴ γάρ, φασίν, ἔγνωσαν οἱ ἄγγελοι ὅτι μέλλει πᾶν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπαλείφεσθαι ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πανουργίᾳ τινὶ τὸν προειρημένον Χὰμ εἰς διατήρησιν τοῦ ὑπ᾽ αὐτῶν κτισθέντος γένους τῆς κακίας παρεισέβαλον. καὶ ἐκ τούτου λήθη καὶ πλάνη περὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄτακτοι **4** φοραὶ ἁμαρτημάτων καὶ πολυμιξία κακίας ἐν τῷ κόσμῳ γεγένηται. καὶ οὕτως ὁ κόσμος εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀταξίας | αὖθις ἀνέκαμψεν P286 καὶ ἐνεπλήσθη κακῶν ὡς ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. ἀπὸ δὲ **5** τοῦ Σὴθ κατὰ | σπέρμα καὶ κατὰ διαδοχὴν γένους ὁ Χριστὸς ἦλθεν D283 αὐτὸς Ἰησοῦς, οὐχὶ κατὰ γέννησιν ἀλλὰ θαυμαστῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφηνώς, ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ Σὴθ ὁ τότε καὶ [Χριστὸς] νῦν ἐπιφοιτήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς Μητρὸς ἄνωθεν ἀπεσταλμένος.

4. Ταῦτα πάντα οὕτω γεγενῆσθαί φασιν ἐκεῖνοι. μωρὰ δὲ καὶ | **4,1** Ö526 ἀδρανῆ καὶ κενοφωνίας ἔμπλεα τὰ τοιαῦτα κηρύγματα, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. οὐ γὰρ δύο ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν, ἀλλὰ εἷς ὁ Ἀδὰμ **2** καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ὅ τε Κάϊν καὶ Ἄβελ καὶ Σήθ· καὶ οὐκέτι ἐκ δύο ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐξ ἑνὸς * ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ, τῶν γενῶν ὅλων

3—11 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *sed enim illos qui seminis illos prioris instituissent, occulte et latenter et ignorante illa matre virtute cum illis octo animabus in arcam misisse etiam semen Cham, quo semen malitiae non periret, sed cum ceteris conservatum et post cataclysmum terris redditum exemplo ceterorum excresceret et effunderetur et totum orbem et impleret et occuparet* — **4** vgl. I Petr. 3, 20 — **15 ff** vgl. zu 1, 4; S. 72, 11 ff u. Filastrius adv. haer. 3, 3; S. 3, 6 ff Marx *de Seth autem ipso Christum deum genus deducere aiunt. quidam autem ex eis non solum genus de eo deducere, sed etiam ipsum Christum esse adserunt atque opinantur* — **18** vgl. den Gedanken des wiederkehrenden Christus bei den Ebionäern haer. 30, 3, 5; I 337, 1 ff

V M

5 μὲν auf Rasur V corr **17** vor κατὰ + τὰ M **18** [Χριστὸς] * **25** * etwa ⟨τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων⟩ * **25 f** τῶν γενῶν — κατακλυσμοῦ < M

⟨ἐκ⟩ τοῦ Ἀδὰμ ἐχόντων τὰς ἑαυτῶν συστάσεις ἐν τῷ κόσμῳ. ἀπὸ δὲ 3
τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκ τοῦ Νῶε πάλιν, τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ οὐκ
ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπὸ ἑνὸς τοῦ Νῶε τοῦ κατὰ διαδοχὴν
ἐκ σπέρματος τοῦ Σὴθ πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἰς δύο διαι-
ρούμενον, ἀλλὰ εἰς ἓν γένος. ἀφ' οὗπερ καὶ Νῶε καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ 4
καὶ Σήμ, Χὰμ καὶ Ἰάφεθ, οἱ τούτου παῖδες, καὶ τρεῖς γυναῖκες τῶν
αὐτοῦ παίδων ἀπὸ τοῦ Σὴθ τὸ γένος κατάγουσι πάντες καὶ οὐχὶ ἀπὸ
δύο ἀνθρώπων τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὴν τούτων μυθοποιίαν.

5. Βίβλους δέ τινας συγγράφοντες ἐξ ὀνόματος μεγάλων ἀνδρῶν, 5, 1
ἐξ ὀνόματος μὲν Σὴθ ἑπτὰ λέγουσιν εἶναι βίβλους, ἄλλας δὲ βίβλους
ἑτέρας Ἀλλογενεῖς οὕτω καλοῦσιν, ἄλλην δὲ ἐξ ὀνόματος Ἀβραάμ,
ἣν καὶ ἀποκάλυψιν φάσκουσιν εἶναι, πάσης κακίας ἔμπλεον, ἑτέρας
δὲ ἐξ ὀνόματος τοῦ Μωυσέως καὶ ἄλλας ἄλλων. εἰς μωρίαν δὲ 2
πολλὴν τὸν νοῦν ἑαυτῶν κατάγοντες γυναῖκά τινα Ὡραίαν λέγουσιν
εἶναι τοῦ Σήθ. ὅρα δέ μοι, ἀγαπητέ, τὴν τούτων ἄνοιαν, ἵνα κατὰ
πάντα τρόπον καταγνῷς τῆς αὐτῶν δραματουργίας καὶ μυθώδους
ματαιοφροσύνης καὶ ἐπιπλάστου ληρολογίας. εἰσὶ μὲν | γὰρ ἄλλαι 3 D284
τινὲς αἱρέσεις, αἵτινες δύναμίν τινα εἶναι λέγουσιν, ἣν καλοῦσιν ὀνο-
μα⟨σ⟩τικῶς Ὡραίαν· τὴν παρ' ἄλλοις τοίνυν νομιζομένην δύναμιν
Ὡραίαν τε καλουμένην οὗτοι γυναῖκα τοῦ Σὴθ λέγουσιν. ὅθεν δυνά- 4

9—13 Bücher auf den Namen des Seth vgl. bei den »Gnostikern« haer. 26, 8, 1; I 284, 13 u. haer. 40, 7, 4 Hippolyt refut. V 22; S. 124, 28 Wendland *εἰ δέ τις ὅλην τὴν κατ' αὐτοὺς πραγματείαν βούλεται μαθεῖν, ἐντυχέτω βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ Παράφρασις Σήθ* — zu *Ἀλλογενεῖς* vgl. haer. 40, 2, 2; S. 82, 13; Erklärung des Namens haer. 40, 7, 1 u. 4; dazu auch Porphyrius vita Plot. c. 16 *ἀποκαλύψεις τε προφέροντες . . . Ἀλλογενοῦς* — *ἀποκάλυψις Ἀβραὰμ* wohl nicht zusammenfallend mit der slavisch erhaltenen Abrahamapokalypse, vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes⁴ III 336f — über Mosesbücher vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes⁴ III 302 — **14** *Ὡραία* vermutlich Schreibfehler für *Νωρέα*, vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 9; I 236 Harvey (Ophiten) *post quos* — Kain u. Abel — *secundum providentiam Prunici dicunt generatum Seth, post Noream*; *ex quibus reliquam multitudinem hominum generatam dicunt* u. die nachfolgende Bemerkung über die anderen Häresien (gemeint ist dabei wohl die *Νωρία* der »Gnostiker« haer. 26, 1, 3ff; I 275, 15. 18 u. 276, 9ff)

V M

1 ⟨ἐκ⟩ * **2** τοῦ³ nachgetragen V corr **10** μὲν] δὲ M | λέγουσιν *] λέγοντες V M **11** ἑτέρας wohl verderbt; lies vielleicht ἑπτὰ *, nach haer. 40, 7, 4; S. 88, 11f **12** ἔμπλεων, ω aus o V corr **14** nach γυναῖκα Rasur von 2—3 Buchstaben V **18f** ὀνομα⟨σ⟩τικῶς Dind. **20** οὗτοι] οὕτω V

μεθά τε ἀποδεῖξαι, ὡς ἴστε, ἀγαπητοί, καὶ φύσει ἄνθρωπον τὸν Σὴθ
καὶ οὐχὶ ἄνωθέν τι | παρηλλαγμένον λαβόντα, ἀδελφόν τε ὄντα φύσει P287
τοῦ Κάϊν καὶ Ἄβελ ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς μητρός. »ἔγνω γάρ« 5
φησίν »Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν
Κάϊν«, καὶ ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Κάϊν, ὅπερ ἑρμηνεύεται κτῆσις, λέγων
»ἐκτησάμην υἱὸν διὰ κυρίου θεοῦ«. καὶ πάλιν ⟨κατὰ⟩ τὸν Ἄβελ »ἔγνω 6
Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν καὶ ἐκά-
λεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἄβελ«. καὶ μετὰ πολλὰ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν 7
τὸν Ἄβελ »καὶ ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα
ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ«, ὅπερ ἑρμηνεύεται
ἀνταλλαγή· »ἀνέστησεν γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέ-
κτεινε Κάϊν«. τὸ δέ »ἐκτησάμην διὰ θεοῦ« καί »ἀνέστησέν μοι ὁ 8
θεός« ἕνα θεὸν δείκνυσι τὸν πάντων ποιητὴν καὶ δότην τῶν γεγεν-
νημένων. ὅτι δὲ οὗτοι ἔσχον γυναῖκας, ὅ τε | Κάϊν καὶ ὁ Σήθ, 9 Ö528
δῆλον· ὁ γὰρ Ἄβελ νεώτερος ἀπεκτάνθη, μηδέπω γήμας.

6. Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις εὑρίσκεται, τῇ καὶ λεπτῇ Γενέσει 6, 1
καλουμένῃ, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Σὴθ
ἡ βίβλος περιέχει, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι καταισχυνθῶσιν οἱ
τοὺς μύθους τῷ βίῳ ῥαψῳδήσαντες. τοῦ γὰρ Ἀδὰμ γεννήσαντος 2
υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἀνάγκη γέγονε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀδελφαῖς ταῖς
ἰδίαις συναφθῆναι τοὺς παῖδας· οὐ γὰρ ἦν παράνομον τὸ τοιοῦτον,
ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὡς ἔπος εἰπεῖν ὁ 3
Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ | ὀστέων D285
πλασθείσῃ συνήφθη, κατὰ συζυγίαν αὐτῷ ἐκ θεοῦ πεπλασμένῃ, καὶ
οὐκ ἦν παράνομον. οἵ τε τούτου υἱοὶ συνήφθησαν, ὁ μὲν Κάϊν τῇ 4
ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυὴ οὕτω καλουμένῃ, ὁ δὲ Σὴθ τρίτος υἱὸς μετὰ
τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾶ. γεγόνασι 5
δὲ τῷ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι υἱοί, ὡς ἡ λεπτὴ Γένεσις περιέχει, ἐννέα μετὰ
τοὺς τρεῖς τούτους, ὡς εἶναι αὐτῷ δύο μὲν θυγατέρας, ἄρρενας δὲ

3 Gen. 4, 1 — **6f** vgl. Gen. 4, 2 — **9** Gen. 4, 25 — **16ff** vgl. lib. Jub. 4, 9ff Littmann — **25f** vgl. lib. Jub. 4, 9 u. 11 Littmann (*Σαυὴ* heißt hier *Awan*) — **27ff** vgl. lib. Jub. 4, 10 Littmann

V M

1 *τε*] lies *δὴ*? * | *ἀγαπητοί* am Rande nachgetragen V^{corr} **2** *τε*] *δὲ* V **5** *κτῆσις* *] *κτίσις* V M **6** ⟨*κατὰ*⟩ * **9** nach *Ἄβελ* ein kleines Wort ausradiert V **13** *δείκνυσι* Corn.] *δεικνύουσι* V M **13f** *γεγεννημένων* Dind. Öh.] *γεγενημένων* V M **16** *λεπτογενέσει* V **22** *ἐπεὶ — γένος ἦν* am Rande nachgetragen V^{corr} **29** *δὲ* oben drüber V^{corr}

δώδεκα, ἕνα μὲν ἀποκτανθέντα, ἕνδεκα δὲ περιλειφθέντας τῷ βίῳ. ἔχεις δὲ καὶ τούτων τὴν ἔμφασιν ἐν τῇ Γενέσει τοῦ κόσμου καὶ πρώτῃ βίβλῳ παρὰ Μωυσῇ, οὕτω φασκούσῃ »καὶ ἔζησεν Ἀδὰμ ἔτη ἐνακόσια τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανεν«. | P288 6

7. Πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἐπεκτεινομένης ἡ ἀκρίβεια ἡ κατὰ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐπλατύνετο καθεξῆς προβαίνουσα. καὶ ἐπείπερ γεγόνασι παῖδες τῷ Ἀδὰμ καὶ παῖδες παίδων, θυγατέρες δὲ ἐκ τούτων κατὰ διαδοχὴν γένους ἐγεννήθησαν, λοιπὸν οὐκέτι τὰς ἑαυτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο, ἀλλὰ εἰς εὐνομίαν κατέστη καὶ πρὸ τοῦ διὰ Μωυσέως ἐγγράφου νόμου ὁ κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον θεσμὸς καὶ ἐκ τῶν πατραδέλφων αὐτῶν τὰς γαμετὰς ἑαυτῶν ἤγοντο. καὶ οὕτως πλατυνομένων ἄρτι τῶν ἀνθρώπων συνεμίγη τὰ δύο γένη, τοῦ τε Κάϊν πρὸς τὸ γένος τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Σὴθ πρὸς θάτερον, καὶ τὰ ἄλλα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀδὰμ γένη. ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ κατακλυσμοῦ ἄρδην τὸ πᾶν τῆς στάσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσαντος διαπεφύλακται μόνος Νῶε εὑρὼν χάριν παρὰ τῷ θεῷ, δίκαιος εὑρεθεὶς ἐν τῇ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γενεᾷ. λάρνακα δὲ κατὰ τὰ ἤδη πρότερον ἡμῖν εἰρημένα κατεσκεύασεν ἑαυτῷ ἐκ προστάγματος θεοῦ, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀληθιναὶ γραφαί, ἐν ᾗ διασεσῶσθαι ἡ αὐτὴ φάσκει τῆς ἀληθείας βίβλος αὐτόν τε καὶ τὰς | D286 προειρημένας ἅμα αὐτῷ ἑπτὰ ψυχάς, φημὶ δὲ τήν τε ἰδίαν σύζυγον καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς γυναῖκάς τε τούτων ὁμοίως τρεῖς. ἐκ τούτου δὲ λείψανα γεγενῆσθαι τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον συστάσεως ἐν κόσμῳ πάλιν ἡ ἀλήθεια συνίστησιν. ὅθεν κατὰ γε|νεὰν προβαινόντων * καὶ Ö530 κατὰ διαδοχὴν υἱοῦ πατέρα διαδεχομένου εἰς γενεὰς πέντε ὁ αἰὼν ἐλήλακεν. 7, 1 2 3 4 5 6

8. Καὶ γέγονεν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡ τῆς Βαβυλῶνος κτίσις ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ καὶ ὁ ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθεὶς τότε πύργος. ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν, ὡς ἤδη ἐν ταῖς πρότερον αἱρέσεσι διηγησάμην κατὰ τὸν εἱρμὸν τῶν ἄνω μοι γενεῶν πραγματευθεισῶν, οἱ πάντες ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρες τὸν ἀριθμόν, ἀρχηγοί τε καὶ κεφα- 8, 1 2

3 vgl. Gen. 5, 3—5 — **18ff** vgl. Gen. 6, 14; 7, 7 — **20f** vgl. I Petr. 3, 20 — **27ff** vgl. haer. 2, 8; I 175, 13ff u. die weiteren dort angeführten Stellen

V M

1 *δεκαδύο* V **12** *ἄρτι* auf Rasur V corr **13** *συνεμίγη*] *συν* durchgestrichen V corr *ἐμίγη* M **16** *συστάσεως* M; vgl. S. 73, 22 **20** *διασεσῶσθαι* aus *διασέσωσται* V corr **21** *ἅμα αὐτῷ* *] *αὐτῶ ἅμα* V M | *δὲ* Corn.] *τε* V M | *σύ///ζυγον*, *ν* ausradiert V corr **22** *ὁμοίως τρεῖς* am Rande nachgetragen V corr **24** * ⟨*τῶν καιρῶν*⟩ *

λαιωταί, τοῦ μὲν Χὰμ γένους τριάκοντα δύο καὶ τοῦ Ἰάφεθ δεκαπέντε, τοῦ δὲ Σὴμ εἰκοσιπέντε. καὶ οὕτως ὁ πύργος καὶ ἡ Βαβυλὼν ἐγένετο. ἐκ τούτου διεσπάρησαν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν φυλαί τε καὶ **3** γλῶσσαι. καὶ ἐπείπερ οἱ ἑβδομήκοντα δύο ⟨οἱ⟩ τότε τὸν πύργον οἰκοδομοῦντες ταῖς γλώσσαις διεσκεδάσθησαν, συγχυθέντες καὶ ἀπὸ μιᾶς ἧς ἤδεισαν *, ἐμπνευσθέντες ἐκ θεοῦ βουλήσεως ἄλλος ἄλλην ἐσχήκασιν. ἐξ ὧνπερ καὶ μέχρι δεῦρο ἡ σύστασις τῶν λαλιῶν ἐνέ- **4**
στηκεν, ὥστε ⟨τῷ⟩ βουλομένῳ | ἔνεστιν εὑρεῖν ἕκαστον ἀρχηγὸν P289
ἑκάστης γλώσσης, ὡς Ἰωυ[ν]ὰν μὲν τὴν Ἑλληνίδα ἔσχεν, ἐξ οὗπερ καὶ **5**
Ἴωνες κέκληνται, οἱ τὴν παλαιὰν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ἔχοντες, Θήρας δὲ ⟨τὴν⟩ τῶν Θρᾳκῶν, Μοσὸχ τὴν Μοσσυνοίκων γλῶσσαν, Θοβὲλ τὴν τῶν Θετταλῶν, Λοὺδ τὴν Λυδῶν, Γεφὰρ τὴν Γασφηνῶν, Μιστρὲμ τὴν τῶν Αἰγυπτίων, Ψοὺς τὴν τῶν Ἀξωμιτῶν, Ἀρμὼτ τὴν τῶν Ἀράβων, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος, ἵνα μὴ καθ' ἕνα λέγω, ἰδίαν ἐνεπνεύσθη γλῶσσαν. καὶ οὕτως ἑκάστης γλώσσης ἡ διαδοχὴ ἐν τῷ κόσμῳ πεπλάτυνται.

9. Πόθεν τοίνυν οὗτοι ἐψευδηγόρησαν αὐτῶν τὰ | ῥήματα, παρεν- **9,1** D287
θέντες τὴν ἑαυτῶν μυθοποιίαν, φανταζόμενοι καὶ ὀνειροπολοῦντες τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα καὶ τὰ ὄντα τῆς ἑαυτῶν διανοίας διασκεδαννύντες; ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ διαβόλου βούλημα ὃ ἐνεκίσσησε ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. ἔστιν δὲ ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι ὡς ἐν πολλοῖς μὲν ἀτοπήμασι **2**
τὸν ἄνθρωπον ἠπάτησε καὶ εἰς παρανομίαν κατέσπασεν, εἵς τε πορ-

1f vgl. Ancoratus c. 113, 3; I 138, 6 c. 113, 5; I 140, 1 c. 113, 1; I 137, 7 — **9** *Ἰωνὰν* Hippolyt Chronik § 60; S. 50 Bauer Refut. X 31, 4; S. 287, 23 Wendland; vgl. Panarion Anaceph. von Tom. 1 3, 7; I 164, 5ff — **11** *Θήρας* Hippolyt Chronik § 63; S. 52 Bauer *Μοσὸχ* Hippolyt Chronik § 169; S. 88 Bauer — **12** *Θωβὲλ* Hippolyt Chronik § 61; S. 52 Bauer *Λοὺδ* Hippolyt Chronik § 111; S. 68 Bauer *Γεφὰρ* (*Γαθὲρ*) Hippolyt Chronik § 168; S. 88 Bauer — **13** *Μιστρὲμ* Hippolyt Chronik § 95; S. 66 Bauer *Ψοῦς* Hippolyt Chronik § 94; S. 66 Bauer; vgl. Panarion haer. 2, 13; I 176, 14 *Ἀρμὼτ* (*Ἀρὰμ*) Hippolyt Chronik § 178; S. 90 Bauer

V M

1f *Ἰάφεθ . . . Σὴμ* Pet.] *Σὴμ . . . Ἰάφεθ* V M **3** *ἐκ τούτου* *] *ἐκ τούτων* V M **4** ⟨οἱ⟩ * **6** * etwa ⟨ἀπαλλοτριωθέντες⟩ * **7** *μέχρι* auf Rasur V^{corr} **8** ⟨τῷ⟩ * **9** *Ἰωυ[ν]ὰν* Dind. **11** ⟨τὴν⟩ Dind. | *Μοσσυνοίκων*, *σ* drüber, *οι* auf Rasur V^{corr} **12** *Λοὺδ* *] *Ἐλοὺδ* V M | *τὴν*^{3} zweimal geschrieben M **13** *Ἀξουμιτῶν* V M **18** *τὴν* hineingeflickt V^{corr} | *μυθοποιίαν* aus *μυθοποιεια* V^{corr} **20** *τοῦ*] lies ⟨τοῦτο⟩ τοῦ? *, vgl. das in V M nachher folgende *τοῦτο* | *βούλημα*] wohl verderbt, lies etwa *νόημα* * | *δ* *] *τοῦτο* V M **22** *κατέσπασεν*] *κατέστησεν* M

νείας καὶ μοιχείας καὶ ἀσελγείας, εἰδωλομανίας τε καὶ γοητείας καὶ αἱματεκχυσίας, ἁρπαγάς τε καὶ ἀπληστίας, κυβείας τε καὶ ἀδηφαγίας καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐδαμοῦ δὲ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐτόλμησεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην φθέγξασθαι βλάσφημόν τινα λόγον ἢ ἄνταρσιν ἐννοῆσαι. ἀνέμενεν γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς **3** λέγει »περὶ σοῦ γέγραπται ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε«. ἤκουεν γὰρ ἀεὶ τῶν προφητῶν καταγ- **4** γελλόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, λύτρωσιν ⟨τε⟩ ἐσομένην τῶν ἁμαρτησάντων καὶ διὰ Χριστοῦ μετανοούντων, ἐνόμιζέν τε τεύξασθαί τινος ἐλέους. ὅτε δὲ εἶδεν ὁ τάλας τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενον αὐτοῦ **5** τὴν περὶ σωτηρίας ἐπι|στροφήν, ἀνοίξας τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἰδίου Ö532 δεσπότου τὴν βλασφημίαν ἐξήμεσε, τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοιαν ἐμβαλὼν ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν ὄντα, τὸν δὲ μὴ ὄντα ζητεῖν. οὕτως τοίνυν **6** καὶ οὗτοι ἐλεγχθήσονται κατὰ πάντα τρόπον ἠπατημένοι. ὁ γὰρ Σὴθ τέθνηκε καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ ἀναγέγραπται. βιώσας γὰρ ἔτη ἐννακόσια δεκαδύο τὸ χρεὼν ἀπέδωκε, γεννήσας υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή. κατὰ διαδοχὴν δὲ ὁ τούτου παῖς, | Ἐνὼς δὲ ἦν **7** P290 τούτῳ ὄνομα, καὶ αὐτὸς βιώσας ἔτη ἐννακόσια πέντε ὑπήλλαξε τὸν καθ' ἡμᾶς βίον, γεννήσας υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὡς ἔχει ἡ αὐτὴ βίβλος τῆς ἀληθείας.

10. Πόθεν τοίνυν ὁ Σὴθ ὁ τότε τελευτήσας, οὗ καὶ υἱοὶ κατὰ **10, 1** διαδοχὴν βιώσαντες τοῦ βίου ἐπαύσαντο, | εὑρεθήσεται κύριος ὁ ἀπὸ D288 Μαρίας γεννηθεὶς τῆς ἀειπαρθένου εὐδοκήσας ἐπὶ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων, ὁ γεννηθεὶς ἀχρόνως, ὁ ὢν πρὸς τὸν πατέρα ἀεί, ἐνυπόστατος θεὸς λόγος, ἐλθὼν δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν καὶ εἰς ἑαυτὸν **2**

3 ff vgl. Irenaeus adv. haer. V 26, 2; II 396f Harvey *καλῶς ὁ Ἰουστῖνος ἔφη ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν θεόν, ἅτε μηδέπω εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατάκρισιν διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς καὶ ἀλληγορίαις κεῖσθαι. μετὰ δὲ τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μαθὼν ἀναφανδόν, ὅτι πῦρ αἰώνιον αὐτῷ ἡτοίμασται κατ' ἰδίαν γνώμην ἀποστάντι τοῦ θεοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ἀμετανοήτως παραμείνασι ἐν τῇ ἀποστασίᾳ, διὰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων βλασφημεῖ τὸν τὴν κρίσιν ἐπάγοντα κύριον* — **6** Matth. 4, 6 — **15** vgl. Gen. 5, 8. 7 — **18** vgl. Gen. 5, 11. 10

V M

2 *ἀπληστίας* aus *ἀπληστείας* V^{corr} *ἀπληστείας* M **4** *ἐρίσαι* hinter *φθέγξασθαι* durchgestrichen V^{corr} **7** *ἤκουσεν* M **8** *τοῦ* < V | ⟨*τε*⟩ * **12** *ἐμλαβὼν* wohl aus *ἀναλαβὼν* V^{corr} **13** nach *ὄντα*^{1} ein Wort (*θεὸν*?) ausradiert V^{corr} **21** *τότε*] *πότε* M **24** *ὁ*^{1} + ⟨*ἐκ πατρὸς*⟩? * **25** *ἐσχάτου*, *ου* aus *ων* V^{corr}

δὲ ἀναπλασάμενος ἀπὸ μήτρας παρθενικῆς σάρκα καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν εἰληφὼς οὕτως ἐνανθρωπήσας τελειότατα, κηρύξας ἡμῖν 3
ζωῆς τὰ μυστήρια, δικαιοσύνης τε ἐργάτας τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καταστήσας καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν δι' ἑαυτοῦ τε καὶ δι' αὐτῶν παιδεύσας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐ τὰ τῶν Σηθιανῶν ἀποκαλύψας οὐδὲ Σὴθ ἑαυτὸν ὀνομάσας, ὡς οὗτοι ληροῦντες καὶ μέθη τινὶ συνεχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασι;

Τὰ δὲ νῦν συντόμου οὔσης τῆς * αἱρέσεως, οὐκ ἐνδεηθεὶς ἐπεκτεῖ- 4
ναι τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀρκοῦμαι τοῖς παροῦσι μόνοις. εὔτρωτος γὰρ ἡ τούτων ἄνοια καὶ ἑαυτὴν δυναμένη τε ἐλέγξαι καὶ φωρᾶσαι, οὐ μόνον περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγωγῆς καὶ σεσυκοφαντημένης διδασκαλίας τοῦ τὸν Σὴθ αὐτὸν νομίζειν τε καὶ διαβεβαιοῦσθαι εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν δύο ἀνθρώπων ὑπόθεσιν. εἰ γὰρ αἱ 5
δυνάμεις ἄνωθεν ἐσχήκασι τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν ἄνευ τῆς μιᾶς, ἣν δὴ καὶ Μητέρα φάσκουσι τῶν ὅλων εἶναι, ἐγένετό τε καὶ ἐπράχθη τὰ ὑπὸ τῶν δύο πραχθέντα. εὑρίσκεται γὰρ ἡ μία αἰτία τῶν δύο δυνάμεων, καὶ ἄνευ αὐτῆς μηδὲν τῶν γενομένων γεγονέναι. καὶ ἀναδρα- 6
μοῦνται πάλιν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν ἕνα εἶναι δεσπότην τῶν πάντων καὶ δημιουργὸν καὶ κτιστὴν τῶν ὅλων, ἅπαξ μιᾶς δεικνυμένης ἀρχῆς. ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως ταῦτα φήσαντες καὶ ἀπο- 7
καλύψαντες τὸν ἰὸν τῆς | ἑρπετώδους αὐτῶν ἐκ γένους ἀσπίδων Ö534
γονῆς, ἐφ' ἑτέραν πάλιν ἴωμεν, ἀγαπητοί, τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας. | P291 D289

Κατὰ Ἀρχοντικῶν κ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας μ̄.

1. Ἀρχοντικῶν τις αἵρεσις τούτοις ἕπεται, οὐκ ἐν πολλοῖς δὲ **1.1**
τόποις αὕτη φέρεται ἢ μόνον ἐν τῇ Παλαιστινῶν ἐπαρχίᾳ· μετήνεγκαν δὲ τὸν αὐτῶν ἰὸν ἤδη που καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ τοῦτο τὸ ζιζάνιον ἤδη ἔσπαρται ὑπὸ ἀνδρός **2**
τινος ἐπιδημήσαντος τῇ Παλαιστινῶν γῇ ἀπὸ Ἀρμενίας ἐν χρόνοις Κωνσταντίου περὶ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, Εὐτάκτου ὀνόματι, μᾶλλον δὲ ἀτάκτου τὸν τρόπον καὶ μαθόντος τὴν κακοδιδασκαλίαν ταύτην,

V M

2 *καὶ ἐλθὼν* nach *εἰληφὼς* durchgestrichen V^{corr} < M | *ἐνανθρωπήσας* *] *ἐνηνθρώπησεν* V M | *τελειότητα* M **8** * ⟨*ἀνατροπῆς τῆς*⟩ * **14** *ἣν δὴ* U] *ἤδη* V *ἣν δὴ* M **23** Unterschrift *κατὰ Σηθιανῶν* V M **24** *κατὰ Ἀρχοντικῶν εἰκοστὴ ἡ καὶ μ̄* V M **27** *αὐτῶν* aus *αὐτὸν* V^{corr} **30** *Κωνσταντί///ου, ν* ausradiert V^{corr}

εἶτα ἐπανελθόντος εἰς τὰ οἰκεῖα καὶ διδάξαντος. μετέλαβεν δέ, 3
ὡς ἔφην, ἐν Παλαιστίνῃ ὡς ἀπὸ ἀσπίδος ἰὸν ἀπὸ Πέτρου τινὸς γέροντος, ἀναξίως Πέτρου καλουμένου, ὃς κατῴκει ἐν τῇ τῆς Ἐλευθεροπόλεως ⟨καὶ⟩ Ἱερουσαλὴμ ἐνορίᾳ, ἐπέκεινα τῆς Χεβρὼν σημείοις τρισί· Καφαρβαριχὰ τὴν κώμην καλοῦσιν. οὗτος ὁ γέρων τὰ πρῶτα 4
ἔνδυμα εἶχεν ἔκπληκτον, ὑποκρίσεως γέμον· ἔξωθεν μὲν γὰρ ἀληθῶς κώδιον προβάτου ἠμφίεστο, ἠγνοεῖτο δὲ ἔνδοθεν λύκος ὑπάρχων ἅρπαξ. ἀναχωρητὴς γὰρ ἐδόκει εἶναι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ καθεζόμενος, ὃς πολλοὺς δῆθεν συνήγαγεν εἰς ἀπόταξιν καὶ πατὴρ δῆθεν διά τε τὸ γῆρας καὶ τὸ σχῆμα ἐκαλεῖτο, τά τε αὐτοῦ ὑπάρχοντα πτωχοῖς διένειμεν καὶ καθ' ἡμέραν ἐλεημοσύνας ἐποίει. ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ 5
αὐτοῦ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν ἐξητάσθη, ἐπὶ Ἀετίου δὲ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορηθεὶς καὶ ἐλεγχθεὶς τότε τὴν τῶν Γνωστικῶν μετιὼν αἵρεσιν καθηρέθη ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου (ἦν γὰρ κατασταθείς ποτε πρεσβύτερος), τοῦ τε τόπου μετὰ τὸν ἔλεγχον ὑπὸ Ἀετίου ἐδιώχθη καὶ ἀπελθὼν κατῴκησεν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἐν Κωκάβῃ, ἔνθα αἱ τῶν Ἐβιωναίων τε καὶ Ναζωραίων ῥίζαι ἐνήρξαντο, ὡς καὶ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσι | περὶ τοῦ τόπου τούτου ἐσήμανα. ὕστερον δὲ ὡς σωφρονισθεὶς πρὸς 6
τὸ γῆρας πάλιν ἐπανῆλθε, φέρων ἑαυτῷ ταύτην τὴν ἰοβολίαν κρύβδην καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγνοούμενος, ἕως ὅτε εἰς ἔσχατον ἀφ' ὧν εἰς ὧτά τινων ἐψιθύρισε ῥημάτων ἐλεγχθεὶς τοιοῦτος ὑφ' ἡμῶν ἀνεθεματίσθη καὶ ἐλήλεγκται διὰ τῆς ἡμῶν βραχύτητος. καὶ ἐκάθισεν ἐν τῷ σπη- 7
λαίῳ λοιπόν, βδελυχθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ μονωθεὶς ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος | καὶ ἀπὸ πλείστων τῶν τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ἐπιμελομένων. P292
πρὸς τοῦτον τὸν γέροντα καταχθεὶς ὁ προειρημένος Εὔτακτος, εἴ γε 8
Εὔτακτος, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διερχό|μενος καὶ μεταλαβὼν τῆς τοῦ Ö536
γέροντος κακοδιδασκαλίας, ὡς μεγάλην ἐμπορίαν τὸ δηλητήριον τοῦτο

2 vgl. haer. 23, 7, 2; I 255, 21 *ἀσπὶς παρ ἐχίδνης ἰὸν δανειζομένη* — **6f** vgl. Matth. 7, 15 — **16** vgl. haer. 29, 7, 7; I 330, 4ff u. die andern dort angeführten Stellen

V M

2 *ἰὸν* + ⟨*δεχόμενος, τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν*⟩? * **3f** *Ἐλευθερο///πόλεως*, *υ* ausradiert V^{corr} **4** ⟨*καὶ*⟩ Pet. **5** *κα///φαρβαριχὰ*, 1 Buchstabe ausradiert V **7** *κόδιον* V | *ἔνδο///θεν*, *ο* aus *ω* V^{corr} **15** nach *ὑπὸ* 3 Buchstaben ausradiert V **16** *Κωκάβῃ* *] *Κωχάβη* V M | *αἱ* drübergeschrieben V^{corr} **21** *ὑφ'*, *υ* auf Rasur V^{corr} **23** *βδελλυχθεὶς*, erstes *λ* durchgestrichen V^{corr} | *ὑπὸ*, *υ* auf Rasur V^{corr} **24** *ἐπιμελο///μένων*, *υ* ausradiert V^{corr} *ἐπιμελουμένων* M **25f** *εἴγε Εὔτακτος* nachgetragen V^{corr} **26** *Ἄτακτος* M | *ἐρχόμενος* M

λαβὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀπεκόμισεν· ἦν γὰρ ἀπὸ τῆς μικρᾶς
Ἀρμενίας ὡς ἔφην ὁρμώμενος, τῶν Σατάλης πλησίον τόπων. ἐπαν- 9
ελθὼν γοῦν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα πολλοὺς ἔχρανε τῆς αὐτῆς
μικρᾶς Ἀρμενίας, προσφθαρείς τισι πλουσίοις συγκλητικῇ τέ τινι καὶ
ἄλλοις περιβλέπτοις, δι' ὧν διαφανῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἐκεῖσε ἀπώ-
λεσε. τάχιον δὲ αὐτὸν ὁ κύριος τοῦ βίου ἐξήλειψεν, πλὴν ὅτι ἔσπειρε
τὸ ἑαυτοῦ ζιζάνιον.

2. Καὶ οὗτοι δὲ ὁμοίως βίβλους ἑαυτοῖς ἐπλαστογράφησάν τινας 2, 1
ἀποκρύφους, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ Συμφωνίαν
μικρὰν δῆθεν βιβλίον καλοῦσι, τὸ δὲ μεγάλην Συμφωνίαν. ἀλλὰ καὶ
ἄλλα τινὰ βιβλία ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν * οἷς ἐὰν συντύχωσιν, ἵνα
δόξωσι τὴν ἑαυτῶν πλάνην διὰ πολλῶν βεβαιοῦν, ἐπισυνεισφέρεσθαι.
ἤδη δὲ καὶ τοῖς Ἀλλογενέσι καλουμένοις κέχρηνται· βίβλοι γάρ εἰσιν 2
οὕτω καλούμεναι. λαμβάνουσι δὲ λαβὰς ἀπὸ τοῦ Ἀναβατικοῦ Ἡσαΐα,
ἔτι δὲ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποκρύφων. τὸ δὲ πᾶν ἐκ τοῦ Συμφωνία 3
καλουμένου βιβλίου *, ἐν ᾧ ὀγδοάδα τινὰ λέγουσιν εἶναι οὐρανῶν
καὶ ἑβδομάδα, εἶναι δὲ καθ' ἕκαστον οὐρανὸν | ἄρχοντας· καὶ τοὺς μὲν D291
εἶναι εἰς τοὺς ἑπτὰ οὐρανούς, καθ' ἕνα οὐρανὸν ἕνα ἄρχοντα, τάξεις
δὲ εἶναι ἑκάστῳ ἄρχοντι, καὶ τὴν Μητέρα τὴν φωτεινὴν ἀνωτάτω
ἐν τῷ ὀγδόῳ εἶναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις. καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν 4
κατὰ τὰ σώματα κεχραμμένοι ἀσελγείᾳ τυγχάνουσιν, ἄλλοι δὲ δῆθεν
προσποιητὴν νηστείαν ὑποκρίνονται ἀπατῶσί τε τοὺς ἀφελεστέρους
ἀνθρώπους, προσχήματι μοναζόντων ἀποταξίαν τινὰ σεμνυνόμενοι.
φασὶ δὲ εἶναι καθ' ἕκαστον οὐρανόν, ὡς προεῖπον, ἀρχὴν καὶ ἐξου- 5
σίαν καὶ ἀγγελικάς τινας ὑπηρεσίας, ἑκάστου ἄρχοντος ἑαυτῷ γεγεν-
νηκότος καὶ πεποιηκότος ὑπηρεσίαν· μὴ εἶναι δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν,
ἀλλὰ μόνον ψυχῆς. ἀναθεματίζουσίν τε τὸ λουτρόν, κἄν τε εἴέν 6
τινες ἐν αὐτοῖς προειλημμένοι καὶ βεβαπτισμένοι. τήν τε τῶν μυστη-
ρίων μετοχὴν καὶ ἀγαθότητα ἀθετοῦσιν ὡς ἀλλοτρίαν οὖσαν καὶ εἰς

13 *Ἀλλογενεῖς* vgl. haer. 39, 5, 1 u. unten c. 7, 1 u. 4 — **14** *Ἀναβατικὸν Ἡσαΐα* vgl. haer. 67, 3, 4 — **15 ff** vgl. Bousset, Hauptprobleme S. 15 ff

V M

2 *πλησίων* M **8** *ὁμοίως* *] *ὅμως* V M **10** *μικρὰν* *] *μικρὸν* V M | *δὲ*] *δὴ* V | *μεγάλην* *] *μέγα* V M **11** * etwa ⟨*ἅπερ εἰώθασι*⟩ * **16** * etwa ⟨*περὶ τῆς αὐτῶν αἱρέσεως ἔστιν ἰδεῖν*⟩ * | *ᾧ* oben drüber V corr **17** *οὐρανῶν* nachgetragen V corr **20** *αἱρέσεις* + ⟨*δογματίζουσιν*⟩? * | *αὐτῶν* Corn.] *αἱ τῶν* V M **22** *τε* *] *δὲ* V M **28** *προηλειμμένοι* aus *προειλημμένοι* V corr *προειλειμμένοι* M; *προειλημμένοι καὶ βεβαπτισμένοι* = *vorher getauft*

ὄνομα | Σαβαὼθ γεγενημένην· αὐτὸν γὰρ θέλουσιν εἶναι κατά τινας P293
τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἐν τῷ ἑβδόμῳ οὐρανῷ τυραννοῦντα καὶ κατὰ
τῶν ἄλλων κατισχύοντα. βρῶμα δὲ λέγουσιν εἶναι ἀρχῶν καὶ ἐξου- 7
σιῶν τὴν ψυχήν, ἄνευ δὲ αὐτῆς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ζῆν, διὰ τὸ ἀπὸ
τῆς ἄνωθεν ἰκμάδος αὐτὴν εἶναι καὶ δύναμιν αὐτοῖς παρέχειν. ἐν 8
γνώσει δὲ ταύτην γενομένην καὶ φυγοῦσαν τὸ βάπτισμα τῆς ἐκκλησίας
καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σαβαὼθ τοῦ τὸν νόμον δεδωκότος ἀνιέναι καθ'
ἕκαστον οὐρανὸν καὶ | ἀπολογίαν διδόναι ἑκάστῃ ἐξουσίᾳ καὶ οὕτως Ö538
ὑπερβαίνειν πρὸς τὴν ἀνωτέραν Μητέρα καὶ Πατέρα τῶν ὅλων, ὅθεν
δὴ κατῆλθεν εἰς τόνδε τὸν κόσμον. ἤδη δὲ εἶπον ὡς ἀναθεματί- 9
ζουσι τὸ βάπτισμα, ὡς »μυῖαι θανατοῦσαι σαπριοῦσαι σκευασίαν ἐλαίου
ἡδύσματος«, ὡς ἐπὶ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἡ παραβολὴ τῷ
Ἐκκλησιαστῇ εἴρηται. μυῖαι γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς θανατοῦσαι καὶ
θάνατον ἐμποιοῦσαι καὶ σαπρίζουσαι τὸ μυρεψικὸν ἔλαιον τοῦ ἡδύσ-
ματος, τὰ ἅγια | τοῦ θεοῦ μυστήρια τὰ ἐν τῷ λουτρῷ ἡμῖν εἰς ἄφεσιν D292
ἁμαρτιῶν κεχαρισμένα.

3. Θαυμάσειε δ' ἄν τις εὑρὼν καὶ παρὰ τοῖς φυσιολόγοις τινὰ 3, 1
ὠφελείας ἔμπλεα, ἀπεικασθεὶς τῇ τῆς μελίττης συνέσει, τῆς ἐφ' ἅπαντα.
μὲν τὰ βλαστήματα ἐφιζανούσης, τὰ χρήσιμα δὲ ἑαυτῇ ἐπισυναγούσης
ὁ γὰρ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδαμόθεν ζημιοῦται, ἀλλ' ἢ πανταχόθεν 2
κερδαίνει, ἀσύνετος δὲ ζημιωθήσεται, ὡς καὶ ὁ ἅγιος προφήτης λέγει
»τίς συνετὸς καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ ᾧ λόγος κυρίου ἐστί, καὶ γνώ-
σεται αὐτά, ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, ἀσεβεῖς δὲ ἀσθενήσουσιν ἐν
αὐταῖς;« εὕρομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς καλουμένοις φυσιολόγοις, 3
μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν, ὡς τὸ τῶν κανθάρων γένος τὸ παρά
τισι βυλάρων καλούμενον, συνήθειαν ἔχει ἐν τῇ δυσωδίᾳ καὶ κόπρῳ
ἀνακυλίεσθαι· καὶ αὕτη αὐτοῖς τροφή τε καὶ ἐργασία, ἄλλοις δὲ τὴν
αὐτὴν τούτων βορβορώδη τροφὴν εἰς μὲν ἐπάχθειαν καὶ δυσοδμίαν *.
καὶ μελίσσαις μὲν αὕτη ἡ κόπρος καὶ δυσωδία θάνατος, βυλάροις δέ 4
ἐστιν ἐργασία καὶ τροφὴ καὶ πραγματεία. ταῖς δὲ μελίσσαις τοὐ-
ναντίον ἡ εὐοδμία καὶ τὰ ἄνθη καὶ τὰ μύρα εἰς ἀναψυχήν, κτῆσιν

1 vgl. haer. 25, 2, 2f; I 269, 4ff u. haer. 26, 10, 3; I 287, 7f — **3** vgl. haer. 26, 10, 8; I 288, 8 — **11** vgl. Pred. 10, 1 — **22** Hos. 14, 10

V M

1 *αὐτὸν* *] *ταὐτὸν* V M; *τοῦτον* Pet. **3** *κατισχύοντας*, ς angeflickt V corr *κατισχύοντα* aus *ἐνισχύοντα* M **8** *διδόναι* aus *δεδωκέναι* V corr **11** *θανατ///οῦσαι, ι* getilgt M | *σαπριοῦσαι*] lies wohl *σαπριοῦσι* * **13** *θανατ///οῦσαι, ι* getilgt V corr **28** *δυσοσμίαν* M | * etwa ⟨*γίνεσθαι δῆλον*⟩ * **30** *καὶ*² < V **31** *κτῆσιν* *] *κτίσιν* V M

τε καὶ ἐδωδήν, εἰς ἐργασίαν τε καὶ πραγματείαν, τοῖς δὲ κανθάροις τοῖς προειρημένοις εἴτ᾽ οὖν βυλάροις ἐναντία τὰ τοιαῦτα. | ὁ γὰρ βου- 5 P294
λόμενος τούτους δοκιμάσαι, ὥς φασιν οἱ φυσιολόγοι, ἀπὸ μύρου (φημὶ δὲ ὀποβαλσάμου ἢ νάρδου) λαβὼν καὶ προσενέγκας τοῖς κανθάροις θάνατον αὐτοῖς ἐμποιεῖ· εὐθὺς γὰρ τελευτῶσι, μὴ φέροντες τὴν εὐωδίαν. οὕτω καὶ οὗτοι τῆς μὲν λαγνείας καὶ πορνείας καὶ κακίας 6
ὀρεγόμενοι εἰς τὰ πονηρὰ ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα, πλησιάσαντες δὲ τῷ ἁγίῳ λουτρῷ καὶ τῇ εὐοδμίᾳ ἀποθνήσκουσιν, εἰς τὸν θεὸν βλασφημοῦντες καὶ τὴν αὐτοῦ κυριότητα ἀθετοῦντες. | D293

4. Ἐκ μιᾶς δὲ ἢ δύο μαρτυριῶν αὐτοὺς ἀνατρέψομεν. εἰ γὰρ καὶ 4, 1
ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι εἰσὶ καλούμεναι, οὐκ ἐκτὸς θεοῦ αὗται γεγόνασι, μάλιστα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οἶδεν γὰρ ἡ γραφὴ λέγειν ἀγγέλους καὶ 2
ἀρχαγγέλους, οὐκ εἰς ἐναντιότητα τεταγμένους, ἀλλὰ »λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν«. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καθ᾽ ἑκάστην βασιλείαν 3
πολλαὶ ἀρχαί, ἀλλὰ ὑπὸ ἕνα βασιλέα. »αἱ γὰρ οὖσαι ἐξουσίαι ἐκ θεοῦ τεταγμέναι | εἰσίν«, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος· »ὥστε οὖν ὁ ἀνθιστάμενος Ö540
τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ 4
εἰσὶ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. θέλεις δέ, φησί, τὴν ἐξουσίαν μὴ φοβεῖσθαι; τὸ καλὸν ποίει καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ· διάκονος γάρ ἐστιν εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐκ θεοῦ τεταγμένος τῷ τὸ κακὸν πράττοντι«. καὶ ὁρᾷς ὡς ἡ ἐξουσία αὕτη 5
ἡ κοσμικὴ ἐκ θεοῦ τέτακται, καὶ μαχαίρας ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν· οὐκ ἀλλαχόθεν δέ ποθεν, ἀλλὰ ἐκ θεοῦ εἰς ἐκδίκησιν. καὶ οὐ δυνάμεθα λέγειν διὰ τὸ εἶναι ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἐν κόσμῳ τὸν βασιλέα τούτων μὴ εἶναι βασιλέα, ἀλλὰ εἶναι ⟨μὲν⟩ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, εἶναι δὲ καὶ τὸν τούτων βασιλέα. ὡς οὖν ἐπὶ γῆς ὁρῶμεν (δέδεικται 6
γάρ) οὐκ ἐναντίας τὰς ἀρχὰς τῷ βασιλεῖ, ἀλλ᾽ ὑποτεταγμένας εἰς

3 vgl. Aelian de nat. an. I 38 — **9** vgl. Judas 8 — **10f** vgl. I Kor. 8, 5 Röm. 13, 1 — **13** Hebr. 1, 14 — **16—23** Röm. 13, 1—4

V M

3 *τούτους* aus *τοιούτους* V corr **3f** *φημὶ δὲ* nachgetragen V corr **4** *ὀποβαλσάμου*, *ὀ* aus *ἀ* V corr *ἀπὸ βαλσάμου* M **6** *λαγνείας* auf Rasur V corr *γαλήνης* M **7** *πλησιάσαντες*, *πλησια* auf Rasur V corr **8** *τῷ ἁγίῳ λουτρῷ* aus *τὸ ἅγιον λουτρὸν* V corr | *τῇ εὐοδμίᾳ* aus *τὴν εὐοδμίαν* V corr **9** *αὐτοῦ* *] *αὐτῶν* V M **11** *αὗται* aus *αἱ αὐταὶ* V corr **16** *αἱ γὰρ* auf Rasur V corr **21** *ἐξ* nachgetragen V corr **25** *ἀλλ᾽* M **27** ⟨*μὲν*⟩ * **28** *δὲ* hineingeflickt V corr **29** *γὰρ* hineingeflickt V corr < M

διοίκησιν παντὸς τοῦ βασιλείου καὶ εἰς εὐταξίαν γῆς, ἔνθα φόνοι καὶ μάχαι, ἄγνοιαί τε καὶ διδασκαλίαι, εὐνομίαι τε καὶ παρανομίαι, καὶ τούτου χάριν εἰσὶν ἐξουσίαι, ἵνα εἰς εὔτακτον σύνταξιν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ θεοῦ καλῶς καταταχθῇ καὶ
5 οἰκονομηθῇ, — οὕτω καὶ ἐν οὐρανῷ, μάλιστα δὲ ἐξαιρέτως ἐκεῖ, ἔνθα 7
οὐ φθόνος οὐ ζῆλος οὐ παρανομία οὐκ ἐναντιότης οὐ στάσις οὐχ
ὅρκος | οὐχ ἁρ|παγὴ οὐδέ τι ἕτερον τῶν τοιούτων, ἐξουσίαι τεταγμέναι D294 P295
εἰσὶ δι᾽ ἄλλην πραγματείαν. ποίαν δέ φημι, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὸν ῥυθμὸν 8
τοῦ ὕμνου, διὰ τὴν ἄνω ἀκήρατον δοξολογίαν, δι᾽ ἣν ἠθέλησεν ὁ
10 ἄφθονος ἡμῶν θεὸς καὶ βασιλεὺς χαρίσασθαι ἑκάστῳ τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ
γεγενημένων δόξαν προσήκουσαν, ἵνα τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ φαιδρὸν
καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἔκπληκτον ἀεὶ δοξάζηται. σαφῶς τοίνυν ἐκεῖνοι
πεπλάνηνται, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἀγνοήσαντες.

5. Φασὶ δὲ οὗτοι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται, τὸν διάβολον 5, 1
15 εἶναι υἱὸν τῆς ἑβδόμης ἐξουσίας τουτέστι τοῦ Σαβαώθ. εἶναι δὲ τὸν
Σαβαὼθ θεὸν τῶν Ἰουδαίων, τὸν δὲ διάβολον πονηρὸν αὐτοῦ υἱόν,
ὄντα δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐναντιοῦσθαι τῷ ἰδίῳ πατρί. καὶ τὸν αὐτοῦ 2
πατέρα μήτε τοιοῦτον εἶναι μήτε πάλιν εἶναι τὸν ἀκατάληπτον θεόν,
ὃν Πατέρα φασίν, ἀλλὰ ἀριστερᾶς εἶναι ἐξουσίας. ἕτερον δὲ πάλιν 3
20 μῦθον λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι, ὅτι, φησίν, ὁ διάβολος ἐλθὼν πρὸς τὴν
Εὔαν συνήφθη αὐτῇ ὡς ἀνὴρ γυναικὶ καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τόν τε
Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ. διὸ ἐπανέστη ὁ εἷς τῷ ἑνί, διὰ ζῆλον ὃν εἶχον 4
πρὸς ἀλλήλους, | οὐχὶ διὰ τό πως εὐηρεστηκέναι τὸν Ἄβελ θεῷ, ὡς Ö542
ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἕτερον πλαζόμενοι λόγον λέγουσιν· ἐπειδή, φησίν,
25 ἐρῶντες ἦσαν ἀμφότεροι τῆς ἀδελφῆς τῆς ἰδίας αὐτῶν, τούτου χάριν
ἐπανέστη ὁ Κάϊν τῷ Ἄβελ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν. φύσει γὰρ αὐτούς
φασιν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου ὡς προεῖπον γεγενῆσθαι.

φέρουσι δὲ μαρτυρίας, ὅταν θελήσωσιν ἀπατᾶν τινας, ἀπὸ τῶν 5
θείων βιβλίων, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ μοι αἱρέσει τοῦτο εἴρηται, ⟨ὅτι⟩ ὁ
30 σωτὴρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν »ὑμεῖς ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἐστε« καὶ
»ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ
ψεύστης ἦν«· ἵνα δῆθεν εἴπωσι ⟨ἐκ⟩ τοῦ διαβόλου εἶναι | τὸν Κάϊν, 6 D295

14 vgl. haer. 25, 5, 3; I 273, 5 u. haer. 37, 4, 4; II 56, 5ff — **29** vgl. haer. 38, 4, 2; II 66, 31ff — **30** Joh. 8, 44

V M

6 *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **7** *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **12** *ἀκατάλη///πτον*, *μ* ausradiert V **21** *αὐτῆς* *] *αὐτοῦ* V M **23** *πως* *] *ὡς* V M **24** *πλαζόμενοι* *] *πλαζόμενον* V M **29** ⟨*ὅτι*⟩ * **32** ⟨*ἐκ*⟩ *τοῦ διαβόλου* *] *τὸν διάβολον* V M

ἐπειδὴ εἴρηκεν ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν καὶ *, ἵνα δείξῃ 7
πατέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι τὸν διάβολον, τοῦ δὲ διαβόλου εἶναι πατέρα
τὸν ἄρχοντα τὸν ψεύστην, ὃν βλασφημοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφα-
λῆς φασιν αὐτὸν εἶναι τὸν Σαβαὼθ οἱ ἀνόητοι, νομίζοντες ὄνομα 8
εἶναι [τοῦ] θεοῦ τινὸς τὸ Σαβαώθ, ὡς ἤδη καὶ ἐν ταῖς πρότερον
αἱρέσεσι διὰ πλάτους ἡμῖν πεπραγμάτευται περὶ ἑρμηνείας τοῦ Σαβαὼθ
καὶ ἄλλων ὀνομασιῶν, τοῦ τε Ἠλὶ καὶ τοῦ Ἐλωείμ, | τοῦ τε Ἤλ καὶ P296
τοῦ Σαδδαῖ τοῦ τε Ἐλλιὼν τοῦ τε Ῥαββωνὶ τοῦ τε Ἰὰ τοῦ τε Ἀδω-
ναῖ τοῦ τε Ἰαβέ, ὡς ὀνομασίαι εἰσὶ δοξολογιῶν ἅπασαι ἑρμηνευόμεναι 9
καὶ οὐκ ὀνόματά ἐστι θετὰ ὡς εἰπεῖν τῇ θεότητι, ἅτινα καὶ ἐνταυ-
θοῖ σπουδασθήσονται ἑρμηνευθέντα κεῖσθαι· τὸ Ἤλ θεός, τὸ 10
Ἐλωεὶμ θεὸς ἀεί, τὸ Ἠλὶ θεός μου, τὸ Σαδδαῖ ὁ ἱκανός, τὸ Ῥαββωνὶ
ὁ κύριος, τὸ Ἰὰ κύριος, τὸ Ἀδωναῖ ὁ ὢν κύριος, τὸ Ἰαβὲ ὃς ἦν καὶ
ἔστιν ὁ ἀεὶ ὤν, ὡς ἑρμηνεύει τῷ Μωυσῇ »ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με, ἐρεῖς
πρὸς αὐτούς«, καὶ τὸ Ἐλλιὼν ὕψιστος, καὶ τὸ Σαβαὼθ δυνάμεων
ἑρμηνεύεται. κύριος οὖν Σαβαὼθ κύριος τῶν δυνάμεων. πάντῃ γὰρ 11
⟨κύριος⟩ πρόσκειται ὅπου τοῦ Σαβαὼθ ὄνομα λέγει ἡ γραφή· ⟨ἡ γὰρ
γραφὴ⟩ οὐ μόνον ἐκφωνεῖ λέγουσα· »εἰπέ μοι Σαβαὼθ ἢ ἐλάλησε Σα-
βαώθ«, ἀλλὰ εὐθὺς λέγει κύριος Σαβαώθ. οὕτως γὰρ ἡ Ἑβραΐς φά-
σκει »Ἀδωναῖ Σαβαώθ«, ὅπερ ἑρμηνεύεται κύριος τῶν δυνάμεων.

6. Καὶ μάτην παρ᾽ αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὁμοίοις κατὰ τὴν τύφλω- 6, 1
σιν τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ καλῶς εἰρημένα συκοφαντεῖται. οὔτε γὰρ 2
περὶ διαβόλου τῷ σωτῆρι ἐν τῷ πρὸς Ἰουδαίους λόγῳ εἴρηται, ὡς
παντί τῳ σαφὲς εὑρίσκεται τῷ τῇ ἀληθείᾳ ἀκολουθοῦντι, ἀλλὰ διὰ
τὸν Ἰούδαν αὐτοῖς ἔλεγε τὸ ῥῆμα. οὐκ ἦσαν γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, 3
τοῦ αὐτὸν ὑποδεξαμένου ὑπὸ τὴν δρῦν τῆς Μαμβρῆ πρὸ τῆς ἐνσάρ-
κου αὐτοῦ παρουσίας, | ἀλλὰ υἱοὺς ἑαυτοὺς κατεδίκασαν γενέσθαι τῆς D296
τοῦ Ἰούδα προδοσίας, τοῦ ὑπὸ τοῦ κυρίου σατανᾶ καὶ διαβόλου

1 Joh. 8, 44 — **5** vgl. haer. 26, 10, 11ff; I 288, 18ff — **14f** Exod. 3, 14 — **22** vgl. haer. 38, 4, 9; II 67, 23ff

V M

1 * ⟨ὅτι ψεύστης ἦν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν⟩ *, vgl. Z. 3 τὸν ψεύστην u. S. 67, 1 **5** [τοῦ] * | τινὸς Pet.] τινὲς V M | τὸ *] τὸν V M **7** τοῦ τε[1]] τοῦτο M | Ἐλωείμ *, vgl. Z. 12] Ἐλωί V M **9** Ἰανέ M | nach ὀνομασίαι noch einmal ὡς, durchgestrichen V corr **13** Ἰανὲ M **14** ὁ[1] *] καὶ V M **16** vor οὖν + ὁ M | πάντῃ Pet.] παντὶ V M **17** ⟨κύριος⟩ * **17f** ⟨ἡ γὰρ γραφὴ⟩ * **21** μάτην Pet.] μετὰ τὴν V M **24** τω aus τὸ V corr τὸ M **26** τῆς[1] *, vgl. I 216, 23] τὴν V M | Μαμβρὶ M **28** προδο///σίας, ο aus ω V corr

ὠνομα|σμένου, ὡς λέγει »οὐχὶ δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην, καὶ εἷς ἐξ Ö544
ὑμῶν ἐστιν διάβολος;« καὶ τούτου ἕνεκα τὰ τῆς αὐτοῦ κακοτροπίας 4
ὁ κύριος ἑρμηνεύων ἔλεγεν ὅτι »ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων
λαλεῖ«, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ εὐαγγέλιον λέγει ὅτι »κλέπτης ἦν καὶ τὸ
γλωσσόκομον αὐτὸς ἐβάσταζεν«. οὗτος οὖν ὁ διάβολος κληθεὶς 5
Ἰούδας πατέρα ἔσχε τὸν Κάϊν, διὰ ψεύδους ἀπατήσαντα τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ Ἄβελ καὶ ἀποκτείναντα, ὡς καὶ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου
»ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;« ψευδόμενος ἔλεγεν »οὐκ οἶδα«. εἰκότως 6
οὖν καὶ οὗτος τὸν φύσει διάβολον μιμησάμενος τοῖς τρόποις υἱὸς
αὐτοῦ κατ' ἀξίαν ἀνηγόρευται ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. »ᾧ γὰρ ἥττηταί
τις, τούτῳ καὶ δεδούλωται,« καὶ ἡμῶν δὲ ἕκαστος ὁτιοῦν ἂν ἐπι-
τελέσῃ, τοὺς τοῦτο προτετελεκότας πατέρας ἕξει μιμησά|μενος. σαφῶς 7 P297
τοίνυν ἐφράσθη ἡ παρὰ τοῦ κυρίου λεχθεῖσα ῥῆσις ὅτι »ὑμεῖς τέκνα
ἐστὲ τοῦ διαβόλου« καὶ πάλιν »ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων
λαλεῖ, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν«, ἵνα εἴπῃ Ἰούδαν καὶ Κάϊν·
εἶτα »καὶ γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«, ἵνα εἴπῃ αὐτὸν τὸν διά- 8
βολον, διὰ τὰ ὁμοίως πεπραγματευμένα ἑκάστῳ τούτων. ἐμπνεύσας
γὰρ ἐν στόματι τοῦ ὄφεως ψευδῆ πάντα λελάληκεν ὁ διάβολος καὶ
οὕτως τότε ἐξηπάτησε τὴν Εὔαν. καὶ ἀνῄρηται παρὰ τούτοις ἡ 9
πεπλανημένη μυθοποιία, κἂν λέγῃ ἡ γραφή »ὡς ὁ Κάϊν ἀπέκτεινε
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου ἦν«. ἐδείχθη γὰρ παντάπα-
σιν, ⟨ὅτι⟩ οὐχὶ διὰ τὸ τὴν Εὔαν, ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου
συλλαβοῦσαν ὡς κατὰ συζυγίαν γάμου καὶ συνάφειαν σωμάτων, γε-
γεννηκέναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ, ὡς τούτοις ἔδοξεν, ἀλλὰ διὰ τὸ
ὁμότροπον καὶ μίμημα τῆς τοῦ διαβόλου κακοτροπίας υἱὸς αὐτοῦ
ἤκουσε. | D297

7. Πάλιν δὲ λέγουσιν οἱ αὐτοὶ τὸν Ἀδὰμ συναφθέντα τῇ Εὔᾳ 7, 1
τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ γεγεννηκέναι τὸν Σήθ, φύσει ἴδιον αὐτοῦ υἱόν. καὶ
τότε φασὶ τὴν ἄνω δύναμιν σὺν τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ
ἀγγέλοις καταβεβηκέναι καὶ ἡρπακέναι αὐτὸν τὸν Σήθ, ὃν καὶ Ἀλ- 2
λογενῆ καλοῦσι, καὶ ἀνενηνοχέναι ἄνω που καὶ ἀναθρέψαι χρόνῳ

1 Joh. 6, 70 — **3** Joh. 8, 44 — **4** Joh. 12, 6 — **8** Gen. 4, 9 — **10** II Petr. 2, 19 — **13—16** Joh. 8, 44 — **20f** vgl. I Joh. 3, 11

V M

5 εἶχεν hinter ἐβάσταζεν durchgestrichen V^{corr} **8** εἰκότος M **14** ἐκ nachgetragen V^{corr} **15** πῶς nach ὅτι durchgestrichen V^{corr} **22** ⟨ὅτι⟩ * **24** ἔδειξεν M **25** τῆς auf Rasur V^{corr} **25f** υἱὸς αὐτοῦ ἤκουσεν nachgetragen V^{corr} **28** φύσει + ⟨ὄντα⟩? *

ἱκανῷ, ἵνα μὴ ἀποκτανθῇ, καὶ μετὰ χρόνον πολὺν πάλιν κατενηνοχέναι εἰς τόνδε τὸν κόσμον καὶ πνευματικὸν ἀπεργάσασθαι αὐτὸν καὶ † σωματικόν, εἰς τὸ μὴ κατισχύειν τόν τε ⟨δημιουργὸν⟩ κατ᾽ αὐτῶν καὶ τὰς ἄλλας ἐξουσίας καὶ ἀρχὰς τοῦ κοσμοποιοῦ θεοῦ. μηκέτι δὲ αὐτόν **3** φασι λελατρευκέναι τῷ τε ποιητῇ καὶ δημιουργῷ, ἐπεγνωκέναι δὲ τὴν ἀκατονόμαστον δύναμιν καὶ τὸν ἄνω ἀγαθὸν θεόν, τούτῳ ⟨τε⟩ λελατρευκέναι καὶ κατὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν πολλὰ ἀποκεκαλυφέναι. †ᾧ δὴ καὶ | βίβλους τινὰς ἐξετύπωσαν εἰς ὄνομα **4** Ö546 αὐτοῦ τοῦ Σὴθ γεγραμμένας, παρ᾽ αὐτοῦ αὐτὰς δεδόσθαι λέγοντες, ἄλλας δὲ εἰς ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῶν ἑπτὰ υἱῶν αὐτοῦ. φασὶ γὰρ αὐτὸν **5** ἑπτὰ γεγεννηκέναι ⟨υἱοὺς⟩ Ἀλλογενεῖς καλουμένους, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις αἱρέσεσιν εἰρήκαμεν, Γνωστικῶν φημι καὶ Σηθιανῶν. οὗτοι δὲ καὶ **6** ἄλλους προφήτας φασὶν εἶναι, Μαρτιάδην τινὰ καὶ Μαρσιανόν, ἁρπαγέντας εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ διὰ ἡμερῶν τριῶν καταβεβηκότας. καὶ **7** πολλά ἐστιν ἃ μυθοποιοῦντες πλαστῶς ἐκτυποῦσι, βλάσφη|μά τε P298 πλάττοντες κατὰ τοῦ ὄντος θεοῦ παντοκράτορος, πατρὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρχοντος ὄντος καὶ πονηρίας εὑρετοῦ, ὡς ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς λόγων ἁλίσκονται.

Εἰ γὰρ πονηρῶν ἐστιν εὑρετὴς καὶ κακοποιός, πῶς εὐθὺς οὐκ **8** ἀγαθὸς εὑρεθείη, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν εἴπαμεν, κατὰ πορνείας καὶ μοιχείας καὶ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας νομοθετήσας; θεὸν γὰρ αὐτὸν | τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐτοὶ λέγουσι· τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τὸν D298 νόμον ἔδωκεν, ἐν ᾧ πάντα ταῦτα ἀπηγόρευσεν ὧν εὑρετὴν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι. πῶς δὲ πατὴρ τοῦ Σατανᾶ κληθείη ὁ κατ᾽ αὐτοῦ τὰ τοσαῦτα ὑποδείξας; καὶ εἰ ἀλλότριός ἐστι τοῦ ἄνω παρ᾽ αὐτοῖς λεγο- **9** μένου θεοῦ καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ βασιλεὺς καὶ κύριος ἡμῶν, ὁ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίοις καὶ ἀποστόλοις ⟨κηρυσσόμενος⟩, αὐτὸς θεὸς κύριος, πατὴρ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πῶς αὐτὸς σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει ὁ κύριος ἐν

11f vgl. haer. 26, 8, 1; I 284, 12f u. haer. 39, 5, 1; II 75, 10 — **13f** zu *Μαρσιανὸς* vgl. den *Marsanes* in Unbek. altgnost. Werk c. 7; S. 341, 36 Schmidt (dazu C. Schmidt, Gnostische Schriften in kopt. Sprache. Leipzig 1892. S. 602) — **20** vgl. haer. 28, 2, 1ff; I 314, 14ff

V M

3 † *σωματικὸν*] lies *ἀόρατον* oder *σωματικὸν ⟨φαινόμενον⟩*, vgl. S. 89, 6f * | *⟨δημιουργὸν⟩* * **6** *ἀκατο//νόμαστον*, *ἀ* vorgesetzt, *ο* aus *ω* V corr | *⟨τε⟩* * **8** † *ᾧ*] lies *ὅθεν* * *οἳ* Jül. **11** *⟨υἱοὺς⟩* * **13** *Μαρσιάδην* Nicet. Chon. **16** *ὄντος*, *ο* aus *ω* V corr **27** *κύριος*] *θεὸς* M **28** *⟨κηρυσσόμενος⟩* *

εὐαγγελίῳ λέγων »εὐχαριστῶ σοι, πάτερ, κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς«, ἵνα δείξῃ τὸν αὐτοῦ πατέρα θεὸν τῶν πάντων.

8. Καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ὑποφαίνων ἔσεσθαι πάλιν φησὶν 8, 1
ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱός »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
ἐγερῶ αὐτόν«· ναὸν δὲ ἔλεγε τὸ ἴδιον σῶμα, λυόμενον μὲν διὰ χειρῶν
ἀνθρώπων τουτέστιν ἀποκτεινόμενον. τὸ δὲ μὴ ὂν σῶμα, ἀλλὰ 2
δοκήσει φαινόμενον, ὡς οὗτοι πάλιν λέγουσιν, οὐκ ἂν ἠδύνατο εἰς
χεῖρας ἔρχεσθαι ἐγείρεσθαί τε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγείλατο.
δέδεικται τοίνυν σαφῶς διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας ἀναντίρρητος ἡ 3
τῶν νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ⟨ὅτι⟩ οὔτε χρεία ἐστὶν ἀπολογίας τῇ ψυχῇ,
ἵνα λαλήσῃ πρὸς ἑκάστην ἐξουσίαν (πλάττονται γὰρ καὶ τοῦτο, ὡς
εἴρηται), ἀλλὰ τῆς τοῦ κυρίου εὐεργεσίας τῆς διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς
πίστεως συνισταμένης, ὡς λέγει ὁ ἁγιώτατος Παῦλος, γράφων τῷ 4
Τιμοθέῳ διὰ τούτων τῶν λόγων »ὅπως γινώσκοις πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ
κυρίου περιπατεῖν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ
ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας«, »ἦν οἱ πολλοὶ ἀφέντες εἰς μύθους καὶ εἰς
μωρολογίας ἐξετράπησαν«, »μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι μήτε περὶ
τίνων διαβεβαιοῦνται«· »ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης«. ἀλλὰ 5
καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν | περὶ τὴν ἀλή- Ö 548
θειαν | ἠστοχηκέναι λέγει, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει ἐξη|- D 299 P 299
κολούθησαν, ἄλλον θεὸν καταγγέλλοντες καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους,
καὶ πλάνην ἐπισπείροντες τοῖς ἀνθρώποις καὶ λέγοντες μὴ ἐκ θεοῦ 6
γεγενῆσθαι τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὑπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, τὴν δὲ ἀνά-
στασιν ἤδη γεγενῆσθαι διὰ τῶν γεννωμένων τέκνων ὑπὸ ἑκάστου
τῶν γεννώντων, τὴν δὲ τῶν νεκρῶν οὐ λέγουσιν ἔσεσθαι. καὶ
ὁρᾶτε, ἀδελφοί, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς
τούτων παρανομίας.

Ὑπολαμβάνω δὲ καὶ περὶ τούτων ἱκανῶς εἰρῆσθαι· ὅθεν ταύτην 7
παραλιπὼν ἐπὶ τὰς ἑξῆς τὴν πορείαν ποιήσομαι, ἐκεῖνο μόνον εἰπών,
ὡς πάνυ φαίνεται ἐοικυῖα αὕτη διὰ τῆς πολυωνύμου ἀρχοντικῆς ὀνο-

1 Matth. 11, 25 — **4** Joh. 2, 19 — **11f** vgl. S. 83, 8 — **14** I Tim. 3, 15 — **16** II Tim. 4, 4 — **17** I Tim. 1, 7 — **18** II Tim. 1, 15 — **19** vgl. II Tim. 2, 17 — **21** vgl. I Tim. 1, 4 — **23f** vgl. II Tim. 2, 18

V M

4 *ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς* durchgestrichen V^{corr} < M **8** *ἐγείρεσθαί τε*, *εσθαι τε* auf Rasur V^{corr} **10** ⟨*ὅτι*⟩ * **13** *συνηταμένης* M **16** *εἰς*^{2} durchgestrichen V^{corr} < M **18** *Φύγελος*, *λ* drüber V^{corr} *Φύγελλος* M **23** *ἀλλ'* M **24** *γεγεννῆσθαι*, zweites *ν* durchgestrichen V^{corr} **25** *γενώντων* M

μασίας τῇ πολυπλόκῳ ἑρπετῶν κακοηθείᾳ. τρόπον γάρ τινα ἐκ 8
πολλῶν ἑρπετῶν ἀναμὶξ τῆς αὐτῶν πλάνης συνηγμένη ἐστὶν ἡ ἰοβολία,
οἷον τὸ θρασὺ ἔχουσα τοῦ δράκοντος, τὸ δολερὸν τοῦ φυσάλου, τὴν
ἀνθέλκυσιν τῆς πνοῆς τοῦ βαί[τ]ωνος, τὸ γαῦρον τοῦ ἀκοντίου, τὸ
προπετὲς τοῦ ὀστρακίτου. τούτων δὲ πάντων τὴν κεφαλὴν κατα- 9
πατήσαντες τῇ τῆς ἀληθείας ὑποθέσει ἐπὶ τὰς λοιπὰς διέλθωμεν,
ἐπιπόθητοι, τὴν ἑκάστης πλάνην ἀποκαλύψαι ἐν θεῷ πειρώμενοι.

Κατὰ Κερδωνιανῶν κα, τῆς δὲ ἀκολουθίας μα.

1. Κέρδων τις τούτους καὶ τὸν Ἡρακλέωνα διαδέχεται ἐκ τῆς 1, 1
αὐτῆς ὢν σχολῆς, ἀπὸ Σίμωνός τε καὶ Σατορνίλου λαβὼν τὰς προ-
φάσεις. οὗτος μετανάστης γίνεται ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ ἐπὶ τὴν
Ῥώμην ἐλθὼν λυμεών τις πέφηνεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς αὐτῷ πειθο-
μένοις, ὁ ἐλεεινότατος. ἐλεεινὴ γὰρ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, | ὅταν 2 D 300
καταλείψασα τὴν τοῦ θεοῦ ὁδὸν πλανᾶται, καὶ ἀπόλωλεν ἀπὸ τῆς
τοῦ θεοῦ κλήσεως ἑαυτὴν ἀφορίσασα. συμβέβηκε γὰρ τοῖς τοιούτοις 3
ἡ τοῦ κυνὸς παροιμία, ὃς τῇ σκιᾷ προσέχων οὐ κατεῖχεν ἐν τῷ στό-
ματι *, ἐμβλέπων εἰς ὕδωρ καὶ νομίσας τὴν ἐν τῷ ὕδατι σκιὰν
μείζονα εἶναι τῆς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐδωδῆς, ἀνοίξας τὸ στόμα
καὶ τὴν οὖσαν ἀπώλεσεν. οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ὁδὸν εὑρόντες καὶ 4
βουλόμενοι σκιᾶς περιγενέσθαι τῆς ἐν τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν γενομένης
τὴν οὖσαν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν | ὡς εἰπεῖν ἐκ θεοῦ τροφὴν κεχα- P 300
ρισμένην οὐ μόνον ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ ὅλεθρον ἑαυτοῖς ἐπεσπά-
σαντο.

9—12 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 1; I 214 Harvey *Κέρδων δέ τις ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Σίμωνα τὰς ἀφορμὰς λαβὼν καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ κτέ* Hippolyt refut. VII 37, 1; S. 223, 12f Wendland *Κέρδων δέ τις καὶ αὐτὸς ἀφορμὰς ὁμοίως παρὰ τούτων λαβὼν καὶ Σίμωνος* Filastrius haer. 44; S. 23, 8f Marx *Cerdon autem quidem surrexit post hos . . ., qui cum venisset Romam de Syria* — **15 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. II 11, 1; I 275 Harvey (von den Valentinianern) *similes Aesopi cani ei qui panem quidem reliquit, in umbram autem eius impetum fecit et perdidit escam*

V M

2 ἡ < M **4** *βαί[τ]ωνος* * **7** ἑκάστην M | Unterschrift *κατὰ Ἀρχοντικῶν* V M **8** Überschrift *κατὰ Κερδωνιανῶν κα ἡ καὶ μα* V M **9** *τούτοις* M **14** *καταλείψασα, ασα* V corr | *ὁδὸν πλανᾶται καὶ ἀπόλωλεν* auf Rasur, *πλανᾶται* hinter *ἀφορίσασα* (Z. 15) durchgestrichen V corr **17** * ⟨*βρώματος*⟩ * **21** *κεχαρισμένην, μένην* auf Rasur V corr

Οὗτος τοίνυν ὁ Κέρδων ἐν χρόνοις Ὑγίνου γέγονεν ἐπισκόπου, | 5 Ö550
τοῦ ἕνατον κλῆρον ἄγοντος ἀπὸ τῆς τῶν περὶ Ἰάκωβον καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον ἀποστόλων διαδοχῆς. τὸ δὲ κήρυγμα αὐτοῦ τῆς τῶν προειρημένων αἱρεσιαρχῶν φλυαρίας μετέχον τὸ αὐτὸ μὲν εἶναι δοκεῖ,
5 *παρήλλακται δὲ παρ' αὐτῷ τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον·*

Δύο καὶ οὗτος ἀρχὰς κεκήρυχεν τῷ βίῳ καὶ δύο δῆθεν θεούς, **6**
ἕνα ἀγαθὸν καὶ [ἕνα] ἄγνωστον τοῖς ἅπασιν, ὃν καὶ πατέρα τοῦ Ἰησοῦ κέκληκεν, καὶ ἕνα τὸν Δημιουργόν, πονηρὸν ὄντα καὶ γνωστόν, λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ καὶ [ἐν] τοῖς προφήταις φανέντα καὶ ὁρατὸν πολ-
10 *λάκις γενόμενον. μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεγεννημένον ἐκ Μα-* **7**
ρίας μηδὲ ἐν σαρκὶ πεφηνέναι, ἀλλὰ δοκήσει ὄντα καὶ δοκήσει πεφηνότα, δοκήσει δὲ τὰ ὅλα πεποιηκότα. καὶ αὐτὸς δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν ἀπωθεῖται, παλαιὰν δὲ ἀπαγορεύει διαθήκην τήν [τε] διὰ Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν, ὡς ἀλλοτρίαν οὖσαν θεοῦ. ἐληλυθέναι δὲ τὸν **8**

1—3 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27,1; I 214f Harvey *Κέρδων δέ τις ... ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου ἕνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος*, dazu III 4,3; II 17 Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἕνατος* (*octavus* lat.) *ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθών* — zu *ἕνατος* vgl. haer. 42, 1, 7 u. 2, 3 u. refut. 24 — **6—10** vgl. Irenaeus I 27, 1; I 215 Harvey (mit unbedeutenden Abweichungen = Hippolyt refut. VII 37, 1; S. 223, 13f Wendland) *ἐδίδαξε τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον θεὸν μὴ εἶναι πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνῶτα εἶναι καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic introducit initia duo, id est duos deos, unum bonum et alterum saevum, bonum superiorem, saevum hunc mundi creatorem* Filastrius haer. 44, 1; S. 23, 9ff Marx *ausus est dicere duo esse principia id est unum deum bonum et unum malum et deum quidem bonum bona facere et malum mala* — **10—14** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic prophetias et legem repudiat, deo creatori renuntiat, superioris dei filium Christum venisse tractat, hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronuntiat nec omnino passum, sed quasi passum, nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. resurrectionem animae tantummodo probat, corporis negat* Filastrius haer. 44, 2; S. 23, 12ff *Jesum autem salvatorem non natum adserit de virgine nec apparuisse in carne nec de coelo descendisse, sed putative visum fuisse hominibus, qui non videbatur inquit vere, sed erat umbra: unde et putabatur quibusdam pati, non tamen vere patiebatur*

V M

3 *αὐτοῦ* aus *αὐτῶν* V corr **4** *τὸ αὐτὸ*, *τὸ* auf Rasur, *ν* an *αὐτὸ* wegradiert V corr **7** [*ἕνα*] Dind. **9** [*ἐν*] * **11f** *πεφηνό///τα*, *ο* aus *ω* V corr **13** [*τε*] Pet. **14** *ἐληλυθέναι* wohl aus *ἐληλυθότα* V corr

Χριστὸν ἀπὸ τῶν ἄνωθεν ἐκ τοῦ ἀγνώστου πατρός, εἰς ἀθέτησιν τῆς
τοῦ κοσμοποιοῦ καὶ δημιουργοῦ ἐνταῦθα, φησίν, ἀρχῆς καὶ τυραννίδος,
ὥσπερ ἀμέλει καὶ πολλαὶ τῶν αἱρέσεων ἐξεῖπαν. ὀλίγῳ δὲ τῷ **9**
χρόνῳ οὗτος | ἐν Ῥώμῃ γενόμενος μεταδέδωκεν αὐτοῦ τὸν ἰὸν Μαρ- D 301
κίωνι· διόπερ τοῦτον ὁ Μαρκίων διεδέξατο.

2. Τῆς δὲ αἱρέσεως ὡσαύτως φωρατῆς οὔσης ἐν συντόμῳ περὶ **2, 1**
ταύτης ἡμῖν ἔσται ὁ λόγος. ἀρξόμεθα δὲ πάλιν τῆς κατ' αὐτοῦ
ἀνατροπῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. ὅτι μὲν γὰρ **2**
δύο ἀρχὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον δῆλον. ἢ γὰρ αἱ δύο ἐκ
μιᾶς εἰσί τινος ἢ ἡ μέν ἐστι δευτέρα ἡ δὲ τῆς δευτέρας αἰτία καὶ
ἀρχή. ζητηθήσεται οὖν ἤτοι αἰτία τῶν δύο ἢ ὁποτέρα τούτων ἀρχὴ
*οὖσα τῆς ἑτέρας *, ὡς ἔφην. καὶ οὕτως ἐκ παντὸς τρόπου ἐπὶ τὴν* **3**
μίαν ἀνακτέον τὴν διάνοιαν, τὴν εὑρισκομένην πρώτην, ἐξ ἧς καὶ ἡ
δευτέρα ἤτοι ἀμφότεραι, καθὼς δέδεικται, [ὡς ἔφην]. ἐπὶ τὸ αὐτὸ **4**
δὲ ἀδύνατον τὰς δύο ἀρχὰς ὑπάρχειν, ἀλλ' οὐδὲ διαφέρεσθαι τὴν
μίαν πρὸς τὴν ἄλλην δυνατόν. εἰ γὰρ διαφέρονται, εἰσὶ μὲν δύο, τῷ
δὲ δύο ἀριθμῷ εὑρίσκεσθαι τὸν ἕνα ἀριθμὸν ὑπερβεβήκασι· τοῦ δὲ
ἑνὸς καὶ πρώτου ἀριθμοῦ ζητουμένου | αἱ δύο τῷ ἑνὶ ἀριθμῷ καὶ P 301
ἀνωτέρῳ ὑπόκεινται, τῷ αἰτίῳ τῶν δύο ὄντι. οὐ γὰρ αἱ δύο, αἱ **5**
μετὰ τὸν ἕνα ἀριθμὸν ἢ τὴν μίαν ἀρχὴν καὶ πρώτην, αἰτίαι ἑαυτῶν
δύνανται εἶναι, τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀνωτάτου ἀεὶ ζητουμένου.

εἰ γὰρ αἱ δύο εὑρεθήσονται μιᾶς οὖσαι συμφωνίας καὶ συγχαίρουσαι **6**
καὶ συμφωνοῦσαι ἀλλήλαις, ἐν τῷ τὴν μὲν μίαν παραμένειν τῆς ἑτέ-
ρας εὐδοκούσης καὶ τῆς ἄλλης δὲ χαιρούσης τῇ τῆς ἑτέρας συζυγίᾳ, ἡ
στάσις τίς ἐστιν ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων; εἰ δὲ στασιάζουσι καὶ ἰσχύουσιν **7**
ἅμα ἀμφότεραι πρὸς ἀλλήλας ἐπ' ἴσης, | οὐκέτι Χριστὸς ὁ ἐλθὼν διὰ Ö 552
τὴν ἀθέτησιν τῆς μιᾶς δυνήσεται καταλῦσαι τὴν ταύτης τυραννίδα, αὐ-
τῆς ἀντεχούσης καὶ δυναμένης πρὸς τὴν ἄνω ἀόρατον καὶ ἀκατονόμα-
στον ἀγωνίζεσθαι ἀντέχειν τε καὶ μηδέποτε δυναμένης καταλύεσθαι. | D 302

3—5 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίων ὁ Ποντικός* III 4, 3; II 18 Harvey *Marcion autem illi succedens*

V M

8 *γὰρ* < M **12** * ⟨*αἰτία τυγχάνει*⟩ * **13** *ἀκτέον* M **14** [*ὡς ἔφην*] * **17** *εὑρίσκεσθαι* *] *εὑρισκόμεναι* V M **22** *εἰ*] *ἢ* auf Rasur V corr | *οὖσαι* *] *οὔσης* V M **24** *συ///ζυγία, ν* ausradiert V corr | *ἡ*] *ἢ* M **27** *ταύτης*] *αὐτῆς* M **28** *ἀκατο///νόμαστον, ο* aus *ω* V corr **29** *δυναμένης* *] *δύνασθαι* V M

3. *Λέγει δὲ ὁ ἡλίθιος καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας τῆς* 3, 1
φαύλης καὶ ἐναντίας εἶναι ἀρχῆς, τὸν δὲ Χριστὸν τῆς ἀγαθῆς. πόθεν 2
οὖν οἱ προφῆται τὰ εἰς Χριστὸν τετυπωμένα προανεφώνησαν, εἰ μὴ
μία ἦν καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις ἡ λαλήσασα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις
καὶ εὐαγγελίοις; καθάπερ λέγει »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις ἰδοὺ
πάρειμι« καὶ τὰ ἑξῆς. πόθεν δὲ καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ † προ- 3
ανεφώνει λέγων »εἰ Μωυσῇ ἐπιστεύετε, καὶ ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε. ἐκεῖνος
γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε«.

καὶ πολλά μοι ἔστι περὶ μαρτυριῶν λέγειν, καθὼς συναγείρας 4
σχολὴν ἑαυτῷ ἐποίησεν ὁ ἐπὶ συγκυρήματι πονηρῷ τῷ κόσμῳ ἐπιβλα-
στήσας καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους. παρελεύσο- 5
μαι δὲ καὶ ταύτην, ὡσεὶ βέμβικος καὶ πεμφρηδόνος τῶν ὀδυνοποιῶν
ἐκ πετεινῶν κνωδάλων ὁρμωμένων ὑπὸ μίαν θῆξιν ἐκπετασθέντων
τὴν ἀνάλωσιν ποιησάμενος διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐναργεστάτης πίστεώς
τε καὶ σωτηριώδους διδασκαλίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 6
τοῦ εἰπόντος »βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ψευ-
δοπροφῆται« καὶ τοῦ ἀποστόλου ⟨τοῦ⟩ περὶ τῶν αὐτῶν ψευδοχρί-
στων καὶ ψευδοδιδασκάλων καὶ ψευδαδέλφων φήσαντος καὶ ἡμᾶς
ἀσφαλισαμένου· ἐπὶ τὰς ἑξῆς ⟨τε⟩ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν προβαίνων
τῶν ἄλλων ποιήσομαι τὴν ὑφήγησιν. | P302

Κατὰ Μαρκιωνιστῶν $\overline{κβ}$*, τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{μβ}$.

1. *Μαρκίων, ἀφ' οὗπερ οἱ Μαρκιωνισταί, ἐκ τούτου τοῦ προειρη-* 1, 1
μένου Κέρδωνος τὴν πρόφασιν εἰληφὼς καὶ αὐτὸς μέγας ὄφις προ-
ῆλθεν τῷ βίῳ, πολὺ δὲ πλῆθος ἐξαπατήσας ἔτι εἰς δεῦρο εἰς πολλοὺς

5 Agraphon, vgl. Resch, Agrapha² S. 207 — **7** Joh. 5, 46 — **16** Luk. 21, 8 (Matth. 24, 24) — **17** vgl. (Matth. 24, 24) II Kor. 11, 26 Gal. 2, 4 u. die Pastoralbriefe — **22**—S. **94, 1** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίων ὁ Ποντικὸς ηὔξησε τὸ διδασκαλεῖον*; die Anknüpfung an Cerdon außerdem adv. haer. III 4, 3; II 17f Harvey Hippolyt refut. X 19 Tertullian adv. Marc. I 2. 22 IV 17 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 45, 1; S. 23, 18 Marx

V M

3 *τετυπομένα* V **6f** † *προανεφώνει*] lies wohl *ἐξεφώνει* * **10** *συγκυρήματι*] *συγκρίματι* M **12** *βέμβικος* aus etwas anderem hergestellt V corr | *ὀ///δυνοποιῶν*, 2 Buchstaben hinter *ὀ* ausradiert V corr **13** *πετηνῶν*, *η* statt *ει* V corr | *θίξιν* M **14** *ἐναργεστάτης* *] *ἐνεργεστάτης* V M **17** *⟨τοῦ⟩* * **19** *ἀσφαλισαμένου*, *ου* aus *ων* V corr | *⟨τε⟩* * **20** Unterschrift *κατὰ Κερδωνιανῶν* V **21** Überschrift *κατὰ Μαρκιωνιστῶν εἰκοστὴ δευτέρα, ἡ καὶ* $\overline{μβ}$ V M

τρόπους | προεστήσατο διδασκαλεῖον. ἡ δὲ αἵρεσις ἔτι καὶ νῦν ἔν τε 2 D303
Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ τε καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀραβίᾳ
τε καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, ἐν Κύπρῳ τε καὶ Θηβαΐδι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν
τῇ Περσίδι καὶ ἐν ἄλλοις τόποις εὑρίσκεται. μεγάλως γὰρ ὁ πονηρὸς
ἐν αὐτῷ κατίσχυσε τὴν ἀπάτην.

Οὗτος τὸ γένος Ποντικὸς ὑπῆρχεν, Ἑλενοπόντου δέ φημι, Σινώ- 3
πης δὲ πόλεως, ὡς πολὺς περὶ αὐτοῦ ᾄδεται λόγος. τὸν δὲ πρῶ- 4
τον αὐτοῦ βίον παρθενίαν δῆθεν ἤσκει· μονάζων γὰρ | ὑπῆρχεν καὶ Ö554
υἱὸς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέρας ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. χρόνου δὲ
προϊόντος προσφθείρεται παρθένῳ τινὶ καὶ ἐξαπατήσας τὴν παρθέ-
νον ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτήν τε καὶ ἑαυτὸν κατέσπασε καὶ τὴν φθορὰν
ἀπεργασάμενος ἐξεοῦται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. ἦν γὰρ 5
αὐτοῦ ὁ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα
[τὰ] τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς
λειτουργίᾳ. πολλὰ δὲ δῆθεν ὁ Μαρκίων καθικετεύσας καὶ αἰτήσας 6
μετάνοιαν οὐκ εἴληφε παρὰ τοῦ ἰδίου πατρός. πόνος γὰρ εἶχε τὸν
ἀξιόλογον γέροντα καὶ ἐπίσκοπον, ὅτι οὐ μόνον ἐξέπεσεν ἐκεῖνος,
ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τὸ αἶσχος ἔφερεν. ὡς τοίνυν οὐκ ἔτυχε παρ' 7
αὐτοῦ διὰ τῆς κολακείας ὧν ἐδέετο, μὴ φέρων τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν
χλεύην ἀποδιδράσκει τῆς πόλεως τῆς αὐτοῦ καὶ ἄνεισιν εἰς τὴν Ῥώ-
μην αὐτήν, μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης (οὗτος

6f *Ποντικὸς* vgl. Justin apol. I 26, 5 u. 58, 1 Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey Hippolyt refut. VII 28, 1; S. 210, 5 Wendland Tertullian de praescr. 30 adv. Marc. I 1 III 6 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 45; S. 23, 18 Marx — *Σινώπη* sonst nur noch genannt bei dem von Epiph. abhängigen Filastrius haer. 45; S. 23, 19 Marx — **10—12** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *episcopi filius propter stuprum cuiusdam virginis ab ecclesiae communicatione abiectus*; ein Auszug aus Epiph. bei Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 994 Schmid *dieser Marcion stammte aus der Provinz Pontus ab, als der Sohn eines Bischofs. Und nachdem er eine Jungfrau entehrt hatte, ging er flüchtig wegen seiner Ausstoßung aus der Kirche durch seinen eigenen Vater* (gegen die Glaubwürdigkeit der Erzählung spricht das Schweigen Tertullians u. insbes. das *sanctissimus* de praescr. 30) — **21** *μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον*] ungenaue Wiedergabe von Irenaeus adv. haer. III 4, 3; II 17 Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἔνατος ἐπίσκοπος . . . . Marcion autem illi succedens invaluit sub Aniceto*; vgl. auch haer. 41, 1, 5 — die gleiche Ungenauigkeit bei Ps. Tertullian carm. adv. Marc. III 297 *sub quo* (sc. Aniceto) *Marcion hic veniens*

V M

1 *διδασκαλεῖον, εῖ* aus *ι* V corr **6** *οὗτος* + *γὰρ* M **6f** *Σινόπης* M **12** *ἐξεοῦται, εο* auf Rasur V corr **14** [τὰ] * | *ἐκκλησίας*] *ἀληθείας* V

δὲ ἔνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων), καὶ τοῖς ἔτι πρεσβύταις περιοῦσι καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων ὁρμωμένοις συμβαλὼν ἤτει συναχθῆναι καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συγκεχώρηκε. ζήλῳ λοιπὸν ἐπαρθείς, ὡς οὐκ ἀπείληφε τὴν προεδρίαν τε καὶ τὴν 8
5 εἴσοδυσιν τῆς ἐκκλησίας, | ἐπινοεῖ ἑαυτῷ καὶ προσφεύγει τῇ τοῦ ἀπα- P303
τεῶνος Κέρδωνος αἱρέσει. | D304

2. Καὶ ἄρχεται ὡς εἰπεῖν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ὡς ἀπὸ θυρῶν **2, 1**
τῶν ζητημάτων προτείνειν τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρεσβυτέροις τοῦτο τὸ ζήτημα λέγων »εἶπατέ μοι, τί ἐστι τό· οὐ βάλλουσιν οἶνον

1 ff aus Epiph. schöpft Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 997 ff Schmid *Und als er nach Rom ging, um Buße zu erlangen in jener Zeit u. sie nicht erlangen konnte, wütete er gegen den Glauben*; zur Sache vgl. Tertullian de praescr. 30 *constat illos ... in catholicae primo doctrinam credidisse apud ecclesiam Romanensem .... donec ob inquietam semper curiositatem qua fratres quoque vitiabant semel et iterum eiecti Marcion quidem cum ducentis sestertiis quae ecclesiae intulerat* adv. Marc. IV 4 *in primo calore fidei* — **4** *τὴν προεδρίαν*] vgl. die ähnliche Bemerkung Tertullians über Valentin adv. Valent. 4 *speraverat episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio. sed alium ex martyrii praerogativa loci potitum indignatus de ecclesia authenticae regulae abrupit* — **8 ff** vgl. Tertullian adv. Marc. III 15 *quomodo denique docet novam plagulam non adsui veteri vestimento nec vinum novum veteribus utribus credi* IV 11 *nam et vinum novum is non committit in veteres utres qui et veteres utres ⟨non⟩ habuerit et novum additamentum nemo inicit veteri vestimento nisi cui non defuerit et vetus vestimentum*, dazu Adamantius de recta in deum fide II 16; S. 90, 5 ff van de Sande Bakhuyzen — etwas anders Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic ex occasione qua dictum sit: omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos, haeresim Cerdonis approbare conatus est*; vgl. Hippolyt refut. X 19 *διὸ καὶ ταῖς παραβολαῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς οὕτως χρῶνται λέγοντες· οὐ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν καὶ τὰ ἑξῆς* Tertullian adv. Marc. I 2 — beides verbunden bei Filastrius haer. 45, 1 f: S. 23, 20 ff Marx *interrogans presbiteros sanctos ecclesiae catholicae sensus sui eis errores mortiferi proponebat, dicens ita: quid est, inquit, quod in evangelio dicente domino scriptum est, nemo pannum rudem mittet in vestimentum vetus neque vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres et effunditur vinum? et iterum: non est arbor bona quae facit malum fructum neque arbor mala quae faciat bonum fructum? deque hoc accipiens interpretationem a sanctis presbyteris non adquiescebat veritati, sed magis Cerdonis sui doctoris firmabat mendacium* — **9** vgl. Matth. 9, 16 f

V M

1 ἔννατος M

νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιοὺς οὐδὲ ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μή γε, καὶ τὸ πλήρωμα αἴρει καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνήσει. μεῖζον γὰρ σχίσμα γενήσεται«. καὶ ὡς τοῦτο ἤκουσαν **2**
οἱ ἐπιεικεῖς καὶ πανάγιοι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας πρεσβύτεροι καὶ διδάσκαλοι, τὸν τῆς ἀκολουθίας τε καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντες λόγον καὶ φράζοντες αὐτῷ μετὰ ἐπιεικείας ἔλεγον· τέκνον, τοῦτό **3**
ἐστιν ἀσκοὶ παλαιοί, αἱ τῶν Φαρισαίων καρδίαι καὶ γραμματέων, παλαιωθεῖσαι ἐν ἁμαρτήμασι καὶ μὴ δεξάμεναι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου· καὶ τὸ ἱμάτιον τὸ παλαιόν, ὡς ὁ Ἰούδας παλαιωθεὶς ἐν φι- **4**
λαργυρίᾳ οὐκ ἐδέξατο τοῦ καινοῦ καὶ ἁγίου καὶ ἐπουρανίου μυστηρίου τὸ τῆς ἐλπίδος κήρυγμα, καίτοι συναφθεὶς τοῖς ἕνδεκα ἀποστόλοις καὶ κληθεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, περισσότερον σχίσμα ἔσχε δι᾽ **5**
ἑαυτοῦ, μηδενὸς αἰτίου αὐτῷ γενομένου, ἐπειδὴ ἡ διάνοια αὐτοῦ οὐ συμπεφώνηκε τῇ ἄνω ἐλπίδι καὶ ἐπουρανίῳ κλήσει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων τε καὶ κόμπου καὶ φιλίας παρερχομένης ἐλπίδος τε καὶ ἡδονῆς.

Ὁ δέ· οὐχ οὕτως, φησίν, ἀλλὰ ἄλλα ἐστὶ παρὰ ταῦτα, ἀντιλέγων **6**
ὁ Μαρκίων. ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ μὴ ἠθέλησαν αὐτὸν δέξασθαι, ⟨διὰ⟩ τοῦτο οὖν φανερῶς αὐτοῖς ἔλεγε· τί μὴ ἠθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; τῶν **7**
δὲ λεγόντων ὅτι | οὐ δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πα- Ö556
τρός σου τοῦτο ποιῆσαι· μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις καὶ μία ἡ ὁμόνοια καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ πατρὶ δὲ σῷ, ζηλώσας λοιπὸν καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν τὸ **8**
σχίσμα ἐργάζεται ὁ | τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προστησάμενος καὶ D305
εἰπὼν ὅτι »ἐγὼ σχίσω τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν καὶ βαλῶ σχίσμα ἐν αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα«, ὡς τὰ ἀληθῆ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρόν, οὐ τὴν ἐκκλησίαν σχίσας ἀλλ᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας.

3. *Ἔλαβε δὲ τὴν πρόφασιν παρὰ τοῦ προειρημένου Κέρδωνος,* **3, 1**
γόητος καὶ ἀπατηλοῦ. καὶ αὐτὸς μὲν γὰρ δύο κηρύττει ἀρχάς, προσ-

19 vgl. conc. Nic. can. 5 *κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ἀποβληθέντας ὑφ᾽ ἑτέρων μὴ προσίεσθαι*

V M

1 *ῥάκκους*, erstes *κ* durchgestrichen V^{corr} **11** *χώρημα* hinter *κήρυγμα* durchgestrichen V^{corr} **12** *περισσότερον* + ⟨*δὲ*⟩? * **13** *αὐτῷ* am Rande zugesetzt V^{corr} **18** ⟨*δὲ*⟩ * | ⟨*διὰ*⟩ * **22** *συλλειτουργῷ* aus *συνλειτουργῷ* V^{corr} **25** *ὅτι* < M **26** *ὡς*] *ὃς*? * **29** nach *γὰρ* noch einmal *καὶ αὐτὸς*, durchgestrichen V^{corr}

θεὶς | δὲ πάλιν ἐκείνῳ, φημὶ τῷ Κέρδωνι, ἕτερόν τι παρ᾽ ἐκεῖνον P304
δείκνυσι, λέγων τρεῖς εἶναι ἀρχάς, μίαν μὲν τὴν ἄνω ἀκατονόμαστον
καὶ ἀόρατον, ἣν καὶ ἀγαθὸν θεὸν βούλεται λέγειν, μηδὲν δὲ τῶν ἐν
τῷ κόσμῳ κτίσασαν· ἄλλον δὲ εἶναι ὁρατὸν θεὸν καὶ κτιστὴν καὶ 2
δημιουργόν· διάβολον δὲ τρίτον ὡς εἰπεῖν καὶ μέσον τῶν δύο τού-
των, τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. τὸν δὲ κτιστὴν καὶ δημιουρ-
γὸν καὶ ὁρατὸν θεὸν εἶναι τῶν Ἰουδαίων, εἶναι δὲ αὐτὸν κριτήν.
παρ᾽ αὐτῷ δὲ τῷ Μαρκίωνι καὶ παρθενία κηρύσσεται, νηστείαν δὲ 3

2 ff zu den *τρεῖς ἀρχαί* vgl. haer. 65, 8, 6 u. Rhodon bei Eusebius V 13, 4; S. 456, 5 ff Schwartz *ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπ᾽ αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξοκείλαντες οὐ μόνον δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς ὑποτίθενται φύσεις· ὧν ἐστιν ἀρχηγὸς καὶ προστάτης Συνέρως, καθὼς οἱ τὸ διδασκαλεῖον αὐτοῦ προβαλλόμενοι λέγουσιν* Hippolyt refut. VII 31, 1 f; S. 216, 16 f Wendland *ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοις νῦν καινότερόν τι ἐπεχείρησε Μαρκιωνιστής τις Πρέπων Ἀσσύριος . . . τρίτην φάσκων δίκαιον εἶναι ἀρχὴν καὶ μέσην ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τεταγμένην* X 19, 1; S. 279, 21 ff *Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικὸς καὶ Κέρδων . . . ὁρίζουσιν εἶναι τρεῖς τὰς τοῦ παντὸς ἀρχάς, ἀγαθὸν δίκαιον ὕλην· τινὲς δὲ τούτων μαθηταὶ προστιθέασι λέγοντες ἀγαθὸν δίκαιον πονηρὸν ὕλην* Dionysius Rom. bei Athanasius de decr. Nic. syn. 26; Migne 25, 464 A Adamantius de recta in deum fide 1, 2; S. 4, 16 van de Sande Bakhuyzen *τρεῖς ἀρχάς, θεὸν τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δημιουργὸν καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν* Cyrillus Hieros. cat. XVI 4 u. 7; Migne 33, 921 A u. 928 A Ephrem Syrus II 444 Assemani Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1000 Schmid (aus Epiphanius) *er stellt drei Prinzipien auf u. lehrt das des Guten u. des Gerechten u. das vom Bösen*, dazu I 28; S. 87, 2012 *drei Wurzeln . . ., die des Guten u. des Gerechten u. des Bösen* IV 1; S. 172, 1 ff *eine »Fremdheit« gegenüber dem Gott der Gesetze, neben ihm auch die Materie . . .; der Fremde . . . der Gott der Gesetze . . . die Materie* — **8 f** vgl. Tertullian adv. Marc. I 29 *non tingitur apud illum caro, nisi virgo nisi vidua nisi caelebs nisi divortio baptisma mercata* u. ebenda I 14 *ut apocarteresi probes te Marcionitam* Hippolyt refut. VII 30, 3; S. 216, 5 Wendland *κωλύεις γαμεῖν, τεκνοῦν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων* X 19, 4; S. 280, 14 f *γάμον δὲ φθορὰν εἶναι λέγων κυνικωτέρῳ βίῳ προσάγει τοὺς μαθητάς, ἐν τούτοις νομίζων λυπεῖν τὸν δημιουργόν, εἰ τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονότων ἢ ὡρισμένων ἀπέχοιτο* Clemens Al. strom. III 12, 1 f; II 200, 30 f Stählin *οἱ μὲν ἀπὸ Μαρκίωνος . . . μὴ βουλόμενοι τὸν κόσμον τὸν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενον συμπληροῦν ἀπέχεσθαι γάμου βούλονται* u. ebenda III 25, 2; II 207, 8 ff *γίνεται δὲ αὐτῷ τῆς ἐγκρατείας αἴτιος . . . αὐτὸς ὁ δημιουργός, πρὸς ὃν ὁ θεομάχος οὗτος γίγας ἀνθεστάναι οἰόμενος ἄκων ἐστὶν ἐγκρατής, κατατρέχων καὶ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ πλάσματος*

V M

2 ἀκατο///νόμαστον, ο aus ω V corr **4** ὁρατὸν aus ἀόρατον V corr ἀόρατον M

κατὰ τὸ σάββατον κηρύττει. μυστήρια δὲ δῆθεν παρ' αὐτῷ ἐπιτελεῖται τῶν κατηχουμένων ὁρώντων· ὕδατι δὲ οὗτος ἐν τοῖς μυστηρίοις χρῆται. τὸ δὲ σάββατον νηστεύειν διὰ τοιαύτην αἰτίαν φάσκει· 4
ἐπειδή, φησί, τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις τοῦ πεποιηκότος τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀναπαυσαμένου, ἡμεῖς νηστεύσωμεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ καθῆκον τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐργαζώμεθα. τὴν τῆς σαρκὸς δὲ ἀθετεῖ ἀνάστασιν, καθάπερ πολλαὶ 5
τῶν αἱρέσεων· ψυχῆς δὲ ἀνάστασιν εἶναι λέγει καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνης. οὐ μόνον δὲ παρ' αὐτῷ ἓν λουτρὸν δίδοται, ἀλλὰ 6
καὶ ἕως τριῶν λουτρῶν καὶ ἐπέκεινα ἔξεστι διδόναι παρ' αὐτοῖς τῷ βουλομένῳ, ὡς παρὰ πολλῶν ἀκήκοα. συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι 7
αὐτῷ τὸ ἐφίεσθαι τρία ἢ καὶ πλείω λουτρὰ δίδοσθαι, δι' ἣν ὑπεῖχεν χλεύην παρὰ τῶν αὐτὸν ἐγνωκότων μα|θητῶν αὐτοῦ ἐκ παραπτώ- D306
ματός τε καὶ φθορᾶς τῆς εἰς τὴν παρθένον γεγενημένης. ἐπειδὴ 8
φθείρας ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει τὴν παρθένον καὶ ἀποδράσας μὲν ἐν παραπτώματι μεγάλῳ εὑρέθη, ἐπενόησεν ὁ ἀγύρτης ἑαυτῷ δεύτερον λουτρόν, φήσας ὅτι ἔξεστιν ἕως τριῶν λουτρῶν τουτέστιν τριῶν βαπτισμῶν εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δίδοσθαι, ἵν' εἴ τις παρέπεσεν εἰς τὸ πρῶτον, λάβῃ δεύτερον μετανοήσας καὶ τρίτον ὡσαύτως, ἐὰν
ἐν παραπτώματι μετὰ τὸ δεύτερον γένηται. φέρει δὲ δῆθεν, ἵνα 9
τὴν ἑαυτοῦ χλεύην ἀνασώσῃ, εἰς παράστασιν αὐτοῦ ὅτι [τὸ] μετὰ τὸ

1f vgl. Tertullian de praescr. 41 *inprimis, quis catechumenus quis fidelis, incertum est; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant* Hieronymus zu Gal. VI 6; Migne 26, 429B *Marcion hunc locum ita interpretatus est, ut putaret fide'es et catechumenos simul orare debere et magistrum communicare in oratione discipulis* — zum Abendmahl mit Wasser vgl. haer. 30, 16, 1; I 353, 11ff; beachte auch das Schweigen Tertullians über etwaigen Weingebrauch adv. Marc. I 14; S. 308, 19ff Kroymann — **3** vgl. Tertullian adv. Marc. IV 12 — **4f** vgl. Gen. 2, 2 — **7—9** vgl. Irenaeus adv. haer.I 27, 3; I 218 Harvey *salutem autem solum animarum esse futuram, earum quae eius doctrinam didicissent; corpus autem videlicet quoniam a terra sit sumptum, impossibi'e esse participare salutem* Hippolyt refut. X 19, 3; S. 280, 10f Tertullian adv. Marc. V 10. 15 de resurr. carn. 2 Adamantius de recta in deum fide 7; S. 70, 10 van de Sande Bakhuyzen Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1003 Schmid — **9ff** vgl. Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1004f (aus Epiphanius) *die Taufe erteilt er nicht nur einmal, sondern dreimal nach dem Sündigen*

V M **3—7** Nicephorus adv. Epiph. XXIII 94; Pitra spic. Solesm. IV 364, 32ff

3 *νηστεύειν* Niceph.] *νηστεύει* V M | *διὰ τοιαύτας αἰτίας* Niceph. | *φάσκει* durchgestrichen V corr < M **4** *ἡ* < Niceph. **5** *ἀναπαυσαμένου* + *ἀπὸ τῶν ἔργων* Niceph. **6** *νηστεύσωμεν, ω* aus *o* V corr *νηστεύομεν* Niceph. | *καθῆκον*] *βούλημα* Niceph. **7** *ἐργασώμεθα* Niceph. **16** *μεγάλῳ* auf Rasur V corr **18** lies *βαπτισμάτων*? * **21** [*τὸ*] *

αὐτοῦ παράπτωμα πάλιν ἐκαθαρίσθη καὶ λοιπὸν ἐν ἀθῴοις ὑπάρχει, μαρτυρίαν περὶ τούτου ψευδηγορῶν ὡς πιθανήν, δυναμένην ἐξαπατῆσαι οὐ | τοῦτο δὲ σημαίνουσαν ὃ αὐτὸς λέγει· ὅτι, φησί, βαπτισθεὶς **10** Ö558
ὁ κύριος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· »βάπτισμα ἔχω βαπτι-
σθῆναι, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη τετέλεκα αὐτό;« | καὶ πάλιν »ποτήριον P305
ἔχω πιεῖν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη πληρώσω αὐτό;« καὶ οὕτω τὸ διδόναι πλείω βαπτίσματα ἐδογμάτισεν.

4. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἀποβάλλει καὶ πάν- **4, 1**
τας προφήτας, λέγων ἐκ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος
τοὺς τοιούτους πεπροφητευκέναι. Χριστὸν δὲ λέγει ἄνωθεν ἀπὸ **2**
τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατονομάστου πατρὸς καταβεβηκέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ
τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ ἐλέγχῳ τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ νόμου καὶ
προφητῶν καὶ τῶν τοιούτων. καὶ ἄχρι Ἅιδου καταβεβηκέναι τὸν **3**
κύριον, ἵνα σώσῃ τοὺς περὶ Κάϊν καὶ Κορὲ καὶ Λαθὰν καὶ Ἀβειρών,
Ἡσαῦ τε καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐγνωκότα τὸν θεὸν τῶν Ἰου-
δαίων· τοὺς δὲ περὶ Ἄβελ καὶ Ἐνὼχ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ **4**

4 Luk. 12, 50 (Mark. 10, 38) — **5** vgl. Mark. 10, 38 Matth. 20, 22 — **8—10** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdon) *hic prophetias et legem repudiat* Tertullian adv. Marc. I 19; S. 314, 22 Kroymann *separatio legis et evangelii proprium et principale opus est Marcionis* IV 34; S. 538, 5 Kroymann *immo, inquit, nostri dei monela de caelo non Moysen et prophetas iussit audiri, sed Christum* — **10—13** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216f Harvey *Jesum autem ab eo Patre, qui est super mundi fabricatorem deum, . . . in hominis forma manifestatum . . . dissolventem prophetas et legem et omnia opera eius dei qui mundum fecit* — **13ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 3; I 218f Harvey *Cain et eos qui similes sunt ei et Sodomitas et Aegyptios et similes eis et omnes omnino gentes, quae in omni permixtione malignitatis ambulaverunt, salvatas esse a domino, cum descendisset ad inferos et accurrissent ei, et in suum assumpsisse regnum; Abel autem et Enoch et Noe et reliquos iustos et eos qui sunt erga Abraham patriarchas cum omnibus prophetis et his qui placuerunt deo non participasse salutem qui in Marcione fuit serpens praeconavit. quoniam enim sciebant, inquit, deum suum semper tentantem eos et tunc tentare eum suspicati non accurrerunt ei neque crediderunt annuntiationi eius; et propterea remansisse animas ipsorum apud inferos dixit*

V M

1 ἐκαθ$^{\alpha}$ερίσθη, α drüber V^{corr} **5f** καὶ πάλιν — αὐτό < M **10** προπεφητευκέναι aus πεπροφητευκέναι V^{corr} προφητευκέναι M **11** ἀκατο///νομάστου, ο aus ω V^{corr} **12** ἐλέγχῳ Corn.] ἐλέγχου V M **14** Ἀβηρὼ V Ἀβηρὼν M **16** Ἄβελ anstatt eines durchgestrichenen Κάϊν V^{corr}

καὶ Ἰακὼβ καὶ Μωυσέα, Δαυίδ τε καὶ Σολομῶντα ἐκεῖ καταλελοιπέναι, διότι ἐπέγνωσαν, φησί, τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων, ὄντα ποιητὴν καὶ κτιστήν, καὶ τὰ καθή|κοντα αὐτοῦ πεποιήκασι καὶ οὐχὶ τῷ θεῷ τῷ D 307 ἀοράτῳ ἑαυτοὺς προσανέθεντο. δίδωσι καὶ ἐπιτροπὴν γυναιξὶ 5 βάπτισμα διδόναι. παρ' αὐτοῖς γὰρ πάντα χλεύης ἔμπλεα καὶ οὐδὲν ἕτερον, ὁπότε καὶ τὰ μυστήρια ἐνώπιον κατηχουμένων ἐπιτελεῖν τολμῶσιν. ἀνάστασιν δὲ ὡς εἶπον οὗτος λέγει οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ 6 ψυχῶν καὶ σωτηρίαν ταύταις ὁρίζεται, οὐχὶ τοῖς σώμασιν. καὶ μεταγγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα φάσκει.

5. Πανταχόθεν δὲ πίπτει ἡ αὐτοῦ ματαία κενοφωνία, ὡς ἤδη 5, 1 μοι ἐν ἄλλαις αἱρέσεσι πεπραγμάτευται. πῶς γὰρ ἀναστήσεται ἡ μὴ πεπτωκυῖα ψυχή; ἀνάστασις δὲ πῶς αὐτῆς κληθήσεται, τῆς μὴ πεσούσης ψυχῆς; πᾶν γὰρ τὸ πῖπτον ἀναστάσεως δεῖται· πίπτει δὲ οὐχὶ 2 ψυχή, ἀλλὰ σῶμα. ὅθεν καὶ δικαίως πτῶμα αὐτὸ ἡ συνήθεια εἴωθεν καλεῖν καὶ αὐτὸς ὁ κύριος εἰπὼν ὅτι »ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί«. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μνήμασιν οὐ κατακλείομεν ψυχάς, 3 ἀλλὰ σώματα κατατιθέαμεν ἐν γῇ καταχώσαντες, ὧν ἡ ἀνάστασις εἰς ἐλπίδα ἔχει τὸ κήρυγμα, καθάπερ ὁ τοῦ σίτου κόκκος· ὡς καὶ ὁ ἅγιος 4 ἀπόστολος τὴν μαρτυρίαν ἤνεγκεν περὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι »ἐὰν μὴ πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀποθάνῃ, μόνος μένει«. | ὁ δὲ 5 P 306 ἅγιος ἀπόστολός φησιν »ἄφρων« (ἄφρονα γὰρ καλεῖ τὸν ἄπιστον τὸν ὅλως ἀμφιβάλλοντα καὶ λέγοντα »πῶς ἡ ἀνάστασις γίνεται; ποίῳ

4 ff vgl. Tertullian de praescr. 41 *ipsae mulieres haereticae quam procaces! quae audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere*; aus Epiph. schöpft Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1007 f Schmid *so verwegen ist er, daß er den Weibern befiehlt, die Taufe zu spenden* — **7 ff** vgl. oben S. 98, 7 — **8 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 30, 4; S. 216, 8 ff Wendland *τὰ βρώματα παραιτεῖσθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς διδάσκεις, ἵνα μὴ φάγωσι σῶμά τι λείψανον ψυχῆς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κεκολασμένης*, s. auch unten refut. 24 — **11 ff** vgl. Ancoratus c. 86; I 106, 10 ff — **16** Matth. 24, 28 — **19** vgl. I Kor. 15, 37 — **22** Joh. 12, 24 — **23** I Kor. 15, 36 — **24** I Kor. 15, 35

V M

1 *καὶ* vor *Δαυὶδ* durchgestrichen V corr + *καὶ* M | *Σολομῶντα* *] *Σαλομῶνα* V M **11** *κε*^{αι}*νοφωνία, αι* drüber V corr *καινοφωνία* M **15** *ἡ* vor *ψυχὴ* ausradiert V corr **21** *εὐαγγελίῳ* + ⟨*λέγων*⟩? * **23** *ἄφρο///ν, ο* aus *ω* V corr *ἄφρον* M | *ἄφρο///να, ο* aus *ω* V corr

δὲ σώματι ἔρχονται;« καὶ εὐθὺς πρὸς τοὺς τοιούτους φησίν) »ἄφρων, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ«. καὶ ἔδειξεν ἐξ **6** Ö560
ἅπαντος ἡ γραφὴ τοῦ πεπτωκότος κόκκου τουτέστιν τοῦ σώματος τοῦ θαπτομένου καὶ οὐ ψυχῆς τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι. πῶς δὲ **7**
ψυχὴ ἐλεύσεται μόνη; πῶς δὲ βασιλεύσει μόνη ἡ ὁμοῦ σὺν σώματι ἐργασα|μένη τὸ δίκαιον ἢ τὸ φαῦλον; ἔσται γὰρ ἐναντία καὶ οὐ δικαία D308
ἡ κρίσις.

6. Πῶς δὲ συσταθήσεται ὁ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι τριῶν ἀρχῶν **6, 1**
λόγος; πῶς δὲ [ὁ] ἀγαθὸς εὑρεθήσεται ⟨ὁ⟩ ἐν τοῖς τοῦ φαύλου μέρεσιν ἔργον ἐπιτελῶν ἢ σωτηρίας ἢ τῶν ἄλλων; εἰ γὰρ οὐκ αὐτοῦ **2**
τυγχάνει ὁ κόσμος, ἀπέστειλεν δὲ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον λαβεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ἀλλοτρίου ἃ μὴ αὐτὸς ἔσπειρεν μηδὲ ἐποίησεν, εὑρεθήσεται ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐφιέμενος ἢ πενίαν ὑφιστάμενος καὶ ἴδια μὴ ἔχων, ἐπὶ τὰ ἀλλότρια ἑαυτὸν ἐπιδιδούς, ὅπως
ἑαυτῷ προσπορίσηται ἃ μὴ πρότερον ἔχει. πῶς δὲ κριτὴς ἀνὰ μέ- **3**
σον ἀμφοτέρων γενήσεται ὁ δημιουργός; εἶτα τίνας ἔχει κρῖναι; εἰ γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄνω σκευῶν δικαστὴς προκαθέζεται, ἰσχύει ὑπὲρ τὸν ἄνω, ἐπειδὴ φέρει εἰς μέσον τῶν αὐτοῦ κριτηρίων τὰ τοῦ ἄνω ὑπάρχοντα, ὡς τῷ Μαρκίωνι ἔδοξε. καὶ εἰ ὅλως κριτὴς τυγχάνει, **4**
δίκαιός ἐστι. δείξομεν δὲ ἀπὸ τοῦ δικαίου ὀνόματος ὅτι ταὐτόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον. πᾶν γὰρ ὃ δίκαιόν ἐστι, τοῦτο καὶ ἀγαθόν. ἀπὸ **5**
γὰρ τοῦ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἀγαθὸν χαρίζεται δικαίως μετὰ ἀληθείας τῷ ἀγαθὰ δράσαντι καὶ οὐκέτι ἔσται πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντίος τῷ ἀγαθῷ, κατὰ δικαιοσύνην τὸ ἀγαθὸν τῷ ἀγαθῷ παρέχων καὶ τῷ φαύλῳ τὴν
ἐπιτιμίαν τῆς τιμωρίας. οὐδὲ πάλιν ἀγαθὸς ἂν εἴη ὁ τῷ πονηρῷ τὸν **6**
ἀγαθὸν μισθὸν ἐπὶ τῷ τέλει ἀποδιδοὺς μὴ μετανοοῦντι, εἰ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀνατέλλοι αὐτοῦ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ φαύλους καὶ τὸν ὑετὸν αὐτοῦ παρέχοι διὰ τὸ νῦν αὐτεξούσιον τοῖς τε πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνθρώποις. ἀγαθὴ γὰρ οὐκέτι ἔσται φύσις καὶ δικαία **7**
τοῦ τῷ πονηρῷ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι σωτηρίας παρέχοντος καὶ οὐ μᾶλλον μισοῦντος τὸ πονηρὸν καὶ φαῦλον. ὁ δὲ τρί|τος **8** P307

4 ff vgl. Ancoratus c. 87, 3ff; I 108, 4ff Panarion haer. 64, 71, 6ff — **20 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. III 25, 3; II 134f Harvey u. Panarion haer. 33, 10, 3; I 461, 11ff — **27** vgl. Matth. 5, 45

V M

1 ἄφρο///ν, *o* aus *ω* V corr ἄφρον M **5** βασιλεύσει, *ει* auf Rasur V corr **6** ἢ τὸ] ἤτοι V **9** [ὁ] * | ⟨ὁ⟩ * **18** τὸν] τῶν M | τοῦ nachgetragen V corr **19** ἔδειξεν V **22** ἀγαθὸν[1]] ἀγαθοῦ M **23** τῷ ἀγαθῷ aus τῶν ἀγαθῶν V corr

εὑρισκόμενος παρ᾽ αὐτῷ πονηρός, | εἰ ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὰ πονηρὰ D309
ἐργάζεσθαι καὶ κατισχύειν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἢ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν
ἢ τοῦ μέσου δικαίου, εὑρεθήσεται ἰσχυρότερος οὗτος τῶν δύο θεῶν
τῶν παρὰ Μαρκίωνι λεγομένων, ἐπειδὴ ἐξουσιάζει ἁρπάζειν τὰ ἀλλό-
τρια· καὶ ἀδρανεῖς λοιπὸν καταψηφισθήσονται οἱ δύο παρὰ τὸν ἕνα 9
πονηρόν, οἱ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν καὶ ῥύεσθαι ἀπὸ τοῦ ἁρπάζοντος
τὰ αὐτῶν ὄντα καὶ εἰς πονηρίαν μεταβάλλοντος. 7. ἄλλως δὲ 7, 1
πάλιν νοήσωμεν, ἵνα τὴν χλεύην τοῦ ἀγύρτου φωρά|σωμεν τῆς ματαιο- Ö562
φροσύνης. εἰ γὰρ ὅλως ὁ πονηρὸς πονηρὸς ὑπάρχει, ἁρπάζει δὲ τοὺς
ἀγαθοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοῦ δικαίου, ἰδίους
δὲ οὐχ ἁρπάζει μόνους, εὑρεθήσεται ὁ πονηρὸς οὐκέτι πονηρός, τῶν
ἀγαθῶν ὀρεγόμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος ὡς βελτιόνων. εἰ δὲ καὶ 2
τοὺς ἰδίους κρίνει τιμωρίαν τε τοὺς ἀδικήσαντας ἀπαιτεῖ, οὐκέτι πονηρὸς
ἔσται ὁ πονηρῶν δικαστὴς ὑπάρχων. καὶ εὑρεθήσεται κατὰ πάντα
τρόπον ἡ αὐτοῦ ὑπόθεσις ἑαυτὴν ἀνατρέπουσα.

Πόθεν δὲ εἰλήφασι τὸ εἶναι αἱ τρεῖς ἀρχαί, πάλιν λέγε. τίς δὲ ὁ 3
ταύταις ὁρισμὸν συστησάμενος; εἰ μὲν γὰρ ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ
περιορίζεται, οὐκέτι τέλεια τὰ τρία εὑρεθήσεται ὁριζόμενα ἔν τισι
περιεκτικοῖς τόποις, εὑρεθήσεται δὲ τὸ ἑκάστου περιεκτικὸν μεῖζον
τοῦ περιεχομένου καὶ οὐκέτι τὸ περιεχόμενον θεὸς ἂν κληθείη, ἀλλὰ
μᾶλλον ἡ περιεκτικὴ ὁροθεσία. εἰ δὲ καὶ εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις γε- 4
νόμενοι ἕκαστος κατὰ δίεσιν τὸν ἴδιον ἐκληρώθη τόπον καὶ ἕκαστος
ἐν τῷ ἰδίῳ ὢν τῷ ἑτέρῳ οὐκ ἐντρίβεται οὐδὲ ἐπέρχεται, οὐκέτι αἱ
ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι οὐδέ τις αὐτῶν φαύλη εὑρεθήσεται, διὰ τὸ
κατὰ τὸ δίκαιον καὶ ἥσυχον καὶ εὐσταθὲς τῶν ἰδίων ἐπιμέλεσθαι καὶ
μὴ περαιτέρω βαίνειν ἐπιβάλλεσθαι. εἰ δὲ ὁ μὲν πονηρὸς ὑπὸ τοῦ 5
ἄνω κατισχύεται καὶ βιάζεται καὶ καταπονεῖται, μεμερισμένος | ὢν D310
καὶ ἐν ἰδίῳ τόπῳ ὑπάρχων, οὗ τόπου τῷ ἄνω ἀγαθῷ οὐδὲν προσήκει,
οὐδέ τι ὑπ᾽ αὐτοῦ κέκτισται τῶν ἐνταῦθα (λέγω ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ
τόπῳ), τυραννικώτερος μᾶλλον εὑρεθήσεται ὁ ἄνω καὶ οὐκέτι ἀγαθός,
τὸν ἴδιον υἱὸν εἴτ᾽ οὖν Χριστὸν ἀποστείλας, ἵνα τὰ ἀλλότρια λάβῃ.
καὶ ποῦ | ὁ ὅρος ὁ διορίζων τὰς τρεῖς ἀρχὰς κατὰ τὸν τοῦ ἀγύρ- 6 P308

V M

8 *νοήσομεν* M 10 *ἰδίους*] *ἰουδαίους* M 11 *οὐχ, χ* auf Rasur V corr | *οὐκέτι πονηρὸς* < M 19 *ἑκάστου* *] *ἑκάστης*, durchgestrichen V corr < M 20 *περιεχομένου* U corr] *προεχομένου* V M 22 *τόπον* angeflickt V corr 26 *ἐπιβαλλόμενον* aus *ἐπιβάλλεσθαι* V corr *ἐπιβαλλόμενον* M | *ὑπὸ* statt *ἐκ* V corr *ἀπὸ* M 28 *οὗ τόπου τῷ*] *οὗ, ου* u. *τῷ* auf Rasur V corr 29 *κέκτισται* *] *κεκτίσθαι* V M | *λέγω* + ⟨*δὲ*⟩? * 30 *τόπῳ* Corn.] *τύπω* V M

του τῆς ὑποθέσεως λόγον; ζητηθήσεται γὰρ τέταρτός τις ἐπιεικέστατος καὶ τῶν τριῶν σοφώτερος, ὁριογνώμων τε καὶ ἐπιστήμων, ὃς τὰ μέτρα ἑκάστῳ διένειμέν τε καὶ τοὺς τρεῖς εἰρηνοποίησεν, ἵνα μὴ στασιάσαιεν πρὸς ἀλλήλους μηδὲ εἰς τὰ ἄλλου ἄλλος ἀποστέλλοι. καὶ οὗτος 7
μὲν πείσας τὰς τρεῖς ἀρχὰς εὑρεθήσεται τέταρτος καὶ σοφώτερος καὶ ἐπιεικέστερος. καὶ αὐτὸς δὲ ἐν ἰδίῳ τόπῳ πάλιν ζητηθήσεται, ἀφ' οὗπερ εἰς μέσον ἦλθεν τῶν τριῶν καὶ ἑκάστῳ τὸ μέρος σοφῶς διώρισεν, ἵνα μὴ ἀλλήλους ἀδικοῖεν. εἰ δὲ ἐν τοῖς τοῦ ἑνός, λέγω δὴ 8
τοῦ δημιουργοῦ αἱ δύο ἀρχαί εἰσιν ἐμπολιτευόμεναι, ὅ τε πονηρὸς ἐν
τοῖς τοῦ δημιουργοῦ † χώραις τε καὶ χώροις καὶ ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστὸς ἐπιδημήσας, οὐκέτι ἄρα κριτὴς καὶ δημιουργὸς μόνον ὁ κριτὴς εὑρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἀγαθός, συγχωρῶν τοῖς δυσὶν εἰς τὰ ἴδια ποιεῖν ὃ βούλονται· ἢ ἀδρανὴς εὑρεθήσεται καὶ μὴ ἰσχύων κωλῦσαι τῶν ἰδίων τοὺς ἀλλοτρίους ἅρπαγας. εἰ δὲ | καὶ ὅσσων τῇ δυνάμει 9 Ö564
ἐστίν, οὐκέτι εὑρεθήσεται ἡ δημιουργία συνεστῶσα, ἀλλ' ἐξέλιπεν ἐκπαλαι, ἀναρπαζομένη καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπό τε τοῦ πονηροῦ εἰς τὸ ἴδιον μέρος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἄνω. καὶ πῶς ἔτι ἡ δημιουργία σταθήσεται; εἰ δὲ ὅτι χρόνῳ λήξει λέγεις καὶ δυνατὸν ταύ- 10
την ὅλως λήγειν διὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελείας, οὐκοῦν ὁ ἀγαθὸς αἴτιος τῆς βλάβης ἔσται ὁ μὴ πάλαι ποιήσας, ὅπερ ὕστερον ἀγαθὸν ἔδοξεν ἐπιτελεῖν, μήτε μὴν πεποιηκὼς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, πρὶν | ἢ D311
τοὺς πλείους ἀδικηθῆναι καὶ ἐν καθέξει αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ κριτοῦ καὶ κάτω μεμενηκέναι;

8. Πάλιν δὲ τὰ τῆς θείας γραφῆς οὐκ ὀρθῶς νοῶν προφέρει καὶ 8, 1
τοὺς ἀκεραίους ἐξαπατᾷ διαστρέφων τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητόν, ὅτι »Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα« καί φησιν· εἰ ἦμεν αὐτοῦ, οὐκ ἂν τὸ ἑαυτοῦ ἠγόραζεν· ἀγοράσας δὲ εἰς ἀλλότριον κόσμον ἦλθεν ἡμᾶς ἐξαγοράσαι 2
τοὺς οὐκ ὄντας αὐτοῦ. ποίημα γὰρ ἦμεν ἑτέρου καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς ἠγόραζεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. ἀγνοεῖ δὲ ὅλως ὁ ἠλίθιος 3
ὅτι οὔτε Χριστὸς κατάρα γεγένηται (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ τὴν κατάραν τὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν | ἀφεῖλεν, ἑαυτὸν σταυρώσας καὶ γενόμε- P309

26 Gal. 3, 13 — **26 ff** vgl. Adamantius de recta in deum fide I 26; S. 52, 10 ff van de Sande Bakhuyzen *δῆλον οὖν ὅτι ἀλλοτρίους· ἰδίους γὰρ οὐδείς ποτε ἀγοράζει· ἀγοράζει γὰρ ἀλλοτρίους οὐκ ἰδίους*

V M

2 *ὁριο///γνώμων*, *ν* ausradiert V corr *ὁριονγνώμων* M **3** *ἵνα μὴ* Dind.] *εἰ δὲ μὴ* V M **4** *ἀποστέλλοι* Dind.] *ἀποστέλλει* V M **5** lies wohl *⟨ὁ⟩ πείσας* u. *τέταρτος εὑρεθήσεται* * **10** † *χώραις τε καὶ χώροις*] etwa *ἀεὶ ἐνεργῶν χώροις* * **17** *πῶς* *] *ποῦ* V M **18** *ὅτι* nachgetragen V corr **22** *ἐγκαθέξει*, *γ* auf Rasur statt *ν* V corr *ἐγκαθέξει* M **30** *ὅλως* < V **32** *τὰς* *] *τῆς* V M; vgl. S. 104, 1

νος θάνατος θανάτῳ [διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν] καὶ κατάρα αὐτὸς τῇ κατάρᾳ γενόμενος. διὸ οὐκ ἔστι Χριστὸς κατάρα, ἀλλὰ τῆς κατάρας λύσις, εὐλογία δὲ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκόσιν. οὕτω 4
καὶ τὸ »ἐξηγόρασεν« *. οὐκ εἶπεν »ἠγόρασεν«· οὔτε γὰρ εἰς ἀλλότριον ἦλθεν ἁρπάσαι ἢ ἀγοράσαι. εἰ γὰρ ἠγόρασεν, μὴ ἔχων ἠγόρασε καὶ ὡς πτωχὸς ἃ μὴ εἶχεν ἐκτήσατο. καὶ εἰ ὁ κεκτημένος ἡμᾶς πέπρακεν, 5
ἀπορήσας πέπρακεν, ἀπό τινος ἄρα δανειστοῦ ἐλαυνόμενος. ἀλλ' οὐκ ἔχει οὕτως. οὔτε γὰρ εἶπεν »ἠγόρασεν«, ἀλλ' »ἐξηγόρασεν«. ὅμοιον 6
δὲ τούτῳ ὁ αὐτὸς ἅγιος ἀπόστολός φησιν »ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι«. καὶ οὐχ ἡμέρας ἀγοράζομεν, οὐδὲ τιμὴν ἡμερῶν δίδομεν, ἀλλὰ τὸ δι' ὑπομονὴν * καὶ τὸ μελλητικὸν τῆς μακροθυμίας σημαίνων τοῦτο ἔφη. ὥστε τὸ ἐξηγόρασε τὴν ὑπό- 7
θεσιν ὑπέφηνεν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδοχῆς ἐν κόσμῳ ἐνσάρκου παρουσίας ⟨δι'⟩ ἧς ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ὁ ἀπαθὴς ὢν θεός, μένων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀπαθείᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ * αὐτὸ ὃ ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, οὐκ ἀγοράζων ἡμᾶς ἀπ' ἄλλο|τρίων, ἀλλὰ τὴν | ὑπό- Ö 566 D 312
θεσιν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ σταυροῦ ἀναδεξάμενος, προαιρέσει καὶ οὐ μετ' ἀνάγκης. ὅθεν ἐλήλεγκται κατὰ πάντα τοῦ Μαρκίωνος ὁ λόγος. καὶ 8
πολλά ἐστι τὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τούτου μηχανῆς καὶ τραγῳδίας ἐξ εὐσεβοῦς λογισμοῦ καὶ εὐλόγου ὁρμώμενα ἐμφάσεως ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀντιρρήσει.

9. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, μᾶλλον δὲ ἐρρα- 9, 1
διουργημένα. οὗτος γὰρ ἔχει εὐαγγέλιον μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν, περικεκομμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ σωτῆρος σύλληψιν καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν. οὐ μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπέτεμεν 2

9 Ephes. 5, 16 — **23 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. adv. I 27, 2; I 217 Harvey *et super haec id quod est secundum Lucam evangelium circumcidens et omnia quae sunt de generatione domini conscripta auferens et de doctrina sermonum domini multa auferens* Tertullian adv. Marc. IV Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdon) *solum evangelium Lucae nec tamen totum recipit* Filastrius haer. 45, 5; S. 24, 7 f Marx *cata Lucan autem euangelium solum accipit, non alia evangelia* — Lukas stand jedoch nicht im Titel, vgl. unten c. 10, 2; S. 106, 11 Tertullian adv. Marc. IV 2 Adamantius de recta in deum fide I 5; S. 8, 32 ff van de Sande Bakhuyzen I 8; S. 16, 3

V M

1 [διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν] *, vgl. S. 103, 32 **4** * etwa ⟨νοητέον⟩ * **6** εἰ < V **7** ἀπορήσας πέπρακεν < M **11** * lies wohl δι' ὑπομονῆς ⟨καρτερικὸν⟩ * **12** τῆς *] τε VM | τὸ] lies τῷ? * **13** ὑπέφηνεν *] ἀπέφηνεν VM | ἀναδοχῆς, ἀνα auf Rasur V corr | ἀναδοχῆς + ⟨τῆς⟩ * **14** ⟨δι'⟩ * **15** * etwa ⟨ἐλλογῶν εἰς ἑαυτὸν⟩ * **22 f** ἐρραδιουργημένα aus ῥεραδιουργημένα V corr **25** ἀπέτεμεν, ἀ auf Rasur V corr

ὁ λυμηνάμενος ἑαυτὸν ⟨μᾶλλον⟩ ἥπερ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μέσων πολλὰ περιέκοψε τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, ἄλλα δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα προστέθεικεν, μόνῳ δὲ κέχρηται τούτῳ τῷ χαρακτῆρι, τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ. ἔχει δὲ καὶ ἐπιστολὰς **3** παρ' αὐτῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου δέκα, αἷς μόναις κέχρηται, οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν αὐταῖς γεγραμμένοις, ἀλλὰ τινὰ αὐτῶν περιτέμνων, τινὰ δὲ ἀλλοιώσας κεφάλαια. ταύταις δὲ ταῖς δυσὶ βίβλοις κέχρηται· ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ' ἑαυτοῦ συνέ|ταξε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλανωμένοις. P310
αἱ δὲ ἐπιστολαὶ αἱ παρ' αὐτῷ λεγόμεναί εἰσι· πρώτη μὲν πρὸς Γαλά- **4**
τας, δευτέρα δὲ πρὸς Κορινθίους, τρίτη πρὸς Κορινθίους δευτέρα, τετάρτη πρὸς Ῥωμαίους, πέμπτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ἕκτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρα, ἑβδόμη πρὸς Ἐφεσίους, ὀγδόη πρὸς Κολασσαεῖς, ἐνάτη πρὸς Φιλήμονα, δεκάτη πρὸς Φιλιππησίους· ἔχει δὲ καὶ τῆς πρὸς Λαοδικέας λεγομένης μέρη. ἐξ οὗπερ χαρακτῆρος τοῦ παρ' **5**
αὐτῷ σῳζομένου, τοῦ τε εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου, δεῖξαι αὐτὸν σὺν θεῷ ἔχομεν ἀπατεῶνα καὶ πεπλανημένον καὶ ἀκρότατα διελέγξαι. ἐξ αὐτῶν γὰρ ἀναμφιβόλως τῶν παρ' αὐτοῦ **6**
ὁμολογουμένων ἀνατραπήσεται. ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν ἔτι | παρ' αὐτῷ D313
λειψάνων τοῦ τε εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν εὑρισκομένων δειχθήσεται ὁ Χριστὸς τοῖς συνετοῖς μὴ ἀλλότριος εἶναι παλαιᾶς διαθήκης καὶ οἱ προφῆται οὖν οὐκ ἀλλότριοι ὄντες τῆς τοῦ κυρίου ἐνδημίας

4 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 218 Harvey *similiter autem et apostoli Pauli epistolas abscidit, auferens quaecunque manifeste dicta sunt ab apostolo de eo deo qui mundum fecit, quoniam hic pater domini nostri Jesu Christi* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdo) *apostoli Pauli neque omnes neque totas epistolas sumit. Acta apostolorum et Apocalypsim quasi falsa reicit* u. (von Apelles) *solo utitur et apostolo, sed Marcionis, id est non toto* Filastrius haer. 45, 5; S. 24, 8f Marx (*accipit*) *nec epistolas beati Pauli apostoli, nisi ad Timotheum et Titum* — **7 f** gemeint sind wohl die Antithesen — **9 ff** vgl. damit die Angaben S. 123, 18ff. Tertullians Aufzählung (adv. Marc. V 2ff) stimmt mit der des Epiph. überein, nur daß Tertullian den Epheser- als Laodicenerbrief gibt u. den Philemon- hinter den Philipperbrief stellt

V M

1 ⟨μᾶλλον⟩ * **2** *περιέκκοψε*, erstes *κ* durchgestrichen V corr **3** *προστέθεικεν*, *ει* aus *η*, nach dem Wort Rasur von 2—3 Buchstaben V corr | *δὲ* 2 < M **6** *περιτέμνων*, *ων* auf Rasur V corr **8** *ὑπ'*] *ἀπ'* V **12** *Κολοσσαεῖς*, *ο* aus *α* V corr *Κολοσσαεῖς* M **13** *ἐννάτη* M **14** *Λαοδικείας* V M **16** *αὐτὸν*, *α* u. *ν* auf Rasur V corr | *σὺν* *] *ἐν* V M **18** *αὐτῷ* Dind.] *αὐτοῦ* aus *αὐτῶν* V corr *αὐτῶν* M **19** *ἐπιστολῶν* Corn.] *ἀποστόλων* V M **21** *οὖν*] lies *δὲ*? *

καὶ ὅτι ἀνάστασιν σαρκὸς ὁ ἀπόστολος κηρύττει καὶ δικαίους τοὺς 7
προφήτας ὀνομάζει καὶ ἐν σῳζομένοις ὑπάρχοντας τοὺς περὶ Ἀβραὰμ
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ
ἐκκλησίας σωτήριά τε καὶ ἅγια καὶ ἐκ θεοῦ ἐστηριγμένα ἔν τε τῇ
πίστει καὶ ἐν τῇ γνώσει καὶ ἐν ἐλπίδι καὶ διδασκαλίᾳ.

10. Παραθήσομαι δὲ καὶ ἣν ἐποιησάμην κατ᾽ αὐτοῦ πραγματείαν 10, 1
πρὶν τοῦ ταύτην μου τὴν σύνταξιν ἐσπουδακέναι διὰ τῆς ὑμῶν τῶν
ἀδελφῶν προτροπῆς ποιήσασθαι. ἀπὸ ἐτῶν ἱκανῶν, ἀνερευνῶν τὴν 2
τούτου τοῦ Μαρκίωνος ἐπινενοημένην ψευδηγορίαν καὶ ληρώδη δι- Ö568
δασκαλίαν, αὐτὰς δὴ τὰς τοῦ προειρημένου βίβλους ἃς † κέκτηται μετὰ
χεῖρας λαβών, τό τε παρ᾽ αὐτῷ λεγόμενον εὐαγγέλιον καὶ ⟨τὸ⟩ ἀπο-
στολικὸν καλούμενον παρ᾽ αὐτῷ ἐξανθισάμενος καὶ ἀναλεξάμενος καθ᾽
εἱρμὸν ἀπὸ τῶν προειρημένων δύο βιβλίων τὰ ἐλέγξαι αὐτὸν δυνά-
μενα, ἐδάφιόν τι συντάξεως ἐποιησάμην, ἀκολούθως τάξας κεφάλαια
καὶ ἐπιγράψας ἑκάστῃ ῥήσει α̅ β̅ γ̅. καὶ οὕτως ἕως τέλους διεξῆλθον, 3
ἐν οἷς φαίνεται ἠλιθίως καθ᾽ ἑαυτοῦ ἔτι ταύτας τὰς παραμεινάσας
τοῦ τε σωτῆρος καὶ τοῦ ἀποστόλου λέξεις φυλάττων. αἱ μὲν γὰρ 4
αὐτῶν παρηλλαγμένως ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐρραδιουργήθησαν | καὶ ὡς οὐκ εἶχεν P311
τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου τὸ ἀντίγραφον οὔτε ἡ τοῦ ἀποστολικοῦ
χαρακτῆρος ἔμφασις· ἄλλα δὲ φύσει ὡς ἔχει καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὁ 5
ἀπόστολος, μὴ ἀλλαγέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ, δυνάμενα δὲ αὐτὸν διελέγχειν,
δι᾽ ὧν δείκνυται ⟨ἡ⟩ παλαιὰ διαθήκη συμφωνοῦσα πρὸς τὴν νέαν καὶ
ἡ | καινὴ πρὸς τὴν παλαιὰν διαθήκην· ἄλλαι δὲ πάλιν λέξεις τῶν 6 D314
αὐτῶν βιβλίων ὑποφαίνουσαι Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι καὶ ἐν
ἡμῖν τελείως ἐνηνθρωπηκέναι· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πάλιν ὁμολογοῦσαι 7
τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὸν θεὸν ἕνα ὄντα κύριον πάντων

6 ff vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 409 ff (doch übertreibt Zahn eine richtige Beobachtung, wenn er behauptet, daß Epiph. bei der erneuten Vorführung der Texte in der refutatio S. 125, 1 ff seine früheren Aufzeichnungen selbst vielfach mißverstanden und sogar den Text seiner Scholien schlechter wiedergegeben hätte. Die Fälle, in denen Epiph. sich selbst mißversteht, sind ganz vereinzelt und die Abweichungen zwischen dem ersten u. zweiten Text erklären sich überall einfach als Abschreiberfehler)

V M

8 ἐτῶν + ⟨γὰρ⟩? * **10** τοῦ προειρημένου] προειρημένας Zahn | † κέκτηται] lies wohl περικέκοπται Jül. **11** αὐτῷ Corn.] αὐτῶν V M | ⟨τὸ⟩ * **15** α̅ β̅ γ̅ *] πρώτην δευτέραν τρίτην V M **16** ἔτι Corn.] ἐπὶ V M **18** παρηλλαγμένως + ὡς M | ἐρραδιουργήθησαν, ρ drüber V corr | εἶχεν] lies ἔχει? * **19** τοῦ¹ Corn.] τὸ V M **21** ὑπ᾽ αὐτοῦ + ⟨παρελείφθη⟩? * **22** ⟨ἡ⟩ * **24** ὑποφαίνουσαι *] ὑποφαίνουσι V M

παντοκράτορα, αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γενομένων, καὶ οὔτε παραχαράσσουσαι τοῦ εὐαγγελίου τὴν κλῆσιν οὔτε μὴν ἀρνούμεναι τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἀλλὰ δηλοῦσαι τὸν σαφῶς ὁμολογημένον ὑπὸ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. καὶ ἔστιν τὰ **8** ἡμῖν πεπραγματευμένα ἐν ὑποκειμένοις παρατιθέμενα, ἅτινά ἐστι τάδε·

Προοίμιον τῆς περὶ τῶν Μαρκίωνος βιβλίων ὑποθέσεώς τε καὶ ἐλέγχου.

11. Ὅτῳ φίλον ἐστὶ τὰς τοῦ ἀπατηλοῦ Μαρκίωνος νόθους ἐπι- **11, 1** νοίας ἀκριβοῦν καὶ τὰς ἐπιπλάστους τοῦ αὐτοῦ βοσκήματος μηχανὰς διαγινώσκειν, τούτῳ τῷ συλλελεγμένῳ πονήματι ἐντυχεῖν μὴ κατοκνείτω. ἐκ γὰρ τοῦ παρ' αὐτῷ εὐαγγελίου τὰ πρὸς ἀντίρρησιν τῆς **2** πανούργου αὐτοῦ ῥᾳδιουργίας σπουδάσαντες παρεθέμεθα, ἵν' οἱ τῷ πονήματι ἐντυχεῖν ἐθέλοντες ἔχωσι τοῦτο γυμνάσιον ὀξύτητος, πρὸς ἔλεγχον τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινενοημένων ξενολεξιῶν. ὁ μὲν γὰρ χα- **3** ρακτὴρ τοῦ κατὰ Λουκᾶν † σημαίνει τὸ εὐαγγέλιον· ὡς δὲ ἠκρωτηρίασται μήτε ἀρχὴν ἔχον μήτε μέσα μήτε τέλος, ἱματίου βεβρωμένου ὑπὸ πολλῶν σητῶν ἐπέχει | τὸν τρόπον. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ **4** Ö570 πάντα τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένα τουτέστιν ὡς λέγει »ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν« καὶ τὰ ἑξῆς καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζομένου | Μαρίαν τὴν παρθένον, Ἰωάννου D315 τε καὶ Ζαχαρίου καὶ τῆς ἐν | Βηθλεὲμ γεννήσεως, γενεαλογίας καὶ P312 τῆς τοῦ βαπτίσματος ὑποθέσεως — ταῦτα πάντα περικόψας ἀπεπήδησεν **5** καὶ ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελίου ἔταξε ταύτην »ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει

9ff vgl. den Eingang von de mens. ac pond. S. 152, 1ff Lagarde — **20** Luk. 1, 1 — **24** Luk. 3, 1; vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *venientem in Judaeam temporibus Pontii Pilati praesidis qui fuit procurator Tiberii Caesaris* Hippolyt refut. VII 31, 5; S. 217, 8f Wendland *χωρὶς γενέσεως ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος κατεληλυθότα αὐτὸν ἄνωθεν . . . διδάσκειν ἐν ταῖς συναγωγαῖς* Tertullian adv. Marc. I 19 *anno XV Tiberii Christus Jesus de caelo manare dignatus est* IV 7 *anno* XV *principatus Tiberiani proponit eum descendisse in civitatem Galilaeae Capharnaum* Adamantius de recta in deum fide II 3; S. 64, 14f van de Sande Bakhuyzen II 19; S. 102, 23

V M

9 *σ///τω* aus *οὕτω* V corr **11** *συλλελεγμένω*, erstes *λ* auf Rasur V corr **12** *αὐτῷ* Dind.] *αὐτοῦ* V M **16** † *σημαίνει τὸ εὐαγγέλιον*] lies wohl *εὐαγγελίου σημαίνει τὸν τύπον* *, vgl. S. 123, 19 **16f** *περιέσπασται* hinter *ἠκρωτηρίασται* durchgestrichen V corr **17** *ἔχων* V **21** *Μαρίαν τὴν* *] *τὴν Μαρίαν* V M **22** *ἐμβηθλεὲμ* M | vor *γενεαλογίας* + ⟨*τῆς*⟩? *

Τιβερίου Καίσαρος« καὶ τὰ ἑξῆς. ἐντεῦθεν οὖν οὗτος ἄρχεται καὶ 6
οὐ καθ᾽ εἱρμὸν πάλιν ἐπιμένει, ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς προεῖπον παρακόπτει, τὰ δὲ προστίθησιν ἄνω κάτω, οὐκ ὀρθῶς βαδίζων ἀλλὰ ἐρραδιουργημένως τὰ πάντα περινοστεύων, καὶ ἔστιν·

ᾱ. »Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· »ἵνα ᾖ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν« ἀνθ᾽ οὗ εἶπεν ὁ σωτὴρ »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς«.

β̄. »Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς«.

γ̄. »Κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου«.

δ̄. »Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς ἐγένετο προδότης«. ἀντὶ δὲ τοῦ »κατέβη μετ᾽ αὐτῶν« ἔχει »κατέβη ἐν αὐτοῖς«.

ε̄. »Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

ϛ̄. »Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν«.

ζ̄. »Λέγω δὲ ὑμῖν, τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὗρον«.

η̄. Παρηλλαγμένον τό »μακάριος ὃς οὐ μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«· εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην.

θ̄. »Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδού, ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«.

5 Luk. 5, 14; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 9 *vade ostende te sacerdoti et offer munus quod praecepit Moyses . . . ut sit vobis in testimonium* — **8** Luk. 5, 24 — **10** Luk. 6, 5 — **11** Luk. 6, 16f — **13** Luk. 6, 19a. 20a — **15** Luk. 6, 23c; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 15 *secundum haec . . . faciebant prophetis patres eorum* — **16** Luk. 7, 9b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 18 *professus est talem se fidem nec in Israële invenisse* — **17** Luk. 7, 23. Trotz Zahn S. 463 meint Epiph. nur, daß Marcion das Wort verkehrt gedeutet habe: *er hatte es* (= *er nahm es*) *als gegen Johannes gerichtet.* In der refut. S. 127, 5 hat Epiph. seine eigene Bemerkung nicht mehr verstanden. — Wie Marcion die Beziehung auf Johannes deutlich machte, ob durch Streichung von v. 22b oder durch Voranstellung von v. 23 vor 22b, bleibt dunkel. — **19** Luk. 7, 27; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 18 *ingerens etiam scriptum super illo: ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam* Ada-

V M **5—20** vgl. S. 125, 2ff. 19f. 25f 126, 1f. 12f. 19f. 25f 127, 3f. 20f

3f *ἐρραδιουργημένος* aus *ῥεραδιουργημένως* V corr **4** *τὰ* < V **5** *προσένεγκε* aus *προσενέγκαι* V corr **7** *ἀνθ᾽ οὗ — αὐτοῖς* < S. 125, 4 **11** *Ἰσκαριώτην* S. 126, 1. 3] *Ἰσκαριώθ* V M | *ἀντὶ δὲ τοῦ* S. 126, 1f] *ἀντὶ τοῦ δὲ* V M **12** *ἔχει* < S. 126, 2 **13** mit *καὶ αὐτὸς ἐπάρας* beginnen V M schon das *κεφάλαιον ξ̄*, anders S. 126, 12ff **14** *καὶ τὰ ἑξῆς* S. 126, 13] < V M **16** *δὲ* < S. 126, 25 | *τοιαύτην* Zahn, nach S. 126, 25] **17** *οὐ μὴ* *, nach S. 127, 3] *ἐὰν μὴ* V M **19f** *ἰδοὺ — προσώπου* als *κεφάλαιον ῑ̄* gezählt V M; richtig S. 127, 20

ι. »Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. ἡ δὲ γυνὴ στᾶσα ὀπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας καὶ ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«. | D316

ια. Καὶ πάλιν »αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξεν τοὺς πόδας μου καὶ ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«.

ιβ. Οὐκ εἶχεν »ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ«, ἀλλὰ μόνον »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«.

ιγ. »Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν· ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ«. | P313

ιδ. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς, συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. | καὶ γυνὴ ἁψαμένη αὐτοῦ ἰάθη τοῦ αἵματος· καὶ εἶπεν ὁ κύριος· Ö572 τίς μου ἥψατο;« καὶ πάλιν· »ἥψατό μού τις. καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ᾽ ἐμοῦ«.

ιε. »Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν ἐπ᾽ αὐτούς«.

ις. »Λέγων, δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«.

ιζ. »Καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες συνελάλουν αὐτῷ, Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ«.

mantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 11 van de Sande Bakhuyzen *οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου*

1 Luk. 7, 36b. 38 — **4** Luk. 7, 44b — **6** Luk. 8, 19a u. 20a — **8** Luk. 8, 23a. 24b — **10** Luk. 8, 42b. 43a. 44. 45a. 46a; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 20 *tangitur a femina quae sanguine fluitabat et nescivit a qua. quis me, inquit, tetigit? . . . Tetigit me aliquis . . . sensi enim virtutem ex me profectam* — **14** Luk. 9, 16; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 20; S. 108, 24 van de Sande Bakhuyzen *ὁ κύριος ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχαριστεῖ* — **15** Luk. 9, 22; (vgl. Tertullian adv. Marc. IV 21 *quia oporteret filium hominis multa pati et reprobari a presbyteris et scribis et sacerdotibus et interfici et post tertium diem resurgere*) — **17** Luk. 9, 30; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 22 *nam et hoc vel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse et Helia in secessu montis conspici pateris, quorum destructor advenerat* u. *nam etsi Marcion noluit eum* (sc. Moysen) *colloquentem domino ostensum, sed stantem*

V M S. **1—19** vgl. S. 128, 4ff. 12f. 22f 129, 20f 130, 1ff. 12f. 17f. 27f

1 ια V M, richtig S. 128, 4; vgl. zu S. 108, 19. Von hier bis λε (S. 112, 1) sind die Zahlen in V M um eine Nummer zu hoch **3** *τοὺς πόδας* < S. 128, 6 **4** *τοὺς πόδας μου* *, nach S. 128, 12f] *μου τοὺς πόδας* V M **10** *δὲ* < S. 130, 1 | *αὐτούς* *, vgl. S. 130, 5] *αὐτὸν* V M u. S. 130, 1 **14** *τοὺς οὐρανούς* S. 130, 12 | *ἐπ᾽* < S. 130, 12; vgl. aber 130, 14 **15** *λέγω* S. 130, 17 V | *δεῖ*] *δὴ* hier u. S. 130, 17 V **17** *δύο* < S. 130, 27 | *αὐτῶ*///, ein Buchstabe wegradiert V corr

ιη. »Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«.

ιθ. »Ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου«. εἶχε δὲ παρὰ τό »οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό« »καὶ πρὸς αὐτούς· ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;«

κ. »Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων«.

κα. »Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυίδ· εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ«.

κβ. »Ἐὐχαριστῶ σοι, κύριε τοῦ οὐρανοῦ«. οὐκ εἶχεν δέ »καὶ τῆς γῆς«, οὔτε »πάτερ« εἶχεν. ἐλέγχεται δέ· κάτω γὰρ εἶχεν »ναί, ὁ πατήρ«.

κγ. Εἶπεν τῷ νομικῷ »ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται;« καὶ ἀποκριθεὶς μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν »ὀρθῶς εἶπες. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ«. | D 317

κδ. Καὶ εἶπεν »τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους;« καὶ λοιπόν »αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται. τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσει ἰχθὺν καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον; εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ οἴδατε δόματα ἀγαθά, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατήρ;«

κε. Παρακέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. εἶχεν γάρ »ἡ γενεὰ αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«. οὐκ εἶχεν δὲ περὶ Νινευὴ καὶ βασιλίσσης νότου καὶ Σαλομῶνος.

κς. Ἀντὶ τοῦ »παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ« εἶχεν »παρέρχεσθε τὴν κλῆσιν τοῦ θεοῦ«.

1 Luk. 9, 35; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 22 *hoc scilicet intelligi voluit vox illa de caelo: hic est filius meus dilectus, hunc audite; id est non Moysen iam et Heliam* — **2** Luk. 9, 40. 41; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 23 *stet Christus Marcionis et exclamet: o genitura incredula, quousque ero apud vos, quousque sustinebo vos?* — **5** Luk. 9, 44b — **7** Luk. 6, 3; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 12 *quasi de exemplo David introgressi sabbatis templum* — **9** Luk. 10, 21; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 25 *gratias enim, inquit, ago et confiteor, domine caeli, quod ea quae erant abscondita sapientibus et prudentibus revelaveris parvulis* — **12** Luk. 10, 26. 28 — **15** Luk. 11, 5. 9a. 11. 12. 13; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 26 — **20** Luk. 11, 29. 30. 31 — **23** Luk. 11, 42; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 27 *vocationem et dilectionem dei praetereuntes*

V M **1—24** vgl. S. 131, 18f. 27f 132, 1f. 6f. 14ff. 25ff 133, 6ff 135, 4ff. 21f

7 *ἀνέγνωτε*, *τε* auf Rasur V corr **17** *αἰτήσας* S. 133, 8 **18** *ἢ*] *καὶ* S. 133, 9 **20** *παρακέκοπται* S. 135, 4] *περικέκοπται* V M **21f** *Νινευὴ καὶ* < S. 135, 6 **23** *παρέρχεσθαι* beidemal V M ebenso S. 135, 21f | *θεοῦ* nachgetragen V corr | *εἶχεν* < S. 135, 21

κξ. »Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα τῶν προφητῶν καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς«.

κη. Οὐκ εἶχεν »διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας« καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἄβελ καὶ τῶν προφητῶν | ὅτι ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης. P314

κθ. »Λέγω τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν | βαλεῖν εἰς γέενναν«. οὐκ εἶχεν δέ »οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσσαρίων δύο πωλοῦνται καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ«. Ö574

λ. Ἀντὶ τοῦ »ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ« »ἐνώπιον τοῦ θεοῦ« λέγει.

λα. Οὐκ ἔχει τό »ὁ θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρτον«.

λβ. »Ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρήζετε τούτων«, τῶν σαρκικῶν δή.

λγ. »Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν«.

λδ. Ἀντὶ τοῦ »ὁ πατὴρ ὑμῶν« »ὁ πατήρ« εἶχεν. | D318

1 Luk. 11, 47; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 27 *vae audiunt etiam quod aedificarent prophetis monimenta interemptis a patribus eorum* — **3** Luk. 11, 49. 51. 50 — **6** Luk. 12, 4a. 5b. 6; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 28 *dehinc conversus ad discipulos: dico autem, inquit, vobis amicis, nolite terreri ab eis qui vos solummodo occidere possunt nec post hoc ullam in vobis habent potestatem* — **11** Luk. 12, 8; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 28 *dico enim vobis, omnis qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor in illo coram deo* — **13** Luk. 12, 28; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *si quasi derogator creatoris non vult de eiusmodi frivolis cogitari de quibus nec corvi nec lilia laborent . . . paulo post parebit. interim, cur illos modicae fidei incusat* — **14** Luk. 12, 30b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *scit autem pater opus esse haec vobis* — **16** Luk. 12, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *quaerite enim inquit, regnum dei et haec vobis adicientur* — **18** Luk. 12, 32

V M **1—18** vgl. S. 136, 8f 137, 1ff. 9ff 138, 14f. 20. 26f 139, 1f. 14

1 *μνημεῖα* S. 136, 8 **3** *ἀποστελ///ῶ*, *λ* ausradiert V corr *ἀποστελῶ* M **5** *ἐκ*] *ἀπὸ* S. 137, 3 **6** *λέγω* + *δὲ* S. 137, 9, aber vgl. S. 137, 14; + *ἐγὼ* S. 137, 14 **6f** *ἀποκτενόντων*, *ν* darüber V corr **7** *ἀποκτεῖναι*] *ἀποθανεῖν*, durchgestrichen u. *ἀποκτεῖναι* am Rand gesetzt S. 137, 10 V corr **7f** vor *ἐξουσίαν* + *τὴν* V S. 137, 11 **9** *πωλεῖται* S. 137, 12 | *καὶ* < V M **11** lies *ὁμολογήσω* Zahn | *τοῦ θεοῦ* < S. 138, 14f **11f** *ἐνώπιον*] *ἐκεῖνος* S. 138, 15 **15** *δὴ* < S. 138, 27 **16** *δὲ* < S. 139, 1

λε. Ἀντὶ τοῦ »δευτέρᾳ ἢ τρίτῃ φυλακῇ« εἶχεν »ἑσπερινῇ φυλακῇ«.

λς. »Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει«.

λζ. »Μή ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι«.

λη. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ »ἦλθόν τινες ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλᾶτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν« ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δεκαοκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ, καὶ τό »ἐὰν μὴ μετανοήσητε« καὶ ⟨τὰ ἑξῆς⟩ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς ὅτι »σκάπτω καὶ βάλλω κόπρια καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἔκκοψον«.

λθ. »Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ Σατανᾶς«.

μ. Παρέκοψε πάλιν τό »τότε ὄψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«· ἀντὶ δὲ τούτου ἐποίησεν »ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους« — ἐποίησε δέ »κρατουμένους« — »ἔξω«, »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«.

μα. Παρέκοψε πάλιν τό »ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ« καὶ τό »οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι« καὶ τό »προσῆλθον οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες, ἔξελθε καὶ πορεύου, ὅτι Ἡρῴδης σε θέλει ἀποκτεῖναι« καὶ τό »εἶπεν· πορευθέντες εἴπατε τῇ | ἀλώπεκι ταύτῃ« ἕως ὅπου εἶπεν »οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἰερουσαλήμ« καὶ τό »Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτέ- P315

1 Luk. 12, 38 — **2** Luk. 12, 46; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *reverso domino qua die non putaverit, hora qua non scierit, . . . segregabitur et pars eius cum infidelibus ponetur* — **4** Luk. 12, 58b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *nam et iudicem, qui mittit in carcerem . . . in persona creatoris obtrectationis nomine disserunt* — **6—11** Luk. 13, 1—9 — **12** Luk. 13, 16 — **13—17** Luk. 13, 28; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 30 *ergo erit poena . . . , cum videbunt iustos introeuntes in regnum dei, se vero detineri foris* — **18**—S. **113**, **4** Luk. 13, 29—35

V M **1—23** vgl. S. 139, 18f. 25f 140, 5f. 14ff. 29f 141, 3ff. 28ff

1 keine Ziffer V M; daher von Z. 2 an die Zählung wieder in Ordnung *ἑσπερινῇ φυλακῇ* S. 139, 18f] *ἑσπερινὴν φυλακὴν* V M **4** *κατασύρῃ*] *κατακρίνῃ* S. 140, 5 **9** *τό* *] *ὅτι* V M **9f** ⟨*τὰ ἑξῆς*⟩ * **11** vor *σκάπτω* + *καὶ* V M **12** *ἦν* S. 140, 29] < V M **13** *τό* S. 141, 3] < V M **15** *ὅτε* Corn. viell. besser *ὅταν* Jül.] *ὅτι* V M ebenso S. 141, 5 **17** vor *ἐκεῖ* + *καὶ* V M | *ἐκεῖ* am Rande nachgetragen V corr | *ἔσται* S. 141, 7] *ἔστιν* V M **19** *βασιλείᾳ* + *μου* M **20** *οἱ* < S. 141, 30 **21** *εἶπεν* < S. 142, 1 **22** *ὅπου* S. 142, 2] *ὅτου* V M **23f** *ἀποκτέννουσα* erstes *ν* auf Rasur V corr

νουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους« καὶ τό »πολλάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ὄρνις τὰ τέκνα σου« | καὶ τό D319
»ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν« καὶ τό »οὐ μὴ ἴδητέ με, ἕως οὗ εἴπητε· εὐλογημένος«. | Ö576

μβ. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εἰληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος καὶ τοῦ ἄλλου.

μγ. »Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται«.

μδ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ.

με. »Νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται« ὁ αὐτὸς Λάζαρος.

μς. Εἶπεν Ἀβραάμ »ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούσουσιν«.

μζ. Παρέκοψε τό »λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν«.

μη. Ὅτε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. ἀπέκοψε δὲ πολλὰ καὶ ἐποίησεν »ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων, δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι« καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων ὅτι »πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν

5 Luk. 15, 11 ff — **8** Luk. 16, 16; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 33 *lex et prophetae usque ad Joannem, ex quo regnum dei adnuntiatur* — **10** Luk. 16, 22; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 34 *subsequens argumentum divitis apud inferos dolentis et pauperis in sinu Abrahae requiescentis* Adamantius de recta in deum fide II 10; S. 76, 14 ff van de Sande Bakhuyzen — **12** Luk. 16, 25b; vgl. Adamantius a. a. O. S. 76, 30 f *νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι* — **13** Luk. 16, 29. 31; vgl. Tertullian a. a. O. IV 34 *habent illic Moysen et prophetas, illos audiant* Adamantius a. a. O. S. 78, 2 ff *ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν . . . . εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἤκουσαν, οὐδ' ἄν τις ἐκ νεκρῶν ἀπέλθῃ, ἀκούσουσιν αὐτοῦ* — **15** Luk. 17, 10 — **17** Luk. 17, 12. 14 u. 4, 27; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 35; S. 539, 21 ff Kroymann *etiam in curatione decem leprosorum quos tantummodo ire iussos ut se ostenderent sacerdotibus . . . . nunc etsi praefatus est multos tunc fuisse leprosos apud Israhelem in diebus Helisei prophetae et neminem eorum purgatum nisi Neeman Syrum*

V M **5—19** vgl. S. 142, 13 ff. 19 f. 25 f 143, 3. 6 f. 19 f. 26 ff

3 *οὗ* S. 142, 7] < V M **5** *παρέκοψε* S. 142, 13] *ἀπέκοψε* V M | *πᾶσαν τὴν παραβολὴν* S. 142, 13] *τὴν παραβολὴν πᾶσαν* V M **6** *καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος* S. 142, 14 f] < V M **12** *ὅδε* Zahn] *ὧδε* V M ebenso S. 143, 3 **14** *ἐκ*] *ἀπὸ* S. 143, 7 | *ἀκούσουσιν* S. 143, 8 V] *ἀκούουσιν* V M **15** *ὅτι* < S. 143, 19

ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεεμὰν ὁ Σύρος«.

μθ. »Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσητε ἰδεῖν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου«.

ν. »Εἶπέ τις πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δέ· μή με λέγε ἀγαθόν. εἷς ἐστιν ἀγαθός ὁ θεός«· προσέθετο ἐκεῖνος »ὁ πατήρ« καὶ ἀντὶ τοῦ »τὰς ἐντολὰς οἶδας« λέγει »τὰς ἐντολὰς οἶδα«.

να. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν τῇ Ἰεριχὼ τυφλὸς ἐβόα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με. καὶ ὅτε ἰάθη, φησίν· ἡ πίστις σου σέσωκέν σε«. | D 320

νβ. Παρέκοψε τό »παραλαβὼν τοὺς δώδεκα ἔλεγεν· ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ καὶ ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται«· ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

νγ. Παρέκοψεν τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ὄνου καὶ Βηθφαγὴ καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ, | ὅτι γεγραμμένον ἦν »ὁ P 316

3 Luk. 17, 22 — **5** Luk. 18, 18. 19. 20; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 36; S. 544, 16 Kroymann *interrogatus ab illo quodam, praeceptor optime, quid faciens vitam aeternam possidebo . . .* S. 544, 10 *sed quis optimus nisi unus, inquit, deus* Hippolyt refut. VII 31, 6; S. 217, 15f Wendland *ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ· τί με λέγετε ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθός* Origenes de princ. II 5, 1 u. 5, 4; S. 133, 13 u. 138, 11 Kötschau *nemo bonus nisi unus deus pater* Adamantius de recta in deum fide II 17; S. 92, 24ff van de Sande Bakhuyzen — **9** Luk. 18, 35. 38. 42; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 36; S. 545, 24ff Kroymann *cum igitur praetereuntem illum caecus audisset, cur exclamavit: Jesu, fili David, miserere mei? . . . fides, inquit, tua te salvum fecit* Adamantius de recta in deum fide IV 14; S. 200, 22ff van de Sande Bakhuyzen *ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχώ, καί τις τυφλὸς ἐπαιτῶν ἐκάθητο . . . καὶ ἐβόησε λέγων· Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με* — **12** Luk. 18, 31—33 — **17** Luk. 19, 29ff. 46

V M **3—17** vgl. S. 144, 5f. 11ff. 22ff 145, 1ff. 10ff

1 *εἰ μὴ* am Rande nachgetragen V corr | *Νεεμὰν* aus *Νεαιμὰν* V corr **3** *ἰδεῖν* < S. 144, 5 **6** *ὁ δὲ* S. 144, 12] < V M | *λέγε* S. 144, 12] *λέγετε* aus *λέγεται* V corr *λέγετε* M **6f** *ὁ θεὸς* S. 144, 13] < V M **7** *προσέθετο* S. 144, 13] *προσέθηκε* V M | *ἐκεῖνος* S. 144, 13] *τὸ ὅτι* V M **9** *αὐτὸν* S. 144, 22] < V M | *Ἱερ///ιχώ, ι* aus *ει* V corr **14** *γὰρ καὶ* S. 145, 4] < V M **15** *ἀναστήσεται*] *ἐγερθήσεται* S. 145, 4 **17** *τὸ περὶ* S. 145, 10] < V M **18** *ὅτι*] *διότι* S. 145, 11

οἰκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν«.

νδ. »*Καὶ ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«.*

νε. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ ἐκδεδομένου γεωργοῖς καὶ τό »*τί οὖν ἐστι τό· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;*«

νς. Ἀπέκοψε τό »*ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ Μωυσῆς ἐμήνυσε* | Ö578
ἐπὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν«.

νζ. Οὐκ εἶχε ταῦτα »*ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωυσῆς ἐμήνυσε λέγων θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακὼβ θεὸν ζώντων«.*

νη. Πάλιν παρέκοψε τό »*θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται«.*

νθ. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα »*τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη«* *καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ* »*ἕως πληρωθῇ πάντα τὰ γεγραμμένα«.*

ξ. »*Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς«.*

ξα. »*Καὶ εἶπεν τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· ἀπελθόντες ἑτοιμάσατε ἵνα φάγωμεν τὸ Πάσχα«.*

ξβ. »*Καὶ ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ καὶ εἶπεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«.* | D321

ξγ. Παρέκοψε τό »*λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπάρτι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«.*

3 Luk. 20, 19 — **5** Luk. 20, 9ff. 17 — **8** Luk. 20, 37f — **11** Luk. 20, 37f (die Wiederholung sucht Epiph. in der refut. 47 vergeblich zu begründen) — **14** Luk. 21, 18 — **16** Luk. 21, 21f — **19** Luk. 22, 4 — **20** Luk. 22, 8 — **22** Luk. 22, 14f; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 40 *concupiscentia concupivi pascha edere vobiscum, antequam patiar* — **25** Luk. 22, 16

V M **3—26** vgl. S. 145, 31f 146, 3ff. 10ff. 24ff 147, 1f. 5ff. 19f 148, 17f 149, 16ff 150, 3f

1 nach *προσευχῆς* nochmals *μου*, durchgestrichen V corr | *ποιεῖτε* aus *ποιῆται* V corr *ποιῆτε* M **5** *τὰ περὶ* S. 146, 3] *τὴν* V M **6** *οὖν* < M **8** vor *Μωυσῆς* + *ὁ* M **9** *ἐπὶ* *] *περὶ* V M ebenso S. 146, 11 | *καθὼς*] *ὡς* S. 146, 11 | *κύριον*] *ὁ κύριος* S. 146, 11 **12f** *θεὸν ζώντων* S. 146, 26] *θεὸς ζώντων* V M **17** *τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ* S. 147, 6] *τὸ ἐπιφερόμενον,* < *ἐν τῷ ῥητῷ* V M **18** *πάντα* < S. 147, 7 **19** vor *τὸ* + *καὶ* V M **25** *γὰρ* < S. 150, 3 **26** *ἂν* S. 150, 4] < V M

ξδ. *Παρέκοψε τό* »*ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μή τινος ὑστερήσατε;*« *καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τό* »*καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τό· καὶ μετὰ ἀνόμων συνελογίσθη*«.

ξε. »*Ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο*«.

ξς. »*Καὶ ἤγγισε καταφιλῆσαι αὐτὸν Ἰούδας καὶ εἶπεν*«.

ξζ. *Παρέκοψεν ὃ ἐποίησε Πέτρος, ὅτε ἐπάταξε καὶ ἀφείλετο τὸ οὖς τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως.*

ξη. »*Οἱ συνέχοντες ἐνέπαιζον δέροντες καὶ τύπτοντες καὶ λέγοντες· προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;*«

ξθ. *Προσέθετο μετὰ τό* »*τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος*« »*καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας*«. | P317

ο. *Προσθήκη μετὰ τό* »*κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι*« »*καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα*«.

οα. »*Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος*«.

οβ. *Παρέκοψε τό* »*σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ*«.

ογ. »*Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν*«.

οδ. »*Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ, καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε σινδόνι καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ*«.

οε. »*Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἡσύχασαν τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον*«. | Ö580

1 Luk. 22, 35. 37 — **4** Luk. 22, 41 — **6** Luk. 22, 47f — **7** Luk. 22, 50 — **9** Luk. 22, 63f — **11** Luk. 23, 2 — **13** Luk. 23, 2 — **15** Luk. 23, 33a. 34b. 44; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 563, 25ff Kroymann *sed et duo scelesti circumfiguntur illi . . . vestitum plane eius a militibus divisum, partim sorte concessum Marcion abstulit . . . . caeterum adversario laeso caelum luminibus floruisset* — **17** Luk. 23, 43 — **18** Luk. 23, 46; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 564, 22 Kroymann *vociferatur ad patrem ut et moriens ultima voce prophetas adimpleret hoc dicto expiravit* — **19** Luk. 23, 50. 53; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 565, 10 Kroymann *de Pilato postulatum, . . de patibulo detractum, . . sindone involutum, . . sepulcro novo conditum* — **21** Luk. 23, 56

V M **1—22** vgl. S. 150, 14ff. 20f. 29 151, 3f. 11f. 18f 152, 1f. 15ff 153, 1ff. 7. 12f. 19f

2 *τό*[1] < M **4** *βολὴ* V **6** *Ἰούδας* S. 150, 29] < V M **7** *δ* S. 151, 3] *τὸ* V M **8** *τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως* S. 151, 4] < V M **9** *καὶ*[2] S. 151, 12] < V M **11** *τό* *] *τοῦτο* V M, ebenso S. 151, 18 **13** *μετὰ* < S. 152, 1 | *καὶ*] *τὸ* S. 152, 2 **16** *αὐτοῦ* S. 152, 16] < V M **19** *καὶ* < S. 153, 12 **20** *σινδόνι* S. 153, 13] < V M **21** *αἱ γυναῖκες* S. 153, 19] < V M

ος. »Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; ἠγέρθη, μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἔτι ὢν μεθ' ὑμῶν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν καὶ παραδοθῆναι«. | D322

οζ. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτε συνήντησεν αὐτοῖς, τό »ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τοῦ πιστεύειν πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται· οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν;« καὶ ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐφ' οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται« ἐποίησεν »ἐφ' οἷς ἐλάλησα ὑμῖν«. ἐλέγχεται δὲ ὅτι »ὅτε ἔκλασε τὸν ἄρτον, ἠνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν«.

οη. »Τί τεταραγμένοι ἐστέ; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι πνεῦμα ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα«.

Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα συνάπτομεν κατὰ τοῦ προειρημένου αἱρεσιάρχου 7
ταύτῃ τῇ ⟨παρ'⟩ ἡμῶν κατ' αὐτοῦ πεπραγματευμένῃ σχέσει, ἅτινα παρ' αὐτῷ πάλιν ἐφεύρομεν, ὡς ἐν ἐθελοδοκήσει τῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολῶν, οὐχ ὅλων ἀλλ' ἐνίων (ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς πάσης πραγματείας αἱ ὀνομασίαι ὑφ' ἡμῶν ἐνετάχθησαν, ὡς παρ' αὐτῷ τὸ ἀποστολικὸν ἐμφέρεται) καὶ αὐτῶν δὲ ἠκρωτηριασμένων συνήθως τῇ 8
αὐτοῦ ῥᾳδιουργίᾳ, *, ὡς καὶ ἐν τῷ προταχθέντι ὀνόματι εὐαγγελίῳ

1 Luk. 24, 5—7; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 566, 27 Kroymann *angeli ad mulieres: rememoramini quae locutus sit vobis in Galilaea dicens, quod oportet tradi filium hominis et crucifigi et tertia die resurgere* — **4** Luk. 24, 25. 31; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 566, 25 Kroymann *o insensati et tardi corde in non credendo omnibus quae locutus est ad vos* Adamantius de recta in deum fide V 12; S. 198, 5 van de Sande Bakhuyzen ὦ *ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς* — **10** Luk. 24, 38a. 39; Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 567, 11ff Kroymann *quid turbati estis . . . videte manus meas et pedes quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere* Adamantius de recta in deum fide V 12; S. 198, 18ff *τί τεταραγμένοι ἐστέ; . . . ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτός, ὅτι πνεῦμα ὀστέα καὶ σάρκα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα* — **15f** vgl. S. 123, 19ff

V M **1—11** vgl. S. 153, 27ff 154, 9ff 155, 8ff

1 ζητεῖ^{τε}, τε oben drüber V^{corr} **2** μεθ' ὑμῶν S. 153, 28f] < V M **3** vor παθεῖν + πολλὰ S. 153, 29, aber vgl. S. 154, 8 **5** πᾶσιν < M **6** δὲ < S. 154, 12 **7** ἐποίησεν S. 154, 12] < V M **8** ἠνοίχθησαν S. 154, 13 | αὐτῶν S. 154, 14] < V M **9** αὐτόν S. 154, 14] < V M **10** μου S. 155, 7] < V M **11** μου S. 155, 8] < V M | ὀστᾶ S. 155, 8 **13** ⟨παρ'⟩ * | μετ' αὐτοῦ M **18** * etwa ⟨λείψανα ἔτι τῆς ἀληθείας ἐν αὐταῖς σῳζόμενα⟩ *

λείψανα μὲν τοῦ ἀληθινοῦ εὐαγγελίου *, εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν, ὅμως δὲ τὰ πάντα δεινῶς μηχανευσάμενος ἐνόθευσεν. | P 318

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους, παρ' αὐτῷ $\overline{\delta}$, ἐν δὲ τῷ ἀποστολικῷ $\bar{\alpha}$.

$\bar{\alpha}$ ($\overline{\kappa\eta}$). »Ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται«.

$\overline{\beta}$ ($\overline{\kappa\theta}$). »Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν«. | D 323

$\overline{\gamma}$ ($\overline{\lambda}$). »Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ«.

$\overline{\delta}$ ($\overline{\lambda\alpha}$). »Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν«.

$\bar{\varepsilon}$ ($\overline{\lambda\beta}$). »Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«.

$\bar{\varsigma}$ ($\overline{\lambda\gamma}$). »Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν«. | Ö 582

$\overline{\zeta}$ ($\overline{\lambda\delta}$). »Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι«.

$\bar{\eta}$ ($\overline{\lambda\varepsilon}$). »Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον νόμον πεπλήρωκε«.

4 Röm. 2, 12f — **8** Röm. 2, 25; vgl. Origenes comment. in ep. ad Rom. l. II; VI 136f Lommatzsch *Marcion sane cui per allegoriam nihil placet intelligi, quomodo exponat quod dicit apostolus circumcisionem prodesse, omnino non inveniet* — **10** Röm. 2, 20b — **12** Röm. 5, 6 — **14** Röm. 7, 12; vgl. Tertullian adv. Marc. V 13; S. 622, 7 Kroymann *lex sancta et praeceptum eius iustum et bonum* Adamantius de recta in deum fide II 20; S. 108, 7 van de Sande Bakhuyzen — **16** Röm. 8, 4 — **17** Röm. 10, 4; vgl. Tertullian adv. Marc. V 14; S. 624, 12 Kroymann *finis etenim legis Christus in iustitiam omni credenti* — **19** Röm. 13, 8b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 14; S. 626, 15 Kroymann *diliges proximum tanquam te. hoc legis supplementum ... si vero evangelium Christi hoc praecepto adimpletur*

V M **4—19** vgl. S. 175, 26ff 176, 16ff. 28f 177, 5f. 14f. 26f 178, 1f. 11f

1 * ⟨εὑρίσκεται⟩ * **4** die zweite, in Klammern beigefügte Zahl, in V M einfach neben die erste gesetzt, bezieht sich auf die Reihenfolge innerhalb von Marcions *ἀποστολικόν* **5** *ἐννόμως* V **6** *τοῦ* < S. 175, 28

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ᾱ̅, ⟨παρ᾽ αὐτῷ ε̅⟩, παρ᾽ ἡμῖν δὲ η̅.
Πρὸς Θεσσαλονικεῖς β̅, ⟨παρ᾽ αὐτῷ ϛ̅⟩, παρ᾽ ἡμῖν δὲ θ̅.
Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ ξ̅, παρ᾽ ἡμῖν δὲ ε̅.

ᾱ̅ (λϛ̅). »*Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν*« καὶ τὰ ἑξῆς.

β̅ (λζ̅). »*Διὸ λέγει· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν ⟨καὶ⟩ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός*«.

γ̅ (λη̅). »*Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναῖκὶ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*« παρὰ τό »*τῇ γυναικί*«. | | P 319 D 324

⟨Τῆς⟩ πρὸς Κολασσαεῖς, ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ η̅, παρ᾽ ἡμῖν δὲ ζ̅.

ᾱ̅ (λθ̅). »*Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων, ὅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων*«.

4—10 Ephes. 2, 11—14; vgl. Tertullian adv. Marc. V 17; S. 636, 2ff Kroymann *memores vos aliquando nationes in carne, qui appellamini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manu facta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israhelis et peregrini testamentorum et promissionis eorum, spem non habentes et sine deo in mundo ... at nunc, inquit, in Christo vos qui eratis longe facti estis prope in sanguine eius ... ipse est, inquit, pax nostra, qui fecit duo unum* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 96, 24ff van de Sande Bakhuyzen — **11** Ephes. 5, 14 — **13** Ephes. 5, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. V 18; S. 641, 7 Kroymann *propter hanc relinquet homo patrem et matrem et erunt duo in carne una* — **17** Kol. 2, 16; vgl. Tertullian adv. Marc. V 19; S. 645, 27 Kroymann *nemo vos iudicet in cibo et potu et in parte diei festi et neomeniae et sabbati, quae est umbra futurorum*

V M **4—18** vgl. S. 178, 28ff 179, 25 180, 22ff 181, 9ff

1 ⟨παρ᾽ αὐτῷ ε̅⟩ * **2** ⟨παρ᾽ αὐτῷ ϛ̅⟩ * **3** *Τῆς* *] ἡ VM | ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ * **4** *μνημονεύετε* S. 178, 28 | *μνημονεύοντες* + ⟨*ὅτι*⟩? Zahn **5** *ὅτι* S. 179, 1] < VM **9** *ἐν* < S. 179, 4, aber vgl. Z. 17 u. 23 **11** *καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν* S. 179, 25f] < VM | ⟨*καὶ*⟩ * **13** *τούτου*] *τοῦ* S. 180, 22 **16** ⟨*Τῆς*⟩ * | *παρ᾽ αὐτῷ*⟩ * **18** *ἐν ἑορτῇ ἢ ἐν νεομηνίᾳ καὶ σαββάτῳ* S. 181, 10, aber vgl. Z. 18

Πρὸς Φιλήμονα, ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ θ̄, παρ᾽ ἡμῖν δὲ ιγ̄ ἢ καὶ ιδ̄.
Πρὸς Φιλιππησίους, ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ ῑ̄, παρ᾽ ἡμῖν δὲ ς̄.
⟨Τῆς⟩ πρὸς Λαοδικεῖς ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ ιᾱ.

ᾱ ⟨μ̄⟩. »Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν«.

Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας, ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ ᾱ, παρ᾽ ἡμῖν δὲ δ̄.

ᾱ. »Μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσίν· ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς«.

β̄. »Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου«. »ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, διὰ τῆς ἐλευθέρας«. | Ö 584

γ̄. »Μαρτύρομαι δὲ πάλιν ὅτι ἄνθρωπος περιτετμημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι«.

⟨δ̄.⟩ Ἀντὶ τοῦ »μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ« ἐποίησε »δολοῖ«.

⟨ε̄.⟩ »Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν πεπλήρωται· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν«.

⟨ς̄.⟩ »Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία ἀκαθαρσία ἀσέλγεια εἰδωλολατρεία φαρμακεία ἔχθραι ἔρεις ζῆλοι θυμοὶ ἐριθεῖαι διχοστασίαι αἱρέσεις φθόνοι μέθαι κῶμοι, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«. | D 325

4 = Ephes. 4, 5f; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 104, 14. 105, 12 van de Sande Bakhuyzen — **7** Gal. 3, 11b. 10a. 12b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 3; S. 577, 10f Kroymann *fides in qua vivet iustus . . . si in lege maledictio est* — **9** Gal. 3, 13b; 4, 23b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 3; S. 577, 19 Kroymann *maledictus omnis in ligno suspensus* V 4; S. 581, 15 *qui vero ex libera, per repromissionem* — **11** Gal. 5, 3 — **13** Gal. 5, 9 — **15** Gal. 5, 14; vgl. Tertullian adv. Marc. V 4; S. 583, 6ff Kroymann *tota enim, inquit, lex in vobis adimpleta est: diliges proximum tuum tanquam te* — **17—21** Gal. 5, 19—21

V M **4—21** vgl. S. 182, 13f 156, 2ff. 13f. 21f 157, 1f. 9f. 17ff

1 ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ * **2** ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ * **3** ⟨Τῆς⟩ * | ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ * **4** ⟨μ̄⟩ *, vgl. S. 182, 13 | hinter *βάπτισμα* + *εἷς Χριστός* S. 182, 13, aber vgl. Z. 22 **6** ⟨παρ᾽ αὐτῷ⟩ * | δ̄] *τετάρτης καὶ πρώτης* (ᾱ M) V M; die an die Spitze von Z. 7 gehörige Zahl ᾱ ist hieher heraufgerutscht **7** *ὅτι ὁ* S. 156, 2] *διότι, < ὁ* V M **10** *ἐλευθέρας* S. 156, 14 V] *ἐλευθερίας* V M u. S. 156, 14 M **11** *περιτεμνόμενος* S. 156, 21 **18** *εἰδωλολατρεῖαι* S. 157, 18 | *φαρμακεῖαι* S. 157, 18 **19** *φθόνοι* S. 157, 19] *φόνοι* V M **19f** *ἃ προλέγω ὑμῖν* < S. 157, 20

ζ. »Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις«.

η. »Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν«. | P320

⟨Τῆς⟩ πρὸς Κορινθίους ᾱ, παρ᾽ αὐτῷ δὲ Μαρκίωνι β καὶ παρ᾽ ἡμῖν β.

ᾱ (θ). »Γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω«.

β (ι). »Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω«.

γ (ια). »Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«.

δ (ιβ). »Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι«.

ε (ιγ). »Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«.

ς (ιδ). »Οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«.

ζ (ιε). Μετηλλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ« λέγει »ἐν τῷ Μωυσέως νόμῳ«. λέγει δὲ πρὸ τούτου· »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει;«.

1 Gal. 5, 24 — **3** Gal. 6, 13a — **5** I Kor. 1, 19; vgl. Tertullian adv. Marc. V 5; S. 585, 13 Kroymann *scriptum est enim: perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium inritam faciam* — **7** I Kor. 1, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. V 5; S. 587, 24 Kroymann *ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in deo glorietur* — **8** I Kor. 2, 6b — **9—11** I Kor. 3, 19b. 20; vgl. Tertullian adv. Marc. V 6; S. 592, 2 Kroymann *scriptum est enim: deprehendens sapientes in nequitia illorum; et rursus: dominus scit cogitationes sapientium quod sint supervacuae* — **12** I Kor. 5, 7a; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 593, 10 Kroymann *sic et pascha nostrum immolatus est Christus* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 100, 1 — **13** I Kor. 6, 16 — **15** I Kor. 9, 9. 8 (Epiph. hat sich hier versehen: das angeblich von Marcion eingeschobene *Μωυσέως* enthält auch der kirchliche Text; daß es aber bei Marcion wirklich stand, zeigt Adamantius de recta in deum fide I 22; S. 42, 20 van de Sande Bakhuyzen *οἶδας ὅτι Μωσέως νόμον εἶπεν, οὐ τοῦ θεοῦ*)

V M **1—17** vgl. S. 158, 22f 159, 3f. 20f. 26f 160, 7f 161, 5ff. 14. 27f 162, 4ff

3 *οὔτε* V M **4** ⟨*Τῆς*⟩ * **6** *τῶν συνετῶν*] *αὐτῶν* M **7** vor *Ἵνα* + *καὶ* S. 159, 26 **14** *φησίν* < S. 161, 28 **15** *μετηλλαγμένως* S. 162, 4] *μετηλλαγμένος* V M **15—17** *ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ — ταῦτα οὐ λέγει«* S. 162, 4ff; vgl. Z. 8ff] *ἀντὶ γὰρ τοῦ »καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει« φησὶν ἐκεῖνος »εἰ καὶ ὁ νόμος Μωυσέως ταῦτα οὐ λέγει«* V M; die hier gebotene Form ist wohl der Versuch eines Abschreibers, das dem Epiphanius zugestoßene Versehen zu verbessern **16** *ἢ* Zahn] *εἰ* V M ebenso S. 162, 5 **17** *οὐ* < M

η̄ (ις̄). »Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;«

θ̄ (ιζ̄). »Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔφαγον βρῶμα καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησε. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, | καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλολάτραι D326
γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ ἐκπειράζω|μεν τὸν Χριστόν«, Ö586
ἕως ὅπου λέγει »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ ἡμῖν« καὶ τὰ ἑξῆς.

ῑ (ιη̄). »Τί οὖν φημι; ὅτι ἱερόθυτον τί ἐστιν ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστιν; ἀλλ᾽ ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ«. προσέθετο δὲ ὁ Μαρκίων τὸ ἱερόθυτον.

ιᾱ (ιθ̄). »Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν θεοῦ ὑπάρχων«.

ιβ̄ (κ̄). »Ἀλλὰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα«.

ιγ̄ (κᾱ). Πεπλανημένως ὁ Μαρκίων ⟨μετὰ τό⟩ »ἀλλὰ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι« προσέθετο »διὰ τὸν νόμον«. | P321

ιδ̄ (κβ̄). »Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον«.

1 I Kor. 9, 9; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 595, 16 Kroymann *numquid de bubus pertinet ad dominum* — **2—12** I Kor. 10, 1—9a. 11; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 595, 25ff Kroymann *in petram offendit ..., de qua bibebant in solitudine patres nostri. si enim petra illa Christus fuit ... haec autem exempla nobis sunt facta ... haec autem quemadmodum evenerunt illis, scripta sunt ad nos commonendos, in quos fines aevorum decucurrerunt* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 23ff u. 94, 9f — **13** I Kor. 10, 19f — **16** I Kor. 11, 7 (15); vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 597, 4 Kroymann *vir enim non debet caput velare cum sit dei imago* Adamantius de recta in deum fide V 23; S. 224, 1 van de Sande Bakhuyzen — **17** I Kor. 12, 24; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 104, 29 van de Sande Bakhuyzen — **18** I Kor. 14, 19 — **20** I Kor. 14, 21; vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 600, 3 Kroymann *et si quod in lege scriptum esset commemorat, in aliis linguis et in aliis labiis locuturum*

V M **1—21** vgl. S. 163, 24. 28ff 165, 15ff 166, 1. 8ff 170, 12f

1 *μέ///λει*, *λ* ausradiert V^{corr} *μέλλει* M **3** *ὑμῶν* S. 163, 29 **4f** *καὶ πάντες — πόμα* S. 164, 1f] < V M **6** *ἀλλὰ* V M **8** *καὶ ἐκεῖνοι* S. 164, 5 **9** *ὡς*] *καθὼς* S. 164, 6 **11** *ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ* S. 164, 9] < V M **13** *ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστιν* < M **14f** *προσέθετο δὲ — ἱερόθυτον* S. 165, 17] < V M **18** *ὁ Μαρκίων* S. 168, 8] < V M | ⟨*μετὰ τό*⟩ * **19** *προσέθετο* *, vgl. S. 169, 23f] *ἑτέρως δέ* V M u. S. 168, 9 **20** *ἐν*^{3} < S. 170, 13

ιε̄ (κγ̄). »Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν· ἀλλ᾽ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει«.

ις̄ (κδ̄). Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· »γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. καὶ ὅτι »εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον« καὶ τὰ ἑξῆς. »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε«, »ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ«. »ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος«.

Τῆς πρὸς Κορινθίους β̄, παρ᾽ αὐτῷ δὲ καὶ παρ᾽ ἡμῖν γ̄.

ᾱ (κε̄). »Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί· διὸ καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ«.

β̄ (κς̄). »Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν | Ἰησοῦν κύ- D327
ριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψει«.

γ̄ (κζ̄). »Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. ἐξέκοψεν δὲ τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«.

Αὕτη ἡ νενοθευμένη τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις, ἔχουσα μὲν χα- 9
ρακτῆρα καὶ τύπον τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, καὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου οὐχ ὅλον, οὐ πασῶν τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, ἀλλὰ μόνον 10
τῆς πρὸς Ῥωμαίους καὶ τῆς πρὸς Ἐφεσίους καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς Κολασσαεῖς καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖς καὶ [ἀπὸ] τῆς πρὸς Γαλάτας καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τῆς πρὸς Φιλήμονα καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς Φιλιπ-

1 I Kor. 14, 34; vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 600, 8 Kroymann *praescribens silentium mulieribus in ecclesia ... ex lege accipit subiciendae feminae auctoritatem* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 96, 12 van de Sande Bakhuyzen — **4—9** I Kor. 15, 1. 17. 11. 3f. 54f — **11** II Kor. 1, 20; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 6 van de Sande Bakhuyzen — **13** II Kor. 4, 5. 6a; vgl. Tertullian adv. Marc. V 11; S. 613, 23 Kroymann *quoniam deus qui dixit ex tenebris lucem lucescere* Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 102, 12 van de Sande Bakhuyzen — **16** II Kor. 4, 13 — **20** vgl. die Aufzählung S. 105, 9ff

V M **1—17** vgl. S. 170, 26ff 171, 14ff 173, 11f 174, 3ff 175, 1ff

1 *ἐκκλησίᾳ* S. 170, 26] *ταῖς ἐκκλησίαις* V M **1f** *ἐπιτρέπεται* S. 170, 27 **2** *ἀλλὰ* S. 170, 27 **9** *εἰς νῖκος* < S. 171, 20 **11** *ὅσαι γὰρ*] *πᾶσαι γὰρ αἱ* S. 173, 11 **14** *ὁ*¹ < S. 174, 4 **17** *διὸ* S. 175, 2] < V M **21** ⟨*τῆς*⟩ * **21f** *Κολασσαεῖς* V **22** [*ἀπὸ*] * **24** ⟨*τῆς*⟩ * | *πρὸς*² < M

πησίους· καὶ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης καὶ δευτέρας καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς **11**
Τίτον καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους * τῶν ἐμφερομένων παρ᾽ αὐτῷ, ὡς οὐ
πληρεστάτων οὐσῶν, ἀλλὰ ὡς ἐν παραχαράξει. πανταχόθεν δὲ **12**
τὴν αὐτὴν σύνταξιν * ἐρραδιουργημένην | καὶ ἔν τισι λέξεσιν ἐπι- Ö588
5 ποιήτως προσθήκην ἔχουσαν, οὐκ εἰς ὠφέλειαν, ἀλλὰ εἰς ἥσσονας καὶ
ἐπιβλαβεῖς ξενολεξίας κατὰ τῆς ὑγιοῦς πίστεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐμβε-
βροντημένου νοῦ † βοσκήματος. | P322

Ταῦτα δὲ ἡμῖν πεπόνηται καὶ πεπολυπραγμόνηται ἐκ τῆς παρ᾽ **13**
αὐτῷ προλελεγμένης γραφῆς, ἀποστόλου τε καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν
10 εὐαγγελίου, ⟨ὅπως⟩ εἰδέναι ἔχοιεν πάντες οἱ πειρώμενοι ἀντιλέγειν τῇ
αὐτοῦ πλάνῃ, ὅτι τὰ μὲν παρηλλαγμένα ῥήματα κατὰ ῥᾳδιουργίαν
ἐντέτακται, ὅσα δὲ οὐκ ἐμφέρεται ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις συληθέντα **14**
ὑπάρχει ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τόλμης· ταῦτα γὰρ ἐδόκει ὁ κτηνώδης μόνα
ἐναντία εἶναι [ἀντιλέγειν] τῇ αὐτοῦ ἐπιπλάστῳ διανοίᾳ.

15 Ἔστιν δὲ τρίτον ἡμῶν τῆς φιλοκαλίας * τὸ συναγαγεῖν ὅσα παρ᾽ **15**
αὐτῷ τε καὶ παρ᾽ ἡμῖν ηὕρηται συνᾴ|δοντα καὶ ἔχοντα ἔμφασιν ἐν- D328
σάρκου παρουσίας τῆς τοῦ σωτῆρος καὶ μαρτυρίας συμφωνίας τῆς
καινῆς πρὸς παλαιὰν διαθήκην καὶ ὁμολογίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ ὁμολογοῦντος τὸν θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς,
20 αὐτόν τε λαλήσαντα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις, ἴδιον δὲ τοῦτον εἶναι
πατέρα αὐτοῦ. καὶ αὕτη μὲν τῆς προειρημένης ἡμῶν ὑποθέσεως ἡ **16**
σχολιοποιηθεῖσα σύντομος ὑπομνηματικὴ ἐξ ἀντιγράφων τοῦ Μαρ-
κίωνος σύνταξις πρὸς ἔπος ὡς ἐδάφιον ἡμῖν γεγραμμένη. ἵνα δὲ μὴ **17**
τὰ ἐν αὐτῇ δυσνόητα παρά τισι σκοτεινῶς ἀγνοούμενα ἐμφέρηται,
25 αὖθις πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐπιγραφῶν, πρώτου φημὶ καὶ δευ-
τέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου, καθ᾽ εἱρμὸν ἐπιλύσω, δι᾽ ἣν αἰτίαν
ἑκάστη λέξις ἀνελέχθη καὶ ἐνταῦθα μετεβλήθη. ἄρξομαι δὲ τοῦ λέ-
γειν οὕτως·

V M

1 *καὶ τῆς*] lies wohl *τῆς δὲ* * | ⟨*τῆς*⟩² * **2** * ergänze etwa ⟨*ὅλως οὐκ ἐμφερομένων παρ᾽ αὐτῷ, ἠκρωτηριασμένων δὲ καὶ*⟩ * **4** * ⟨*εὕρομεν*⟩ * | *ἐρραδιουργημένην*, *ρ* drüber V^{corr} **5** *οὐκ εἰς*, *κ* u. *ει* auf Rasur V^{corr} | *ἥσσονας*, *ησ* auf Rasur V^{corr} **7** † *βοσκήματος*] lies etwa ⟨*πεποιητευμένα*⟩ *βοσκήματα* * **8** *πεπολυ///πραγμόνηται*, *πε* ausradiert V^{corr} **10** ⟨*ὅπως*⟩ *, ⟨*ἵνα*⟩ Pet. | *ἔχοιε* M **14** [*ἀντιλέγειν*] * **15** *τῆς* + *γὰρ*; nach *ἡμῶν* Punkt V | *φιλοκαλίας*] *φιλονεικίας*, aber getilgt u. *φιλοκαλίας* am Rand gesetzt V^{corr} | * ⟨*ἔργον*⟩ * **17** *συμφωνίας τῆς* nachgetragen V^{corr} **19** vor *γῆς* + *τῆς* V **21** *ὑμῶν* V **22** *ὑπομνηματικὴ* V **23** *προσέπως* M

Σχόλιον ⟨ᾱ⟩ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι.

[ᾱ.] »Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· »ἵνα ᾖ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν« ἀνθ' οὗ εἶπεν ὁ σωτήρ »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς«.

Ἔλεγχος ᾱ. Πῶς ἠδύνατο ὁ κύριος ὁ κατὰ τοῦ νόμου καὶ κατὰ a
τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου ἔχων τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὡς σὺ φῄς, λέγειν
τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένοις, φημὶ δὲ τῷ λεπρῷ· »ἀπελθὼν δεῖξον
σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ«; »ἱερεῖ« γὰρ λέγων οὐκ ἀθετεῖ τὴν τοῦ νόμου ἱερω-
σύνην· »καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου« κἄν τε ἀποκόψῃς b
»τὸ δῶρον«, *φανήσεται ἐκ τοῦ προσένεγκε ὅτι περὶ δώρου λέγει·* | P 323
»περὶ | *τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· εἰ γὰρ τοῦ* c Ö 590
Μωυσέως τὸ πρόσταγμα συμβουλεύει γενέσθαι, οὐκ ἀθετεῖ οὐδὲ βλασ-
φημεῖ τὸν θεὸν τοῦ νόμου, ἀλλὰ ὁμολογεῖ καὶ | *ἑαυτὸν καὶ τὸν αὐ-* D 329
τοῦ πατέρα θεὸν τὸν νόμον τῷ Μωυσῇ δεδωκέναι. διέστρεψας δὲ d
τὸ ῥητόν, ὦ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς« »μαρ-
τύριον« λέγων »ὑμῖν«. καὶ τοῦτο σαφῶς ἐψεύσω κατὰ τῆς σαυτοῦ
κεφαλῆς. εἰ γὰρ μαρτύριον ὑμῖν ἔλεγεν, ἐμμάρτυρον αὐτὸν ἐποίει ὅτι
»οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι«.

Σχόλιον β̄. »Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς«.

Ἔλεγχος β̄. Εἰ οὖν υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν καλεῖ, οὐκ ἀρνεῖται
τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ μονογενὴς καὶ μάτην παρὰ σοὶ ᾄδεται τὸ δοκήσει
πεφηνέναι. καὶ εἰ ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἀλλοτρία ἡ γῆ τῶν
αὐτοῦ ποιημάτων καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός.

Σχόλιον γ̄. »Κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαβ-
βάτου«.

Ἔλεγχος γ̄. Δύο εὐθὺς ἐν ταὐτῷ, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ κύριον
σαββάτου ἑαυτὸν ὁ σωτὴρ ὁμολογεῖ διδάσκων, ἵνα μὴ τὸ σάββατον
*ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ ποιήσεως * νομίζηται, κἄν τε ⟨τὸ⟩ ἔσχατον υἱὸς*
ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κληθῇ.

2 Luk. 5, 14 — **18** Matth. 5, 17 — **19** Luk. 5, 24 — **25** Luk. 6, 5

V M **2—4** vgl. S. 108, 5f **19f** vgl. S. 108, 8f **25f** vgl. S. 108, 10

1 ⟨ᾱ⟩ * **2** [ᾱ] * **4** *ἀνθ' οὗ — αὐτοῖς* S. 108, 7f] < V M **5** ᾱ ἔλεγχος V **13** *αὐτὸν* aus *ἑαυτὸν* V corr *αὐτὸν* M **16** *αὐτοῦ* M **29** *ἀλλότριον, τριον* auf Rasur V corr | * vielleicht ⟨*μήτε αὐτὸς τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος ἀλλότριος*⟩ * | ⟨*τὸ*⟩ *

Σχόλιον δ̄. »Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς ἐγένετο προδότης«. ἀντὶ δὲ τοῦ »κατέβη μετ᾽ αὐτῶν« ἔχει »κατέβη ἐν αὐτοῖς«.

Ἔλεγχος δ̄. Ἰούδας Ἰσκαριώτης, »ὃς ἐγένετο προδότης«. τίνος, a
λέγε. πάντως τοῦ συλληφθέντος, ναὶ μὴν καὶ ἐσταυρωμένου καὶ
πολλὰ πεπονθότος. πῶς οὖν συλληφθεὶς σταυροῦται ὁ μὴ ὑπὸ ἁφὴν b
ὑποπίπτων κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὦ Μαρκίων; δόκησιν γὰρ εἶναι
λέγεις. ἐλεγχθήσεται δὲ ἡ ὑπόνοιά σου ἀπὸ τοῦ γεγράφθαι Ἰούδαν c
προδότην. προέδωκε γὰρ καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν
ἑαυτοῦ δεσπότην. οὐδὲν δέ σε ὤνησε τὸ »κατέβη ἐν αὐτοῖς« λέγειν d
ἀντὶ τοῦ | »μετ᾽ αὐτῶν«. οὐ γὰρ δύνασαι φαντασίαν ὁρίζειν τὸν D330
παρὰ σοὶ καὶ ἀκοντὶ ὕστερον ὑπὸ ἁφὴν πίπτοντα δεικνύμενον. | P324

Σχόλιον ε̄. »Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἔλεγχος ε̄. Πῶς πάλιν ὁ ὄχλος ἠδύνατο ἅψασθαι τοῦ ἁφὴν μὴ
ἔχοντος; ποίους δὲ ὀφθαλμοὺς ἐπῆρεν εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ σαρκὸς μὴ
ἡρμοσμένος; ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὅτι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρω-
πος | Χριστὸς Ἰησοῦς, ἔχων τὰ ἀμφότερα, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὴν Ö592
σάρκα, ἐκ δὲ θεοῦ πατρὸς τὴν ἀόρατον οὐσίαν.

Σχόλιον ϛ̄. »Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν«.

Ἔλεγχος ϛ̄. Εἰ προφητῶν μέμνηται, οὐκ ἀρνεῖται προφήτας·
εἰ ἐκδικεῖ τὸν τῶν προφητῶν φόνον καὶ ὀνειδίζει τοὺς πεφονευκότας
τε καὶ διώξαντας, οὐκ ἀλλότριος προφητῶν τυγχάνει, ἀλλὰ θεὸς αὐ-
τῶν ὑπάρχει, ὁ τὴν σύστασιν αὐτῶν ποιούμενος.

Σχόλιον ζ̄. »Λέγω δὲ ὑμῖν, τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ
ηὗρον«.

Ἔλεγχος ζ̄. Εἰ οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοιαύτην πίστιν εὗρεν ὡς
ἐν τῷ ἀπὸ ἐθνῶν ἐλθόντι ἑκατοντάρχῃ, ἄρα οὐ ψέγει τὴν τοῦ Ἰσραὴλ

1 Luk. 6, 16f — **12** Luk. 6, 19a. 20a — **16** vgl. I Tim. 2, 5 — **19** Luk. 6, 23c — **25** Luk. 7, 9b

V M **1f** vgl. S. 108, 11f **12f** vgl. S. 108, 13f **19f** vgl. S. 108, 15 **25f** vgl. S. 108, 16

1 *Ἰσκαριώθ* S. 108, 11 **1f** *ἀντὶ τοῦ δὲ* S. 108, 11 **2** *ἔχει* S. 108, 12] < V M **3** lies *Ἰούδαν Ἰσκαριώτην*? * **4** *πάντος* M **5** *συλληφεὶς* M **7** *ἀπὸ* *] *ἀντὶ* V M **11** *καὶ ἀκοντὶ* zu *κακόν τι* verändert, dann getilgt V corr *κακόν τι* M **13** *καὶ τὰ ἑξῆς* < S. 108, 14 **14** *ὄχλος*] *ἔλεγχος* u. + *οὕτω εὗρον* M **16** *εἰρμοσμένος* V M **25** *δὲ* S. 108, 16] < V M | *τοσαύτην*] anders Z. 27

πίστιν. εἰ γὰρ ἀλλοτρίου θεοῦ ὑπῆρχεν καὶ οὐκ αὐτοῦ [καὶ] τοῦ αὐτοῦ πατρός, οὐκ ἂν ταύτης ἐποιεῖτο τὸν ἔπαινον.

Σχόλιον η̄. Παρηλλαγμένον τὸ »μακάριος ὃς οὐ μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«· εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην.

Ἔλεγχος η̄. Κἂν τε πρὸς Ἰωάννην ἔχοι, κἄν τε πρὸς αὐτὸν a
τὸν σωτῆρα, μακαρίζει τοὺς μὴ σκανδαλιζομένους, ἤτοι ἐν αὐτῷ ἤτοι ἐν Ἰωάννῃ, ἵνα μὴ ἃ μὴ ἀκούωσι παρ' αὐτοῦ ἑαυτοῖς πλάσσωνται. ἔχει δὲ μείζονα θεωρίαν, δι' ἣν φύσει εἴρηκεν ὁ σωτήρ· ἵνα μή | τις b D331
τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπ' αὐτοῦ ταχθέντα Ἰωάννην, καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος μείζονα νομίσῃ διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς γεγεννῆσθαι, ἀσφαλίζεται καὶ λέγει τό »καὶ μακάριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«. ὅθεν λέγει »ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ μείζων c
αὐτοῦ ἐστιν«. ἦν γὰρ ὁ σωτὴρ τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν ἀπὸ σαρκὸς γέννησιν μικρότερος αὐτοῦ ἑξαμηνιαίῳ χρόνῳ, μείζων δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ, δῆλον ὡς θεὸς αὐτοῦ. οὐδὲν γὰρ ἦλθεν ὁ μονογενὴς ἐν κρυφῇ d
λαλῆσαι ἢ καταψεύσασθαί τι τοῦ ἰδίου κηρύγματος. φάσκει | γὰρ ὅτι P325
»οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας«. ἀλήθεια γάρ ἐστιν, ὡς λέγει »ἐγὼ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια«. οὐδὲ τοίνυν ἡ ὁδὸς πλάνην ἔχει οὔτε ἡ ἀλήθεια κρύπτουσα ἑαυτὴν λαλεῖ τὸ ψεῦδος.

Σχόλιον θ̄. »Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδού, ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«.

Ἔλεγχος θ̄. Εἰ ἐπιγινώσκει ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸν a
Ἰωάννην καὶ προγινώσκει, προγινώσκων δὲ ὑποδείκνυσι τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν ὅτι οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται »ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«, ἆρα ὁ γράψας καὶ εἰ- b
πών »ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσ|ώπου σου«, ὁ θεὸς ὁ Ö594
αἰώνιος, ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας καὶ ἐν νόμῳ, οὐκ ἀλλότριος ἦν τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀποστέλλει γὰρ αὐτοῦ τὸν ἄγγελον c

3 Luk. 7, 23 — **5f** Epiph. hat hier den Sinn seines *εἶχον πρὸς* selbst nicht mehr verstanden; vgl. zu S. 108, 17 — **8** vgl. haer. 26, 7, 5f; I 284, 1ff — **9** vgl. Luk. 7, 28 — **12** Luk. 7, 28 — **17** vgl. Joh. 18, 20 — **18** Joh. 14, 6 — **20** Luk. 7, 27 — **26** Mal. 3, 1

V M **3f** vgl. S. 108, 17f **13—15** in lat. Übersetzung bei Corderius, Catena in Luk. S. 209 **20f** vgl. S. 108, 19f

1 *ὑπῆρχεν*] sc. *ἡ πίστις τοῦ Ἰσραὴλ* | [*καὶ*] * **3** *παρηλλαμένον* M | *οὐ μὴ*] *ἐὰν μὴ* Z. 11 u. S. 108, 17 **7** *ἃ μὴ* < M **8** *φύσει* *] *φησὶν* V M; vielleicht noch einzuschalten ⟨*εἰς ἑαυτὸν*⟩ * **11** *γεγεννῆσθαι* *] *γεγενῆσθαι* V M **14** *ἑξαμηναίω* M **15** vor *οὐδὲν* vielleicht etwas ausgefallen; etwa ⟨*ἀσφαλιζόμενος οὖν ἡμᾶς ταῦτα ἔλεγεν ὁ σωτήρ*⟩ * **25f** *ἆρα ὁ — προσώπου σου* < M

πρὸ προσώπου αὐτοῦ, πρὸ προσώπου υἱοῦ ἐκ πατρὸς τιμωμένου. οὐ γὰρ ἀπέστελλε τὸν αὐτοῦ ἄγγελον ἀλλοτρίῳ ἐξυπηρετησόμενον, ᾧπερ καὶ ἀντίθετος ἦν [αὐτῷ] κατὰ τὸν σοῦ, ὦ Μαρκίων, λόγον.

Σχόλιον ι. »Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. ἡ δὲ γυνὴ στᾶσα ὀπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας, καὶ ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«. | D 332

Ἔλεγχος ι. Τό »εἰσελθών« σῶμα δείκνυσιν· οἶκον γὰρ δείκνυσι καὶ μέτρον σώματος. καὶ τὸ κατακλιθῆναι οὐδενός ἐστιν ἀλλ᾽ ἢ σῶμα ⟨ἔχοντος⟩ ὀγκηρὸν τὸ κατακείμενον· καὶ τὸ τὴν γυναῖκα βρέξαι τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας οὐ φαντασίας πόδας, οὐδὲ δοκήσεως· ἤλειψε γὰρ καὶ ἔβρεξε καὶ κατεφίλει, τῆς ἁφῆς τοῦ σώματος αἰσθανομένη.

Σχόλιον ια. Καὶ πάλιν· »αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξε τοὺς πόδας μου καὶ ἤλειψε καὶ κατεφίλει«.

Ἔλεγχος ια. Ἵνα μὴ νομίσῃς, ὦ Μαρκίων, μόνον νομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις τὴν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα τοὺς πόδας τοῦ σωτῆρος βρέξαι τε καὶ ἀλεῖψαι καὶ καταπεφιληκέναι, αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐπιβεβαιοῖ, οὐ κατὰ δόκησιν ταῦτα γεγενῆσθαι διδάσκων, ἀλλὰ ἐξ ἀληθείας, πρὸς ἔλεγχον τοῦ Φαρισαίου καὶ σοῦ τοῦ Μαρκίωνος καὶ τῶν κατὰ σέ, διισχυριζόμενος καὶ λέγων »αὕτη τοὺς πόδας μου ἤλειψε καὶ κατεφίλει«. πόδας δὲ ποίους ἀλλὰ τοὺς ἐκ σαρκὸς καὶ ὀστέων καὶ τῶν ἄλλων ὑπάρχοντας;

Σχόλιον ιβ. Οὐκ εἶχεν »ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ«, ἀλλὰ μόνον »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«. | P 326

Ἔλεγχος ιβ. Κἂν τε ἀνωτέρω παρακόψῃς, ὦ Μαρκίων, τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα ποιήσῃς τὸν εὐαγγελιστὴν μὴ συντιθέμενον τῇ ὑπό τινων ῥηθείσῃ λέξει ὅτι »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«, οὐ δύνασαι ὑπερβαίνειν τὴν ἀλήθειαν. διὰ τί γὰρ μὴ πολλὰς ἐκάλεσε μητέρας; διὰ τί μὴ πολλὰς εἶπε πατρίδας; πόσοι πόσα λέγουσι περὶ Ὁμήρου; ἄλλοι μὲν Αἰγύπτιον φάσκοντες, ἄλλοι δὲ Χῖον, ἄλλοι Κολοφώνιον, ἄλλοι Φρύγα, ἄλλοι Σμυρναῖον, Μέλητος καὶ Κριθηΐδος· a b

4 Luk. 7, 36b. 38 — **12** Luk. 7, 44b — **22** Luk. 8, 19a. 20a — **29** vgl. Anthologia graeca XVI 295. 296. 297. 298, dazu E. Rohde, Kl. Schr. I 1ff

V M **4—6** vgl. S. 109, 1ff **12f** vgl. S. 109, 4ff **22f** vgl. S. 109, 6ff

2 ᾧπερ *] εἴπερ, aber vorher ὦ getilgt V^{corr} εἴπερ M **3** καὶ getilgt V^{corr} | [αὐτῷ] * **6** τοὺς πόδας S. 109, 3] < V M **7** εἰσελθὼν, ω aus ο V^{corr} εἰσελθὸν M **9** ⟨ἔχοντος⟩ * **10** δάκρυσι + ⟨δείκνυσιν⟩? * **12f** μου τοὺς πόδας S. 109, 4 **15** ἁμαρτωλὸν aus ἁμαρτωλὴν V^{corr} ἁμαρτωλῶν M **16** βρέξαι τε, αι τε auf Rasur V^{corr} **30** Κριθηΐδος + ⟨υἱόν⟩? *

Ἀθηναῖον δὲ αὐτὸν οἱ περὶ Ἀρίσταρχον ἀπεφήναντο· ἄλλοι δὲ Λυδὸν Μαίονος, ἄλλοι δὲ Κύπριον Προποδιάδος περιοικίδος τῆς Σαλαμινίων περιμέτρου, καίτοι γε ἄν|θρωπον. διὰ δὲ τὸ ἐν πολλαῖς πατρίσι D333
γεγενῆσθαι πολλοὺς εἰς διάφορον ὑφήγησιν ἐλήλακεν. ὧδε δὲ περὶ c
θεοῦ λέγοντες καὶ Χριστοῦ οὐ πολλὰς ὑπέλαβον μητέρας, ἀλλὰ τὴν μίαν τὴν ὄντως αὐτὸν γεγεννηκυῖαν, καὶ οὐ πολλοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ ἐκ τῆς ὄντως αὐτοῦ ἄλλης γυναικός· καὶ οὐ δύνασαι κατὰ τῆς ἀληθείας ὁπλίζεσθαι. καὶ μή σε πλανάτω ὁ λόγος, | d Ö596
ὃν εἶπεν ὁ κύριος »τίς μου ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί;« οὐ γὰρ ἀρνούμενος τὴν μητέρα ταῦτ᾽ ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἄκαιρον ἀνατρέπων τοῦ εἰπόντος, τοσούτου ὄχλου περιεστῶτος καὶ τῆς αὐτοῦ σωτηριώδους διδασκαλίας προχεομένης καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰάσεις καὶ τὸ κήρυγμα ἀσχολουμένου· ἀπασχόλησις γὰρ ἐδόκει εἶναι τὸ τὸν εἰπόντα ἐκκόψαι αὐτὸν διὰ τοῦ εἰπεῖν »ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«. καὶ εἰ e
μὴ ὅτι διὰ χαρᾶς ἔσχεν (οὐχ ὡς ἀγνοῶν ὅτι ἥκασι πρὸ τοῦ ἀκηκοέναι, ἀλλὰ προγινώσκων ὅτι ἔξω ἑστήκασιν), ἐπεὶ ἂν μετ᾽ ἐπιτιμίας τὴν ἄκαιρον τοῦ εἰπόντος φωνὴν ἀνέτρεψεν, ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ ποτὲ ἔφη »ἀπόστα ἀπ᾽ ἐμοῦ, Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων«.

Σχόλιον ιγ. »Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν· ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ«.

Ἔλεγχος ιγ. Τίς ὕπνωσεν, λέγε. περὶ τῆς θεότητος οὐ τολμήσεις λέγειν· εἰ δὲ κἂν εἴποις, κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς, θεήλατε, βλασφημήσεις. παντὶ δέ τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι ὁ ἐν ἀληθείᾳ ἐνανθρωπήσας ὕπνου χρῄζων διὰ τὸ σωματικὸν ὕπνωσεν. οἱ γὰρ αὐτὸν διυπνίσαντες οὐ δόκησιν εἶδον, ἀλλὰ ἐνανθρώπησιν ἀληθινήν. | ἀμέλει P327
χερσὶ κινοῦντες καὶ φωνήσαντες μαρτυροῦσιν ὅτι ἤγειραν. »ἀναστὰς γάρ«, φησίν, ὁ κοιμηθεὶς θεὸς σαρκοφόρος, ὁ ἀπ᾽ οὐρανοῦ κατελθὼν καὶ σάρκα δι᾽ ἡμᾶς ἀμφιασάμενος, »ἠγέρθη« μὲν ὡς ἄνθρωπος, »ἐπετίμησε« δὲ ὡς θεὸς τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐποίησεν ⟨γαλήνην⟩. | D334

9 Matth. 12, 48 — **14** Matth. 12, 47 — **18** Mark. 8, 33 — **20** Luk. 8, 23a. 24b

V M **20f** vgl. S. 109, 8f

2 *Προποδιάδος* ist nicht zu ändern, vgl. *Πρόπους* bei Polyb. IV 11, 6 **3** *διὰ δὲ τὸ* aus *διὰ τὸ δὲ* V corr; lies wohl *διὰ γὰρ τὸ* * **5f** *τὴν μίαν* nachgetragen V corr **12** *προχεωμένης* M **13** *ἀπασχόλησις*, *ις* auf Rasur V corr **14** *διὰ τοῦ*/////, 2 Buchstaben ausradiert V corr **26** *ἅμα* vor *ἀλλὰ* durchgestrichen V corr **30** ⟨*γαλήνην*⟩ *

Σχόλιον ιδ. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς, συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. καὶ γυνὴ ἁψαμένη αὐτοῦ ἰάθη τοῦ αἵματος. καὶ εἶπεν ὁ κύριος, τίς μου ἥψατο;« καὶ πάλιν »ἥψατό μού τις. καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ᾽ ἐμοῦ«.

Ἔλεγχος ιδ. »Ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς«, καὶ οὐκ εἶπεν »ἐν τῷ a
ὑπάγειν αὐτόν«, ἵνα μὴ ἑτέρως αὐτὸν σχηματίσῃ παρὰ τὴν τῶν ὁδοιπορούντων ἀκολουθίαν. τὸ δέ »συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι«, πνεῦμα οὐκ ἠδύναντο συμπνίγειν οἱ ὄχλοι. γυνὴ δὲ ἁψαμένη καὶ ἰαθεῖσα οὐκ ἀέρος ἥψατο, ἀλλὰ ἀφῆς ἀνθρωπείας. ἵνα γὰρ δείξῃ ὅτι οὐχὶ δοκήσει b
μόνον ἡ ἁφὴ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς γεγένηται, διδάσκει λέγων »τίς μου ἥψατο; καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ᾽ ἐμοῦ«.

Σχόλιον ιε. »Ἀναβλέψας εἰς τοὺς οὐρανοὺς ηὐλόγησεν ἐπ᾽ αὐτούς«. | Ö598

Ἔλεγχος ιε. Εἰ ἀνέβλεψεν εἰς οὐρανοὺς καὶ ηὐλόγησεν ἐπ᾽ αὐτούς, οὐ δοκήσει εἶχε τῶν τε ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τὰ σχήματα.

Σχόλιον ις. »Λέγων, δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«.

Ἔλεγχος ις. Εἰ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι a
* ἑαυτὸν ὁμολογεῖ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, κατὰ σοῦ ἀξίνη ἐστὶν αὕτη ἐκτέμνουσά σου πᾶσαν τὴν ῥίζαν, ᾧ ἐξ ἀκανθῶν γεγεννημένε Μαρκίων καὶ νεφέλη ἄνυδρε, δένδρον τε ἄκαρπον καὶ φθινοπωρινόν. καὶ γάρ φησι πάλιν »καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«. τί δὲ τὸ b
ἐγερθέν, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πεπονθὸς καὶ ταφὲν ἐν τῷ μνημείῳ; δόκησις δὲ ἢ ἄνεμος ἢ πνεῦμα ἢ φαντασία κηδείαν καὶ ταφὴν οὐκ ἐνεδέχετο καὶ ἀνάστασιν. | D335

Σχόλιον ιζ. »Καὶ ἰδού, δύο ἄνδρες συνελάλουν αὐτῷ, Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ«.

Ἔλεγχος ιζ. Τάχα, οἶμαι, διὰ τῶν λόγων τούτων τὸ παρὰ τῷ a
ἁγίῳ Ζαχαρίᾳ δρέπανον κατὰ σοῦ, ὦ Μαρκίων, ἀνατετύπωται | ἐκ- P328

1—4 Luk. 8, 42b. 43a. 44. 45a. 46a — **12** Luk. 9, 16 — **17** Luk. 9, 22 — **22** vgl. Jud. 12 — **27** Luk. 9, 30 — **30** vgl. Sach. 5, 1

V M **1—4** vgl. S. 109, 10—13 **12f** vgl. S. 109, 14 **17f** vgl. S. 109, 15f **27f** vgl. S. 109, 17f

1 *δὲ* S. 109, 10] < V M | *αὐτούς* *, vgl. Z. 5f] *αὐτὸν* V M u. S. 109, 10 **8** *συνπνίγειν* V M **12** *τὸν οὐρανὸν* S. 109, 14 | *ἐπ᾽* S. 109, 14, vgl. Z. 14] < V M **15** *μελῶν* am Rande nachgetragen V corr **17** *λέγων δεῖ*] *λέγω δὴ* V **20** * ⟨*μέλλοντα*⟩ * **21** *γεγενημένε*, ε aus *οι* V corr **24** *ἐγερθέν* Dind.] *ἐγερθῆναι* V M **27** *δύο* S. 109, 17] < V M **29** *τὸ* U] *τῶ* V M **30f** *ἐκτέμνων* M

τέμνον σου πᾶσαν τὴν κατὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπινενοημένην ψευδηγορίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλες ἀθετεῖν νόμον καὶ προφήτας, ἀλλο- b
τρίους αὐτοὺς φάσκων τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνθέου διδασκαλίας, ἀμφοτέρους ἤγαγεν μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ καὶ ἔδειξε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθηταὶ ἡμῖν καὶ τῷ κόσμῳ τουτέστιν παντὶ ἀνθρώπῳ βουλομένῳ ζῆν, ἵνα διὰ μὲν τοῦ πρώτου ὡς ἐν ἀξίνῃ σου τέμῃ τὰς ῥίζας, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ὡς διὰ δρεπάνου τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐκτέμῃ σου τοὺς κλάδους, τοὺς τὸ κώνειον καὶ θανάσιμον τοῖς ἀνθρώποις ἐκποιοῦντας, γλοιώδη ὀπὸν βλασφημίας. εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν Μωυσῆς ὁ ὑπὸ τοῦ Χρι- c
στοῦ πάλαι πιστευθεὶς τὸν νόμον καὶ οἱ προφῆται ἦσαν ἀλλότριοι, οὐκ ἂν αὐτοὺς σὺν αὐτῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ ἀπεκάλυπτεν. βλέπε d
γὰρ τὸ θαῦμα, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ μνήματι τούτους ἔδειξεν οὐδὲ παρὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ ὅτε τὸ μέρος τῆς αὐτοῦ δόξης ὡς εἰς ἀρραβῶνα ἡμῖν ἀπεκάλυπτε, τότε τοὺς ἁγίους, Μωυσέα τέ φημι καὶ Ἠλίαν, ἅμα αὐτῷ ἤγαγεν, ὅπως συγκληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας τοὺς αὐτοὺς ὑποδείξῃ.

Σχόλιον ιη. »Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«.

Ἔλεγχος ιη. Παντί τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι ἡ νεφέλη οὐκ ἔστιν a
ἀνωτάτη οὔτε ὑπὲρ οὐρανὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κτίσει, ὅθεν ἡ φωνὴ πρὸς τὸν σωτῆρα ἠνέχθη. εἰ τοίνυν ὁ πατὴρ καὶ ἐν b
νεφέλῃ λαλεῖ, ὑποδεικνύων τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτοῦ υἱόν, οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ δημιουρ|γός, ἀλλὰ ὁ αὐτός, ὁ καὶ διὰ νεφέλης | τῷ ἰδίῳ υἱῷ Ö 600 D 336
μαρτυρήσας καὶ οὐ τῶν ὑπὲρ οὐρανὸν μόνων δεσπόζων, ὡς αὐτὸς φάσκεις.

Σχόλιον ιθ. »Ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου«. εἶχε δὲ παρὰ τό »οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό« »καὶ πρὸς αὐτούς· ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;«

Ἔλεγχος ιθ. Τό »ἕως πότε« ἐνσάρκου παρουσίας χρόνου ἐστὶν σημαντικὸν καὶ τό »ὦ γενεὰ ἄπιστος«, ὡς τῶν προφητῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ θεοσήμεια ἐργασαμένων καὶ πεπιστευκότων, ὡς ὁ Ἠλίας εὑρίσκεται ποιῶν καὶ Ἐλισσαῖος καὶ οἱ ἄλλοι.

18 Luk. 9, 35 — **27** Luk. 9, 40. 41

V M **18f** vgl. S. 110, 1 — **27—29** vgl. S. 110, 2—4

6 ζῆν aus ζωλν V corr **16** τοὺς getilgt V corr < M **21** οὐρανὸν] ἄνθρωπον M **22** ὅτι hinter τοίνυν getilgt V corr

Σχόλιον κ̄. »*Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων*«. | P 329

Ἔλεγχος κ̄. *Υἱοῦ ἀνθρώπου καὶ παραδοθησομένου εἰς χεῖρας ἀνθρώπων οὐ δοκήσεως ἡ ἔμφασις οὐδὲ φαντασίας, ἀλλὰ σώματος καὶ μελῶν θεωρία.*

Σχόλιον κᾱ. »*Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυίδ; εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ*«.

Ἔλεγχος κᾱ. *Εἰ οἶκον θεοῦ φάσκει τὸν οἶκον τῆς παρὰ Μωυσέως γενομένης σκηνοπηγίας, οὐκ ἀθετεῖ τὸν νόμον οὐδὲ τὸν θεὸν τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ. θεὸν γὰρ αὐτὸν φάσκει, ὅς ἐστιν αὐτοῦ πατήρ, * ἢ αὐτὸς ὁ μονογενής. εἴωθεν γὰρ τριάς, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἐνεργεῖν ἔν τε νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις καὶ ἐν ἀποστόλοις.*

Σχόλιον κβ̄. »*Εὐχαριστῶ σοι, κύριε τοῦ οὐρανοῦ*«. *οὐκ εἶχε δέ* »*καὶ τῆς γῆς*« *οὔτε* »*πάτερ*« *εἶχεν. ἐλέγχεται δέ· κάτω γὰρ εἶχεν* »*ναί, ὁ πατήρ*«.

Ἔλεγχος κβ̄. *Εὐχαριστεῖ κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ, κἂν περιέλῃς ⟨τό⟩* a »*⟨καὶ⟩ τῆς γῆς*« *κἂν ⟨τε⟩ παρακόψῃς τό* »*πάτερ*«, *ἵνα μὴ πατέρα αὐτοῦ ὑποδείξῃς, Μαρκίων, τὸν Χριστὸν λέγοντα τὸν δημιουργόν. μένει γὰρ τῆς ἀληθείας τὰ μέλη ζῶντα. ὥσπερ γὰρ ἐν λειψάνῳ κατὰ λή-* b *θην εἴασας, ὦ Μαρκίων, τό* »*ναί, ὁ πατήρ*«, *. ἀποδέδεικται τοίνυν ἐξ | ἅπαντος τῷ ἰδίῳ πατρὶ εὐχαριστεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐρανοῦ* D 337 *κύριον αὐτὸν ὀνομάζειν. καὶ πολλή σου φρενοβλάβεια, μὴ κατανοοῦσα τῆς ἀληθείας τὴν ὁδοιπορίαν.*

Σχόλιον κγ̄. *Εἶπεν τῷ νομικῷ* »*ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται;*« *καὶ ἀποκριθεὶς μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν* »*ὀρθῶς εἶπες. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ*«. | Ö 602

Ἔλεγχος κγ̄. *Ἀλήθεια ὢν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐδένα ἐπλάνα τῶν* a *περὶ ζωῆς ἐρωτώντων· διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἐλήλυθεν. ζωῆς τοίνυν ἐπιμελομένου αὐτοῦ καὶ ὑποδεικνύντος τὸν νόμον τῷ φυλάττοντι [ποιήσαντι] ζωὴν ὑπάρχειν καὶ τῷ κατὰ νόμον ἀποκρι-*

1 Luk. 9, 44b — **6** Luk. 6, 3 — **14** Luk. 10, 21 — **25—27** Luk. 10, 26. 28

1f vgl. S. 110, 5f **6f** vgl. S. 110, 7f **14—16** vgl. S. 110, 9—11 **25—27** vgl. S. 110, 12—14

9 *γενομένης* < M **10** *ὃς*] *ὃ* M **11** * etwa ⟨*ἐλάλησεν δὲ ἐν τῷ νόμῳ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ πατὴρ*⟩ * **17** ⟨*τὸ*⟩ * **18** ⟨*καὶ*⟩ * | ⟨*τε*⟩ * **21** * ergänze etwa nach S. 131,21f ⟨*οὕτως καὶ ὁ οὐρανός, οὗ κύριον αὐτὸν ὁμολογεῖς, τῆς καθ' ἡμᾶς κτίσεως ὑπάρχει*⟩ * **31** [*ποιήσαντι*] * | *ὑπάρχειν*] lies wohl *παρέχειν* *

θέντι φήσαντος ὀρθῶς λελαληκέναι καὶ »οὕτως ποίει καὶ ζήσῃ«, τίς b
οὕτως ἐμβρόντητος ἂν εἴη ὡς πείθεσθαι μὲν τῷ Μαρκίωνι, βλασφη-
μοῦντι εἰς τὸν θεὸν τὸν καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν χάριν τοῦ εὐαγγελίου
τοῖς ἀνθρώποις κεχαρισμένον, αὐτῷ δὲ συναπάγεσθαι τῷ μήτε ἐκ
νόμου μήτε ἀπὸ πνεύματος ἁγίου ἔχοντί τι τῆς διδασκαλίας. | P 330

Σχόλιον κδ. Καὶ εἶπεν »τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται
πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους;« καὶ λοιπόν »αἰτεῖτε,
καὶ δοθήσεται. τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσει ἰχθὺν
καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον; εἰ οὖν
ὑμεῖς πονηροὶ οἴδατε δόματα ἀγαθά, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατήρ;«

Ἔλεγχος κδ. Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ἀπατηλοῦ ἡ ἐθελοθρησκεία a
τῆς πολιτείας ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ. οὐ γὰρ παρ' αὐτῷ δι' ἐγκρά-
τειαν ἡ πολιτεία οὐδὲ διὰ μισθὸν ἀγαθὸν καὶ ἐλπίδα ἀγῶνος, ἀλλὰ
διὰ ἀσέβειαν καὶ κακοτροπίαν κακῆς ὑπονοίας. διδάσκει γὰρ οὗτος b
ἐμψύχων μὴ μεταλαμβάνειν, φάσκων ἐνόχους εἶναι τῇ κρίσει τοὺς
τῶν κρεῶν μεταλήπτορας, ὡς ἂν ψυχὰς ἐσθίοντας. ἠλίθιον | δέ c D 338
ἐστι τὸ πᾶν. οὐ γὰρ τὰ κρέα ἡ ψυχὴ ἀλλ' ἐν τοῖς κρέασιν ἡ ψυχή,
καὶ οὔτε ψυχὴν φαμὲν εἶναι τὴν ἐν τοῖς ζῴοις ὡς τὴν τῶν ἀνθρώ-
πων τιμίαν, ἀλλὰ ψυχὴν εἰς τὸ ζῆν μόνον τὸ ζῷον. νομίζει δὲ ὁ
ἐλεεινὸς οὗτος ἅμα τοῖς οὕτω φρονοῦσιν ὅτι ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τοῖς
ἀνθρώποις καὶ ζῴοις ὑπάρχει. τοῦτο γὰρ παρὰ πολλαῖς τῶν πε- d
πλανημένων αἱρέσεων μάτην ὑπολαμβάνεται. καὶ γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνος
καὶ Κολόρβασος, Γνωστικοί τε πάντες καὶ Μανιχαῖοι καὶ μεταγγισμὸν
εἶναι ψυχῶν φάσκουσι καὶ μετενσωματώσεις τῆς ψυχῆς τῶν ἐν ἀγνωσίᾳ
ἀνθρώπων, ὡς αὐτοί φασιν κατά τινα μυθοποιίαν· ταύτην φασὶν
ἐπιστρέφειν καὶ μετενσωματοῦσθαι εἰς ἕκαστον τῶν ζῴων, ἕως ἂν
ἐπιγνῷ καὶ οὕτω καθαρθεῖσα καὶ ἀναλυθεῖσα μεταστῇ εἰς τὰ ἐπουράνια.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐλήλεγκται αὐτοῦ ἡ μάταιος πᾶσα τοῦ μύθου e
κατασκευή. τούτων γὰρ τὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς ἄλλος δύναται εἰδέναι

6—10 Luk. 11, 5. 9 a. 11. 12. 13 — **14 ff** vgl. oben 4, 6; S. 100, 7 ff — **22 f** bei Valentin u. Kolorbasos hat Epiph. nichts derartiges erwähnt, dagegen bei den Gnostikern (haer. 26, 9, 4 ff; I 285, 24 ff), bei den Karpokratianern (haer. 27, 4, 4 u. 5, 4 ff; I 305, 5 ff u. 306, 18 ff) u. bei den Manichäern (haer. 66, 28, 1 ff u. 55, 1 ff)

V M **6—10** vgl. S. 110, 15—19

5 *τι* < M **8** *αἰτήσει* S. 110, 18] *αἰτήσας* V M **9** *ἢ* S. 110, 18] *καὶ* V M
11 *ἐλήλεγκται* aus *λέλεκται* V corr **19** *μόνον* + ⟨*ἔχειν*⟩? * **20** *οὕτω*] *αὐτῷ* M
25 *κατὰ — φασὶν* < M | *ταύτην* *] *ταύτας* V M

ὑπὲρ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐλθόντα διὰ τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον τουτέστιν διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων·

ὃς τῶν αὐτῶν ἐπιμελόμενος ἐθεράπευσε σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, **f**
⟨ὡς⟩ σώματός τε καὶ ψυχῆς δεσπόζων καὶ | τῆς ἐνταῦθα ζωῆς παρεκ- Ö604
5 τικὸς ὢν καὶ τῆς μελλούσης· τοὺς μὲν τελευτήσαντας, φημὶ δὲ Λάζαρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀπὸ νεκρῶν ἐγείρας, οὐκ εἰς πονηρὸν αὐτοὺς φέρων, ὡς αὐτοὶ τὸ σῶμα φυλακὴν εἶναι δογματίζουσιν, ἀλλὰ ἀγαθὸν ποιῶν | καὶ γινώ- P331
σκων ὅτι καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐν σαρκὶ παραμονὴ ὑπ᾽ αὐτοῦ ὥρισται καὶ
10 ἡ μέλλουσα σαρκὸς καὶ ψυχῆς ἀνάστασις. καὶ εἰ πάλιν ἤδει ὅτι **g**
μία ψυχή ἐστιν ἡ ἐν ζῴοις καὶ ἐν ἀνθρώποις, ψυχῆς δὲ ἦλθεν ποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἔδει αὐτόν, ἕνα καθαρίσαντα δαιμονιῶντα (λέγω δὴ τὸν ἀπὸ τῶν μνημείων | ἐξερχόμενον) κελεῦσαι τοῖς D339
δαίμοσιν ἀπελθεῖν καὶ ἀποκτεῖναι δισχιλίους χοίρους, εἰ ἴσαι ἦσαν αἱ
15 ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χοίρων. πῶς γὰρ μιᾶς ἐπιμελόμενος δισχιλίων ἐποίει ὄλεθρον; εἰ δὲ πάλιν ὡς ὄφις σκολιεύῃ, μηχανώ- **h**
μενος καὶ λέγων ὅτι ἔλυσεν αὐτὰς ἀπὸ τῶν σωμάτων, ἵνα ἀνέλθωσιν, ἔδει τὸν Λάζαρον λυθέντα τοῦ σώματος μὴ ἐπιστρέψαι πάλιν εἰς τὸ σῶμα, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν δαιμονιῶντα λῦσαι τοῦ δεσμοῦ τοῦ
20 σώματος. ἀλλ᾽ οὐκ ἐποίησεν οὕτως· προενόει δὲ μᾶλλον οὕτω τοῦ σώματος εἰδὼς τὸ συμφέρον.

Διέπεσεν ὁ περὶ ψυχῆς σου λόγος, ὦ Μαρκίων, καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ **i**
καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὁρμωμένων. καὶ περὶ τῆς προσποιητῆς σου πολιτείας αὖθις ἐρῶ, διὰ τὸ λέγειν σε πονηρὸν εἶναι καὶ ἀθέμιτον
25 τὸ σαρκῶν μεταλαμβάνειν. ἐλέγχει δέ σε ὁ σωτήρ, πλέον σου ἐπι- **k**
στάμενος καὶ διδάσκων τὸ κάλλιον ἀπὸ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ· λέγει γάρ »τίνα ὁ υἱὸς αἰτήσει ἰχθύν, μὴ ὄφιν αὐτῷ ἐπιδώσει ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον;« καὶ ὕστερόν φησιν »εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ

5f vgl. Joh. 11, 1ff Luk. 7, 11ff Mark. 5, 22ff — **13** vgl. Mark. 5, 1ff — **13f** vgl. Mark. 5, 13 — **27** Luk. 11, 11f — **28** Luk. 11, 13

V M

4 ⟨ὡς⟩ * **5** *τοὺς μὲν τελευτήσαντας* Pet.] *τοῦ μὲν τελευτήσαντος* V M **12f** *δαιμον///ῶντα, ι* ausradiert V corr **13** *λέγω δὴ τὸν* nachgetragen V corr | *ἐξερχόμενο///ν, ο* aus *ω* V corr **16** *σκολιεύῃ, η* aus *ει* V corr *σκολιεύῃ* M **19** *δαιμον///ῶντα, ι* ausradiert V corr | *τοῦ δεσμοῦ* *] *τοὺς δεσμοὺς* V M **22** *καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ* am Rande nachgetragen V corr

ὑμῶν ὁ ἐπουράνιος;« εἰ τοίνυν δόματα ἀγαθὰ κέκληκεν ἰχθὺν καὶ l
ᾠόν, οὐ πονηρὸν τὸ μετὰ εὐχαριστίας ἐκ θεοῦ χαρισθὲν μεταλαμβα-
νόμενον, καὶ ἐλήλεγκταί σου πανταχόθεν ἡ κακοτροπία.

Σχόλιον κε. Παρακέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. εἶχεν
5 *γάρ »ἡ γενεὰ αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«. οὐκ εἶχεν δὲ περὶ*
Νινευὴ καὶ βασιλίσσης νότου καὶ Σαλομῶνος.

Ἔλεγχος κε. Καὶ ἐν αὐτοῖς οἷς δοκεῖς παρακόπτειν οὐ δύνασαι, a
ὦ Μαρκίων, λαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. κἂν ἀφέλῃς γὰρ ⟨τὸ⟩ περὶ Ἰωνᾶ
τοῦ προφήτου, ὃ τὴν οἰκονομίαν σημαίνει τοῦ σωτῆρος, ἀφέλῃς δὲ
10 *καὶ τὸ περὶ τῆς | βασιλίσσης τοῦ νότου καὶ Σαλομῶνος καὶ τῆς Νι-* D340
νευὴ τὴν σωτηριώδη ὑπόθεσιν καὶ τοῦ Ἰωνᾶ τὸ κήρυγμα, αὐτὸς ὁ
προκείμενος | λόγος τοῦ σωτῆρός ⟨σε⟩ ἐλέγχει. | λέγει γάρ »ἡ γενεὰ b Ö606
αὕτη σημεῖον αἰτεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«, ὡς τῶν πρὸ P332
ταύτης τῆς γενεᾶς καταξιωθεισῶν σημείων παρὰ θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ·
15 *ὡς ὁ μὲν Ἠλίας σημεῖον ἐποίει διὰ τοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ πυρὸς καταβε-* c
βηκότος καὶ λαβόντος τὴν θυσίαν, καὶ Μωυσῆς τέμνει τὴν θάλασσαν
καὶ τὴν πέτραν νύσσει καὶ προχέει ὕδωρ καὶ μάννα ἀπ᾽ οὐρανοῦ
φέρει, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἵστησι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην.
καὶ κατὰ πάντα τρόπον, κἂν κρύψῃ τὰ γεγραμμένα ὁ ἀπατεών, οὐδὲν
20 *βλάψει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἀπαλλοτριοῖ τῆς ἀληθείας.*

Σχόλιον κς. Ἀντὶ τοῦ »παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ« εἶχεν
»παρέρχεσθε τὴν κλῆσιν τοῦ θεοῦ«.

Ἔλεγχος κς. Πόθεν οὐκ ἐλέγχῃ, πόθεν δὲ ⟨οὐ⟩ κατὰ σοῦ συν- a
αχθῇ ἡ μαρτυρία; τὰ πρῶτα γὰρ συνᾴδει τοῖς μετέπειτα, ἐλεγχομέ-
25 *νης τῆς παρὰ σοῦ ῥᾳδιουργίας. ἐὰν γὰρ εἴπῃ »κατέχετε τὰς παραδό-* b
σεις τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν καὶ παρέρχεσθε τὸ ἔλεος καὶ τὴν κρίσιν
τοῦ θεοῦ«, μάθε ἀπὸ ποίου χρόνου αἰτιᾶται αὐτοὺς τοῦτο ἐπιτελοῦν-

2 vgl. I Tim. 4, 3 — **4** Luk. 11, 29 vgl. 30. 31 — **12** Luk. 11, 29 — **15** vgl. I Kön. 18, 38 — **16f** vgl. Exod. 14, 21; 17, 6; 16, 13ff — **18** vgl. Jos. 10, 12f — **21** Luk. 11, 42 — **25** vgl. Luk. 11, 42 (Matth. 23, 23)

V M **4—6** vgl. S. 110, 20—22 **21f** vgl. S. 110, 23f

2 *εὐχαριστίας* + ⟨*ὡς*⟩? * **4** *περικέκοπται* S. 110, 20 **6** *Νινευὴ καὶ* S. 110, 21] < V M | *Σαλο///μῶνος*, *o* aus *α* V corr **8** ⟨*τὸ*⟩ * **9** *ἀφέλῃ* V M **10** *Σαλομῶντος* V M **12** ⟨*σε*⟩ * **14** *ταύτης* Jül. Klosterm.] *αὐτῆς* V M **16** *λαβόντος*] *φαγόντος*? * **21** u. **22** *παρέρχεσθαι* V M **21** *εἶχεν* S. 110, 23] < V M **23** *οὐκ* aus *οὐχ* V corr | ⟨*οὐ*⟩ Pet. **25** *τῆς*] *τοῖς* M | *παρὰ σοῦ*] *παρὰ σοί*? * | *κατέχετε* aus *κατέχεται* V corr **26** *παρέρχεσθε* aus *παρέρχεσθαι* V corr

τας, πότε δὲ ἡ παράδοσις αὐτοῖς γέγονε τῶν πρεσβυτέρων, καὶ εὑρήσεις ὅτι τοῦ μὲν Ἀδδᾶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τοῦ δὲ Ἀκίβα καὶ πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν γεγένηται, τῶν δὲ υἱῶν Ἀσαμωναίου ἐν χρόνοις Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιόχου, πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας ἑκατὸν ἐνενήκοντα ἔτεσιν. ἄρα γοῦν καὶ ἔκτοτε διὰ νόμου ἦν ἡ κρίσις καὶ διὰ προφητῶν τὸ ἔλεος, καὶ παντα-
χόθεν ἐκπίπτει ὁ ἀγυρτώδης σου λόγος. c d

Σχόλιον κζ. »Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς«. | D341

Ἔλεγχος κζ. Εἰ τῶν προφητῶν ποιεῖται τὴν φροντίδα, τοὺς ἀποκτείναντας ὀνειδίζων, οὐκ ἀλλότριοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ δοῦλοι καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος προαποσταλέντες προετοιμασταὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, οἳ καὶ ἐμαρτύρησαν τῇ καινῇ διαθήκῃ· Μωυσῆς μὲν λέγων »προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ«, καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἰακὼβ λέγων »ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου Ἰούδα ἀνέβης, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα« καὶ μετ᾽ ὀλίγα »ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν ἔθνη ἐλπιοῦσιν« | , Ἡσαΐας δέ »ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει«, c P333
Ἱερεμίας δέ »καὶ ἄνθρωπός ἐστιν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;«, Μιχαίας »καὶ σὺ Βηθλεέμ« καὶ μεθ᾽ ἕτερα »ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος« καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ δὲ Μαλαχίας »ἐξαίφνης εἰς τὸν ναὸν ἥξει κύριος«, ὁ δὲ Δαυίδ »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου« καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πολλά ἐστιν | λέγειν, καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ σωτῆρος d Ö608
»εἰ Μωυσῇ ἐπιστεύετε, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοί. ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν«.

2—5 vgl. zu haer. 15, 2, 1; I 209, 29ff. Das *πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν* für Akiba stimmt mit den Angaben der beiden früheren Stellen insofern überein, als die dortige Aufzählung offenbar im Sinn einer zeitlichen Aufeinanderfolge gemeint ist — **8** Luk. 11, 47 — **14** Deut. 18, 15 — **16** Gen. 49, 9f — **18** Gen. 49, 10 — **19** Jes. 7, 14 — **20** Jerem. 17, 9 — **21** Mich. 5, 2 — **22** Mal. 3, 1 **23** Psal. 109, 1 — **25** Joh. 5, 46

V M **8f** vgl. S. 111, 1f

1f *εὑρήσεις* Pet.] *εὕρεσις* V M **2** *Ἀδδᾶ* *, vgl. I 210, 3 u. S. 459, 28] *Ἀὰδ* V M **6** *κρίσις* *] *κλῆσις* V M **8** *μνήματα* S. 111, 1 **12** *δοῦλοι καὶ* + *προητοίμασται* V M, vgl. Z. 13 **13** *προητοίμασται* aus *προετοιμασταὶ* V corr *προητοίμασται* M **14** *ἐμαρτύρησαν* *] *μαρτυρήσαντες* V M **20** *Ἱηρεμίας*, *η* auf Rasur V **23** *κάθου — μου* < V

Σχόλιον κη̄. Οὐκ εἶχεν »διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας« καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἄβελ καὶ τῶν προφητῶν ὅτι ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Ἔλεγχος κη̄. Καὶ ἐν τούτῳ σοι πολλὴ αἰσχύνη, ὦ Μαρκίων, τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθείας σῳζομένου καὶ τῆς παρεκτομῆς τῶν κλεμμάτων σου εὑρισκομένης ἀπὸ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, τῶν τόπων εὑρισκομένων καὶ τῶν παρὰ σοῦ ἀφαιρεθέντων ἐλεγχομένων.

Σχόλιον κθ̄. »Λέγω τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ | τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι D342
ἔχοντα ἐξουσίαν βαλεῖν εἰς γέενναν«. οὐκ εἶχεν δέ »οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσσαρίων δύο πωλεῖται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ;«

Ἔλεγχος κθ̄. Τό »λέγω [ἐγὼ] τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε a
ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τοῦ μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν« ἀναγκάζει σε, ὦ Μαρκίων, καὶ τὰ ἑξῆς τῆς παραβολῆς ὁμολογῆσαι. ἄνευ γὰρ τοῦ θεοῦ οὐδὲν γίνεται, κἂν ἀπάρῃς τὸ περὶ τῶν στρουθίων. b
ἀπολόγησαι οὖν περὶ τῶν ἐν τῷ ῥητῷ καταλειφθέντων ὑπὸ σοῦ, ὦ Μαρκίων, καὶ ἀπόκριναι ἡμῖν τί διανοῇ περὶ τοῦ ἐξουσίαν ἔχοντος. εἰ γὰρ φαίης αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν παρὰ σοὶ ἀγαθὸν λεγόμενον θεόν, εἰ καὶ κακῶς διαιρεῖς, ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν, δέδωκας αὐτὸν κριτὴν ὄντα καὶ ἑκάστῳ νέμοντα τὸ κατ' ἀξίαν. c
εἰ δὲ οὐ τοῦτον λέγεις, ἀλλὰ τὸν δημιουργὸν τὸν παρὰ σοὶ φύσει κριτὴν ᾀδόμενον, λέγε μοι τίς τούτῳ δέδωκε τὴν

1 Luk. 11, 49 vgl. 51. 50 — **9** Luk. 12, 4a. 5b. 6

V M **1—3** vgl. S. 111, 3—5 **9—13** vgl. S. 111, 6—10

1 δὲ hinter εἶχεν getilgt V corr **3** ἐκ S. 111, 5] ἀπὸ V M **6** εὑρισκομένης] lies ἐλεγχομένης? * **7 f** ἀφαιρεθέντων ////, ἕντων auf Rasur u. nachher noch Rasur von 6 Buchstaben V corr; lies wohl ἀφαιρεθεισῶν μαρτυριῶν * **9** λέγω + δὲ V M < S. 111, 6; vgl. Z. 14 **10 f** τὸν μετὰ τὸ — βαλεῖν εἰς γέενναν] τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τὸ μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν M **10** ἀποκτεῖναι] ἀποθανεῖν, getilgt u. dafür ἀποκτεῖναι am Rand gesetzt V corr **11** vor ἐξουσίαν + τὴν V **12** πωλοῦνται S. 111, 9 **14** [ἐγὼ] * **15** ἀποκτενόντων, ν oben drüber V corr **16** τοῦ *] τὸν V τὸ M | γέενναν, ν oben drüber V corr **18** ἀπάρῃς *] ἐπάρης V M **19** καταληφθέντων, ει V corr **20** ἀπόκρινε V ἀποκρίνεται M **22** vor παρὰ + καὶ M nachgetragen V corr **24** τοῦτον *] τοῦτο V M

ἐξουσίαν; εἰ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἔχει, ἄρα μέγας ἐστὶ καὶ ἐξουσίαν ἔχει· εἰ δὲ τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τοῦ σῴζειν. ὁ γὰρ δυνάμενος κρίνειν δύναται καὶ ἀπολύειν. καὶ | ἄλλως· εἰ τοῦ κριτοῦ βάλλοντος τὰς ψυχὰς εἰς γέενναν ὁ θεὸς ὁ ἀγαθὸς οὐ ῥύεται αὐτάς, ὁ παντα-
5 χόθεν τῶν αὐτῶν ἐπιμελόμενος ψυχῶν, πῶς ἂν εἴη ἀγαθός; ἢ γὰρ ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐστι καὶ οὐ δύναται ἐκ χειρὸς αὐτοῦ ῥύεσθαι, ἢ ὅτι δύναται μέν, οὐ βούλεται δέ· καὶ ποῦ ἡ ἀγαθότης; εἰ δέ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔκτισεν, ἐξουσίαν ἔχει καὶ κρίνειν, πῶς ὁ ἄνω θεὸς ὁ ὑπὸ σοῦ μυθευόμενος τινὰς μερικῶς σῴζει; εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων
10 λαμβάνων σῴζει, πλεονεκτεῖ ἀλλοτρίων ἐρῶν· εἰ δὲ οὐ φάσκεις πλεονεξίαν εἶναι διὰ τὸ εἰς ἀγαθὸν τὸ ἔργον γίνεσθαι | καὶ σωτήριον, Ö610
προσωπολήπτην αὐτὸν | ποιεῖς, μὴ τὸ ἀγαθὸν ἴσως πᾶσιν, ἀλλὰ D343
μερικῶς ποιοῦντα. d P334 e

Σχόλιον λ̄. Ἀντὶ τοῦ »ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ
15 θεοῦ« »ἐνώπιον τοῦ θεοῦ« λέγει.

Ἔλεγχος λ̄. Πανταχόθεν ἐλέγχεται μὴ κατὰ θεὸν πορευόμενος, κἂν τε ἐν βραχυτάτῳ λόγῳ παραλλάξῃ τὴν ἀλήθειαν. ὁ τολμῶν γάρ τι παραλλάσσειν τῶν γεγραμμένων ἀπ᾽ ἀρχῆς οὐκ ἐν ὁδῷ ἀληθείας ἵσταται.

20 *Σχόλιον λ̄α̅.* Οὐκ ἔχει τό »ὁ θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρτον«.

Ἔλεγχος λ̄α̅. Εἰ καὶ μὴ ἐᾷς τὰ γεγραμμένα, ὡς εἶχεν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα, ἀλλ᾽ οὖν γε σῴζονται οἱ τόποι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, κἂν ἀρνήσῃ σὺ τὸν θεὸν τὸν πάντα πεποιηκότα καὶ πάντων ἐπιμελόμενον τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἄχρι καὶ τοῦ
25 χόρτου καὶ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ὁμολογούμενον.

Σχόλιον λ̄β̅. »Ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρῄζετε τούτων«, τῶν σαρκικῶν δή.

Ἔλεγχος λ̄β̅. Οἶδεν ὁ πατὴρ ὅτι χρῄζουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν σαρκικῶν χρειῶν καὶ προνοεῖ τῶν τοιούτων. προνοεῖ δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ
30 αἰῶνι ἀλλ᾽ ἐνταῦθα, οὐκ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τὴν πρόνοιαν τῶν ἑαυτοῦ δούλων ποιούμενος ἀλλὰ ἐν τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκτισμένοις.

14f Luk. 12, 8 — **20** Luk. 12, 28 — **26f** Luk. 12, 30b

V M **14f** vgl. S. 111, 11f **20** vgl. S. 111, 13 **26f** vgl. S. 111, 14f

4 *γέεναν* V **5** *ἐπιμελούμενος* V M **8** *πῶς*, *π* auf Rasur V corr **10** *ἐρῶν* aus *αἱρῶν* V corr **14** lies *ὁμολογήσω* Zahn **14f** *τοῦ θεοῦ* S. 111, 11] < V M **15** *ἐνώπιον* S. 111, 11] *ἐκεῖνος* V M **21** *ἐᾶσ///*, 1—2 Buchstaben wegradiert V corr **24** *ἐπιμελό///μενον*, *υ* ausradiert V corr **25** *ὑπὸ* nachgetragen V corr **27** *δή* S. 111, 15] < V M **31** *///εκτισμένοις*, *κ* vorn wegradiert V corr

Σχόλιον λγ. »*Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν*«.

Ἔλεγχος λγ. Εἰ τῶν ἄλλου τρεφόμεθα καὶ ἄλλος θεὸς τῆς βα- a
σιλείας τῶν οὐρανῶν ὑπάρχει, πῶς ἔτι ὁ λόγος συμφωνήσει; ἢ γὰρ
αὐτοῦ ἐστι τὰ ἐνταῦθα καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία· διὸ προστίθησι
πάντα | τὰ ἐνταῦθα, ὄντα αὐτοῦ, διὰ τὸν κάματον τοῦ πόθου τῆς P 335
αὐτοῦ βασιλείας· ἢ αὐτοῦ μὲν ἡ βασιλεία καὶ ὁ ἐκεῖ αἰών, τοῦ δὲ b
δημιουργοῦ τὰ ἐνταῦθα, καὶ συνευδοκεῖ ὁ δημιουργὸς τῇ τοῦ ἄνω
βασιλείᾳ, ἀντιλαμβανό|μενος τῶν τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἄνω καὶ βασι- D 344
λείαν ζητούντων. μιᾶς δὲ οὔσης εὐδοκίας καὶ οὐχὶ διαφερομένης c
οὐκέτι δύο ἀρχαὶ ἢ τρεῖς· τῷ γὰρ ὄντι εἷς ἐστιν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα
ποιήσας, ποιήσας δὲ καλῶς καὶ οὐκ ἐναντίως. ἡμῶν δέ ἐστι τὸ ἁμαρ-
τάνειν καὶ σφάλλεσθαι ἐν τῷ θέλειν καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν.

Σχόλιον λδ. *Ἀντὶ τοῦ* »*ὁ πατὴρ ὑμῶν*« »*ὁ πατήρ*« *εἶχεν.*

Ἔλεγχος λδ. Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσεις, ἀλλὰ ἔτι ἐπι-
βε|βαιώσεις. τὸν γὰρ αὐτοῦ πατέρα προνοεῖν τῶν ἐνταῦθα ὡμολόγη- Ö 612
σας τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι.

Σχόλιον λε. *Ἀντὶ τοῦ* »*δευτέρᾳ ἢ τρίτῃ φυλακῇ*« *εἶχεν* »*ἑσπερινῇ φυλακῇ*«.

Ἔλεγχος λε. *Ἐλήλεγκται ὁ κτηνώδης μεταστρέψας τοὺς θείους λόγους ἀνοήτως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται φυλακαὶ ἀλλὰ νυκτεριναί, ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πρώτην τὴν προκοπὴν [φυλακὴν] τῆς ἐπεκτάσεως ἔχουσαι καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἕω εἰς τὴν ἑσπέραν, ὡς οὗτος ἁλίσκεται ῥᾳδιουργήσας.*

Σχόλιον λς. »*Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει*«.

Ἔλεγχος λς. Τίς ὁ διχοτομῶν τὸν δοῦλον; λέγε. εἰ μὲν ὁ δη- a
μιουργὸς καὶ κριτὴς παρὰ σοῦ λεγόμενος θεός ἐστιν ὁ τοῦτο μέλλων
πράσσειν, ἄρα αὐτοῦ εἰσιν οἱ πιστοί· ἐπιτιμῶν γὰρ τῷ μὴ καλῶς
πράττοντι δούλῳ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τίθησιν. εἰ δὲ b
ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἢ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέλλων τοῦτο ἐπι-

1 Luk. 12, 31 — **14** Luk. 12, 32 — **18f** Luk. 12, 38 — **25** Luk. 12, 46

V M **1f** vgl. S. 111, 16 **14** vgl. S. 111, 18 **18f** vgl. S. 112, 1 **25f** vgl. S. 112, 2f

1 δὲ S. 111, 16] < V M **18** *ἑσπερινὴν φυλακὴν* S. 112, 1 **20** *ἠ ἐλελεγκται*, *η* drüber V corr **22** *τὴν πρώτην*] ergänze *ὥραν* **22** *προκόπτην* M **23** [*φυλακὴν*] *

τελεῖν, σαφῶς τὴν μαρτυρίαν παρὰ σαυτῷ φυλάττεις κατὰ σοῦ οὖσαν. ὁμολογῶν γὰρ ἢ Χριστὸν ἢ τὸν αὐτοῦ πατέρα τοῦτο πράττειν μέλλοντα ἀναμφιβόλως ὡμολόγησας τὸν αὐτὸν κριτὴν τὸν αὐτὸν ἀγαθὸν καὶ ἕνα ὄντα ⟨τὸν⟩ τῶν ὧδε καὶ τῶν ἐκεῖ προνοούμενον. | D345

Σχόλιον λ̄ξ̄. »Μή ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι«. | P336

Ἔλεγχος λ̄ξ̄. Κριτὴν λέγεις τὸν δημιουργόν, πράκτορα δὲ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, μέλλοντας ἀπαιτεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὰ πεπραγμένα. ποῖα δὲ ἀλλ᾽ ἢ τὰ σφάλματα καὶ ἁμαρτήματα, ἃ καὶ ὁ Ἰησοῦς βδελύσσεται, ἃ καὶ σὺ ἀπαγορεύειν λέγεις; εἰ τοίνυν ἃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς βδελύσσεται, καὶ ὁ κριτὴς καὶ δημιουργὸς τὰ αὐτὰ βδελύσσεται, εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἔργου δεικνύμενος καὶ τῆς μιᾶς εὐδοκίας. a b

Σχόλιον λ̄η̄. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ »ἦλθόν τινες ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλᾶτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν« ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δέκα καὶ ὀκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ, καὶ τό »ἐὰν μὴ μετανοήσητε« καὶ ⟨τὰ ἑξῆς⟩ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς ὅτι »σκάπτω καὶ βάλλω κόπρια καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἔκκοψον«.

Ἔλεγχος λ̄η̄. Τούτων πάντων ἐποιήσατο τὴν ἀφαίρεσιν ὁ συλητής, κρύψας ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸ τὸν κύριον συμπεφωνηκέναι τῷ καλῶς δικάσαντι τοὺς τοιούτους Πιλάτῳ καὶ ὅτι καλῶς οἱ ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀπέθανον ἁμαρτωλοὶ ὄντες καὶ ὑπὸ θεοῦ οὕτως τιμωρηθέντες. ὅταν δὲ ῥᾳδιουργήσωσίν τινες βασιλικὰ προστάγματα, ἀπὸ τῶν | ἀρχείων τὰ ἀντίγραφα προφερόμενα ἠσφαλισμένως ἔχοντα Ö614 ἐλέγχει τοὺς ἄφρονας. οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τουτέστιν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας προφερόμενον τὸ εὐαγγέλιον ἐλέγχει τοὺς ἀφανιστὰς τῶν καλῶν ἐνδυμάτων μύας. a b

Σχόλιον λ̄θ̄. »Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ Σατανᾶς«.

Ἔλεγχος λ̄θ̄. Εἰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀβραὰμ ἐπιμελεῖται ἐλθὼν ὁ κύριος, οὐκ ἀλλότριος αὐτοῦ ἐστιν ὁ | Ἀβραάμ. ὁμολογεῖ γὰρ D346

5f Luk. 12, 58b — **14** Luk. 13, 1—9 — **29f** Luk. 13, 16

V M **5f** vgl. S. 112, 4f **14—19** vgl. S. 112, 6—11 **29** vgl. S. 112, 12

3 vor *τὸν αὐτὸν*² + *καὶ* M hineingeflickt V corr **4** ⟨*τὸν*⟩ * **5** *κατασύρῃ* S. 112, 4] *κατακρίνῃ* VM | *πρὸς τὸν* auf Rasur V corr **11** vor *δημιουργὸς* + *ὁ* V **17** *τό* *] *ὅτι* VM **18** ⟨*τὰ ἑξῆς*⟩ * **19** vor *σκάπτω* + *καὶ* S. 112, 11 **25** *ἀρχείων* Pet.] *ἀρχαίων* VM (vgl. Zahn zu Ign. ad Philad. 8, 2) **29** *ἦν* < S. 112, 12

αὐτὸν αὐτῷ εὑηρεστηκέναι, οἶκτον εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα ἐνδεικνύμενος.

Σχόλιον μ̄. Παρέκοψε πάλιν τό »τότε ὄψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«. ἀντὶ δὲ τούτου ἐποίησεν »ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους« — ἐποίησε δέ »κρατουμένους« — »ἔξω«, »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«. | P337

Ἔλεγχος μ̄. Πῶς τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας φαίνεται. οὐ γάρ τις a
ὁδὸν δύναται ἀποκρύψαι. πλανῆσαι μὲν γὰρ ἀνθρώπους δύναται ἐξ αὐτῆς καὶ ἀποκρύψαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀγνοούντων, ἀπὸ δὲ τῶν ἐν πείρᾳ αὐτῆς γεγονότων ἀδύνατον. οὐ γὰρ δύναται τὴν γῆν, ἔνθα ἦν b
ἡ ὁδός, ἀφανίσαι. κἄν τε αὐτὴν ἀμαυρώσῃ, τοῦ δὲ τόπου παραμένοντος τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τῶν γινωσκόντων ἐλέγχεται ὁ τὴν ὁδὸν ῥᾳδιουργήσας. ὅρα δὴ τὰ ἴχνη τῆς ἀκολουθίας. τὸν γὰρ λόγον τοῦ- c
τον πρὸς τίνα ἔλεγεν ἀλλ᾽ ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; καὶ εἰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἤδη ἔδειξεν αὐτοὺς ἔνδον καὶ ἐκβαλλομένους ἀπὸ τῶν δικαίων. τίνες δ᾽ ἂν εἶεν ⟨οὗτοι⟩ ἀλλ᾽ ἢ οἱ αὐτῶν πατέρες, Ἀβραὰμ d
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ προφῆται; οὐ γὰρ εἶπεν »ὄψεσθε δικαίους εἰσερχομένους καὶ ὑμᾶς μὴ εἰσερχομένους«, ἀλλά »ὄψεθε τοὺς δικαίους ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους«. καὶ περὶ μὲν τοῦ »ἐκβαλλο- e
μένους« μελλητικῶς ἀπεφήνατο, τοὺς δὲ δικαίους ἤδη ὄντας ἀπέδειξεν οὐκ ἀλλοτρίους τούτων κατὰ τὴν σάρκα οὐδὲ κατὰ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ μετὰ τούτων κληθέντας, ἤδη δὲ δεδικαιωμένους πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. εἰ δὲ καὶ ἔξω μένοντας *, ὡς τῶν f
πατέρων ἔσω ὄντων· πόθεν δὲ βρυγμὸς ὀδόντων γίνεται ἐν τῇ κρίσει, ὧ ἠλίθιε, ἐὰν μὴ ἀνάστασις σωμάτων γένηται;

Σχόλιον μᾱ. Παρέκοψε πάλιν τό »ἥξουσιν ἀπὸ ἀνα|τολῶν καὶ D347
δυσμῶν καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ« καὶ τό »οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι« καὶ τό »προσῆλθον οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες, ἔξελθε

3—8 Luk. 13, 28 — 28 Luk. 13, 29—35

V M 3—8 vgl. S. 112, 13—17 28—S. 142, 7 vgl. S. 112, 18—113, 4

1 εὑηρεστηκέναι, η auf Rasur V corr εὐαρεστηκέναι M 3 τό < S. 112, 13 5 ὅτε Corn., viell. besser ὅτάν Jül.] ὅτι VM ebenso S. 112, 15 6 ἐποίησε durchgestrichen u. dafür προσέθηκεν am Rand gesetzt V corr προσέθηκεν M 7 vor ἐκεῖ + καὶ S. 112, 16 | ἔστιν S. 112, 17 13 δὲ *] τε VM 16f καὶ εἰ — Ἰουδαίους < M 17 αὐτοὺς + ⟨γεγενημένους⟩? * 18 ⟨οὗτοι⟩ * 19 καὶ¹ < M 20 ἀλλ᾽ M 24 ἤδη δὲ *] τοὺς ἤδη VM 25 * ergänze etwa ⟨τοὺς Ἰουδαίους ἐσήμανεν, ἀλλ᾽ οὖν γε οὐ πάντας⟩ * 30 οἱ S. 112, 19] < VM

καὶ πορεύου, ὅτι Ἡρῴδης σε θέλει ἀποκτεῖναι« καὶ τό »εἶπεν· πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ« ἕως ὅπου εἶπεν »οὐκ ἐνδέχεται προφήτην | ἀπολέσθαι ἔξω Ἰερουσαλήμ« καὶ τό »Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτένουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους« καὶ τό »πολλάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ὄρνις τὰ τέκνα σου« καὶ τό »ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν« καὶ τό »οὐ μὴ ἴδητέ με, ἕως οὗ εἴπητε, εὐλογημένος«. Ö616

Ἔλεγχος μα. Ὅρα τὴν τοσαύτην τόλμαν· πόσην ποιεῖται ἀφαίρεσιν τοῦ εὐαγγελίου; ὡς εἴ τις λάβῃ ζῷον καὶ ἐκτέμῃ αὐτοῦ τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοὺς ἀγνοοῦντας πειράσεται πείθειν, τοιοῦτο εἶναι τὸ ζῷον λέγων καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεῖσθαι. | P338

Σχόλιον μβ. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εἰληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος καὶ τοῦ ἄλλου.

Ἔλεγχος μβ. Οὐδὲν διοίσει τὸ ἀκόλουθον τῆς ῥᾳδιουργίας ἀπὸ τῶν πρότερον ἑαυτῷ τετολμημένων· ἑαυτῷ δὲ τὸ ἐπιζήμιον ἐπάγεται, μενούσης τῆς κατὰ θεὸν ἀληθείας.

Σχόλιον μγ. »Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται«.

Ἔλεγχος μγ. Εἰ νόμον τάσσει καὶ προφήτας ἀποκαλεῖ καὶ οὐκ ἀνομίαν δηλοῖ τὸν νόμον οὐδὲ ψευδοπροφήτας φάσκει τοὺς προφήτας, σαφῶς ὁμολογεῖται μεμαρτυρηκέναι τὸν σωτῆρα τοῖς προφήταις καὶ δέδεικται ὡς περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν.

Σχόλιον μδ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. | D348

Ἔλεγχος μδ. Ἰδού, καὶ ἐν ζῶσι καὶ μακαριζομένοις καὶ ἐν κληρονομίᾳ ἀναπαύσεως ὁ Ἀβραὰμ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐγκατελέχθη καὶ Λάζαρος ἐν κόλποις αὐτοῦ κατηξίωται. μηκέτι τοίνυν, Μαρκίων, τὸν Ἀβραὰμ βλασφήμει, τὸν ἐπιγνόντα τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην καὶ εἰπόντα αὐτῷ »κύριε ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν«. ἰδοὺ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ a b

13—15 Luk. 15, 11ff — **19** Luk. 16, 16 — **25f** Luk. 16, 22 — **31** Gen. 18, 25

V M **13—15** vgl. S. 113, 5—7 **19f** vgl S. 113, 8f **25f** vgl. S. 113, 10f

1 εἶπεν 112, 21] < V M **2** ὅπου] ὅτου S. 112, 22 **3** καὶ τό < M **4** ἀποκτένουσα, ν drüber V corr **6** ὑμῶν + ἔρημος M **7** οὗ < S. 113, 3 **13** ἀπέκοψε S. 113, 5 | τὴν παραβολὴν πᾶσαν S. 113, 5 **14f** καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος < S. 113, 6 **17** ἑαυτῷ[1] αὐτῷ Jül. **28** ὁ hineingeflickt V corr | ἐγκατελέγχθη M

κυρίου ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος καὶ οὐκ ἀλλότριος τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος ἐπαινουμένης ζωῆς.

Σχόλιος μϵ. »*Νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται*« *ὁ αὐτὸς Λάζαρος.*

Ἔλεγχον μϵ. Εἰ παρακαλεῖται Λάζαρος ἐν κόλποις Ἀβραάμ, οὐκ ἐκτὸς τῆς παρακλήσεως τῆς ζωῆς ὑπάρχει ὁ Ἀβραάμ.

Σχόλιον μς. Εἶπεν Ἀβραάμ »*ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούσουσιν*«.

Ἔλεγχος μς. Οὐχ ὡς ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ ὢν καὶ ὡς ἠπατημένος | **a** Ö618
Ἀβραὰμ μαρτυρεῖ τῷ νόμῳ Μωυσέως καὶ τοῖς προφήταις οὐδὲ ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ ἐκ τούτων ἀποβησόμενα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐν πείρᾳ γενέσθαι τῆς ἐκεῖ ἀναπαύσεως. μετὰ γὰρ τελευτὴν μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ **b**
σωτῆρος ἐν τῇ παραβολῇ τοῖς τοῦ νόμου δόγμασι καὶ προφητῶν τὴν σωτηρίαν κτησάμενος καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ νόμου πράξας. ὁμοίως | **c***P339
δὲ καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα τὸν νόμον φυλάξαντας καὶ προφήταις ὑπακούσαντας εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ εἶναι καὶ εἰς τὴν ζωὴν μετ' αὐτοῦ ἀπιέναι· ὧν εἷς ἦν Λάζαρος, ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν καταξιωθεὶς ζωτικοῦ κόλπου τῆς τοῦ Ἀβραὰμ μακαριότητος.

Σχόλιον μζ. Παρέκοψε τό »*λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν*«.

Ἔλεγχος μζ. Καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας οὐ παραδέχεται. ἐπασφαλιζόμενος γὰρ τοὺς | *ἑαυτοῦ μαθητάς, ἵνα μὴ* D349
διὰ τῆς ὑπερηφανίας ἀπολέσωσι τὸν μισθὸν τοῦ ἔργου, ταπεινοφρονεῖν ἐνουθέτει. οὗτος δὲ οὐ παραδέχεται· τύφῳ γὰρ κατὰ πάντα ἐπήρθη καὶ οὐκ ἀληθείᾳ.

Σχόλιον μη. Ὅτε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. ἀπέκοψε δὲ πολλὰ καὶ ἐποίησεν »*ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων, δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι*« *καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων ὅτι* »*πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεεμὰν ὁ Σύρος*«.

3 Luk. 16, 25b — **6** Luk. 16, 29. 31 — **19** Luk. 17, 10 — **26** Luk. 17, 12. 14 vgl. Luk. 4, 27

V M **3** vgl. S. 113, 12f **6—8** vgl. S. 113, 13f **19f** vgl. S. 113, 15f **26—30** vgl. S. 113, 17—114, 2

3 *ὅδε* Zahn] *ὧδε* V M ebenso S. 113, 12 **7** *ἐκ* S. 113, 14] *ἀπὸ* V M **8** *ἀκούουσιν* M u. S. 113, 14 **9** *καὶ ὡς* auf Rasur V^{corr} **11** *οὐκ* aus *οὐχ* V^{corr} **13** *προφητῶν* *] *προφήταις* V M; *προφήταις ⟨ὑπακούσας⟩* Jül. **19** *ὅτι* S. 113, 15] < V M | *δ*] *ὧ* V **29** *ἐκαθα///ρίσθη////*, *α///* aus *αι*, am Schluß wohl *σαν* wegradiert V^{corr}

Ἔλεγχος μη. Καὶ ἐνταῦθα προφήτην τὸν Ἐλισσαῖον καλεῖ ὁ κύριος καὶ ἑαυτὸν πληροῦντα τὰ ἰσοτύπως παρ᾽ ἐκείνου προγεγενημένα, ἵνα ἐλέγξῃ Μαρκίωνα καὶ πάντας τοὺς ἀθετοῦντας θεοῦ προφήτας.

Σχόλιον μθ. »Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσητε ἰδεῖν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου«.

Ἔλεγχος μθ. Εἰ ἡμέρας ἀριθμεῖ καὶ χρόνον σημαίνει καὶ υἱὸν ἀνθρώπου λέγει ἑαυτόν, ἄρα καὶ μέτρον ἡλικίας ὑπέδειξε καὶ ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος † ὑπόδειγμα. οὐκ ἄσαρκος οὖν ὁ Λόγος, ἀλλ᾽ ἐν σώματι ἡ εὐδοκία.

Σχόλιον ν. »Εἶπέν τις πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δέ· μή με λέγε ἀγαθόν· εἷς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ θεός«. προσέθετο ἐκεῖνος »ὁ πατήρ« καὶ ἀντὶ τοῦ »τὰς ἐντολὰς οἶδας« λέγει »τὰς ἐντολὰς οἶδα«.

Ἔλεγχος ν. Ἵνα μὴ δείξῃ τὰς ἐντολὰς ἤδη προγεγραμμένας, λέγει | »τὰς ἐντολὰς οἶδα«. τὸ δὲ ὅλον κεφάλαιον φανερὸν ὑπάρχει Ö 620
ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας. καὶ εἰ πατέρα ἀγαθὸν φάσκει καὶ θεὸν ὀνομάζει, καλῶς ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διδάσκει τὸν βουλόμενον τὴν ζωὴν | κληρονομῆσαι καὶ οὐκ ἀθετεῖ οὐδὲ ἀπωθεῖται, ἀλλὰ P 340
μᾶλλον ἐπιμαρτυρεῖ τοὺς ἐν νόμῳ πολιτευ|σαμένους ζωὴν αἰώνιον D 350
κεκληρονομηκέναι, Μωυσέα τε καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας.

Σχόλιον να. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν τῇ Ἰεριχὼ τυφλὸς ἐβόα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με. καὶ ὅτε ἰάθη, φησίν· ἡ πίστις σου σέσωκέν σε«.

Ἔλεγχος να. Ἐν πίστει οὐκ ἔνι ψεῦδος· εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ a
πίστις. λέγει γοῦν· υἱὲ Δαυίδ, καὶ ἐπαινεῖται καὶ κομίζεται τὸ αἴτημα ὁ τὸ ὄνομα ὁμολογήσας καὶ οὐκ ἐπετιμήθη ὡς ψεύστης, ἀλλὰ ὡς πιστὸς ἐμακαρίσθη. οὐκ ἄρα ἄσαρκος ὁ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόμα- b
τος χαρισάμενος τῷ τυφλῷ τὸ βλέπειν. ἀληθινῶς γὰρ ἦν καὶ οὐ δοκήσει, ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας παρθένου καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου γεγεννημένος.

5 Luk. 17, 22 — **11** Luk. 18, 18. 19. 20 — **22** Luk. 18, 35. 38. 42

V M **5f** vgl. S. 114, 3f **11—14** vgl. S. 114, 5—9 **22—24** vgl. S. 114, 9—11

5 *ἰδεῖν* S. 114, 3] < V M **8** *ἑαυτόν*, *ἑ* vorgesetzt V corr **9** † *ὑπόδειγμα*] lies etwa *ὅρον* * **10** *ἡ* auf Rasur V corr **12** *ὁ δὲ* angeflickt V corr < S. 114, 6 | *λέγετε* S. 114, 6 **13** *ὁ θεός* < S. 114, 6f | *προσέθηκε* S. 114, 7 | *ἐκεῖνος*] *τὸ ὅτι* S. 114, 7 **15** [*μὴ*]? * (Sinn: „als ob Marcion selbst beweisen wollte . ., läßt er ihn sagen") **22** *αὐτὸν* < S. 114, 9 **31** [*καὶ*]? *

Σχόλιον νβ. Παρέκοψε τό »παραλαβὼν τοὺς δώδεκα ἔλεγεν· ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ καὶ ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται«. ὅλα ταῦτα παρέκοψεν.

Ἔλεγχος νβ. Ἵνα ἐν μηδενὶ ὀρθοποδήσῃ, μὴ ὀρθοποδῶν δὲ ἐλέγχηται ῥᾳδιουργῶν κατὰ πάντα τρόπον. ἔκρυψε γὰρ τὰ ῥητά, ἵνα δῆθεν τὰ περὶ τοῦ πάθους ἀρνήσηται. ὕστερον δὲ ὁμολογοῦντι αὐτὸν ἐσταυρῶσθαι εἰς μάταιον αὐτῷ ὁ πόνος τῆς ῥᾳδιουργίας ἔσται.

Σχόλιον νγ. Παρέκοψεν τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ὄνου καὶ Βηθφαγὴ καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ, διότι γεγραμμένον ἦν »ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν«.

Ἔλεγχος νγ. Τὸν ἔλεγχον ἑαυτῆς ἡ κακία οὐχ ὁρᾷ, τυφλώττει a *γάρ. οἴεται δὲ δύνασθαι ἀποκρύπτειν τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. εὐθὺς γὰρ | ἀνεπήδησε, παραλιπὼν ὅλα τὰ κεφά-* b D351 *λαια τὰ προειρημένα διὰ τὸν μαρτυρηθέντα τόπον τοῦ ναοῦ ὄντα αὐτοῦ ἴδιον καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ᾠκοδομημένον καὶ ἀπὸ τῆς Ἰεριχὼ* c *καταλιπὼν πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁδοιπορίας, πῶς τε ἦλθεν εἰς Βηθφαγή· φύσει γὰρ λεωφόρος ἦν παλαιά, ἄγουσα εἰς Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, | οὐκ ἄγνωστος οὖσα τοῖς καὶ τὸν τό-* P341 *πον | ἱστοροῦσιν. ἵνα δὲ ἐλεγχθῇ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, φησίν* d Ö622 *»ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«, ὡς ἔχει τὸ μετὰ τοῦτο κεφάλαιον νδ. πῶς οὖν ἀπὸ Ἰεριχὼ ἐγένετο ἐν τῷ ἱερῷ,* e *ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοιπορίας γνωσθήσεται καὶ τοῦ τῆς ὁδοῦ διαστήματος· ἀλλὰ ἵνα ὀφθῇ ὁ ῥᾳδιουργὸς παρακρύψας τὰ ἐν τῇ ὁδῷ γενόμενα καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ῥηθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος πρὸ τούτου τοῦ λόγου, λέγω δὴ ⟨τό⟩ »ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται« καὶ τὰ ἑξῆς ὡς ἔχει ἡ προφητεία.*

Σχόλιον νδ. »Καὶ ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«.

1 Luk. 18, 31—33 — **10** Luk. 19, 29ff. 46 — **23** u. **31** Luk. 20, 19

V M **1—5** vgl. S. 114, 12—16 **10—13** vgl. S. 114, 17—115, 2 **31 f** vgl. S. 115, 3f

4 *γὰρ καὶ* < S. 114, 14 | *ἀναστήσεται* S. 114, 15] *ἐγερθήσεται* VM **10** *τὸ περὶ* < S. 114, 17 **11** *διότι*] *ὅτι* S. 114, 18 **19** *ἦλθον* V **20 f** *λεωφόρος — οὐκ* am Rande nachgetragen Vcorr **29** ⟨*τὸ*⟩ *

Ἔλεγχος νδ'. Ἐθεωρήθη καὶ ἡρμηνεύθη ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγχῳ σὺν τῇ φράσει μετ' ἐπιτομῆς τῆς προσηκούσης.

Σχόλιον νε'. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ ἐκδεδομένου γεωργοῖς καὶ τό »τί οὖν ἐστι τό· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;«

Ἔλεγχος νε'. Οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσει τοῦτο. κἂν τε γὰρ αὐτὸ περικόψῃ, οὐκ ἀφ' ἡμῶν ἀπέκοψεν, ἀλλὰ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐζημίωσεν· ἱκανὸς γὰρ ὁ κατ' αὐτοῦ ἔλεγχός ἐστι διὰ πλειόνων μαρτυριῶν.

Σχόλιον νς'. Ἀπέκοψε τό »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, Μωυσῆς ἐμήνυσε ἐπὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει | κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ D352
Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν«.

Ἔλεγχος νς'. Θαυμάσαι ἔστιν ἐπὶ τῇ ἀνοίᾳ τοῦ ματαιόφρονος, a
πῶς οὐχὶ νοεῖ ὅτι ἴση αὕτη ἡ μαρτυρία τυγχάνει τῇ τοῦ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ καὶ τῇ παραβολῇ τῶν μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελθεῖν· ὧν παραβολῶν τὰ λείψανα εἴασε καὶ οὐ παρέκοψεν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ αἰσχύνῃ καταλέλοιπεν τό »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«. δακτύλου δὲ ἐμβρεχομένου εἰς ὕδωρ b
μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν καὶ γλώσσης καταψυχομένης ὕδατι, ὡς ὁ πλούσιος ἔφη τῷ Ἀβραὰμ διὰ τὸν Λάζαρον, καὶ βρυγμοῦ ὀδόντων καὶ κλαυθμοῦ γινομένου, ἀναστάσεως σωμάτων ἐστὶ σημεῖον, κἂν παρακόψῃ ὁ κτηνώδης τὰ ὑπὸ κυρίου περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀληθῶς εἰρημένα. | P342

Σχόλιον νζ'. Οὐκ εἶχε ταῦτα »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωυσῆς ἐμήνυσε λέγων θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακὼβ θεὸν ζώντων«.

Ἔλεγχος νζ'. Διὰ τὸ δευτερῶσαι τὸν σωτῆρα τὴν παραβολήν, διττῶς παρ' ἡμῶν ἐντέτακται, ἵνα μὴ ἀπεικαζόμενοι τῷ ἀγύρτῃ Μαρκίωνι | ἡμεῖς παραλείψωμέν τι τῶν γεγραμμένων. ἤδη ⟨δὲ⟩ ἐν τῷ Ö624
ἀνωτέρῳ ἐλέγχῳ γεγένηται ἡ κατὰ τῆς αὐτοῦ ῥᾳδιουργίας ἀντίρρησις.

3 Luk. 20, 9ff. 17 — **10** Luk. 20, 37f — **17** vgl. S. 141, 7f — **24** Luk. 20, 37f

V M **3—5** vgl. S. 115, 5—7 **10—12** vgl. S. 115, 8—10 **24—26** vgl. S. 115, 11—13

1 *ἡρμηνεύθη, ἡ* auf Rasur V^{corr} **3** *τὰ περὶ*] *τὴν* S. 115, 5 **3f** *ἐκδεδωμένου* M **11** *ἐπὶ* *] *περὶ* V M ebenso S. 115, 9 | *καθὼς* S. 115, 9] *ὡς* V M | *κύριον* S. 115, 9] *ὁ κύριος* V M **18** *ἐνβρεχομένου* V **26** *θεὸς ζώντων* S. 115, 12f **29** *ἤδη* zweimal geschrieben V, das erste getilgt V^{corr} | *⟨δὲ⟩* *

Σχόλιον νη. Πάλιν παρέκοψε τό »θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται«.

〈Ἔλεγχος νη.〉 . . . . . .

. . . . . .

Σχόλιον νθ. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα »τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη« καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ »ἕως πληρωθῇ πάντα τὰ γεγραμμένα«.

Ἔλεγχος νθ. Δοκεῖ λήθην κεκτημένος τοὺς ἅπαντας ἴσως αὐτῷ a *ἀνοήτους εἶναι καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι κἂν | μικρὸν ῥητὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατα-* D 353
λειφθῇ, ἔλεγχον ποιεῖται καὶ πολλῶν ἕκαστον ῥητῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ παρακοπέντων. οὐδὲν τοίνυν κωλύσει τὸν βουλόμενον ἀντιπαραθεῖναι ταύταις ταῖς παρακεκομμέναις μαρτυρίαις τὰ παρ᾽ αὐτοῦ ὁμολογηθέντα. δειχθήσεται γὰρ σύμφωνα ὄντα τούτοις τοῖς ὑπ᾽ b
*ἐκείνου περικοπεῖσιν * ἐν οἷς ἔλεγεν ὁ Ἀβραὰμ μετὰ τὴν τελευτήν, ὅτι »ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν«. ἃ ἔλεγον γὰρ οἱ προφῆται καὶ Μωυσῆς, ἐκ θεοῦ πατρὸς ἦν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κυρίου υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἃ ἔδει γεγραμμένα ὄντα πληροῦσθαι.*

Σχόλιον ξ. »Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς«.

Ἔλεγχος ξ. Ὦ φρενοβλάβεια τοῦ Μαρκίωνος. »συνελάλησεν«, τίς a
ἀλλ᾽ ἢ Ἰούδας; τὸ τί ποιῆσαι ἀλλ᾽ ἢ παραδοῦναι τὸν σωτῆρα; παραδιδομένου δὲ τοῦ σωτῆρος οὐκέτι δόκησις ὁ παραδιδόμενος, ἀλλὰ ἀλήθεια. εἰ γὰρ πνεῦμα ἦν μόνον, σαρκικοῖς ἀνθρώποις οὐ παρεδίδοτο· ἀλλὰ ἄνθρωπος ὢν ὑπὸ ἀφὴν γέγονεν, σάρκα 〈τε〉 ἐνδυσάμενος εἰς b
χεῖρας ἀνθρωπίνης φύσεως ἑαυτὸν ἑκὼν παρεδίδου. τἀναντία δὲ ἑαυτοῖς ὑπὸ ἀνοίας φθέγγονται. καὶ γὰρ καί ποτε διαλεγόμενός τισι τῶν αὐτοῦ μαθη|τῶν Μαρκιωνιστῇ τινι καὶ λέγων ὡς ἐν τῷ εὐαγ- P 343

1 Luk. 21, 18 — **5** Luk. 21, 21f — **15** Luk. 16, 29 — **19** Luk. 22, 4

V M **1f** vgl. S. 115, 14f **5—7** vgl. S. 115, 16—18 **19f** vgl. S. 115, 19

3 in V kein Anzeichen einer Lücke; in M 3—4 Linien freigelassen **6** *τὸ ἐπιφερόμενον* u. < *ἐν τῷ ῥητῷ* S. 115, 17 **7** *πάντα* S. 115, 18] < V M **8** *ἴσως* *] *ἴσους* V M **9** *ῥητὸν μικρὸν*, die Zahlen drüber V^{corr} **9f** *καταληφθῇ* M **10** *ποιεῖται* + *πόσω μᾶλλον* M nachgetragen V^{corr} | *ἕκαστον* getilgt V^{corr} < M **14** * *〈τὰ περιλειφθέντα〉* * | *ὁ* < V | *μετὰ τὴν τελευτήν* vgl. S. 143, 9 **15** *ὅτι* *] *τὸ* V M **19** vor *τὸ πῶς* + *καὶ* S. 115, 19 **24f** *παρεδίδετο*, *ο* drüber V^{corr} **25** *ἄνθρωπος* *] *θεὸς* V M | *〈τε〉* * **27** *διαλεγόμενοι* M

γελίῳ ἔχει ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἤκουσα παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι πῶς ἠδύνατο ⟨ὁ⟩ Σατανᾶς | τὸν ὄντα θεὸν καὶ μείζονα αὐτοῦ ὑπάρχοντα καὶ κύριον αὐτοῦ Ö626
(ὡς ὑμεῖς λέγετε) πειράσαι, τὸν Ἰησοῦν τὸν αὐτοῦ δεσπότην; ἐγὼ δὲ c
ἐν τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ ἐξ ὑπογύου λαβὼν σύνεσιν ἀπεκρινάμην αὐτῷ λέγων· οὐ πιστεύετε ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; ὁ δὲ ἔφη· ναί, καὶ οὐκ ἠρνήσατο. τίνες οὖν αὐτὸν ἐσταύρωσαν; ὁ δὲ ἔφη· ἄνθρωποι. εἶτα ἔφην αὐτῷ· τίς δυνατώτερος, ἄνθρωποι ἢ ὁ διάβολος; ὁ d
δὲ | ἔφη· ὁ διάβολος. ὅτε δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀπεκρινάμην· εἰ ὁ διάβολος D354
ἰσχυρότερος ἀνθρώπων ὑπάρχει, ἄνθρωποι δὲ οἱ ἀσθενέστεροι Χριστὸν ἐσταύρωσαν, οὐ θαῦμα εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐπειράσθη. πάντα γὰρ θέλων καὶ οὐ μετὰ ἀνάγκης ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν e
ὁ Χριστός, πάσχων ἐν ἀληθείᾳ, οὐ κατὰ ἀσθένειαν ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν, εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν καὶ τὰ πρὸς τὸν διάβολον [καὶ] εἰς
σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ *, εἰς κατάκρισιν ἁμαρτίας καὶ ἀθέτησιν τοῦ θανάτου.

Σχόλιον ξα. »Καὶ εἶπεν τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· ἀπελθόντες ἑτοιμάσατε ἵνα φάγωμεν τὸ Πάσχα«.

Ἔλεγχος ξα. *Νέφος βελῶν κατὰ σοῦ ἐν μιᾷ μαρτυρίᾳ τὸ ῥητὸν* a
περιέχει, ὦ Μαρκίων. εἰ γὰρ προστάσσει ἑτοιμάζεσθαι αὐτῷ φαγεῖν τὸ Πάσχα, Πάσχα δὲ πρὸ τοῦ παθεῖν τὸν Χριστὸν ἐπετελεῖτο, πάντως ὅτι ἀπὸ νόμου τὴν σύστασιν εἶχεν. κατὰ νόμον δὲ τοῦ Χριστοῦ b
πολιτευομένου σαφὲς ἦν ὅτι οὐ νόμον ἦλθεν καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. εἰ δὲ νόμον βασιλεὺς οὐ καταλύει, οὐκ ἀκαθοσίωτος ἡ ἐν τῷ
νόμῳ διάταξις οὐδὲ τῷ βασιλεῖ ἀπειρημένη. εὐκαθοσιώτου δὲ ὄντος c
τοῦ νόμου καὶ τῆς διατάξεως ὁμολογουμένης, εἴ τι προσθείη βασιλεὺς τῇ διατάξει ἐπὶ μείζονι δωρεᾷ, κατ᾽ ἐξουσίαν ἡ φαιδρότης γίνεται τῆς προσθήκης. ἑνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς νομοθεσίας οὔσης καὶ τῆς κατὰ προσθήκην δωρεᾶς, παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ σαφὲς ὡς
οὐκ ἐναντιοῦται τῷ νόμῳ ὁ τὴν προσθήκην ποιησάμενος. ἀποδέ- d
δεικται τοίνυν οὐκ ἐναντία τις οὖ|σα ἡ παλαιὰ διαθήκη τοῦ εὐαγγε- P344

1f vgl. Matth. 4, 1 — **17** Luk. 22, 8 — **23** vgl. Matth. 5, 17

V M **17f** vgl. S. 115, 20f

2 ⟨ὁ⟩ * **6** ὁ¹ nachgetragen V^{corr} **8** *ἄνθρωποι* *] *ἄνθρωπος* V M **10** οἱ oben hinein V^{corr} **13** *πάσχων* Pet.] *πάσχειν* V M **14** τὰ oben hinein V^{corr} | [καὶ] * **15** * ⟨ἀναπληρῶν⟩ * **21f** *πάντος* M **24** *οὐκ ἀκαθοσίωτος*] *οὐκαθοσίωτος* M **26** *εἴ τι* auf Rasur V^{corr}

λίου οὐδὲ τῆς τῶν προφητῶν ἀκολουθίας. κατὰ σαυτοῦ δέ, ὦ Μαρκίων, ἐπήγαγες πολυτρόπως τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενος. Πάσχα γὰρ τὸ παλαιὸν οὐδὲν ἦν ἀλλὰ e
προβάτου θῦμα καὶ κρεῶν ἐδωδή, ἐμψύχου τε μετά|ληψις μετὰ ἀζύ- D 355
μων. καὶ τίς σε ἠνάγκασεν μὴ ἀφανίσαι τέλεον τὸν κατὰ σοῦ ἔλεγχον
ἢ (ὡς εἶπον) αὐτὴ ἡ ἀλήθεια; | ἦν γὰρ σὺ βδελύττῃ σαρκοφαγίαν, ὁ Ö 628
κύριος Ἰησοῦς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν βέβρωκεν, ἐπιτελῶν τὸ
Πάσχα τὸ κατὰ νόμον. καὶ μὴ λέγε ὅτι ὃ ἔμελλε μυστήριον ἐπι- f
τελεῖν, τοῦτο προωνόμαζε λέγων· θέλω μεθ᾽ ὑμῶν φαγεῖν τὸ Πάσχα.
ἵνα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον καταισχύνῃ σε ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἐν τῇ
ἀρχῇ ποιεῖ τὸ μυστήριον, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ, ἀλλά φησι· μετὰ τὸ δει-
πνῆσαι λαβὼν τάδε καὶ τάδε, [καὶ] εἶπεν, τοῦτό ἐστι τάδε καὶ τάδε,
καὶ οὐκ εἴασεν οὐ⟨δένα⟩ τόπον τῇ ῥᾳδιουργίᾳ. ἔδειξε γὰρ ὅτι μετὰ
τὸ βεβρωκέναι τὸ Πάσχα τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τουτέστιν μετὰ τὸ
δειπνῆσαι, ἦκεν ἐπὶ τὸ μυστήριον.

Σχόλιον ξβ. »Καὶ ἀνέπεσε καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ, καὶ εἶπεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«.

Ἔλεγχος ξβ. Ἀνέπεσεν ὁ σωτήρ, ὦ Μαρκίων, καὶ οἱ δώδεκα a
ἀπόστολοι μετ᾽ αὐτοῦ. εἰ ἀνέπεσε καὶ συνανέπεσον, οὐ δύναται μία
λέξις τὴν σημασίαν ἔχειν ἑτέραν καὶ ἑτέραν, κἂν τε τῇ ἀξίᾳ καὶ τῷ
τρόπῳ ἔχοι τὴν διαφοράν. ἢ γὰρ δώσεις καὶ τοὺς δώδεκα δοκήσει
ἀναπεπτωκέναι ἢ καὶ αὐτὸν ἀληθείᾳ σάρκα ἔχοντα ἀληθινῶς ἀνα-
πεπτωκέναι. καί »ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν b
μεθ᾽ ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«, ἵνα δείξῃ Πάσχα πρὸ τοῦ πάθους
αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ προτυπούμενον καὶ γινόμενον τὸ βέβαιον αὐτοῦ
τοῦ πάθους καὶ ἐντελέστερον προσκαλούμενον· καὶ ὑποδεικνύων, ὡς
καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησι ⟨ὅτι⟩ »παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν ὁ νόμος

11 vgl. Luk. 22, 19f I Kor. 11, 24f — **16** Luk. 22, 14f — **28** Gal. 3, 24

V M **1—5** u. **6—15** Concil. Nymphaeae hab. Mansi XXIII 303 B (Lemma: *Idem in eodem contra Marcionitas in redargutione LXV de littera evangelii, quae redargutio sic incipit: Nubem sagittarum contra te*) **16—18** vgl. S. 115, 22—24

1 *σαυτοῦ δὲ* aus *σοῦ τοῦδε* V corr **3** *ἀλλὰ*] *ἀλλ᾽ ἢ* M V corr **4** *ἐμψύχων* M **12** [*καὶ*] *, < Conc. Nymph. **13** *οὐ⟨δένα⟩ *, < Conc. Nymph. **14** *τουτέστιν*] *et* Conc. Nymph. **20** *συνανέπεσον, συν* vorn angeflickt V corr **21** *ἑτέραν καὶ ἑτέραν, ν* beidemale angeflickt u. hinter zweitem *ἑτέραν* Rasur v. 6—7 Buchst. V corr; lies vielleicht *ἑτέρᾳ καὶ ἑτέρᾳ ληπτέαν* * **26** [*γινόμενον*]? * **27** *ὑποδεικνύο///ν, ο* aus *ω* V corr **28** *⟨ὅτι⟩ *

εἰς Χριστόν«. εἰ δὲ παιδαγωγὸς ὁ νόμος εἰς Χριστόν, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ ὁ νόμος.

Σχόλιον ξγ. Παρέκοψε τό »λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπάρτι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«. | | P 345 D 356

Ἔλεγχος ξγ. Τοῦτο περιεῖλεν καὶ ἐρραδιούργησεν, ἵνα δῆθεν μὴ a ποιήσῃ ἐν βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ βρωτὰ ἢ ποτά· οὐκ εἰδὼς ὁ κτηνώδης ὅτι ἀντιμίμημα τῶν ἐπιγείων δύναται εἶναι πνευματικὰ καὶ ἐπουράνια, μεταλαμβανόμενα ὡς ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν· μαρτυρεῖ γὰρ πάλιν ὁ σωτὴρ b καὶ λέγει ὅτι »καθήσεσθε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν«. ἢ παρέκοψε πάλιν ταῦτα, ἵνα c δῆθεν ποιήσῃ τὰ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ἔχοντα τόπον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. πόθεν οὖν Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ὤφθησαν μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει ἐν δόξῃ; ἀλλ' οὐδὲν δυνήσεταί τις πρὸς τὴν ἀλήθειαν. | Ö 630

Σχόλιον ξδ. Παρέκοψε τό »ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μή τινος ὑστερήσατε;« καὶ τὰ ἑξῆς διὰ τό »καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τό· καὶ μετὰ ἀνόμων συνελογίσθη«.

Ἔλεγχος ξδ. Κἂν παρακόψῃς τὰ ῥήματα, ἀπὸ τοῦ ἔργου φαίνονται αὐτῶν οἱ τόποι, προάγοντος τοῦ νόμου καὶ προκηρυττόντων τῶν προφητῶν καὶ κυρίου πληροῦντος.

Σχόλιον ξε. »Ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο«.

Ἔλεγχος ξε. Θεὶς τὰ γόνατα ὁρατῶς ἔθηκε καὶ αἰσθητῶς ἐπε- a τέλεσεν. εἰ δὲ αἰσθητῶς, κατὰ τὸ εἶδος * τὸ ἔργον ἐποίησε τῆς γονυκλισίας· οὐκ ἄρα ἄνευ σαρκὸς ἐνεδήμησεν ὁ μονογενής. αὐτῷ γὰρ b »κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων«, ἐπουρανίων πνευματικῶς, ἐπιγείων αἰσθητῶς, καταχθονίων τῷ ἰδίῳ εἴδει. ὧδε δὲ τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐπετέλει, ὁρώμενος καὶ ὑπὸ ἀφὴν τοῖς μαθηταῖς εὑρισκόμενος καὶ μὴ φαντάζων.

Σχόλιον ξς. »Καὶ ἤγγισε καταφιλῆσαι αὐτὸν Ἰούδας καὶ εἶπεν«. | D 357

3 Luk. 22, 16 — **9** Agraphon vgl. Matth. 19, 28 Luk. 22, 30 — **13** vgl. II Kor. 13, 8 — **14** Luk. 22, 35. 37 — **20** Luk. 22, 41 — **25** Phil. 2, 10 — **29** Luk. 22, 47 f

V M **3 f** vgl. S. 115, 25 f **14—16** vgl. S. 116, 1—3 **20 f** vgl. S. 116, 4 f **29** vgl. S. 116, 6

3 *γὰρ* S. 115, 25] < V M **4** *ἂν* < S. 115, 26 **5** *ἐρραδιούργησεν*, *ρ* oben drüber V corr **7** *ἀντιμίμημα*, *ἀντι* vorn zugesetzt V corr **9** *καθίσεσθε* V M **23** *εἰ δὲ*] *ἡ δὲ* M | * ⟨*ἀνθρώπινον*⟩ * **26** *πνευματικῶς* *] *πνευματικῶν* V M | *αἰσθητῶς* *] *αἰσθητῶν* V M **28** *φαντάζων* Corn.] *φαντάζου* V M **29** *Ἰούδας* < S. 116, 6

Ἔλεγχος ξς. Ἤγγισε σαρκὶ ὄντι δεσπότῃ καὶ θεῷ σῶμα λαβόντι, καταφιλῆσαι ἀληθινὰ χείλη καὶ οὐ δοκήσει ὄντα καὶ φαντάζοντα.

Σχόλιον ξζ. Παρέκοψεν ὃ ἐποίησε Πέτρος, ὅτε ἐπάταξε καὶ ἀφείλετο τὸ οὖς τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. | P346

Ἔλεγχος ξζ. Δοκῶν εἰς τιμὴν Πέτρου ὁ ἀπατεὼν κρύπτειν τὸ a
ἐν ἀληθείᾳ γενόμενον τῆς δοξολογίας τοῦ σωτῆρος τὸ ῥητὸν τεμών, ἀπέκρυψεν. ἀλλὰ οὐδὲν ὠφελήσει· κἄν τε γὰρ αὐτὸς ἀποκόψῃ, ἡμεῖς b
οἴδαμεν τὰ θεοσήμεια. μετὰ γὰρ τὸ ἀποκόψαι τὸ ὠτίον ὁ κύριος πάλιν λαβὼν ἰάσατο, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι θεός ἐστι καὶ θεοῦ ἔργον ἐπετέλεσεν.

Σχόλιον ξη. »Οἱ συνέχοντες ἐνέπαιζον δέροντες καὶ τύπτοντες καὶ λέγοντες· προφήτευσον, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;«

Ἔλεγχος ξη. Ὅτι τὸ συνέχοντες καὶ τὸ ἐνέπαιζον καὶ τὸ δεῖραι καὶ τὸ τύψαι καὶ τὸ προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε, τοῦτο οὐ δόκησις ἦν, ἀλλὰ ἀφῆς ἐστι σωματικῆς καὶ ἐνσάρκου ὑποστάσεως δηλωτικόν, καὶ παντί τῳ δῆλόν ἐστι, κἄν τε σὺ τυφλωθείς, Μαρκίων, μὴ θέλοις ὁμολογεῖν τὴν ἐναργῆ θεοῦ ἀλήθειαν. | Ö632

Σχόλιον ξθ. Προσέθετο μετὰ τό »τοῦτον ηὕραμεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος« »καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας«.

Ἔλεγχος ξθ. Πόθεν οὐ φωραθήσῃ, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσῃ διαa
στρέφων τὴν ὁδὸν κυρίου; ὅταν γὰρ ἐνταῦθα προσθείης τὸ μὴ γεγραμμένον, συκοφαντῶν σεαυτὸν — οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν κύριον — ⟨καὶ⟩ λέγων ὅτι τοῦτον ηὕραμεν καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, τὸ ἀντίζυγον τούτου ἐλέγξει σε, ὦ ματαιόπονε, αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος λέγοντος »οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι«. οὐ δύναται τοίνυν ὁ αὐτὸς ⟨ὁ⟩ λέγων »οὐκ ἦλθον b
καταλῦσαι« διὰ τὸ καταλύειν | κατηγορεῖσθαι. οὐ γὰρ εἶχεν οὕτως D358
τὸ ῥητόν, ἀλλά· »ηὕρομεν τοῦτον διαστρέφοντα τὸν λαόν, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα«.

3 Luk. 22, 50 — **11** Luk. 22, 63f — **18** Luk. 23, 2 — **20f** vgl. Act. 13, 10 — **25** Matth. 5, 17

V M **3f** vgl. S. 116, 7f **11f** vgl. S. 116, 9f **18f** vgl. S. 116, 11f

3 δ] τὸ S. 116, 7 | ἀφεῖλε M **4** τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως < S. 116, 8 **12** καὶ < S. 116, 9 **15** vor σωματικῆς + καὶ V **15f** δηλοτικὸν M **16** καὶ getilgt V^{corr} | τυφθεὶς M **18** τό *] τοῦτο V M ebenso S. 116, 11 **22** ⟨καὶ⟩ * **26** ⟨ὁ⟩ *

Σχόλιον ō. Προσθήκη μετὰ τό »κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι« »καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα«.

Ἔλεγχος ō. Τίς αὐτῷ κρημνὸν περιποιεῖ, πληρῶν τὸ γεγραμ- a
μένον, τό· »ὁ ἑαυτῷ πονηρὸς τίνι ἀγαθὸς ἔσται;« πάσης γὰρ τόλμης
καὶ πονηρίας ὑπόδειγμά ἐστι καὶ κινδυνώδους ὁδοιπορίας τὸ τὰ μὲν
γεγραμμένα παρακόπτειν, ἃ δὲ μὴ γέγραπται προστιθέναι, μάλιστα
ἐν εὐαγγε|λίῳ ἀκαταλύτῳ ὄντι εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῆς b P347
προσθήκης οὔτε τόπον ἔχει οὔτε αἴνιγμα. οὐ γὰρ ἀπέστρεψεν Ἰησοῦς
γυναῖκας ἢ τέκνα· αὐτὸς γὰρ ἔφη »τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα«
καί »ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«. ἀλλὰ κἂν εἴπῃ c
»ἐὰν μή τις καταλείψῃ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα
καὶ τέκνα καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ ἔστι μου μαθητής«, οὐχ ἵνα μισῶμεν πα-
*τέρας, ἀλλ' ἵνα μὴ ὑπαγώμεθα πατέρων καὶ μητέρων ἐπιταγῇ * ἑτέ-*
ρας πίστεως ἢ τρόπῳ παρὰ τὴν τοῦ σωτῆρος διδασκαλίαν.

Σχόλιον ōā. »Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος
ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐσκοτίσθη
ὁ ἥλιος«.

Ἔλεγχος ōā. Δόξα τῷ ἐλεήμονι θεῷ, τῷ συνδήσαντί σου τὰ a
ἅρματα, ὦ Φαραὼ Μαρκίων, καὶ βουλομένου σου ἀποδρᾶσαι κατα-
ποντώσαντι αὐτὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ. προφασιζόμενος γὰρ τὰ πάντα οὐχ
ἕξεις ἐνταῦθα οὐδεμίαν πρόφασιν. ὁ γὰρ μὴ σάρκα ἔχων οὔτε σταυ-
ρωθῆναι δύναται. πῶς οὐκ ἔφυγες τὸ μέγα τοῦτο ῥητόν; πῶς οὐκ b
ἐπε|χείρησας κρύψαι τὴν μεγάλην ταύτην πραγματείαν, τὴν λύσασάν Ö634
σου πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς μεμηχανημένην κακοτροπίαν; εἰ γὰρ ὅλως c
ἐσταυρώθη, πῶς οὐ βλέπεις τὸν ἐσταυρωμένον ἁφὴν ἔχοντα καὶ
ἥλοις | τὰς χεῖρας πηγνύμενον καὶ πόδας; οὐκ ἂν δὲ ἠδύνατο δόκησις D359
τοῦτο εἶναι ἢ φάντασμα, ὡς σὺ λέγεις, ἀλλὰ σῶμα ἀληθῶς, ὃ ἐκ
Μαρίας εἵληφεν ὁ κύριος (σάρκα φύσει τὴν ἡμετέραν καὶ ὀστέα καὶ
τὰ ἄλλα), ἐπειδὴ ὁμολογεῖται καὶ παρὰ σοὶ σταυρῷ προσπαγεὶς ὁ
κύριος.

1 Luk. 23, 2 — **4** Sir. 14, 5 — **9** Matth. 15, 4 — **10** Matth. 19, 6 — **11** Luk. 14, 26 — **15** Luk. 23, 33a. 34b. 44 — **18f** vgl. Ex. (14, 25) 15, 4f

V M **1f** vgl. S. 116, 13f **15—17** vgl. S. 116, 15f

1 *μετὰ* S. 116, 13] < V M **2** *καὶ*[1] S. 116, 13] *τὸ* M *τὸ* auf Rasur V corr **4** *ὁ* oben drüber V corr **13** *ἐπιταγῇ* Dind. Öh.] *ἐπιταγὴν* V M | * etwa ⟨*εἰς τὸ ἀκολουθεῖν διδαχῇ*⟩ * **16** *αὐτοῦ* < S. 116, 16 **19f** *καταποντώσαντι* *] *κατεπόντωσεν* V M **24** *τὴν* < M **26** *ἥλους* M

Σχόλιον οβ. Παρέκοψε τό »σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ«.

Ἔλεγχος οβ. Καλῶς τοῦτο καὶ ἁρμοδίως παρέκοψας, ὦ Μαρκίων· ἀπῆρες γὰρ ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν εἴσοδον τοῦ παραδείσου. οὔτε γὰρ σὺ εἰσελεύσῃ οὔτε τοὺς σὺν σοὶ ἐάσεις. φύσει γὰρ τῷ ὄντι μισοῦσι τὸ ἀγαθὸν οἱ πλανῶντες καὶ πεπλανημένοι.

Σχόλιον ογ. »Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν«.

Ἔλεγχος ογ. Εἰ ἐξέπνευσεν, ὦ Μαρκίων, καὶ φωνὴν μεγάλην ἀπέδωκεν, πόθεν ἐξέπνεεν ἢ τί τὸ ἐκπνέον; δῆλον δέ ἐστι, κἂν σὺ μὴ λέγῃς· ψυχὴ σὺν τῇ θεότητι ἀπὸ σώματος ἐκπορευθεῖσα, τοῦ σώματος ἄπνου μείναντος, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια.

Σχόλιον οδ. »Καὶ ἰδού, ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε σινδόνι καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ«.

Ἔλεγχος οδ. Εἰ τὸ καθελὼν καὶ ἐντυλίξας καὶ τὸ θεῖναι ἐν μνήματι λαξευτῷ οὐ πείθει σέ, ὦ Μαρκίων, τίς σου ἠλιθιώτερος; τί δὲ ἄλλο σαφέστερον ἡ γραφὴ εἶχεν δεῖξαι, ὁπότε καὶ τὸ μνῆμα καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ εἶδος ἔδειξε καὶ τοῦ σώματος τὴν θέσιν τὴν τριήμερον καὶ τὸ εἴλημα τῆς σινδόνος, ἵνα δείξῃ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν;

Σχόλιον οε. »Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἡσύχασαν τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον«.

Ἔλεγχος οε. Πόθεν ὑπέστρεψαν αἱ γυναῖκες; διὰ τί δὲ καὶ τὸ a
ἡσύχασαν γέγραπται, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἡ γραφὴ τὴν αὐτῶν μαρτυρίαν, ἐλέγχουσάν σου τὴν ἄνοιαν, | ὦ Μαρκίων; ἰδοὺ γὰρ καὶ γυναῖκες μαρ- b D360
τυροῦσι καὶ ἀπόστολοι καὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἄγγελοι καὶ Ἰωσήφ, ὁ ψηλαφητὸν ὄντως σῶμα καθελὼν καὶ ἐνειλήσας. τίς δὲ κοσμήσει τὸν αὐτοκατακρίτως ἑαυτὸν διαστρέφοντα ὡς ἔστι γεγραμμένον.

Σχόλιον ος. »Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα | μετὰ τῶν νεκρῶν; ἠγέρθη, μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἔτι ὢν μεθ' Ö636
ὑμῶν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν καὶ παραδοθῆναι«.

1 Luk. 23, 43 — **4f** vgl. Matth. 23, 13 — **7** Luk. 23, 46 — **12** Luk. 23, 50. 53 — **19** Luk. 23, 56 — **25f** vgl. Pred. 1, 15 (Tit. 3, 11) — **27** Luk. 24, 5—7

V M **1f** vgl. S. 116, 17 **7** vgl. S. 116, 18 **12f** vgl. S. 116, 19f **19f** vgl. S. 116, 21f **27—29** vgl. S. 117, 1—3

4 *ἀπῆρες* *] *ἐπῆρες* V M **5** *ἐάσεις* + ⟨*εἰσελθεῖν*⟩? * **10** *τοῦ* angeflickt V corr **12** *καὶ* S. 116, 19] < V M **13** *σινδόνι* < S. 116, 20; am Rande nachgetragen V corr **15** *ἠλιθώτερος* V M **18** *εἴλημμα*, zweites *μ* durchgestrichen V corr *εἴλημμα* M **19** *αἱ γυναῖκες* < S. 116, 21 **28f** *μεθ' ὑμῶν* < S. 117, 2; am Rande nachgetragen V corr **29** vor *παθεῖν* + *πολλὰ* V M, < S. 117, 3 vgl. S. 154, 8

Ἔλεγχος ο̅ϛ̅. Οὐδὲ οὗτοί σε πείθουσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὦ Μαρ- a
κίων, ὁμολογοῦντες μὲν αὐτὸν τὸ τριήμερον μεταξὺ νεκρῶν γεγενῆ-
σθαι, ζῶντα δὲ λοιπὸν καὶ οὐκέτι νεκρόν, ἀεὶ μὲν ζῶντα ἐν τῇ θεό-
τητι καὶ μηδ' ὅλως νεκρωθέντα, νεκρωθέντα δὲ κατὰ σάρκα τὸ
τριήμερον καὶ πάλιν ζῶντα. λέγουσι γὰρ αὐταῖς· »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν b
ὧδε«. τὸ δὲ ἀνέστη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ ἐκοιμήθη; σαφέστερον
γὰρ αὐτὸ διηγοῦνται· »μνήσθητε γάρ, φησίν, ὅτι ἔτι περιὼν ταῦτα
ἔλεγεν ὑμῖν, ὅτι δεῖ παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου«.

Σχόλιον ο̅ζ̅. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν
ἄλλον, ὅτε συνήντησεν αὐτοῖς, τό »ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τοῦ πι-
στεύειν πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται· οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν;«
καὶ ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐφ' οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται« ἐποί|ησεν »ἐφ' οἷς P 349
ἐλάλησα ὑμῖν«. ἐλέγχεται δὲ ὅτι »ὅτε ἔκλασε τὸν ἄρτον, ἠνοίχθησαν
αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν«.

Ἔλεγχος ο̅ζ̅. Πόθεν ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου ἐγένετο; λέγε, ὦ Μαρ- a
κίων. ἀπὸ φαντασίας ἢ ἀπὸ σώματος ἐνεργοῦντος ὀγκηροῦ κατὰ
ἀλήθειαν; ἀναστὰς γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι
ἀνέστη ἐν ἀληθείᾳ. ἐποίησας δέ, ὦ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ »οὐ ταῦτά b
ἐστιν ἃ ἐλάλησαν οἱ προφῆται;« »οὐ ταῦτά ἐστιν ἃ ἐλάλησα ὑμῖν;«
εἰ δὲ εἶπεν αὐτοῖς »ἐλάλησα ὑμῖν«, πάντῃ | ἐγίνωσκον αὐτὸν ἂν ἀπὸ c D 361
τοῦ λόγου τοῦ »ἐλάλησα ὑμῖν«. πῶς οὖν ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου λέγει
»ἠνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἄφαντος
ἐγένετο«; ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ θεῷ ὄντι καὶ μεταβάλλοντι αὐτοῦ τὸ d
σῶμα εἰς πνευματικὸν δεικνύναι μὲν αὐτὸ σῶμα ἀληθινόν, ἀφαντοῦ-
σθαι δὲ ὅτε ἐβούλετο, ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατά. καὶ γὰρ καὶ Ἐλισ- e
σαῖος, προφήτης ὢν καὶ ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ᾔτησε παρὰ θεοῦ

5 Luk. 24, 6 — **9** Luk. 24, 25. 31 — **25** vgl. Matth. 19, 26 — **25 f** vgl. II Kön. 6, 18

V M **9—14** vgl. S. 117, 4—9 **15—17** Anastasius Sinaita Hodegos c. 13; Migne 89, 212 A **15—18** Laterankonzil von 649 Mansi XI 1105 A (= Conc.); Lemma: *Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐκ τοῦ κατὰ Μαρκίωνος ἐλέγχου κεφαλαίου ο̅ζ̅*

2 *τὸ///, ν* wegradiert V corr **12** *δὲ* S. 117, 6] < V M | *ἐποίησεν* < S. 117, 7 **13** *ἠνεώχθησαν* S. 117, 8 **14** *αὐτῶν* < S. 117, 8 | *αὐτὸν* < S. 117, 9 **15** vor *πόθεν* (bez. *πῶς*) + *εἰπὲ Μαρκίων*, dafür Z. 15 f *λέγε ὦ Μαρκίων* < Anast. Sin. | *πόθεν*] *quomodo πῶς* Conc. Anast. Sin. | *perficitur γίνεται* Conc. *γέγονεν* Anast. Sin. | *λέγε* < Conc. **16** *per phantasiam κατὰ φαντασίαν* Conc. *ἐν φαντασίᾳ* Anast. Sin. | *ἀπὸ*² < Conc. Anast. Sin. **16 f** *secundum veritatem ἀληθείᾳ* Conc. **20** *πάντι* M

τοὺς αὐτὸν ζητοῦντας παταχθῆναι ἀορασίᾳ, καὶ ἐπατάχθησαν καὶ
οὐκ ἔβλεπον αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα οἷος ἦν. ἀλλὰ καὶ ἐν Σοδόμοις f
τὴν θύραν τοῦ Λὼτ ἀπέκρυψαν οἱ ἄγγελοι καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὴν
οἱ Σοδομῖται. μὴ καὶ ἡ θύρα τοῦ Λὼτ δόκησις ἦν, ὦ Μαρκίων; οὐχ
ὑπολείπεται δέ σοι ἀντιλογία οὐδεμία. ἔκλασε γὰρ τὸν ἄρτον σαφῶς
καὶ διέδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. | Ö638

Σχόλιον οη. »Τί τεταραγμένοι ἐστέ; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ
τοὺς πόδας μου, ὅτι πνεῦμα ὀστᾶ οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε
ἔχοντα«.

Ἔλεγχος οη. Τίς οὐκ ἂν καταγελάσῃ τοῦ λήρου, ἐν ἀφροσύνῃ a
ἑαυτὸν καὶ ἑτέρων ψυχὰς κατασπάσαντος εἰς Ἅιδην; εἰ μὲν γὰρ οὐχ
ὡμολόγητο παρ᾽ αὐτοῦ ταῦτα, πιθανὴ ἦν αὐτοῦ ἡ πλάνη καὶ συγγνώ-
μην εἶχον οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἠπατημένοι· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὡμολόγησε b
καὶ οὐ περιῆρε τὰ ῥητὰ ταῦτα, ἀναγινώσκουσι δὲ αὐτὰ καὶ οἱ
αὐτοῦ, ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ καὶ αὐτῶν μένει, καὶ ἀπαραίτητον τὸ αὐ-
τοῦ καὶ τὸ αὐτῶν πῦρ ἀναπολογήτοις οὖσι, σαφῶς τοῦ σωτῆρος δι-
δάξαντος ⟨ὅτι⟩ καὶ μετὰ ἀνάστασιν ὀστᾶ καὶ σάρκα ἔχει, ὡς αὐτὸς
ἐμαρτύρησε λέγων »ὡς ἐμὲ ὁρᾶτε ἔχοντα«.

12. Αὕτη ἐστὶν ἡ κατ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λειψάνων τῶν παρ᾽ αὐτῷ **12**, 1
σῳζομένων ἐκ τοῦ εὐαγγελίου | ὑπόθεσις τῆς ἡμῶν πεποιημένης δι᾽ P350
αὐτὸν πραγματείας, ὡς γε νομίζω ἱκανῶς ἐχούσης πρὸς ἀντίθεσιν τῆς
αὐτοῦ ἀπάτης. | ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὰ ἑξῆς τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν 2 D362
παρ᾽ αὐτῷ ἔτι σῳζομένων καὶ δι᾽ ἡμῶν πάλιν οὕτως ἀναλελεγμένων,
ἐν πρώτοις δὲ ἡμῖν καὶ καθ᾽ εἱρμὸν δι᾽ ὅλου οὕτως προταχθέντων ⟨τῶν⟩
ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς· αὕτη γὰρ παρ᾽ αὐτῷ πρώτη κεῖται.
ἡμεῖς δὲ τὴν ἀναλογὴν τότε ἐποιησάμεθα οὐχ ὡς παρ᾽ αὐτῷ ⟨κεῖται⟩ 3
ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ ἀποστολικόν, τὴν πρὸς Ῥωμαίους τάξαντες πρώτην·
ὧδε δὲ κατὰ τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα οὕτως παρατιθέμεθα.

2 f vgl. Gen. 19, 11 — **5 f** frei wiedergegeben Laterankonzil von 649 Mansi XI 1105 A *propterea et panem confregit secundum veritatem* (*διὸ καὶ τὸν ἄρτον ἔκλασεν ἐν ἀληθείᾳ*) — **7** Luk. 24, 38 a. 39 — **15** vgl. Joh. 9, 41

V M **7—9** vgl. S. 117, 10 f

7 f *μου* beidemale < S. 117, 10. 11 **8** *ὀστέα* S. 117, 11; vgl. aber Z. 17 **10** *καταγελάσει*, *η* oben drüber V corr **11** *οὐχ*, *χ* auf Rasur V corr **14** *περιῆρε*] *περιεῖλε* Dind. **17** ⟨*ὅτι*⟩ Dind. **20** vor *ἡμῶν* + ⟨*παρ᾽*⟩? * **21** *ὥς γε* aus *ὡς καὶ* V corr | *ἐχούσης* *] *ἔχειν* V M **23** *παρ᾽ αὐτῶ///*, *ν* wegradiert V corr **24** *καὶ* hineingeflickt V corr | *προσταχθέντων* M **24** ⟨*τῶν*⟩ * **26** ⟨*κεῖται*⟩ *

⟨Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς⟩.

Σχόλιον ᾱ. »*Μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσίν· ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς*«.

Ἔλεγχος ᾱ. Τό »*μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται*« *κατὰ* a
*τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένα γραφῆς παλαιᾶς ἐστι δεικτικά, ἅτινά ἐστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰς ἡμετέραν ζωὴν * ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα περὶ καινῆς διαθήκης καὶ σύζυγα ὄντα τῆς ἡμῶν ἐλπίδος. καὶ τό* »*ὑπὸ κατάραν εἰσί*« *φησὶν ὅτι ἐν τῷ νόμῳ* b
ἀπειλὴ ἐτύγχανε κατὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἕως ὅτε ἦλθεν ὁ ἄνωθεν ἐλθὼν καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ φυράματος σῶμα ἀμφιάσας μετέβαλε τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν.

Σχόλιον β̄. »*Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου*«. »*ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, διὰ τῆς ἐλευθέρας*«. | Ö 640

Ἔλεγχος β̄. *Δεικνὺς πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῇ λύσει τῆς κατάρας γινομένην, ταύτην δὲ προγεγράφθαι ἐν τῷ νόμῳ καὶ πεπροφητεῦσθαι ⟨ὡς⟩ ἐσομένην, εἶτα τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῷ σωτῆρι, ἐπέδειξε σαφῶς ὅτι οὐκ ἀλλότριος ὁ νόμος τοῦ σωτῆρος. ἐπροφήτευσε γὰρ καὶ ἐμαρτύρησε τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ μέλλουσι γίνεσθαι.* | P 351

Σχόλιον γ̄. »*Μαρτύρομαι δὲ πάλιν ὅτι ἄνθρωπος περιτετμημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι*«. | D 363

Ἔλεγχος γ̄. Τό »*ὀφειλέτης ἐστίν*« *οὐκέτι ὡς περὶ ἀπειρημένου λέγει, ἀλλὰ περὶ βαρυτέρου φορτίου δυναμένου ἐλαφρυνθῆναι, ἑνὸς δὲ ὄντος δεσπότου, δυναμένου καὶ βαρύνειν καὶ ἐλαφρύνειν διὰ τῆς προαιρέσεως τῶν μὴ παραιτησαμένων καταδέξασθαι τὴν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωτηρίαν.*

2 Gal. 3, 11 b. 10 a. 12 b — **13** Gal. 3, 13 b; 4, 23 b — **21** Gal. 5, 3

V M **2—4** vgl. S. 120, 7 f **13 f** vgl. S. 120, 9 f **21 f** vgl. S. 120, 11 f

1 *⟨Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς⟩* * **2** *ὅτι ὁ*] *διότι, <* ὁ S. 120, 7 **7** * etwa *⟨μεταληφθέντα ὡς⟩* * **14** *ἐλευθερίας* M u. S. 120, 10 **17** *ταύτην δὲ προγεγράφθαι* Corn.] *ταύτη δὲ προσγέγραπται* V M | *προπεφητεῦθαι* aus *πεπροφητεῦσθαι* V corr *προπεφητεῦσθαι* M **18** *⟨ὡς⟩* * **19** *προεφήτευσεν* aus *ἐπροφήτευσεν* V corr *προεφήτευσε* M **21 f** *περιτετμημένος* S. 120, 11] *περιτεμνόμενος* V M **25** [*δὲ*]? * **26** *παραιτησαμένων*] *παραιτησαμένων φιλονικησάντων, φιλονικησάντων* durchgestrichen V corr nur *παραιτησαμένων* M

Σχόλιον δ̄. Ἀντὶ τοῦ »μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ« ἐποίησεν »δολοῖ«.

Ἔλεγχος δ̄. Ἵνα μηδὲν ἀληθὲς παρ᾽ αὐτῷ εὑρεθείη, οὐδαμοῦ σχεδὸν ἄνευ ῥᾳδιουργίας ταῖς γραφαῖς προσενήνεκται. ἀλλὰ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας ἡ φανέρωσις τοῦ λόγου γίνεται· ἡ γὰρ ζύμη τὸ εἶδος φυράματος ἔργον καὶ ἀπὸ τοῦ φυράματος τὸ ζυμοῦσθαι, καὶ οὐκ ἂν ἐν τοῖς πρωτοτύποις τὸ εἶδος ἠφάνιζεν ὁ συνετῶς τὴν παραβολὴν τοῦ αἰνίγματος ποιησάμενος.

Σχόλιον ε̄. »Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν πεπλήρωται· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν«.

Ἔλεγχος ε̄. Τίς ἐστι χρεία τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ νόμῳ χρῆσθαι, εἰ ἀπηλλοτρίωτο ἡ καινὴ διαθήκη τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας; ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὅτι τοῦ ἑνὸς θεοῦ αἱ δύο διαθῆκαι καὶ ἡ συμφωνία ⟨κατὰ⟩ τὸ πληρωτικὸν τοῦ νόμου διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον ἰσορρόπως ἐν ταῖς δύο διαθήκαις γνωρίζεται, τὸ τέλε⟨ι⟩ον ἐργαζομένης [τὸ] ἀγαθόν, νόμου τελείωσιν εἶπεν εἶναι τὴν ἀγάπην.

Σχόλιον ϛ̄. »Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία ἀκαθαρσία ἀσέλγεια εἰδωλολατρεία φαρμακεία ἔχθραι ἔρεις ζῆλοι θυμοὶ ἐριθεῖαι διχοστασίαι αἱρέσεις φθόνοι | μέθαι κῶμοι, Ö642 ἃ προλέγω ὑμῖν καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«.

*Ἔλεγχος ϛ̄. Ὦ θαυμασίων μυστηρίων καὶ ἀντιθέτων * | θεοῦ **a** D364 ὑποδειγμάτων. τῇ γὰρ σαρκὶ περιῆψε τὰ πάντα δεινά. ἡ σὰρξ δὲ οὐκ ἀεὶ ἦν, ἀλλὰ ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας, τοῦ Ἀδὰμ πλασθέντος, ⟨ἐγένετο⟩ ἡ σάρξ· ἔκτοτε ἔσχε τὴν ἀρχήν, φημὶ ⟨ἀπὸ⟩ τῆς πλάσεως, ἵνα ἐλεγχθῶσιν οἱ λέγοντες ἀεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς εἶναι τὸ κακόν. καὶ γὰρ οὔτε ἐξότε ἐπλάσθη ἡ σὰρξ ἥμαρτεν, ἵνα μὴ ὁ πλάστης αἴ- **b** τιος νομισθῇ ἁμαρτίας, πλάσας σάρκα ἁμαρτωλήν, οὔτε προϋπῆρχε τοῦ πλάσματος τὸ κακόν. μετὰ χρόνον | δὲ ἐν παρακοῇ ὁ Ἀδὰμ γε- P352*

1f Gal. 5, 9 — **9f** Gal. 5, 14 — **17—21** Gal. 5, 19—21

V M **1f** vgl. S. 120, 13f **9f** vgl. S. 120, 15f **17—21** vgl. S. 120, 17—21

5f ⟨κατὰ⟩ τὸ εἶδος? * **7** συνετὸς M **12** εἰ ἀπηλλοτρίωτο, εἰ u. ἀ auf Rasur V corr **13** ⟨κατὰ⟩ * **15** τέλε⟨ι⟩ον Schmidt | ἐργαζομένης Dind.] ἐργαζομένου V M | [τὸ] * **18** εἰδωλολατρεία S. 120, 18] εἰδωλολατρεῖαι V M | φαρμακεία S. 120, 18] φαρμακεῖαι V M **19** φόνοι S. 120, 19 **20** ἃ προλέγω ὑμῖν S. 120, 19f] < V M **22** * ergänze etwa ⟨τῇ πλάνῃ τοῦ ἀγύρτου τοῦ ἀποστόλου τοῦ⟩ * **25** ⟨ἐγένετο⟩ * | ⟨ἀπὸ⟩ * **27** ἡ hineingeflickt V M | πλάστης] πλάσας M **29** τοῦ πλάσματος aus τὸ πλάσμα V corr

γονώς, ⟨ὡς⟩ ἔχων τὸ αὐτεξούσιον προαιρέσει ἰδίᾳ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ἁμαρτίαν εἰς ἑαυτὸν διανοηθεὶς ἔπραξε, φημὶ δὲ τὴν ἀθέτησιν τοῦ αὐτοῦ δεσπότου διὰ τῆς παρακοῆς ποιησάμενος. ποῦ τοίνυν ἦν τὸ **c** κακόν, πρὶν ἢ τὴν σάρκα εἶναι; πῶς δὲ εὐθὺς πλασθεῖσα οὐ τὸ κακὸν εἰργάσατο, ἀλλὰ χρόνῳ μετέπειτα; ἄρα γοῦν ἀνῄρηται ὁ περὶ τῆς κακίας ἀρχῆς λόγος. οὐ γὰρ δύναται ἀρχαΐζειν, ἐπειδὴ ἐν τῇ σαρκὶ τῇ μεταγενεστέρᾳ τὸ γίνεσθαι ἔχει ἡ κακία ἢ μὴ γίνεσθαι καὶ οὔτε ἡ σὰρξ πάλιν ἀκληρονόμητός ἐστι τῶν ἐπουρανίων. καὶ μή τις **d** λάβηται τοῦ ἁγίου ἀποστόλου εἰπόντος »σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«. οὐ γὰρ πᾶσαν σάρκα αἰτιᾶται. πῶς γὰρ αἰτιαθήσεται σὰρξ ἡ μὴ πράξασα τὰ προειρημένα; καὶ ἐξ ἑτέρων δὲ **e** ἀποδείξεων παραστήσω τὸ ζητούμενον. »τίς, γάρ φησιν, ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ;« πῶς οὐ κληρονομήσει Μαρία ἡ ἁγία μετὰ σαρκὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἡ μὴ πορνεύσασα μὴ ἀσελγήσασα μὴ μοιχευθεῖσα μηδέ τι τῶν ἀνηκέστων σαρκὸς ἔργων ἐργασαμένη, ἀλλὰ ἄχραντος μείνασα; οὐκ ἄρα τοίνυν περὶ σαρκὸς λέγει μὴ κληρονομεῖν **f** βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ περὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ φαῦλα διὰ τῆς σαρκὸς πραττόντων, ἅτινά ἐστι πορνεία, εἰδωλολατρεία καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. καὶ ἐξ ἅπαντος ἐλήλεγκταί σου ἡ σκευωρία, ὦ **g** Μαρκίων πεπλανημένε, τῆς | ἀληθείας πάντῃ προλαβούσης καὶ τὸ D365 στερεὸν τοῦ κηρύγματος τῆς ζωῆς ἀσφαλιζομένης.

Σχόλιον ζ̄. »Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις«.

Ἔλεγχος ζ̄. Εἰ ἐσταύρωσαν καὶ τὴν σάρκα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ὦ **a** Μαρκίων, δῆλον οὖν ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς παθήμασι καθαρὰν τὴν σάρκα ἀπέδειξαν καὶ ἐμιμήσαντο τὸν Χριστόν, δείξαντες αὐτὸν σάρκα ἐσταυρωκέναι. διὸ καὶ αὐτοὶ τὰ ἴσα τῷ δεσπότῃ αὐτῶν φρονήσαντες τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. καὶ εἰ τὴν **b** σάρκα | ἐσταύρωσαν, ἀνένδεκτον τὴν σάρκα ὑπὲρ Χριστοῦ παθοῦσαν Ö644 μὴ σὺν Χριστῷ βασιλεύειν, καθὼς καὶ ἐν ἄλλῳ ῥητῷ δείκνυσιν ὁ

9 I Kor. 15, 50 — **12** Röm. 8, 33 — **22f** Gal. 5, 24

V M **22f** vgl. S. 121, 1f

1 ⟨ὡς⟩ * **9** *βασιλείαν*] *κληρονομίαν* M **15** *μηδέ* *] *μηδέν* V M **18** *διὰ* oben drüber V corr **19** *τούτων* M | *ἐλήλεκται* M **20** *πάντι* M | *προλαβου* ////// *ἐπιφαινούσης*, *ἐπιφαινου* durchgestrichen, *αβου* auf Rasur V corr *προλαβούσης* M; lies vielleicht *προδήλου φαινομένης* * **24** *καὶ* getilgt V corr < M | *οἱ* durchgestrichen V corr < M **25** *δῆλον οὖν* *] *δῆλον ἦν* V *δῆλον οὖν ἦν* M

ἅγιος ἀπόστολος λέγων ὅτι »καθάπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ τῆς δόξης«.

Σχόλιον η̄. »Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν«. | P353

5 Ἔλεγχος η̄. Οὐκ ἀπηγόρευτο τοίνυν ἡ προτέρα περιτομὴ ἐν τῷ a
ἰδίῳ καιρῷ, εἰ νόμον ἐφύλαξε. νόμος δὲ Χριστὸν κατήγγελλεν ἐρχόμενον νόμον ἐλευθερίας παρασχέσθαι, καὶ οὐκέτι ἡ περιτομὴ ἐν σαρκὶ τῷ χρόνῳ τοῦ Χριστοῦ ἐξυπηρετήσειεν· ἦλθεν γὰρ ἡ διὰ Χριστοῦ ἀληθινή, ἧς τύπος ἐκείνη ἦν. οἱ δὲ ἔτι ἐν ἐκείνῃ σφραγιζόμενοι, κἂν b
10 τε πάντα τὸν νόμον φυλάξωσιν, οὐκέτι αὐτοῖς λογισθήσεται νόμου φύλαξις· ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος ἔλεγεν περὶ Χριστοῦ ὅτι »προφήτην ἐγερεῖ ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσετε«. αὐτῶν δὲ τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀκουσάντων, »ἡ περιτομὴ ἀκροβυστία αὐτοῖς γίνεται« καὶ ἡ φύλαξις τοῦ νόμου οὐκέτι φύλαξις. καλὸς c
15 τοίνυν ὁ νόμος καὶ καλὴ ἡ περιτομή, ἀφ' οὗ καὶ ἀφ' ἧς ἔγνωμεν Χριστὸν καὶ τὸν ἐντελέστερον αὐτοῦ νόμον καὶ τὴν ἐντελεστέραν αὐτοῦ περιτομήν. | D366

Ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς ⟨ᾱ⟩· αὕτη γὰρ παρ' αὐτοῖς δευτέρα καὶ παρ' ἡμῖν.

20 ᾱ καὶ θ̄ σχόλιον. »Γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω«.

ᾱ καὶ θ̄ ἔλεγχος. Εἰ ἀπὸ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς προφήταις ἀναλέγεται ὁ ἀπόστολος μαρτυρίας εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας, οὐκ ἀλλότριοι οἱ προφῆται τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ
25 ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

β̄ καὶ ῑ̄ σχόλιον. »Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω«.

β̄ καὶ ῑ̄ ἔλεγχος. Εἰ ἐπαινετὸς ὑπάρχει ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ a
παρὰ τῷ προφήτῃ, κύριον δὲ οἶδεν τὸν θεὸν τοῦ νόμου τὸν παρὰ

1 II Kor. 1, 7 — **3** Gal. 6, 13a — **11** Deut. 18, 15 — **13** Röm. 2, 25 — **14f** vgl. Röm. 7, 16 (Röm. 7, 12) — **20** I Kor. 1, 19 — **26** I Kor. 1, 31

V M **3f** vgl. S. 121, 3 **20f** vgl. S. 121, 5f **26f** vgl. S. 121, 7

3 οὔτε V M **14** καλὸς aus καλῶς V corr **18—20** ᾱ καὶ θ̄ σχόλιον auf besonderer Linie; dann ἀπὸ τῆς πρὸς — παρ' ἡμῖν· γέγραπται γὰρ κτἑ. V M **18** ⟨ᾱ⟩ * **26** vor ἵνα + καὶ V M < S. 121, 7 **26** καυχόμενος M **29** τοῖς προφήταις aus τῷ προφήτῃ V corr τοῖς προφήταις M

σοί, ὦ Μαρκίων, καὶ κριτὴν καὶ δημιουργὸν καὶ δίκαιον καλούμενον, οὐκ ἄλλος ἐστὶν οὗτος παρὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα, οὗ μαθητὴς ὑπάρχει Παῦλος· ἐπειδήπερ ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου διδασκαλίας ὁ δι- b
δάσκαλος κατασταθεὶς τῶν ἐθνῶν ὑπὸ Χριστοῦ Παῦλος ἀπὸ τῶν
5 ὁμοίων καὶ τῶν αὐτῶν διδασκαλιῶν ἀνιμώμενος ὡς καθαρὸν ὕδωρ
ἀρδεύει ἣν πεπίστευται ἐκκλησίαν.

γ̄ καὶ ιᾱ σχόλιον. »Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«. | P 354
Ö 646

γ̄ καὶ ιᾱ ἔλεγχος. Εἰ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου πολλοί, a
10 καταργοῦνται δὲ οἱ τοιοῦτοι, ἀναγκασθήσῃ, ὦ Μαρκίων, οὐκέτι τριῶν
ἀρχῶν ζητεῖν τὰς ῥίζας, ἀλλὰ ἐρευνῆσαι σαυτῷ ἄλλον μῦθον πολ-
λῶν ἀρχῶν καὶ πολλῶν ῥιζῶν καὶ πολλῆς τραγῳδίας. καὶ ὅταν συ- b
κοφαντῶν πλάσῃς (οὐ γὰρ εὕροις), συναντήσει σοι τό »καταργουμένων«·
ἐκ δὲ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος »καταργου|μένων« ἀναιρεθήσεται ἡ D 367
15 παρὰ σοῦ φανταζομένη ἄναρχος τῶν ἀρχῶν ῥίζα. πᾶν γὰρ τὸ λῆγον
οὐκ ἀίδιον ὑπάρχει, ἀλλὰ εἰ ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι, καὶ τέλος ὑφέξει.
ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀρχὴν ἐσχηκὸς διαιωνίζειν ἀιδίως, εἰ μή τι ἂν θέλοι c
τὸ ὄν, αἴτιον γενόμενον τοῦ μὴ ποτὲ ὄντος, ἀρξαμένου δὲ τοῦ εἶναι.
τὸ δὲ ὂν ἐστὶν πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· τὸ δὲ μὴ ὂν ἐστὶ
20 πάντα τὰ κεκτισμένα, ἀρχὴν ἐσχηκότα τοῦ εἶναι, ἐν οἷς καὶ τὸ λεγό-
μενον κακὸν καὶ ὂν κακόν, ἀπὸ ἀνθρώπων ἀρξάμενον τῶν γενομέ-
νων οὐκ ὄντων ποτέ· ἀρχὴν δὲ τοῦ κακοῦ ἐσχηκότος, ἐξότε καὶ ὁ
ἄνθρωπος ὁ οὐκ ὢν ποτε * οὐκέτι ἔσται τὸ κακόν. ἀναμφιβόλως d
γὰρ ἀναιρεθήσεται, διὰ τὸ μὴ συνευδοκεῖν τὸν ὄντα τῷ ἀρχὴν ἐσχη-
25 κότι καὶ ἐν φαύλοις ἑαυτὸν καταστήσαντι· παυθήσεται γὰρ μετὰ τὴν
ἀνάστασιν, οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου κηρύξεως καὶ πρὸ
τοῦ δὲ νόμου ἀπὸ πολλῶν τῶν κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πεπολιτευ-
μένων καὶ ἔτι γε περισσοτέρως ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρ-
ουσίας, τελειότατα δὲ ἀπὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐπειδή e
30 »σπείρονται ἐν φθορᾷ, ἐγείρονται ἐν ἀφθαρσίᾳ«, μηκέτι τὸ κακὸν
ἐργαζόμενοι, μηκέτι ἀποθνήσκοντες. καὶ ὅτι δὲ παυθήσεται, μαρτυ- f

4 vgl. I Tim. 2, 7 — **7** I Kor. 2, 6b — **30** I Kor. 15, 42

V M **7f** vgl. S. 121, 8

4 vor *ἀπὸ* + ⟨*ὡς*⟩? * **11** *ἀρχόντων* M | *ἐρευνῆσαι* Dind. Öh.] *ἐρευνήσας* V M | *σαυτῷ* *] *αὐτῶ* V M (das ergänzte *σ* steckt in dem vorhergehenden *ἐρευνήσας*) **13** *συναντῆσαι* aus *συναντήσει* V corr *σύναντῆσαι* M **17** *ἐσχηκὸ///ς*, *ο* aus *ω* V corr **18** *ὂν* ausradiert V | *μὴ ποτὲ*] *μήτε* M **20** *κεκτισμένα* Dind. Öh.] *κεκτημένα* V M **23** *ὁ* < M | * ⟨*ἐγένετο, καὶ ποτὲ*⟩ * **24** *τῷ*] *τὸ* M

ρήσει ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ ἀποστόλου φάσκων »τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«. καὶ ἀνήρηται πανταχόθεν ἡ κατὰ σέ, ὦ Μαρκίων, ὑπόθεσις, φαντασιώδης τις οὖσα καὶ ψευδὴς καὶ ἄστατος καὶ ἄλογος.

δ̄ καὶ ιβ̄ σχόλιον. »Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. | καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς P355 *τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι«.*

δ̄ καὶ ιβ̄ ἔλεγχος. Τὸ »γέγραπται« εἰς χρῆσιν προφερόμενον καὶ τὸ | »γινώσκει κύριος« ὁμολογούμενον, οὐκ ἀλλότριον ὑπάρχει τῷ Ö648 *ἀναλεξαμένῳ τὸ ῥητὸν τοῦ λόγου, | φημὶ δὲ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ, παρ᾽* D368 *ᾧ ἡ χρῆσις ἐμφέρεται. ἐξ ἧς χρήσεως ὁ χαρακτὴρ φανεῖται οὐκ ἀλλότριος τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ὅθεν αὐτῷ ἡ μαρτυρία συνέστη.*

ε̄ καὶ ιγ̄ σχόλιον. »Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«.

ε̄ καὶ ιγ̄ ἔλεγχος. Εἰ Πάσχα ὁ ἀπόστολος ὁμολογεῖ καὶ τυθέντα **a** *τὸν Χριστὸν οὐκ ἀρνεῖται, οὐκ ἀλλότριον τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατὰ νόμον Πάσχα πρόβατον θύοντος ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει, οὗ προβάτου τύπος ἦν ὁ οὐ δοκήσει θυόμενος Χριστὸς οὐδὲ ἄνευ σαρκὸς πάσχων. πῶς γὰρ ἠδύνατο πνεῦμα θύεσθαι; δῆλον ⟨ὅτι⟩ οὐκ* **b** *ἠδύνατο. μὴ δυναμένου δὲ ἄνευ σαρκὸς τυθῆναι, τυθέντος δὲ ἐν ἀληθείᾳ, ὡς ὁμολογεῖται διὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου ἀναμφιλέκτου μαρτυρίας, *. οὐκοῦν ἐκ παντὸς σαφῶς ἀποδέδεικται οὐκ ἀλλότριος ὁ* **c** *νόμος, τύπῳ φερόμενος χρόνῳ ἄχρι τοῦ ἐντελεστέρου καὶ ἐναργοῦς προβάτου τυθέντος ἐν ἀληθείᾳ Χριστοῦ, οὗ προῆγεν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις [ἄλλοις] θυόμενον τὸ πρόβατον τὸ αἰσθητόν. »ἡμῶν δὲ τὸ Πάσχα ἐτύθη Χριστός«.*

ς̄ καὶ ιδ̄ σχόλιον. »Οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«.

ς̄ καὶ ιδ̄ ἔλεγχος. Εἰ οὐκ ἀληθὴς ὁ νόμος, τίνι τῷ λόγῳ οἱ ἀληθεῖς τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν; ὧν εἷς ὑπάρχει ὁ

5 I Kor. 3, 19b. 20 — **14** I Kor. 5, 7a — **27** I Kor. 6, 16

V M **5—7** vgl. S. 121, 9—11 **14** vgl. S. 121, 12 **27 f** vgl. S. 121, 13f

9 *κύριος* < M **10** *τοῦ λόγου* aus *τῷ λόγῳ* V^{corr} **11 f** *ἀλλότριος* *] *ἀλλοτρίου* V M **18** *οὗ — δοκήσει* < M | *οὗ* Corn.] *οὐ* V | *οὐ* ausradiert V **19** ⟨*ὅτι*⟩ * **21** *ὡς* < M | *μαρτυρίας ὁμολογίας* V M * **22** * etwa ⟨*δῆλον ὅτι σάρκα ἠμφίεστο*⟩ * | *οὐκοῦν* am Rande nachgetragen V^{corr} **25** [*ἄλλοις*] *; ob aus *ἄλλο*? Jül. **27** *κολλόμενος* M **28** *φησίν* S. 121, 14] < V M

ἅγιος θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν μαρτυρίαν ταύτην μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων λαβὼν εἰς ἐναργῆ παράστασιν ἀληθείας καὶ κηρύγματος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ.

ξ καὶ ιε σχόλιος. Μετηλλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ« λέγει »ἐν τῷ Μωυσέως νόμῳ«. λέγει δὲ πρὸ τούτου »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει«.

ξ καὶ ιε ἔλεγχον. Κἄν τε ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀποφάσει | ἀλλάξῃς **a** D369
τὸ εἶδος, ὦ Μαρκίων, καὶ νομίσῃς ἀπὸ τοῦ πεποιηκέναι σε »ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως« ἀπαλλοτριοῦν διὰ τοῦ »Μωυσέως« θεοῦ τὸν νόμον, ἄνωθεν ὁ σύνδεσμος ἐλέγχει σου τὴν ἀφροσύνην, τό »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει |· ἐν γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· οὐ φι- P356
μώσεις βοῦν ἀλοῶντα«. οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἠδίκησας, κἄν τε προσθείης **b**
τὸ ὄνομα Μωυσέως, ἀλλὰ ἡμᾶς μὲν ὠφέλησας, κατὰ σαυτοῦ δὲ τὴν μαρτυρίαν ἔσφιγξας παντα|χόθεν τε ὡμολόγησας ἀγνοῶν, τοῦ θεοῦ Ö650
εἶναι τὸν Μωυσέως νόμον ἀπὸ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως« καὶ »ὁ νόμος λέγει«. ἐπακολουθεῖ γὰρ ὁ ἀπόστολος συντιθέμενος ἐν τῷ **c**
μετέπειτα εἰρηκέναι »μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; ἢ πάντως δι' ἡμᾶς εἴρηκεν«. εἰ δὲ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκεν ὁ νόμος, καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ θεὸς λαλήσας ἐπιμελεῖται ἄρα τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μὴ φιμοῦν αὐτοὺς παρακελεύεσθαι, ἤτοι τοῦ λαλεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ διδασκαλίαν ἤτοι τὴν ἐφήμερον τροφὴν παρὰ τῶν λαῶν ἀνενδεῶς αὐτοὺς ἔχειν. οὐκ ἄρα ἀλλοτρίους τοὺς ἀποστόλους ἑαυτοῦ τῆς θεότητος οἶδεν οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι ἀλλότριον αὐτὸν θεὸν ἡγοῦνται. ἐξ ἧσπερ ὑπὲρ πάντων μαρτυρίαν ὁ ἅγιος ἀπόστολος **d**
ἀποδέδωκε φήσας »μὴ περὶ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκεν«. καὶ εἰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκε, κτιστὴς δέ ἐστιν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, ἐξ ὧν βόες τε καὶ στρουθοί, ἑρπετά τε καὶ κνώδαλα, ἐνάλιά τε καὶ τὰ ἄλλα, ἄρα μέλει αὐτῷ περὶ πάν-

4 I Kor. 9, 9. 8 — **11** I Kor. 9, 8f — **17** I Kor. 9, 9f

V M 4—6 vgl. S. 121, 15—17

2 *ἐναρραγῆ* M **4—6** *ἀντὶ γὰρ τοῦ — οὐ λέγει*] *ἀντὶ γὰρ τοῦ »καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει« φησὶν ἐκεῖνος »εἰ καὶ ὁ νόμος Μωυσέως ταῦτα οὐ λέγει«* S. 121, 15—17 **5** *ἢ* Zahn] *εἰ* V M ebenso S. 121, 17 **9** *διὰ τοῦ »Μωυσέως«* *] *διὰ τὸν Μωυσέα* V M | vor *θεοῦ* + ⟨*ἀπὸ*⟩? * **10** *τό* *] *ὅτι* V M | *ἢ*] *εἰ* V M **11f** *φιμώσης* V *φειμώσης* M **14** *τε* *] *δὲ* V M **16** *συντιθέμενος* + ⟨*τῷ νόμῳ*⟩? * **17** *μέλλει* M **23** *αὐτοῦ* M **24** *ἐξ ἧσπερ*] ergänze *μαρτυρίας* = *von welchem Zeugnis aus*, vgl. das *ἀφ' οὗπερ* S. 169, 13 | *μαρτυρίαν* *] *μαρτυρίας* V M **25** *μέλει* aus *μέλλειν* V^{corr} *μέλλειν* V M **26** *καὶ* + ⟨*γὰρ*⟩? *

των κατὰ τὴν ἑκάστου ἀναλογίαν. καὶ μέλει μὲν αὐτῷ περὶ πάντων e
ἐν τῷ λέγειν »ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, κύριε« καὶ ἐν τῷ εἰρη-
κέναι »τίς δέδωκε κόρακι βοράν;« καί »νεοσσοὶ κοράκων πρὸς κύριον
κεκράγασι, τὰ σῖτα ζητοῦντες« καί »δώσεις τὴν τροφὴν εὔκαιρον τοῖς
πᾶσιν«. ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ἁλοᾶν τοὺς βοῦς παρεκελεύετο μὴ φιμοῦν
βοῦν ἁλοῶντα, ἐπεὶ ἐδείκνυεν | ἂν μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν τρέφειν D370
αὐτοῦ τὴν κτίσιν ἄλλως εἰ [καὶ] μὴ διὰ τῆς ⟨ὑπὸ⟩ τῶν ἀνθρώπων
τοῖς κτήνεσιν ἐπικουρουμένης τροφῆς. ἔδειξε δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος f
οὐ δι' ἀπορίαν τροφῆς τὸν θεὸν διὰ τοῦ ἁλοητοῦ ἐπιμέλεσθαι βοῶν
ἐν τῷ παρακελεύεσθαι μὴ φιμοῦν τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἰ-
νίγματος περὶ τῶν ἀποστόλων σημαίνεσθαι τὴν σχέσιν. † τῶν γὰρ g
κατὰ τὸ αἰσθητὸν πάντων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν καὶ ὁμοίως μέλει
αὐτῷ περὶ πάντων. οὐ γὰρ ἀντιθέτως ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν σω-
τῆρα ἔγραφεν, ἵνα οὕτως προφασίσωνται οἱ πολλοί. μικρότερα γὰρ h
τῶν βοῶν τὰ στρουθία, περὶ ὧν ὁ σωτὴρ ἔλεγεν ὅτι »πέντε στρου-
θία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο« καὶ πάλιν »οὐχὶ δύο | στρουθία πωλεῖ- P357
ται ἀσσαρίου ἑνός;«. εἰ οὖν δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίου ἑνὸς καὶ
ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται εἰς παγίδα ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, ὁμοῦ μὲν πάντων προνοεῖ, τῶν δὲ μειζόνων ἐπιμελεῖ-
ται κατὰ τὸ μεῖζον εἶδος τῆς πνευματικῆς ἀκολουθίας. ὥστ' οὖν ἐκ i
παντὸς ὁμολογεῖται τὸν αὐτὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ νομοθέ-
την παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ὄντα, θεὸν ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον
καὶ τῶν πάντων κύριον. | Ö652

$\overline{\text{ρ}}$ καὶ $\overline{\text{ις}}$ σχόλιον. »Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;«

$\overline{\eta}$ καὶ $\overline{\text{ις}}$ ἔλεγχος. Ἤδη διαπεπραγμάτευται καὶ διὰ πλάτους
ἡρμήνευται ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ ῥητῷ. διὸ περιττὸν ἡγησάμενος αὖθις
περὶ αὐτοῦ λέγειν ἠρκέσθην τοῖς προειρημένοις.

$\overline{\theta}$ καὶ $\overline{\text{ιξ}}$ σχόλιον. »Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι
οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσ-

2 Psal. 35, 7 — **3** Hiob 38, 41a — Hiob 38, 41b — **4** Psal. 144, 15 — **15** Matth. 10, 29 — **24** I Kor. 9, 9 — **28** I Kor. 10, 1—9a. 11

V M **24** vgl. S. 122, 1 **28**—S. **164, 9** vgl. S. 122, 2—12

1 *κατὰ τὴν — περὶ πάντων* < M **3** *τίς δεδωκέναι* vor *τίς δέδωκεν* durchgestrichen V^{corr} | *βο///ράν, ρ* ausradiert V^{corr} **7** *ἄλλως* *] *ἀλλὰ* V M | *[καὶ]* * | *⟨ὑπὸ⟩* * **11** † *τῶν]* lies wohl (*καὶ* oder) *ἀληθῶς* * **12** *κατὰ τὸ αἰσθητὸν* aus *κατὰ τῶν αἰσθητῶν* V^{corr} *κατὰ τῶν αἰσθητῶν* M; *κάτω αἰσθητῶν* Pet., falsch: *κατὰ τὸ αἰσθητὸν* bildet den Gegensatz zu dem vorausgehenden *διὰ τοῦ αἰνίγματος* **26** *ἡρμήνευται, ἡ* auf Rasur V^{corr} | *περιττὸν* U] *περιττῶς* V M **29** *ἡμῶν* S. 122, 3] *ὑμῶν* V M

σης διῆλθον καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔφαγον βρῶμα καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησε. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν | ἐγενήθησαν, πρὸς D371
τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν« ἕως ὅπου λέγει »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ ἡμῖν« καὶ τὰ ἑξῆς.

ϑ καὶ ιζ ἔλεγχος. Ὦ πολλῆς φρενοβλαβείας. τίς ἔχων ὀφθαλ- a
μοὺς ἡλίου ἀνατέλλοντος ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ φωτὸς πλανήσει; εἰ γὰρ πατέρας ἑαυτοῦ τοὺς τότε λέγει ὁ ἅγιος ἀπόστολος καὶ ὑπὸ νεφέλην καὶ διὰ θαλάσσης διεληλυθέναι καὶ πνευματικὸν βρῶμα καὶ πόμα εἶναι, βεβρωκέναι δὲ καὶ πεπωκέναι ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης
πέτρας, Χριστὸν δὲ εἶναι τὴν πέτραν φάσκει, τίς πεισθήσεται Μαρ- b
κίωνος τῇ ἀνοίᾳ, τοῦ σκοτίζοντος ἑαυτοῦ τὸν νοῦν καὶ τῶν ἀκουόντων αὐτοῦ, ἀλλότριον φάσκειν τὸν Χριστὸν τῶν ἐν νόμῳ γενομένων, ὁμολογουμένων δὲ παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκήσει; φάσκει δὲ ὁ ἀπόστολος μὴ ἐν τοῖς πλείστοις τὸν | Χριστὸν c P358
ηὐδοκηκέναι, πάντως διὰ παράνομον πρᾶξιν τῶν αὐτῶν. εἰ δὲ οὐκ ηὐδόκησεν ἐν τοῖς κατὰ τὸν νόμον παράνομα ἐργασαμένοις, ἄρα ἀγανακτεῖ πρὸς τοὺς τοιούτους, ὡς αὐτοῦ δεδωκότος τὸν νόμον, καὶ διδάσκει ἑαυτοῦ τὸν νόμον ὑπάρχειν, καιρῷ δοθέντα καὶ δικαίως ἐξυπηρετηθέντα ἄχρι τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. πρέπον γάρ ἐστιν
οἰκοδεσπότῃ καθ᾽ ἕκαστον καιρὸν ἁρμοδίως ἐπιτάσσειν τοῖς ἑαυτοῦ οἰκέταις τὰ πρέποντα. εὐθὺς δὲ ἐπιφέρει λέγων »ταῦτα δὲ τύποι d
ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν«· οὐχὶ κατὰ πάντων τὴν ψῆφον διεξιών. καὶ πόθεν οἶδας e
ταῦτα, ὦ ἀπόστολε; ἐπιφέρει »ὡς γέγραπται« φήσας »ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν | παίζειν«. ἄρα γοῦν ἀληθὴς ἡ γραφή, D372
ἐξ ἧς καὶ τὸν ἔλεγχον κατὰ τῶν ἀνόμων ὁ ἀπόστολος λαμβάνει.
εἶτα πάλιν | »μηδὲ πειράζωμεν τὸν κύριον«. ὁ δὲ Μαρκίων ἀντὶ τοῦ f Ö654

V M

1 f *καὶ πάντες — πόμα* < S. 122, 4 f **5** *κἀκεῖνοι* S. 122, 8 **6** *ὡς* S. 122, 9] *καθὼς* V M **8** *ἕως ὅπου*] *ὅπου* aus *ἕως ὅπου* V corr *ὅπου* M **9** *ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ* < S. 122, 11 **12** *νεφέλην* *] *νεφέλης* V M **17** *τὸν* U] *τῶν* V M **25** *ἕκαστον, καστον* auf Rasur V corr **32** *ἑξῆς* M **33** *πειράζωμεν, ω* aus *ο* V corr *πειράζομεν* M

»κύριον« Χριστὸν ἐποίησε. κύριος δὲ καὶ Χριστὸς ταὐτὸν ὑπάρχει, κἂν
μὴ δοκοίη τῷ Μαρκίωνι, προϋποτεταγμένης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπωνυμίας
ἐν τῷ εἰπεῖν »ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐ-
τῶν ηὐδόκησε«. διεξιὼν δὲ πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος πᾶσαν τὴν g
τοῦ κεφαλαίου ὑπόθεσίν φησιν »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκεί-
νοις, ἐγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νουθεσίαν«. εἰ τοίνυν τὰ τυπικῶς ἐκείνοις
συμβεβηκότα ἐγράφη ἡμῖν εἰς νουθεσίαν, ὁ γράψας τὰ γεγονότα τότε
εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐπεμελεῖτο ὢν καὶ τὴν νουθεσίαν ἐποιεῖτο, τὸ
μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. ὁ δὲ μὴ θέλων κακῶν ἐπιθυ- h
μητὰς ἡμᾶς εἶναι ἄρα ἀγαθὸς ὑπάρχει καὶ οὐ κακός. ἐν οἷς γὰρ
ὑπάρχει, ἐν τούτοις προτρέπεται ἡμᾶς εἶναι, ὁ αὐτὸς ἀγαθὸς θεὸς
ὢν καὶ δίκαιος, ὁ τῶν προγραφέντων θεὸς καὶ τῶν μετέπειτα νου-
θετουμένων, κτιστὴς ὢν τῶν πάντων καὶ δημιουργὸς καὶ νομοθέτης
καὶ δωρητικὸς τῶν εὐαγγελίων καὶ καθοδηγὸς τῶν ἀποστόλων.

ι καὶ ιη σχόλιον. »Τί οὖν φημι; ὅτι ἱερόθυτον τί ἐστιν ἢ εἰ-
δωλόθυτον τί ἐστιν; ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ«.
προσέθετο δὲ ὁ Μαρκίων τὸ ἱερόθυτον.

ι καὶ ιη ἔλεγχος. »Τί οὖν φημι; εἰδωλόθυτον | τί ἐστιν; ἀλλ' a P 359
ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις θύουσι καὶ οὐ θεῷ«. οὐκ ἀπηγόρευσε τὸν
παλαιὸν τῶν πατέρων χρόνον ὁ ἀπόστολος ἕως αὐτοῦ καὶ ἕως ἐνέ-
στηκεν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τοὺς εἰς τὰ εἴδωλα θύοντας δαι-
μονίοις θύειν καὶ οὐ θεῷ. οὐκ ἄρα κατέκρινε τῶν θεῷ θυσάντων, b
ὅτε χρεία θυσιῶν ἦν. κατακρίνει δὲ τοὺς θύοντας εἰδώλοις, οὐ διὰ
τὸ θύειν ἀλλὰ διὰ τὸ ἀντὶ | θεοῦ εἰδώλοις θύειν. οὔτε γὰρ θύουσιν, D 373
ἵνα τροφὴν ἑαυτοῖς ἐκ θεοῦ κεχαρισμένην εἰς μετάληψιν ἐργάσωνται,
ἀλλὰ δαίμοσι θύοντες καὶ ματαιοφροσύνῃ *. σὺ δέ, ὦ Μαρκίων, c
προσέθηκας τὸ ἱερόθυτον, νομίσας ἀπὸ τοῦ μεμίχθαι τὰ δύο ὀνόματα,
ἱεροῦ τε καὶ εἰδώλου, συνάπτεσθαι τῶν δύο τρόπων τὴν σχέσιν. καὶ
οὐκ ἔστιν τοῦτο. εἰ μὲν γὰρ μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὴν καινὴν διαθήκην d
ἐθύετο τῷ Χριστῷ κατ' ἰδίαν καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ζῷα ἀνεφέρετο,
πιθανὸν ἄν σοι ηὑρίσκετο τὸ τῆς συκοφαντίας ψεῦδος, ὡς τῶν νῦν

15 I Kor. 10, 19 f

V M **15—17** vgl. S. 122, 13—15

1 *κύριος δὲ καὶ Χριστὸς*] *Χριστὸν δὲ καὶ κύριον* V | *ὑπάρχειν* V **7** *δὲ* hinter *ἐγράφη* getilgt V **7 f** *ὁ γράψας — νουθεσίαν*[1] < M **7** *τὰ γεγονότα τότε* am Rande nachgetragen V[corr] **8** *τὸ*] lies *τοῦ*? * **15** *ἱερόθυτον, ἱερο* auf Rasur statt *εἰδωλο* V[corr] **17** *προσέθετο — ἱερόθυτον* < S. 122, 14 f **21** *ἀπὸ*] *διὰ*? Jül. **23** *ὅτε*] *ὅτι* M **24** *θεοῦ* Pet.] *θεῷ* V M **26** * ⟨*δουλεύουσιν*⟩ *

θεῷ θυόντων Χριστῷ θυόντων, τῶν δὲ τότε θυσάντων ἐν τῷ ἱερῷ Ἱεροσολύμων καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις θυόντων ὁμοῦ συναπτομένων καὶ δαίμοσι θυόντων καὶ οὐχὶ θεῷ. μηδενὸς δὲ θύσαντος ζῷα Χριστῷ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας καὶ καινῆς διαθήκης, φανερὰ ἡ παρὰ σοὶ προσθήκη. | εἰ δὲ καὶ φύσει ἔκειτο ἡ λέξις ἐν τῷ ἀποστόλῳ περὶ e Ö656
ἱεροθύτου καὶ εἰδωλοθύτου, ὅμως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκρίνετο παρὰ τοῖς τὸν εὔλογον λογισμὸν κεκτημένοις, καταχρηστικῶς λεγομένης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν τῶν ἀεὶ τὸ εἴδωλον ἱερὸν καλούντων.

Καὶ πανταχόθεν διέπεσέ σου ἡ ψευδήγορος διάνοια, ἀποδειχθείσης f
τῆς ἀληθείας, ὅτι οἱ θύοντες εἰδώλοις (ἤτοι κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἱερόθυτον ὃ ἐποίουν ἢ ποιοῦσι *) ψεῦδος ἐργαζόμενοι δαιμονίοις θύουσι καὶ οὐχὶ θεῷ· ἀλλ' οὐχ οἵ ποτε κατὰ νόμον θύσαντες δικαιότατα. νῦν δὲ μηκέτι τούτου γενομένου, αὐτοῦ θέλοντος, ὡς g
καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ἔλεγεν »ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρεις καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν;« καὶ πάλιν »αἱ θυσίαι σου οὐχ ἡδυνάν μοι« | καὶ ἄλλοτε »ἆρόν σου τὰς P360
θυσίας, Ἰσραήλ, καὶ φάγετε κρέα. οὐ γὰρ ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς | χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐ- D374
τοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου περὶ θυσιῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐνετειλάμην αὐτοῖς, ἕκαστον ποιεῖν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον«· αὐτοῦ δὲ λέγοντος h
ὅτι οὐκ ἐνετειλάμην καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ λέγοντος τῷ Μωυσῇ ὅτι »ἕκαστος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐὰν προσενέγκῃ θυσίαν ἐκ βοῶν ἢ προβάτων, ἄρσεν ἄμωμον προσφερέτω« καὶ πάλιν »ἐάν τις ἁμάρτῃ καὶ γένηται ἓν τινι πλημμελείᾳ, προσαγάγῃ πρόβατον« καὶ πάλιν »ἐὰν ἁμάρτῃ ὁ λαός, προσενέγκῃ μόσχον«, ἔδειξε μὲν εὐπροσδέκτως αὐτὸν κομίζεσθαι τὰς ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ λαοῦ ποτε τελεσθείσας θυσίας,

15 Jerem. 6, 20a — **17** Jerem. 6, 20c — **17—21** Jerem. 7, 21ff — **23** vgl. Lev. 22, 18f — **24** vgl. Lev. 5, 17f — **25f** vgl. Lev. 4, 13f

V M

3 *δαίμοσι θυόντων* Corn.] *δημοσιευόντων* V M **6** *ὅμως* *] *ὁμοῦ* V M | *ἐκρίνετο* Pet.] *ἔκρινε* V M **12** *ὃ ἐποίουν ἢ ποιοῦσι ψεῦδος* am Rande nachgetragen V^{corr} | *ἢ*] lies *καὶ*? * | * ergänze etwa ⟨*καλεῖται ἢ εἰδωλόθυτον, ὅμως*⟩ * **13** *οὐχὶ*] *οὐ* M | *ἀλλ' οὐχ οἱ* am Rande nachgetragen V^{corr} | *θύσαντες* auf Rasur V^{corr} **13f** nach *δικαιότατα* Rasur von 6 Buchstaben V **14** *νῦν δὲ* auf Rasur V^{corr} | *νῦν δὲ — γενομένου*] ein Nachsatz fehlt | *αὐτοῦ*] *τοῦ θεοῦ*? * **15** *Ἱερεμίου, ηρεμι* auf Rasur V^{corr} **17** *θυσίαι σου οὐχ*] *θυσίαις οὐχ* M | *οὐχ, χ* auf Rasur V^{corr} **27** *ποτε* am Rande nachgetragen V^{corr} | *ποτε τελεσθείσας*] *ὑποτελεσθείσας* M

οὐκ αὐτοῦ ἐπιδεομένου τούτων οὐδὲ θέλοντος ταῦτα, ἀλλὰ συγκαταβαίνοντος αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ καὶ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος προλήψει, ἵνα ἀπὸ τῆς πολυθείας εἰς τὴν περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ γνῶσιν μετενέγκῃ τὴν τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν. ἐπειδὴ γὰρ ἰσχυρῶς ἐτεθεμελίωτο i
*ἡ διάνοια αὐτῶν ἐν τῇ θυσίᾳ ὡς ἐν εὐσεβείᾳ, τῇ ὑπὲρ ἱλασμῶν ἑαυτῶν καὶ σωτηρίας εἰδώλοις προσφερομένῃ, εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ χαλεπῶς φέρειν διὰ τὴν συνήθειαν, τοῦ ἀποστρέψαι * τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς αὐτοῦ ὄνομα ἀπὸ τῆς πολυθέου φαντασίας, ἠθέλησε τὰ κατ᾽ ἔθος αὐτοῖς γινόμενα εἰς αὐτὸν μεταλλάξαι, ἵνα λοιπὸν γνόντες τὸν ἕνα καὶ πιστεύσαντες ἀσφαλῶς τῷ ἑνὶ παρ᾽ αυτοῦ ἀκούσωσιν »μὴ φάγομαι κρέα ταύρων ἢ αἷμα τράγων πίομαι;« καί »μὴ τεσσαράκοντα ἔτη θυσίαν προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ;«. καίτοι γε πολλῶν θυσιῶν τότε προσ|ενεχθεισῶν, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ* k Ö658
αὐτῷ προσέφερον, καίτοι γε αὐτοῦ δεχομένου καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ αὐτῶν προσφερόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀναχθεῖσαν συνήθειαν, ἕως μεταλλεύσῃ καθελκύσας ἀπὸ συνηθείας πολλῶν εἰς τὸν ἕνα καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς λοιπὸν μάθωσιν ὅτι οὔτε ἔχρηζεν οὔτε χρήζει καὶ λοιπὸν ἀποκόψῃ διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τῆς | l D375
τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως τῶν θυσιῶν, τῆς μιᾶς θυσίας τελειωσάσης τὰς προϋπαρξάσας πάσας, ἥτις ἐστὶ θυσία Χριστοῦ, ὅτι »τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός« κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἧς θυσίας καὶ Πάσχα καὶ διδασκαλίας παιδαγωγὸς ἐγένετο ὁ νόμος, | P361
ὁδηγῶν διὰ τὸν τύπον καὶ ἀποκαθιστῶν εἰς τὴν ἐντελεστέραν διδασκαλίαν.

ια καὶ ιθ σχόλιον. »Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν θεοῦ ὑπάρχων«.

ια καὶ ιθ ἔλεγχος. Εἰκόνα οὐ μόνον τὸν ἄνθρωπον θεοῦ ὁρίζεται ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ δόξαν. τὴν κόμην δὲ ὑποτιθέμενος σωματικήν, οὖσαν κατ᾽ ἰδίαν ἐν σώματι καὶ οὐκ ἐν ψυχῇ, οὐκ ἀλλότριον ἄρα θεοῦ τὸ ποίημα ὁρίζεται τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ ὁμολογεῖν αὐτὸν τὰ ἀπὸ παλαιᾶς ἐν καινῇ πληρούμενα διαθήκῃ.

11 Psal. 49, 13 — **11f** Amos 5, 25 — **21** I Kor. 5, 7 — **22** vgl. Gal. 3, 24 — **25** I Kor. 11, 7 (15)

V M **25f** vgl. S. 122, 16

5 *ἐν*^{2} < V | *ὑπὲρ*] *περὶ* V **7** * ergänze etwa ⟨*ἕνεκα αὐτοὺς διὰ τοῦ συγχωρῆσαι*⟩ * **9** *ἔθος* *] *ἔτος* V M **10** *ἀκούσωσιν* *] *ἀκούσωμεν* V M **11** *πίο///μαι*, *o* aus *ω* V^{corr} **16** lies *μεταλλάξῃ*? Öh.; wohl nicht nötig **23** *διὰ τοῦ τύπου*? Jül. | *τὴν* < M **31** *διαθήκης* M

ιβ καὶ κ σχόλιον. »*Ἀλλὰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα*«.

ιβ καὶ κ ἔλεγχος. Εἰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, οὐκ ἄλλον δὲ θεὸν ὁ ἀπόστολος κηρύσσει ἀλλὰ τὸν ὄντα, ὁμολογεῖ δὲ τὸν θεὸν τὸ σῶμα τοῖς μέλεσι κεκερακέναι, οὐκ ἄλλον οἶδεν θεὸν ἀλλ' ἢ τὸν δημιουργόν, αὐτὸν ἀγαθὸν καὶ κτιστὴν καὶ δίκαιον, πάντων ποιητήν, ἐξ ὧν πάντων ἓν ἔργον ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τοῖς μέλεσιν ὑπ' αὐτοῦ καλῶς κεκερασμένος.

ιγ καὶ κα σχόλιον. Πεπλανημένως ὁ Μαρκίων ⟨μετὰ τό⟩ »*ἀλλὰ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι*«, *προσέθετο* »*διὰ τὸν νόμον*«.

ιγ καὶ κα ἔλεγχος. Ἆρα καὶ αἱ γλῶσσαι ἐκ τοῦ χαρίσματος τοῦ a
*πνεύματός εἰσι. γλώσσας δὲ ὁποίας λέγει ὁ ἀπόστολος; * ὅπως γνῶ⟨σιν οἱ⟩ τὰς φωνὰς τὰς Ἑβραΐδας τὰς διαφόρως καὶ ποικίλως ἐν ἑκάστῃ λέξει καλῶς μετὰ σοφίας ποικιλθείσας, ἀλλὰ καὶ τὴν κομπώδη γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων αὐχοῦντες, τὸ ἀττικίζειν καὶ αἰολίζειν καὶ Δωρικῶς φθέγγεσθαι, * τινὲς τῶν παρὰ τοῖς | Κορινθίοις τὰς πτύρ-* D376
σεις καὶ στάσεις | ἐργασαμένων, οἷς ἡ ἐπιστολὴ ἐπεστέλλετο. καὶ ὠμο- b Ö660
*λόγησε μὲν χάρισμα εἶναι πνευματικὸν τὸ ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσι κεχρῆσθαί τε καὶ τὸν νόμον διδάσκειν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα κομπώδη καθελὼν τῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ἔφησεν μᾶλλον γλώσσαις αὐτὸν αὐτῶν λαλοῦντα διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ ἀνατεθραμμένον, ὧν Ἑβραίων τὰ γράμματα ἐν ἐπαίνοις τίθησι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ὄντα χαρίσματα * |· διὸ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν [καὶ] Τιμοθέῳ γράφων ἔλεγεν* P362
»*ὅτι ἀπὸ νεότητος ἱερὰ γράμματα ἔμαθες*«. *ἔτι δὲ προστιθεὶς ⟨πρὸς⟩* c

1 I Kor. 12, 24 — **8** I Kor. 14, 19 — **12** zum Sinn vgl. haer. 69, 68, 4 *ὅπως καθέλοι ⟨τὸν τῦφον⟩ τῶν αὐχούντων τὴν Ἑβραΐδα καὶ καταξιώσῃ καὶ ἑτέρας γλώσσας εἰς πλήρωσιν τῶν περὶ αὐτοῦ ῥητῶν* — **21 f** vgl. Phil. 3, 5 Act. 22, 3 — **25** II Tim. 3, 15

V M **1** vgl. S. 122, 17 **8—10** vgl. S. 122, 18 f

5 *καὶ* vor *πάντων* ausradiert V corr **7** *κερασάμενος* M **8** *ὁ Μαρκίων* < S. 122, 18 | *⟨μετὰ τό⟩* * **9** *προσέθετο* *, vgl. S. 169, 23 f] *ἑτέρως δὲ* V M u. S. 122, 19 **12** * *⟨»ἐν ἐκκλησίᾳ« λέγει ὁ ἀπόστολος,⟩* * **12 f** *γνῶ⟨σιν οἱ⟩* *] *γνῶ οὐ* V M **14 f** *τὴν κομπώδη γλῶσσαν, ν δη αν* auf Rasur V corr **16** *διορικῶς* V *δοριστικῶς* M | * ergänze etwa *⟨ὅτι οὐ μίαν μόνον γλῶσσαν προσίεται ὁ θεὸς ἐν ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐνόμιζον⟩* *, vgl. haer. 69, 68, 4 **17** *ἐργασαμένων, ένων* auf Rasur V corr **17 f** *ὁμολόγησε* M **22** *Ἑβραίοις* aus *Ἑβραίων* V corr, *Ἑβραίοις* M **24** * *⟨ὑποδείκνυσιν⟩* * | *καὶ*[1] < V | *[καὶ]* * **25** *ἔτι* Dind.] *ὅτι* V M | *⟨πρὸς⟩* *

τοὺς ἀπὸ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ῥητόρων ὁρμωμένους τὰ ἴσα φάσκων ὁμοίως ἔφη »πάντων πλέον ὑμῶν λαλῶ γλώσσαις«, ἵνα δείξῃ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας αὐτὸν ἐν πείρᾳ ὑπερβαλλόντως γεγενῆσθαι. καὶ γὰρ καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ σημαίνει αὐτὸν ὑπάρχειν ἐν προπαι- d
δείᾳ, οὗ * οὐκ ἠδυνήθησαν Ἐπικούρειοι καὶ Στωϊκοὶ ἀντιστῆναι, ἀνατρεπόμενοι διὰ τῆς λογίως παρ' αὐτοῦ ἀναγνωσθείσης τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφῆς τῆς ἐπιγεγραμμένης »τῷ θεῷ ἀγνώστῳ«, ῥητῶς ἀναγνωσθείσης παρ' αὐτοῦ καὶ εὐθὺς μεταφραστικῶς ῥηθείσης »ὃν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν«, καὶ πάλιν φήσαντος »εἶπέν e
τις ἴδιος αὐτῶν προφήτης·

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί«,

ἵνα τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ, ἀρχαῖον ὄντα φιλόσοφον καὶ κτιστὴν τοῦ παρὰ Κρησὶν εἰδώλου· ἀφ' οὗπερ καὶ Καλλίμαχος ὁ Λίβυς τὴν μαρτυρίαν εἰς ἑαυτὸν συνανέτεινε, ψευδῶς περὶ Διὸς λέγων·

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο, σὺ δ' οὐ θάνες· ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

καὶ ὁρᾷς πῶς διηγεῖται περὶ γλωσσῶν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, »ἀλλὰ θέ- f
λω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ νοΐ | μου« τουτέστιν διὰ τῆς ἑρμηνείας D377
»φράσαι«. ὡς ὁ προφήτης ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰς τὸν νοῦν προκεχορηγημένα φέρων εἰς φῶς διὰ τῆς προφητείας ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας, οὕτως κἀγὼ ⟨θέλω⟩, φησί, λαλῆσαι εἰς ἀκοὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ οἰκοδομὴν καὶ μὴ διὰ τοῦ κόμπου Ἑλληνίδος τε καὶ Ἑβραΐδος ἑαυτὸν οἰκοδομεῖν τὸν εἰδότα καὶ οὐχὶ τὴν ἐκκλησίαν δι' ἧς ἐπίσταται γλώσσης. σὺ g
δὲ προσέθηκας, ὦ Μαρκίων, τό »διὰ τὸν νόμον«, ὡς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος »θέλω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ ⟨λαλῆσαι⟩ διὰ τὸν νόμον«. αἰδέσθητι, | Βαβυλὼν δευτέρα καὶ καινὴ Σοδόμων πολυμιξία. ἕως Ö662
πότε συγχεῖς τὰς γλώσσας; ἕως πότε τολμᾷς κατὰ τῶν ὑπὸ σοῦ

5 vgl. Act. 17, 18ff (6, 10) — **9ff** Tit. 1, 12 — **11f** vgl. Diels, Vorsokratiker³ 68 B 1 u. A 1; II 188, 31ff u. 186, 1ff. 13ff — **15** Hymn. in Jov. 8f (vgl. Clemens Al. protr. 37, 4; I 28, 9f Stählin u. Hieron. ep. 70, 2, 2; S. 701, 9ff Hilberg)

V M

5 *etwa ⟨τῇ σοφίᾳ κηρύσσοντος τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἀθήναις⟩ *, vgl. Z. 9 φήσαντος **7** τῆς ἐπιγεγραμμένης τῷ θεῷ ἀγνώστῳ Dind.] τῆς ἀντὶ ἀγνώστω ἐπιγεγραμμένης τῶ θεῶ ἀγνώστως VM | ῥητῶς *] ῥητορικῶς VM **8** αὐτοῦ + θεῶ VM (vgl. Z. 7) **12** κτιστὴν *, nach Diog. I 112 u. 115, vgl. Diels, Vorsokratiker³ II 186, 1. 13] μίθρα VM (θ auf Rasur V corr) **14** ψευδῶς] sofern er selbst Zeus für unsterblich erklärt, vgl. cat. in Tit. VII 90, 8ff Cramer (Klosterm.) **19** ἁγίῳ + ⟨τὰ⟩? * | προκεχωρημένα, γη V corr **21** ⟨θέλω⟩ * **25** ⟨λαλῆσαι⟩ * **26f** ἕως — γλώσσας am Rande nachgetragen V corr **27** συνέχεις M

μηδὲν ἀδικουμένων; ζητεῖς γὰρ βιάσασθαι ἀγγελικὰς δυνάμεις, ἐκβαλὼν
τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας | φάσκων τῷ Λὼτ τῷ P363
ἁγίῳ »ἐξάγαγε τοὺς ἄνδρας«. καὶ ὃ ἐπιχειρεῖς κατὰ σεαυτοῦ ἐπιχει- h
ρεῖς, τοὺς δὲ λόγους τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκβαλεῖς, ἀλλὰ σεαυτὸν πα-
τάσσεις ἐν ἀορασίᾳ καὶ ἐν νυκτὶ ἐζοφωμένῃ διάγεις, ψηλαφῶν τὴν
θύραν καὶ μὴ εὑρίσκων ἕως ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος καὶ ἴδῃς τὴν ἡμέραν
τῆς κρίσεως· ἐν ᾗ καὶ τὸ πῦρ ἀπαντήσεται τῇ σῇ ψευδηγορίᾳ. τοῦτο
γάρ σε ἐκδέχεται, ὡς ὁρᾷς. οὔτε γὰρ κεῖται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ⟨τό⟩ i
»διὰ τὸν νόμον« καὶ παρὰ σοῦ τοῦτο πεποιήτευται. εἰ δὲ καὶ ἔλεγεν
ὁ ἀπόστολος »διὰ τὸν νόμον«, συναδόντως ἔλεγεν τῷ ἑαυτοῦ κυρίῳ,
οὐχ ἵνα καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλ᾽ ἵνα πληρώσῃ.

ιδ καὶ κβ σχόλιον. »Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι ἐν ἑτερογλώσ-
σοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον«.

ιδ καὶ κβ ἔλεγχος. Εἰ μὴ ἐπλήρωσε κύριος τὰ ἐν τῷ νόμῳ a
προειρημένα, τίς ἦν χρεία τὸν ἀπόστολον ὑπομνῆσαι τὰ ἀπὸ νόμου
ἐν καινῇ διαθήκῃ πληρούμενα; ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸς ἦν
ὁ καὶ τότε | ἐν νόμῳ λαλήσας καὶ κατὰ ἀπειλὴν ὁρίσας αὐτοῖς λέγων D378
»διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ,
καὶ ὤμοσα εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου«· διὸ καὶ ἐν ἑτερο-
γλώσσοις ἐπηγγείλατο λαλῆσαι αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐλάλησε, καὶ οὐκ εἰσῆλ-
θον. τοῦτο γὰρ εὑρίσκεται λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς »ὑμῖν δέδοται b
τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες
μὴ βλέπωσι« καὶ τὰ ἑξῆς. πανταχοῦ τοίνυν ἐν τῇ καινῇ τὰ ἀπὸ πα-
λαιᾶς πληρούμενα παντί τῳ σαφές ἐστιν ὅτι οὐχ ἑτέρου θεοῦ καὶ
ἑτέρου θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ αἱ δύο διαθῆκαι συνίστανται.

ιε καὶ κγ σχόλιον. »Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν· οὐ
γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ
ὁ νόμος λέγει«.

ιε καὶ κγ ἔλεγχος. Εἰ κατὰ τὸν νόμον διατάσσεται ὁ ἅγιος τοῦ a
θεοῦ ἀπόστολος τὴν εὐταξίαν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἄτακτος
ὁ νόμος, ἀφ᾽ οὗπερ τὴν εὐταξίαν μετακομίζεται οὐδὲ ἀλλοτρίου θεοῦ

3 Gen. 19, 5 — **4ff** vgl. Gen. 19, 11 — **11** vgl. Matth. 5, 17 — **12** I Kor. 14, 21 — **18** Psal. 94, 10f — **19f** vgl. I Kor. 14, 21 (Deut. 28, 49 Jes. 28, 11f) — **21** Mark. 4, 11f — **26** I Kor. 14, 34

V M **12f** vgl. S. 122, 20f **26—28** vgl. S. 123, 1—3

3 vor κατὰ + καὶ M **3f** κατὰ — ἐπιχειρεῖς am Rande nachgetragen V corr S ⟨τό⟩ * **9** σοῦ *] σοὶ V M **13** ἐν S. 122, 20] < V M **23f** lies wohl τῶν . . . πληρουμένων * **26** ἐν ταῖς ἐκκλησίαις S. 123, 1 **27** ἐπιτέτραπται S. 123, 1f] ἐπιτρέπεται V M

ὑπάρχει ὁ νόμος, τὴν γυναῖκα καθυποτάξας τῷ ἀνδρί. συναρέσκει γὰρ καὶ τῷ ἀποστόλῳ τοῦτο ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας νομοθεσίᾳ, ὥς φησι· | »καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει«. ποῦ δὲ εἶπεν ὁ νόμος ἀλλὰ ἐν b P364
τῷ εἰπεῖν τὸν θεὸν πρὸς τὴν Εὔαν εὐθύς »πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ
5 ἀποστροφή σου καὶ αὐτός σου κυριεύσει«; εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, ἀλλὰ ἐν|τεῦθεν ἡ ἀρχή. εἰ τοίνυν ἀπὸ τότε ἡ γυνὴ ὑπετάγη c Ö664
ἐκ προστάγματος θεοῦ τῷ ἀνδρὶ καὶ ἀκολούθως ὁ ἀπόστολος καθυποτάσσει ταύτην, οὐκ ἀντιθέτως τῷ ποιήσαντι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα θεῷ καὶ αὐτὸς κελεύων δείκνυσιν ἐξ ἅπαντος ὅτι τοῦ αὐτοῦ
10 [θεοῦ] ὑπάρχει ὁ ἀπόστολος νομοθέτης θεοῦ, οὗ καὶ ὁ νόμος ἦν καὶ ἡ πᾶσα παλαιὰ διαθήκη, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἡ καινὴ διαθήκη, τουτέστιν αἱ δύο διαθῆκαι, αἱ | τὴν γυναῖκα τότε καὶ νῦν καθυποτάξασαι τῷ D379
ἀνδρὶ δι' εὐσεβῆ καὶ ἀντίρροπον εὐταξίαν.

ις καὶ κδ σχόλιον. Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· »γνωρίζω δὲ
15 ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. καὶ ὅτι »εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον« καὶ τὰ ἑξῆς. »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε«, »ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ«. »ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος
20 εἰς νῖκος«.

ις καὶ κδ ἔλεγχος. »Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, a
ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. εἰ εὐηγγελίσατο καὶ αὐτὸ πάλιν γνωρίζει, οὐκ ἄλλο τι εὐαγγέλιον οὔτε ἄλλη γνῶσις μετὰ τὴν μίαν καὶ τὸ ἕν, ὅπερ ἓν τυγχάνει διὰ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων καὶ τῶν ἀποστόλων,
25 ἵνα ἐλέγξῃ τὸν Μαρκίωνα τὸν μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἥκοντα, μετὰ χρόνους τοῦ καλουμένου Ὑγίνου, τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἑνάτου γενομένου ἀπὸ τῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ

4 Gen. 3, 16 — **14** I Kor. 15, 1. 17. 11. 3f. 54f — **25 ff** vgl. haer. 27, 6, 7; I 310, 5ff haer. 41, 1, 5; II 91, 1f haer. 42, 1, 7; II 94, 21f u. Irenaeus adv. haer. I 27, 1; I 214f Harvey *Κέρδων . . . ἐπιδημήσας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου ἕνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος* III 4, 2f; II 17f Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου ὃς ἦν ἕνατος ἐπίσκοπος . . . Marcion autem illi succedens invaluit sub Aniceto, decimum locum episcopatus continente*

V M **14—20** vgl. S. 123, 4—9

10 [θεοῦ] * | ὑπάρχει] ἡ καινὴ ἔχει M **20** εἰς νῖκος S. 123, 9] < V M **23** ἄλλο τι *] ἄλλοθεν V M **24** ὥπερ aus ὅπερ V corr ὥπερ M | Ἓν τυγχάνει Pet.] ἐντυγχάνει V M **26** Ὑγίνου *, vgl. oben S. 94, 21 *μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον . . . οὗτος δὲ ἕνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου*] Ἀνικήτου V M **27** ἐ///νάτου, ν ausradiert V corr | ἀπὸ τῆς τῶν am Rande nachgetragen V corr

Παύλου τελειώσεως. διὸ ἐπασφαλιζόμενος ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἔλεγεν b
»κἂν τε ἡμεῖς ἢ ἄγγελος εὐαγγελίσηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε,
ἀνάθεμα ἔστω«, γινώσκων πνεύματι ἁγίῳ ὅτι μέλλει Μαρκίων καὶ οἱ
κατ' αὐτὸν διαστρέφειν τὴν ὁδὸν τὴν καλῶς ἡδραιωμένην. ὅθεν c
οὐκέτι εἶπεν »εὐαγγελίζομαι ὑμῖν«, ἀλλὰ »γνωρίζω ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον«,
οὐκ ἄλλο ὄν, ἀλλὰ »ὃ ἤδη εὐηγγελισάμην ὑμῖν«, οὗ τὴν ὑπόμνησιν ὑμῖν
ποιοῦμαι. »γνωρίζω ὑμῖν τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, | εἰ κατέχετε, P365
ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε«. εἰ μὴ γὰρ κατέχετε, ὡς ἐκήρυξα ὑμῖν,
χωρὶς αὐτοῦ εἰκῇ ἐπιστεύσατε. »εὐηγγελισάμην γὰρ ὑμῖν ὅτι Χριστὸς d
ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς καὶ ὅτι τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγήγερται, κατὰ τὰς γραφὰς« καὶ οὐ κατὰ μῦθον καὶ οὐδὲ
κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μελ|λόντων ἀφ' ἑαυτῶν λαλεῖν ἃ μὴ γέ- D380
γραπται· οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἀφ' ἑαυτῶν λέγουσι μὴ ἐγηγέρθαι, Μαρ-
κίων δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσιν ἀφ' ἑαυτῶν δοκήσει πεπονθέναι καὶ
τετάφθαι, ἐγὼ δὲ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς. εὐθὺς γὰρ e
ἐπιφέρει λέγων »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε, ὅτι Χρι-
στὸς ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ« καὶ εὐθύς
»εἰ νεκροὶ | οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται καὶ εἰ Χριστὸς Ö666
οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν«. καὶ μετὰ ταῦτα πάντα f
»δεῖ γὰρ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν
τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν«. καὶ οὐκ εἶπεν τὸ θνητὸν τοῦτο χω-
ρῆσαι τὴν ἀθανασίαν ἢ τὸ φθαρτὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀφθαρσίαν,
ἀλλὰ τὸ θνητὸν καὶ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν.
ποῖον δέ ἐστι θνητὸν ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ οὐ χωρῆσαν ἐν αὐτῷ μόνον g
ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ οἰκειῶσαν καὶ μέλλον ἐνδύσασθαι τὴν ἀθανασίαν,
οὐ τοῦ σώματος ἀποβαλλομένου καὶ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ ἀποθνῃσκού-
σης ἐνδυομένης ἀθανασίαν, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ ἐνδυομένου ἀθανασίαν
καὶ τοῦ φθαρτοῦ ἀφθαρσίαν τουτέστιν τοῦ σώματος; αὐτοῦ γὰρ καὶ
θάνατός ἐστι καὶ φθορὰ πρόσκαιρος, διὰ τὴν λύσιν τὴν ἐπενεχθεῖσαν
αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς. ὅτι δὲ περὶ τῶν μελλουσῶν φησιν h
ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς ὑποσχέσεως τὸ πληροῦσθαι

2 Gal. 1, 8 — **7** I Kor. 15, 1a. 2 — **16** I Kor. 15, 11. 3 — **18** I Kor. 15, 16. 14 **20** I Kor. 15, 53

V M

4 ἑδραιωμένην aus ἡδρεωμένην V corr ἑδραιωμένην M **14** ἀφ', ἀ auf Rasur V corr **15** τετάφθαι, φθ auf Rasur V corr τεθάφθαι M **23** ἀλλὰ — ἀφθαρσίαν < M | φθαρτὸν] ἄφθαρτον V **24** ἐν < M **25** οἰκειῶσαν *] οἰκῆσαν VM **27** τοῦ θνητοῦ ἐνδυομένου ἀθανασίαν am Rande nachgetragen V corr **28** ἀφθάρτου hinter φθαρτοῦ getilgt V corr **31** ἐν αὐτῷ] ἑαυτῷ M

μέ⟨λλον⟩ σημαίνει λέγων »τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος«, ἵνα σημάνῃ τὴν τότε μέλλουσαν ἔσεσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν· ἐπειδὴ κατεπόθη ὁ θάνατος ἀπὸ μέρους ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀναστάντων (»ἀνέστη γὰρ πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων, ὥς φησι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν«), τότε δὲ εἰς νῖκος καταπίνεται, ὅτε ἀπὸ πάντων καθολικῶς ἀφαντοῦται. | P 366 D 381

Τῆς πρὸς Κορινθίους β̄· αὕτη δὲ τρίτη κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίωνι, μετηλλαγμένως δὲ διὰ τὸ πρώτην παρ' αὐτῷ τετάχθαι τὴν πρὸς Γαλάτας.

ᾱ καὶ κ̄ε̄ σχόλιον. »Οσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναί· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ«.

ᾱ καὶ κ̄ε̄ ἔλεγχος. Διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ σώθητι, **a** *ὦ Μαρκίων. εἰ δὲ σὺ οὐκέτι δύνασαι (τετελεύτηκας γάρ), οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες ἀνοιξάτωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ σοῦ ὡς ἀπὸ ἑρπετοῦ δεινοῦ καὶ λυμαινομένου τοὺς ἐγγίζοντας. εἰ γάρ »ὅσαι ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί«, ἐπαγγελίας δὲ θεοῦ* **b** *οἶδεν ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἄρα γε ἐν Χριστῷ τὸ ναὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ πληρώματος ἐβεβαιοῦτο. οὐκ* **c** *ἀλλότριος οὖν ὁ Χριστὸς τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ τοῦ θεοῦ τοῦ λαλήσαντος ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν Χριστῷ τὰς αὐτοῦ ἐπαγγελίας πεπλη|ρωκότος. ἀλλ' οὐδὲ ἀντίθετος ὁ Χριστὸς τῷ θεῷ* Ö 668 *τῷ δεδωκότι νόμον καὶ προφήτας. διὰ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ τὰς ἐπαγγελ-* **d** *θείσας ὑποσχέσεις ναὶ γίνεσθαι, διὰ τοῦτο, φησί, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ· θεοῦ μὲν πατρὸς ἐπαγγειλαμένου, Χριστοῦ δὲ [τοῦ] καὶ βεβαιοῦντος καὶ † κυρίου τὸ ἀμὴν περιποιουμένου δι' αὐτοῦ ἐν τοῖς δι' αὐτοῦ τῇ ἐπαγγελίᾳ βεβαιωθεῖσιν καὶ ἐπεγνωκόσιν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν νόμῳ λελαληκότα καὶ ἐν εὐαγγελίῳ τοῖς πεπιστευκόσι*

1 I Kor. 15, 54 — **4** Matth. 27, 52f — **11** II Kor. 1, 20

V M **11f** vgl. S. 123, 11f

1 *μέ⟨λλον⟩* Pet.] *με* V M **11** *ὅσαι γὰρ* S. 123, 11 vgl. Z. 17] *πᾶσαι γὰρ αἱ* V M | vor *θεοῦ* + *τοῦ* M **12** *δι'* oben drüber V corr **14** *ὑπὸ*] *ἀπὸ* V **15** *ἀποτηθέντες* M **17** *ὅσα* V M | vor *θεοῦ* + *τοῦ* M **18** vor *διὰ* + *⟨τὰς⟩*? * **19** lies *τοῦ πληρώματος τῶν ἐπαγγελιῶν*? * **24** *ναὶ* Öh.] *εἶναι* V M **25** *διὰ* vor *τοῦ* durchgestrichen V corr | *[τοῦ]* * **26** *† κυρίου*] lies wohl *κυρίως* oder *⟨ὡς⟩ κυρίου ⟨τοῦ πνεύματος⟩* * | *τὸ* aus *τω*, *θῶ* (vor *ἀμὴν*) durchgestrichen V corr; vielleicht *τῷ θεῷ* vor *τὸ ἀμὴν* einzusetzen * **27** *ἐπεγνωκόσιν* *] *ἐπιγνωσθεῖσιν* V M

δεδωρημένον τὰ σωτήρια, τοῖς λέγουσιν δι᾽ αὐτοῦ λέγοντος Χριστοῦ, »ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο ἡ εὐδοκία ἐνώπιόν σου«.

$\overline{\beta}$ καὶ $\overline{\kappa\varsigma}$ σχόλιον. »Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπών· ἐκ σκότους φῶς λάμψει«. | D 382

$\overline{\beta}$ καὶ $\overline{\kappa\varsigma}$ ἔλεγχος. Οὐ κηρύσσουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ **a** Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον. διὸ οὐκ ἔνι αἵρεσις οὐδὲ ἐκκλησία εἰς ὄνομα ἀποστόλων ἀνηγορευμένη. οὐδέποτε γὰρ ἠκούσαμεν ἢ Πετρίους ἢ Παυλίους ἢ Βαρθολομαίους ἢ Θαδδαίους, ἀλλὰ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἓν κήρυγμα πάντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ αὐτοὺς κηρύσσον ἀλλὰ | Χριστὸν Ἰησοῦν **b** P 367 κύριον. διὸ καὶ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας οἱ πάντες ἓν ἐπέθεντο, οὐχ ἑαυτῶν ἀλλὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξαμένων Χριστιανῶν καλεῖσθαι· ὅπερ ἐστὶν ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα ⟨ὄνομα⟩ ἀλλὰ Χριστοῦ, Χριστιανῶν οὖσα ἐκκλησία, οὐ Χριστῶν ἀλλὰ Χριστιανῶν, τοῦ μὲν ἑνὸς ὑπάρχοντος, τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Χριστιανῶν καλουμένων. μετὰ ταύτην δὲ καὶ **c** τοὺς αὐτῆς κήρυκας πᾶσαι *, οὐκέτι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος * φαινόμεναι διὰ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων Μανιχαίων καὶ Σιμωνιανῶν καὶ Οὐαλεντίνων καὶ Ἐβιωναίων· ὧν εἶ καὶ σύ, Μαρκίων, ὑπάρχεις, καὶ σοῦ τὸ ὄνομα ἐπικέκληνται οἱ ὑπὸ σοῦ ἠπατημένοι, ὡς σεαυτὸν κηρύξαντος καὶ οὐχὶ Χριστόν. εἶτά φησιν »ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπών· ἐκ **d** σκότους φῶς λάμψει«. ὁ θεὸς δὲ ποῖος ἀλλ᾽ ὁ εἷς ὁ ἐν τῷ προφήτῃ δείξας ἐκ σκότους φῶς, τουτέστιν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίας καὶ ἀγνωσίας φῶς καὶ γνῶσιν ἐν Χριστῷ λάμψαν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τῶν ποτε ἐθνῶν εἰδωλολατρούντων, νῦν δὲ θεὸν ⟨ἐπεγνωκότων⟩ τὸν τότε ἐν τῷ προφήτῃ προεπαγγειλάμενον τὸ φῶς ἑαυτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ λάμψαι, ὡς οὐκ ἀλλοτρίου ὄντος παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· ὡς ἡμῖν ἔθος γέγονε | πείθειν σε, ὦ Μαρκίων, ἀφ᾽ ὧν ἔχεις Ö 670 γεγραμμένων λειψάνων τοῦ εὐαγγελίου, καὶ μὴ ὑπὸ σοῦ ἀπατᾶσθαι.

2 Matth. 11, 26 — **3** II Kor. 4, 5. 6a — **12f** vgl. Act. 11, 26

V M **3—5** vgl. S. 123, 13—15

1 *τοῖς λέγουσιν* *] *τῶν λεγόντων* V M **2** *ὅτι οὕτως ὁ πατὴρ* vor *ὅτι οὕτως* durchgestrichen V^{corr} | *ἡ* < M **4** *κύριον* < V | *ὁ*^{1} S. 123, 14] < V M **9** *Βαρθολομίους*, *α* oben drüber V^{corr} **10** *κηρύσσων* V **14** ⟨*ὄνομα*⟩ * **17** * etwa ⟨*αἱ αἱρέσεις ἀνεφύησαν*⟩ * | * etwa ⟨*ὑπάρχουσαι, ἀλλότριαι δὲ*⟩ * **21** *φησιν* *] *φασιν* V M **22** *λάμψει* *] *λάμψαι* V M **23** *φῶς* am Rande nachgetragen V^{corr} **25f** ⟨*ἐπεγνωκότων*⟩ * **26** *προεπηγγειλάμενον* M

γ̄ καὶ κ̄ζ̄ σχόλιον. »Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. ἐξέκοψεν δὲ τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«. | D383

γ̄ καὶ κ̄ζ̄ ἔλεγχος. Οὐ δοθήσεταί σοι τόπος ἐν οἷς ἂν τολμήσειας. κἂν a
τε γὰρ ἐκκόψῃς τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«, φαίνεται ἡ τῆς προγεγραμμένης λέξεως ἀκολουθία. ἀπὸ τοῦ γάρ »ἐπίστευσα, διὸ b
καὶ ἐλάλησα« εὐθὺς τὰ ἴσα ἐπενέγκας ὁ ἀπόστολος ἔφη »ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. παντὶ δέ τῳ σαφές ἐστι τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντεκαιδεκάτῳ c
ψαλμῷ ἐν τῷ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀλληλουία ἔχοντι, τῆς δὲ τοῦ Δαυὶδ βίβλου ὄντι καὶ ὑπ' αὐτοῦ προπεφητευμένῳ, ὁ λόγος τοῦ »ἐπίστευσα«
ἐστὶ γεγραμμένος. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλαβε τὸ ῥητὸν καὶ ὁμοίως d
ἔφη τό | »διὸ καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ λαλοῦμεν«, εἷς ὢν τοῦ ἀριθμοῦ P368
τῶν ἀποστόλων· ὅθεν οὐ λέγει »διὸ καὶ ἐπίστευσα καὶ ἐλάλησα«, ἀλλά »ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«, ἵνα ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων
ἀποστόλων συνάψῃ. καί φησιν »ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα«, ἵνα e
δείξῃ τὸ ἐν τῷ Δαυὶδ λαλῆσαν πνεῦμα τὸ αὐτὸ ὂν πνεῦμα καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἀφ' οὗπερ τότε ἐκεῖνος προφητεύων ἐπίστευεν, ἐν
ᾧ πνεύματι καὶ αὐτοὶ ὄντες πιστεύουσι καὶ λαλοῦσι. πολλὴ δὲ f
*ἀδικία καὶ πλεονεξία ὡς εἰπεῖν * διανοημάτων. τοῦ γὰρ ἀποστόλου ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα φάσκοντος, πῶς ἡ τοῦ Μαρκίωνος ἄνοια, ὁμολογοῦσα τοῦτον τὸν λόγον τὸν ἅγιον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τολμᾷ λέγειν ἄλλο εἶναι τότε τὸ πνεῦμα καὶ ἄλλο τὸ ἐν τοῖς ἀποστόλοις;*

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους δ̄ ἐπιστολῆς· οὕτως γάρ ἐστι παρὰ τῷ Μαρκίωνι κειμένη, ἵνα μηδὲν ὀρθὸν παρ' αὐτῷ εἴη.

ᾱ καὶ κ̄η̄ σχόλιον. »Ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου | δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ D384
νόμου δικαιωθήσονται«.

ᾱ καὶ κ̄η̄ ἔλεγχος. Εἰ ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο- a
λοῦνται, σωτηρίας ὁ νόμος παραίτιος φυλαττόμενος καὶ μὴ ἐῶν τοὺς

1 II Kor. 4, 13 — **11** vgl. Psal. 115, 1 — **26** Röm. 2, 12f

V M **1—3** vgl. S. 123, 16f **26—29** vgl. S. 118, 4—7

2 *διὸ* nachgetragen V corr, < S. 123, 17 **11** *προφητευμένῳ*, *πε* oben drüber V corr **16** *ἀποστόλων* < M **17** *τὸ*[1] U] *τῷ* V M **20** * etwa ⟨*τῶν τοῦ ἀγύρτου*⟩ * **23** *τὸ*[2]] *τε* M **28** *τοῦ*[1] < V | *ἀλλὰ* V | *τοῦ*[2] S. 118, 6] < V M **30** *ᾱ*] *ια* V M, *ι* von späterer Hand durchgestrichen V

φυλάττοντας ἀπόλλυσθαι. καὶ εἰ οἱ διὰ νόμου ἁμαρτήσαντες διὰ νόμου κριθήσονται, ἄρα κριτὴς τῶν παραβάσεων ὁ νόμος, οὐκ ἀπωλείας | ὢν ἀλλὰ δικαιοκρισίας, ὁσίως κρίνων τοὺς παραβεβηκότας. »οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ νόμου δίκαιοι παρὰ θεῷ, ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται«. εἰ δὲ ποιούμενος ὁ νόμος δικαιοῖ τὸν ποιήσαντα, οὐκ ἄδικος ὁ νόμος οὔτε φαῦλος, δι' ὃν οἱ τελοῦντες τὸν νόμον δίκαιοι καθίστανται. ἐκ δὲ τοῦ νόμου ἐστὶ καὶ ἡ εἰς Χριστὸν προφητευομένη πίστις, χωρὶς οὗ οὐ δικαιωθήσεται οὐδεὶς καὶ ἐν ᾧ πιστεύσας παρὰ τὴν ⟨ὑπὸ⟩ τοῦ νόμου προφητευομένην μαρτυρίαν οὐ δύναται πάλιν δικαιοῦσθαι οὐδείς, ὡς πληρώματος ὄντος τοῦ Χριστοῦ τοῦ νόμου κατὰ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον ὅτι »πλήρωμα νόμου Χριστὸς | εἰς δικαιοσύνην«, δεικνύντι ὅτι ἄνευ νόμου καὶ Χριστοῦ οὐκ ἔνι δικαιοσύνη. οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι ἄνευ Χριστοῦ δικαιωθήσονται μὴ λαβόντες Χριστὸν οὔτε σύ, Μαρκίων, δικαιωθήσῃ ἀπαρνούμενος τὸν νόμον. Ö 672 P 369 D 385 b c d

β καὶ κθ σχόλιον. »Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν«.

β καὶ κθ ἔλεγχος. Εἰ ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν περιτομὴν ὠφελήσειν, τίς ἐν τοῖς ὠφελοῦσι μῶμον θήσειεν, ἀλλὰ εἰ ἄρα ὅμοιος τῷ ὄφει γενήσεται; ἔοικας γὰρ τούτῳ, ὦ Μαρκίων· κἀκεῖνος γὰρ ἀντιστρέφων τὰ παρὰ θεοῦ εἰρημένα παρέπειθε τὴν Εὔαν λέγων »οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«. νόμον γὰρ τῇ περιτομῇ συνέδησε καὶ τὴν περιτομὴν τῷ νόμῳ συμπρέπουσαν | ἀπέδειξε καὶ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ τὸ πρόσταγμα ὑπάρχειν ὑπέφηνεν τοῦ τὴν περιτομήν ποτε δεδωκότος καὶ νόμον εἰς βοήθειαν δεδωκότος, ἀφ' οὗπερ Χριστὸς πιστευόμενος τὰ τέλεια τοῖς πιστεύουσι λαλεῖν τε καὶ ποιεῖν παρέχεται. a b

γ καὶ λ σχόλιον. »Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ«.

γ καὶ λ ἔλεγχος. Εἰ ἡ γνῶσις μόρφωσιν ἔχει, ἀπὸ δὲ τῆς μορφώσεως τὸ εἶδος φαίνεται, οἱ δὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ οἴδασιν ἀπὸ τῆς μορφώ- a

12 Röm. 10, 4 — **16** Röm. 2, 25 — **23** Gen. 3, 4 — **28** Röm. 2, 20b

V M **16—18** S. 118, 8f **28f** S. 118, 10f

8 *χωρὶς οὗ* sc. *Χριστοῦ* **9** ⟨*ὑπὸ*⟩ * **10** *οὐδεὶς* *] *ὁ καὶ* V M | *ὡς*] *εἰς* M **20** *ὠφελήσειν, ἡσει* auf Rasur V corr **26** *καὶ νόμον — δεδωκότος* < M | *ἀφ' οὗπερ* + ⟨*καὶ*⟩? *

σεως τοῦ νόμου τὸ εἶδος κεκτῆσθαι, τουτέστιν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἄρα ἀλλότριος ὁ νόμος τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας. διὰ γὰρ τῆς ἐν αὐτῷ μορφώσεως ἐπέγνωσαν οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

δ̄ καὶ λᾱ σχόλιον. »Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν«.

δ̄ καὶ λᾱ ἔλεγχος. Τό »ἔτι« καὶ ⟨τό⟩ »ἀπέθανεν« οὐ δοκήσεως ἀλλὰ ἀληθείας ἐστὶ σημαντικόν. εἰ γὰρ δόκησις ἦν, τίς χρεία τοῦ »ἔτι« λέγε|σθαι, δυναμένου τοῦ Χριστοῦ πάντοτε καὶ τότε καὶ νῦν Ö 674
δοκήσει φαίνεσθαι καὶ μὴ λέγεσθαι »ἔτι ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν«; ἀπὸ τοῦ γὰρ »ἔτι« τὸ τότε θανεῖν * ἀπέδωκε καὶ ἐδικαίωσε τῷ θανάτῳ, ἵνα μηκέτι χρείαν ἔχῃ θανεῖν ὁ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἅπαξ ἀποθανὼν καὶ δι' ἑαυτὸν μηκέτι ἀποθνήσκων. | P 370

ε̄ καὶ λβ̄ σχόλιον. »Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«.

ε̄ καὶ λβ̄ ἔλεγχος. Συντίθεται τῷ νόμῳ τῷ ἅγιον αὐτὸν εἶναι καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἐντολῇ γενομένῃ, τρισὶ μαρτυρίαις ἀσφαλισάμενος ταύτην, ἁγίαν αὐτὴν λέγων καὶ δικαίαν καὶ ἀγαθήν, ἵνα ἐλέγξῃ σέ, Μαρκίων, καὶ ἡμᾶς διδάξῃ τοῦ ἁγίου εἶναι τὸν νόμον, οὗ καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον εἶναι καὶ ἀγαθόν. διὸ ἀγαθοῦ | οὖσα D 386
ἐντολὴ ἀγαθὴ καλεῖται καὶ ἁγίου οὖσα ἁγία ἐστὶν καὶ δικαίου ὑπάρχουσα δικαία ἐντολὴ καλεῖται, ἑνὸς ὄντος τοῦ τότε καὶ νῦν * , τοῦ ὄντος ἁγίου καὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ. διὸ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐντολὴ ἡ ἀπὸ τότε καὶ νῦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ ἁγία ὑπάρχει καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.

ξ̄ καὶ λγ̄ σχόλιον. »Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν«.

ξ̄ καὶ λγ̄ ἔλεγχος. Εἰ ἐν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦται, πῶς σύ, ὦ Μαρκίων, τολμᾷς λέγειν τὸν νόμον ἀλλότριον τῶν κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου δικαιουμένων ἀποστόλων τοῦ θεοῦ;

5 Röm. 5, 6 — **12** vgl. Röm. 6, 10 — **14** Röm. 7, 12 — **26** Röm. 8, 4

V M **5 f** vgl. S. 118, 12f **14 f** vgl. S. 118, 14f **26 f** vgl. S. 118, 16

2 τῆς γνώσεως Corn.] τοῦ νόμου V M **7** ⟨τό⟩ * **11** * etwa ⟨φαίνεται, δι' οὗ ἅπαξ τὸ ὄφλημα ὑπὲρ ἡμῶν⟩ * **13** ἑαυτὸν aus ἑαυτῶν V corr **16** τῷ² *] τὸ V M **22** * etwa ⟨κηρύσσοντος⟩ *

ξ καὶ λδ σχόλιον. »Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι«-

ξ καὶ λδ ἔλεγχος. Εἰ εἰς δικαιοσύνην Χριστὸς ἐλήλυθεν παντὶ a
τῷ πιστεύοντι, οὐ τοῦ νόμου τελειουμένου, εἰ μὴ Χριστὸς τελειώσῃ
τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ, οὐκ ἄρα τελειωθήσεσθε, ὦ Ἰουδαῖοι, ἐν νόμῳ
μένοντες, ἐὰν μὴ Χριστὸν ἐνδημήσαντα πιστεύσαντες ὑποδέξησθε.
ἀλλὰ οὐδὲ σύ, Μαρκίων, δυνήσῃ σωθῆναι ἐν Χριστῷ, τὴν ἀρχὴν τοῦ b
κηρύγματος καὶ τὴν ῥίζαν ἀποβαλλόμενος, ὅπερ ἐστὶ νόμος, ἀφ᾽
οὗπερ Χριστὸς γινωσκόμενος τελειοῖ τὸν μὴ τὸν νόμον βδελυσσόμε-
νον ὡς ἀλλότριον Χριστοῦ ὑπάρχοντα.

η καὶ λε σχόλιον. »Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον νόμον πεπλήρωκεν«.

η καὶ λε ἔλεγχος. Εἰ διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον νόμος πλη-
ροῦται, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ὁ νόμος, ὁ κελεύων ἀγαπᾶν τὸν πλησίον·
διότι ὁ | θεὸς ἀγάπη ἐστὶν καὶ πάντα τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ κηρυττόμενα Ö676
ὁμοίως ἀεὶ κηρύττεται, καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ
διαθήκῃ. | P371
D387

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς ⟨α⟩, πέμπτης ἐπιστολῆς (οὕτω γὰρ κεῖ-
ται ἐν τῷ Μαρκίωνι), ὀγδόης δὲ οὔσης παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, τὰ πάντα
τοῦ Μαρκίωνος διεστραμμένως ἀπ᾽ αὐτῆς ἔχοντος οὐδὲν ἐξ αὐτῆς
παρεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας, ἕκτης [δὲ] κειμένης παρὰ τῷ
Μαρκίωνι, ἑνάτης δὲ οὔσης παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ὁμοίως διαστραφεί-
σης ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Μαρκίωνος, πάλιν οὐδὲν ἐξεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ξ οὔσης παρὰ τῷ Μαρκίωνι, ε̄ δὲ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ κειμένης, τάδε·

α καὶ λς σχόλιον. »Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ

1 Röm. 10,4 — **11** Röm. 13, 8b — **16** I Joh. 4, 8 — **28** Eph. 2, 11—14

V M **1f** vgl. S. 118, 17f **11f** vgl. S. 118, 19 **28**—S. **179, 6** vgl. S. 119, 4—10

4 *τελειουμένη* M **8** *ἀποβα///λόμενος, λ* ausradiert V corr **23** [*δὲ*] * **24** *ἑ//νάτης, ν* ausradiert V corr *ἐννάτης* M **28** *μνημονεύοντες* S. 119, 4] *μνημονεύετε* V M

χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν« καὶ τὰ ἑξῆς.

α καὶ λς ἔλεγχος. Τό »μνημονεύοντες« καιροῦ σημαίνει τὸ εἶδος a
καὶ ⟨τό⟩ »οἱ λεγόμενοι ὑπὸ τῆς λεγομένης« τῶν πραγμάτων τοὺς τύπους σημαίνει καὶ τό »ἐν σαρκί«, ἵνα δείξῃ τὸν τύπον τὸν ἐν τῇ σαρκὶ ἀπεκδεχόμενον τὸν τοῦ πνεύματος καιρόν, ἵνα τὰ ἐντελέστερα ἀπὸ τοῦ τύπου δείξῃ. χωρὶς γὰρ Χριστοῦ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ ἡ b
ἀκροβυστία ἀπηλλοτρίωτο, ἀπηλλοτριωμένη δὲ ξένη ἦν ἐπαγγελίας καὶ διαθήκης, καὶ οἱ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι ἐλπίδα οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἄθεοι ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀποδέδεικται ἀπὸ τῶν τοῦ ἀποστόλου ῥημάτων. ἀλλὰ σύ, Μαρκίων, οὔτε ὁρᾷς οὔτε ἀκούεις, ἐπεὶ ἂν ἐνόεις c
πόσων ἀγαθῶν παραίτιον τὸν νόμον | φάσκει ὁ ἅγιος ἀπόστολος D388
τοῖς ἐν τῷ νόμῳ πρὸς τὸν τότε καιρὸν πεπολιτευμένοις· »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οἱ ποτὲ μακρὰν νῦν ⟨ἐγενήθητε⟩ ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν.« εἰ δὲ τὰ ἀμφότερα ἐποίησεν ἓν καὶ οὐ τὸ μὲν ἀνεῖλεν τὸ δὲ ἕτερον d
συνεστήσατο, ἆρα γε οὐδὲ τὸ πρότερον ἀλλότριον αὐτοῦ | οὐδὲ τὸ P372
δεύτερον διεῖλεν ἀπὸ τοῦ πρώτου, ἀλλὰ τὰ ἀμφότερα εἰς ἓν συνήγαγεν, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ δοκήσει, ἀλλὰ ἐναργῶς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ὡς ἡ ἀσφαλὴς τοῦ ἀποστόλου ὑποδείκνυσι διδασκαλία. | Ö678

β καὶ λζ σχόλιον. »Διὸ λέγει· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«.

β καὶ λζ ἔλεγχος. Πόθεν τῷ ἀποστόλῳ τό »διὸ λέγει« ἀλλὰ a

25 Eph. 5, 14

V M **25f** vgl. S. 119, 11f

1 *ὅτι* < S. 119, 5 **2** *τοῦ Ἰσραὴλ* am Rand nachgetragen V^{corr} **4** *ἐν* S. 119, 9] < VM, aber vgl. Z. 18 u. 23 **7** *μνημονεύετε* VM **8** ⟨*τό*⟩ Klosterm. | *ἀπὸ* VM **9** *καὶ ἐν σαρκὶ* hinter *καὶ τὸ ἐν σαρκὶ* durchgestrichen V^{corr} **17** *τοῖς ... πεπολιτευμένοις* *] *τῶν ... πεπολιτευμένων* (*πεπολιτευμένον* M) VM **18** ⟨*ἐγενήθητε*⟩ * **23** lies vielleicht *ἐνεργῶς* * **25f** *καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν* < S. 119, 11 **26** *καὶ* < S. 119, 11 **27** hinter *διὸ* + *καὶ* M ausradiert V^{corr}

ἀπὸ τῆς παλαιᾶς δῆλον διαθήκης; τοῦτο δὲ ἐμφέρεται παρὰ τῷ Ἠλίᾳ. πόθεν δὲ ὥρμᾶτο ὁ Ἠλίας; ἀλλὰ εἷς ἦν τῶν προφητῶν τῶν κατὰ νόμον πεπολιτευμένων, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν ὁρμώμενος. εἰ δὲ ἐν Χριστῷ ἐπροφήτευσε τό »ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ b
5 τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«, ἄρα γε τὸ πρωτότυπον διὰ Λαζάρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπεπλήρωτο, περὶ οὗ οἱ αὐτοὶ ἀμφέβαλλον, Μάρθα καὶ Μαρία λέγουσαι »ἤδη ὄζει, τεταρταῖός ἐστι« καὶ τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου λεγόντων »μηκέτι σκύλλετε τὸν διδάσκαλον« καὶ αὐτοῦ λέγοντος »μὴ φοβεῖσθε· οὐ γὰρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ
10 καθεύδει«. σαφῶς γὰρ ἔκτοτε τὸ κήρυγμα ἐκάλει ἀνάστασιν διὰ c Χριστοῦ ἔσεσθαι καὶ τὸ ἐξουσιαστικὸν τῆς εὐχερείας ὑπεδείκνυεν, ἵνα τὸ δυνατὸν τοῦ Χριστοῦ ὑποδείξῃ, ὅτι ὡς τῷ ἀνθρώπῳ εὐχερὲς οὐ τὸν ἀποθανόντα ἀλλὰ τὸν καθεύδοντα διὰ φωνῆς ἐγεῖραι, οὕτως καὶ τῷ Χριστῷ ἦν ἑτοιμότατα τὸ εἰπεῖν· »Λάζαρε, δεῦρο ἔξω« καὶ
15 τό »κουμὶ κουμὶ ταλιθά« τουτέστιν ἀνάστηθι ἡ παῖς. δι' ὧν * καὶ d ἐναργῶν | ἀποδείξεων ἐσήμανεν ὁ λόγος τὴν ἡμῶν κλῆσιν ἀπὸ νεκρῶν D 389 ἔργων καὶ ὕπνου βαρέος ἡμῶν τῶν ποτε καθευδόντων, ἀνεγείροντά ⟨τε⟩ τὸν Χριστὸν καὶ διὰ τῆς κλήσεως φωτίζοντα ἡμᾶς· ἥτις γέγονε δευτέρα αὕτη σχέσις. τὸ δὲ τέλειον καὶ καθολικὸν προσδοκώμενον, e
20 ὅταν ὁ αὐτὸς ὁ λέγων »ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις«, πάντας καλέσῃ καὶ ἐγείρῃ σώματι καὶ ψυχῇ καὶ φωτίσῃ ἐν τῇ αὐτοῦ μελλούσῃ παρουσίᾳ.

γ̄ καὶ λη̄ σχόλιον. »Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν

2 Hippolyt (in Dan. IV 56; S. 328, 7 Bonwetsch vgl. de antichristo 65; S. 45, 11 Achelis u. refut. V 7, 33; S. 87, 3 Wendland) schreibt das Wort dem Jesaias (vgl. 26, 19) zu; Euthalius u. Syncellus dem Jeremias, vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 804 Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes⁴ III 365. Ob Epiphanius wirklich die Eliasapokalypse meint, erscheint fraglich. Da er ausdrücklich sagt, daß der Spruch *ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης* herstamme und mit dem *εἷς τῶν προφητῶν* doch wohl auf einen der kanonischen Propheten anspielt, ist es gewiß richtiger, bei ihm *Ἠλίας* in *Ἡσαίας*, anstatt bei Hippolyt *Ἡσαίας* in *Ἠλίας* zu verbessern — **7** Joh. 11, 39 — **8** Luk. 8, 49 — **9** Luk. 8, 50. 52 — **14** Joh. 11, 43 — **15** Mark. 5, 41 — **15ff** vgl. haer. 46, 5, 10 — **16f** vgl. Hebr. 6, 1 — **20** Joh. 11, 25 — **22** Eph. 5, 31

V M **22**—S. **181**, **2** vgl. S. 119, 13—15

2 *ὁρμᾶται* V **3** vor *νόμου* + *τοῦ* M **4** *προεφήτευσεν* aus *ἐπροφήτευσεν* V corr *προεφήτευε* M **6** *περὶ οὗ* *] *περὶ ὧν* VM **15** * etwa ⟨*σαφῶν*⟩ * **17** *βαρέος* aus *βαρέως* V corr *βαρέως* M **18** ⟨*τε*⟩ * **22** *τούτου* S. 119, 13] *τοῦ* VM

πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικί, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«, παρὰ τό »τῇ γυναικί«.

γ̄ καὶ λη̄ ἔλεγχος. Ἀποδέδεικται πολλάκις μὴ ἀλλότρια εἶναι τὰ ἐν τῷ νόμῳ τοῖς ὑπὸ | τοῦ ἀποστόλου διδασκομένοις, κἄν τε σύ, P373
ὦ Μαρκίων, παρακόψῃς τό »⟨τῇ⟩ γυναικί«. ἀπὸ τοῦ γάρ »ἔσονται εἰς σάρκα μίαν« δήλη σου ἔσται ἡ πᾶσα ῥᾳδιουργία.

Τῆς πρὸς Κολασσαεῖς, η̄ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κειμένης, παρὰ δὲ τῷ ἀποστόλῳ ζ̄ κειμένης·

ᾱ καὶ λθ̄ σχόλιον. »Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πό|σει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων ὅ ἐστιν σκιὰ τῶν Ö680
μελλόντων«.

ᾱ καὶ λθ̄ ἔλεγχος. Οὐδαμόθεν ὑποπίπτει σκιά, ὦ Μαρκίων, **a**
ἀλλ' ἢ ἀπὸ σώματος καὶ σῶμα οὐ δύναται εἶναι, σκιᾶς ἀπ' αὐτοῦ μὴ φαινομένης. ὅθεν πεισθῆναι ὀφείλουσιν οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι διὰ **b**
τῶν ἔτι παρὰ σοῦ φυλαττομένων τῆς ἀληθείας τῶν θείων γραφῶν λειψάνων, ὅτι μελλόντων ἀγαθῶν ἀποκαλύπτεσθαι οὐκ ἀλλότρια ἦν τὰ τότε δικαιώματα, προσκαίρως προστεταγμένα περὶ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ μέρους ἑορτῶν καὶ νεομηνιῶν καὶ σαββάτων· ὧν ἀγαθῶν **c**
σκιαὶ ἦσαν | τὰ προειρημένα, δι' ὧν σκιῶν τὸ σῶμα κατειλήφαμεν D390
τῶν ἐνεστώτων ἀγαθῶν, ἐν νόμῳ μὲν σκιαγραφηθέντων ἐν Χριστῷ δὲ τελειωθέντων.

Πρὸς Φιλήμονα θ̄·

οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κεῖται, παρὰ δὲ τῷ ἀποστόλῳ **a**
ἐσχάτη κεῖται· ἔν τισιν δὲ ἀντιγράφοις τρισκαιδεκάτη πρὸ τῆς πρὸς Ἑβραίους τεσσαρεσκαιδεκάτης τέτακται, ἄλλα δὲ ἀντίγραφα ἔχει τὴν πρὸς Ἑβραίους δεκάτην πρὸ τῶν δύο πρὸς Τιμόθεον καὶ Τίτον καὶ Φιλήμονα. πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα τὰ σῳα καὶ ἀληθῆ τὴν πρὸς **b**
Ῥωμαίους ἔχουσι πρώτην, οὐχ ὡς σύ, Μαρκίων, τὴν πρὸς Γαλάτας

9 Kol. 2, 16

V M **9—11** vgl. S. 119, 17f

4 *ἀπὸ* aus *ὑπὸ* V cor *ἀπὸ* M **7** *Κολοσσαεῖς* V M **10** *ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων* S. 119, 18 vgl. Z. 18] *ἐν ἑορτῇ ἢ ἐν νεομηνία καὶ σαββάτῳ* V M **13** *ἀλλ' ἢ* aus *ἀλλὰ* V corr **20** *σκιογρᾳφέντων, ηθ* V corr **24** *τισιν* Ausgg.] *τρισὶν* V M, am Rand von 1. Hd. *οὕτως εὗρον* M **25** *τεσσαρισκαιδεκάτης* M **26** vor *πρὸς*² + *τῶν* V

ἔταξας πρώτην. ὅμως ἀπὸ ταύτης τῆς πρὸς Φιλήμονα οὐδὲν παρεθέμεθα, διὰ τὸ ὁλοσχερῶς αὐτὴν ἐνδιαστρόφως παρ᾽ αὐτῷ κεῖσθαι.

Πρὸς Φιλιππησίους ῑ·

οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κεῖται ἐσχάτη | καὶ δεκάτη, παρὰ P 374
δὲ τῷ ἀποστόλῳ ἕκτη. ὡσαύτως οὐδὲ ἀπ᾽ αὐτῆς, διὰ τὸ διαστρόφως παρ᾽ αὐτῷ κεῖσθαι, οὐδὲν ἐξελεξάμεθα.

Αὕτη πεπλήρωται ἡ τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις ⟨τῆς τῶν⟩ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου καὶ τοῦ ἀποστόλου σῳζομένων λειψάνων λόγων τε ὑποθέσεως· ἀφ᾽ ἧς ἀναλεξάμενοι τὰ κατ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῦ σῳζομένων τοὺς ἐλέγχους παρεθέμεθα.

προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποστολικῷ καλουμένῳ καὶ τῆς καλουμένης πρὸς Λαοδικέας

ᾱ καὶ μ̄ σχόλιον. »Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτι|σμα, εἷς D 391
θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν«.

ᾱ καὶ μ̄ ἔλεγχος. Συναδόντως μὲν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, ὦ Μαρ- a
κίων, καὶ ταύτας τὰς κατὰ σοῦ μαρτυρίας ἀπὸ τῆς λεγομένης πρὸς Λαοδικέας συνήγαγες, ἵνα ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ | συντάγματος μάθωμεν Ö 682
ἀναγνόντες τὰ παρὰ σοὶ καὶ γνόντες τὰ κατὰ σὲ καταγνῶμεν τῶν διὰ σοῦ ἀλλοτρίως ἐπινενοημένων τριῶν ἀνάρχων ἀρχῶν διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας ἐχουσῶν. οὐχ οὕτως γὰρ ἔχει ἡ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου b
ὑπόθεσις καὶ ἠσφαλισμένον κήρυγμα, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ σὸν ποιήτευμα. σαφῶς γὰρ ἔφη »ἕνα κύριον, μίαν πίστιν, ἓν βάπτισμα, c
ἕνα θεὸν τὸν αὐτὸν πατέρα πάντων, τὸν αὐτὸν ἐπὶ πάντων, τὸν αὐτὸν διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι«, διά τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἐν πᾶσιν ἀποστόλοις καὶ ἐν τοῖς καθεξῆς.

Αὕτη μὲν ἡμῶν ἡ προθεωρηθεῖσα ἐν τοῖς προειρημένοις ⟨σύν- **13**, 1
ταξις⟩, ἀναλεχθεῖσιν ἀπὸ τῆς παρ᾽ αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι ἔτι σῳζομένης

4f vgl. oben zu S. 105, 9ff — **13** vgl. Eph. 4, 4

V M **13f** vgl. S. 120, 4f

7 ⟨τῆς τῶν⟩ * **13** *βάπτισμα* + *εἷς Χριστός* VM, < S. 120, 4 u. Z. 22f **17** hinter *συνήγαγες* noch einmal *κατὰ σοῦ μαρτυρίας* V | *συντάγματος* *] *σφραγίσματος* VM **26f** ⟨σύνταξις⟩ *

γραφῆς, ἧς τὴν ἀνάλεξιν σκοπήσας τις ἐκπλαγείη τὰς ⟨τοῦ⟩ μεγαλο-
δώρου θεοῦ οἰκονομίας. ἑκάστου γὰρ πράγματος διὰ τριῶν μαρτυ- 2
ριῶν ἐπιβεβαιουμένου καὶ συνισταμένου, ὡς ἐνταῦθα ψιλῶς ὁ θεὸς
ἐχαρίσατο συνάψαι (ὡς ἔφην) ἡμᾶς κατὰ οἰκονομίαν ἑβδομήκοντα μὲν
ὀκτὼ μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, τεσσαράκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ
ἀποστόλου; καὶ ταύτας παρ' αὐτῷ εἰς ἔτι καὶ δεῦρο σῳζομένας τε 3
καὶ ⟨οὐκ⟩ ἀμφιβαλλομένας, ὡς εἶναι τὰς πάσας ἑκατὸν δεκαοκτώ,
ἀντιλεγούσας δὲ πάσας τῇ αὐτοῦ Μαρκίωνος γνώμῃ, ὡς ἀπὸ προσώ-
που ὀνόματος κυρίου διὰ τῶν δεκαοκτὼ καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδεξίου
εὐλογίας διὰ τῶν ἑκατόν. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλης περισσῆς πρὸς ἐπὶ 4
τούτοις * ἐκτὸς τοῦ εὐαγγελίου | καὶ τοῦ ἀποστόλου· οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ P375
ἐλεεινοτάτῳ Μαρκίωνι ἀπὸ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ταύτην τὴν | μαρτυ- D392
ρίαν λέγειν, ἀλλὰ τῆς πρὸς Λαοδικέας, τῆς μὴ οὔσης ἐν τῷ ἀποστό-
λῳ. αἷς μὴ ἐντυγχάνων ἠλιθίως ὁ κτηνώδης καὶ ἐν πολλοῖς πεσὼν 5
ὁ τάλας οὐχ ὁρᾷ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ὁμολογουμένην. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω περὶ τούτου. πῶς γὰρ 6
ἠδύνατο οὗτος, ἐπαγγειλάμενος ἔχειν τι τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ
ἀποστόλου, μὴ οὐχὶ κἂν ὀλίγα τῆς γραφῆς σῴζειν ῥήματα; ὅλου γὰρ 7
τοῦ σώματος ζῶντος ὡς εἰπεῖν τῆς θείας γραφῆς, ποῖον ηὗρισκε
μέλος νεκρὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἵνα παρεισαγάγῃ ψεῦδος κατὰ
τῆς ἀληθείας; ἀλλ' ὡς εἰπεῖν ἐλῴβησε καὶ ἀκρωτηριάσας παρέκοψε 8
πολλὰ τῶν μελῶν, κατέσχεν δὲ ἔνιά τινα παρ' ἑαυτῷ. καὶ αὐτὰ δὲ
τὰ κατασχεθέντα ἔτι ζῶντα | οὐ δύναται νεκροῦσθαι, ἀλλ' ἔχει μὲν Ö684
τὸ ζωτικὸν τῆς ἐμφάσεως, κἂν τε μυρίως παρ' αὐτῷ κατὰ λεπτὸν
ἀποτμηθείη.

14. Ἔτι δὲ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπεμνήσθημεν ὡς τινὲς ἀπὸ τῶν **14, 1**
αὐτῶν Μαρκιωνιστῶν, εἰς βυθὸν βλασφημίας παραπεπτωκότες καὶ
ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν δαιμονιώδους διδασκαλίας ἐμβρόντητοι παντάπασι
γεγονότες καὶ οὗ ἐδόκουν κυρίου μόνον κἂν δι' ὀνόματος μνημονεύειν

2f vgl. Deut. 19, 15 Matth. 18, 16 II Kor. 13, 1 — **8ff** gemeint ist $\overline{\iota\eta}$ = Ἰησοῦς u. $\overline{\alpha}$ = ἀμήν. Letzteres ergibt jedoch genau gerechnet nur 99; daher die Bemerkung wegen des „überschüssigen" Zeugnisses

V M

1 ἧς Pet.] εἰς VṀ | ⟨τοῦ⟩ μεγαλοδώρου *] μεγαλοδώρους VM; aber in V vorher Rasur, vielleicht τοῦ ausradiert **7** ⟨οὐκ⟩ Pet. **11** * etwa ⟨ἐλέγχεται τῆς⟩ * **14** αἷς (sc. μαρτυρίαις) *] οἷς VM **16** τούτω M **19** ζῶντος Corn.] σώζοντος VM **21** ἀλλ' ὡς Corn.] ἀλλοίως VM | ἀκροτηριάσας M **23** ἔχει Pet.] ἐκεῖ VM **26** πάντα < M

καὶ αὐτοῦ ἀθυρογλώσσως ἑτέρως τὴν αὐτοῦ θεότητα ἀποστρέφοντες, τὸ ὄνομα τῆς ἄνωθεν γεννήσεως κακίζειν οὐκ ἐντρέπονται. τινὲς **2** γὰρ αὐτῶν τετολμήκασιν, ὡς ἔφην, αὐτὸν τὸν κύριον εἶναι υἱὸν τοῦ πονηροῦ λέγειν οὐκ αἰσχυνόμενοι, ἄλλοι δὲ οὐχί, ἀλλὰ τοῦ κριτοῦ τε καὶ δημιουργοῦ· εὐσπλαγχνότερον ⟨δὲ⟩ γεγονότα καὶ ἀγαθὸν ὄντα **3** καταλεῖψαι μὲν τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα κάτω (πῆ μὲν λεγόντων τὸν δημιουργόν, ἄλλων δὲ τὸν πονηρόν), ἄνω δὲ ἀναδεδραμηκέναι πρὸς τὸν ἐν ἀκατονομάστοις τόποις ἀγαθὸν θεὸν καὶ αὐτῷ προσκεκολλῆσθαι· πεμφθέντα δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ πρὸς ἀντιδικίαν **4** τοῦ ἰδίου πατρὸς ἐλθόντα τὸν | *Χριστὸν* [καὶ] καταλῦσαι αὐτοῦ τὰ D393 πάντα ὅσα ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ αὐτοῦ ἐνομοθέτει, ἤτοι ὁ λαλήσας ἐν τῷ νόμῳ ἤτοι ὁ τῆς κακίας θεὸς ὁ παρ᾽ αὐτῶν ἐν τῇ τρίτῃ ἀρχῇ ταττόμενος. ἄλλως γὰρ καὶ ἄλλως ἐκτίθενται ὡς ἔφην, ἄλλος μὲν τὸν δημιουργὸν λέγων, ἄλλος δὲ τὸν πονηρόν. | P376

15. Ταῦτα δὲ δῆλα παντί τῳ σύνεσιν κεκτημένῳ ὑπάρχει, ὅτι **15, 1** ἀκαθάρτου πνεύματός ἐστιν ἡ φρόνησις καὶ ἡ διδασκαλία καὶ οὔτε χρεία ἦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι ἢ ἔλεγχον παριστᾶν καταντικρὺ Μαρκίωνος τοῦ ἑαυτοῦ κατὰ πάντα τὴν ἐπιλησμονὴν τῆς ζωῆς ποιησαμένου. φωραθήσεται γὰρ παρὰ πᾶσι τοῖς συνε- **2** τοῖς τὸ βλάσφημον αὐτοῦ κενοφώνημα καὶ τολμηρὸν τῆς ἀπωλείας ἐνέργημα. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ εἰώθαμεν μὴ ἐᾶν ἀκανθῶν τόπον, ἀλλὰ **3** ἐκτέμνειν τῇ τοῦ θεοῦ μαχαίρᾳ, »τῇ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον ⟨τομωτέρῳ⟩ καὶ διικνουμένῃ ἄχρι μερισμῶν ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν« κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὀλίγα καὶ εἰς τοῦτο εἰπεῖν οὐκ ἀποκνήσομεν.

16. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι εἰ ἀγαθὸς ἐκ πονηροῦ γεγένηται, οὐκέτι **16, 1** τῶν ἀρχῶν σταθήσεται ὁ λόγος. δύναται γὰρ καὶ ὁ αὐτοῦ πατήρ, εἰ πονηρός ὑπάρχει (ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἀγαθός ἐστι), μεταβληθῆναι τὴν γνώμην, ὥσπερ ὁ ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγεννημένος μεταβέβληται. τὸ δὲ ἕτε|ρον· εἰ ὅλως ἦλθεν ὁ μονογενὴς ἀνθρώπους σῶσαι καὶ **2** Ö686 ληστὴν εἰσαγαγεῖν εἰς παράδεισον καὶ τελώνην καλέσαι ἀπὸ τελωνίου

3 war im Bisherigen noch nicht erwähnt — **22** Hebr. 4, 12 — **31** vgl. Luk. 23, 43 — vgl. Matth. 9, 9ff

V M

1 [καὶ]? * | [αὐτοῦ²]? * **5** ⟨δὲ⟩ * **8** ἀκατρνομάστοις, ο aus ω V corr **10** [καὶ] καταλῦσαι *] καὶ καταλύοντα V M | τὰ über der Linie nachgetragen V corr **22** τῇ ... μαχαίρᾳ aus τὴν ... μάχαιραν V corr **23** ⟨τομωτέρῳ⟩ * **25** ἀποκνήσο///μεν, ο aus ω V corr ὀκνήσομεν aus ὀκνήσομαι M

εἰς μετάνοιαν καὶ πόρνην ἀλείφουσαν αὐτοῦ τοὺς πόδας ἰάσασθαι ἀπὸ πορνείας, ἔτι δὲ καὶ ⟨ἄλλα⟩ ἀγαθὰ πράττει, διότι ἀγαθὸς ὑπάρχει καὶ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων, πολλῷ οὖν μᾶλλον ἔδει ἐπὶ τὸν **3**
ἴδιον αὐτοῦ πατέρα τὸν οἰκτον αὐτοῦ ἀναλαβεῖν καὶ αὐτὸν πρῶτον μεταθεῖναι εἰς τὸ σωτηριῶδες, ἵνα πρῶτον τὸν πατέρα αὐτοῦ μεταβαλὼν τελείως | ἐνδείξηται τὴν τελείαν ἀγαθότητα, τὸν πατέρα αὐτοῦ D 394
οἰκτείρας, ὡς καὶ γέγραπται »ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν πρῶτον εἰς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως«, πόσῳ γε μᾶλλον ἐλεᾶν τοὺς ἑαυτῶν πατέρας.

Τὸ δὲ ἕτερον ἔτι προστέθεικα τῇ φράσει καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῷ **4**
πρὸς τὸν Μαρκίωνα, ὅτι εἰ μὲν τοῦ ἑνός ἐστιν υἱὸς καὶ πρὸς τὸν ἕτερον προσέφυγεν, οὐ πιστὸς παραδεχθήσεται παρὰ τῷ ἑτέρῳ. ὁ **5**
γὰρ συνείδησιν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα μὴ φυλάξας οὐδὲ παρὰ τῷ ἑτέρῳ πιστευθήσεται ἀπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῦ προαγόντως πεπραγμένων. ἀλλὰ καὶ ἄλλως πάλιν· ἆρά γε τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ κατη- **6**
γορήσει⟨ς⟩ πάλιν, ὦ Μαρκίων, δι᾽ ἀπορίαν τοῦ πεμπομένου μὴ δυνηθέντος σῶσαι τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ σῳζομένους | καὶ παρ᾽ αὐτοῦ διὰ P 377
Χριστοῦ ἐλεηθέντας; εἰ μὴ γὰρ ἀπέφυγε κατὰ τὸν τοῦ Μαρκίωνος **7**
λόγον ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν ἄνω θεόν, οὐκ ηὐπόρει ὁ ἀγαθὸς θεός τινα ἀποστεῖλαι, εἰ μὴ ἐν προσκρούσει ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ, ὡς ὁ Μαρκίων λέγει, πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν γεγένηται. καὶ ἄλλως **8**
δέ· εἰ τοῦ δημιουργοῦ υἱός ἐστιν, ἀντίκειται δὲ τῇ δημιουργίᾳ καὶ τῷ τοῦ πατρὸς ἔργῳ, πρῶτον μὲν ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοὺς ἀνθρώπους [πρῶτον] εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι, ἵνα ἀφανίσῃ τὸ ἔργον τὸ ἀπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς δεδημιουργημένον, ὡς ἀντίδικος γενόμενος τῆς τοῦ πατρὸς διαθέσεως· ἢ πάλιν λαβὼν δύναμιν ἰάσεως καὶ θεραπείας **9**
καὶ σωτηρίας ὤφειλεν ἐνδείξασθαι εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα πρὸ πάντων τὴν τῆς φιλανθρωπίας ἐργασίαν καὶ πρῶτον πεῖσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ κατ᾽ αὐτὸν γενέσθαι, ἵνα γενόμενος αὐτῷ τε καὶ τῷ αὐτοῦ πατρὶ ἀγαθὸς τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σωτηρίας ⟨αἰτία⟩ ἡ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης γένηται. ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἔχει ὡς ὁ **10**
τούτου κενοφωνούμενος μυθώδης λόγος *. οὔτε γὰρ τρεῖς ἀρχαὶ οὔτε

1 vgl. Luk. 7, 37ff — **7** Gal. 6, 10

V M

2 *πορνείας*] *πονηρίας* V | ⟨*ἄλλα*⟩ * | *διότι* *] *θεὸς* VM **7** *ὡς* nachgetragen V^{corr} **9** *προστέθεικα* aus *προστέθηκα* V^{corr} **14f** *κατηγορήσει⟨ς⟩* * **16** *δυνηθέντος* + ⟨*ἄλλως*⟩? * | *παρ᾽ αὐτῶ*[1] VM **17** *κατὰ τὸν* am Rand nachgetragen V^{corr} **23** [*πρῶτον*] * **29** ⟨*αἰτία*⟩ * **31** * etwa ⟨*περιέχει*⟩ *

ἄλλος πατὴρ Χριστοῦ οὐδὲ κακίας ἐστὶ γέννημα· | μὴ γένοιτο. φησὶ 11 D395
γάρ »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«. καὶ εἰ μὲν νόθως
λέγει πατέρα ἔχειν, οὐ δύναται αὐτοῦ ὁ νόθος πατὴρ καλούμενος ἐν
αὐτῷ εἶναι οὐδὲ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. ὁ δὲ κατὰ φύσιν αὐτοῦ πατέρα 12
ἀεὶ ἀγαθὸν καὶ θεὸν ἀεὶ καὶ πάντων δημιουργόν, ἐν αὐτῷ δὲ ὄντα
καὶ σὺν αὐτῷ ὑπάρχοντα διδάσκων καὶ ἀληθεύων, κατὰ τοῦ Μαρ-
κίωνος τὴν | ἀπειλὴν διεξέρχεται λέγων »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς Ö 688
τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπ᾽ αὐτὸν μένει«. ἤδη δὲ ἐν 13
πολλαῖς μαρτυρίαις ἐδείξαμεν τὸν ἕνα ὄντα θεόν, τὸν πατέρα τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαθὸν ὄντα καὶ ἀγαθὸν γεννήσαντα,
ἀγάπην ὄντα καὶ ἀγάπην γεννήσαντα, πηγὴν ὄντα ζωῆς καὶ ζωῆς
πηγὴν γεννήσαντα (»παρὰ σοὶ γὰρ πηγὴ ζωῆς« φησὶν ἡ γραφή),
ἀλήθειαν ὄντα καὶ ἀλήθειαν γεννήσαντα, φῶς ὄντα καὶ φῶς γεν-
νήσαντα, ζωὴν ὄντα καὶ ζωὴν γεννήσαντα ἀνάρχως καὶ ἀιδίως καὶ
ἀχρόνως. καὶ ἐλήλεγκται κατὰ πάντα ἡ τοῦ Μαρκίωνος πλάνη.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων καὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος 14
ἀνατροπῆς διὰ πολλῆς καὶ ἀληθινῆς συστάσεως ἐν θεῷ ἡμῖν κατ ειρ- P378
γασμένης πάλιν ἐπὶ τὰς ἑξῆς, ταύτης τῆς νυνὶ ὡς μεγάλης ἀσπίδος
καταπατηθείσης διὰ τοῦ ἀψευδοῦς λόγου τοῦ σωτῆρος τοῦ εἰπόντος
»δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν
δύναμιν τοῦ ἀντικειμένου«, ἴωμεν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ματαιοφροσύ-
νας διασκοπεῖν τε καὶ διελέγχειν ἐπιβαλώμεθα, θεὸν βοηθὸν ἐν ἅπασιν
ἐπικαλούμενοι. | D 396

Κατὰ Λουκιανιστῶν κγ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μγ.

1. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις Κωνσταντίνου **1, 1**
γεγονὼς τοῦ γέροντος, ὃν δῆθεν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν μάρτυσιν ἐπιψηφί-

2 Joh. 14, 10 — **7** vgl. Joh. 5, 23; Joh. 3, 36 — **12** Psal. 35, 10 — **20** Luk. 10, 19 — **24 ff** zu Lucianus (Lucanus) vgl. Tertullian de resurr. carn. 2 Hippolyt refut. VII 11; S. 190, 16f Wendland VII 37, 2; S. 223, 18 Origenes c. Cels. II 27; I 156, 7 Kötschau Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 46; S. 24, 16f Marx — **26** vgl. das sog. syrische Martyrologium zum 7. Januar

V M

5 *ἐν αυτῷ*] ἑαυτῷ V **7** *λέγων* Pet.] *τοῦ λέγοντος* VM **9** *μαρτυρίαις*] lies wohl *αἱρέσεσιν* * **11f** *πηγὴν ὄντα—ἡ γραφὴ* am Rande nachgetragen V^{corr} **11** *ζωῆς*^{1} < V **15** *ἐλήλεγκται* aus *ἐλέλεκται* V^{corr} **18** *τὰς* *] *τὰ*VM **21** *ἐχρου*(!) über *ἀντικειμένου* geschrieben V^{corr} *ἐχθροῦ* M **22** *ἐπιβαλούμενοι* aus *ἐπιβαλώμεθα* V^{corr} *ἐπιβαλλόμενοι* M **23** Unterschrift *κατὰ Μαρκίωνος* VM **24** Überschrift: *κατὰ Λουκιανιστῶν εἰκοστὴ τρίτη ἡ καὶ μγ* VM

ζονται· ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ Λουκιανός, ὁ πρόσφατός φημι, προσανέχων τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσει, περὶ οὗ ὕστερον ἐν τῇ κατ᾽ αὐτῶν ἀνατροπῇ λέξομεν· νῦν δὲ πρὸς τὸν προειρημένον ἀρχαῖον Λουκιανὸν ἀποτείνεται ὁ λόγος. οὗτος γὰρ συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Μαρ- 2
κίωνι καὶ ἀπὸ τούτου ἀποσχίσας καὶ αὐτὸς ἄθροισμα ἑαυτῷ ποιησάμενος αἱρέσεως προέστη, ἀφ᾽ οὗπερ οἱ Λουκιανισταὶ οἱ ἀρχαῖοι καλούμενοι. κατὰ πάντα μὲν οὖν κατὰ τὸν Μαρκίωνα δογματίζει, 3
κέχρηται δὲ ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν λόγος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔμφασις *. ἀρχαίων γὰρ τούτων ὄντων καὶ θᾶττον κατασβεσθέντων δυσχερὴς γεγένηται ἡμῖν, ὡς ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν, ἡ κατ᾽ αὐτοὺς ἔρευνα. ἃ δὲ ἀπὸ μέρους ἐγνώμεν τῶν αὐτοῦ ἔστι τάδε·

μετὰ τὸ συστῆναι δῆθεν ἕτερον μὲν τὸν δημιουργὸν καὶ κριτὴν 4
καὶ δίκαιον, ἕτερον δὲ τὸν ἀγαθὸν ὡσαύτως καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν, βούλεται χρῆσθαι καὶ μαρτυρίαις τισὶ κατὰ τὸν Μαρκίωνα κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόνοιαν ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν γραφῆς, φημὶ δὲ τῷ »μάταιος ὁ δουλεύων κυρίῳ« καὶ τῷ εἰρημένῳ »ἀντέστησαν θεῷ καὶ ἐσώ|θησαν«. τέλεον δὲ οὗτος παρὰ τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ 5 Ö690
διδασκαλίαν ἀπαρνεῖται τὸν γάμον καὶ ἁγνείαν ἀσκεῖ, οὐ δι᾽ ἁγνείαν ἀλλ᾽ ἵνα ἀθετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ δημιουργοῦ, διδάσκων μὴ συνάπτεσθαι γάμῳ — »ἀφ᾽ οὗ γάμος, εὐθηνία« φησί »διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν κόσμῳ τῷ δημιουργῷ γίνεται« — πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτιστοῦ διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν τῷ κόσμῳ | εὐθηνίας. φωραθή- 6 P379

4ff vgl. Hippolyt refut. VII 11; S. 190, 16 Wendland *Λουκιανός, μαθητὴς γενόμενος Μαρκίωνος, ἀπηρυθρίασεν ὁμοίως τὸν θεὸν βλασφημῆσαι*, ähnlich VII 37, 2; S. 223, 18 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus. et hic per eadem vadens blasphemiae genera eadem docet, quae Marcion et Cerdon docuerant* Filastrius haer. 46; S. 24, 16 Marx *Lucanus quidam post istum similia Marcioni statuens ac decernens, ut ille doctor ipsius Marcion* — **15** Mal. 3, 14 — **16** Mal. 3, 15 — **17** vgl. über Marcion selbst Tertullian adv. Marc. I 29 *non tingitur apud illum caro, nisi virgo nisi vidua nisi caelebs nisi divortio baptisma mercata* Hippolyt refut. VII 30, 3; S. 216, 5 Wendland *κωλύεις γαμεῖν, τεκνοῦν*; vgl. zu S. 97, 8f

V M

1 [καὶ]? * **2** κατ᾽ αὐτὸν M **3** λέξο///μεν, ο aus ω V corr **8** * etwa ⟨περιέχει, μόνον τῇ καινῇ διαθήκῃ· οὐκ οἶδα δέ, εἰ καὶ τὸ εὐαγγέλιον ὁμοίως τῷ Μαρκίωνι ῥᾳδιουργεῖ⟩ *, vgl. S. 188, 3f **9** δυσχερὴς *] δυσχερὲς VM **10** εἰπεῖν *] ἰδεῖν VM **11** ἔγνωμεν τῶν αὐτοῦ am Zeilenende nachgetragen V corr **14** κατὰ²] εἰς? * **15f** τῷ ... τῷ εἰρημένῳ *] τὸ ... τὸ εἰρημένον VM **19—21** διδάσκων μὴ—γίνεται am Rande nachgetragen V corr **20** γάμος *] γάμου VM

σεται δὲ ὁ | τοιοῦτος καὶ διελεγχθήσεται ἀπὸ μὲν τῆς ἤδη πρὸς τὸν D397
αὐτοῦ ἐπιστάτην ἀντιθέσεως, διὰ πολλῶν ποιησαμένων ἡμῶν τὴν
πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίαν τε καὶ ἀνατροπήν, ἐν ὁποίαις τε καὶ ὁπόσαις
συνάδει τὸ εὐαγγέλιον τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κύριος 7
ἡμῶν ὁμολογεῖ τὸ ποίημα τοῦ κόσμου εἶναι ἴδιον καὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ
πατρὸς εἶναι τὴν κτίσιν, ὥς γε μάλιστα συνελόντι φράσαι κορυφαι-
ότατόν τι ῥῆμα παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ εἰρημένον, τό »ἐν ἀρχῇ ἦν
ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε« καὶ
τὰ ἑξῆς.

2. Ἀλλά γε ὁ τοιοῦτος εὐθὺς ἀνατραπήσεται. εἰ γὰρ καὶ βού- 2, 1
λοιτο λέγειν ὅτι ἀντιθέσεως χάριν καὶ καθαιρέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ
δημιουργοῦ ἐνταῦθα γενομένων ἡ τοῦ γάμου αὐτῷ συνάφεια ἀθετεῖ-
ται, ἵνα μὴ τῷ δημιουργῷ συμπράξειεν, ὥστε ἀπέχεσθαι παντάπασι
τοῦ ἔργου τοῦ δημιουργοῦ, πῶς οὐχὶ ἄλογος αὐτῷ ἡ ὑπόνοια καὶ
φωρατὴ καὶ εὐθυέλεγκτος; ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τῆς κτίσεως καὶ τῆς τοῦ 2
δημιουργοῦ δημιουργίας καὶ τῶν ἐδωδῶν καὶ τῶν ἀμφίων [καὶ] τὴν
χρῆσιν πομάτων τε καὶ βρωμάτων μέτεισιν ὁ γόης καὶ ὁ ἀγύρτης
καὶ ἄλλως οὐ δυνήσεται ἐκφυγεῖν καὶ μὴ οὐχὶ τούτοις χρῆσθαι. θεὸς 3
γὰρ ὁ πάντων δεσπότης καὶ δημιουργὸς πάντων ἐπιμελόμενος καὶ
ἐπὶ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνατέλλει αὐτοῦ τὸν ἥλιον, καὶ ἐπὶ
τοὺς αὐτὸν βλασφημοῦντας καὶ ἐπὶ τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας πέμπει
αὐτοῦ τὸν ὑετὸν καὶ πάντας τρέφει, οὐκ ἀλόγῳ τινὶ καὶ ἀναισθήτῳ 4
ὁρισμῷ, ἀλλὰ ἐκδικίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ ὁρισθείσῃ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει
μακροθυμῶν καὶ ὁρισμοῖς ἰδίοις καὶ σοφίᾳ τὰ πάντα διοικῶν, ὡς
ἔστι πρέπον τῇ αὐτοῦ εἰς πάντας ὠφελείᾳ, ἵν' οἱ μετανοήσαντες τῆς
παρ' αὐτοῦ ἀμνηστίας τυχόντες τὸ σωτήριον | κτήσοιντο· εἰ δὲ ἐπι- 5 D398
μένοιεν ταῖς αὐτῶν βλασφήμοις ὑπονοίαις καὶ ματαιοφροσύναις ταῖς
μὴ ἐκ θεοῦ αὐτοῖς δοθείσαις, τὸ τηνικαῦτα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλ-
λαγήν, τοῦ αὐτεξουσίου μηκέτι αὐτοῖς συμπαραμένοντος, * ἀλλὰ οὔτε
διὰ θυμὸν αὐτοῖς τὴν τότε ἐσομένην κρίσιν οὔτε ὡς ἐν ὀργῇ ἐπιφέ-
ρων τὰ ἐσόμενα *, — ὅλα γὰρ προεθέ|σπισε | διὰ τὴν οὐκ εἴσω παθῶν 6 P380
Ö692

7 Joh. 1, 1. 2b — 20 vgl. Matth. 5, 45

V M

2 ἐπιστάτην + ⟨γενομένης⟩? * 5 [καὶ¹]? * 13 γενομένων *] λεγομένων VM
17 [καὶ] * 17f τὴν χρῆσιν *] τῆς χρήσεως V M (χρήσεως aus χρίσεως V corr χρί-
σεως M) 26 πρέπον U] πρέπων VM 27 ἀμνηστείας VM 28 βλασφημίαις
30 * etwa ⟨δικαίως αὐτοὺς ἐκδικήσει⟩ * 32 * etwa ⟨κολαστήρια⟩ *

περιεχομένην αὐτοῦ θεότητα —, ἀλλὰ δι' ἣν ἕκαστος τῶν * ἐπὶ βλάβῃ ἑαυτοῦ τι ἐργαζόμενος ἑαυτῷ παραίτιος γεγένηται *, τοῦ θεοῦ ἀναιτίου ὄντος τῆς καθ' ἡμᾶς παρεκτροπῆς τε καὶ τῆς ἐκ ταύτης καθ' ἡμῶν μελλούσης ἔσεσθαι καταδίκης.

Ἐν ἅπασιν οὖν καὶ οὗτος φωραθήσεται, ταῖς πρότερον καὶ μετέπειτα ἐγκαταμιχθεὶς αἱρέσεσιν, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ »τῶν τῆς ἀπωλείας τέκνων« ὑπάρχων, δηλούσης τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ εὐαγγελίου, φωτεινῶς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην καταυγάζοντος καὶ σῴζοντος τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἐν ἀληθείᾳ. ὡς οὖν ἐκ συντόμου † σκοποῦ ὄφιν παρακύψαντα διὰ μικροῦ τινος σκεύους ἀνελόντες θανατωθεῖσάν ⟨τε⟩ ταύτην καταλελοιπότες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, τὴν τοῦ θεοῦ συμπαραλαβόντες βοήθειαν εἰς τὸ παραστῆσαι τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν.

Κατὰ Ἀπελληϊανῶν κδ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μδ.

1. Τοῦτον τὸν προειρημένον Λουκιανὸν διαδέχεται Ἀπελλῆς, οὐχ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου συνιστώμενος, ἀλλ' ἕτερος ἐξ οὗπερ Ἀπελληϊανοί, ὧν καὶ αὐτὸς συσχολαστὴς αὐτοῦ Λουκιανοῦ καὶ μαθητὴς τοῦ προειρημένου Μαρκίωνος, ὡς ἐκ μιᾶς ῥίζης πολλῶν ἀκανθῶν ὑλομανήσασαι παραφυάδες. ἕτερα | δὲ οὗτος D399

6 vgl. Joh. 17, 12 — **15ff** zur Darstellung des Epiph. vgl. insbesondere Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2 u. 5ff; S. 454, 22ff u. 456, 11ff Schwartz Tertullian de praescr. 30. 33. 34 adv. Marc. III 11 IV 17 de carne Chr. 1. 6—8. 24 de resurr. carn. 2. 5 de anima 23. 36. Hippolyt refut. VII 38; S. 224, 1ff Wendland u. X 20; S. 280, 17ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 47 — **16** vgl. Röm. 16, 10 — **19ff** vgl. Tertullian adv. Marc. IV 17 *Marcionis de discipulo emendator* de carne Chr. 1 *Apelles discipulus et postea desertor ipsius* und Filastrius haer. 47, 1f; S. 24, 21ff Marx *interrogatus a quibusdam quomodo de fide sentiret, respondit: non mihi opus est di⟨s⟩cere a Marcione, ut duo principia adseram coaeterna; ego enim unum principium esse praedico* Apelles bei Anthimus v. Nikomedien (studi e testi V 98) *ψεύδεται Μαρκίων λέγων εἶναι ἀρχὰς δύο· ἐγὼ δέ φημι μίαν, ἥτις ἐποίησε δευτέραν ἀρχήν*

V M

1 * ⟨ἀδίκων⟩ * **2** * etwa ⟨καταδίκης πονηρίαν⟩ * **6** ἐγκαταμιχθεὶς aus ἐγκαταμειχθὴς V **7** δηλούσης + ⟨τοῦτο⟩? * **8f** καὶ σῴζοντος < M **10** † σκοποῦ] lies wohl ἐκ τῆς ὀπῆς * **11** ⟨τε⟩ * **13** Unterschrift κατὰ Λουκιανιστῶν VM **14** κατὰ Ἀπελληϊανῶν, εἰκοστὴ τετάρτη ἡ καὶ μδ VM **16** συνιστάμενος M

παρὰ τοὺς ἄλλους βούλεται δογματίζειν καὶ κατὰ μὲν τοῦ ἑαυτοῦ διδασκάλου ὁπλισάμενος ἑαυτὸν καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ συναγείρειν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸς σχολὴν πεπλανημένων ἀνθρώπων, τὰ τοιαῦτα βούλεται δογματίζειν, φάσκων μὲν ὅτι οὐχ οὕτως, φησί, γεγένηται, 3
ἀλλὰ πεπλάνηται Μαρκίων, ἵνα πανταχόθεν ἑαυτὴν ἐλέγχουσά τε ἡ ἄνοια καὶ ἡ ἀνομία ἐν ἑαυτῇ συντριβομένη φανήσεται καὶ καθ' ἑαυτῆς τὴν ἀνατροπὴν ἐπεγείρουσα, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἑδραίας οὔσης καὶ μὴ χρείαν ἐχούσης βοηθείας, ἀλλὰ αὐτοσυστάτου οὔσης καὶ παρὰ θεῷ τῷ ὄντως ⟨ὄντι⟩ ἀεὶ συνιστωμένης. | P381

Φάσκει γοῦν οὗτος ὁ προειρημένος Ἀπελλῆς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ 4
ὅτι οὐκ εἰσὶ τρεῖς ἀρχαὶ οὔτε δύο, ὡς τοῖς περὶ Λουκιανὸν καὶ Μαρκίωνα ἔδοξεν, ἀλλά, φησίν, εἷς ἐστιν ἀγαθὸς θεὸς καὶ μία ἀρχὴ καὶ μία δύναμις ἀκατονόμαστος· ᾧ ἑνὶ θεῷ ἤγουν μιᾷ ἀρχῇ οὐδὲν μεμέ-

10ff vgl. Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2; S. 454, 23 Schwartz Ἀπελλῆς μὲν ... μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ Tertullian de praescr. 34 *donec ... Apelles creatorem angelum nescio quem gloriosum superioris dei faceret deum legis et Israelis' illum igneum affirmans* de carne Chr. 8 *angelum quendam inclitum nominant qui mundum hunc instituerit et instituto eo paenitentiam admiserit* de anima 23 *ab igneo angelo, deo Israelis et nostro* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic introducit unum deum ⟨in⟩ infinitis superioribus partibus. hunc potestates multas angelosque fecisse; praeterea et aliam virtutem quam dici dominum dicit, sed angelum ponit. ⟨ab⟩ hoc vult videri mundum institutum ad imitationem mundi superioris; cui mundo permiscuisse paenitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus institutus fuisset* Filastrius haer. 47, 2f; S. 24, 23ff Marx *ego enim unum principium esse praedico, quem deum cognosco; qui deus fecit angelos, fecit etiam alteram virtutem, quem deum scio esse secundum, qui et virtus dei est, quae fecit mundum. hic autem deus qui fecit mundum non est inquit bonus, ut ille qui fecit eum: subiectus autem est deo illi a quo et factus est iste* — verwickelter, aber deshalb nicht richtiger bei Hippolyt refut. VII, 38, 1; S. 224, 1ff Wendland εἶναί τινα θεὸν ἀγαθόν, καθὼς καὶ Μαρκίων ὑπέθετο· τὸν δὲ πάντα κτίσαντα εἶναι δίκαιον, ὃς τὰ γενόμενα ἐδημιούργησε, καὶ τρίτον τὸν Μωσεῖ λαλήσαντα — πύρινον δὲ τοῦτον εἶναι —, εἶναι δὲ καὶ τέταρτον ἕτερον, κακῶν αἴτιον· τούτους δὲ ἀγγέλους ὀνομάζει ebenso X 20, 1; S. 280, 17ff

V M

3 αὐτοσχολὴν V **5** ἑαυτὴν] ἑαυτῷ V **7** ἐγείρουσα M **8f** παρὰ θεῷ τῷ ὄντως aus παρὰ θεοῦ τοῦ ὄντος V^{corr} **9** ⟨ὄντι⟩ * **13** ἀκατο///νόμαστος, ο aus ω V^{corr}

ληται τῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ γεγενημένων, ἀλλὰ ὁ αὐτὸς 5
ἅγιος ἄνωθεν θεὸς καὶ ἀγαθὸς ἐποίη|σεν ἕνα ἄλλον θεόν· ὁ δὲ γενό- Ö694
μενος ἄλλος θεὸς ἔκτισε τὰ πάντα, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ
ἐν τῷ κόσμῳ. ἀπέβη δὲ οὐκ ἀγαθὸς καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, 6
φησίν, οὐκ ἀγαθῶς εἰργασμένα, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φαύλην διάνοιαν
τὰ ὑπ' αὐτοῦ * ἔκτισται.

Τίς δὲ ἀνέξεται τῶν τοιούτων λόγων καὶ οὐ μᾶλλον καταγελά- 7
σειε τῆς τοιαύτης ματαιοπονίας; κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὑρεθήσεται
οὐχ ἁρμοδίως πράττων, χρώμενος τῇ τοιαύτῃ ὑπονοίᾳ. καὶ διὰ 8
τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς παρόντα ἐρῶ· λέγε μοι, ὦ οὗτος. δώ-
σεις γάρ, ὦ Ἀπελλῆ, ἢ τὸν θεὸν ἄγνωστον τῶν μελλόντων πεποι-
ηκότα θεὸν ὃν φάσκεις τὰ ποιήματα κακῶς δεδημιουργηκέναι, ἢ
προγινώσκοντα μὲν ὅτι τοιοῦτος ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτιζόμενος θεὸς ἀπο-
βήσεται, τούτου | χάριν αὐτὸν πεποιηκέναι, ἵνα μὴ αἴτιος γένηται D400
τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ δεδημιουργημένων. καὶ ἔσται ἐξ ἅπαντος ὁ 9
ἄνω θεὸς αὐτὸς δημιουργός, ποιήσας τὸν ἕνα τὸν τὰ πάντα πεποι-
ηκότα, καὶ ἔσται οὐκέτι αἴτιος ὁ τὰς κτίσεις πεποιηκώς, ἀλλὰ ὁ ἄνω
θεὸς ὁ τὸν κτιστὴν ποιήσας καὶ ὢν αὐτὸς τῶν πάντων δημιουργός.

Χριστὸν δὲ ἥκειν φησὶν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν, υἱὸν ὄντα 2, 1
τοῦ ἄνω ἀγαθοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ὡσαύτως ἐπὶ
σωτηρίᾳ τῶν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ ἐρχομένων, καὶ ἐλθόντα οὐ δοκήσει 2

21—S. 192, 12 vgl. Tertullian de carne Chr. 1 *admissa carne nativitatem negare* 6 *de sideribus, inquiunt, et de substantiis superioris mundi mutuatus est carnem* 8 *de sideribus illi substantiam competisse* Hippolyt refut. VII 38, 3; S. 224, 9ff Wendland *τὸν δὲ Χριστὸν ἐκ τῆς ὑπερθεν δυνάμεως κατεληλυθέναι τουτέστι τοῦ ἀγαθοῦ, κἀκείνου αὐτὸν εἶναι υἱόν· τοῦτον δὲ οὐκ ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι οὐδὲ ἄσαρκον εἶναι φανέντα λέγει, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας μεταλαβόντα μερῶν σῶμα πεποιηκέναι, τουτέστι θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ ξηροῦ, καὶ ἐν τούτῳ τῷ σώματι λαθόντα τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας βεβιωκέναι ὃν ἐβίωσε χρόνον ἐν κόσμῳ* X 20, 2; S. 280, 24ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *Christum neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion neque in substantia veri corporis ut evangelium docet, sed in eo quo de superioribus partibus descenderit, ipso descensu sideream sibi carnem et aëream contexuisse* Filastrius haer. 47, 4f; S. 25, 5ff Marx *dicit autem Christum in carne apparuisse, non tamen sicut Valen-*

V M

6 * ⟨*γενόμενα κακῶς*⟩ * **7f** *καταγελάσαιεν* V **9** *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **12** *κακῶς* Pet.] *καλῶς* VM **14** *μὴ* ausradiert V corr | *γένηται* aus *γεγένηται* V corr **19** *φησὶν* *] *φῆς* VM | *καιρῶν* aus *καλῶν* V corr *καλῶν* M

πεφηνέναι, ἀλλὰ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα εἰληφέναι, οὐκ ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, ἀλλὰ ἀληθινὴν μὲν ἐσχηκέναι τὴν σάρκα καὶ σῶμα, οὔτε ⟨δὲ⟩ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς οὔτε ἀπὸ γυναικὸς παρθένου. ἀλλὰ **3** ἔσχεν μὲν σάρκα ἀληθινήν, τούτῳ ⟨δὲ⟩ τῷ τρόπῳ· καί, φησίν, ἐν τῷ ἔρχεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων ἦλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ συνήγαγεν ἑαυτῷ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων σῶμα. καὶ πῶς καὶ οὗτος **4** οὐκ ἐπείγεται εἰς τὸ φωραθῆναι | αὐτοῦ τὴν ἀνομίαν ἀκολουθοῦσαν P382 ταῖς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ποιητῶν περὶ τῆς κενοφωνίας ταύτης δόξαις; φάσκει γὰρ καὶ οὗτος, ὡς ἐκεῖνοι καὶ ἔτι ψυχροτέρως παρ' ἐκείνους λέγων, τὸν σωτῆρα ἑαυτῷ ὑποστήσασθαι τὸ σῶμα. ἀπὸ **5** γὰρ τοῦ ξηροῦ τὸ ξηρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ θερμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τὸ ὑγρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ ψυχρὸν ⟨λαβὼν⟩ καὶ οὕτως πλάσας ἑαυτῷ σῶμα ἀληθινῶς πέφηνεν ἐν κόσμῳ καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ἄνω γνῶσιν, καταφρονεῖν τε τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀρνεῖσθαι **6** αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὑποδείξας ἡμῖν ἐν ποίᾳ γραφῇ ποῖά ἐστι τὰ φύσει ἐξ αὐτοῦ εἰρημένα καὶ ποῖά ἐστι τὰ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ. »οὕτως γάρ, φησίν, ἔφη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται· χρῶμαι γάρ, φησίν, ἀπὸ πάσης γραφῆς ἀναλέγων τὰ χρήσιμα«.

tinus de caelo carnem deposuisse . . . sed de quattuor elementis id est de sicco calido umido et frigido accepisse (beachte jedoch, daß Tertull. u. Pseudotertull. einerseits, Hipp. Epiph. Filastr. andrerseits sich nicht decken; die letzteren nehmen an, daß der wunderbare Leib auf der Erde bereitet wurde, vgl. insbes. bei Hipp. S. 224, 18 *σάρκα . . . δείξας ἀπέδωκε γῇ ἐξ ἧσπερ ἦν οὐσίας*). — Eine ähnliche Vorstellung wie die erstere ascensio Jesaiae 10, 7ff ep. apost. c. 13; S. 46, 1ff u. 47, 1ff Schmidt und bei Simon Magus Panarion haer. 21, 2, 4; I 240, 3ff

15—18 vgl. Hippolyt refut. VII 38, 2; S. 224, 5ff Wendland *νόμον δὲ καὶ προφήτας δυσφημεῖ, ἀνθρώπινα καὶ ψευδῆ φάσκων εἶναι τὰ γεγραμμένα, τῶν δὲ εὐαγγελίων ἢ τοῦ ἀποστόλου τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ αἱρεῖται* — über seine Bestreitung des A. T. vgl. Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2; S. 454, 25 Schwartz Hippolyt refut. X 20, 2; S. 281, 1ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Origenes c. Cels. V 54; II 58, 2 Kötschau; dazu die Bruchstücke aus den Syllogismen bei Origenes in Gen. hom. II 2; VIII 134ff Lommatzsch u. Ambrosius de paradiso V 28; S. 284, 18 Schenkl VI 30ff; S. 286, 23ff VII 35; S. 292, 5ff VIII 38ff; S. 294, 9ff — **17** Agraphon, vgl. Resch, Agrapha² S. 112ff

V M

3 ⟨δὲ⟩ * **4** hinter *τούτω* Rasur von 2 Buchstaben V corr | ⟨δὲ⟩ * **7** *ἀνομίαν*] lies wohl *ἄνοιαν* * **10** *ἐκείνους* aus *ἐκείνοις* V corr **12** ⟨λαβὼν⟩ * **14** *τὴν* ⟨*τῶν*⟩ *ἄνω*? * **15** *ἐν* auf Rasur V corr **15f** *τὰ φύσει—ποῖά ἐστι* am Rande nachgetragen V corr

εἶτα, φησίν, ἔδωκεν ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν παθεῖν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ | 7 D401
ἐσταυρώθη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐτάφη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀνέστη ἐν ἀλη-
θείᾳ καὶ ἔδειξεν αὐτὴν | τὴν σάρκα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. καὶ 8 Ö696
ἀναλύσας, φησίν, αὐτὴν τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ ἀπεμέρισε πάλιν
ἑκάστῳ τῶν στοιχείων τὸ ἴδιον ἀποδούς, τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, τὸ
ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, τὸ ξηρὸν τῷ ξηρῷ, τὸ ὑγρὸν τῷ ὑγρῷ· καὶ οὕτως
διαλύσας ἀπ᾽ αὐτοῦ πάλιν τὸ ἔνσαρκον σῶμα ἀνέπτη εἰς τὸν οὐρα-
νόν, ὅθεν καὶ ἦκε.

3. Καὶ ὦ πολλῆς δραματουργίας τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων, ὡς **3, 1**
παντί τῳ σαφὲς εἴη μίμων μᾶλλον ἐργαστήριον ἤπερ ἐπαγγελίας
ζωῆς ἢ συνέσεως χαρακτῆρα κεκτημένων. εἰ γὰρ ὅλως ἔλυεν αὐτὸ **2**
τὸ σῶμα ὅπερ εἴληφε, τίνι τῷ λόγῳ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτὸ ἑαυτῷ κατε-
σκεύαζεν; εἰ δὲ κατεσκεύαζε διά τινα χρῆσιν, ἀπετέλεσε δὲ τὸ **3**
ἔργον τῆς χρήσεως, ἔδει καταλεῖψαι αὐτὸ ἐν τῇ γῇ, μάλιστα καθ᾽
ὑμᾶς ⟨τοῦ⟩ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς ἐλπίδος εἴδους μὴ
χρείαν ἔχοντος τελειωθῆναι. ἀλλὰ ἀνέστησεν αὐτὸ πάλιν, ἵνα εἰς **4**
κάματον ἑαυτὸν μείζονα ἐμβάλοι, ἵνα μηδὲν ὠφελήσῃ, κατασκευάζων
καὶ ἐν μνήματι ἀποτιθέμενος καὶ διαλύων καὶ μερίζων ἑκάστῳ τῶν
στοιχείων ὅπερ παρ᾽ αὐτοῦ εἴληφεν, ὡς εὐγνώμων χρεωφειλέτης.

1 ff vgl. Hippolyt refut. VII 38, 4; S. 224, 15 ff Wendland *αὖθις δὲ ὑπὸ Ἰουδαίων ἀνασκολοπισθέντα θανεῖν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθέντα φανῆναι τοῖς μαθηταῖς δείξαντα τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ τῆς πλευρᾶς, πείθοντα ὅτι αὐτὸς εἴη καὶ οὐ φάντασμα, ἀλλὰ ἔνσαρκος ἦν* — **3** vgl. Joh. 20, 25 Luk. 24, 39 — **3—8** vgl. Hippolyt refut. VII 38, 5; S. 224, 18 ff Wendland *σάρκα, φησίν, δείξας ἀπέδωκε γῇ ἐξ ἧσπερ ἦν οὐσίας, μηδὲν ἀλλότριον πλεονεκτῶν, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν χρησάμενος ἑκάστοις τὰ ἴδια ἀπέδωκε, λύσας πάλιν τὸν δεσμὸν τοῦ σώματος, θερμῷ τὸ θερμόν, ψυχρῷ τὸ ψυχρόν, ὑγρῷ τὸ ὑγρόν, ξηρῷ τὸ ξηρόν, καὶ οὕτως ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἀγαθὸν πατέρα, καταλιπὼν τὸ τῆς ζωῆς σπέρμα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν μαθητῶν τοῖς πιστεύουσι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hunc in resurrectione singulis quibusque elementis quae in descensu suo mutuatus fuisset in ascensu reddidisse et sic dispersis quibusque corporis sui partibus in caelum spiritum tantum reddidisse* Filastrius haer. 47, 6; S. 25, 9 ff Marx *in resurrectione iterum reddidisse elementis quae de mundo acceperat eaque in terram dimisisse, ipsum autem in caelum sine carne ascendisse adserit*

V M

10 *τῳ*] *τὸ* M **11** *ζωῆς* über der Linie nachgetragen V corr | *ἔλυσεν* M
15 ⟨*τοῦ*⟩ * **19** *χρεο///φειλέτης, ο* aus *ω* V corr *χρεοφειλέτης* M

καὶ εἰ ὅλως ἑκάστῳ ⟨τὸ ἴδιον⟩ ἀπεδίδου, τουτέστιν τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ καὶ τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, ἠδύνατο ταῦτα μὴ ὁρᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς τοῖς αὐτοῦ, ἀλλ᾽ οὐ μὴν τὸ σῶμα τὸ ξηρόν. πάντως γὰρ 6 P383
τὸ ξηρὸν σῶμά ἐστι, σὰρξ καὶ ὀστέα, καὶ τὸ ὑγρὸν πάντως ἰχῶρές
εἰσι καὶ σὰρξ εἰς ὑγρότητα διαλυομένη· ἅτινα πάντως τοῖς ἀποστόλοις φανερώτατα ἀποτιθέμενος ἐσήμανεν, ὡς καὶ τὸ πρῶτον ὅτε 7
ἐθάπτετο τὸ αὐτοῦ σῶμα κατηξιοῦτο Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ἐντυλίξαι αὐτὸ ἐν σινδόνι καὶ ἀποθέσθαι ἐν μνήματι. ἅμα δὲ καὶ αἱ 8
γυναῖκες εἶχον ἰδεῖν ποῦ κατελείφθη τὰ λείψανα, ἵνα αὐτὰ τιμήσωσι
διὰ μύρων καὶ | ἀρωμάτων, ὡς τὸ πρῶτον. ἀλλ᾽ οὐδαμοῦ τὸ ψεῦδος 9 D402
ὑμῶν τοῦτο δεδήλωται, ὦ Ἀπελληιανοί, ἀπὸ ἑνὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων· οὐ γὰρ ἔστιν. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀοράτους ὁρατῶς εἶδον δύο ἄνδρας καὶ αὐτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον καὶ ὑπὸ νεφέλης φωτεινῆς ὑπολαμβανόμενον, λείψανον δὲ αὐτοῦ οὐδαμοῦ καταλελειμμένον· οὐ γὰρ ἐχρῆν οὐδὲ ἐνεδέχετο. καὶ ψεύδεται Ἀπελλῆς καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἀπελληιανοί.

4. Τὰ ὅμοια δὲ τῷ ἑαυτοῦ ἐπιστάτῃ Μαρκίωνι περί τε τῆς ἄλλης 4, 1
σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐδογμάτισεν, φάσκων μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσαπερ * ἐπὶ τῆς γῆς, ἔδοξεν ὁμοίως δογματίζειν. ἀνατραπήσεται δὲ ὁ αὐτοῦ λογισμὸς λῆρός τις ὢν καὶ 2
κατὰ πάντα τρόπον πεπλανημένος. οὔτε γὰρ ἰσχύσει σκότος ἔνθα τὸ φῶς παραφαίνεται οὔτε τὸ ψεῦδος σταθήσεται * οὔσης τῆς ἀληθείας.

εἰ γὰρ ὅλως κέχρησαι ταῖς γραφαῖς, ὦ Ἀπελλῆ καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ 3
Ἀπελληιανοί, ἐξ | αὐτῶν τῶν γραφῶν εὑρεθήσεσθε ἐλεγχόμενοι· Ö698

7 vgl. Matth. 27, 57ff — **8ff** vgl. Mark. 16, 1ff — **12** vgl. Acta 1, 10. 9 — **18** vgl. Tertullian de carne Chr. 8 *Apelleiaci carnis ignominiam praetendunt maxime, quam volunt ab igneo illo praeside mali sollicitatis animabus adstructam* de anima 23 *Apelles sollicitatas refert animas terrenis escis de supercaelestibus sedibus ab igneo angelo, deo Israelis et nostro, qui exinde illis peccatricem circumfinxerit carnem* ebenda 36 *Apelles ... ante corpora constituens animas viriles ac muliebres* Hippolyt refut. X 20, 2; S. 281, 3 Wendland *σάρκας τε ἀπόλλυσθαι ὁμοίως Μαρκίωνι λέγει* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic carnis resurrectionem negat ... animarum solarum dicit salutem*

V M

1 ⟨τὸ ἴδιον⟩ * **2ff** Sinn: zwar das *ψυχρὸν* und *θερμὸν* ist kein *σῶμα* und war darum möglicherweise unsichtbar; aber das *ξηρὸν* und *ὑγρὸν* ist jedenfalls ein solches und mußte deshalb von den Jüngern gesehen werden, falls er es bei der Himmelfahrt ablegte **10** ἀλλὰ M **11** ὦ aus ὡς V^{corr} **19** * etwa ⟨ἐδίδασκε κακίζων τὰ⟩ * **22** * etwa ⟨φανερᾶς⟩ *

πρῶτον μέν, ὅτι κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρω- 4
πον, ὁ δὲ ποιήσας ἔφη »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν
καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν«· ὡς εἴ τις ἀπὸ τῆς σου πεπλανημένης αἱρέσεως
ἐπιστρέψειε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἀπὸ σκότους ἀποδράσας καὶ ἀπὸ
νυκτὸς ἀναστὰς εὕροι ἂν τὸ φῶς αὐτῷ ἀνατεῖλαν τῆς τοῦ θεοῦ
γνώσεως ἡλίου δίκην καὶ ὑπὲρ ἥλιον. φανήσεται γὰρ παντί τῳ 5
τὸν εὔλογον λογισμὸν κεκτημένῳ ὅτι ὁ εἰπών »ποιήσωμεν ἄνθρω-
πον« ὁ θεός ἐστιν ὁ τῶν ὅλων πατήρ· συγκαλεῖται δὲ μεθ᾽ ἑαυτοῦ
τὸν ἀεὶ ὄντα σὺν αὐτῷ θεὸν Λόγον υἱὸν μονογενῆ, ἐξ αὐτοῦ ἀνάρ-
χως καὶ ἀχρόνως γεγεννημένον, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα
τὸ οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ | οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ ἰδίου υἱοῦ. εἰ γὰρ ἄλλος 6 P384
ἦν ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον τουτέστιν καὶ τὸν κόσμον κτίσας, ἄλλος
δὲ ὁ ἄνω | ἀγαθὸς θεὸς παρ᾽ οὗ κατῆλθεν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ὁ D403
Χριστὸς ἐλάμβανεν ἑαυτῷ σῶμα καὶ ἔπλασε, τὴν εἰκόνα τοῦ δημι-
ουργοῦ εἰς ἑαυτὸν ἀνατυπῶν. ἀλλὰ δῆλον ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ δημι- 7
ουργὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ᾧ εἶπεν ὁ πατήρ »ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν«· ἀπὸ δὲ τοῦ 8
ἑνὸς ἔργου συσταθήσεται φανερὸς γινόμενος ὁ τεχνίτης ὅτι οὗτός
ἐστιν ὁ τότε τὸν ἄνθρωπον πεποιηκώς, πλάσας τε ἐκ γῆς τὸ τοῦ
Ἀδὰμ σῶμα καὶ ποιήσας αὐτὸ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. διὸ καὶ ἐμαρτύ- 9
ρησεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ λέγων ὅτι »ἐν ἀρχῇ
ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος.
οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν« καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ ⟨πάντα⟩ ἐν αὐτῷ ἐγένετο 10
καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, αὐτὸς τότε τὸν Ἀδὰμ ἔπλασε καὶ αὐτὸς πάλιν
τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου εἰς ἑαυτὸν ἀνεπλάσατο καὶ τε-
λείως τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν συνήνωσε τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ τότε
πλασθεῖσαν καὶ νῦν ἐν ἑαυτῷ συνενωθεῖσαν. εἰ δὲ ἀλλοτρίαν ἐργα- 11
σίαν εἰς ἑαυτὸν ἔλαβε τοῦ κακῶς τὴν πλάσιν πλάσαντος καὶ κακοῦ
ὑπάρχοντος κατὰ τὴν σοῦ διδασκαλίαν, καὶ εἰ ὅλως κέχρηται τοῖς
κακοῖς ποιήμασιν οἷς ὁ κατὰ σὲ κακὸς ποιητὴς εἰργάσατο, ἆρα ἐπε-
μίγη τῇ κακίᾳ τοῦ ποιητοῦ χρήσει τε καὶ εὐεργεσίᾳ καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ
εἰκόνι. ἀλλὰ οὐκ ἐνδέχεται. εἰ γὰρ ἐνηνθρώπησεν, οὐ μόνον σάρκα 12

2 Gen. 1, 26 — **8** vgl. Ancor. 15, 7; I 24, 4ff Panarion haer. 23, 5, 2; I 253, 11 — **16** Gen. 1, 26 — **20** vgl. Gen. 2, 7 — **21—24** Joh. 1, 1—3

V M

18 *φανερὸς* aus *φανερῶς* V corr **19** *πεποιηκὼς*, *ω* aus *ο* V corr **24** ⟨*πάντα*⟩ * **28** *πλασθεῖσαν*, *εῖ* und *αν* auf Rasur V corr | *συνενωθεῖσαν*, *αν* auf Rasur V corr

εἴληφεν ἀλλὰ καὶ ψυχήν. δῆλον γὰρ ἔσται τοῦτο· ἐπεὶ πόθεν ἔλεγεν »ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν τὴν ψυχήν μου καὶ θεῖναι αὐτήν«; τὴν πᾶσαν **13** τοίνυν πραγματείαν ἀναδεξάμενος, τὴν ῥηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ εἰκόνα, πᾶσαν † πραγματείαν ἀνεδέξατο, ἐν τῷ σώματι καὶ ψυχῇ ἐλθὼν ὁ Λόγος καὶ ἐν ὁποίοις ἄπασίν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. τούτων **14** δὲ οὕτως τελεσθέντων ἐξ ἄπαντος ἠμαύρωταί σου τὸ δηλητήριον, | D404 καὶ ἔπεσέν σου ἡ στάσις ἡ ἀθεμελίωτος, μὴ ἔχουσα πῆξιν ἑδραιώματος ἀληθείας.

5. Εἰ δὲ καὶ ἃ βούλει λαμβάνεις ἀπὸ τῆς | θείας γραφῆς καὶ ἃ **5,1** P385 βού|λει καταλιμπάνεις, ἄρα γοῦν κριτὴς προεκάθισας, οὐχ ἑρμηνευτὴς Ö700 τῶν νόμων ἀλλὰ ἐκλογεὺς τῶν οὐ κατὰ τὸν νοῦν σου γραφέντων, ἀλλὰ ὄντων μὲν ἀληθινῶν παρὰ σοὶ δὲ μεταποιηθέντων ψευδῶς κατὰ τὸν νοῦν τῆς σοῦ ἀπάτης καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων. εἰ δὲ **2** καὶ ὅλως κακὸς ποιητὴς τὰ ἐνταῦθα εἰργάσατο, φημὶ δὲ τὸν κόσμον, τίνος ἕνεκα ἦλθεν ὁ ἀπὸ ἀγαθοῦ πατρὸς εἰς τόνδε τὸν αἰῶνα; καὶ εἰ μὲν ἵνα σώσῃ ἀνθρώπους, ἄρα τῶν ἰδίων ἐπεμελήσατο καὶ οὐκέτι ἄλλος εἴη ὁ δημιουργός· εἰ δὲ οὐ τῶν ἰδίων προενόει, βούλεται δὲ **3** ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπεμβαίνειν καὶ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ διασῴζειν, ἢ κόλαξ ἐστὶ τοῖς ἀλλοτρίοις προσλιπαρῶν ἢ κενόδοξος, ἵνα κρείττων τοῦ κτιστοῦ φανῇ πρὸς τὰ ἀλλότρια ἃ διασῴζειν πειρᾶται, τῶν μὴ ἰδίων ἐφιέμενος, καὶ οὐκέτι ἔσται ἀληθινός· ἢ ὅτι μέτριός ἐστι κατὰ **4** σέ, ὦ ἀγύρτα, καὶ μὴ ἔχων κτίσιν ἑαυτοῦ, τὰ ἀλλότρια ἐπιθυμῶν ταῦτα συλᾶν πειρᾶται, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἑαυτῷ περιποιούμενος ψυχὰς τὰς οὐκ οὔσας αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός. εἰ δὲ αὐτοῦ **5** μέν εἰσιν αἱ ψυχαὶ καὶ ἄνωθεν ἐλθοῦσαι φαίνονται, ἄρα εἰς ἀγαθὸν κόσμον ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ ἄνωθεν κατὰ σὲ ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ οὐκ εἰς πονηρὸν ἔργον. εἰ δὲ ἀπεστάλησαν διά τινα μὲν χρῆσιν ἣν τάχα **6** μυθοποιεῖς, εἰσελθοῦσαι δὲ μετέπεσον εἰς ἑτέραν, τουτέστιν ἵνα δίκαιόν τι πράξωσι, πονηρὸν δὲ εἰργάσαντο, ὀφθήσεται ὁ ἀποστείλας

2 Joh. 10, 18 — **7 f** vgl. I Tim. 3, 15 — **9** vgl. c. 2, 6; S. 192, 15 ff

V M

3 *ἀναδεξάμενος* *] *ἀναλεξάμενος* V M **4** † *πραγματείαν*] *ἐνανθρώπησιν* * | *εντας* vor *ἐν τῷ* getilgt V corr **5** *ὁ*[2] oben drüber V corr **10** *προκαθίσας* V | *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **13** *σῆς* aus *σοῦ*[1] V corr *σῆς* M **15** *πατρὸς* + ⟨*υἱὸς*⟩? * **18** *αὐτοῦ* *] *αὐτῷ* V M **20** *πειρᾶται* + ⟨*ἐπεκτεινόμενος*⟩? * **20 f** *μὴ ἰδίων* *] *ἰδίων μὴ* V M **21** *μέτριος*] lies *μέσος*? * **28** nach *τουτέστιν* ist dem Sinne nach *ἀπεστάλησαν* zu ergänzen

αὐτὰς πρόγνωσιν ἂν μὴ ἔχων· ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστειλεν αὐτὰς δι' ἕτερον καὶ ἑτερόν τι εὑρέθησαν ἐργασάμεναι. ἢ πάλιν ἐὰν εἴπῃς ὅτι οὐ 7
κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐληλύθασιν ἀλλὰ κατὰ τυραννίδα τοῦ ἁφαρπάζοντος, ἆρα ἰσχυρός ἐστιν | ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ πονη- D405
ρὸς δημιουργὸς παρὰ τὸν ἀγαθὸν θεόν, ὅτι τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἁφαρπάξας ἐχρήσατο.

πόθεν δὲ οὐ διελεγχθήσῃ, αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φάσκοντος ὅτι 8
»ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου θεῖναι καὶ λαβεῖν αὐτήν«, ὡς αὐτοῦ μὲν ψυχὴν εἰληφότος καὶ θέντος καὶ πάλιν λαβόντος, ὡς οὐκ ἀλλο-
τρίαν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἑτέρου δημιουργοῦ. πάλιν δὲ εὑρεθή- 9
σεται ἀγαθὸν σῶμα φορῶν. οὐ γὰρ ἂν πεισθήσεται ἀγαθός τις χρῆσθαι πονηρῷ | ἔργῳ, ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ μετέχειν μέρους τοῦ πονηροῦ P386
καὶ αὐτὸς χρανθήσεται τῇ τῆς ἐπιμίξεως πονηρίᾳ. εἰ δὲ καὶ αὐτὸ 10
ἀνέστησε, λέγε μοι, τί ἵνα ποιήσῃ μετὰ ἀνάστασιν καὶ αὐτὸ πάλιν
καταλέλοιπεν μερίσας τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις, τῷ θερμῷ τὸ θερμὸν καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ ψυχρὸν καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ξηρὸν καὶ τῷ ὑγρῷ τὸ
ὑγρόν; εἰ γὰρ ἤγειρεν αὐτὸ ἵνα πάλιν αὐτὸ λύσῃ, ἆρα δραματουργίας 11
τὸ ἔργον τοῦτο εἴη καὶ οὐκ ἀληθείας. ἤγειρεν δὲ αὐτὸ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς καὶ συμπαρέλαβεν ἑαυτῷ ὅπερ ἀνεπλάσατο εἰς
ἑαυτόν, σῶμα σὺν ψυχῇ καὶ πάσῃ τῇ ἐνανθρωπήσει | τελειοτάτως· Ö702
ἐπειδὴ γὰρ συνεκάθισε κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον ὅτι »ὁ θεὸς 12
ἤγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις«, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ δύο οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ ὀφθέντες τοῖς ἀποστόλοις, ὡς λέγουσιν »ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς
ὁ ἀφ' ὑμῶν ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον«. 6. καὶ ἵνα μὴ πάλιν δοθῇ 6, 1
σοι πρόφασις πονηρίας κατὰ τῆς ἀληθείας, μετὰ χρόνον πολὺν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως Στέφανος ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ μάρτυς λιθαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεκρίνατο λέγων »ἰδού, ὁρῶ τὸν
οὐρανὸν ἠνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός«, ἵνα δείξῃ | αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ εἰς πνευματικὸν 2 D406
ἀναστὰν σὺν τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς ὅλον εἰς πνευματικὸν ἐνωθὲν καὶ εἰς θεότητα συνηνωμένον. ἄνω δὲ αὐτὸ τὸ ἅγιον σῶμα σὺν 3

2 vgl. zu c. 4, 1; S. 194, 18 — **8** Joh. 10, 18 — **21** Eph. 2, 6 — **23** Act. 1, 11 — **29** Act. 7, 56

V M

3 *αὐτοῦ* oben nachgetragen V corr | *ἐληλύθασιν* aus *ἐλήλυθαν* V corr **13** *αὐτὸ*] *αὐτὸς* M **16** *καὶ*[1] u. [2] < M **25** *εἰς τὸν οὐρανὸν* nachgetragen V corr **28** *ἀναλή///ψεως*, *μ* ausradiert V corr | *τοῦ*[2] nachgetragen V corr **33** *ἄνω δὲ* + ⟨*ἀναληφθὲν*⟩? *

τῇ θεότητι ὅλος θεός, εἷς υἱός, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ὡς ἔχει καὶ τὸ τοῦ Μάρκου εὐαγγέλιον καὶ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν »καὶ ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός«. καὶ πανταχόθεν διαπεσεῖταί σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ πεπλανημένων ὁ ἀγύρτης λόγος.

καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ὅτι 4
»δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«. εἰ μὴ γὰρ ἔμελλε τὸ θνητὸν ἐνδύσασθαι 5
ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, οὐκ ἂν ὁ ἀθάνατος θανεῖν ἦλθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ πάθῃ καὶ κοι|μηθεὶς τὸ τριήμερον P387
ἀναστῇ καὶ συνανενέγκῃ ἐν ἑαυτῷ συνηνωμένον τῇ θεότητι καὶ τῇ αὐτοῦ δόξῃ, ἵνα ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνδημίας τὴν πᾶσαν ἐλπίδα κατάσχωμεν ἐν ἀληθείᾳ, ὑποδεικνύων ἑαυτὸν τύπον ἡμῖν καὶ ἀρραβῶνα εἰς ἐλπίδα τῆς πάσης ζωῆς πραγματείας.

7. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων καὶ ῥηθέντων, τίς ἔτι μοι χρεία 7, 1
ἐστὶ κατατρίβεσθαι περὶ τούτου τοῦ ζωπύρου σφηκίου καὶ οὐδενὸς ὄντος, ἀνατροπῆς ἕνεκα ἢ ἄλλης τινὸς πραγματείας; ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ τὸ κέντρον ἀπώλεσε καὶ † ἀπαράλλακτον αὐτοῦ τὸ τῆς πλάνης παραπεποιημένον δόγμα καὶ ἀγυρτῶδες δέδεικται. φασὶ γὰρ τὸ ὀδυ- 2
νηρὸν σφηκίον, ὃ ζώπυρόν τινες κεκλήκασιν, ἔχειν μὲν κέντρον ἰοβόλον βραχύ, περιωδυνίαν πολλὴν οὐ κεκτημένον, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἰοβόλον ὄν. ἐπὰν δέ τις διερχόμενος τὸν αὐτοῦ φωλεὸν ἢ 3
καλιὰν καθέλοι — ἐν γὰρ θάμνοις βοτανῶν ποιεῖται καὶ κηρίου δίκην ἑαυτῷ | σίμβλους τινάς, ἐν οἷς σίμβλοις ἐγκατατίθεται τὴν αὐτοῦ Ö704
γονὴν καὶ ποιεῖται ἑαυτῷ τὰ | γεννήματα — εἰ δέ τις διερχόμενος D407
ῥάβδῳ ἢ ξύλῳ νύξας τὸ κηρίον ὡς ἔφην καταβάλοι, ἐξέρχεται θυμούμενον αὐτὸ δὴ τὸ δεινὸν μὲν βληχρὸν δὲ σφηκίον· καὶ ἐὰν εὕρῃ 4
πέτραν πλησίον ἢ ξύλον, ἀπὸ τοῦ ἐμπλήσαντος αὐτὸ θυμοῦ ῥοίζῳ μὲν ἐφίσταται καὶ ὁρμᾷ καὶ παίει τὴν πέτραν· καὶ τὴν μὲν πέτραν οὐδὲν ἀδικεῖ ἀλλὰ οὔτε τὸ ξύλον οὔτε μὴν τὸν ἄνθρωπον, κἂν τε

3 Mark. 16, 19 (Luk. 24, 51) — **7** I Kor. 15, 53

V M

7 *ἐν τούτῳ* hinter *φθαρτὸν* getilgt V corr **13** *ὑποδεικνὺ///ς* aus *ὑποδεικνύων* V corr *ὑποδεικνύς* M; lies *ὑποδεικνύοντος*? * **14** *πάσης*] *περὶ*? * **16** *ζωπύρου///* 1 Buchstabe wegradiert V corr **18** † *ἀπαράλλακτον*] lies wohl *ἀσύστατον* * **21** *βραχύν* V M | *περιωδυνίαν*, *ω* aus *ο* V corr **23** *κα///λιὰν*, *λ* ausradiert V corr **28** *αὐτὸ* *] *αὐτὸν* V M

δάκοι, ἀλλὰ πρὸς ὀδύνην ὀλίγην· οὐδὲν δὲ ἀδικεῖ μάλιστα τὴν πέτραν, 5
ἀλλὰ τὸ μὲν κέντρον ἀπόλλυσι καὶ οὕτω φθείρεται, ἡ δὲ πέτρα οὐδὲν
ἀδικηθήσεται ὑπὸ τοῦ τοιούτου. οὕτω καὶ αὕτη ἡ σφηκιώδης ζω- 6
πύρου δίκην μικρὰν ἔχουσα τὴν περιωδυνίαν ἀνατραπήσεται, τῇ πέτρᾳ
συντυχοῦσα τουτέστιν τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸ κέντρον ἀπολέσασα. ταύ- 7
την δὲ διελθὼν ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν βαδιοῦμαι, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ
ἐλπίδα πιστεύων ὅτι τὸ ἐπάγγελμα ἐν θεῷ πληρωθήσεται. | P388

Κατὰ Σευηριανῶν κ̄ε̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας μ̄ε̄.

1. Τούτων καθεξῆς ⟨Σευῆρος⟩ ἕπεται, ἤτοι σύγχρονος ἤτοι περὶ **1, 1**
τὸν χρόνον *· οὐκ ἔχω γὰρ περὶ τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἀσφαλῶς λέγειν,
πλὴν σύνεγγυς ἀλλήλων ἦσαν. ὅμως δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διηγή-
σομαι.

Σευῆρός τις ἀνέστη, ἐξ οὗπερ οἱ Σευηριανοὶ καλούμενοι, καθεξῆς **2**
συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Ἀπελλῆ. τὰ δὲ παρ' αὐτῷ μυθολογή-
ματα ταῦτά ἐστιν ἅτινα μέλλω λέγειν. βούλεται δὲ καὶ αὐτὸς **3**
ἀρχαῖς τε καὶ ἐξουσίαις προσάπτειν τὴν καθ' ἡμᾶς κτίσιν, εἶναί τε ἐν
ἀκατονομάστῳ τινὶ ἀνωτάτῳ τε οὐρανῷ καὶ αἰῶνι ἀγαθόν τινα
θεόν. τὸν δὲ διάβολον υἱὸν εἶναι φάσκει τοῦ μεγάλου ἄρχοντος **4**
τῆς τῶν ἐξουσιῶν τάξεως, ᾧ ὄνομα | τίθεται πῇ μὲν Ἰαλδαβαώθ, πῇ D408
δὲ Σαβαώθ· τοῦτον δὲ γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι ὄφιν. ἀπὸ δὲ τῆς **5**

9ff Severus und die Severianer sonst nur noch bei Eusebius h. e. IV 29, 4ff; S. 390, 21ff Schwartz (und nach ihm bei Theodoret haer. fab. I 21 und Hieronymus de vir. ill. 29) erwähnt; bei Eusebius fehlt jedoch der gnostische Hintergrund völlig — **18ff** der schlangenförmige *διάβολος* als Sohn des Jaldabaoth bei den Ophiten Panarion haer. 37, 4, 4; II 56, 5ff, als Sohn des Sabaoth bei den Archontikern haer. 40, 5, 1ff; II 85, 14ff; vgl. auch Hippolyt bei den Peraten refut. V 17, 2; S. 114, 17ff Wendland *καθέζεται οὖν μέσος τῆς ὕλης καὶ τοῦ Πατρὸς ὁ υἱός, ὁ λόγος, ὁ ὄφις* — **19** zum Schwanken über Jaldabaoth und Sabaoth vgl. auch Panarion haer. 25, 2, 2; I 269, 4f und haer. 26, 10, 3; I 287, 7f — **20ff** vgl. bei den Ophiten Panarion haer. 37, 5, 4; II 57, 7ff

V (bis Z. 4 *ἔχουσα*, dann Blattausfall; daher ersatzweise bis S. 201, 2 *δηλητήρια* U) M

1 *ὀλίγην* aus *ὀλίγον* V^{corr} **3** *σφηκιώδης* + ⟨*αἵρεσις*⟩? * **7** Unterschrift *κατὰ Ἀπελληανῶν* M **8** Überschrift *κατὰ Σευηριανῶν εἰκοστὴ πέμπτη, ἡ καὶ* μ̄ε̄ M U **9** *τούτων* *] *τοῦτον* V M | ⟨*Σευῆρος*⟩ Dind. | *σύγχρονοι* M | *περὶ* *] *παρὰ* M U **10** * ⟨*αὐτῶν γενόμενος*⟩ * **11** *ὅμως* *] *ὡς* M U **14** *Ἀπελλῆ* Corn.] *Ἀπελληανῷ* M U **15** *δὲ* Öh.] *τε* M U **19f** *πῇ δὲ Σαβαώθ* < M **20** vor *γεννηθέντα* + ⟨*τὸν*⟩? *

ἄνω δυνάμεως καταβεβλῆσθαι εἰς τὴν γῆν καὶ κατεληλυθότα ὀφιείκελον ὄντα εἰς οἶστρον ἐληλακέναι καὶ τῇ γῇ μεμίχθαι ὥσπερ γυναικί, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ σπέρμα ἀποσπερματίσαντος τῆς γονῆς τὴν ἄμπελον βεβλαστηκέναι. διὸ δὴ μυθολογῶν εἰς παράστασιν τῆς 6
αὐτῶν ληρῳδίας τὸ ὀφιείκελον τῆς ἀμπέλου περιφερὲς ⟨βούλεται⟩ ἐκτυποῦν, λέγων διὰ τὸ σκαλη|νὸν τοῦ φυτοῦ εἶναι αὐτὸ ὄφεως δίκην· Ö 706
καὶ τὴν μὲν λευκὴν εἶναι ὡς ὄφιν, τὴν δὲ μέλαιναν ὡς δράκοντα. εἶναι δὲ καὶ τοὺς ῥᾶγας τῆς ἀμπέλου ὥσπερ ἰοῦ ῥαθάμιγγας εἴτουν 7
σταγόνας, διὰ τὸ κυκλοειδὲς ἢ τὸ μείουρον καὶ διαμφὲς ἑκάστου ῥωγὸς στρογγυλώσεως. τὸν δὲ οἶνον ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὄντα 8
τὸν νοῦν θολοῦν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πῇ μὲν εἰς θέλξιν ἀφροδισίων ἄγειν, πῇ δὲ εἰς οἶστρον ἐγείρειν, ἠδ᾽ αὖ πάλιν ὀργὴν ἐμποιεῖν διὰ τὸ κεπφοῦσθαι τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ οἴνου δυνάμεως καὶ τοῦ ἰοῦ τοῦ προειρημένου δράκοντος. ὅθεν ἀπέχονται οἴνου παντελῶς οἱ τοιοῦτοι.

2. Φάσκουσι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τοῦ Σατανᾶ, καθάπερ καὶ οἱ Ἀρχοντικοὶ τοῦτο ἔφα|σαν. διὸ τοὺς γάμῳ πλησιάζοντας P 389
τοῦ Σατανᾶ τὸ ἔργον πληροῦν λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου 2
τὸ μὲν ἥμισυ εἶναι τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ διαβόλου. ἀπ᾽ ὀμφαλοῦ γὰρ καὶ ἀνωτάτω εἶναι τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως λέγει τὴν πλάσιν, ἀπὸ δὲ ὀμφαλοῦ καὶ κατωτάτω τῆς πονηρᾶς ἐξουσίας τὴν πλάσιν. διόπερ φησὶ πάντα τὰ καθ᾽ ἡδονὴν καὶ οἶστρον καὶ ἐπιθυμίαν ἀπ᾽ 3
ὀμφαλοῦ καὶ κατωτάτω γίνεσθαι. ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις τοῦτο ἔφασαν εἶναι.

2 vgl. Plutarch de Is. et Os. c. 6; 353B ἐξ ὧν (sc. τῶν πολεμησάντων ποτὲ τοῖς θεοῖς) οἴονται πεσόντων καὶ τῇ γῇ συμμιγέντων ἀμπέλους γενέσθαι· διὸ καὶ τὸ μεθύειν ἔκφρονας ποιεῖν καὶ παραπλῆγας, ἅτε δὴ τῶν προγόνων τοῦ αἵματος ἐμπιπλαμένους, auch Hippolyt über die Sethianer refut. V 19, 13ff; S. 118, 25ff Wendland insbes. S. 120, 8ff Epiphanius bei den Nikolaiten Panarion haer. 25, 5, 3; I 273, 5ff (auch bei den Archontikern haer. 40, 5, 3; II 85, 19ff), dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 103ff — **16ff** nach Panarion haer. 40, 5, 3f; II 85, 19ff haben die Archontiker nur gesagt, daß der Satan sich mit Eva vermischt und aus ihr den Kain und Abel erzeugt hätte

M U

1f ὀφιείκελλον U **3** τὸ σπέρμα Öh.] τοῦ σπέρματος M U **5** αὐτῶν wohl nicht in αὐτοῦ zu ändern, vgl. den Wechsel von λέγει und λέγουσιν in Z. 18 u. 20 | ⟨βούλεται⟩ * **7** μέλαινα U **8** zu τοὺς ῥᾶγας vgl. Usener, der h. Tychon S. 51 **13** κιμφοῦσθαι M κιμπφοῦσθαι U **19** εἶναι τοῦ—ἥμισυ² < M **21** κατωτάτου M

3. *Ὅθεν καὶ οὗτος ἁλίσκεται κατὰ πάντα τρόπον τοῖς ἄλλοις* 3, 1
ἐπακολουθῶν ἀγύρταις τοῖς τὰ δηλητήρια τῷ | βίῳ κατασκευάσασιν. D409
ἀνατραπήσεται γὰρ ῥᾳδίως· οὐ γὰρ παμπόλλου ἐπιδεηθήσεται καμάτου
ἡ πρὸς αὐτὸν ἀνατροπή. ὅλον γὰρ τὸ σῶμα συγκεκερασμένον τοῖς 2
καλῶς ἐν αὐτῷ γεγονόσιν ἐκ θεοῦ, φημὶ δὲ ὀρέξεσιν οὐ δι' ἀτοπίαν
ἐκ θεοῦ γενομέναις ἀλλὰ διὰ χρῆσιν ἀγαθὴν καὶ ἀναγκαίας χρείας
τάξιν (λέγω δὲ τὸ ὀρέγεσθαι ὕπνου βρωτῶν πόματος ἐνδύσεως καὶ
τῶν ἄλλων πάντων τῶν εἰς τὰ ἴδια καὶ θεῷ εὐάρεστα ἡμῖν συμ-
βαινόντων), ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ὄρεξιν τῆς κατὰ τὸ σῶμα ἐπιθυμίας
οὐκ ἄτοπον οὖσαν παραστήσαιμ' ἄν. ἔστιν γὰρ πρὸς παιδοποιίαν ἐν 3
σεμνότητι δοθεῖσα καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα, καθάπερ
τῇ γῇ τὰ σπέρματα εἰς ἐπίχυσιν πλήθους τῶν ὑπὸ θεοῦ κεκτισμένων
*καλῶν γεννημάτων, * δέ φημι καὶ ἀκροδρύων, οὕτως καὶ τῇ ἀνθρω-*
πότητι εἰς τὸ πληρῶσαι τό »αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώ-
σατε τὴν γῆν«.

4. *Κέχρηνται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀποκρύφοις τισίν, ὡς καὶ ἀκη-* 4, 1
κόαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ταῖς ῥηταῖς βίβλοις, λεξιθηροῦντες ἐκεῖνα
μόνα, ἅτινα κατὰ τὸν νοῦν αὐτῶν παραπλέκοντες ἑτέρως μεταχειρί-
ζονται. οὔτε γὰρ ἡ ἄμπελος ἐκ διαβόλου πεφύτευται οὔτε ἐξ 2
ὄφεως ἔσχε τὴν σποράν, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι. πῶς γὰρ εἴη
τοῦτο, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐπιμαρτυροῦντος καὶ λέγοντος ὅτι »οὐ μὴ
πίω [αὐτὸ] ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πίω αὐτὸ
καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν | οὐρανῶν«; καὶ ἐπειδὴ ἡ 3 Ö708
ἀλήθεια τὰς ἑαυτῆς ἀκτῖνας ἀποστίλβουσα εἰς τὸ παντελὲς κατὰ πρό-
γνωσιν θεοῦ τῶν ἐπιφερομένων κακῶν εἰς ἔλεγχον προετύπου τοὺς
αὐτῆς λόγους, πανταχοῦ | προεθέσπισε τὸ θεῖον γράμμα τὴν ἀναίρεσιν P390
τῶν μελλόντων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγείρεσθαι· ὡς διαρρήδην αὐτός 4

14 Gen. 1, 28 — **16ff** vgl. Eusebius h. e. IV 29, 5; S. 390, 24ff Schwartz *χρῶνται μὲν οὖν οὗτοι νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ἰδίως ἑρμηνεύοντες τῶν ἱερῶν τὰ ῥήματα γραφῶν· βλασφημοῦντες δὲ Παῦλον τὸν ἀπόστολον ἀθετοῦσιν αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς, μηδὲ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων καταδεχόμενοι* — **21** Matth. 26, 29

M U (bis Z. 2 *δηλητήρια*; von da an V)

4 *συγ*$^{κε}_{III}$*κεκρασμένον*, *γ* statt *ν* und das oben drüber gesetzte, überschüssige *κε* V^{corr} **8f** *συμβαινόντων* *] *συμβαίνοντα* V M **12** *//εκτισμένων*, *κ* wegradiert V^{corr} *κεκτισμένων* M **13** *γενημάτων* V M | * etwa ⟨*βοτανῶν*⟩ * | *δέ* *] *τε* V M **17** *λεξιθηρῶντες* aus *λεξηθηροῦντες* V^{corr} *λεξιθηρῶντες* M **22** [*αὐτὸ*] * | *γενήματος* V M

που ὁ κύριος εἰς ἔλεγχον τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ πεπλανημένου Σευήρου φάσκει, αὐτὸς ἑαυτὸν τὴν ἄμπελον λέγων »ἐγώ | εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ D410
ἀληθινή«. εἰ δὲ ὅλως ψεκτὸν ἦν τὸ τῆς ἀμπέλου ὄνομα, οὐκ ἂν τοῦ ὀνόματος εἰς ἑαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν ὁμοιότητα. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπό- 5
στολοί φασιν ἐν τῇ διατάξει τῇ καλουμένῃ ὅτι »φυτεία θεοῦ καὶ ἀμ-
πελὼν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία«· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος πάλιν ἐν τῷ 6
εὐαγγελίῳ ποιούμενος τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολήν, ὅτι »ἀνήρ τις οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀμπελῶνα καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἔπεμψε
ζητῶν καρπὸν καὶ οὐκ ἔδωκαν«, ἀλλὰ καὶ πάλιν »ἀνήρ τις οἰκοδε- 7
σπότης ἔχων ἀμπελῶνα ἐξῆλθε ζητῶν ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ
περὶ τρίτην ὥραν καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἑνδεκάτην«· ὡς ἐξ ἅπαν- 8
τος τὸ τῆς ἐπιτηδεύσεως σκευώρημα καὶ τούτου τοῦ ἀπατεῶνος πανταχόθεν ἔχειν τὸ τιτρώσκεσθαι λόγῳ τῆς ἀληθείας. κἄν τε γὰρ
ἐπιφαίνεται τὸ σκότος φωτὸς μὴ παρόντος, δι' ὀλίγου σπινθῆρος ἡ
αὐτοῦ ἀφάντωσις τῆς ἀνατροπῆς γενήσεται. συντόμως δὲ κέχρη- 9
μαι τῇ αἱρέσει διὰ τὸ ἤδη ἐξειπεῖν ὅτι εὐάλωτος ὑπάρχουσα οὐ πολλῆς δεῖται ἐργασίας πρὸς σύστασιν τῆς κατ' αὐτῆς ἀληθείας· μάλιστα
δὲ ὅτι τάχα οἶμαι καὶ μηκέτι ἐκ ταύτης ὑπάρχειν τινάς, ἀλλ' ἢ ἄρα
σπανίους ἐν τοῖς ἀνωτάτω μέρεσιν.
Ἀπὸ ταύτης δὲ παρελθόντες, ὥσπερ σκορπίον δεινὸν καταπατή- 10
σαντες ἀθρόως, τὰς ἑξῆς διασκοπήσωμεν, θεοῦ τὴν δύναμιν ἐπικαλούμενοι εἰς βοήθειαν τοῦ τε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν καὶ τοῦ αὐτὸν ἐμὲ μὴ
βλάπτεσθαι, μάλιστα περὶ τῆς τοιαύτης δεινῆς καὶ ὀλετηρίου τῶν δογμάτων μέλλοντα ὑποφαίνειν κακοτροπίας. | D411

Κατὰ Τατιανῶν κ̄ς̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας μ̄ς̄.

1. *Τατιανός τις ἀνέστη τούτους διαδεξάμενος ἤτοι κατὰ τοὺς* **1, 1**
αὐτῶν χρόνους ὢν ἢ μετ' | αὐτοὺς πάλιν τὴν ἑαυτοῦ τῆς κενοφωνίας P391

2 Joh. 15, 1 — **5** vgl. Didaskalia 1, 1; S. 2, 5 Funk (S. 1, 5 Flemming-Achelis) — **7** vgl. Matth. 21, 33ff u. Par. — **9** vgl. Matth. 20, 1ff — **26ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 6ff Wendland X 18; S. 279, 16 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 Filastrius haer. 48; S. 25, 14ff Marx Clemens Al. strom. III 81, 1ff; II 232, 22ff

V M

7 *παραβολήν* + ⟨*φησίν*⟩? * **10** *ἐξῆλθε—ἀμπελῶνα*[2] < M **11** *ἐννάτην* M **18** *ἢ* *] *εἰ* V M **19** *σπανίους* *] *σπανίως* V M **21** *διασκοπήσομεν* V **24** Unterschrift *κατὰ Σευηριανῶν* V M **25** Überschrift *κατὰ Τατιανῶν εἰκοστὴ ἕκτη ἡ καὶ μ̄ς̄* V M **27** *ὢν ἢ μετ' αὐτοὺς* angeflickt V[corr]

διδασκαλίαν προστησάμενος. καὶ τὰ μὲν πρῶτα, οἷα δὴ ἀπὸ 2
Ἑλλήνων ὁρμώμενος καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων παιδείας ὑπάρχων,
συνακμάζει Ἰουστίνῳ τῷ φιλοσόφῳ, ἀνδρὶ ἁγίῳ καὶ φίλῳ θεοῦ,
τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι. οὗτος | γὰρ 3 Ö710
ὁ Ἰουστῖνος Σαμαρείτης ἦν τὸ γένος, εἰς Χριστὸν ⟨δὲ⟩ πεπιστευκὼς
καὶ μεγάλως ἐξασκηθεὶς ἀρετῆς τε βίον ἐνδειξάμενος τὸ τέλος
ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσας τελείου στεφάνου καταξιοῦται ἐπὶ τῆς
Ῥωμαίων ἐπὶ Ῥουστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως, ἐτῶν
τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθεστώσῃ ἡλικίᾳ. τούτῳ ὁ προειρημένος 4
Τατιανὸς συνακμάσας τὰ πρῶτα καλῶς φερόμενος καὶ τῇ πίστει
ἐρρωμένος ἐτύγχανεν, ὅσον ἦν σὺν τῷ ἁγίῳ Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι.
ὅτε δὲ ἐτελεύτα Ἰουστῖνος ὁ ἅγιος, ὥσπερ τυφλὸς χειραγωγούμενος 5

Stählin Eusebius—Hieronymus Chronik z. Jahr 172; S. 206, 13 Helm h. e. IV 29, 1 ff; S. 390, 1 ff Schwartz Theodoret haeret. fab. I 20

1 f vgl. Tatian or. c. 42; S. 43, 10 Schwartz *ταῦθ' ὑμῖν, ἄνδρες Ἕλληνες, ... Τατιανὸς συνέταξα ..., παιδευθεὶς ... πρῶτον μὲν τὰ ὑμέτερα* c. 1; S. 2, 9, dazu Eusebius h. e. IV 16, 7; S. 358, 2 ff Schwartz *Τατιανός, ἀνὴρ τὸν πρῶτον αὐτοῦ βίον σοφιστεύσας ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασιν καὶ δόξαν οὐ σμικρὰν ἐν αὐτοῖς ἀπενηνεγμένος* — **3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *Ἰουστίνου ἀκροατὴς γεγονώς* Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 6 Wendland *γενόμενος μαθητὴς Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *hic Iustini martyris discipulus fuit* Theodoret haeret. fab. I 20 *Τατιανὸς δὲ ὁ Σύρος σοφιστὴς ἐγεγόνει τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ θεσπεσίου Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος ἐγένετο φοιτητής* — **5** zu *Σαμαρείτης* vgl. Justin dial. c. 120 — **8 f** Rusticus, bestätigt durch die Märtyrerakten, vgl. dazu Zahn Forsch. VI 14 A. — *ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως* und *τριάκοντα ἐτῶν ὑπάρχων* ist beides unmöglich: Harnack, altchr. Lit.-Gesch. II 1, 283 möchte die 30 Jahre als Mißverständnis einer Quellenangabe über das christliche Lebensalter Justins, d. h. über die Zeit von der Bekehrung Justins ab, verstehen; eher könnte man, da das *ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως* und *ἐτῶν τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθεστώσῃ ἡλικίᾳ* unter sich zusammenpaßt, vermuten, daß die Angabe sich ursprünglich auf das Lebensalter bezog, in dem Justin zum Christentum übertrat — **10 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *ἐφόσον μὲν συνῆν ἐκείνῳ οὐδὲν ἐξέφηνε τοιοῦτον· μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου μαρτυρίαν ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *post hunc diversa sentire coepit* Theodoret haeret. fab. I 20 *μετὰ δὲ τὴν τοῦ διδασκάλου τελείωσιν ἐπόθησε γενέσθαι προστάτης αἱρέσεως*

V M

2 *ὑπάρχων*] *μετέχων*? * **4** *τῶ ... πεπιστευκότι* aus *τοῦ ... πεπιστευκότος* V corr *τοῦ ... πεπιστευκότος* M **5** *ὁ* nachgetragen V corr | ⟨δὲ⟩ * Klosterm. **8** *Ῥωστικοῦ* V

⟨ὃς⟩ ὑπὸ τοῦ χειραγωγοῦ καταλειφθείη καὶ καταλειφθεὶς ἐπὶ κρημνὸν ἑαυτὸν ἐκδοὺς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τύφλωσιν καταφέρεται ἀνεπισχέτως, ἕως εἰς θάνατον κατενεχθείη, οὕτω καὶ αὐτός.

Καὶ ἦν μὲν Σύρος τὸ γένος, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα γνῶσις περι- **6**
ἔχει· τὸ δὲ αὐτοῦ διδασκαλεῖον προεστήσατο ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν, ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος. ἀπὸ Ῥώμης γὰρ μετὰ τὴν τοῦ **7**
ἁγίου Ἰουστίνου τελείωσιν διελθὼν ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη καὶ ἐκεῖσε διατρίβων, κακῇ διανοίᾳ περιπεσὼν αἰῶνάς τινας κατὰ τοὺς μύθους Οὐαλεντίνου καὶ ἀρχάς τινας καὶ προβολὰς καὶ αὐτὸς εἰσηγήσατο. τὸ δὲ | πλεῖστον τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος ἀπὸ Ἀντιοχείας τῆς **8** D412
πρὸς Δάφνην καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Κιλίκων μέρη, ἐπὶ πλεῖον δὲ ἐν τῇ Πισιδίᾳ ἐκράτυνεν· ἀπὸ τούτου γὰρ κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἐγκρατῖται λεγόμενοι τοῦ ἰοῦ μετεσχηκότες ὑπάρχουσι. λέγεται δὲ τὸ διὰ **9**

4 *Σύρος* (oben S. 4, 9 hieß es *ἀπὸ Μεσοποταμίας*), ebenso Clemens Al. strom. III 81, 1; II 232, 22 Stählin Theodoret haer. fab. I 20, dazu Zahn, Forsch. II 294; Tatian selbst nennt sich or. 42 *γεννηθεὶς ... ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ* — **5** zu *διδασκαλεῖον* vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθεὶς ... ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου συνεστήσατο*; Zahns Auffassung von *διδασκαλεῖον* (Forsch. I 284 A. 2) = *Lehre* ist schon sprachlich unmöglich — **5—6** *ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν* nur durch Epiph. überliefert — **6** *περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος* von Zahn (Forsch. I 282) mit der Angabe des Eusebius zum 12. Jahr des Mark Aurel (Chronik S. 206, 13 Helm *Tatianus haereticus agnoscitur*) zusammengestellt und dadurch Antoninus Pius als Irrtum statt Mark Aurel erwiesen — **9 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *αἰῶνάς τινας ἀοράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Οὐαλεντίνου μυθολογήσας*, wörtlich ebenso Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 8f Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *totus enim secundum Valentinum sapit*; vgl. Clemens Al. strom. III 92, 1; II 238, 22 von Tatian *ὁ δ' ἐκ τῆς Οὐαλεντίνου ἐξεφοίτησε σχολῆς* — **11 ff** vgl. haer. 47, 1, 3; S. 215, 10, dazu Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel *τοιαύτας αἱρέσεις ἡ τῶν Πισιδίων ἔχει καὶ τῶν Ἰσαύρων χώρα, Κιλικία τε καὶ Λυκαονία καὶ πᾶσα Γαλατία, ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἐργῶδες ἀπαγγεῖλαι· Ἐγκρατηταὶ γὰρ καὶ Ἀποτακτῖται καὶ Ἐρημῖται καλοῦνται*

V M

1 ⟨ὃς⟩ Öh. | *καταλειφείη* M **10** *καὶ προβολὰς* nachgetragen Vcorr

τεσσάρων εὐαγγέλιον ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι, ὅπερ κατὰ Ἑβραίους τινὲς καλοῦσι.

2. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῖς παλαιαῖς αἱρέσεσι καὶ οὗτος δογματίζει. καὶ **2, 1** πρῶτον μὲν φάσκει μὴ σῴζεσθαι τὸν Ἀδάμ. ἐγκράτειαν δὲ οὗτος κηρύττει, τὸν δὲ γάμον πορνείαν καὶ φθορὰν ἡγεῖται, φάσκων μηδὲν διαλλάττειν πορνείας τὸν γάμον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ εἶναι. ὅθεν ἐν τῷ **2** προσχήματι τῆς | ἐγκρατείας καὶ τοῦ ἐγκρατητικοῦ ἤθους κυβευτικὴν P 392 ἔσχε τὴν ἀγωγήν, ὡς λύκος ἅρπαξ ἐνδυόμενος προβάτου κώδιον καὶ πλανῶν τῷ προσκαίρῳ προσχήματι τοὺς ἀπατωμένους. μυστηρίοις **3** δὲ ὡσαύτως κέχρηται κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ὕδατι δὲ μόνῳ χρώμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις.

1 vgl. Eusebius h. e. IV 29, 6; S. 392, 2 ff Schwartz *ὁ Τατιανὸς συνάφειάν τινα καὶ συναγωγὴν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως τῶν εὐαγγελίων συνθεὶς Τὸ διὰ τεσσάρων τοῦτο προσωνόμασεν, ὃ καὶ παρά τισιν εἰς ἔτι νῦν φέρεται* Theodoret haeret. fab. I 20 *οὗτος καὶ τὸ Διὰ τεσσάρων καλούμενον συντέθεικεν εὐαγγέλιον, τάς τε γενεαλογίας περικόψας καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα γεγεννημένον τὸν κύριον δείκνυσιν*, dazu Zahn Forsch. I 1 ff — Der Titel Hebräerevangelium außer hier nur noch haer. 30, 3, 7; I 337, 11 f von Epiph. erwähnt; die an unserer Stelle vorliegende Verwechslung wird verständlicher, wenn das Diatessaron syrisch abgefaßt war, vgl. Zahn Forsch. I 20 ff — **3 f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey von den Enkratiten *ἀντιλέγουσί τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ*, von Tatian *τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν ποιησάμενος* III 23, 8; II 130 Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 10 Wendland *τὸν δὲ Ἀδὰμ φάσκει μὴ σῴζεσθαι διὰ τὸ ἀρχηγὸν παρακοῆς γεγονέναι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 — **5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *τὸν γάμον τε φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλησίως Μαρκίωνι καὶ Σατορνίνῳ ἀναγορεύσας* ebenso Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 9 Wendland Theodoret haer. fab. I 20 Hieronymus adv. Jovin. I 3 u. II 16; Migne 23, 212 B u. 309 D; dazu die Anführung aus *περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ* bei Clemens Al. strom. III 81, 1 f; II 232, 24 ff Stählin — **8** vgl. Matth. 7, 15 — **9** zum Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; III 353, 11; außerdem Theodoret haeret. fab. I 20 *τοῦτον ἔχουσιν ἀρχηγὸν οἱ λεγόμενοι Ὑδροπαραστάται καὶ Ἐγκρατῖται· Ὑδροπαραστάται δὲ ὀνομάζονται, ὡς ὕδωρ ἀντὶ οἴνου προσφέροντες, Ἐγκρατῖται δέ, ὡς μήτε οἶνον πίνοντες μήτε τῶν ἐμψύχων μεταλαμβάνοντες* und Hieronymus zu Amos 2, 12; Migne 25, 1010 C *de hoc loco haeresim suam Tatianus Encratitarum princeps struere nititur, vinum asserens non bibendum*

V M

5 *φάσκων, ων* auf Rasur V corr **6** *διαλλάττειν* U] *διαλλάττων* V M **9** *προ///σχήματι, σ* ausradiert V corr

Πεσεῖται δὲ καὶ οὗτος κατὰ πάντα τρόπον, ἀσύστατον ἔχων τὸ **4**
κήρυγμα (ἤδη δὲ καὶ οὗτος κατασβεσθεὶς οἶμαι ἔληξε καὶ τὸ αὐτοῦ
διδασκαλεῖον). πόθεν γὰρ οὐκ ἐλεγχθήσεται ὁ τοιοῦτος; πρῶτον **5**
μὲν γὰρ κατὰ τὰ ἄνω ἡμῖν προδεδηλωμένα καὶ πρὸς τὰς οὕτω φας-
*κούσας αἱρέσεις *, ὅτι ἀδύνατον εἶναι πολλὰς ἀρχὰς γεννητικὰς τῶν*
κατὰ διαδοχὴν γεννωμένων. αἱ γὰρ οὖσαι πολλαὶ καὶ μία, ⟨ἅτε⟩ ἐκ **6**
τῆς μιᾶς ὑπάρχουσαι [ἐκ] τῆς οὔσης [μιᾶς τῆς] αἰτίας τῶν | πασῶν, Ö712
εὑρεθήσονται· καὶ οὐκέτι πολλαὶ ἀρχαὶ ἀλλ' ἢ μία ἡ τούτων αἰτία
γεγονυῖα, καὶ ἀναχθήσεται τὰ πάντα εἰς τὴν μίαν μοναρχίαν καὶ
*διέπεσεν ἡ τοῦ τοιούτου πιθανολογία * καὶ οὐκ ἀλήθεια, οὐδὲ τὴν*
πιθανολογίαν δυναμένη ἔχειν. μωρὸν γὰρ τὸ ὅλον κήρυγμα. καὶ **7**
εἰ ὁ Ἀδὰμ οὐ σῴζεται, τὸ φύραμα, οὐδέ τι ⟨τῶν ἀπὸ⟩ τοῦ φυράμα-
τος σῴζεται. εἰ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος | καὶ ἐξ ἀθίκτου γῆς γενόμενος D413
σωτηρίας οὐ μεθέξει, πῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένα ἕξει σωτηρίαν;
3. Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὑρεθήσεται καθ' ἑαυτοῦ λέγων. **3, 1**
φάσκει γὰρ τὸν γάμον εἶναι οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ πορνείαν εἶναι αὐτὸν
καὶ μύσος· καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ γάμου ὑπάρχοντα καὶ ἐκ γυναικὸς γεγεν-
νημένον καὶ ἐκ σποράς ἀνδρὸς ἡγεῖται σῴζεσθαι. ἆρα οὖν πάλιν **2**
ἀνέλυσε τὴν αὐτοῦ κατὰ τοῦ γάμου βλασφημίαν. εἰ γὰρ οὗτος ἐκ
γάμου ὑπάρχων σωτηρίαν ἕξει, ἆρα οὐ βδέλυγμα ὁ γάμος, ὁ γεννῶν
τοὺς τῆς σωτηρίας μετέχοντας, οἵῳ δ᾽ἂν θέλοι τρόπῳ λέγειν. εἰ **3**
δὲ συσταίη ὁ κατ' αὐτὸν λόγος ὅτι ἀθέμιτός ἐστιν ὁ γάμος, ἆρα μᾶλ-
λον ὁ Ἀδὰμ σωθήσεται, μὴ ἀπὸ γάμου ὁρμώμενος, ἀλλὰ ἐν χειρὶ
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος πεπλασμένος κατὰ τὸ εἰρημέ-
νον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ὅτι »ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. πῶς δὲ οὐ σῴ- **4**
ζεται ὁ Ἀδὰμ ὁ παρὰ σοὶ ἀπελπιζόμενος, | ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν P393
Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον νεκροὺς μετὰ τὴν τελευτὴν
ἐγείρει ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, ὡς τὸν Λάζαρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας

11 f vgl. Röm. 11, 16 — **12** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *quasi non si rami salvi fiunt, et radix salva sit* — **25** Gen. 1, 26 — **29 f** vgl. Joh. 11, 17 ff Luc. 7, 11 ff Matth. 9, 23 ff

V M

2 ἔληξε aus *ἐλήλεγκται* V corr **5** * etwa ⟨*ῥηθέντα καὶ πρὸς τοῦτον ῥητέον*⟩ * | *γεννητικὰς* aus *γεννικὰς* V corr **6** *γεννομένων* M **6—7** ⟨*ἅτε*⟩ ... [*ἐκ*] ... [*μιᾶς τῆς*] * **7** *πασῶν* Öh.] *παθῶν* V *ἀγαθῶν* M **8** *ἀλλ'* aus *ἀλλὰ* V corr **10** * etwa ⟨*ψεῦδος οὖσα*⟩ * | *οὔτε* M **12** ⟨*τῶν ἀπὸ*⟩ * vgl. S. 207, 20 **14** *γεγενημένα* V **18** *ἀνδρὸς* *] *ἀνδρῶν* V M **19** *οὗτος*] *αὐτὸς*? * **20** *γάμου* *] *γάμων* V M **24 f** *εἰρημένον* Corn.] *γεγραμμένον* V M

καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου; καὶ εἰ αὐτὸς οὐκ ἦν ὁ τὸν 5
Ἀδὰμ πλάσας ἐκ χοὸς ἀπ᾽ ἀρχῆς, πῶς πτύσας χαμαὶ ἐποίησε πηλὸν
καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ τοῦ ἐκ γεννητῆς καὶ
ἐποίησεν αὐτὸν βλέπειν, ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν πλάστην σὺν 6
τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τὸ ἐλλιπὲς μέρος ἐν τῷ ἀπὸ
γεννητῆς γεγεννημένῳ τυφλῷ διὰ τοῦ πηλοῦ προστιθεὶς τῷ λείποντι
τόπῳ; διορθώσεως γὰρ ἕνεκεν τοῦ λείποντος μέρους φαίνεται τοῦτο
πεποιηκέναι. εἰ δὲ πάλιν αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ τὸν Ἀδὰμ πλά- 7
σας καὶ αὐτὸς τὸν πρωτόπλαστον ἀπολλύει, τοὺς δὲ ἄλλους σῴζει,
ὦ πολλή σου ματαιοφροσύνη, Τατιανέ. ἀδυναμίαν γὰρ | τῷ κυρίῳ 8 D414
κατὰ δύναμιν προσάπτεις τῷ μὴ δυναμένῳ τὸν πρωτόπλαστον αὐτοῦ,
διὰ μίαν παρακοὴν ἐκβεβλημένον τοῦ παραδείσου καὶ παιδείας οὐ τῆς
τυχούσης μετασχόντα, ἐν ἱδρῶτι καὶ καμάτῳ διατετελεκότα καὶ κατέ|- Ö714
ναντι τοῦ παραδείσου κατῳκηκότα, ὅπως μνημονεύοι τῆς ἀγαθῆς *, διὰ
τῆς εἰς μνήμην μετανοίας σῴζειν· ἢ * δυναμένῳ μέν, μὴ ἐλεοῦντι 9
δέ. δι᾽ ἣν τοίνυν αἰτίαν ἄχρι τῶν καταχθονίων Χριστὸς κατῆλθεν,
τίνι τῷ λόγῳ τὸ τριήμερον κοιμηθεὶς πεπονθὼς ἀνέστη; πῶς δὲ
πληροῦται ⟨τό⟩ »ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ«; ποίων δὲ
ζώντων καὶ νεκρῶν ἀλλ᾽ ἢ τῶν χρῃζόντων τῆς αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω
ἐπικουρίας; πῶς δὲ ἔσται τὰ ἀπὸ τοῦ φυράματος ἅγια, εἰ αὐτὸ 10
τὸ φύραμα οὐκ ἔστιν ἅγιον, ὡς καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ἐμφέ-
ρεται; φάσκει γὰρ καὶ περὶ Εὔας ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ὅτι »σωθήσεται
διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ«.

4. Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτων λέγειν, ὡς παντί τῳ σύνεσιν 4, 1
κεκτημένῳ φανήσεται ἡ πρόχειρος βλασφημία καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια
τοῦ Τατιανοῦ καὶ τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ Τατιανῶν καλουμένων. περὶ ὧν 2
συντόμως διεξελθόντες τὰ κατ᾽ αὐτοὺς βλαβερὰ καὶ κωνώπων δίκην

2 vgl. Joh. 9, 6 — **4** vgl. Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 207ff *caeci a germine nati lumina quae nondum dederat cernendo peregit ... ipse novi factor, veteris bonus ipse refector ... quae defuerunt supplens* — **12f** vgl. Gen. 3, 19. 23f — **18** Röm. 14, 9 — **20** vgl. Röm. 11, 16 — **22** I Tim. 2, 15

V M

5 der Satz *καὶ τὸ—τόπῳ* gehört zu *δείξῃ*: er zeigt es, indem er auch das noch Fehlende ergänzt | *ἁγίῳ* am Rande nachgetragen V corr **6** *γενετῆς* VM (anders Z. 4) | *τῷ*] *τὸ* V M **9** *αὐτὸς* * Jül.] *αὐτὸν* V M **10** *ἀφροσύνη* M **14** * etwa ⟨*ἐκεῖσε ζωῆς*⟩ * **15** *εἰς μνήμην*] wohl verderbt, lies etwa *κατὰ μνήμην* oder *εἰς τέλος* * | * etwa ⟨*σκληρότητα τῷ κυρίῳ προσάπτεις*⟩ * | *ἐλεοῦντι* aus *ἐλεῶντι* V corr **17** *τίνι* + ⟨*δὲ*⟩? * **18** ⟨*τό*⟩ * **25** *προ* hinter *φανήσεται* ausradiert V corr

δήγματα, ἐλαίου ἰκμάδα τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας τοῖς δεδηγμένοις
ὑπὸ τῶν Τατιανοῦ λόγων ἐπιθέμενοι ἰασάμεθα διὰ τῆς τοῦ κυ|ρίου P 394
ἀληθείας καὶ δυνάμεως, αὐτοῦ λέγοντος ὅτι »οὐκ ἦλθον εἰ μὴ διὰ τὸ
πρόβατον τὸ πεπλανημένον οἴκου Ἰσραήλ«. διὸ καὶ ἐν παραβολαῖς 3
ἔλεγεν ὅτι ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰεριχώ, ὃν
δὴ καὶ λησταῖς περιπεσεῖν διηγεῖτο, ἵνα δείξῃ τὸ πρόβατον καὶ τὸν
ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβεβηκότα, τὸν ἀπὸ τῆς δόξης τῆς μείζονος εἰς
ἐλάττωσιν κατενεχθέντα καὶ τὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐντολῆς τοῦ ἰδίου
ποιμένος ἀποσπασθέντα καὶ πεπλανημένον. ὅθεν καὶ | τὸν ἅγιον 4 D 415
Ἀδὰμ τὸν πατέρα ⟨ἡμῶν⟩ ἐν ζῶσι πεπιστεύκαμεν· δι' ὃν καὶ τοὺς
ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας Χριστὸς ἦλθεν, τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γι-
νώσκουσι καὶ μὴ πλανηθεῖσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἕνεκεν δὲ
σφαλμάτων ἐν Ἅιδῃ κατεσχημένοις ἀμνηστίαν χαρίσασθαι, τοῖς μὲν
ἔτι ἐν κόσμῳ διὰ μετανοίας, τοῖς δὲ ἐν Ἅιδῃ δι' ἐλέους καὶ σωτηρίας.
5. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἔστι τὸν εἰδότα, ὡς καὶ ἐν βίβλοις ηὑρήκα- 5, 1
μεν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἐσταυρῶσθαι.
οὐκ ἄλλη που ἀλλ' ἢ ἔνθα ἔκειτο τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα. ἐξελθὼν γὰρ 2
ἐκ τοῦ παραδείσου καὶ κατῳκηκὼς κατέναντι αὐτοῦ πολλῷ τῷ χρόνῳ
καὶ διὰ πολλῶν τῶν ἡμερῶν διελθὼν ὕστερον ἦλθε καὶ ἐν τῷ τόπῳ

3 Matth. 15, 24 — **5** vgl. Luk. 10, 30ff — **16ff** zur Legende von Adams Grab auf Golgatha vgl. Origenes comment. ser. in Matth. c. 126; V 43 Lommatzsch *venit ad me traditio quaedam talis, quod corpus Adami primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus* Ps. Athanasius de pass. et cruce dom. c. 12; Migne 28, 208A Ps. Basilius in Jes. c. 141; Migne 30, 348C Chrysostomus hom. 85 in Joh.; Migne 59, 459 Nonnus in Joh. 19; Migne 43, 901B Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 160 *qua die quove loco cecidit clarissimus Adam* (sc. ist Christus gestorben) 196ff *Golgatha locus est, capitis calvaria quondam . . . hic medium terrae est . . . os magnum hic veteres nostri docuere repertum, hic hominem primum suscepimus esse sepultum* Hieronymus Onomasticon S. 7, 14 Klostermann *licet eum* (Adam) *quidam conditum in loco Calvariae suspicentur* in Matth. 27, 35; Migne 26, 209B in Ephes. 5, 14; Migne 26, 526A ep. 46, 3, 2; S. 332, 1ff Hilberg *in hac urbe, immo in hoc tunc loco et habitasse dicitur et mortuus esse Adam. unde et locus in quo crucifixus est dominus noster Calvaria appellatur, scilicet quod ibidem sit antiqui hominis calvaria condita* Ambrosius in Lucam X 114; S. 498, 11f Schenkl; weiteres bei J. Gretser de cruce Christi I 52ff

V M

5 δν auf Rasur V corr **6** τὸ πρόβατον + ⟨τὸ πεπλανημένον⟩? * **10** ⟨ἡμῶν⟩ * | δι' δν U] δι' ὧν V M **13** ἀμνησίαν V M **15** εὑρήκαμεν M

τούτῳ, Ἱεροσολύμων δέ φημι, τὸ χρεὼν ἀποδεδωκὼς [καὶ] ἐκεῖσε
ἐτάφη ἐν τῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ. ὅθεν εἰκότως τὸ ἐπώνυμον ὁ 3
τόπος ἔσχε, Κρανίου ἑρμηνευόμενος τόπος, ἧς ὀνομασίας τὸ σχῆμα
τοῦ τόπου ἐμφέρειάν τινα οὐχ ὑποδείκνυσιν. οὔτε γὰρ ἐν ἄκρᾳ τινὶ 4
κεῖται, ἵνα | κρανίον τοῦτο ἑρμηνεύηται, ὡς ⟨ὁ⟩ ἐπὶ σώματος κεφαλῆς Ö716
τόπος λέγεται, οὔτε ⟨ἐπὶ⟩ σκοπιᾶς. καὶ γὰρ οὔτε ἐν ὕψει κεῖται παρὰ 5
τοὺς ἄλλους τόπους· ἄντικρυς γάρ ἐστι τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος ὑψη-
λότερον καὶ ἀπὸ σημείων ὀκτὼ ἡ Γαβαὼν ὑψηλοτάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ
ἄκρα ἡ ποτὲ ὑπάρχουσα ἐν Σιών, νῦν δὲ τμηθεῖσα, καὶ αὐτὴ ὑψηλο-
τέρα ὑπῆρχεν τοῦ τόπου. πόθεν οὖν ἡ ἐπωνυμία τοῦ Κρανίου, ἀλλ' 6
ἐπειδὴ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἐκεῖ τὸ κρανίον ηὕρηται καὶ
ἐκεῖ τὸ λείψανον ἐναπέκειτο, τούτου ἕνεκα Κρανίου τόπος ἐπεκέκλη-
το· ἐφ' οὗ σταυρωθεὶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ 7
ῥεύσαντος ἀπ' αὐτοῦ ὕδατος καὶ αἵματος διὰ τῆς νυχθείσης αὐτοῦ
πλευρᾶς αἰνιγματωδῶς ἔδειξε τὴν ἡμῶν σω|τηρίαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς P395
τοῦ φυράματος ἀρξάμενος ῥαντίζειν τὰ λείψανα τοῦ προπάτορος, ἵνα 8
καὶ ἡμῖν | ὑποδείξῃ τὸν ῥαντισμὸν τοῦ αὐτοῦ αἵματος, εἰς κάθαρσιν D416
τῆς ἡμῶν κοινώσεως καὶ ψυχῆς μετανοούσης καὶ εἰς ὑπόδειγμα φυ-
ράσεως καὶ καθαρμοῦ ῥύπου τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων γενόμενον,
τὸ ἐκχυθὲν ὕδωρ ἐπὶ τὸν ὑποκείμενον τῷ τόπῳ καὶ τεθαμμένον εἰς
ἐλπίδα αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων. διὸ καὶ 9
ἐνταῦθα ἐπληροῦτο τὸ εἰρημένον »ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ
τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«. εἰ γὰρ καὶ περὶ ἡμῶν
λέγει τῶν νενεκρωμένων τοῖς ἔργοις καὶ τῶν καθευδόντων ἐν βάθει
ὕπνου τῆς ἀγνωσίας, ἀλλ' οὖν γε ἐκεῖθεν ἡ ἀρχὴ τῆς αἰνίξεως *
περιέχει τὸν τρόπον. καὶ οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀργῶς· »ἀνέστη«, γάρ φησι, 10

13 ff vgl. Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 201 ff *hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit, pulvis Adae ut possit veteris cum sanguine Christi commixtus stillantis aquae virtute levari* Hieronymus ep. 46, 3, 2; S. 332, 5 ff Hilberg *ut secundus Adam et sanguis Christi de cruce stillans primi Adam et iacentis propagatoris peccata dilueret et tunc sermo ille apostoli conpleretur* (Ephes. 5, 14) — **14** vgl. Joh. 19, 34 — **17** vgl. I Petri 1, 2 — **22** Eph. 5, 14 (dieselbe Stelle bei Hieronymus angeführt, vgl. zu Z. 13 ff) — **23 ff** vgl. haer. 42, 12, 3 refut. 37 d; S. 180, 15 ff — **26 ff** Matth. 27, 52 f

V M

1 *τούτω* am Rande nachgetragen V corr | *δέ* auf Rasur V corr | [*καὶ*] * **2** *ἐπόνυμον* M **3** *ἧς*] *ἣ* M **5** ⟨*ὁ*⟩ * | *κεφαλὴ* aus *κεφαλῆς* V corr *κεφαλὴ* M **6** ⟨*ἐπὶ*⟩ * **11** *εὕρηται* M **14** *διὰ*] *ἐκ*? * **17** *καὶ ἡμῖν* am Rande nachgetragen V corr **25** * etwa ⟨*γέγονεν. καὶ γὰρ τῆς ἀναστάσεως*⟩ *

»πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων«, ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, »καὶ εἰσῆλθον σὺν αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν« καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνέστησαν ψυχαὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ σώματα φύσει τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ τὰ ἑξῆς.

Πανταχόθεν τοίνυν ἀποκρουσάμενοι τοῦ κώνωπος τούτου τὰ **11** δήγματα δι' ἐλαίου τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ κυρίου ἡμῶν ἐνδημίας καὶ φωτὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὰς ἑξῆς κατὰ τὸ εἰωθὸς πάλιν προσελθεῖν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

V M

5 *ἀποκρουσάμενοι* *] *ἀποκρουσάμενος* V M **8** *πάλιν* über der Linie nachgetragen V^{corr} | *προ///ελθεῖν*, *σ* ausradiert V^{corr} *προσελθεῖν* M | *σπευδάσωμεν* V

D419
Ö2
Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τούτῳ τοῦ | *δευτέρου βιβλίου,* P396
τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ᾽ ἀρχῆς τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις ιη̄·

μ̄ξ̄. Ἐγκρατῖται, οἱ ἀπόσπασμα τυγχάνοντες Τατιανοῦ, τὸν γάμον ἀποβάλλοντες, τοῦ Σατανᾶ φάσκοντες τοῦτον εἶναι, πᾶσαν δὲ ἀπαγορεύοντες ἐμψυχοφαγίαν.

μ̄η̄. Κατὰ Φρύγας, οἱ καὶ Μοντανισταὶ καὶ Τασκοδρουγῖται, οἵτινες παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην δέχονται, ἑτέρους δὲ προφήτας παρεισφέρουσι μετὰ τοὺς προφήτας, Μοντανόν τινα αὐχοῦντες καὶ Πρίσκιλλαν.

μ̄θ̄. Πεπουζιανοί, οἱ καὶ Κυϊντιλλιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται, ἐκ τούτων μέν εἰσι τῶν κατὰ Φρύγας, ἕτερα δὲ παρ᾽ ἐκείνους δογματίζουσι, Πέπουζάν τινα πόλιν ἔρημον ἀνὰ μέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Φρυγίας ἐκθειάζοντες καὶ δὴ ταύτην Ἱερουσαλὴμ ἡγούμενοι (ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα), γυναιξί τε ἀποδιδόντες τὸ ἄρχειν τε καὶ ἱερατεύειν. 1
μυοῦνται δέ τινα | *παῖδα κατακεντῶντες νέον.* 2 D420
καὶ δὴ τῇ Κυϊντίλλῃ ἢ καὶ Πρισκίλλῃ Χριστὸν ἐκεῖσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκεκαλύφθαι ἐν ἰδέᾳ θηλείας μυθολογοῦσι. 3
κέχρηνται δὲ ὡσαύτως παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον μεταποιούμενοι.

ν̄. Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, οἱ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὸ Πάσχα ἐκτελοῦντες, ἐν ὁποίᾳ δ᾽ἂν ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ ἡ τῆς σελήνης τεσσαρεσκαι-

M U anaceph. (über die Nebenzeugen vgl. zu S. 1, 1)

2 *ἀπαρχὴν* M **5** *ἀποβάλλονται* U **7** *κατὰ Φρυγαστῶν καὶ Μοντανιστῶν* M U anaceph. | *Τασκοδρουτατῶν* M *τὰ σκοδρουγιτῶν* U **8** *νέαν*] *καινὴν* anaceph. **9 f** *Πρίσκιλλαν* + *καὶ Μαξίμιλλαν* U, vgl. die ähnlichen Zusätze von U S. 213, 23 u. 214, 5 **11** *Κυντιλλιανοί* M **13** *δογματίζοντες* anaceph. **14** *καὶ Φρυγίας* < M U **15** *ἔστιν δὲ—Πέπουζα* < U | *τε*] *δὲ* U | **17** *ἢ καὶ Πρισκίλλῃ* < U | *καὶ*[2] < M **18** *μυθοποιοῦνται* U **19** *καινῇ*] *νέα* M **19 f** *μεταποιοῦντες* anaceph. **22** *ἐμπέσοι* M | *ἡ*] *τε* M

δεκάτη, ἤτοι ἐν σαββάτῳ ἤτοι ἐν κυριακῇ, ἐκείνην τε νηστεύοντες καὶ ἅμα ἀγρυπνοῦντες.

νᾱ. Ἄλογοι, ὑφ' ἡμῶν κληθέντες, οἱ τὸ εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς ἀεὶ θεὸν Λόγον παρεκβάλλοντες, τὸ | εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τὸ κατὰ Ἰωάννην μὴ δεχόμενοι μήτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. | P 397 Ö 4

νβ. Ἀδαμιανοί, παρὰ δέ τισιν Ἀδαμίζοντες καλούμενοι, χλεύης ἢ ἀληθείας μᾶλλον τὸ δόγμα ἔχοντες. γυμνοὶ γὰρ ὡς ἐκ μητρὸς ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται, καὶ οὕτως τὰς ἀναγνώσεις καὶ εὐχὰς καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιτελοῦσι, δῆθεν μονάζοντές τε καὶ ἐγκρατευόμενοι ὄντες καὶ γάμον μὴ δεχόμενοι, τὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν παράδεισον ἡγούμενοι. 1 2

νγ. Σαμψαῖοι, οἱ καὶ Ἐλκεσαῖοι, ἔτι δεῦρο τὴν Ἀραβίαν κατοικοῦντες, καθύπερθεν τῆς νεκρᾶς θαλάσσης κειμένην χώραν· οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἠλξαΐ τινὸς ψευδοπροφήτου ἠπατημένοι, οὗ ἔτι δεῦρο ἐκ τοῦ γένους ὑπῆρχον Μαρθοῦς καὶ Μαρθάνα, γυναῖκες δύο προσκυνούμεναι ὑπὸ τῆς αἱρέσεως ὡς θεαί, παραπλησίως τοῖς Ἐβιωναίοις τὰ πάντα ἔχουσιν. 1 2

νδ. Θεοδοτιανοί, οἱ ἀπὸ Θεοδότου τοῦ σκυτέως τοῦ ἀπὸ Βυζαντίου. οὗτος ἐν παιδείᾳ Ἑλληνικῇ γέγονεν ἄκρος, ἅμα δὲ ἄλλοις ὧν ἐν ἡμέραις τοῦ τότε διωγμοῦ μόνος ἐκπεσὼν καὶ ἐκείνων μαρτυρησάντων διὰ τὸ | ὀνειδίζεσθαι ἐπινοήσας ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Χριστόν, ἵνα μὴ ὑπὸ ἔγκλημα γένηται θεὸν ἀρνησάμενος, οὕτως ἐδίδαξεν. D 421

νε. Μελχισεδεκιανοί, οἱ τὸν Μελχισεδὲκ γεραίροντες, τινὰ δύναμιν αὐτὸν φάσκοντες καὶ μὴ ἄνθρωπον ψιλὸν καὶ εἰς τὸ τούτου ὄνομα πάντα ἀνάγειν τε καὶ λέγειν τετολμηκότες.

νς. Βαρδησιανισταί. Βαρδησιάνης οὗτος ἐκ τῆς Μεσοποταμίας ὡρμᾶτο, τὰ πρῶτα μὲν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὑπάρχων καὶ ἐν σοφίᾳ

M U anaceph.

1 ἤτοι²] ἢ anaceph. **2** ἅμα < U | ἀγρυπνοῦντες + ἑορτάζουσιν U **3** ἀφ' M U **4** ἐν αὐτῷ + ⟨κηρυχθέντα⟩? * **7** παρὰ δέ τισιν] ἀπό τινος U | Ἀδαμίζοντες *] Ἀδὰμ ζῶντος M U anaceph. **11** vor τὴν + οἱ U **13** vor κατοικοῦντες + οἱ U **15** τοῦ < anaceph. | οὗ ἔτι] οὓς τῇ M **16** ὑπῆρχον *] ὑπῆρχεν M anaceph. ὡρμᾶτο U | vor Μαρθάνα + ἡ M | Μαρθάνα *] Μαρθίνη M U anaceph. **17** τῶν Ἐβιωναίων M U **18** ἔχουσιν Jül.] ἔχοντες M U anaceph. **20** ὢν] τισιν U **21** τότε + γενομένου U | καὶ < U **22** ἐπινοῆσαι M ἐπενόησε anaceph. | λέγειν < M | τὸν < M **27** τε καὶ λέγειν < anaceph. **28** Βαρδησιανὸς U

διαπρέπων, ἐκκλίνας δὲ τῆς ἀληθείας παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογμάτισε, χωρὶς ἐνίων ὀλίγων ⟨περὶ⟩ ὧν διαφέρεται πρὸς Οὐαλεντῖνον.

νζ. Νοητιανοί. Νόητος οὗτος ἀπὸ Σμύρνης ὑπῆρχε τῆς Ἀσίας. 1
ἐπάρματι δὲ ἐνεχθεὶς σὺν ἄλλοις τισὶν υἱοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδί-
δαξε, τὸν αὐτὸν εἶναι ⟨λέγων⟩ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.
ἑαυτὸν δὲ ἔλεγεν εἶναι Μωυσέα καὶ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἔλεγεν εἶναι 2
τὸν Ἀαρών.

νη. Οὐαλήσιοι. οὗτοι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, [οἱ] τὴν Βάκαθον κατ- 1
οικοῦντες, μητροκωμίαν Ἀραβίας τῆς Φιλαδελφίας, οἱ τοὺς παρα-
τυγ|χάνοντας καὶ ἐπιξενουμένους παρ' αὐτοῖς εὐνουχίζοντες· οἱ πλείους P398
δὲ καὶ αὐτῶν εὐνοῦχοι ὑπάρχουσιν ἀποτετμημένοι. τινὰ δὲ ἕτερα 2
διδάσκουσιν αἱρέσεως ἔμπλεα, ἀφανίζοντες ⟨τὰ⟩ τοῦ νόμου καὶ τῶν
προφητῶν καί τινας ἑτέρας αἰσχρουργίας παρεισφέροντες. | Ö6

νθ. Καθαροί, οἱ ἅμα Ναυάτῳ συναφθέντες τῷ Ῥωμαίῳ καὶ τοὺς
διγάμους παντελῶς ἀποβαλλόμενοι καὶ μετάνοιαν μὴ δεχόμενοι.

ξ. Ἀγγελικοί. οὗτοι παντελῶς ἐξέλιπον· αὐχοῦντες δὲ ἦσαν ἀγγε-
λικὴν ἔχειν τάξιν ἢ διὰ τὸ ἀγγέλους † προσκεκλῆσθαι.

ξα. Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί, καὶ αὐτοὶ | περὶ τὴν Πισι- D422
δίαν ⟨οἰκοῦντες⟩, μόνον Ἀποτακτικοὺς δεχόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς δὲ
εὐχόμενοι. παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοὺς
φρονοῦσιν.

ξβ. Σαβελλιανοί, οἱ τὰ ὅμοια Νοητιανῶν δοξάζοντες, παρὰ τὸ
μὴ τὸν πατέρα πεπονθέναι λέγειν.

ξγ. Ὠριγενιανοί, τινὸς Ὠριγένους. αἰσχροποιοὶ δὲ οὗτοί εἰσιν, ἀρ-
ρητοποιοῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα φθορᾷ παραδιδόντες.

M U anaceph.

2 *ὀλίγων* < anaceph. | *⟨περὶ⟩* * **4** *ἐπάρματι*] *ἐν ἅρματι* U **5** *εἶναι* < U | *⟨λέγων⟩* * **6** *τὸν* < anaceph. **7** *τὸν* < M **8** [*οἱ*] Dind., Öh. **9** *οἱ*] *οὗτοι* M **9f** *τοὺς παρατυγχάνοντας—παρ' αὐτοῖς* < U **10** *ἐπιξενωμένους* M | *εὐνουχίζοντες*] *ἀποτέμνοντες* U | *οἱ* < M **11** *καὶ* < U **12** *σαφηνίζοντες* U | *⟨τὰ⟩* * **12f** *τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας* anaceph. **13** *αἰσχρουργίας ἑτέρας* U **14** *Καθάριοι* M **15** *διγάμους*] *διδαγμοὺς* U **17** † *προσκεκλῆσθαι*] lies wohl *προσκυνεῖν οὕτως ἐπεκλήθησαν* * **18** vor *περὶ* + *οἱ* U **19** *⟨οἰκοῦντες⟩* * | *δὲ* < M **19f** *δὲ εὐχόμενοι* < U **20f** *ἄλλας* u. nach *φρονοῦσιν* (Z. 21) + *αἱρέσεις* anaceph. **22** *Νοητῶν* M **22f** *παρὰ τὸ—λέγειν*] *παρὰ τοῦτο μόνον· λέγουσι γὰρ μὴ πεπονθέναι τὸν πατέρα* anaceph. **23** *λέγειν* *] *λέγοντες* M *λέγοντες* u. + *προφορικὸν καὶ πάλιν ἀναχεόμενον τὸν λόγον* U **25** *καὶ τὰ*] *τὰ δὲ* M

ξδ. Ὠριγενιανοὶ ἄλλοι, Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου τοῦ συντάκτου, οἱ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀποβαλλόμενοι, Χριστὸν δὲ κτίσμα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰσηγούμενοι, παράδεισόν τε καὶ οὐρανοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀλληγοροῦντες, Χριστοῦ δὲ τὴν βασιλείαν παυθήσεσθαι ληροῦντες.

Αὗται πάλιν αἱ τοῦ δευτέρου βιβλίου, πρώτου δὲ τόμου αἱρέσεις ιη. | P 399 Ö 8

M U anaceph.

1 Ἀδάμαντος anaceph. **1 f** εὐτάκτου M συντακτικοῦ anaceph. **4 f** Χριστοῦ — ληροῦντες] < M καὶ τέλος ἔξειν τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τολμῶσι λέγειν anaceph. **5** παυθήσεσθαι *] πεπαῦθαι U | ληροῦντες + καὶ ὁμοῦ τοὺς ἀγγέλους παυθήσεσθαι, Χριστὸν δὲ σὺν διαβόλῳ βασιλευθησομένῳ U **6** αὗται + γὰρ U | αἱ τοῦ] αὐτοῦ M

Κατὰ Ἐγκρατιτῶν κ̄ζ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας μ̄ζ̄.

1. *Ἐγκρατῖταί τινες οὕτω καλούμενοι τοῦτον τὸν Τατιανὸν δια-* **1, 1**
δέχονται, φύσει ὑπ᾽ αὐτοῦ πεπλανημένοι τε καὶ ἠπατημένοι, ἕτερα δὲ
παρὰ τοῦτον φρονήσαντες καὶ εἰς μείζονα πάλιν ἐρεσχελίαν ἑαυτοὺς
ἐκδεδωκότες. πληθύνουσι δὲ οὗτοι καὶ εἰς δεῦρο ἔν τε τῇ Πισιδίᾳ **2**
καὶ ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ οὕτω καλουμένῃ. ἴσως γὰρ κατὰ θεοῦ
οἰκονομίαν καὶ οὕτως ἡ πατρὶς τοὔνομα εἴληφε καλεῖσθαι ἐν τῷ
κόσμῳ διὰ τὸ κεκαῦσθαι τοὺς οἰκήτορας ἀπὸ τῆς διαστροφῆς τῆς
τοιαύτης καὶ τοσαύτης πλάνης· πολλαὶ γὰρ αἱρέσεις ἐν | τῷ χώρῳ. D 423
εἰσὶ δὲ καὶ ἐν μέρεσι τῆς Ἀσίας καὶ ἐν τῇ Ἰσαύρων καὶ Παμφύλων **3**
καὶ Κιλίκων γῇ καὶ ἐν Γαλατίᾳ· ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ⟨κατὰ⟩
*μέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων τῆς Συρίας, οὐ πάντῃ δέ, * ἡ*
τοιαύτη αἵρεσις. | P 400
Φάσκουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀρχάς τινας εἶναι τήν τε τοῦ διαβόλου **4**

2 ff vgl. zum Ganzen haer. 46 u. 61; für die Darstellung des Epiph. im einzelnen Irenaeus adv. haer. 28, 1; I 220 Harvey Hippolytus refut. VIII 7 u. 20; S. 225, 20 ff u. 238, 26 ff Wendland Eusebius h. e. IV 28 ff; S. 388, 17 ff Schwartz; dazu auch Clemens Al. paedag. II 2, 33; I 176, 12 f Stählin strom. I 71, 5; II 46, 4 VII 108, 2; III 76, 25 Theodoret haeret. fab. I 20 — **5 ff** über das Verbreitungsgebiet vgl. auch haer. 46, 1, 8; S. 204, 11 ff u. Basilius ep. 188. 199. 236; Migne 32, 669 A/B 729 C 881 C (dazu Holl Amphilochius S. 36) Amphilochius Icon. S. 23 ff Ficker Amphilochiana cod. Theod. XVI 5, 7. 9. 11. 65 — **14 ff** vgl. Irenaeus I 28, 1; I 220 Harvey *ἀπὸ Σατορνίνου καὶ Μαρκίωνος οἱ καλούμενοι Ἐγκρατεῖς, ... ἀθετοῦντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ θεοῦ καὶ ἠρέμα κατηγοροῦντες τοῦ ἄρρεν καὶ θῆλυ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποιηκότος*; anders Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 26 f Wendland *τὰ μὲν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίως καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμολογοῦσι*

M U

1 Überschrift *κατὰ Ἐγκρατιτῶν εἰκοστὴ ἑβδόμη, ἡ καὶ μ̄ζ̄* M U **2** *τοῦτον*] *οἵτοι*] U **4** *μειζοτέραν* M **5** *πληθοῦσι* M | *τε* < U **6** *λεγομένῃ* U **8** *διὰ τοῦ* M **9** *αἱρέσεις* + ⟨*εἰσιν*⟩? * | *χωρίῳ* U **11** *τῆς*] *τῇ* U | vor *Ῥωμαίων* + *τῶν* U **11 f** ⟨*κατὰ*⟩ * **12** vor *Ἀντιοχέων* + *τῶν* U | *πάντῃ* Pet.] *παντὶ* M U | * etwa ⟨*ἔσπαρται*⟩ *

⟨δύναμιν⟩ ἀντικειμένην πρὸς τὰ τοῦ θεοῦ ποιήματα, [καὶ] μὴ ὑποτασσομένου θεῷ, ἀλλὰ ἰσχύοντος καὶ πράττοντος ὡς κατὰ ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ οὐχ ὡς ἐν παρεκτροπῇ γενομένου· οὐ γὰρ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν λέγουσιν, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα.
κέχρηνται δὲ γραφαῖς πρωτοτύπως ταῖς λεγομέναις Ἀνδρέου καὶ 5
Ἰωάννου Πράξεσι καὶ Θωμᾶ καὶ ἀποκρύφοις τισὶ καὶ οἷς βούλονται λόγοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης. τὸν δὲ γάμον σαφῶς τοῦ διαβόλου 6
ὁρίζονται· ἔμψυχα δὲ βδελύσσονται, ἀπαγορεύοντες οὐχ ἕνεκεν ἐγκρατείας οὔτε πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ φόβον καὶ ἰνδαλμὸν τοῦ μὴ κατα-
δικασθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἐμψύχων μεταλήψεως. κέχρηνται δὲ καὶ 7
αὐτοὶ μυστηρίοις δι' ὕδατος· οἶνον δὲ ὅλως οὐ μεταλαμβάνουσι, φάσκοντες εἶναι διαβολικὸν καὶ τοὺς πίνοντας | καὶ τοὺς χρωμένους ἀνό- Ö10
μους εἶναι καὶ ἁμαρτάδας. πιστεύουσι δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν, 8
ὡς εἶναι παρὰ τοῖς οὕτω πεπλανημένοις τὰ πάντα μανίας ἔμ-
πλεα. καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι καὶ εἰς ἔκπληξιν ἐλθεῖν 9

5ff über Andreas-, Johannes- u. Thomasakten vgl. haer. 61, 1, 5 haer. 63, 2, 1 u. Eusebius h. e. III 25, 6; S. 252, 17 Schwartz Filastrius haer. 88, 6; S. 48, 19 Marx Augustin de serm. dom. in monte I 20, 65; Migne 34, 1263 c. Adimant. 17; CSEL 25 S. 166, 4ff c. Faust. Manich. XXII 79; CSEL 25 S. 681, 11ff XXX 4; ebda S. 751 c. adversar. leg. et prophet. I 20, 39; Migne 42, 626 Innocentius I ep. ad Exsup.; Zahn Gesch. neutest. Kan. II 1, 245 Turibius von Astorga ep. ad Idac. et Cepon. 5; Migne 54, 694C decret. Gelas. V 2; S. 49, 265ff Dobschütz Photius cod. 114; dazu C. Schmidt, Die alten Petrusakten (TU N.F. IX 1) S. 26ff u. Ficker Amphilochiana S. 35, 14 — **7** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *ἀγαμίαν ἐκήρυξαν* Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29f Wendland *γαμεῖν κωλύοντες* Clemens Al. strom. I 71, 5; II 46, 3 Stählin *οὐ γάμον, οὐ παιδοποιίαν ἴσασιν* Amphilochius Icon. S. 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20 — **8** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; II 220 Harvey *τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ πάντα πεποιηκότι θεῷ* Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29 Wendland *ἀπεχόμενοι ἐμψύχων* Basilius ep. 236, 4; Migne 32, 881C Amphilochius Icon. S. 38, 11 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20 — **10** Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; I 353, 11 u. Amphilochius Icon. S. 29, 4. 17. 30 Ficker — **11** vgl. Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29 *ὑδροποτοῦντες* Clemens Al. paed. II 32, 1ff; I 175, 26ff Stählin Basilius ep. 188; Migne 32, 668B Amphilochius Icon. S. 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20

M U

1 *⟨δύναμιν⟩* * | *[καὶ]* * **1—3** *ὑποτασσομένου . . . ἰσχύοντος . . . πράττοντος . . . γενομένου* *] *ὑποτασσόμενον . . . ἰσχύοντα . . . πράττοντα . . . γενόμενον* M U **3** *παρατροπῇ* M **4** *παρὰ τῶ τῆς ἐκκλησίας κηρύγματι* M

τὸν συνετὸν ἄνθρωπον περὶ πάντων ὁτιοῦν ὧν οἱ ἀλλότριοι λέγουσί τε καὶ πράττουσιν, ἀσυστάτως τῶν πάντων παρ' αὐτοῖς λεγομένων τε καὶ γινομένων καὶ μηδεμίαν ἔμφασιν ἀληθείας ἐπιδεχομένων.

2. Εἰ γὰρ κέχρηνται παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, πῶς ἀρχαὶ διάφοροι 2, 1
εὑρεθήσονται, τῶν δύο διαθηκῶν συμφωνουσῶν περὶ μιᾶς * θεότητος
τὴν γνῶσιν κηρυττουσῶν; εἰ δὲ καὶ νεκρῶν εἴη ἀνάστασις, πῶς 2
ἔτι ὁ σεμνὸς γάμος τοῦ διαβόλου εὑρεθήσεται; ὁπότε θεὸς λέγει | D424
»αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε«, καὶ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγοντος »ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω« καὶ τοῦ
ἀποστόλου φάσκοντος »τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος«. ἀλλὰ 3
ἐλεγχόμενοι βλασφημοῦσι τοῦτον μεθυστὴν καλοῦντες, εἰς ἑαυτῶν δὲ γνώμην καὶ παράστασιν μυθολογίας κατὰ τῶν πινόντων τὸν οἶνον ἐπιλαμβάνονταί τινα θηρολεκτοῦντες καί φασιν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ τοιοῦτον εἶδος εἶναι· »ἔπιε, γάρ φησι, Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ ἐγυ-
μνώθη, καὶ Λώτ, φησί, μεθυσθεὶς θυγατράσιν ἰδίαις κατὰ ἄγνοιαν 4
συνεμίγη καὶ διὰ μέθης γέγονεν ἡ μοσχοποιία· καί φησιν ἡ γραφή· τίνι θόρυβος; τίνι μάχαι; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνι | συντρίμματα P401
διὰ κενῆς; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; οὐ τῶν χρονιζόντων ἐν οἴνοις, οὐ τῶν ἐξιχνευόντων ποῦ πότοι γίνονται;« καὶ ἄλλα τινὰ 5
τοιαῦτα ἐξιχνεύοντες συσσωρεύουσι διὰ τὴν ἑαυτῶν πιθανότητα, οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶν τὸ ἄμετρον πανταχῇ λυπηρὸν καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου ἀπηγορευμένον ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ οἴνῳ τοῦτο 6
εἴποιμ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσῃ ἀπληστίᾳ. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐδίδασκε φάσκων »μὴ βαρυνέσθωσαν, φησίν, ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς« καὶ τό »εἰ ἀπληστότερος εἶ,

8 Gen. 1, 28 — **9** Matth. 19, 6 Mark. 10, 9 — **10** Hebr. 13, 4 — **10f** zu diesem Vorwurf gegen Paulus (wegen I Tim. 5, 23?) vgl. Hieronymus prol. in ep. ad Titum; Migne 26, 356 *Tatianus, Encratitarum patriarches, qui et ipse nonnullas Pauli epistolas repudiavit, hanc vel maxime hoc est ad Titum apostoli pronuntiandam credidit; parvipendens Marcionis et aliorum qui cum eo in hac parte consentiunt assertionem* — **14** vgl. Gen. 9, 21 — **15** vgl. Gen. 19, 31ff — **16** vgl. Ex. 32, 6 — **17ff** Prov. 23, 29f — **24** Luk. 21, 34 — **25f** Prov. 23, 2f

M U

1 ὁτιοῦν < U **3** ἀληθείας] ἀκολουθίας M **5** * etwa ⟨ἀρχῆς καὶ μιᾶς⟩ * **6** vor τὴν γνῶσιν + καὶ U | εἴη hinter δὲ U **9** ἃ U **10** λέγοντος U **10f** ἀλλὰ ἐλεγχόμενοι—καλοῦντες < U **12** καὶ] κατὰ U **14** εἶδος εἶναι] εἶναι τέλος U | ἀπὸ τοῦ οἴνου < M **19f** τοιαῦτα τινὰ U **20** συσσορεύουσι M συσωρεύουσι U | πιθανώτητα M **21** πανταχοῦ U **23** εἴποιμ' ἄν] εἴποιμι M | πάσῃ *] πολλῇ M U **24** ὑμῶν φησιν U

μὴ ἐπιθύμει τῶν τοῦ πλουσίου βρωμάτων· ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδοῦς«. περισσοτέρως δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος ἁπλήστους καὶ ἀδηφάγους ἐκκόπτων λαιμάργοις ἐπιθυμίαις ἐπαρώμενος ἔφη »τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει«. ἀλλὰ καὶ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια δι' ἐψέματος πυροῦ ἀπώλεσεν, ὡς φησιν ἡ γραφή, τὸ αὐτὸ καλοῦσα ἔψεμα πυροῦ καὶ φακῆς (οἶμαι δὲ τάχα ὅτι οὐκ ἀπὸ πυροῦ τουτέστιν ἀπὸ σίτου ἦν, ἀλλὰ τάχα ὡς ἤδη ἑψημένον λείψανον φακοῦ καὶ ἔτι ἐπιτεθὲν πυρὶ τὸ αὖθις πυρω|θὲν ἡ γραφὴ ⟨ἔψεμα⟩ πυροῦ διηγήσατο, διὰ τὸ ἐπιθερμανθῆναι μετὰ τὸ ψυχρωθῆναι). καὶ ὡς ἐκεῖνος δι' οἶνον ἐγυμνώθη μηδὲν ἀδικηθείς, οὕτως οὗτος μᾶλλον διὰ πεῖναν καὶ ἀπλη|στίαν τὰ πρωτοτόκια ἀπολέσας [μᾶλλον] ὑπὲρ τὸν οἶνον ἠδίκηται. καὶ οὐδὲν ἰσχύει ἐγγὺς τῆς ἀληθείας παραπεποιημένη λέξις οὐδὲ μυθώδης τις ἐπινενοημένη δραματουργία. 7 D425 Ö12

3. Σεμνύνονται δὲ δῆθεν ἐγκράτειαν, σφαλερῶς τὰ πάντα ἐργαζόμενοι, μέσον γυναικῶν εὑρισκόμενοι καὶ γυναῖκας πανταχόθεν ἀπατῶντες, γυναιξὶ δὲ συνοδεύοντες καὶ συνδιαιτώμενοι καὶ ἐξυπηρετούμενοι ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἔξω μὲν τῆς ἀληθείας ὄντες, »μόρφωσιν μόνον κεκτημένοι, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἠρνημένοι«. οἷον γὰρ ἄν τις ἔργου καταλείψῃ μέρος, τὸ πᾶν πλήρωμα ἀφῆκεν διὰ τοῦ ἑνὸς μέρους τοῦ καταλελειμμένου. ὅθεν τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια δι' ὕδατος μόνον γίνεται, οὔτε μυστήρια ὄντα, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν [τὰ] ψευδῆ γινόμενα. ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ἐλεγχθήσονται ἀπὸ τοῦ εὐθέος τοῦ σωτῆρος λόγου τοῦ λέγοντος »οὐ μὴ πίω | ἀπὸ τοῦ γεννήματος τούτου τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πίω αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μεθ' ὑμῶν«. 3, 1 2 3 P402

Πάλιν οὖν ταύτην παρωσάμενοι χειρὶ κραταιᾷ τῆς ἀληθείας ὡς κνώδαλον ὀδυνηρὸν ὀδόντων ἀφῃρημένον ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, συνήθως τὸν θεὸν τῶν ὅλων ἐπικαλούμενοι ὁδηγόν τε καὶ ἀμυντῆρα τῶν δεινῶν, ἐπίκουρόν τε τῆς φρονήσεως δότην τε ὄντα αὐτὸν τῆς σοφίας, ἵν' ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τἀληθῆ μανθάνοντες τὰς τῶν ἄλλων * ἀποκαλύπτειν δυνηθείημεν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδοτον ἰατρικὴν ἐκ 4 5

3 I Kor. 6, 13 — **5** vgl. Gen. 25, 30 — **18** II Tim. 3, 5 — **21** Matth. 26, 29

M U

3 *ἐκκόπτων*] *σκώπτων* U **8** *τάχα ὡς*] *ταχέως* M **9** ⟨*ἔψεμα*⟩ * **12** [*μᾶλλον*] * **13** *οὔτε* M **15** *δὲ* < M **19** *μόνον*] *δὲ μᾶλλον* U **20** *ὁποίου* U **22** vor *οὔτε* + *καὶ* U **23** [*τὰ*] * | *ψεύδη* U | *ὅθεν* < M **24** *εὐθοὺς* M **25** *τούτου* < U **27** *οὖν* *] *ὡς* M U **28** *ἑξῆς*] *ἔξω* M **31** * etwa ⟨*μωρολογίας*⟩ *

πολλῶν μυρεψικῶν εἰδῶν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας κατασκευάσαι, τοῖς ἤδη πεπληγμένοις εἰς ἴασιν καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἰς θεραπείαν καὶ τοῖς μέλλουσι γινώσκειν ἃ μὴ ἤδεισαν εἰς | παθῶν προκατάληψιν D426
καὶ ἡμῖν εἰς σωτηρίαν καὶ θεοῦ μισθὸν ἀφθόνως δωρηθησόμενον.

5 *Κατὰ τῶν κατὰ Φρύγας ἤτοι Μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ Τασκοδρουγιτῶν* $\overline{κη}$, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{μη}$.

1. *Ἀπὸ τούτων ἑτέρα πάλιν αἵρεσις ἀνακύπτει τῶν Φρυγῶν καλουμένη, σύγχρονος γενομένη τούτοις καὶ αὐτοὺς διαδεχομένη. οὗτοι* **1, 1**
γὰρ γεγόνασι περὶ τὸ ἐννεακαιδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς **2**
10 *τοῦ μετὰ Ἀδριανόν, καὶ ὁ Μαρκίων δὲ καὶ οἱ περὶ Τατιανὸν καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ διαδεξάμενοι Ἐγκρατῖται ἐν χρόνοις Ἀδριανοῦ καὶ μετὰ Ἀδριανόν.*

Οὗτοι γὰρ οἱ κατὰ Φρύγας καλούμενοι δέχονται καὶ αὐτοὶ πᾶσαν **3**
γραφὴν παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμοίως | Ö14

7ff vgl. mit der Darstellung des Epiph. insbes. Eusebius h. e. V 3. 16–19 Hippolyt refut. VIII 6. 19 X 25f; S. 225, 18ff 238, 4ff 282, 15ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 Filastrius haer. 49; dazu Tertullians montanistische Schriften Didymus de trin. III 41; Migne 39, 984Bff Cyrillus Hieros. cat. 16, 8; Migne 33, 928f Hieronymus ep. 41; weiteres bei Labriolle, les sources de l'histoire du Montanisme 1913 — **8** anders (c. 2, 7; S. 222, 8 u.) haer. 51, 33, 4f; S. 307, 6ff. Zur Verteidigung der an unserer Stelle vorliegenden Angabe vgl. Zahn Forsch. V 29ff Harnack Lit.-Gesch. II 1, 363ff; in Betracht kommt auch das leider nicht unzweideutige Zeugnis der ep. apost. c. 17; S. 58, 1 u. 59, 1 Schmidt (die Weissagung, daß Christus 120 (150) Jahre nach seiner Himmelfahrt wiederkommen werde, könnte einer der Anlässe für das Auftreten des Montanus gewesen sein) — **10ff** zur Zeitangabe für Marcion vgl. Clemens Al. strom. VII 106, 4f; III 75, 13ff Stählin **13ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 19, 1ff; S. 238, 4ff Wendland *ἕτεροι δὲ ... Φρύγες τὸ γένος προληφθέντες ὑπὸ γυναίων ἠπάτηνται, Πρισκίλλης τινὸς καὶ Μαξιμίλλης καλουμένων, ἃς προφήτιδας νομίζουσιν, ... καί τινα πρὸ αὐτῶν Μοντανὸν ὁμοίως δοξάζουσιν ὡς προφήτην ... οὗτοι τὸν μὲν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν καὶ πάντων κτίστην ὁμοίως τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμολογοῦσι καὶ*

M U

5 Überschrift *κατὰ τῶν καταφρύγα*(!) *ἤτοι μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τασκοδρουπτῶν* $\overline{κη}$ *ἢ καὶ* $\overline{μη}$ M *κατὰ τῶν φρυγαστῶν εἴτουν μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τὰς κοδρουγειτῶν* $\overline{κη}$ *ἢ καὶ* $\overline{μη}$ U **8** *οὗτοι*] *αὐτοὶ* M **10** *τοῦ* < U | *καὶ ὁ Μαρκίων—Τατιανὸν* < M **13** *κατὰ φρύγα* M | *καὶ αὐτοὶ* < M **14** *παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης* *] *παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην* M U

λέγουσι, Μοντανὸν δέ τινα προφήτην αὐχοῦσιν ἔχειν καὶ Πρίσκιλλαν καὶ Μαξίμιλλαν προφήτιδας· οἷς προσέχοντες τὸν νοῦν ἐξετράπησαν. περὶ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοίως φρονοῦσι τῇ 4
ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπέσχισαν δὲ ἑαυτούς, »προσέχοντες πνεύ-
5 *μασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων«, λέγοντες ὅτι »δεῖ ἡμᾶς, φησί, καὶ τὰ χαρίσματα δέχεσθαι«. καὶ ἡ ἁγία δὲ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία* 5
ὁμοίως τὰ χαρίσματα δέχεται, ἀλλὰ τὰ ὄντως χαρίσματα καὶ ἤδη ἐν ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ διὰ πνεύματος ἁγίου δεδοκιμασμέ|να παρά τε P403

ὅσα τὸ εὐαγγέλιον περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρεῖ Filastrius haer. 49, 1f; S. 26, 3ff Marx *isti prophetas et legem accipiunt, patrem et filium et spiritum confitentur, carnis resurrectionem expectant, quae et catholica ecclesia praedicat: quosdam autem suos prophetas, id est Montanum nomine et Priscillam et Maximillam adnuntiant*

3 anders Hippolyt refut. VIII 19, 3; S. 238, 18f Wendland *τινὲς δὲ αὐτῶν τῇ τῶν Νοητιανῶν αἱρέσει συντιθέμενοι τὸν πατέρα αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγουσι* X 26; S. 282, 22ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *privatam autem blasphemiam illi qui sunt kata Aeschinem hanc habent, qua adiciunt etiam hoc uti dicant Christum ipsum esse filium et patrem* Didymus de trin. III 18. 19. 41; Migne 39, 881B. 889Cf. 984B Hieronymus ep. 41, 3; S. 313, 7ff Hilberg *illi Sabellii dogma sectantes trinitatem in unius personae angustias cogunt.* Beachte für die Frage auch Tertullian adv. Prax. 30 *hic* (sc. filius) *interim acceptum a patre munus effudit, spiritum sanctum, tertium nomen divinitatis et tertium gradum maiestatis, unius praedicatorem monarchiae, sed et οἰκονομίας interpretatorem, si quis sermones novae prophetiae eius admiserit* — **4ff** der Versuch, eine alte Quelle herauszuschälen, der Epiph. von hier ab oder von S. 221, 10ff ab wörtlich gefolgt wäre (so nach Lipsius zuletzt Voigt, eine verschollene Urkunde des antimontanistischen Kampfes. 1891), scheitert schon an der völligen Gleichartigkeit dieses Abschnitts mit anderen „Widerlegungen“ bei Epiph. Es ist für Epiph. gerade bezeichnend, daß ihm die Sprüche der Propheten der wichtigste Gegenstand der Bekämpfung sind; vgl. z. B. die Anlage der haer. 54 — **4** I Tim. 4, 1; zur frühzeitigen Anwendung des Wortes auf die Montanisten vgl. Tertullian de ieiun. 2 *et ideo nos esse iam tunc praenotatos in novissimis temporibus abscedentes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus, doctrinis mendaciloquorum inustam habentes conscientiam* — **5** vgl. Tertullian adv. Praxeam 1 *coëgit ... a proposito recipiendorum charismatum concessare* de cor. 1 de fuga 1. 14. de virg. vel. 1 de monog. 1

M U

2 *ἐξέτρεψαν* M **4** *αὐτοὺς* M **5** *λέγοντες* < M **6** *δὲ* < U | *τοῦ* < U **7** *ἤδη* < U | *ἐν*] *τῇ* U

προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, φάσκοντος τοῦ 6
ἀποστόλου Ἰωάννου ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὅτι »δοκιμάζετε τὰ πνεύματα,
εἰ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ« καὶ πάλιν δὲ λέγοντος ὅτι »ἠκούσατε ὅτι Ἀντί-
χριστος ἔρχεται καὶ νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν. | ἐξ ἡμῶν D427
ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν
ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα γνωσθῶσιν ὅτι οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. τούτου
χάριν γράφω ὑμῖν, τεκνία« καὶ τὰ ἑξῆς. ἀληθῶς οὖν οὗτοι οὐκ εἰσὶν 7
ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων. ἐξέβησαν γὰρ τῇ αὐτῶν φιλονεικίᾳ, προσανέ-
χοντες καὶ πνεύμασι πλάνης καὶ μυθολογίαις.

2. Ἰδοὺ γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἐλέγχονται μὴ δυνάμενοι 2, 1
πληροῦν τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐν φιλονεικίᾳ ὑπισχνούμενα. εἰ γὰρ δεῖ χα-
ρίσματα δέχεσθαι καὶ δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, πῶς οὐκέτι
μετὰ Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν καὶ Μαξίμιλλαν ἔχουσι προφήτας;
ἆρα ἤργησεν ἡ χάρις; οὐκ ἀργεῖ δὲ ἡ χάρις ἐν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ· μὴ γέ-
νοιτο. εἰ δὲ ἕως τινὸς προεφήτευσαν οἱ προφητεύσαντες καὶ * οὐκέτι 2
προφητεύουσιν, ἄρα οὔτε Πρίσκιλλα οὔτε Μαξίμιλλα προεφήτευσαν,
* μετὰ τὰς προφητείας τὰς διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκ-
κλησίᾳ δοκιμασθείσας. κατὰ δύο οὖν τρόπους ἐλεγχθήσεται ἡ αὐτῶν 3
ἄνοια· ἢ γὰρ δείξωσιν εἶναι προφήτας μετὰ Μαξίμιλλαν, ἵνα μὴ ἀρ-
γήσῃ ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη χάρις, ἢ οἱ περὶ Μαξίμιλλαν ψευδοπρο-
φῆται εὑρεθήσονται, μετὰ τὸν ὅρον τῶν προφητικῶν χαρισμάτων
τολμήσαντες οὐκ ἀπὸ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ἀπὸ πλάνης δαιμονίων
ἐνθουσιασθῆναι καὶ φαντασιάσαι τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν.

Καὶ ὅρα πῶς ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ὁ ἔλεγχος 4
πρὸς αὐτοὺς ῥηθήσεται. φάσκει γὰρ ἡ λεγομένη παρ' αὐτοῖς Μαξί-

2 I Joh. 4, 1 — **3** I Joh. 2, 18ff — **8**f vgl. I Tim. 4, 1 — **11** vgl. den Anonymus bei Eusebius h. e. V 17, 4; S. 470, 21ff Schwartz *τοὺς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο, δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι τεσσαρεσκαιδέκατον ἤδη που τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμίλλης τελευτῆς*

M U

3 *τοῦ* < U | *καὶ* < U **5** *ἐξελήλυθον* U **7** *οὗτοι*] *ὅτι* U **8** *τῇ*] *ἐξ* M **9** *μυθολογίας* U **11** *ὑπ' αὐτῶν*] *ἑαυτῶν* U **14** *δὲ* < M | *ἁγίαις ἐκκλησίαις* M **15** *ἐπροφήτευσαν* M | * etwa ⟨*ἀπὸ τότε*⟩ *; gemeint ist: von der apostolischen Zeit an, vgl. Z. 17f **16** *ἄρα*] *ἀλλὰ* U | *ἐπροφήτευσαν* M **17** * ⟨*αἱ προφητεύσασαι*⟩ * **22** *ἀπὸ*[1] + *τοῦ* U | *δαιμόνων* U **23** *φαντᾶσαι* U **24** *ὅρα πῶς* *] *ὅπως* M U **25** *παρ' αὐτοῖς λεγομένη* U

μιλλα ἡ προφῆτις ὅτι, φησί »μετ' ἐμὲ προφήτης οὐκέτι ἔσται, ἀλλὰ συντέλεια«. ἰδοὺ δὲ ἐκ πανταχόθεν φαίνεται τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ τὰ πνεύματα τῆς πλάνης· ὅσα γὰρ οἱ προφῆται εἰρήκασι καὶ μετὰ συνέσεως παρακολουθοῦντες ἐφθέγγοντο, καὶ ἐτελέσθη τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα καὶ ἔτι | πληροῦται. αὕτη δὲ εἶπε μετ' αὐτὴν εἶναι συντέ- 6 Ö16
λειαν, | καὶ οὔπω συνετελέσθη, μάλιστα τοσούτων βασιλέων γενομέ- D428
νων καὶ τοσούτου χρόνου ὑπερβεβηκότος. | ἔτη γάρ εἰσιν ἔκτοτε 7 P404
πλείω ἐλάσσω διακόσια † ἐνενήκοντα ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος καὶ ⟨ὀγδόου⟩ Γρατιανοῦ βασιλείας, καὶ οὔπω ἡ συντέλεια κατὰ τὴν αὐχήσασαν ἑαυτὴν προφήτιδα, μὴ γνοῦσαν μηδὲ τὴν ἡμέραν τῆς αὐτῆς τελευτῆς. καὶ ἰδεῖν 8
ἔστι πῶς πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσαντες, ὅτι οὐκ ἐν εὐσταθείᾳ τινὶ λόγου μεμενήκασιν, ἀλλ' ὡς νήπιοι ὑπὸ τοῦ ἀεὶ πλανῶντος ὄφεως παραπεπλεγμένοι εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι καὶ εἰς τὸ γενέσθαι κατάβρωμα τοῦ λύκου ἔξω τῆς μάνδρας εὑρεθέντες παρελκυσθῆναί ⟨τε⟩ καὶ οὕτως ἀπολέσθαι, μὴ κρατοῦντες τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καταλείψαντες τὴν ἀλήθειαν, ἐν ναυαγίῳ ἑαυτοὺς καὶ ἐν κλύδωνι τῆς πάσης πλάνης παραδεδώκασιν. εἰ γὰρ 9
λέγει Μαξίμιλλα ὅτι προφήτης οὐκέτι ἔσται, ἄρα ἀναιρεῖ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸ χάρισμα καὶ εἰς ἔτι δεῦρο φέρεσθαι. εἰ δὲ ἕως αὐτῆς

1 vgl. Eusebius h. e. V 16, 18; S. 466, 29 Schwartz *τῶν προρρήσεων αὐτῆς μέμνηται* (sc. der Anonymus), *δι' ὧν πολέμους ἔσεσθαι καὶ ἀκαταστασίας προεμαντεύσατο* — **8** gemeint ist das Jahr 376 — **16f** vgl. Kol. 2, 19 — **18ff** vgl. den Anonymus bei Eusebius h. e. V 17, 4; S. 470, 19ff Schwartz *εἰ γὰρ μετὰ Κοδρᾶτον καὶ τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν, ὥς φασιν, αἱ περὶ Μοντανὸν διεδέξαντο γυναῖκες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τοὺς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο, δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ*

M U

1 *προφήτης*[1] M | *προφῆτις*[2] U, vgl. Z. 19 **2** *ἐκ πανταχόθεν*] *πάντοθεν* U | *τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ* < U **4** *καὶ* < M | *ἐτελέσθησαν* U **5** *πληροῦνται* M **7** *ἐστιν* M **8** *πλείω* + *ἢ* U | *διακόσια † ἐνενήκοντα*] *διακόσια εἴκοσι* Pet. *διακόσια ἐννεακαίδεκα* Scaliger Zahn: gegen beides mit Recht Harnack Lit. Gesch. II 1, 372f; aber statt des von ihm vorgeschlagenen $\overline{\rho\zeta}$ liegt wohl näher $\overline{\sigma\xi}$ (Verwechslung von ξ u. $\overline{\zeta}$; wegen des so sich ergebenden Jahres 170 vgl. zu haer. 51, 33, 5; S. 307, 12) **9** ⟨*ὀγδόου*⟩ *, vgl. zu I 153, 1ff **10** *αὐχήσασαν* *] *ἠχήσασαν* M U **11** *μήτε* U **12** *ἀλλοτριώσαντες* U **13** *ὅτι* < U **14** *παραπεπλεγμένοι*] *παραπεποιημένοι* U **15** *ἔξω* *] *ἐκ* M U **16** *αἱρεθέντες* U | ⟨*τε*⟩ * **20** *αὐτῆς*] *τινὸς*? Jül., vgl. S. 221, 15

μένει τὸ χάρισμα, ὡς προεῖπον ἄρα καὶ αὐτὴ οὐ μετέσχε τῶν χαρισμάτων.

3. Πεπλάνηται γάρ· ἐσφράγισε γὰρ ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν καὶ **3, 1**
ἐπλήρωσεν ⟨ἐν⟩ αὐτῇ τὰ χαρίσματα. ὅτε γὰρ ἦν χρεία προφητῶν, ἐν
ἀληθινῷ πνεύματι καὶ ἐρρωμένῃ διανοίᾳ καὶ παρακολουθοῦντι νῷ
οἱ αὐτοὶ ἅγιοι τὰ πάντα ἐπροφήτευον, ἐμπιπλώμενοι πνεύματος ἁγίου,
κατὰ τὴν ἀναλογίαν ⟨τῆς πίστεως⟩ τῶν ἐκ πνεύματος χαρισμάτων
ἑκάστῳ διδομένων καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸ
συμφέρον. τί οὖν συμφέρον οὗτοι εἰρήκασιν ἢ ποῖον ἀνάλογον τῆς **2**
πίστεως; πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον οὗτοί εἰσιν περὶ ὧν εἶπεν ὁ κύριος ὅτι
»προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς
ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσω δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες«. συγκρίνοντες **3**
γὰρ τὰ παρ᾽ αὐτῶν εἰρημένα καὶ ⟨τὰ⟩ κατὰ τὴν | παλαιὰν διαθήκην D429
καὶ καινὴν ἐν ἀληθείᾳ ὄντα καὶ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενα καὶ πεπροφη-
τευμένα δοκιμάσωμεν, ποία ⟨ὄντως⟩ προφητεία τυγχάνει, ποία δὲ
ψευδοπροφητεία. ὁ προφήτης πάντα μετὰ καταστάσεως λογισμῶν **4**
καὶ παρακολουθήσεως ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο ἐκ πνεύματος ἁγίου, τὰ
πάντα ἐρρωμένως λέγων ὡς Μωυσῆς ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ καὶ πι-| P405
*στὸς ἐν οἴκῳ ὁ βλέπων * ἐλέγετο ὁ προφήτης ἐν τῇ παλαιᾷ δια-*
θήκῃ. »ὅρασις, ⟨γάρ⟩ φησιν, ἣν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προ- **5**
φήτης«· »εἶδον ⟨τὸν⟩ κύριον, φησί, καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ εἶδον Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, καὶ ἤκουσα
κυρίου λέγοντος πρός με· βάδιζε, εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ, ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ | οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε«. Ö18
καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ κυρίου ἐλθὼν πρὸς τὸν λαὸν ἔφη »τάδε λέγει

7 ff vgl. Röm. 12, 6 I Kor. 12, 7 — **11** Matth. 7, 15 — **12 ff** vgl. den Anonymus bei Eusebius V 17, 2f; S. 470, 10ff Schwartz *ἀλλ᾽ ὅ γε ψευδοπροφήτης ἐν παρεκστάσει . . . τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορηθέντα προφήτην δεῖξαι δυνήσονται* — **18** vgl. Num. 12, 7 — **20** Jes. 1, 1 — **21** Jes. 6, 1ff — **25** vgl. z. B. Jes. 3, 16

M U

1 *προεῖπον* (< ὡς) vor *μένει* U | *οὐ μετέσχε*] *οὐκ ἔστιν* U **4** ⟨ἐν⟩ * | *προφητῶν* *] *ἐν προφήταις* M U **6** *προεφήτευσαν* U **7** ⟨τῆς πίστεως⟩ Jül. | *ἑκάστου* M **8** [*κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως*]? * **9** *τί οὖν συμφέρον* < M **12** *ἔσωθεν* U **13** ⟨τὰ⟩ Dind., Öh. **15** ⟨ὄντως⟩ * | *ποία δὲ*] *καὶ ποῖα* U **19** * etwa ⟨*τὴν δόξαν κυρίου ἐν εἴδει καὶ οὐ δι᾽ αἰνιγμάτων· διὸ καὶ ὁ βλέπων*⟩ *, vgl. Num. 12, 8 u. I Sam. 9, 9 **20** ⟨γάρ⟩ * **21** ⟨τὸν⟩ * | *φησί* hinter *εἶδον* U | *καθήμενον* U **22** *ἤκουσα* + *φωνῆς* U **23** *λεγούσης* U **24** *συνῆτε*] *μάθηται* U **25** *τοῦ* < M

κύριος«. οὐχ ὁρᾷς ὅτι παρακολουθοῦντος ὁ λόγος καὶ οὐκ ἐξιστα- 6
μένου, οὔτε ὡς ἐξισταμένης διανοίας ἡ φθογγὴ ἀπεδίδοτο; ὡσαύ- 7
τως δὲ καὶ Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης ἀκούων παρὰ κυρίου ὅτι »ποίησον
σεαυτῷ ἄρτον ἐπὶ κόπρου ἀνθρωπείας«, ἔλεγε »μηδαμῶς, κύριε· οὐδέ-
ποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου«. γινώσκων 8
γὰρ τὴν δι' ἀπειλὴν λεγομένην πρὸς αὐτὸν ῥῆσιν ὑπὸ κυρίου, [καὶ] οὐχ
ὡς ἐν ἐκστάσει διανοίας φερόμενος ἐπεβάλλετο τοῦτο πράττειν, ἀλλὰ
ἠξίου, ἐρρωμένην ἔχων τὴν διάνοιαν καὶ παρακολουθοῦσαν, καὶ ἔλεγε
»μηδαμῶς, κύριε«. ταῦτα γὰρ ⟨τῶν⟩ ἀληθῶς προφητῶν, ἐν ἁγίῳ
πνεύματι ἐρρωμένην ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ ἡ διδασκαλία καὶ
ἡ διαλογή. πῶς δὲ Δανιὴλ οὐχ εὑρίσκεται πάσης συνέσεως ἔμ- 9
πλεως καὶ τοῖς φρονήμασι παρακολουθῶν, ὃς τὰ αἰνίγματα τῷ Να-
βουχοδονόσορ ἐπέλυσε καὶ ἃ ἐκεῖνος δι' ὀνειράτων ἐθεάσατο καὶ
ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἑωρακότος, οὗτος ὑπεμίμνησκε καὶ τὴν ἐπί- 10
λυσιν εὐθὺς ἐπέφερεν ἐρρωμένῃ καταστάσει καὶ ὑπερβολῇ χαρίσματος, | D430
περιττοτέρως τὴν φρόνησιν ἔχων ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον διὰ τὸ
χάρισμα τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ σοφίζον ὄντως τὸν προφήτην καὶ
τοὺς διὰ τοῦ προφήτου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας καταξιουμέ-
νους. ἃ δὲ οὗτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, οὐδὲ εὐσταθοῦντες 11
φανοῦνται οὔτε παρακολουθίαν λόγου ἔχοντες. λοξὰ γὰρ τὰ παρ'
αὐτῶν ῥήματα καὶ σκαληνὰ καὶ οὐδεμιᾶς ὀρθότητος ἐχόμενα.

4. Εὐθὺς γὰρ ὁ Μοντανός φησιν »ἰδού, ὁ ἄνθρωπος ὡσεὶ λύρα 4, 1
κἀγὼ ἐφίπταμαι ὡσεὶ πλῆκτρον· ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται κἀγὼ γρηγορῶ.

3 vgl. Ez. 4, 12 — **4** Ez. 4, 14 vgl. Act. 10, 14 — **11** vgl. Dan. 2, 1ff — **22ff** vgl. Ps. Justin cohort. ad gent. 8 (von den Propheten) *οἷς ... ἐδέησε ... καθαροὺς ἑαυτοὺς τῇ τοῦ θείου πνεύματος παρασχεῖν ἐνεργείᾳ, ἵνα αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξ οὐρανοῦ κατιὸν πλῆκτρον ὥσπερ ὀργάνῳ κιθάρας τινὸς ἢ λύρας τοῖς δικαίοις ἀνδράσι χρώμενον τὴν τῶν θείων ἡμῖν καὶ οὐρανίων ἀποκαλύψῃ γνῶσιν* Athenagoras leg. 9; S. 10, 8ff Schwartz *οἳ κατ' ἔκστασιν τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν κινήσαντος αὐτοὺς τοῦ θείου πνεύματος ἃ ἐνηργοῦντο ἐξεφώνησαν, συγχρησαμένου τοῦ πνεύματος ὡσεὶ καὶ αὐλητὴς αὐλὸν ἐμπνεύσαι* Hippolyt de antichr. 2; S. 4, 23ff Achelis *ὀργάνων δίκην ἑαυτοῖς ἡνωμένοι* (lies *ἡνωμένον*) *ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ἀεὶ τὸν λόγον*

M U

3 *ὁ* + *ἅγιος καὶ* U **5** *ἢ*] *καὶ* U **6** *διὰ* U | [*καὶ*] Jül. **7** *ἀλλ'* U **9** ⟨*τῶν*⟩ * **10f** *τὴν διδασκαλίαν* und *τὴν διαλογήν* U **11** *πῶς δὲ*] *ὁ δὲ* U **12** *ὃς*] *ὡς* M | *τῷ*] *τοῦ* U **13** *ἐπιλύει* M **14** *ὑπομιμνήσκει* U **19** *οὐδὲ*] *οὐδὲν* M | *εὐσταθοῦντες* + ⟨*ἐν αὐτοῖς*⟩? * **21** *σκαλληνὰ* M **22** *ὁ*^{2} < U **23** *ἵπταμαι* U

ἰδού, κύριός ἐστιν ὁ ἐξιστάνων καρδίας ἀνθρώπων καὶ διδοὺς καρδίαν ἀνθρώποις«. *τίς τοίνυν τῶν παρακολουθούντων καὶ μετὰ συνέσεως* 2
δεχο|μένων τὸν τῆς ὠφελείας λόγον καὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελο- P406
μένων οὐ καταγνώσεται τῆς τοιαύτης παραπεποιημένης ὑποθέσεως
καὶ τοῦ λόγου τοῦ αὐχοῦντος ἑαυτὸν ἐν προφήταις καταλέγεσθαι, μὴ
δυναμένου τὰ ὅμοια λέγειν προφήταις; οὔτε γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἐλά- 3
λησεν ἐν αὐτῷ. τὸ γὰρ εἰπεῖν »ἐφίπταμαι καὶ πλήσσω καὶ γρηγορῶ
καὶ ἐξιστᾷ κύριος καρδίας«, ἐκστατικοῦ ῥήματα ὑπάρχει ταῦτα καὶ
οὐχὶ παρακολουθοῦντος, ἀλλὰ ἄλλον χαρακτῆρα ὑποδεικνύντος | παρὰ Ö20
τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐν προφήταις λελαληκότος.
Εἰ δὲ θελήσουσι παραπλέκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος καὶ ἀνοη- 4
τεῖν τὸν νοῦν τῶν τῆς ἀκριβείας ἐπιμελομένων, ἑαυτοῖς τε ἐπισω-
ρεύουσι λόγους, δι' ὧν παραποιητεύονται τὴν ἑαυτῶν πλάνην,

ὡς πλῆκτρον, δι' οὗ κινούμενοι ἀπήγγελλον ταῦτα ἅπερ ἤθελεν ὁ θεός Tertullian adv. Marc. IV 22 *in spiritu enim homo constitutus, praesertim cum gloriam dei conspicit vel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet virtute divina, de quo inter nos et psychicos quaestio est,* dazu Plutarch de def. orac. c. 7; 397Bff c. 21; 404Bff Philo quis rer. div. haer. § 256ff Wendland, insbes. 264 *ὅταν μὲν γὰρ φῶς τὸ θεῖον ἐπιλάμψῃ, δύεται τὸ ἀνθρώπινον· ὅταν δ' ἐκεῖνο δύηται, τοῦτ' ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει· τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν· ἐξοικίζεται γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἄφιξιν, κατὰ δὲ τὴν μετανάστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰσοικίζεται. θέμις γὰρ οὐκ ἔστιν θνητὸν ἀθανάτῳ συνοικῆσαι. διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος ἔκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησε ... ὄντως γὰρ ὁ προφήτης καὶ ὁπότε λέγειν δοκεῖ, πρὸς ἀλήθειαν ἡσυχάζει, καταχρῆται δὲ ἕτερος αὐτοῦ τοῖς φωνητηρίοις ὀργάνοις, στόματι καὶ γλώττῃ, πρὸς μήνυσιν ὧν ἂν θέλῃ*; letzte Quelle ist Plato z. B. Phädrus 249Dff

11ff vgl. Miltiades bei Eusebius h. e. V 17, 1; S. 470, 5 Schwartz *περὶ τοῦ μὴ δεῖν προφήτην ἐν ἐκστάσει λαλεῖν* Didymus in Act. 10, 10f; Migne 39, 1677A *οἱ γυναικῶν παραπαιουσῶν ἑλόμενοι εἶναι μαθηταὶ (οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ τῆς Φρυγίας) φασὶ τοὺς προφήτας κατεχομένους ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μὴ παρακολουθεῖν ἑαυτοῖς παραφερομένοις κατὰ τὸν τῆς προφητείας καιρόν. δοκοῦσι δὲ ἀπόδειξιν ἔχειν ταύτης τῆς κακοδοξίας καὶ ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς* Ders. in II Kor. 5, 13; Migne 39, 1704Df Hieronymus in Eph. II 3; Migne 26, 479Bf

M U

1 *ἐξιστάνων* Scaliger] *ἐκστάνων* M U **3** *ἐπιμελωμένων* M **7** *ἐγρηγορῶ* M **9** *ὑποδεικνύοντος* U **11** *τὸ* < M **11f** *ἀνοητεῖν*] *ἀγνοεῖν* U **12** *τῶν ... ἐπιμελομένων* *] *τὸν ... ἐπιμελόμενον* U *τὸν ... ἐπιλεγόμενον* M | *τε* *] *δὲ* M U **12f** *ἐπισωρεύειν* U

ὅμοιά τινα εἶναι λέγοντες, ἵνα δὴ παραστήσωσιν * ἀπὸ τοῦ τὴν ἁγίαν γραφὴν εἰρηκέναι »ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ ὕπνωσε«, ἀλλὰ οὐκέτι ὅμοιον τοῦτο εἴη ἐκείνῳ. οὐ γὰρ καὶ ἐνταῦθα σῶμα ἔμελλε πλάσσειν ὁ θεός, ἀφ᾽ οὗ εἰς ἔκστασιν ἔφερεν, ἵνα τὰ ὅμοια ἐπενέγκῃ δι᾽ | ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας. τῷ γὰρ Ἀδὰμ ἐπήνεγκε **6** D431 τὴν ἔκστασιν τοῦ ὕπνου, οὐκ ἔκστασιν φρενῶν. ἔκστασις δὲ κατὰ διαφορὰς πολλὰς ἔχει τὸν τρόπον. ἔκστασις δι᾽ ὑπερβολὴν θαύματος λέγεται καὶ ἔκστασις λέγεται ἡ μανία διὰ τὸ ἐκστῆναι τοῦ προκειμένου. ἐκείνη δὲ ἡ τοῦ ὕπνου ἔκστασις κατ᾽ ἄλλον τρόπον ἐρρέθη, **7** κατὰ τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, μάλιστα διὰ τὸ βαθυτάτως αὐτὴν ἐπενηνέχθαι τῷ ἁγίῳ Ἀδὰμ καὶ ἐν χειρὶ θεοῦ πεπλασμένῳ.

5. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν ὡς δικαίως ἔκστασιν ταύτην ἡ **5, 1** θεία γραφὴ κέκληκεν. ἐν τῷ γὰρ ὑπνοῦν τὸν ἄνθρωπον μεθίστανται πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις, εἰς ἀνάπαυσιν τραπεῖσαι, ὡς οἷον εἰπεῖν παροῦσα ἡ διορατικὴ οὐχ ὁρᾷ· ἀποκέκλεισται γὰρ τὸ ὄμμα καὶ ἡσυχάζει τὸ κινοῦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα εἴτ᾽ οὖν ⟨ἡ⟩ ψυχή. δυσοδμίας οὔσης **2** ἐν οἴκῳ ἢ καὶ εὐοδμίας, καίτοι γε παρούσης τῆς ὀσφραντικῆς αἰσθήσεως, οὐκ ἀντιλαμβάνεται· ἐξέστη γὰρ ἡ τοιαύτη αἴσθησις εἰς ἀνάπαυσιν τραπεῖσα. πικρῶν ὄντων χυμῶν ἐν τῷ στόματι ἢ ἁλμυρῶν **3** ἢ γλυκέων τὸ γευστικὸν οὐκ αἰσθάνεται, ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἐκστάσει τῆς ἀναπαύσεως | κεῖται μὴ ἐνεργοῦν, ὅπερ ἐν τῷ ὕπαρ ὄντι ἐνήργει. ἀκοὴ **4** P407 πάρεστιν, ἀλλὰ ἀργεῖ τὸ ἀκουστικὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. καὶ πολλάκις τινῶν λαλούντων ἐν οἴκῳ, εἰ μή τι διυπνισθῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἐπακούει τῶν παρά τινων ῥηθέντων διὰ τὸ ἀποστῆναι τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν ὥραν. τινῶν κνωδάλων διερχομένων διὰ τοῦ ἡμετέρου **5**

2 Gen. 2, 21; vgl. die Verwertung der Stelle bei Tertullian de anima 21 u. 45 — **12ff** vgl. Tertullians Auseinandersetzungen über das Verhältnis von Traum und Ekstase de anima 45 und Philo de somniis

M U

1 *ὅμοιά τινα εἶναι* *] *ὁμοίαν τινὰ ἕνα* M *ὁμοίαν τινὰ ἀποτελέσαι* U | *ἵνα δὴ παραστήσωσιν*] *παραστήσουσιν*, *<ἵνα δὴ* U | * etwa ⟨*ἀπ᾽ αὐτῶν τὴν ἑαυτῶν ψευδολογίαν, ὡς*⟩ * **3** *ἀλλὰ*] *καὶ* U | *τούτῳ* M | *εἴη <* U | *ἐκείνῳ* *] *ἐκεῖνο* M *ἐκείνου* U **4** *ὁ <* M **5** *τῆς <* M **8** *ἡ <* M **9** *κατὰ* U **10** *διὰ τὸ*] *τῷ* U **10f** *ἐπενενέχθαι* M **13** *ὑπνοῖν* U | *μεθιστῶνται* M **15** *καὶ <* U **16** *ἤτουν* M | ⟨*ἡ*⟩ * **17** *ἢ <* U | *εὐωδμίας* M **19** *τῷ <* M | *ἁλιαυρῶν* M **20** *ἐπειδὴ γὰρ*] *ἐπειδήπερ* U **21** *ὕπαρ ὄντι* *] *ὑπάρχοντι* M *ὕπαρ* U | *ἐνεργεῖ* M **22** *ἀλλ᾽* U | vor *κατὰ* + *καὶ* M **23** *τινῶν*] *τῶν* U **23f** *οὐκ ἐπακούει*] *οὐχ ὑπακούει* U

σώματος οὐκ αἰσθανόμεθα τῆς αὐτῶν περὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἁφῆς, εἰ
μή τι βαρέως ἡμῖν ἐπιθῶνται τὰ κνώδαλα, ὡς τοῦ παντὸς ὀργάνου
διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ὕπνου ἐκστάντος ἀπὸ τῆς ἐνεργείας. τὸ 6
μὲν γὰρ ὄργανον, φύσεως ὂν γηίνης καὶ περὶ τὴν ψυχὴν ἔχον, διὰ
τὸ οὕτως ἐκ θεοῦ [τὸ] χρήσιμον ἡμῖν γεγενῆσθαι ἀποδίδοται αὐτῷ
καιρὸς μεθιστῶν αὐτὸ | ἀπὸ τῆς ἐναργεστάτης αἰσθήσεως εἰς κατά- D 432
στασιν ἀναπαύσεως· αὐτὴ δὲ | ἡ ψυχὴ οὐκ ἐξέστη τοῦ ἡγεμονικοῦ Ö 22
οὐδὲ τοῦ φρονήματος. πολλάκις γὰρ φαντάζεται καὶ ὁρᾷ ἑαυτὴν ὡς 7
ἐν ἐγρηγόρσει καὶ περιπατεῖ καὶ ἐργάζεται καὶ ποντοπορεῖ καὶ δημη-
γορεῖ, καὶ ἐν πλείοσι καὶ ἐν μείζοσι τούτων δι᾽ ὀνειράτων ἑαυτὴν
θεωμένη· οὐ μὴν κατὰ τὸν ἀφραίνοντα καὶ ἐν ἐκστάσει γινόμενον 8
ἐκστατικὸν ἄνθρωπον, τὸν τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ἐγρηγορότα τὰ
δεινὰ μεταχειριζόμενον καὶ πολλάκις ἑαυτῷ δεινῶς χρώμενον καὶ τοῖς
πέλας· ἀγνοεῖ γὰρ ἃ φθέγγεται καὶ πράττει, ἐπειδήπερ ἐν ἐκστάσει
γέγονεν ἀφροσύνης ὁ τοιοῦτος.

6. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τό »ἐπέβαλε κύριος ἔκστασιν ἐπὶ τὸν 6, 1
Ἀδὰμ καὶ ὕπνωσεν« ἀνάγκην ἐσχήκαμεν, ὦ ἐπιπόθητοι, συναγαγεῖν
⟨περὶ⟩ τὰς διαφορὰς τῶν τρόπων τῆς ἐκστάσεως. καὶ ἐφράσαμεν δι᾽ 2
ἣν αἰτίαν ἐκεῖ παρὰ κυρίου ἔκστασις εἴρηται ἡ τοῦ ὕπνου μετοχή, ὅτι
διὰ τὴν τοῦ θεοῦ φειδὼ καὶ φιλανθρωπίαν, ἣν πᾶσι μὲν ἀνθρώποις
ὁ αὐτὸς δεδώρηται εἰς τὸ μεταφέρεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μερίμνης
εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ χρειωδῶν πραγμάτων· ἐκεῖ 3
δὲ περιττοτέρως ἐκείνην ἔκστασιν κέκληκε διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν πρὸς
τὴν ὥραν μὴ αἰσθάνεσθαι πόνου, δι᾽ ἣν ἔμελλε λαμβάνειν πλευρὰν
ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ πλάσσειν αὐτῷ αὐτὴν εἰς γυναῖκα. ἀλλὰ οὐκ ἦν ἐν 4
ἐκστάσει φρενῶν καὶ διανοημάτων. εὐθὺς γὰρ ἀναστὰς ἐπέγνω καὶ
εἶπε »τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός
μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη | αὐτή«. P 408
καὶ ἐπίσταται γάρ, ὡς ὁρᾷς, καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ παρόντα καὶ προ- 5
φητεύει περὶ τῶν μελλόντων. ἰδοὺ γὰρ ἐπέγνω τὰ πρῶτα ὅτε ἦν

16 Gen. 2, 21 — 27 Gen. 2, 23

M U

2 ἡμῖν hinter ἐπιθῶνται U | ἐθῶνται M 5 τῶν χρησίμων U | [τὸ] * | αὐτῷ] τῷ ὕπνῳ U 6 ἐνεργεστάτης U 6f κατάστασιν *] μετάστασιν M U 7 αὐτὴ] αὕτη U | δὲ] δὴ M 8 καὶ ὁρᾷ < U 9 γρηγορήσει U 9f καὶ δημηγορεῖ < U 10 ἐν² < U 12 τῷ] τὸ U | τῇ < M 18 ⟨περὶ⟩ * | τῆς ἐκστάσεως] καὶ δι᾽ ἐκστάσεως M | ἐφράσαμεν + ⟨δὴ⟩? * 20 μὲν πᾶσιν M 25 αὐτὴν αὐτῷ U 28 αὐτὴ] αὕτη U 30 ὅτε] ὅτι M

ἐν ὕπνῳ, λέγων ὅτι »ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου«· καὶ ἐπέγνω τὰ παρόντα, μετὰ τὸ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα | ἐπιγνοὺς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ D433
σώματος ⟨αὐτοῦ⟩ ἡρμήνην· καὶ ἐπροφήτευσε περὶ τῶν ἐσομένων, ὅτι 6
»ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται
οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. ταῦτα δὲ οὐκ ἐκστατικοῦ ἀνδρὸς οὐδὲ ἀπαρακολουθήτου, ἀλλὰ ἐρρωμένην ἔχοντος τὴν διάνοιαν.

7. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ »ἐγὼ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄν- 7, 1
θρωπος ψεύστης« λεκτέον, ἑτέρα πάλιν αὐτοῦ ἡ δύναμις, οὐχ ὃν
τρόπον * τινὸς ἀφραίνοντος ἀνθρώπου καὶ ἐκστατικοῦ (μὴ γένοιτο),
ἀλλὰ ὑπερθαυμάζοντος καὶ διανοουμένου ὑπὲρ τὸν κατὰ τὴν συνή- 2
θειαν λογισμὸν ⟨περὶ⟩ τῶν ⟨ἀ⟩συμμέτρως ὁρωμένων τε καὶ πραττομένων· ἐπειδὴ γὰρ ἐθαύμασεν ὁ προφήτης καὶ διὰ θαυμασμὸν ἐνταῦθα
λέγει. γεγόνασι δὲ ἐν ἐκστάσει οἱ προφῆται, οὐκ ἐν ἐκστάσει λο- 3
γισμῶν. γέγονε γὰρ καὶ Πέ|τρος ἐν ἐκστάσει, οὐχὶ μὴ παρακολουθῶν Ö24
τῷ λόγῳ, ἀλλὰ ὁρῶν ἀντὶ τῆς καθημερινῆς ἀκολουθίας ἕτερα παρὰ
τὰ τοῖς ἀνθρώποις ὁρώμενα· »εἶδε γὰρ ὀθόνην καθιεμένην τέσσαρσιν 4
ἀρχαῖς δεδεμένην, καὶ πάντα τὰ τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ πετεινὰ ἐν αὐτῇ«. ὅρα δὲ ὅτι παρηκολούθει καὶ οὐκ ἦν ἐν 5
ἐκστάσει φρενῶν ὁ ἅγιος Πέτρος. ὅτε γὰρ ἤκουσεν ⟨τό⟩ »ἀναστὰς θῦσον
καὶ φάγε«, οὐχ ὡς μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένος ἐπείσθη, ἀλλά φησι πρὸς τὸν
κύριον »μηδαμῶς, κύριε· οὐδέποτε γὰρ κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς
τὸ στόμα μου«. καὶ Δαυὶδ δὲ ὁ ἅγιος εἶπεν ὅτι »⟨εἶπον ἐγώ·⟩ πᾶς 6
ἄνθρωπος ψεύστης«. ὁ δὲ λέγων »εἶπον ἐγώ« ἰδίᾳ ἔλεγεν, καὶ περὶ

4 Gen. 2, 22 — **8** Psal. 115, 2 — **11** vgl. Didymus in Act. 10, 10f; Migne 39, 1677A *ἴστωσαν ... ὡς πολλὰ σημαίνει ἡ λέξις αὕτη. δηλοῖ γὰρ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ ἔκπληξιν* — **17** Act. 10, 11f — **19** andere Begründung bei Didymus in Act. 10, 10f; Migne 39, 1677B *ἀμέλει γοῦν ὁ ἐκστὰς Πέτρος παρηκολούθει, ὡς ἀπαγγέλλων ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε καὶ τίνος σύμβολα τὰ δειχθέντα ἦν* — **20** Act. 10, 13 — **22** Act. 10, 14 — **23** Psal. 115, 2

M U

1 *ὀστῶν* < M **3** ⟨*αὐτοῦ*⟩ * | *προεφήτευσε* U | *ἐσωμένων* M **5** *αὐτοῦ*² < M **6** *ἐνεκστατικοῦ* U **9** *αὐτοῦ* *] *αὕτη* M U **10** * ⟨*οὗτοι φάσκουσιν*⟩ * **11f** *τῶν ... λογισμῶν* U **12** ⟨*περὶ*⟩ * | ⟨*ἀ*⟩*συμμέτρως* * | *τε*] *τὸ* M **14** *ἐκστάσει*¹ + ⟨*θαύματος*⟩? Jül. | *οἱ προφῆται—ἐν ἐκστάσει*² < M | vor *οὐκ* + ⟨*ἀλλ'*⟩? * **16** *ἀλλ'* U | *ἀντὶ* < U **17** *τὰ* < U **17f** *τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένην* < U **19** *τὰ* < M | *παρακολουθεῖ* U **20** *φρενῶν* < M | ⟨*τό*⟩ * | *ἀνάστα* U **22** *γὰρ* < U **23** *δὲ* < U | ⟨*εἶπον ἐγώ·*⟩ * **24** *ἴδια* M

τῶν ἀνθρώπων ὅτι, ἔλεγε, ψεύδονται· ἆρα αὐτὸς οὐκ ἐψεύδετο, ἐκπληττόμενος δὲ καὶ θαυμάζων τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τὰ αὐτῷ παρὰ τοῦ κυρίου κεκηρυγμένα ἐθαύμαζε καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὁρῶν πάντα ἄνθρωπον ἐνδεόμενον τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ μόνῳ κυρίῳ | 7 D434
τὸ ἀληθεύειν ἐπέδωκε, πάντα δὲ ἄνθρωπον ὑπὸ ἐπιτίμιον ἔγνω, ἵνα δείξῃ τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα, τὸ ἐν προφήταις λαλῆσαν καὶ τὰ βάθη αὐτοῖς | ἀποκαλύψαν τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἀκριβείας. ἐγένετο δὲ 8 P409
καὶ Ἀβραὰμ ἐν ἐκστάσει, οὐκ ἐν ἐκστάσει φρενῶν ἀλλὰ ἐν ἐκστάσει φόβου. ἔβλεπεν γὰρ κλίβανον καὶ λαμπάδας περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν * καὶ ἄλλοι προφῆται ὁρῶντες τὰ ὁράματα ἐν διανοίᾳ ἐρρωμένῃ ἔλεγον, ὡς ὁ Μωυσῆς φησιν »ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος«. ἔγνω 9
δὲ Ἀβραὰμ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενα· »γινώσκων, γάρ ⟨φησι⟩, γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ ἔτη τετρακόσια«. καὶ ὁρᾷς ὡς ἔστιν ἰδεῖν τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ παρὰ τοῖς 10
προφήταις εἰρημένα καὶ ἐν ἐρρωμένῃ διανοίᾳ καὶ σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν παραπληξίᾳ.

8. Εἰ δὲ καὶ πάλιν θελήσουσι λέγειν ⟨ὅτι⟩ »οὐχ ὅμοια τὰ πρῶτα 8, 1
χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις«, πόθεν τοῦτο ἔχουσι δεῖξαι; ὁμοίως γὰρ ἀλλήλοις οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι προεφήτευσαν. πρῶτον μὲν οὖν ἀνερχομένου τοῦ σωτῆρος εἰς τὸν οὐρανὸν 2

6 f vgl. I Kor. 2, 10 — **7 ff** vgl. Gen. 15, 12ff. 17 — **11** (Deut. 9, 19) Hebr. 12, 21 — **12** Gen. 15, 13 — **17 f** vgl. Acta Perp. et Felic. 1 *viderint qui unam virtutem spiritus unius sancti pro aetatibus iudicent temporum, cum maiora reputanda sint novitiora quaeque ut novissimiora secundum exuperationem gratiae in ultima saeculi spatia decreta* Tertullian de virg. vel. 1 Hippolyt refut. VIII 19, 2; S. 238, 12ff Wendland *ὑπὲρ δὲ ἀποστόλους καὶ πᾶν χάρισμα ταῦτα τὰ γύναια δοξάζουσιν, ὡς τολμᾶν πλεῖόν τι Χριστοῦ ἐν τούτοις λέγειν τινὰς αὐτῶν γεγονέναι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *illam* (blasphemiam), *qua in apostolis quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse et qua dicant paracletum plura in Montano dixisse quam Christum in evangelio protulisse, nec tantum plura, sed etiam meliora atque maiora* Didymus de trin. III 41, 2; Migne 39, 984C Hieronymus ep. 41, 4; S. 314, 13ff Hilberg — **20** Act. 1, 9ff

M U

2 τοῦ θεοῦ Öh.] αὐτοῦ M U **3** αὐτῷ] αὐτῶν M | καθ'] τὴν M **5** ἐπιτιμίοις M **6** πνεῦμα + ἅγιον M **8** ἐν³ < U **9** τοῦ < M **10** * etwa ⟨καὶ ἐφοβήθη, ὡς⟩ * | ἄλλοι] ἀλλότριοι M **11** ὁ < M **12** τοῦ < M | γὰρ < U | ⟨φησι⟩ * **14** ἰδεῖν hinter ἀληθείᾳ U **15** vor σώφρονι + ἐν U **17** θελήσωσι M | ⟨ὅτι⟩ *

οἱ ἰδόντες τοὺς δύο τοὺς ἐν ἐσθήσεσι λευκαῖς οὐκ ἐν παραπληξίᾳ ὁρῶσιν, ἀλλὰ ἤκουον ἐρρωμένῃ τῇ διανοίᾳ ὅτι »ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντες; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς οὕτως ἐλεύσεται« καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα δὲ **3**
καὶ Πέτρος, ὡς ἔφην, ὁρῶν καὶ ἀκούων καὶ ἀποκρινόμενος καὶ λέγων »μηδαμῶς, κύριε«, εὐσταθῶν ἦν τῇ διανοίᾳ. Ἄγαβος γὰρ προφη- **4**
τεύων ἔλεγεν καὶ μετὰ σχήματος θαυμαστοῦ αἰνιττόμενος, λαβὼν τὴν ζώνην τοῦ Παύλου καὶ δήσας | τοῖς ἰδίοις ποσὶν φησίν »οὗτος Ö26
οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, δήσουσιν αὐτὸν καὶ ἀποίσουσιν εἰς Ἱερουσα-
λήμ«. ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατῆλθον προφῆται καὶ κατήγ- **5**
γελλον λιμὸν ἔσεσθαι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. καὶ οὐ διέπεσεν ὁ τούτων | λόγος· ἀλλ' ἵνα δείξῃ αὐτοὺς ἀληθεῖς προφήτας, ἡ γραφὴ D435
εὐθὺς ἐπιφέρει λέγουσα »ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος«. Παῦ- **6**
λος δὲ ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος προφητεύων ἔλεγε »τὸ δὲ πνεῦμα
ῥητῶς λέγει, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί« καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ πάλιν ἄλλοτε ὅτι »ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης **7**
διδασκαλίας, προσέχοντες ⟨πνεύμασι⟩ πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαι-
μόνων, | κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν P410
εἰς μετάληψιν ἡμῖν τοῖς μετὰ εὐχαριστίας ⟨λαμβάνουσιν⟩«. ὡς σαφῶς **8**
⟨τοῦτο⟩ ἐφ' ὑμῖν καὶ τοῖς ὁμοίοις ὑμῖν πεπλήρωται, ἐξ αὐτῶν τῶν προκειμένων ⟨δῆλον⟩· αἱ γὰρ πλείους τῶν αἱρέσεων τούτων τὸ γαμεῖν κωλύουσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας προτρεπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος καὶ βραβείων καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ ταῦτα ⟨τὰ⟩ ὑπὸ τοῦ κυρίου γεγενημένα
ἡγούμενοι.

9. Ἡ δὲ ἁγία ἐκκλησία καὶ παρθενίαν δοξάζει καὶ μονότητα καὶ **9, 1**
ἁγνείαν καὶ χηροσύνην ἐπαινεῖ καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται, πορνείαν δὲ καὶ μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν ἀπαγορεύει, ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν **2**

6 Act. 10, 14 — Act. 21, 10ff; vgl. Eusebius h. e. V 17, 3; S. 470, 14 Schwartz — **10** Act. 11, 27f — **12f** Act. 11, 28 — **14** (I Tim. 4, 1) II Tim. 3, 1; vgl. die zu S. 220, 4 angeführte Stelle aus Tertullian — **16** I Tim. 4, 1 — **21ff** vgl. haer. 46, 2, 1 haer. 47, 1, 6ff

M U

1 *οἱ* *] *καὶ* M U, [*καὶ*] Dind. **4** *οὗτος* U **8** *φησίν* < M | *οὗτος*] *οὕτως τὸν ἄνδρα* U **9** *αὐτὸν καὶ ἀποίσουσιν* < U **12** *ἀληθινοὺς* U **17** ⟨*πνεύμασι*⟩ * **19** *ἡμῖν* < M | ⟨*λαμβάνουσιν*⟩ * **20** ⟨*τοῦτο*⟩ * | *ἡμῖν* beidemale U | *τοὺς ὁμοίους ἡμῖν* M **21** ⟨*δῆλον*⟩ * | *πλέους* U | *τὸ*] *τοῦ* U **23** *οὐκ* U **24** *ταῦτα*] *τὰ* U | ⟨*τὰ*⟩ * | *τοῦ κυρίου*] *Χριστοῦ* M

τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς παραπεποιημένους τῶν ἄλλων τρόπους, ⟨ὡς⟩ καὶ τὸν δοκιμάσαντα ἀποδιδράσκειν ἀπὸ πάσης πλάνης καὶ σκολιᾶς ὁδοῦ καὶ τρίβου ἀνάντου διακειμένης. ἔφην γὰρ ἄνω ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου προείρηται καὶ 3
πάλιν ἐρῶ, ὅτι ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας ἐκκλησίας διαιρῶν ἀπὸ τῆς τῶν αἱρέσεων πλάνης ἔφη, ὡς τολμηρῶς τὰ ἐκ θεοῦ καλῶς τεταγμένα ἀπαγορεύοντες νομοθετοῦσι, φήσας περὶ τῶν κωλυόντων γαμεῖν καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων. καὶ γὰρ συμμετρίᾳ 4
τινὶ * ὁ θεὸς Λόγος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φήσας »θέλεις τέλειος γενέσθαι;«, συγγνωμονῶν τῇ τῶν ἀνθρώπων πλάσει καὶ ἀσθενείᾳ χαίρει μὲν ἐπὶ τοῖς τὰ δοκίμια τῆς θεοσεβείας δυνα|μένοις ἐνδείκνυσθαι καὶ D436
παρθενίαν ἀσκεῖν αἱρουμένοις καὶ ἁγνείαν καὶ ἐγκράτειαν, τὴν δὲ μονογαμίαν τιμᾷ· εἰ καὶ μάλιστα τὰ χαρίσματα τῆς ἱερωσύνης διὰ 5
τῶν ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευομένων καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ διατελούντων τῷ κόσμῳ προδιετύπου, ὡς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀπόστολοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης εὐτάκτως καὶ ὁσίως διετάξαντο. εἰ δέ τις κατὰ ἀσθένειαν ἐπιδεηθείη μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἰδίας 6
γαμετῆς συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, οὐκ ἀπαγορεύει τοῦτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, τουτέστιν τὸν μὴ | ὄντα ἱερέα. οὗτοι δὲ κωλύουσι 7 Ö28
κατὰ τὸ εἰρημένον »κωλυόντων γαμεῖν«· ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι. ἡμεῖς δὲ οὐκ | ἀνάγκην ἐπιτιθέαμεν, ἀλλὰ παραινοῦμεν μετὰ συμβου- 8 P411

9 Matth. 19, 21 — **15** vgl. Didaskalia II 2, 2; S. 34, 1 Funk (S. 14, 16f Flemming-Achelis) — **19ff** vgl. Apollonius bei Eusebius V 18, 2; S. 472, 19 Schwartz *οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων* Tertullian de pudic. 1; S. 222, 1ff Reifferscheid *nobis . . . nec secundas quidem post fidem nuptias permittitur nosse . . . ideo durissime nos infamantes* (lies: nos infamant ⟨quod sequent⟩es) *paracletum disciplinae enormitate digamos foris sistimus* de monogamia 1 *unum matrimonium novimus sicut unum deum* 14 *nova prophetia* (sc. abstulit) *secundum matrimonium* adv. Marc. I 29 Hieronymus ep. 41, 3, 1; S. 313, 10f *illi in tantum scelerata putant iterata coniugia ut quicunque hoc fecerit adulter habeatur* — **20** I Tim. 4, 3

M U

2 ⟨ὡς⟩ * | *δοκιμασθέντα* U; *δοκιμάσαντα* + ⟨*δύνασθαι*⟩? * **3** *ἀνάντου διακειμένης* *] *ἀνάντη διακειμένης* U *ἀντιδιακειμένης* M **4** *ἀπὸ*] *ἐκ* M | *ἁγίου* U **8** *τῶν*] *τινῶν* U **9** * ⟨*χρώμενος*⟩ * **10** *εὐγνωμονῶν* M **11** *καὶ* < U **14** *ἐγκρατευσαμένων* U **15** *τῷ κόσμῳ* *] *κοσμήσας* M U | *προετύπου* U **18f** hinter *τοῦτο* (Z. 18) ist vielleicht ⟨*ποιῆσαι*⟩ einzuschieben; *ἀπαγορεύειν τινά τι* ist auch in dieser nachlässigen Anknüpfung schwer erträglich

λίας ἀγαθῆς προτρεπόμενοι τὸν δυνάμενον, οὐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτιθέαμεν τῷ μὴ δυναμένῳ, ἀλλὰ οὐδὲ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς. ὁ γὰρ ἅγιος λόγος πάντῃ ἐκήρυξε τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀσθενούντων **9** βαστάζειν, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος εὐθὺς εὑρεθήσεται λέγων καὶ ἐλέγχων τοὺς τοιούτους * μὴ ὄντας τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος ὅτι »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ **10** γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι τὸ κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«. αἱ γὰρ ἐπαγγειλάμεναι καὶ ἀθετήσασαι ἔχουσι κρίμα, αἱ δὲ μὴ ἐπαγγειλάμεναι, ἀλλὰ συναφθεῖσαι δι' ἀσθένειαν κρίμα οὐχ ἕξουσιν. εἰ δὲ κρίμα ἔμελλον ἔχειν, πῶς ἔλεγε »γαμείτωσαν, οἰκοδεσποτείτωσαν;«

10. Πᾶς τοίνυν προφητεύων παρακολουθῶν εὑρίσκεται, κἂν τε **10, 1** ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ κἂν τε ἐν τῇ καινῇ, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἔλεγε »τάδε ἀπεκάλυψε κύριος τοῖς αὐτοῦ δούλοις διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ἰωάννου« καί »τάδε λέγει κύριος«. ὁ ταῦτα **2** δὲ λέγων ἐρρωμένην εἶχε τὴν διάνοιαν καὶ παρη|κολούθει, ἰδοὺ τοίνυν D437 * »τάδε λέγει κύριος« καί »ὅρασις ἣν εἶδεν«. ὁ δὲ Μοντανὸς οὗτος **3** ὁ αὐχῶν ἑαυτὸν εἶναι προφήτην καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους ἀσύστατα κατὰ τῆς θείας γραφῆς διηγεῖται. λέγει γὰρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ λεγομένῃ προφητείᾳ »τί λέγεις τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον σῳζόμενον; λάμψει γὰρ (φησίν) ὁ δίκαιος ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἑκατονταπλασίονα, οἱ δὲ μικροὶ ἐν ὑμῖν σῳζόμενοι λάμψουσιν ἑκατονταπλασίονα ὑπὲρ τὴν

3 vgl. Röm. 14, 1ff — **6** I Tim. 5, 11f; dazu Tertullian de monog. 15 — **13f** Apoc. 1, 1 — **19f** über Sammlungen der montanistischen Orakel vgl. Zahn Gesch. d. neutest. Kan. I 1, 5f — **21f** vgl. Matth. 13, 43 Daniel 12, 3; dazu den Anonymus bei Eusebius V 16, 9; S. 464, 3ff τοὺς μὲν χαίροντας καὶ χαννωμένους ἐπ' αὐτῷ (sc. über Montanus), μακαρίζοντος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος und Tertullians Schrift *de spe fidelium* adv. Marc. III 24

M U

2 ἀλλὰ < U | οὐδὲ *] οὐκ MU **3** πάντῃ] παντὶ U **4** εὐθὺς] καὶ αὐτὸς U **5** * etwa ⟨τοὺς ἐκβάλλοντας τοὺς⟩ * **7** τὸ < U **8** ἔχουσαι M **9** ἀπαγγειλάμενοι U | οὐκ ἔχουσιν U **10** εἰ δὲ + καὶ U **12** πᾶς] πῶς U **14** ἑαυτοῦ M **15** καὶ] lies ὁμοίως τῷ? * **16** δὲ < U | ἰδοὺ] εἰ U **17** * ergänze etwa ⟨τὰ αὐτὰ λέγει τοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης προφήταις τοῖς λέγουσιν⟩ *, vgl. S. 223, 16ff | nach ἣν εἶδεν noch einmal geschrieben καὶ τὸ τάδε λέγει κύριος M **19** κατὰ τὰς θείας γραφὰς U **21** φησὶν hinter ὁ δίκαιος U **22** ὑμῖν] ἡμῖν? *

σελήνην«. ὁ δὲ κύριος ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον, ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν 4
χαρίσασθαι τὸ λάμπειν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων καὶ φαιδρύνας τὸ
πρόσωπον τοῦ Μωυσέως καὶ μεταβάλλων τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἐν τῇ
μελλούσῃ ἀναστάσει τῶν σωμάτων, τοὺς σπειρομένους ἐν ἀτιμίᾳ καὶ
5 ἐγειρομένους ἐν δόξῃ, οὐκ ἄλλα σώματα παρὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ αὐτὰ 5
τὰ ὄντα ἐγειρόμενα ὅλα, λαμβάνοντα δὲ δόξαν παρ᾽ αὐτοῦ μετὰ ⟨τὴν⟩
ἀνάστασιν παρὰ τοῦ τὴν δόξαν ἀφθόνως παρέχοντος τοῖς ἑαυτοῦ
ἁγίοις, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν δοῦναι καὶ χαρίσασθαι ὡς θεὸς καὶ
κύριος. ἔχων δὲ τοῦ χαρίσασθαι ⟨ἐξουσίαν⟩ οὐκ ἐπηγγείλατο κατὰ 6
10 τὸν Μοντανόν, ἀλλά φησι | »λάμψει ὑμῶν τὰ πρόσωπα ὡς ὁ ἥλιος«. | Ö30P412
εἰ τοίνυν ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων δεσπότης καὶ
κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ ἥλιος λέγει τὰ πρόσωπα τῶν
δικαίων λάμψειν, πῶς ὁ Μοντανὸς ἐπαγγέλλεται περισσότερον ἑκα-
τονταπλασίονα; εἰ μὴ ἄρα ὅμοιος εἴη ἐκείνῳ τῷ ἐπαγγειλαμένῳ τοῖς 7
15 περὶ τὸν Ἀδὰμ ὅτι ἔσεσθε ὡς θεοὶ [φήσαντι] καὶ ἀπὸ τῆς ὑπαρχού-
σης αὐτοῖς δόξης καὶ παραδείσου τρυφῆς παρασκευάσαντι αὐτοῖς τὴν
ἐκβολὴν γενέσθαι καὶ εἰς φθορὰν θανάτου κατενεχθῆναι.

11. Ἔτι δὲ προστίθησιν ὁ αὐτὸς Μοντανὸς οὕτως λέγων »ἐγὼ 11, 1
κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καταγινόμενος ἐν ἀνθρώπῳ«. ἆρα γοῦν 2
20 καλῶς ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ | ἐπασφαλίζεται καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς τοῦ D438
ἁγίου πνεύματος διδασκαλίας, νουθετοῦσα ἡμᾶς, ἵνα γινώσκωμεν ποῖά
ἐστι τὰ μιμηλὰ τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν

2f vgl. Ex. 34, 29 — **4f** vgl. I Kor. 15, 43 — **10** vgl. Matth. 13, 43 — **15** vgl. Gen. 3, 5 — **18** vergröbert bei Didymus de trin. III 4, 1; Migne 39, 984B *ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ παράκλητος* dial. orth. et Mont. Ficker ZKG XXVI 452, 13 *(Μοντανὸς) λέγει· ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ καὶ ἐγώ εἰμι ὁ υἱὸς καὶ ἐγὼ ὁ παράκλητος*; richtiger Hieronymus ep. 41, 4; S. 314, 13ff Hilberg *deum ... ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam et Maximillam ... descendisse.* Zur Sache vgl. Celsus bei Origenes c. Cels. VII 9; II 161, 6ff Kötschau *πρόχειρον δ᾽ ἑκάστῳ καὶ σύνηθες εἰπεῖν· ἐγὼ ὁ θεός εἰμι ἢ θεοῦ παῖς ἢ πνεῦμα θεῖον. ἥκω δέ· ἤδη γὰρ ὁ κόσμος ἀπόλλυται*

M U

3 *μεταβαλὼν* U **3f** *αὐτοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ἀναστάσει* *] *ἐν τῇ ἁγία αὐτοῦ ἀναστάσει* M U **4** vor *ἀτιμίᾳ* + *τῇ* U **6** ⟨*τὴν*⟩ * **7** *αὐτοῦ* U **9** ⟨*ἐξουσίαν*⟩ Pet. **10** *τὸν* < U **13** *ὁ* < U | *περιττότερον* U **14** *εἴη*] *εἶ* U **15** [*φήσαντι*] *] *φήσαντι* U *φήσας* M **16** *παρασκενάσαντος* M **18** *οὕτω* U **19** *γοῦν*] *οὖν* U **20f** *ἡ ἀκόλουθος τοῦ ἁγ. πν. διδασκαλία* U **21** *γινώσκομεν*, *o* aus *ω* U

ἀλήθειαν. ὅτε γὰρ εὐθὺς τοῦτο εἶπε Μοντανός, ὑπόνοιαν ἡμῖν 3
δέδωκεν ἀναμνησθῆναι τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένα. οὕτως γάρ
φησιν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
πατρός μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με. ἄλλος ἐλεύσεται ἐπὶ τῷ ἰδίῳ
ὀνόματι, καὶ δέξονται τὸν τοιοῦτον«. ἀσύμφωνος τοίνυν παντάπασιν 4
ὁ τοιοῦτος τῶν θείων γραφῶν ηὑρέθη, ὡς παντί τῳ σαφὲς εἴη [τῷ]
νουνεχῶς ἐντυγχάνοντι. εἰ τοίνυν ἀσύμφωνος ὑπάρχει, ἀλλότριός
ἐστι τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας ⟨αὐτὸς⟩ καὶ ἡ κατ᾽ αὐτὸν αὐχοῦσα
αἵρεσις προφήτας ἔχειν καὶ χαρίσματα, ἃ μὴ εἴληφεν, ἀλλὰ ἐκ τούτων
ἀπέστη. τίς τοίνυν τολμήσειε παρακολουθῶν τούτους προφήτας 5
καλεῖν καὶ μὴ μᾶλλον πλάνους εἶναι ⟨φήσειεν⟩ τοὺς τοιούτους; Χρι-
στὸς γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων ὅτι »τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον ἀπο-
στέλλω ὑμῖν« καὶ τὰ σημεῖα διδοὺς ἔλεγεν ὅτι »ἐκεῖνός με δοξάσει«
ὡς τὰ ἀληθῆ ἔστιν ἰδεῖν ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι τὸ παράκλητον 6
πνεῦμα λαβόντες κύριον ἐδόξασαν, οὗτος δὲ ὁ Μοντανὸς ἑαυτὸν
δοξάζει· ὁ κύριος τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐδόξασε καὶ ὁ κύριος πάλιν [ὁ]
Χριστὸς τὸ πνεῦμα ἐδόξασε, λέγων αὐτὸ πνεῦμα ἀληθείας, Μοντανὸς
δὲ ἑαυτὸν δοξάζει μόνον καὶ λέγει εἶναι πατέρα παντοκράτορα καὶ
τὸ ἐν αὐτῷ ἐνοικῆσαν *, ἵνα πανταχόθεν δειχθῇ οὐκ αὐτὸς ὢν οὐδὲ
ὑπ᾽ ἐκείνου ἀπεσταλμένος οὐδὲ παρ᾽ αὐτοῦ λαμβάνων. »ἐν τῷ γὰρ 7
κυρίῳ ηὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματι-
κῶς« | καί »ἀπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες οἱ προφῆται εἰλή- P413
φασι« κατὰ τὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου λόγον. καὶ ὅρα πῶς πάντες οἱ 8
παλαιοὶ Χριστὸν κατήγγελλον καὶ οἱ μετέπειτα Χριστὸν ἐδόξασαν
καὶ αὐτὸν ὡμολόγησαν, Μοντανὸς δὲ | εἰσέφρησεν ἑαυτὸν τινὰ λέγων, D439
ὅπως δειχθῇ ὅτι οὔτε αὐτὸς ἔστιν οὔτε ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπέσταλται οὔτε
παρ᾽ αὐτοῦ τι εἴληφεν. | Ö32

3 Joh. 5, 43 — **12** vgl. Joh. 16, 7 — **13** Joh. 16, 14 — **17** vgl. Joh. 16, 13 — **20** Kol. 2, 9 — **22** Joh. 1, 16

M U

2 *οὕτω* U **4** *μου* < M | vor *ἄλλος* + *ἐὰν* M **6** *τῳ*] *τὸ* U | *εἴη*] *ἐστι* U | [*τῷ*] * **8** *ἁγίας* < M | ⟨*αὐτὸς*⟩ Jül. **11** *πλάνης* M | ⟨*φήσειεν*⟩ * **13** *τὰ σημεῖα*] lies *τὸ σημεῖον*? * **14** *τἀληθῆ* M **15** *κύριον*] *Χριστὸν* U | *οὗτος*] *αὐτὸς* M **16** *ὁ*[1] u. [2] < M | [*ὁ*] * **17** *ἐδόξαζε* M **18** *λέγει* + ⟨*ἑαυτὸν*⟩? * **19** *τὸ* < U | *ἐνοικῆσαι* U | * etwa ⟨*πνεῦμα πλάνον εἶναι τὸν παράκλητον*⟩ * **20** *ἐν γὰρ τῷ* U **21** *εὐδόκησε* M **23** *ὁρᾶς* U **26** *οὔτε*[1] < M | *αὐτὸς* *, vgl. Z. 19] *οὗτος* M < U **27** *τι* < U

Εἶτα πάλιν φησὶ τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον Μοντανὸς ὅτι »οὔτε 9
ἄγγελος οὔτε πρέσβυς, ἀλλ᾽ ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς πατὴρ ἦλθον«. ταῦτα
δὲ λέγων φωραθήσεται ἀλλότριος ὤν, Χριστὸν μὴ δοξάζων, ὃν πᾶν
χάρισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ δοθὲν ἐν ἀληθείᾳ ἐδό-
ξασεν. εὑρεθήσεται γὰρ ἐκτὸς εἶναι σώματος ἐκκλησίας καὶ κεφαλῆς 10
τοῦ σύμπαντος καὶ »μὴ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ ἧσπερ πᾶν τὸ σῶμα
συναρμολογούμενον αὔξει« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστὸς υἱὸν ἑαυτὸν ἔδειξεν, ὄντως ὢν υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ,
Μοντανὸς δ᾽ ἑαυτὸν καὶ πατέρα λέγει.

12. Πῶς τοίνυν, ὦ Φρύγες ἡμῖν πάλιν ἐπαναστάντες πολέμιοι 12, 1
καὶ μεμορφωμένοι εἰς Χριστιανικὴν ἐπίκλησιν, βαρβάρων δὲ ἐπανηρη-
μένοι μάχην καὶ τῶν Τρώων καὶ Φρυγῶν μιμούμενοι τὸ πολέμιον,
πῶς πεισθῶμεν ὑμῖν λέγουσι διὰ χαρίσματα ἀφεστάναι τῆς ἐκκλησίας;
οὐκέτι γὰρ χαρίσματα εἴη τὰ ἀλλότρια χαρισμάτων ὄντα καὶ παρὰ 2
τὸν χαρακτῆρα τὸν ὑπὸ κυρίου ὑπισχνούμενον, ὡς οἱ καθ᾽ ὑμᾶς προ-
φῆται λέγουσιν. εἰσάγετε δὲ ἡμῖν πάλιν καὶ Μαξίμιλλαν· καὶ γὰρ 3
καὶ τὰ ὀνόματα ὑμῶν διηλλαγμένα καὶ φοβερώτατα καὶ οὔτε προσ-
ηνές τι καὶ γλυκύτατον ἔχοντα, ἀλλὰ ἄγριόν τι καὶ βαρβαρικόν.
εὐθὺς γὰρ αὕτη ἡ Μαξίμιλλα ἢ παρὰ τοῖς τοιούτοις κατὰ Φρύγας 4
οὕτω καλουμένοις — ἀκούσατε, ὦ παῖδες Χριστοῦ, τί λέγει· »ἐμοῦ μὴ
ἀκούσητε, ἀλλὰ Χριστοῦ ἀκούσατε«. καὶ ἐν οἷς ἔδοξε Χριστὸν δοξά- 5
ζειν πεπλάνηται. εἰ γὰρ ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν ἂν κατὰ τοὺς ἁγίους
ἀποστόλους ὡς ἕκαστος ⟨αὐτῶν⟩ λέγει, Πέτρος μὲν πρῶτος λέγων
ὅτι »ἡμεῖς παρ᾽ αὐτοῦ ἠκούσαμεν« καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος
»ὁ ὑμῶν ἀκούων ἐμοῦ ἀκούει« καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος »μιμηταί | D 440
μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ«. αὕτη δὲ ἀληθεύει ψευδομένη, 6
καὶ μὴ βουλομένη. | *καλῶς γὰρ λέγει φάσκουσα μὴ αὐτῆς ἀκούειν,* P 414
ἀλλὰ Χριστοῦ. πολλάκις γὰρ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα ἀναγκάζεται

1 vgl. Jes. 63, 9; Tertullian adv. Marc. IV 22 bezieht die Stelle auf Christus — **6** Col. 2, 19 — **13** vgl. Tertullian adv. Prax. 1 *et nos quidem postea agnitio paracleti atque defensio disiunxit a psychicis* — **20** vgl. Luk. 10, 16 — **24** vgl. Act. 4, 20 II Petr. 1, 18 — **25** Luk. 10, 16 — I Kor. 11, 1

M U

2 *ἀλλὰ* U **3** *δὲ* < M **5** *ἐκκλησία* M | *κεφαλῆ* M **8** *υἱὸν* < U **9** *αὐτὸν* M **15** *ὑπισχνούμενον* *] *ὑπισχνούμενα* M U; vielleicht noch besser *ὑπισχνού⟨μενον γεγενη⟩μένα* * **16** *δὲ* < U **17** *καὶ*[1] < M **18** *τι*[1] < U **19** *αὐτὴ* M | *κατὰ φρύγα* M **20** *καλουμένη* M **23** *⟨αὐτῶν⟩* * **27** *γὰρ* *] < M *δὲ* U | *μὴ αὐτῆς ἀκούειν* < U

ἑαυτὰ καθαιρεῖν, ⟨ὡς⟩ οὐκ ὄντα τῆς ἀληθείας, καὶ ὑποφαίνειν τὸν κύριον αὐτῶν, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, δι' ἀνάγκην· ὡς ἡ παιδίσκη 7
ἡ ἔχουσα πνεῦμα Πύθωνος ἔλεγεν »οὗτοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεοῦ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου εἰσί«, καὶ τό »τί ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ«, οὕτως καὶ αὕτη ἀναγκαζομένη ἔλεγεν αὐτῆς μὴ ἀκούειν ἀλλὰ Χριστοῦ. πῶς οὖν τοῦτο 8
οἱ παρ' αὐτῆς ἀκηκοότες καὶ αὐτῇ πεπιστευκότες βούλονται αὐτῆς ἀκούειν, παρ' αὐτῆς μαθόντες μὴ αὐτῆς ἀκούειν ἀλλὰ κυρίου; καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐπίγεια φθεγγομένης αὐτῆς, εἰ παρῆν αὐτοῖς σύνεσις, οὐκ ἔδει αὐτὴν ἀκούεσθαι. καὶ μὴ λέγε ὅτι παρηκολούθει. | οὐ 9 Ö34
γὰρ παρακολουθοῦντός ἐστιν τὸ διδάσκειν καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέπειν. εἰ γὰρ ὅλως λέγει »μὴ ἀκούετέ μου«, ποῖον ἦν τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῇ; εἰ γὰρ αὐτὴ ἔλεγεν ἡ ἄνθρωπος, ἄρα οὐκ ἦν ἐν πνεύματι 10
ἁγίῳ. ἡ γὰρ λέγουσα »μὴ ἀκούετέ μου« δῆλον ὅτι τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγε καὶ οὐκ ἦν ἐν πνεύματι ἁγίῳ. εἰ δὲ μὴ οὖσα ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἄνωθεν, οὖσα δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος, οὐδὲν ἐγίνωσκε καὶ οὐκ ἦν ἄρα προφῆτις, μὴ ἔχουσα πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ ἀνθρωπίνῳ φρονήματι ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο. εἰ δὲ πνεύματι ἁγίῳ ἐλάλει καὶ 11
ἐπροφήτευε, ποῖον ἦν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λέγον »ἐμοῦ μὴ ἀκούετε;« καὶ πολλή ἐστι τῆς ἀπάτης ἡ τύφλωσις καὶ μέγας ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς συνετίζων εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς ποῖα τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λελαλημένα, πῇ μὲν ἐκ προσώπου πατρός, πῇ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ, πῇ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰ τὸ ἐν Μαξιμίλλῃ πνεῦμα 12
⟨πνεῦμα⟩ ἅγιον ἦν, οὐκ ἀπηγόρευε τὰ ἴδια ῥήματα· »ἓν γάρ ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸ | διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται«. εἰ δὲ ἔχει ἐξουσίαν 13 D441
διαιρεῖν ὡς βούλεται, λέγεται δὲ πνεῦμα γνώσεως καὶ πνεῦμα εὐσεβείας καὶ λέγεται πνεῦμα Χριστοῦ [εἶναι] καὶ πνεῦμα πατρός, τὸ ἐκ

2 vgl. S. 237, 12 — **3** Act. 16, 16f — **4** Matth. 8, 29 — **25** I Kor. 12, 11 — **27** Jes. 11, 2 — **28** Röm. 8, 9 — Joh. 15, 26

M U

1 ⟨ὡς⟩ * **4** δοῦλοι < M **5** οὕτως *] ὡς M U **7** αὐτῆς² + οὐκ M **8** παρ' αὐτῆς μαθόντες—ἀκούειν² < M **9** ἐπίγεια < M | αὐτοῖς] αὐτῆς M **13** γὰρ] < M | ᾗ Pet.] ἡ M U **14** ὅτι < M **15f** εἰ δὲ—ἁγίῳ < M **15** εἰ *] ἡ U **16** φρονήματος + ⟨ἐλάλει⟩? * **17** μὴ ἔχουσα < M **19** ἐπροεφήτευεν M | ποῖον ἄρα ἦν U **20** πολλῆς M **21** ἡμᾶς < U **23** τοῦ < U **24** τοῦ < U **25** ⟨πνεῦμα⟩ * **25f** τὸ ἅγιον] τὸ αὐτὸ ἅγιον U **26f** εἰ δὲ ἔχει—ὡς βούλεται < U **27** γνώσεως καὶ πνεῦμα < U **28** καὶ λέγεται] λέγεται δὲ M | εἶναι vor πνεῦμα Χριστοῦ U | [εἶναι] * **28f** πατρὸς τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς] παρὰ πατρὸς U

τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ ὄν, ἄρα οὐκ ἔλεγε »μὴ ἀκούετέ μου«. τὰ γὰρ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα ἐλάλει καὶ ὁ Χριστὸς τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, καὶ ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς λέγει καὶ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν | κόσμον, ἵνα P 415
γινώσκωσιν αὐτὸν καὶ δοξάσωσι, καθὼς δοξάζουσι τὸν πατέρα. καὶ διέπεσε κατὰ πάντα τρόπον ἡ τῶν ἀπαλλοτριούντων ἑαυτοὺς διάνοια ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθίας. 14 15

13. Φάσκει δὲ πάλιν ἡ αὐτὴ Μαξίμιλλα, ἡ τῆς παρακολουθίας γνῶσις καὶ διδασκαλία, ἵνα καὶ χλευαστικῶς εἴπω, ὅτι »ἀπέστειλέ με κύριος τούτου τοῦ πόνου καὶ τῆς συνθήκης καὶ τῆς ἐπαγγελίας αἱρετιστὴν μηνυτὴν ἑρμηνευτήν, ἠναγκασμένον, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, γνωθεῖν γνῶσιν θεοῦ«. σκοπήσωμεν οὖν τῆς ἡμῶν ζωῆς τὴν εὐσταθῆ βάσιν καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ φωτός, ὦ ἀγαπητοί, καὶ μὴ σφαλῶμεν διὰ τῶν λόγων τοῦ δι' ἐναντίας καὶ τοῦ βοσκήματος τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος. ὅρα γὰρ ἐνταῦθα τὸν οὕτω λαλήσαντα, ἠναγκασμένον ἑαυτὸν ἀποφήναντα, οὐχ ἑκουσίᾳ γνώμῃ. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν οὐκ ἄκων ἦλθεν εἰς τὸν 13, 1 2 3

1 vgl. Joh. 16, 14 — **3** Joh. 15, 26 — **3f** Matth. 12, 28 — **4f** vgl. Joh. 8, 26 Joh. 17, 18 — **5f** vgl. Joh. 17, 3 — **11** zu *πόνος* vgl. Tertullian de monog. 2 *ergo, inquis, hac argumentatione quidvis novum et onerosum paracleto adscribi poterit ... fidem dicente pro eis integritate praedicationis ... licet onerosis, quia nec nunc sustinentur*; zu *συνθήκη* vgl. Tertullian de virg. vel. 1 *iustitia ... primo fuit in rudimentis ... dehinc per legem et prophetas promovit in infantiam, dehinc per evangelium efferbuit in iuventutem, nunc per paracletum componitur in maturitatem* de exhort. cast. 6 de monog. 2. 14; zu *ἐπαγγελία* vgl. den Anonymus bei Eusebius V 16, 9; S. 464, 3 *τοὺς μὲν χαίροντας καὶ χαννουμένους ἐπ' αὐτῷ* (sc. über Montanus), *μακαρίζοντος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος*

M U

4 *υἱὸς* *] *κύριος* M U | *τοῦ* < M **6** *γινώσκουσιν* M | *δοξάσωσι*] *δοξάζουσι* M *δοξάσουσι* U **10** *γνῶσις* hinter *διδασκαλίας*(!) U; *γνῶσ⟨τ⟩ις καὶ διδασκαλίας* Jül. | *καὶ*[2] < U **11** *τ. ἐπαγγελίας κ. τ. συνθήκης* U **12** *μηνυστὴν* M | unten S. 238, 13f schreibt Epiphanius, wie wenn er gelesen hätte *θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας*; wohl Flüchtigkeitsversehen. Die Prophetin spricht von sich im Masc. wie S. 222, 1 | *γνωθεῖν*] *μαθεῖν* U. Das dem Zusammenhang genau entsprechende, aber in seiner Bildung höchst ungewöhnliche *γνωθεῖν* wage ich nicht zu ändern. Verständlicher wäre *γνω(σ)τεῖν*; das *θ* scheint jedoch durch die Verballhornung in *μαθεῖν* geschützt. Sachlich richtig umschreibt Epiph. das Wort S. 238, 15 mit *διδάσκειν* **15** *τοῦ*[1]] *τῶν τοῦ* U **17** *οὐχ*] *οὐκ* M

κόσμον οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης ὑπὸ πατρὸς ἀπεστάλη, ἀλλὰ ἅμα σὺν πατρὶ ἔχων τὸ θέλειν καὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι τὸ παρέχειν· καὶ ὡς 4
αὐτὸς ἅμα σὺν πατρὶ τὸ θέλειν ἔχει καὶ τὸ οὐχὶ μετὰ ἀνάγκης καὶ
τὴν χάριν πᾶσι διδόναι, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν φιλαν|θρωπίας, οὕτω Ö36
καὶ οὓς ἐκάλεσε μετὰ προαιρέσεως κέκληκεν, οὐκ ἀνάγκην ἐπιβάλλων,
οὐ κλοιὸν ἐπιτιθέμενος. φάσκει γὰρ ὅτι »οἱ διψῶντες ἔλθατε πρός 5
με« καὶ πάλιν »εἴ τις θέλει ἔρχεσθαι πρός με, ἀρνη|σάσθω ἑαυτὸν D412
καὶ ἀκολουθείτω μοι« καὶ διὰ Ἡσαΐου τὸ αὐτὸ φθεγγόμενος ἔλεγεν
»ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου« καὶ ὕστερον, ἵνα δείξῃ ὁ προφή-
της [ὅτι] τίς ἐστιν ὁ λέγων, ἔφη »τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε
ταῦτα«. καὶ ὁρᾷς κατὰ πάντα τρόπον τὴν πρὸς τὸ θεῖον γράμμα 6
τούτων διαφωνίαν καὶ τὴν ἀλλοίαν ὑπόνοιάν τε καὶ ὑπόληψιν παρὰ
τὴν τοῦ θεοῦ πίστιν καὶ ἀκολουθίαν; καὶ γὰρ καὶ Μαξίμιλλα τοὺς 7
θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἔλεγεν ἀναγκάζειν, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ
ῥητοῦ ψεύσεται ἡ τοιαύτη. οὔτε γὰρ θέλοντας ἐδίδαξε γνῶσιν θεοῦ
ἣν οὐκ ἤδει οὐδὲ τοὺς μὴ θέλοντας ἠνάγκασεν. αὐτίκα ⟨γοῦν⟩ οὐ 8
πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ οἴδασι τί ἔστιν ὄνομα Μαξιμίλλης οὐδὲ τῶν
αὐτῆς λόγων τὸ παράφθεγμα. καὶ κατὰ πάντα τρόπον διέπεσεν ἡ
τούτων πεπλανημένη ἐπίνοια, οὐκ οὖσα τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας. | P416
14. Τιμῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἔρημον ἐν τῇ Φρυγίᾳ, 14, 1

6 Joh. 7, 37 — **7** Matth. 16, 24 — **9** Jes. 1, 19 — **10** Jes. 58, 14 — **20** vgl. unten haer. 49, 1, 3; dazu Apollonius bei Eusebius h. e. V 18, 2; S. 472, 20 Schwartz *ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας· πόλεις δ' εἰσὶν αὗται μικραὶ τῆς Φρυγίας* ebda 18, 13; S. 478, 11 *ἐν Πεπούζοις προφητεύειν δὴ προσποιουμένης τῆς Μαξιμίλλης* Cyrillus Hieros. cat. 16, 8; Migne 33, 929A *Πέπουζαν μικρότατον κωμύδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβὼν καὶ ψευδῶς Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας τοῦτο* Filastrius haer. 49, 4; S. 26, 13ff *Pepuzam villam suam, quae sic dicitur in Frigia, Hierusalem appellant, ubi Maximilla et Priscilla et ipse Montanus vitae tempus vanum et infructuosum habuisse dinoscuntur*; dazu Tertullian adv. Marc. III 24 *nam et confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed ante caelum sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in civitate divini operis Hierusalem caelo delata ... constat enim ethnicis quoque testibus in Iudaea per dies quadraginta matutinis momentis civitatem de caelo pependisse*

M U

1 *ἀπὸ* M **2f** *ὡς αὐτὸς* *] *ὡσαύτως* U *αὐτὸς* (< *ὡς*) M **3** *πατρὶ* + ⟨*καὶ πνεύματι*⟩? * | *τοῦ θέλειν* M **3f** *καὶ τὴν*] *ταύτην τὴν* U; [*καὶ*]? * **5** *ἐπι-βάλλων*] *ἐπικαλῶν* U **9** *θέλετε* M | *ἀκούσετε* M **10** [*ὅτι*] * **13** *καὶ*³ < M **13f** *τοὺς θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας*] vgl. zu S. 237, 12 **15** *ψεύσηται* M **16** ⟨*γοῦν*⟩ * **17** *οἱ* < M

Πέπουζάν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν δὲ ἠδαφισμένην, καί φασιν
ἐκεῖσε κατιέναι τὴν ἄνωθεν Ἱερουσαλήμ. ὅθεν ἐκεῖ ἀπερχόμενοι 2
μυστήριά τινα ἐπιτελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἁγιάζουσιν ⟨ἑαυτούς⟩, ὡς
ὑπολαμβάνουσιν. ἔστι γὰρ καὶ τὸ γένος ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ Γα-
λατίᾳ καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ Φρυγίᾳ, ὅθεν κατὰ Φρύγας ἡ αἵρεσις
καλεῖται· ἀλλὰ καὶ ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πλεῖστον.
Ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν τῶν πρὸς ὄνομα ἑκάστης αἱρέσεως 3
ὑφ' ἡμῶν προδεδηλωμένης, καὶ περὶ τοῦ Τασκοδρουγιτῶν ὀνόματος
αὖθις ἐροῦμεν· ἔστι γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ ἢ ἐν τῇ
μετ' αὐτὴν τῶν Κυϊντιλλιανῶν καλουμένῃ· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τούτων
ὁρμᾶται καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα. καλοῦνται δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν 4
Τασκοδρουγῖται· τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος καλεῖται, δροῦγγος δὲ
μυκτὴρ εἴτ' οὖν ῥύγχος καλεῖται, καὶ ἀπὸ τοῦ τιθέναι ἑαυτῶν τὸν
δάκτυλον τὸν λεγόμε|νον λιχανὸν ἐπὶ τὸν μυκτῆρα ἐν τῷ εὔχεσθαι, D443
δῆθεν κατηφείας χάριν καὶ ἐθελοδικαιοσύνης, ἐκλήθησαν ὑπό τινων
Τασκοδρουγῖται τουτέστιν πασσαλορυγχῖται. ἐν ταύτῃ δὲ τῇ αἱρέσει 5
ἢ ἐν τῇ συζύγῳ αὐτῆς τῇ τῶν Κυϊντιλλιανῶν εἴτ' οὖν Πρισκιλλια-

1 das *νῦν δὲ ἠδαφισμένην* ist trotz Philostorgius IV 8; S. 62, 21 Bidez sachlich nicht zu beanstanden. Beachte die vorbeugende Bemerkung S. 211, 15 *ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα* — **2f** über eine montanistische Sonderfeier vgl. Tertullian de ieiunio 13 *si et ista sollemnia quibus tunc praesens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur in spiritu invicem repraesentati, lex est sacramenti,* auch Filastrius haer. 49, 5; S. 26, 17 *dicunt ... eos de infantis sanguine in pascha miscere in suum sacrificium suisque ita ubique emittere perniciosis et falsis satellitibus.* — Pepuza ist wohl auch der Ort, wo die Gebeine des Montanus und seiner Genossinnen bis 550 verehrt wurden, vgl. Johannes von Ephesus (Revue de l'orient chrétien II 489); jedenfalls war Pepuza der Mittelpunkt der montanistischen Hierarchie, vgl. Hieronymus ep. 41, 3, 2; S. 313, 18 Hilberg *habent enim primos de Pepusa Phrygiae patriarchas* — **11ff** bei Filastrius *Ascodrugitae* (ebenso cod. Theod. XVI 5, 65; dagegen 5, 10 Tascodrogitae), dazu die Erklärung haer. 75; S. 38, 21ff Marx *alii sunt iterum Ascodrugitae in Galatia qui utrem inflantes ponunt et cooperiunt in sua ecclesia et circumeunt eum insanientes potius et bacchantes sicut illi pagani Liberipatriani, insanis mentibus more gentilium furentes,* davon unterschieden die *Passalorinchitae* haer. 76; S. 39, 17ff Marx *qui digitum imponentes in nares et ora sua et labia quasi silentium semper exercent*

M U

2 *ἄνω* M **3** ⟨ἑαυτούς⟩ * **8** *προδεδηλωμένης* + ⟨*συντεινόντων*⟩? * **10** *Κυντιλλιανῶν* M **16** *πασσαλορυχίται* M **17** *αὐτῆς*] *ταύτης* U | *τῇ*[2] Klosterm.] *τῆς* M U | *Κυντιλλιανῶν* M

νῶν καὶ Πεπουζιανῶν καλουμένη, δεινόν τι καὶ ἀθέμιτον ἔργον φασὶ γίνεσθαι. παῖδα γὰρ κομιδῇ νήπιον ὄντα κατὰ ἑορτήν τινα δι' ὅλου 6
τοῦ σώματος κατακεντῶντες χαλκαῖς ῥαφίσι τὸ αἷμα αὐτοῦ προσπορίζονται ἑαυτοῖς, εἰς ἐπιτήδευσιν δῆθεν θυσίας.

15. Ἀρκεῖ δὲ ἡμῖν ἃ καὶ περὶ ταύτης εἰρήκαμεν, ὦ ἐπιπόθητοι. **15, 1**
ἐπηγγειλάμεθα γὰρ ἀπὸ ἑκάστης ἧς ἴσμεν αἱρέσεως μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ | ὑποφῆναι ἅ τε δι' ἀκοῆς ἅ τε διὰ συγγραμμάτων, ἅ τε δι' Ö38
ἐγγράφων καὶ ἅ τε ὑπό τινων ἀληθῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν κατειλήφαμεν, ἵνα μηδέν τι περιττὸν ὧν γε ἔγνωμεν ποιησά- 2
μενοι ⟨μὴ⟩ ὑπὸ συνείδησιν δόξωμεν εἶναι μὴ ὀρθὰ καὶ αὐτοὶ ἐφευρίσκοντες κατὰ ἀνθρώπων λέγειν, ἀλλὰ ὑποπίπτοντες πάθει ᾧ καὶ αὐτοὶ ὑπέπεσαν, ἀλήθειαν μὴ λέγοντες, ἀλλὰ κηρύττοντες ἃ μὴ ἑωράκασιν οὐδὲ ἤκουσαν οὐδὲ παρὰ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου πνεύματος παρειλήφασιν· ἀκριβῶς δὲ πάντα ὡς ἔφην διεξερχό- 3
μενοι περὶ ἑκάστης αἱρέσεως, τὰ μὲν δεινὰ ἀποκαλύπτοντες εἰς διόρ- P417
θωσιν τῶν παρεντυγχανόντων καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀπὸ θείων λόγων καὶ ἐξ ὀρθῶν λογισμῶν ποιούμενοι ἰατικὸν ὡς εἰπεῖν φάρμακον, κατὰ διττοὺς τρόπους κατασκευάζοντες ⟨αὐτὸ⟩ ἐν κυρίῳ, τοῖς 4
μὲν διερχομένοις εἰς τὸ ἀνασφῆλαι τῆς νόσου καὶ τῆς τοσαύτης ἀλγηδόνος, τοῖς δὲ μηδὲ παρεμπεσοῦσί ποτε ⟨εἰς⟩ προκαταληπτικὸν

2 vgl. Filastrius zu S. 239, 2 Cyrillus Hieros. cat. 16, 18; Migne 33, 929 A *ἀθλιώτατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρῶσιν προφάσει τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς μυστηρίων* Hieronymus ep. 41, 4, 1; S. 314, 6 ff Hilberg *praetermitto scelerata mysteria quae dicuntur de lactante puero et de victuro martyre confarrata* Theodoret haeret. fab. III 2 *περὶ δὲ τῶν μυστηρίων τινὲς μὲν θρυλλοῦσί τινα, ἐκεῖνοι δὲ οὐ συνομολογοῦσιν, ἀλλὰ συκοφαντίαν τὴν κατηγορίαν καλοῦσι* und Prädestinatus c. 26 *cetera quae dicuntur quasi incerta praetereo, de infantis sanguine eos accipere ... Tertullianus ... asserens falsa esse de sanguine infantis*; dazu haer. 26, 5, 4 ff; I 282, 2 ff — **6 ff** vgl. Panarion prooem. II 4; I 170, 12 ff

M U

1 *καὶ Πεπουζιανῶν* < M **2** *ὄντα* < U **3** *ῥαφίσι χαλκαῖς* U **5** *ταύτης*] *αὐτῆς* M **6** *ἧς ἴσμεν*] *τῆς μὲν* U | *φθονέσαι* U **7** *ἅ τε*[1]] *εἴτε* U | *ἅ τε διὰ συγγραμμάτων* < U | *δι*[2]] *ὑπὸ* U **9** *τι* < M | *γε* Öh.] *τε* M U **9 f** *ποιησάμενος* M **10** ⟨*μὴ*⟩ * **11** *κατὰ*] *καὶ τὰ* M | *ᾧ*] *ὡς* M **13** *ἀληθοῦς* *] *ἀληθῶς* M U **14 f** *διεξερχόμενος* M **15** *τὸ μὲν δεινὸν* U **16** *τῆς*[2]] *τῶν* M **18** ⟨*αὐτὸ*⟩ * **19** *ἀνασφᾶλαι* U **20** *τοῖς δὲ*] *τοὺς δὲ* M | *μηδὲ παρεμπεσοῦσί ποτε*] *μήποτε παρεμπεσοῦσι* M | ⟨*εἰς*⟩ *

ὡς εἰπεῖν [τὸ] *βοήθημα, τοῦ τῆς ἀληθείας φαρμάκου μεταδιδόντες* 5
τοῖς συνετοῖς μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ κληθῶμεν τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν
καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, βοηθοῦ ὑπάρχοντος σωμάτων καὶ ψυχῶν. | D444
ὡς δὲ καὶ τὴν ἐνταῦθα ἱκανῶς ἔχειν ἡγησάμενοι περὶ ταύτης 6
τῆς αἱρέσεως ἐργασίαν σὺν δυνάμει Χριστοῦ ἐπὶ τὰς ἑξῆς προβῆναι
ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν, τὸν μὲν ἰὸν καὶ τὰ ἀγκιστροειδῆ τῶν ὀδόντων
αὐτῆς φάρμακα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ ξύλῳ καταθλάσαν-
τες, τῇ αἱμορροίᾳ ἐχίδνῃ ἐοικυίας, ἧς ἡ λύμη τῶν δεδηγμένων τὸ
αἷμα παντὸς τοῦ σώματος ἐκκρίνει καὶ οὕτως τὸν θάνατον ἐμβάλλει.
αὕτη γὰρ καὶ ἡ τῶν Κυϊντιλλιανῶν αἵρεσις τοῦτο ἐπιτελεῖ. ἀφθόρου 7
γὰρ παιδὸς κατακεντᾷ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα πρὸς μετάληψιν ἀπο-
*φέρεται, * δῆθεν τοῦτο εἰς μυσταγωγίαν ὀνόματος Χριστοῦ, τοὺς*
ἠπατημένους πλανήσασα.
ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἐν δυνάμει Χριστοῦ προερχόμενοι τὴν 8
αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπικαλεσώμεθα, ὅπως ἑκάστης πλάνης ἰχνηλατήσαν-
τες τὴν δύναμιν, φωράσαντές τε καὶ ἐλέγξαντες θεῷ ἐν ἅπασι συνή-
θως εὐχαριστήσωμεν. | Ö40

Κατὰ Κυϊντιλλιανῶν εἴτ' οὖν Πεπουζιανῶν τῶν καὶ Πρισκιλλιανῶν,
οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται κθ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μθ.

1. Κυϊντιλλιανοὶ δὲ πάλιν, οἱ καὶ Πεπουζιανοὶ καλούμενοι, Ἀρτο- 1, 1
τυρῖταί τε καὶ Πρισκιλλιανοὶ λεγόμενοι, οἱ αὐτοὶ μὲν ὄντες ⟨τοῖς⟩
κατὰ Φρύγας καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενοι, διήρηνται δὲ κατά τινα τρό-
πον. φασὶ γὰρ οὗτοι οἱ Κυϊντιλλιανοὶ εἴτ' οὖν Πρισκιλλιανοὶ ἐν 2

20ff Quintilla nur bei Epiphanius (außer hier noch haer. 51, 33, 8 und haer. 79, 1, 7) genannt; für das Verhältnis der Quintillianer-Priscillianer zu den Kataphrygern beachte, daß Epiph. in haer. 48 keinen Ausspruch der Priscilla gebracht hat

M U

1 [τὸ] * **2** μαθηταῖς M | κυρίου] χριστοῦ U **4** ἔχειν ἡγησάμενοι *] εἰσηγησάμενοι M U **7f** καταθλάσαντες] καὶ κολάσαντες M **8** τῆς αἱμορροίας ἐχίδνης M | ἐοικυίας ἧς Dind. Öh.] ἐοικυία ἧς U ἡ κύησις M **8f** τὸ αἷμα < M **9** ἐκβάλλει U **10** ἄφθορον M **11** τὸ[1] < M | πρὸς] εἰς U **11f** ἀποφέρεσθαι U **12** * etwa ⟨σχηματιζομένη⟩ * | δῆθεν hinter αἷμα (Z. 11) U **14** προσερχόμενοι U **17** Unterschrift κατὰ τῶν καταφρύγα ἤτοι μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τασκοδρουπτῶν κη ἢ καὶ μη M **19** συνέπονται U | τῆς δὲ ἀκολουθίας] ἢ καὶ M U **21** τε < M | ⟨τοῖς⟩ * **22** κατὰ Φρύγα M **23** Κυϊντιλλιανοὶ *] κατὰ φρύγα M U

τῇ Πεπούζῃ ἢ Κυϊντιλλαν ἢ Πρίσκιλλαν (οὐκ ἔχω ⟨γὰρ⟩ ἀκριβῶς λέγειν), | μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν ὡς προεῖπον ἐν τῇ Πεπούζῃ κεκαθευδη- P418
κέναι καὶ τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν ἐληλυθέναι συνυπνωκέναι τε αὐτῇ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὡς ἐκείνη ἀπατω|μένη ἔλεγεν· »ἐν ἰδέᾳ, φησί, **3** D445
γυναικός, *ἐσχηματισμένος ἐν στολῇ λαμπρᾷ ἦλθε πρός με Χριστὸς καὶ ἐνέβαλεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν καὶ ἀπεκάλυψέ μοι τουτονὶ τὸν τόπον εἶναι ἅγιον καὶ ὧδε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιέναι«. διό φασι καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο μυεῖσθαί τινας οὕτω γυναῖκας* **4**
ἐκεῖσε ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἄνδρας, πρὸς τὸ ἐπιμεινάσας αὐτὰς ἢ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν θεωρῆσαι. γυναῖκες γοῦν παρ' αὐτοῖς καλοῦνται προ- **5**
φήτιδες. οὐ πάνυ δὲ σαφῶς οἶδα εἰ παρ' αὐτοῖς ἢ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας· ὁμοῦ γάρ εἰσι καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα κέκτηνται.

2. *Κέχρηνται δὲ οὗτοι παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ καὶ ἀνάστασιν* **2, 1**
νεκρῶν ὁμοίως φάσκουσι. Κυϊντιλλαν δὲ ἔχουσιν ἀρχηγὸν ἅμα Πρισκίλλῃ, τῇ καὶ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. φέρουσι δὲ μαρτυρίας **2**
πολλὰς ματαίας, χάριν διδόντες τῇ Εὔᾳ, ὅτι πρώτη βέβρωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς φρονήσεως· καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωυσέως προφήτιδα

4 *ἐν ἰδέᾳ γυναικός*] Christus also wohl an Stelle einer früher dort verehrten Göttin; doch beachte Irenaeus adv. haer. I 14, 1; I 128 Harvey *αὐτὴν τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων Τετράδα κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτόν· ἐπειδή, φησίν, τὸ ἄρρεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο* — **6f** vgl. zu haer. 48, 14, 1; S. 238, 20ff — **8** vgl. Rohde, Psyche I⁵ 120ff L. Deubner de incubatione S. 6ff 56ff — **10ff** über Frauen im Gottesdienst der Montanisten vgl. das gallische Bischofsschreiben ZKG XVI 665 *missas ibidem adhibitis mulieribus in sacrificio divino quas conhospitas nominastis, facere praesumatis, sic ut erogantibus vobis eucharistias illae vobis positis calices teneant et sanguinem Christi populo administrare praesumant ... secta ... quam patres orientales pepodianam vocant ... mulieres sibi in sacrificio divino socias habere*; beachte auch Firmilian bei Cyprian ep. 75, 10; II 817, 28ff Hartel — **15ff** vgl. Didymus de trin. III 41, 2; Migne 39, 984Cff — **16** vgl. Gen. 3, 6; zur Sache vgl. haer. 26, 2, 6; I 277, 17ff — **17** vgl. Num. 12, 2

M U

1 *Κυντίλλαν* M | *⟨γὰρ⟩* * **2** *εἶπον* M **3** *πρὸς αὐτὴν ἐληλυθέναι*] *προσεληλυθέναι* M **4** *τρόπῳ*] *προσώπω* M | *ἐν ἰδέᾳ*] *εἰδέα* (< *ἐν*) M **6f** *τουτονὶ τὸν τόπον εἶναι*] *τοῦτον εἰπὼν* M **8** *φησὶ* U | *μυοῦσθαι* M U **10** *Χριστὸν*] *χρόνον* M | *γοῦν*] *οὖν* U | *παρ' αὐτοὺς* M **11** *εἰ* *] *ἢ* M U **11f** *κατὰ Φρύγα* M **12** *τὸ αὐτὸ*] *αὐτὸ τὸ* U **13** *καινῇ*] *νέα* U **15** *κατὰ Φρύγα* M **16** *διδοῦντες* M **17** *Μωυσέως* + *ὡς* U

λέγουσιν, εἰς μαρτυρίαν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς καθισταμένων γυναικῶν ἐν κλήρῳ· ἀλλὰ καί, φησί, τέσσαρες θυγατέρες ἦσαν τῷ Φιλίππῳ προφητεύουσαι. πολλάκις δὲ ἐν τῇ αὐτῶν ἐκκλησίᾳ εἰσέρχονται λαμ- 3
παδηφοροῦσαι ἑπτά τινες παρθένοι, λευχείμονες δῆθεν ἐρχόμεναι, ἵνα
προφητεύσωσι τῷ λαῷ. αἱ δὲ τρόπον τινὰ ἐνδεικνύμεναι ἐνθου- 4
σιασμοῦ τοῖς παροῦσι λαοῖς ἀπάτην ἐργάζονται κλαίειν τε ποιοῦσιν πάντας ὡς εἰς οἶκτον μετανοίας ἄγουσαι, δάκρυα χεόμεναι καὶ σχήματί τινι ἐποδυρόμεναι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. ἐπίσκοποί τε 5
παρ᾽ αὐτοῖς γυναῖκες καὶ πρεσβύτεροι γυναῖκες καὶ τὰ ἄλλα· ὧν μηδὲν διαφέρειν φασίν »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ«.
ταῦτά ἐστιν ἃ κατειλήφαμεν. Ἀρτοτυρίτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν ἀπὸ 6
τοῦ ἐν τοῖς αὐτῶν μυστηρίοις ἐπιτιθέντας ἄρτον καὶ τυρὸν [καὶ] οὕτως ποιεῖν τὰ αὐτῶν μυστήρια. | | D 446 Ö 42

3. Πᾶσα δὲ ἀνθρώπων χλεύη ἐν τῷ ἀποστῆναι ⟨καθέστηκεν⟩ 3, 1
ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ εἰς ἀμηχανίαν τρέπεσθαι καὶ εἰς διαφορὰς ἐνθουσιασμῶν τε καὶ ὀργίων. ἐκβαχχευόμεναι γὰρ αἱ διάνοιαι | P 419
*ἀεὶ τοὺς μὴ κατέχοντας τὴν ἄγκυραν τῆς ἀληθείας, ἀλλ᾽ ἐπιδιδόντας ἑαυτοὺς τῷ * φέρουσι κατὰ πᾶσαν ὁτιοῦν αἰτίαν. κἄν τε γὰρ γυ-* 2
ναῖκες παρ᾽ αὐτοῖς εἰς ἐπισκοπὴν καὶ πρεσβυτέριον καθίστανται διὰ

2 vgl. Act. 21, 9 u. Proclus bei Eusebius h. e. III 17, 4; S. 266, 3 Schwartz; dazu den Anonymus V 17, 3; S. 470, 15 Schwartz Origenes bei Cramer Cat. in I. ad Corinth. S. 279 *ταύτης δὲ τῆς ἐντολῆς οὐκ ἦσαν οἱ τῶν γυναικῶν μαθηταὶ οἱ μαθητευθέντες Πρισκίλλῃ καὶ Μαξιμίλλῃ ... τέσσαρες, φασί, θυγατέρες ἦσαν Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ προεφήτευον· εἰ δὲ προεφήτευον, τί ἄτοπόν ἐστι καὶ τὰς ἡμετέρας, ὥς φασιν ἐκεῖνοι, προφήτιδας προφητεύειν* (aus Origenes schöpft Didymus de trin. III 41, 3; Migne 39, 988 C u. der dial. orth. et Mont. Ficker ZKG XXVI 456, 24 ff) — **3** zur Bußpredigt im Kreis der montanistischen Gemeinde vgl. den Anonymus bei Eusebius V 18, 9; S. 464, 5 ff Schwartz *τοῦ πνεύματος ... ἔσθ᾽ ὅπῃ δὲ καὶ κατακρίνοντος στοχαστικῶς ἀξιοπίστως αὐτοὺς ἄντικρυς, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι δοκῇ* — **10** Gal. 3, 28 — **12** vgl. Filastrius haer. 74; S. 38, 18 Marx u. Acta Perp. et Felic. 4 *de caseo quod mulgebat dedit mihi quasi buccellam; et ego accepi iunctis manibus et manducavi, et universi circumstantes dixerunt Amen*

M U

2 *καὶ* < U **3** *ἑαυτῶν* U **7** *πάντας* < U | *εἰς* < U **9** *ὧν* *] *ὡς* M U **10** *φασίν* *] *φησίν* M U, *φύσιν* Pet. **12** [*καὶ*] Öh. **14** ⟨*καθέστηκεν*⟩ * **15 f** *διαφορὰν* U **16** *ὀργίων*] *ἐνεργειῶν* U | *ἐκβαχευομένων* M **18** *αὐτοὺς* | * etwa ⟨*ἰδίῳ λογισμῷ*⟩ * | *φέρουσι* *] *φέροντι* M U | *τε*] *γε* M

τὴν Εὔαν, ἀκούσωσι τοῦ κυρίου λέγοντος »πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου καὶ αὐτός σου κυριεύσει«. λέληθε δὲ αὐτοὺς καὶ ὁ 3
ἀποστολικὸς λόγος ὅτι »γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω λαλεῖν οὔτε αὐθεντεῖν ἀνδρός« καὶ πάλιν »οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός« καί »ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἠπάτηται, ἀλλ' ἡ Εὔα πρώτη ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν«. καὶ ὦ τῆς πολυφόρου πλάνης τοῦ κόσμου τούτου.

διὸ ὡς νωδόν τι καὶ ἀφροσύνης ἔμπλεον ἀσκαλαβώτου δίκην * 4
ταύτην παρελθὼν ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, ὦ ἀγαπητοί, θεὸν ἐπικαλούμενος εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἡμῶν ἐπαγγελίας.

Κατὰ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν $\overline{\lambda}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\nu}$.

1. *Ἀπὸ τούτων τῶν δύο αἱρέσεων τῶν ὁμοῦ ἀλλήλαις μιχθεισῶν, κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυϊντιλλιανῶν ἤτοι Πρισκιλλιανῶν, ἀνέκυψε* 1, 1
πάλιν τῷ κόσμῳ ἑτέρα αἵρεσις Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν οὕτως καλουμένη. καὶ οὗτοι μὲν πάντα ἔχουσιν ὡς ἡ ἐκκλησία, σφάλλονται δὲ 2
ἀπὸ πάντων διὰ τὸ μὴ τῇ ἀκολουθίᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θεσμοῦ προσανέχειν, Ἰουδαϊκοῖς ἔτι μύθοις | προσανέχοντες. καὶ οὐδὲ τὰ ἴσα D447
αὐτοῖς δογματίζουσιν· »οὐ γὰρ ἃ λέγουσιν οἴδασιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«. ἅπαξ γὰρ τοῦ ἔτους μίαν ἡμέραν τὸ Πάσχα οἱ 3
τοιοῦτοι φιλονείκως ἄγουσι, καίτοι γε περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος καλῶς καὶ ἴσως ⟨ἡμῖν⟩ ἔχοντες, προφήτας τε δεχόμενοι

1 Gen. 3, 16 — **3** I Tim. 2, 12 — **4** I Kor. 11, 8 — **5** I Tim. 2, 14 — **13 ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. insbes. Eusebius h. e. V 23 f; S. 488, 7 ff Schwartz Hippolyt refut. VIII 18; S. 237, 15 ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 58 Theodoret haeret. fab. III 4; außerdem unten Panarion haer. 70, 9 ff — **19** I Tim. 1, 7 — **20** u. S. **245, 5 f** vgl. Irenaeus bei Eusebius V 24, 12; S. 494, 16 Schwartz *οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν* — **21 ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 18, 2; S. 238, 1 ff Wendland *ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις οὗτοι συμφωνοῦσι πρὸς πάντα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παραδεδομένα*

M U

1 *ἀκούσουσι* U **2** *κυριεύση* M **4** *ἀνὴρ*] *ὁ ἄνθρωπος* M | vor *γυνὴ* + *ἡ* M **5** *ἡ* < M **8** *τινα* | *ἔμπλεων* U | * ⟨*ἑρπετὸν καταθλάσαντες*⟩ * **12** $\overline{\lambda}$] $\overline{\kappa\vartheta}$ M | *τῆς δὲ ἀκολουθίας*] *ἢ καὶ* MU **14** *κατὰ Φρύγα* M | *τε*] *δὲ* M **15** *οὕτω* M **17** *τῇ*[1] < M **19** *αὐτοῖς*? * **20** *τὸ*] *τοῦ* U **22** ⟨*ἡμῖν*⟩ * | *τε*] *δὲ* U

καὶ ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς, ἀνάστασιν δὲ σαρκὸς ὁμοίως ὁμολογοῦντες καὶ κρίσιν ἐσομένην καὶ ζωὴν αἰώνιον. περιέπεσαν δὲ **4**
ἀστοχήματι καὶ οὐ τῷ τυχόντι οὗτοι, δῆθεν κεχρημένοι τῷ ῥητῷ ᾧ εἶπεν ὁ νόμος ὅτι »ἐπικατάρατος ὃς οὐ ποιήσει τὸ Πάσχα τῇ τεσ-
σαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ μηνός«. | ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν **5** P420
μίαν ἡμέραν ἄγοντες καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες καὶ
τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ἀπὸ τῶν Ἄκτων | δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι Ö44
τὴν ἀκρίβειαν εὑρηκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται τῇ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν
Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βού- **6**
λονται ἄγειν τὸ Πάσχα ὁποίᾳ δ᾽ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς
σελήνης· οἱ δὲ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν τὴν πρὸ

4 vgl. Lev. 23, 5 Num. 9, 4f u. Deut. 27, 26; dazu Hippolyt refut. VIII 18, 1; S. 237, 18f Wendland — **7** vgl. Lipsius, Die Pilatusakten² 1886 S. 26f. Der 25. März, die julianische Nachtgleiche, als Todestag Christi schon bei Hippolyt, Ostertafel u. in Dan. IV 23; S. 242, 6 Bonwetsch Tertullian adv. Jud. 8 — **9** vgl. Polykrates bei Eusebius h. e. V 24, 6; S. 492, 6ff Schwartz *οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον . . ., ὅταν ὁ λαὸς ἤρνυεν τὴν ζύμην* Hippolyt refut. VIII 18, 1; S. 237, 16ff Wendland *συνιστάνουσι δεῖν τὸ πάσχα τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς φυλάσσειν κατὰ τὴν τοῦ νόμου διαταγήν, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *pascha enim dicit (Blastus) non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi XIIII mensis* Theodoret haeret. fab. III 4; Migne 83, 405A — **11ff** vgl. die (gefälschten) Akten des Konzils von Cäsarea c. 1; S. 307 Krusch Stud. z. m. Chronol. *nam et omnes Gallii quacumque die VIII k. ap. fuisset, semper pascha caelebrabant* Martin von Bracara de pascha 1; S. 93, 4ff Burn Niceta of Remesiana = tractatus Adthanasii c. 1; S. 329 Krusch (= S. 94, 1ff Burn) *scio autem multos scrupulosius interrogare solitos quare secundum morem Iudaeorum ad lunae computationem diversis temporibus pascha celebremus, dicentes rectius sibi videri ut si dominicae passionis commemoratio agatur, unum anniversarium natalem diem observemus, sicut a plerisque Gallicanis episcopis usque ante non multum temporis custoditum est, ut semper VIII Kalendarum aprilium*

M U

1 *εὐαγγέλια* M **2** *περιέπεσον* U **3** *οὗτοι*] *αὐτοί*, u. vor *οὐ τῷ τυχόντι* gestellt U **5** die Einfügung von *πρώτου* vor *μηνός* ist nicht unbedingt erforderlich, vgl. die oben angeführte Stelle aus Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 (eine Ergänzung ist auch dort überflüssig) **7** *αὐχῶσι* M **9f** *βούλονται* + ⟨*οἱ μὲν*⟩? * **10** *τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ* M **11** *τὴν*²] *τῇ* M

ὀκτὼ καλανδῶν Ἀπριλλίων ἄγουσι. καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις οὐχ ἡ 7
τυχοῦσα, τῶν μὲν λεγόντων τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, τῶν
δὲ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἀπριλλίων. ἔτι δὲ εὕραμεν ἀντίγραφα 8
Ἄκτων Πιλάτου, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ἀπριλλίων
τὸ πάθος γεγενῆσθαι· τἀληθῆ δέ, ὡς ἐκ πολλῆς ἀκριβείας ἔγνωμεν,
ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι
κατειλήφαμεν· τινὲς δὲ τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν Ἀπριλλίων λέγουσιν.

ἐξέπεσον δὲ καὶ οὗτοι τοῦ προκειμένου· δέδια δὲ καὶ περὶ τούτων 9
ἐπὶ πλεῖστον μηκῦναι τὸν λόγον· πολλὰ γὰρ ἔχομεν λέγειν.

2. Πληρώσας γὰρ ὁ νομοθέτης τὸν πάντα νόμον | Μωυσῆς, ἐκ 2, 1
θεοῦ λαβὼν τὸ πρόσταγμα ἐν τῇ ἐσχάτῃ βίβλῳ τουτέστιν Δευτερο- D 448
νομίῳ τίθησι πάσας τὰς κατάρας, οὐ μόνον περὶ Πάσχων ἀλλὰ καὶ
περὶ περιτομῆς καὶ περὶ δεκατώσεως καὶ προσφορῶν· ὥστε οὖν εἰ 2
μίαν κατάραν πεφεύγασιν, εἰς πολλὰς ἑαυτοὺς ἐνέπειραν· εὑρεθήσον-
ται γὰρ ἐπικατάρατοι μὴ περιτεμνόμενοι, ἐπικατάρατοι μὴ ἀποδεκα-
τοῦντες καὶ ἐπικατάρατοι γίνονται μὴ εἰς Ἱερουσαλὴμ προσφέροντες.
καὶ ὦ τῶν ἀνθρώπων τῶν εἰς πολλὰς ἑαυτοὺς ἐρεσχελίας ἐμβαλ- 3

diem paschae celebraverimus, in quo diae facta resurrectio Christi traditur u. Sozomenus h. e. VII 18; Migne 67, 1472Bff *Μοντανισταὶ δέ, οὓς Πεπουζίτας καὶ Φρύγας ὀνομάζουσιν . . . φασὶ . . . χρῆναι μόνοις τοῖς ἡλιακοῖς ἕπεσθαι κύκλοις τοὺς ὀρθῶς ταῦτα κανονίζοντας . . . ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸ ἐννέα καλανδῶν Ἀπριλλίων ὡς ἀρχῆς οὔσης κτίσεως ἡλίου καὶ πρώτου μηνὸς ἀναλογίζονται τὴν εἰρημένην ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς τεσσαρεσκαιδεκαταίαν. καὶ ταύτην εἶναι λέγουσι τὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἀπριλλίων, καθ' ἣν ἀεὶ τὸ πάσχα ἄγουσιν* (andere Angabe = 6. April bei Ps. Chrysostomus hom. in pascha Migne 59, 747)

4 der 18. März gilt bei Hippolyt als Ostergrenze; es ist der julianische Tag des Eintritts der Sonne in den Widder, vgl. Ideler, Handbuch II 218 E. Schwartz, Ostertafeln S. 30 — **5** vgl. unten haer. 51, 23, 5 u. 26, 1; der dann für die Auferstehung sich ergebende 22. März ist der Tag der Frühlingstag- u. -nachtgleiche nach Anatolius (u. Ptolemäus), vgl. E. Schwartz, Ostertafeln S. 15f — **7** 23. März vgl. Consularia Constant. MG auct. antiqu. IX 220 Chron. pasch. p. 218 Lactantius div. inst. IV 10, 8; I 304, 9 Brandt — **10ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 18, 2; S. 237, 22ff Wendland *οἳ μιᾷ ταύτῃ προσέχοντες ἐντολῇ οὐκ ἀφορῶσιν εἰς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, ὅτι διαμαρτύρομαι παντὶ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶ τοῦ πάντα τὸν νόμον ποιῆσαι* — **11** vgl. Deut. 27, 14ff

M U

3 δὲ[1] u. [2] < M | εὕρομεν M **4** Ἄκτων] ἐκ τῶν U **11** πρόσταγμα] πρᾶγμα U **11f** Δευτερονομίου(!) τουτέστιν U **15** περιτετμημένοι M **17** vor ἀνθρώπων + πολλῶν U

λόντων· ἀληθῶς γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τὸ συνετὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡμῖν διεσταλμένον ὅτι »τοῦτο ἔγνω ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι ὁ θεὸς συνετὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν αὐτοῖς πολλὰς ὁδούς«.

πόθεν γὰρ οὐ διαπίπτει τούτων ἡ διάνοια; πρῶτον γὰρ εἰ τῇ 4
τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἄγουσι, χρείαν ἔχουσι τὸ πρόβατον λαβεῖν ἀπὸ δεκάτης καὶ τηρεῖν αὐτὸ ἕως τεσσαρεσκαιδεκάτης, καὶ οὐκέτι μία ἡμέρα ἔσται τῆς νηστείας ἀλλὰ πέντε, ἥ τε δεκάτη καὶ ἑνδεκάτη καὶ δωδεκάτη καὶ τρισκαιδεκάτη καὶ τεσσαρεσκαιδε|κάτη· P421
ἐὰν δὲ πρὸς ἑσπέραν τυθῇ τὸ Πάσχα, ἡ αὐτὴ τεσσαρεσκαιδεκάτη 5
ἐπιφώσκουσα ἓξ ἐπιτελεῖ ἡμέρας ἐν τῇ νηστείᾳ, καὶ οὐκέτι μία ἔσται τῆς νηστείας καὶ διέπεσεν ἡ περὶ μιᾶς ἡμέρας αὐτῶν ζήτησις, οὐ μία τις οὖσα. ἔστι γὰρ τὰ πρωτότυπα συνεζευγμένα καὶ ἐζημί- 6
ωνται οὐκ ὀλίγην κατὰ θεὸν πραγματείαν. ἔδει γὰρ τὸν Χριστὸν ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ θύε|σθαι κατὰ τὸν νόμον, ὅπως λήξῃ Ö46
παρ᾽ αὐτοῖς τὸ φωτίζον αὐτοὺς φῶς κατὰ τὸν νόμον, τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος καὶ σκεπάσαντος τῆς σελήνης τὸ σέλας. ἀπὸ γὰρ τεσ- 7
σαρεσκαιδεκάτης καὶ κάτω φθίνει τὸ φαινόμενον τῆς σελήνης· οὕτω καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πάθους ἠμαυ-
ρώθη ἡ Ἰουδαϊκὴ | συναγωγή, κατηύγασε δὲ τὸ εὐαγγέλιον, μὴ κατα- D449
λυθέντος τοῦ νόμου ἀλλὰ πληρωθέντος, μὴ καταργηθέντος τοῦ τύπου ἀλλὰ παραστήσαντος τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ 8
πεποιηκέναι τὸ Πάσχα ἐν τῇ Ἰεριχὼ εὐθὺς ἐπήνεγκεν ἡ θεία γραφὴ λέγουσα »καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα καὶ ἔφαγον ἐν Γαλ-
γάλοις, καὶ ἐξέλιπε τὸ μάννα«, προσμαρτυροῦσα αὐτοῖς [ἡ θεία γραφὴ] 9
καὶ προφητεύουσα ὅτι τῷ πάθει κυρίου διὰ τὴν αὐτῶν ἐπαρνησι-
θεῖαν λήξει παρ᾽ αὐτοῖς ἡ βρῶσις ἡ ἀγγελικὴ καὶ ἐπουράνιος, ὅπερ μάννα παρ᾽ αὐτοῖς κέκληται.

2 Pred. 7, 30 — **6 f** vgl. Ex. 12, 3. 6 — **20 f** vgl. Matth. 5, 17 — **24** Jos. 5, 10 ff

M U

2 *ἡμῖν ἁγίου* M **3** *συνετὸν*] *σὺν τὸν* M **4** *αὐτοῖς* M *ἑαυτοὺς* U **5** *εἰ*] *ἐν* U **8** *ἥ τε*] *ἢ τῇ* U **11** *ἐπιφώσκουσα ἓξ*] *ἐπιφωσκούσας ξ̄* M | *ἐπιτελεῖ* *] *διατελεῖ* U *διατελῇ* M **13** lies viell. *μιᾶς αὐτῆς οὔσης* * | *ἔστι* *] *ἔχει* MU **14** *οὐκ ὀλίγην*] *οὐ λογικὴν* M **15** *τὸν νόμον* + ⟨*τῶν Ἰουδαίων*⟩? *; die Ergänzung ist nahegelegt durch das folgende *αὐτοῖς* u. *αὐτοὺς* **18** *φαινόμενον*] *φαεινὸν* U **19 f** *ἡμαύρωται* U **24** *καὶ ἐποίησαν—τὸ πάσχα* < U **25** [*ἡ θεία γραφὴ*] * **26** *ὅτι*] *ἔτι* M **27** *ἀγγελικὴ*] *εὐαγγελικὴ* M

3. *Πανταχόθεν δὲ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία περὶ τῆς χρείας* **3, 1**
ταύτης τῆς μυσταγωγίας συλλέγουσα τὸν σύνδεσμον οὐ διαπίπτει τῆς
ἀληθείας. κέχρηται γὰρ οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, ἀλλὰ καὶ **2**
τῇ ἑβδομάδι τῇ κατὰ περίοδον ἀνακυκλουμένῃ ⟨ἐν τῇ⟩ τάξει τῶν
τοῦ σαββάτου ἑπτὰ ἡμερῶν, ἵνα κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου γενόμενα
⟨ὡς⟩ κατὰ τὸ πρωτότυπον εἴη ἡ ἀνάστασίς τε καὶ εὐωχία. καὶ **3**
κέχρηται οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τῷ
δρόμῳ τοῦ ἡλίου, ἵνα μὴ ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ δύο Πάσχα ποιοῦντες ἐν τῷ
ἑτέρῳ μηδὲ ἓν Πάσχα τελέσωμεν. διὸ παρατηρούμεθα μὲν τὴν τεσ- **4**
σαρεσκαιδεκάτην, ὑπερβαίνομεν δὲ τὴν ἰσημερίαν φερομέν τε ἐπὶ τὴν
ἁγίαν κυριακὴν τὸ τέλος τῆς συμπληρώσεως· λαμβάνομεν δὲ τὸ πρό-
βατον ἀπὸ δεκάτης, ⟨τὸ⟩ ὄνομα Ἰησοῦ ἐπιγνόντες διὰ τοῦ ἰῶτα, ἵνα
μὴ λάθῃ ἡμᾶς μηδὲν τῶν κατὰ τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τῆς ζωτικῆς
*ταύτης τοῦ Πάσχα * τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀληθινῆς πραγματείας.* | P422
ὑπερβήσομαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἐμφύσημα τοῦ βαιῶνος εἴτ᾽ οὖν **5**
φυσάλου ὄφεως, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἐπισφραγισάμενος
καὶ ἐπὶ τὰς ἑξῆς τὸν νοῦν προτείνων, θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος
εἰς βοήθειαν. | D450

Κατὰ τῆς αἱρέσεως τῆς μὴ δεχομένης τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον
καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν λα, τῆς δὲ ἀκολουθίας να.

1. *Καθεξῆς δὲ τούτων τῶν αἱρέσεων μετὰ τὴν κατὰ Φρύγας τε* **1, 1**
καὶ Κϊντιλλιανοὺς καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατίτας οὕτω καλουμένους,
ἀνεφύη | *τῷ βίῳ αἵρεσις ἑτέρα, ὥσπερ ἑρπετὸν ἀσθενές, μὴ δυνάμενον* Ö48

1 ff vgl. haer. 51, 26 u. 70, 11; dazu Duchesne, revue des questions historiques 28, 40 ff — **21 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. III 11, 9; II 51 Harvey Cajus bei Eusebius h. e. III 28, 2; S. 256, 26 ff Schwartz Hippolyt capp. adv. Caium bei Dionysius bar Salibi in apoc. = Corp. scr. christ. or. series II T. 101 S. 4, 4 ff 11, 16 ff 12, 24 ff 13, 17 ff 14, 10 ff 25, 3 ff = I 241 ff Achelis = E. Schwartz, Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 36 ff Dionysius Al. bei Eusebius h. e. VII 25, 1 ff; S. 690, 11 ff Schwartz Filastrius haer. (59) 60 (schöpft aus Epiph.)

M U

1 *τοῦ* < M | *χρείας*] *πραγματείας*? *, vgl. Z. 14 **2 f** *συλλέγουσα—τῆς ἀληθείας* < M **4** *⟨ἐν τῇ⟩* * **5** vor *τοῦ σαββάτου* + *τούτου* M **6** *⟨ὡς⟩* * | *ἡ* < U **8** *δρόμῳ*] *ἀριθμῷ* M | *ἐν*[1] < U **10** *τε* *] *δὲ* MU **12** *⟨τὸ⟩* * | vor *Ἰησοῦ* + *τοῦ* U | *ἐπιγνῶντες* M | *τοῦ* *] *τὸ* MU **14** * etwa *⟨ἑορτῆς διὰ⟩*? * **15** *βαιῶνος* *] *βέωνος* U *βαίτωνος* M | *εἴτ᾽ οὖν*] *ἢ τοῦ* M **16** *ἐπισφραγισμένος* M **18** Unterschrift: *κατὰ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν εἰκοστὴ θ ἡ καὶ ν* M **20** *αὐτοῦ* < U | *ἀποκάλυψιν* + *ἣν ἐκάλεσεν ἀνοήτων* U | *λα*] *λ* M | *τῆς δὲ ἀκολουθίας*] *ἢ καὶ* MU **21** *τὴν*] *τὰ* M; *τοὺς*? *

ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ὀσμὴν τῆς δικτάμνου εἴτ᾽ οὖν στύρακος ἢ λιβανωτίδος ἢ τῆς ἀβροτόνου ἢ τῆς ὀσμῆς τῆς ἀσφάλτου ἢ τοῦ θυμιάματος ἢ τοῦ λίθου τοῦ γαγάτου ἢ τοῦ κέρατος τῆς ἐλάφου. φασὶ 2
γὰρ οἱ ἐν τῇ πείρᾳ τούτων γεγονότες ταῦτα τὰ εἴδη ἀπελαστικὰ
5 εἶναι ἑρπετῶν ἰοβόλων· καὶ τὴν μὲν δίκταμνον τίκταμνον τινὲς καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ τοὺς παῖδας τῶν ἰατρῶν κεχρῆσθαι ταύτῃ εἰς τὴν τῶν τικτουσῶν γυναικῶν βοήθειαν. ὥστε ἀφ᾽ ἡμῶν εἰκότως ἀπεικάζεσθαι εἰς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα θεὸν Λόγον ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἐκ πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως γεγεννημένον. φησὶ γὰρ ὁ Σολο- 3
10 μῶν περὶ τῆς ἄφρονος καὶ φαύλης γυναικὸς ὅτι »μισεῖ λόγον ἀσφαλείας«· οὕτως καὶ οὗτοι τὰ στερεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν, ἐπίγειοι ὄντες καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι. ὅθεν δεδιότες 4
τὴν φωνὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν λέγουσαν »φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφους« * τοῦ εἰπόντος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις καὶ ἀπο-
15 στόλοις »ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ«. αὕτη γὰρ ἦν ἡ φωνὴ 5
ἡ καταρτιζομένη ἐλάφους, ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καταπατῆσαι τὴν τοῦ διαβόλου ἐναντιότητα· ἐξ ὧν ⟨ὢν⟩ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀκρότατα ἐπέστησε καὶ διήλεγξε P 423
20 τὴν δύναμιν τῶν πεπλανημένων καὶ ὀφιομόρφων. | | D 451

2. Ἀλλὰ οὐκ ἰσχύσουσιν ἐν τῇ κιβωτῷ οἱ τοιοῦτοι. ἐπιτρέπεται 2, 1
γὰρ ὁ ἅγιος Νῶε κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου ἐπασφαλίσασθαι τὴν τοιαύτην, ὡς φησι πρὸς αὐτόν »ἀσφαλτώσεις αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν«, ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἐχούσης τῆς ἀσφάλτου
25 τὴν δύναμιν, τὴν ἀποδιώκουσαν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια ἑρπετώδη διδάγματα· ὅπου γὰρ θυμιᾶται ἡ ἄσφαλτος, οὐκ ἰσχύει στῆναι ὄφις. ἐκάρωσε τοίνυν αὐτοὺς τὸ ἅγιον θυμίαμα τοῦ στύρακος καὶ παραι- 2

10 Prov. 11, 15 — **13** Psal. 28, 9 — **15** Luk. 10, 19 — **23** Gen. 6, 14; vgl. Augustin c. Faust. Manich. XII 14; Migne 42, 262

M U

1 *εἴτ᾽ οὖν*] *ἤτουν* M *ἤτοι* U **1f** *λιβανίτιδος* U **2** *τῆς*[3]] *τοῦ* U **3** *ἢ*[1] < M **4** *ἐν τῇ πείρᾳ τούτων γεγονότες* *] *ἐν συνηθείᾳ γεγονότες τῇ πείρᾳ τούτων* M *ἐν τῇ συνηθείᾳ γεγονότες καὶ διὰ πείρας τούτων* U **5** vor *ἰοβόλων* + *καὶ* U | *τίκταμνον* < U **8** *λόγον θεὸν* U **9f** *Σαλομῶν* M **11** *οὕτω* M **12** *πρὸς* < M **14** * etwa ⟨*ἐκβάλλουσιν τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ θεοῦ Λόγου*⟩ * | *αὐτοῦ* U **17** *δώσασα* M **18** *ἀποστόλων* + *καὶ τῶν αὐτῶν λόγων* M | vor *εὐαγγελιστῶν* + *τῶν* M **19** ⟨*ὢν*⟩ * **21** *ἰσχύουσιν* U **24** *τοῦ* < M **26** *ἡ* < M | *ἰσχύσει* U **27** *αὐτοὺς*] *τούτους* U

τοῦνται τούτου τὴν εὐωδίαν καὶ * τῆς ἀβροτόνου εἴτ᾽ οὖν λιβανωτίδος ἡ δύναμις, κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ ὄφεως ἐπιφύσασα καὶ ἐπάνω τοῦ φωλεοῦ αὐτοῦ ἐκβλαστήσασα. ἔνθα γὰρ τὸν Χριστὸν ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἄνθρωπον ἐκήρυττεν ὁ Ἐβίων καὶ ὁ Κήρινθος καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτούς, φημὶ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ ταύτην τὴν ἁγίαν βοτάνην εἴτ᾽ οὖν θάμνον, τὴν ἀποδιώξασαν τὸν ὄφιν καὶ λύσασαν τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα. ἐκεῖ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰωάννης μεθ᾽ ἡλικίαν γηραλέαν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου κηρῦξαι καὶ ἀνακάμψαι τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ πεπλανημένους· οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ προαιρέσεως τοῖς πειθομένοις ἀποκαλύψας θεοῦ τὸ φῶς τὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ θεοῦ διδασκαλίᾳ. ἀλλ᾽ ἕως πότε μηκύνω τὸν λόγον; καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι ὅπου ἀναφύει ἡ ἀβρότονος, ἐκεῖ ὄφις οὐκέτι ἐγκαταμένει οὔτε ἐμφωλεύει, καὶ ὅπου θεοῦ ἀληθὴς διδασκαλία, οὐ κατισχύσει κατοικητήριον ἑρπετώδους διδασκαλίας, ἀλλὰ διολεῖται. | Ö50

3. Φάσκουσι τοίνυν οἱ Ἄλογοι — ταύτην γὰρ αὐτοῖς ἐπιτίθημι τὴν ἐπωνυμίαν· ἀπὸ γὰρ τῆς δεῦρο οὕτως κληθήσονται καὶ οὕτως, ἀγαπητοί, ἐπιθῶμεν αὐτοῖς ὄνομα, τουτέστιν Ἀλόγων. εἶχον μὲν γὰρ τὴν αἵρεσιν * καλουμένην, ἀποβάλλουσαν Ἰωάννου τὰς βίβλους. ἐπεὶ οὖν τὸν Λόγον οὐ δέχονται τὸν παρὰ Ἰωάννου κεκη|ρυγμένον, D452 Ἄλογοι κληθήσονται. ἀλλότριοι τοίνυν παντάπασιν ὑπάρχοντες τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας ἀρνοῦνται τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος καὶ οὔτε τὸ τοῦ Ἰωάννου εὐαγγέλιον δέχονται οὔτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ εὐαγγέλιον, τὴν δὲ Ἀποκάλυψιν ἀπεβάλλοντο, ἐλέγομεν ἄν, μή πη ἄρα κατὰ ἀκριβολογίαν τοῦτο ποιοῦνται, ἀπόκρυφον μὴ δεχόμενοι διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει βα-

3ff vgl. Irenaeus adv. haer. III 11, 1; II 40 Harvey *Iohannes domini discipulus volens per evangelii annuntiationem auferre eum qui a Cerintho inseminatus erat hominibus errorem*, dazu Panarion haer. 30, 24, 1ff; I 365, 9ff und Corssen, monarchianische Prologe S. 80f — **8** unten c. 12 genauer: *ἐπὶ τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, μετὰ ἔτη ἐνενήκοντα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς* — **26ff** über die Bezeichnung der Apokalypse als *ἀπόκρυφον* vgl. zu haer. 26, 5, 1; I 281, 17

M U

1 *εὐωδίαν*] *ὀδμὴν* U | * ⟨*ἀπεδίωξεν αὐτούς*⟩ *, vgl. Z. 6f **1f** *λιβανίτιδος* U **5** *Ἀσίᾳ*] *ἁγία* M **6** *ἤτουν* M **7** *λύσαν* M **8** *μετὰ* M; lies wohl *καθ᾽* * **11** *ἀλλὰ* M **12** *τῷ μὲν ὄντι **] *τῶ μένοντι* MU | *ἀναφυεῖ* U | *ἡ* < U **15** *διόλλυται* U **17** *δεύρω* M **18** *Ἄλογοι* U | *μὲν* < U **19** * ⟨*ἀξίως οὕτως*⟩ *, vgl. S. 299, 17 **22** *ἀρνοῦνται—τοῦ κηρύγματος*[2] < M

θέως | καὶ σκοτεινῶς εἰρημένα. ὁπότε δὲ οὐ δέχονται φύσει τὰ βιβλία 5 P424
τὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κεκηρυγμένα, παντί τῳ δῆλον εἴη ὅτι
οὗτοί εἰσι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις, περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν
ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς ὅτι »ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ καὶ ἠκούσατε ὅτι
Ἀντίχριστος ἔρχεται· καὶ νῦν ἰδοὺ Ἀντίχριστοι πολλοί« καὶ τὰ
ἑξῆς. προφασίζονται γὰρ οὗτοι, αἰσχυνόμενοι ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ 6
Ἰωάννῃ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν αὐτὸν ἐν ἀριθμῷ τῶν ἀποστόλων
ὄντα καὶ ἠγαπημένον ὑπὸ τοῦ κυρίου, ᾧ ἀξίως τὰ μυστήρια ἀπεκά-
λυπτεν καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ ἀνέπεσε, καὶ ἑτέρως αὐτὰ ἀνατρέ-
πειν πειρῶνται. λέγουσι γὰρ μὴ εἶναι αὐτὰ Ἰωάννου ἀλλὰ Κηρίνθου
καὶ οὐκ ἄξια αὐτά φασιν εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ.

4. Καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς εὐθὺς ἐλέγχονται, »μήτε ἃ λέγουσι 4, 1
νοοῦντες μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«. πῶς γὰρ ἔσται Κηρίνθου
τὰ κατὰ Κηρίνθου λέγοντα; Κήρινθος γὰρ πρόσφατον καὶ ψιλὸν τὸν 2
Χριστὸν λέγει ἄνθρωπον, ὁ δὲ Ἰωάννης ἀεὶ ὄντα ⟨αὐ⟩τὸν Λόγον
κεκήρυχε καὶ ἄνωθεν ἥκοντα καὶ σαρκωθέντα. ἀπ᾽ αὐτῆς τοίνυν
τῆς εἰσβολῆς ἐλήλεγκται ἡ τούτων μάταιος συκοφαντία μωρά τις
οὖσα καὶ μὴ νοοῦσα πόθεν διελέγχεται. δοκοῦσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰ 3
ἴσα ἡμῖν πιστεύειν, μὴ κατέχοντες δὲ τὰ ἀσφαλῆ τοῦ ἐκ θεοῦ οἰκο-
νομηθέντος ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κηρύγματος εὑρεθήσονται
διελεγχόμενοι ἐν οἷς ἀγνοοῦσι, πῶς κατὰ τῆς | ἀληθείας ἐπαίρονται D453
τὴν φωνήν. καὶ ἐάν γε θελήσωσιν ἀνανῆψαί τε καὶ κατανοῆσαι, 4
γνώσονται· ἡμεῖς γὰρ τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδασκαλίας,
ἀξιολόγως καὶ ἠσφαλισμένως ἐχούσας, οὐκ ἀποβάλλομεν. φάσκουσι 5
γὰρ καθ᾽ ἑαυτῶν, οὐ γὰρ εἴποιμι κατὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ συμφω-

4 I Joh. 2, 18 — **10** vgl. Cajus bei Eusebius h. e. III 28, 2; S. 256, 26ff Schwartz u. VII 25, 1f; S. 690, 11ff u. Hippolyt bei Dionysius bar Salibi in apoc. Corp. scr. christ. or. ser. II T. 101 S. 4, 4ff — **12** I Tim. 1, 7 — **14** vgl. haer. 28, 1, 2ff; I 313, 10ff — **24ff** vgl. Cajus bei Hippolyt capp. adv. Cajum nach Dionysius bar Salibi in ev. Joh. (Rendel Harris, Hermas in Arcadia and other essays Cambridge 1896 p. 48 u. Labriolle, les sources de l'histoire du Montanisme p. LXXIII): *der Häretiker Cajus tadelt Johannes, weil er nicht mit seinen Brüdern den Evangelisten übereinstimme, die sagen* (lies: sofern er sagt), *daß Christus von der Taufe weg nach Galiläa ging und das Wunder der Weinverwandlung in Kana verrichtete*

M U

1 *βιβλία*] *βεβαία* M **3** *οἱ* < M **8** *ᾧ*] *ὃς* U **9** *καὶ*[1] + ⟨*ὃς*⟩? * **11** *εἶναι φασιν* M **15** *λέγει*] *ἔχει* U | ⟨*αὐ*⟩*τὸν* * **16** *ἀπ᾽ αὐτῆς*] *ἀπ᾽ ἀρχῆς* M **17** *ματαιοσυκοφαντία* U **19** *πιστεύειν ἡμῖν* M | *ἐκ* < M **21** vor *τῆς* + *τὴν* U **22** *τὴν* < U | *φωνήν* *] *γνῶσιν* M U | *τε* < U **24** *ἐχούσας* *] *οὔσας* M U | *ἀποβάλοιμεν* U

νεῖ τὰ αὐτοῦ βιβλία τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις. καὶ δοκοῦσι λοιπὸν ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἁγίας καὶ ἐνθέου διδασκαλίας. καὶ τί, φησίν, 6
εἶπεν; ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος« καὶ ὅτι »ὁ Λόγος σὰρξ | ἐγένετο καὶ κατεσκήνωσεν Ö52
ἐν ἡμῖν καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας« καὶ εὐθύς »Ἰωάννης μαρτυρεῖ 7
καὶ κέκραγε λέγων ὅτι οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν« | καὶ ὅτι »οὗτός P425
ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«· καὶ καθεξῆς φησι »καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ ἀκούσαντες, Ῥαββί, ποῦ μένεις;«.
ἅμα δὲ ἐν ταὐτῷ »τῇ αὔριον, φησίν, ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλι- 8
λαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἀκολούθει μοι«· καὶ μετὰ τοῦτο ὀλίγῳ πρόσθεν φησίν »καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας 9
γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ«. οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ φάσκουσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ 10
πεποιηκέναι τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειραζόμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τότε ὑποστρέψαντα παραλαβεῖν τοὺς μαθητάς. καὶ οὐκ οἴδασιν 11
οἱ ἀπαρακολούθητοι ὅτι ἑκάστῳ εὐαγγελιστῇ μεμελέτηται συμφώνως μὲν τοῖς ἑτέροις λαλῆσαι τὰ ὑπ᾽ ἐκείνων εἰρημένα, ἅμα δὲ τὰ μὴ ὑπ᾽
ἐκείνων ῥηθέντα, παραλειφθέντα δὲ οὕτως ἀποκαλύψαι· οὐ γὰρ ἦν αὐτῶν τὸ θέλημα, ἀλλὰ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ διδασκαλία. εἰ γὰρ τούτου βούλονται ἐπιλαμβάνεσθαι, μαθέτωσαν 12
ὅτι οἱ | ἄλλοι τρεῖς οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐνήρξαντο ἀκολουθίας. Ματ- D454
θαῖος γὰρ πρῶτος ἄρχεται εὐαγγελίζεσθαι. τούτῳ γὰρ ἦν ἐπιτεταμμένον τὸ εὐαγγέλιον κηρῦξαι ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ αἱρέσει περὶ τούτου διὰ πλάτους εἰρήκαμεν· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς λυπήσει καὶ αὖθις περὶ τῶν αὐτῶν διαλαβεῖν, εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ ἔλεγχον τῶν πεπλανημένων.

2 ff vgl. E. Schwartz, über den Tod der Söhne Zebedäi S. 31 ff (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904) — **3** Joh. 1, 1 — **4** Joh. 1, 14 — **6** Joh. 1, 15. 30 — **7** Joh. 1, 29 — **9** Joh. 1, 38 — **10** Joh. 1, 43 — **12** Joh. 2, 1 f — **15 ff** vgl. Matth. 4 Mark. 1, 12 ff Luk. 4, 1 ff — **25** vgl. haer. 29, 9, 4; I 332, 8 ff u. haer. 30, 3, 7; I 337, 9 ff

M U

5 *ἴδομεν* M **6** vor *Ἰωάννης* + *ὁ* U **10** *ἐπαύριον* U **12** *τοῦτο*] *τούτῳ* U **14** *τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου*] *τὸν γάμον* U **17** *παραλαβεῖν* *] *καὶ παραλαβόντα* M U **19** *ἅμα δὲ* *] *ἄλλα δὲ* M *ἀλλὰ δὴ* U | *μὴ* < U **21 f** *ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀκολουθία* U **23** vor *οἱ* + ⟨*καὶ*⟩? * | *ἀπὸ τῆς αὐτῆς ... ἀκολουθίας* *] *ἀπ᾽ αὐτῆς ... τῆς ἀκολουθίας* M U **24** *τούτῳ*] *τοῦτο* M **24 f** *ἐπιτεταγμένον* U **27** *διαλαμβάνειν* U

5. Οὗτος τοίνυν ὁ Ματθαῖος καταξιοῦται ⟨πρῶτος κηρῦξαι⟩ τὸ 5, 1
εὐαγγέλιον, ὡς ἔφην, καὶ δικαιότατα ἦν. ἔδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν
ἁμαρτημάτων ἐπιστρέψαντα καὶ ἀπὸ τοῦ τελωνείου ἀναστάντα καὶ
ἀκολουθήσαντα τῷ ἐλθόντι ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων
καὶ λέγοντι »οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετά-
νοιαν«, εἰς ὑπόδειγμα ἡμῖν τοῖς μέλλουσι σῴζεσθαι ⟨ὁμοίως⟩ τῷ ἐν
τῷ τελωνείῳ ἀναχθέντι καὶ ἀπὸ ἀδικίας ἀναστρέψαντι, ⟨πρῶτον⟩
παρασχέσθαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας, ἵνα ἀπ᾽ αὐτοῦ μάθωσιν οἱ
ἄνθρωποι τὴν τῆς παρουσίας φιλανθρωπίαν. μετὰ γὰρ τὴν ἄφεσιν 2
τῶν ἁμαρτιῶν ἐδωρήσατο αὐτῷ καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν | καὶ κάθαρσιν Ö54
λέπρας καὶ ἰαμάτων δυνάμεις καὶ ἀπέλασιν δαιμονίων, ἵνα μὴ μόνον
ἀπὸ τοῦ λόγου πείσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἔργου
⟨δύνηται⟩ κηρῦξαι εὐαγγέλια, τοῖς ἀπολλυμένοις ὅτι σωθήσονται διὰ
μετανοίας καὶ τοῖς πεπτωκόσιν ὅτι ἀναστήσονται | καὶ τοῖς τεθνεῶσιν P426
ὅτι ζωογονηθήσονται. καὶ αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Ματθαῖος Ἑβραϊκοῖς 3
γράμμασι γράφει τὸ εὐαγγέλιον καὶ κηρύττει, καὶ ἄρχεται οὐκ ἀπ᾽
ἀρχῆς, ἀλλὰ διηγεῖται μὲν τὴν γενεαλογίαν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· »Ἀβραάμ,
φησίν, ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ« καὶ τὰ ἑξῆς ἄχρι
τοῦ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας. καὶ ἀπ᾽ ἀρχῆς τάττει λέγων »βίβλος γενέ- 4
σεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυίδ«, εἶτά φησιν »υἱοῦ Ἀβραάμ«, εἶτα
ἐλθὼν ἐπ᾽ αὐτὸ τὸ ζητούμενόν φησι »τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέν-
νησις οὕτως | ἦν· μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰω- D455
σήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος
ἁγίου. καὶ Ἰωσὴφ δίκαιος ὢν ἐζήτει ἀπολῦσαι αὐτὴν λάθρα. καὶ 5
ἰδού, ἄγγελος κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ᾽ ὄναρ λέγων, μὴ ἀπολύσῃς
τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου.
ἰδοὺ γάρ, γεννήσει υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος 6
σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. καὶ τοῦτο, φησί, γέγονεν,

3 vgl. Matth. 9, 9f — **5** Matth. 9, 13 — **10f** vgl. Matth. 10, 1 — **15** vgl. haer. 29, 9, 4; I 332, 8ff haer. 30, 3, 7; I 337, 9ff — **17** Matth. 1, 2 — **19** Matth. 1, 1 — **21**—S. **254, 9** Matth. 1, 18—2, 2

M U

1 ⟨πρῶτος κηρῦξαι⟩ * **3** ὑποστρέψαντα M | τελωνίου M **3f** καὶ ἀκολουθήσαντα < U **4** ἀκολουθήσαντι M | τοῦ γένους *] τῶ γένει MU **6** ὑμῖν M | τῶν μελλόντων U | ⟨ὁμοίως⟩ * **7** τελωνίω M | ⟨πρῶτον⟩ * **11** δαιμόνων U **13** ⟨δύνηται⟩ * | συναγγέλια M | σωθήσονται *] εὑρεθήσονται MU **14** τεθνηκόσιν U **15** αὐτὸς] οὗτος U **18** καὶ Ἰσαὰκ] Ἰσαὰκ δὲ U **19** τάττοι M **23** εὑρέθη U **26** γεννηθὲν < U | ἁγίου ἐστιν M **27** οὕτως U **28** τῶν < U

ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· ἰδοὺ
ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἐγερθείς, φησίν, ἀπὸ 7
τοῦ ὕπνου ἐποίησεν οὕτως ὁ Ἰωσὴφ καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν
πρωτότοκον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. τοῦ δὲ Ἰησοῦ 8
γεννηθέντος, φησίν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρῴδου
τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσαλὴμ
λέγοντες, ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ
τὸν ἀστέρα αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ«.
ποῦ οὖν ἡ πραγματεία τοῦ Ζαχαρίου, ποῦ τὰ τῷ Λουκᾷ πεπραγ- 9
ματευμένα; ποῦ ἡ ὀπτασία τοῦ ἀγγέλου; ποῦ ἡ προφητεία Ἰωάννου
τοῦ βαπτιστοῦ; ποῦ ἡ τοῦ Ζαχαρίου ἐπιτίμησις, τοῦ μὴ δύνασθαι
αὐτὸν λαλεῖν ἄχρις οὗ γένηται τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λελαλημένα;
ποῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ λεχθέντα; ποῦ ἡ παράστασις 10
τῆς ἀσφαλείας, [τῆς] μετὰ συνέσεως τῆς Μαρίας αὐτῷ τῷ ἀγγέλῳ
ἀποκριθείσης, ὡς ἠρώτα λέγουσα »πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ
γινώσκω;« καὶ ἡ μετὰ ἀκριβείας καθαρὰ ὑφήγησις, ὡς εἶπεν αὐτῇ
»πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι;«
6. Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπεὶ μὴ κατήγγειλεν ὁ Ματθαῖος τὰ ὑπὸ τοῦ 6, 1
Λουκᾶ ῥηθέντα, ἄρα ἀσύμφωνος | εἴη ὁ ἅγιος Ματθαῖος πρὸς τὴν D456
ἀλήθειαν; | ἢ οὐκ ἀληθεύει ὁ ἅγιος Λουκᾶς, εἰπὼν ⟨οὐδὲν⟩ περὶ τῶν P427
πρώτων τῷ Ματθαίῳ πεπραγματευμένων; οὐχὶ ἑκάστῳ ἐμέρισεν ὁ 2
θεός, ἵνα | οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ ὀφείλοντες κηρῦξαι εὕρωσιν Ö56
ἕκαστος τί ἐργάσωνται καὶ τὰ μὲν συμφώνως καὶ ἴσως κηρύξωσιν,
ἵνα δείξωσιν ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ὥρμηνται, τὰ δὲ ἑκάστῳ παρα-
λειφθέντα ἄλλος διηγήσηται, ὡς ἔλαβε παρὰ τοῦ πνεύματος μέρος
τῆς ἀναλογίας; τί δὲ ποιήσωμεν; Ματθαίου μὲν κηρύττοντος ἐν 3
Βηθλεὲμ τὴν Μαριὰμ γεγεννηκέναι, κατά ⟨τε⟩ τὰς παρ' αὐτῷ γενεα-
λογίας ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ * τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ θεοφάνειαν,

10 vgl. Luk. 1, 5ff — **11** vgl. Luk. 1, 11ff — vgl. Luk. 1, 13ff — **12** vgl. Luk. 1, 20 — **14** vgl. Luk. 1, 28 — **16** Luk. 1, 34 — **18** Luk. 1, 35 — **22f** vgl. I Kor. 7, 17 — **26f** vgl. Röm. 12, 6

M U

1 *ὑπὸ* + *τοῦ* U **6** *φησίν* < M **8** *ἴδομεν* M **12** *τοῦ Ζαχαρίου ἡ* U | *τοῦ*²] *τὸ*? * **15** [*τῆς*] * **16** *ἀποκριθεῖσα* M **17** *καθαρὰ*] lies *πάσης*? * **21** *ἢ* *] *ἀλλὰ* MU | ⟨*οὐδὲν*⟩ * **25** *ἐκ τῆς αὐτῆς* *] *ἐξ αὐτῆς τῆς* MU **25f** *παραληφθέντα* U **26** *διηγήσεται* U | *ὡς*] *ὃς* U **27** *ποιήσομεν* U **27f** *ἐμβηθλεὲμ* U **28** ⟨*τε*⟩ * **29** * etwa ⟨*ὑποδεικνύντος*⟩ * | *θεοφάνειαν*] *παρουσίαν* U

ὡς οὐχ εὑρίσκεται ὁ ἅγιος Μάρκος ταῦτα λέγων, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐν 4
τῷ Ἰορδάνῃ πραγματείας ποιεῖται τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ εὐαγγελίου καί
φησιν »ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου, ὡς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ,
φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«, *. οὕτω καὶ τὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ 5
πεπραγματευμένα καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἠσφαλισμένα τὴν φροντίδα
ἔσχεν, οὐ περὶ τῶν ἤδη κεκηρυγμένων πολλάκις μόνον λέγειν, ἀλλὰ
περὶ τῶν ἀναγκαίως ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰς αὐτὸν κηρυγμάτων καταλειφ-
θέντων.

Ἡ γὰρ πᾶσα τῶν εὐαγγελίων ὑπόθεσις τοιοῦτον εἶχε τὸν τρό- 6
πον. Ματθαίου μὲν γὰρ κεκηρυχότος τὸν Χριστὸν γεννηθέντα καὶ
ἐκ πνεύματος ἁγίου συλληφθέντα, ἐκ σπέρματός ⟨τε⟩ Δαυὶδ καὶ
Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα οἰκονομηθέντα, πλάνη τις γεγένηται τοῖς μὴ
νενοηκόσιν (οὐ τοῦ εὐαγγελίου αἰτίου ὄντος αὐτοῖς εἰς τὸ πλανη-
θῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διανοίας πεπλανημένης) τὰ εἰς παράστασιν τῆς
περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου καλῇ ὑπονοίᾳ
ἐπινενοημένα. ἔνθεν γὰρ οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Ἐβίωνα ψιλὸν αὐτὸν 7
ἄνθρωπον κατέσχον καὶ * Μήρινθον καὶ Κλεόβιον εἴτ᾽ οὖν Κλεόβου-
λον καὶ Κλαύδιον καὶ Δημᾶν καὶ Ἑρμογένην, τοὺς ἀγαπήσαντας τὸν | D457
ἐνταῦθα αἰῶνα καὶ καταλείψαντας τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. ἀντι- 8
λέγοντες γὰρ τοῖς τοῦ κυρίου μαθηταῖς κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ ἀπὸ τῆς
κατὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ γενεαλογίας τὴν αὐτῶν ἄνοιαν παριστᾶν
ἐπειρῶντο, οὐ καλῶς μὲν οἰόμενοι, πλὴν ἐντεῦθεν τὴν πρόφασιν
θηρώμενοι. ἀντελέγοντο γὰρ πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ 9
τῶν ἀμφ᾽ αὐτόν, Λευκίου καὶ ἄλλων πολλῶν, | παρατρίψασα δὲ P428

3 Mark. 1, 1 f — **9 ff** vgl. haer. 69, 23 ff u. Origenes bei Eusebius h. e. VI 25, 4; S. 576, 7 ff Schwartz — **17** zu *Μήρινθος* vgl. haer. 28, 8, 1; I 320, 12 ff — *Κλεόβιος* vgl. Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 370, 16 Schwartz Didaskalia VI 8; S. 318, 2 Funk (S. 121 Flemming-Achelis) Const. apost. VI 8, 1; S. 319, 2 Funk 16, 2; S. 339, 16 apokr. Brief an die Korinther bei Harnack Sitz.-Ber. Berl. Akad. 1905 S. 5. 16 — *Κλεόβουλος* vgl. Ps. Ignatius ad Trall. 11 — **18** *Κλαύδιος* sonst nirgends genannt — *Δημᾶς* vgl. Kol. 4, 14 Philem. 24 II Tim. 4, 10 — *Ἑρμογένης* II Tim. 1, 15 — **19 ff** vgl. haer. 30, 14, 2; I 351, 9 ff — **24** zu *Λεύκιος* vgl. Acta Joh. S. 196 u. CXXV Zahn u. C. Schmidt, Petrusakten S. 31 ff

M U

2 f *καὶ φησίν—εὐαγγελίου* < M **4** * ergänze etwa ⟨*ἆρα ψεύδεται Μάρκος; μὴ γένοιτο. ἀλλ᾽ οὐ χρεία ἦν περὶ τῶν ἤδη κεκηρυγμένων αὖθις λέγειν.*⟩ * **7** *ἀναγκαίων* U | *αὐτὸν* Pet.] *αὐτοὺς* MU **9** *ἔσχε* M | *τὸν* < U **11** ⟨*τε*⟩ * **12** *τις* *] *τισὶ* MU **13** *ὄντος* < M **14** *πεπλανημένης* + ⟨*οὔσης*⟩? * **14 f** *τὰ* vor *εἰς παράστασιν* *] vor *ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου* MU **14** *τῆς*² < M **15** *κακῇ* U **16** *νενοημένα* M | *αὐτὸν*] *τὸν* U **17** * etwa ⟨*ἐπλάνησαν τοὺς περὶ*⟩ * **20** *κυρίου*] *Χριστοῦ* M **22** *καλῶς*] *ἁγνῶς* M **23** *ἀντέλεγον* U

ἑαυτῆς τὸ μέτωπον ἡ ἀναισχυντία τὰ ἑαυτῆς κακὰ ἐπισπᾶσθαι ἐφιλοτιμήσατο.

εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον ἀκόλουθος γενόμενος ὁ Μάρκος | **10** Ö58
τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ ἐν Ῥώμῃ ἐπιτρέπεται τὸ εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι καὶ
γράψας ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων
χώραν. οὗτος δὲ εἷς ἐτύγχανεν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δύο, τῶν **11**
διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ ῥήματι ᾧ εἶπεν ὁ κύριος »ἐὰν μή τις φάγῃ
μου τὴν σάρκα καὶ πίῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος«, ὡς τοῖς
τὰ εὐαγγέλια ἀναγνοῦσι σαφὴς ⟨εἴη⟩ ἡ παράστασις· ὅμως διὰ Πέτρου
ἐπανακάμψας εὐαγγελίζεσθαι καταξιοῦται, πνεύματι ἁγίῳ ἐμπεφορη-
μένος. ἄρχεται δὲ κηρύττειν ὅθεν τὸ πνεῦμα αὐτῷ παρεκελεύσατο, **12**
τὴν ἀρχὴν τάττων ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος,
μετὰ ἔτη τριάκοντα τῆς τοῦ Ματθαίου πραγματείας. δευτέρου δὲ **13**
γενομένου εὐαγγελιστοῦ καὶ μὴ περὶ τῆς ἄνωθεν καταγωγῆς τοῦ
θεοῦ Λόγου τηλαυγῶς σημήναντος, ἀλλὰ πάντῃ μὲν ἐμφαντικῶς, οὐ
μὴν κατὰ ἀκριβολογίαν τοσαύτην, γέγονε τοῖς προειρημένοις ἠπατη-
μένοις εἰς δεύτερον σκότωσις τῶν διανοημάτων τοῦ μὴ καταξιωθῆναι
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου· λεγόντων αὐτῶν ὅτι ἰδοὺ καὶ δεύ- **14**
τερον εὐαγγέλιον περὶ Χριστοῦ σημαῖνον καὶ οὐδαμοῦ ἄνωθεν λέγον
τὴν γέννησιν ἀλλά, φησίν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατῆλθεν τὸ πνεῦμα ἐπ᾽
αὐτὸν καὶ * φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν
ηὐδόκησα. | D458

7. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα οὕτως ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνοήτοις ἐτελεῖτο, **7, 1**
ἀναγκάζει τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐπινύττει τὸν ἅγιον Λουκᾶν ὡς ἀπὸ
βάθους κατωτάτου τὴν διάνοιαν τῶν ἠπατημένων ἀνενέγκαι καὶ τὰ

3f vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 6; S. 550, 19ff Schwartz Origenes ebda VI 25, 5; S. 576, 11f Irenaeus adv. haer. III 1, 1; II 4 Harvey Tertullian adv. Marc. IV 5 Eusebius h. e. II 15, 1ff; S. 140, 3ff dem. ev. III 5, 89ff; S. 127, 5ff Heikel — **5f** vgl. Eusebius h. e. II 16, 1; S. 140, 20ff Schwartz — **6ff** vgl. Panarion Christentum 4, 4; I 232, 8 u. Adamantius de recta in deum fide I 5; S. 10, 14 van de Sande Bakhuyzen — **6f** vgl. Joh. 6, 66 — **7** Joh. 6, 53 — **12f** vgl. Luk. 3, 1. 23 — **17f** vgl. II Kor. 4, 4 — **20** vgl. Mark. 1, 10f

M U

1 *μετώπιον* U | *τὰ* < U | *ἑαυτῆ* U | *κακὰ* + ⟨*διδάγματα*⟩? * | *ἐπισπάσασθαι* U **5** *ἀποστέλλει* U **6** *τῶν*² < M **7** *σκορπισθέντων* M **7f** *μου φάγῃ* U **8** *μου*² < U **9** ⟨*εἴη*⟩ * **10** *ἀνακάμψας* U **14** *τοῦ* < U **17** *σκότωσιν* U **18** *καὶ* < U **19** *λέγον* *] *λέγων* U < M **21** * ⟨*ἐγένετο*⟩ * | *μου* < U **23** *ἀνοήτως* U

ὑπὸ τῶν ἄλλων καταλειφθέντα αὖθις ἐπιβάλλεσθαι. ἵνα ⟨δὲ⟩ μή 2
τις τῶν πεπλανημένων ἡγήσηται μυθωδῶς αὐτὸν ἐκφράσαι τὴν γέν-
νησιν, ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρει τὸ ἔργον, διὰ δὲ τὴν ἀκρίβειαν λεπτο-
μερῶς τὴν πᾶσαν πραγματείαν διέξεισι καὶ εἰς παράστασιν ἀληθείας 3
ἐμμάρτυρας τοὺς ὑπηρέτας τοῦ λόγου γενομένους παρεισάγει φάσκων
»ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν«, ἵνα τινὰς μὲν ἐπιχειρητὰς δείξῃ,
φημὶ δὲ τοὺς περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τοὺς ἄλλους· εἶτα 4
τί φησιν; »ἔδοξε κἀμοὶ καθε|ξῆς παρηκολουθηκότι ἄνωθεν τοῖς αὐ- P429
τόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ λόγου γενομένοις γράψαι σοι, κράτιστε
Θεόφιλε (εἴτ' οὖν τινὶ Θεοφίλῳ τότε γράφων τοῦτο ἔλεγεν ἢ παντὶ
ἀνθρώπῳ θεὸν ἀγαπῶντι), ⟨ἵνα ἐπιγνῷς⟩ περὶ ὧν, φησί, κατηχήθης
λόγων τὴν ἀσφάλειαν«· καὶ τὴν μὲν κατήχησιν προτεταγμένην 5
ἔφασκεν, ὡς ἤδη ὑπὸ ἄλλων μὲν κεκατηχῆσθαι, οὐκ ἀσφαλῶς δὲ παρ'
αὐτῶν μεμαθηκέναι τὴν ἀκρίβειαν. εἶτά φησιν »ἐγένετο ἐν ἡμέραις 6
Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως ἐξ ἐφημερίας Ἀβιὰ τοῦ ἀρχιερέως ἱερεύς τις
ὀνόματι Ζαχαρίας καὶ γυνὴ αὐτῷ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών, ᾗ ὄνομα
Ἐλισάβετ«. καὶ ἄρχεται πρὸ τοῦ Ματθαίου· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος 7
ἐσήμανε τριακονταετῆ χρόνον ἀπ' ἀρχῆς, ὁ δὲ Μάρκος τὰ μετὰ ⟨τὰ⟩
τριάκοντα ἔτη ἔταττεν, τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γενομένην | ἐν ἀληθείᾳ Ö60
πραγματείαν, ὅμοια τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ. ὁ δὲ Ματθαῖος 8
ἀπὸ τριακονταετοῦς χρόνου πρὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ τοῦ βαπτίσ-
ματος πραγματείας τὸ διήγημα ἐποιεῖτο· Λουκᾶς δὲ πρὸ τοῦ χρό-
νου τοῦ συλληφθῆναι τὸν σωτῆρα ἐν γαστρὶ ἀπὸ ἓξ μηνῶν τὸν
χρόνον ἐδήλου, καὶ ἐννέα μηνῶν πάλιν καὶ ὀλίγων | ἡμερῶν τῆς D459
συλλήψεως τοῦ κυρίου, ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον τριάκοντα ἓν
ἔτος καὶ ἐπέκεινα. διηγεῖται δὲ καὶ τὴν τῶν ποιμένων διὰ [τὴν] 9
τῶν εὐαγγελισαμένων ἀγγέλων θεοπτίαν, καὶ ὡς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ
καὶ ἐσπαργανώθη ἐν φάτνῃ καὶ τῇ ὀγδόῃ περιετμήθη, καὶ ὡς ἐν τεσ-
σαράκοντα ἡμέραις κατὰ τὸν νόμον προσφορὰν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπετέ-

3 vgl. Luk. 1, 2 — **6** Luk. 1, 1 — **8** Luk. 1, 3f — **10f** vgl. Origenes in Luc. hom. 1; V 90 Lommatzsch — **14** Luk. 1, 5 — **22f** vgl. Luk. 1, 26 — **26f** vgl. Luk. 2, 8 — **27f** vgl. Luk. 2, 4. 7. 21 — **28** vgl. Luk. 2, 22ff

M U

1 *ἐπιλαβέσθαι* M | ⟨δὲ⟩ * **2** *ἡγήσεται* MU **3** *ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρει τὸ ἔργον* *, vgl. S. 261,[29 u. 262, 18] *ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρετον ἐργάζεται* M *ἔπειτα ἀνωφερῆ τὸν λόγον ἐργάζεται* U **11** ⟨ἵνα ἐπιγνῷς⟩ * **14** *τὴν ἀκρίβειαν. εἶτά φησιν* *] *εἶτα τὴν ἀκρίβειάν φησιν* MU **15** *τοῦ ἀρχιερέως ἱερεύς*] *ἀρχιερεὺς* M **17** *πρὸ*] *ἀπὸ* M **18** *ἀπ' ἀρχῆς*] *ὑπάρχειν* U | ⟨τὰ⟩ * **19** *ἔταττεν ἔτη* U **26** [*τὴν*] * **28** *ὡς* < U | *ἐν*² < M **29** vor *κατὰ* + *τὰ* U | *προσφόρια* U

λουν καὶ ὡς ὁ Συμεὼν ⟨αὐτὸν⟩ ἐν ἀγκάλαις ἐδέχετο καὶ ὡς Ἄννα ἀνθωμολογεῖτο θυγάτηρ Φανουήλ, καὶ ὡς ἐν Ναζαρὲτ ἀπῄει καὶ ὡς κατ' ἔτος ἀνῄει εἰς Ἱερουσαλὴμ ἅμα τοῖς γονεῦσιν τελοῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ κατὰ τὸν νόμον, ὧν οὐδὲν τῷ Ματθαίῳ ἐπείργασται οὐδὲ τῷ Μάρκῳ ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ Ἰωάννῃ.

8. Ὅθεν καί τινες ἄλλοι ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, φημὶ δὲ Πορ- 8, 1
φύριος καὶ Κέλσος καὶ Φιλοσαββάτιος, ὁ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὁρμώμενος δεινὸς καὶ ἀπατεὼν ὄφις, [εἰς] τὴν κατὰ τῆς εὐαγγελικῆς πραγματείας διεξιόντες ἀνατροπὴν τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν κατηγοροῦσι, ψυχικοὶ καὶ σαρκικοὶ ὑπάρχοντες, κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι καὶ θεῷ εὐαρεστῆσαι ἀδυνάτως ἔχοντες καὶ τὰ διὰ τοῦ πνεύματος ⟨εἰρημένα⟩ μὴ νενοηκότες. ἕκαστος γὰρ ⟨αὐτῶν⟩ προσκό|πτων τοῖς λόγοις 8 P430
τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τύφλωσιν τῆς ἀγνωσίας, εἰς τοῦτο ἐμπίπτοντες ἔλεγον· πῶς δύναται ἡ αὐτὴ ἡμέρα [εἶναι] τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως αὐτὴ καὶ περιτομὴν ἔχειν ὀκταήμερον καὶ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἄνοδον καὶ τὰ ἀπὸ Συμεῶνος καὶ Ἄννας εἰς αὐτὸν τετελεσμένα, ὁπότε ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ ἐγεννήθη 9
πέφηνεν αὐτῷ, φησίν, ἄγγελος, μετὰ τὴν τῶν μάγων ἔλευσιν τῶν ἐλθόντων προσκυνῆσαι αὐτῷ καὶ ἀνοιξάντων τὰς πήρας καὶ προσενεγκάντων, ὡς φησιν »ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος λέγων· ἀναστὰς λάβε τὴν γυναῖκά σου καὶ τὸ παιδίον, καὶ πορεύου εἰς Αἴγυπτον, ὅτι ζητεῖ Ἡρῴδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου«. εἰ τοίνυν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ᾗ 10

1 vgl. Luk. 2, 25 — vgl. Luk. 2, 36 — **2** vgl. Luk. 2, 39 — vgl. Luk. 2, 41 — **6 ff** vgl. Harnack, Abh. Berl. Akad. 1916 S. 49f — zu *Κέλσος* vgl. Origenes c. Cels. I 40; I 91, 5ff Kötschau I 48; S. 109, 15ff; beachte auch in Joh. X 3; S. 172, 20ff Preuschen ⟨*διὰ τὸ πολλοὺς*⟩ *μὴ λυομένης τῆς διαφωνίας ἀφεῖσθαι τῆς περὶ τῶν εὐαγγελίων πίστεως, ὡς οὐκ ἀληθῶν οὐδὲ θειοτέρῳ πνεύματι γεγραμμένων ἢ ἐπιτετευγμένως ἀπομνημονευθέντων.* — Den sonst unbekannten *Φιλοσαββάτιος* hat Epiph. wohl der christlichen Streitschrift gegen Porphyrius entnommen, die er im Folgenden benutzt — **10** vgl. II Kor. 10, 3 — **10f** vgl. Hebr. 11, 5f — **17f** der Gegner nimmt darnach an, daß die Magier in der Geburtsnacht selbst gekommen seien; auch Epiph. setzt die Ankunft der Magier auf denselben Tag wie die Geburt, jedoch genau 2 Jahre später vgl. S. 261, 2ff u. 288, 6 — **20** Matth. 2, 13

M U

1 ⟨*αὐτὸν*⟩ * | *ἐδέξατο* M **2** *ἐν*] *ἐκ* U **2f** *καὶ ὡς—ἀνῄει* < U **3** *καθέτος* M | *ἀνείη* M **4** *τὰ* < U | *ἐπεξείργασται* M **8** [*εἰς*] * **9** *ἁγίων* < M **10f** *θεοῦ εὐαρέστησιν* U **11** *διὰ* < U | ⟨*εἰρημένα*⟩ * **12** ⟨*αὐτῶν*⟩ * **13** *ἑαυτῷ* M **14** [*εἶναι*] * **14f** *ἐμβηθλεὲμ* U **15** vor *αὐτὴ* + *ἡ* M **16** *τὴν* < U **19f** *προσενεγκάντων* + ⟨*τὰ δῶρα*⟩? * **20** *ὡς φησιν* *] *ὡς φασιν* M *ὡς λέγει φησὶν* U **21** *τὸ παιδίον καὶ τὴν γυναῖκα σου* U **22** *αὐτῇ*] *ταύτη* U | *ᾗ*] *ὀγδόη* M

γεγέννηται παρελήφθη | εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖ ἦν, ἕως ὅτου ἀπέ- D460
θανεν Ἡρῴδης, πόθεν δύναται ἐπιμεῖναι [καὶ] ὀκταήμερον καὶ περιτμηθῆναι; ἢ πῶς μετὰ τεσσαράκοντα * εὑρίσκεται Λουκᾶς ψευδόμενος, ὡς φασι βλασφημοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, ὅτι φησίν »ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνήνεγκαν αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλὴμ κἀκεῖθεν ⟨ὑπέστρεψαν⟩ εἰς Ναζαρέτ«;

Καὶ οὐκ οἴδασιν οἱ ἀγνωσίᾳ κατεχόμενοι τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν **9, 1**
δύναμιν· ἑκάστῳ γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδωρήσατο ἑκάστου χρόνου καὶ καιροῦ διηγεῖσθαι τὰ ἐν ἀληθείᾳ πληρωθέντα. καὶ ὁ μὲν Ματ- Ö62
θαῖος διη|γησάμενος μόνον ὅτι ἐγεννήθη ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ ὅτι
συνελήφθη ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, οὐδὲν περὶ περιτομῆς εἶπεν οὐδὲ περὶ τῶν δύο ἐτῶν τι τῶν εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν γέννησιν γεγενημένων, ἀλλὰ διηγεῖται τὴν ἔλευσιν τῶν μάγων, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ ἡμῖν ὁ ἀλη- **2**
θὴς τοῦ θεοῦ λόγος, ἐρωτῶντος τοῦ Ἡρῴδου παρὰ τῶν μάγων τὸν χρόνον καὶ ἠκριβωκότος τοῦ φαινομένου ἀστέρος, καὶ τῶν μάγων τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω· ὡς μὴ εἶναι τὸν χρόνον τοῦτον τὸν τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένον. ἀλλ' ὁ μὲν **3**
Λουκᾶς τὰ πρὸ ⟨τῶν⟩ δύο ἐτῶν διηγεῖται, Ματθαῖος δὲ εἰπὼν τὴν γέννησιν ἀπεπήδησεν εἰς τὸν διετῆ χρόνον καὶ ἐδήλωσε τὰ γενόμενα μετὰ ⟨τὰ⟩ δύο ἔτη. διὸ καὶ ὁ Ἡρῴδης διανοηθεὶς τοῦτο μετὰ τὸ **4**
ἀπονεῦσαι τοὺς μάγους δι' ἑτέρας ὁδοῦ ᾠήθη ἐν τῷ πλήθει τῶν παίδων καὶ αὐτὸν ⟨τὸν⟩ γεννηθέντα εὑρεθήσεσθαι καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποκτέννυσθαι. ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ὁρίοις Βηθλεὲμ παῖδας **5**
ἀποκτανθῆναι, τοὺς ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ | κατωτέρω, ἕως αὐτῆς τῆς P431
ἡμέρας ἧς οἱ μάγοι παρ' αὐτῷ ἐγένοντο. ἔνθεν οὖν τίνι οὐ φανεῖται ὅτι ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι δύο ἦν ἐτῶν ὁ παῖς γεγεννημένος; καὶ **6**
γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ πραγματεία τὴν πᾶσαν ἀκρίβειαν σαφηνίζει. ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς λέγει ἐσπαρ|γανῶσθαι τὸν παῖδα εὐθὺς γεγεννημένον καὶ D461

4 vgl. Luk. 2, 21. 39 — **14** vgl. Matth. 2, 7 — **20** vgl. Matth. 2, 12. 16 — **23** Matth. 2, 16 — **27** vgl. Luk. 2, 7

M U

2 *δύναται*] *τὸ* U | [*καὶ*] Dind. Öh. | *καὶ*[2] < U **3** *πῶς* + *τὸ* U | * ⟨*ἡμέρας ἀνενεχθέντα αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλὴμ διηγούμενος οὐχ*⟩ * **4** *φησὶ*[1] M **6** ⟨*ὑπέστρεψαν*⟩ * | *Ναζαρέθ* M **8** *ἐδωρήσατο* sc. *τὸ πνεῦμα*] *ἐδωρήθη* M **10** *ὅτι μόνον* M **11** *εἰπὼν* M **12** *περὶ* *] *πρὸ* MU | *μετὰ τὴν γέννησιν* < U | *γεγεννημένων* M **14** *τοῦ θεοῦ*] *τοῦ κυρίου* M **15** *ἠκρίβωτο* U **16** *τὴν ἀπόκρισιν* *] *ἡ ἀπόκρισις* MU **17** *ἀλλὰ* M **18** ⟨*τῶν*⟩ * **20** ⟨*τὰ*⟩* | *ὁ* < M **22** ⟨*τὸν*⟩ * **25** *οὖν* < U **26** *γεγεννημένος* U **27** *ἡ αὐτὴ* U **28** *γεγεννημένον*] *τετεγμένον* U

κεῖσθαι ἐν φάτνῃ καὶ ἐν σπηλαίῳ διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον ἐν τῷ καταλύματι. ἀπογραφὴ γὰρ τότε ἦν καὶ οἱ διασκορπισθέντες ἀπὸ 7
τοῦ χρόνου τῶν πολέμων τῶν ἐπὶ τοῖς Μακκαβαίοις γεγονότων ἐπὶ τὰ πανταχοῦ γῆς διεσκορπίσθησαν καὶ ὀλίγοι παντελῶς ἔμειναν ἐν
Βηθλεὲμ κατοικοῦντες· διὸ ἔν τινι τῶν ἀντιγράφων τῶν εὐαγγελιστῶν καλεῖται πόλις τοῦ Δαυίδ, ἐν ἄλλῳ δὲ κώμην αὐτὴν φάσκει διὰ τὸ εἰς ὀλίγην γῆν αὐτὴν ἥκέναι. ὅτε δὲ γέγονε τὸ κέλευσμα 8
Αὐγούστου τοῦ βασιλέως καὶ ἀνάγκην ἔσχον οἱ διεσκορπισμένοι κατὰ τὰ αὐτῶν γένη ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον ἵνα ἀπογραφῶσιν, ἐπιρρέοντα
τὰ πλήθη ἐνέπλησε τὸν τόπον καὶ οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι διὰ τὴν συνέχειαν. λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀπῆλθεν 9
ἕκαστος ὅποι γῆς τὴν καταμονὴν τῆς κατοικήσεως εἶχε· διὸ καὶ πλάτος ἐτύγχανεν ἐν τῇ γῇ. ἐρχόμενοι δὲ ὡς εἰπεῖν μνήμης ἕνεκα 10
τῶν ἐκεῖ γεγενημένων, ⟨τοῦ⟩ πρώτου ἐνιαυτοῦ τελεσθέντος καὶ τοῦ
δευτέρου πληρωθέντος ἦλθον οἱ γονεῖς ἐκεῖσε ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην. διὸ καὶ ἡ ἔλευσις τῶν μάγων γεγένηται 11
κατὰ τὴν τοιαύτην συγκυρίαν οὐκέτι ἴσως πη ἐν τῃ καταλύσει τότε τῆς Μαρίας καὶ Ἰωσὴφ διὰ τὴν τῆς ἀπογραφῆς παρουσίαν τῇ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημένῃ. οὐ γὰρ ηὗρον τὴν Μαριὰμ ἐν τῷ σπηλαίῳ,
ὅπου ἐγέννησεν· ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ὡδήγει αὐτούς, φησίν, ὁ | ἀστὴρ ἄχρι τοῦ τόπου οὗ ἦν ἐκεῖ τὸ παιδίον. καὶ εἰσελ- 12 Ö64
θόντες εἰς τὸν οἶκον ηὗρον τὸ βρέφος μετὰ Μαρίας, οὐκέτι ἐν φάτνῃ οὐκέτι ἐν σπηλαίῳ, ἀλλὰ ἐν οἴκῳ· ἵνα γνωσθῇ τῆς ἀληθείας ἡ ἀκρί-

1 ἐν σπηλαίῳ vgl. Panarion Christentum 1, 4; I 228, 6 περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ — **2ff** vgl. haer. 30, 25, 7; I 367, 3ff — **5f** vgl. Luk. 2, 4 mit Joh. 7, 42 — **7** vgl. Luk. 2, 1 — **14** vgl. die deutlichere Stelle Panarion Christentum 1, 4f; I 228, 9ff ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ, γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον, αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀπενεχθέντα καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρός — **17ff** vgl. Panarion Christentum 1, 5; I 228, 14 ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα — **21** Matth. 2, 9. 11

M U

1 ἐν² < M **3f** ἐπὶ τὰ] ἔπειτα M **4f** ἐμβηθλεὲμ U **5** τῶν ἀντιγράφων] ἀντιγράφω U **6** φάσκει] καλοῦσιν U **8** τοῦ βασιλέως Αὐγούστου M **8f** κατὰ τὰ Pet.] κατὰ, < τὰ M καὶ τὰ U **9** ἐπιρέοντα U **14** ⟨τοῦ⟩ * καὶ + ⟨αὖθις⟩? * **15** ἐκεῖθεν M | Ναζαρὲθ M **17** vor κατὰ + καὶ U πη *] τῇ MU | ἐν τῇ < U **18** διὰ—παρουσίαν] διὰ τὴν ἀπογραφὴν U **19** ηὖραν U **20f** φησὶν αὐτοὺς U **22** εὗρον U **23** ἀλλ᾽ U

βεια καὶ τοῦ χρόνου τῶν δύο ἐτῶν τὸ διάστημα, τουτέστιν ἐξότου ἐγεννήθη ἕως ὅτε παρεγένοντο οἱ μάγοι. καὶ κατ' ἐκείνην τὴν 13
νύκτα μετὰ δύο ἔτη τῆς γεννήσεως ὤφθη ὁ ἄγγελος καὶ εἶπε παραλαβεῖν τὴν | μητέρα καὶ τὸ παιδίον εἰς γῆν Αἰγύπτου. διὸ οὐκέτι D462
5 Ἰωσὴφ ἀνακάμπτει εἰς Ναζαρέτ, ἀλλὰ ἀποδιδράσκει ἅμα τῷ παιδὶ καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον καὶ ἄλλα δύο ἔτη ποιεῖ ἐκεῖσε· καὶ οὕτως πάλιν ὁ ἄγγελος μετὰ τὴν τοῦ Ἡρῴδου τελευτὴν * ἐπιστρέφει ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν. | P432

10. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ τοῦ Ἡρῴδου γεννᾶται ὁ κύριος, **10, 1**
10 τριακοστῷ πέμπτῳ ἦλθον οἱ μάγοι, τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἔτει τελευτᾷ ὁ Ἡρῴδης καὶ διαδέχεται Ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὸ βασίλειον, ποιήσας ἔτη ἐννέα βασιλεύων, καθάπερ μοι ἤδη ἐν ἄλλοις τόποις εἴρηται. ἀνεχώρησεν οὖν ἀκούσας περὶ Ἀρχελάου καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς 2
Ναζαρὲτ καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κατ' ἔτος ἀνῄει εἰς Ἱερουσαλήμ. ὁρᾷς 3
15 ὅση τυγχάνει ἀκρίβεια ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις περὶ ἑκάστης πραγματείας. οἱ δὲ ἀγνοίᾳ φερόμενοι, τὸν ἑαυτῶν νοῦν σκοτώσαντες οὐκ ἴσασι τὸ τέλος ἑκάστου λόγου, ἀλλὰ ἁπλῶς κατὰ τῶν ἁγίων ⟨εὐαγγελιστῶν⟩ ἐπαίρουσι τὸ στόμα καὶ χαλῶσι τὴν γλῶτταν, μηδὲν μὲν λέγοντες ἐν ἀληθείᾳ, ἑαυτοὺς δὲ τῆς ζωῆς ἀπαλλοτριοῦντες.

20 Ἔνθεν γοῦν ὁ Λουκᾶς μετὰ τὸ διηγήσασθαι τὰ πρῶτα πάλιν 4
λέγει πῶς ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα μὴ παραλείψῃ τόπον τοῖς νομίσασιν αὐτὸν ἁπλῶς ἄνδρα τέλειον ἐν κόσμῳ πεφηνέναι καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην ἥκειν, ὡς ὑπελήφθη ὑπό τε Κηρίνθου καὶ Ἐβίωνος καὶ τῶν ἄλλων. δεινὸς 5
25 γὰρ ὁ ὅφις σκαληνῶς διαβαίνων ἐν μιᾷ γνώμῃ οὐχ ἵσταται, ἀλλὰ τοῖς μὲν δοκεῖ ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἄλλοις ἁπλῶς ἄνθρωπος πεφηνέναι. διὸ κατὰ τὸ λεπτὸν τὰ 6
πάντα διηγούμενοι οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταὶ ἀκριβοῦσι. καὶ φύσει ὁ Λουκᾶς ὡς ἀπὸ κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρων τὴν διάνοιαν φάσκει »ἦν
30 δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν | τριάκοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο D463

2ff vgl. Matth. 2, 13 — **4** vgl. Matth. 2, 19 — **9ff** vgl. Panarion Christentum 2, 1ff; I 228, 20ff — **21** vgl. Luk. 2, 41ff — **24ff** vgl. haer. 28, 1, 5; I 314, 3ff haer. 30, 3, 6; I 337, 6ff — **30** Luk. 3, 23

M U

1 ἐξότε M **3** ὁ < M **4** τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα U **5** Ναζαρέθ M **6** ποιεῖ < M **7** * ⟨φαίνεται καὶ⟩ * | ἐπιστρέφει + τὸν αὐτὸν U **8** ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ U **9** τρίτῳ + ἔτει U (überflüssig, vgl. I 228, 20) **11** ὁ² < U **14** Ναζαρὲθ M | ἀνεῖη M **18** ⟨εὐαγγελιστῶν⟩ *, vgl. Z. 28 **19** ἀλλοτριοῦντες U **20** οὖν U **24** ὑπεβλήθη U | τε < U **25** ὁ < U **27** ἄνθρωπον M **28** ἡγούμενοι M | ἀκριβολογοῦσι U **30** εἶναι < M; vgl. S. 270, 17 u. 294, 7 | υἱὸς < M

τοῦ Ἰωσήφ«. τὸ δὲ νομίζεσθαι οὐκ ἀληθές ἐστιν, ἀλλὰ ἐν τάξει μὲν 7
πατρὸς ἐτύγχανεν ὁ Ἰωσὴφ διὰ τὸ οὕτως τῷ θεῷ δεδόχθαι, οὐκ ἦν
δὲ πατὴρ ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαριὰμ ἐσχηκὼς συνάφειαν ἢ μόνον ὅτι 8
ἀνὴρ ἐκλήθη διὰ τὸ μεμνηστεῦθαι πρεσβύτης ὀγδοήκοντα ἐτῶν που
τυγχάνων πλείω ἐλάσσω καὶ ἔχων ἐξ υἱοὺς ἀπὸ τῆς ὄντως αὐτοῦ
γαμετῆς πρώτης, ταύτην δὲ τὴν οἰκονομίαν παρειληφώς, ὡς καὶ ἄλλῃ
που ἀκριβέστερον περὶ | τούτου διῆλθον. πῶς οὖν ὁ μὴ ἔχων συνά- Ö66
φειαν πατὴρ αὐτοῦ ἐτύγχανεν; ὅπερ ἀδύνατον.

11. Ἀλλὰ ἐρεῖς μοι, πῶς οὖν ἀνὴρ αὐτῆς ἐκέκλητο, εἰ μὴ ἔσχε 11, 1
ταύτην; ὁ δὲ ταῦτα ἀμφιβάλλων ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὸν νόμον, ὅτι
ἐξότε | ὀνομάζεται γυνὴ ἀνδρί, κἂν τε παρθένος εἴη κἂν τε ἐν οἴκῳ P433
πατρὸς ἔτι ὑπάρχει, γυνὴ τοῦ ὠνομασμένου λέγεται ἡ τοιαύτη· τού-
του ἕνεκεν ὁ ἅγιος ἄγγελός φησι »μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν τὴν γυ-
ναῖκά σου«. καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι πλάνη τις ⟨ἐστὶν⟩ ἐν τοῖς 2
εὐαγγελίοις — ἔκπληκτον γὰρ τὸ μυστήριον καὶ ἡ διήγησις ὑπὲρ
ἄνθρωπον, μόνοις δὲ τοῖς υἱοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι πᾶσα λεία
τε καὶ πεφωτισμένη —, ⟨φησί⟩ »ἦν ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὡς ἐνομίζετο 3
υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Ἡλὶ τοῦ Ματθάν«, καὶ ἀναφέρει τὴν γέννησιν
ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ, ὅθεν καὶ ὁ Ματθαῖος ἐνήρξατο, ὑπερβαίνει δὲ τὸν
Νῶε καὶ φθάνει ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, ἵνα τὸν ἀπὸ πρώτης πλασθέντα
σημάνῃ, ζητούμενον διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ φυράματος αὐτοῦ ἐλθόντος
τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας. ἦλθε γὰρ δι' ἐκεῖνον 4
τόν ποτε πλασθέντα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους, θέλοντας
ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι· ὑπερβὰς δὲ τὸν Ἀδὰμ λέγει »τοῦ θεοῦ«.
ἐντεῦθεν λοιπὸν ἦν φανερώτατον ὅτι τοῦ μὲν θεοῦ ἦν υἱός, διὰ 5
δὲ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀδὰμ κατὰ διαδοχὴν | ἐν σαρκὶ παρεγένετο. D464
ἀλλὰ οὐκ ἔσχον πάλιν φωτισμὸν οἱ πεπλανημένοι, ἀντέλεγον δὲ τῷ

1ff vgl. Ancoratus c. 60; I 70, 18ff Panarion haer. 28, 7, 6; I 319, 26ff haer. 30, 29, 8 u. 11; I 373, 21 u. 374, 3ff haer. 78, 7ff — **13** Matth. 1, 20 — **17** Luk. 3, 23ff — **21** vgl. haer. 46, 2, 7 u. 3, 10; II 206, 11ff u. 207, 20ff — **24** Luk. 3, 38

M U

2 *δεδέχθαι* M **4** *ἐτῶν ὀγδοήκοντα* U | *που* < U **5** *πλέω* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* U | *υἱοὺς ἐξ* U **6** *ταύτην δὲ τὴν*] *τὴν δὲ* U **8** *ὑπῆρχεν* U **10** *τὸν* < M **11** *ἤ* U | *τε*[2] < M **12** *ὠνομασμένου*] *ὀνόματος μόνου* U **14** ⟨*ἐστιν*⟩ * **15** *ἐκπλήττον* M **16** *ἁγίου* < M **16f** *λεῖα πᾶσα τε* U **17** ⟨*φησί*⟩ * | *ἦν* + *οὖν* U **19** *ὁ* < M **20** *φθάννει* M | *ἀπὸ πρώτης* ist nicht zu beanstanden vgl. S. 281, 8 **23** *ποτε* + ⟨*ὑπ' αὐτοῦ*⟩ u. *ἀπ'* statt des folgenden *ὑπ'*? * **24** *τὸν*] *τοῦ* M **25** *φανερώτατον* *] *φανέρωσις* MU **25f** *διὰ δὲ* + *καὶ* U **27** *πάλιν* < M

λόγῳ, ἑαυτοὺς πλανῶντες ⟨καὶ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶντες⟩ ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν. ἔφασκον δὲ ὅτι ἰδοὺ τρίτον εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν. 6
τοῦτο γὰρ ἐπετράπη τῷ Λουκᾷ, ὄντι καὶ αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἑβδομήκοντα
δύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ τοῦ σωτῆρος λόγῳ, διὰ δὲ Παύ-
5 λου τοῦ ἁγίου πάλιν ἐπανακάμψαντι πρὸς τὸν κύριον ἐπιτραπέντι
τε αὐτοῦ κηρῦξαι τὸ εὐαγγέλιον. καὶ κηρύττει πρῶτον ἐν Δαλματίᾳ 7
καὶ Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. ἀρχὴ δὲ ἐν τῇ Γαλλίᾳ,
ὡς καὶ περί τινων τῶν αὐτοῦ ἀκολούθων λέγει ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπι-
στολαῖς ὁ αὐτὸς Παῦλος· »Κρήσκης, φησίν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ«· οὐ γὰρ
10 ἐν τῇ Γαλατίᾳ, ὥς τινες πλανηθέντες νομίζουσιν, ἀλλὰ ἐν τῇ Γαλλίᾳ.
12. Πλὴν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐλεύσομαι. ἀνενέγκαντος γὰρ τοῦ 12, 1
Λουκᾶ τὰς γενεαλογίας ἀπὸ τῶν κάτω ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ φθάσαντος
τὴν ἔμφασιν ποιήσασθαι τῆς ἄνωθεν τοῦ θεοῦ Λόγου παρουσίας
ὁμοῦ τε συναφθέντος τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, ἵνα ἀποτρέψηται
15 ἀπὸ τῶν πεπλανημένων τὴν πλάνην, οὐκ ἐνόησαν. διὸ ὕστερον 2
ἀναγκάζει τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν Ἰωάννην, παραιτούμενον εὐαγγελί-
σασθαι | δι' εὐλάβειαν καὶ ταπεινοφροσύνην, ἐπὶ τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ P434
ἡλικίᾳ, μετὰ ἔτη | ἐνενήκοντα τῆς αὐτοῦ ζωῆς, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ö68
Πάτμου ἐπάνοδον τὴν ἐπὶ Κλαυδίου γενομένην Καίσαρος καὶ μετὰ

3ff vgl. Panarion Christentum 4, 6; I 232, 13ff u. Adamantius de recta in deum fide I 5; S. 10, 14f van de Sande Bakhuyzen — **6** vgl. II Tim. 4, 10 — **9** II Tim. 4, 10; vgl. Eusebius h. e. IV 4, 8; S. 194, 5 Schwartz — **16** zu *παραιτούμενον εὐαγγελίσασθαι* vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 7; S. 550, 26 Schwartz *προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων* canon Murat. *cohortantibus condescipulis et episcopis suis* Hieronymus vir. ill. 9 *rogatus ab Asiae episcopis* prologus in Matth.; Migne 26, 19A *coactus est ab omnibus paene tunc Asiae episcopis et multarum ecclesiarum legationibus* — **18** *μετὰ ἔτη ἐνενήκοντα*, vgl. oben S. 250, 8; wohl erschlossen aus Irenaeus adv. haer. II 22, 5; I 331 Harvey *παρέμεινε γὰρ αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραιανοῦ χρόνων* III 3, 4; II 15 zusammen mit III 1, 1; II 6 *ἐξέδωκε τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων* — **18f** daß das Evangelium nach der Apokalypse geschrieben ist, behauptet ebenso der monarchianische Prolog

M U

1 ⟨*καὶ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶντες*⟩ * | *ὑπὲρ*] *ἤπερ* M **2** hinter *Λουκᾶν* vielleicht nach S. 256, 18ff zu ergänzen ⟨*καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῷ περὶ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως*⟩ * **4** *ἐπὶ τοῦ σωτῆρος,* < *τῷ λόγῳ* M **5** *ἐπανακάμψαντι* *] *ἐπανακάμψαντος* MU | *ἐπιτραπέντι* *] *ἐπιτραπέντος* MU **6** *τε* *] *δὲ* MU **7** vor *Ἰταλίᾳ* + *τῇ* M **8** *τινων* + ⟨*ἄλλων*⟩? * **9** *ὁ* < M | *Κρίσκης* U **11f** *τῷ Λουκᾶ* U **14** *ἀποστρέψηται* M **18** *ἑαυτοῦ* U | *μετὰ τὴν* + *αὐτοῦ* U

ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρῖψαι αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἀσίας, [ἀναγκάζεται] ἐκθέσθαι τὸ εὐαγγέλιον. καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ χρεία περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας λεπτολογεῖν· ἤδη γὰρ ἠσφάλιστο. ἀλλὰ ὡς κατόπιν τινῶν βαίνων καὶ ὁρῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ὄντας καὶ ἐπὶ τὰ τραχύτατα ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας καὶ πλάνα καὶ ἀκανθώδη, ἀνακαλέσασθαι αὐτοὺς εἰς εὐθεῖαν ὁδὸν προενοεῖτο καὶ ἀσφαλιζόμενος ἐπικηρυκεύσασθαι | αὐτοῖς καὶ εἰπεῖν· τί πλανᾶσθε; ποῖ τρέπεσθε; ποῖ πλανᾶσθε, Κήρινθε καὶ Ἐβίων καὶ οἱ ἄλλοι; οὐκ ἔστιν οὕτως ὡς νομίζετε. ναί, ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα δῆλον· ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς ὁμολογῶ ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. ἀλλὰ μὴ ἐξότε ἐγένετο σάρξ, νομίσητε τὸν αὐτὸν εἶναι· οὐκ ἔστι γὰρ ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον, ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἀφ' ὅτου γεννᾶται ὑπάρχει, πρὶν δὲ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ ἅγιος θεὸς Λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐκ ἔστιν ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον οὔτε ἀπὸ χρόνων Ἰωσὴφ μόνον, οὔτε Ἠλὶ οὔτε Λευὶ οὔτε Ζοροβάβελ οὔτε Σαλα- D465 3 4 5

zum Joh. Ev. S. 7 Corssen (TU B. 15 H. 1) *hoc autem evangelium scripsit in Asia, posteaquam in Pathmos insula apocalypsin scripserat* u. die „historia ecclesiastica" S. 80f Corssen. — Die Nachricht, daß Johannes unter Claudius von Patmos zurückgekehrt (also unter Caligula dorthin verbannt worden sei? beachte hierfür das *καὶ ἀνωτάτω* unten c. 33, 9 u. Clemens Al. quis div. salv. 42, 2; III 188, 3f *τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάτμου τῆς νήσου μετῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον*), nur hier. Anders Irenaeus adv. haer. V 30, 3; II 410 Harvey *ἑωράθη ... πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς* Hieronymus vir. ill. 9 *persecutionem movente Domitiano in Patmos insulam relegatus scripsit apocalypsim* u. die „historia ecclesiastica" Corssen S. 80f. *Κλαυδίου* ist jedoch nicht zu ändern, da es ebenso durch das folgende *μετὰ ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρῖψαι αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἀσίας* wie durch die Wiederholung in c. 33, 9 gesichert ist. Vielleicht hängt die Angabe doch irgendwie mit den acta Johannis zusammen (gegen Zahn, Forsch. VI 199f)

2ff das Johannesevangelium als letztes, die andern nur ergänzendes Evangelium vgl. Irenaeus III 1, 1; II 6 Harvey Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 5ff; S. 550, 17ff Schwartz Eusebius h. e. III 24, 7ff; S. 246, 17ff Schwartz — **3ff** vgl. haer. 69, 23, 2ff — **9f** Joh. 1, 14 — **14ff** vgl. Luk. 3, 24—38

M U

1 *ἐπὶ*] *ἀπὸ* U | [*ἀναγκάζεται*] * **2f** *παρουσίας*] *πραγματείας* U **5** *ἐκδεδοκότας* M | *πλάνα* *] *πλάνη* M *πλάνας* U **6** *προενοεῖτο* *] *προνοοῦντας* MU | *ἀσφαλιζόμενος* *] *ἀσφαλιζομένου* MU **7** *αὐτοὺς* M | *εἶπε* U **8** *οἱ* < M **10** *τὸν* < M **12** *ὑμῶν* M | *ἀφ' ὅτου*] *ἀπότε* M | *ἐγεννᾶται* U **13** *ἔστιν* *] *εἶναι* MU | *δὲ*] *γὰρ*? * | *ὁ*[2] < U **13f** *ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός,* *] *Χριστὸς κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς* MU **15** *Ζορομβάβελ* U

θιὴλ οὔτε Νάθαν οὔτε Δαυὶδ οὔτε ἀπὸ Ἰακὼβ οὔτε ἀπὸ Ἰσαὰκ οὔτε ἀπὸ χρόνων τοῦ Ἀβραὰμ οὔτε Νῶε οὔτε Ἀδὰμ οὔτε ἀπὸ τῆς πέμπτης ἡμέρας οὔτε ἀπὸ τῆς τετάρτης ἡμέρας οὔτε ἀπὸ τῆς τρίτης οὔτε ἀπὸ τῆς δευτέρας οὔτε ἐξότε ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ γεγένηται
5 οὔτε ἐξότε ὁ κόσμος, ἀλλά »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν 6
πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε« καὶ τὰ ἑξῆς. [»καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ εἴδομεν αὐτόν«.] εἶτα 7
»ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης.
10 οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια
15 ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. | ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδω- P435
κεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐξ αἵματος καὶ σαρκός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὁ Λόγος, φησί, σὰρξ ἐγένετο, 8
καὶ κατεσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἰωάννης μαρτυρεῖ καὶ κέκραγε λέγων· οὗτος ἦν | ὃν εἶπον ὑμῖν«· καὶ ὅτι »ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες D466
20 ἡμεῖς ἐλάβομεν«. καὶ λέγει »οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«. | Ö70

13. Καὶ ὅτε διήγηται ταῦτα πάντα, λέγει »ταῦτα ἐγένετο ἐν 13, 1
Βηθαβαρᾷ«· ἐν δὲ ἄλλοις ἀντιγράφοις »ἐν Βηθανίᾳ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου«. καὶ μετὰ ταῦτα δείκνυσιν ὅτι εἶπον αὐτῷ οἱ ἀπὸ Ἰωάννου 2
25 μαθηταί· »Ῥαββί, ποῦ μένεις; ὁ δὲ εἶπε· δεῦτε καὶ ἴδετε· καὶ ἀπῆλθον, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην.« καὶ τῇ αὔριον, 3
»ὥρα ἦν ὡς δεκάτη, ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ· εὑρίσκει αὐτὸς πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα καὶ λέγει αὐτῷ· εὑρήκαμεν Μεσσίαν,

5 Joh. 1, 1. 3 — **7** Joh. 1, 14 — **9—20** Joh. 1, 6—16 — **20** Joh. 1, 20. 23 — **22** Joh. 1, 28; vgl. Origenes in Joh. VI 40; S. 149, 12ff Preuschen — **24—26** vgl. Joh. 1, 37—39 — **27**—S. **266, 20** Joh. 1, 39c—2, 1

M U

1 ἀπὸ¹ < M **2** Ἀβραὰμ] Ἀδὰμ U | Ἀδὰμ] Ἀβραὰμ U **2f** οὔτε ἀπὸ (!) πέμπτης—τετάρτης ἡμέρας doppelt geschrieben U **4** ἐξότου U **5** ὁ¹ < M **7f** [καὶ ὁ Λόγος—εἴδομεν αὐτόν] * **11** πάντες < M **16** αἱμάτων U **17** φησίν hinter ἐγένετο M **19f** ἡμεῖς πάντες U **22** διήγηται *] διηγεῖται MU **22f** ἐν βηθαβρᾶ (!) ἐγένετο U **23** ἐν ἄλλοις δὲ U **24** εἶπεν M **28** αὐτὸς] οὗτος U **29** vor Μεσσίαν + τὸν M; vgl. S. 267, 18 | Μεσίαν M

τὸν μεθερμηνευόμενον Χριστόν. οὗτος ἦγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος. τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς 4
τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·
ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ καὶ λέγει αὐτῷ· ὃν ἔγραψε Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ ὁ Φίλιππος· ἔρχου
καὶ ἴδε. ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν 5
λέγει περὶ αὐτοῦ· ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ· πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναὴλ καὶ εἶπε· Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ,
σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν 6
αὐτῷ· ὅτι εἶπόν σοι ὅτι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; | D467
μείζονα τούτων ὄψει. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ 7
τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας« καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα δείξῃ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ πειρασμοῦ ἐπάνοδον | καὶ ὁρμὴν τὴν ἐπὶ Ναζαρὲτ καὶ Γαλιλαίαν, P436
ὡς οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἔφησαν, πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην αὐτὸν ἥκειν· ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου Ἰωάννου δειχθήσεται, φήσαντος οὕτως 8
ὅτε εἶδεν αὐτὸν ἐρχόμενον τῇ ἐπαύριον [λέγει] »ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«. καὶ πάλιν τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα ἔφη· »οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν«·

20 ff eine ähnliche Zwischeneinschiebung von Joh. 1, 35—2, 11 zwischen die Versuchungsgeschichte und die Berufung der ersten Jünger schon bei Tatian, vgl. Zahn Forsch. I 125 ff u. Hippolyt, vgl. dessen capp. adv. Caj. aus Dionysius bar Salibi in ev. Joh. bei Labriolle, sources de l'hist. du Mont. p. LXXIII — **21** vgl. Matth. 4, 12 Mark. 1, 14 Luk. 4, 14 — **25** Joh. 1, 29 — **26 ff** Joh. 1, 35 f. 30

M U

2 ἐμβλέψας + δὲ U | ὁ² < U **8** u. **9** Ναζαρὲθ M **10** ὁ < M **15** βασιλεὺς εἶ U | αὐτῷ < U **16** ὅτι² < U **17** μείζω U **20** δείξῃ + ὅτι M **21** τὰς < M **22** Ναζαρὲθ M **25** [λέγει] *] λέγει M εἶπεν U **27** ἐστι, ebenso S. 267, 3] ἦν S. 267, 9; viell. richtiger **28** ἐρχόμενος + ὅτι M | γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου < M

»καὶ ἐμαρτύρησε, φησίν, Ἰωάννης λέγων ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς καταβαῖνον καὶ ἐρχόμενον ἐπ᾽ αὐτόν«. τὸ δὲ 9
»ἐμαρτύρησε« καὶ τό »οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν«, ὡς ἤδη περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου καιροῦ παρῳχημένου λέγων, ἵνα δείξῃ οὐ τὸν αὐτὸν εἶναι
5 καιρὸν τοῦτον ἐκείνῳ | τῷ τοῦ βαπτίσματος χρόνῳ, ἀλλὰ ἄλλον Ö72
παρ᾽ ἐκεῖνον. οὔτε γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην 10
ἀφικνεῖται, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, ὅπερ ἦν τοῦτο πρὸς τὸν Ἰωάννην *· διὸ λέγει ὅτι »οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν« καὶ ἔτι τὸ εὐαγγέλιόν φησι
10 »καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης ὅτι τεθέαμαι«, ὡς ἤδη τοῦ πράγματος πρὸ καιροῦ τινος γεγονότος.

14. Μετὰ ταῦτα ἀρχὴ κλήσεως τῶν περὶ Πέτρον ἀπὸ Ἀνδρέου **14**, 1
σημαίνεται. ἀνῆλθε γὰρ παρ᾽ αὐτῷ Ἀνδρέας εἷς τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, μαθητευομένων μὲν παρ᾽ Ἰωάννου, ἔτι δὲ ἐν τῇ
15 Γαλιλαίᾳ παραμενόντων καὶ ⟨κατὰ⟩ καιροὺς τῷ Ἰωάννῃ σχολαζόντων. | καὶ εὐθὺς μείναντος Ἀνδρέου ἐκείνην τὴν ἡμέραν (ὥρα ἦν 2 D468
ὡς δεκάτη), συμβέβηκεν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι αὐτὸν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Σίμωνι καὶ εἰπεῖν τὰ προειρημένα, ὅτι εὑρήκαμεν Μεσσίαν, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν κύριον καὶ τὰ ἑξῆς, [καὶ] ὡς ἔχει ἡ ἀκο-
20 λουθία, ὅτι εἶπεν αὐτῷ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς. »καὶ τῇ ἐπαύριον 3
ἠθέλησεν, φησίν, ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου«. καὶ ὁρᾷς ὅτι τοῦτο 4
διανοηθῆναι ἡμῖν δίδωσιν ὅτι τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων, μαθη-
25 τευομένων μὲν τῷ Ἰωάννῃ, μόνον ἑνὸς τὸ ὄνομα εἴρηκεν ὅτι Ἀνδρέας ἦν, τοῦ δὲ ἄλλου οὐκ εἴρηκεν· ὡς διανοεῖσθαι ἡμᾶς τοῦτον [εἶναι] οὗ 5
τὸ ὄνομα οὐκ εἴρηκε, διὰ τὸ ὁμόχωρον | διὰ τὸ σύσκηνον διὰ τὸ P437
ὁμότεχνον διὰ τὸ ὁμοεργὲς ἢ τὸν Ἰωάννην εἶναι ἢ τὸν Ἰάκωβον, ἕνα ⟨δὲ⟩ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. ἔδει γὰρ τούτους πρῶτον κληθῆναι, 6

1 Joh. 1, 32 — **7** vgl. Matth. 4, 12f u. Par. — **13** vgl. Joh. 1, 40 — **16** vgl. Joh. 1, 39ff — **20—23** vgl. Joh. 1, 43f

M U

1 *τεθέαμαι* + *φησὶ* M **2** *τὸ* *] *ὅτι* MU **5** *ἐκείνῳ τῷ ... χρόνῳ* *] *ἐκεῖνον τὸν ... χρόνον* MU **7** *τῆς* < U **8** * etwa ⟨*δεύτερον ἀπάντημα*⟩ * **9** *ἦν*] vgl. zu S. 266, 27 | *ἔτι* *] *ὅτι* MU **15** ⟨*κατὰ*⟩ * **18** *μεσίαν* M **19** [*καὶ*] * **21** *φησίν* < M **23** *ἐκ τῆς πόλεως* < M | *τοῦτο* *] *τὸ* MU **25** *μόνον* *] *ἐξ ὧν* MU **26** [*εἶναι*] * **27** *ὁμόχωρον*] *ὅμορον* M **29** ⟨*δὲ*⟩ *

ἔπειτα τὸν Φίλιππον, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς τέτακται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· Πέτρος πρῶτος, ἔπειτα Ἀνδρέας, εἶτα Ἰάκωβος, εἶτα Ἰωάννης, μετὰ τούτους Φίλιππος. ἀλλὰ περὶ τούτων τὰ νῦν ἐάσθω λέγειν· πολλὴ γάρ ἐστιν τῆς πραγματείας ταύτης ἡ ἀκολουθία.

15. Εἰς δὲ τὸ ζητούμενον ἀνακαμπτέον * ὅπερ ἐστὶ κατανοῆσαι, **15, 1** ὅτι καθάπερ τῷ Ἰωάννῃ ἤδη μαθητευόμενοι * καὶ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργαζόμενοι καὶ τῇ μαθητείᾳ προσανέχοντες, ὡσαύτως καὶ παρὰ τῷ Ἰησοῦ ποιήσαντες πρώτην ἡμέραν, τῇ ἑξῆς ἀπελθόντες πάλιν ἐν τῇ ἁλείᾳ ἐσχόλαζον, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἑτέρων εὐαγγελίων. μετὰ γὰρ τὸ τῇ αὔριον ἐξελθεῖν τὸν Ἰησοῦν εὐθὺς ἡ ἀκο- **2** λουθία φάσκει ὅτι »τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον«. ἀπὸ δὲ ἑκατέρων τῶν τῆς λεπτο|- **3** D469 λογίας ῥημάτων καὶ ὑποθέσεως ἱστέον ἐστίν, ὅτι καὶ ἑτέρους συμπαρείληφε μαθητάς, οἵτινες σὺν αὐτῷ ἔμειναν, τάχα δὲ οἱ περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον καὶ ἄλλοι τινές. οἱ γὰρ περὶ Ἀνδρέαν ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ παρ' αὐτῷ μεμενηκότες ἐκλήθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς γάμους. καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τοῦτο πρῶτον σημεῖον κατελ|θὼν **4** Ö74 εἰς τὰ μέρη τῆς Καφαρναοὺμ ἐκεῖ κατῴκησε. καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ ἄρχεται ἐργάζεσθαι ἕτερα, ὅτε τὴν τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα ἰάσατο, ἀλλὰ καὶ τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου, τοῦ μὲν ἀπὸ Βηθσαϊδὰ ὄντος **5** γήμαντος δὲ ἀπὸ Καφαρναούμ, οὐ μακρὰν ὄντων τῶν τόπων τούτων τῷ διαστήματι, ταύτην ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ ἀνῆκεν καὶ θεραπευθεῖσα διηκόνει· ὥστε εἶναι * ταύτην τὴν ἀκολουθίαν. καὶ μετὰ ταῦτα **6** πάλιν αὐτοῦ ἀναστρέψαντος εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὅπου ἦν ἀνατεθραμμένος, τότε ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, αὐτοῦ λοιπὸν προλαβόντος αὐτοὺς καὶ λέγοντος ὅτι »πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολήν, ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν σημεῖα γενόμενα ἐν Καφαρναούμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου«. καὶ ὁρᾷς ὡς

2 vgl. Matth. 10, 2f Luk. 6, 14 — **10** vgl. Joh. 1, 43 — **11—13** Joh. 2, 1f — **18f** Joh. 2, 12 (Matth. 4, 13) — **20** vgl. Matth. 12, 9ff Mark. 3, 1ff — **21** vgl. Matth. 8, 14ff Mark. 1, 29ff — **21f** vgl. Joh. 1, 44 mit Matth. 8, 14 — **24ff** vgl. Luk. 4, 16ff

M U

4 ἡ < U **5** * etwa ⟨καὶ σημειωτέον⟩ * **6** * etwa ⟨διετέλουν⟩ * **6f** καὶ τὴν—εἰργαζόμενοι < U **10** τὴν αὔριον U **19** ἐκεῖ[1] *] ἐλθὼν MU | παρώκησε M **22** ἀπὸ] ἐν? * | οὐ < U **23** ἀνῆκεν] διασώζοι U **24** * etwa ⟨σαφῆ⟩ * | τὴν < U **25** Ναζαρὲθ M

ἔστιν τῆς ἀληθείας ἡ ἀκολουθία; »καὶ οὐκ ἐποίησε διὰ τὴν ἀπιστίαν
αὐτῶν, φησίν, ⟨σημεῖον⟩ οὐδέν«. κἀκεῖθεν παρελθὼν εἰς τὴν Καφαρ- 7
ναοὺμ πάλιν κατῴκησε. καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης, | ὥς P438
φησιν ὁ Ματθαῖος, εἶδε Σίμωνα Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ βάλλοντας τὰ δίκτυα καὶ πάλιν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς
Ζεβεδαίου, καὶ τέλεον αὐτοὺς ἐκάλεσε καὶ ῥίψαντες λοιπὸν τὰ δίκτυα
ἠκολούθησαν αὐτῷ. ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀκρίβειαν σημαίνει τοῦ 8
πράγματος, ὅτι καὶ ἠκολούθησαν λοιπὸν ἀμεταστρεπτὶ μηκέτι ἀνα-
βαλλόμενοι τῆς κλήσεως, φήσας ὅτι »ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν λίμνην
Γεννησαρέθ, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν καταρτίζοντας τὰ δίκτυα καὶ
ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, | ὃ ἦν Σίμωνος, φησίν, Πέτρου καὶ Ἀνδρέου« D470
(τοῦτο δὲ σημαίνει, ὡς ἤδη ὄντος αὐτοῦ αὐτοῖς ἐν γνώσει [διὸ] διὰ
τὴν συνήθειαν [καὶ] προσήκαντο) καὶ ἀνελθὼν ἐκάθισεν· ὅτε λέγει 9
τῷ Πέτρῳ μετὰ τὴν διδασκαλίαν »ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος καὶ χαλά-
σατε τὰ δίκτυα«, οἱ δὲ εἶπον »ἐπιστάτα« (ἤδη γὰρ διὰ τὴν τοῦ Ἰωάν-
νου μαρτυρίαν ἐπιστάτην αὐτὸν ἐκάλουν οἱ πρότερον ⟨περὶ⟩ αὐτοῦ
ἀκούσαντες ὅτι »ἰδού, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ
κόσμου«, καὶ ὅτι παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν μίαν ἡμέραν). καὶ εἰς τὴν 10
δευτέραν ἐξῆλθον μετέπειτα ἄγραν, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἰχθύων αὐτῶν
θαυμασάντων καὶ Πέτρου λέγοντος ὅτι »ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ
ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε«· τάχα γὰρ καὶ μετεμέλετο διὰ τὸ πρότερον
αὐτὸν κεκλῆσθαι καὶ ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοὺς ἰχθύας καὶ τὴν πᾶσαν
ἐργασίαν τῆς ἁλείας. ὁ δὲ εἶπε »μὴ φοβοῦ«, παραθαρσύνων αὐτόν, 11
ὅτι οὐκ ἀπηγορεύθη ἀλλὰ ἔτι δύναται τῆς κλήσεως ἔχεσθαι, ὅτι,
φησίν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν· ὅτε καὶ τοῖς μετόχοις
τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ ἔνευσαν εἰς σύλληψιν ἥκειν τῆς αὐτῆς ἄγρας.
ἦσαν γὰρ κοινωνοί, ὡς φησι, τῷ Σίμωνι· | καθάπερ ἄνω κἀμοὶ προ- 12 Ö76
δεδήλωται ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ⟨τῶν⟩ δύο μὲν ἀκολουθησάντων

1 Matth. 13, 58 Mark. 6, 5 — **2** vgl. Matth. 4, 13 — **3** vgl. Matth. 4, 18 ff — **7 ff** vgl. Luk. 5, 1 ff — **14** Luk. 5, 4 — **17 f** Joh. 1, 29 — **18** vgl. Joh. 1, 39 — **20** Luk. 5, 8 — **23** Luk. 5, 10 — **25 f** vgl. Luk. 5, 7 — **27** vgl. Luk. 5, 10 — **27 f** vgl. S. 267, 23 ff

M U

2 ⟨σημεῖον⟩ * **3** πάλιν] πόλιν U **5** τὰ < M **6** vor τέλεον + τὸ U **8** ὅτι *] διὸ MU | ἀμεταστρεπτεῖ M ἀμετάστρεπτοι U **11** ἀνέβην M **12** αὐτοῖς < U | [διὸ] * **13** [καὶ] * | ὅτε vgl. Z. 25] εἶτα U **16** ⟨περὶ⟩ * **18** μίαν < U **19** ἄγραν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἰχθύων *] ἐπὶ τῇ ἄγρα τῶν ἰχθύων MU **19 f** θαυμασάντων αὐτῶν U **22** στρέψαι U **22 f** πᾶσαν ἐργασίαν] ἀνεργασίαν U **24** ἀλλ' U | ἔτι] ὅτι U **26** vor τοῖς + σὺν M **28** ⟨τῶν⟩ *

αὐτῷ παρὰ Ἰωάννου ⟨δὲ⟩ ἀκηκοότων *, ὧν δύο εἷς ἦν ὁ Ἀνδρέας, ⟨καθὼς⟩ ἔφημεν, διανενοημένοι καλλίστως τὸν ἕτερον εἶναι πάλιν τάχα ἕνα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διά τε τὸ συνεργὸν καὶ μέτοχον καὶ κοινωνικόν. καὶ λοιπὸν μετὰ ταῦτα πάντα καταλείψαντες οἱ τέσσαρες **13**
τά τε πλοῖα καὶ ἁπλῶς ἅπαντα, ὡς φησιν, ἀφέντες εἰς τὴν γῆν ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὡς ἔχει ἡ τοῦ Λουκᾶ μαρτυρία. ὥστε ἐξ **14**
ἅπαντος δείκνυσθαι ὅτι οὐδεμία σκολιότης οὐδ' ἐναντιότης ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις οὐδὲ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς εὑρίσκεται, ἀλλὰ πάντα σαφῆ. χρόνων δέ εἰσι διαστάσεις· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα, | **15** D471
τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην λοιπὸν συναφθέντων καὶ ἀκολουθούντων, ἐγένετο | διδάσκων ἐν πάσῃ τῇ Γαλιλαίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, P439
καὶ λοιπὸν πλατυνομένου τοῦ κηρύγματος τὰ ἑξῆς τῶν θεοσημείων ἐπετέλει. ὥστε εἶναι ἐξ ἅπαντος τὴν ἀκολουθίαν ὧδε·

16. πρῶτον μὲν βαπτισθέντος αὐτοῦ κατ' Αἰγυπτίους Ἀθὺρ **16**, 1
δωδεκάτῃ, † ὡς ἔφημεν, πρὸ ἓξ εἰδῶν Νοεμβρίων — τουτέστιν πρὸ ἑξήκοντα ἡμερῶν πλήρης τῆς ἡμέρας τῶν Ἐπιφανείων, ἥ ἐστιν ἡμέρα τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως, ὡς ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ κατὰ **2**
Λουκᾶν εὐαγγελίου, ὅτι »ἦν Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριά-

4 vgl. Luk. 5, 11 — **14f** der 8. November als Tauftag Christi ist nur hier bezeugt. Es entspricht diesem Ansatz, daß Epiph. (vgl. Z. 16) den 6. Januar nur noch als Geburtstag Christi kennt. (Daß er nicht selbst erst die Verlegung bewirkt hat, vgl. zu S. 271, 6). Die Zurückschiebung der Taufe auf den 8. Nov. galt wohl in erster Linie der Entlastung des 6. Januar, der bis dahin die Feier der Taufe und Geburt Christi und der Hochzeit zu Kana (vgl. S. 272, 4ff) in sich vereinigte. Die zwei Monate zwischen dem 8. November und dem 6. Januar sollten vermutlich die Zeit der Wirksamkeit des Täufers ausdrücken. — Bilfingers Versuch (Das germanische Julfest S. 8f), unter Benutzung von Clemens Al. strom. I 145, 5; II 90, 16ff Stählin eine weitere Verbreitung des 8. (18.) November zu erweisen, ist ein Fehlschlag. Außer der hierbei nötigen Änderung im Text des Clemens (κγ̄ statt ιγ̄) steht ihm die Tatsache im Weg, daß Clemens a. a. O. Tauf- und Geburtstag ausdrücklich unterscheidet und der (errechnete) Tag dann als Geburtstag, nicht wie bei Epiph. als Tauftag gelten müßte — **18** Luk. 3, 23

M U

1 ⟨δὲ⟩ * | * ⟨ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ⟩ * **1f** ⟨καθὼς⟩ * **2** πάλιν < U **3** τε < U **5** καὶ ἁπλῶς—ἀφέντες < U | ὡς φησιν] ὡς ἦν? * | ἀφέντες + τὰ πλοῖα M **6** αὐτῷ < U **7** u. **8** οὔτε U **8** vor εὐαγγελισταῖς + ἁγίοις U **13** ἐπιτελεῖ M | τὴν ἀκολουθίαν < U | ὧδε] οὕτως U **14** ἀθυρὶ M **15** † ὡς ἔφημεν] hinter Αἰγυπτίους gestellt U; lies wohl ὅ ἐστιν κατὰ Ῥωμαίους * | εἰδῶν] ἰνδῶν U **16** πλήρης] hier u. S. 271, 3 indeklinabel wie z. B. Joh. 1, 14 | Ἐπιφανίων MU **17** γεννήσεως κατὰ σάρκα U **18** zu εἶναι vgl. S. 261, 30

κοντα, ὧν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσήφ«. ην γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἴκοσι ἐννέα ἐτῶν καὶ μηνῶν δέκα, ὅτε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦκε, τριάκοντα μὲν ἐτῶν, ἀλλ᾽ οὐ πλήρης· διὸ λέγει »ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα« — λοιπὸν ἐξεβλήθη εἰς τὴν ἔρημον. ἀπ᾽ ἐντεῦθεν οὖν 3
αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι τοῦ πειρασμοῦ ἀκολούθως φαίνονται καὶ αἱ δύο ἑβδομάδες μικρῷ πλέον καὶ ἡμέραι δύο, ἃς διέτριψεν ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν, τουτέστιν εἰς τὴν Ναζαρὲτ καὶ περὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, καὶ μία ἡμέρα ὅτε ἦλθεν πρὸς Ἰωάννην, 4
ὅτε ἔφη ὁ Ἰωάννης »ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«, καὶ ἡ ἐπαύριον ⟨ὅτε⟩ »πάλιν εἱστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει· ἴδε, ὁ Χριστὸς ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ«. εἶτα φησίν »ἤκουσαν οἱ δύο μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ«. αὕτη δὲ ἦν 5
ὀκτωκαιδεκάτη μετὰ τὸν πειρασμὸν ἡμέρα, καθὼς προείπαμεν, πρώτη δὲ ἀπὸ Ἰωάννου ὅτε ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ οἱ περὶ Ἀνδρέαν καὶ παρ᾽ αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην (ὥρα ἦν ὡς δεκάτη), ὅτε καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Σίμωνα εὑρὼν ὁ Ἀνδρέας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον »τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν | ἐξελθεῖν 6 D472
εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ κύριος· ἀκολούθει μοι«. αὕτη δὲ ἦν ἐννεακαιδεκάτη ἡμέρα μετὰ τὸν πειρασμόν, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου, * Φιλίππου τὴν κλῆσιν καὶ τοῦ Ναθαναήλ. καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, λέγει, γάμος ἐγέ- 7

6 für diese 2 Wochen und 2 Tage (c. 30, 4; S. 302, 3 heißt es *ὡσεὶ ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς*) gibt Epiph. nirgends einen Beleg; ein sicherer Beweis, daß er den Ansatz der Taufe auf den 8. November nicht selbst durch Rechnung gefunden, sondern aus der Überlieferung überkommen hat — **9** Joh. 1, 29 **10** Joh. 1, 35 — **15** Joh. 1, 37. 39. 41 — **18** Joh. 1, 43 — **22** vgl. Joh. 2, 1

M U

1 *μὲν* < M **4** *λοιπὸν—ἔρημον* < U | *ἐξεβλήθη* *] *ἐλήφθη* MU **4—22** in U gekürzt zu: *ἀπεντεῦθεν αἱ τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ καὶ δύο ἑβδομάδες μικρῶ πλεῖον αἱ ἐν ναζαρὲτ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ πειρασμοῦ καὶ πρώτη ἡμέρα πρὸς ἰωάννην καὶ δευτέρα. καὶ πάλιν ἀπὸ Ἰωάννου πρώτη καὶ δευτέρα ὅτε ἠκολούθησαν αὐτῶ οἱ περὶ ἀνδρέαν. ἔπειτα Σίμων Πέτρος καὶ τῇ ἄλλη ἡμέρα, ὡς ἔφημεν καὶ ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου, φιλίππου κλῆσις καὶ τοῦ ναθαναήλ* **7 f** *Ναζαρὲθ* M **10** ⟨*ὅτε*⟩ * **21** *ὡς* *] *καὶ* M | * etwa ⟨*περιέχουσα*⟩ * **22—S. 273, 15** verkürzt in U: *καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρα γάμος ἐγένετο ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας μετὰ τὰς δύο τὰς προειρημένας. ὅπερ πρῶτον σημεῖον καὶ πλήρωμα τριάκοντα ἐτῶν ἀπὸ γεννήσεως τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας.*

νετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὰς δύο τὰς προειρημένας ἀπὸ Ἰωάννου ἡμέρας. προστιθεμένων τοίνυν τῶν εἴκοσι ἡμερῶν ταῖς τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ δύο μῆνες τελοῦνται, οἵτινες τοῖς δέκα μησὶ συναπτόμενοι ἐνιαυτὸν τελοῦσιν, ὅ ἐστι πλήρωμα τριάκοντα
5 *ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ κυρίου, καὶ εὑρίσκεται τὸ πρῶτον σημεῖον τῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοστοῦ ἔτους ποιήσας ὁ Χριστός, ὡς ἔστιν σοι καταληπτέον ταῖς* 8

4 ff die hier bezeugte Verbindung der Feier der Hochzeit zu Kana mit dem Epiphanienfest (= dem 30. Geburtstag Christi) geht bis in die Anfänge des Epiphanienfestes zurück; vgl. im Osten Const. apost. V 13, 2; S. 269, 15f Funk; im Abendland höchstwahrscheinlich schon Ambrosius de virg. III 1; Migne 16, 219f *vides quantus ad natalem sponsi tui populus convenerit . . . hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina convertit,* jedenfalls Paulinus Nol. carm. 27 v. 45ff; CSEL XXX 264 Maximus Taur. hom. 23; Migne 57, 272Cff Petrus Chrysol. sermo 157; Migne 52, 615A Ps. Augustin sermo 136; Migne 39, 2015 Polemius Silvius calend. (CJL I 335 = I² 257) S. *Epiphania, quo die interpositis temporibus visa est stella magis, quae dominum natum nunciabat et aqua vinum facta* Isidorus Hispal. de off. I 26, dazu die Meßbücher sacr. Gregor. Migne 78, 39 sacr. Gallic. Migne 72, 178 miss. Gothic. sowohl in der Vigilie, als in der Liturgie des 6. Januar mozarabische Lit. Migne 85, 176

M U

ἐν αὐτῇ γὰρ εὑρίσκεται τῇ ἡμέρα τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως πεποιηκὼς τὸ πρῶτον πάλιν σημεῖον τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον ἐν τῷ πληρῶσαι αὐτὸν τριάκοντα ἔτη ὡς πολλάκις εἶπον ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ γεννήσεως τε καὶ παρουσίας, ὡς ὑποτίθεταί ἡμῖν συνιέναι καὶ καταλαμβάνειν ἡ τῶν εὐαγγελίων ἀκρίβεια τε καὶ ἀκολουθία. καὶ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τούτου τά τε ἄλλα σημεῖα καὶ τὸ κήρυγμα λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ πληρώσεως τῆς φιλανθρωπίας καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας τε καὶ διδασκαλίας ὡς πολλάκις ἔφην καὶ ἀναγκάζομαι πλειστάκις λέγειν διὰ τὴν τῶν ἀπατωμένων καὶ προφασιζομένων θηρᾶσθαι ἑαυτοῖς τὰ τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ τῇ θαυμαστῇ τῶν εὐαγγελίων ἀκολουθία. πάντη γὰρ τοὺς ἐναντιουμένους τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ προλήψεται ἡ τοσαύτη ἀκριβολογία δηλοῦσα ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς πραγματείας ὡς ἔχει οὕτως· ὅτι ἔπειτα μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γενομένου αὐτοῦ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περὶ θεοῦ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ Ἰωάννου οὐ πεφρόντισται σημᾶναι· ἤδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν σημανθέν.

5 *γεννήσεως* *] *γενέσεως* M

τῶν εὐαγγελίων ἀκολουθίαις προσσχόντι ἀκριβῶς. λοιπὸν δ' ἀπὸ 9
τοῦ πρώτου σημείου τούτου τά τε ἄλλα σημεῖα ἐργάζεται καὶ τὸ
κήρυγμα διδάσκει, δεικνυμένης εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῆς θαυμαστῆς
καὶ ἀρρήτου αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας,
ὡς πολλάκις ἠναγκάσθην | φῆσαι διὰ τὴν τῶν ἠπατημένων ἀγνωσίαν Ö78
τῶν ἀντιλέγειν τολμώντων τῇ τῶν εὐαγγελίων ἀκριβείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ
ἁγίου πνεύματος ἀκολούθως ἐκτεθείσῃ.

17. Οὐκ ἐάσει γὰρ χώραν ἡ τοσαύτη ἀκριβὴς | ἀπόδειξις τοῖς 17, 1
ἐναντιουμένοις ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ λέγω τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεὶ μηδὲ δύναν- P440
ται. δηλοῦται γὰρ ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς 2
πραγματείας γέγονεν· οὕτω γὰρ δείκνυται ὡς ὁ κύριος μετὰ τὴν
ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γέγονε τῶν τεσσαράκοντα
ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, περὶ ὧν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ Ἰωάννου
οὐ πεφρόντισται σημᾶναι· ἤδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγε-
λιστῶν σημανθέν. καὶ πάλιν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς περὶ τῶν 3
ἄλλων οὐ πεφρόντισται, διὰ τὸ ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου βοηθεῖ|σθαι. D473
καὶ γὰρ παρὰ πάντων συλλεγομένη ἡ ἀλήθεια δείκνυται μία τις οὖσα
καὶ πρὸς ἑαυτὴν μὴ στασιάζουσα. ἐκεῖθεν γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 4
πειρασμοῦ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ναζαρὲτ ἔρχεται καὶ μένει ἐκεῖ, οὔπω
τινὸς μαθητοῦ μετ' αὐτοῦ ὄντος. κἀκεῖθεν κατέρχεται πρὸς τὸν
Ἰωάννην, ὅτε εὐθὺς διὰ τοῦ Ἀνδρέου καλεῖται ὁ Πέτρος, εἶτα Φίλιπ-
πος καὶ διὰ Φιλίππου Ναθαναήλ. μηδεὶς δὲ καὶ τοῦτο ἀμφιβάλ- 5
λων περιεργαζέσθω, ὁρῶν ὅτι Ἀνδρέας πρῶτος ὑπήντησε τῷ Ἰησοῦ,
ἔπειτα Πέτρος καὶ δι' αὐτοῦ ἐκλήθη, ἵνα ἄρξηται καὶ περὶ τούτου
ἀσχάλλειν. ἡ μὲν γὰρ συνάντησις τῷ Ἀνδρέᾳ πρώτῳ γεγένηται, 6
μικροτέρῳ ὄντι τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας· ὕστερον δὲ πάλιν,
ὅτε ἡ τελεία αὐτοῖς ἀπόταξις γεγένηται, ἀπὸ τοῦ Πέτρου γέγονεν.
ἀφηγεῖτο γὰρ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ καὶ ἤδει ὁ κύριος τοῦτο, ὅτι θεός
ἐστιν εἰδὼς τὰς κλίσεις τῶν καρδιῶν καὶ γινώσκων τίς ἐν πρώτοις
ἄξιος τάττεσθαι, καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ
μαθητῶν, ὡς πανταχοῦ σαφῶς ἀποδέδεικται. μετέπειτα γὰρ 7

18f vgl. c. 16, 3; S. 271, 4f

M U

6 τολμόντων M 16 ἀφ'] ἀπὸ M 17 γὰρ < U | παρὰ] ἀπὸ? * 19 Ναζαρὲθ M 20 ὄντως M | τὸν < U 22 vor Ναθαναὴλ + ὁ U 23 ὑπήντησε] παρῆν τότε M 24 ἵνα *] καὶ M U 25 πρώτη U | γέγεννηται M 26 μικροτέρου ὄντος U | δὲ *] γὰρ M U 27 αὐτοῖς < M | τοῦ < M | γεγένηται U 28 ἀφηγεῖτο γὰρ] ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀφηγεῖτο U | ἤδει ὁ κύριος *] ἔτι δὲ κατὰ U ὅτι δὲ κατὰ M 29 κλίσεις Pet.] κλήσεις M U 31 πανταχοῦ] πάντη U

ἐλθόντων αὐτῶν καὶ μεινάντων παρ᾽ αὐτῷ τὴν πρώτην ἡμέραν, ὡς ἔφην, τῇ δευτέρᾳ ὁδευσάντων, τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τοῦ θεοσημείου τοῦ πρώτου γενομένου, [καὶ] τινῶν συνόντων αὐτῷ (οὐ τοῦ Ἀνδρέου οὐδὲ τοῦ Πέτρου οὐδὲ τοῦ Ἰωάννου οὐδὲ τοῦ Ἰακώβου, ἀλλὰ τῶν περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον καὶ ἄλλων τινῶν, ὡς ἔστι συνιέναι), ἐξῆς λοιπὸν μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ καὶ ἀνελθεῖν 8
πάλιν εἰς Ναζαρὲτ κἀκεῖθεν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ καὶ ποιῆσαι μέρος τι τῶν σημείων, ἀνῆλθεν πάλιν εἰς Ναζαρὲτ καὶ ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ὅπου λέγει »πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς« καὶ τὰ ἑξῆς. ἦν δὲ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανείων τοῦτο γινόμενον μετὰ ἡμέρας τινάς. καὶ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην κατελθὼν πά|λιν 9 D474
εἰς Καφαρναοὺμ λοιπὸν κατῴκησεν, ὅτε ἡ τελεία κλῆσις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην γεγένηται, ἐλθόντος αὐτοῦ παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέθ. καὶ οὕτως ἡ πᾶσα ἀκολουθία ἀναλογεῖται, οὐ|δενὸς Ö80
ἀντιθέτου ὑπάρχοντος, | ἀλλὰ πάσης τῆς τῶν εὐαγγελίων πραγμα- P441
τείας τηλαυγεστάτης οὔσης καὶ ἐν ἀληθείᾳ κεκηρυγμένης.

Τί οὖν ἔδοξε τούτοις ⟨τοῖς⟩ τὸν ἴδιον νοῦν ἀπατήσασι καὶ τὴν αἵρεσιν 10
ταύτην τῷ βίῳ ἐξεμέσασιν ἀθετεῖν τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον;
δικαίως γὰρ ἄλογον τὴν αὐτῶν αἵρεσιν κεκλήκαμεν διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι αὐτοὺς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα θεὸν Λόγον τὸν διὰ Ἰωάννου κεκηρυγμένον. μὴ νοοῦντες γὰρ τὴν δύναμιν τῶν εὐαγγελίων φασί· πῶς 11
οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ εἰρήκασιν ὅτι φυγὰς ᾤχετο ἀπὸ προσώπου Ἡρῴδου

8f vgl. Luk. 4, 16ff — **12** vgl. Matth. 4, 12 — **22ff** vgl. unten c. 21, 15; S. 281, 2ff; beachte auch Origenes in Joh. X, 3; S. 172, 23ff Preuschen *λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παραδεχόμενοι τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια καὶ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν οἰόμενοι μὴ λύεσθαι διὰ τῆς ἀναγωγῆς, πρὸς ταῖς προειρημέναις ἡμῖν ἐπαπορήσεσιν περὶ τῶν τεσσεράκοντα τοῦ πειρασμοῦ ἡμερῶν οὐδαμῶς δυναμένων χώραν ἔχειν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, πότε γέγονεν ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ κύριος*; — **23ff** vgl. Matth. 2, 13ff

M U

1 *παρ᾽ αὐτῷ* hinter *μεινάντων* *] hinter *αὐτῶν* MU **2** *δευτέρᾳ* + ⟨*τε*⟩? * **3** [*καὶ*] * **4** *οὔτε* alle drei Mal M **4f** *ἀλλὰ τῶν—συνιέναι* < U **6** *λοιπὸν* < U **7** *Ναζαρὲθ* M **8** *σημείων* + *τοῦ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντος καὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου τὴν ἴασιν* U | *ἀναγνῶναι* U **9—12** *τοῦ προφήτου—τὸν Ἰωάννην* < U **9** *ὅπου* *] *ὅθεν* M **12** *κατελθεῖν* U **13** *λοιπὸν κατῴκησεν* < U | *ὅτε* + *τότε* U **14f** *ἐλθόντος—Γεννησαρὲθ* < U **15** *γεννησαρὲθ* M **16** *τῶν εὐαγγελίων* < U **16f** *πραγματείας*] *ἀληθείας* U **18—22** *τί οὖν—δύναμιν τῶν εὐαγγελίων* < U **18** ⟨*τοῖς*⟩ * **22** *πῶς*] *γὰρ οὕτως* U

ὁ Ἰησοῦς εἰς Αἴγυπτον καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐλθὼν κατέμεινεν εἰς Ναζαρέτ, εἶτα λαβὼν τὸ βάπτισμα ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέκαμψε καὶ μετὰ τὸ ἀνακάμψαι ἤρξατο κηρύττειν, 18. τὸ δὲ εὐαγγέ- 18, 1
λιον τὸ εἰς ὄνομα Ἰωάννου, φασί, ψεύδεται· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ὁ
Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ὀλίγα τινά, εὐθὺς λέγει
ὅτι γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. *καὶ οὐ μέμνηνται οἱ* 2
ἀφροσύνην ἑαυτοῖς ἐπισπώμενοι ὡς Ἰωάννης μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Λόγον
σάρκα γεγενῆσθαι καὶ ἐσκηνωκέναι ἐν ἡμῖν τουτέστιν ἄνθρωπον γεγο-
νέναι, καὶ ⟨αὐτὸς⟩ λέγει, ὅτι ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν
ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ· αὐτὸς ⟨γὰρ⟩ Ἰωάννης μαρ- 3
τυρεῖ λέγων τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰρηκέναι »οὗτός ἐστι περὶ οὗ
εἶπον ὑμῖν«, καὶ πάλιν ὅτι »τεθέαμαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖ-
νον ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ μένον ἐπ' αὐτόν«, καί »οὗτός ἐστιν ὁ
αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«. ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν κατὰ ἐπι- 4
λησμονὴν ὑφηγεῖται, παρέλειψε δὲ ὁ Ἰωάννης τὰ τῷ Ματθαίῳ πραγ-
ματευθέντα. οὐ γὰρ ἦν χρεία ἐκείνων οὐκέτι, ἀλλὰ τῆς τελείας
φράσεως πρὸς ἀντίρρησιν τῶν νομι|ζόντων ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο D475
Χριστὸν αὐτὸν κεκλῆσθαι καὶ υἱὸν θεοῦ, καὶ εἶναι μὲν πρότερον
ψιλὸν ἄνθρωπον, κατὰ προκοπὴν δὲ εἰληφέναι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ
θεοῦ προσηγορίαν. διὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμέλεται, (πάντων μὲν 5
μεγάλων ὄντων καὶ ἀναγκαίων, περιττότερον δὲ τῶν ἐπουρανίων),
ποιούμενος τὴν διήγησιν τῆς ἄνωθεν οἰκονομίας. λέγουσι δὲ τὸ 6
κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀδιάθετον εἶναι, ἐπεὶ μὴ ταῦτα ἔφη,

4f vgl. Joh. 1, 14 — **5f** vgl. Joh. 2, 1 — **11** Joh. 1, 30 — **12** Joh. 1, 33 — **13** Joh. 1, 29 — **23** zur Bedeutung von *ἀδιάθετος* = *unkanonisch* vgl. haer. 55,

M U

1 *κατέμενεν* U **1f** *Ναζαρὲθ* M **2** *εἶτα*] *καὶ μετὰ τὴν Ναζαρὲτ* U **4** *ὅτι* < M **5** *καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν* < M, vgl. Z. 8 | *τινὰ*] *ἄλλα* U **7f** *τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι—ἐσκηνωκέναι*] *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο λέγει*(!) *καὶ ἐσκήνωσεν* U **9** *καὶ ⟨αὐτὸς⟩ λέγει ὅτι* *] *καὶ λέγει* M *καὶ ὅτι* U **10** *ὑπ' αὐτοῦ* < M | *⟨γὰρ⟩* * **10f** *αὐτὸς—οὗτός ἐστι*] *Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυροῦντος μετὰ τὴν πάλιν ἐπάνοδον ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ· ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος ὅτι οὗτος ἐστι* U **14** *ὁρᾷς* + *καὶ* U **14f** *λησμονὴν* U **15** *ὁ Ἰωάννης* < U **15f** *πραγματευθέντα*] *εἰρημένα* M **16** *τελείας*] *θείας* U **18** *καὶ εἶναι μὲν πρότερον* < U **19f** *εἰληφέναι—προσηγορίαν*] *ἥκειν εἰς τὸ καλεῖσθαι υἱὸν θεοῦ* U **20** *ἐπιμελεῖται* U | *μὲν* + *οὖν* U **21f** *ποιούμενος τῶν ἐπουρανίων* U **22** *τὴν διήγησιν—οἰκονομίας*] *τὴν ἄνωθεν οἰκονομίαν* U **23** *ἀδιάθετον εἶναι* hinter *ἔφη* U | *ἐπειδὴ* U | *ταῦτα*] *τὰ αὐτὰ* U

λέγω δὲ τὰ κατὰ τὸν πειρασμὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ οὐκ ἀξιοῦσιν αὐτὸ δέχεσθαι, κατὰ πάντα πεπλανημένοι καὶ τυφλώττοντες τὴν διάνοιαν.

19. *Τέταρτος γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν κατὰ διαδοχὴν ἐλθὼν ὁ* **19, 1**
μακάριος Ἰωάννης, πρῶτος μὲν ὢν ἐν τῇ κλήσει μετὰ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν σὺν Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, τελευταῖος δὲ τοῖς χρόνοις εὐαγγελισάμενος, τὰ πρὸ αὐτοῦ καλῶς τεταγμένα οὐκ ἐμερίμνησεν ἐκθέσθαι, ἀλλὰ προλαμβάνει τῶν ῥηθέντων τὰ μὴ ῥηθέντα καὶ ⟨οὕτως⟩ διαλέγεται. ὁ Ματθαῖος γὰρ ἄρχεται ἀπὸ Ἀβραάμ, μετὰ **2**
δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ μετὰ δύο ἔτη τῆς γεννήσεως πάλιν | ποιεῖται τὴν P 442
ὑφήγησιν. Μάρκος δὲ ἄρχεται ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ⟨τὴν⟩ μεσότητα τῶν μετὰ τὴν ἀρχὴν ⟨οὐ⟩ διηγούμενος. Λουκᾶς δὲ ἀρχὴν πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐπήγαγε, τὴν περὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας πρὸ τοῦ ἐγκύμονα⟨ς αὐτὰς⟩ εἶναι γεγενημένην πραγματείαν.
Ἰωάννης δέ, ἔτι πρότερος μὲν ὢν τῇ κλήσει, ὕστερος δὲ τούτων **3**

2, 1 *κατὰ τὰς ῥητὰς γραφὰς καὶ ἐνδιαθέτους*, dazu Jülicher, ThLZ 1889 S. 169 E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 32[1]); anders (= *ungeordnet*) Zahn Gesch. d. neut. Kanons II 2, 971 (aber „*ungeordnet*“ paßt schon nicht zu der Begründung, daß etwas unterdrückt sei, und wäre nach dem *ψεύδεται* S. 275, 4 eine merkwürdige Abschwächung; auch die von Zahn RE[3] II 387, 20 mit Berufung auf S. 274, 16 vorgeschlagene Änderung in *ἀντίθετον* ist unannehmbar: an unserer Stelle müßte zu *ἀντίθετον* ein Dativ gefordert werden). Übrigens steht trotz des *λέγουσι* nicht fest, ob die Aloger selbst den Ausdruck *ἀδιάθετον* gebraucht haben; jedenfalls ist beachtenswert, daß auch die umschreibende Wiederholung von S. 274, 22 in c. 21, 15; S. 281, 2ff dieses Stichwort nicht enthält

M U

1 *λέγω δὲ—ἡμερῶν* < U **1f** *καὶ οὐκ—δέχεσθαι*] *καὶ μηδὲ δέχεσθαι αὐτοὺς αὐτὸ* U **2** *αὐτὸ*] *αὐτὰ* M | *πεπλασμένοι* M **4** *τῶν εὐαγγελιστῶν* < U **5** *Ἰωάννης* < U | *ὢν*] *ὧν* M **5f** *ἐν τῇ κλήσει—ἀδελφῷ αὐτοῦ* < U **6** *τελευταῖος δὲ τοῖς χρόνοις*] *ὕστερον δὲ τοῖς ἔτεσιν* U **8f** *καὶ διαλέγεται* < U **9** *⟨οὕτως⟩* * **10** *δὲ* < M | *ποιεῖσθαι* M **12** *Καίσαρος* < U | *⟨τὴν⟩* * | *⟨οὐ⟩* * | *διηγούμενος* < U **13** *ἐπήνεγκε* U **13f** *περὶ τῆς—πραγματείαν*] *πρὸ τῆς γεννήσεως ἐν τῇ συλλήψει τῆς γαστρὸς μαρίας καὶ τῆς ἐλισάβετ γεγονυῖαν* U **14** *ἐγκύμονα⟨ς αὐτὰς⟩* * **15** *πρότερος* Ausgg.] *προτέρου* M *πρότερον* U | *μὲν ὢν τῇ κλήσει* < U | *δὲ τούτων* < U

κηρύξας, ἐπισφαλίζεται τὴν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας πραγμα- Ö82
τείαν. πνευματικὰ γὰρ ἦν τὰ πλεῖστα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα, τῶν
σαρκικῶν ἤδη ἐπασφαλισθέντων. διὸ πνευματικῶς τὴν ὑφήγησιν 4
ποιεῖται τῆς ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς ἀνάρχου δωρεᾶς ἡμῖν ἐλθούσης,
κατὰ εὐδοκίαν ⟨δὲ⟩ πατρὸς ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας παρθένου οἰκονομη-
θείσης. καὶ τὸ ἀναγκαίως δὲ ζητούμενον οὐκ ἀπεσιώπησεν, ἀλλὰ 5
πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ⟨εἰσ⟩άγει | ὄντα D476
θεὸν Λόγον, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, ἐν σαρκὶ
δὲ ἐληλυθότα δι' ἡμᾶς ἐδήλωσεν, ἵνα ἀπὸ τεσσάρων εὐαγγελιστῶν
τὴν πᾶσαν γνῶσιν κατά τε τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἀκρι-
βῶς κατάσχωμεν.

20. Τελειωθέντων γὰρ πάντων τῶν κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ κατὰ **20, 1**
τὸν πειρασμόν, ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ λοιπὸν καὶ ὀλίγων ἡμερῶν ⟨χρό-
νον⟩, καθὼς πολλάκις εἶπον, διατρίψαντος ἔν τε τῇ Ναζαρὲτ καὶ ἐν
τοῖς ὁρίοις αὐτῆς καὶ περὶ τὴν Καφαρναούμ, μετά ⟨τε⟩ τὸ συναντῆ-
σαι τῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου * καὶ τῇ ἐπαύριον τινὰς τῶν
μαθητῶν συμπαρειληφότος, πρῶτον τοῦτο σημεῖον ἐν Κανᾷ πεποίηκε
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ Ἰωάννου, εἰκοστῇ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ
ἐπανόδου, καὶ ⟨ἄρχεται⟩ τοῦ κηρύγματος. οὔτε γὰρ πρὸ τοῦ πει- **2**
ρασμοῦ ἐν γάμῳ φάσκει τὸν Χριστὸν ἥκειν οὔθ' ὅλως τι τῶν

2 vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 7; S. 550, 25 Schwartz *τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον* — **12ff** vgl. S. 271, 4ff

M U

1 *κηρύξας*] *ἐλθὼν* U **2** *τὰ*[2] < U **3** *ἤδη* < M | *ἀσφαλισθέντων* M *ἐπισφαλισθέντων* U **5** ⟨*δὲ*⟩ * | *ἐν τῇ—παρθένου*] *ἐν τῇ ἁγία παρθένῳ ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ* U **5f** *οἰκονομηθείσης* < M **6—9** *καὶ τὸ ἀναγκαίως δὲ—δι' ἡμᾶς ἐδήλωσεν*] *καὶ οἱ λοιποὶ δὲ τὰ ἴσα τούτοις συμφώνως εἰπόντες ὧν ἦν χρεία ἐπεμελήσαντο· ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόσθεσιν* U **6** *ἀπεσιώπησεν* *] *ἐπεσιώπησεν* M **7** ⟨*εἰσ*⟩*άγει* *, vgl. S. 278, 8 **10** *γνῶσιν* < U **10f** *ἀκρίβειαν* U **13—19** *πειρασμὸν ἐλθόντος—τοῦ κηρύγματος*] *πειρασμὸν αὐτοῦ εὐθὺς ἐλθόντος καὶ συμπαρειληφότος τοὺς μαθητὰς τοῦτο πρῶτον σημεῖον πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ κηρύγματος ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας* U **13f** ⟨*χρόνον*⟩ * **14** *τὴν Ναζαρὲθ* M **15** ⟨*τε*⟩ * **16** * ⟨*ἀνακάμψαντος εἰς τὴν Γαλιλαίαν*⟩ *, ⟨*διελθόντος διὰ τοῦ Ἰορδάνου*⟩ Jül. **19** ⟨*ἄρχεται*⟩ *, nach S. 278, 1 vgl. S. 273, 1ff **20** *ἥκειν*] *ἐλθεῖν* M | *οὔθ' ὅλως*] *οὐ γὰρ ὅλως* U

θεοσημείων εἰργάσατο ⟨πρὶν⟩ ἢ τοῦ κηρύγματος ἤρξατο, εἰ μή τι ἃ λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιγνίῳ ὅτε παιδίον ἦν πεποιηκέναι. ἔδει 3
γὰρ καὶ παιδικὰ ἔχειν αὐτὸν σημεῖα, ἵνα μὴ πρόφασις γένηται ταῖς
ἄλλαις αἱρέσεσι λέγειν ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε⟨ν ὁ⟩ Χριστὸς εἰς
αὐτόν, ὅπερ ἐστὶν ἡ περιστερά· τοῦτο γάρ φασι διὰ τὴν ψῆφον τοῦ
ω καὶ ἄλφα, ὅ ἐστι περιστερά, ἐπείπερ ἔφη ὁ σωτήρ »ἐγώ εἰμι τὸ ᾱ
καὶ ἐγώ εἰμι τὸ ω̄«. διὸ καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς γεννήσεως 4
αὐτοῦ εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν ὁ Λουκᾶς εἰρηκότα πρὸς τὴν Μαριὰμ
ζητοῦσαν αὐτόν, ἡνίκα τοῖς διδασκάλοις προσδιελέγετο ἐν Ἱεροσολύ-
μοις· »οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι;«, ἵνα 5
πέσῃ ὁ λόγος τῶν λεγόντων ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος
υἱὸς γέγονεν θεοῦ, ἐλθούσης εἰς αὐτὸν τῆς περιστερᾶς, ἣν φασιν
εἶναι τὸν Χριστόν, καὶ ἵνα σαφῶς γνωσθῇ ὅτι ἄνωθεν ἐπεδήμησεν
ὁ θεὸς Λόγος καὶ ἐλθὼν ἐσαρκώθη ἀπὸ Μαρίας καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ
κατῆλθεν ἐπ᾽ αὐτὸν τὸ πνεῦμα, ἵνα σημάνῃ τίς ἐστιν ὁ | μαρτυρού- 6 P443
μενος ἀπὸ | τοῦ πατρὸς ὅτι »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, D477
αὐτοῦ ἀκούετε«, καὶ ἵνα γένηται τοῦτο ὑπόδειγμα τοῖς μέλλουσιν ἐν
αὐτῷ φωτίζεσθαι, ὅτι καταξιωθήσονται ⟨τῆς⟩ πνεύματος ἁγίου ἐν
τῷ λουτρῷ [τῆς] δωρεᾶς καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν διὰ τῆς χάριτος τῆς
ὑπ᾽ αὐτοῦ δοθείσης.

21. Ἀπὸ τότε δὲ τὰ τέλεια ἤρξατο ποιεῖν θεοσήμεια ἐν τῷ καιρῷ 21, 1
τοῦ κηρύγματος (»τοῦτο ⟨γὰρ⟩ πρῶτον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς,

1ff vgl. die *Παιδικὰ* (Thomasevangelium) Tischendorf ev. apocrypha ² — **4** vgl. haer. 28, 1, 5; I 314, 5 haer. 30, 3, 6 14, 1 16, 3; I 337, 7 351, 18ff 354, 2 — **5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 14, 6; I 140 Harvey (= Panarion haer. 34, 7, 2 II 15, 9f) — **6f** Apok. 1, 8 — **10** Luk. 2, 49 — **16** (Matth. 3, 17) Matth. 17, 5 — **22** Joh. 2, 11

M U

1 *εἰργάσατο* < U | *ἢ*] *καὶ* U | ⟨*πρὶν*⟩ * | *κηρύγματος* + *πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ὁ χριστὸς* U | *ἤρξατο*] *εἰργάσατο* U **2** *λέγεται—πεποιηκέναι*] *ἄδεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιδὶ πεποιηκέναι ὡς ἐν παιγνίῳ ὥς τινες φάσκουσι* U **2f** *ἔδει γὰρ*] *καὶ ἔδει τῶ μὲν ὄντι* U **3** *παιδαρικὰ* U | *αὐτὸν ἔχειν* U | *σημεῖα* < U **4** *λέγειν*] *ταῖς λεγούσαις* U | *ἦλθε⟨ν ὁ⟩* * **5—7** *τοῦτο γὰρ—τὸ ω̄* < U **5** *φασι* *] *φησι* M **7f** *τῆς γεννήσεως—τὸν Ἰησοῦν*] *σαφῶς δείκνυσιν* U **8—10** *ὁ Λουκᾶς—Ἱεροσολύμοις*] *ὁ Λουκᾶς ὅτι προσδιαλεγόμενος τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἔφη τῇ μαρία ὅτι* U **11—13** *βαπτίσματος—τὸν Χριστόν*] *βαπτίσματος κατέβη εἰς αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* U **12** *φασι* *] *φησι* M U **14** *θεὸς* < U | *ἐλθὼν* < U **16** *τοῦ* < M **17** *ὑπόδειγμα τοῖτο* M **18** ⟨*τῆς*⟩ * **19** [*τῆς*] * | *διὰ τῆς* < U **21** *ἀπὸ τότε*] *ἀφ᾽ ὅτου* U **22** ⟨*γὰρ*⟩ *

φησίν, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας), οὐχὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ὡς πολ- 2
λάκις ἔφην, ἀλλ᾽ ὅτε ἀνέκαμψεν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
μετὰ τὰς δύο ἃς παρ᾽ αὐτῷ ἔμειναν οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου,
οἱ ἀκούσαντες | καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ· ὡς εὐθὺς μετὰ τὰς δύο 3 Ö84
ἡμέρας, ἃς ἐποίησαν παρ᾽ αὐτῷ, ἐπιφέρει λέγων »καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν
Γαλιλαίαν καὶ εὑρὼν Φίλιππον εἶπεν· ἀκολούθει μοι«. εἶτα εὐθὺς 4
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. ἔδει γὰρ
αὐτὸν ἀπελθόντα εὐθὺς γάμων τελουμένων εἰς τὴν τιμὴν αὐτῶν
κληθῆναι, ἐπ᾽ εὐλογίᾳ τοῦ γάμου. καί φησι »γάμος ἐγένετο τῇ τρίτῃ 5
ἡμέρᾳ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, ἐκλήθη
δὲ καὶ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον«·
»καὶ ὑστερήσαντος, φησίν, οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· οἶνον 6
οὐκ ἔχουσι. καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω
*ἥκει ἡ ὥρα μου«. * μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κατὰ* 7
τὴν ἀκολουθίαν τοῦ πειρασμοῦ καὶ παραληφθῆναι εἰς Ἱερουσαλὴμ
καὶ στῆναι ἐπὶ τῷ πτερυγίῳ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀνε-
νεχθῆναι εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, ὅπερ παρὰ πολλοῖς λέγεται εἶναι τὸ
Θαβὼρ ὄρος, ὃ ἑρμηνεύεται Ἰταβύριον· τοῦτο δέ ἐστιν ἐν τῇ Γαλι-
λαίᾳ. ταύτην γὰρ τὴν ἀκολουθίαν ὁ Ματθαῖος ὑπέθετο, ὅς φησιν 8
»*ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης | παρεδόθη, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλι-* D478
λαίαν«. ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους ὁρμὴν ἀκριβῶς δηλώσας 9
πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ὄρους εἰπὼν καὶ τῶν βασιλειῶν ὧν ἔδειξε τῷ

5 Joh. 1, 43 — **9** Joh. 2, 1 — **12** Joh. 2, 3 — **14 ff** vgl. Matth. 4, 5 ff — **17 f** vgl. das Hebräerev. nach Origenes in Joh. II 12; S. 67, 19 ff Preuschen in Jerem. hom. 15, 4; S. 128, 26 ff Klostermann (sonst gilt der Thabor als Berg der Verklärung vgl. Origenes zu Ps. 88, 13; XIII 28 Lommatzsch Cyrillus Hieros. cat. XII 16; Migne 33, 744 B) — zu *Θαβὼρ = Ἰταβύριον* vgl. Eusebius Onomasticon S. 110, 20 Klostermann — **20** Matth. 4, 12 — **21 ff** Luk. 4, 5 ff

M U

1 *οὐχὶ* + ⟨*δὲ*⟩? * **3** *ἅσπερ ἔμειναν παρ αὐτῶ* U **4 f** lies *ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν μίαν ἡμέραν, ἣν ἐποίησαν ... ἐπιφέρει λέγων· »καὶ* ⟨*τῇ ἐπαύριον*⟩ *ἐξῆλθεν*? * **5** *ἐπιφέρει*] *ἐπεισάγει* U **7—10** *ἔδει γὰρ — Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας* < M, vgl. Z. 11 **8** *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* U **10** *ἐκεῖ* vor *ἡ μήτηρ* M **11** *οἱ μετ᾽ αὐτοῦ* < M | *γάμον* + *ἔδει γὰρ καὶ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν κληθέντα καταξιῶσαι ἐπ᾽ εὐλογία τοῦ γάμου* M, vgl. Z. 7 **12** *φησίν* < U **13** *σοι*] *σὺ* M **14—S. 280, 5** *μετὰ τὸ ἐλθεῖν — διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου*] *μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ καὶ διελθεῖν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου* U | * ⟨*τοῦτο δὲ ἐγένετο*⟩ * **15** *καὶ*] *τουτέστιν τοῦ*? * **19** *ὅς*] *ὡς*? * **21** *ἀπὸ τοῦ ὄρους*) lies *εἰς τὸ ὄρος*? *

κυρίῳ ὁ διάβολος, ὕστερον λέγει περὶ τοῦ πτερυγίου καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ὡς ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ Ναζαρέτ. συνῳδὰ δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει »καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ ἦλθεν εἰς τὴν Καφαρναούμ«. ἦλθε γὰρ εἰς Ναζαρὲτ κἀκεῖθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς **10** τὸν Ἰωάννην, καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου πάλιν τὴν ὁρμὴν ἔσχεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἔνθα ἀνετέθραπτο, πρὸς τὴν μητέρα ἐν Ναζαρέτ, ἐκεῖ τε παραμείνας δύο ἡμέρας, ὅτε καὶ οἱ περὶ Ἀνδρέαν παρ' αὐτῷ ἔμειναν, λοιπὸν ἠπείγετο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν τοῦ κηρύγματος ἄρξασθαι· καὶ ἔμεινε μὲν δύο ἡμέρας διὰ τὸ **11** διὰ χρόνου ἥκειν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ οὓς ἤδη παρείληφε μαθητάς, καὶ ἀπολύσας τοὺς δύο τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εὐθὺς ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸ κήρυγμα καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ θεοσημείου τοῦ ἐν τῷ γάμῳ ἐπιτελεσθέντος. βλέπε γὰρ πῶς ἐπασφαλίζεται **12** ⟨ἡμᾶς⟩ ὁ λόγος, ὡς Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς μαρτυρεῖ λέγων ὡς παρῳχηκότος ἤδη τοῦ ἔργου ὅτι »κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν εἶπέ μοι· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὗτός ἐστιν«. ἀποστέλλων γὰρ ὁ πατὴρ τὸν Ἰωάννην **13** βαπτίζειν τοῦτο αὐτῷ τὸ σημεῖον ἐδωρήσατο, ἵν' ὅταν | ἴδῃ, ἐπιγνῷ P444 τὸν ἄνωθεν τῷ κόσμῳ ἀποσταλέντα σωτῆρα καὶ εὐεργέτην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

Ἀνατρέπονται τοίνυν οἱ τοιοῦτοι αἱρεσιῶται ἀπὸ τῆς ἀληθείας **14** τῶν θείων γραφῶν καὶ τῆς ἀκριβείας, μάλιστα ἀπὸ τῆς συμφωνίας τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων. οὐ γάρ τις τῶν εὖ φρονούντων

2 Luk. 4, 14. 16 — **3** Matth. 4, 13 — **4 ff** vgl. oben c. 16, 3 ff; S. 271, 4 u. c. 24, 4; S. 293, 19 ff c. 30, 4; S. 302, 1 ff — **15** Joh. 1, 33

M U

2 *Ναζαρὲθ* M **3** *Ναζαρὲθ* M **4** *Ναζαρὲθ* M **5** *διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου*] naheliegend wäre *ἀπελθεῖν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου*; vgl. jedoch c. 25, 3; S. 294, 22 u. c. 30, 7; S. 302, 15 | *πάλιν* < U **6** *ἐσχηκότος* M | *οἰκεῖα* + *ἀπελθὼν* U, vielleicht hinter *Ναζαρέτ* (Z. 7) einzusetzen | *ἀνετράφη* U **7** *Ναζαρέθ* M | *ἐκεῖ τε*] *καὶ* U | *ἡμερῶν* U **7 f** *ὅτε καὶ—ἔμειναν* < U **8** *λοιπὸν—σωτηρίας*] *λοιπὸν ἐπειγομένου εἰς τὴν σωτηρίαν* U **9** *ἕνεκεν* < U | *ἄρξασθαι* + *ἐπιμελεῖσθαι* U **10** *ἥκειν*] *αὐτὸν ἐλθεῖν* M | *ἔχοντα* M | *ἤδη* < M **11** *καὶ* < U | *δύο τοὺς* < M **11 f** *ἐξελθεῖν* u. hinter *Γαλιλαίαν* U **12** *διὰ*[2] < U **14** ⟨ἡμᾶς⟩ * | lies *ὁ* ⟨*θεῖος*⟩ *λόγος*? * | vor *Ἰωάννης* + *ὁ* M **14 f** *παροχηκότος* U **15** *ἔργου*] *λόγου* U **16** *καταβαῖνον*] *ἐρχόμενον ἐπ αὐτὸν* u. hinter *περιστερᾶς* gestellt U **19** vor *τῷ κόσμῳ* + *ἐν* U **21** *αἱρεσιῶται* < U **22** *θείων* *] *τοιούτων* M U **23** *εὐαγγελιστῶν* U

ἀποβάλοιτο τὰ τῷ ἁγίῳ πνεύματι διὰ τῶν θείων εὐαγγελίων ἀκριβῶς
πάντη πεπραγματευμένα. κἄν τε γὰρ λέγωσιν, ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος 15
καὶ | Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταὶ διηγήσαντο περὶ τοῦ σω- D479
τῆρος ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἐποίησεν
ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος καὶ μετὰ τὸν πειρασμὸν ἀκούσας
ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παρα-
θαλάσσιον, ὁ δὲ Ἰωάννης ψεύδεται μὴ εἰπὼν περὶ τούτων, ἀλλ' 16
εὐθὺς ἀπὸ πρώτης, ὅτε ἦλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ τὰ
ἄλλα ὅσα † λέγει αὐτὸν πεποιηκέναι, φανήσονται κατὰ πάντα [κατὰ]
τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελίων ἠγνοηκότες. Ἰωάννης γὰρ ὁ εὐαγγε- 17
λιστὴς πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην σημαίνει τὸν
κύριον μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ * πρὸς αὐτὸν ἐληλυθέναι.
πῶς γὰρ Ἰωάννου παραδοθέντος ἐνεδέχετο ἔτι τὸν σωτῆρα πρὸς
αὐτὸν πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην; οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι οἱ 18
ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν
Ἰωάννην διηγοῦνται ἀκριβῶς λέγοντες· »ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι
παρεδόθη ὁ Ἰωάννης, καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ κατῴκησεν εἰς Καφαρ-
ναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον«. καὶ ὁρᾷς ὅτι κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάντα
τοῖς τέτρασιν εὐαγγελισταῖς συμφώνως εἴρηται. καὶ γὰρ καὶ φαί- 19
νεται ⟨κατὰ⟩ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν διηγούμενος ὁ Ἰωάννης, ὅτι μετὰ
τὸ ποιῆσαι τὸ πρῶτον σημεῖον τὸν σωτῆρα καὶ ἐλθεῖν εἰς Καφαρ-
ναούμ, ποιῆσαί τε ἐκεῖ τινα σημεῖα ἀναβῆναί τε εἰς Ναζαρὲτ καὶ
ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον, παραδοθέντος λοιπὸν τοῦ βαπτιστοῦ ἦλθεν
καὶ κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ ⟨οὐ⟩ πολλὰς ἡμέρας. αὗται δέ εἰσιν 20
αἱ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανείων καὶ τὴν ἐπὶ Καφαρναοὺμ καὶ
ἐπὶ Ναζαρὲτ ἔλευσιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὸ Πάσχα
ἄνοδον καὶ ⟨τὸ⟩ πάλιν ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰωάννην ὅπου ἐβάπτιζεν εἰς
Αἰνὼν ⟨ἐγγὺς⟩ τοῦ Σαλήμ. οὕτω γὰρ λέγει »μετὰ τοῦτο κατῆλθεν 21
εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ

2f vgl. Matth. 4, 1. 12f u. Par. — **16** Matth. 4, 12f — **23f** vgl. Joh. 2, 12 — **26** vgl. Joh. 2, 13 — **27** vgl. Joh. 3, 23 — **28** Joh. 2, 12

M U (bis *πεπραγματευμένα* Z. 2)

1 *ἀποβάλοιτο* *] *ἀποβάλλοιτο* M *ἀποβάλλοι* U | *ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις* U **2** *πάντη* < M | *πεπραγματευμένα*] *εἰρημένα* M **2**—S. **283, 19** *κἄν τε γὰρ*—*ἀφικνεῖται* < U **6f** *παραθαλάσσιον* *, vgl. Z. 18 u. S. 282, 3] *παρὰ θάλασσαν* M **8** zu *ἀπὸ πρώτης* vgl. S. 262, 20 **9** † *λέγει*] lies wohl ⟨*διηγεῖται,*⟩ *λέγων* * | *αὐτὸν* *] *περὶ αὐτοῦ* M | [*κατὰ*] Dind. **12** * ⟨*αὖθις*⟩ * **17** *Ναζαρὲθ* M **20** ⟨*κατὰ*⟩* **24** ⟨*οὐ*⟩ *, vgl. S. 282, 1 **27** ⟨*τὸ*⟩* **28** ⟨*ἐγγὺς*⟩ Dind., vgl. S. 282, 15

ἐκεῖ ἔμειναν | οὐ πολλὰς ἡμέρας«· (οὔπω γὰρ ἐδήλου τὴν τελείαν D480
καταμονὴν περὶ ἧς ὕστερον εἶπεν ⟨ὅτι⟩ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν
Ἰωάννην ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον.)
»καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων (ὡς λέγει) καὶ ἀνέβη εἰς Ἱερο- 22
σόλυμα ὁ Ἰησοῦς καὶ εὗρεν τοὺς πωλοῦντας ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς βόας
καὶ τὰ πρόβατα καὶ ⟨τὰς⟩ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημέ-
νους«. καὶ μετὰ τὸ ἐκβαλεῖν τοὺς αὐτοὺς κερματιστὰς καὶ τοὺς 23
πωλοῦντας τὰς περιστερὰς καὶ τὰ ἄλλα, καὶ εἰρηκέναι· ἄρατε ταῦτα
ἔνθεν καὶ μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, καὶ
ἀκηκοέναι παρ᾽ αὐτῶν »τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς;«
καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
ἐγείρω αὐτόν«, ὅτε Νικόδημος ἦλθε πρὸς αὐτόν, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν
πολλὰ φησίν »ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν 24
γῆν καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ᾽ αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν. ἦν δὲ καὶ Ἰωάν-
νης ⟨βαπτίζων⟩ ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλήμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν
ἐκεῖ· οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης«. τοῦ 25
δὲ Ἰωάννου πολλὰ εἰπόντος, ὅτι »ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν«,
εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον »ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤκουσαν οἱ
Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ⟨ἢ⟩ Ἰωάν-
νης (καίτοι γε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ᾽ οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ), ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν γῆν καὶ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλι-
λαίαν. ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας«· ὅτε ἐπὶ τῷ 26
φρέατι ἐκαθέσθη καὶ τῇ Σαμαρείτιδι διελέχθη καὶ ἀνήγγειλεν ἡ
Σαμαρεῖτις περὶ αὐτοῦ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ
Σαμαρεῖται καὶ παρεκάλουν αὐτὸν μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς »καὶ ἔμεινεν
ἐκεῖ δύο ἡμέρας καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ.«
»μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν« »καὶ ἦν τις 27
βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς | ἠσθένει ἐν Καφαρναούμ«, ὅτε εἶπεν αὐτῷ ὁ D481
Ἰησοῦς »πορεύου· ὁ υἱός σου ζῇ« καὶ ἐπίστευσεν καὶ ἰάθη ὁ παῖς.
καὶ λέγει τὸ εὐαγγέλιον »⟨τοῦτο⟩ δεύτερον πάλιν σημεῖον ἐποίησεν ὁ
Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν«. »μετὰ τοῦτο 28
ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων (οἶμαι δὲ ὅτι περὶ ἄλλης ἑορτῆς Ἰουδαίων
λέγει, ἢ Πεντηκοστῆς ἢ σκηνοπηγιῶν) καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσό-

2 vgl. Matth. 4, 12f — **4** Joh. 2, 13f — **7ff** vgl. Joh. 2, 15—19 — **12** vgl. Joh. 3, 1ff — **13** Joh. 3, 22—24 — **18ff** Joh. 4, 1—4 — **22ff** vgl. Joh. 4, 5ff — **25** vgl. Joh. 4, 39—41 — **27** Joh. 4, 43 — Joh. 4, 46 — **29** Joh. 4, 50 — **30** Joh. 4, 54 — **32** Joh. 5, 1

M

2 ⟨ὅτι⟩ * **6** ⟨τὰς⟩ * **11** εἰπεῖν *] εἶπεν M **15** ⟨βαπτίζων⟩ * **19** ⟨ἢ⟩ **30** καὶ + ⟨τότε⟩? * | ⟨τοῦτο⟩ *

λυμα«, ὅτε ἐπὶ τῆς προβατικῆς κολυμβήθρας ἐλθὼν ἐν σαββάτῳ ἰάσατο τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτεσιν ἐν ἀσθενείᾳ παραλελυμένον. ἀπ᾽ ἐντεῦθεν λοιπὸν πληρωθέντος τοῦ δεκτοῦ ἐνιαυτοῦ ἤρξαντο 29
αὐτὸν διώκειν ἐξότε τὸν ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας παραλυτικὸν ἰάσατο
5 ἐν σαββάτῳ· εἶτα πάλιν λέγει »ἐπὶ πλεῖον ἐδίωκον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ«. πῶς οὖν οὐ καταγνωστέαι 30
αἱ αἱρέσεις ἐλλιπῆ ποιοῦσαι τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα; »ἴσον« γὰρ
[φασίν] »ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ«, λέγει τὸ εὐαγγέλιον. »μετὰ δὲ 31
10 ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος, ἠκολούθει δὲ αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὁρῶντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. ἀνῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκεῖ ἐκαθέζετο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ⟨ἐγγὺς⟩ τὸ Πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων.« λοιπὸν ὡς λέγει τὰ ἄλλα εὐαγγέλια, 32
15 παραδοθέντος τοῦ Ἰωάννου ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον· ὡς καὶ αὐτὸς Ἰωάννης συνῳδὰ τοῖς ἄλλοις εὑρίσκεται λέγων. τοῦ γὰρ Πάσχα ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἢ Ἀπριλλίῳ γινομένου ἐξ ἅπαντος δείκνυνται ἄλλοι ὄντες καιροὶ ἐν οἷς ὁ σωτὴρ μετὰ τὸν πειρασμὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀφικνεῖται.

20 22. Κατηγοροῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ, 22, 1
μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι, φησίν, ὁ Ἰωάννης ἔφη δύο Πάσχα
τὸν σωτῆρα πεποιηκέναι | ἐν περιόδῳ ἐνιαυτῶν δύο, οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγε- D482
λισταὶ περὶ ἑνὸς Πάσχα διηγοῦνται. καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ ἰδιῶται ὅτι 2
οὐ μόνον δύο Πάσχα ὁμολογεῖ τὰ εὐαγγέλια, ὡς πανταχόθεν ἐδεί-
25 ξαμεν, ἀλλὰ δύο μὲν πρῶτα λέγει καὶ αὐτὸ δὲ ἐν ᾧ πέπονθεν ὁ

3 vgl. Joh. 5, 16 — **5** Joh. 5, 18 — **9** Joh. 6, 1—4 — **15** Matth. 4, 12f — **21** die zwei Passah: Joh. 2, 13ff u. 11, 55ff — **23ff** Es ist beachtenswert, daß Epiph. in der Berechnung der Lehrtätigkeit Jesu (3 Passah = $2^1/_4$ Jahre) mit Africanus (vgl. Ed. Schwartz Abh. Gött. Ges. 1895 S. 28ff) gegen Eusebius ($3^1/_2$ Jahre dem. ev. VIII 2, 108; S. 387, 17ff Heikel) zusammengeht, während er mit Eusebius gegen Africanus den Tod Christi ins 18. Jahr des Tiberius setzt, vgl. unten S. 292, 15 u. Eusebius-Hieronymus Chronik S. 174, 14ff Helm

M U (von *κατηγοροῦσι* Z. 20 an)

1 *προβατικῆς* am Rand nachgetragen M **9** *[φασίν]* * **13** *⟨ἐγγὺς⟩* * **21** *αὐτοῦ τοῦ]* *τοῦ αὐτοῦ* U | *περὶ δύο πάσχων* U **22** *πεποιηκότα* U | *ἐν περιόδῳ—δύο* < U **23** *πάσχα ἑνὸς* U | *διηγοῦνται* < U | *οἴδασιν* U **24f** *ὡς πανταχόθεν ἐδείξαμεν* < U

σωτὴρ ἄλλο Πάσχα, ὡς εἶναι τρία Πάσχα ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν ἕως τοῦ σταυροῦ.

Γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγού- 3
στου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων ἐν ὑπατείᾳ τοῦ αὐτοῦ Ὀκτανίου Αὐγούστου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ὡς ἔχει τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ὑπατάρια. κεῖται γὰρ ἐν αὐτοῖς οὕτως· »τούτων ὑπατευόντων, *φημὶ* 4
δὲ Ὀκτανίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ἐγεννήθη Χριστὸς τῇ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τροπῆς καὶ τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας προσθήκης.« *ταύτην δὲ τὴν* 5
ἡμέραν ἑορτάζουσιν Ἕλληνες, φημὶ δὲ οἱ εἰδωλολάτραι, τῇ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἰανουαρίων, τῇ παρὰ Ῥωμαίοις καλουμένῃ Σατουρνάλια, παρ' Αἰγυπτίοις δὲ Κρόνια, παρὰ Ἀλεξανδρεῦσι δὲ Κικέλλια. τῇ γὰρ 6
πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἰανουαρίων τοῦτο τὸ τμῆμα γίνεται, ὅ ἐστι τροπή, καὶ ἄρχεται αὔξειν ἡ ἡμέρα τοῦ φωτὸς λαμβάνοντος τὴν προσθήκην, πληροῖ δὲ δεκατριῶν ἡμερῶν ἀριθμὸν εἰς τὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων, ἕως ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως προστιθεμένου τριακοστοῦ ὥρας ἑκάστῃ ἡμέρᾳ· ὡς καὶ ὁ παρὰ τοῖς Σύροις 7
σοφὸς Ἐφραΐμ ἐμαρτύρησε τούτῳ τῷ λόγῳ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεσι λέγων ὅτι »οὕτως γὰρ ᾠκονομήθη ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

4 ff vgl. unten § 18 u. c. 24, 1 ff; S. 292, 20 ff, dazu Ancoratus c. 60, 3; I 71, 6 f Panarion haer. 78, 10, 1 de mens. ac pond. 13; S. 165, 8 f Lagarde — **7 ff** über die von Epiph. benutzte Konsulsliste vgl. unten zu c. 22, 24; S. 290, 5. In den Nebenzeugen ist jedoch unser Eintrag bereits auf den 25. Dez. (desselben Jahres!) geschoben, vgl. Consularia Constant. MG auct. antiqu. IX 218 *his consulibus* (sc. Octaviano XIII et Silano) *natus est Christus die* VIII *kal. Jan.* — **13** die *Κικέλλια* sonst nur noch im Canopusdekret Dittenberger syll.² 56, 64 erwähnt; dort aber in den Choiak, genauer vor den *περίπλους τοῦ Ὀσείριος* am 29. Choiak, verlegt — **20 ff** die Schrift selbst ist nicht erhalten, vgl. jedoch Ephrem Syrus hymn. 1 in Epiph. Strophe 11; I 10 Lamy: *der Leuchtende* (d. h. die Sonne) *siegte und zeichnete das Geheimnis ab durch die Stufen, die er emporstieg. Zwölf*

M U (bis Z. 3)

1 *ἄλλο πάσχα ὡς εἶναι* < U **1—3** *ἀπὸ τοῦ χρόνου—ἕως τοῦ σταυροῦ*] *τῶν ἐν τῷ κηρύγματι πεπραγματευμένων· εὐθὺς γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ὡς ὁ Λουκᾶς φησὶν ἦν ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα· ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Ἡλὶ καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω· γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ κτέ* folgt S. 288, 19 ff U **9** am Rand *Ἰαννοναρίῳ ξ* M **9 f** am Rand *δεκεμβρίου κε* M **12** *Ἰαννοναρίων* M | *τῇ . . . καλουμένῃ Σατουρνάλια* *] *τὴν . . . καλουμένην Σατουρναλίαν* M **14** *Ἰαννοναρίων* M

παρουσία, ἡ κατὰ σάρκα γέννησις εἴτ' οὖν τελεία ἐνανθρώπησις, ὃ καλεῖται Ἐπιφάνεια, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπὶ δέκα τριῶν ἡμερῶν διαστήματι· | ἐχρῆν γὰρ καὶ τοῦτο τύπον γενέσθαι ἀριθμοῦ τοῦ D 483
αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δώδεκα μαθητῶν, ὃς
5 ⟨τὸν⟩ τῶν δεκατριῶν ἡμερῶν τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπλήρου ἀριθμόν«. *πόσα τε ἄλλα εἰς τὴν τούτου τοῦ λόγου ὑπόθεσίν τε καὶ* 8
μαρτυρίαν, φημὶ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, γέγονέν τε καὶ γίνεται. καὶ γὰρ καὶ μέρος τι τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι ὁμολογεῖν
οἱ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας ἀρχηγέται καὶ ἀπατηλοὶ εἰς τὸ ἐξα-
10 *πατῆσαι τοὺς πεισθέντας αὐτοῖς εἰδωλολάτρας ἐν πολλοῖς τόποις*
ἑορτὴν μεγίστην ἄγουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τῶν Ἐπιφανείων, εἰς τὸ
ἐπὶ τῇ πλάνῃ ἐλπίσαντας μὴ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν. πρῶτον μὲν 9
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐν τῷ Κορείῳ ⟨οὕ⟩τω καλουμένῳ· ναὸς δέ ἐστι
μέγιστος τουτέστιν τὸ τέμενος τῆς Κόρης. ὅλην γὰρ τὴν νύκτα
15 *ἀγρυπνήσαντες ἐν ᾄσμασί τισι καὶ αὐλοῖς τῷ εἰδώλῳ ᾄδοντες καὶ*
παννυχίδα διατελέσαντες μετὰ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων κλαγγὴν κατέρ-
χονται λαμπαδηφόροι εἰς σηκόν τινα ὑπόγαιον καὶ ἀναφέρουσι ξόανόν 10
τι ξύλινον ⟨ἐν⟩ φορείῳ καθεζόμενον γυμνόν, ἔχον σφραγῖδά τινα
σταυροῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου διάχρυσον καὶ ἐπὶ ταῖς ἑκατέραις χερσὶν
20 *ἄλλας δύο τοιαύτας σφραγῖδας καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δυσὶ γονάτοις*

Tage sind es her, seitdem er aufstieg, und dieser heutige Tag ist der dreizehnte, ein vollkommenes Geheimnis (Sinnbild) *des Sohnes und seiner Zwölf,* auch Cosmas Indicopl. Topogr. christ. V; Migne 88, 197 B *ἐξ ἀρχαιόθεν δὲ ἡ ἐκκλησία, ἵνα μὴ τὰς δύο ἑορτὰς ὁμοῦ ποιοῦσα λήθην ποιήσῃ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἐνομοθέτησε μεσάζειν δώδεκα ἡμέρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανείων* — **12 ff** vgl. K. Holl, Der Ursprung des Epiphanienfestes (Sitz. Ber. Berl. Akad. 1917 S. 402 ff); dort auch die ältere Literatur; dazu Weinreich u. Boll Arch. f. Religionswiss. Bd. 19 S. 174 ff u. S. 190 f — **18 ff** die Kreuze sind schwerlich ägyptische Henkelkreuze, dagegen spricht ihre Zahl (sieben statt nur eines) und ihre Anbringung an der Stirn und auf den Knien; zum siebenmaligen Umzug vgl. auch Plutarch de Is. et Os. c. 52; 372 C *ἔτι δὲ τὴν βοῦν ⟨ἑπτάκις?⟩ ὑπὸ τροπὰς χειμερινὰς περὶ τὸν ναὸν περιφέρουσι . . . τοσαυτάκις δὲ περίεισιν ὅτι τὴν ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν ἐπὶ τροπὰς θερινὰς πάροδον ἑβδόμῳ μηνὶ συμπεραίνει*

M

1 *παρουσία* + ⟨*τουτέστιν*⟩? * | *εἴτουν* Dindorf] *ἤτουν* M **2 f** *ἐπὶ δέκα τριῶν ἡμερῶν διαστήματι* *] *ἐπὶ δέκα τρισὶν ἡμέραις διαστήματος* M **5** ⟨*τὸν*⟩ * **9** *θρησκίας* M **11** *εἰς τὸ* + ⟨*αὐτοὺς*⟩? * **13** *Κορίω* M | ⟨*οὕ*⟩*τω* *] *τῶ* M **18** ⟨*ἐν*⟩ * | *φορίω* M | *ἔχον* Dind.] *ἔχων* M

ἄλλας δύο, ὁμοῦ δὲ [τὰς] πέντε σφραγῖδας ἀπὸ χρυσοῦ τετυπωμένας καὶ περιφέρουσιν αὐτὸ τὸ ξόανον ἑπτάκις κυκλώσαντες τὸν μεσαί-, τατον ναὸν μετὰ αὐλῶν καὶ τυμπάνων καὶ ὕμνων καὶ κωμάσαντες καταφέρουσιν αὐτὸ αὖθις εἰς τὸν ὑπόγαιον τόπον. ἐρωτώμενοι δὲ ὅτι τί ἐστι τοῦτο τὸ μυστήριον ἀποκρίνονται καὶ λέγουσιν ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ σήμερον ἡ Κόρη (τουτέστιν ἡ παρθένος) ἐγέννησε τὸν Αἰῶνα. τοῦτο δὲ καὶ ἐν Πέτρᾳ τῇ πόλει (μητρόπολις δέ ἐστι τῆς 11
Ἀραβίας, ἥτις ἐστὶν Ἐδὼμ ἡ ἐν ταῖς γραφαῖς γεγραμμένη) ἐν τῷ ἐκεῖσε εἰδωλείῳ οὕτως γίνεται, καὶ Ἀραβικῇ διαλέκτῳ ἐξυμνοῦσι τὴν παρθένον, καλοῦντες αὐτὴν Ἀραβιστὶ | Χααμοῦ τουτέστιν Κόρην D484

6f zu *Αἰὼν* vgl. die Abbildung des Phönix mit der Beischrift *Αἰὼν* auf alexandrinischen Münzen des Antoninus Pius (Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Alexandria Pl. XXVI 1004) Suidas s. v. *Ἡραΐσκος* I 872 Bernhardi *τὸ ἄρρητον ἄγαλμα τοῦ Αἰῶνος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεχόμενον, ὃν Ἀλεξανδρεῖς ἐτίμησαν Οσιριν ὄντα καὶ Ἄδωνιν ὁμοῦ* Lydus de mens. IV 2; S. 64, 6ff Wünsch *Λογγῖνος δὲ Αἰωνάριον αὐτὸν* (den Janus) *ἑρμηνεῦσαι βιάζεται ὡσεὶ τοῦ Αἰῶνος πατέρα . . . ὅθεν ὁ Μεσσαλᾶς τοῦτον εἶναι τὸν Αἰῶνα νομίζει. καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς πέμπτης τοῦ μηνὸς τούτου ἑορτὴν Αἰῶνος ἐπετέλουν οἱ πάλαι*, auch Hippolyt refut. V 8, 40; S. 96, 14ff Wendland *ὁ ἱεροφάντης . . . ἐν Ἐλευσῖνι . . . τελῶν τὰ μεγάλα καὶ ἄρρητα μυστήρια βοᾷ καὶ κέκραγε λέγων· ἱερὸν ἔτεκε πότνια κοῦρον, Βριμὼ Βριμόν, τουτέστιν ἰσχυρὰ ἰσχυρόν* und 45; S. 97, 17ff *αὕτη γάρ ἐστιν ἡ παρθένος, ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα καὶ συλλαμβάνουσα καὶ τίκτουσα υἱόν, οὐ ψυχικὸν οὐ σωματικὸν ἀλλὰ μακάριον Αἰῶνα Αἰώωνν* u. die von Weinreich a. a. O. S. 174 behandelte Inschrift aus Eleusis — **8ff** vgl. Cosmas in carm. Greg. Naz. Migne 38, 464 (= schol. Bodlej. Lobeck Aglaophamus II 1227) *ταύτην ἦγον* (+ *ἐτήσιον* schol. Bod.) *ἔκπαλαι δὲ τὴν ἡμέραν ἑορτὴν Ἕλληνες καθ' ἣν* (+ *ἐτέχθη Χριστὸς ἡμέραν αὐξίφωτον καλοῦντες*). *ἐτελοῦντο* (+ *δὲ* schol. Bod.) *κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν* [*ἐν* < schol. Bod.] *ἀδύτοις τισὶν ὑπεισερχόμενοι, ὅθεν ἐξιόντες ἔκραζον· ἡ Παρθένος ἔτεκεν* (*τέτοκεν* schol. Bod.), *αὔξει φῶς. ταύτην Ἐπιφάνιος ὁ μέγας τῆς Κυπρίων ἱερεύς φησι τὴν ἑορτὴν καὶ Σαρρακηνοὺς ἄγειν τῇ παρ' αὐτῶν σεβομένῃ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὲ Χαμαρᾶ* (*Χαβαρα* schol. Bod.) *τῇ ἑαυτῶν προσαγορεύουσιν γλώττῃ*, dazu J. H. Mordtmann, Zeitschr. deutsch-morg. Ges. 1875 S. 99ff Wellhausen, Skizzen und Vorarb. 3, 45ff Dalman, Petra I 49ff Cumont, Comptes rend. de l'acad. des inscr. et b.-l. 1911. S. 292ff R. Eisler, Philologus 1909 S. 118ff u. Arch. f. Rel. W. 1912 S. 628 (doch ist zu betonen, daß Epiphanius — ob mit Recht oder Unrecht — hier nicht den 25. Dez., sondern den 6. Januar meint). — **7ff** vgl. auch Panarion haer. 55, 1, 9 (Verehrung des Moses in Petra) — **10f** *Χααμοῦ* ist richtig und nicht in *Χααβοῦ* zu ändern; B. Moritz (der Sinaikult in heidnischer Zeit Abh. Gött. Ges. 1916 S. 18) hat ܟܠܡܘ als (allerdings männlichen!) Personennamen auf zahl-

M

1 [*τὰς*] *

εἴτ᾽ οὖν παρθένον καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον Λουσάρην τουτέστιν μονογενῆ τοῦ δεσπότου. τοῦτο δὲ καὶ ἐν Ἐλούσῃ γίνεται τῇ πόλει κατ᾽ ἐκείνην τὴν νύκτα, ὡς ἐκεῖ ἐν τῇ Πέτρᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ἐκ πολλῶν δὲ ἠναγκάσθημεν παραστῆσαι διὰ τοὺς ἀπειθοῦντας 12
ὅτι τὰ Ἐπιφάνεια καλῶς εἴρηται ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ σωτῆρος ἡ ἐν Βηθλεὲμ γενομένη, ὀγδόῃ ὥρᾳ γεννηθέντος αὐτοῦ καὶ ἐπιφανέντος τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ κόσμῳ διὰ τῆς τῶν ἀγγέλων μαρτυρίας· ἐπεφάνη δὲ καὶ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσήφ. ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ὥρᾳ 13
καὶ ὁ ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῖς μάγοις πρὸ δύο ἐτῶν τῆς αὐτῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ Βηθλεὲμ ἀφίξεως, ὅτε καὶ ἀκριβῶς ὁ Ἡρῴδης ἐπυνθάνετο ⟨παρ᾽⟩ αὐτῶν τῶν μάγων τὸν χρόνον τοῦ φανέντος ἀστέρος καὶ ἤκουσε παρ᾽ αὐτῶν ὅτι ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, ὃ καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα τῶν Ἐπιφανείων ἐποιεῖτο τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ τὸν Ἡρῴδην λέγειν »τοῦ φανέντος ἀστέρος«. διὸ τῶν μὲν 14
λεγόντων ὅτι »ποῦ ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὁ τεχθεὶς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ«, ὁ Ἡρῴδης οὐ περὶ ψιλοῦ ὀνόματος ἀνθρώπου βασιλέως τὸ πρᾶγμα ἐσκόπησε. διανοηθεὶς γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ θαυμάσας ὅτι 15
πολλοὶ βασιλεῖς ἐγεννήθησαν ἐν Ἱερουσαλήμ, πρῶτος Σαοὺλ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, δεύτερος Δαυὶδ ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ τούτου υἱὸς Σολομῶν, υἱὸς δὲ τοῦ Σολομῶντος Ῥοβοὰμ καὶ τούτου υἱοὶ κατὰ διαδοχήν, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ ἑνὶ τούτων γεννηθέντι ἀστὴρ ἐφάνη οὐδὲ ἔλευσις μάγων ἐγένετο ἐπὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τὸν γεννηθέντα βασιλέα ἀλλ᾽ ἢ τότε μόνον, — ὅθεν τοῦτο σκεψάμενος [τις] καὶ τὴν διά-

reichen Inschriften nachgewiesen; zur Sache vgl. Joh. Damasc. de haeres. c. 101; Migne 94, 764 A/B *οὗτοι μὲν οὖν* (sc. *οἱ Σαρακηνοὶ*) *εἰδωλολατρήσαντες καὶπροσκυνήσαντες τῷ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ ἣν δὴ καὶ Χαβὰρ τῇ ἑαυτῶν ἐπωνόμασαν γλώσσῃ, ὅπερ σημαίνει μεγάλη* Bartholomäus Edess. confut. Agar. Migne 104, 1385C *ὃν οἱ Ἄραβες δοκιμάζετε, ⟨ὃν⟩ τὸ ἑωσφόρον ἄστρον, Ζεβὼ Ἀφροδίτη Κρόνον καὶ Χαμὰρ λέγετε.* — Die Übersetzung von *Λουσάρης* mit *μονογενὴς τοῦ δεσπότου* ist falsch; Dalman Petra I 49 erklärt das Wort mit „*der von Schara*“, anders = Dūšar-ra, sumerisch = Allbesieger O. Schröder, Zeitschr. f. Assyr. XXX S. 284 ff

2 zu Elusa vgl. Hieronymus vita Hil. c. 25; Migne 23, 41 B *vadens* (*Hilarion*) *in desertum Cades ... pervenit Elusam eo forte die, quo anniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. colunt autem illam ob Luciferum, cuius cultui Saracenorum natio dedita est* — **10** vgl. Matth. 2, 7 — **15** Matth. 2, 2

M

1 ἤτουν M **4** ἠναγκάσθημεν + ⟨τοῦτο⟩? * **6** ἡ *] τῆς M | γενομένη Dind.] γενομένης M **11** ⟨παρ᾽⟩ * **19** ἐγεννήθησαν] wohl nicht in ἐγενήθησαν zu ändern **20 f** Σαλομῶν u. Σαλομῶντος M **24** [τις] *

νοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἠκόντισε, μαθὼν ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο οὐκ ἀνθρώπου ἐστίν, ἀλλὰ κυρίου μόνου. διὸ οὐκέτι 16
περὶ βασιλέως | ἠρώτα ἐπιγείου ἢ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ Χριστοῦ, D 485
λέγων τοῖς γραμματεῦσι καὶ ἱερεῦσι »ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται;« καὶ
ἤκουσε παρ᾽ αὐτῶν »ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας«· καὶ παρὰ μὲν τούτων ἐρωτήσας τὸν τόπον ἔγνω, παρὰ δὲ τῶν μάγων τὸν χρόνον.
καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μάγοι μετὰ διετίαν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῶν 17
Ἐπιφανείων εἰς Βηθλεὲμ ἐγένοντο καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκαν, [καὶ]
τὴν σμύρναν καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν λίβανον. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ
ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανείων αἱ ἀρχαὶ γεγόνασι πολλῶν [πραγμάτων]
σημείων τῆς ἐπιφανείας. αὕτη δὲ ἦν ἡ ἡμέρα, ὡς ἄνω προεῖπον καὶ 18
πολλάκις ἀναγκάζομαι λέγειν, ἐν ὑπατείᾳ Ὀκτανίου Αὐγούστου τὸ
τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ τῇ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων,
μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας αὐξήσεως, ἥτις
ἐστὶν ἀπὸ τῆς τροπῆς τῆς χειμερινῆς τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρὸ ὀκτὼ
καλανδῶν Ἰανουαρίων ἕως αὐτῆς τῆς γενεθλίου καὶ Ἐπιφανείων
ἡμέρας διὰ τὸν προδηλωθέντα τύπον, αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ τῶν
δώδεκα αὐτοῦ μαθητῶν τὸν τρισκαιδέκατον ἀριθμὸν πληρούντων.

Γεννᾶται οὖν ὁ σωτὴρ τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου
βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, ὑπατείᾳ τῇ προγεγραμμένῃ, μετὰ εἰκοσιεννέα 19
ἔτη τῆς Αὐγούστου | πρὸς Ἰουδαίους συναφείας· βασιλεύει δὲ Αὔ-
γουστος δεκατρία ἔτη πρὶν ἢ τὴν Ἰουδαίαν τελείως συναφθῆναι Ö 86
Ῥωμαίοις. ἦν δὲ καὶ ἐξότε ἐβασίλευσεν Αὔγουστος ἐπὶ τέσσαρσιν
ἔτεσιν τῆς αὐτοῦ βασιλείας πλείω ἐλάσσω φιλία μὲν Ῥωμαίων πρὸς 20
Ἰουδαίους καὶ συμμαχία πεμπομένη καὶ ἐπίτροπος καθιστάμενος

4 Matth. 2, 4 — **5** Matth. 2, 5 — **11ff** vgl. S. 284, 4ff u. 290, 5ff — **20ff** Epiph. folgt hier einer eigenartigen, von Eusebius abweichenden Rechnung, wohl der des Africanus. Das Jahr, das er für die völlige Unterwerfung der Juden angibt, ist das Jahr 31 v. Chr. — **23—27** vgl. S. 289, 12f (auch haer. 20, 1, 5; I 225, 8ff); gemeint ist die Zeit des Antipater

M U (von Z. 20 *γεννᾶται* an)

6 *χρόνων* (trotz *τὸν*) M **8** [*καὶ*] * **10** [*πραγμάτων*] * **13** *Ἰαννουαρίων* M **14** *ἥτις* bezieht sich auf *αὐξήσεως*, nicht auf *ἡμέρα* Z. 11 **16** *Ἰαννουαρίων* M; am Rand *τῇ κ̄ε̄ τοῦ δεκεμβρίου* M **18** *πληρούντων* *] *πληροῦντα* M **19** *οὖν*] *μὲν γὰρ* U | *τῷ* < M **20f** *ὑπατείᾳ—συναφείας*] *ὅπερ ἦν ῥωμαίων πρὸς ἰουδαίους συναφείας εἰκοστὸν ἕνατον ἔτος* U **21** *δὲ*] *μὲν γὰρ* U **22** *τρισκαίδεκα* U | *συναφθῆναι τελείως* U **23f** *ἐπὶ τέσσαρσιν ἔτεσιν*] *μετὰ ἔτη τέσσαρα* U **24** vor *τῆς* + *ἀπὸ* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* M

καὶ μέρη φόρων Ῥωμαίοις τελούμενα * ἐπὶ πέντε ἔτεσι πλείω ἐλάσσω,
ἕως ὅτου τέλεον παρεδόθη ἡ Ἰουδαία καὶ ὑπόφορος αὐτοῖς γεγένηται,
ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰούδα ἀρχόντων καὶ Ἡρῴδου ἐξ ἐθνῶν καταστα- 21
θέντος, προση|λύτου μέντοι γε, εἶτα Χριστοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθ- D486
λεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐλθόντος τε ἐπὶ τὸ κήρυγμα, ληξάντων τῶν ἀπὸ
Ἰούδα καὶ Ἀαρὼν χριστῶν ἡγουμένων, διαρκεσάντων ἕως Ἀλεξάνδρου
χριστοῦ ἡγουμένου καὶ Σαλίνας τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας· ἐφ' οἷς ἐπλη-
ρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ, τό »οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ
ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς
προσδοκία ἐθνῶν«, ὅ ἐστιν ὁ γεννηθεὶς κύριος. ταῦτα πάντα ἐτε- 22
λειοῦτο ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς ἐν Βηθλεέμ, ἣ ἐγένετο ἐν
τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς πάσης βασιλείας Αὐγούστου, ὃ ἦν
μετὰ πέμπτον ἔτος τῆς ἐπιτροπῆς Ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς Ἡρῴδου,
ὅτε φιλία ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους καὶ μέρη δομάτων, | καὶ μετὰ P445
τὴν ἐπιτροπὴν Ἀντιπάτρου τὴν ἀπὸ ἕκτου Αὐγούστου ἕως ἑνάτου
αὐτοῦ, Ἡρῴδου [τε] κατασταθέντος ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους καὶ μέρους
φόρων διδομένου ἕως τρισκαιδεκάτου ἔτους, ὃ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς
βασιλείας Ἡρῴδου κατασταθέντος ὑπὸ Αὐγούστου· μετὰ δὲ τὸ τέταρ- 23
τον ἔτος Ἡρῴδου λοιπὸν τελείως παραδοθείσης τῆς Ἰουδαίας ἕως
τριακοστοῦ τρίτου ἔτους Ἡρῴδου, Αὐγούστου δὲ τεσσαράκοντα δύο
ἔτη πληρώσαντος, κρατηθείσης ⟨τε⟩ τῆς πάσης Ἰουδαίας, ὡς ἔφην,

1 vgl. Z. 16ff; mit *ἐπὶ πέντε ἔτεσιν* ist die (erste) Zeit des Herodes gemeint — **4ff** vgl. Panarion haer. 20, 1, 6ff; I 225, 13ff u. haer. 29, 3, 2f; I 323, 9ff; dazu Eusebius-Hieronymus Chronik S. 160, 1ff Helm — **6** vgl. Panarion haer. 29, 3f; I 323, 14ff u. Eusebius-Hieronymus Chronik S. 148, 12ff Helm u. S. 152, 11ff — **8** Gen. 49, 10

M U

1 * ergänze nach Z. 16f etwa ⟨*καὶ πάλιν μέρη φόρων διδόμενα*⟩ * | *ἐπὶ*] *ἔτει* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* U **2** *ὅτου*] *τοῦ* M | *ὑπὸ φόρον* U | *αὐτοῖς* < U | *γεγένηται* + *τελειότατα* U **4** *γεννηθέντος Χριστοῦ* M **4f** *ἐμβηθλεὲμ* U **5** *τε* < M **5f** *τῶν ἀπὸ Ἰούδα καὶ Ἀαρὼν*] *καὶ* U **6** *χριστῶν* *] *χρηστῶν* M U **7** *χρηστοῦ* M < U | *Σαλλίνας* M *Σααλίνας* U **7—10** *ἐφ' οἷς—κύριος* < U **10** vor *ταῦτα* + *ἅτινα* U **10f** *ἐτελεῖτο* U **11** *ἐμβηθλεὲμ* U | *ἣ ἐγένετο* < U **12** *ὃ* *] *ὃς* M U **13** *μετὰ πέμπτον ἔτος*] *ἕνατος ἐνιαυτὸς ἀπὸ* U **14—18** *καὶ μετὰ τὴν—Ἡρῴδου κατασταθέντος*] *καὶ τέταρτον ἔτος κατασταθέντος* U **15** *ἐννάτου* M **16** [*τε*] * **17** *διδομένου* *] *διδομένων* M | **19** *Ἡρῴδου* + *ἐπιτροπῆς τε πέντε ἐτῶν πλείω ἢ ἐλάσσω ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ* U | *τελέως* M | *τελείως* hinter *Ἰουδαίας* U | *παραδοθέντος* U **20f** *Αὐγούστου—πληρώσαντος*] *τριακοστοῦ δευτέρου ἔτους Αὐγούστου πληρώσαντος* U **21** ⟨*τε*⟩ *

μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὴν εἰκοσιεννέα ἔτη ὑπόφορον Ῥωμαίοις, καὶ μετὰ τὸ καταστα-
θῆναι ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον Ἡρῴδου πατέρα, μετά τε τὸ Ἡρῴδην βασιλέα κατα-
σταθῆναι ὑπὸ Αὐγούστου ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ αὐτοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας.

ᾱ. Ταῦτα δὲ ἐπραγματεύθη ἐν ὑπατείᾳ Ὀκτανίου Αὐγούστου τὸ **24**
τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ ὑπάτου, ὡς πολλάκις ἔφην, ἥντινα
ὑπατείαν διεδέξαντο αἱ ὑποτεταγμέναι ὑπατεῖαι ἀκολούθως οὕτως·
β̄. Λεντούλου καὶ Πίσωνος. | D487
γ̄. Λουκίου Καίσαρος καὶ Παύλου.
δ̄. Οὐινδικίου καὶ Οὐάρου.
ε̄. Λαμίου καὶ Σερουιλίου Νοννίου.
ϛ. Μάγνου Πομπηίου καὶ Οὐαλερίου.
ζ̄. Λεπίδου καὶ Ἀρουγκίου.
η̄. Καίσαρος καὶ Καπίτωνος.
θ̄. Κρητικοῦ καὶ Νερούα.
ῑ. Καμίλλου καὶ Κυϊντιλλιανοῦ. | O88
ιᾱ. Καμήρου καὶ Σαβίνου.
ιβ̄. Δολαβέλλα καὶ Σιλανοῦ.
ιγ̄. Λεπίδου καὶ Ταύρου.

5—S. 291, 18 vgl. zu S. 284, 7; Epiph. benützt eine Konsulsliste, die sich mit der in den sog. Consularia Const. und im Chronicon pasch. überlieferten (MG. auct. antiqu. IX 218ff, vgl. XI 197ff) aufs engste berührt. Die gemeinsamen Fehler der drei Zeugen dürfen selbstverständlich nicht verbessert werden. Die Liste geht von 2 v. Chr. bis 28 n. Chr. — **11** hinter *Λαμίου καὶ Σερουιλίου Νοννίου* sind in allen 3 Zeugen die Konsuln des Jahres 4 n. Chr. ausgefallen; der Mangel wird wieder eingebracht durch die Spaltung bei ιε̄ u. ις̄ — **14** *η̄ Καίσαρος καὶ Καπίτωνος*] Germanicus Caesar u. C. Fonteius Capito sind in Wirklichkeit die Konsuln von 12 n. Chr.; die Umstellung ist allen Zeugen gemeinsam

M U

1 *ποιῆσαι*] *γενέσθαι*? * | *εἴκοσι ἐννέα*] *ἐννέα* M **2f** *μετά τε τὸ* *] *μετὰ δὲ τὸν* M *μετ' αὐτὸν δὲ* U **3** *ἀπὸ* M **3f** *ἐν τῷ — Αὐγούστου* < U **3** *δεκάτῳ* *, vgl. 289, 16] *δωδεκάτω* M **6** *ὡς πολλάκις ἔφην* < U **8** *Λεντούλλου* M U | *Πίσσωνος* u. + *τὸ δεύτερον* U **9** *Καίσαρος* < M **10** *Οὐινδουκίου* U | *Οὐάρου*] *Οὐρμίλου* M **11** *Λαμμία* U | *Σερολίου* M *Σερουιουλίου* U | *Νοννίου* *] *Νομμίου* U < M *Nonniano* Cons. Const. **12** *Πομπηίου* < M | *Οὐαλερίνου* M **15** *Κρητίου* M **16** *Καμίρλου* M **17** *Καμίρλου* M **18** *Σιλουανοῦ* M **19** nach *Λεπίδου καὶ Ταύρου* + ιδ̄ *Καίσαρος καὶ Σκιπίωνος* M d. h. die unter η̄ schon gebrachten Konsuln des Jahres 12 n. Chr. sind hier (ebenso im Chron. pasch.) an der richtigen Stelle noch einmal eingetragen; in Folge davon sind die nächsten Zahlen (bis ις̄) in M um 1 zu hoch

ιδ. Φλάγκου καὶ Σιλανοῦ.
ιε. τῶν δύο Σέξτων.
ις. Πομπηΐου Μάγνου καὶ Ἀπουληίου.
ιζ. Βρούττου καὶ Φλάγκου.
ιη. Ταύρου καὶ Λίβωνος.
ιθ. Κράσσου καὶ Ῥούφου.
κ. Τιβερίου Καίσαρος τὸ δεύτερον καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ δεύτερον.
κα. Σιλανοῦ καὶ Βάλβου.
κβ. Μεσσάλα καὶ Γράτου.
κγ. Τιβερίου Καίσαρος τὸ τρίτον καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ τρίτον
κδ. Ἀγρίππου καὶ Γάλβου.
κε. Πολλίωνος καὶ Οὐέτερος.
κς. Κεθήγου καὶ Οὐάρου.
κζ. Ἀγρίππου τὸ δεύτερον καὶ Λεντούλου Γάλβου. | P 446
κη. Γετουλικοῦ καὶ Σαβίνου.
κθ. Κράσσου καὶ Πίσωνος.
λ. Σιλανοῦ καὶ Νερούα.

23. Καὶ ὁρᾷς ὅτι τριακονταετής ἐστιν χρόνος. διὸ ἐφιλοτιμησά- **23**, 1
μεθα τὰς καθεξῆς ὑπατείας ἀκριβῶς θέσθαι, εἰς τὸ τοὺς διερχομένους
ἰδεῖν ὅτι οὐκ ἔστιν τι | παραπεποιημένον ἐν τῷ θείῳ δόγματι τῆς D 488
ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας τὰ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ κεκήρυκται.
τίς γὰρ ἀριθμήσας τὰς μὴ δυναμένας σφαλῆναι καθ' εἱρμὸν ὑπατείας **2**
οὐ καταγνώσεται τῶν νομιζόντων διαφωνίαν εἶναι ἐν τῷ τῶν ἐτῶν

2f die beiden Sexti u. Pompeius Magnus-Apuleius sind in Wirklichkeit nur ein Paar, die Konsuln des Jahres 14 n. Chr.

M U

1 ιδ] ιε M | *Σιλουανοῦ* U **2** nach *Σιλανοῦ* ohne Zahl angereiht *τῶν δύο Σέξτων*, dann ις *Πομπηίου καὶ Ἀπουληίου* M; die im Text befolgte Zählung von U wird durch das Chron. pasch. bestätigt **3** *Πομπιίου* U | *Μάγνου* < M **5** *Λίβονος* M **7** vor *Δρούσου* die Zahl κα, aber trotzdem Z. 9 wieder κα U | *Δρούσσου* M | *Γερμανοῦ* < M **9** *Γάλβου* M **11** *Δρούσσου* M **12** *Βάλβου* U **13** *Πουλλίωνος* U | *Οὐέτερος*] *Οὐίκτορος* M **14** *Καθήγου* U **15** *Λεντούλλου* MU **16** *Γετουλλικοῦ* U **17** *Πείσωνος* *Πίσωνος* + Α (verlesen für Α, die Zahl des nächsten Gliedes) M **18** λ < M, vgl. zu Z. 17 | hinter *Νερούα* ohne Zahl angefügt *Τῶν δύο Γεμινῶν* M (als Zusatz erwiesen durch S. 292, 9ff 293, 17 295, 13 299, 13: danach hat unsere Liste mit Silanus und Nerva aufgehört) **20** *τὸ τοὺς*] *τόπους* M **23** *γὰρ* < M

ἀριθμῷ τῷ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ᾀδομένῳ; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ **3**
ἔπεσον αἱ πρότερον περὶ Οὐαλεντῖνον καί τινας ἄλλους αἱρέσεις, αἱ
μυθωδῶς ἀναγραψάμεναι τοὺς τριάκοντα | αἰῶνας, οὓς ἐνόμισαν Ö 90
ἀπεικάζειν τοῖς τοῦ σωτῆρος ἔτεσιν, ἵνα δῆθεν δύνωνται τῶν παρ'
αὐτοῖς αἰώνων καὶ ἀρχῶν ἀναγράφειν τὴν μυθοποιίαν. εὑρίσκεται **4**
γὰρ ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας
πάσχων ὁ μονογενὴς ἀπαθὴς ὢν ἄνωθεν θεὸς Λόγος, σάρκα δὲ
⟨προσλαβὼν καὶ⟩ ἀναδεξάμενος ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, ἵνα τὸ τοῦ θανά-
του καθ' ἡμῶν χειρόγραφον λύσῃ. μετ' ἐκείνην γὰρ τὴν ὑπατείαν **5**
τὴν ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει αὐτοῦ σημαινομένην ἄλλη ὑπατεία γέγονεν,
λεγομένη τῶν δύο Γεμινῶν· εἶτα ἄλλη ὑπατεία Ῥούφου καὶ Ῥουβελ-
λίωνος, καὶ οὕτως ἐνεστώσης τῆς ὑπατείας τῆς μετὰ τὴν ὑπατείαν
⟨Ῥούφου καὶ⟩ Ῥουβελλίωνος, ἥτις ὕστερον ἦλθεν Οὐιννικίου κα-
λεῖσθαι καὶ Λογγίνου Κασσίου, ⟨ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ αὐτοῦ ἔτει
ὅπερ ἦν⟩ ὀκτωκαιδέκατον Τιβερίου Καίσαρος, πάσχει ὁ σωτὴρ [ἐν]
τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων. καὶ ἐλήλεγκται τούτων **6**
ἁπάντων ἡ πλάνη, εὑρισκομένης σαφῶς τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν
διδασκαλίας, ὡς οὐ μόνον δύο χρόνων περίοδοι ἑορτῆς Πάσχων ἐν
τοῖς εὐαγγελίοις ἐμφέρονται, ἀλλὰ καὶ τριῶν.

24. Γεννηθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τουτέστιν **24, 1**

1f vgl. Panarion haer. 31, 14, 3; I 406, 17 — **8f** vgl. Kol. 2, 14 — **11** wie S. 291, 2f das der Sexti, so ist hier wieder das Konsulat der beiden Gemini, Rufus (= Fufius) und Rubellio, in zwei zerlegt; auch darin stimmt Epiph. mit den beiden Nebenzeugen Cons. Const. und Chron. pasch. zusammen, vgl. MG auct. antiqu. IX 220

M U

2 περὶ Οὐαλεντῖνον—ἄλλους < U | αἱ[2] < M **3** μυθώδους M | ἀναγραψαμένους M | τριάκοντα] τέσσαρας M **3f** οὓς—ἔτεσιν] καὶ τὰ ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν τοῦ σωτῆρος παρ' αὐτῶν ἀλληγορηθέντα U **4** δυνηθῶσι U **5** ἀναγράφειν] lies wohl παραστῆσαι * **6** ἐνσαρκώσεως (neben παρουσίας) U **8** ⟨προσλαβὼν καὶ⟩ * | παθεῖν + κατεδέξατο U **8f** τοῦ θανάτου τὸ U **9** γὰρ] δὲ U **10** αὐτοῦ, sc. Christi] Αὐγούστου M **11** vor λεγομένη + ὑπατεία U **12** ἐνεστώσης] μεσαζούσης U **13** ⟨Ῥούφου καὶ⟩ * | Οὐιννικάου M **13f** καλεῖσθαι *] καλουμένη MU **14** Κασσίου < M **14f** ⟨ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ αὐτοῦ ἔτει ὅπερ ἦν⟩ * **15** ὀκτωκαιδέκατον—Καίσαρος < U | [ἐν] * **18** περίοδοι Dind.] περιόδοις M περίοδος U | ἑορτῆς < U **19** ἐμφέρεται U **20** περὶ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα U | Ἰαννουαρίῳ M

πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων — ἥτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη Ἰανουαρίου ἑσπέρα εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσα, κατ᾽ Αἰγυπτίους Τυβὶ ἑνδεκάτη, κατὰ Σύρους εἶτ᾽ οὖν Ἕλληνας Αὐδυναίου ἕκτη, κατὰ Κυπρίους εἶτ᾽ οὖν Σαλαμινίους πέμπτου πέμπτη, κατὰ Παφίους | D 489
Ἰουλίου τεσσαρεσκαιδεκάτη, κατὰ Ἄραβας Ἀλεὼμ μία καὶ εἰκάς, κατὰ Καππάδοκας Ἀταρτᾶ τρισκαιδεκάτη, κατὰ Ἀθηναίους Μαιμακτηριῶνος πέμπτη, κατὰ Ἑβραίους Τηβὴθ πέμπτη· ἔδει γὰρ καὶ ἐνταῦθα πληρω- 2
θῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου εἰρημένον »εἰσῆλθεν πρὸς ἡμᾶς ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ« (λέγει δὲ τὴν Χριστοῦ τελείαν ἐνανθρώπησιν) »τῇ πέμπτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πέμπτου«, ὡς τότε παρ᾽ Ἑβραίοις ἐτελέσθη· ὃ πρῶτον μὲν τῇ ψήφῳ τῶν Ἑβραίων ἐχρῆν πληρωθῆναι, 3
ᾗ καὶ πολλοὶ τῶν ἐθνῶν ἀκολουθήσαντες, φημὶ δὲ Ῥωμαῖοι, πέμπτην αὐτὴν ἑσπερινὴν εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσαν ἐπιτελοῦσι, Κύπριοι δὲ πέμπτην αὐτὴν [τὴν] ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἄγουσιν, Αἰγύπτιοι δὲ φύσει καὶ Σαλαμίνιοι καὶ αὐτὸν τὸν μῆνα πέμπτον ἄγουσιν, ὡς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς ἀγο|μένου νέου ἔτους πέμπτον αὐτὸν Ö 92
τάττουσι — διῆλθεν οὖν τὰς προειρημένας ὑπατείας εἰκοσιεννέα πλήρης, 4
*εἰς δὲ τὴν τριακοστὴν ὑπατείαν, λέγω δὲ *, περὶ τὸν ⟨ἓν⟩δέκατον μῆνα ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην | καὶ ἐβαπτίσθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τῷ* P 447
τριακοστῷ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου γεννήσεως, πρὸ ἓξ εἰδῶν Νοεμ- 5
βρίων, τουτέστι κατὰ Αἰγυπτίους Ἀθὺρ δωδεκάτη, κατὰ Ἕλληνας

1 ff zu den Monatsangaben vgl. W. Kubitschek, Die Kalenderbücher von Florenz, Rom und Leyden (Denkschr. Wiener Akad. B. 57. 1915) S. 74 ff 91 ff; dort weitere Schriften über die einzelnen Fragen — **8 ff** wo? (einzige vergleichbare Stelle Sach. 7, 3) — **18 ff** vgl. oben c. 16, 1 ff; S. 270, 14 ff u. c. 30, 10; S. 303, 4

M U

1 Ἰαννουαρίων M | *πέμπτη* ist nicht mit Kubitschek zu beanstanden; der Gesamtausdruck *πέμπτη — ἐπιφώσκουσα* bezeichnet ganz richtig die Mitternacht zwischen 5. u. 6. Januar; vgl. Z. 12 f u. S. 298, 19 **2** Ἰαννουαρίου + *μηνὸς* U | *ἑσπέρα — ἐπιφώσκουσα* < U **4** Σαλαμινίους M **5** Ἰουλίου] Ἰουναῦ M | *ἀλσὼν* M **6** *ἀταρταβὰ* M **7** *κατὰ Ἑβραίους τιβιὴθ ιγ, κατὰ ἀθηναίους μεμακτηρίωνος ζ* U; aber vgl. die Reihenfolge S. 294, 4 f | *Τηβὴθ* *] *Τηβὶθ* M *τιβιὴθ* U **7—17** *ἔδει γὰρ — τάττουσιν* < U **13** *ἐπιτελοῦσι* *] *ἐπιτελοῦντες* M **14** *πεμπτέτην* M | [*τὴν*] * **17** *διῆλθεν* * (sc. *ὁ Ἰησοῦς*), vgl. S. 294, 19] *παρῆλθεν* MU | *οὖν* < U | *πλήρης* (indecl.) *] *πλήρεις* MU **18** *λέγω*] *φημὶ* U | * ⟨*τὴν τοῦ Σιλανοῦ καὶ Νερούα*⟩ * | ⟨*ἓν*⟩*δέκατον* * **19 f** *τοῦ τριακοστοῦ ἔτους* U **20** *αὐτοῦ* < U **21** *τουτέστι* vor *κατὰ Αἰγυπτίους* *] hinter *δωδεκάτῃ* MU

Δίου ὀγδόῃ, κατὰ Σαλαμινίους τοὺς καὶ Κωνσταντιέας τρίτου Χοιὰκ ἕκτῃ, κατὰ Παφίους Ἀπογονικοῦ ἑκκαιδεκάτῃ, κατὰ Ἄραβας Ἀγγαθαλβαεὶθ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι, κατὰ Μακεδόνας Ἀπελλαίου ἑκκαιδεκάτῃ, κατὰ Καππάδοκας Ἀρατατὰ πεντεκαιδεκάτῃ, κατὰ Ἀθηναίους Μεταγειτνιῶνος ἑβδόμῃ, κατὰ Ἑβραίους Μαρεσουὰν ἑβδόμῃ, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ τὸ ἅγιον κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, ὡς πολλάκις ἔφην, ὧδέ πως λέγον »ἦν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσήφ«· [καὶ] ἀπ' ἐντεῦθεν ἀπὸ Ἀθὺρ δωδεκάτης »κηρύττοντος αὐτοῦ τὸν δεκτὸν ἐνιαυτὸν κυρίου« κατὰ τὰ ἐν τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ | προειρημένα ὅτι »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέν με κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως«. D490

25. *Ὡς ἀληθῶς γὰρ ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν, τουτέστιν μὴ ἀντιλεγόμενον. τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτὸν μετὰ ⟨τὸ⟩ τριακοστὸν ἔτος τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐκήρυσσε καὶ πάντες κατεδέχοντο, καὶ οὔτε Ἰουδαῖοι ἀντέλεγον οὔτε ἔθνη οὔτε Σαμαρεῖται, ἀλλὰ πάντες ἡδέως ἤκουον αὐτοῦ. ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ἄνεισιν εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι καὶ διελθεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ καὶ ἃς προείπαμεν εἴκοσι ἕως τοῦ πρώτου σημείου καὶ ἐκλέξασθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· ἀνακάμψας ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην καὶ διελθὼν διὰ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, ἐπὶ τὴν Ναζαρὲτ πορευόμενος ἀνέβη δηλονότι εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς ἐκέκραγε λέγων »εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω«, καὶ οὕτως ἀπῆλθεν εἰς Ναζαρὲτ καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ εἰς τὰ μέρη Τύρου. καὶ πληρωθέντος τοῦ πρώτου ἐνιαυτοῦ πάλιν ἄνεισιν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ λοιπὸν ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ ἐφοβήθησαν· ἐν ᾗ ἑορτῇ ἔλεγεν ὅτι »οὐκ ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην«. οὐ γὰρ ἐψεύδετο, μὴ γένοιτο.* 25, 1 2 3 4 5

7 Luk. 3, 23 — **9** vgl. Luk. 4, 16ff — **10** Luk. 4, 18 — **22** mit *διελθὼν διὰ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος* ist wohl Joh. 6, 1 gemeint; vgl. c. 30, 7; S. 302, 15 *διαβῆναι ἐπὶ τὴν λίμνην εἴτ' οὖν θάλασσαν Γεννησαρὲτ* — **23f** Joh. (7, 14) 7, 37 — **28** Joh. 7, 8

M U

2f ἀγγαθααβαεὶθ M ἀγαθαλβαεὶθ U **3** εἰκὰς M **4f** μεταγειτνιῶν M μεταγιτνίων U **6f** ὡς πολλάκις ἔφην < U **7** ὁ < U | εἶναι < U **8** ἐνομίζετο + εἶναι U | [καὶ] * **14** γὰρ < M **15** ⟨τὸ⟩ * **20** καὶ ἃς—σημείου < U **22** διὰ] ἐπὶ U **23** Ναζαρὲθ M **25** Ναζαρὲθ M | τὴν² < U **26f** τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ πρώτου M **28f** οὐ καταβαίνω U

»μεσαζούσης γὰρ τῆς ἑορτῆς ἦλθε« φησί »καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα«,
»καὶ | ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ἐζήτουν πιάσαι; καὶ ἰδοὺ ἐν παρ- Ö 91
ρησίᾳ λαλεῖ· μὴ ἄρα ἔμαθον οἱ ἱερεῖς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;
ἀλλὰ οἴδαμεν οὗτος πόθεν ἐστί«. μυστηριωδῶς γὰρ καὶ πνευματικῶς 6
αὐτοῦ διαλεγομένου τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς οὐκ ἤδεισαν τί ἔλεγεν. | P 448
ἔλεγε γὰρ αὐτοῖς μὴ ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ ἑορτῇ ἐκείνῃ
μηδὲ εἰς τὸν σταυρόν, τοῦ | τελειῶσαι τέως τὴν οἰκονομίαν τοῦ D 491
πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τὸ μυστήριον καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στῆναι καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι· ἅτινα ἐπλήρου πάντα ἐν τῇ
ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. καὶ μετὰ ταῦτα ὡς πληρωθέντος τοῦ διετοῦς 7
χρόνου μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν αὐτοῦ γέννησιν ἀπὸ Νοεμβρίου
μηνὸς καὶ ἀπὸ Ἰανουαρίου μηνὸς καὶ [τῶν] ἐπέκεινα, λοιπὸν ἐν τῷ
τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου [ἐνδημίας, μετὰ τὸ ὑπερ-
βῆναι αὐτὸν τὰς δύο ὑπατείας, ἃς ἔφημεν, τῶν τε δύο Γεμινῶν καὶ
τὴν Ῥούφου καὶ Ῥουβελλίωνος, λοιπὸν ἐν τῇ τρίτῃ ὑπατείᾳ, ἐν τῷ 8
τρίτῳ μηνὶ αὐτῆς, μετὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον ἐν Μαρτίῳ
μηνὶ τελειοῖ τὸ τοῦ πάθους μυστήριον ὁ ἀπαθὴς θεὸς Λόγος παθὼν
ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς, μένων δὲ ἐν ἀπαθείᾳ, ὡς λέγει Πέτρος »θανατω-
θεὶς σαρκί, ζωογονηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι«.

26. Πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων * 26, 1
ὑπερβεβηκότων αὐτῶν μίαν * ἐσπέραν τουτέστιν ἐν τῇ τεσσαρεσκαι-
δεκαταίας σελήνης νυκτερινῇ μέσῃ. προέλαβον γὰρ καὶ ἔφαγον τὸ 2

1 Joh. 7, 14 — **2** Joh. 7, 25f — **4** vgl. Joh. 7, 3ff — **14** vgl. S. 292, 10ff — **18f** I Petr. 3, 15 — **20ff** vgl. das noch herauszugebende Bruchstück aus der ep. ad Eus. et Marc., Panarion haer. 70, 11ff und die Didaskalie (Ed. Schwartz, Jüd. u. christl. Ostertafeln S. 112ff). Der Abschnitt, an dem bereits Scaliger, Kepler, Petavius, van der Hagen ihre Kräfte versucht haben — Ideler Handb. der Chronol. I 571 II 243 A. 2 und Duchesne Rev. quest. hist. 28 S. 36 A. 1 verzichten auf eine Lösung —, enthält ungewöhnliche Schwierigkeiten. Klar ist (vgl. insbes. S. 298, 5ff), daß Epiph. den Juden zweierlei vorwirft 1) daß sie das Passah in der Karwoche willkürlich um 2 Tage vorgerückt hätten 2) daß sie infolge ihrer

M U

1 *μεσούσης* U | *ἐνέβη* U **2** *ἐν* < U **5** *αὐτοῦ*[1] < U **6** *τὸν οὐρανὸν*] *τὸ ἱερὸν* U **8** *τῆς* < U | *τὸ* < U **12** *καὶ ἀπὸ Ἰανουαρίου μηνὸς* < U | *Ἰαννουαρίου* M | *[τῶν]* * **16** *Ἰαννουάριον* M **17** *θεὸς* < U **18** *μένων* Dind.] *μὲν ὢν* M *μένει* U **20** *ἐν τῇ* < M **20** * ergänze nach Z. 22f u. S. 298, 5ff etwa ⟨*ἐπιτελούντων τῶν Ἰουδαίων τὸ πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ ὡρισμένου καιροῦ, ἔτι δὲ*⟩ * **21** * *ἐσπέραν*] lies etwa nach S. 297, 13 ⟨*ἡμέραν, σφαλέντων περὶ τὴν ἰσονυκτίαν, ἥνπερ ἐνόμιζον εἶναι τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ*⟩ *ἐσπέρας* *

*Πάσχα, ὥς φησι τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἴπαμεν· ἔφαγον οὖν τὸ Πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ * φαγεῖν τουτέστι τῇ τρίτῃ*

falschen Berechnung des Mondjahres die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* irrig, d. h. um einen Tag zu früh angesetzt hätten. Sie feierten damals (vgl. S. 296,1f und die Didaskalie) das Passah am Dienstag Abend, während sie es eigentlich am Freitag oder — ihre falsche Rechnung einmal vorausgesetzt — wenigstens am Donnerstag hätten feiern sollen. Denn nach Epiph. fällt die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* auf den Freitag (genauer Donnerstag Abend bis Freitag Abend) = XIII kal. Apr.; Samstag Nacht auf Sonntag ist die *ἰσονυκτία* (vgl. S. 298, 25: die *ἰσονυκτία* folgt auf den 25. Phamenoth = XII kal. Apr. = 21. März) und Sonntag (= 26. Phamenoth = XI kal. Apr. = 22. März) ist die *ἰσημερία*. Trotzdem bleibt in der Auseinandersetzung S. 297, 2ff manches dunkel. Leidlich verständlich sind die mittleren Glieder. *τετρὰς ἐπιφώσκουσα δωδεκάτη νυκτερινὴ πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ἀπριλλίων* muß wohl heißen: die Nacht vom Dienstag auf den Mittwoch ist die Nachthälfte der *δωδεκάτη* des Mondes, der Tag ist = XV kal. Apr. Das stimmt zur gewohnten Rechnung des Epiph. Ebenso erledigen sich die nächsten Angaben: die *πέμπτη*, der Donnerstag, ist die Taghälfte der $\overline{\iota\gamma}$, die Nacht des Donnerstags gehört zur $\overline{\iota\delta}$, der Tag ist = XIV kal. Apr. Vor ein Rätsel stellt jedoch der Anfang und der Schluß. Wenn Epiph. mit den Worten beginnt: *συλλαμβάνεται δὲ τῇ αὐτῇ τρίτῃ ὀψέ, ἥτις ἦν ἑνδεκάτη τῆς σελήνης νυκτερινὴ πρὸ δεκαὲξ καλανδῶν Ἀπριλλίων*, so ist die hier gegebene Bestimmung des Mondalters mit der sonstigen Rechnung des Epiph. schlechthin unverträglich. Denn die *τρίτῃ ὀψέ* d. h. die Nacht vom Dienstag auf den Mittwoch ist nicht die Nachthälfte von $\overline{\iota\alpha}$, sondern von $\overline{\iota\beta}$; während XVI kal. Apr. für den Dienstag allerdings zutrifft. Man kann nur so helfen, daß man den Satz *ἥτις ἦν—καλανδῶν Ἀπριλλίων* bloß auf *τρίτῃ* (nicht auf *τρίτῃ ὀψὲ*) bezieht und *νυκτερινὴ* einklammert. Das scheint um so berechtigter, weil Epiph. doch fortfährt mit *τετρὰς ἐπιφώσκουσα κ. τ. λ. Τετρὰς ἐπιφώσκουσα* ist aber ja sachlich dasselbe, wie *τρίτῃ ὀψέ*. Hätte Epiph. also in dem mit *ἥτις ἦν* zu beginnenden Satz eine Angabe über Dienstag Nacht machen wollen, so müßte er sich grundlos wiederholt und dazu noch widersprochen haben. Auch die letzten Worte S. 297, 9 *ἐπιφώσκουσα κυριακὴ πεντεκαιδεκάτη νυκτερινή* bedürfen wohl einer Änderung. Wenn der Freitag (genauer Donnerstag Abend bis Freitag Abend) die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* war, so kann die Nacht vom Samstag zum Sonntag nur die *ἐκκαιδεκάτη* sein; S. 297, 10f *διὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην τῆς σελήνης* spricht nicht dagegen

1f gemeint ist Matth. 26, 2; vgl. ep. ad Eus. et Marc. *ὥς φησι καὶ ὁ ἱερώτατος Ματθαῖος περὶ τοῦ σωτῆρος ὅτι εἴρηκε τοῖς μαθηταῖς· οἴδατε ὅτι μετὰ*

M U

2 * ⟨*δεόντως*⟩ *

ἑσπέρας ὅπερ ἔδει τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας· τεσσαρεσκαιδεκάτη γὰρ οὕτως
ἦν ἡ πέμπτη. συλλαμβάνεται δὲ τῇ αὐτῇ τρίτῃ ὀψέ, ἥτις ἦν 3
ἐνδεκάτη τῆς σελήνης νυκτερινὴ πρὸ δεκαὲξ καλανδῶν Ἀπριλλίων
τετρὰς ἐπιφώσκουσα δωδεκάτη νυκτερινὴ πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν
Ἀπριλλίων πέμπτη τρισκαιδεκάτη ἡμερινή, νυκτερινὴ δὲ τεσσαρεσκαι-
δεκάτη πρὸ δεκατεσσάρων καλανδῶν Ἀπριλλίων προσάββατον τεσ-
σαρεσκαιδεκάτη ἡμερινὴ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων σάβ-
βατον πεντεκαιδεκάτη ἡμερινὴ πρὸ δεκαδύο καλανδῶν Ἀπριλλίων
ἐπιφώσκουσα κυριακὴ πεντεκαιδεκάτη νυκτερινή· ὅπερ ἦν φωτισμὸς | 4 D492
Ἅιδου καὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ καὶ ⟨ἰσότης⟩ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, διὰ τὴν
πεντεκαιδεκάτην τῆς σελήνης καὶ τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον· ὅτι καὶ
ἀνάστασις καὶ ἰσημερία πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Ἀπριλλίων ⟨ἐγένετο⟩,
περὶ ἣν πλανηθέντες ⟨οἱ Ἰουδαῖοι⟩ ὑπέρβατον μίαν ἡμέραν ἐποίησαν,
ὡς | προεῖπον. ἔχει δὲ ὥρας τινὰς ἡ ψῆφος τῆς λεπτολογίας *, 5 Ö96
ἥτις ἐμπίπτει δι' ἐτῶν τριῶν, παρ' αὐτοῖς διαφωνουμένη ἡμέραν
μίαν· προστιθέασι γὰρ τῷ σεληνιακῷ | δρόμῳ μετὰ τὰς τριακοσίας 6 P449
πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας καὶ ἄλλας κατ' ἔτος τέσσαρας ὥρας, ὡς
εἶναι εἰς τρία ἔτη ἡμέραν μίαν. διὸ παρ' αὐτοῖς πέντε μῆνες τελοῦν- 7
ται ἐμβόλιμοι εἰς ἔτη δεκατέσσαρα, διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ
ἡλιακοῦ δρόμου τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ὡρῶν
τριῶν τὴν * ὥραν μίαν· προστιθεμένων γὰρ τῶν † ὡρῶν λοιπὸν
γίνονται τξε ἡμέραι * παρὰ ὥραν μίαν· ὅθεν οὗτοι ἑξάκις πολυπλα- 8

*δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρω-
θῆναι.* Epiph. versteht die Stelle so, als ob Jesus hätte sagen wollen, daß eigentlich erst in zwei Tagen das Passah gefeiert werden sollte

9 ff vgl. zu S. 246, 5 — **14 ff** vgl. haer. 70, 13 — **17 f** die Rechnung 3×4 Stunden = 1 Tag ist nicht zu beanstanden; Epiph. rechnet wie andere die Stunde als Doppelstunde, vgl. G. Bilfinger, Die Babylonische Doppelstunde (Stuttg. Gymn. Progr. 1888) Boll, Sphära S. 311 ff Sethe, Nachr. Gött. Ges. 1920 S. 109 f

M U

1 *οὕτως* d. h. nach der falschen Rechnung der Juden **3** *[νυκτερινὴ]*? * **9** *πεντεκαιδεκάτη]* lies wohl *ἑκκαιδεκάτη* * **10** *⟨ἰσότης⟩* * **11** *τῆς* < U | *τοῦ* < U | *τοῦ ἡλίου τὸν δρόμον* M | *καὶ*[2] < M **12** *⟨ἐγένετο⟩* * **13** *περὶ* *] *δι'* M U | *⟨οἱ Ἰουδαῖοι⟩* * **14** * *⟨περὶ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς⟩* * **15** *δι' ἐτῶν]* *διὰ τῶν* M **15 f** *ἡμέραν μίαν* *] *ἡμέρα μία* M *ἡ μία ἡμέρα* U **19** *ἀφαι-
ρεῖσθαι]* lies wohl *ἀφίστασθαι* * **21** * *⟨τῆς σελήνης περίοδον κατ' ἔτος ἕνδεκα
ἡμέραις παρὰ⟩* * | *μίαν ὥραν* U | † *ὡρῶν]* lies *ἕνδεκα ἡμερῶν* * **22** * ergänze etwa *⟨τέσσαρες ὧραι· λείπεται δὲ τούτου ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος παρὰ⟩* *

σιάσαντες τὰ ιδ̄ ἔτη διὰ † τοῦ πδ̄ ἔτους ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πέμπτῳ τιθέασιν ἐμβόλιμον ἕνα μῆνα, εἰς τὸ εἶναι τριάκοντα καὶ ἕνα μῆνας εἰς τὰ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτη, οἵτινες ὤφειλον εἶναι κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τριάκοντα εἷς μὴν καὶ † κᾱ ἡμέραι καὶ ὧραι γ̄.

27. Ἕνεκεν τοίνυν τούτου τότε σφαλέντες οὐ μόνον προέλαβον **27, 1** θορυβούμενοι τὰς δύο ἡμέρας βεβρωκότες τὸ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπέρβατον προσθέντες μίαν ἡμέραν *, κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ μὲν σφαλέντες· ἡ δὲ οἰκονομία τῆς ἀληθείας ἀκριβέστατα πάντα ἡμῖν σωτηριωδῶς εἰργάσατο. ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τὸ Πάσχα τελειώσας **2** ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος μετὰ τὸ βεβρωκέναι »ἐπιθυμίᾳ ἐπιθυμήσας«. καὶ **3** ἐκεῖνο τὸ Πάσχα τὸ Ἰουδαϊκὸν μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν, οὐκ ἄλλως ποιήσας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ποιούντων ἴσως ποιήσας, ἵνα μὴ καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσῃ.

καὶ οὕτως μετὰ τὸ ὑπερβῆναι τριακοστὸν ἔτος ὅτε ἐβαπτίσθη **4** καὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν πρῶτον, κηρύξας πληρέστατον | ἐνιαυτὸν D493 δεκτὸν καὶ μὴ ἀντιλεγόμενον, κηρύξας δὲ ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀντιλεγόμενον καὶ ἐν διωγμῷ ὄντα ἐγκοτούμενόν τε, καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλον ἐνιαυτὸν ὑπερβὰς ἀπὸ τῆς τῶν γενεθλίων αὐτοῦ ἡμέρας τουτέστιν Ἐπιφανείων, ἥτις τυγχάνει πέμπτη εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσα Ἰανουαρίου **5** μηνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους Τυβὶ ἑνδεκάτῃ, ἐπὶ ὅλας ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, ὡς προείπαμεν, ἕως τῆς πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων, * καὶ κατ᾽ Αἰγυπτίους Φαμενὼθ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι ἐτέλεσε τριάκοντα δύο ἔτη πληρέστατα καὶ ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀπὸ Ἐπιφανείων. καὶ ἀναστὰς κατ᾽ Αἰγυπτίους Φαμενὼθ ἕκτῃ καὶ **6** εἰκάδι, ἥτις ἦν ἰσημερία παρελθούσης νυκτὸς καὶ ἰσονυκτία μετὰ τὴν

10 Luk. 22, 15 — **12f** vgl. Matth. 5, 17

M U

1 διὰ † τοῦ πδ̄ ἔτους] lies wohl διὰ τῶν πδ̄ ἐτῶν ⟨ἐμβολιμεύουσιν τριάκοντα μῆνας καὶ⟩ | ἔτους ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πέμπτῳ < U **2** ἐμβόλιμον + ἐμβολίμων M **4** † κᾱ (εἰκοσιτέσσαρες U) ἡμέραι (ἡμέρα M) καὶ ὧραι (ὥρας M) γ̄] die Rechnung ergibt κη̄ ἡμέραι καὶ ὧραι β̄ * **5** σφαλέντος U **6** τὴν < M **7** ergänze etwa nach S. 296, 2f ⟨τῇ τρίτῃ ἔφαγον τὸ πάσχα⟩ * | μὲν < U **11** ἐκεῖνο *] ἐκείνω M ἐκεῖ U **14** οὕτως] οὕτος U **15** μετὰ < M | πρῶτον] ἔτος U **16** δεκτὸν < M | κηρύξας δὲ ἄλλον ἐνιαυτὸν] καὶ ἕτερον U **17** τοῦτο *] τὸν MU **18** ἀπὸ τῆς τῶν] τῆς ἀπὸ τῶν M **19** Ἐπιφανίων MU | πέμπτη—ἐπιφώσκουσα] ἕκτη U | Ἰαννουαρίου MU **20** ἑβδομήκοντα τέσσαρας] οᾱ M **21** προείπομεν U **22** * ⟨αὐτῇ τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων⟩ * | κατὰ U **24** Ἐπιφανίων MU **25**—S. **299, 1** παρελθούσης—εἰκάδα < U

πέμπτην ⟨καὶ⟩ εἰκάδα καὶ πρὸ ιᾱ καλανδῶν Ἀπριλλίων *, ἵνα εὑρεθῶσι πάντες ψευδόμενοι οἱ μὴ ὄντες υἱοὶ τῆς ἀληθείας. | P450

28. Εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντῖνος * δραματουργήσας, τριάκοντα 28, 1
ἡμῖν αἰῶ|νας ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς νομίζων * τῆς τοῦ σωτῆρος Ö98
ἀναγωγῆς καὶ ἀνδρώσεως τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, οὐκ εἰδὼς ὅτι οὐ τριά- 2
κοντα ἔτη μόνον ἐποίησεν, ἀλλὰ ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβαπτίσθη μετὰ τὸ
πληρῶσαι εἰκοσιεννέα ἔτη καὶ μῆνας δέκα, τῇ δωδεκάτῃ ὡς προεῖπον
Ἀθύρ, πρὸ ἕξ εἰδῶν Νοεμβρίων, καὶ μετὰ ταῦτα κηρύξας * ἐνιαυτὸν
κυρίου δεκτὸν καὶ μετὰ τὸν ⟨πρῶτον⟩ ἐνιαυτὸν ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀν-
τιλεγόμενον καὶ ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀντιλεγομένας, ἐξότε
ἐβαπτίσθη πρὸ ⟨ἑξήκοντα ἡμερῶν⟩ τῶν αὐτοῦ γενεθλίων· ὥστε εἶναι 3
τὰ πάντα ἔτη τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας ἕως τοῦ πάθους ἀπὸ
τῆς γεννήσεως $\overline{\lambda\beta}$ ἔτη καὶ $\overline{\text{οδ}}$ ἡμέρας, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς * ὑπατείας Σιλα-
νοῦ καὶ Νερούα δύο ἔτη καὶ ρλδ ἡμέρας. καὶ ἐλήλεγκται μὲν ἐνταῦθα
ὁ προειρημένος Οὐαλεντῖνος καὶ οἱ πολλοὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀφραίνον-
τες. ἠλέγχθησαν δὲ καὶ οἱ ἀποβαλλόμενοι τὸ κατὰ | Ἰωάννην 4 D 494
εὐαγγέλιον, οὓς δικαίως Ἀλόγους καλέσαιμι, ἐπειδὴ τὸν Λόγον τοῦ
θεοῦ ἀποβάλλονται, τὸν διὰ Ἰωάννου κηρυχθέντα πατρικὸν θεὸν
Λόγον, ἀπ' οὐρανοῦ κατεληλυθότα καὶ σωτηρίαν ἡμῖν ἐργασάμενον
⟨διὰ⟩ τῆς πάσης ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, ὅτι ἀπό τε τῶν ὑπα- 5
τειῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ προφήτου
Ἡσαΐου καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ
Ἰωάννην καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον
καὶ ἁπαξαπλῶς πανταχόθεν ἠλέγχθησαν οἱ πεπλανημένοι, ὅτι οὐ 6
μόνον ἓν Πάσχα μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος κατὰ περίοδον
χρόνου ἐνιαυτοῦ ἀπετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ περιόδους τριῶν ὑπατειῶν
παρά τι ἐπλήρωσε μετὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα. καὶ ἐξέ- 7
πεσεν ὁ τῶν ἀπαρακολουθήτων λόγος παντάπασι τῆς πλάνης * καὶ

3 vgl. Panarion haer. 31, 14, 3; I 406, 17

M U

1 ⟨καὶ⟩ * | * etwa ⟨ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς⟩ * **3** * ⟨ἐλέγχεται⟩ * **4** * ⟨παραστῆσαι⟩ * **5** οὐ < M **6** ἀλλ'] U **7** δέκα μῆνας U | ὡς προεῖπον τῇ δωδεκάτῃ U **8** ἕξ] ὀκτὼ U | * ⟨ἐποίησεν⟩ * **9** ⟨πρῶτον⟩ * **10** ἑβδομήκοντα τέσσαρας] $\overline{\text{ογ}}$ M **11** ⟨ἑξήκοντα ἡμερῶν⟩ * vgl. S. 270, 15 **12** αὐτοῦ < M **13 f** ἀπὸ δὲ ἀρχῆς—ἡμέρας < M **13** * ⟨τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τῆς⟩ *, vgl. Z. 25 **13 f** Σιλουανοῦ U **18** Ἰωάννην U **20** ⟨διὰ⟩ * | αὐτοῦ ἐνσάρκου U **24** ἁπαξαπλῶς] ἅπαν ἁπλῶς M **26** ἐνιαυτοὺς M | ἐπετέλεσεν M | καὶ < U | τριῶν ὑπατειῶν] τρεῖς, < ὑπατειῶν M **27** ἀπὸ τοῦ < U **28** * ⟨ἔμπλεος ὤν⟩ *

ἀνοίας καὶ ἀμαθίας, οὐ μόνον μὴ γινωσκούσης τὴν ἑαυτῆς ζωήν, ἀλλὰ καὶ ψευδῶς κατὰ τῆς ἀληθείας μάτην ἐπιστρατευομένης.

29. Εὑρήκαμεν γὰρ καὶ ἐμφερόμενόν που ⟨ἐν⟩ τοῖς λόγοις τούτοις γεγραμμένον ὅτι ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ Λόγος [τοῦ θεοῦ] ἐγεννήθη περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος Αὐγούστου, ὅπερ λέληθε τὸν γράψαντα, ἢ τῆς διὰ τοῦ βῆτα ψήφου ἀπαλειφθείσης καὶ τοῦ μῦ μόνον παραμεμενηκότος μ ἐποίησε μόνα ἔτη· τῷ γὰρ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐ|γούστου ἐγεννήθη. φάσκει δὲ ὅτι πρὸ δεκαδύο καλανδῶν Ἰουλίων ἢ Ἰουνίων (οὐκ ἔχω λέγειν) ἐν ὑπατείᾳ Σουλπικίου Καμμαρίνου † Βεττέῳ Πομπιανῷ ὑπάτοις ⟨συνελήφθη⟩· ⟨καὶ⟩ τοῦτο δὲ ἐσκόπησα, ὅτι | οἱ εἰπόντες τὴν ἡμέραν τῆς συλλήψεως καὶ ὡς εὐηγγελίσατο ὁ Γαβριὴλ τὴν παρθένον, εἶπαν ⟨τοῦτο διὰ⟩ τὴν ὑπόνοιαν [τῶν] τινῶν † λεγόντων ἐν παραδόσει ὡς ὅτι διὰ ἑπτὰ μηνῶν ἐγεννήθη. εὑρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ † προπόσων ἕως ἑνδεκάτης Τυβὶ καὶ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰα|νουαρίων, ὅτε ἀληθῶς τὰ θεοφάνεια ἐγένετο καὶ ἐγεννήθη, ἑπτὰ μηνῶν χρόνον κατὰ τὸν σεληνιακὸν δρόμον παρὰ ἡμέρας τέσσαρας. ὥστε οὖν εἰ εὕροις ἐν παρασημειώσεσί που ⟨ταῦτα⟩ γεγραμμένα, μὴ σφάλλου περὶ τὴν εἴδησιν. τῷ μὲν γὰρ ὄντι ἡ βεβαία γέννησις τοῦ Χριστοῦ Τυβὶ ἑνδεκάτῃ ἐστί. τινὲς δέ φασιν ὡς δέκα μῆνας ἐνεκυμονήθη παρὰ ἡμέρας ιδ καὶ ὥρας ὀκτώ, ὡς εἶναι ἐννέα μῆνας καὶ ἡμέρας δεκαπέντε καὶ ὥρας τέσσαρας,

29, 1 — 2 P451 — 3 Ö100 — 4 — 5 D495 — 6

9 Zu dem Tag 20. Juni bez. 21. Mai vergleicht Usener (Weihnachtsfest S. 5 A. 3a) Clemens Al. strom. I 145, 6; II 90, 18ff Stählin *εἰσὶ δὲ οἱ περιεργότερον τῇ γενέσει τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐ μόνον τὸ ἔτος ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν προστιθέντες, ἣν φασιν ἔτους κη Αὐγούστου ἐν πέμπτῃ Παχὼν καὶ εἰκάδι* = 20. Mai — **19ff** Der von Epiph. nicht bemerkte Sinn dieser Rechnung ist, eine genaue Entsprechung zwischen dem Augenblick der Empfängnis u. dem des Todes herzustellen (Jül.)

M U

1 ἑαυτῶν U **3** εὑρίσκομεν U | ⟨ἐν⟩ * **4** ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ λόγος [τοῦ θεοῦ] *] ἐκ τοῦ θεοῦ λόγος τοῦ θεοῦ M ὁ τοῦ θεοῦ ἐγεννήθη λόγος ἐκ τοῦ θεοῦ U **6** μῦ] τεσσαρακοστοῦ M **7** ἐποίησαν U **9** ἔχω + ⟨ἀκριβῶς⟩? * | Σαουλπικίου M | vor Καμμαρίνου + καὶ M **10** † Βεττέῳ Πομπιανῷ ὑπάτοις] Amtsgenosse des Q. Sulpicius Camerinus war im Jahr 9 n. Chr. C. Poppaeus Sabinus, daher Ποππαίου Σαβίνου Pet. καὶ Γαΐου Ποππαίου Öh. Aber der Name kann in der Quelle des Epiph. schon entstellt gewesen sein; lies wohl ⟨ὃς ἦν σὺν⟩ B. Π. ὕπατος * | ⟨συνελήφθη⟩ Pet. | ⟨καὶ⟩ * **11** vor οἱ + καὶ U **12** ⟨τοῦτο διὰ⟩ * **13** [τῶν] * | † λεγόντων] lies ἐχόντων oder λεγόντων ⟨ὡς ἐχόντων⟩ * **14** † προπόσων M προπόσωνος U] lies etwa προειρημένου μηνὸς * **15** Ἰαννουαρίων M | θεοφάνια MU **18** ⟨ταῦτα⟩ * | σφάλου M | μὲν < M **19** ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἡ βεβαία U **20** ὡς < M

αἰνιττόμενοι τὸ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένον »δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεὶς ἐν αἵματι«.

ὅμως ἐκ πανταχόθεν ⟨δέδεικται ὅτι τῇ⟩ ἐνδεκάτῃ Τυβὶ κατ᾽ 7
Αἰγυπτίους ἡ προειρημένη τοῦ κυρίου ἔνσαρκος γέννησις ἐγένετο.
καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην μετὰ ἔτη τριάκοντα γέγονε τὸ πρῶτον
σημεῖον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅτε τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγένετο.
30. διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις ἄχρι τῆς δεῦρο τουτὶ γίνεται διὰ τὸ **30**, 1
τότε γεγενημένον θεοσήμειον εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ὡς μαρ-
τυροῦσιν ἐν πολλοῖς τόποις πηγαί τε καὶ ποταμοὶ εἰς οἶνον μεταβαλ-
λόμενοι· Κιβύρης μὲν τῆς πόλεως τῆς Καρίας ἡ πηγή, καθ᾽ ἣν 2
ἤντλησαν ὥραν οἱ διάκονοι καὶ εἶπεν »δότε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ«· μαρ-
τυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐν Γεράσῃ τῆς Ἀραβίας πηγὴ ὡσαύτως· αὐτοὶ ⟨γὰρ
ἡμεῖς⟩ πεπώκαμεν ἀπὸ τῆς Κιβυρ⟨ικ⟩ῆς, ἡμέτεροι δὲ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῆς
ἐν Γεράσῃ πηγῆς τῆς ἐν τῷ μαρτυρίῳ. πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ 3
περὶ τοῦ Νείλου τοῦτο μαρτυροῦσι. διόπερ ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ τοῦ Τυβὶ
κατ᾽ Αἰγυπτίους πάντες ὑδρεύονται ὕδωρ καὶ ἀποτιθέασιν ἐν αὐτῇ
τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν πολλαῖς πατρίσιν.

1 Weish. Sal. 7, 2 — **7 ff** vgl. Diodor bibl. hist. III 66, 2; S. 375, 3ff Vogel *καὶ Τήιοι μὲν τεκμήριον φέρουσι τῆς παρ᾽ αὐτοῖς γενέσεως τοῦ θεοῦ τὸ μέχρι τοῦ νῦν τεταγμένοις χρόνοις ἐν τῇ πόλει πηγὴν αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς οἴνου ῥεῖν εὐωδίᾳ διαφέροντος* Plinius nat. hist. II 103; S. 219, 7ff Mayhoff *Lyncestis aqua quae vocatur acidula vini modo temulentos facit; item in Paphlagonia et in agro Caleno. Andro in insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis semper vini saporem fundere Mucianus ter consul credit. dies Θεοδαίσια vocatur* Pausanias descr. Graec. VI 26, 2; S. 165, 27ff Spiro *λέγουσι δὲ καὶ οἱ Ἄνδριοι παρὰ ἔτος σφίσιν ἐς τοῦ Διονυσίου τὴν ἑορτὴν ῥεῖν οἶνον αὐτόματον ἐκ τοῦ ἱεροῦ* — **11** Joh. 2, 8 — **15 f** zu dem Wasserschöpfen vgl. Plutarch de Is. et Osir. c. 12; 355E *ἔνιοι δὲ Παμύλην τινὰ λέγουσιν ἐν Θήβαις ὑδρευόμενον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς φωνὴν ἀκοῦσαι διακελευομένην ἀνειπεῖν μετὰ βοῆς, ὅτι μέγας βασιλεὺς εὐεργέτης Ὄσιρις γέγονε* c. 39; 366F *τὴν ἱερὰν κίστην οἱ στολισταὶ καὶ οἱ ἱερεῖς ἐκφέρουσι χρυσοῦν ἐντὸς ἔχουσαν κιβώτιον, εἰς ὃ ποτίμου λαβόντες ὕδατος ἐγχέουσι καὶ γίγνεται κραυγὴ τῶν παρόντων ὡς εὑρημένου τοῦ Ὀσίριδος*; andrerseits Chrysostomus de bapt. 2; Migne 49, 366 *διά τοι τοῦτο καὶ ἐν μεσονυκτίῳ κατὰ τὴν ἑορ-*

M U

1 *τὸ*] *τῷ* M | *τῷ* < U **3** ⟨*δέδεικται ὅτι τῇ*⟩ * **4** *ἔνσαρκος*] *ἐν σαρκὶ* U **7** *τουτὶ*] *τοῦτο* M | *διὰ* < U **7 f** *τότε τὸ γενόμενον* U **11** *διάκονοι*] *μαθηταὶ* M | *ἀρχιτρικλίνῳ* + ⟨*εἰς οἶνον μεταβάλλεται*⟩? * **12 f** *ὡσαύτως. αὐτοὶ ⟨γὰρ ἡμεῖς⟩* *] *ὡς αὐτοὶ* M *ὡσαύτως* U **13** *Κιβυρ⟨ικ⟩ῆς* * | *ἡμέτεροι δὲ*] *καὶ ἡμέτεροι* M **14** vor *πολλοὶ* + *καὶ* U **15** *τοῦτο*] *ταὐτὸ*? * | *τοῦ*[2] < U

οὕτως γὰρ εὑρίσκεται μετὰ τὴν δωδεκάτην Ἀθύρ, ἀπελθόντος 4
καὶ πειρασθέντος τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ ἐλθόντος εἰς Ναζαρὲτ
καὶ μείναντος ὡσεὶ ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς, κατελθεῖν ἐπὶ
τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην διατελέσαι τε πρώτην καὶ δευτέραν
ἡμέραν καὶ ἀνακάμψαι εἰς Ναζαρὲτ καὶ μεῖναι ὡσαύτως | πρώτην καὶ D496
δευτέραν ἡμέραν καὶ ἐξελθεῖν τῇ τρίτῃ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὡς 5
πληροῦσθαι τὰς πάσας ἡμέρας ξ̄ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, τεσσαράκοντα
μὲν τοῦ πειρασμοῦ καὶ τὰς εἰς Ναζαρὲτ δύο ἑβδομάδας ⟨καὶ δύο
ἡμέρας⟩ καὶ τὰς ἄλλας δύο, καὶ τῇ τρίτῃ τὸ σημεῖον τοῦ ὕδατος ἐν
τῷ γάμῳ γεγενῆσθαι. μετέπειτα ἡκέναι αὐτὸν ἐν Καφαρναοὺμ καὶ 6
ἐργάσασθαι ἕτερα, ὡς ἔφαμεν πολλάκις, καὶ πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀνελ-
θόντα ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου. διὸ λέγουσι
»ποίησον καὶ ὧδε σημεῖα ὅσα ἠκούσαμεν ἐν Καφαρναούμ σε πεποιη-
κέναι«· ὕστερον δὲ πάλιν ἐλθόντα αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ ἐκεῖθεν 7
διαβῆναι ἐπὶ τὴν λίμνην εἴτ' οὖν θάλασσαν Γεννησαρέθ, τέλεόν ⟨τε⟩
τοὺς περὶ Πέτρον ἐκλελέχθαι καὶ οὕτως ἐκεῖθεν συνάψαι τὴν πᾶσαν
τοῦ κηρύγματος τελείωσιν. κατὰ γὰρ τὴν ἀκολουθίαν, ὡς ἔφαμεν, 8
μετὰ τὰς μ̄ ⟨ἡμέρας⟩ καὶ τὰς ἄλλας δύο ἑβδομάδας καὶ δύο ἡμέρας
τὰς ⟨ἐν Ναζαρὲτ⟩ πρὸς Ἰωάννην ἐγένετο πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν
αὔριον· ⟨ἀπ'⟩ αὐτοῦ δὲ ἀνακάμψαντος εἰς Ναζαρὲτ καὶ μείναντος ἀπὸ
ὥρας δεκάτης ἄχρι ἑσπέρας. τῇ δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἐξελθόντος καὶ συναντή-

τὴν ταύτην (Epiphanien) *ἅπαντες ὑδρευσάμενοι οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον φυλάττουσιν* Antoninus Placent. c. 11; S. 167, 7 ff Geyer

1 ff vgl. c. 16, 1 ff; S. 270, 14 ff c. 21, 10; S. 280, 4 ff c. 28, 3 ff; S. 299, 11 ff — **3 ff** *ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς*] oben c. 16, 3; S. 271, 6 hieß es *αἱ δύο ἑβδομάδες μικρῷ πλέον καὶ ἡμέραι δύο*, so auch nachher wieder Z. 18: *δύο* ist genauer, andernfalls stimmt die Rechnung nicht — **13** Luk. 4, 23

M U (bis Z. 2)

1 *οὕτως*] *αὐτῷ* M **2**—S. **303, 3** in U stark verkürzt zu: *ἐλθόντος καὶ ἐκλεξαμένου τινὰς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἐναρξαμένου μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ κηρύττειν καὶ αὐτοῦ κατελθόντος εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ συναντήσαντος τοῖς περὶ ναθαναὴλ καὶ παραλαβόντος αὐτοὺς ὅτε ἔμειναν παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας καὶ αὐτῶν ἀναχωρησάντων καὶ αὐτοῦ ἐκβεβηκότος εἰς τὴν Γαλιλαίαν εὐθὺς διὰ τὰς πρότερον δύο ἡμέρας τὰς εἰρημένας ἔφη τὸ εὐαγγέλιον τῇ τρίτῃ ἡμέρα κτέ.* **2** *Ναζαρὲθ* M **3** *κατελθεῖν* *] *κατελθὼν* M **5** *Ναζαρὲθ* M **8** *Ναζαρὲθ* M **8 f** ⟨*καὶ δύο ἡμέρας*⟩ *, vgl. zu Z. 3 **11** *Ναζαρὲθ* M **15** *γενησαρὲτ* M | ⟨*τε*⟩ * **18** ⟨*ἡμέρας*⟩ Dind. **19** ⟨*ἐν Ναζαρὲτ*⟩ * **20** ⟨*ἀπ'*⟩ * | *Ναζαρὲθ* M

σαντος Φιλίππῳ, ὅ εἰσι δύο ἡμέραι, λοιπὸν τὸ ἀμετάστατον τῆς 9
ἀκριβείας τὸ εὐαγγέλιον δείκνυσιν διὰ τὰς πρώτας δύο, ἃς ἐλθὼν
ἔμεινεν, | ⟨λέγον⟩ »τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλι- P 452
λαίας«, ὅπερ σύμβολον ἦν τῆς ἐκκλησίας· ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς 10
ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἧς † ἐν τῇ γῇ ἐποίησε
μετὰ τὸ πάθος, ἀναστὰς γάμον συνῆπτε τῇ Κανᾷ· | Κανᾶ γὰρ ἑρμη- Ö 102
νεύεται ἡ κτησαμένη. τίς δέ ἐστιν ἡ κτησαμένη ἀλλ' ἢ ἡ κληρονόμος 11
περὶ ἧς ὁ ψαλμῳδὸς ἐν τῷ πέμπτῳ ψαλμῷ ἔλεγεν »ὑπὲρ τῆς κλη-
ρονομούσης« καὶ τὰ ἑξῆς; γάμος γὰρ ὡς ἀληθῶς οὗτος εὐλογημένος,
ἀπὸ τοῦ τύπου ἐκείνου λαβὼν τὴν πρόφασιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ γάμος 12
ἦν αἰσθητὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ ὕδωρ ἀληθῶς οἶνος | γεγο- D 497
νός· καὶ ἐκλήθη κατὰ δύο τρόπους, ἵνα τὸ ὑδαρὲς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
ἐκβαχευομένων ἐπιστύψῃ ⟨διὰ⟩ τοῦ γάμου εἰς σωφροσύνην καὶ εἰς
σεμνότητα, καὶ ἵνα τὸ λεῖπον ἐπιδιορθώσηται εἰς εὐφρασίαν ⟨διὰ⟩ τοῦ
λυσιπόνου οἴνου καὶ τῆς χάριτος, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον ἀποφράξῃ 13
τὰ στόματα τῶν κατὰ τοῦ † κυρίου ἐπεγειρομένων καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι
αὐτὸς θεός ἐστι σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ τῇ
ἀμπέλῳ παρέχων χροΐζων ⟨τε⟩ αὐτὸ ἐν αὐτῇ εἰς οἶνον εἰς εὐφρασίαν
ἀνθρώπων. ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ μακρότερον περὶ τούτων διηγησάμεθα,
ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐν παρεκβάσει διέδραμον τὸν λόγον. ὅμως δύο 14
Πάσχα μὲν μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁ σωτὴρ ποιεῖται καὶ
τῷ τρίτῳ πάσχει, ὡς πληροῦσθαι τὰ ἤδη μοι κατὰ λεπτὸν εἰρημένα
περὶ ἡμερῶν καὶ μηνῶν καὶ ὑπατειῶν. καὶ πανταχόθεν διέπεσεν
τούτων πεπλανημένος ὁ λόγος, τῶν εὐαγγελίων συνῳδὰ πρὸς ἄλληλα

3 Joh. 2, 1 — **5** vgl. Matth. 12, 40 — **6** vgl. Origenes in Joh. XIII 57; S. 288, 8 ff Preuschen *τῇ Κανᾶ ταύτῃ ἐπιδημεῖ βεβαιῶν ἑαυτῷ κτῆσιν τῶν ἀπὸ ταύτης τῆς γῆς πιστευόντων εἰς τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ* ebda XIII 62; S. 294, 28 u. 295, 7 — **8** Psal. 5 Überschrift — **19** vgl. Ancoratus c. 66, 2 ff; I 79, 19 ff

M U (von Z. 4 an)

2 *τὸ εὐαγγέλιον* *] *τοῦ εὐαγγελίου* M **2** *δείκνυσιν* *] *διηγεῖται* M **3** ⟨*λέγον*⟩ * | *τῇ*] *ἔτι* M **5** † *ἐν τῇ γῇ*] lies wohl *ἐν τῷ ᾅδῃ* *; gemeint sind die „drei Tage und drei Nächte" von der Kreuzigung bis zur Auferstehung, vgl. die Berechnung in der Didaskalie V 14, 9 ff; S. 274, 7 ff Funk **7** ἡ < U **9** *οὗτος ὡς ἀληθῶς* U **11** *γεγονὼς* M **12** *καὶ* < M; lies *καὶ ἐκλήθη* ⟨*Ἰησοῦς εἰς τὸν γάμον· ἐκλήθη δὲ*⟩? * | *τῷ* < M **13** *ἐκβαχευομένων*] *ἀναστρεφομένων* M | ⟨*διὰ*⟩ * **14** *ἐπιδιορθώσεται* U | ⟨*διὰ*⟩ * **15** *ἀποφράξῃ* M *φράξῃ* U **16** † *κυρίου*] *νόμου κυρίου* U; lies wohl *γάμου* * **17** *τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι* U **18** ⟨*τε*⟩ * | *εἰς*[2]] *καὶ* U **19** *διηγησόμεθα* U **20** *διέδραμα* M **24** *ὁ περὶ τούτων πεπλανημένος λόγος* U

ἐχόντων καὶ μηδ' ὁποτέρου τῶν εὐαγγελιστῶν ἀντίθετα πρὸς τὸν ἕτερον ἔχοντος.

31. *Ἐλεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὸ προκείμενον. φάσκει πάλιν ὁ* **31, 1**
Λουκᾶς, μαρτυρῶν μου τοῖς πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εἰρημένοις,
ὅτι »ἐγένετο ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ«, ἵνα δείξῃ σάββατον πρῶτον εἶναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁρισθὲν καὶ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ, κατὰ περίοδον ἀπὸ τότε ἄχρι τοῦ δεῦρο κατὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνακυκλούμενον, [τοῦτο εἶναι πρῶτον]· | δεύτερον δὲ σάββατον τὸ P 453
ἀπὸ νόμου ὡρισμένον. φάσκει γὰρ ὅτι »λήψῃ σαυτῷ πρόβατον **2**
ἐνιαύσιον ἄμωμον ἄρσεν (ὅπερ ἦν ἀντίτυπον τοῦ σωτῆρος) ἀπὸ δεκάτης τοῦ μηνὸς καὶ ἔσται διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης καὶ θύσετε αὐτὸ ἑσπέρας τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἔσται σοι σάββατον, ἡμέρα ἁγία, καὶ ἔδεσθε ἄζυμα ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑβδόμην ἡμέραν ποιήσεις ἁγίαν«. καὶ ὁρᾶτε ὅτι δεύτερον καλεῖται σάβ|βατον **3** D 498
μετὰ τὸ πρῶτον σάββατον ἡ τοιαύτη ἁγία τοῦ προβάτου ἡμέρα, εἰς σάββατον ἁγιασθεῖσα, κἂν τε κυριακὴ εἴη κἂν τε δευτέρα κἂν τε τρίτη σαββάτων καταντήσῃ. εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον, ἵνα δείξῃ ἐντεῦθεν ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἰωάννης περὶ περιόδου χρόνου ἐνιαυτῶν δύο καὶ τριῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς καὶ οἱ ἄλλοι. οὕτως γὰρ **5**
φάσκει ὁ νόμος »ἀριθμήσεις | σεαυτῷ ἑπτὰ ἑβδομάδας ἀπ' ἀρχῆς δράγματος τοῦ βαλεῖν δρέπανον ἐπ' ἀμητῷ καὶ ποιήσεις ἑβδόμην ἑβδομάδα ἡμέραν ἁγίαν κυρίου«, σημαίνων περὶ Πεντηκοστῆς. μετὰ γὰρ Ö 104
τὸ θῦσαι τὸ Πάσχα εἴσω τριῶν ἡμερῶν τουτέστιν μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῦ προβάτου προσέταττε τὸ δράγμα εἰσφέρεσθαι, ἵνα σημάνῃ τὸ εὐλογημένον δράγμα ἐγειρόμενον ἐκ τῶν νεκρῶν μετὰ τρίτην ἡμέραν, τῆς γῆς αὐτὸ προφερούσης καὶ αὐτοῦ αὐτὸ πάλιν κομιζομένου ἀπ' **7**

4 vgl. Hebr. 1, 1 — **5** Luk. 6, 1; zu der Auseinandersetzung über *σάββατον πρῶτον* und *δεύτερον* vgl. haer. 30, 32, 4ff; I 377, 27ff — **9ff** Ex. 12, 5. 6. 14. 15. 16 — **21** Deut. 16, 9 Lev. 23, 15f

M U

1 *ἀντίθετον* U **2** *ἐχόντων* U **3** *ὁ* < M **4** *μου* *] *μοι* MU **6** *τοῦ* < U **7** *κοσμοποιίαν* M **8** [*τοῦτο εἶναι πρῶτον*] * **9** *ὡρισάμενον* M *ἑαυτῷ* M **11f** *τεσσαρεσκαιδεκάτης*] $\overline{\delta}$ M **13f** *ἑβδόμην—ἁγίαν*] *τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ποιήσεις ἅγιον σάββατον ἡμέραν ἁγίαν* U **15** *πρῶτον* < U | *προβάτου* Scaliger] *προφήτου* M *προσαββάτου* U **17** *σαββάτων* < U **19** *χρόνου*] *ἡμερῶν* U **20** *ὁ* < M | *οὕτω* U **21** *ἑαυτῷ* M **21f** *δράχματος* U **23** *κυρίω* U **27** *προφερούσης* *] *προσφερούσης* MU

αὐτῆς ἐν τῇ ἀναστάσει ⟨ἐκ⟩ τοῦ μνήματος καὶ μένοντος σὺν τοῖς μαθηταῖς τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς Πεντηκοστῆς εἰσφέροντος αὐτὸ εἰς τὰ ἐπουράνια τῷ πατρί· τὸ πρωτότοκον τῶν πρωτοτόκων, ἡ ἀπαρχὴ ἡ ἁγία, τὸ δράγμα ὃ ἐδράξατο ἀπὸ Μαρίας, ἡ ἀγκάλη ἡ ἐναγκαλισθεῖσα ἐν θεῷ, ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἅλω. οὐκέτι γὰρ μετὰ Πεντηκοστὴν τὸ δρέπανον ἀπαρχὴν θεῷ προσφέρει· »οὐκέτι γὰρ κύριος ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει« κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ ὁρᾷς πόσα θεοῦ μυστήρια προετύπου ὁ νόμος καὶ ἐπλήρου τὸ εὐαγγέλιον. πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν τούτων δεῖξαι τὴν σαφήνειαν; διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν ἐπιστρεπτέον. φαίνεται δὲ ἀπό τε τῶν σταχύων καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμητοῦ καὶ τῶν μαθητῶν ὡς μετὰ τὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πειρασμὸν ταῦτα πάντα διηγεῖται ὁ Ἰωάννης καὶ Λουκᾶς καὶ οἱ πάντες. || P454 D499

32. Οὐκ αἰδοῦνται δὲ πάλιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰρημένων ἐξοπλιζόμενοι, νομίζοντες μή πη ἄρα δύνανται τὴν ἀλήθειαν ἀνατρέπειν, οὐκ εἰδότες ὅτι καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον ὁπλίζονται ἥπερ κατὰ τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας. φάσκουσι δὲ κατὰ τῆς Ἀποκαλύψεως τάδε χλευάζοντες οὕτως· »τί με, φησίν, ὠφελεῖ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου, λέγουσά μοι περὶ ἑπτὰ ἀγγέλων καὶ ἑπτὰ σαλπίγγων;« οὐκ εἰδότες πῶς ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα τὰ τοιαῦτα ὑπῆρξεν [ἐν] τῇ ὀρθότητι τοῦ κηρύγματος. ὅσα γὰρ ἦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις σκοτεινὰ καὶ αἰνιγματώδη, ταῦτα ὁ κύριος ᾠκονόμησε διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς ἡμῶν σωτηρίαν »τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ« ἀποκαλύψαι, τὰ ἐκεῖσε σκοτεινὰ ὧδε εἰς πνευματικὰ καὶ ἔκδηλα κηρύττων, * πνευματικῶς δὲ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ᾠκονόμει. καὶ ἐκ δερμάτων μὲν τότε κατασκευάζει τὴν σκηνήν, τῶν δερμάτων ἠρυθροδανωμένων καὶ ὑακινθίνων καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα δείξῃ τὴν σκηνὴν ἐκεῖσε

32, 1 2 3 4 5

3—6 vgl. Kol. 1, 15; Röm. 8, 29; I Kor. 15, 20. 23; Luk. 2, 28; Luk. 1, 42 — **7** Röm. 6, 9 — **11 f** vgl. Luk. 6, 1 — Joh. 4, 35 — **20** vgl. Apok. 8, 2 — **24** vgl. Apok. 1, 1 — **27** vgl. Ex. 25, 5

M U

1 ⟨ἐκ⟩ * **2** τὰς < U **4** δράχμα U **5** ἀγκαλισθεῖσα M **9** ὁ < U **10** διὰ δὲ] δέδια δὲ M | δὲ < U **11** λόγον + διὸ U **12** καὶ ἀπὸ] ἀπό τε M **13** τὸν < U **19** οὕτως < U **21** τὰ < U **22** [ἐν] * **25 f** κηρύττων, *] wohl schon κηρύττων verderbt; lies etwa ἐκφέρων· ⟨σωματικῶς γὰρ προσέταττεν ἐν νόμῳ,⟩ * **27** κατασκευάζει] lies wohl ⟨προστάττει⟩ κατασκευάζεσθαι * | τῶν] lies nach Ex. 25, 5 κριῶν? * | ἐρυθροδανομένων U

σκηνὴν μὲν οὖσαν, ἀπεκδεχομένην δὲ τὴν τελειοτάτην σκηνὴν τοῦ Χριστοῦ. δέρμα γὰρ ἀπὸ σώματος γίνεται, νεκρὸν ὄν, ὡς σκίασμα **6** σώματος ζῶντος, ἵνα δείξῃ σώματα εἶναι τὴν σκηνὴν τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ἐν σώμασιν ἁγίοις | κατασκηνοῖ θεός, πληρουμένου τοῦ Ö106 ῥητοῦ ὅτι »κατασκηνώσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω«. ἔμελλεν **7** οὖν πλάνη τις γίνεσθαι ἐν πιστοῖς, εἰ μὴ ἡ βίβλος πνευματικῶς ἡμῖν ἀπεκαλύφθη, ἵνα μάθωμεν μὴ σαλπίγγων εἶναι χρείαν, ἀλλὰ εἰδέναι * ὅτι πνευματικὴ ἐστιν ἡ πᾶσα τοῦ θεοῦ πραγματεία, ἵνα μὴ κατὰ τὰς **8** Ἰουδαϊκὰς χαλκᾶς σάλπιγγας λάβωμεν ἢ ἀργυρᾶς, ἀλλὰ πνευματικῶς νοήσωμεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ εἶναι τῆς ἐκκλησίας τὸ κήρυγμα, ὡς καὶ ἄλλη που εἶπεν »ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ σαλπιοῦσιν ἐν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ«. σάλπιγγες γὰρ ἦσαν οἱ προφῆται, σάλπιγξ δὲ μεγάλη ἡ ἁγία **9** φωνὴ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. διὰ τοῦτο καὶ | ἀγγέλοις ἐδόθη D500 ἀποκαλύψαι ἡμῖν· »σαλπίσει, γάρ φησί, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται«.

εἰ δὲ χλευάζονται παρ᾽ ὑμῖν, ὦ οὗτοι, αἱ τῶν ἀγγέλων σάλπιγγες **10** διὰ τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γεγράφθαι, χλευάζεται ἄρα καὶ ἡ παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ | σάλπιγξ εἰρημένη· »καταβήσεται, γάρ φησιν, κύριος P455 ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου«. συνάδοντος τοίνυν τοῦ **11** Παύλου τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, ποία τις ὑπολείπεται ἀντιλογία; πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἑκάστη πλάνη ἐλεγχθήσεται, τοῦ θεοῦ ἐν ἑκάστῳ ⟨ὑπὲρ⟩ τῶν ἁγίων δεδωκότος μαρτυρίαν;

33. Εἶτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπιλαμβάνονται τούτου τοῦ ῥητοῦ **33, 1** ἐν τῇ αὐτῇ Ἀποκαλύψει καὶ φάσκουσιν ἀντιλέγοντες ὅτι »εἶπεν πάλιν· γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Θυατείροις, καὶ οὐκ ἔνι ἐκεῖ ἐκκλησία Χριστιανῶν ἐν Θυατείροις. πῶς οὖν ἔγραφε τῇ μὴ οὔσῃ;« καὶ εὑρίσκονται οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοὺς † ἀναγκάζοντες ἐξ αὐτῶν ὧν **2** κηρύττουσι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν. ἐὰν γὰρ εἴπωσιν »οὐκ ἔνι

5 II Kor. 6, 16 (Lev. 26, 12) — **11** vgl. Num. 10, 10 — **14** I Kor. 15, 52 — **17** vgl. I Thess. 4, 16 — **24** Apok. 2, 18

M U

1 *ἀποδεχομένην* U | *τελειοτάτην*] *τελειότητα, τὴν* M **2** *ὄν* < U | *σκίασμα*] *σκιὰ* U **4** *γὰρ* < M | vor *θεὸς* + *ὁ* U **7** * ⟨*ἔχωμεν*⟩ * **9** *πνευματικὰς* M **10** *ἐννοήσωμεν* u. + *ὡς* U **11** *σαλπίσουσιν* U **15** *ὦ οὗτοι* < M | *ἀγγέλων*] *εὐαγγελίων* M **17** *γὰρ* < U | *φησὶν* < M | *κύριος* < U **20** *Παύλου*] *ἀποστόλου* U **21** *ἀπολείπεται* M | *ἀπολογία* M **22** ⟨*ὑπὲρ*⟩ * **23** *ῥητοῦ* + *τοῦ* U **24** *ἐν τῇ αὐτῇ ἀποκαλύψει* *] *ἐν αὐτῇ τῇ ἀποκαλύψει* M *ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῇ αὐτῇ* U **25** *τῆς*[2] *, vgl. S. 308, 3] *τῷ* M U | *θυατείρη* U **26** *ἔγραφον* M **27** † *ἀναγκάζοντες*] *ἀνασκευάζοντες, ἀναγκαζόμενοι* * **28** *ὑπὲρ* *] *κατὰ* M U

*νῦν ἐκκλησία εἰς Θυάτειρα« δεικνύουσι προπεφητευκέναι τὸν Ἰωάννην. ἐνοικησάντων γὰρ τούτων ἐκεῖσε [καὶ] τῶν κατὰ Φρύγας καὶ δίκην λύκων ἁρπαξάντων τὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων πιστῶν, μετήνεγκαν τὴν πᾶσαν πόλιν εἰς τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, οἵ τε ἀρνούμενοι τὴν Ἀποκάλυψιν κατὰ τοῦ λόγου τούτου εἰς ἀνατροπὴν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐστρατεύοντο. νῦν δὲ διὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, μετὰ χρόνον ρ̄ιβ̄ ἐτῶν, ἔστιν ⟨ἐκεῖ⟩ ἡ ἐκκλησία καὶ αὔξει, ⟨εἰ⟩ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκεῖσε τυγχάνουσι· τότε δὲ ἡ πᾶσα ἐκκλησία ἐκενώθη εἰς τὴν κατὰ Φρύγας. διὸ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν πῶς ἤμελλε πλανᾶσθαι ἡ ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν καθεξῆς, ὃς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν *, ἐπὶ ἐνενήκοντα | τρισὶν ἔτεσιν, ὡς μελλού-* D501

4 ff mit *τοῦ λόγου τούτου* ist die Sache der Montanisten gemeint; nicht etwa die Apokalypse oder gar die Stelle Apok. 2, 18 (so Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. I 246 A. 1) — **7** die Zahl 112 soll die Zeit angeben, die seit der (teilweisen! vgl. *⟨εἰ⟩ καὶ ἄλλοι τινὲς* — d. h. Ketzer — *ἐκεῖσε τυγχάνουσιν*) Wiedergewinnung von Thyatira für den katholischen Glauben verflossen ist, nicht die seit dem Auftreten der Montanisten oder der Aloger verstrichene (so Zahn, Forsch. z. Gesch. d. Kan. V 40f). Damit entfällt auch die Annahme, daß Epiph. hier „gedankenlos" Hippolyt ausschreibe (so Salmon, Hermathena VIII 189). Aus welcher Quelle freilich Epiph. die Nachricht bezog, daß seit dem Jahr 263/264 der katholische Glaube in Thyatira wieder vordrang, läßt sich nicht einmal vermuten — **12** nach *ἀνάληψιν* muß eine Zahl ausgefallen sein. Es ist grammatisch unmöglich, wie z. B. Zahn Forsch. V 36 will, das *ἐπὶ ἐνενήκοντα τρισὶν ἔτεσιν* zu *ὃς ἦν χρόνος* zu ziehen und zu übersetzen *welches war ein Zeitraum von nahezu 93 Jahren.* Vielmehr kann die Bestimmung *ἐπὶ ἐνενήκοντα ἔτεσιν* nur von einem Zeitwort, dem *ἤμελλε πλανᾶσθαι* in Z. 10, abhängen. Die 93 Jahre bezeichnen dann nicht die Dauer des apost. Zeitalters oder den Abstand bis zum Auftreten des Montanismus, sondern die Zeit, während deren Thyatira montanistisch war. Zieht man diese 93 Jahre von 263/64 ab, so kommt man für den Abfall Thyatiras zum Montanismus auf 170/71; ein Jahr, das zwar nicht zu der eigenen Angabe des Epiph. über die Ursprungszeit des Montanismus (vgl. haer. 48, 1, 2; S. 219, 9), aber merkwürdig genau zu der des Eusebius (Chronik z. Jahr 171; S. 206, 9 Helm) stimmt

M U

1 *θυάτιραν* M **2** *[καὶ]* *, vgl. Z. 8f u. 12f **5** *κατὰ* < U | *κατ' ἐκείνου* U **6** *Χριστὸν]* *κύριον* U **7** *⟨ἐκεῖ⟩* * | *[ἡ]*? * | *⟨εἰ⟩* * **8** *ἄλλοι* *] *ἄλλαι* M U **10** *ἔμελλε* U **11** *τὴν* < U **12** * gemeint ist nach dem oben Bemerkten die Zeit von Himmelfahrt bis 171; darnach wäre einzusetzen *⟨ρλη ἐτῶν⟩* * | vor *τρισὶν* + *καὶ* U

σης τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας πλανᾶσθαι | καὶ χωνεύεσθαι ἐν τῇ κατὰ Ö108
Φρύγας αἱρέσει. οὕτω γὰρ εὐθὺς διελέγχει ⟨αὐτοὺς⟩ ὁ κύριος ἐν τῇ 6
Ἀποκαλύψει λέγων »γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας· τάδε λέγει ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ· οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν πίστιν καὶ ἀγάπην καὶ τὴν διακονίαν, καὶ ὅτι τὰ ἔσχατά σου πλείονα τῶν πρώτων. ἔχω δὲ κατὰ σοῦ, ὅτι ἀφεῖς τὴν γυναῖκα Ἰεζάβελ ἀπατᾶν 7
τοὺς δούλους μου, λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκουσαν φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεύειν. καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον μετανοῆσαι καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας | αὐτῆς«. οὐχ ὁρᾶτε, ὦ οὗτοι, 8 P456
ὅτι περὶ τῶν γυναικῶν λέγει τῶν ἐν οἰήσει προφητείας ἀπατωμένων καὶ ἀπατωσῶν πολλούς; φημὶ δὲ περὶ Πρισκίλλας καὶ Μαξιμίλλας καὶ Κυϊντίλλας, ὧν ἡ ἀπάτη οὐ λέληθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ 9
προεθέσπισε προφητικῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, πρὸ κοιμήσεως αὐτοῦ προφητεύσαντος ἐν χρόνοις Κλαυδίου Καίσαρος καὶ ἀνωτάτω, ὅτε εἰς τὴν Πάτμον νῆσον ὑπῆρχεν· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ οὗτοι ἐν Θυατείροις ταῦτα πεπληρῶσθαι. ἄρα γοῦν κατὰ προφητείαν 10
ἔγραφε τοῖς ἐκεῖ ἐν Χριστῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πεπολιτευμένοις ὅτι ἤμελλεν ἑαυτὴν γυνὴ προφῆτιν καλεῖν. καὶ διέπεσεν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρόμενος πανταχόθεν ἐπινενοημένος λόγος, δεικνυμένου τοῦ κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν λόγου προφητικοῦ ὄντος ἐκ πνεύματος ἁγίου κατὰ ἀλήθειαν.

34. Ἐπαίρονται δὲ πάλιν τῇ διανοίᾳ οἱ αὐτοὶ λεξιθηροῦντες 34, 1
ἀπείρως, ἵνα δόξωσι παρεκβάλλειν τὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου βιβλία, φημὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τό τε εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν (τάχα δὲ καὶ τὰς ἐπιστολάς· συνᾴδουσι γὰρ καὶ αὗται τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει), καί φασιν ὅτι »εἶδον, καὶ εἶπε τῷ | ἀγγέλῳ· λῦσον 2 D502

3 Apok. 2, 18—21 — **14 ff** vgl. zu c. 12, 2; S. 263, 18 ff — **27** Apok. 9, 14. 16. 17; vgl. Cajus nach der Rückübersetzung von E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 36) *Γάιος· οὐ γέγραπται ὅτι ἄγγελοι πολεμήσουσιν οὐδὲ ὅτι ἀπολεῖται τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅτι ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος*

M U

2 ⟨αὐτοὺς⟩ * **2 f** *ἐν τῇ ἀποκαλύψει λέγων* < U **3** vor *τῆς* + *τῶ* M **5** *χαλκῶ λιβάνω* U | *τὰ ἔργα καὶ* < U **9 f** *καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι* < M **12** *ἀπατουσῶν* M **12** *Πρισκίλλης* M **12 f** *Μαξιμίλλας καὶ* < M **13** *ἡ ἀπάτη* + *αὐτῶν* u. hinter *τὸ ἅγιον* U **14 f** vor *πρὸ κοιμήσεως* + ⟨*πολὺ*⟩? * | *πρὸ κοιμήσεως αὐτοῦ προφητεύσαντος*] *ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κοίμησιν· αὐτοῦ δὲ προφητεύσαντος* U **15** *καὶ* < U **16** *ἀνωτάτω* braucht nicht in *ἀνωτέρω* geändert zu werden s. sprachlicher Index | *ὑπῆρξεν* U **17** *γοῦν*] *οὖν* M **23** *οἱ* < M **25** *τοῦ αὐτοῦ* < U **26** *&*] *γὰρ* M

τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες καὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι θώρακας πυρίνους καὶ θειώδεις καὶ ὑακινθίνους«. *ἐνόμισαν γὰρ* 3
οἱ τοιοῦτοι μή πη ἄρα γελοῖόν ⟨τί⟩ ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ἐὰν γὰρ λέγῃ
τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθεζομένους, ἵνα δείξῃ
τὰς διαφορὰς τῶν ἐκεῖσε ἐθνῶν καθεζομένων ἐπὶ τὸν Εὐφράτην,
οἵτινές εἰσιν Ἀσσύριοι, Βαβυλώνιοι καὶ Μῆδοι καὶ Πέρσαι. αὗται γὰρ 4
αἱ τέσσαρες βασιλεῖαι κατὰ διαδοχὴν ἐν τῷ Δανιὴλ ἐμφέρονται, ὧν
πρῶτοι Ἀσσύριοι ἐβασίλευσαν καὶ Βαβυλώνιοι ἐν χρόνοις αὐτοῦ.
Μῆδοι δὲ διεδέξαντο, μετ' αὐτοὺς δὲ Πέρσαι, ὧν πρῶτος γέγονε Κῦ-
ρος βασιλεύς. τὰ γὰρ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους τεταγμένα εἰσίν, ὡς ἐπι- 5
μαρτυρεῖ μοι Μωυσῆς ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ θεράπων, τὸν λόγον κατὰ
ἀκολουθίαν ἑρμηνεύων καὶ λέγων »ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ
ἀναγ|γελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σοι· ὅτε διεμέριζεν Ö 110
ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν | υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν P 457
κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ
Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ«. εἰ οὖν τὰ ἔθνη ὑπὸ 6
ἀγγέλους εἰσὶ τεταγμένα, δικαίως εἶπε· »λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέ-

4 ff vgl. Hippolyt adv. Cajum nach E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d.W. 1904 S. 36 f)
Ἱππόλυτος κατ' αὐτοῦ· οὐ λέγει τοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον ἔρχεσθαι, ἀλλὰ τὰ τέσσαρα ἔθνη ἀναστήσεσθαι ἐκ τοῦ κλίματος τοῦ ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ καὶ ἐπιδραμεῖσθαι τὴν γῆν καὶ πολεμήσειν τῇ ἀνθρωπότητι. τὸ δὲ »τέσσαρας ἀγγέλους« οὐκ ἀλλότριον τῆς γραφῆς, Μωσέως λέγοντος· ὅτε διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. ἀγγέλοις οὖν τῶν ἐθνῶν παραδοθέντων καὶ ἑκάστου ἑνὶ ἔθνους ἀγγέλῳ λαχόντος δικαίως ὁ Ἰωάννης λέγει διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ὅτι λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους, οἳ εἰσιν Πέρσαι καὶ Μῆδοι καὶ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι. ὅτε γὰρ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τεταγμένοι οὐ κελεύονται κινῆσαι τοὺς ὑπ' αὐτούς, δεσμός τις ἡ τοῦ λόγου δύναμις φαίνεται τοῦ ἐπέχοντος αὐτοὺς μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν καὶ προστάξαι τὸν παντοκράτορα. καὶ ταῦτα δὲ συμβήσεται, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀντίχριστος — **13** Deut. 32, 7—9 — **18** Apok. 9, 14

M U **18—S. 310, 9** Anastasius Sin. quaest. 57; Migne 89, 621 D—624 A Lemma *Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων* = Georgius mon. Chron. S. 227, 13—228, 5 de Boor

4 ⟨τι⟩ * **5** mit *ἵνα δείξῃ* beginnt der Nachsatz: (*so tut er das*), *um zu zeigen* **6** *τὰς* + *τέσσαρας* U **8** *ὧν*] *ὡς* M **11** vor *βασιλεὺς* + *ὁ* U **18** der Anführung bei Anastasius Sin. geht voran die von Anastasius selbst geformte (u. von Georgius wiederholte) Einleitung: *ἑκάστῳ ἔθνει ἄγγελον ἐφεστάναι φησὶν ἡ γραφή. Ὁ γὰρ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος ἄγγελος καὶ ἄρχοντα Περσῶν εἴρηκε καὶ ἄρχοντα Ἑλλήνων καὶ τὸν Μιχαὴλ ἄρχοντα τῶν Ἰουδαίων. φησὶ δὲ* (*λέγει δὲ καὶ* Georg.) *Μωυσῆς· ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. ὅθεν* (*διὸ* Georg.) *καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φάσκει κτἑ.*

λους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐφισταμένους δηλονότι καὶ ἐπεχομένους ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον, ἕως καιροῦ μακροθυμίας κυρίου, ἕως προστάξῃ δι' αὐτῶν ἐκδικίαν γενέσθαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ. κρα- 7
τοῦνται γὰρ οἱ ἐπιτεταγμένοι ἄγγελοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μὴ ἔχοντες καιρὸν ἐπιδρομῆς, διὰ τὸ μηδέπω λύειν αὐτοὺς τὴν δίκην τοῦ τὰ λοιπὰ ἔθνη λύεσθαι ἕνεκεν τῆς εἰς τοὺς ἁγίους ὕβρεως. λύονται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἐπέρχονται τῇ γῇ, ὡς Ἰωάννης προφητεύει καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται· καὶ γὰρ κινούμενοι οἱ ἄγγελοι κινοῦσι τὰ ἔθνη εἰς ὁρμὴν ἐκδικίας. ὅτι δὲ | θειώδεις καὶ πυρίνους καὶ ὑακινθίνους 8 D503
θώρακας ἐσήμαινεν, οὐδεὶς ἀμφιβάλλῃ. ἐκεῖνα γὰρ τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς τοιαύτης χρόας ἔχει τὴν ἀμφίασιν. τὰ μὲν γὰρ θειώδη ἱμάτια χρόα τίς ἐστι μηλίνη οὕτω καλουμένη ἐρεᾶ, τὰ δὲ πύρινα, ἵνα εἴπῃ τὰ κόκκινα ἐνδύματα καὶ τὰ ὑακίνθινα, ἵνα δείξῃ τὴν καλλαΐνην ἐρεᾶν.

35. Ἀλλὰ οὗτοι μὴ δεξάμενοι πνεῦμα ἅγιον ἀνακρίνονται μὲν **35**, 1
πνευματικῶς, μὴ νοοῦντες τὰ τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τῶν λόγων τοῦ πνεύματος βουλόμενοι λέγειν καὶ οὐκ εἰδότες τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, ἅτινα ἀληθῶς καὶ εὐσταθῶς ἐν παρακολουθήσει καὶ ἐρωμένῳ νῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διηγήσατο, οἵ τε ἅγιοι προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης διά τε 2
τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος τοῦ ἁγίου μεταδέδωκε τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ. φθάνει 3
δὲ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὅτι »τῷ βλασφημοῦντι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν

2f vgl. Luk. 18, 7 — **14f** vgl. I Kor. 2, 14 — **22** Matth. 12, 32

M U

1 *ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου* Anast. Georg.] *ἐν τῷ Εὐφράτῃ* M U | *ἐφισταμένους* Anast. Georg.] *καθεζομένους* M U | *δηλονότι* Anast. Georg.] < M U **2** *τοῖς ἔθνεσιν*] *ἐν ἔθνεσιν* Anast. *ἔθνεσιν* Georg. | *καιροῦ* < Anast. **3** *ἕως προστάξῃ*] *καὶ προστάξει* Anast. Georg. | *γίνεσθαι* Georg. | *αὐτοῦ ἁγίων* M U **3f** *ἐκρατοῦντο* M U **4** *ἐπιτεταγμένοι*] *ἐφιστάμενοι* Anast. **5** *μήπω* U | *αὐτοὺς* Anast. (*διὰ τὸ* hängt ab von *κρατοῦνται* = *damit sie noch nicht das Gericht entfesseln*)] *αὐτοῖς* M U Georg. **6** *εἵνεκα* u. hinter *ὕβρεως* Georg. | *εἰς*] *πρὸς* U | *δὲ*] *γὰρ* Anast. Georg. **7** *καθὼς* Georg. | *Ἰωάννης προφητεύει*] *φησὶν Ἰωάννης* Anast. Georg. **8** *λοιποὶ* < Anast. Georg. | *κινούμενοι οἱ ἄγγελοι* < M *κινούμενοι δὲ οἱ ἄγγελοι* Anast. *καὶ κιν. οἱ ἄγγ.* Georg. | *τὰ ἔθνη* hinter *ἐκδικίας* Georg. **9** *ἐκδικήσεως* Anast. | *πυρίνους καὶ θειώδεις* U | *ὑακινθύνους* M **10** *σημαίνει* U | *οὐδὲν* M | *ἀμφιβάλλῃ* *] *ἀμφιβάλλει* M U | *τῆς* < M **11** *ἀμφιὰν* M **13** *ὑακίνθυνα* M **15** *τὸν λόγον* U **16** *τοῦ πνεύματος* < U **17** *ἀληθινῶς* M **18** *νῷ* < M **19** *τε* < U **21** *τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ* < U **23** *οὐδὲ . . . οὐδὲ* M | *τούτῳ τῷ αἰῶνι*] *τῷ νῦν αἰῶνι* U

τῷ μέλλοντι«. καὶ γὰρ κατὰ τῶν ῥημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰρημένων οὗτοι ἐστρατεύσαντο.

Τῶν δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων εἰρημένων κατὰ τῆς τοιαύτης 4
αἱρέσεως ἱκανῶς ἔχειν νομίσαντες καὶ ὡς σκολόπενδραν ἢ ἴουλον
καλούμενον ἑρπετὸν πολύποδα, ὀλίγον μὲν τῇ δυνάμει καὶ τῇ περιω-
δυνίᾳ τοῦ ἰοῦ, πολύπουν δὲ καὶ μακροείκελον, τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει
καὶ ἀληθείᾳ καταπατήσαντες | ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν προβαίνοντες σὺν P458
τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει ἴωμεν, ἀγαπητοί. | | D504 Ö112

Κατὰ Ἀδαμιανῶν $\overline{\lambda\beta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\nu\beta}$.

1. Ἀσπάλακα καλοῦσί τι ζῷον ἐν τῇ γῇ κάτω ἐμφωλεῦον τετρά- 1, 1
πουν ῥῆττόν τε τὴν γῆν καὶ ἐν τοῖς μυχαιτάτοις αὐτῆς ἔχον ἑαυτοῦ
τὴν οἴκησιν. τὰ δὲ πάντα τοῦ ζῴου ὑπάρχει ὡσεὶ μικροῦ σκύλακος
κυνός, τὴν ⟨αὐτὴν⟩ περιφέρειαν τῆς ἡλικίας ἔχον, ᾧ οὐδ' ὅλως ὑπάρ-
χει ὅρασις. ἐρημωτικὸν δὲ ὂν τὸ ζῷον κάτωθεν ἐκριζοῖ πάντα τὰ 2
τῶν ἀνθρώπων γεωργήματα, τά τε σικυήλατα πάντα μάλιστα καὶ
τὰ δριμέα φυτεύματα κρομμύων τε καὶ σκορόδων, βολβῶν καὶ τῶν
τοιούτων, κρίνων τε καὶ τῶν ἄλλων. ἐὰν δὲ λαθὼν ἐν τῷ ῥήττειν 3
φθάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἔξω εἰς τὸν ἀέρα γενέσθαι ἢ ἁλοὺς θηρευθείη
ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, γελοῖόν τι ἐμποιεῖ πᾶσι τοῖς τοῦτο τὸ ζῷον
θηρεύσασιν. οὕτως καὶ αὐτὸς ἐπιχειρῶ λέγειν περὶ τῆς νυνὶ μετὰ 4
χεῖρας ⟨οὔσης⟩ αἱρέσεως, ὡς μὲν κατὰ τὴν καρδίαν τυφλώττει καὶ

9 die Adamianer sonst nur noch bei dem von Epiph. abhängigen Theodoret (haeret. fab. I 6) erwähnt. Theodoret vermengt jedoch mit dem Bericht des Epiph. die Nachrichten des Clemens Al. (strom. III 30, 1; II 209, 29ff Stählin) über Prodicus

M U

4 νομίσαντες *] νομίσας M U 5f περιωδινία M περιοδυνία U 6 μακροείκελλον U 8 Unterschrift: κατὰ τῶν μὴ δεχομένων τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν οἷς ἀλόγων ὄνομα ἐπεθήκαμεν M 9 Überschrift: καταδαμιανῶν (!) τριακοστῇ δευτέρῃ ἢ καὶ $\overline{\nu\beta}$ M κατὰ ἀδαμιανῶν $\overline{\lambda\beta}$ ἡ καὶ $\overline{\nu\beta}$ U 10 ἀσφάλακα U | κάτω] καὶ τῶ M | ἐμφ$\overset{\omega}{\text{ο}}$λεῦον M 11 ῥῆττον *] ῥήττειν M ὀρύττει U | τε < U | μυχετάτοις M μυχοτάτης U | αὐτῆς] τῆς γῆς M | ἔχον *] ἔχειν M U | ἑαυτοῦ < U 12 πάντα + ⟨τὸ εἶδος⟩? * | τοῦ] αὐτοῦ M | ὑπάρχειν M 13 κυνὸς] τινὸς M | ⟨αὐτὴν⟩ * | ἔχων M; lies viell. ἔχοντος * | οὐδὲ U 14 ὂν] ἦν M | ἐκριζοῖ *] ἐκριζοῦν M U 15 πάντα] τὰ U 16 κρομύων M | σκόρδων M 17 κρίνων] κίννων M | λαθὸν U | ῥήττειν] ὀρύττειν U 20 οὕτω M 21 ⟨οὔσης⟩ *

ἀνοητεῖ, ἐρημίαν δὲ ἑαυτῇ ἐργάζεται καὶ τὴν στάσιν ἑαυτῆς κάτωθεν ἐκτέμνει, ῥιζῶν τε πολλῶν ⟨φημὶ δὲ⟩ τῶν εἰς αὐτὴν ἐμπεπτωκότων ἀνδρῶν τὴν λύμην ἀπεργάζεται. τοῖς δὲ συνετοῖς εἴ ποτε γένοιτο κατοπτευθῆναι αὐτήν, γέλωτα οὐ τὸν τυχόντα παρασκευάζει· ὡς καὶ τὸ προειρημένον ζῷον διὰ τὴν αὐτοῦ τύφλωσιν ἐμπαιζόμενον ⟨καὶ⟩ διὰ τὴν ἀορασίαν [καὶ] μὴ εὑρίσκον ποῦ τὴν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι, οὕτως καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις. ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς τοῦ Ἀδὰμ τὸ ὄνομα. τοῦτο δὲ ἀπὸ ἀκοῆς ἀνδρῶν πολλῶν ἀκηκοότες φαμέν· οὐ γὰρ ἐν συγγράμμασιν ηὕραμεν οὔτε μὴν περιετύχομεν τοιούτοις τισί. πολλῶν οὖν εἰρηκότων ἄξιον καὶ αὐτῆς μνησθῆναι ἐδικαιώσαμεν. διὸ καὶ δικαίως ταύτην παρεικάσαμεν τῷ προειρημένῳ τυφλῷ ζῴῳ καὶ ἀνδράσιν οὐ τάχιον φαινομένῳ, διὰ τὸ κρύβδην ἐν τῇ γῇ εἶναι καὶ | κάτωθεν τὴν λύμην ἐργάζεσθαι. περιγέλαστος δέ ἐστι, καὶ D505 ἐσκεπτόμην μηδ' ὅλως εἰς ἀριθμὸν αὐτὴν φέρειν. διὰ δὲ τὸ ὅλως ἦχον αὐτῆς εἶναι ἐν κόσμῳ, οὐδὲν λυπήσειε τὸν συνετὸν ἀκροατὴν περὶ πάντων εἰδέναι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου | ζιζανίων P459 ἐσπαρμένων. εἴτε γὰρ ἔστιν ἡ τοιαύτη εἴτε μὴ ἔστι, πολλῶν λεγόντων ἀκηκοότι ἀσφαλείας χάριν καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν εὔλογόν μοι πέφηνε καὶ μὴ παραλεῖψαι, κἂν τε καταλέλυται καὶ οὐκέτι ὑπάρχει. οὐ γὰρ ἀσφαλῶς ἐπίσταμαι εἰ ἔτι ἔστιν ἢ μὴ ἔστι. τί δὲ εἰς μακρὸν **10** Ö114 ἀποτείνομαι χρόνον τῷ προοιμίῳ χρώμενος πρὸς διήγησιν; ἄρξομαι δὲ τὸ γελοῖον διηγεῖσθαι, μᾶλλον δὲ τὸ πένθος· ἅμα γὰρ τὰ δύο ἔχει, γελοῖον καὶ πένθος, ⟨πένθος μὲν⟩ ὅτι πῶς ὁ διάβολος ἐνεκύησεν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων διανοίᾳ χλευάσαι τὸ πλάσμα τὸ ἐκ θεοῦ πεπλασμένον, γελοῖον δὲ περὶ τῶν μήτε ὁρώντων μήτε τι συνετὸν διανενοημένων.

2. Πρῶτον γάρ φασι τοὺς τοιούτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ἤτοι **2, 1** φωλεοὺς καὶ σπήλυγγας (οὕτω γὰρ εἴποιμι τὰς τῶν αἱρέσεων συνελεύσεις) ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι ὑποκαίειν τε κάτωθεν, διὰ τὸ εἶναι αἴθμην εἰς θάλψιν τῶν ἔνδον ἐν τῷ οἰκίσκῳ συναγομένων. ἐν **2**

M U

1 *ἀνοηταίνει* M | *ἑαυτῇ*] *ἑαυτῷ* U **2** *τέμνει* U | ⟨*φημὶ δὲ*⟩ * **5** ⟨*καὶ*⟩ * **6** *ἀορασίαν*] *ἀκρασίαν* U | [*καὶ*] * | *εὑρίσκων* M **7** *οὕτως* *] *ὡς* M U | *τοῦ* < M **9** *οὔτε μὴν*] *ἢ* U **11** *παρεικάσαμεν* + *ἐν* M **12** *φαινόμενοι* U **16** *ζιζανίων*] *ζηζανιωδῶς* U **17** *ἤτοι . . . ἤτοι* M **18** *ἀκηκοῶτι* *] *ἀκηκοότες* M U **20** *εἰ ἔτι* Dind.] *ἤτε* M *ἢ ἔτι* U **22** *δὲ*[1] < U | *γὰρ τὰ δύο* < U **23** ⟨*πένθος μὲν*⟩ * | *ἐνοίκησεν* U **25** *τι* *] *τὸ* M U **28** *σπήλυγγας*] *σπηλυπᾶς*, dazu Verweisungszeichen, aber keine Verbesserung M **29** lies *οἰκοδομεῖν*? * **30** *ἔθμην* U | *θάλπος* M | *συναγωμένων* U

δὲ τῷ εἰσιέναι ἱματιοφύλακές εἰσί τινες πρὸς ταῖς θύραις δίκην καμψαρίων ὑπ᾽ αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι καὶ ἕκαστος εἰσιών, ἤτοι ἀνὴρ ἤτοι γυνή, ἐκδυόμενος ἔξω εἴσεισι γυμνὸς ὡς ἀπὸ μητρὸς ὅλῳ τῷ σώματι, οἵ τε δοκοῦντες αὐτῶν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι πάντες ὡς ἐκ μητρὸς καθέζονται, οἱ μὲν ἄνω οἱ δὲ κάτω ἀναμὶξ καὶ σποράδην. εἰσὶ δὲ 3
πάντες παρ᾽ αὐτοῖς ἐγκρατεῖς δῆθεν λεγόμενοί τε καὶ κομπάζοντες, καὶ παρθένοι, ὡς ἑαυτοὺς ἀπατῶσι· τάς τε ἀναγνώσεις καὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν πάντα γυμνοὶ ὄντες τελοῦσιν. εἰ δὲ δόξειέ τινα, ὡς καὶ τοῦτο 4
λέγουσιν, ἐν παραπτώ|ματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι· φά- D506
σκουσι γὰρ αὐτὸν ⟨εἶναι⟩ τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ κρίνουσιν ἐξεοῦσθαι ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου τοῦτον ἐκ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας. ἡγοῦνται γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν εἶναι τὸν παράδεισον καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔαν. τίνι οὖν τῷ λόγῳ 5
ὑποκαίουσι τὸν οἰκίσκον, ἵνα μὴ τὸ κρύος αὐτῶν ἐφάψηται; Ἀδὰμ γὰρ καὶ Εὔα οὐκ ἐν ὑποκαύστῳ οἴκῳ τὴν δίαιταν εἶχον οὔτε ἐν φλογμῷ τινι ὑπεπιέζοντο οὔτε κρύος αὐτοὺς ἐφόρτου. ἦν δὲ αὐτοῖς 6
ἀὴρ καθαρώτατος καὶ ⟨μετὰ⟩ πάσης εὐκρασίας εὐτάκτως ἐκ θεοῦ μεμετρημένος, οὔτε ἀπηνότητι ψυχρίας τετονωμένος οὔτε ἀηδεστάτῃ ἐκπυρώσει καύσωνος ἐπηρτημένος, διαίτῃ δὲ ἀμβροσίᾳ ⟨εὖ⟩ μάλα ἐκ
θεοῦ πεποιημένῃ ὁ χῶρος ἐτέτακτο, | θυμηδίας καὶ εὐζωΐας ἐμπε- P460
πλησμένος, καὶ οὔτε ῥίγει ὑπέπιπτον οὔτε καύσωνι, ὡς ἔφην. τούτων δὲ τοιούτων ἐπιδεομένων δήλη παρ᾽ αὐτοῖς ἡ χλεύη γίνεται.

3. Εἶτα δὲ καὶ τὸ ἕτερον σκοπήσωμεν, πῶς ἡ πᾶσα πλάνη διε- 3, 1
λέγχεται, ὅτι οὐ μίαν ὥραν ἐκεῖνοι γυμνοὶ ἦσαν, ἀλλὰ διηνεκῶς »καὶ οὐκ ἠσχύνοντο«. τούτοις δὲ οὐ διὰ τὸ μὴ αἰσχύνεσθαι ἡ γύμνωσις, κἄν τε οὕτως αὐτοὶ νομίσωσιν, ἀλλ᾽ ἕνεκεν ἀκορέστου ἡδονῆς, κόραις ὀφθαλ|μῶν ἐμποιούσης τὴν θέλξιν. ἀφήρηται γὰρ ἀπ᾽ αὐτῶν 2 Ö116
ἡ αἰδὼς ἡ ἐν πάσαις ἁγίαις γραφαῖς ἐπαινουμένη καὶ ἀληθῶς πεπλήρωται τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ εἰρημένον, τό »ὄψις πόρνης ἐγένετό

2ff Nacktheit im Gottesdienst vgl. haer. 26, 3, 7; I 282, 17 dazu Weinhold z. Gesch. d. heidn. Ritus Abh. Berl. Akad. 1896 Heckenbach de nuditate sacra 1911 S. 8ff — **25** vgl. Gen. 3, 1 — **29** Jer. 3, 3

M U

1 τὰς θύρας M **4** πάντες < U | ὡς + οἱ M **5** καθέζονται *] καθεζόμενοι MU; viell. besser ⟨γυμνοὶ προ⟩καθέζονται * **8** τινὶ M **10** ⟨εἶναι⟩ * **11** ἐξεῶσθαι U | τοῦτον ἐκ *] τουτέστιν MU **13** τῶν λόγων M **16** ὑποπιέζουντο(!) M **17** ἀὴρ καθαρώτατος < M | ⟨μετὰ⟩ * **18** ἀπενώτητι M **19** ἀμβρωσία MU | ⟨εὖ⟩ * **20** θυμηδείας M **20f** ἐμπεπλησμένος Corn.] πεποιημένος MU **22** δήλη *] μάλα MU **23** εἶτα δὲ] εἰ τὸ δὴ M | πᾶσα] ἅπασα M **26** ἕνεκα U **27** ἀπῆρται M | ἀπ᾽] ἐξ M **28** αἰδὼ U

σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας«. μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην 3
ἔξω ἱματίοις ἀμφιέννυνται καὶ οὐκέτι εἰσὶν ὁ Ἀδάμ. οὔτε γὰρ εὐθὺς
ἐκεῖνος καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ ἱματίων ηὐπόρησαν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν
φύλλα συκῆς ἑαυτοῖς ἔρραψαν, ἔπειτα δὲ χιτῶνες δερμάτινοι αὐτοῖς
ἐδόθησαν καὶ οὕτως μετὰ πολὺν χρόνον τῆς αὐτῶν ζωῆς »ἡ παμποί-
κιλος τοῦ θεοῦ« σοφία τὴν εἴδησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῶν ἀμφίων.
καὶ | κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι χλευασθήσονται, λέγοντες ἑαυτοὺς 4 D507
εἶναι τοὺς περὶ Ἀδάμ, καταψευδόμενοι ἑαυτῶν καὶ ἅμα ἀληθεύοντες.
ὅτι μὲν γὰρ οὗτοι Ἀδὰμ οὐχ ὑπάρχουσι, τοῦτο δῆλον ἐκ πολλῶν 5
τεκμηρίων, ὡς καὶ ὑπεδείξαμεν· ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ὄφεως ἐμ-
παίζονται, τοῦτο δῆλον διὰ τῆς παραπεποιημένης αὐτῶν σχηματουρ-
γίας καὶ γυμνώσεως καὶ αἰσχύνης καὶ χλεύης.

Οὐκ ἄξιον δὲ ἡμᾶς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τούτων τὴν ἀνατρο- 6
πήν. οὔτε γὰρ τὸ ὅμοιον αὐτῶν ζῷον σκευῶν πολεμικῶν ἢ μεγάλων
ὅπλων ἐπιδέεται πρὸς ἀναίρεσιν. διὰ γὰρ μικρᾶς ῥάβδου τὸ τοιοῦτον 7
ἀφανίζεται. πολλάκις δὲ μετὰ τὸ ἀνενεχθῆναι ἐκ τοῦ φωλεοῦ κα-
ταλιμπάνεται μόνον καὶ ἑαυτῷ διαφθείρεται, γελώμενον καὶ ἐμπαι-
ζόμενον καὶ μὴ εὑρίσκον τὴν καταφυγήν, ὡς καὶ οὗτοι ἁλόντες
αἰσχύνονται διὰ τῆς παγγελάστου χλεύης καὶ ἀσέμνου διαγωγῆς καὶ
ὑποθέσεως τῆς ληρῳδίας. τὰς δὲ ἑξῆς διασκοπήσοντες πάλιν εὐξώ- 8
μεθα κύριον ἀρήγειν ἡμῖν εἰς τὴν τῶν ἄλλων εὕρεσίν τε καὶ ἀνα-
τροπὴν καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων σωτηρίαν. | P461

Κατὰ Σαμψαίων λγ, τῆς δὲ ἀκολουθίας νγ.

1. *Σαμψαίων τινῶν ἐν τῇ Περαίᾳ, περὶ ὧν ἤδη ἐν ταῖς ἄλλαις* 1, 1
αἱρέσεσιν ἐπεμνήσθημεν, τῶν δὴ καὶ Ἐλκεσαίων καλουμένων, αἵρεσίς

3f vgl. Gen. 3, 7 u. 21 — **5f** vgl. Ephes. 3, 10 — **24** Erklärung des Namens = *Ἡλιακοί* S. 316, 17 — **24f** vgl. haer. 19, 1, 10; I 219, 5ff haer. 20, 3, 2 u. 4; I 226, 22ff u. 227, 7f haer. 30, 3, 2; I 336, 2

M U

1 *μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην* sc. des Gottesdienstes **2** *ἔξω* + ⟨*γενόμενοι*⟩? * **3** *καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ* < U **4** *ἑαυτοῖς ἔρραψαν* < U **4f** *χιτῶνας δερματίνους*, u. < *αὐτοῖς ἐδόθησαν* U **5** *οὕτως* *] *ὡς* M U **7** *οὗτοι*] *αὐτοὶ* U **10** *νοητοῦ*] *πνευματικοῦ* M **11** *διὰ τῆς παραπεποιημένης*] *παρὰ τῆς πεποιημένης* U **15** *τὸ τοιοῦτον*] *τοῦτο* U **16** *πολλάκις*] *πολλὰ* M | *ἐκ* < M **17** *γελόμενον* M **18** *εὑρίσκων* M *εὑρισκόμενον* U **18f** *τὴν καταφυγὴν—αἰσχύνονται* < U | *οὗτοι* *] *αὐτοὶ* M U **20** *διασκοπήσοντες* *] *διασκοπήσαντες* M U **21** *κύριον ἀρήγειν*] *θεὸν συνεργεῖν* U **23** Überschrift: *κατὰ Σαμψαίων τριακοστῇ τρίτῃ ἢ καὶ νγ* M *κατὰ σαμψαίων λγ ἡ καὶ νγ* U | *Σαμψαίων τινῶν* *] *Σαμψαῖοί τινες* M U

τις ὑπάρχει ἐν τῇ Περαίᾳ οὕτω καλουμένῃ χώρᾳ πέραν τῆς ἁλυκῆς
ἤτοι νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἔν ⟨τε⟩ τῇ Μωαβίτιδι χώρᾳ περὶ τὸν
χειμάρρουν Ἀρνὼν καὶ ἐπέκεινα ἐν τῇ Ἰτουραίᾳ καὶ Ναβατίτιδι, ὡς
καὶ ἤδη μοι πολλάκις περὶ τούτων δεδήλωται. οὗτοι γὰρ αὐχοῦσι 2
τὸν Ἠλξαῖον αὐτῶν εἶναι | διδάσκαλον, ἔτι δὲ καὶ εἰς δεῦρο τοῦ D508
γένους αὐτοῦ ὑπαρχούσας δύο γυναῖκας, προσκυνουμένας ὡς θεὰς
δῆθεν διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς ἐκ σπέρματος εὐλογημένου. κέχρηνται δὲ 3
τῇ βίβλῳ ταύτῃ καὶ Ὀσσαῖοι καὶ Ἐβιωναῖοι καὶ Ναζωραῖοι, ὡς καὶ
ἤδη πολλάκις εἶπον. φύσει δὲ οὗτοι οἱ Σαμψαῖοι ἐξ αὐτῆς ὁρμῶνται,
οὔτε Χριστια|νοὶ ὑπάρχοντες οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε Ἕλληνες, ἀλλὰ μέσον Ö118
ἁπλῶς ὑπάρχοντες οὐδέν εἰσι. φασὶ δὲ καὶ ἄλλο βιβλίον ἔχειν Ἰεξαὶ
λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξαΐ. θεὸν δὲ ἕνα λέγουσι καὶ δῆθεν 4
αὐτὸν σέβουσι βαπτισμοῖς τισι χρώμενοι· πρόσκεινται δὲ Ἰουδαίοις
οὐκ ἐν ἅπασιν. ἀπέχονται δὲ καὶ ἐμψύχων τινὲς ἐξ αὐτῶν. ὑπερα- 5
ποθνήσκουσι δὲ τῶν ἐκ γένους τοῦ Ἠλξαΐ. καὶ ἐν μὲν τῷ χρόνῳ
τούτῳ ἠκηκόειν ὅτι τέθνηκεν ἡ μία γυνὴ ἡ Μαρθοῦς καλουμένη,
ἔμεινε δὲ καὶ ἔτι νῦν Μαρθάνα, εἰ μὴ καὶ αὐτὴ τέθνηκεν. εἴ ποτε 6
δὲ ἔξοδον εἶχον αἱ τοιαῦταί ποι βαδίζουσαι, συνεπόμενοι οἱ ὄχλοι
αὐτῶν τὸν χοῦν τῶν ποδῶν λαμβάνοντες ἰάσεως ἕνεκεν δῆθεν καὶ
τὸν σίελον τῶν πτυσμάτων ὡσαύτως μεγάλως ἐμπαιζόμενοι ἐχρῶντο
ἐν φυλακτηρίοις τε καὶ περιάπτοις. πᾶσα γὰρ πλάνη ἔσχε πρῶτον
τὴν τύφλωσιν, ἔπειτα τὴν κενοφωνίαν. καὶ οὔτε προφήτας δέχον- 7
ται οἱ τοιοῦτοι οὔτε ἀποστόλους, τὰ πάντα δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ἠπάτηται.
τετίμηται δὲ αὐτοῖς τὸ ὕδωρ καὶ τοῦτο ὡς θεὸν ἡγοῦνται, σχεδὸν
φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου. Χριστὸν δὲ ὀνόματι ὁμολο- 8

4 ff vgl. haer. 19, 1, 4ff; I 218, 2ff — **8 f** vgl. haer. 19, 1, 10; I 219, 5ff haer. 19, 5, 4; I 222, 25ff haer. 30, 3, 2; I 336, 1ff — **9 f** vgl. haer. 20, 3, 4; I 227, 6ff — **11 f** vgl. haer. 19, 1, 4; I 218, 5f (dort war jedoch nicht behauptet, daß Jexai auch ein Buch geschrieben hätte) — **12 ff** vgl. haer. 19, 3, 6f; I 220, 23ff — **15 ff** vgl. haer. 19, 1, 11ff; I 219, 12ff — **24** vgl. haer. 19, 3, 7; I 220, 24ff — **25 f** vgl. haer. 19, 3, 4; I 220, 8ff haer. 30, 3, 3ff; I 336, 4ff

M U

2 *καλουμένης* < M | ⟨*τε*⟩ * | *τὸν*] *τῶν* M **3** *ναβίτιδι* M *ναβατ-τίδι* U **4** *τούτου* U **6** *προσεκύνουν* U **7** *διὰ τὸ*] *καὶ τὸ* M **8** *καὶ Ἐβιω-ναῖοι* < M | *Νασαραῖοι* M | *καὶ*[4] < U **11** *Ἰεξαὶ*] *ἰσξαὶ* M *τὸ* U **16** *ἀκη-κόειν* U | *ὅτι*] *ὅτε* U | *ἀμαρθοῦς* M **17** *ἔτι* *] *ἡ* M < U | *μαρθάνη* M **18** *βαδίζειν* M | *συνεχόμενοι* M **19** *δῆθεν ἕνεκεν* U **24** *αὐτοῖς* *] < M *καὶ* U

γοῦσι, κτίσμα αὐτὸν ἡγούμενοι καὶ ἀεί ποτε φαινόμενον. καὶ πρῶτον μὲν πεπλάσθαι αὐτὸν ἐν τῷ Ἀδάμ, ἐκδύεσθαι δὲ αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ καὶ πάλιν ἐνδύεσθαι, ὅτε βούλεται. | καλεῖσθαι δὲ αὐτὸν 9 P462
Χριστὸν καὶ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀδελφὴν αὐτοῦ θηλυκῷ σχήματι ὑπάρχουσαν, ἐνενήκοντα ἓξ μιλίων τὸ ὕψος ἕκαστον αὐτῶν ἔχον. τόν τε Χριστὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸ πλάτος εἰκοσιτεσσάρων, καὶ πολλὰ ληρώδη ἕτερα *. | D509

2. Ἤδη δὲ περὶ τούτων πολλάκις ἐν ἄλλαις αἱρέσεσι διηγούμενος 2, 1
τὰς ἀνατροπὰς πεποίημαι· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἡγησάμην περὶ πολλοῦ ποιήσασθαι τὴν αὐτῶν κατάλυσιν τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἤδη ἡμῶν ἐργασαμένων εἰς αὐτὸν τὸν Ἠλξαῖον εἴτ' οὖν Ἠλξαΐ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἄλλαις προδεδηλωμέναις αἱρέσεσι· πᾶσι γὰρ φωρατὸς ὁ τοιοῦτος καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ αἵρεσις ὅτι πεπλάνηται. ὡς οὖν σαύραν ἡλιακὴν πεπαικότες ῥάβδῳ ἐλπίδος Χριστοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν. ἄξιον γάρ ἐστιν ᾧ ὀνόματι ἑαυτοὺς καὶ οὗτοι ὠνόμασαν, τῷ αὐτῷ κεχρῆσθαι αἰνίγματι εἰς φράσιν τῆς αὐτῶν παραπεποιημένης ἐπωνυμίας. Σαμψαῖοι γὰρ ἑρμηνεύονται Ἡλιακοί· διὸ καὶ τοῦ ζῴου ἐπεμνήσθημεν. ταύτην γὰρ σαύραν οὕτω κικλήσκουσιν ἡλιακὴν οἱ ἄνθρωποι. χείρων δὲ ἡ αἵρεσις αὕτη τῆς σαύρας. μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον τῆς ὠφελείας αὐτῆς ἔχουσα. ἐκείνη γὰρ ἀμβλυωπήσασα χρόνῳ ἀναβλέπει διὰ ἡλιακῆς στροφάλιγγος· ἐν φωλεῷ ⟨γὰρ⟩ Ö120
πρὸς ἀνατολὴν προσέχοντι ἑαυτὴν προσθλίψασα καὶ νηστεύσασα πρὸς ἀνατολήν ⟨τε⟩ κατανοοῦσα ἀποτίθεται τὴν ἀμβλυωπίαν· αὕτη δέ φημι ἡ αἵρεσις ἐν ἅπασιν ⟨τὴν⟩ ἀφροσύνην κέκτηται τοῦ ζῴου, οὐ μὴν κἂν τὸ ὀλίγον τοῦ ἐπαίνου. οὕτως οὖν καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις, σαύρα 4
ἡμῖν λεχθεῖσα ἡλιακή, [καὶ] καταπατηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀληθείας † αὐτοῦ

3 ff vgl. haer. 19, 4, 1f; I 221, 6ff haer. 30, 17, 5; I 356, 15ff — **18 ff** vgl. Physiologus c. 2; S. 231, 2ff Lauchert (*σαύρα ἡλιακὴ*) *ὅταν γηράσῃ, ἐμποδίζεται τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πηροῦται . . . τί οὖν ποιεῖ τῇ ἑαυτῆς καλῇ φύσει; ζητεῖ τοῖχον βλέποντα πρὸς ἀνατολὴν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ῥαγάδα τοῦ τοίχου· καὶ ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου ἀνοίγονται αὐτῆς οἱ ὀφθαλμοὶ ἀτενιζούσης πρὸς αὐτὸν καὶ ὑγιὴς γίνεται*

M U

6 *τόν τε Χριστὸν* Öh.] *ὅ τε Χριστὸς* M U **6 f** *εἰκοσιτεσσάρων*] κϑ M **7** * ⟨*φλυαροῦσιν*⟩ * **8** *τούτων* *] *τούτου* M U **10** *τὴν αὐτῶν κατάλυσιν τῆς ἀνατροπῆς*] *τὴν περὶ τούτων ζήτησιν τῆς ἀνατροπῆς* U **11** *ἐργασαμένων* *] *εἰργασμένων* M *εἰργασαμένων* U | *τὸν Ἠλξαῖον εἴτουν Ἠλξαΐ*] *ἢ ἄξιον ἤτουν ἠλξάει* M **14** *πεπωκότες* U **20** *ἀκέραιον* M | *ἑαυτῆς* U **21** ⟨*γὰρ*⟩ * **23** ⟨*τε*⟩ * | *ἀποτίθεται τὴν ἀμβλυωπίαν* < M | *ἀμβλυοπίαν* U **24** ⟨*τὴν*⟩ * | *κέκτηνται* M **25** *κἂν*] *καὶ* M | *οὕτως* *] *ὡς* M U **26** [*καὶ*] * | † *αὐτοῦ*] etwa ⟨*ἐν τῇ ἀφροσύνῃ*⟩ *αὐτῆς* *

μενέτω, μηδὲν κατισχύουσα κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὡς εἴπαμεν, ἐξορμήσωμεν. | D510

Κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας νδ̄.

1. *Ἀνέστη πάλιν Θεόδοτός τις, ἀπόσπασμα ὑπάρχων ἐκ τῆς* **1, 1**
προειρημένης ἀλόγου αἱρέσεως, τῆς ἀρνουμένης τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ⟨κηρυχθέντα⟩ ἐν ἀρχῇ ὄντα θεὸν | Λόγον P463
καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι ταῖς **2**
προειρημέναις συγγενόμενός τε καὶ συνυπάρξας καὶ κατὰ τὸν χρόνον αὐτὰς διαδεξάμενος, ἐξ οὗπερ οἱ Θεοδοτιανοὶ καλούμενοι. καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει ἔτι ἡ αἵρεσις ἀγνοοῦμεν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ συγγραμμάτων ἐλθόντα ἐροῦμεν.

Οὗτος ὁ Θεόδοτος ἀπὸ Βυζαντίου μὲν ὥρμᾶτο, τῆς νυνὶ Κων- **3**
σταντινουπόλεως καλουμένης, σκυτεὺς τὴν τέχνην, πολυμαθὴς δὲ τῷ λόγῳ. οὗτος ἅμα τισὶ πλείοσιν ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἑνστάντος (οὐκ **4**
οἶδα εἰπεῖν ἐν ποίῳ διωγμῷ) ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἄρχοντος συλλη-

4 ff zur Darstellung des Epiph. vgl. insbes. Hippolyt refut. VII 9 u. 35 X 23; S. 190, 12 ff 222, 1 f 282, 1 ff Wendland c. Noët. c. 1; S. 45, 17 Lagarde sog. kleines Labyrinth bei Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 2 ff Schwartz Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 50; S. 26, 21 ff Marx — **8 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 35, 1; S. 222, 4 f Wendland *ἐκ τῆς τῶν Γνωστικῶν καὶ Κηρίνθου καὶ Ἐβίωνος σχολῆς ἀποσπάσας* — **12 ff** zu *ἀπὸ Βυζαντίου* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 1; S. 222, 1 Wendland u. X 23, 1; S. 282, 1 *Βυζάντιος* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 — zu *σκυτεὺς* Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 3 Schwartz *Θεόδοτον τὸν σκυτέα τὸν ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθέου ἀποστασίας* — **14 ff** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *Theodotus haereticus Byzantius, qui posteaquam Christi pro nomine adprehensus negavit, in Christum blasphemare non destitit* Filastrius haer. 50, 1 f; S. 26, 21 ff Marx *denegator Christi dei nostri in persecutione extitit salvatoris, qui coepit dicere docens ita: communis, inquit, homo erat ut omnes homines Christus. hoc autem dicebat, ut denegationis obprobrium ab hominibus non amplius pateretur, cogitans quod si qui ei diceret: quare negasti Christum deum ac dominum? diceret quod hominem negavi non deum* (das Geschichtchen ist wohl herausgesponnen aus der nach S. 319, 6 ff von Theodotus angeführten Belegstelle)

M U

1 *περὶ θεοῦ ἀληθείας* U **2** *εἴπομεν* U **3** Überschrift *κατὰ Θεοδοτιανῶν* $\overline{λδ}$ *ἢ καὶ* $\overline{νδ}$ M in U Raum gelassen, aber vom Rubricator übersehen **6** *⟨κηρυχθέντα⟩* * **10** *ἔτι* hinter *ἡ αἵρεσις* U **14** *οὕτως* M | *πλείωσιν* M **15** *οἶδ'* M | *τοῦ* < M

φθεὶς [μετὰ πλειόνων] καὶ ἐξετασθεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ Χριστοῦ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες θεοῦ δοῦλοι τὸ νῖκος ἀπενεγκάμενοι βραβείων ἔτυχον ἐπουρανίων ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσαντες, οὗτος δὲ Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραπεσὼν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας ἐν παρεκβάσει γεγένηται, καὶ ἀπὸ αἰσχύνης πολλῆς ὑπὸ πολλῶν ὀνειδιζόμενος ἀπέδρασε τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ ἀναβὰς εἰς Ῥώμην ἐκεῖσε διέτριβεν. ἐπιγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ, πάλιν ἐκεῖ τῷ αὐτῷ ὀνείδει ὑπέπεσε διὰ τὸ ἐγκαλεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτὸν εἰδότων ἕνεκεν τῆς πολυμαθίας, ὅτι ἀνὴρ πολυμαθὴς ὢν ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας. εἰς ἑαυτοῦ δὲ δῆθεν κακὴν ἀπολογίαν ἐπινενόηκε τουτὶ τὸ καινὸν δόγμα, φήσας ὅτι »θεὸν ἐγὼ οὐκ ἠρνησάμην, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἠρνησάμην«. εἶτα ἐρωτώμενος »ποῖον ἄνθρωπον« ἀπεκρίνατο λέγων »Χριστὸν ἠρνησάμην ἄνθρωπον«.

Ἐντεῦθεν οὕτως ἑαυτῷ | ἐδογμά|τισε δόγμα καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ συσταθέντες Θεοδοτιανοί, ψιλὸν ἄνθρωπον φάσκοντες εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννῆσθαι. εἶτα εἰς κακὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν ὅσαπερ χρήσιμα εὗρεν (οὐχ ἁγνῶς οἰόμενος, ἀλλὰ προφάσει τῆς αὐτοῦ παρεκτροπῆς ταῦτα ἑαυτῷ ἐπισωρεύων) συνήγαγεν, »ὅτι, φησίν, ὁ Χριστὸς ἔφη· νῦν δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα«. ὁρᾷς, φησίν, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν.

2. ἀλλ' οὐκ ἔγνω ὁ τάλας ὅτι ἐν ταὐτῷ ὁ κύριος λέγει »τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου«. πατέρα δὲ ἑαυτοῦ λέ|γει

8 D511 Ö122 — 9 — 2, 1 — P464

15f zu *ψιλὸν ἄνθρωπον* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 5f Wendland *τὸν μὲν Ἰησοῦν εἶναι ἄνθρωπον* X 23; S. 282, 4 *εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν κοινὸν ἄνθρωπον πᾶσιν* Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 5 *πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *Christum hominem tantummodo* — zu *ἐκ σπέρματος ἀνδρός*: anders Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 6 Wendland *ἐκ παρθένου γεγενημένον* X 23, 1; S. 282, 5f *ὅτι κατὰ βουλὴν θεοῦ γεγένηται ἐκ παρθένου, ἐπισκιάσαντος τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἐν παρθένῳ σαρκωθέντα* u. Epiph. selbst unten c. 3, 5; S. 320, 12f — **16ff** vgl. Filastrius haer. 50, 3; S. 26, 27ff Marx (schöpft aus Epiph.) *isti utuntur capitulis scripturarum quae de Christo veluti de homine edocent; quae autem ut de deo dicunt, ea vero non accipiunt, legentes et nullo modo intelligentes* — **19** Joh. 8, 40 — **21f** Joh. 8, 40

M U

1 [μετὰ (ἀπὸ M) πλειόνων] * | ὑπὲρ] περὶ? * **6** τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα M **7** ἐπιγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν] ὑπό τινος δὲ ἐπιγνωσθεὶς τῶν U | καὶ πάλιν καὶ ἐκεῖ U **7f** ὑποπίπτει U **8** ἐκκαλεῖσθαι U **9** ὢν *] πῶς M U **9f** εἰς ἑαυτὸν M **10** δὲ] τε? * **16** γεγενῆσθαι U | αὐτοῦ M **18** ἑαυτοῦ U **21** κύριος] Χριστὸς U **22** πατέρα] παρὰ M | ἑαυτοῦ] σαυτοῦ M

τὸν θεόν· οὐ γὰρ ἄνθρωπον. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπου ἀκήκοεν, οὐκ 2
ἐκαυχᾶτο τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἀληθείας, λέγων παρὰ ἀνθρώπων τὴν
ἀλήθειαν ἀκηκοέναι· ἀλλ' ἵνα σημάνῃ θεὸν αὐτὸν ὄντα ἐκ πατρὸς
ἄνωθεν γεγεννημένον, ἄνθρωπον δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενον καὶ ἐν σαρκὶ
ἀποκτανθέντα, ἐν θεότητι δὲ ἀεὶ ζῶντα.

Εἶτά φησι μηδὲ ἁμαρτίαν πεποιηκέναι ἀρνησάμενον τὸν Χριστόν, 3
»αὐτοῦ, φησί, τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· πᾶσα βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς
ἀνθρώποις«, καὶ »ὁ λέγων λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται
αὐτῷ· τῷ δὲ βλασφημοῦντι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀφεθήσεται αὐ-
τῷ«. *καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἐλεεινὸς ἄνθρωπος ὅτι βουλόμενος ὁ κύριος* 4
προασφαλίσασθαι τὴν σωτηρίαν τῶν ποτὲ αὐτὸν βλασφημησάντων
καὶ ἐπανακαμπτόντων εἰς μετάνοιαν, ἵνα μὴ ὁρίσῃ αὐτοῖς καταδίκην,
τὸν λόγον προθεσπίζει, δι' ὑπερβολὴν πρᾳότητος καὶ φιλανθρωπίας
καὶ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτὸν μέλλοντάς τινας ἐπανίστασθαι καὶ βλασφη- 5
μεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐν τάξει δούλου αὐτὸ ὁρίζεσθαι καὶ κτιστὸν
καὶ ἀλλότριον τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. διὸ ἐπασφαλιζόμενός φησιν »ὁ 6
δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ | ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε D 512
ἐνταῦθα οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι«, οὐκ ἐπαινῶν τοὺς βλασφη-
μοῦντας αὐτόν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν καὶ τὴν αὐτοῦ φιλαν-
θρωπίαν δεικνύς, προασφαλιζομένην τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπὸ βλασφη-
μίας αὐτοῦ μετανοούντων. αὐτὸς γὰρ πάλιν φησίν »ὁ ἀρνησάμενός 7
με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἀρνηθήσεται ἐνώπιον τοῦ πατρός μου«,
καὶ πάλιν »ἀρνήσομαι αὐτόν«, καὶ πάλιν »ὁ ὁμολογῶν ἐν ἐμοί, ὁμο-
λογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου«.

3. Καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς Θεόδοτός φησι· »καὶ ὁ νόμος περὶ αὐτοῦ 3, 1
ἔφη· προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἐγερεῖ ὑμῖν κύριος ὡς ἐμέ· αὐτοῦ
ἀκούσατε. Μωυσῆς δὲ ἄνθρωπος ἦν· ὁ οὖν ἐκ θεοῦ ἐγειρόμενος Χριστὸς

7 ff Matth. 12, 31 f — **16 ff** Matth. 12, 32 — **21** Luk. 12, 9 — **23** Matth. 10, 33 — Matth. 10, 32 — **25** Deut. 18, 15 — **27** zu *Χριστὸς* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 8 ff Wendland *ὕστερον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ κεχωρηκέναι τὸν Χριστὸν ἄνωθεν κατεληλυθότα ἐν εἴδει περιστερᾶς, ὅθεν οὐ πρότερον τὰς δυνάμεις ἐν αὐτῷ ἐνηργηκέναι ἢ ὅτε κατελθὸν ἀνεδείχθη ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα, ὃ εἶναι τὸν Χριστὸν προσαγορεύει. θεὸν δὲ οὐδέποτε τοῦτον γεγονέναι αὐτὸν θέλουσιν ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ πνεύματος* X 23, 2; S. 282, 6 ff

M U

1 *τὸν* < U **4** *ἄνθρωπον—γενόμενον* < M | *ἐν σαρκὶ* < U **5** *ἐν* < U **11** *ἀσφαλίσασθαι* U | vor *τῶν* + *τὴν* M **13** *δι'*] *δὲ* M **17 f** *οὔτε . . . οὔτε*] *οὔδε*(!) *. . . οὔδε* M **20** *δείκνυσι* U | *τῶν* < U **21** *αὐτοῦ*] *αὐτοὺς* U **26** *ὑμῖν* < U **27** *ἀκούσετε* U | *ἦν ἄνθρωπος* U | *οὖν* *] *δὲ* M U | *ἐκ*] *ὑπὸ*? Jül.

οὗτος, φησίν, ἦν, ἀλλὰ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ἦν, | ὡς καὶ ὁ Μωυ- Ö124
σῆς ἄνθρωπος ἦν«. *καὶ οὐκ οἶδεν ἐν ἑαυτῷ ὁ ἐν παραπτώματι* 2
γεγονὼς Θεόδοτος πῶς πάλιν ἑκάστη λέξις ἔχει τὴν ἑαυτῆς ἀσφά-
λειαν· ὅτι μὲν γὰρ ἐξ ἀδελφῶν αὐτὸν ἤγειρεν ὁ κύριος, διὰ τὸ ἐκ 3
Μαρίας αὐτὸν γεγεννῆσθαι, ὡς λέγει »ἰδοὺ ἡ παρ|θένος ἐν γαστρὶ P465
ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν«· καὶ παρθένος μένουσα »ἐν γαστρὶ ἕξει« (οὐκ
ἐκ σπέρματος ἀνδρός), »καὶ τέξεται υἱόν« (δῆλον ἐν σαρκὶ τὸ γέννημα
⟨τὸ⟩ ἀπὸ παρθένου γεννώμενον), ἀλλά »καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, ὃ ἑρμηνεύεται θεὸς μεθ' ἡμῶν«. ἔστιν γὰρ θεὸς καὶ 4
ἄνθρωπος· θεὸς μὲν ἀπὸ πατρὸς γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως,
ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας διὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν.

Εἶτά φησι· »καὶ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον ἔφη τῇ Μαρίᾳ· πνεῦμα κυρίου 5
ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ οὐκ εἶπε· πνεῦμα κυρίου γενήσεται ἐν σοί«.
διὸ ἐκ πανταχόθεν φιλονεικῶν ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος ἐκπίπτει τῆς 6
ἀληθείας. ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ γραφὴ πανταχόθεν τὴν ἡμετέραν
ζωήν, ἵνα τὴν τριάδα δείξῃ πάντῃ τε καὶ ἐν | παντὶ εἴδει συνοῦσαν D513
ἑαυτῇ καὶ συνεργοῦσαν, ἵνα μή τινες εἴπωσιν ὡς καὶ πολλοὶ προ-
φασίζονται ἑαυτοῖς κακά, ἀλλοτριοῦντες τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ Χρι-
στοῦ καὶ ⟨τοῦ⟩ πατρός, τούτου ἕνεκεν ὁ ἄγγελος λέγει τῇ Μαριάμ 7
»πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ ἐπισκιάσει σοι δύναμις ὑψί-
στου«, εἶτα μετέπειτα »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς
θεοῦ«. καὶ οὐκ εἶπε μόνον »τὸ γεννώμενον«, ἀλλά »διὸ καὶ τὸ γεν- 8
νώμενον«, ἵνα δείξῃ ⟨τὸν⟩ ἄνωθεν θεὸν Λόγον καὶ ἐν μήτρᾳ γενό-
μενον καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν [*καὶ*]
κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εὐδοκίαν· καὶ δι' ἣν ᾠκονόμησεν ἑαυτοῦ ἐνανθρώ-

5 Jes. 7, 14 — **12ff** vgl. Hippolyt refut. X 23, 1; S. 282, 4ff Wendland *ἐν δὲ τούτῳ διαφέρειν ὅτι κατὰ βουλὴν θεοῦ γεγένηται ἐκ παρθένου ἐπισκιάσαντος τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἐν τῇ παρθένῳ σαρκωθέντα* — **12** Luk. 1, 35 — **20** Luk. 1, 35

M U

1 *φησὶν* vor *Χριστὸς* U · | *ἦν*] *οὐκ ἦν θεός* U (*Χριστὸς* ist aber Prädikat) **2** *ἐν ἑαυτῷ*] *ἑαυτὸν* M **4** *αὐτὸν*] *αὐτῶν* M | *ὁ* < U **7** *καὶ* < M | *δῆλον* + *ὁ* M; lies *ὅτι*? * | *σαρκὶ* + ⟨*συνελήφθη*⟩? * **8** ⟨*τὸ*⟩ * **9** *καὶ* < U **10** *θεὸς μὲν* < U | *πατρὸς* + *μὲν* U | *γεννηθεὶς* U **11** vor *ἄνθρωπος* + *ὡς* M **17** *τινες* + ⟨*κτιστὸν τὸ πνεῦμα*⟩? * **18** vor *κακὰ* + *εἰς* M **18f** *Χριστοῦ*] *υἱοῦ*? * **19** ⟨*τοῦ*⟩ * | *πατρός*] *σωτῆρος* M | *μαρία* M **20** *κυρίου*] *ἅγιον* U **20f** *δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι* U **21** *εἶτα μετέπειτα* < U | *γεννώμενον* + *ἐκ σοῦ* U **23** ⟨*τὸν*⟩ * **24** *καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον*] *κατὰ* U **24**—S. **321**, **1** [*καὶ*] *κατὰ τὴν — ἐνανθρώπησιν* < M **24** [*καὶ*] *

πησιν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν προστίθησι »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. εἰ γὰρ εἶπε »πνεῦμα ἅγιον εἰσελεύσεται εἰς 9
σέ«, οὐκέτι υἱὸν θεοῦ ἦν ἡγεῖσθαι ἐν σαρκὶ παραγεγονότα, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον ἐν σαρκὶ παραγεγονέναι. ὅτι δὲ ἄνωθέν ἐστιν ἐλθὼν 10
ὁ Λόγος, ὁ Ἰωάννης σαφηνίσας τὴν τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελικὴν φωνὴν λέγει »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. εἶτα μετὰ ταῦτα »καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο«· καὶ οὐκ εἶπε »τὸ 11
πνεῦμα σὰρξ ἐγένετο«, οὐδὲ εἶπε »Χριστὸς ἄνθρωπος ἐγεννήθη«. πάντῃ γὰρ ἀσφαλιζομένη ἡ θεία γραφὴ θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν 12
ἐπίσταται· θεὸν ἀπὸ θεοῦ ἄνωθεν ἥκοντα, ἄνθρωπον δὲ ἀπὸ Μαρίας ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένον. τῶν δύο | τούτων ἀληθινῶν P466
ὁ ἐκτὸς βαίνων οὐχ ὑπάρχει τῆς ἀληθείας.

4. *Προφασίζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος λέγων »ὅτι καὶ ὁ Ἰε-* 4, 1
ρεμίας περὶ αὐτοῦ ἔφη ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;«
καὶ | οὐκ οἶδεν ⟨ὁ⟩ ἑαυτὸν τῆς ἀληθείας ἀποξενώσας ὅτι, ὡς ἔφην, 2 Ö126
ἑκάστη λέξις ἔχει τὴν ἑαυτῆς δύναμιν τῆς ἑρμηνείας. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὢν πάντως ὑπὸ πολλῶν γινώσκεται τῶν αὐτὸν γινωσκόντων· φημὶ δὲ πατρὸς καὶ μητρός, ἀδελφῶν τε καὶ | συγγενῶν, συσκήνων D514
τε καὶ γειτόνων, πολιτῶν τε καὶ οἰκετῶν. ἐνταῦθα δὲ ἡ γραφὴ τὸ 3
θαυμαστὸν διηγουμένη τῆς ὅλης αὐτοῦ πραγματείας ἄνθρωπον μὲν ἔφη διὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, τῷ δὲ »τίς γνώσεται αὐτόν« ἐσήμανε περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος τῆς ἀκαταλήπτου. ἐπειδὴ γάρ 4
»οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν ἀποκαλύψῃ«, οὐδεὶς οὖν γνώσεται αὐτόν, ἐὰν μὴ ⟨αὐτὸς⟩ αὐτῷ ἀποκαλύψῃ. ἀποκαλύπτει δὲ διὰ ἁγίου πνεύματος 5
τοῖς αὐτοῦ δούλοις τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς θεότητα καὶ δόξαν καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν αἰώνιον τὴν μέλλουσαν καὶ τὰ αὐτοῦ μυστήρια καὶ διδασκαλίαν καὶ τὴν αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἔνσαρκον ἀληθῆ παρουσίαν, ὅτι θεὸς ἄνωθεν καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ Μαρίας.

6 Joh. 1, 1. 3 — **8** Joh. 1, 14 — **14f** vgl. Ancoratus c. 32, 3ff; I 41, 10ff — **14** Jer. 17, 9 — **24** Matth. 11, 27

M U

2f ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ M **4** ὅτι] ἔτι M **4f** ὁ λόγος ἐλθὼν M **5** ὁ² < U **12** τῶν + δὲ M **14** ὁ² < M **15** ἐστιν < M | αὐτόν] αὐτοῦ U **16** ⟨ὁ⟩ * **17** τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως τὴν ἑρμηνείαν U **17f** ἄνθρωπος + ⟨ψιλὸς⟩? * **22** τῷ] τὸ U | δέ« τίς *] τίς δὲ M U **25** ᾧ] ὃ U **26** ⟨αὐτὸς⟩ * | δι' M

5. *Εἶτα ὁ αὐτός φησι πάλιν Θεόδοτος ὅτι* »καὶ Ἡσαΐας περὶ 5, 1
αὐτοῦ ἔφη ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτως εἰπών· ὅτι ἄνθρωπος εἰδὼς φέρειν
μαλακίαν· καὶ εἴδομεν αὐτὸν ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει καὶ ἠτιμάσθη καὶ
οὐκ ἐλογίσθη«. *ἀλλὰ οὐκ οἶδε πῶς πάλιν ἐλέγχεται ὁ κτηνώδης.* 2
ἐν αὐταῖς γὰρ ταῖς λέξεσιν Ἡσαΐας οὕτως εἶπεν »ὡς πρόβατον ἐπὶ
σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος·
οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις
αὐτοῦ ἤρθη«. εἶτά φησιν »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ὅτι 3
αἴρεται ἀπὸ ἀνθρώπων ἡ ζωὴ αὐτοῦ«, καὶ οὐκ εἶπεν »αἴρεται ἡ ζωὴ
⟨ἀπ᾽⟩ αὐτοῦ«, ἀλλά »ἀπὸ ἀνθρώπων«. ἀεὶ γὰρ ὁ Λόγος ζῶν ἐστιν 4
ὑπάρχων τε καὶ τὸ ζῆν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἔχων καὶ ζωὴν τοῖς αὐτὸν ἠγα-
*πηκόσι διδούς· ἐξ ἀνθρώπων μὲν ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἤρθη, * ἀφ᾽ ἑαυτοῦ*
ζωὴ ὤν. »ζῶν γὰρ ὁ Λόγος« καὶ πᾶσι ζωὴν παρέχων τοῖς ἐπ᾽ αὐτὸν
ἐλπίσασιν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ τό »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;« 5
. εἰ ἦν ἄνθρωπος ψιλὸς ἀπὸ Μαρίας | γεγεννημένος, εὐδιήγητος ἄρα P467
ἦν ἡ | αὐτοῦ γέννησις. ἐπειδὴ δέ ἐστι πρὸ τοῦ Δαυὶδ ⟨καὶ⟩ πρὸ τοῦ D515
Ἀβραάμ, — »Ἀβραὰμ γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, φησίν, ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν 6
ἡμέραν μου, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη«· εἶτα αὐτῶν θαυμαζόντων καὶ λε-
γόντων »πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ τὸν Ἀβραὰμ ἑώρακας;«,
ἐλέγχων Θεόδοτον καὶ τοὺς ἀπίστους καὶ ἐπαρνησιθέους Ἰουδαίους
ἔφη »ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι«· ἦν γὰρ πρὸ 7
Ἀβραὰμ ἀληθῶς καὶ πρὸ Νῶε καὶ πρὸ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τοῦ κόσμου
καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου καὶ πρὸ πάντων
τῶν κτισμάτων, ἄχρονος ὤν, — διὸ καὶ ἄφραστος καταγγέλλεται 8
ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ | Ἡσαΐου ὅτι »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς Ö128
διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ«.

Ἀλλά φησιν, »εἶπαν οἱ ἀπόστολοι ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς 9
σημείοις καὶ τέρασι, καὶ οὐκ εἶπαν· θεὸν ἀποδεδειγμένον«. *ἐλέγχῃ δὲ* 10
πάλιν, Θεόδοτε, ὅτι πάλιν οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν ταῖς αὐταῖς Πρά-

2 Jes. 53, 3 — **5** Jes. 53, 7. 8a — **8** Jes. 53, 8b — **13** Hebr. 4, 12 — **17** Joh. 8, 56 (eingemischt Matth. 13, 17) — **19** Joh. 8, 57 — **21** Joh. 8, 58 — **25** Jes. 53, 8b — **27** Act. 2, 22

M U

1 *πάλιν φησὶ* U | *φασὶ* M **2** *φησὶν* M | *ὅτι* < U **4** *ἀλλ᾽* U **5** *αὐταῖς*] *ταύταις* M | *Ἡσαΐου* M **9** *ἀπὸ* + *τῆς γῆς τῶν* U **9f** *καὶ οὐκ— αὐτοῦ* < M **10** *⟨ἀπ᾽⟩* * | *ἐστιν* < U **11** *τε* < U | *ἀφ᾽*] *ἐφ᾽* U **12** * *⟨ζῇ δὲ ὡς θεός⟩* * **13** *γὰρ ὁ* < M **15** * etwa *⟨ἀδύνατον πληροῦσθαι εἰς ἄνθρωπον⟩* * **16** *⟨καὶ⟩* * **17** *φησὶν* hinter *μου* (Z. 18) M **23f** *καὶ πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων* *]*πρὸ παντὸς καὶ τῶν κτισμάτων* M U **24** *ἄχρονος ὢν διὸ καὶ*] *διὸ ἄχρονος ὢν καὶ* U | *ἀφράστως* M **27** *εἶπον* U **29** *οἱ αὐτοῦ* U | *αὐταῖς ταῖς* U

ξεσιν ἔφησαν, ὡς ὁ μακάριος Στέφανός φησιν »ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ«.

6. *Πάλιν δὲ προφασίζεται λέγων ὅτι* »ἔφη περὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστο- **6, 1**
λος ὅτι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς«, *καὶ* **2**
οὐκ οἶδε πῶς πάλιν καθ' ἑαυτοῦ ἐπεγείρει. ὁ γὰρ εἰπών »μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ⟨ἄνθρωπος⟩ Χριστὸς Ἰησοῦς« αὐτὸς ἐσαφήνισε λέγων »προορισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«, καὶ πάλιν
»*γενόμενος ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον*«. *τούτων δὲ ποιού-* **3**
μενος τῶν λέξεων τὴν ἀσφάλειάν φησιν »εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἡμῖν δὲ εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα ⟨καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν⟩«. | εἰ **4** D516
δέ »δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν«, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος εἴη ὁ μονογενής, ἀπὸ Μαρίας ⟨ὢν⟩ καὶ δεῦρο, οὐδὲ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. ἐπεὶ πῶς τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἠδύνατο εἶναι, τὰ πρὸ αὐτοῦ γενόμενα κατὰ τὸν σοῦ λόγον, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος; ἢ πῶς εἴη εἰς αὐτὸν τὰ πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐπιγνωσθέντα καὶ γενόμενα; καὶ ἐκ παντα-
χόθεν ἐξέπεσεν ἡ τούτου ληρῳδία. | P 468

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ διαλόγῳ ἅμα τήν τε περὶ αὐτοῦ γνῶσιν εἰπόν- **5**
τες καὶ τὴν ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην λέξιν, ὑπερβησόμεθα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἀκολουθίας, ὥσπερ τι μέρος ἑρπετοῦ ἔτι σκαρίζοντος τῇ τῆς ἀληθείας ἐλπίδι καὶ πίστει πεπαικότες καὶ ἀνελόντες, τάς ⟨τε⟩ ἑξῆς διασκοπήσωμεν καὶ περιβλέπεσθαι τὰς θηριωδεστάτας αἱρέσεις σπεύσωμεν.

1 Act. 7, 56 — **4** I Tim. 2, 5 — **8** Röm. 1, 4 — **10** Gal. 4, 4 — **11** I Kor. 8, 5f

M U

2 *ἑστῶτα* < M | *ἐν δεξιᾷ* U **5** *μεσίτην* M | *ἄνθρωπος* < U **7** *⟨ἄνθρωπος⟩* * **9** *Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν* U **10** *ἐκ γυναικός, γενόμενος* < U **13** *⟨καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν⟩* * **13f** *εἰ δὲ δι' οὗ τὰ πάντα*] *καὶ δι' ὃν τὰ πάντα* M **15** *⟨ὢν⟩* * | *οὔτε* U **16** *τὰ πάντα δι' αὐτοῦ*] *δι' αὐτοῦ τὰ πάντα* U | *τὰ*[2] < U **17** *εἰς αὐτὸν* *] *δι' αὐτοῦ* M U **18** *τὰ*[2] < U **20** *περὶ αὐτοῦ* + *⟨εἰς ἡμεῖς ἐλθοῦσαν⟩*? * **22** *σκαλίζοντος* M | *σκαρίζοντος* + *⟨καταλιπόντες⟩*? * **23** *πεπαικότες*] *πεποιηκότες* M | *τὰς* < M | *⟨τε⟩* * **24** *περιβλέπτεσθαι* M **25** Unterschrift *κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ ἢ καὶ νδ* M

Κατὰ Μελχισεδεκιανῶν $\overline{\lambda\varepsilon}$*, τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{\nu\varepsilon}$*.*

1. *Μελχισεδεκιανοὺς πάλιν ἕτεροι ἑαυτοὺς καλοῦσιν, ἀποσπασθέν-* **1, 1**
τες τάχα ἀπὸ τῶν Θεοδοτιανῶν καλουμένων. οὗτοι τὸν Μελχισεδὲκ **2**
τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς λεγόμενον δοξάζουσι, μεγάλην τινὰ δύναμιν ἡγού-
μενοι. εἶναι δὲ αὐτὸν ἄνω ἐν ἀκατονομάστοις τόποις καὶ ⟨ἀληθ⟩ῶς εἶναι | Ö 130
τοῦτον οὐ μόνον δύναμίν τινα, ἀλλὰ καὶ μειζότερον τοῦ Χριστοῦ τῇ
ἑαυτῶν πλάνῃ φάσκουσι. Χριστὸν δὲ ἡγοῦνται ἁπλῶς ἐληλυθότα **3**
καὶ καταξιωθέντα τῆς ἐκείνου τάξεως, δῆθεν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ
εἰρημένου »σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ«·
ὡς εἶναι αὐτόν, φησίν, ὑποδεέστερον τοῦ Μελχισεδέκ. εἰ μὴ γὰρ ἦν
ἐν δευτέρᾳ τινὶ εἰσαγωγῇ κείμενος, οὐκ ἂν τῆς ἐκείνου τάξεως ἐπε-
δέετο. περὶ αὐτοῦ δὲ | τοῦ Μελχισεδέκ φασιν ὅτι »ἀμήτωρ, ἀπάτωρ, **4** D 517
ἀγενεαλόγητος« ⟨ἐγένετο⟩, ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους τοῦ ἁγίου Παύλου
ἐπιστολῆς παριστᾶν βουλόμενοι. πλάττουσι δὲ ἑαυτοῖς καὶ βίβλους **5**
ἐπιπλάστους, ἑαυτοὺς ἀπατῶντες.

2 f zur Darstellung des Epiph. vgl. insbes. (Eusebius h. e. V 28, 8 ff; S. 502, 14 ff Schwartz) Hippolyt refut. VII 36; S. 222, 14 ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 52; S. 27, 20 ff Marx, auch Hieronymus ep. 73 Photius bibl. 200 u. Panarion haer. 67, 7 — **3 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 36; S. 222, 15 ff Wendland *δύναμίν τινα τὸν Μελχισεδὲκ εἶναι μεγίστην καὶ τοῦτον εἶναι μείζονα τοῦ Χριστοῦ οὗ κατ᾽ εἰκόνα φάσκουσι τὸν Χριστὸν τυγχάνειν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *hunc* (sc. Christum) *inferiorem esse quam Melchisedech eo quod dictum sit de Christo: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. nam illum Melchisedech praecipuae gratiae caelestem esse virtutem eo quod agat Christus pro hominibus deprecator et advocatus eorum factus; Melchisedech facere pro caelestibus angelis atque virtutibus. nam esse illum usque adeo Christo meliorem, ut ἀπάτωρ sit, ἀμήτωρ sit, ἀγενεαλόγητος sit, cuius neque initium neque finis comprehensus sit aut comprehendi possit* Filastrius haer. 52; S. 27, 20 f (übersetzt Epiph.) — **9** Psal. 109, 4 Hebr. 5, 6 — **12 f** Hebr. 7, 3

M U **3—12** kurzer, freier Auszug bei Cramer Cat. in ep. ad Hebr. 555, 33 ff

1 Überschrift: *κατὰ Μελχισεδεκιανῶν* $\overline{\lambda\varepsilon}$ *ἢ καὶ* $\overline{\nu\varepsilon}$ M, in U fehlt eine Überschrift, erst eine spätere Hand setzt die Beschreibung der Anakephalaiosis II 212, 25 ff (*μελχισεδεκιανοὶ οἱ τὸν μελχισεδὲκ γεραίροντες—καὶ λέγειν τετολμηκότες*) in die Lücke **4** *δύναμιν* + ⟨*αὐτὸν*⟩? * **5** *ἀκατωνομάστοις* M | ⟨*ἀληθ*⟩*ῶς* *] *ὡς* MU **7** *δὲ ἡγοῦνται*] *διηγοῦνται* M | *ἐληλυθῶτα* M **9** *εἶ* < M **10** *φησὶν αὐτὸν* U **11** *ἀγωγῇ* U **12** *ἀπάτορ, ἀμήτορ* M **13** ⟨*ἐγένετο*⟩ * | *ἁγίου* < U **14** *παριστᾶν* + ⟨*τοῦτο*⟩? * **15** *ἐπιπλάστως* M

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ῥητῶν ἡ αὐτῶν ἀνατροπὴ γίνεται. ὡς γὰρ 6
λέγει περὶ τοῦ κυρίου ὁ Δαυὶδ προφητεύων, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερέα αὐτὸν καθίστασθαι, ἐν ταὐτῷ ἔσεσθαι τὸν Χριστὸν ἱερέα διηγεῖται ἡ θεία γραφή. εὑρίσκεται δὲ εὐθὺς λέγων * »ἀφομοιού- 7
μενος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«. εἰ δὲ ἀφομοιοῦται τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἴσος τυγχάνει τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. πῶς γὰρ δύναται τὸ δοῦλον εἶναι ἴσον τῷ δεσπότῃ; ὁ μὲν γὰρ Μελ- 8
χισεδὲκ ἄνθρωπος ἦν, τὸ δέ »ἀπάτωρ, ἀμήτωρ« οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν πατέρα ἢ μητέρα λέγεται, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπωνομάσθαι. πολλοὺς γὰρ ἐφαντασίασε 9
τὰ βαθύτατα τῆς θείας γραφῆς | καὶ ἔνδοξα καὶ ὑπεραίροντα διάνοιαν P469
ἀνθρωπίνης φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, τῇ Ῥοκόμ τε καὶ Ἐδὼμ καλουμένῃ, τὸν Μωυσέα διὰ τὰ θεοσήμεια θαυμάζοντες προσκυνεῖν τὴν αὐτοῦ ποτε εἰκόνα ἀνατυπωσάμενοι † προσεκύνουν πεπλανημένοι, οὐ τοῦ δικαίου αἰτίου αὐτοῖς γενομένου, ἀλλὰ τῆς πλάνης αὐτῶν διὰ τοῦ δικαίου ἐν τῇ ἀγνοίᾳ φαντασίαν πράγματος αὐτοῖς συναγούσης. ἐν δὲ τῇ Σεβαστείᾳ τῇ ποτὲ Σαμαρείᾳ 10
καλουμένῃ, τὴν θυγατέρα Ἰεφθάε θεοποιήσαντες ἔτι ταύτῃ τελετὴν κατ᾽ ἔτος ἄγουσιν. οὕτω καὶ οὗτοι ἀκούοντες τὰ ἔνδοξα καὶ σοφὰ 11
τῆς γραφῆς ῥήματα εἰς ἀνοησίαν ἐξέτρεψαν καὶ εἰς ὑπέρογκον διάνοιαν ἀρθέντες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατέλιπον, καὶ μύθους ἑαυτοῖς πλασάμενοι κατὰ πάντα ἐλεγχθήσονται.

2. Καὶ γὰρ παρά τισι τοῦ Μελχισεδὲκ ὁ πατήρ τε καὶ ἡ μήτηρ 2, 1

2 Psal. 109, 4 — **4** Hebr. 7, 3 — **12f** Eusebius Onomastica sacra S. 142, 7 Klostermann vgl. Panarion haer. 4, 1, 9; I 180, 16 de mens. ac pond. 71; S. 204, 51ff Lagarde — **13ff** über den Mosesbach von Petra und seine Gleichsetzung mit dem Haderwasser von Kades vgl. Dalman, Petra I 3f 42f II 7f — über die Verehrung vergotteter Könige bei den Nabatäern ebda I 52 — **17** vgl. Panarion haer. 78, 23, 1 — **23ff** andere Namen bei anderen Kirchenvätern: Ps. Athanasius hist. de Melchised. Migne 28, 525A *Μελχὶ δὲ ἔσχε γυναῖκα, κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς Σαλήμ, ἔτεκε δὲ αὐτῷ δύο υἱούς, ἕνα καλούμενον τὸν Μελχὶ καὶ ἕτερον Μελχισεδέκ.* Cedrenus hist. comp. Migne 121, 77Af *Μελχισεδὲκ παρθένος ἱερεὺς ἀγενεαλόγητος... υἱὸς δὲ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ*

M U

3 *ἐν ταὐτῷ ἔσεσθαι* < M | vor *ἱερέα*[2] + ⟨*ἀληθῶς*⟩? * **4** * ⟨*ὁ Παῦλος*⟩ Öh. **6** *τοῦ*[2] < M **9** *λέγεται* < M **12** *ἐν τῇ Ἀραβία τῇ πετρέων* U | *τῇ*[2] < U **13** *Ῥοκὸμ τὸ* M *Ῥωκώμ τε* U *Ρεκὲμ* Eusebius u. Epiph. de mens. ac pond. **13f** *θαυμάζοντες*] *θεὸν νομίζουσι* U **14** *προσκυνοῦσι* u. + *τε* U **14f** *ἀνατυπωσάμενοι — πεπλανημένοι*] *ἢν ἀνατυπωσάμενοι ἀπεπλανήθησαν* U **14** † *προσεκύνουν*] etwa *ἐπεχείρουν* * **15** *αὐτοῖς αἰτίου* U **16** *αὐτῶν*] *αὐτοῖς* U **17** *αὐτοῖς* < M **18** *ταύτην* M **19** *σοφὰ καὶ ἔνδοξα* U **20** *εἰς*[2] < M

ἐμφέρεται· οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητὰς | γραφὰς καὶ ἐνδιαθέτους D518
τοῦτο. εἶπον δέ τινες Ἡρακλᾶν τινα καλεῖσθαι τὸν αὐτοῦ πατέρα,
μητέρα δὲ Ἀστάρθ, τὴν δὴ καὶ Ἀστοριανήν. ἦν δὲ οὗτος ἐξ ἑνὸς
τῶν υἱῶν τῶν ἐπιχωρίων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ἐν Σαυῆ τῇ πεδιάδι
κατοικούντων. Σαλὴμ δὲ ἡ πόλις ἐκαλεῖτο, περὶ ἧς ἄλλος ἄλλως 2
ἐξέδωκε καὶ ἄλλος ἄλλως. οἱ μὲν γάρ φασιν | αὐτὴν εἶναι τὴν νῦν Ö132
Ἱερουσαλὴμ καλουμένην, ποτὲ δὲ Ἰεβοὺς λεγομένην, ἄλλοι δὲ ἔφασαν
ἄλλην τινὰ Σαλὴμ εἶναι ἐν τῷ πεδίῳ Σικίμων, κατάντικρυ τῆς νυνὶ
Νεαπόλεως οὕτω καλουμένης. εἴτε οὖν ἐντεῦθεν ἢ καὶ ἐκεῖθεν 3
(οὐ μακρὰν ⟨γὰρ⟩ ἀλλήλων ἀφεστήκασιν οἱ τόποι) ὅμως ἡ ὑπόθεσις
δηλοῖ τὸ ἔργον. »ἐξήνεγκε«, γάρ φησι, τῷ Ἀβραὰμ ἄρτους καὶ οἶνον,
καὶ ἦν ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον«, ὃς εὐλόγησε
τὸν Ἀβραὰμ καὶ δεκάτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ. ἔδει γὰρ τὸν ἱερέα τοῦ 4
ὑψίστου παρὰ δούλου θεοῦ τιμηθῆναι, καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἀβραὰμ
προσενέγκαι τῷ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἱερεῖ ἱερουργοῦντι, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ

Σίδου βασιλέως υἱοῦ Αἰγύπτου, ὃς καὶ κτίζει Σιδῶνα πόλιν. ἀπάτωρ δὲ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος λέγεται διὰ τὸ μὴ ἐξ Ἰουδαϊκῆς γενεᾶς κατάγεσθαι Ps. Ephrem Schatzhöhle S. 27ff Bezold heißen die Eltern Malach u. Jozadak

4 *Σαυὴ* vgl. Gen. 14, 5 Eusebius-Hieronymus Onomasticon S. 150, 21 Klostermann — **5ff** vgl. de mens. ac pond. 74, 3; 205, 81ff Lagarde — **6** Josephus ant. Jud. I 10, 2; § 180 Naber Theophilus ad Autol. II 31 — **7** Jul. Africanus im Chron. pasch. Migne 92, 177 B Eusebius-Hieronymus Onomasticon S. 152, 4f Klostermann — **11** vgl. Gen. 14, 18

M U **2—5** Zacharias Rhetor I 3; S. *12, 33ff Ahrens-Krüger: *indem aber Epiphanios, Bischof von Kypros, ein Buch gegen die Häresie der Melchisedekiten verfaßte, belehrte er darin, sich verteidigend, den Aristokrates(?), ihm sei ein Gesicht erschienen, daß die Mutter des Melchisedek Saltiel geheißen habe und sein Vater Heraklas und daß er aus dem Volk der Kanaanäer gewesen sei*; aus Zacharias Rhetor schöpfen die Syrer Bar Serōšwai, Bar Bahlul und Bar Ali (Payne Smith, Thes. syr. Sp. 343. 1054), sowie die sog. arabische Genesiscatene (John Gregory in den Critici sacri. London 1660. VIII 1203f = Lagarde, Mat. z. Gesch. u. Krit. des Pent. II S. 89, 9 u. S. 90, 25f)

2 *τοῦτο* < U | *Ἡρακλᾶν* U Zach. Rhet.] *Ἡρακλαάμ* M *Heraclim* Syr. u. cat. Arab. | *τινὰ* < U | *τὸν* < U **3** *Ἀσταρὼθ* U *Šaltī'el* Zach. Rhet. u. die von ihm abhängigen Zeugen | *Ἀστερίαν* U | *ἦν δὲ οὗτος*] *οὗτος δὲ* M **3f** *ἐξ ἑνὸς τῶν υἱῶν*] *υἱὸς* U **4** *τῶν*² < U | *ἐν—πεδιάδι*] *ἐν τῇ τῆς Σάβης πεδιάδι* U **6** *λέγουσιν* U | *εἶναι* < U **7** *λεγομένην*] *καλουμένην* M **8** *καταντικρὺς* U **9** *οὕτω* < U **10** ⟨*γὰρ*⟩ * | *διεστήκασιν* U **12** *ηὐλόγησε* U **15** *προσενέγκας* M | *προσενέγκαι* + ⟨*δεκάτην*⟩? * | vor *ἐπειδὴ* + *καὶ* U

ἔμελλε τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ περιτομῆς γίνεσθαι ἡ ἱερωσύνη, ἵνα »πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ« ταπεινωθῇ, πρὸς τὸ μὴ αὐχοῦσαν τὴν περιτομὴν ἐπὶ τῇ ἱερωσύνῃ δύνασθαι ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας ἱερωσύνῃ, τῇ μὴ παρατηρουμένῃ σαρκὸς περιτομὴν ἢ ἀκροβυστίαν, ἔχουσαν δὲ τὴν μείζονα καὶ τελειοτάτην περιτομήν, τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας. εἰ γὰρ Ἀβραὰμ τῷ Μελχισεδὲκ προσήνεγκε δεκάτην, | οἱ δὲ ἀπὸ Ἀβραὰμ τῷ Λευὶ προσφέρουσι καὶ τῷ Ἀαρών, μετὰ χρόνον δὲ τοῦ πάλιν εἶναι τὴν ἱερωσύνην ἐκ περιτομῆς διὰ Ἀαρὼν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καθεξῆς φάσκει ἡ γραφὴ διὰ τοῦ Δαυὶδ (μετὰ γενεὰς δεκαδύο τῆς τοῦ Λευὶ γεννήσεως, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρὼν διαδοχῆς) ἐν τῷ Μελχισεδὲκ τὴν ἱερωσύνην ἵστασθαι, φύσει ἔδειξεν οὐκ ἐν τῇ παλαιᾷ τῆς περιτομῆς | ἱερωσύνῃ τὸ ἱερατικὸν ἐπιμένειν τάγμα· μετετίθετο γὰρ εἰς τὴν πρὸ τοῦ Λευὶ καὶ πρὸ Ἀαρὼν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερωσύνην, ἥτις νυνὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πολιτεύεται, ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ἐνσάρκου παρουσίας καὶ δεῦρο, μηκέτι τοῦ σπέρματος κατὰ διαδοχὴν ἐκλεγομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ ἀρετὴν τύπου ζητουμένου. P470 D519 6 7

3. Πρώτη γὰρ ἱερωσύνη ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Ἄβελ τελεῖται, ἀλλὰ καὶ καθεξῆς διὰ τοῦ Νῶε· τρίτη δὲ διὰ τοῦ Μελχισεδέκ, τοῦ οὐκ ἐν περιτομῇ ἀλλὰ ἐν δικαιοσύνῃ μὲν τελειότητος καὶ ἀρετῇ, ἐν ἀκροβυστίᾳ δὲ σαρκὸς θεῷ ἱερατεύσαντος. καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδὲκ ἄνθρωπος ἦν, αὐτὸς ὁ ἅγιος θεοῦ ἀπόστολος ἐν τῇ ἐπιστολῇ δηλώσει. φάσκει γὰρ οὕτως »ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην«. δῆλον οὖν ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται, ἐξ ἄλλων δὲ γενεαλογεῖται. πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογοῦνται κατὰ τὸ φανερώτατον; Δανιὴλ Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγὼ Ἠλίας ὁ Θεσβίτης· ἐν πάσαις γὰρ ῥηταῖς βίβλοις οὐδαμοῦ ἐμφέρονται 3, 1 2 3

1f II Kor. 10, 5 — 6 vgl. Tit. 3, 5 — **23** Hebr. 7, 6

M U

1 ἤμελλεν U | τοῦ Ἀβραὰμ < U | ἡ < M **2** τοῦ θεοῦ + διὰ τῆς γνώσεως U | ταπεινωθῇ] καθαίροιτο U **3** περὶ ἱερωσύνης U **4** θεοῦ < U **4—6** τῇ μὴ—παλιγγενεσίας < U **8** πάλιν εἶναι] lies παλαιωθῆναι? * **10** τῇ γραφῇ M **11** ἑπτὰ] ἑβδόμης U **12** τῆς περιτομῆς < U **13** ἐπιμένειν] ἵστασθαι U | τάγμα < U | μετατιθεμένης U | γὰρ] δὲ U **14** ἱερωσύνης U | ἥτις Ausgg.] εἴ τις M ὅπερ U **15f** τῆς—παρουσίας] χριστοῦ U **19** τρίτον M **19—21** τοῦ οὐκ—ἱερατεύσαντος < U **22** θεοῦ < U **23** δηλώσει < U | γὰρ *] δὲ M < U **24** οὖν ὅτι < M **25** ἐξ ἄλλων δὲ γενεαλογεῖται < U **27** vor ἐν πάσαις + καί, dafür < γὰρ U

τούτων οἱ πατέρες ἢ αἱ μητέρες. ἵνα δὲ μὴ διὰ τοῦτο πλάνη τις γένηται, οὐδὲν λυπήσει ἃ καὶ ἐν παραδόσεσι κατειλήφαμεν λέγειν. εὑρήκαμεν γὰρ τοῦ Δανιὴλ τὸν πατέρα Σαβαάν τινα καλούμενον. **4**
τοῦ δὲ Ἠλία | φύσει καὶ τὴν πατριαρχίαν ὡσαύτως ηὕραμεν, ἤντινα Ö134
καὶ καθ' εἱρμὸν ὑφηγήσομαι οὕτως· Ἠλίας ὁ Θεσβίτης ἀδελφὸς γέ- **5**
γονεν Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως, ἐξ ἱερέων δῆθεν καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, υἱὸς δὲ τοῦ Ἀχιναάμ· Ἀχιναὰμ δὲ υἱὸς τοῦ Σαδώκ, Σαδὼκ δὲ τοῦ Ἀχιτὼβ τοῦ Ἀμορία, Ἀμορίας υἱὸς [τοῦ Ἀμορία] τοῦ Ῥαζαζά, Ῥαζαζὰ τοῦ Ἀαζία, Ἀαζία τοῦ Φινεές, Φινεὲς υἱὸς τοῦ Ἐλεάζαρ, Ἐλεάζαρ υἱὸς τοῦ Ἀαρών, τοῦ ἱερέως δηλονότι· Ἀαρὼν υἱὸς τοῦ Ἀμράμ, Ἀμρὰμ τοῦ Καάθ, Καὰθ τοῦ Λευί, Λευὶ τρίτος υἱὸς τοῦ Ἰακώβ· Ἰακὼβ δὲ ἀδελφὸς μὲν Ἠσαῦ, παῖς δὲ τοῦ Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ. | ἐν **6** D520
δὲ ταῖς ῥηταῖς βίβλοις οὐ πάνυ σαφῶς αἱ τούτων γενεαλογίαι ἐμφέρονται ἢ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις τῆς κατὰ τὸν Ἠλίαν ὑπο-
θέσεως μέρη. φύσει δὲ τῶν τριῶν | παίδων, Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγώ, P471
οὔτε ἐν παραδόσεσιν οὔτε ἐν ἀποκρύφοις τοὺς πατέρας ηὕραμεν. τί **7**
οὖν ἐροῦμεν; ἆρα κἀκεῖνοι, οἱ περὶ Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγώ, φαντάσουσιν ἡμᾶς λογίζεσθαι ἃ μὴ χρὴ καὶ ὑπερόγκως θαυμάζειν ὑπὲρ τὸ

3 sonst nicht bezeugt — **4 ff** vgl. vit. prophet. bei Schermann TU XXXI 3 S. 109 *Ἠλίας ὁ προφήτης ... ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν* S. 111 *e tribu Levi.* Der von Epiph. angegebene Stammbaum sonst nicht bezeugt. Eine andere Form der jüdischen Legende bei Origenes in Joh. VI 83; S. 123, 19 ff Preuschen *οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενοι οἱ Ἑβραῖοι παραδιδόασι Φινεές, τὸν Ἐλεαζάρου υἱόν, ὁμολογουμένως παρατείναντα τὴν ζωὴν ἕως πολλῶν κριτῶν, ὡς ἐν τοῖς Κριταῖς ἀνέγνωμεν, αὐτὸν εἶναι Ἠλίαν καὶ τὸ ἀθάνατον ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς αὐτῷ διὰ τῆς ὀνομαζομένης εἰρήνης ἐπηγγέλθαι,* vgl. die rabbinischen Stellen bei Ginzberg, Die Haggada bei den Kirchenvätern S. 76 ff — **6** zu *Ἰωδαὲ* vgl. II Kön. 11, 4 — **7 ff** vgl. I Chron. 6, 3 ff — **14** gemeint ist I Chron. 6, 3 ff

M U

1 *ἢ αἱ*] *τε καὶ* U | vor *μὴ* + *καὶ* M | *διὰ*] *κατὰ* U **3** *γὰρ* + ⟨*που*⟩? * **4** *εὕρομεν* U **5** *καὶ* < U | *οὕτος* M **6** *Ἰωδὰς* M | *δῆθεν* *] *δῆλον* M U **7** *Ἀχιμάαμ* beide Male U | *Σαδοὺκ*, im ersten Fall U | *δὲ*[3] < M **8** *Ἀμωρία* u. *Ἀμωρίας* U | [*τοῦ Ἀμορία*] * | *ζαζᾶ* im ersten Fall, zweites < U **9** *Ἀζία* beide Male U | *υἱὸς*[2] < M **10** *δῆλον δ' ὅτι* M | *Ἀμράμ*[1] *μαρμὰ* M | zweites *Ἀμρὰμ* < M **11** *Λευίν*, im ersten Fall, zweites < M | *Ἰακὼβ δὲ* < M **12** *μὲν* + *ἦν* M | *παῖδες* M | *τοῦ*[2] < M **13** *ῥητοῖς* U | *οὐ πάνυ* hinter *τούτων* M **16** *οὔτε ἐν ἀποκρύφοις οὔτε ἐν παραδόσεσιν* U | *τοὺς πατέρας* < U | *εὕρομεν* U **17** *Σεδρὰχ* + *λέγω* u. *Μισὰκ Ἀβδεναγὼ* < U **17 f** *φαντασιάσουσιν* U

μέτρον ἑκάστην ὑπόθεσιν, ἀπάτορας καὶ ἀμήτορας αὐτοὺς λογισάμενοι; ἀλλὰ μὴ γένοιτο. ὅροι γὰρ ἐτέθησαν ἡμῖν καὶ θεμέλιοι εἰς οἰκο- 8
δομὴν τῆς πίστεως καὶ ἀποστόλων παραδόσεις καὶ γραφαὶ ἅγιαι καὶ διαδοχαὶ διδασκάλων, καὶ ἐκ πανταχόθεν ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἡσφάλισται καὶ μηδεὶς ἀπατάσθω κενοῖς μύθοις.

4. Ἐπανελεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὰ προκείμενα, εἰς ἅπερ οὗτοι 4, 1
φαντάζονται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ. ὅτι μὲν γὰρ ἅγιος ὁ δίκαιος ὑπῆρχε καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Σαλὴμ δῆλον, ἀλλ' οὐ τῆς ἐν οὐρανῷ ὑπάρχων ⟨τάξεως⟩ καὶ ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκώς· »οὐδεὶς 2
γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου«, φησὶν ὁ ἅγιος καὶ ἀψευδὴς θεὸς Λόγος. τὴν δὲ τάξιν τοῦ Μελχισεδὲκ κηρύττουσα ἡ θεία γραφὴ καὶ τὸ πνεῦμα 3
ῥητῶς διδάσκον τὴν μετάθεσιν ἔδειξε τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ τῆς παλαιᾶς συναγωγῆς καὶ τοῦ * ἔθνους εἰς ἔθνος κάλλιστον καὶ ὑπέρτατον καὶ οὐ μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῆς ἡνωμένον. ὁ γὰρ Μελχισεδὲκ ὁ 4
ἅγιος οὗτος οὐκέτι μετ' αὐτὸν διαδοχὴν ἔσχεν, ἀλλὰ οὐδὲ ἀφαίρεσιν τῆς ἱερωσύνης. ἔμεινε γὰρ αὐτὸς ἱερεὺς τὸν πάντα χρόνον τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἔτι ἐν τῇ γραφῇ ᾄδεται ἱερεύς, μηδενὸς αὐτὸν διαδεξαμένου ἢ ἀνατρέψαντος τὴν κατὰ τὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας ἱερωσύνην. οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν, οὐκ ὢν ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεοῦ 5
ἅγιος θεὸς Λόγος, υἱὸς θεοῦ γεννη|θεὶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ἀεὶ D521
σὺν πατρὶ ὤν, γενόμενος δὲ δι' ἡμᾶς ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, τὴν δὲ | ἱερωσύνην * τῷ πατρὶ προσφέρει, Ö136
ἐξ ἀνθρωπότητος τὸ φύραμα λαβών, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ἱερεὺς καταστῇ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τὴν μὴ ἔχουσαν διαδοχήν. μένει γὰρ τὰ 6
ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸ διηνεκὲς δῶρα προσφέρων, πρῶτον μὲν ἑαυτὸν διὰ τοῦ σταυροῦ προσενέγκας, ἵνα λύσῃ πᾶσαν θυσίαν παλαιᾶς δια-

9 Joh. 3, 13 — **12f** vgl. I Tim. 4, 1

M U

1 τὰ ἑκάστης ὑποθέσεως U **1f** ἀπάτορας—λογισάμενοι < U | λογισαμένους? * **2** vor ὅροι + καὶ U **2f** εἰς οἰκοδομὴν *] καὶ οἰκοδομὴ M U **4** ἐκ < M **5** κενοῖς *] καινοῖς M U **6** εἰς ἅπερ] ὡς U **7** ἅγιος ὁ < U **9** ⟨τάξεως⟩ * | ἀπὸ U **12** κηρύττουσα *] κρατοῦσα M κρατύνουσα U **12** [καὶ]?; so daß κηρύττουσα ἡ θ. γρ. nom. abs. wäre u. mit τὸ πνεῦμα der Nachsatz begänne * | πνεῦμα + ⟨τὸ⟩? * **13** διδάσκων M **14** * ⟨σαρκικοῦ⟩ * | ἔθους u. ἔθος U **15** μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῆς *] μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῇ M μετέχον σαρκικῆς διαδοχῆς U **16** ἀλλ' U | οὔτε U **19** τῶν χρόνων U | τῆς < U **19f** ὑπηρεσίαν τῆς ἱερωσύνης U **20** vor θεοῦ + ἐκ U **21** καὶ ἀχρόνως < M **22** δὲ < U **23** δὲ] τε? * | * etwa ⟨ἀναδεξάμενος⟩ * **27** διὰ τοῦ σταυροῦ < U | πᾶσαν < U

θήκης, τὴν ἐντελεστέραν [δὲ] *καὶ ζῶσαν ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ἱερουργήσας· αὐτὸς ἱερεῖον, αὐτὸς θῦμα, αὐτὸς ἱερεύς, αὐτὸς θυσιαστήριον, αὐτὸς θεός, αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς βασιλεύς,* | *αὐτὸς ἀρχιερεύς,* P472
αὐτὸς πρόβατον, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπον γένηται, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὸ ἀμετάστατον ἑδραίωμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσηται, οὐκέτι κατὰ τὰ σπερματικὰ καὶ τὰς διαδοχὰς μερίζων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δικαίωμα φυλάττεσθαι ἐν πνεύματι ἁγίῳ δωρούμενος.

5. *Φαντάζονται δὲ πάλιν ἄλλοι, ⟨ἄλλα⟩ περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ λέγοντες. σαρκικῶς γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἀνεκρίθησαν, πνευματικῶς μὴ νενοηκότες τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένα. καὶ ὁ μὲν Ἱερακᾶς ὁ Αἰγύπτιος αἱρεσιάρχης νομίζει τοῦτον τὸν Μελχισεδὲκ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τό »ἀφομοιούμενος, φησί, τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«· ὡς ἀπὸ τῆς λέξεως ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος »τὸ δὲ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις«. ὁ δὲ ἐπιστάμενος τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος οἶδεν ὅτι ὑπὲρ ἐκλεκτῶν ἐντυγχάνει τῷ θεῷ. ἐξέπεσε δὲ καὶ οὗτος παντελῶς τοῦ προκειμένου. οὐ*

10 vgl. I Kor. 2, 17 — **12** vgl. haer. 67, 3, 1 ff u. den Anonymus bei Hieronymus ep. 73, 1, 1 f; S. 13, 7 ff Hilberg *ut docere conatus sit eum, qui benedixerit tanto patriarchae, divinioris fuisse naturae nec de hominibus aestimandum. et ad extremum ausus est dicere spiritum sanctum occurrisse Abrahae et ipsum esse, qui sub hominis figura visus sit* Chrysost. de Melchised. 3; Migne 56, 260 Cyrillus Alex. Glaph. in Gen. l. II 7; Migne 69, 97 C *λέγουσιν ὡς ἄνθρωπος μὲν οὐκ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον τὸ ἅγιον· ἦγουν ἑτέρα τις δύναμις τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν λειτουργικὴν ἔχουσα τάξιν*; dazu Origenes u. Didymus bei Hieronymus ep. 73, 2, 1; S. 14, 8 ff *statimque in fronte Geneseos primam omeliarum Origenis repperi scriptam de Melchisedech, in qua multiplici sermone disputans illuc devolutus est, ut eum angelum diceret, isdemque paene argumentis, quibus scriptor tuus de spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus. transivi ad Didymum, sectatorem eius et vidi hominem pedibus in magistri isse sententiam* u. den Ansatz dazu bei Philo leg. alleg. III 25; I 130, 17 Cohn; beachte auch die Pistis Sophia (C. Schmidt Index unter Melchisedek) — **14** Hebr. 7, 3 — **15 f** Röm. 8, 26

M U

1 [δὲ] * | *καὶ* < U | *τοῦ* < U **7** *κατὰ σπέρμα* U | *καὶ* < U **9** *φαντάζουσι* U | *πάλιν* < U | ⟨*ἄλλα*⟩ * **11** *αὐτῇ* < U **12** *τῇ* < M | *Ἱέραξ* U **12 f** *ὁ Αἰγύπτιος αἱρεσιάρχης* < U **13** *τοῦτον νομίζει* U | *τὸν* < U **14** *μένει* + *γὰρ* U **18** *τῷ* < M

γὰρ σάρκα ἐνεδύσατο τὸ πνεῦμά ποτε· σάρκα δὲ μὴ ἐνδυσάμενον οὐκ εἶχεν εἶναι βασιλεὺς τῆς Σαλὴμ καὶ ἱερεὺς τόπου τινός. καιρῷ δὲ ὅτε περὶ | τούτου τοῦ Ἱερακᾶ καὶ τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως τὴν ἀνατροπὴν D522 ποιήσομαι, τότε ἐν πλάτει περὶ τούτων διηγήσομαι, τῆς δὲ ἀκολουθίας τὰ νῦν ἐπιλήψομαι.

Πόσα δὲ περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ ἄλλοι φαντάζονται. **6, 1** Σαμαρεῖται μὲν γὰρ τοῦτον νομίζουσιν εἶναι υἱὸν τοῦ Νῶε τὸν Σήμ. καταγέλαστοι δὲ καὶ αὐτοὶ εὑρεθήσονται. ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ θεία **2** γραφὴ πάντα μετὰ εὐταξίας κατὰ πάντα τὴν ἀλήθειαν ὠχύρωσεν, οὐκ εἰς μάτην τοὺς χρόνους τάξασα καὶ τὰ ἔτη ἑκάστης τῶν πατέρων ζωῆς καὶ διαδοχῆς ἀριθμήσασα. ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν **3** ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ἢ καὶ ἐνενήκοντα ἐτῶν πλείω ἐλάσσω, ὁ Μελχισεδὲκ αὐτῷ ὑπηντᾶτο καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτους καὶ οἶνον, προτυπῶν τῶν μυστηρίων τὰ αἰνίγματα· ἀντίτυπα τοῦ ⟨σώματος τοῦ κυ- **4** ρίου, αὐτοῦ τοῦ⟩ κυρίου ἡμῶν λέγοντος ὅτι »ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν«, καὶ ἀντίτυπα τοῦ αἵματος αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ῥεύσαντος εἰς κάθαρσιν τῶν κεκοινωμένων καὶ ῥαντισμὸν καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. ὁ | δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πατὴρ Θάρρα ἑβδομηκοστὸν **5** Ö138

7 ff vgl. Hieronymus ep. 73, 5, 4; S. 18, 16 ff *traduntque* (sc. Hebraei) *hunc esse Sem, primum filium Noë* ebda c. 9, 2; S. 22, 3 f quaest. Hebraicae in Gen. Migne 23, 961 A comment. ad Jes. 41; Migne 24, 414 B. Die rabbinischen Belegstellen bei B. Beer, Leben Abrahams S. 142 ff — **12** vgl. etwa Gen. 16, 16 (doch sind hier 86 Jahre angegeben und die Stelle fällt hinter die Begegnung mit Melchisedek) **12 f** vgl. Gen. 14, 18 — **13 f** vgl. Clemens Al. strom. IV 160, 3; II 319, 24 ff Stählin *Μελχισεδὲκ . . . ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας* — **15** Joh. 6, 51 — **16** vgl. Joh. 19, 34 — **18**—S. **332**, **16** vgl. Gen. 11, 10—26. Epiphanius stellt jedoch eine eigene Rechnung auf, die sich weder mit den LXX noch mit den Versuchen anderer Kirchenväter deckt: er gibt S. 332, 11 Kena 109 Jahre (Gen. 11, 13: 130 Jahre) und berechnet S. 332, 13 das Alter Sems bei der Erzeugung des Arphaxad auf 102 Jahre (Gen. 11, 10: 100 Jahre; vielleicht hat Epiph. die 2 Jahre, die nach demselben Vers seit der Sündflut verflossen waren, zu den 100 hinzugezählt). Aber die im Text stehenden Ziffern dürfen nicht geändert werden: für die Reihe Arphaxad, Kena, Sala, Eber, Phalek

M U

3 Ἱέρακος U **4** ποιοῦμαι M **6** καὶ < U **7** υἱὸν τοῦ Νῶε τὸν Σήμ] τὸν υἱὸν τοῦ Σήμ U **9** τὴν < U **10 f** ἑκάστης—ἀριθμήσασα < U **12** ὀκτὼ + ἐτῶν < U | πλείω + ἢ U **13** ἀπήντα τότε U **14** ⟨σώματος τοῦ κυρίου, αὐτοῦ τοῦ⟩ * **16** αὐτοῦ¹ < U | αὐτοῦ² + νυχθέντος καὶ U **18** ἑβδομηκοστὸν] ō M

κατάγων ἔτος τὸν Ἀβραὰμ ἐγέννησεν, | καὶ γέγονεν ἔτη ἑκατὸν ἑξή- P473
κοντα πλείω ἐλάσσω. Ναχὼρ δὲ ἐγέννησε τὸν Θάρρα ἑβδομήκοντα
ἐννέα ἐτῶν ὑπάρχων, καὶ γέγονε σλθ ἔτη. Σερούχ δὲ ἐγέννησε τὸν
Ναχὼρ ρλ ἐτῶν ὑπάρχων, καὶ γεγόνασιν ἔτη τξθ. Ῥαγαῦ δὲ ἐγέν- 6
νησε τὸν Σερούχ ὑπάρχων ρλβ ἐτῶν, καὶ γέγονε πεντακοσιοστὸν
πρῶτον ἔτος. Φάλεκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥαγαῦ ὢν ρλ ἐτῶν, καὶ γέ-
γονεν ἔτη ἑξακόσια τριάκοντα ἕν. Ἔβερ δὲ ἐγέννησε τὸν Φάλεκ ἐν
ἔτει ρλδ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ γεγόνασιν ἑπτακόσια ἑξήκοντα πέντε
ἔτη. Σάλα δὲ ἐγέννησε τὸν Ἔβερ ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἔτος κατά- 7
γων τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, καὶ γέγονεν ὀκτακόσια ἐνενήκοντα πέντε ἔτη.
Κηνᾶ δὲ ἐγέννα τὸν Σάλα ἔτος κατάγων ρθ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ
γέγονεν χίλια τέσσαρα ἔτη. Ἀρ|φαξὰδ δὲ ἐτῶν ρλε ὢν ἐγέννησε τὸν D523
Κηνᾶν, καὶ γέγονεν χίλια ρλθ ἔτη. Σὴμ δὲ ρβ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς, 8
ὁ προειρημένος καὶ φαντασιαζόμενος παρὰ τοῖς Σαμαρείταις εἶναι
Μελχισεδέκ, ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξάδ, καὶ ὁμοῦ γέγονεν ἔτη χίλια δια-
κόσια τεσσαράκοντα ἕν ἕως τοῦ χρόνου τοῦ Ἀβραάμ, καθ' ὃν συνήν-
τησε τῷ Μελχισεδὲκ ἐπανιὼν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν περὶ Ἀμαρφὰλ καὶ
Ἀριὼχ καὶ Χοδολλογομὸρ καὶ Θαλγὰ τῶν βασιλέων. οὐκ ἔζησε δὲ 9
Σὴμ τοσαῦτα ἔτη κατὰ τὴν τούτων ληρώδη φαντασίαν, ἀλλὰ ρβ
ἐτῶν ὢν ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξάδ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει μετὰ τὸν κατα-
κλυσμόν. »καὶ ἔζησε μετὰ ταῦτα, ὡς φησιν ἡ θεία γραφή, φ̄ ἔτη,
καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανε«. τοίνυν αὐτοῦ 10
ζήσαντος ἑξακόσια καὶ δύο ἔτη καὶ τελευτήσαντος πῶς ἠδύνατο

ist die Summe 659 durch Panarion haer. 2, 2; I 174, 8 gesichert, für die übrigen Glieder bestätigt die dreimal wiederholte Gesamtsumme 1241 die Richtigkeit der Überlieferung

17 vgl. Gen. 14, 17 — **19 f** vgl. Gen. 11, 10 — **21** Gen. 11, 10

M U

2 *πλείω* + *ἢ* U **3** *ἐννέα* < M **6** *πρῶτον* < M | *φαλὲγ* M | *ρλε* M **7** *ἕν*] *ἐννέα* M | *γεννᾶ* U | *φαλὲγ* M **8** *ρλδ*] *ἑκατοστῷ τετάρτῳ* U **9** *σαλλὰ* M | *γεννᾶ* U | *ἑκατὸν τριάκοντα* M **10** *γέγονεν*] *γέγοναν* M U **11 f** *Κηνᾶ — τέσσαρα ἔτη* < U **12** *γέγονεν* *] *γέγοναν* M | *ρλε ἐτῶν* U | *ρε* M **13** *Κηνᾶν*] *Σαλὰκ* U | *γέγοναν* M | *ρλθ* *] *ρλ* M *λ* U | *ρβ*] *ἑκατοστῷ* U | *τῆς αὐτοῦ ζωῆς* < M **14** vor *καὶ* + *ὁ* U **15** *Ἀρφαξὰξ* M | *γέγοναν* M **15 f** *χίλια διακόσια τεσσαράκοντα ἕν*] *ϡαρλ* U **16** *ἕνα* M **17** *ἐπανιὼν*] *δι' ὧν* M **17 f** *Ἀμαρφὰλ καὶ Ἀριὼχ καὶ* < U **17** *Ἀμαφὰρ* M **18** *καὶ Θαλγὰ* < U | *Θαγάρ* M | vor *τῶν βασιλέων* + *καὶ Βαρσὰ καὶ Συμοβὸρ καὶ Ἀμαρφὰλ* U **19** *ρβ* *] *ἑκατὸν ἐννέα* M *ρε* U **20** *ὢν* < U **21** *φ̄ ἔτη* vor *ὡς φησιν* U **23** *καὶ δύο*] *πέντε* U | *ἐδύνατο* U

φθάσαι εἰς χίλια καὶ διακόσια τεσσαράκοντα καὶ ἓν ἔτη, ἵνα ὁ Σὴμ ὁ υἱὸς τοῦ Νῶε τοῦ πρὸ δέκα γενεῶν τοῦ Ἀβραὰμ κληθείη Μελχισεδὲκ παρὰ τούτοις, μετὰ δέκα γενεάς, ἔτη δὲ χίλια διακόσια τεσσαράκοντα ἕν; καὶ ὦ τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων πλάνης. κατὰ 11
δὲ ψῆφον ἄλλων ἀντιγράφων ἀπὸ τῆς τοῦ Σὴμ ἡλικίας, ἐξότε γεγένηται ὁ αὐτὸς Σήμ, ἕως τοῦ προδεδηλωμένου χρόνου τῆς [τε] τοῦ Ἀβραὰμ συναντήσεως τῷ Μελχισεδέκ, ἥτις ἦν ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἢ ἐνενηκοστῷ, γίνεται ἑξακόσια εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη πλείω ἐλάσσω, ὥστε ἐξ ἅπαντος μὴ δύνασθαι εἰς τὸν προδεδηλωμένον τοῦ Ἀβραὰμ χρόνον τὸν Σὴμ φθάνειν, ἵνα καὶ Μελχισεδὲκ νομισθείη. καὶ διέπεσε πανταχόθεν καὶ ἡ τῶν Σαμαρειτῶν χυδαιολογία.

7. Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν φάσκουσι τὸν τοιοῦτον δίκαιον μὲν εἶναι 7, 1
καὶ ἀγαθὸν καὶ ἱερέα τοῦ ὑψίστου, ὡς ἔχει ἡ θεία γραφή, διὰ δὲ τὸ
υἱὸν αὐτὸν εἶναι πόρνης, φασί, τὴν μητέρα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι
μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ γινώσκεσθαι. ἐξέπεσε δὲ καὶ τούτων ὁ 2
ληρώδης λόγος. | καὶ γὰρ καὶ Ῥαὰβ πόρνη ὑπῆρχε καὶ ἔστι γεγραμ- D524
μένη, καὶ Ζαμβρὶ πορνεύσας γέγραπται καὶ Χασβιεὶ μετ' αὐτοῦ, καίπερ
ἀλλοτρία οὖσα καὶ οὐκ ἀπὸ γένους Ἰσραὴλ ἀναγομένη. * καί »πᾶς
ὁ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰσερχόμενος, ὡς ἔφη τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, ληστὴς
καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν ὑπάρχει«.

Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ φύσει τινὲς διαφόρως τοῦτον τὸν Μελχισεδὲκ 3

4ff Quelle nicht nachweisbar — **13ff** ebenso (u. wohl aus Epiph.) Chrysostomus de Melchised. c. 3; Migne 56, 260 *Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐκ πορνείας γεννηθέντα καὶ διὰ τοῦτο ἀγενεαλόγητον γενέσθαι* Cedrenus hist. comp. Migne 121, 77A u. andere — **17** vgl. Jos. 2, 1 — **18** vgl. Num. 25, 14f — **19** Joh. 10, 1 — **22** vgl. Clemens Al. IV 160, 3; II 319, 22ff Stählin *Σαλὴμ γὰρ ἑρμηνεύεται εἰρήνη, ἧς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀναγράφεται βασιλεύς, ὃν φησι Μωυσῆς, Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας* Ambrosius de Abr. I 3, 16; S. 514, 1ff Schenkl *ideoque eum et Melchisedech, qui interpreta-*

M U

1 *χίλια καὶ διακόσια τεσσαράκοντα ἕν*] $\overline{\alpha\rho\lambda}$ U | *ἕνα* M **2** *τοῦ*^{2} < U | *τοῦ Ἀβραὰμ* < U | *καλούμενος* U **3** vor *μετὰ* + *μετέπειτα* U **3f** *ἔτη δὲ—ἕν*] *καὶ* $\overline{\alpha\rho\lambda}$ *ἔτη νομισθείη* U **5** *ἀπὸ τῆς*] *ἀντὶ τῆς ἀπὸ* M **5f** *ἐξότε—αὐτὸς Σήμ* < M **6** [*τε*] * **7** *ὀγδόῳ* < U **8** *τῆς ζωῆς αὐτοῦ* U | *ἐνενήκοντα* M **9** *πλείω* + *ἢ* U **11** *καὶ*^{2} < U **13** *δὲ* < U **15** *αὐτὸν* < U **17** *ῥαὰμ* U **18** *ζαμβρὴ* U | *χεεβιὴ* M *χασβιθὴ* U **19** * ergänze etwas wie ⟨*καὶ γὰρ καὶ πόρνας δέχεται ὁ σωτήρ, ἐὰν μόνον μετανοήσωσιν δι' αὐτοῦ*⟩ * **20** *τῆς* < U

ὁρίζονται. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν νομίζουσι φύσει τὸν υἱὸν τοῦ | θεοῦ, Ö140
ἐν ἰδέᾳ δὲ ἀνθρώπου τότε τῷ Ἀβραὰμ πεφηνέναι. ἐκπίπτουσι δὲ 4
καὶ αὐτοὶ τοῦ προκειμένου· οὐ γάρ τις ἑαυτῷ ὅμοιος γενήσεταί ποτε,
ὡς ἔχει ἡ θεία γραφὴ ὅτι »ἀφομοιούμενος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει
ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«. τῷ ὄντι δὲ »ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν 5
τὸν Ἀβραὰμ δεδεκάτωκεν«· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν
γενεαλογεῖται, γενεαλογεῖται δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἄλλων. τούτων 6
πάντων τὸν κατάλογον ποιησάμενοι, ⟨ὧν⟩ διὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπε-
μνήσθημεν, [καὶ] ὡς ἐν παρεκβάσει περὶ τούτων διηγησάμεθα.

8. Εἰς ὄνομα δὲ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ ἡ προειρημένη αἵρεσις 8, 1
καὶ τὰς προσφορὰς ἀναφέρει καὶ αὐτὸν εἶναι εἰσαγωγέα πρὸς τὸν
θεὸν λέγει καὶ δι' αὐτοῦ, φησί, δεῖ τῷ θεῷ προσφέρειν, ὅτι ἄρχων ἐστὶ
δικαιοσύνης, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ,
πνευματικός τις ὢν καὶ εἰς ἱερωσύνην θεοῦ τεταγμένος. καὶ δεῖ ἡμᾶς 2
αὐτῷ προσφέρειν, φασίν, ἵνα δι' αὐτοῦ προσενεχθῇ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
εὕρωμεν δι' αὐτοῦ ζωήν. καὶ Χριστὸς μέν, φησίν, ἐξελέγη, ἵνα ἡμᾶς 3
καλέσῃ ἐκ πολλῶν ὁδῶν εἰς μίαν ταύτην τὴν γνῶσιν, ὑπὸ θεοῦ κε-
χρισμένος καὶ ἐκλεκτὸς γενόμενος, ἐπειδὴ ἀπέστρεψεν ἡμᾶς ἀπὸ εἰδώ-
λων καὶ ὑπέδειξεν ἡμῖν τὴν ὁδόν. ἐξ οὗπερ ὁ ἀπόστολος ἀποσταλεὶς
ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὅτι μέγας ἐστὶν ὁ Μελχισεδὲκ καὶ ἱερεὺς μένει εἰς
τὸν αἰῶνα. καὶ | θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος, καὶ ὅτι τὸ ἧσσον ἐκ τοῦ 4 D525
μείζονος εὐλογεῖται, καὶ διὰ τοῦτο, φησί, καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὸν πα- 5
τριάρχην εὐλόγησεν, ὡς μείζων ὤν, οὗ ἡμεῖς ἐσμὲν μύσται, ὅπως
τύχωμεν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τῆς εὐλογίας. | P475

9. Καὶ ὡς μάταιος πασῶν αἱρέσεων ἡ διάνοια. ἰδοὺ γὰρ καὶ 9, 1
οὗτοι ἠρνήσαντο τὸν αὐτῶν δεσπότην τὸν »ἀγοράσαντα αὐτοὺς τῷ

tione Latina dicitur rex iustitiae, rex pacis, benedixit; erat enim sacerdos summi dei. qui est rex iustitiae, sacerdos dei, nisi cui dicitur: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est dei filius, sacerdos patris qui sui corporis sacrificio patrem nostris repropitiavit delictis? ders. de mysteriis c. 8; Migne 16, 404

4 Hebr. 7, 3 — **5** Hebr. 7, 6 — **20** Hebr. 7, 3 — **26f** vgl. Apok. 5, 9

M U

1 *αὐτοῦ* U **2** *δὲ*[1] < U **4** *ἀφομοιωμένος* U **7** *ἄλλων ἀνθρώπων* U | *τούτων* + *ἕνεκα* U **8** *τὸν κατάλογον*] *τὴν ὑπόμνησιν* U | ⟨*ὧν*⟩ * **8f** *ὑπεμνήσθημεν* U **9** [*καὶ*] * **12** *λέγει* < U **13** *ἐπ' αὐτὸ τοῦτο*] *ὑπ' αὐτῶ τούτω* U **14** *εἰς ἱερωσύνην θεοῦ*] *υἱὸς θεοῦ* U | *δεῖ* Corn.] *δι'* MU **17** *ὁδῶν* < M **21** *ἧσσον*] *ἐλάσσον* U **22** *μείζωνος* M | *καὶ*[1] < U **24** *καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς* < U **25** *ὦ ματαία* M **25f** *καὶ αὐτοὶ* U

ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι«, τὸν οὐκ ἀπὸ Μαρίας ἐναρξάμενον, ὡς αὐτοὶ νομί- 2
ζουσιν, ἀλλ᾽ ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν πατέρα θεὸν Λόγον, γεγεννημένον ἐκ
τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ὡς πᾶσα γραφὴ διηγεῖται· ᾧ καὶ
εἶπεν ὁ πατήρ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽
ὁμοίωσιν«, καὶ οὐχὶ τῷ Μελχισεδέκ. εἰ μὲν γὰρ καὶ ἱερεὺς [ἐστι] 3
τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐν τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ γεγένηται καὶ οὐκ ἔσχε δια-
δοχὴν μετ᾽ αὐτόν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἄνωθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταβάς. οὐ 4
γὰρ εἶπεν ἡ γραφὴ ὅτι »κατήνεγκε« ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ
»ἐξήνεγκεν« αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ τῶν βασιλέων
ἀποδεξόμενος τὸν διερχόμενον πατριάρχην· καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν διὰ
τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην καὶ τὸ πιστὸν καὶ τὸ εὐλαβὲς τοῦ
ἀνδρός, ὅτι ἐν ἅπασι δοκιμασθεὶς ἐν οὐδενὶ ἐξέπεσε τῆς δικαιοσύνης 5
ὁ πατριάρχης, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συνεργὸν | ἔσχε τὸν θεὸν κατὰ Ö142
τῶν † ἀληθῶς ἐπελθόντων τῇ τῶν Σοδομιτῶν χώρᾳ καὶ ἀφελομέ-
νων καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ τὸν ἅγιον Λώτ, ὃν καὶ ἀπέστρεψε
μετὰ τῆς πάσης σκυλεύσεως καὶ λαφυραγωγίας. πόθεν δὲ οὐ δεί- 6
ξωμεν ὅτι ἦν ἀεὶ ⟨ὁ⟩ υἱὸς σὺν πατρί; »ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ
ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος«, καὶ οὐκ εἶπεν
»ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ οὐδὲ θεὸς ἦν ὁ Μελχισεδέκ«. καὶ πάλιν 7
»ἦλθεν οὖν ὁ κύριος πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυ-
ρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα«. καὶ | αὐτὸς ὁ ἀπόστο- D526
λός φησιν »εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
δι᾽ οὗ τὰ πάντα«. καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ· οὐκοῦν ποῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, 8
ἐπειδήπερ περὶ ἑνὸς καὶ ἑνὸς διηγεῖται; οὐκ ἔδει τὸ πνεῦμα αὐτοσύ-
στατον γίνεσθαι ἑαυτοῦ· ἀεὶ γὰρ φυλάττεται ἡ θεία γραφὴ ὑπογραμ-

4 Gen. 1, 26; vgl. Ancoratus c. 15, 7 28, 2; I 24, 4ff 37, 1ff — **7** vgl. Joh. 3, 13 — **17** Joh. 1, 1 — **20** Gen. 19, 24 — **22** I Kor. 8, 6

M U

1 *αὐτοῦ* < M **3** *τοῦ* < M | *ᾧ* *] *ᾧ* M < U **3f** *καὶ εἶπεν ὁ πατήρ*] *φησὶ γὰρ* U **5** *οὐχὶ*] *οὐ* U | *εἰ*] *ὁ* U. | *καὶ*[2] < U | [*ἐστι*] * **5f** *τοῦ θεοῦ ἐστι* U | *ὑψίστου* + *ἀλλὰ καὶ* M **7** *ἀπὸ* M **8** *κατήνεγκε* + *τῷ Ἀβραὰμ* U (sachlich richtige Glosse) **9** *ἐξέβαλεν* U | *τε αὐτῷ* M | *ὡς* + ⟨*ἐπανιόντα*⟩? * **10** *ἀποδεξόμενος* *] *ἀποδεξάμενος* M *ὑποδεξάμενος* U | *ἐρχόμενον* U **14** † *ἀληθῶς*] lies wohl *ληστρικῶς* * **16** vor *μετὰ* + *μὲν* U | *πάσης τῆς* U | *πόθεν δὲ*] *καὶ πόθεν γὰρ* U **17** ⟨*ὁ*⟩ * **19** *ὁ Μελχισεδὲκ ἐν ἀρχῇ ἦν* U | *οὐδὲ—Μελχισεδέκ* < U | *καὶ πάλιν* < M **20** lies wohl ⟨*ἀπ*⟩*ῆλθεν . . . ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ* * | *ὁ* < U | *τὸν* < U **21** *Σώδομα* U | *αὐτὸς ὁ*] *ὁ ἅγιος* U **24** *ἐπειδὴ* U **24f** *αὐτοσύστατον* + *αὐτὸ* U **25** *γενέσθαι* U

μὸς ἡμῖν γίνεσθαι. ἐφθέγγετο ἐν πνεύματι ἁγίῳ ὁ ἀπόστολος καὶ ἔλεγεν »εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα«. ἦν δὲ ἐν πνεύματι ἁγίῳ λέγων τοῦτο· οὐ γὰρ ἵνα λείψῃ ἡ τριάς. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος σαφῶς λέγει ὅτι »ἀπελθόντες 9 βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος λέγει »ἓν δέ ἐστιν τὸ πνεῦμα τὸ διαι|ροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται πρὸς τὸ συμφέρον«. ἰδοὺ τοίνυν 10 P476 πατήρ, ἰδοὺ υἱός, ἰδοὺ πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὐδαμοῦ περὶ Μελχισεδὲκ λέγει ὅτι ἐν τοῖς χαρίσμασιν † δωρεῖται οὔτε ἐν τοῖς ὑψώμασι. καὶ μάτην παρὰ τούτοις ᾄδεται τὰ ψευδῆ καὶ ἐπινενοημένα τῶν προσκομμάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς συμβαίνοντα, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συρίγματος τοῦ δράκοντος, ὡς ἑκάστην αἵρεσιν ἠδυνήθη ἀπατῆσαί τε καὶ πλανῆσαι.

Ἦλθε δὲ πάλιν εἰς ἡμᾶς ὥς τινες περιττότερον τῶν προειρημέ- 11 νων πάντων πλανηθέντες καὶ περισσοτέρᾳ ἀλαζονείᾳ ἐννοίας ἀρθέντες ἐτόλμησαν εἰς ἀπορίαν διανοημάτων τραπῆναι καὶ εἰς βλάσφημον ἔννοιαν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν τὸν αὐτὸν Μελχισεδὲκ εἶναι τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ὦ τῆς τῶν ἀνθρώπων 12 ἀφυλάκτου ἐννοίας καὶ ἀπατωμένης καρδίας καὶ μὴ ἐχούσης στάσιν ἀληθείας. ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα τὸν Μελχισεδὲκ καὶ ἀγενεαλόγητον, διὰ τὸ ὑπέρογκον τῆς φράσεως πλανηθέντες τῇ ἐννοίᾳ οἱ τοιοῦτοι καὶ * διανοηθέντες τὰ * εἰς τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἀναλογοῦντα ἐν ἑαυτοῖς | ἀνετύπωσαν βλασφημίας D527 πλάνην. ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν πατέρα τῶν ὅλων, θεὸν τὸν παντο- 13 κράτορα, μήτε πατέρα ἔχειν μήτε μητέρα μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος (τοῦτο γὰρ ⟨παρὰ⟩ πᾶσιν ὁμολόγηται) ἀπεικάσαντες τούτῳ τὸν Μελχισεδὲκ διὰ τὸ περὶ αὐτοῦ οὕτω τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι εἰς ἀφροσύνης βλασφημίαν πεπτώκασι, μὴ νοήσαντες τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα. περὶ γὰρ τοῦ Μελχισεδὲκ εἴρηται ὅτι »ἦν ἱερεὺς 14 τοῦ ὑψίστου«. εἰ οὖν ὕψιστός ἐστιν οὗτος καὶ πατήρ, ἄρα ἑτέρου

4 Matth. 28, 19 — **6** I Kor. 12, 11 — **29** Gen. 14, 18

M U (bis *πλανῆσαι* Z. 13; S. 336, 14–337, 9 in U ausgelassen) **14** vgl. Cramer Cat. in ep. ad Hebr. 556, 3

1 *ἐφθέγγετο* + *οὖν* U | *ἐν*] *σὺν* M **8** *περὶ* < U **9** *λέγει* < U | *ὅτι*] *οὔτε* U | *χαρίσμασιν* + *εἶπεν ὅτι* U | † *δωρεῖται*] etwa *ἐμπολιτεύεται* * **10** *τὰ* < M **11** *αὐτοῖς συμβαίνοντα* < U | *ἀλλ'* U **12** *αἵρεσιν* < U **21** *ὑπέρογγον* M **22** * etwa ⟨*ἀνοήτως*⟩ * | * ⟨*εἰς τὸν Μελχισεδὲκ εἰρημένα ὡς*⟩ * **26** ⟨*παρὰ*⟩ *

ὑψίστου ὑπάρχων ἱερεὺς οὐκέτι αὐτὸς εἴη πατὴρ τῶν ὅλων, ἱερατεύων ἑτέρῳ ὑψίστῳ. καὶ ὦ τῆς τῶν ἀνθρώπων χυδαιότητος τῆς 15
τὰ ἀληθινὰ μὴ κατανοούσης, ἐπὶ τὰ πλάνα δὲ ἑαυτὴν τρεπούσης. τὸ πέρας γὰρ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ παντὸς ζητήματος ὁ ἅγιος ἀπόστολος συναγαγὼν ἔφη »ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν« (δῆλον δέ· ἀλλὰ ἐξ ἑτέρων) »δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ«, καὶ πάλιν »ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἱκεσίας ἐποιεῖτο, φησί, πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν σῶσαι«· ὅτι δὲ ⟨ὁ⟩ πατὴρ σάρκα οὐκ ἐνεδύσατο δῆλον.

Καὶ περὶ τούτων δὲ ἱκανῶς διαλεχθέντες καταλείψωμεν τὴν 16
αἵρεσιν, ὥσπερ μυογαλίδιον λίθῳ πεπαικότες διὰ τῆς στερεᾶς πίστεως καὶ ἑδραιώματος καὶ φυγόντες τὸ ἰοβόλον αὐτῆς δηλητήριον. τὸ γὰρ μυογαλίδιόν φασι πρὸς μὲν τὴν ὥραν μηδὲν ἀδικεῖν τὸν δακνόμενον, χρόνῳ δέ τινι τὸ σῶμα ἀφανίζειν καὶ εἰς λώβησιν κελεφίας ἕως ὅλων τῶν μελῶν ἄγειν τὸν ἐπιβουλευθέντα. οὕτω καὶ αὕτη 17
*ἡ αἵρεσις * τῇ διανοίᾳ τοῖς εὐθὺς περὶ τού|των ἀκούσασι φαίνεται* Ö144
*ὡς οὐδὲν *, προσεντριβομένη δὲ ἡ τῶν λόγων παρολκὴ ζητήματα ἐμποιεῖ καὶ ὥσπερ ἀφανισμὸν τοῖς μὴ τυχοῦσι τοῦ βοηθήματος τῆς ἀντιδότου ταύτης, τῆς παρ' ἡμῶν γενομένης κατ' αὐτῆς ἀνατροπῆς τε καὶ ἀντιλογίας. οὐ τάχιον δὲ φαίνεται τὸ ζῷον. ἐν νυκτὶ γάρ* 18
ἐστι πορευόμενον καὶ οὕτω τὴν βλάβην ἐρ|γάζεται, μάλιστα δὲ ἐν τῇ D528
τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ, ὡς ἱστέον ἐστὶ τοῖς τὴν γνῶσιν τοῦ ζῴου ἐπισταμένοις, ὅτι οὐ παρέργως οὔτε σεσυκοφαντημένως τῆς τοῦ ζῴου ὑποθέσεως πεποιήμεθα τὴν μνήμην, ἀπεικάσαντες αὐτὸ τῇ παρὰ τῆς αἱρέσεως βλάβῃ· τοιοῦτο γὰρ αὐτῆς τὸ ἀδίκημα ὑπάρχει. ἐφεξῆς 19
δὲ βαδιοῦμαι ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὅπως τὸ ἐπάγγελμα ἐν θεῷ πληρῶσαι καταξιωθέντες τῷ θεῷ εὐχαριστήσωμεν.

5 Hebr. 7, 6 — **6** Hebr. 5, 7

M U (von Z. 10 *καὶ περὶ τούτων* an)

8 *ὅτι **] *ὁ* M | *⟨ὁ⟩ ** **10** *διηγησάμενος* M **10f** *τὴν αἵρεσιν* < U **11** *μυογαλλύδιον* U **12** *φύγωμεν* M **13** *μυογαλλύδιον* U **13f** *δακνώμενον* M **15** *ἕως*] *ὡς* M **16** *αἵρεσις * τῇ διανοίᾳ*] *διάνοια* U | * etwa *⟨ἐμβληθεῖσα⟩* * **17** * *⟨βλάπτουσα⟩* * | *προστριβομένη* M **19f** *τῆς παρ'—ἀντιλογίας* < U **23** *οὐδὲ* U | *ἐσυκοφαντημένως* M **24f** *ἀπεικάσαντες—βλάβῃ* < U **25** *τοιοῦτο **] *τοῦτο* MU | *αὐτῆς **] *αὐτοῦ* MU | *ἀδίκημα*] *δικαίωμα* U **27** *τῷ* < M |
Unterschrift: *κατὰ μελχισεδεκιανῶν λε ἢ καὶ νε* M

Κατὰ Βαρδησιανιστῶν λ̄ς̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ν̄ς̄.

1. *Τούτοις καθεξῆς συνέπεται Βαρδησιάνης τις οὕτω καλούμε-* **1, 1**
νος. ὁ δὲ Βαρδησιάνης οὗτος, ἐξ οὗπερ ἡ αἵρεσις τῶν Βαρδησια-
νιστῶν γεγένηται, ἐκ Μεσοποταμίας μὲν τὸ γένος ἦν, τῶν κατὰ τὴν
Ἐδεσσηνῶν πόλιν κατοικούντων. ὃς τὰ μὲν πρῶτα ἄριστός τις ἀνὴρ **2**
ἐτύγχανε, λόγους δὲ οὐκ ὀλίγους συνεγράψατο, ὁπηνίκα ἐρρωμένην
εἶχε τὴν διάνοιαν. ἐκ γὰρ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ὡρμᾶτο,
λόγιός τις ὢν ἐν ταῖς δυσὶ γλώσσαις, Ἑλληνικῇ τε διαλέκτῳ | καὶ P477
τῇ τῶν Σύρων φωνῇ. Αὐγάρῳ δὲ τῷ τῶν Ἐδεσσηνῶν δυνάστῃ, **3**
ἀνδρὶ ὁσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ, ἐξοικειούμενος τὰ πρῶτα καὶ συμ-
πράττων, ἅμα τε καὶ τῆς αὐτοῦ μετασχὼν παιδείας, διήρκεσε μὲν

3 ff vgl. Eusebius praep. ev. VI 9; Migne 21, 462 D *Σύρου μὲν τὸ γένος* Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B *Σύρος, ἐξ Ἐδέσσης ὁρμώμενος* ebenso Chron. Edess. S. 90 Hallier Barhebraeus hist. dyn. VII 79 Pococke u. Chron. I 47 Abbeloos-Lamy; dagegen Hippolyt refut. VII 31, 1; S. 216, 17 f Wendland *ἐπεχείρησε ... πρὸς Βαρδησιάνην τὸν Ἀρμένιον ἐγγράφως ποιήσασθαι λόγους* Jul. Africanus *Κεστοὶ* c. 29; p. 300 Thevenot *Βαρδησάνης ὁ Πάρθος* Porphyrius de abst. IV 17; 256, 10 Nauck *Βαρδησάνης ἀνὴρ Βαβυλώνιος* Hieronymus adv. Iov. II 14; Migne 23, 304 A *Bardesanes vir Babylonius* — **7 f** vgl. Eusebius h. e. IV 30, 1; S. 392, 16 ff Schwartz *πρὸς τοὺς κατὰ Μαρκίωνα καί τινας ἑτέρους διαφόρων προϊσταμένους δογμάτων διαλόγους συστησάμενος ... μετὰ καὶ πλείστων ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων* — **9 f** *λόγιός τις ὢν ἐν ταῖς δυσὶ γλώσσαις*] anders und wohl richtiger Eusebius h. e. IV 30, 1; S. 392, 15 ff Schwartz *ἔν τε τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος ... διαλόγους συστησάμενος τῇ οἰκείᾳ παρέδωκεν γλώττῃ τε καὶ γραφῇ ..., οὓς οἱ γνώριμοι ... ἐπὶ τὴν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς Σύρων μεταβεβλήκασι φωνῆς* Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B *πολλὰ δὲ καὶ τῇ Σύρων συνέγραψε γλώττῃ καὶ ταῦτά τινες μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν* — **10 f** gemeint ist Abgar IX bar Manu vgl. v. Gutschmid Mém. de l'acad. de St. Pétersbourg t. 35. 1887. S. 34 ff — zu *ὁσιωτάτῳ* vgl. Jul. Africanus bei Georg. Syncellus I 676 Dindorf *Ἀφρικανὸς Ἄβγαρόν φησιν ἱερὸν ἄνδρα ... βασιλεύειν Ἐδέσης κατὰ τούτους τοὺς χρόνους* Eusebius-Hieronymus Chronik z. Jahr 218; S. 214, 5 Helm *Abgarus vir sanctus regnavit Edessae ut vult Africanus*

M U

1 Überschrift: *κατὰ βαρδισιανιστῶν* M *κατὰ βαρδησιανιστῶν λ̄ς̄ ἡ καὶ ν̄ς̄* U **2** *βαρδισιάνης* M **3** *βαρδισιάνης* M **3 f** *βαρδισιανιστῶν* M **5** *Ἐδεσηνῶν* M | *τὰ μὲν πρῶτον ἄριστα* M **9** *Ἐδεσινῶν* M **10** *καὶ λογιωτάτῳ* < U **11** *ἅμα τε* Jül.] *τε ἅμά* M U | *αὐτοῦ*] *αὐτῆς*? *

μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἄχρι τῶν χρόνων Ἀντωνίνου Καίσαρος,
(οὐ τοῦ Εὐσεβοῦς καλουμένου, ἀλλὰ τοῦ Οὐήρου). ὃς πολλὰ ⟨πρὸς⟩ 4
Ἀβειδὰν τὸν ἀστρονόμον κατὰ εἱμαρμένης λέγων συνελογίσατο, καὶ
ἄλλα δὲ κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐμφέρεται αὐτοῦ συντάγματα.
Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίνου ἑταίρῳ ἀντῆρε, παραιτούμενος 5

1 f *Ἀντωνῖνος ὁ Οὐῆρος* ist nach stehendem Sprachgebrauch des Epiphanius (vgl. Ancoratus c. 60, 4; I 72, 1 de mens. ac pond. 18, 3; S. 171, 74 Lagarde) Mark Aurel. Da jedoch Mark Aurel zu den andern Angaben — Bardesanes hätte den Abgar überlebt und dann noch bis in die Zeit des Antoninus hineingereicht — schlechterdings nicht paßt, so muß eine (vielleicht durch Eusebius IV 30, 1; 392, 14 Schwartz veranlaßte) Verwechslung des Epiph. vorliegen, entweder mit Caracalla, den Epiph. *Ἀντωνῖνος υἱὸς Σεήρου* nennt, oder — was nach Z. 5ff weniger wahrscheinlich ist — mit Elagabal (bei Epiph. = *Ἀντωνῖνος*). Zu letzterem würde freilich die Nachricht des Barhebraeus (chron. I 47 Abbeloos-Lamy) sachlich gut stimmen, daß Bardesanes im Jahr 533 (= 221 2 n. Chr.) gestorben sei, vgl. auch Porphyrius de abstin. IV 17; 256, 11 Nauck und de styge (bei Stobäus ecl. phys. I 3, 56; 37, 25 Meinecke) über das Zusammentreffen des Bardesanes mit der indischen Gesandtschaft an Elagabal — **3** *Ἀβειδάν*] vgl. den Awida im *Buch der Gesetze der Länder* S. 1ff; Epiph meint daher sicher diese Schrift, wie auch Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B C *ἐντετύχηκα δὲ κἀγὼ λόγοις αὐτοῦ . . κατὰ εἱμαρμένης γραφεῖσι.* Wenn Eusebius dieselbe Schrift als *ὁ πρὸς Ἀντωνῖνον* (= Mark Aurel) *ἱκανώτατος αὐτοῦ περὶ εἱμαρμένης διάλογος* bezeichnet (h. e. IV 30, 2; S. 392, 21f Schwartz), so ist das *πρὸς Ἀντωνῖνον* entweder ein Versehen für *πρὸς Ἀβειδὰν* (vgl. die Titelform in der praep. ev. VI 9; Migne 21, 464 A *Βαρδησάνης . . . ὃς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἑταίρους διαλόγοις τάδε πη μνημονεύεται φάναι*) oder hat Eusebius die Schrift über den Schicksalsglauben mit dem an Elagabal gerichteten Brief zusammengeworfen, vgl. über diesen Moses Choren. hist. Arm. II 63; S. 185 Whiston *etiam ad Antoninum epistolam scribere ausus est* (daß hier Elagabal unter Antoninus zu verstehen ist, beweist das Vorhergehende *sub Antonino ultimo floruit*) — **5** bei *Ἀντωνίνου* ist, wie das *ἑταίρῳ* (= *comes Caesaris*) zeigt, sicher an einen Kaiser zu denken, vgl. auch S 340, 4, und dann gewiß an denselben wie Z. 1. Ist dies Caracalla, so könnte man die Auseinandersetzung mit Apollonius in die Zeit der Eroberung Edessas durch Caracalla verlegen und Eusebius h. e. IV 30, 2; S. 392, 21 Schwartz *ὅσα τε ἄλλα φασὶν προφάσει τοῦ τότε διωγμοῦ συγγράψαι* auf eine damals in Edessa veranstaltete Christenverfolgung beziehen. Sollte es Elagabal sein, so müßte man den Zusammenstoß mit der indischen Gesandtschaft oder mit

M U

1 *Ἀντωνίου* U **2** *βήρου* M | ⟨*πρὸς*⟩ Corn. Pet. **3** *συνελογίσατο* (*συνελογήσατο* M U)] lies wohl *ἀπελογήσατο* oder *συνεγράψατο* * **4** *συγγράμματα* U **5** *ἀντήρει* U | *παραιτούμενος* *] *παραινούμενος* M U

ἀρνήσασθαι τὸ Χριστιανὸν ἑαυτὸν λέγειν. | ὁ δὲ σχεδὸν ἐν τάξει ὁμο- D529
λογίας κατέστη λόγους τε συνετοὺς ἀπεκρίνατο ὑπὲρ εὐσεβείας
ἀνδρείως ἀπολογούμενος, θάνατον μὴ δεδιέναι φήσας, ὃν ἀνάγκη ⟨ἔφη⟩
ἔσεσθαι, κἄν τε τῷ βασιλεῖ μὴ ἀντείποι. καὶ οὕτως ὁ ἀνὴρ τὰ πάντα 6
μεγάλως ἦν κεκοσμημένος, ἕως ὅτε τῷ ἀστοχήματι τῆς ἑαυτοῦ αἱρέ-
σεως περιέπεσε, δίκην νηὸς γεγονὼς καλλίστης φόρτον τε ἀσυνεί-
καστον ἐμβαλλομένης καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ λιμένος λακισθείσης
ἀπολεσάσης τε τὴν ἅπασαν πραγματείαν καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπιβάταις
θάνατον ἐμποιησάσης. | Ö146

2. Προσφθείρεται γὰρ οὗτος Οὐαλεντίνοις καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν 2, 1
μοχθηρίας ἀνιμᾶται τὸ δηλητήριον τοῦτο καὶ ζιζανιῶδες, πολλάς τε
καὶ αὐτὸς ἀρχὰς καὶ προβολὰς εἰσηγησάμενος καὶ τὴν τῶν νεκρῶν
ἀνάστασιν ἀρνησάμενος ἐδογμάτισε ταύτην τὴν αἵρεσιν. χρῆται 2
δὲ νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ νέᾳ διαθήκῃ, καὶ ἀπο-

dem Brief an Elagabal in Verbindung bringen. — Die Gleichsetzung des Apollonius mit dem Stoiker unter Antoninus Pius (Eusebius-Hieronymus z. J. 149; S. 203, 6 Helm) verbietet sich von selbst

10ff die umgekehrte Behauptung, daß er zunächst Valentinianer war, bei Eusebius h. e. IV 30, 3; S. 392, 23ff Schwartz *ἦν δ' οὗτος πρότερον τῆς κατὰ Οὐαλεντῖνον σχολῆς, καταγνοὺς δὲ ταύτης πλεῖστά τε τῆς κατὰ τοῦτον μυθοποιίας ἀπελέγξας, ἐδόκει μέν πως αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μετατεθεῖσθαι, οὐ μὴν καὶ παντελῶς γε ἀπερρίψατο τὸν τῆς παλαιᾶς αἱρέσεως ῥύπον*, vgl. Hippolyt refut. VI 35, 7; S. 165, 13 Wendland *οἱ δ' αὖ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς* (sc. der Schule Valentins) *. . . ὧν ἐστιν Ἀξιόνικος καὶ Ἀρδησιάνης* (lies wie S. 216, 17 ⟨*B*⟩*ardησιάνης*) — **11** vgl. die von Bardesanes festgehaltene Anschauung über den Einfluß der Sieben Buch der Gesetze der Länder S. 11ff u. S. 15f Cureton, dazu Adamantius de recta in deum fide III 3; S. 118, 12ff van de Sande Bakhuyzen Diodorus Tars. de fato c. 51 (bei Photius cod. 223 p. 208. 223) Ephrem Syrus sermo 3 u. 53 polem.; opera Syriaca II 443ff u. 554ff Assemani — **12f** vgl. Adamantius de recta in deum fide V 16; S. 204, 3ff van de Sande Bakhuyzen Ephrem carm. Nisib. 51 p. 102 u. 186 Bickell — **14** vgl. Ephrem sermo polem. 55; opera Syriaca II 558 Assemani Diodorus Tars. de fato bei Photius cod. 223 p. 208 u. 221 *δέχεσθαι μὲν προσποιουμένους τοὺς προφήτας*

M U

2 *ὑπὲρ* + *οὗ* M **3** *ὃν*] *τὸν* M | ⟨*ἔφη*⟩ * **5** *ἀστοχήματι*] *τῷ αὐτῷ σχίσματι* M **6** *νεὼς*, dazu a. R. *νηὸς* M | *τε* *] *δὲ* MU **7** vor *λακισθείσης* + *καὶ* U **8** *ἀπολομένης* M | *πᾶσαν* U **11** *τούτων* U **11f** *τε καὶ* + *ἄλλας* U **12** *προσβολὰς* U | *εἰσηγησάμενος* *] *διηγήσατο* MU **14** *νέᾳ*] *καινῇ* U

κρύφοις τισὶν ὡσαύτως. ἀνατραπήσεται δὲ καὶ οὗτος μετὰ πάντων 3
τῶν πρὸ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἀπαλλοτριώσας ἑαυτὸν τῆς
ἀληθείας καὶ ὡς ἀπὸ λαμπάδος πυρὸς φωτεινῆς εἰς ἀσβόλην μετα-
βεβλημένος.

Περὶ μὲν γὰρ νεκρῶν ἀναστάσεως ἤδη ἡμῖν ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν 4
εἴρηται· οὐ λυπήσει δὲ καὶ αὖθις ἐν τῇ πρὸς τοῦτον ἀνατροπῇ χρή-
σασθαι ὀλίγοις λόγοις. εἰ μὲν γὰρ τὴν παλαιὰν διαθήκην δέχῃ, ὦ 5
οὗτος, καὶ τὴν καινὴν ὡσαύτως, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσῃ παραφθείρων
τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν καὶ ἑαυτὸν ἀποξενῶν τῆς τοῦ κυρίου ἐν ἀλη-
θείᾳ ζωῆς; ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος πρῶτος, ἵνα γένηται ἡμῖν 6
ἀρραβὼν τῆς ἀναστάσεως καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀπέ-
θανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀνέστη, ⟨δῆλον⟩. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐν δοκήσει 7
πέπον|θεν· ἐτάφη γὰρ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάστασαν. καὶ μαρτυρεῖ P 478
μὲν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, μαρτυροῦσι | καὶ αἱ φέρουσαι μύρα εἰς D 530
τὸ μνῆμα καὶ ἡ τῶν ἑκατὸν λιτρῶν τῆς ἀλόης ὁλκή, ὅτι οὐκ ἦν
δόκησις οὐδὲ φαντασία. μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι ταῖς γυναιξὶ 8
πεφηνότες ὅτι »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ
τῶν νεκρῶν;« καὶ οὐκ εἶπαν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ἀνέστη, ὁ πε- 9
πονθὼς ἐν σαρκί, ζῶν δὲ ἀεὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀπαθὴς ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ
θεότητι, ὁ ἄνωθεν ἀεὶ ἐκ πατρὸς γεγεννημένος ὑπάρχων, ὁ ἐπ' ἐσχά-
των τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου γενέσθαι
ἄνθρωπος, ὡς μαρτυρεῖ Παῦλος ὁ ἅγιος λέγων »γενόμενος ἐκ γυναι-
κός, γενόμενος ὑπὸ νόμον«. ἄρα γε οὔπω ἤκουσας τοῦ ῥητοῦ τοῦ 10
λέγοντος ὅτι »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ
θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«; ἢ οὐκ ἔπεισέ σε Ἡσαΐας ὁ
προφήτης λέγων »καὶ ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ

1 zu *ἀποκρύφοις τισὶν* vgl. Ephrem Syrus Komm. zum 3. Kor. Br. (bei Zahn, Gesch. neutest. Kan. II 2, 598) *von ihnen* (sc. den Bardesaniten) *wurden auch Praxeis derselben* (sc. der Apostel) *geschrieben, um unter den Taten und Zeichen der Apostel, welche sie geschrieben haben, im Namen der Apostel den Unglauben zu schreiben* — **14** vgl. Matth. 27, 57 — **14 f** vgl. Luk. 24, 1 — **15** Joh. 19, 39 — **17** Luk. 24, 5 — **18 f** vgl. I Petr. 3, 18 — **22** Gal. 4, 4 — **24** I Kor. 15, 53 — **26** Jes. 26, 19

M U

1 *οὗτος*] *αὐτὸς* U **3** *πυρὸς* + *καὶ* M **11** *ἀραβὼν* M | *καὶ*[2] < M **12** ⟨*δῆλον*⟩ * **15** *τῆς* < U **16** *οὔτε* M **18** *εἶπον* U **22** *ἁγιώτατος* U **23** *γε*] *τε* M **24 f** vor *καὶ τὸ θνητὸν* noch einmal geschrieben *καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν*, jedoch durchgestrichen U

ἐν τοῖς μνημείοις;«, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος λέγων ὅτι »καὶ ἐγερθήσονται μὲν οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον«; ἢ οὐ **11** μέμνησαι τοῦ Ἄβελ μετὰ θάνατον τῆς πρὸς θεὸν ὁμιλίας, ὡς οὐ τὴν ψυχὴν λέγει ἐντυγχάνειν καὶ βοᾶν πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ τὸ αἷμα; αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ ὑπάρχει. ἀλλ' ἐν τῷ αἵματι ἡ ψυχή ἐστιν. σῶμα γάρ ἐστι τὸ αἷμα ὁρατόν, ἡ δὲ ψυχὴ ἀόρατός τις ὑπάρχουσα **12** ἐν τῷ αἵματι ἔχει τὸν χῶρον. καὶ ἐκ πανταχόθεν ἐλήλεγκταί σου, ὦ Βαρδησιάνη, ἡ κακοπιστία, ἀνατρεπομένη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας.

3. Περὶ δὲ πολλῶν ἀρχῶν ἐπειδήπερ πολλάκις κατὰ τῶν οὕτως **3, 1** λε|γόντων πολλὰ εἶπον, ἐνταῦθα οὐ πολλὴν ποιοῦμαι τὴν περὶ τού- Ö148 του διαλογήν, ἀλλ' ὡς ἐν ⟨παρεκβάσει⟩ ὑπομνήσομαι τοῦ ἁγίου ἀποστόλου φάσκοντος ὅτι »ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«. πῶς οὖν πολυθεΐα ἔσται καὶ πολλαὶ | ἀρχαί, εἰ **2** D531 »εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«; ἆρα οὖν εἷς ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ οὐ πολλοὶ θεοὶ οὔτε πολλοὶ αἰῶνες. ἔφη γὰρ ὅτι »εἴπερ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ λεγόμενοι«. τὸ δέ »λεγόμενοι« **3** ὡς ⟨περὶ⟩ οὐχ ὑπαρχόντων ἀπεφήνατο· διὰ δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λεγομένους, οὓς ἐθεοποίησαν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, | ἄστρα τε καὶ P479 τὰ τούτοις ὅμοια, ἀποφηνάμενος ἀπέκλεισε πάντων τῶν πεπλανημένων τὴν διάνοιαν.

Τῆς δὲ ὑγιοῦς πίστεως πανταχόθεν σῳζομένης, ἑδραιώμα⟨τος⟩ οὔσης **4** καὶ σωτηρίας τῶν πιστῶν, ῥᾳδίως ἡ πασῶν τῶν αἱρέσεων ἐπινενοημένη κενολεξία προσανετράπη ὡς καὶ οὗτος ἀνατραπεὶς καὶ ἐλεεινὸν ἑαυτὸν καταστήσας καὶ ἑαυτὸν ἀποξενώσας τῆς ζωῆς. φησὶ γὰρ ὁ **5** προφήτης πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὅτι »θήσομαι ἄνθρακα τὸν λίθον σου καὶ τοὺς θεμελίους σου σάπφειρον καὶ τὰ τείχη σου λίθους ἐκλεκτοὺς καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν«. εἶτα ὕστερόν φησι »πᾶσα φωνὴ ἣ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἡττήσεις, ἐπὶ

1 Matth. 25, 46 — **2ff** vgl. Panarion haer. 19, 3, 1; I 199, 15ff — **3** Gen. 4, 10 — **5** vgl. Lev. 17, 14 — **9ff** vgl. haer. 25, 6, 2ff; I 273, 15ff — **12** I Kor. 8, 6 — **26** Jes. 54, 11f — **28** Jes. 54, 17

M U

1 *καὶ* < U **2** *μὲν* < U | *αἰώνιον*[2] < U **5** *ἀλλὰ* M **7** *ἐκ* < U **10** *εἶπον* Pet.] *εἰπόντες* M U **11** *ἀλλὰ* M | *ἐν ⟨παρεκβάσει⟩ ὑπομνήσομαι* *] *ἐν ὑπομνήσει* M U **13** *δι' οὗ*] *δι' ὃν καὶ δι' οὗ* M **15** *δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα* U **16** *οὗ*] *οὔτε* U **17** *θεοὶ* < M | *τὸν δὲ λεγόμενον* M **18** ⟨*περὶ*⟩ * | *ὑπάρχοντα* M **19** *τε*[1] < U **24** *κενολογία* U | *πρὸς ἀνατροπὴν* M | *ἀνατραπεὶς* + ⟨*εὑρίσκεται*⟩? *

δὲ σὲ οὐ κατευοδωθήσεται«. οὐδὲν γὰρ κατισχύσει πρὸς τὴν τῆς 6
ἀληθείας πίστιν, ἐπειδήπερ »ἐπὶ τὴν πέτραν ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι
Ἅιδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς«, ὡς ἐπηγγείλατο αὐτῇ ὁ ἅγιος θεὸς
Λόγος, ὁ βασιλεὺς αὐτῆς καὶ νυμφίος καὶ κύριος αὐτῆς καὶ δεσπότης,
ᾧ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος πατρὶ ἐν υἱῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ταύτης δὲ καὶ αὐτῆς καταπατηθείσης τῆς αἱρέσεως, * ὡς ἀπὸ 7
τομῆς ὄφεως οὖσα κεφαλὴ καὶ ἔτι σκαρίζουσα, τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς
παισθεῖσα, αὐτοὶ ⟨δὲ⟩ θεῷ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πάλιν δια-
σκοποῦντες ἴωμεν, ἀγαπητοί. D532

Κατὰ Νοητιανῶν λ̄ξ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ν̄ξ̄.

Ετερος δὲ πάλιν μετὰ τοῦτον Νόητος ὀνόματι ἀνέστη, οὐ πρὸ 1, 1
ἐτῶν πλειόνων, ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ χρόνου ἐτῶν τούτων ἑκατὸν τριάκοντα
πλείω ἐλάσσω, Ἀσιανὸς τῆς Ἐφέσου πόλεως ὑπάρχων· ὃς ἀλλο- 2
τρίῳ πνεύματι φερόμενος ἠθέλησεν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἃ μήτε προφῆται
⟨ἐκήρυξαν⟩ μήτε ἀπόστολοι μήτε ἐξ ὑπαρχῆς κατέσχεν ἡ ἐκκλησία
μήτε ἐνενοήθη λέγειν τε | καὶ διδάσκειν, αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐπάρματι Ö150

2 Matth. 16, 18 — **11ff** vgl. insbes. Hippolyt c. Noët. S. 43ff Lagarde, daneben Hippolyt refut. IX 2. 7—10 X 27; S. 239, 24f 240, 16ff 283, 1ff Wendland (Theodoret haer. fab. III 3) Filastrius haer. 53; S. 28, 4ff Marx — **12f** *οὐ πρὸ ἐτῶν πλειόνων*] vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 11 Lagarde *οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου γενόμενος*. Da diese Angabe somit aus Hippolyt stammt, so sind die 130 Jahre nur eine Schätzung des Epiph., der darin den Abstand zwischen seiner Zeit und der Hippolyts ermißt — **14** anders Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 11 Lagarde *τὸ μὲν γένος ἦν Σμυρναῖος* ebenso refut. IX 7, 1; S. 240, 16 Wendland X 27, 1; S. 283, 1 u. Epiph. selbst oben Anaceph. S. 213, 3 *ἀπὸ Σμύρνης* — **14ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 12ff Lagarde *οὗτος φυσιωθεὶς εἰς ἐπηρμένον ἦχθη, οἰήσει πνεύματος ἀλλοτρίου ἐπαχθεὶς ἔφη τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα γεγεννῆσθαι καὶ πεπονθέναι καὶ ἀποτεθνηκέναι*

M U

1 *κατευοδοθήσεται* M **3** *θεοῦ* M **5** *καὶ* < U | *ἐν υἱῷ* < M **7** * ⟨*μενέτω*⟩ * **9** *παισθεῖσα* Dind.] *πεισθεῖσα* M *πιασθεῖσα* U | ⟨*δὲ*⟩ * | *ἄλλας*] *πολλὰς* M **10** Unterschrift: *τέλος τῆς κατὰ βαρδησιανιστῶν* U **11** Überschrift: *κατὰ νοητιανῶν λ̄ξ̄ ἢ καὶ ν̄ξ̄* MU **12** *δὲ* < U **13** *ἀλλ᾽* + *ἢ* M | *ἀπὸ*] *πρὸ* U | *ἐτῶν*[2]] *τῶν* U **14** *πλείω* + *ἢ* U **16** ⟨*ἐκήρυξαν*⟩ * **17** *διενοήθη* M | *αὐτὸς*] *οὗτος* U | *ἐπάρματι* Pet.] *ἐφάρματι* M *ἐπ᾽ ἄρμασι* U

μανίας ἐπαρθεὶς ἐτόλμησε λέγειν, τὸν πατέρα πεπονθέναι· ἔτι δὲ 3
μείζονί τινι τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ ἐνεχθεὶς ἑαυτὸν ἔλεγε Μωυσέα
καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. ἀλλὰ μεταξὺ τούτων | ἀπὸ τῆς 4 P480
περὶ αὐτοῦ ἐνηχήσεως οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας μετα-
καλεσάμενοι αὐτὸν ἐξήταζον περὶ τούτων ἁπάντων καὶ εἰ ταύτην
τὴν βλασφημίαν περὶ πατρὸς προηγάγετο. ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἠρνεῖτο 5
ἐπὶ τοῦ πρεσβυτερίου ἀγόμενος, διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ ἐξεμέσαι
ταύτην τὴν δεινὴν καὶ ὀλετήριον πικρίαν. ὕστερον δέ, ἀφ' ἧς εἶχε 6
λύσσης εἴς τινας ἄλλους ἐμβαλὼν ὡς εἰπεῖν καὶ σὺν αὐτῷ ὥσπερ
δέκα ἄνδρας ἐπαγόμενος, εἰς τῦφον μείζονα καὶ θράσος ἐπαρθεὶς τολ-
μηρός ⟨τε⟩ γεγονὼς παρρησίᾳ λοιπὸν τὴν αἵρεσιν ἐδογμάτιζε. πά- 7
λιν δ' αὖ οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι προσκαλεσάμενοι αὐτόν τε καὶ τοὺς
προσφθαρέντας αὐτῷ ἀνθρώπους περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἠρώτων.
ὁ δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοις ὑποτρίψας τὸ μέτωπον 8
λοιπὸν παρρησίᾳ ἀντέλεγε, φάσκων ὅτι »τί γὰρ κακὸν πεποίηκα ὅτι
ἕνα θεὸν δοξάζω; ἕνα θεὸν ἐπίσταμαι καὶ οὐκ ἄλλον πλὴν αὐτοῦ,
γεννηθέντα πεπονθότα ἀποθανόντα«. ὡς οὖν ἐν τούτοις ἔμενεν, 9
ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἴδιον δόγμα
μεμαθητευμένοις. | ἐτελεύτα δὲ αὐτὸς ἔναγχος ἅμα τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, D533
οὐχ ὡς Μωυσῆς ἐν δόξῃ οὐδὲ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς ὡς Ἀαρὼν ἐν τιμῇ
ἐτάφη. ἐρρίφησαν γὰρ ὡς παραβάται καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς τῶν θεοσε-

1 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 19 Lagarde *οὗτος ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι Μωυσῆν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών* Filastrius haer. 53; S. 28, 7 f *hic etiam dicebat se Mosen esse et fratrem suum Heliam prophetam* — **3 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 42, 20 ff Lagarde *ταῦτα ἀκούσαντες οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι, προσκαλεσάμενοι ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήταζον· ὁ δὲ ἠρνεῖτο, λέγων τὰς ἀρχὰς μὴ φρονεῖν* — **8 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 22 ff Lagarde *ὕστερον δὲ ἐμφωλεύσας ἔν τισιν καὶ συσκευάσας ἑαυτῷ συμπλανωμένους, καθαρὸν ὕστερον ἱστᾶν τὸ δόγμα ἐβούλετο. ὃν πάλιν προσκαλεσάμενοι οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι ἤλεγξαν· ὁ δὲ ἀνθίστατο λέγων· τί οὖν κακὸν ποιῶ δοξάζων τὸν Χριστόν;* — **17 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 30 ff Lagarde *τότε τοῦτον ἐλέγξαντες ἐξέωσαν τῆς ἐκκλησίας, ὃς εἰς τοσοῦτο φυσίωμα ἠνέχθη ὡς διδασκαλεῖον συστῆσαι*

M U

4 *αὐτοῦ* *] *αὐτὸν* M U **4 f** *προσκαλεσάμενοι* U **8** *ταυτηνὶ* U **11** ⟨*τε*⟩ * | *γέγονε* M | *ἐδογμάτισε* M **12** *αὖ* < M **13** *ἠρώτων* + *οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι* M **15** *ὅτι*[2] < U **16** *θεὸν*[2] < U **18** *εἰς τὸ ἴδιον* < U **19** *μαθητευμένοις* M **19** *τελευτᾷ* U **20** *ὡς*[2]] *ὁ* U **21** *ἐτάφη ἐν τιμῇ* U | *ἐρίφησαν* M

βῶν περιέστειλε. μετὰ τοῦτο οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ τὸν νοῦν φθαρέντες 10
ἐκράτυναν τουτὶ τὸ δόγμα, τούτοις τοῖς ῥητοῖς ὑπαχθέντες οἷς καὶ
ὁ αὐτῶν κακοδιδάσκαλος ἐξ ἀρχῆς. ὅτε γὰρ ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ 11
πρεσβυτερίου ἔφη ἕνα θεὸν δοξάζειν, ἤκουε παρ᾽ αὐτῶν φιλαλήθως
ὅτι ἕνα θεὸν δοξάζομεν καὶ αὐτοί, ἀλλ᾽ ὡς οἴδαμεν δικαίως δοξάζειν·
καὶ ἕνα Χριστὸν ἔχομεν, ἀλλ᾽ ὡς οἴδαμεν ἕνα Χριστόν, υἱὸν θεοῦ, 12
παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν, ἀναστάντα,
ἀνελθόντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐρχόμενον
κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. ταῦτα λέγομεν μεμαθηκότες ἀπὸ τῶν
θείων γραφῶν, ἃ καὶ ἐπιστάμεθα.

2. Ἐκ τούτου οὖν Νοητιανοὶ ἀπόσπασμα ὄντες αὐτοῦ καὶ οἱ ἐξ 2, 1
αὐτῶν τουτὶ τὸ δόγμα δοξάξουσιν, ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πειρώμενοι
συνιστᾶν τὴν κατ᾽ αὐτοὺς ἐμμανῆ διδασκαλίαν, ἀφ᾽ ὧν εἶπεν ὁ θεὸς
πρὸς Μωυσῆν »ἐγὼ θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν· ἐγὼ | πρῶτος καὶ ἐγὼ P 481
μετὰ ταῦτα· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι« καὶ τὰ ἑξῆς. ἔλεγον 2
οὖν· ἡμεῖς τοίνυν αὐτὸν οἴδαμεν μόνον. εἰ τοίνυν ἐλθὼν Χριστὸς
ἐγεννήθη, αὐτός ἐστι πατήρ, αὐτὸς υἱός· ἄρα ⟨ὁ⟩ αὐτός ἐστι θεὸς
ὁ ἀεὶ ⟨ὢν⟩ καὶ νῦν ἐλθών· ὡς λέγει ἡ γραφή »οὗτος ὁ θεός σου, 3

3 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 25 ff Lagarde *πρὸς ὃν ἀνταποκρίνονται οἱ πρεσβύτεροι· καὶ ἡμεῖς ἕνα θεὸν οἴδαμεν ἀληθῶς, οἴδαμεν Χριστόν, οἴδαμεν τὸν υἱόν, παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ ταῦτα λέγομεν ἃ ἐμάθομεν* — **12 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 2 ff Lagarde *οἳ καὶ δεῖξαι βούλονται σύστασιν τῷ δόγματι λέγοντες· εἶπεν ἐν νόμῳ »ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν· οὐκ ἔσονται ὑμῖν θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ« καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ »ἐγώ« φησίν »πρῶτος καὶ ἔσχατος καὶ μετ᾽ ἐμὲ οὐκ ἔστιν οὐδείς«. οὕτω φάσκουσιν συνιστᾶν ἕνα θεόν, οἳ καὶ ἀποκρίνονται λέγοντες· εἰ οὖν Χριστὸν ὁμολογῶ θεόν, αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ πατήρ, εἴ γε ⟨εἷς *⟩ ἐστιν ὁ θεός. ἔπαθεν δὲ Χριστός, αὐτὸς ὢν θεός, ἄρα οὖν ἔπαθεν πατήρ, πατὴρ γὰρ αὐτὸς ἦν* — **14** vgl. Ex. 3, 6. Jes. 44, 6 Ex. 20, 3 — **18 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 10 ff Lagarde *χρῶνται δὲ καὶ ἑτέραις μαρτυρίαις λέγοντες οὕτω· γέγραπται »οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξηῦρεν πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη«. ὁρᾷς οὖν, φησίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ μόνος ὢν καὶ ὕστερον ὀφθεὶς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς* — **18** Bar. 3, 36—38

M U

2 *τουτὶ*] *τοῦτο* M | *τούτοις τοῖς*] *τοῖς αὐτοῖς*? * **3** *διδάσκαλος* U **11** *οὖν*] *οἱ* U **12** *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* M U | *τουτὶ*] *τούτου* M **13** *ἀφ᾽ ὧν* Dind. Öh.] *ἀφ᾽ ἧς* M U **14** *ἐγὼ*[1] + *εἰμὶ ὁ* U **16 f** *ἐλθὼν* hinter *ἐγεννήθη* M **16** *ἐλθὼν*] lies wohl *θεὸς ὢν* * **17** vor *αὐτὸς*[1] + *ὁ* M | vor *αὐτὸς*[2] + *ὁ* M | *αὐτὸς*[2] + *ἐστιν* M | ⟨*ὁ*⟩ * **18** ⟨*ὢν*⟩ *

οὐ λογι|σθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης Ö 152
καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ
ὑπ᾽ αὐτοῦ· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναν-
εστράφη«. ὁρᾷς, φησί, πάλιν πῶς ἡ θεία γραφὴ ἡμᾶς συνετίζει, 4
τοῦ μὴ ἄλλον καὶ ἄλλον θεὸν ἡγεῖσθαι, φάσκουσα ὅτι αὐτὸς θεός
ἐστι ⟨ὁ⟩ μόνος ὢν καὶ αὐτὸς ὕστερον | ὀφθείς; πάλιν δὲ ἄλλῳ 5 D 534
ῥητῷ κέχρηνται τούτῳ, ὡς λέγει »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία
Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ
δοῦλοι ἔσονται καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ
ἐν σοὶ προσκυνήσουσι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστι
καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ
θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«. ὁρᾷς, φησί, πῶς αἱ θεῖαι γραφαὶ ἕνα θεὸν 6
σημαίνουσι καὶ καταγγέλλουσιν αὐτὸν ⟨γενόμενον⟩ ἐμφανῆ; καὶ ὁμο-
λογουμένως εἷς ἐστιν, ὁ αὐτὸς ἀεὶ ὤν. καὶ τούτου ἕνεκα οὐ πολλοὺς 7
θεοὺς λέγομεν, ἀλλὰ ἕνα θεόν, τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν πατέρα τοῦ
υἱοῦ, αὐτὸν υἱὸν καὶ πεπονθότα, ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει,
καὶ οὐ δυνάμεθα ἄλλον λέγειν· δῆθεν ἀπὸ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν
μεμαθηκότες ταύτην τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπό-
νοιαν καὶ λυμαντικὴν μανίαν.

Εἶτα ἄλλα ῥητὰ φέρουσιν εἰς σύστασιν ἑαυτῶν, ὡς ὁ αὐτῶν 8
διδάσκαλος ἔλεγεν ὅτι »καὶ ὁ ἀπόστολος τούτοις μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις

6 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 16 ff Lagarde *ἐν ἑτέρῳ δέ, φησίν, λέγει »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων καὶ οἱ Σαβαείμ, ἄνδρες ὑψηλοί, ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι ἐν χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσιν, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«. ὁρᾷς, φησίν, πῶς ἕνα θεὸν κηρύσσουσιν αἱ γραφαί; τούτου ἐμφανοῦς δεικνυμένου ⟨τοί⟩των ⟨τε *⟩ οὕτως μαρτυρουμένων, ἀνάγκην, φησίν, ἔχω ἑνὸς ὁμολογουμένου τοῦτον ὑπὸ πάθος φέρειν. Χριστὸς γὰρ ἦν θεὸς καὶ ἔπασχεν δι᾽ ἡμᾶς, αὐτὸς ὢν πατήρ, ἵνα καὶ σῶσαι ἡμᾶς δυνηθῇ. ἄλλο δέ, φησίν, οὐ δυνάμεθα λέγειν* — **7—12** Jes. 45, 14 f — **21 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 2 f; S. 44, 27 ff Lagarde *καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἕνα θεὸν ὁμολογεῖ λέγων »ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας«. καὶ ταῦτα βούλονται οὕτω διηγεῖσθαι καὶ αὐτοῖς μονοκώλως χρώμενοι, ὃν τρόπον εἶπεν Θεόδοτος ἄνθρωπον συνιστᾶν ψιλὸν βουλόμενος. ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοί τι νενοή-*

M U

6 ⟨ὁ⟩*μόνος ὢν* *, vgl. Hippolyt] *μόνος ἐλθὼν* M U **11** *ὁ* < M **12** *φασί* U **13** ⟨*γενόμενον*⟩ * **15** *ἀλλ᾽* U | *αὐτὸν*[1] < M

φάσκων· ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν«. βούλονται δὲ 9
διηγεῖσθαι μονοκώλως, τοῦτον τὸν τρόπον ὡς Θεόδοτος· ἐκεῖνος μὲν φύσει ἀκροτάτως ἄνθρωπον ψιλὸν διηγησάμενος, οὗτος δὲ πάλιν ἄλλην ἀκρότητα μονοτύπως, τὸν αὐτὸν πατέρα θεὸν καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐν σαρκὶ πεπονθότα καὶ γεννηθέντα ἡγησάμενος. οὔτε 10
οὖν ἐκεῖνοι οἱ ἀπὸ Θεοδότου τι ἐν ἀληθείᾳ ἔφασαν οὔτε οὗτος ὁ Νόητος καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἀνόητος δὲ μᾶλλον τῇ δυνάμει, | καθάπερ P482
αἱ θεῖαι γραφαὶ ἀμφοτέρους καὶ πάντας τοὺς πεπλανημένους διελέγχουσι.

*3. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν εἰς θεὸν * κεκτημένῳ καὶ ἐν θείᾳ* 3, 1
γραφῇ καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ κατηυγασμένῳ εὐθυέλεγκτος ὁ αὐτῶν λόγος καὶ πάσης ἀνοίας ἔμπλεως | φανεῖται. τόλμης γὰρ τὸ ἔργον 2 D535
*καὶ τυφλώσεως * ἡ διάνοια φάσκουσα τὸν αὐτὸν πατέρα ὄντα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ τὸν αὐτὸν πεπονθότα· ὡς καὶ ἀπ᾽ ὀρθοῦ λογισμοῦ καὶ εὐλόγου κριθήσονται οἱ τὰ τοιαῦτα φάσκοντες. πῶς* 3
γὰρ εἴη πατὴρ ὁ αὐτὸς καὶ υἱὸς ὑπάρχων; εἰ γὰρ υἱὸς ὑπάρχει, πάντως που τινὸς υἱὸς εἴη, ἀφ᾽ οὗπερ γεγέννηται. εἰ δὲ πατήρ ἐστιν, 4
ἑαυτὸν γεννᾶν ἀδύνατον. πάλιν δὲ τὸ | καλούμενον υἱὸς ἑαυτὸν οὐκ Ö154
ἐγέννησεν, ἀλλὰ ἐκ πατρὸς γεγέννηται. καὶ ὦ τῆς τῶν ἀνθρώπων πολλῆς φρενοβλαβείας καὶ ἀκατορθώτου λογισμοῦ. ἔστι γάρ, ἔστιν 5
τὸ εὔλογον οὐχ ὡς οὗτοι δοξάζουσιν, ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς θείας γραφῆς ἡμῖν ὑποδείκνυσιν. εὐθὺς γὰρ φάσκει ὁ κύριος λέγων »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ὃν ἡρέτισα, ὃν ἠγάπησεν ἡ

κασιν ἀληθὲς οὐθ᾽ οὗτοι, καθὼς αὐταὶ αἱ γραφαὶ ἐλέγχουσιν αὐτῶν τὴν ἀμαθίαν, μαρτυροῦσαι τῇ ἀληθείᾳ

1 Röm. 9, 5 — **13 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 3; S. 45, 4 ff Lagarde *ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς προπετὲς καὶ τολμηρὸν δόγμα παρεισήνεγκαν, ἀναισχύντως λέγοντες· αὐτός ἐστι Χριστὸς ὁ πατήρ, αὐτὸς υἱός, αὐτὸς ἐγεννήθη, αὐτὸς ἔπαθεν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἤγειρεν. ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἔχει· αἱ μὲν γραφαὶ ὀρθῶς λέγουσιν* — **24** Jes. 42, 1 Matth. 12, 18

M U

1 *φάσκων* < U | *ὧν*[1]] *ὡς* M **2** *δὲ* + ⟨*τοῦτο*⟩? *, vgl. Hipp. **3** *τοῦτον τὸν*] *τὸν αὐτὸν*? * **5** *μονοτύπως* + ⟨*εἰσηγησάμενος*⟩? * | *θεὸν* < U **11** * ⟨*ἐρωμένον*⟩ * **13** *ἔμπλεως*, *o* von erster Hand U | *φαίνεται* U **14** * ⟨*μεστὴ*⟩ * **15** *τὸν*[1] < M | *ἀπὸ* U **16** *καὶ εὐλόγου* < U **18** *που* *] *τοῦ* M U | *ἀφ᾽ οὗ* U **18—20** *εἰ δὲ πατὴρ—ἐκ πατρὸς γεγέννηται* < M **19** *δὲ* *] *γὰρ* U **21** *ἀκατορθότου* M | *ἔστιν* < U **24** *παῖς*] *υἱὸς* U

ψυχή μου· θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτῷ«. καὶ ὁρᾷς πῶς φωνὴ 6
μὲν πατρὸς δείκνυσι φύσει υἱόν, ἐφ᾽ ᾧ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τίθη-
σιν. εἶτα δὲ αὐτὸς ὁ μονογενὴς φησι »δόξασόν με, πάτερ, ἐν τῇ 7
δόξῃ ᾗ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι«. ὁ δὲ λέγων
»πάτερ, δόξασόν με« οὐχ ἑαυτὸν πατέρα καλεῖ, πατέρα δὲ τὸν αὐτοῦ
γινώσκει. πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ »ἦλθε φωνὴ ἀπ᾽ οὐρανοῦ, οὗτός 8
ἐστιν ὁ υἱός μου, αὐτοῦ ἀκούσατε«. καὶ οὐκ εἶπεν »ἐγώ εἰμι ὁ υἱός
μου, ἐμοῦ ἀκούσατε«, οὐδὲ πάλιν »γέγονα υἱός«, ἀλλὰ »οὗτος ὁ υἱός
μου, αὐτοῦ ἀκούσατε«. καὶ τῷ εἰπεῖν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἕν 9
ἐσμεν«, οὐκ εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου εἷς εἰμι«, ἀλλά »ἐγὼ καὶ ὁ
πατήρ μου ἕν ἐσμεν«. τὸ δὲ »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ«, ὄντος τοῦ ἄρθρου
τοῦ »ὁ« καὶ τοῦ »καί« ἀνὰ μέσον, σημαίνει πατέρα φύσει πατέρα καὶ
υἱὸν φύσει υἱόν.

4. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος »ἐὰν ἀπέλθω, ἐκεῖνος 4, 1
ἔρχεται, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«. πολὺ δὲ σαφέστατόν ἐστι τοῦτο
τό »ἐγὼ ὑπάγω καὶ | ἐκεῖνος ἔρχεται«. οὐκ εἶπεν »ἐγὼ ὑπάγω καὶ D536
ἐγὼ ἔρχομαι«, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ »ἐγώ« καί »ἐκεῖνος« ἐσήμανεν ἐνυπόστα-
τον τὸν υἱόν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ πάλιν »τὸ πνεῦμα 2
τῆς ἀληθείας | τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ P483
λαμβάνον«, ἵνα δείξῃ ἐνυπόστατον τὸν πατέρα, ἐνυπόστατον τὸν
υἱὸν καὶ ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ πάλιν δὲ ἐπὶ τοῦ 3
Ἰορδάνου ἄνωθεν ὁ πατὴρ ἐλάλει, υἱὸς δὲ ἐν Ἰορδάνῃ κατήρχετο, τὸ
δὲ πνεῦμα μεσαίτατον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφαίνετο καὶ ἦλθεν ἐπ᾽
αὐτόν, καίτοι γε τοῦ πνεύματος μὴ φορέσαντος σάρκα μήτε ἐνδυσα-
μένου σῶμα. διὰ δὲ τὸ μὴ νομίζεσθαι συναλοιφὴν εἶναι πρὸς τὸν 4

3 Joh. 17, 5 — **6** Matth. 17, 5 — **9 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 48, 27 ff Lagarde ἐὰν δὲ λέγῃ· αὐτὸς εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, ἐφιστανέτω τὸν νοῦν καὶ μανθανέτω ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι, ἀλλὰ ἕν ἐσμεν· τὸ γάρ »ἐσμέν« οὐκ ἐφ᾽ ἑνὸς λέγεται — **10** Joh. 10, 30 — **14** Joh. 16, 7. 13 — **16 ff** vgl. Ancoratus c. 81, 9; I 102, 16 ff — **18** Joh. 15, 26; 16, 13. 14 — **21 ff** vgl. Ancoratus c. 81, 7; I 102, 6 ff c. 117, 3; I 145, 8 ff — **22** vgl. Matth. 3, 13 ff

M U

1 f μὲν φωνὴ U **2** δείκνυσι *] δεικνύουσα M U **3 f** ἐν τῇ δόξῃ ᾗ] ἐν ᾗ δόξῃ U **6** τόπῳ + ⟨φησίν⟩? * | vor οὗτος + ὅτι U **7** ἀκούετε U **9** τῷ *] τὸ M U | μου² < M **12** τοῦ¹] αὐτοῦ M | »ὁ« καὶ τοῦ < M **15** πολὺ] ποῦ M **18** τὸν < M **19** καὶ < U **20** λαμβάνον *] λήψεται M U | τὸν πατέρα ἐνυπόστατον M | vor ἐνυπόστατον² + καὶ M **21** καὶ² < U **24** γε < M | μήτε *] μὴ M U **25** συναλοιφὴν *] συναληφὴν M συναλιφὴν U

υἱόν, τὸ ἅγιον πνεῦμα σχηματίζεται ἐν εἴδει περιστερᾶς διὰ τὸ ὀπτάνεσθαι φύσει ἐνυπόστατον τὸ πνεῦμα. πόθεν δὲ ἀλλαχόθεν οὐκ 5
ἔχομεν δεῖξαι κατὰ τούτων τῶν τὴν φρενοβλάβειαν ἑαυτοῖς ἐγκισσώντων; εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει ἡ αὐτῶν διάνοια καὶ ὁ λόγος ὁ ἕωλος
5 *καὶ μὴ ἔχων σύστασιν μήτε δύναμιν μήτε συνέσεως λογισμὸν ἢ ἔμφασιν, ἄρα γοῦν ἐκβλητέαι εἰσὶν αἱ γραφαί, αἱ πάντῃ μὲν πατέρα πατέρα γινώσκουσαι καὶ υἱὸν υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα.*

Ἀλλὰ τί φάσκεις, ὦ οὗτος; μὴ πολυθεΐαν ἡγήσοιντο οἱ τὸ σέβας 6
ἀληθινῶς τῇ τριάδι προσφέροντες, οἵτινές εἰσιν υἱοὶ τῆς ἀληθείας | Ö156
10 *καὶ τῆς μόνης ἀποστολικῆς καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας; καὶ οὐχ οὕτως.*
τίς γὰρ οὐκ ἐρεῖ ἕνα θεὸν εἶναι τῆς ἀληθείας, πατέρα παντοκράτορα, 7
ἐξ οὗπερ ὁ μονογενὴς υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος Λόγος, γεγεννημένος ἀληθινῶς ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως;
διὸ ἕνα θεὸν ἀσφαλῶς κηρύττει ἡ ἐκκλησία, πατέρα καὶ υἱόν· διότι 8
15 *»ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἓν ἐσμεν«, τουτέστιν μία θεότης καὶ ἓν θέλημα καὶ μία κυριότης. ἐξ αὐτοῦ δὲ* 9
τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται, | *ἐνυπόστατον ὂν καὶ ἐν ἀλη-* D537
θείᾳ τέλειον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ φωτίζον τὰ πάντα, τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ.
20 *διὸ μίαν θεότητα οἶδεν ἡ ἐκκλησία· εἷς θεὸς ὁ τῆς ἀληθείας πατήρ,* 10
πατὴρ τέλειος ἐνυπόστατος καὶ υἱὸς υἱὸς τέλειος ἐνυπόστατος καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα τέλειον ἐνυπόστατον, μία θεότης μία δεσποτεία μία κυριότης. διὸ πανταχοῦ σαφῶς κεκηρύχασιν αἱ θεῖαι 11
γραφαὶ ἕνα θεόν, τουτέστιν τριάδα ὁμοούσιον, ἀεὶ οὖσαν τῆς αὐτῆς
25 *θεότητος, τῆς αὐτῆς κυριότητος.* | *καὶ διέπεσεν ἐκ πανταχόθεν ὁ* 12 P484
τῆς ἀνοησίας σου λόγος, ὦ Νόητε. τοίνυν τούτων εἰρημένων καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰς τοῦ προειρημένου Νοήτου φωνάς, σκοπεῖν ἐξ ὑπαρχῆς χρὴ καὶ οὕτως τὰ αὐτοῦ κεφάλαια ἀνατρέπειν.

15 Joh. 14, 10; 10, 30 — **18** Joh. 15, 26; 16, 13 — **19** Joh. 15, 26

M U

1 *υἱόν* + *ἤτοι* M **3** *τῶν* < M **3f** *ἐνκισσόντων* M *ἐγκισσησάντων* U **6** *οὖν* U | *ἔκβλητοι* M **8** *ἡγήσοιντο* von erster Hand am Rand statt *ἡγήσονται* im Text U **10** *ἀποστολικῆς καὶ* < U **11** *οὐκ ἐρεῖ*] *οὐ χαίρει* U **12** *ἀληθείᾳ* + ⟨*γεγέννηται*⟩? * **18** *τὸ πνεῦμα* *] *πνεῦμα τὸ* M U **19** *λαμβάνον* + *τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας* U **21** *καὶ υἱὸς—ἐνυπόστατος* < U **22** *ἅγιον πνεῦμα* < U **23** *πάντη* U **25** *θεότητος*] + *τῆς αὐτῆς ταυτότητος* M *ταυτότητος* U **26** *ἀνόητε* U **27** *ἀντιθέτως*] *ἀντὶ δὲ τῶν* M | *προειρημένου* + *νοῦ* M | *φωνὰς* + ⟨*ταττομένων*⟩? * **28** *αὐτὰ* U

5. *Πρῶτον μὲν οὖν ἐπειδὴ παρήγαγε τὸ κεφάλαιον ὅτι »εἷς θεός,* **5, 1**
ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«, οὐχ ὁρᾷς ὅτι λέγων »εἷς
θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν«, πῶς τὴν μίαν ἀρχὴν
σημαίνει, ἵνα μὴ εἰς πολλὰς ἀρχὰς τρέψῃ τὴν διάνοιαν καὶ εἰς πολυ-
θεΐαν ἀγάγῃ πάλιν τὸν πλανηθέντα νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ
κενοφωνίᾳ τῆς πολυθεΐας; ὁρᾷς γὰρ πῶς ἑνὶ ὀνόματι κέχρηται καὶ **2**
μιᾷ ὀνομασίᾳ, οὐκ ἀρνούμενος τὸν μονογενῆ θεόν. οἶδε γὰρ αὐτὸν
κύριον καὶ οἶδεν αὐτὸν θεόν· διὸ ἀσφαλιζόμενος λέγει »καὶ εἷς κύριος
Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα«. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ κυρίου τοῦτο **3**
λέγων οὐ τὸν αὐτὸν ἐσήμανεν εἶναι πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν υἱόν, ἀλλὰ
ἔδειξε τὸν μὲν πατέρα πατέρα ὄντα, τὸν δὲ υἱὸν υἱὸν ἀληθῶς, ἐπειδὴ **4**
τῷ εἰπεῖν »εἷς θεός« ἐπὶ τῷ πατρὶ οὐχ ὡς ἀρνούμενος ἐπὶ τῷ υἱῷ
τὸ εἶναι θεὸς ⟨ἔλεγεν⟩ (εἰ γὰρ μὴ θεός, οὔτε κύριος· ἐπειδὴ δὲ κύ-
ριος, καὶ θεός), ἀλλὰ εἰς μίαν ὀνομασίαν ἄγειν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ
τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ ἅγιος ἀπόστολος | ἔφραζεν ἡμῖν τὴν πίστιν, D538
ἐναργῶς ἕνα κύριον σημαίνων, ἄρα γε καὶ θεόν.

Ἀλλὰ μηδεὶς νομιζέτω, ἐπειδὴ λέγει ἕνα | καὶ ἕνα, μὴ ἄρα παρέ- **5** Ö158
λιπε τὸν ἀριθμὸν τῆς τριάδος, ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε τὸ ἅγιον πνεῦμα.
ὀνομάσας γὰρ πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ κύριον, ἐν πνεύματι ἁγίῳ
ὠνόμασεν. οὐ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν »εἷς θεός«, περὶ πατρός, »ἐξ οὗ **6**
τὰ πάντα«, ἠρνήσατο αὐτὸν [τὸ] εἶναι κύριον· οὐδὲ πάλιν ἐπειδὴ εἶπε
»καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός«, ἠρνήσατο εἶναι αὐτὸν θεόν, ἀλλὰ **7**
καθάπερ ἐπὶ τῷ πατρὶ ἠρκέσθη ἐπὶ τῇ μιᾷ ὀνομασίᾳ, λέγων »εἷς
θεός«, σὺν δὲ τῷ θεὸς δῆλον ὅτι ἔστι καὶ κύριος, οὕτω καὶ ἐπὶ
τῷ υἱῷ ἠρκέσθη τῷ »εἷς κύριος«· σὺν δὲ τῷ »[εἷς] κύριος« σύν-
εστι καὶ τὸ θεός. λέγων οὖν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐ κοῦφος ἦν **8**
ἀπὸ πνεύματος ἁγίου, ἀλλὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὡς ἔφην, ἐφθέγγετο. | P485
*εἴωθε δὲ ἀεὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα οὐ σύστασιν ἑαυτοῦ ποιούμενον *, ἵνα*
*μὴ ἡμῖν ὑπογραμμὸν δώσει τοῦ περὶ ἑαυτῶν * καὶ ἡμᾶς τὴν σύστασιν*

1 I Kor. 8, 6 — **21** I Kor. 8, 6

M U

2f *Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ* U **3** *λέγων* *] *λέγει* M < U **4** *πῶς*] lies wohl *πρῶτον* * **10** *τοῦ κυρίου* *] *τοῦ καὶ* M *τοῦ κύριος* U | *τοῦτο* < M **11** *πατέρα εἶναι* U **12** *ἐπεὶ δὲ* M **13** *τῷ*[1]] *τὸ* U | *ἀρνούμενοι* M **14** *θεὸν*[1] M | ⟨*ἔλεγεν*⟩ * **15** *ἀνάγειν* U **21** *ὀνόμασεν* M **22** [*τὸ*] * | *κύριον*] *Χριστὸν* M **23** *εἶναι αὐτὸν*] *αὐτὸν τὸ εἶναι* U **24** *μιᾷ*] *μόνῃ* U **25** *θεὸς*[2]] *θεῶ* M | *θεὸς*[2] + ⟨*εἶναι*⟩? * **26** *τῷ*[2] Pet.] *τὸ* M U | *τῷ*[3]] *τὸ* M | [*εἷς*] * **29** * etwa ⟨*φθέγγεσθαι*⟩ * **30** * ⟨*λέγοντα:*⟩ *

⟨ἑαυτῶν⟩ ποιήσασθαι. ἆρα οὖν »εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, 9
καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα [ἢ δι' ὃν τὰ πάντα]«,
καὶ ἓν τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀλλότριον θεοῦ, ἐνυπόστατον δὲ ὄν,
διότι πνεῦμα θεοῦ καὶ πνεῦμα ἀληθείας καὶ πνεῦμα πατρὸς καὶ πνεῦμα
Χριστοῦ.

6. Εἰ δὲ χρεία εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ 6, 1
ἐμπορία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται
[καὶ τό »σὺ εἶ θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν«] καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται, καὶ
πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνή-
σουσι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστι καὶ οὐκ ἔστι
θεὸς πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
σωτήρ«, λέξει δέ, »οὐχ ὁρᾷς, φησίν, ὅτι εἷς θεός ἐστιν. ἐκ τῶν τοσού- 2
των ῥητῶν, ὧν ὑπεδείξαμεν«, οὐ νοῶν | τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ πανούργως D539
περικόπτων τὰς γραφάς, λοξὰ μὲν διηγούμενος, ἀνθυπερβάτως δὲ
εἰσάγων τοὺς λόγους, οὐκ ἀκολούθως καὶ περὶ πόδα φθέγγεται οὔτε
καθ' εἱρμὸν διηγεῖται ὁ Νόητος ἢ οἱ ἐξ αὐτοῦ Νοητιανοί [νοοῦσιν].
ὥσπερ γὰρ κακῷ κυνὶ ὄνομα Λέων ⟨ἐπιτιθέασιν⟩ καὶ τοὺς μηδὲ ὅλως 3
ὁρῶντας καλοῦσι πολὺ βλέποντας καὶ τὰς χολὰς γλυκείας φασὶ καὶ
τὸ ὄξος μέλι τινὲς ἐπωνόμασαν καὶ τὰς Ἐρινύας Εὐμενίδας τινὲς
ὠνόμασαν, οὕτως καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Νοήτου ἔχων ὄνομα, 4
ἀνόητος ὑπάρχει καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνοητοῦντες, μηδὲ ὅλως τὴν ἀκο-
λουθίαν ὧν τε φάσκει καὶ ὧν προβάλλονται νοοῦντες, ὡς καὶ

6ff vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 45, 16ff Lagarde *φησὶν γάρ »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων καὶ οἱ Σαβαεὶμ« καὶ τὰ λοιπά, ἵνα εἴπῃ »σὺ γὰρ ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«, οὐ νοῶν τὸ προειρημένον· ὁπόταν γὰρ θελήσωσιν πανουργεύεσθαι, περικόπτουσι τὰς γραφάς· ὁλοκλήρως δὲ εἰπάτω καὶ εὑρήσει τὴν αἰτίαν πρὸς τίνα λέγεται* — **6** Jes. 45, 14f — **17ff** vgl. Helladius Chrestom. bei Photius cod. 279; p. 355 *ὅτι τὸ μὴ λέγειν δ' ἰσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις· διὸ καὶ τὸ δεσμωτήριον οἴκημα ἐκάλουν καὶ τὸν δήμιον κοινόν, τὰς δὲ Ἐριννύας Εὐμενίδας ἢ σεμνὰς θεάς, τὸ δὲ μῦσος ἅγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν κτἑ.*

M U

1 ⟨ἑαυτῶν⟩ Jül. **2** [ἢ δι' ὃν τὰ πάντα] * **6** χρεία εἰπεῖν καὶ < U **7** ἐμπορία] ἐν πορεία M | οἱ < U | Σαβαεὶμ U **8** [καὶ τό· σὺ εἶ θεὸς καὶ οὐκ ἤδειμεν] * | καὶ[3] + τὸ M **9f** καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι < U **11** ὁ < M **12** λέξει δὲ < U **12f** τοιούτων U **13** ὧν *] ὡς M U | mit οὐ νοῶν beginnt der Nachsatz **15** εἰσάγων] ἄγων M **16** [νοοῦσιν] *; wegen des Folgenden aber wohl dafür einzusetzen ⟨μᾶλλον δὲ ἀνόητοι⟩ **17** γὰρ] γε U | ⟨ἐπιτιθέασιν⟩ * | ὅλως] ὄντως U **18** πολλὰ U | φάσκουσι U **20** καὶ οὗτος < M **22** τε < U | προβάλλεται M

πληροῦσθαι ἐπ᾽ αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου »μήτε
ἃ λέγουσι νοοῦντες μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«. | Ö160

7. Ὁρᾶτε γάρ, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, πῶς ἀνώτερον ἔφη ἡ θεία 7, 1
γραφή, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ κύριος, ὡς ἔχει ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου·
ὅθεν καὶ δεικτέον ἐστὶ περὶ τῆς πάσης ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ ἀλη-
θείας τε καὶ ὑποθέσεως ὅτι »ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου καὶ 2
τῶν θυγατέρων μου, καὶ ⟨περὶ⟩ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντεί-
λασθέ μοι. ἐγὼ ἐποίησα, φησί, τὴν γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ᾽ αὐτῆς,
ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν, ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις
ἐνετειλάμην, ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ
αὐτοῦ | εὐθεῖαι. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλω- P486
σίαν ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος
σαβαώθ«. εἶτα λοιπόν »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἡ ἐμπορία Αἰθιό- 3
πων« καὶ τὰ ἑξῆς »ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν«. ἐν τίνι δὲ φαίημεν 4
ἀλλ᾽ ἢ ἐν τῷ πατρῴῳ Λόγῳ; καὶ γὰρ ἀληθῶς θεὸς Λόγος ὁ υἱὸς καὶ
ἐν αὐτῷ ὁ πατὴρ γινώσκεται, ὡς λέγει »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν
πατέρα« καί »ἐγὼ ἐδόξασά σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς«. εἶτα πάλιν 5
»ἐγὼ ἤγειρα βασιλέα«. | οὐχ ὁρᾷς ὅτι φωνή ἐστι πατρὸς ἰδιάζουσα ἡ D540
ἐγείρασα ἐξ αὐτῆς τὸν ἀληθινὸν Λόγον βασιλέα ἐπὶ πάντας, τὸν

1 I Tim. 1, 7 — **3 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 45, 20 ff Lagarde *ἀνωτέρω γὰρ μικρὸν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τυγχάνει, ὅθεν δεῖ ἀρξάμενον δεῖξαι, πρὸς τίνα λέγει καὶ περὶ τίνος. ἄνωθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τοῦτ᾽ ἔχει,* folgt Jes. 45, 11—15 — **6** Jes. 45, 11—13 — **13** Jes. 45, 14 — **14 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 6 ff Lagarde *»ἐν σοί« οὖν φησιν »ὁ θεός ἐστιν«. ἐν τίνι δὲ ὁ θεὸς ἀλλ᾽ ἢ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ πατρῴῳ Λόγῳ καὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς οἰκονομίας*; — **16** Joh. 14, 9 — **17** Joh. 17, 4 — **18 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 8 ff Lagarde *περὶ οὗ πάλιν δεικνύων τὸ κατὰ σάρκα αὐτοῦ σημαίνει »ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι«. τί οὖν; περὶ τίνος μαρτυρεῖ πατήρ; περὶ τοῦ υἱοῦ πατὴρ λέγει »ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης«. ὅτι δὲ πατὴρ ἤγειρεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν ἐν δικαιοσύνῃ, μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγων »εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«. ἰδοὺ συνέστηκεν τὸ διὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον »ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης«.* — **18** Jes. 45, 13

M U

1 *πληροῦται* M **3** *ἔφη*] *εἶπεν* U **5** *ἐστὶ περὶ τῆς*] *ἐπὶ* U **7** *μου*[1] < U | ⟨*περὶ*⟩ * **12** *οὐδὲ*] *οὐ* U **13** *αἱ ἐμπορίαι* U **15** *λόγος* < U **18** vor *ἰδιάζουσα* + *ἡ* U **19** *ἐγείρουσα* U | *ἐξ αὐτῆς* = sofort

ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς γεννηθέντα ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; ὃν καὶ ἤγειρε 6
πάλιν. αὐτὸν τὸν βασιλέα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος ἀπόστολος φάσκων »εἰ
δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ
ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωογονήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν,
διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν«, ὅπως συνάδοι τὰ 7
προφητικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς
καὶ τὰ εὐαγγελικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς προ-
φητικοῖς· ἐκεῖ γάρ »⟨ἐγὼ⟩ ἤγειρα βασιλέα«, καὶ ὧδε· »ὁ ἐγείρων Χρι-
στὸν ἐκ νεκρῶν«. τὸ δέ »ἐν σοὶ θεός ἐστιν« ⟨δείκνυσιν⟩, ὡς μυστη- 8
ριωδῶς τὰ πάντα καὶ θαυμασίως διηγεῖται ἡ θεία γραφή. ὥσπερ γὰρ
ἐν ναῷ ἐν σαρκὶ ⟨κατοικοῦσα⟩ προεωρᾶτο καὶ προκατηγγέλλετο τῇ τῶν
ἀνθρώπων ἐλπίδι διὰ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστροφῆς ἡ θεότης. ὁ 9
γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς Λόγος, ὡς ἐν πόλει ἁγίᾳ καὶ ἐν ναῷ ἁγίῳ
[τουτέστιν] ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐνανθρωπήσει καὶ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ θεὸς ὢν
κατοικῶν, ἐπὶ τῷ ναῷ ἁγίῳ λέγει »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν
τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν«. διότι μυστικῶς τὰ πάντα οἰκονομεῖ 10
ὁ θεὸς Λόγος ἀποσταλεὶς ἀπὸ πατρὸς ἐν σαρκὶ καὶ σύνδεσμον ἀγάπης
πνευματικῆς δεικνὺς ἐφέλκεται σάρκα, σμικρύνας ἑαυτὸν μέγας ὢν θεός,
αὐτὸς ὁ Λόγος ἐκ παρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου γεννηθείς, υἱὸς
θεοῦ εἷς ὤν, ἑαυτὸν σαρκὶ καὶ πνεύματι ἕνα τελέσας, ὡς λέγει »ὁ
καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ
οὐρανῷ«. | Ö 162

2—5 Röm. 8, 11 — **9ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 18ff Lagarde *τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι »ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν« ἐδείκνυεν μυστήριον οἰκονομίας, ὅτι σεσαρκωμένου τοῦ λόγου καὶ ἐνανθρωπήσαντος ὁ πατὴρ ἦν ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ἐμπολιτευομένου τοῦ υἱοῦ ἐν ἀνθρώποις. τοῦτο οὖν ἐσημαίνετο, ἀδελφοί, ὅτι ὄντως μυστήριον οἰκονομίας ἐκ πνεύματος ἁγίου ἦν οὗτος ὁ λόγος καὶ παρθένου, ἕνα υἱὸν θεῷ ἀπεργασάμενος. τοῦτο δὲ οὐκ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. οὕτω γὰρ λέγει »οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ«.* — **15** Joh. 2, 19 — **20ff** Joh. 3, 13

M U

1 *ἐξ αὐτοῦ* < M | *ὃν* *] ὃς MU **3f** *οἰκεῖ ἐν—ἐκ νεκρῶν* < M **4** *ζωοποιήσει* U **8** *ἐκεῖ γὰρ* *] *εἰ γὰρ* M *εἶτα* U | ⟨*ἐγὼ*⟩ * **9** *τὸ δὲ* Dind. Öh.] *ὁ δὲ* MU | ⟨*δείκνυσιν*⟩ * **11** *ἐν*[2] < U | ⟨*κατοικοῦσα*⟩ *, vgl. Z. 15 | *προεορᾶτο* U **12** *τὸν* < M **13** *θεὸς* < U **14** [*τουτέστιν*] * **15** *ἐπὶ τῷ* *] *ἐν* MU **16** *τὰ πάντα μυστικῶς* M **17** ⟨*ὁ*⟩ * | *ἀποστόλοις* M | *πατρὸς*] *πνεύματος* U **18** *πνευματικῆς* < U | *σάρκα* *] *καὶ* MU **19** *ὁ* < M

8. *Τί οὖν ἐρεῖ Νόητος ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνοησίᾳ; μὴ ἐν τῷ οὐρανῷ* 8, 1
σὰρξ ἦν; δῆλον ὅτι οὐκ ἦν. πῶς οὖν ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ αὐτός
ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς; ἀλλ' | *ἵνα τὸν ἐλθόντα Λόγον σημάνῃ οὐ κάτω-* P 487
θεν ὄντα, ἀλλ' ἄνωθεν κατελθόντα, ἐπειδὴ ἐνηνθρώπησε ἐν σαρκί,
οὐκ | *ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἐκ πνεύματος δὲ καὶ σαρκὸς τελειώσας* D 541
τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν, διὰ τοῦτο μίαν ἑνότητα σημαίνων τῆς τοῦ 2
Λόγου συνενώσεως καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως φάσκει τὸν ἄνωθεν
ἥκοντα ἄνω ἀνιέναι ἐν τελειώσει θεότητος. καὶ γὰρ νῦν ὁ μὴ ὢν 3
ποτε σάρξ, ἀλλὰ πνεῦμα, σὰρξ γέγονεν ἐκ πνεύματος καὶ παρθένου,
ὁ προσενεχθεὶς πατρὶ τέλειος Λόγος. ὃς πρὸ τούτου ἐν οὐρανῷ οὐκ
ἦν σάρξ. τί οὖν ἦν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀλλὰ ὁ Λόγος ὁ ἀπ' οὐρανοῦ 4
ἀποσταλείς, ἔχων τὴν εἰς μίαν θεότητα ἕνωσιν κατὰ δύναμιν πατρὸς
συνηνωμένην, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐπὶ γῆς καὶ ⟨ἐν⟩ οὐρανῷ ὁ αὐτὸς θεὸς
Λόγος ὑπῆρχεν, ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος. Λόγος γὰρ ἦν, θεὸς 5
ἦν ἀεί, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὃς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώ-
ποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν, οὕτω καλούμενος υἱὸς ἀνθρώ-
που, υἱὸς ὢν θεοῦ· καὶ ἐν προφήταις προωνομάζετο, ὅπερ οὔπω 6
ἐν σαρκὶ ἦν, διὰ τὸ μέλλον ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι, ὡς καὶ Δανιὴλ ἔφη
»εἶδον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν«. διὸ δικαίως 7
ἐν οὐρανῷ ⟨ὄντα⟩ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν Λόγον. ⟨ὃν⟩ εἶδε πνεύματι

1 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 26 ff Lagarde *τί οὖν ζητεῖ παρὰ τὸ εἰρημένον; μήτι ἐρεῖ ὅτι ἐν οὐρανῷ σὰρξ ἦν; ἔστιν μὲν οὖν σὰρξ ἡ ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ πατρῴου προσενεχθεῖσα δῶρον, ἡ ἐκ πνεύματος καὶ παρθένου, τέλειος υἱὸς θεοῦ ἀποδεδειγμένος. πρόδηλον οὖν ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν προσέφερεν τῷ πατρί. πρὸ δὲ τούτου ἐν οὐρανῷ σὰρξ οὐκ ἦν. τίς οὖν ἦν ἐν οὐρανῷ ἀλλ' ἢ λόγος ἄσαρκος, ἀποσταλεὶς ἵνα δείξῃ αὐτὸν ἐπὶ γῆς ὄντα εἶναι καὶ ἐν οὐρανῷ; λόγος σὰρξ ἦν, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὃς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν, τοῦτο καλούμενος ἀπ' ἀρχῆς υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὸ μέλλον, καίτοι μήπω ὢν ἄνθρωπος, καθὼς ὁ Δανιὴλ μαρτυρεῖ λέγων »εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου«. δικαίως οὖν ἐν τῷ οὐρανῷ ὄντα ἔλεγεν τούτῳ ⟨τῷ⟩ ὀνόματι, τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ὄντα, καλεῖσθαι ἀπ' ἀρχῆς λόγον θεοῦ* — **19** Dan. 7, 13.

M U

4 *κατελθόντα* U | *ἐπειδὴ*] *ἐπεὶ δὲ* M | *ἐν* < M **5** *καὶ* < M | *τελειώσας* *] *ἐτελείωσε* M U **7** *τὸν ἄνωθεν φάσκει* M **9** *ἀλλὰ πνεῦμα, σὰρξ* < U | *γέγονεν*] *ἐστιν* U **12** *ἕνωσιν*] *ἑνότητα* M **13** *συνηνωμένην* + *ἔχων* M | ⟨*ἐν*⟩ Dind. | *οὐρανοῦ* U **15** *ὃς*] *ὡς* M **17** *προωνομάζετο* *] *προωνομάζεται* M *προὼν νομάζετο* U | *οὔπω* + *δ* M **20** ⟨*ὄντα*⟩ * | ⟨*ὃν*⟩ *

ἁγίῳ, ὁ προφήτης υἱὸν ἀνθρώπου ἐκάλει. τὸ ⟨μέλλον⟩ πρὶν γενέσθαι ἀναθεωρῶν καὶ πρὶν τοῦ ἐν σαρκὶ γενέσθαι υἱὸν ἀνθρώπου ἀποκαλῶν. διὸ τὰ πρῶτα ὕστερα σημαίνων ὁ μονογενὴς φάσκει »οὐδεὶς 8
ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς
5 τοῦ ἀνθρώπου«· οὐχ ὅτι δὲ ἄνω ἦν σάρξ, ἀλλὰ ⟨ὅτι⟩ ἄνωθεν κατήρχετο, τούτῳ τῷ ὀνόματι μέλλων καλεῖσθαι.

9. Ἀλλὰ τί ἐστιν ὃ ἐρεῖς, ὦ οὗτος, ὅτι »οὗτος, φησίν, ὁ θεὸς 9, 1
ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἄλλος«. καὶ καλῶς πάνυ ἔφη, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος διαβεβαιοῦται λέγων »ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς
10 τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός«. θαυμαστῶς ⟨δὲ⟩ διηγεῖται· 2
οὗτος γὰρ ὁ ὢν ἔστιν ἐπὶ πάντων θεός· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς | διδάσκει D542
ἡμᾶς λέγων »πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«, διὰ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός. οὕτω γὰρ καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ λέγων »ὃ 3
ἦν ἀπ' | ἀρχῆς, ὃ ἠκούσαμεν καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωράκαμεν, καὶ αἱ P488
15 χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν«, καὶ πάλιν φησὶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει »ὁ ὢν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐρχόμενος | παντοκράτωρ«. καλῶς κατὰ πάντα 4 Ö164
εἶπε· ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν »πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«, καὶ ⟨τὸν πατέρα⟩ ἀκριβῶς ὑπετίθετο. ἐπὶ πάντας μὲν οὖν ὢν θεός, 5

3 Joh. 3, 13 — 7 f vgl. Hippolyt c. Noët. 5; S. 47. 8 ff Lagarde ἀλλὰ τί μοι, φησίν, λέγει ἐν ἑτέρῳ »οὗτος ὁ θεός, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν«; καλῶς εἶπεν — 7 Bar. 3, 36 — 8 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 6; S. 47, 26 ff Lagarde ὃ δὲ λέγει ὁ ἀπόστολος »ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς [ὁ] κατὰ σάρκα, ὁ ων ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας« καλῶς διηγεῖται. καὶ λαμπρὸν τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον· οὗτος ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός ἐστιν· λέγει γὰρ οὕτω μετὰ παρρησίας »πάντα μοι παραδέδοται ὑπὸ τοῦ πατρός«. »ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς« γεγέν⟨ν*⟩ηται καὶ ἄνθρωπος γενόμενος θεός ἐστιν »εἰς τοὺς αἰῶνας«. οὕτως γὰρ καὶ Ἰωάννης εἶπεν »ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ«. καλῶς εἶπεν παντοκράτορα Χριστόν. τοῦτο γὰρ εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸς μαρτυρήσει ὁ Χριστός. μαρτυρῶν γὰρ Χριστὸς ἔφη »πάντα μοι παραδέδοται παρὰ τοῦ πατρός« καὶ ⟨ὅτι *⟩ πάντων κρατεῖ, παντοκράτωρ παρὰ πατρὸς κατεστάθη Χριστός — 9 Röm. 9, 5 — 12 Matth. 11, 27 — 13 I Joh. 1, 1 — 15 Apok. 1, 8 — 18 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 6; S. 48, 20 ff Lagarde τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἔφη, ὃς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ πατέρα ἴδιον καὶ θεὸν ὡμολόγησεν. λέγει γὰρ οὕτως »ὑπάγω πρὸς τὸν

M U

1 ἀνθρώπου] ὑψίστου U | ⟨μέλλον⟩ * 5 ⟨ὅτι⟩ * 6 ὀνόματι *] λόγω M U 7 ὁ < M 8 καὶ² < U 9 Χριστὸς] υἱὸς M 10 ⟨δὲ⟩ * 13 γὰρ < U 14 ἀκηκόαμεν U 17 ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν *] καλῶς γὰρ εἶπε M U | ἀπὸ U 18 ⟨τὸν πατέρα⟩ * | ὧν] ὡς M

ἔχων δὲ ἴδιον αὐτοῦ πατέρα, * ἐν τῷ λέγειν »ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα«. εἰ δὲ ἦν αὐτὸς πατήρ, πρὸς ποῖον ἄρα πατέρα ἄπεισι, ὦ ἀνόητε;

10. Ἢ γὰρ πάλιν λέγει »ἵνα ὦσιν ἕν, ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν;« ἀεὶ γὰρ ἡ γραφὴ ἀσφαλιζομένη τὰς κατὰ τὸ ἄκρον πτώσεις τῶν ἀνθρώπων ἐκ πανταχόθεν τὸν νοῦν συνάγει ἐπὶ τὴν μέσην τῆς ἀληθείας ὁδόν. καὶ πρὸς τούτους μὲν τοὺς νομίζοντας ἀλλότριον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, φημὶ δὲ ὡς ὁ Ἄρειος νομίζει καὶ ἄλλαι αἱρέσεις, λέγει »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«· πρὸς δὲ τοὺς νομίζοντας τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι υἱὸν διὰ τὸ εἰρηκέναι »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, λέγει »ποίησον αὐτοὺς ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς κἀγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν«, ἵνα καταισχύνῃ Νόητον καὶ τὴν αὐτοῦ σχολήν, παραγαγὼν εἰς μέσον τὴν τῶν μαθητῶν ἕνωσιν. πῶς γὰρ ἠδύνατο Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ καθεξῆς εἶναι ἓν ὡς κατὰ συναλοιφήν; ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι ἐν μιᾷ ἑνότητι θεότητος καὶ ἐν μιᾷ γνώμῃ καὶ δυνάμει, εἰς τὸ ἀποκρούσασθαι πᾶσαν ὑπόνοιαν κατὰ θάτερον

10. 1 2 3 4

πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν«. εἰ οὖν Νόητος τολμᾷ λέγειν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα, πρὸς ποῖον πατέρα ἐρεῖ πορεύεσθαι Χριστὸν κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνήν:

1 Joh. 20, 17 — **4** Joh. 17, 22 — **5ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 48, 27ff Lagarde ἐὰν δὲ λέγῃ· αὐτὸς εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, ἐφιστανέτω τὸν νοῦν καὶ μανθανέτω ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν εἰμι, ἀλλὰ ἕν ἐσμεν. τὸ γάρ »ἐσμέν« οὐκ ἐφ' ἑνὸς λέγεται ἀλλ' ἐπὶ δύο· ⟨τοιγαροῦν δύο Jül.⟩ πρόσωπα ἔδειξεν, δύναμιν δὲ μίαν. αὐτὸς δὲ αὐτὸ ἐπέλυσεν εἰπὼν περὶ μαθητῶν πρὸς τὸν πατέρα »τὴν δόξαν, ἣν ἔδωκάς μοι, ἔδωκα αὐτοῖς ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς ἕν. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσιν τετελειωμένοι εἰς ἕν, ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σὺ μὲ ἀπέστειλας«. τί πρὸς ταῦτα ἔχουσι λέγειν οἱ Νοητιανοί; μὴ πάντες ἓν σῶμά ἐσμεν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τῇ δυνάμει καὶ τῇ διαθέσει τῆς ὁμοφρονίας ἓν γινόμεθα; τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ὁ παῖς ὁ πεμφθεὶς καὶ ὑπ' αὐτῶν μὴ γινωσκόμενος ὄντων ἐν κόσμῳ, ὡμολόγησεν εἶναι ἐν τῷ πατρὶ δυνάμει ⟨καὶ⟩ διαθέσει. εἷς γὰρ νοῦς πατρός, ὁ παῖς — **9** Joh. 10, 30 — **11** vgl. Joh. 17, 21f

M U

1 ἴδιον] ἀίδιον M | * ⟨φαίνεται καὶ⟩ * **2** ἀπήει U **4** ἢ < U | πάλιν γὰρ U | λέγειν M **6** συνάγει] συλλέγει M **8** τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς U | ὁ < U **10** τὸν[1] < U; dafür εἶναι + τὸν U **12** κἀγὼ] ἐγὼ U **14f** συναλοιφὴν *] συναλειφὴν M συναλιφὴν U

τῆς ἀληθείας ἐπανισταμένην *· * Φίλιππος [δὲ] ὁ ἅγιος ἀπόστολος 5
φάσκων ὅτι »δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα σου«, ὁ δὲ εἶπεν »ὁ ἑωρακὼς
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«, καὶ οὐκ εἶπεν »ἐγώ εἰμι ὁ πατήρ«, ἀλλὰ 6
τῷ »ἐμέ« σημαίνων ἑαυτὸν ἔλεγεν· τῷ δέ »ἑώρακε τὸν πατέρα«, | οὐχ D 543
ἑαυτὸν ἔλεγεν. ἄλλο γὰρ τό »τὸν πατέρα« καὶ ἄλλο τό »ἐμέ« καὶ
ἄλλο ⟨τό⟩ »ἐγώ«, καὶ ἕτερον τό »ἐμέ«. εἰ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ πατήρ, 7
ἔλεγεν »ἐγώ εἰμι«· ἐπειδὴ δὲ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ πατήρ, ἀλλὰ ὁ υἱός,
ἀληθῶς λέγει »ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα«, ἵνα ἀποκρούσηται τὴν τοῦ Ἀρείου βλασφημίαν τὴν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπαλλοτριοῦσαν.

Διὸ τῆς πάσης γραφῆς σαφῶς περὶ ἀληθείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὑπο- 8
τιθεμένης ⟨ἐνταῦθα⟩ λήξωμεν καὶ τοῦτον τὸν Νόητον καὶ τὴν αὐτοῦ
αἵρεσιν, Νοητιανῶν φημι, | σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι παρωσάμενοι, P 489
ὥσπερ ὀστρακίτην τὸν καλούμενον δράκοντα, τὸν μὴ δυνάμενον
κάμπτεσθαι ἐν τῷ καταδιώκειν ἄνθρωπον, μήτε δεξιὰ μήτε εὐώνυμα,
ἐκκλίναντες ⟨τε⟩ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ σχολῆς μοχθηρίας, 9
ἐπὶ τὰς ἑξῆς δυνάμει τοῦ θεοῦ τὸν νοῦν ἀκοντίσωμεν, πρὸς διήγησιν καὶ ἔλεγχον τῶν ἐν αὐταῖς ἐπινενοημένων κατὰ τῆς ἀληθείας
ξενολεξιῶν. | Ö 166

1 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 49, 11 ff Lagarde *εἰ δὲ καὶ Φίλιππον ἐπερωτᾶν περὶ πατρὸς βούλοιντο λέγειν ... καὶ θέλουσι λέγειν διὰ τούτου κρατύνεσθαι τὸ δόγμα αὐτῶν ὁμολογοῦντος αὐτοῦ ἑαυτὸν πατέρα, γνώτωσαν ὅτι μέγιστον ἑαυτοῖς ἐναντίωμα ἐπιφέρουσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ ἐλεγχόμενοι. τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἑαυτὸν ἐν πᾶσιν υἱὸν εἰπόντος καὶ δείξαντος οὐκ ἐπέγνωσαν οὐδὲ καταλαβέσθαι ἢ ἀτενίσαι τὴν δύναμιν ἐδυνήθησαν. καὶ τοῦτο μὴ χωρήσας Φίλιππος καθ' ὃ ἦν ἰδεῖν τὸν πατέρα ἠξίου βλέπειν, πρὸς ὃν ὁ κύριος ἔφη* (Joh. 14, 9). *τουτέστιν εἰ ἐμὲ ἑώρακας, δι' ἐμοῦ τὸν πατέρα γνῶναι δύνῃ. διὰ γὰρ τῆς εἰκόνος ὁμοίας τυγχανούσης εὔγνωστος ὁ πατὴρ γίνεται. εἰ δὲ τὴν εἰκόνα ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς οὐκ ἔγνως, πῶς ἰδεῖν θέλεις τὸν πατέρα;* — **2** Joh. 14, 8 — Joh. 14, 9

M U

1 *·* * etwa ⟨*οὕτως ἐσήμανεν· μαρτυρεῖ δὲ καὶ*⟩ * | [*δὲ*] * **4** *τῷ*[1] *] τὸ* MU | *σημαίνων] σημαίνοντα* MU | *ἔλεγεν] λέγων* MU | *τῷ δὲ] τὸ δὲ* MU **5** *ἔλεγεν] λέγων* MU | *πατέρα* < U | *τό*[2] < M **6** ⟨*τό*⟩ * | *αὐτὸς ὁ] ὁ αὐτὸς* MU **8** *ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ* U **9 f** *ἀλλοτριοῦσαν* U **12** ⟨*ἐνταῦθα*⟩ *λήξωμεν] νήψωμεν* M < U **16** *ἐκκλίναντες] καὶ κλίναντες* M | ⟨*τε*⟩ * | *τῆς*[1] < U | *αὐτοῦ*[2] *] ἑαυτοῦ* u. + *τε* U | vor *μοχθηρίας* + *καὶ* U | *μοχθηρᾶς* M **17** *τοῦ* < U

Κατὰ Οὐαλησίων $\overline{\lambda\eta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\nu\eta}$.

1. *Περὶ Οὐαλησίων ἀκηκόαμεν πολλάκις, οὐ μέντοι γε ἔγνωμέν* 1, 1
που, τίς ἢ πόθεν ὡρμᾶτο ἢ τί λέγων ἢ νουθετῶν ἢ φθεγγόμενος
⟨ὑπῆρχεν⟩ ὁ Οὐάλης οὗτος. καὶ τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικὸν ὑπάρχον 2
τινὰ ὑπόνοιαν ἡμῖν δίδωσι διανοηθῆναι τοῦτον καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρε-
*σιν εἰσέτι δεῦρο φέρεσθαι, ὡς ἐν ὑπονοίᾳ *, καθάπερ ἔφην, τινὰς*
ὄντας ἐν Βακάθοις τῆς Φιλαδελφηνῆς χώρας πέραν τοῦ Ἰορδάνου.
καὶ οἱ μὲν ἐπιχώριοι τούτους Γνωστικοὺς βούλονται λέγειν, οὐκ εἰσὶ 3
δὲ τῶν Γνωστικῶν· ἕτερα γὰρ τούτων τὰ φρονήματα. τὰ δὲ εἰς
ἡμᾶς ἐλθόντα περὶ αὐτῶν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. | D544

Ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ πλείους συνήγοντο ἕως καιροῦ τινος, ἕως 4
εἰς πλάτος ἦλθεν ἡ αὐτῶν ἄνοια καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς ἐκκλησίας·
εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι πλὴν ὀλίγων. καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν καὶ
*ἐξουσιῶν * καὶ ἄλλων οὕτως δοξάζουσι. καὶ ὅταν λάβωσιν ἄνθρω-* 5
που εἰς μαθητείαν, καθ' ὅσον μὲν χρόνον οὔπω τῶν μορίων ἀπε-
τμήθη, ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνει· ὅταν δὲ πείσωσι τὸν τοιοῦτον ἢ
μετὰ ἀνάγκης αὐτὸν ἀποτέμωσι, τότε πᾶν ὁτιοῦν μεταλαμβάνει ὡς
ἤδη πεπαυμένος ἀγῶνος καὶ μηκέτι ἐπικίνδυνος ὢν εἰς τὸ ἐποτρύ-
νεσθαι διὰ τῶν ἐδεσμάτων εἰς ἡδονὴν ἥκειν ἐπιθυμίας. οὐ μόνον 6
δὲ τοὺς ἰδίους τοῦτον ἀπαρτίζουσι τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ
ξένους παρερχομένους καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιξενωθέντας ταύτῃ διέθεντο
τῇ ἀγωγῇ, ὡς πολὺς περὶ τούτου θρυλεῖται λόγος. ἁρπάζουσι γὰρ 7
τοὺς τοιούτους ἔνδον καὶ ὀπίσω ἐπὶ συμφελίοις δήσαντες μετὰ | P490
ἀνάγκης τὸ χειρότευκτον ἐργάζονται τῆς τῶν μελῶν ἀφαιρέσεως.
καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων εἰς ἡμᾶς ἦκεν. οὕσπερ γνόντες ἐν 8
ποίῳ τόπῳ τὴν καταμονὴν ἔχουσι καὶ ὡς τὸ ὄνομα τοῦτο πολὺ
τυγχάνει ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις, καὶ ὡς τῆς αἱρέσεως ἕτερον ὄνομα
οὐ κατειλήφαμεν, ἐνομίσαμεν ταύτην εἶναι. | Ö168

1 ff die Valesier nur von Epiph. erwähnt

M U

1 Überschrift *κατὰ Οὐαλησίων $\overline{\lambda\eta}$ ἢ καὶ $\overline{\nu\eta}$* MU **2** *ἀκηκόαμεν* *] *ἀκούομεν* MU | *γε* < U **4** *⟨ὑπῆρχεν⟩* * **6** * etwa *⟨με ἔχειν, οὐ γὰρ ἔχω ἀκριβῶς λέγειν,⟩* * **7** *φιλαδελφινῆς* M *φιλαδελφικῆς* U **8** *εἶναι* M **10** *περὶ αὐτῶν τοῦτον ἔχει*] *περιέχει τοῦτον* U **13** *πλὴν ὀλίγων* < U | *δὲ*^{2} < M **14** * etwa *⟨μετὰ τῶν Ἀρχοντικῶν καὶ Σηθιανῶν⟩* * **15** *οὔπω*] *οὕτω* M **23** *ὀπίσω ἐπὶ* *] *ὀπίσω* M *ἐπὶ* U **25** *γνῶντες* M **26** *πολὺν* M

2. *Πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τοιούτων. εἰ μὲν γὰρ τὸ ἐν τῷ* **2, 1**
εὐαγγελίῳ βούλονται πληροῦν τό »ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἓν τῶν μελῶν
σου, ἀπόκοψον ἀπὸ σοῦ, συμφέρει γάρ σοι εἰσελθεῖν εἰς βασιλείαν
οὐρανῶν ἢ χωλὸν ἢ τυφλὸν ἢ κυλλόν«, πῶς δύναται ἐν βασιλείᾳ
τινὰ εἶναι ἠκρωτηριασμένον; εἰ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τὰ **2**
πάντα ἐστὶ τελειοῦσα, οὐδὲν ἀτελὲς ἔχει ἐν ἑαυτῇ. καὶ ὁπότε τοῦ
σώματός ἐστιν ἀνάστασις, πάντα τὰ μέλη ἀναστήσεται καὶ οὐδ' ὁπό-
τερον αὐτῶν καταλειφθήσεται. καὶ εἰ ὅλως τι μέλος οὐκ ἐγείρεται, **3**
οὐδὲ τὸ πᾶν σῶμα ἀναστήσεται. καὶ εἰ τὸ ἓν μέλος | τὸ σκανδαλί- D545
ζον αὐτὸ μόνον καταλιμπάνεται, οὐδὲ ὅλως ἀναστήσεται οὐδὲ ὁπό-
τερον τῶν μελῶν· πάντα γὰρ ἡμᾶς ἐσκανδάλισεν. τίς δὲ ἀναρρήξει **4**
αὐτοῦ τὴν καρδίαν τὴν πάντῃ σκανδαλίζουσαν; »ἔσωθεν, γάρ φησιν,
ἐκπορεύονται πορνεῖαι μοιχεῖαι ἀσέλγειαι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια«. τίς
οὖν ῥήξει τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν; εἰ δὲ οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα κατὰ **5**
τὴν τινῶν ἄνοιαν καὶ ἀσέβειαν, πῶς οὖν ἄρα διοίσει ὁ παρὰ τούτων
ὁριζόμενος λόγος; τῶν γὰρ ὅλων μελῶν ἁπάντων μὴ εἰσερχομένων
εἰς βασιλείαν οὐρανῶν τίς ἔτι χρεία παρὰ ἓν μέλος γίνεσθαι, τῶν
ἄλλων μὴ τοῦτο πληρούντων; εἰ δὲ ἐγείρεται τὸ σῶμα (ἐγείρεται γάρ), **6**
πῶς ἐνδέχεται ἔτι ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν ἐν σώματι λώβησις γίνεσθαι;
ἢ πῶς οὐκ ἔσται ἀπρεπὴς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐπισινῆ σώματα
ἔχουσα πρὸς δόξαν ὄντα τῶν ἐν αὐτῇ; εἰ δὲ ὅλως καὶ τμηθείη **7**
τὸ μέλος τὸ σκανδαλίζον, ἄρα τέτμηται καὶ οὐχ ἥμαρτεν· τμηθὲν δὲ
καὶ μὴ ἁμαρτῆσαν, αὐτὸ ἔδει πρῶτον πάντων ἀναστῆναι μὴ ἁμαρ-
τῆσαν.

3. *Οἱ δὲ εἰς τὸ πρόχειρον τοῦτο ἔργον εὔτολμοι ἀπὸ πάντων* **3, 1**
ἑαυτοὺς ἠθέτησάν τε καὶ ἀπηλλοτρίωσαν. οὔτε γὰρ ἔτι ἄνδρες εἰσὶ
διὰ τὸ ἀφῃρημένον οὔτε γυναῖκες δύνανται εἶναι διὰ τὸ | παρὰ φύσιν. P491
προὔλαβεν δὲ καὶ ἡ τοῦ στεφάνου τοῦ ἀγῶνος καὶ βραβείου τού- **2**

2 vgl. Matth. 5, 29f. 18, 8f — **12** Mark. 7, 21f

M U **25**—S. **363, 1** Anast. Sin. quaest. 66; Migne 89, 685C—688D

3 *εἰσελθεῖν* < U **3f** *τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* U **4** *χολὸν* U **5** *εἶναι* < U | *ἀκρωτηριασμένον* U **7** *οὐδὲ* U **8** *τι* **] τὸ* MU **9** *τὸ*[1] < U | *μέλος* < M **10** *αὐτὸν* M | *οὐδὲ*[1]] *οὐδὲν* U | *ἀναστήσεται* **] καταλειφθήσεται* MU **12** *τὴν*[2] < U | *πάντῃ* **] πάντα* MU **14** *ῥήξει*] *τηρήσει* M **15** *οὖν* < U | *παρὰ* **] περὶ* MU **16** *ὅλων* < U **17** *ἔτι*] *ἔστι* M **18** *γὰρ*] *δὲ* M **21** *πρὸς δόξαν ὄντα* < U | *ὄντα* **] οὖσα* M **22** *μέρος* M **23** *αὐτοῦ* M | *δεῖ* U **25** *οἱ*] *ὅσοι* U Anast. Sin. | *ἔντολμοι* U **26** *ἔτι* < U **27** *δύνανται εἶναι* < Anast. Sin. **28** *προὔλαβεν* hier intransitiv gebraucht

του ἐπωνυμία. οὐδὲ ὁπότεροι γὰρ φανήσονται οὗτοι τῶν τριῶν τάξεων τῶν εὐνούχων τῶν ὑπὸ κυρίου εἰρημένων. »εἰσί, γάρ φησιν, εὐνοῦχοι, οἳ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγεννήθησαν«. ἐκεῖνοι γὰρ ἀναίτιοί 3
εἰσι τῆς αὐτῶν εὐνουχίας, οὔτε μὴν ἁμαρτίαν ἔχοντες διὰ τὸ οὕτως
γεγεννῆσθαι οὔτε πάλιν ἔπαινον, μὴ δυνάμενοι πράττειν ⟨τὶ τῶν
τοιούτων⟩, τῶν ἀφροδισίων φημί, ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν αὐτοῖς τὰ παι-
δοποιὰ ὄργανα τὰ ἐκ θεοῦ κεκτισμένα. ἀλλ᾽ οὔτε μισθὸν ἔχουσιν 4
εὐνουχίας βασιλείαν | οὐρανῶν, | διὰ τὸ ἀγῶνος μὴ μεμυῆσθαι. εἰ 5 D546
δὲ καὶ ἐπιθυμιῶν μεμύηνται οἱ τοιοῦτοι, μὴ δυνάμενοι πράττειν ὃ Ö170
μὴ δεῖ πράττειν καὶ μὴ πράττοντες μισθὸν οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ διὰ
τὸ μὴ βούλεσθαι τὸ ἔργον παρ᾽ αὐτοῖς οὐ πέπρακται, ἀλλὰ διὰ τὸ
μὴ δύνασθαι. καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀγωγὴ τῆς πρώτης ὑπὸ κυρίου 6
εἰρημένης εὐνουχίας, τῆς διὰ τῶν μητέρων γεννωμένης ἐν εὐνουχίᾳ,
ἐξ ὧν οὐ δύνανται οὗτοι ὑπάρχειν διὰ τὸ χειρότευκτον.

4. »Καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εὐνουχίσθη- 4, 1
σαν«, φησὶν ὁ σωτήρ, καὶ οὔτε ἀπὸ τούτων εἰσὶν οἱ προειρημένοι.
οὗτοι μὲν γὰρ γίγνονται (οἱ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες) ἕνεκεν
χρήσεως ἢ βασιλικῆς ἢ ἀρχοντικῆς. βουλόμενοι γάρ τινες τῶν βαρ- 2
βάρων βασιλεῖς ἢ καὶ τύραννοι, ζηλοτυπίας χάριν καὶ ὑπονοίας τῆς
πρὸς τὰς γαμετὰς τὰς ἰδίας, ἔτι κομιδῇ νέους τοὺς παῖδας λαμβάνουσι

2 Matth. 19, 12 — 15 Matth. 19, 12

M U Anast. Sin.

1 *γὰρ* < M **2** *τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένων εὐνούχων* Anast. Sin. **3** *αὐτῶν* + *οὕτως* Anast. Sin. **4** *αὐτῶν*] *τοιαύτης* Anast. Sin. **4—8** *οὔτε μὴν ἁμαρτίαν—μεμυῆσθαι* bei Anast. Sin. verkürzt zu *καὶ οὔτε μισθὸν ἔχοντες διὰ τὸ οὕτως γεγενῆσθαι· οὔτε πάλιν ἁμαρτίαν, μὴ δυνάμενοι πράττειν τὰ τῶν ἀνδρῶν ὑστερημένοι τὰ ἐκ θεοῦ παιδοποιὰ μόρια.* **5** *γεγεννῆσθαι* *] *γεγενῆσθαι* MU | *ἔπαινον*] *ἁμαρτίαν* U | *μὴ* *] < M *ὅτι* U **5f** ⟨*τὶ τῶν τοιούτων*⟩ * **6** *τῶν ἀφροδισίων* *] *δι᾽ ἀφροδησίων* M *τὴν ἀφροδισίων* U **8** *βασιλείαν* Dind. Öh.] *βασιλείας* MU | *μὴ* < M **11** *τὸ ἔργον—πέπρακται*] *οὐ πράττουσιν* Anast. Sin. **12** *ἡ πρώτη ἀγωγὴ* Anast. Sin. **13f** *τῆς διὰ—χειρότευκτον* < Anast. Sin. **14** *δύνωνται* M | *διὰ τὸ χειρότευκτον* < U **15** *καὶ εἰσὶν*] *εἰσὶ δὲ* M *εἰσι* + *φησὶν* Anast. Sin. | *οἵτινες*] *οἳ* U < M **15f** *εὐνουχισθέντες* M **16** *φησὶν ὁ σωτὴρ* < Anast. Sin. **16f** *καὶ οὔτε—γίγνονται* < Anast. Sin. **17** *γίγνονται* *] *γεννῶνται* MU | *οἱ*] + *δὲ* U + *γὰρ* Anast. Sin. **18** *ἢ*[1] < Anast. Sin. **19** *ἢ καὶ τύραννοι*] *καὶ ἄρχοντες* Anast. Sin. | *ζηλωτυπίας* M **20** *τὰς ἰδίας γαμετὰς* Anast. Sin. **20f** *λαμβάνουσι καὶ* < Anast. Sin.

καὶ εὐνουχίζουσι τούτους πρὸς τὸ ἀδρυνθέντας ἐμπιστεύεσθαι τὰς ἰδίας αὐτῶν ὡς ἔφην γαμετάς. καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ γέγονεν 3
ἡ περὶ τούτων αἰτία. ὅθεν τάχα οἶμαι ⟨γέγονεν⟩ καὶ τὸ εὐνοῦχον καλεῖσθαι, ἀπὸ τοῦ εὐνοεῖν δύνασθαι ἀφαιρουμένων τῶν μελῶν καὶ τοῦ μὴ ἐπεντρίβεσθαι μίξει τῶν σωμάτων ὡς τῶν ὀργάνων ἀφῃρημένους. ἑτέρα τοίνυν αὕτη ἡ τάξις ἐκ παιδὸς λαμβανομένη καὶ εὐ- 4
νουχιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

»Καὶ εἰσίν, φησίν, εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν 5
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν«. τίνες τοίνυν εἶεν οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ γενναῖοι
ἀπόστολοι καὶ οἱ καθεξῆς παρθένοι καὶ μονάζοντες; Ἰωάννης μὲν καὶ 6
Ἰάκωβος, υἱοὶ Ζεβεδαίου, μείναντες ἐν τῇ παρθενίᾳ, μήτε μὴν ἰδίαις χερσὶ τὰ μέλη ἀποτεμόντες μήτε συναφθέντες γάμῳ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ P492
καρδίᾳ ἀγωνισάμενοι καὶ θαυμασίως τὸ κλέος τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἀγῶνος ἀπενεγκάμενοι. μετ' αὐτοὺς | δὲ ὅσοι ἐν μυριάδων ἀριθμῷ 7 D547
ἐν τῷ κόσμῳ μονάζοντες καὶ ἀπὸ μοναστηρίων καὶ παρθενώνων τουτὶ τοῦ ἀγῶνος τὸ κλέος ἀπηνέγκαντο, οἵτινες σώμασι γυναικῶν οὐκ ἐμίγησαν, ἀλλὰ ἤθλησαν ἐν ἀγῶνι τελειοτάτῳ· ὡς καὶ Ἠλίας 8
ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ εὑρίσκεται καὶ Παῦλος λέγων »λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις ὅτι καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν οὕτως καθὼς κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ

8 Matth. 19, 12 — 10 vgl. Panarion haer. 78, 13, 4 — 18 I Kor. 7, 8

M U Anast. Sin.

1 *τούτους* < Anast. Sin. | *ἀδρυνθέντα* M | *πιστεύεσθαι* U Anast. Sin. 2 *ἰδίας αὐτῶν ὡς ἔφην* < Anast. Sin. 3 *τούτων* *] *τούτου* MU Anast. Sin. 3f *τάχα οἶμαι—καλεῖσθαι*] *εὐνοῦχον ἐτυμολογεῖσθαι ὡς οἶμαι* Anast. Sin. 3 ⟨*γέγονεν*⟩ * 4 *δύνασθαι* + *καὶ* M | *ἀφῃρημένων* Anast. Sin. 4—7 *καὶ τοῦ μὴ—τῶν οὐρανῶν* < Anast. Sin. 4 *καὶ* < M 5 *τοῦ* < U | *τῶν*² < M 7 *οὐχὶ—οὐρανῶν* < M 8 *φησίν* < M 9 *τῶν οὐρανῶν* < U | *τίνες τοίνυν—ἀλλ' ἢ*] *οὗτοι δέ εἰσιν* Anast. Sin. 10 *καὶ μονάζοντες* hinter *ἀπόστολοι* U | *μὲν* + *γὰρ* Anast. Sin. 11 *τῇ* < U 11f *μήτε μὴν—ἀποτεμόντες*] *καὶ μήτε ὑπ' ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες* Anast. Sin. 12 *μήτε* + *μὴν* Anast. Sin. 12f *τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ*] *κατὰ τῆς σαρκὸς* Anast. Sin. 13 *καὶ* < Anast. Sin. 13f *τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἀγῶνος*] *τοῦ στεφάνου* < M *τῆς εὐνουχίας ταύτης καὶ τῶν στεφάνων* Anast. Sin. 14 *ἀπηνέγκαντο* Anast. Sin. | *ὅσοι ἐν μυριάδων ἀριθμῷ*] *ὅσαι μυριάδες* U *ὅσοι μυριάδων* Anast. Sin. 15f *μονάζοντες—ἀπηνέγκαντο*] *παρθενεύοντες καὶ μονάζοντες τὸν αὐτὸν μισθὸν ἐκληρώσαντο* Anast. Sin. 15 *παρθένων* M 16 *τούτου* M 17 *ἠθέλησαν* M | *ἐν* < Anast. Sin. 17f *Ἠλίας—εὑρίσκεται*] *ὁ Ἠλίας καὶ Δανιὴλ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἄλλοι πολλοὶ* Anast. Sin. 18—S. 362, 13 *καὶ Παῦλος—πεποιηκότων* < Anast. Sin. 19 *καθὼς*] *ὡς* U

ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν«. πῶς οὖν αὐτὸς ἔμεινεν; εἰ μὲν γὰρ 9
ἀποτετμημένος ἦν καὶ κατ᾽ αὐτὸν ἔμειναν ὁμοιούμενοι αὐτῷ, ἵνα
πληρώσωσι τό »ὡς | κἀγώ«. πῶς ἀποτεμνόμενός τις ἠδύνατο γῆμαι, Ö172
εἰ μηκέτι ἐνεκρατεύετο, κατὰ τό »γαμησάτωσαν καὶ μὴ πυρούσθωσαν«;
ὁρᾷς ὅτι περὶ ἐγκρατείας φάσκει καὶ οὐχὶ περὶ μελῶν ἀφαιρέσεως.
εἰ δὲ φάσκουσιν οὗτοι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνου- 10
χικέναι, πῶς ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσουσι τοῦ ῥήματος τοῦ εἰρημένου
ὅτι »εἰσί τινες οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων«; εἰ γὰρ 11
αὐτὸς ἰδίαις χερσὶν ἑαυτὸν εὐνουχίζει, ἄνθρωπός ἐστι καὶ αἱ χεῖρες
αὐτοῦ τὸ ἀθέμιτον τοῦτο εἰργάσαντο· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ οὐ δεδύ-
νηται πρᾶξαι, ὑπὸ ἄλλων δὲ εὐνουχίσθη, οὐκέτι ἔσται διὰ βασιλείαν
οὐρανῶν, διὰ τὸ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχίσθαι, ἤτοι δι᾽ αὐτοῦ ἤτοι
διὰ τῶν τοῦτο πεποιηκότων. πεσεῖται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στεφάνου 12
καὶ ἀπὸ τοῦ βραβείου, οὐκέτι χάριν ἔχων διὰ τὴν ἀποχὴν τῆς τοι-
αύτης χρήσεως. [ἀλλὰ] διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι ἀφῃρημένων τῶν
τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως μελῶν. ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ κριθήσεται, ὡς 13
ὁ λυμαινόμενος ἑαυτοῦ τὸ μέλος καὶ ὡς ὁ τέμνων ἀλλότριον ἀμπε-
λῶνα. οὐ γὰρ κατὰ θεὸν ἐπολιτεύσατο, ἀλλὰ κατὰ ἐπιβουλὴν τῷ
δημιουργῷ κυρίῳ θεῷ ἀντέστη ὁ τοιοῦτος. ἐπιθυμίᾳ δὲ περισσο- 14
τέρᾳ ὁ τοιοῦτος ἐνεχθήσεται. καὶ γὰρ ὁ εὐνοῦχος ᾄδεται παρὰ τῷ
*σοφῷ οὐκ ἀπεχόμενος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ * μὴ δυνάμενος τὴν*
ἐπιθυ|μίαν ἐπιτελέσαι, ὡς λέγει »ἐπιθυμία εὐνούχου ἀποπαρθενεῦσαι D548

8 Matth. 19, 12 — **22** Sir. 20, 4

M U Anast. Sin.

1 *γαμείτωσαν* U **2** *καὶ* < M | *ὁμοιομοιούμενοι* M **3** *ἀποτετμημένος* U **4** *ἐνεγκρατεύετο* U | *κατὰ τό* Jül.] *καὶ τό* M U | *γαμείτωσαν* U | *καὶ* < M **7** *τοῦ εἰρημένου ῥήματος* U **9** vor *ἄνθρωπος* + ⟨*καὶ αὐτὸς*⟩? * | *καὶ* < U **10** *αὐτὸς*] *οὗτος* M **10f** *οὐδὲν δύναται* M **12** *διὰ τὸ*] *διότι* U | *εὐνουχίσθη* U **13f** *πεσεῖται δὲ—οὐκέτι χάριν*] *πλὴν ὅτι καὶ τὸ ἀθέμιτον τῆς κακίστης εὐνουχίας ἐργάζονται οἱ ταλαίπωροι καὶ οὐδένα μισθὸν ἢ χάριν* Anast. Sin. **15** [*ἀλλὰ*] * **15f** [*ἀλλὰ*] *διὰ—μελῶν* < Anast. Sin. **16—18** *κριθήσεται ὡς—ἀμπελῶνα*] *κριθήσονται ἀμφότεροι, ὁ μὲν ὡς ἑαυτὸν λυμαινόμενος ὁ δὲ ὡς τὸν πλησίον διαφθείρων* Anast. Sin. **17** *ἑαυτοῦ*] *αὐτοῦ* M **18f** *οὐ γὰρ κατὰ—ὁ τοιοῦτος*] *ἐπίβουλοι γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας καὶ τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἀπεδείχθησαν* Anast. Sin. **19** *ἀντιστὰς* M **20** *ἐνεχθήσεται* + *καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν γνώμην πρὸς τούτοις ἀνατραπήσεται* Anast. Sin. **21** * ⟨*μᾶλλον ἐπιθυμῶν, ἅτε*⟩ * **22** *ὡς λέγει*] *φησὶ γὰρ* Anast. Sin.

*νεάνιδα«. καὶ ἐκ πανταχόθεν * ὧ̄ τῆς πολλῆς ματαιότητος τῆς ἐν* 15
τῷ κόσμῳ πολυτρόπως ἐπινενοημένης. | P493

Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων ἔγνωμεν. διὸ καὶ ἐν συντόμῳ 16
περὶ αὐτῶν εἰρηκότες καὶ ὡς ἔφην ὑπονοήσαντες εἶναι τούτους τοὺς
προειρημένους, καταλιπόντες τοὺς αὐτοὺς καὶ καταγελάσαντες ⟨αὐτῶν⟩ 17
ὥσπερ σκορπίου δικέντρου τοῖς μὲν κέρασι καὶ χηλαῖς ἀπὸ τῶν ἀνέ-
καθεν τῶν πατέρων βίοις ἐναντιωθέντος, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τῷ τύπῳ
τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀνθισταμένου, ὑποδήματι ἐστηριγμένῳ
καταπατήσαντες τούτους [καὶ καταγελάσαντες,] τουτέστιν διὰ τῶν
ῥητῶν τοῦ εὐαγγελίου, κατὰ τὸ ἔθος ἐπὶ τὰς μετέπειτα βαίνοντες
ἐνταῦθα λήξωμεν τῆς τούτων ἀβελτηρίας.

Κατὰ Καθαρῶν τῶν ἀκαθάρτων λ̄θ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ν̄θ̄.

1. *Καθεξῆς δὲ τούτων Καθαροί τινες λεγόμενοι ἐφύησαν, ἀπὸ* 1, 1
Ναυάτου τινός, ὡς πολὺς ἅδεται λόγος. οὗτος δὲ ὁ Ναυάτος ἐπὶ
τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν, ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ τοῦ Μαξιμι- Ö174
⟨α⟩νοῦ γενομένου [πρώτου]· τάχα δὲ οἶμαι Δεκίου τότε ἦν ἢ Αὐρηλια-
νοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως τῶν ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντων 2

17 ff vgl. Eusebius h. e. VI 43, 1; S. 612, 13 ff Schwartz *ἐπειδήπερ τῇ κατὰ τούτων ἀρθεὶς ὑπερηφανίᾳ Νοουάτος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ὡς*

M U Anast. Sin. (bis *νεάνιδα* Z. 1)

1 Nach *νεάνιδα* fährt Anast. Sin. noch fort: *καὶ ὥσπερ ἀγαθὰ ἐκκεχυμένα ἐπὶ στόματι κεκλεισμένῳ ἢ ἐδέσματα βρωμάτων παρακείμενα ἐν τάφῳ ἢ κάρπωσις εἰδώλῳ (οὔτε γὰρ ἔδεται οὔτε ὀσφραίνεται), οὕτως εὐνοῦχος περιλαμβάνων παρθένον καὶ στενάζων. Ὁ δὲ Σολομών, ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν αἰσχρουργίαν φησί· μακάριος εὐνοῦχος, ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνόμημα μηδὲ ἐνθυμηθεὶς κατὰ τοῦ κυρίου πονηρά. Παράνομος τοίνυν καὶ δαιμονιώδης ἡ τοιαύτη ἐργασία καὶ νομοθεσία καὶ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ἀπόβλητος καὶ ἀντίθετος. Καὶ γὰρ νομοθετῶν ὁ θεὸς ἔλεγεν· οὐκ εἰσελεύσεται θλασίας καὶ ἀποκεκομμένος εἰς οἶκον κυρίου ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. καὶ πάλιν περὶ θυσιῶν ἐντελλόμενός φησι· θλασίαν καὶ ἐκτομίαν εἰς θυσιαστήριον οὐ προσάξετε κυρίῳ, ὅτι μῶμος ἐν αὐτοῖς καὶ οὐ δεχθήσονται.* | * etwa *⟨ἐξέπεσεν ἡ τούτων ληρῳδία καὶ⟩ * **3** *καὶ*[2] < U **5** *⟨αὐτῶν⟩ * **6** *τέρασι* U **7** *ἐναντιωθέντος *] ἐναντιωθέντας* MU | vor *κέντρῳ* + *ἄλλῳ* M **8** *ἀνθισταμένου *] ἀνθισταμένους* MU **9** *[καὶ καταγελάσαντες] * **10** *μετέπειτα βαίνοντες] λοιπὰς μεταβαίνοντες* U **12** Überschrift *κατὰ Καθαρῶν τῶν ἀκαθάρτων λ̄θ̄ ἢ καὶ ν̄θ̄* M *κατὰ καθαρῶν λ̄θ̄ ἡ καὶ ν̄θ̄* U **14** *δὲ* < U **15** *τοῦ*[3] < U **15 f** *Μαξιμι⟨α⟩νοῦ *] Μαξιμίνου* MU **16** *[πρώτου] *, wohl doppelte Lesart zu *πρὸ τοῦ* (Z. 15) | *δὲ* < U **17** *τῶν *] τῆς* MU

ἐπάρματι ἀρθεὶς ἅμα τοῖς αὐτῷ ἑπομένοις μὴ θελήσας κοινωνῆσαι τοῖς μετανοοῦσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς αἵρεσιν τ⟨οι⟩αύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι ⟨αὐτοῖς⟩ σωτηρίαν. ἀλλὰ μίαν μετάνοιαν, μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαί τινα ἐλεεῖσθαι παραπεπτωκότα.

Καὶ αὐτοὶ δέ φαμεν εἶναι μετάνοιαν μίαν καὶ διὰ | λουτροῦ παλιγ- **3** D 549
γενεσίας ταύτην γίνεσθαι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀναιροῦμεν τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, εἰδότες τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸν **4**
ἔλεον τοῦ δεσπότου καὶ τὸ σύγγνωστον τῆς φύσεως, τὸ εὐρίπιστον τῆς ψυχῆς, τὸ ἀσθενὲς τῆς σαρκός, τὸ πολύβλυστον τῆς τῶν πάντων ἀνθρώπων αἰσθήσεως ἐν παραπτώμασιν, διότι »οὐδεὶς ἀναμάρτητος καὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ᾽ ἂν κἂν μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.« καὶ ἡ μὲν τελεία μετάνοια ἐν τῷ λουτρῷ τυγχάνει· εἰ **5**
δέ τις παρέπεσεν, οὐκ ἀπόλλει τοῦτον ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία. δίδωσι γὰρ καὶ ἐπάνοδον καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν. τῷ γὰρ Κάϊν εἶπεν ὁ θεός »ἥμαρτες, ἡσύχασον«, | καὶ τῷ παραλυτι- **6** P 491
κῷ »ἰδού, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε«, καὶ Πέτρον ἀνακαλεῖται ὁ κύριος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι καὶ ἀντὶ τῶν τριῶν ἀρνήσεων τρὶς

μηκέτ᾽ οὔσης αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίδος μηδ᾽ εἰ πάντα τὰ εἰς ἐπιστροφὴν γνησίαν καὶ καθαρὰν ἐξομολόγησιν ἐπιτελοῖεν, ἰδίας αἱρέσεως τῶν κατὰ λογισμοῦ φυσίωσιν Καθαροὺς ἑαυτοὺς ἀποφηνάντων ἀρχηγὸς καθίσταται Socrates h. e. I 10; Migne 67, 101 A (Acesius) *τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἣν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιοῦσθαι, ἀλλ᾽ ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν, ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως μὴ παρὰ τῶν ἱερέων ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδέχεσθαι τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα*; vgl. für den östlichen Novatianismus sonst Nicäa can. 8 Basilius ep. 188 can. 1; Migne 32, 668 B ep. 190 can. 47; Migne 32, 729 C Amphilochius v. Ik. bei Ficker, Amphilochiana I 30, 23 46, 16 52, 10 Chrysost. hom. 6 in Hebr.; Migne 63, 492 u. CIG IV 9268, dazu Cumont, mél. d'arch. et d'hist. XV (1895) S. 291

5 f *μετάνοιαν μίαν*] vgl. das Symbol Ancoratus c. 119, 11; I 149, 2 *καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας* Symbol von Jerusalem (§ 124 S. 134 Hahn[3]) *καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*; dazu Holl, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1919. S. 10 — **10** Hiob 14, 4 f. — **15** Gen. 4, 7 — **16** Joh. 5, 14 — Joh. 21, 15. 16. 17

M U

1 *αὐτῷ ἑπομένοις*] *ἐπαγωμένοις αὐτῶ* U | *θελήσασι* M | **2** *τ⟨οι⟩αύτην* * | *τετρέπται* M **3** *λέγειν* M | *⟨αὐτοῖς⟩* * **6** *ταύτης* U | *γενέσθαι* U | *ἀλλὰ* U **9** *πάντων*] *πολλῶν* U **10** *ἐν παραπτώμασιν* < U **11** *ἡ ζωὴ*] *ὁ βίος* U **13** *τοῦτο* M | *τοῦ* < M

αὐτὸν προκαλεῖται πρὸς ὁμολογίαν »ἀγαπᾷς με, Πέτρε; ἀγαπᾷς με, Πέτρε; ἀγαπᾷς με, Πέτρε;« καί φησι »ποίμαινε τὰ προβάτιά μου«.

2. Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν τοῦ ἀποστόλου τὸ εἰρημένον **2, 1** »ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα πολλάκις τὸν ἐπ' **2** αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας· ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν«. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι τοὺς ἅπαξ ἀνακαινισθέντας καὶ παραπεσόντας **3** ἀνακαινίζειν ἀδύνατον. οὔτε γὰρ ἔτι γεννηθήσεται Χριστός, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε ἀνασταυροῦν δύναταί τις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μηκέτι σταυρούμενον, οὔτε δύναταί τις λουτρὸν | δεύτερον λαμ- D550 βάνειν· ἓν γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα καὶ εἷς ὁ ἐγκαινισμός. ἀλλὰ εὐθὺς **4** ἐπιφέρει τὴν τούτων ἴασιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, τὴν ἐκκλησίαν ἰατρεύων καὶ τῶν αὐτῆς μελῶν ἐπιμελόμενος, | καί φησι »πεπείσμεθα δὲ περὶ Ö176 ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ὑμῶν«. καὶ ὁρᾷς πῶς μὲν τὸν ἐγκαινισμὸν μὴ δύνασθαι δεύτερον **5** γενέσθαι τελείως ἀπεφήνατο, τῆς δὲ σωτηρίας οὐκ ἀπέτεμεν τοὺς ἔτι μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ἐχόμενα καὶ θεὸν ἀντιλήπτορα, τῆς ἀγαθοεργίας αὐτῶν χάριν, τὸν κύριον ἔδειξε τῶν καὶ ἀπὸ παραπτωμάτων τελειότατα μετανοούντων καὶ ἐπιστρεφόντων καὶ μεταμελομένων.

Δέχεται οὖν ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία πάντοτε **6** τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐξυδαρευομένη οὐδὲ ῥᾳθύμους τοὺς τὸν δρόμον τελοῦντας παρασκευάζουσα, ἀλλὰ θεοῦ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν μὴ ἀνακόπτουσα, γινώσκουσα δὲ τὸν τρόπον ἑκάστης ὑποθέσεως. ὡς γὰρ ὁ τὴν παρθενίαν ἀπολέσας ἀδυνάτως ἔχει ταύτην ⟨ἀνα⟩κτή- **7** σασθαι σωματικῶς, μὴ ἐνδεχομένης τῆς φύσεως, οὕτω καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ

4 Hebr. 6, 4—6 — **17** Hebr. 6, 9f

M U

1 αὐτῶν M | προσκαλεῖται U | πρὸς] εἰς U **1f** ἀγαπᾷς με Πέτρε² < U **2** πρόβατα U **3** τὸ² < U **4** γὰρ < U **6** εἰς μετάνοιαν < U **7** πολλάκις hinter ἐπ' αὐτῆς U **10** ἀδόκιμος καὶ < M **17** ἐπιμελούμενος U | δὲ < M **22** ἐχομένους U **23** τῆς < M | χάριν—ἔδειξε τῶν < U **27** ἐξυδαρευομένην M **28** vor φιλανθρωπίαν + τὴν U **29** ἀνακάμπτουσα U **30f** ⟨ἀνα⟩κτήσασθαι * **31** ὁ < U

λουτροῦ | ἐν μεγάλοις τισὶ παραπτώμασι περιπεσών· καὶ ὥσπερ ὁ ἀπὸ 8 P495
παρθενίας παραπεσὼν δευτέραν τιμὴν τὴν ἐγκράτειαν ἔχει, οὕτω καὶ
ὁ μετὰ τὸ λουτρὸν ἐν παραπτώματι μείζονι γενόμενος ἔχει δευτέραν
ἴασιν ⟨τὴν μεταμέλειαν⟩, οὐ τοιαύτην ἐνάρετον κατὰ τὴν πρώτην. οὐκ
ἀποβεβλημένην δὲ ζωῆς ἔχει τὴν δευτέραν ἣν κέκτηται. οὐκ ἀθετεῖ
τοίνυν ὁ θεῖος λόγος τὸν μισθὸν τῶν ἐν τῇ μετανοίᾳ καμόντων.

3. Ἔπειτα δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν ἀπὸ τούτου προπηδήσαντες καὶ 3, 1
ἄλλα τινὰ ἐφηύραντο. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν αὐτήν, ἣν καὶ ἡμεῖς
κεκτήμεθα, πίστιν λέγουσιν ἔχειν· οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διγάμοις
κοινωνεῖν. εἰ γάρ τις μετὰ τὸ βάπτισμα συναφθείη γυναικὶ δευτέρᾳ, | D551
παρὰ τούτοις οὐκ εἰσδεχθήσεται ἔτι. καὶ τὸ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον. 2
ὡς γὰρ εἴ τις θεάσαιτό τινα νηχόμενον ἐν ὕδατι καὶ ἀγνοῶν τὴν
πεῖραν τῆς διανήξεως ἑαυτὸν ἔκδοτον τοῖς ὕδασι δῴη καὶ ὑποβρύχιος
γένηται, μὴ ἔμπειρος ὢν μηδὲ σαφῶς γινοὺς τῶν διὰ χειρῶν τε καὶ
ποδῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς προσποριζομένων τὴν ἐπιστήμην, νομί-
ζων δὲ ἁπλῶς τὸ ὕδωρ διαβαστάζειν τὸν ἄνθρωπον δίχα τῶν ἰδίων
χειρῶν· ἢ ὡς εἴ τις ἀκούοι τὸν ἡγεμόνα τιμωροῦντα τοὺς δρῶντας 3
φαυλότητος ⟨ἔργα⟩ ἄχρι καὶ ἐλαχίστων καὶ νομίζοι μὲν τὴν δίκην
ἴσην διεξιέναι κατὰ πάντων, ὡς ἐπὶ τοῦ φόνου οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ
διαβάλλοντος τὸν πέλας ἢ * μαχεσαμένου· ἢ ὡς ἐὰν ᾖ τις παντάπασιν 4
ἰδιώτης καὶ θεάσηται τὸν εἰληφότα ἄρχοντος τὴν ἐξουσίαν κατὰ
ἁλιτηρίων ἀποσπάσαντα μάχαιραν ἢ κατὰ γοήτων καὶ βλασφήμων ἢ
ἀκαθοσιώτων, νομίζῃ δὲ τοὺς | ἅπαντας ἐξουσίαν ἔχειν τῆς τοιαύτης Ö178
αἰτίας ποιεῖσθαι τὴν δίκην, θεασάμενός τε δίκην δόντας ἀνθρώπους
καὶ αὐτὸς δὲ τὰ ἴσα μιμησάμενος θελήσῃ ἀποκτεῖναί τινας, ὡς δῆθεν
τοὺς ἠδικηκότας δικάζων, ἁλοὺς δὲ οὗτος αὐτὸς δίκην δώσει, μὴ 5
εἰληφὼς παρὰ βασιλέως ἐξουσίαν τῶν τοιούτων καὶ ὅτι τὴν ἴσην
ἐνόμιζεν κατὰ πάντων ἐξιέναι ψῆφον ἀπὸ τῆς δίκης τῶν νό-

9 vgl. haer. 48, 9, 7; II 231, 19 ff Nicäa can. 8 Socrates h. e. V 22; Migne 67, 641 A

M U

1 *παραπεσὼν* M **3** *μετὰ* Pet.] *εἰς* MU **4** *⟨τὴν μεταμέλειαν⟩* *, vgl. S. 364, 14 | vor *κατὰ* + *τὰ* M **8** *καὶ*² < U | *ἣν καὶ ἡμεῖς* < M **9** *πίστιν* + *ἣν* M | *διγάμοις*] *διδαγμοῖς* U **10** *ἐπικοινωνεῖν* U **12** *θεάσηται* U **14** *ἔμπειρος*] *ἐν πείρα* U **15 f** *νομίζων* *] *νομίζει* MU **17** *τιμωροῦντας* M | *τοὺς* + *τι* U **18** *φαυλότητος ⟨ἔργα⟩* *] *φαυλότητος* M *τὰ τῆς φαυλότητος* U **20** * *⟨κακῶς⟩* Jül. | *μαχησαμένου* U | *ᾖ* < M **21** *ἄρχοντος* *] *ἄρχοντα* MU | *κατ'* U **23** *πάντας* U **24** *τε* *] *δὲ* MU **26** *οὗτος*] *ὁ τοιοῦτος* U **27** *τῶν τοιούτων* ist neutr. = zu Derartigem | *καὶ ὅτι*] *διότι* M **28** *ἐνόμιζον* M

μων, ἑαυτὸν [δὲ] ἐν τῇ ἀδικίᾳ διὰ τῆς ἰδίας ἀπειρίας καὶ ἀπαρακολουθησίας ἔκδοτον ἀπωλείας παρασκευάσας, — οὕτω καὶ οὗτοι τὰ 6
πάντων ὁμοῦ μίξαντες ἐκ πάντων ἐξέπεσαν καὶ μὴ νοήσαντες τὰ
ἀκριβῆ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλίας | ἐπὶ ἕτέραν τρίβον σφαλέντες ἐτρά- P496
πησαν, οὐκ εἰδότες ὅτι οὐκ αὐτὴ ἐστὶν ἡ τῆς θείας γραφῆς παράδοσίς τε καὶ ἀκολουθία.

4. Τὰ γὰρ εἰς τὴν ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον 4, 1
τῆς ἱερουργίας εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι. ἀκηκούτες γὰρ
ὅτι »δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα,
ἐγκρατῆ«, »ὡσαύτως | καὶ τὸν διάκονον« καὶ τὸν πρεσβύτερον, τὸν D552
ὅρον τῶν ταγμάτων οὐκ ἐνόησαν. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχε- 2
ται εἰς ἱερωσύνην τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ
ἐνδημίαν οὐδὲ τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου τελευτησάσης τῆς αὐτῶν
γυναικὸς δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς
τῆς ἱερωσύνης· καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία μετὰ
ἀκριβείας παραφυλάττεται. ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι ⟨συμ⟩βιοῦντα καὶ 3
τεκνογονοῦντα, μιᾶς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς
ἐγκρατευσάμενον ἢ χηρεύσαντα διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον καὶ ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί.

Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι, ἔν τισι τόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυ- 4
τέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους. τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὸν

7 ff vgl. Panarion haer. 48, 9, 8ff; II 231, 22ff u. *περὶ πίστεως* c. 21, 6. 8f — **9** I Tim. 3, 2 — **10** I Tim. 3, 8 — **16 ff** vgl. Eusebius demonstr. ev. I 9, 21; S. 43, 3ff Heikel *πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις καὶ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας* Cyrillus Hieros. cat. 12, 25; Migne 33, 757 A *ὁ τῷ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός* Elvira c. 33 *placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et diaconibus vel omnibus clericis positis in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios: quicunque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur,* dazu den in Nicäa abgelehnten Antrag Socr. I 11; Migne 67, 101 C *ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο*

M U

1 [δὲ] * **2** ἔκδωτον M | οὗτοι] αὐτοὶ U **5** οὐκ αὐτὴ] αὕτη U **6** τε < U **7** τὴν < U **10 f** τὸν ὅρον—ἐνόησαν < U **11** μὲν < M **12** εἰς ἱερωσύνην < U | τοῦ[1] < M **13** οὐδὲ < U **14** συναφθέντες M **15** τοῦ < M **16** ⟨συμ⟩βιοῦντα * **22** δὲ < U

κανόνα γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ῥᾳθυμήσασαν διάνοιαν καὶ τῆς τοῦ πλήθους ἕνεκεν μὴ εὑρισκομένης ὑπηρεσίας. τὸ πρεπωδέστατον γὰρ ἀεὶ ἡ ἐκκλησία ⟨ἐφ⟩ορῶσα ἁγίῳ 5
πνεύματι εὖ διαταχθεῖσα ἔγνω »ἀπερισπάστως« θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρειῶν μετὰ πάσης εὐνουστάτης συνειδήσεως τελειοῦσθαι. φημὶ δὲ ὅτι πρέπον ἐστὶ διὰ 6
τὰς ἐξαπίνης λειτουργίας καὶ χρείας σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον καὶ ἐπίσκοπον θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προσ- 7
τάσσει ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων, ἵνα »πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ προσευχῇ«, πόσῳ γε μᾶλλον τῷ ἱερεῖ τὸ αὐτὸ προστάσ|σει; τὸ ἀπε- Ö 180
ρίσπαστον δὲ λέγω εἰς τὸ σχολάζειν τῇ κατὰ θεὸν ἐν ταῖς χρείαις ταῖς πνευματικαῖς τελεσιουργουμένῃ ἱερωσύνῃ. ἔξεστι δὲ ⟨ἐπὶ⟩ τῷ λαῷ 8
⟨τοῦτο⟩ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι καὶ ⟨τοὺς⟩ μὴ δυνηθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμετῇ στῆναι | δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι. P 497
καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκὼς ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν 9
ἐκκλησιαζομένοις ἐνυπάρχει, | τὸν δὲ μὴ δυνηθέντα τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆ- D 553
ναι τελευτησάσῃ ⟨ἢ⟩ ἕνεκέν τινος προφάσεως, ἢ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης αἰτίας, χωρισμοῦ γενομένου συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικὶ ἢ γυναῖκα δευτέρῳ ἀνδρί, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος οὐδὲ ἀπὸ τῆς

4 vgl. I Kor. 7, 35 — **9** I Kor. 7, 5 — **12 ff** vgl. Hermas mand. IV 4, 1 f *ἐὰν γυνή, φημί, κύριε, ἢ πάλιν ἀνήρ τις κοιμηθῇ καὶ γαμήσῃ τις ἐξ αὐτῶν, μήτι ἁμαρτάνει ὁ γαμῶν; οὐχ ἁμαρτάνει, φησίν· ἐὰν δὲ ἐφ' ἑαυτῷ μείνῃ τις, περισσοτέραν ἑαυτῷ τιμὴν καὶ μεγάλην δόξαν περιποιεῖται πρὸς τὸν κύριον* Clemens Al strom. III 82, 4; II 233, 25 ff Stählin *καὶ εἴ τινι ὁ ἀπόστολος δι' ἀκρασίαν καὶ πύρωσιν κατὰ συγγνώμην δευτέρου μεταδίδωσι γάμου, ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην (οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου), οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα· δόξαν δὲ αὑτῷ οὐράνιον περιποιεῖ μείνας ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν διαλυθεῖσαν θανάτῳ συζυγίαν ἄχραντον φυλάσσων*, vgl. auch zu S. 370, 17 ff — **19 f** strenger Laodicea can. 1 *περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος καὶ σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν* Basilius ep. 188 can. 4; Migne 32, 673 A *περὶ τριγάμων . . . τὸν αὐτὸν ὥρισαν κανόνα ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη*

M U

1 *γίνεται* < U **3** *πρεπηδέστατον* M *πρεπωδέστερον* U | *⟨ἐφ⟩ορῶσα* * **4** *ἀπερισπάστους* U **5** *χρεῶν* M **11** *τῇ* < U | *ἐν* < M **12** *⟨ἐπὶ⟩* * **13** *⟨τοῦτο⟩* * | *⟨τοὺς⟩* * | *δυνηθέντα* M **16** *τὸν δὲ μὴ δυνηθέντα* *] *ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς* MU **17** *⟨ἢ⟩* Pet. | *ἢ*² < U **18** *ἄλλης* *] *κακῆς* MU **19** *γυναῖκα* *] *γυνὴ* MU

ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές· οὐχ ἵνα δύο γυναῖκας ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχῇ ἔτι περιούσης μιᾶς, ἀλλ' ⟨ἵνα⟩ ἀπὸ μιᾶς ἀποσχισθεὶς δευτέρᾳ, εἰ τύχοι, ἐννόμως συναφθῇ, ἐλεεῖ τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία, μάλιστα εἰ τυγχάνει ὁ τοιοῦτος τὰ ἄλλα εὐλαβὴς καὶ κατὰ νόμον θεοῦ πολιτευόμενος. καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος ταῖς χήραις »γαμείτωσαν τεκνογονείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν«, οὐδὲ πάλιν ἔλεγε τῷ ἀνδρὶ τῷ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχοντι καὶ παραδοθέντι »τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου« — οὐκ ἔλεγε πάλιν »κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος«. ἔλεγε γὰρ πάλιν »ᾧ τι χαρίζεσθε, κἀγώ· διότι εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς κεχάρισμαι ἐν προσώπῳ κυρίου, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν«. καὶ ὅρα πῶς δίδωσι μετάνοιαν καὶ μετὰ παράπτωμα.

5. Πάλιν δὲ ὁ κύριός φησιν »ἄφετε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀφήσει ὑμῖν«. ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ οὕτως φησί »καὶ πενθήσω πολλοὺς τοὺς ἐν ὑμῖν παραπεσόντας καὶ μὴ μετανοήσαντας«, ὡς δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ παρέπεσαν καὶ μετενόησαν, εἰσδεκτοι οὗτοι γίνονται καὶ οὐκ ἀποβληθήσονται, τοῦ κυρίου γινώσκοντος τί μεθ' ἑκάστου ποιήσειε.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας τοιοῦτον ἔχει τὸν χαρακτῆρα, παντί τῳ σαφές ἐστι. μετὰ γὰρ τὴν πρώτην μετάνοιαν τὴν διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενε|σίας, ἐν ᾗ μετανοίᾳ ἀνεκαινίσθη πᾶς ἄνθρωπος, δευτέρα τις τοιαύτη οὐχ ὑπάρχει. οὔτε γὰρ δύο εἰσὶ βαπτίσματα, ἀλλ' ἕν, οὔτε δὶς ἐσταυρώθη Χριστός, ἀλλ' | ἅπαξ, οὔτε δὶς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀνέστη. | καὶ τούτου χάριν ἐπασφαλίσασθαι δεῖ, ἵνα μὴ παραπεσόντες τὸν στέφανον τοῦ ἀνακαινισμοῦ ἀπολέσωμεν. ἀλλὰ ἐάν τις παραπέσῃ καὶ »προληφθῇ ἔν τινι παραπτώματι«, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, »ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον

6 I Tim. 5, 14 — **7 ff** vgl. I Kor. 5, 1. 5 — **10** II Kor. 2, 8. 7 — **11** II Kor. 2, 10 — **15** Matth. 6, 14 Mark. 11, 25 — **17** II Kor. 12, 21 — **25** vgl. Röm. 6, 9f — **28** Gal. 6, 1

M U

2 *σχοίη* M | ⟨ἵνα⟩ * **3** vor *μιᾶς* + *τῆς* U | *ἐννόμως* vor *εἰ τύχοι* M | *ἐν νόμῳ* U | *συναφθῇ* Dind. Öh.] *συναφθῆναι* M *συναφθεῖναι* U **7** nach *πάλιν* etwas ausgefallen? ⟨*εἰ μὴ ἦν μετάνοια*⟩? * **9** *τῆς* < U **12** *διὸ* M | *κυρίου*] *χριστοῦ* U **14** *τὰ παραπτώματα* U **16** *ἀφίσῃ* M **18** *καὶ*[2] < M **21** *περιέχει* M **23** vor *λουτροῦ* + *τοῦ* U | *ἐν. ᾗ*] *ἑνὶ* M | *πᾶς* + *ὁ* M **24** *οὐδὲ* M **25** *οὔτε*[1]] *οὐ* M | *Χριστὸς* < M | *οὐδὲ* M **27** *ἀπωλέσωμεν* U

ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν ἑαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς«. ἐάν τις οὖν προληρθῇ ⟨ἐν⟩ παραπτώματι ἐν οἵῳ δ' ἂν εἴῃ, μετανοείτω. δέχεται γὰρ ὁ θεὸς τὴν μετάνοιαν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐάν τις 6
παρατέσῃ. πῶς δὲ μετὰ τοῦ τοιούτου ποιεῖ, αὐτὸς μόνος γινώσκει· »ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεκδιήγητοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ«. καὶ πρὸ τῆς παρουσίας οὐ δεῖ κρίνειν »ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ 7
ἀποκαλύψει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας· καὶ τότε ὁ ἔπαινος ἑκάστου φανερὸς γενήσεται«. »ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται«.

6. Οὔτε οὖν ἐπαγγελλόμεθα ἐλευθερίαν παντάπασι τοῖς μετὰ τὸ 6, 1
βάπτισμα παραπεπτωκόσιν οὔτε ἀπαγορεύομεν τὴν αὐτῶν ζωήν· θεὸς γὰρ »ἐλεήμων ἐστὶν καὶ οἰκτίρμων«, καὶ »ἔδωκε τοῖς μετανοοῦσιν ἐπάνοδον«. καὶ τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι σαρές, τὸ δὲ δεύτερον οἴδαμεν ὅτι 2
ἐλεήμων ἐστὶν θεός, ἐὰν ἐξ ὅλης ψυχῆς μετανοήσωμεν ἀπὸ παραπτωμάτων. ἔχει γὰρ ἐν χειρὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν καὶ φιλανθρωπίαν. καὶ τί μὲν αὐτὸς ποιεῖ αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται, πλὴν ὅτι ζημία οὐκ ἔνι ἀπὸ τῆς μετανοίας οὐδὲ ἀπηγόρευται ὁ μετανοῶν ἀπὸ πάντων σφαλμάτων. πόσῳ γε μᾶλλον ὁ κατὰ νόμον συναφθεὶς δευτέρᾳ γυναικί; 3
καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνὴ ἐκ θεοῦ τεταγμένη, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ ἀσθενείας ἀνθρώπων, καὶ ἔτι περισσοτέρᾳ εἰ συναφθείη, τὸ ἀσθενὲς ἀεὶ

5 Röm. 11, 33 — 6 I Kor. 4, 5 — 8 I Kor. 3, 13 — 11 Psal. 103, 8 — Sir. 17, 24 — 12ff vgl. Tertullian de poen. 7 *collocavit in vestibulo poenitentiam secundam quae pulsantibus patefaciat; sed iam semel, quia iam secundo; sed iam amplius nunquam, quia proxime frustra* Origenes hom. in Lev. 15 c. 2; IX 425 Lommatzsch *in gravioribus enim criminibus semel tantum paenitentiae conceditur locus, ista vero communia quae frequenter incurrimus, semper paenitentiam recipiunt et sine intermissione redimuntur* Siricius ad Him. Tarrac. c. 5; S. 521 Hinschius Ps. Isidor *de quibus* (sc. über die Rückfälligen) *quia iam suffugium non habent paenitendi, id duximus decernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione iungantur, sacris mysteriorum celebritatibus quamvis non mereantur intersint, a dominicae autem mensae convivio segregentur* — 18ff strenger Didaskalia III 2, 2; S. 184, 11ff Funk *hoc enim sciatis, eam quae semel nupsit iuxta legem etiam secundo nubere, eam autem quae ultra progreditur esse meretricem* Constit. apost. III 2, 2; S. 185, 18ff Funk *καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε. ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη δικαία, ὡς ἂν κατὰ*

M U

1 σεαυτὸν U 2 ⟨ἐν⟩ * 3 τὴν < M 4 τοῦ τοιούτου] τούτου U 5 ἀνεκδιήγητοι] ἀνεξιχνίαστοι U 6 ὃς < M 7 ἀπόκρυφα U 12 τὸ μὲν πρῶτον] gemeint ist der Satz Z. 9, wie mit τὸ δεύτερον Z. 10f 13 vor θεὸς + ὁ U 14 σωτηρίας φιλανθρωπίαν U 16 τῆς < M 18 ἡ¹] εἰ M 19 εἰ + ⟨τις⟩?

δια|βαστάζεται. φησὶ γάρ »γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ ὁ 4 D555
ἀνὴρ αὐτῆς. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμη-
θῆναι, ⟨μόνον ἐν κυρίῳ⟩«. ἀποφηνάμενος μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς τὸ
ἐλεύθερον ἀπὸ ἁμαρτίας χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, διὰ τῆς προσθήκης
5 *σημαίνει * τῷ »ἐν κυρίῳ«· ὡς οὐκ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτρίαν κυρίου* 5
τὴν μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς συναπτομένην ἄλλῳ ἀνδρὶ ἢ τὸν μετὰ
τελευτὴν γυναικὸς συναπτόμενον δευτέρᾳ γυναικί, »μόνον ἐν κυρίῳ«,
ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. καί φησι ⟨μέν⟩ »μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν 6
*μείνῃ οὕτως«, * τὸ δέ »ἐν κυρίῳ« τουτέστιν τὸ μὴ ἐν πορνείᾳ μὴ*
10 *ἐν μοιχείᾳ μὴ ἐν κλεψιγαμίᾳ, | ἀλλ᾽ ἐν εὐνομίᾳ ἐν παρρησίᾳ ἐν σεμνῷ* P499
γάμῳ, ἐπιμένοντα ἐν τῇ πίστει ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἐν εὐποιίαις ἐν εὐλα-
βείᾳ ἐν νηστείαις ἐν εὐνομίᾳ ἐν ἐλεημοσύναις ἐν σπουδῇ ἐν ἀγαθο-
εργίᾳ. ταῦτα γὰρ συνόντα καὶ παραμένοντα οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους 7
καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν. | Ö184
15 *Καὶ τῇ μὲν ἱερωσύνῃ τὸ πρῶτον τάγμα καὶ ἡ περὶ πάντων* 8
ἀκριβολογία, τῷ δὲ λαῷ τὸ σύμμετρον καὶ τὸ σύγγνωστον, ἵνα πάντες
διδάσκωνται καὶ κατελεῶνται. ἐλεήμων γάρ ἐστιν ὁ δεσπότης καὶ 9
δυνατὸς πάντας σῴζειν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐνομίᾳ τε καὶ ἀληθινῇ πίστει

γνώμην θεοῦ ὑπάρχουσα, διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν παράνομον, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος, τριγαμία δὲ ἀκρασίας σημεῖον, τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν προφανὴς πορνεία¯καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος Neocäsarea can. 3 *περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον* Basilius ep. 188 can. 4; Migne 32, 673 A *τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέσσαρσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκέτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην .... συνήθειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμόν, οὐκ ἀπὸ κανόνος ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκολουθίας* ep. 199 can. 50; Migne 32, 732 C Gregorius Naz. or. 37, 8; Migne 36, 292 B — Für die Stellung der Novatianer vgl. Socrates h. e. V 22; Migne 67, 641 A

1 I Kor. 7, 39 — 8 I Kor. 7, 40

M U

1 *διαβαστάζει* M **2** *θέλη* U **3** *⟨μόνον ἐν κυρίῳ⟩* * **4** *ἐλευθέριον* U | *διὰ* *] *μετὰ* MU **5** * etwa *⟨τὸν ὅρον, τουτέστιν⟩* * | *τῷ] τὸ* M **6** *συναπτωμένην* U **7** *συναπτώμενον* U **8** *ἀπόστολος* + *αὐτὸς* M | *⟨μέν⟩* * **9** * *τὸ δὲ* etwa *⟨οὐκ ἐντέλλεται δέ· προστάσσει δὲ τό⟩* * | *τουτέστιν τὸ* < U **10** *ἀλλὰ* M | *ἐν εὐνομίᾳ* < U **11** *ἐπιμένοντα* *] *ἐπιμένειν* MU **12** *σπουδαιότητι* U **17** *διδάσκονται* M | *κατελεοῦνται* MU **18** *αὐτῶν*] *αὐτοῦ* MU | *τε* < U

τῆς τοῦ κηρύγματος καθαρότητος. αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ καθαρός. οὗτοι δὲ ἑαυτοὺς φήσαντες Καθαροὺς ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς ἀποτελοῦσι· πᾶς γὰρ ὁ καθαρὸν ἑαυτὸν ἀποφήνας ἀκάθαρτον ἑαυτὸν τελείως κατέκρινε. 10

7. Πολλὴ δὲ ἄνοια τῶν τοιούτων νομιζόντων διὰ ἕν τι, εἰ καὶ ἦν ἀληθές, περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸ κρίμα οὕτως φέρειν. ἔδει δὲ γνῶναι ὅτι οὐ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μόνον τὸ ἔγκλημα ὑπάρχει πάσῃ ψυχῇ ἢ [τὸ] διὰ τούτου ἐνάρετον γενέσθαι ⟨ἔστι⟩ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ λοιδορεῖν, μὴ ὀμνύναι ὅρκον μήτε ἐν ἀληθείᾳ μήτε | D556 ἐν ψεύδει, ἀλλὰ »ναὶ ναί« καὶ »οὒ οὔ« λέγειν, μὴ δολιεύεσθαι μὴ διαβάλλειν μὴ κλέπτειν μὴ ἐμπορεύεσθαι. ἐκ τούτων γὰρ πάντων συνάγεται ἡμῖν τὰ ῥύπη τῶν ἁμαρτημάτων· »ὡς γάρ φησίν, ὁ πάσσαλος ἀνὰ μέσον δύο λίθων συντριβήσεται, οὕτως ἡ ἁμαρτία ἀνὰ μέσον ἀγοράζοντος καὶ πωλοῦντος«. καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πλήθους πάντος ⟨τινὲς⟩ καὶ μέθυσοι καὶ ἔμποροι καὶ πλεονέκται καὶ τοκισταὶ *, καὶ πάντως ὅτι ⟨καὶ αὐτοὶ⟩ τὰ τοιαῦτα ἔχουσι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ⟨καὶ⟩ ὅτι καὶ ψεύσματα ἑκάστῳ αὐτῶν παρακολουθεῖ. πῶς οὖν δύνανται ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἀποκαλεῖν, ⟨ὡς⟩ διὰ τῆς μιᾶς ὑποθέσεως τῆς πάσης κατὰ θεὸν πραγματείας περὶ πάντων τῶν σφαλμάτων ἀσφαλιζομένης; οὐκ ἔγνωσαν δὲ οὗτοι τὰ ἀκριβῆ τοῦ κηρύγματος οὐδὲ τίνι ἀφώρισε τὸ ἀκρίβασμα τοῦτο τῆς διγαμίας. 7, 1 2 3 4 5

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παραπεπτω|κότες καὶ αὐτοὶ ἐὰν ἐνδείξωνται τελείαν τὴν μετάνοιαν, ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθεσθέντες καὶ κλαύσαντες ἐνώπιον κυρίου, δυνατός ἐστιν ὁ εὐεργέτης καὶ αὐτοὺς ἐλεῆσαι· οὐ γάρ τι φαῦλον γίνεται ἀπὸ μετανοίας. δέχεται μὲν οὖν τοὺς μετανοοῦντας ὁ κύριος καὶ ἡ αὐτοῦ ἐκκλησία, ὡς ἐπέστρεψε Μανασσῆς ὁ υἱὸς Ἐζεκίου καὶ ἐδέχθη ὑπὸ κυρίου, καὶ ὁ ἀρνησάμενος πρὸς ὥραν ἅγιος Πέτρος καὶ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων, ὃς 6 P500 7 8

12 vgl. Sir. 27, 2 — 27 II Chron. 33, 13 — Mark. 14, 66ff u. Par.

M U

1 vor *καθαρὸς* + *καὶ* M 3 *καθαρὸν* hinter *ἀποφήνας* U 5 *διὰ ἕν τι*] *εἶναί τι* U 6 *κρίμα* *] *κήρυγμα* M U (u. hinter *ἀληθές*) | *φέρειν* *] *φάσκον* M U 8 [*τὸ*] * | ⟨*ἔστι*⟩ * 9 *τῷ* *] *τὸ* M U | *λοιδωρεῖν* M 10 *καὶ* < M 11 *ἐμπονεύεσθαι* U 13 *ἀνὰ μέσον* + *τῶν* U | *συντρίβεται* U 14f *πάντως* U *πάντος* u. + *οἱ* M 15 ⟨*τινὲς*⟩ * | *καὶ μέθυσοι* < M | *ἔμποροι*] *πόρνοι* U | * ⟨*εὑρίσκονται, τίς ἀμφιβάλλοι;*⟩ * 16 *πάντως ὅτι* = *jedenfalls gilt, daß* | ⟨*καὶ αὐτοὶ*⟩ * 17 ⟨*καὶ*⟩ * 18 ⟨*ὡς*⟩ * | *ὑποθέσεως* *] *ὑποσχέσεως* M U 24 vor *αὐτοὺς* + *δι'* M 25 *μὲν* < U 26 *ὁ* < M 28 vor *ἅγιος* + *ὁ* U

γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμελιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ κυρίου,
ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμηται ἡ ἐκκλησία κατὰ πάντα τρόπον· πρῶτον μὲν ὅτι 9
ὡμολόγησε »Χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος«, καὶ ἤκουσεν ὅτι
»ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλοῦς πίστεως οἰκοδομήσω μου τὴν
ἐκκλησίαν«, ἐπειδὴ | σαφῶς αὐτὸν ὡμολόγησεν υἱὸν ἀληθινόν. τῷ Ö186
γὰρ εἰπεῖν υἱὸν θεοῦ ζῶντος μετὰ προσθήκης »τοῦ ζῶντος« ἔδειξεν
υἱὸν γνήσιον εἶναι, ὡς ἐν πάσῃ μοι σχεδὸν αἱρέσει περὶ τούτου εἴρη-
ται. | 8. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ αὐτὸς ἀσφαλίζεται 8,1 D557
ἡμᾶς, λέγων τοῖς περὶ Ἀνανίαν· »τί ὅτι ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ σατανᾶς
ψεύσασθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα; οὐκ ἀνθρώπῳ ἐψεύσασθε, ἀλλὰ θεῷ«,
διότι ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦμα καὶ οὐκ ἀλλότριον θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐν- 2
ταῦθα στερεὰ πέτρα οἰκοδομῆς καὶ θεμέλιος οἴκου θεοῦ γεγένηται,
ἐν τῷ ἀρνησάμενον αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπιστρέψαντα εὑρεθέντα τε ὑπὸ
κυρίου καταξιωθῆναι πάλιν ἀκοῦσαι »ποίμαινε τὰ ἀρνία μου καὶ ποι-
μαινε τὰ πρόβατά μου«. ὁ γὰρ Χριστὸς ταῦτα λέγων εἰς ἐπιστρο- 3
φὴν ἡμᾶς ἤγαγε μετανοίας, ἵνα ἐν αὐτῷ πάλιν οἰκοδομηθείη ἡ εὐθε-
μελίωτος πίστις, ἡ μὴ ἀπαγορεύουσα ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι
ἐμπνέουσι τῷ βίῳ καὶ μετανοοῦσιν ἐν ἀληθείᾳ καὶ διορθοῦνται τὰ
ἑαυτῶν σφάλματα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ.

9. Ὡς καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων ἔφη αὐτὴ ἡ νύμφη πρὸς 9,1
τὸν νυμφίον λέγουσα »ἀποκρίνεται ὁ ἀδελφιδοῦς μου καὶ λέγει μοι·
ἀνάστα ἐλθέ, [ἡ] πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου, ὅτι ὁ χειμὼν
παρῆλθεν«, τὰ στυγερά τε καὶ ζοφώδη τῆς συννεφίας καὶ φοβερώ-
τατα * ὡς εἰπεῖν * παρῆλθεν, »ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. 2
τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε, φωνὴ τῆς
τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς | ὀλύνθους P501
αὐτῆς, αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν«· ἵνα δείξῃ 3

1 ff vgl. Ancoratus c. 9, 4; I 16, 17 ff — **3** Matth. 16, 16 — **4** Matth. 16, 18 — **8 ff** vgl. Ancoratus c. 9, 2; I 16, 9 ff c. 118, 1 f; I 145, 27 ff — **9 f** Act. 5, 3 f — **14** Joh. 21, 16. 17 — **21—27** Cant. 2, 10—13

M U

2 ὠκοδόμητο U **3** vor υἱὸν + τὸν U | υἱὸν] Ἰησοῦν M **5** τῷ] τὸ M **6** τοῦ *] τῆς M U **10** ψεύσασθαι + ὑμᾶς M | τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον U **11** καὶ οὐκ ἀλλότριον θεοῦ < M **13** ὑποστρέψαντα U | τε] δὲ M **14** καταξιωθῆναι *] καὶ καταξιωθέντα M U **14 f** πρόβατα u. ἀρνία vertauscht U **16 f** εὐθεμελιώτατος (2 Akzente) U **18** ἐμπνέωσι M **20** ὡς < U | αὕτη M | [ἡ] *, vgl. S. 374, 22 **24** * etwa ⟨τῶν χειμώνων⟩ * | * ⟨τῶν ἁμαρτημάτων⟩ * **25** vor καιρὸς + ὁ U | τομῆς] φθογγῆς M | ἔφθασε U

πάντα τὰ παρωχημένα παρελθόντα, ἔαρος δὲ ἄρτι ἀνθοῦντος καὶ θαλάσσης γαληνιώσης τε καὶ φόβου τοῦ ὑετοῦ διελθόντος καὶ τῶν παλαιῶν τῆς ἀμπέλου * τετμημένων καὶ τῆς πόας μηκέτι ποαζούσης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθη ἐκβαλλούσης καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς φωνῆς **4**
ἐν τῇ ἐρήμῳ βοώσης τουτέστιν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν καὶ συκῆς τῆς ποτε καταραθείσης ἐκβαλλούσης τοὺς ὀλύνθους, τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἤδη ἐπὶ τοῖς κλώνεσι | καὶ δένδρεσι φαινομένους, ἀμπέλους δὲ D558
ἤδη κυπριζούσας τὸ εὔοδμον τῆς τοῦ εὐαγγελίου πίστεως κήρυγμα.
ἐπειδὴ δὲ εὐθὺς κέκληκε τὴν τοιαύτην καὶ εἶπεν »ἀνάστα ἐλθέ«, * **5**
ἀνάστα ἀπὸ νεκρότητος ἁμαρτημάτων καὶ ἐλθὲ ἐν δικαιοσύνῃ, ἀνάστα ἀπὸ παραπτώματος καὶ ἐλθὲ ἐν παρρησίᾳ, ἀνάστα ἀπὸ ἁμαρτιῶν καὶ ἐλθὲ ἐν μετανοίᾳ, ἀνάστα ἀπὸ παραλύσεως καὶ ἐλθὲ ἐν τελειότητι, ἀνάστα ἀπὸ λωβήσεως καὶ ἐλθὲ ἐν ὑγείᾳ, ἀνάστα ἀπὸ ἀπιστίας καὶ ἐλθὲ ἐν πίστει, ἀνάστα ἀπὸ ἀπωλείας καὶ ἐλθὲ ἐν εὑρέσει.
ἐπειδὴ δὲ ἤδει τὸ θεῖον λόγιον ὅτι μετὰ τὴν πρώτην μετάνοιαν καὶ **6**
μετὰ τὴν πρώτην κλῆσιν καὶ ἴασιν, ὡς εἰπεῖν, συμβαίνει τῇ ἀν|θρω- Ö188
πότητι πολλὰ παραπτώματα, πάλιν λέγει »ἀνάστα ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου, καὶ ἐλθέ, σὺ περιστερά μου«. δεύτερον **7**
ταύτην καλεῖ καὶ οὐχ ἅπαξ. τὸ δὲ δεύτερον οὐκ ἴσον τῷ πρώτῳ.
φησὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ κλήσει οὕτως »ἀνάστα ἐλθέ, [ἡ] πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου«. τὸ μὲν πρῶτον »ἀνάστα ἐλθέ«, καὶ οὐκ εἶπεν »ἐλθὲ σύ«. καὶ τὸ δεύτερον προστίθησι τὸ ἄρθρον, ἵνα **8**
δείξῃ κλῆσιν οὐ δευτέραν, παρηλλαγμένην μετὰ τὴν πρώτην, ἀλλὰ ἐν τῇ πρώτῃ ἀπὸ παραπτωμάτων πάλιν ὀρεγομένην χεῖρα ἐπιδέξιον
καὶ ἐπουράνιον φιλανθρωπίας. »καὶ ἐλθέ« φησί »⟨σὺ⟩ περιστερά μου **9**
ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«· »ἐν σκέπῃ πέτρας« ⟨τουτέστιν⟩ ἐν φιλανθρωπίᾳ Χριστοῦ καὶ ἐν ἐλέει κυρίου·

4 f vgl. Matth, 3, 1 — **9** Cant. 2, 10 — **17** Cant. 2, 13f

U M

1 ἔαρος] ἀέρος M **1 f** καὶ θαλάσσης—ὑετοῦ διελθόντος < M **3** * ⟨παραφυάδων⟩ * **4** ἐκβαλούσης U **8** κηρύγματος M **9** εὐθέως U | τοσαύτην M | * ⟨τουτέστιν⟩ * **12** εἰς μετάνοιαν U **15** ἤδη M | θεῖον] ὅλον U | μετὰ τὴν μετάνοιαν καὶ < M **17 f** ἐλθὲ—περιστερά μου, καὶ < U **18** καὶ ἐλθέ, σὺ περιστερά μου < M **19** δὲ < M | οὐκ] οὐχ M **20** προτερᾳ] δευτέρα M | ἐλθὲ < U | [ἡ] *, vgl. Z. 22 **22** ἐλθὲ σύ] καὶ ἐλθὲ U **22 ff** die Stelle zeigt, daß Epiph. einen Text voraussetzt, in dem sowohl das ἡ als das σύ das erstemal fehlen **23** ἀλλὰ + καὶ U **24** τῇ (vor πρώτῃ] < M **25** vor φιλανθρωπίας + καὶ M | ⟨σὺ⟩ * **27** ⟨τουτέστιν⟩ *

τοῦτο γάρ ἐστιν σκέπη πέτρας, σκέπη ἐλπίδος καὶ πίστεως καὶ ἀληθείας. »ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«, τουτέστιν πρὶν ἢ κλεισθῆναι τὴν πύλην, πρὶν ἢ εἴσω περιβόλων γενόμενος ὁ βασιλεὺς μηκέτι εἰσδέξηται, τουτέστιν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν τε καὶ θάνατον, ὅτε οὐκέτι »ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«, ἀλλὰ ἀπεκλείσθησαν αἱ πύλαι καὶ οὐκέτι ἔνι διορθώσασθαι.

10. Ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μετὰ τὴν τοῦ ἀν|θρώπου ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν οὐ νηστείας πορισμὸς οὐ μετανοίας κλῆσις οὐκ | ἐλεημοσύνης ἐπίδοσις, ἀλλ' οὔτε ἐγκλημάτων ἔργα οὐ πόλεμος οὐ μοιχεία οὐκ ἀσέλγεια, ἀλλ' οὔτε δικαιοσύνη καὶ μετάνοια. ὡς γὰρ μετὰ θερισμὸν τοῦ στάχυος οὐκ ἔνι παχυνθῆναι τὸν κόκκον, οὐκ ἀνεμόφθορον γενέσθαι * οὐκ ἔνι εὐπάθειά τις ἑτέρα. ἀλλὰ μὴ λέγε μοι τῆς ἀποθήκης τὰ φθάρματα, τουτέστι καὶ σκώληκας καὶ σῆτας· ταῦτα γὰρ διὰ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γινόμενα εἴρηται, τὸ δὲ ἀπεικονισμένον καὶ ἐν πύλαις ἡμῖν εἰργμένον καὶ ἀποθήκῃ ἠσφαλισμένον πίστεώς ἐστιν ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμός, »ἔνθα οὔτε λῃσταὶ διορύττουσιν οὔτε σῆτες ἀφανίζουσιν«, ὡς ἔχει ὁ θεῖος λόγος. * οὔτε μὴν πορισμὸς εὐσεβείας, οὔτε μετανοίας ⟨κλῆσις⟩ ὡς ἔφην, μετὰ θάνατον. οὔτε γὰρ Λάζαρος ἀπέρχεται πρὸς τὸν πλούσιον ἐκεῖ οὔτε ὁ πλούσιος πρὸς τὸν Λάζαρον, οὔτε Ἀβραὰμ ἀποστέλλει σκύλλων τὸν πένητα πλουτήσοντα ἐς ὕστερον, οὔτε ὁ πλούσιος πένης γενόμενος ὧν αἰτεῖται ⟨μετα⟩λαμβάνει, καίπερ μετὰ ἱκεσίας τὸν ἐλεήμονα Ἀβραὰμ παρακαλέσας. ἐσφράγισται γὰρ τὰ ταμιεῖα καὶ πεπλήρωται ὁ χρόνος καὶ

10,1 D559 P502

2 10 3 4 5

2f vgl. Matth. 25, 10 — **13** vgl. Matth. 6, 19 — **16** vgl. Matth. 6, 20 — **19ff** vgl. Luk. 16, 19ff

M U **19**—S. **376**, 5 Anastasius Sinaita quaest. 22; Migne 89, 540 A Lemma *τοῦ αὐτοῦ* (sc. *Ἐπιφανίου*) *ἐκ τῶν αὐτῶν* (sc. *τῶν Παναρίων*)

1 *τοῦτο γάρ ἐστιν* *] *τουτέστιν* MU **2** *τουτέστιν* + *τὸν υἱὸν* M | *ἢ* < M **4** *τουτέστιν* < U **5** *ὅτε*] *ὅτι* M **6** *οὐκέτι ἔνι*] *οὐκ ἔστιν* M **9** *ἐπίδοσις*] *ἐπίδειξις* U **10** *ἀλλὰ* M **12** * etwa ⟨*οὕτως μετὰ θάνατον τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔνι αὔξησις τῆς ἀποθήκης*⟩ * **12f** *λέγε μοι* + ⟨*εἶναι καὶ*⟩? * **14** *γινόμενα εἴρηται* *] *γίνεται* MU **15** *εἰργμένον*] *εἰρημένον* U | *ἀποθήκης ἠσφαλισμένης* M **17** *ἔχει*] *ἔφη* U | * etwa ⟨*διὸ οὔτε μείωσις τῆς ἀποθήκης γίνεται*⟩ * **18** ⟨*κλῆσις*⟩ *, vgl. Z. 8 | *οὐκ ἔστι* ⟨*μετάνοια*⟩ *μετὰ θάνατον* Anast. Sin. **19** *οὔτε*[1]] *οὐ* U | *ἀπέρχεται* hinter *πλούσιον* Anast. Sin. **20—23** *οὔτε Ἀβραὰμ — παρακαλέσας* < Anast. Sin. **20** *σκύλλων* Pet.] *σκύλων* MU **21** *πλουτήσοντα* *] *πλουτήσαντα* M *πλουτῆσαι* U | *ἐς* < U | *πένης γενόμενος* < U **22** ⟨*μετα*⟩*λαμβάνει* *] *λαμβάνει* M < U **23** *καὶ*[1] < U

ὁ ἀγὼν ἐτελέσθη καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν καὶ οἱ ἀγωνισάμενοι ἀνεπάησαν καὶ οἱ μὴ φθάσαντες ἐξῆκαν καὶ | οἱ Ö190
μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι εὐποροῦσι καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἡττηθέντες ἐξεβλήθησαν καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελείωται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν
5 ἐκδημίαν. ἔτι δὲ ὄντων ἐν τῷ αἰῶνι πάντων, καὶ μετὰ πτῶσιν 6
ἕνι ἀνάστασις, ἔτι ἐλπὶς ἔτι θεραπεία ἔτι ὁμολογία, κἂν εἰ μὴ τελειότατα, * ἀλλ᾽ οὖν γε ⟨καὶ⟩ τῶν ἄλλων οὐκ ἀπηγόρευται ἡ σωτηρία.

11. Πᾶσα δὲ αἵρεσις ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξοκείλασα ἐν σκότῳ 11, 1
τυφλώττει καὶ μυωπάζει, ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων διανοουμένη. ἔοικαν
10 γὰρ οὗτοί τισιν ἀτέχνοις καὶ μὴ γινώσκουσι τὰ ⟨περὶ⟩ ἑκάστης ποιότητος καὶ χρήσεως καὶ | κόσμου ἑκάστου μέλους καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν 2 D560
(γελοιῶδές τι ὃ προβάλλομαι λέγειν, ὅμοιον ⟨δὲ⟩ τῆς αὐτῶν ἀνοησίας) ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα τῇ κεφαλῇ, τὸν δὲ στέφανον τοῖς ποσὶ καὶ κλοιὸν χρυσοῦν περὶ τὴν γαστέρα· τὰ δὲ ἄλλα πέδιλα ὡς εἰπεῖν,
15 τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα, ἃ παρά τισιν ὀδώνια κέκληται ἢ βράκαι, χερσὶ περιτιθέασι, δακτυλίους δὲ τοῖς ποσίν. οὕτω γὰρ ἡ τῶν τὴν 3
ἄγνοιαν κεκτημένων σφαλερὰ καὶ ἄτακτος εὑρίσκεται διαταγή. τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης | ἠσφαλισμένα περὶ δευτέρου γάμου καὶ τῶν P503
ἄλλων οὗτοι εἰς ἅπαντα τὸν λαὸν * νενομίκασι καὶ τὰ δι᾽ ὑπερβολὴν
20 στρυφνότητος ὑπὸ θεοῦ κεκηρυγμένα, ἵνα μὴ ῥᾳθυμήσαντές τινες παραπέσωσιν, αὐτοὶ εἰς ἀπανθρωπίαν θεῷ προσῆψαν. καὶ ὡς ἐὰν 4
εἴ τις ἀπὸ ἱματίου χειρίδα κατασχὼν [καὶ] ἕως μόνου ἀγκῶνος ἀπὸ καρποῦ χειρὸς τοῦ καλουμένου σκεπάζοι ἑαυτόν, προφέροι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καθ᾽ ἑκάστην ὥραν τὴν χειρίδα καὶ ἐπιτωθάζοι τοῖς ἄλ-
25 λοις, ἐπιλησθεὶς ὅτι ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνητεύει, οὕτω καὶ οὗτοι 6
σεμνυνόμενοι μὴ δέχεσθαι διγάμους τὰς πάσας ἐντολάς, τὰς ὁμοίας

M U Anast. Sin. (bis Z. 5 *ἐκδημίαν*)

1 *καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα* < Anast. Sin. **2 f** *καὶ οἱ ἀγωνισάμενοι—εὐποροῦσι* < Anast. Sin. **3** *εὐπαροῦσι* U | *ἡττηθέντες*] *τεθέντες* M | *ἡττηθέντες* vor *ἐν τῷ σκάμματι* Anast. Sin. **4** *τὰ* < Anast. Sin. | *ἐνθένδε* Anast. Sin. **6** *θεραπεία*] *θέα* M **7** * ⟨*τῶν δεύτερον μετανοούντων*⟩ * | ⟨*καὶ*⟩ * **8** *ἐξωκείλασα* MU **10** *τὰ* < M | ⟨*περὶ*⟩ * **11** *ἔπος* < U **12** *γελοιῶδές τι ὃ* *] *γελοιωδῶς ὃ* M *ληρῶδές τι εἰς ὃ* U | ⟨*δὲ*⟩ * **13** [*ὡς*]? * **14** *κλυὸν χρύσεον* U **15** *γεγεννημένα* M **16** *δὲ* < U | *τὴν* < U **17** *εὑρίσκεται* < U **19** *πάντα* U | * etwa ⟨*κηρύττεσθαι*⟩ * **20** *στριφνότητος* MU **21** *ἀπανθρωπίαν* + ⟨*τρέψαντες*⟩? * | *συνῆψαν* U **21 f** *ὡς ἐὰν εἴ τις*] *ὡσεὶ ἥτις* M **22** *ἀπὸ*[1] < U | *χειρίδα κατασχὼν*] *χειρὶ διακατασχὼν* U | [*καὶ*] * **23** *σκεπάζοι* *] *σκεπάζει* MU | *προσφέροι* U | *πρὸ* < M **24** *ἐπιτοθάζοι* M

ταύτῃ καὶ ἔτι ὑπερβολῇ καλλίονας τῷ φυλάττειν, ἐπιθανατίους δὲ ἐν τῷ μὴ φυλάττεσθαι. * τὴν μίαν ἀπαγορεύουσι, τὰς δὲ ἄλλας καταλελοίπασι. καὶ ἐπιλαθόμενοι ὅλον μὲν τὸ σῶμα γυμνητεύουσιν, ἀπὸ 6
ὅλων τῶν ἐνταλμάτων ἀργήσαντες καὶ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐχ ἁγνῶς
5 κατασχόντες.

12. Καὶ ὦ τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων ματαιοφροσύνης. πᾶσα 12, 1
δὲ πρόφασις ἑκάστην αἵρεσιν, κἄν τε βραχεῖά τις ὑπῆρξεν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας παρείλκυσε καὶ εἰς πολλὴν φορὰν κακῶν κατήγαγεν.
ὥσπερ γὰρ | ⟨εἴ⟩ τις διασφαγὴν εὑρὼν ἐν φραγμῷ παρὰ λεωφόρῳ 2 Ö192
10 [καὶ] νομίσῃ διὰ ταύτης βαδίζειν καὶ καταλιπὼν τὴν ὁδὸν ⟨ἐκεῖσε⟩ τρέπηται, νομίσας ἐγγύτατον ἔχειν ὅθεν διακάμψας πάλιν τῆς ὁδοῦ ἐπιλάβοιτο, ἀγνοήσῃ δὲ ὅτι τεῖχός ἐστιν | ὑπέρτατον καὶ μακρῷ δια- D561
στήματι ᾠκοδομημένον, ἐπιτρέχοι δὲ μὴ εὑρίσκων διὰ ποίας τὴν 3
διέξοδον ποιήσηται, ἀντὶ ἑνὸς σημείου ἤτοι μιλίου προκόπτων κατὰ
15 χεῖρα ἔτι πλέον, μὴ εὑρὼν τὴν ὁδόν, καὶ οὕτως τρέπηται ἐπὶ τὰ πλείω, κάμνων δὲ οὕτω καὶ μὴ εὑπορῶν διὰ ποίας ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἑαυτὸν ἀγάγοι, τάχα γε μήτε εὑρεῖν δυνηθείη, εἰ μή τι ἂν ἀνακάμψῃ δι' ἧς καὶ εἰσῆλθεν, — οὕτω καὶ ἑκάστη αἵρεσις, ὡς συντο- 4
μίαν τινὰ ἐφευρεῖν διανοηθεῖσα, παρεξώκειλε μὲν διὰ τῆς μακροδίας,
20 ηὑρέθη δὲ αὐτῇ τεῖχος ἀρραγὲς ἡ τῆς ἀνοίας καὶ ἀγνωσίας παρεμπλοκή· καὶ οὐκ ἂν εὕροι ἡ τοιαύτη ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν ἥκειν ὁδόν, εἰ 5
μή τι ἂν ἑκάστη ἀνακάμψῃ εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ὁδοῦ, τουτέστιν τὴν βασιλικήν· ὡς καὶ ὁ νόμος διαρρήδην ἐβόα, τοῦ ἁγίου Μωυ- 6
σέως λέγοντος τῷ βασιλεῖ Ἐδώμ, ὅτι »τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου
25 Ἰσραήλ· παρὰ τὰ ὁριά σου διελεύσομαι εἰς γῆν ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι, γῆν | ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, τὴν γῆν τῶν P504
Ἀμορραίων καὶ Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων καὶ Ἰεβουσαίων καὶ Εὐ-

24—S. 378, 4 Num. 20, 14. 17 (Deut. 7, 1); Num. 20, 17. 19

M U

1 ταύτης U | μεθ' ὑπερβολῆς U | vor ἐπιθανατίους + καὶ U **1f** δὲ ἐν—φυλάττεσθαι < U **2** * ⟨ὀλιγωρήσαντες⟩ * **4** ἀλγήσαντες M **8** φορὰν < U **9** ⟨εἰ⟩ Dind., Öh. **10** [καὶ] * | νομίσας U | ⟨ἐκεῖσε⟩ * **13** οἰκοδομημένον U **14** ποιήσεται M **14f** καταχεῖρας M **15** εὑρὼν *] εὕροι MU **16** δὲ οὕτω] εαυτῶ M **17** γε Öh.] τε M δὲ U | ἂν < U **17f** ἀνακάμψει U **18** καὶ[1] < U **19** διανοηθεῖσα] δυνηθεῖσα U | μὲν < U **20** αὐτῇ] αὕτη U | ἀγνοίας U **20f** παρεμπλοκὴ] πάλιν πλοκὴ U **22** ἀνακάμψει M **23** τῆς βασιλικῆς U **26** μέλι καὶ γάλα U | τῶν] τὴν U **27** καὶ Γεργεσαίων < U

αίων καὶ Χαναναίων καὶ Χετταίων, [γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι]. οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ὕδωρ ἐν ἀργυρίῳ πιόμεθα καὶ 7
βρώματα ἀργυρίου φαγόμεθα· οὐκ ἐκκλινοῦμεν ἐντεῦθεν ἢ ἐντεῦθεν,
ὁδῷ βασιλικῇ βαδιοῦμεν«. ἔστι γὰρ ὁδὸς βασιλική, ἥτις ἐστὶν ἡ 8
τοῦ θεοῦ ἐκκλησία καὶ ἡ ὁδοιπορία τῆς ἀληθείας. ἑκάστη δὲ τούτων
τὴν βασιλικὴν καταλείψασα, κλίνασα δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὰ ἀρι-
στερά, ἐπὶ πολὺ λοιπὸν ἑαυτὴν ἐπιδιδοῦσα εἰς πλάνην παρελκυσθή-
σεται καὶ οὐκέτι μέτρον ἔχει παρ' ἑκάστῃ αἱρέσει ἡ τῆς πλάνης ἀνοδία.

13. Ἄγε τοίνυν, θεοῦ δοῦλοι, υἱοί τε τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, **13**, 1
οἱ τὸν κανόνα ἀσφαλῆ γινώσκοντες καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας
βαδίζοντες, μὴ φωναῖς ἀνθελκυσθῶμεν καὶ φωνῇ ἑκάστης παρα-
πεποιημένης ἐπι|τηδεύσεως ἀχθῶμεν. σφαλεραὶ γὰρ αἱ τούτων ὁδοὶ 2 D562
καὶ ἀνάντης ἡ τρίβος τῆς αὐτῶν παραπεποιημένης ἐννοίας· μεγαλαυ-
χοῦσι καὶ οὐδὲ τὰ μικρὰ ἴσασιν· ἐλευθερίαν ἐπαγγέλλονται, αὐτοὶ
δοῦλοι ὄντες τῆς ἁμαρτίας· τὰ μείζονα αὐχοῦσι καὶ τῶν μικρῶν οὐδ'
ὅλως ἐπελάβοντο.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων τῶν δὴ Καθαρῶν λεγομένων, ἀκαθάρτων 3
δὲ εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, ἀρκετὸν ἡγοῦμαι ἕως ἐνταῦθα ἱκανῶς εἰ-
ρῆσθαι. ταύτην δὲ παραρρίψαντες ὡς βασιλίσκου πρόσωπον, τῷ μὲν 4
προσχήματι τοῦ ὀνόματος ἐξοχωτάτην τινὰ ἐπωνυμίαν κεκτημένου, | Ö194
τῇ δὲ συντυχίᾳ θάνατον ἐμποιοῦντος, ἡμεῖς δὲ τῇ τοῦ ξύλου τοῦ
σταυροῦ δυνάμει τοῦτον παίσαντες ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν ὁρμήσωμεν,
αὐτὴν ἐπαγόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ καθικετείαν, εἰς τὸ συνοδεῦσαι συμ- 5
παραμεῖναι συνεῖναι συνεργῆσαι διασῶσαι παιδεῦσαι καταξιῶσαι ἡμᾶς
τἀληθῆ λέγειν, ἵνα μήτε αὐτοὶ ψευδῶς τι λέγοντες τοῖς αὐτοῖς ὑπο-
πέσωμεν, ὁποίοις αἱ μὴ τἀληθῆ τὸν κόσμον διδάξασαι αἱρέσεις.

Ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ τε καὶ Βυζικανίᾳ, οἱ ἀπὸ Δωνάτου 6
τινὸς Δωνατιανοὶ οὕτω καλούμενοι, τὰ ὅμοια τούτοις φρονοῦντες
[εἰσιν], ἀφηνιασταὶ καὶ αὐτοὶ δῆθεν διὰ τὸ μὴ συγκοινωνεῖν τοῖς ἐν

M U

1 [γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι] * **2** ἐκλινοῦμεν M | πιόμεθα U **3** φαγώμεθα U | ἐκλινοῦμεν M **5** ἡ < U **6** τὰ δεξιὰ ἢ < M **7** ἐπιπολὺν M **7f** παρελκυθήσεται U **8** ἀνοδία] ἀναίδεια M **11** ἀνθελκόμενοι U **12** ἀχθῶμεν < U **14** οὐδὲ τὰ μικρὰ] τὰ μικρὰ οὐκ U | ἐλευθερίας M **18** εἰ δεῖ] ἡ δὴ(!) M | τὰ ἀληθῆ M **19** παραλείψαντες U | βασιλίσκον U **21** τῇ δὲ—ἡμεῖς δὲ] καὶ U **21f** τοῦ σταυροῦ < U **23** ἱκετείαν U **24** ἡμᾶς < U **25** τὰ ἀληθῆ M | ψεῦδος U **26** μὴ hinter τὸν κόσμον U **27** καὶ[1] < U | Βιζικανίᾳ MU **28** δωματιανοὶ U **29** [εἰσιν] * | δῆθεν + ⟨ὄντες⟩? * | τοῖς] τοὺς M

τῷ διωγμῷ παραπεσοῦσι, τοῖς αὐτοῖς ἀνατραπήσονται καθάπερ καὶ οἱ ἑτεροζυγοῦντες αὐτοῖς Ναυατιανοὶ εἴτ' οὖν Καθαροὶ οὕτω καλούμενοι. | P505
διὸ οὐ χρείαν ἐσχήκαμεν περὶ τούτων τι ἐπεργάσασθαι, ἀλλ' ὁμοῦ 7
αὐτοὺς τοῖς ὁμοίοις αὐτοῖς συνήψαμεν. περιττότερον δὲ οὗτοι 8
πάλιν καὶ χεῖρον ἐξέπεσον. τὴν γὰρ πίστιν κατὰ τὸν Ἄρειον φρονοῦσιν· ἀνατραπήσονται δὲ ὡσαύτως περὶ πίστεως ἧς κακῶς φρονοῦσιν, ὡς καὶ ὁ Ἄρειος ἀνετράπη διὰ λόγων ἀληθείας, τὰ αὐτὰ τούτοις φρονῶν καὶ οὗτοι ἐκείνῳ. καὶ ταύτην δὲ πάλιν παρελευ- 9
σόμενοι ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμεν, ὥσπερ ἑρπετὰ δεινὰ καταπεπατηκότες ἐν κυρίῳ. | D563

Κατὰ Ἀγγελικῶν μ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξ̄.

1. Ἀγγελικῶν αἵρεσιν * ἀκηκόαμεν καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἐνηχήθημεν, οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίς ἡ τοιαύτη αἵρεσις, διὰ τὸ τάχα ποτὲ καιρῷ αὐτὴν ἐνστᾶσαν ὕστερον λῆξαι καὶ καταλυθῆναι εἰς τέλος. τὸ δὲ ὄνομα διὰ ποίαν αἰτίαν ἔσχεν οὐκ ἴσμεν. ἤτοι γὰρ 2
παρὰ τὸ τινὰς ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι φάσκειν (καὶ εἰ αὐτὴ τοῦτο φάσκουσα τῷ ὀνόματι τούτῳ κέκληται, οὐκ ἔχω λέγειν) ἤτοι διὰ τὸ ἐν τάξει ἀγγέλων ἑαυτοὺς σεμνύνειν καὶ βίῳ ἐξοχωτάτῳ ἄγεσθαι (οὐδὲ τοῦτο διαβεβαιοῦμαι), ἢ καὶ ἀπὸ τόπου τινὸς εἰληφότες τοὔνομα, ἐπειδὴ χωρός τίς ἐστιν Ἀγγελινὴ ἐπέκεινα τῆς Μεσοποταμίας χώρας κείμενος. 1, 1

2. Ἤδη δὲ ἐν ὑπομνήσει σου γινομένου τοῦ ἀκροατοῦ οὐκ εἰς κατάγνωσιν ⟨ἡμῶν⟩ ἐν ὑπονοίαις γενήσῃ. ἐπηγγειλάμεθα γὰρ τῶν μὲν τὰς ῥί|ζας καὶ τὰς τροφὰς ἤ τι τῶν [ἐν τοῖς] παρ' αὐτοῖς γιγο- Ö196
μένων δηλῶσαι, ἄλλων δὲ μόνον τῷ ὀνόματι ἐπιμνημονεῦσαι· ὡς δὲ 2
ἡ θεία δύναμις παρεσκεύασε καὶ ἐβοήθησεν, ἕως ταύτης τῆς αἱρέσεως τὰς πάσας διεξελθόντες οὐδεμίαν ἐάσαμεν ἀνερμήνευτον, πλὴν μιᾶς ταύτης. τάχα δὲ διὰ τὸ ἐπαρθεῖσαν τῷ τύφῳ ὀλίγον καιρὸν [καὶ] 3

23ff vgl. Panarion prooem. II 2, 3ff; I 170, 7ff

M U

1 *οἱ* + *ἐν* M **2** *οὕτω* < M **3** *ἀλλὰ* M **4** *αὐτοὺς*] *αὐτοῦ* M **5** *ἐξέπεσαν* M **6f** *ἀνατραπήσονται—φρονοῦσιν* < M **10** Unterschrift: *τέλος κατὰ καθαρῶν* U **11** Überschrift *κατὰ ἀγγελικῶν μ̄ ἡ (ἢ* M) *καὶ ξ̄* MU **12** * ⟨*γενέσθαι*⟩ * **17** *ἔχω* + *τι* M **18** *ἐξωχωτάτω* M **19** *ἄγεσθαι*] *χρῆσθαι*? * **20** *ἰνγιλίνη* U **23** ⟨*ἡμῶν*⟩ * **24** *τροφὰς*] *προφάσεις* U | [*ἐν τοῖς*] *, ἐντὸς* Öh. **25** *ἀπομνημονεῦσαι* U **27** *διεξελθόντες*] *δὲ ἐξελθόντες* M **28** [*καὶ*] *

ὕστερον λῆξαι τὴν ταύτης κατάληψιν οὐ πάνυ σαφῶς ἔγνωμεν. ταύτης δὲ μόνον ἐπιμνησθέντες τῆς ὀνομασίας ἐν τάχει, ὥσπερ ἐκτρώματι τῷ ταύτης ὀνόματι χρησάμενοι παρελευσόμεθα τὸν τόπον, ἐπὶ τὰς ἑτέρας δὴ διασκοποῦντες τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι καὶ αἰτούμενοι τὸν τῶν ὅλων δεσπότην παραφανῆναι ἡμῖν καὶ τὰ ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῖς | γινομένων ἐπιδείξαντα τῷ σμικρῷ ἡμῶν νῷ πάντα κατὰ ἀκρίβειαν σημᾶναι, ἵν' ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς πέλας τὴν διόρθωσιν ποιησώμεθα τοῦ φεύγειν τὰ φαῦλα, ἐν δὲ | τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀληθεστάτοις τὸ ἑδραῖον ἑαυτοῖς ἐν θεῷ προσποιήσασθαι. 4 5 P 506 6 D 564

Κατὰ Ἀποστολικῶν μα, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξα.

1. Μετὰ δὲ τούτους ἄλλοι ἑαυτοὺς Ἀποστολικοὺς ὠνόμασαν, βούλονται δὲ καὶ Ἀποτακτικοὺς ἑαυτοὺς λέγειν· φυλάττεται γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἀπόσπασμα τῶν Τατιανοῦ δογμάτων, Ἐγκρατιτῶν τε καὶ Τατιανῶν καὶ Καθαρῶν, οἵτινες φύσει γάμον οὐ παραδέχονται· παρήλλακται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ μυστήρια. σεμνύνονται δὲ δῆθεν ἀκτημοσύνην, σχίζουσι δὲ μάτην οὗτοι καὶ βλάπτουσι τὴν ἁγίαν θεοῦ ἐκκλησίαν, διὰ τοῦ ἐθελοθρησκεύειν ἐκπεσόντες τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. οὔτε γὰρ ⟨παρ'⟩ αὐτοῖς παραπεπτωκότος τινὸς εἴσδεξις ἔτι γίνεται, τὰ ὅμοια δὲ τοῖς ἀνωτέρω λελεγμένοις φρονοῦσι περί τε τοῦ γάμου καὶ τῶν ἄλλων 1, 1 2 3 4

11 ff der Name Ἀποστολικοί nur bei Epiph.; zu Ἀποτακτικοί vgl. Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Ἐγκρατηταὶ καὶ Ἀποτακτῖται καὶ Ἐρημῖται Basilius ep. 188 can. 1; Migne 32, 668 B Καθαροὺς καὶ Ἐγκρατίτας καὶ Ὑδροπαραστάτας καὶ Ἀποτακτίτας ep. 199 can. 47; Migne 32, 729 C Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται cod. Theod. XVI 5, 7 Encratitas Apotactitas Hydroparastatas vel Saccophoros XVI 5, 9 Encratitae . . . cum Saccophoris sive Hydroparastatis XVI 5, 11 Encratitae Apotactitae Saccophori Hydroparastatae XVI 5, 66 Hydroparastatae Amphilochius bei Ficker 44, 10 vgl. 43, 23 44, 22 (dagegen nennt die Aetheria die Mönche aputactitae) — **15** über das Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; I 353, 11. Darauf bezieht sich der Name Ὑδροπαραστάται; vgl. oben zu haer. 46, 2, 3; S. 205, 9 Theodoret haeret. fab. I 20 und Amphilochius bei Ficker, Amphilochiana I 29, 4 ff 55, 8

M U

3 ταύτης < U | ὠνόματι M **4** δή Öh.] δὲ MU **6** ἐπιδείξαντες M **7** τοῖς] τὸν M **9** πορίσασθαι M | Unterschrift κατὰ ἀγγελικῶν U **10** Überschrift κατὰ ἀποστολικῶν μα ἢ καὶ ξα MU **11** δὲ < M **12** γὰρ *] δὲ MU **13** οὗτοι] οἱ αὐτοὶ U **14** καθαρῶν + δογμάτων M **15** γάμον] νόμον U | παρήλλακται δὲ + καὶ M **18** ⟨παρ'⟩ * **20** ἀνωτάτω λεγομένοις U

πραγμάτων. καὶ οἱ μὲν Καθαροὶ ταῖς ῥηταῖς μόνον γραφαῖς κέχρηνται, οὗτοι δὲ ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου τε καὶ Θωμᾶ τὸ πλεῖστον ἐπερείδονται, παντάπασιν ἀλλότριοι τοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπάρχοντες.

Εἰ γὰρ βδελυρός ἐστιν ὁ γάμος, ἄρα ὅλοι ἀκάθαρτοι ὑπάρχουσι 6
⟨οἱ⟩ διὰ γάμου γεγεννημένοι. καὶ εἰ μόνον τυγχάνει ἡ ἁγία θεοῦ
ἐκκλησία τῶν τῷ γάμῳ ἀποταξαμένων, οὐκέτι ὁ γάμος ἐκ θεοῦ ὑπάρ- 7
χει, καὶ εἰ οὐχ ὑπάρχει, ἡ πᾶσα παιδοποιουμένη ὑπόθεσις ἀλλοτρία
ὑπάρχει θεοῦ, καὶ εἰ ἀλλοτρία ὑπάρχει θεοῦ ἡ παιδοποιουμένη ὑπό-
θεσις, ἄρα καὶ αὐτοὶ ἀλλότριοι θεοῦ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοιούτων γεγεν-
νημένοι. ποῦ τοίνυν τὸ εἰρημένον | ὅτι »ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, 8 Ö198
ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω;« | τὸ μὲν γὰρ ἐπάναγκες † χωρίζειν [ἀπὸ] D565
ἀνθρώπου ὑπάρχει, τὸ δὲ μετὰ προαιρέσεως ἐγκρατεύεσθαι οὐκ ἀνθρώ-
που ἔδειξεν, ἀλλὰ θεοῦ τὸ ἔργον. καὶ ἔχει μὲν ἡ κατὰ φύσιν ἀνάγκη 9
πολλάκις μέμψιν, ὅτι οὐ μετὰ εὐλογίας τὸ ἐπάναγκες ἐπιτελεῖται,
ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ κανόνος βέβηκεν· οὐ γὰρ ἐπάναγκες ἡ θεοσέβεια,
ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἡ δικαιοσύνη. | τὰ δὲ φύσει εἰς θεοσέβειαν 10 P507
ἐπάναγκες * φανερά ἐστιν, ἃ τῇ φύσει ἐπιμεμέτρηται, οἷον τὸ μὴ
πορνεύειν τὸ μὴ μοιχεύειν τὸ μὴ ἀσελγαίνειν τὸ μὴ ἐν ταὐτῷ δευ-
τερογαμεῖν τὸ μὴ ἁρπάζειν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὸ μὴ μεθύειν τὸ μὴ
ἀδηφαγεῖν τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν τὸ μὴ φονεύειν τὸ μὴ φαρμακεύειν
τὸ μὴ καταρᾶσθαι τὸ μὴ λοιδορεῖν τὸ μὴ ὀμνύναι, ἀγαναχτεῖν τε
καὶ ταχὺ καταπραΰνεσθαι, ὀργίζεσθαι καὶ μὴ ἁμαρτάνειν, μὴ ἐπιδύ-
νειν ἥλιον ἐπὶ τῷ παροργισμῷ· τὸ δὲ γάμῳ συναφθῆναι μετὰ 11
εὐνομίας * ἡ φύσις δηλώσει ἐκ θεοῦ κεκτισμένη καὶ ἐπιτραπεῖσα

2 vgl. zu haer. 47, 1, 5; II 216, 5ff — **5ff** vgl. haer. 46, 3, 17; II 206, 15ff — **10** vgl. Cyrillus Hieros. cat. 4, 25; Migne 33, 488 A *καὶ σὺ ὁ τὴν ἁγνείαν ἔχων, ἆρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης*; — **11** Matth. 19, 6 — **13** vgl. Matth. 19, 12 — **23f** vgl. Eph. 3, 26

M U

6 ⟨οἱ⟩ * | *γεγενημένοι* U | *μόνη* M **7** *ἐκκλησία* + *καὶ ἐκκλησία* M | *τῷ* < M **8** *καὶ εἰ οὐχ ὑπάρχει* < U | *ἡ* < M **8f** *ἀλλοτρία ὑπάρχει—ὑπόθεσις* < U **11** *ὅτι* < U | *ἃ*] *δ* M **12** *ἐπ' ἀνάγκαις* M *ἀπ' ἀνάγκης* U | † *χωρίζειν*] lies wohl *τῆς φύσεως ἐπιτελεῖν* * | [*ἀπὸ*] * **15** *εὐλογιστίας* U **18** [*ἐπάναγκες*]? * | * etwa ⟨*συντελοῦντα*⟩ * | *ἐπιμετρῆται* M **21** *τὸ μὴ φαρμακεύειν* hinter *ἀδηφαγεῖν* U **23** *προαΰνεσθαι* U **23f** *ἐπιδύειν* M **24** *τὸ δὲ* Dind., Öh.] *τῷ δὲ* MU **25** * etwa ⟨*ὅτι κατὰ θεὸν γίνεται*⟩ * | *κεκτημένη* M

καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θατέρως ἔχει τῆς ἐπιτροπῆς τὸ μέτρον.

2. Ἀλλ' ὡς περὶ τούτων εἰπεῖν προειλήφαμεν, ἐν ὀλίγῳ χώρῳ 2, 1
οὗτοι ὑπάρχουσι, περὶ τὴν Φρυγίαν τε καὶ Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν.
τί οὖν; ἆρα ἐκκόπτεται ἡ ἐκκλησία ἡ ἀπὸ γῆς περάτων ἄχρι γῆς 2
περάτων; καὶ οὐκέτι ⟨στήσεται ὅτι⟩ »εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ
φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν«;
οὐδὲ οὐκέτι τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον στήσεται τό »ἔσεσθέ μοι
μάρτυρες ἄχρι ἐσχάτου τῆς γῆς;« εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν σεμνό- 3
τητι ὁ γάμος καὶ κατὰ θεὸν ὁ γάμος καὶ ζωὴν ἔχων ὁ γάμος, *
γεννηθῶσιν ἄνευ γάμου· εἰ δὲ ἀπὸ γάμου γεννῶνται, ἆρα βέβηλοί εἰσι
διὰ τὸν γάμον. εἰ δὲ αὐτοὶ μόνοι οὐκ εἰσὶ βέβηλοι, καίτοι γε ὄντες 4
ἀπὸ γάμου, οὐ βέβηλος ὁ γάμος, διότι ἄνευ αὐτοῦ οὐδεὶς γεννηθή-
σεταί ποτε ἐν κόσμῳ. καὶ πολλή | τίς ἐστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων 5 D566
πλάνη, διὰ ποικιλίας καὶ διὰ πολλῶν προφάσεων ἐργασαμένη τὸ
φαῦλον τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει καὶ πλανήσασα ἕκαστον διὰ προφάσεως
ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

3. Καὶ ἔχει μὲν οὖν ἀποταξίαν ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ οὐ βδελύττεται 3, 1
τὸν γάμον, καὶ ἔχει ἀκτημοσύνην, ἀλλ' οὐ κατεπαίρεται τῶν ἐν κτήσει
δικαιοσύνης ὑπαρχόντων καὶ ἐκ τῶν ἰδίων γονέων ἐχόντων, ὅπερ
ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐπιδεομένοις ἐπαρκέσειεν. καὶ ἀπέχονται μὲν 2
βρωμάτων πολλοί, ἀλλὰ οὐ φυσιοῦνται κατὰ τῶν μὴ ἀπεχομένων

3 vgl oben II 213, 8 (dort Pisidian genannt) — 6 Psal. 18, 5 (Röm. 10, 18) — 8 Act. 1, 8 — 18 vgl. Gangra c. 21 *ταῦτα δὲ γράφομεν οὐκ ἐκκόπτοντες τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκεῖσθαι βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς λαμβάνοντας τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν κατὰ τῶν ἀφελέστερον βιούντων ἐπαιρομένους τε καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας [καὶ] νεωτερισμοὺς εἰσάγοντας· ἡμεῖς τοιγαροῦν καὶ παρθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα, καὶ ἀναχώρησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀποδεχόμεθα, καὶ γάμου συνοίκησιν σεμνὴν τιμῶμεν καὶ πλοῦτον μετὰ δικαιοσύνης καὶ εὐποιίας οὐκ ἐξουθενοῦμεν* Cyrillus Hieros. cat. 4, 25; Migne 33, 488 A

M U

1 *κατὰ θάτερον* U **6** ⟨*στήσεται ὅτι*⟩ * **8** *στήσεται* < U **9** *ἄχρις* U **10** *καὶ κατὰ θεὸν ὁ γάμος* < U | * etwa ⟨*αὐτοὶ καὶ*⟩ * **13** *οὐ* < M **14** *ποτε* < M **15** *διὰ*[2] < U **18** *ἀλλ'* U **19** *οὐκ ἐπαίρεται* U **20** *ἐκ* < M | *ὅπερ* *] *ὅπως* M U **21** *ἐπαρκέσειεν* *] *ἐπαρκέσαιεν* M *ἐπαρκέσαι* U

ὁ γὰρ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν
ἐσθίοντα μὴ | κρινέτω· κυρίῳ γὰρ ἐσθίει καὶ πίνει, καὶ κυρίῳ οὐκ Ö 200
ἐσθίει καὶ οὐ πίνει«. καὶ ὁρᾷς μίαν ὁμόνοιαν καὶ μίαν ἐλπίδα καὶ 3
μίαν πίστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑκάστῳ χαριζομένην κατὰ τὴν ἰδίαν
δύναμιν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ἀγῶνα τοῦ καμάτου. | ἔοικε δὲ ἡ 4 P 508
ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία νηΐ. ναῦς δὲ οὐκ ἀπὸ ἑνὸς ξύλου σκευάζεται,
ἀλλ' ἐκ διαφόρων, καὶ τὴν μὲν τρόπιν ἀπὸ ἑνὸς ξύλου κέκτηται,
ἀλλὰ οὐ μονοβόλως, τὰς δὲ ἀγκύρας ⟨ἐξ⟩ ἑτέρου· περιτόναιά τε καὶ
σανίδες καὶ τὰ ἐγκοίλια, στάματά τε καὶ μέρη πρύμνης καὶ τοίχων
καὶ ζυγωμάτων, ἱστίου τε καὶ πηδαλίων, ὄκνων τε καὶ αὐχενίων,
οἰάκων τε καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ἐκ διαφόρων ξύλων ἔχει τὴν
συναγωγήν. ἑκάστη δὲ τούτων τῶν αἱρέσεων μονόξυλός τις οὖσα 5
οὐ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας ὑποφαίνει· ἡ δὲ ἁγία τοῦ θεοῦ
ἐκκλησία ἔχει μὲν γάμον σεμνὸν καὶ τιμᾷ τὸν τοιοῦτον, ἐπειδὴ »τίμιος
ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος«, ἔχει ⟨δὲ⟩ ἐγκράτειαν θαυμασιωτάτην 6
καὶ ἐπαινεῖ τὴν τοιαύτην, ἐπειδὴ ἀγῶνα ἀγωνίζεται καὶ κατεφρόνησε
τοῦ βίου, ὡς ἔτι δυνατωτέρα, ἔχει δὲ παρθενίαν καὶ ὑπερδοξάζει τὴν
τοιαύτην ἐνάρετόν τινα οὖσαν καὶ πτερῷ κουφοτάτῳ κεκοσμημένην,
ἔχει ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ | καὶ μὴ πεφυσιωμένους κατὰ τῶν ἔτι 7 D 567
ἐν κόσμῳ ὑπαρχόντων. ἀλλὰ χαίροντας τοῖς τοιούτοις εὐλαβεστάτοις
*οὖσι, καθάπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι, αὐτοὶ μὲν ἀκτήμονες ὑπάρχοντες, **
καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ, πάντων δεσπότης ὤν, ἐν σαρκὶ γενόμενος οὐδὲν 8
ἀπὸ τῆς γῆς ἐκτήσατο, ἀλλὰ οὐκ ἀπεβάλετο τὰς αὐτῷ τε καὶ τοῖς
αὐτοῦ μαθηταῖς διακονούσας γυναῖκας· λέγει γὰρ »αἵτινες ἠκολούθη-
σαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ
ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων«.

1—3 Röm. 14, 3. 6 — **5ff** vgl. Clemens Al. paed. III 59, 2; S. 270, 8 Stählin Hippolytus de antichr. c. 59; S. 39, 13ff Achelis Ps. Clemens ep. ad Jac. c. 14; S. 35 Hinschius Ps. Isidor Constit. apost. II 57, 2; S. 159, 17ff Funk u. die häufigen Darstellungen auf Bildern — **14** Hebr. 13, 4 — **24** Luk. 8, 3

M U

1f *μὴ ἐξουθενείτω — τὸν ἐσθίοντα* < M **2** *κυρίῳ*[1]] *χριστῷ* U **2f** *καὶ κυρίῳ — οὐ πίνει* < U **4** *ἐν* < M **6** *τοῦ* (vor *θεοῦ*) < M | *σκευάζεται*] *ἁρμόζεται* U **7** *ἀλλὰ* U **8** ⟨*ἐξ*⟩ * | *ἑτέρου* *] *ἑτέρων* MU **9** *σανίδες* *] *σανίδας* MU | *στάματά τε* < U **10** *ζυγομάτων* MU | *ἱστίων* U | *ὄκνων*] *ὁλκῶν*? Pet. **13** *οὐ* (*οὐχ*) vor *ὑποφαίνει* U | *τοῦ* (vor *θεοῦ*) < U **15** ⟨*δὲ*⟩ * **16** *ἐπαινεῖ τὴν*] *ἐπαινετὴν* M **19** *κόσμῳ*] *βίῳ* M **20f** *εὐλαβεστάτοις οὖσι* < U **21** *καὶ οἱ* < M | * etwa ⟨*οὐκ ἐπήρθησαν κατὰ τῶν ἄλλων*⟩ * **22** vor *δεσπότης* + *ὁ* M **23** *ἀλλ'* U | *ἀπεβάλλετο* M

4. Ἐπεὶ πῶς ἄρα πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον »δεῦτε ἐκ δεξιῶν 4, 1
μου οἱ εὐλογημένοι, οἷς ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ἔθετο τὴν βασι-
λείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν,
ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, γυμνὸς ἤμην καὶ περιεβάλετέ με«; πόθεν δὲ 2
ταῦτα οὗτοι εἶχον πράττειν, εἰ μὴ ἀπὸ δικαίων πόνων ⟨ὧν⟩ ἐπετέλουν
καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπάρξεων ἐν δικαιοσύνῃ; καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ ⟨οἱ⟩ 3
ἀποταξάμενοι καὶ ἀποστολικὸν βίον βιοῦντες μετὰ τῶν ἄλλων ἦσαν
μεμιγμένοι, οὐκ ἀλλότριος ἦν ὁ χαρακτὴρ οὔτε ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ
διατάξεως ἀπεξενωμένος· καὶ εἰ γυναιξὶν ἀπετάξαντο δι' ἐγκράτειαν, 4
ἐπαινετὴ ἦν ἡ προαίρεσις, εἴπερ τὸν γάμον οὐκ ἐβδελύξαντο, ἀλλὰ
τοῖς | ἔτι ἐν γάμῳ ⟨οὖσιν⟩ κοινωνοῖς ἐχρήσαντο [ἄν], εἰδότες ἑκάστου P 509
τὸ μέτρον καὶ τὴν τάξιν. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ναῦς πάντα ἐπιβάτην 5 Ö 202
δέχεται, δίχα λῃστοῦ· γνοῦσα γὰρ λῃστὴν καὶ πειρατὴν τοῦτον οὐκ
εἰσδέχεται οὐδὲ φυγάδα καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων δεσποτῶν ἀφηνιάζοντα.
οὕτω καὶ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία οὐ δέχεται πορνείαν, οὐ δέχεται 6
μοιχείαν, οὐ δέχεται ἐπαρνησιθεΐαν, οὐ δέχεται τοὺς ἀθετοῦντας τὴν
δεσποτείαν τῆς τοῦ θεοῦ διατάξεως καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, δέχε- 7
ται δὲ τὸν μὲν ἐν μεγάλῃ πραγματείᾳ, τὸν δὲ ἐν ἐμπειρίᾳ ναυτικῶν,
τὸν δὲ κυβερνήτην καὶ * ἐπιστήμονα, τὸν δὲ ἐν πρῳρικῇ, τὸν δὲ ἐν
πρυμνικῇ |, ἔχοντα τὸ ἐμπειρότατον τῆς ἐπισκοπῆς, τὸν δὲ καὶ ἐν D 568
μέτρῳ τινὶ ὑποστάσεως καὶ ἐνθήκης ὄντα, τὸν δὲ καὶ ἕως τοῦ δια-
περᾶσαι μόνον καὶ μὴ ἐν θαλάσσῃ καταποντωθῆναι. καὶ οὐ πάντως 8
ὅτι τῷ μὴ τοσαῦτα κεκτημένῳ τὴν σωτηρίαν οὐ παρέχει, ἀλλὰ οἶδε
μὲν πάντας σῴζειν, ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν πραγματείαν. καὶ
πόθεν οἱ ἐξ οἰκίας τοῦ Καίσαρος ἀσπάζονται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ;
πόθεν δὲ τῷ ἀποστόλῳ τὸ εἰρημένον τό »ἐὰν νομίζῃ ἀσχημονεῖν ἐπὶ 9
τὴν ἰδίαν παρθένον καὶ οὕτως ὀφείλει ποιῆσαι, γαμείτω· οὐχ ἁμαρ-
τάνει«. οὐκ ἐκτὸς δὲ λουτροῦ δύναται πληροῦν τὸ οὐχ ἁμαρτά- 10
νειν. εἰ γὰρ »πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,

1 Matth. 25, 34f — 25 Phil. 4, 22 — 26f I Kor. 7, 36 — 29f Röm. 3, 23f

M U

2 *οὐράνιος* U 4 *ἤμην* < U 5 *οὗτοι ταῦτα* U | ⟨*ὧν*⟩ * 6 vor *δι-*
καιοσύνῃ + *τῇ* U | ⟨*οἱ*⟩ * 10 *προαίρεσις* *] *προειρημένη* MU | *ἐβδελύσσοντο* U
11 ⟨*οὖσιν*⟩ * | [*ἄν*] * 12 *μέτρον*] *ἔργον* M 14 *οὔτε* U | *ὑπὸ* M
15 *τοῦ* < M 16 *ἀπαρνησίαν* M | *οὐ δέχεται*²] *οὐδὲ* U 18 *ναυτίλλων* U
19 * etwa ⟨*πηδαλιουχίας*⟩ * 20 *πρύμνη* U | *ἀποσκοπῆς* M *ἀπὸ ἐπισκοπῆς, ἀπὸ* v.
1. H. U 21 *ὑποστάσεων* M | *ἐθνηκῆς* M 23 *τῷ*] *τὸ* U | *τοσούτω* M |
ἀλλ' U 24 *πραγματείαν* + *καὶ σωτηρίαν* U

δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ χάριτι«, δῆλον ⟨ὅτι⟩ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. τὸ γὰρ λουτρὸν ἐκόσμησε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἀπολοῦσαν πᾶν ἁμάρτημα διὰ μετανοίας. ἄρα γε καὶ ἐπὶ τὴν οὖσαν παρθένον 11
τὸ χάρισμα ἐφήπλωται τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐπὶ τὴν οὐκ οὖσαν παρθένον σφραγίζεσθαι ἐπείγεται διὰ τὸ ἁμαρτές.

5. Ἀλλὰ μή τινες πάλιν ὑδαρευόμενοι νομίσωσιν, ἐὰν εἴπωμεν 5, 1
περὶ παρθένου διατάξασθαι τὸν ἀπόστολον τὸ γῆμαι, μὴ τὴν ἅπαξ ὁρίσασαν παρθενίαν θεῷ κατασπάσαι τοῦ ἰδίου δρόμου βουλόμενος ὁ ἀπόστολος ταῦτα διετάξατο. οὐ γὰρ περὶ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ 2
περὶ παρθένων ὑπεράκμων τῶν οὐ διὰ παρθενίαν ἐν τῇ ἀκμῇ παραμεινασῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠπορηκέναι ἀνδρῶν πρὸς γάμον. ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὁρμώμενοι οἱ ἀπόστολοι καὶ κατὰ τὸν νόμον πολιτευσάμενοι τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος | ἐποιήσαντο, θεσμοῖς ἔτι κατεχόμενοι P510
τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, οὐ κατά τινα σαρκὸς δικαίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τοῦ νόμου ἀσφάλειαν καὶ ἀκριβολογίαν. θαυμαστῶς γὰρ 4
ἐκήρυττεν ὁ νόμος μὴ δοῦναι τὰς θυγατέρας τοὺς Ἰσραηλίτας τοῖς ἀλλοφύλοις, ἵνα μὴ | ἀποπλανῶσιν αὐτὰς ἐπὶ τὰ εἴδωλα. ἕκαστος D569
τοίνυν τῶν πιστευσάντων τότε προσετάσσετο | οὐκέτι Ἰουδαίοις ἐκδί- Ö206
δοσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, ἀλλὰ Χριστιανοῖς ὁμοδόξοις καὶ ὁμογνώμοσι. νέου δὲ ὄντος τοῦ κηρύγματος οὔπω πλῆθος κατὰ τόπον 5
καὶ τόπον Χριστιανῶν ὑπῆρχε καὶ Χριστιανικῆς διδασκαλίας. οἵτινες οὖν τότε ἔσχον θυγατέρας παρθένους, μὴ εὐποροῦντες ἐκδίδοσθαι Χριστιανοῖς, ἐφύλαττον τὰς ἑαυτῶν παρθένους ἄχρι πολλοῦ τοῦ χρόνου, ἐκεῖναι δὲ ὑπεραχμάζουσαι περιέπιπτον πορνείᾳ διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀνάγκην. ὁ γοῦν ἀπόστολος ὁρῶν τὸ ἐπιζήμιον ⟨τὸ⟩ διὰ 6
τῆς ἀκριβολογίας συμβαῖνον ἐπέτρεψε λέγων »εἰ δέ τις βούλεται ⟨ἐκδοῦναι⟩ τὴν ἑαυτοῦ παρθένον«, καὶ οὐκ εἶπε »τὴν ἰδίαν παρθενίαν« οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ πατρὸς φυλάσ- 7
σοντος παρθένον· εἰ δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρθένον τὸ ἴδιον σῶμα λέγει, οὐδὲν κωλύσει. φησὶν οὖν »⟨ὃς⟩ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῷ ἰδίῳ 8
νῷ καὶ τοῦτο ὀφείλει ποιῆσαι, γαμείτω, φησίν, οὐχ ἁμαρτάνει. γα-

15 f Deut. 7, 3 — **26** vgl. I Kor. 7, 36 — **30** vgl. I Kor. 7, 37. 36

M U

1 *δικαιούμενοι* + *δὲ* M | ⟨*ὅτι*⟩ * **5** *ἁμαρτὲς*] *ἀβαρὲς* U **8** *παρθενεῦσαι* U | *βουλόμενος* < M **14** *τινα*] *τὴν* U **16** *ὁ* < M | *τοὺς Ἰσραηλίτας*] *Ἰσραὴλ* U **18** *προσετάττετο* U **21** *τόπων* M **25** ⟨*τὸ*⟩ * **27** ⟨*ἐκδοῦναι*⟩ * **29** *παρθένον*[1]] *παρθενίαν* U | *καὶ* < U **30** *οὐδὲν κωλύει λέγει* M | ⟨*ὃς*⟩ * | *ἑδραίως* U

μείτω, ᾧ δ' ἂν εὐποροίη, οὐχ ἁμαρτάνει«. καὶ διὰ τοῦτό ⟨φησιν⟩· 9
»δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός, μὴ ζήτει
γυναῖκα«. ὁ λέγων »θέλω πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτόν« ἔλεγεν ⟨καί⟩
»εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν«.

6. Πάλιν δὲ προτρεπόμενος τοὺς ⟨ἀ⟩γάμους ἔλεγε »λέγω δὲ τοῖς 6, 1
ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ«. πῶς 2
οὖν πάλιν ἔλεγε »δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν«; ἢ πῶς οὐκ ἀντι-
νομοθετῶν εὑρεθήσεται τῷ ἰδίῳ κυρίῳ τῷ λέγοντι »ὃς μὴ καταλίπῃ
πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ θυγα-
τέρας, οὐκ ἔστι μου μαθητής«; πῶς δὲ ὁ λέγων ὅτι δεῖ καταλι- 3
πεῖν γυναῖκα σεμνὴν καὶ πατέρα αὐτὸς πάλιν λέγει »ὁ τιμῶν πατέρα
καὶ μητέρα· αὕτη γάρ ἐστιν ἐν ἐπαγγελίαις πρώτη ἐντολὴ ὑπάρχουσα«
καί »ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρι|ζέτω«; ἀλλὰ πάντα D 570 4
τὰ θεῖα ῥήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται | ὡς ἔχει δυνάμεως, θεωρίας P 511
δὲ δεῖται καὶ αἰσθήσεως εἰς τὸ εἰδέναι ἑκάστης ὑποθέσεως τὴν δύνα-
μιν. δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι· οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας 5
γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παρα-
δόσεσιν παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, ὡς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος
»ὡς παρέδωκα ὑμῖν« καὶ ἄλλοτε »οὕτως διδάσκω, καὶ οὕτως παρέ-
δωκα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις«, καί »εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπι-
στεύσατε«.

Παρέδωκαν τοίνυν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἀπόστολοι τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλη- 6
σίᾳ ἁμαρτὲς εἶναι τὸ μετὰ τὸ ὁρίσαι παρθενίαν εἰς γάμον τρέπεσθαι,
καὶ ἔγραψεν ὁ ἀπόστολος »ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε«· πῶς
οὖν συνᾴδει τοῦτο | τούτῳ; ἀλλὰ ἐκείνην τὴν παρθένον λέγει τὴν Ö 206 7
μὴ ὁρίσασαν θεῷ, ἀλλὰ * διὰ τὴν ἀπορίαν τῆς κατὰ τὸν καιρὸν
ἐκεῖνον σπάνης τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων κατ' ἀνάγκην οὕτως

2 I Kor. 7, 27 — **3** I Kor. 7, 7 — **4** I Kor. 7, 9 — **5** I Kor. 7, 8 — **7** I Kor. 7, 27 — **8** Luk. 14, 26 — **11** Eph. 6, 2 — **13** Matth. 19, 6 — **19** I Kor. 11, 2 — vgl. I Kor. 7, 17 — **20** I Kor. 15, 2 — **24** vgl. I Kor. 7, 36

M U

1 ᾧ δ' ἂν] οὐδ' ἂν U | εὐποροίη Pet.] εὐποροῖεν M U | διὰ τοῦτο] διὰ τὸ M | ⟨φησιν⟩ * **3** ἐμαυτόν] ἑαυτόν M | ⟨καί⟩ * **4** γαμεισάτωσαν U **5** ⟨ἀ⟩γάμους Pet. **6** χήραις] παρθένοις M **8** ὁ μὴ καταλιπὼν U **9** καὶ³ (vor γυναῖκα) < M **14** δεῖται + ἀλλὰ U | δυνάμεως < U **15** δὲ < M **17f** ἐν παραδόσει U **18** παρέδοκαν U **23** ἁμαρτὲς] ἐφ' ἅμαρτον U | τὸ¹ < M **25** τούτῳ] ἐκείνῳ? * | ἀλλὰ + καὶ U **26** * ⟨ἐφ' ᾗ⟩ * | τὸν < M **27** κατὰ U

ἐπετελεῖτο. καὶ ὅτι μὲν ταῦθ' οὕτως ἔχει διδάξει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς 8
ἀπόστολος λέγων »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ. μετὰ γὰρ τὸ κατα-
στρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν
πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«. εἰ τοίνυν καὶ ἡ μετὰ πεῖραν κόσμου χη- 9
ρεύσασα, διὰ τὸ τετάχθαι θεῷ γήμασα κρίμα ἔξει, ἀθετήσασα τὴν
πρώτην πίστιν, πόσῳ γε μᾶλλον ἡ καὶ ἑαυτὴν ἄνευ πείρας κόσμου
ἀναθεῖσα παρθένος θεῷ γαμήσασα; πῶς ⟨γὰρ⟩ οὐχὶ μᾶλλον αὕτη 10
ὑπερεκπερισσοῦ κατεστρηνίασε Χριστοῦ καὶ τὴν μείζονα πίστιν ἠθέ-
τησε καὶ ἔξει κρίμα, ὡς ἀναχαλασθεῖσα τῆς ἰδίας κατὰ θεὸν προ-
θέσεως;

7. »Γαμείτωσαν, τοίνυν, τεκνοποιείτωσαν, οἰκοδεσποτείτωσαν«, 7, 1
σύντομος καὶ μέσος λόγος κατὰ τῶν τὰ φαῦλα διανοουμένων περὶ
ἑκάστης ἐκκλησιαστικῆς τοῦ κηρύγματος ὑποθέσεως, παρεκβάλλων μὲν
τοὺς λέ|γοντας ἑαυτοὺς Ἀποστολικοὺς καὶ Ἀποτακτικοὺς καὶ Ἐγκρα- D 571 2
τίτας καὶ παρεκβάλλων τοὺς ὑδαρευομένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀνα-
πείθοντας γύναια ἀπὸ τελείου δρόμου ἀναχαλασθέντα ἀθετεῖν τὴν
τοσαύτην τοῦ δρόμου τελειότητα. καὶ ἔχει μὲν ἁμαρτίαν καὶ κρίμα 3
ὁ ἀθετήσας θεοῦ τὴν παρθενίαν καὶ καταισχύνας τὸν ἀγῶνα. παρα-
φθείρας γὰρ ἀγῶνα ἀθλητὴς μαστιχθεὶς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος καὶ
παραφθείρας τις παρθενίαν ἐκβάλλεται τοῦ τοιούτου δρόμου καὶ | P 512
στεφάνου καὶ βραβείου ἀλλὰ κρεῖττόν ἐστι κρίμα, καὶ μὴ κατά- 4
κριμα. οἱ γὰρ μὴ ⟨φανερῶς⟩ διὰ τὸ αἰσχυνθῆναι ⟨ἐπὶ⟩ τοῖς ἀνθρώ-
ποις, κρυφῇ ⟨δὲ⟩ πορνεύοντες * ποιοῦσι παρθενίας ἢ μονότητος ἢ
ἐγκρατείας. οὐ ⟨γὰρ⟩ πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ 5
πρὸς θεὸν τὸν εἰδότα τὰ κρύφια καὶ ἐξελέγχοντα πᾶσαν σάρκα ἐν

2—4 I Tim. 5, 11f — 11 I Tim. 5, 14

M U

1 *ταῦτα* U **4** *εἰ* nach *τοίνυν* wiederholt U | *ἡ* < M **4f** *χηρεύσασα* + *γυνὴ* U **5** *διὰ τὸ τετάχθαι θεῷ* gehört zu *κρίμα ἔξει*: sie empfängt das Gericht, weil sie Gott sich zur Verfügung gestellt hatte, dann nämlich, wenn sie trotzdem geheiratet hat | vor *γήμασα* + *ἔπειτα* U **6** *ἑαυτὴν* *] *αὐτὴν* M U | vor *ἄνευ* + *καὶ* M **7** ⟨*γὰρ*⟩ * **8** *ὑπὲρ περισσοῦ* U **11** *τεκνογονείτωσαν* U **12** vor *λόγος* + *ὁ* U **13** *παρεκβάλλων* *] *παρεκβάλλουσα* M U **14** *καὶ Ἀποτακτικοὺς* < U **15** *καὶ*[1] < U | *παρεκβάλλων* *] *παρεκβάλλουσα* < M U **16** *γυναῖκα* U | vor *ἀθετεῖν* + *καὶ* U **18** *ὁ* (vor *ἀθετήσας*) < M **19** vor *ἀθλητὴς* + *ὁ* U **20** *τὶς*] *τὴν* M **22** *μὴ διὰ τὸ*] *διὰ τὸ μὴ* U | ⟨*φανερῶς*⟩ * | ⟨*ἐπὶ*⟩ * | *τοῖς* < M **23** ⟨*δὲ*⟩ * | * etwa ⟨*ἔχουσι περισσοτέραν ἁμαρτίαν, διότι προφάσει*⟩ * | *παρθενίας* *] *πορνείας* M U **24** ⟨*γὰρ*⟩ *

τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ περὶ ὧν ἕκαστος ἥμαρτε. κρεῖττον τοίνυν ἔχειν 6
μίαν ἁμαρτίαν καὶ μὴ περισσοτέρας· κρεῖττον τὸν πεσόντα ἀπὸ δρόμου φανερῶς λαβεῖν ἑαυτῷ γυναῖκα κατὰ νόμον καὶ ἀπὸ παρθενίας πολλῷ χρόνῳ μετανοήσαντα εἰσαχθῆναι πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς παραπεσόντα καὶ κλασθέντα καὶ χρείαν ἔχοντα ἐπιδέματος, καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βέλεσι κρυφίοις κατατιτρώσκεσθαι [καὶ] πονηρίας ὑπὸ διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένοις.

8. Οὕτως οἶδεν ἡ ἐκκλησία κηρύττειν, ταῦτα τὰ φάρμακα τῆς 8,1
ἰά|σεως, ταῦτα τὰ εἴδη τῆς μυρεψικῆς ἐργασίας, αὕτη ἡ κατασκευὴ Ö 208
τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἐν τῷ νόμῳ, αὕτη ἡ ἀρωματίζουσα καλὴ πίστις, ἐπισφίγγουσα μὲν τὸν ἀθλοῦντα εἰς ἀγῶνα, ἐπικηρυκευομένη δὲ αὐτῷ διατεῖναι τὸν δρόμον, ὅπως δυνηθῇ στεφανωθῆναι· αὕτη ἡ τοῦ θεοῦ 2
πραγματεία, πάντα συνάγουσα εἰς τὴν βασιλικὴν διάταξιν, καὶ πορφύραν μὲν ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἔριον ἀπὸ προβάτου καὶ λίνον ἐκ γῆς
καὶ βύσσον | καὶ σηρικὸν καὶ δέρματα ἠρυθροδανωμένα καὶ λίθον D 572
τίμιον, τὸν σμάραγδον τὸν μαργαρίτην τὸν ἀχάτην, τοῖς μὲν χρώμασι διαλλάττοντας λίθους, τῇ δὲ τιμῇ ὁμοτίμους ὄντας, ἀλλὰ καὶ 3
χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ξύλα ἄσηπτα καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἀλλὰ καὶ τρίχας αἰγείας μὴ ἀποβαλλομένη. καὶ αὕτη μὲν ἦν τότε ἡ σκηνή, 4
νῦν δὲ ⟨ἀντὶ⟩ τῆς σκηνῆς ὁ οἶκος ἡδραιωμένος ἐν θεῷ, θεμελιούμενος δὲ ἐν δυνάμει *. καὶ παυσάσθω πᾶσα αἵρεσις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρομένη, μᾶλλον δὲ ἑαυτὴν ἀπὸ ἀληθείας διώκουσα.

Καὶ ἕως ὧδε ταῦτα ἐχέτω. τὴν γαῦρον δὲ ταύτην ἔχιδναν, δίκην 5
ἀκοντίου τοῦ καλουμένου ἢ τύφλωπος ἢ μυάγρου, ξύλῳ τῷ σταυροῦ πεπαικότες καὶ καταλείψαντες, ἰὸν μὲν οὐ τοσοῦτον ἔχοντα τὰ ἐρ-

2 ff vgl. Ancyra can. 19 *ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληροῦτωσαν* Basilius ep. 217 can. 60; Migne 32, 797 C *ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγειλαμένων καὶ ἐκπιπτόντων* — **13 ff** vgl. Exod. 25, 3–6

M U

2 ἁμαρτίαν μίαν U | τὸν < U **3** ἑαυτῶ λαβεῖν U | παρθενίας + ⟨ἐκπεσόντα⟩? * **6** [καὶ] Corn. **7** ἐπιφερομένοις *] ἐπιφερομένης M U **11** δὲ < M **13** πάντας U **16** vor τὸν μαργαρίτην + καὶ U **17** διαλάττοντας U **20** ⟨ἀντὶ⟩ * | [ὁ]? oder οἶκος + ⟨τῆς ἐκκλησίας⟩? * | θεμελιούμενος *] θέμενος M θεμέλιος U **21** ἐν δυνάμει] ἐνδύμασι M | * etwa ⟨τῆς ἀληθείας⟩ * **24** σταυροῦ Corn.] ☧ (mißverstanden für Χριστοῦ?) M σταυρῶ U

πετώδη ταῦτα, πλὴν καὶ τῷ δρόμῳ καὶ τῷ γαυριάματι καὶ τῇ ἀκοντιάσει διὰ τὴν αὐτῶν ἐπεντριβὴν τούτοις καλῶς ἀπεικασθέντα, περι- P 513
φρονήσαντες τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

Κατὰ Σαβελλιανῶν $\overline{\mu\beta}$, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{\xi\beta}$.

1. Σαβέλλιός τις ἐν χρόνοις ἀνέστη οὐ πολλῷ πρότερον παλαιο- 1, 1
τάτοις (πρόσφατος γὰρ οὗτος), ἀφ' οὗπερ οἱ Σαβελλιανοὶ καλούμενοι. καὶ οὗτος δὲ παραπλησίως τῶν Νοητιανῶν ⟨ἐδίδασκε⟩ πλὴν 2
ὀλίγων τινῶν ὧν ἐπεδογμάτισε. πολλοὶ δὲ ἐν τῇ μέσῃ τῶν ποτα- 3
μῶν καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Ῥώμης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ὑπάρχουσιν, ἀνοίᾳ τινὶ φερόμενοι.

Δογματίζει γὰρ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαβελλιανοὶ τὸν αὐτὸν 4
εἶναι πατέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι υἱόν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον πνεῦμα,
ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει | τρεῖς ὀνομασίας, ἢ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμα D 573 5
καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα ὡς εἰπεῖν τὸν πατέρα,
ψυχὴν δὲ ὡς εἰπεῖν τὸν υἱόν, τὸ πνεῦμα δὲ ὡς ἀνθρώπου, οὕτως
καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. ἢ ὡς ἐὰν ᾖ ἐν ἡλίῳ, 6

5 ff vgl. Hippolyt refut. IX 3. 11 ff; S. 240, 1 ff. 245, 12 ff Wendland (Theodoret haeret. fab. II 9) — **8 f** zu *μέση τῶν ποταμῶν* vgl. die Erwähnung in den Acta Arch. c. 41, 8; S. 61, 5 Beeson — **12** vgl. Dionysius Rom. bei Athan. de sent. Dion.; III 373 Routh² *ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα καὶ ἔμπαλιν* Novatian de trin. 12 *Christum . . . patrem . . esse* — **12 f** vgl. Athanasius c. Ar. IV 9 u. 25; Migne 26, 480 A u. 505 C *τὸν πατέρα εἶναι υἱὸν καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἕν, ὀνόματι δὲ δύο* Theodoret haeret. fab. II 9 *μίαν ὑπόστασιν ἔφησεν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἓν τριώνυμον πρόσωπον* — **13 ff** vgl. Ancoratus c. 81, 4 ff; I 101, 20 ff Panarion haer. 71, 2 — **16 ff** vgl. die Wiedergabe der orthodoxen Lehre in Cyrilli et Anastasii explic. orth. fid. Migne 89, 1404 C *εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ ἥλιος, ἀκτὶς ἡλίου ὁ υἱός, θέρμη τῆς ἀκτῖνος τὸ παράκλητον πνεῦμα, καὶ οὕτως ἥλιος ὁ πατήρ, ἀκτὶς ὁ υἱός, αἴγλη πυρανγὴς τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ ὁ μὲν ἥλιος οὐδέποτε κατέλιπε τὸν οὐρανόν, υἱὸν δὲ ὡς τὰς ἀκτῖνας ἀπέστειλε τὸ ἀπαύγασμα ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ θέρμην τὸ ἅγιον πνεῦμα περιθάλπειν καὶ εὐεργετεῖν τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω κόσμον*

M U

1 *πλὴν καὶ τῷ δρόμῳ καὶ*] *πλη μώκει*, dazwischen Raum gelassen, Vorlage unleserlich M **2** *τούτοις* *] *οὕτω* M U | *ἀπεικασθέντα* *]*ἀπεικασθέντας* M U **3** *ὦ* < M | Unterschrift fehlt **4** Überschrift *κατὰ Σαβελλιανῶν* $\overline{\mu\beta}$ *ἢ καὶ* $\overline{\xi\beta}$ M U **6** *οὗτος*] *οὕτως* U **7** ⟨*ἐδίδασκε*⟩ * **8** *ὧν* < U | *ἐπεδογμάτισε*] *δογματίσας* U **9** *ἐννυπάρχουσιν* M **12** *εἶναι*² < U | *τὸ αὐτὸ* M **14** *ψυχὴν* *] *ψυχὴ* M U **16** *ᾗ* < M

ὄντι μὲν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τρεῖς δὲ ἔχοντι τὰς ἐνεργείας, φημὶ δὲ τὸ φωτιστικὸν καὶ | τὸ θάλπον καὶ αὐτὸ τὸ τῆς περιφερείας σχῆμα. Ö 210
καὶ εἶναι μὲν τὸ θάλπον εἴτ' οὖν θερμὸν καὶ ζέον τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ 7
φωτιστικὸν τὸν υἱόν, τὸν δὲ πατέρα αὐτὸ εἶναι τὸ εἶδος τῆς πάσης
ὑποστάσεως. πεμφθέντα δὲ τὸν υἱὸν καιρῷ ποτε ὥσπερ ἀκτῖνα 8
καὶ ἐργασάμενον τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τὰ τῆς εὐαγγελικῆς οἰκονομίας καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀναληφθῆναι αὖθις εἰς οὐρανόν, ὥσπερ ὑπὸ ἡλίου πεμφθείσης ἀκτῖνος καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμούσης. τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα πέμπεσθαι εἰς τὸν κόσμον, καὶ 9
καθάπαξ καὶ καθ' ἕκαστα εἰς ἕκαστον τῶν καταξιουμένων· ἀναζωογονεῖν δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ ἀναζέειν, θάλπειν τε καὶ θερμαίνειν ὡς εἰπεῖν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεώς τε καὶ συμβάσεως. καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ δογματίζουσι.

2. Κέχρηνται δὲ ταῖς πάσαις γραφαῖς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, λέξεσι δέ τισιν αἷς αὐτοὶ ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν παραπεποιημένην φρενοβλάβειάν τε καὶ ἄνοιαν. πρῶτον μὲν τῷ 3
ῥητῷ ᾧ εἶπεν ὁ θεὸς πρὸς Μωυσῆν ὅτι »ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ | P 514
θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«, »οὐ ποιήσεις σεαυτῷ θεοὺς ἑτέρους«, »οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ πρόσφατοι«, ὅτι »ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος«· καὶ ὅσα τοιαῦτα *, κατὰ τὸν 3

2, 1

5 ff vgl. Justin. dial. c. 128, 5; S. 432 Otto ἄτμητον δὲ καὶ ἀχώριστον τοῦ πατρὸς ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν, ὅνπερ τρόπον τὸ τοῦ ἡλίου φασὶ φῶς ἐπὶ γῆς εἶναι ἄτμητον καὶ ἀχώριστον ὄντος τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅταν δύσῃ, συναποφέρεται τὸ φῶς. οὕτως ὁ πατὴρ ὅταν βούληται λέγουσι δύναμιν αὐτοῦ προπηδᾶν ποιεῖ καὶ ὅταν βούληται, πάλιν ἀναστέλλει εἰς ἑαυτόν — **9 ff** vgl. Athenagoras leg. c. 10; S. 11, 16ff Schwartz τὸ ... πνεῦμα ἀπόρροιαν εἶναί φαμεν τοῦ θεοῦ, ἀπορρέον καὶ ἐπαναφερόμενον ὡς ἀκτῖνα ἡλίου — **17** Deut. 6, 4 — **18** Exod. 20, 3f — **19** Psal. 80, 10 — Jes. 44, 6

M U

1 δὲ ἔχοντι < M | δὲ² hinter φωτιστικὸν U **4** πάσης τῆς U **6f** τῆς οἰκονομίας τῆς εὐαγγελικῆς U **7** ἀναληφθῆναι *] ἀναληφθέντα δὲ M U **8f** ὥσπερ ... πεμφθείσης ἀκτῖνος ... ἀναδραμούσης] ὡς ... πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα ... ἀναδραμοῦσαν U **10** καθάπαξ] καθεξῆς U **11—13** θάλπειν τε — δογματίζουσι < M **14f** παλαιαῖς καὶ νέαις διαθήκαις M **15** τισιν + ⟨ἐπερειδόμενοι⟩? * **18** κύριος < M **19** vor ὅτι + καὶ M | vor πρῶτος + ὁ U **19f** vor μετὰ ταῦτα + ὁ U **20** vor ἕτερος + θεὸς U | τοιαῦτα] ἕτερα U | * ⟨εὑρίσκουσιν⟩ *

ἴδιον αὐτῶν νοῦν * εἰς τούτων [δὲ] παράστασιν φέρουσι. πάλιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν«. | D 574

Τὴν δὲ πᾶσαν αὐτῶν πλάνην καὶ τὴν τῆς πλάνης αὐτῶν δύναμιν **4**
ἔχουσιν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ καλουμένου Αἰγυπτίου
εὐαγγελίου, ὡς τινες τούτῳ ὄνομα ἐπέθεντο. ἐν αὐτῷ γὰρ πολλὰ **5**
τοιαῦτα ὡς ἐν παραβύστῳ μυστηριωδῶς ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος
ἀναφέρεται, ὡς αὐτοῦ δηλοῦντος τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτὸν εἶναι πα-
τέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι υἱόν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον πνεῦμα. εἶτα **6**
ὅταν συναντήσωσί τισι τῶν ἀφελεστέρων ἢ ἀκεραίων, τῶν μὴ τὰ
σαφῆ τῶν θείων γραφῶν γινωσκόντων, τὴν πρώτην πτύρσιν αὐτοῖς
ὑφηγοῦνται ταύτην· τί ἂν εἴπωμεν, ὦ οὗτοι, ἕνα θεὸν ἔχομεν ἢ τρεῖς
θεούς; ὅταν δὲ ἀκούσῃ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ὢν καὶ μὴ τὰ τέλεια τῆς ἀλη- **7**
θείας ἐπιστάμενος, εὐθὺς τὸν νοῦν ταραχθεὶς συγκατατίθεται τῇ
ἐκείνων πλάνῃ [καὶ εὑρίσκεται ἀρνούμενος τὸν θεὸν] καὶ εὑρίσκεται
ἀρνούμενος τὸ εἶναι υἱὸν καὶ [τὸ] ἅγιον πνεῦμα.

3. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις ἐνέπνευσεν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀντίπαλος **3, 1**
ἀπ᾽ αἰῶνος, ἵνα τὸν μὲν οὕτως, τὸν δὲ οὕτως, τοὺς πλείους δὲ ὁμοῦ
ἀπατήσῃ καὶ πλανήσῃ ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας.
καὶ ὅτι μὲν ἀληθῶς εἷς ἐστι θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος, σαφῶς ἐν **2**
τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὡμολόγηται, καὶ συμπεφώνηται ὅτι οὐ πολυ-
θεΐαν εἰσηγούμεθα, ἀλλὰ μοναρχίαν κηρύττομεν. μοναρχίαν δὲ κη- **3**
ρύττοντες οὐ σφαλλόμεθα, ἀλλὰ ὁμολογοῦμεν τὴν τριάδα, μονάδα ἐν
τριάδι καὶ τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μίαν θεότητα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύ|ματος. οὐ γὰρ ὁ υἱὸς ἑαυτὸν ἐγέννησεν οὐδὲ ὁ πατὴρ Ö 212 **4**
μεταβέβληται ἀπὸ τοῦ πατὴρ εἶναι ⟨εἰς τὸ εἶναι⟩ υἱὸς οὐδὲ τὸ ἅγιον
πνεῦμα Χριστὸν ἑαυτό ποτε ὠνόμασεν, ἀλλὰ πνεῦμα Χριστοῦ καὶ

2 Joh. 10, 38. 30 — **7 ff** vgl. Hippolyt refut. V 7, 8f; S. 80, 18ff Wendland *εἶναι δέ φασι τὴν ψυχὴν δυσεύρετον πάνυ καὶ δυσκατανόητον· οὐ γὰρ μένει ἐπὶ σχήματος οὐδὲ μορφῆς τῆς αὐτῆς πάντοτε οὐδὲ πάθους ἑνός, ἵνα τις αὐτὴν ἢ τύπῳ εἴπῃ ἢ οὐσίᾳ καταλήψεται. τὰς δὲ ἐξαλλαγὰς ταύτας τὰς ποικίλας ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ κατ᾽ Αἰγυπτίους εὐαγγελίῳ κειμένας ἔχουσιν*

M U

1 * etwa ⟨*παρατρέποντες*⟩ * | [*δὲ*] * **5** lies *κατ᾽ Αἰγυπτίους*? * **6** *ὡς* *] *ὦ* M U | *τούτῳ*] *τὸ* U | *ἐπέθεντο* + *τοῦτο* U **10** *ἀφελεστάτων* U **11** *πρώτην* < U | *πτύρσιν*] *πεῦσιν* U **15** *καὶ*[1] < M | [*καὶ εὑρίσκεται — θεὸν*] * **16** [*τὸ*] * **24** *καὶ*[2] < U **26** vor *εἶναι* + *τοῦ* U | ⟨*εἰς τὸ εἶναι*⟩ * **27** *ἑαυτὸν* U | *πώποτε* U **27 f** *καὶ διὰ Χριστοῦ* < M

διὰ Χριστοῦ διδόμενον, ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. ἐνυπόστατος ὁ πατήρ, ἐνυπόστατος ὁ υἱός, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἀλλὰ οὐ συναλοιφὴ ἡ τριάς, ὡς | ὁ Σαβέλ|λιος ἐνόμισεν, οὔτε ἠλλοιωμένη τῆς ἰδίας ἀιδιότητός τε καὶ δόξης, ὡς ὁ Ἄρειος κενοφωνῶν ἐδογμάτισεν, ἀλλ᾽ ἀεὶ μὲν ἦν ἡ τριὰς τριὰς καὶ οὐδέποτε ἡ τριὰς προσθήκην λαμβάνει, μία οὖσα θεότης μία κυριότης μία οὖσα δοξολογία, ἀλλὰ τριὰς ἀριθμουμένη, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐχ ὡς ἕν τι τρισὶν ὀνόμασι κεκλημένον, ἀλλὰ ἀληθῶς τέλεια τὰ ὀνόματα, τέλειαι αἱ ὑποστάσεις· οὐδὲν δὲ παρηλλαγμένον, πατὴρ δὲ ἀεὶ πατὴρ καὶ οὐκ ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν ὁ πατὴρ πατήρ, τέλειος ὢν ἀεὶ πατὴρ ἐνυπόστατος καὶ υἱὸς ἀεὶ τέλειος ὤν, ἀεὶ ἐνυπόστατος, ἐκ πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀνεκδιηγήτως, οὐ συνάδελφος ὢν πατρί, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι οὐδὲ διαλείπων ποτέ, ἀεὶ δὲ υἱὸς γνήσιος πατρὶ συνυπάρχων, ἐκ πατρὸς ἀχρόνως γεγεννημένος, ἴσος ὤν, θεὸς ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθεὶς οὐ κτισθείς, ἀλλὰ οὐκ αὐτὸς πατὴρ οὐδὲ ὁ πατὴρ αὐτὸς υἱός, εἷς δὲ θεὸς πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα.

P 515
D 575

4. Ἀεὶ γὰρ τὸ πνεῦμα σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐ συνάδελφον πατρὶ οὐ γεννητὸν οὐ κτιστὸν οὐκ ἀδελφὸν υἱοῦ, οὐκ ἔκγονον πατρός, ἐκ πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, [ἐκ] τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐνυπόστατον ἀεὶ πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα θεῖον πνεῦμα δόξης πνεῦμα Χριστοῦ πνεῦμα πατρός, (»τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πατρός, ⟨φησί,⟩ τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν« καί »τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν«), τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ ἴσον τῇ θεότητι, οὐκ ἠλλοιωμένον παρὰ πατέρα καὶ υἱόν, σύνδεσμος τῆς τριάδος, ἐπισφραγὶς τῆς ὁμολογίας. ὁ γὰρ υἱός φησιν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ,

5ff vgl. Ancoratus c. 7, 2; I 13, 22ff — **10ff** vgl. Ancoratus c. 7, 7ff; I 14, 14ff — **19ff** vgl. Ancoratus c. 7, 8; I 14, 19ff — **24** Matth. 10, 20 — **25** Hagg. 2, 5 — **26ff** vgl. Ancoratus c. 7, 1; I 13, 17ff — **28** Joh. 10, 30

M U

3 *συναλείφη* M *συναλιφὴ* U **4** *ἀιδιότητος*] *ἰδιότητος* M | *τε* < M **6** *θεότης,· μία* < M **7** *δοξολογία οὖσα* U | *τριὰς ἀριθμουμένη*] *τρισαριθμουμένη* M **8** *ὠνόμασι* M **9** *δὲ* < U **14** *διαλείπων* *] *διαλιπὼν* MU | nach *συνυπάρχων* wiederholt *πατρὶ* M **17** *εἷς* *] *εἰ* V M **20** *ἔγγονον* U **22** [*ἐκ*] * **24** nach *δόξης* wiederholt *πνεῦμα ἅγιον* M **24f** *τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πατρός* < M **25** ⟨*φησί*⟩ * **27** *ἀλλοιωμένον* u. + *τί ἄρα* M

⟨οἱ δύο⟩ ἓν ἐσμεν«· καὶ οὐκ εἶπεν »εἷς εἰμι«, ἀλλὰ τῷ »ἐγώ« καὶ τῷ »ὁ πατήρ« σημαίνει ἐνυ|πόστατον τὸν πατέρα καὶ ἐνυπόστατον τὸν υἱόν· D 576 καί »οἱ δύο« εἶπε, καὶ οὐκ εἶπεν »ὁ εἷς«· καὶ πάλιν »ἓν ἐσμεν«, καὶ οὐκ εἶπεν »εἷς εἰμι«. ὡσαύτως δὲ »ἀπελθόντες, ⟨φησί⟩, βαπτί- 4 σατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος«. μέσων δὲ τιθεμένων τῶν συνδέσμων, τουτέστιν τῆς συλλαβῆς τοῦ »καί«, ἐλέγχει τὸν Σαβέλλιον ματαίως τὴν συναλοιφὴν παρεισφέροντα |· ὅπου γὰρ »καί« ⟨τίθεται⟩, σημαίνει ἀληθῶς πα|τέρα, ἀληθῶς P 516 5 Ö 214 υἱόν, ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα· ὁπότε δὲ ὁμόστοιχος ἡ τριὰς καὶ ἐν ἑνὶ ὀνόματι τριὰς καλουμένη, ἐλέγχει τὸν Ἄρειον, ὑπόβασίν τινα διανοούμενον ἐν τῇ τριάδι ἢ ἀλλοίωσιν ἢ παραλλαγήν. κἂν τε γὰρ ὁ 6 πατὴρ μείζων παρὰ υἱοῦ δοξάζοντος αὐτὸν ἀπαγγέλλεται, πρεπωδεστάτως τῷ υἱῷ τὴν ⟨ἴσην⟩ δόξαν περιποιεῖται. τίνι γὰρ ἔπρεπε δοξάζειν ⟨τὸν⟩ ἴδιον πατέρα ἀλλὰ τῷ γνησίῳ υἱῷ; ὅταν δὲ πάλιν τὴν 7 ἰσότητα βούλεται λέγειν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσί τινες ἧσσόν πως περὶ υἱοῦ διανοούμενοι, οὕτως φησίν »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ« καί »πάντα τὰ τοῦ πατρός μου ἐμά ἐστι«. τί δέ ἐστι »τὰ τοῦ πατρός« ἀλλά· »θεὸς ὁ πατήρ, θεός εἰμι· ζωὴ ὁ πατήρ, ζωή εἰμι· ἀεὶ ὁ πατήρ, ἀεί εἰμι· πάντα τὰ τοῦ πατρός μου ἐμά ἐστιν«;

5. Ὅρα δέ, ὦ Σαβέλλιε, καὶ κατανόει· διάνοιξον τὰ ὄμματα τῆς 5, 1 καρδίας σου καὶ μὴ ἀβλέπτει. συνελθέτω ἡ διανοιά σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἡπατημένων Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ εἰς τὸν Ἰορδάνην. ἄνοιγε τὰ ὦτά 2 σου καὶ ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου λέγοντος »ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«, ἄκουε τοῦ προδρόμου κυρίου, τοῦ ἀγγέλου καταξιωθέντος ὀνομασθῆναι, τοῦ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς λαβόντος πνεῦμα ἅγιον καὶ σκιρτήσαντος τῇ πρὸς Ἐλισάβετ εἰσόδῳ τῆς Μαρίας· ὃς 3

4 Matth. 28, 19 — **11 ff** vgl. Ancoratus c. 17, 4; I 25, 33 ff — **12** vgl. Joh. 14, 28 — **14 ff** vgl. Ancoratus c. 10, 7 f; I 18, 18 ff — **16** vgl. Joh 5, 23 f — **17** vgl. Matth. 11, 27 — **24** Jes. 40, 3 — **25** Mal. 3, 1 — **26** Luk. 1, 15 — **27** Luk. 1, 44

M U

1 ⟨οἱ δύο⟩ *, vgl. Z. 3 | τῷ ... τῷ *] τὸ ... τὸ M U **2** τὸν[1] < M **4** ⟨φησί⟩ * **5** τὸ < M | τοῦ[2] < M | τοῦ[3] < M **6** μέσον? * | συνδέσμων] ἄρθρων U | τουτέστιν < U **7** τοῦ + τοῦ καὶ τοῦ U | ματαίως] Ματθαῖος U | συναλειφὴν M συναλιφὴν U **8** ⟨τίθεται⟩ * **12** δοξάζοντος αὐτὸν *] δογματιζόμενος M U **13** ⟨ἴσην⟩ * **14** ⟨τὸν⟩ * **15** πως *] ὡς M U **19** ἀεὶ ὁ — εἰμι < U **21** τὸ ὄμμα U **22** ἀβλέπτης M **27** πρὸς Ἐλισάβετ < U | ὃς] ὡς M

ἔγνω ἔτι ἐν κοιλίᾳ ὑπάρχων εἴσοδον τοῦ ἰδίου δεσπότου καὶ ἐσκίρτα· ᾧ ἐδόθη τὸ μήνυμα τοῦ προκηρύγματος | καὶ ἡ ἑτοιμασία τῆς ὁδοῦ D 577
τοῦ κυρίου· πείσθητι αὐτῷ, καὶ οὐ διαπέσοις ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων πρῶτον μέν, τὸν δεσπό- 4
την ἑαυτοῦ ἐπιγνούς, ὅτι »ἐγὼ σοῦ χρείαν ἔχω καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με«, καὶ τοῦ σωτῆρος λέγοντος »ἄφες ἄρτι, ὅπως πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη«, καὶ αὐτοῦ βαπτισθέντος ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὡς φησι τὸ θεῖον εὐαγγέ- 5
λιον, [ὅτι] »ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων ὅτι ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ τεθέαμαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς κατερχόμενον καὶ ἐρχόμενον ἐπ᾽ αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν ηὐδόκησα«. ἄνω ἦν ὁ πατήρ, ᾧ φιλόνεικε, 6
ἄνωθεν ἡ φωνὴ ἤρχετο. εἰ τοίνυν ἄνωθεν ἡ φωνή, διάκρινόν μοι τὴν παραπεποιημένην σου διάνοιαν. τίνι ὁ πατὴρ ἔλεγεν | »οὗτός ἐστιν P 517
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν ηὐδόκησα«; καὶ τίς ἦν οὗτος; διὰ τί 7
δὲ ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελήλυθε, καίτοι γε σῶμα μὴ φορέσαν, τὸ πνεῦμα; ὁ γὰρ μονογενὴς μόνος ⟨σῶμα⟩ ἐνεδύσατο καὶ τελείως ἐνηνθρώπησεν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, οὐκ 8
ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ ἑαυτῷ ἀναπλασάμενος ὁ ἀρχιτέχνας λόγος σῶμα ἀπὸ Μαρίας καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν καὶ νοῦν καὶ εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος, πάντα τελείως ἀναδεξάμενος καὶ συνενώσας τῇ ἑαυτοῦ θεό|τητι, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ οἰκήσας, (μὴ γένοιτο), αὐτὸς Ö 216
δὲ ὁ ἅγιος Λόγος, θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας.

6. Τὸ δὲ πνεῦμα τίνι τῷ λόγῳ ἐν εἴδει περιστερᾶς φαίνεται; ἀλλ᾽ 6, 1
ὅπως πείσῃ σε μὴ βλασφημεῖν, ὦ ἐθελόσοφε καὶ μηδὲν ὀρθὸν διανοούμενε, ἵνα μὴ νομίσῃς τὸ πνεῦμα συναλοιφὴν εἶναι πατρὶ ἢ υἱῷ. διὰ τοῦτο, καίπερ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος σῶμα μὴ φορέσαντος, 2
ἐν εἴδει περιστερᾶς σχηματίζεται, ὅπως δείξῃ σου καὶ ἐλέγξῃ σου τὴν πλάνην, ὅτι ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ πνεῦμα καθ᾽ ἑαυτὸ καὶ ἐνυπόστατος ὁ πατὴρ καὶ ἐνυ|πόστατος ὁ μονογενής, ἀλλ᾽ οὐ διαιρουμένης τῆς D 578
θεότητος οὔτε ὑποβεβηκυίας τῆς ἑαυτῆς δόξης. καὶ ὁρᾷς πῶς ἡ τριὰς 3

2 vgl. Luk. 1, 76 — **5** Matth. 3, 14 — **6** Matth. 3, 15 — **8—11** Joh. 1, 32; Matth. 3, 16f — **11ff** vgl. Ancoratus c. 81, 7; I 102, 6ff — **13** Matth. 3, 17

M U

3 *τοῦ*[1] < M **8** [*ὅτι*] * **15** *περιστερᾶς* + *τὸ πνεῦμα* U **16** *πνεῦμα* + *τὸ ἅγιον* U | ⟨*σῶμα*⟩ * **21** *αὐτοῦ* M **22** *ὁ* < M | *θεὸς λόγος*] *ὁ θεὸς* U | *ἐνανθρωπήσας* *] *ἐνηνθρώπησε* M U **24** *ὀρθὸν* < U **24f** *διανοούμενος* M **25** *συναλειφῆ* M *συναλιφὴν* U **26** *τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου* U **27** vor *ἐν εἴδει* + *καὶ* M

ἀριθμεῖται, πατρὸς ἄνωθεν βοῶντος, υἱοῦ δὲ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου, πνεύματος δὲ ἁγίου ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπιφοιτῶντος; λέγε 4
δέ μοι τίς ἐστιν ὁ εἰρηκώς »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησαα, ὃν ᾑρέτισεν ἡ ψυχή μου· θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ· οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κραυγάσει οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ· κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν« καὶ τὰ ἑξῆς. μὴ δὴ ταῦτα δυνατὰ ἔχειν 5
ἔμφασιν τριάδος, ὦ φιλόνεικε; ἆρα περὶ ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ τὰ τοσαῦτα ἐν τῷ προφήτῃ διεξῆλθε; τίς δέ ἐστι περὶ οὗ γέγραπται »εἶπεν 6
ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου«; καὶ οὐκ εἶπεν »εἴσελθε εἰς ἐμέ«. ἢ πάλιν πῶς λέγει τὸ εὐαγγέλιον »καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν 7
οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς«; | ἢ πάλιν πῶς οὐκ ἔπεισάν σε οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἐν P 518 8
ἐσθήσεσι λευκαῖς πεφηνότες, πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰπόντες »ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντες; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς οὕτως ἐλεύσεται ὡς αὐτὸν εἴδετε ἀναλαμβανόμενον«; τίνα δὲ ἔβλεπεν ὁ μακάριος Στέφανος, ὅτε 9
ἔλεγεν »ἰδού, ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ;« σὺ δέ, ὦ κατὰ πάντα ἰδιῶτα, μὴ νοήσας τὴν φωνὴν τῶν ἁγίων γραφῶν σεαυτὸν μᾶλλον ἔβλαψας καὶ τοὺς σοὶ ὑπακούσαντας, ἐκπεσὼν τῆς ἁγίας πίστεως τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας.

7. Ἔφη γὰρ ὡς ἀληθῶς »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ἐγώ εἰμι ὁ μετὰ 7, 1
ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτε|ρος«. ὡς ἀληθῶς γὰρ οὐκ εἰσὶ D 579 2
πολλοὶ θεοί, ἀλλὰ εἷς θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐ συναλοιφὴ οὖσα ἡ τριὰς οὐδὲ διῃρημένη | Ö 218
τῆς ἑαυτῆς ταυτότητος, ἀλλὰ πατὴρ γεννήσας ἀληθῶς υἱὸν καὶ υἱὸς ἀληθῶς γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἐνυπόστατος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ

3—8 Jes. 42, 1—4; (Matth. 12, 18—20) — **10 ff** vgl. Ancoratus c. 17, 6; I 26, 13 ff — **10** Psal. 109, 1 — **12** vgl. Mark. 16, 19 — **15** Act. 1, 11 — **19** Act. 7, 56 — **24** Jes. 44, 6

M U

1 *πατρὸς* + *δὲ* U **8** *δὴ* < M | *δύναται* U | vor *ἔχειν* + *μὴ* M **9** *αὐτοῦ* U **12** *πῶς* *] *ὡς* MU **15** *εἰπόντες*] *τοὺς εἰπόντας* M **16** *ὁ* < U **19** *ὁρῶ* + *ἐγὼ* U **25** *ἐμοῦ*] *μου* U **26** *ἀλλ'* U **27** *συναλειφῆ* M *συναλιφὴ* U | *ἡ* < M **28** *ἀληθῶς γεννήσας* U **29** *καὶ*[1] < M

πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, ⟨ἐννυπόστατον⟩ ἀεί, »εἷς θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα«. ἄλλης δὲ πάλιν ἕνεκα **3**
οἰκονομίας καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ᾄδεται οὕτως,
ἐπειδὴ πάλαι πολλάκις ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πέφηνεν ἐν
τοῖς προφήταις καὶ κατήγγειλε τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἔσεσθαι, τινὲς
δὲ αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο, προσδοκῶντες ἕτερον ἀντ᾽ αὐτοῦ· καὶ πρὸς **4**
μὲν τοὺς δεισιδαίμονας τῶν εἰδώλων καὶ πολυθεΐαν τῷ κόσμῳ εἰσα-
γηοχότας, ἵνα μὴ ἐκπλαγέντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐκτραπέντες τὰ
εἴδωλα τῶν Ἀμορραίων καὶ Χετταίων καὶ Χαναναίων καὶ Φερεζαίων
καὶ Εὐαίων καὶ Γεργεσαίων καὶ Ἰεβουσαίων καὶ Ἀρουκαίων καὶ Ἀσα-
ναίων προσκυνήσωσιν, ὡς καὶ αὐτοῖς προεφητεύετο. προσεκύνησαν **5**
γὰρ τῷ Βεελφεγὼρ καὶ τῷ Χαμῶς καὶ τῇ Ἀστάρτῃ καὶ τοῖς Μαζου-
ρὼθ καὶ τοῖς Νεασθὼ καὶ τῷ Βααλζεβὰθ καὶ τοῖς λοιποῖς εἰδώλοις
τῶν ἐθνῶν. διὸ καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ
ὁ μετὰ ταῦτα«, ἵνα αὐτοὺς ἀποστρέψῃ τῆς | τῶν ἐθνομύθων πλάνης P 519
τῶν προσκυνούντων τὴν πολυθεΐαν. καὶ ἐπειδὴ ἔμελλον τὴν παρου- **6**
σίαν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ ἀπωθεῖσθαι, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ἔφη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα«, ὁ
πρῶτος ἐν σαρκὶ ἐπιδημήσας καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενος κρῖναι
ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐπὶ τῷ σταυρῷ πεπονθὼς καὶ ταφεὶς καὶ ἀνα-
στάς, ἐν δόξῃ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθείς, | τῇ αὐτοῦ θεό- D 580
τητι εἰς δόξαν δὲ ἐνωθέντι καὶ φαιδρυνθέντι, μηκέτι ὑπὸ ἁφὴν ἐμ-
πίπτοντι νυνί, μηκέτι θανάτου μετέχοντι· »ἀνέστη γὰρ Χριστός«, ὡς
φησιν ἡ γραφή· »θάνατος ⟨γὰρ⟩ αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«, φησὶν ὁ ἀπό-
στολος. καὶ ὅρα πῶς ἡ ἀκρίβεια ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ **7**
ἐκπέσῃ κατὰ θάτερον τῶν τῆς ἀληθείας μερῶν, ἵνα, ὅταν μὲν βου-

2 Jes. 41, 4; 44, 6 — **8 ff** vgl. Deut. 7, 1 — **11 ff** vgl. Num. 25, 3 I Kön. 11, 6. 5 Deut. 12, 3 II Kön. 18, 4 II Kön. 1, 2 — **14** Jes. 41, 4; 44, 6 — **23** vgl. Luk. 24, 6 — **24** Röm. 6, 9

M U

1 *λαμβάνων* M | *⟨ἐννυπόστατον⟩* * **3** *τοῦ* < M **4** *ἐπειδὴ πάλαι* *] *πάλιν ἐπειδὴ* M U | *πάλαι* Öh.] *πάλιν* M U | *ἐν* < U **7 f** *εἰσηγηοχότας* U **13** *βεελζεβὰθ* U **14** *αὐτοῖς*] *αὐτὸς* U | vor *ἐγώ εἰμι* + *ἐγώ εἰμι ὁ ὢν* U **15** *ὁ* < M | *αὐτοῖς* M **17** *ἀποθεῖσθαι* M **21** *ἐν*[2] < M **21 f** *τῇ αὐτοῦ θεότητι* *] *τῆς αὐτοῦ θεότητος* M U **22 f** *ἐνωθέντι .. φαιδρυνθέντι ... ἐμπίπτοντι .. μετέχοντι* *] *ἐνωθέντος . . φαιδρυνθέντος . . . ἐμπίπτοντος ... μετέχοντος* M U **22** vor *μηκέτι* + *καὶ* U **23** vor *Χριστός* + *ὁ* U **24** vor *θάνατος* + *ὁ* M | *⟨γὰρ⟩* * | *κυριεύσει* U **25** *ἀκρίβεια* + *⟨τῆς γραφῆς⟩*? * | vor *ὁδηγεῖ* + *κυριεύει καὶ* U **26** *θατέρων* U

ληθείη ὁ νοῦς πολυθεΐαν ἐξεργάσασθαι, ἀκούσῃ ὅτι »κύριος ὁ θεός
σου κύριος εἷς ἐστιν«· ὅταν δὲ Χριστὸν ἕτερον παρὰ τὸν ἐλθόντα οἱ 8
υἱοὶ Ἰσραὴλ προσδοκήσωσιν, ἀκούσωσιν »ἐγὼ ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ
ταῦτα« καί »ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ«, τὸ ἄλφα τὸ κάτω βλέπον
καὶ τὸ ὦ τὸ ἄνω βλέπον, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον »ὁ καταβὰς
αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριό-
τητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου«. καὶ ἵνα ὅταν ⟨τις⟩ νομίσῃ 9
διὰ τὸ εἰρηκέναι »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα« καί »ἐγώ
εἰμι τὸ ἄλφα καὶ ἐγώ εἰμι τὸ ὦ« καί »κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς
ἐστι« καὶ ὅτι »ἐγώ εἰμι | ὁ ὤν« *, ἵνα μή τις ἀρνήσηται τὸν υἱὸν καὶ Ö 220
τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦτό φησιν »ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί« 10
καί »ἵνα σὲ γινώσκωσι τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας
Ἰησοῦν Χριστόν«· οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἀληθινὸς θεός, ἀλλ' ἵνα
εἰς μίαν ἑνότητα ἀγάγῃ τὴν τῆς τριάδος ὀνομασίαν καὶ ἐκκλείσῃ τὴν
διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολυθεΐας εἰς μίαν θεότητα.

8. Ἐὰν δὲ νομίσῃ ὁ πλανηθεὶς τὴν διάνοιαν Ἄρειος τὸν ἕνα μό- 8, 1
νον λέγεσθαι ἀληθινὸν θεὸν τουτέστι τὸν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν θεὸν
μὲν εἶναι, οὐκ ἀληθινὸν δέ, πάλιν ἑτέρως τὸν τοιοῦτον διελέγχει,
λέγων »ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον
ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον«, περὶ δὲ τοῦ πατρὸς ὅτι »φῶς ὁ θεός«·
καὶ οὐκ εἶπε »φῶς ἀληθινόν«, ἵνα ἐκ τοῦ | »θεὸν ἀληθινόν« καὶ »φῶς 2 D 581
ἀληθινόν« τὴν ἴσην θεότητα πατρὸς πρὸς υἱὸν | καὶ υἱοῦ πρὸς πα- P 520
τέρα νοήσωμεν καὶ * ἀπὸ τοῦ τὸν πατέρα φῶς εἶναι καὶ τὸν υἱὸν
θεὸν εἶναι, μὴ ἐπικεῖσθαι δὲ ἐνταῦθα ἀληθινόν. οὐ γὰρ ἦν χρεία 3
εἰπεῖν, μηδεμιᾶς ἀμφιλογίας οὔσης· ἀπὸ γὰρ τοῦ »θεός« καὶ »φῶς« ἡ
μία τελειότης τῆς αὐτῆς γνησιότητος, πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν καὶ υἱοῦ
πρὸς τὸν πατέρα, σαφῶς ἀπεφάνθη· καὶ διαλέλυταί σου ἡ πᾶσα 4

1 Deut. 6, 4 — **3** Jes. 41, 4; 44, 6 — **4** Apok. 1, 8 — **5** Eph. 4, 10; 1, 21 — **8** Jes. 41, 4; 44, 6 — Apok. 1, 8 — **9** Deut. 6, 4 — **10** Ex. 3, 14 — **11ff** vgl. Ancor. 2, 4ff; I 7, 20ff — **11** Joh. 14, 28 — **12** Joh. 17, 3 — **16ff** vgl. Ancoratus 4, 1ff; I 9, 2ουff Panarion h. 69, 32 — **19** Joh. 8, 12; 1, 9 — **20** I Joh. 1, 5

M U

2 *κύριος* < U | *οἱ* < U **5** *βλέπων* M *βλεπῶν* U **6** *καὶ*[1] < U **7** ⟨*τις*⟩ * **9** *κύριος*[2] < U **10** * etwa ⟨*τὸν πατέρα μόνον εἶναι ἀληθινὸν θεόν, ἡ ἀλήθεια δειχθῇ*⟩ * | *υἱὸν*] *Χριστὸν* M **11** *μείζον* M **12** nach *γινώσκωσι* noch einmal + *σε* U **15** vor *τῶν ἀνθρώπων* + *ἀπὸ* M **16** *Ἄρειος* < M **18** *εἶναι* *] *ὄντα* M U | *ἐλέγχει* U **21** *καὶ*[1] < U | *ἵνα ἐκ τοῦ θεὸν ἀληθινὸν* < M **23** * ⟨*μὴ πλανηθῶμεν*⟩ * **23f** *εἶναι*] *λέγεσθαι*? * **24** vor *ἀληθινὸν* + *ἡ* (!) M **25** *θεοῦ* U **27** *σαφῶς*] *τὸ φῶς* M

τῆς πλάνης φρενοβλάβεια. ἔστι γὰρ πατὴρ πατήρ, ἔστιν υἱὸς υἱός, ἔστιν ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα, τριὰς οὖσα, μία θεότης μία δοξολογία μία κυριότης ⟨εἷς θεός⟩, ᾧ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος πατρὶ ἐν υἱῷ, υἱῷ ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀμήν.

Ταύτην δὲ πάλιν τὴν αἵρεσιν ὥσπερεὶ λίβυν ἢ μόλουρον ἢ ἔλοπα ἢ ἕν τι τῶν ἑρπετῶν τῶν φοβερωτάτων, οὐ μὴν δὲ δυναμένων διὰ δηγμάτων βλάπτειν ἀποσεισάμενοι καὶ δυνάμει τῆς ἁγίας τριάδος καταπεπατηκότες, ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν προβαίνοντες αὐτὸν ἐπικαλεσώμεθα ἀρωγὸν τῆς ἡμετέρας πενίας τε καὶ βραχύτητος, ⟨ὅπως⟩ εἰς τὸ ἀξίως τὰ παρ' ἑκάστη λεγόμενά τε καὶ γινόμενα * καὶ τὴν τούτων ἀντίρρησιν ποιήσασθαι βοηθηθῶμεν.

Κατὰ Ὠριγενιανῶν τῶν πρώτων τῶν καὶ αἰσχρῶν $\overline{μγ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{ξγ}$.

1. Ὠριγένιοί τινες καλοῦνται, οὐ πανταχοῦ δὲ τοῦτο τὸ γένος ὑπάρχει, καθεξῆς δὲ οἶμαι τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ αὕτη ἡ δηλουμένη ⟨ἀνεφύη⟩. καλοῦνται δὲ Ὠριγένιοι, οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίνος ἕνεκα· εἰ ἀπὸ Ὠριγένους τοῦ Ἀδαμαντίου καλουμένου τοῦ συντάκτου ἢ | ἄλλου τινὸς ⟨ἔλαχον τὸ⟩ εἶναι, ἀγνοῶ. ὅμως τοῦτο τὸ D 582 ὄνομα κατειλήφαμεν.

Ἡ αἵρεσις | δέ, ⟨ἥ⟩ παρ' αὐτοῖς νομι[σ]τεύεται, ὥσπερ ἀπεικαζο- Ö 222 μένη τῇ τοῦ Ἐπιφάνους ⟨τοῦ⟩ ἄνω μοι προδεδηλωμένου ἐν ταῖς κατὰ τοὺς Γνωστικοὺς αἱρέσεσι. γραφὰς δὲ οὗτοι ἀναγινώσκουσι διαφόρους καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης. ἀθετοῦσι δὲ γάμον καὶ οὐ παύεται ἀπ' αὐτῶν ἡ λαγνεία. τινὲς δὲ ἔφασαν αὐτὴν περὶ Ῥώμην καὶ Ἀφρι-

17 f *συντάκτου*] vgl. Suidas II 1; 1282, 17 Bernhardy *ὅθεν καὶ Συνταχτικὸς ὠνομάσθη διὰ τὸ πεποιηκέναι πολλὰ βιβλία* u. dazu Hieronymus c. Rufin. I 9; Migne 23, 404 A *pro eruditione qua polles et inclytus συντάκτης in occidente laudaris* — **21** vgl. haer. 32, 3, 2 ff; I 441, 19 ff

M U

2 ἔστιν + τὸ U **3** ⟨εἷς θεός⟩ * | καὶ < U **5** ὥσπερ M **8** πάλιν < U **9** ⟨ὅπως⟩ * **10** ἑκάστης M | * ⟨διηγήσασθαί τε⟩ * **11** βοηθηθῆναι U | Unterschrift κατὰ Σαβελλιανῶν $\overline{μβ}$ ἡ καὶ $\overline{ξβ}$ U **12** Überschrift: κατὰ Ὠριγενιανῶν τῶν πρώτων καὶ τῶν (τῶν καὶ U) αἰσχρῶν $\overline{μγ}$ ἢ καὶ $\overline{ξγ}$ M U **14** καλοῦνται τινὲς U | πανταχοῦ] παντὶ U **16** ⟨ἀνεφύη⟩ * **17** εἰ *] ἢ M U **18** ⟨ἔλαχον τὸ⟩ * **20** ⟨ἥ⟩ * | νομι[σ]τεύεται * **21** ⟨τοῦ⟩ * | ἄνω μοι] ἀνόμου M **24 f** τινὲς — γεγενῆσθαι < U; wohl vom Rand her an die falsche Stelle geratener Satz; hinter κατειλήφαμεν Z. 19 einzuschieben?

κὴν γεγενῆσθαι. μολύνουσι δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν καὶ 4
τὴν ψυχὴν ἐν ἀσελγείᾳ. οἱ μὲν γάρ εἰσι προσχήματι μοναζόντων, αἱ
δὲ σὺν αὐτοῖς οὖσαι | προσχήματι μοναζουσῶν. ἐφθαρμένοι δέ εἰσι P 521
τοῖς σώμασι, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκτελοῦντες, τῷ δὲ ἔργῳ
κεχρημένοι (ἵνα σεμνότερον εἴπω) τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰούδα τοῦ Αὐνᾶν
καλουμένου. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ σώματι μὲν τῇ Θάμαρ συνήπτετο 5
καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξετέλει, εἰς καταβολὴν δὲ σπέρματος κατὰ τὴν
ὑπὸ θεοῦ δοθεῖσαν παιδοποιίαν οὐκ ἐτελεσιούργει, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἠδίκει,
ᾧ τρόπῳ ⟨αὐτὸς⟩ τὸ πονηρὸν εἰργάζετο, οὕτω καὶ οὗτοι κέχρηνται
μὲν ταῖς νομιζομέναις *, τελοῦντες ταύτην τὴν ἀθέμιτον ἐργασίαν.
πεφιλοτίμηται γὰρ παρ' αὐτοῖς οὐχ ἡ ἁγνεία, ἀλλ' ὑποκριτικὴ μὲν 6
ἁγνεία τῷ ὀνόματι καλουμένη, φιλοτίμησις δὲ ἕως τοῦ μὴ ἐγκυμονῆ-
σαι τὴν ὑπὸ τοῦ δοκοῦντος * ἐφθαρμένην γυναῖκα, ἢ κατὰ τὸ μὴ
παραστῆσαι τεκνογονίαν ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὑπὸ
ἀνθρώπων, βουλόμενοι ἐν τιμῇ εἶναι διὰ τὴν νομιζομένην παρ' αὐ-
τοῖς τῆς ἁγνείας ἄσκησιν· ὅμως τοῦτο αὐτῶν ἐστι τὸ ἔργον, ἕτεροι 7
δὲ αὐτὸ τοῦτο φιλοτιμοῦνται τὸ μυσαρὸν ἐπιτελεῖν οὐχὶ διὰ γυναι-
κῶν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τρόποις, ἰδίαις χερσὶ μολυνόμενοι. καὶ ὡσαύ- 8
τως μιμοῦνται τὸν προειρημένον υἱὸν τοῦ Ἰούδα, τὴν γῆν ταῖς ἀθε-
μίτοις αὐτῶν ἐργασίαις καὶ μυσαραῖς σταγόσιν ἐπιμολύνοντες καὶ
ποσὶν ἑαυτῶν | τὰς ῥύσεις ἑαυτῶν ἀνατρίβοντες ἐν τῇ γῇ, ἵνα μὴ D 583
δῆθεν ἁρπαγῶσι τὰ αὐτῶν σπέρματα ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων εἰς
ὑποδοχὴν ἐγκυμονήσεως δαιμόνων.

2. Κέχρηνται δέ, ὡς ἔφην, διαφόροις γραφαῖς παλαιᾶς καὶ καινῆς 2, 1
διαθήκης καὶ ἀποκρύφοις τισί, μάλιστα ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν
Ἀνδρέου καὶ τῶν ἄλλων. ἤδη δὲ κἀκεῖνοι αὐτοὶ ἐκαυχήσαντο πολ-
λάκις πεπαρρησιασμένως τοῦτο ἐπιτελεῖν. κατηγοροῦσι δὲ δῆθεν 2

6 vgl. Gen. 38, 9 — **21f** vgl. haer. 26, 13, 4f; I 293, 1ff — **26** über die Andreasakten vgl. zu haer. 47, 1, 5; II 216, 5

M U

1 αὐτῶν M **3** πεφθαρμένοι U **5** σεμνώτερον U | Αὐάνου M **6** συνῆπτο M **7** σπέρματος *] παιδοποιίας M U **9** ⟨αὐτὸς⟩ * **10** * etwa ⟨μοναζούσαις⟩ * **11** vor ὑποκριτικὴ + ἡ M **13** ὑπὲρ M | * etwa ⟨ἀσκητοῦ⟩ * | ἐφθαρμένην *] ἐφθάρθαι M πεφθάρθαι U | κατὰ] εἰς? * **14** ἢ < M **16** αὐτῶν] αὐτὸ M **17** μυσερὸν M | οὐ M **18** ἑτέροις] ἄλλοις U **19** μιμοῦνται < M **20** μυσεραῖς M **22** δῆθεν < U | ἑαυτῶν U **23** δαιμόνων < U **26f** πολλάκις + ὡς U

τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας κεκτημένων, ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, κρυφῇ ⟨δὲ⟩ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ, ἵνα * μὲν τῇ πονηρίᾳ συνάπτωνται, τῷ δὲ προσχήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σεμνύνωνται. διε- **3**
λέχθησαν δὲ ἡμῖν καί τινες περί τινων προτελευτησάντων καὶ δῆθεν ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, ὡς ἀπὸ τῶν βεβιασμένων ὑπ᾽ αὐτῶν γυναικῶν ἀκηκοότες· ἐν οἷς καὶ | ὄνομα ἐπισκόπου εἰς μέσον ἔφερον, **4** Ö 224
ἐν πόλει μικρᾷ τῆς Παλαιστίνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου κλῆρον ἐπὶ ἱκανοῖς ἔτεσι διοικήσαντος, ἐσχηκότος δὲ τοιαύτας | γυναῖκας ἐξυπηρε- P 522
τουμένας αὐτῷ, φημὶ δὲ συνεισάκτους· ἀλλὰ καὶ ἐξ ὁμολογητῶν αὐτὸν τὸν τοιοῦτον ὄντα οἴδαμεν. ὅμως τοῖς εἰρηκόσι τοῦτο καὶ **5**
ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀκηκοέναι φάσκουσιν οὐ πεπιστεύκαμεν· ἡ γὰρ ἀνάγκη τῆς τῶν εἰρηκότων κακοτροπίας ὑπέβαλλεν ἡμῖν ποτὲ μὲν πιστεύειν, ποτὲ δὲ μὴ πιστεύειν ἐπὶ τῇ τοῦ προειρημένου γέροντος
ἐπισκόπου ⸢μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν κακοφημίᾳ. ἡ γὰρ αἰτία ἡ εἰς **6**
αὐτὸν φθάσασα τοιαύτη τις γέγονεν. ἑάλω τις τοιοῦτος ἐπὶ ἁμαρτίᾳ γυναικὸς καὶ ὡς ἠλέγχετο ὑφ᾽ ἡμῶν, ἀπολογίαν ταύτην ἔφερεν, ὡς τῆς συμφθαρείσης αὐτῷ γυναικός (καίτοι γε ἤδη πεπαλαιωμένης τὸν χρόνον καὶ ἐν ἡλικίᾳ γηραλέᾳ ὑπαρχούσης) εἰπάσης αὐτῷ τὴν τῆς
κακοτροπίας ἐργασίαν, | ὡς χρῆσθαι μὲν αὐτὸν ἐδίδασκεν, ἔξωθεν δὲ D 584
τὰς μυσαρὰς αὐτοῦ ῥοιὰς ἐπὶ γῆς διασκεδάζειν.

3. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τούτων ⸢μυσαρά ἐστιν ἐργασία τὸν νοῦν αὐ- **3**, 1
τῶν ἀπατῶσα καὶ ἐκ διαβόλου τετυφλωμένη. ὧν τὰς μαρτυρίας δι᾽ **2**
ὧν πίπτουσιν εἰς μέσον φέρειν οὐκ ἀναγκαῖον ἥγημαι, ἵνα μὴ δόξωμεν δι᾽ ὧν βουλόμεθα ἀκριβολογεῖν εἰς ἀποτροπίαν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας ἑκάστης αἱρέσεως, εἰς τὸ κακὸν μᾶλλον προτρέπεσθαι τῶν ἀστηρίκτων καὶ χαυνουμένων ἀεὶ τὴν διάνοιαν, τῶν τὸ πονηρὸν ἑαυ-

1 *συνείσακτοι* vgl. haer. 67, 8, 3 haer. 78, 11, 1; dazu H. Achelis, Virgines subintroductae. 1902 A. Jülicher, Arch. f. Rel.wiss. VII 373ff K. Meyer, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1918 S. 362ff — **9** vgl. haer. 47, 3, 1; II 218, 15ff

M U

2 ⟨δὲ⟩ * **3** vor *ἀνθρώπων* + *τελούντων* M; lies vielleicht *ὁρώντων* * | * ⟨τῷ ἔργῳ⟩ * | *μὲν*] *μὴ* M **4** *σεμνύνεσθαι* M **5** *τελευτησάντων* U **6** *καὶ αὐτῶν* *, vgl. Z. 2] *τινῶν* M U | *ἀπὸ* *, vgl. Z. 12] *ὑπὸ* M U **10** *ἐξ ὁμολογητῶν*] *ἐξομολογηκότων* M **11** *αὐτὸν*] *τῶν* U | *τὸν* < M **12** *φασκόντων* M **14** *ἐπὶ τὴν* U **15** *κακοφημίαν* U **20** *αὐτῇ*? * **21** *μυσερὰς* M | *ῥοιὰς* *] *ῥυὰς* M U **22** *μυσερὰ* M **25** *ἀποτροπὴν* U **26** *ἐργασίας*] *ἀσελγείας* U | *εἰς τὸ κακὸν μᾶλλον* < U

τοῖς θηρᾶσθαι ὑπὲρ τὴν ἀγαθότητα ἐπιθυμούντων. εἰς ἀλέξησιν 3
δὲ μᾶλλον τῆς δεινῆς ταύτης καὶ ἑρπετώδους αἱρέσεως ὀλίγα ἀπὸ
πολλῶν παραθήσομαι.

Πόθεν εἰλήφατε, ὦ οὗτοι, τὴν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας ὑμῶν ἐπί- 4
νοιαν; πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι τὸ πᾶν, τίνι οὐ δῆλον ἔσται ὅτι δαι-
μόνων ἐστὶν ἡ ὑμετέρα διδασκαλία, ἠπατημένων δὲ τὸν νοῦν καὶ
ἐφθαρμένων ἡ ἐπινενοημένη κακομηχανία; εἰ γὰρ ὅλως πονηρὸν τὸ 5
κυΐσκειν, οὐκ ἄρα διὰ τὸ τεκνογονεῖν ἀλλὰ διὰ τὸ συνάπτεσθαι σώ-
ματι· πῶς οὖν ἡττημένοι ἡδονῇ συνάπτεσθε σώματι; καὶ εἰ οὐ 6
πονηρὸν τὸ συναφθῆναι σώματι, οὐδὲ πονηρὸν τὸ συναφθέντα τελε-
σιουργεῖν τὸ γεγενημένον. ἢ γὰρ ἀποταξάμενον ⟨δεῖ⟩ ἄνθρωπον μὴ
γεωργεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ὡς »ὁ Ἄβελ ἦν ποιμὴν προβάτων, Κάϊν
δὲ ἐργαζόμενος τὴν γῆν«. εἰ δὲ γεωργεῖ | τις τὴν γῆν, ὡς ὁ Νῶε, ὃς 7 P523
»ἐγένετο ἀνὴρ γεωργὸς καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα«, οὐκ ἐφύτευσεν,
ἵνα βότρυν | μὴ ἐνέγκῃ, ἀλλ᾽ ἐφύτευσε »καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ καρποῦ αὐ- Ö226
τοῦ καὶ ἐμεθύσθη«, ὡς γέγραπται. ⟨ἐξ⟩ὴν δὲ συγγνώμην τῷ γέροντι 8
ἀπονεῖμαι· εὐάρεστος γὰρ τῷ θεῷ ὑπάρχων οὐ διὰ ἀσωτίαν τὴν
μέθην ὑπέστη, ἀλλὰ λύπῃ φερόμενος τάχα ἐκεκάρωτο καὶ μὴ φέρων
ἐξ ἀμφοτέρων διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ γηραλέον ἀσθενείᾳ ὑπέπεσεν, οὐχ
ἵνα | χλευασθῇ ὑπὸ τοῦ τέκνου. ὁ δὲ καταγελάσας ἑαυτῷ εἵληφε τὴν 9 D585
κατάραν, ἵνα κολάζωνται οἱ ἐνσκήπτοντες τοῖς πατράσιν αὐτῶν ὕβριν
καὶ οἱ ἐν ἡμῖν διαλογισμοὶ ἐπεγειρόμενοι κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως
καὶ καλῶς τεταγμένης διατάξεως.

4. Εἰ γὰρ καὶ οὐ δεδόξασται ὁ γάμος ὡς ἡ παρθενία, ὑπὲρ αὐτὸν 4, 1
δὲ ὑπάρχει ἡ παρθενία (παρθενία δὲ ἀληθεύουσα ἔνδοξος καὶ ἐνάρετος
κέκληται, οὐ μεμολυσμένη), καὶ ὁ γάμος δὲ σεμνός, ⟨εἴ τις⟩ εἰς παιδο-
ποιίαν, οὐκ εἰς αἰσχύνην τὰ ἐκ θεοῦ καλῶς κεκτισμένα †ἀπαγορεύει,
ἀλλ᾽ οὔτε ἄλλως μεταχειρίζεται τῆς τοῦ γάμου κοινωνίας τὴν ἐκ θεοῦ

12 Gen. 4, 2 — **14** Gen. 9, 20 — **15** Gen. 9, 21 — **20** vgl. Gen. 9, 22 — **24f** vgl. haer. 48, 9, 4ff; II 231, 10ff

M U

1 *ἀλέξησιν*] *ἔλεγχον* U **4** *ὑμῶν* < U **7** *πεφθαρμένων* U **9** *πῶς οὖν — σώματι* < M **10** *συναφθέντα* < M **11** *γεγενημένον* *] *γεγεννημένον* M U | ⟨*δεῖ*⟩ Corn. **13** *ὃς* *] *ὅτι* M U **14** *ἀμπελῶνα* + *οὐκ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα* U **16** ⟨*ἐξ*⟩*ὴν* * **19** *διὰ* + ⟨*τε*⟩? * **20** *τοῦ* < U **21** *κωλάζονται* M | *αὐτῶν* < U **22** *ἡμῖν* *] *ὑμῖν* M U **25** *ἀληθεύουσα* + ⟨*μόνον*⟩? * **26** *καὶ ὁ γάμος δὲ σεμνός* *] *καὶ ὁ σεμνὸς δὲ γάμος* M U | ⟨*εἴ τις*⟩ * **27** *κεκτημένα* M | † *ἀπαγορεύει*] lies etwa *μεθοδεύει* * | *ἀλλὰ* M **28** *τὴν* < M

τεταγμένην ἀγωγήν. παρθενία γάρ ἐστιν ἀληθῶς [ὡς] ἐκείνη ἡ ὑπὸ 2
τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἐπαινουμένη, ὅτι »ἡ παρθένος καὶ ἡ ἄγαμος
μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι
καὶ τῇ ψυχῇ«, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδεμίαν αἰτίαν ἀμπλακημάτων κἂν
ὑπονοηθῆναι ἡ μονότης ἐνδέχεται. ἀλλὰ καὶ * τὸν Ἀβραὰμ οἴδαμεν 3
παιδοποιοῦντα, φίλον δὲ ὄντα τῷ κυρίῳ, Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακὼβ καὶ
τοὺς καθεξῆς· καὶ οὔτε ἑαυτοὺς ἐμόλυναν ἀθεμίτοις πράξεσι, παρ-
απτόμενοι μυσαρῶν καὶ * οὔτε ἀντιθέτως ἔσχον πρὸς τὴν ἐκ θεοῦ
καλῶς τεταγμένην διὰ σεμνοῦ γάμου παιδοποιίαν οὔτε οἱ ἐν αὐτοῖς 4
ἁγνείαν τε καὶ παρθενίαν ἀσκήσαντες παρέφθειραν τὸν ἀγῶνα καὶ
ἑτέρως μετεποιήσαντο, ὡς διὰ κυβείας τὸν ἐνάρετον τῆς ἀθλήσεως
τρόπον ὑποδύντες. καὶ Ἠλίας μὲν παντελῶς ἐν πόλεσι τάχιον οὐκ 5
εἰσῆλθεν οὐδὲ μετὰ γυναικῶν συνόμιλος ἐγίνετο, ἐν δὲ ἐρημίαις δια-
τελῶν ὑπῆρχε καὶ Ἐλισσαῖος καὶ Ἰωάννης καὶ πάντες οἱ τὸν μέγαν
τουτονὶ χαρακτῆρα τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως ⟨ἐνδείξαντες⟩ καλῶς
κατὰ τὴν εὐαγ|γελικὴν διάταξιν τοῦ κυρίου ἑαυτοὺς διὰ βασιλείαν P524
οὐρανῶν εὐνούχισαν.

Καὶ πολλὰ μὲν οὖν ἔχοντες περὶ τούτων λέγειν | καὶ ἐκ πολλῶν 6 D586
συστάσεων τῆς θείας γραφῆς τὴν αὐτῶν δυνάμενοι διελέγξαι διάνοιαν
ὑπὸ | διαβόλου ἐμπαιζομένην, ἀρκούμεθα τοῖς ὀλίγοις τούτοις· ἐπειδὴ 7 Ö228
γὰρ παντὶ σαφές ἐστιν ὅτι οὐ συνέσεως παρ᾽ αὐτοῖς ἡ ἐργασία οὐδὲ
ἐκ θεοῦ ἡ τοιαύτη γνῶσις, ἀλλὰ ⟨ἐκ⟩ δαιμόνων ἐνεργείας ἡ χλεύη
καὶ ἡ πτῶσις αὐτῶν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας γίνεται. καὶ αὐτὴν δὲ 8
παρωσάμενοι, ὥσπερ τὴν δεινὴν σκυτάλην τὴν ἔχιδναν καλουμένην,
οὖσαν μὲν τῷ σώματι βραχεῖαν, τῇ δὲ ἰοβολίᾳ δεινὸν ἆσθμα ἐμπνέου-
σαν καὶ εἰς τοὺς πλησιάζοντας τὴν λύμην ἐμφυσῶσαν, ταύτην συν-
τρίψαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσάμενοι εἰς τὴν
τῆς πάσης πραγματείας ἡμῶν ἐν θεῷ ἐπαγγελίαν.

2 I Kor. 7, 34 — **6** vgl. Jak. 2, 23 — **16** vgl. Matth. 19, 12

M U

1 [ὡς] * **5** *μονητης*(!) M | * etwa ⟨*ἐν γάμῳ χρὴ σεμνόνητα παραφυλάττειν· καὶ γὰρ*⟩ * **8** *μυσερῶν* M | * etwa ⟨*βορβορωδῶν*⟩ Jül. | *ἀντίθετον* M **12** *ὑποδύντες* < U **15** ⟨*ἐνδείξαντες*⟩ * **19** *συστάσεως* M | *δυνάμενοι* < U | *διελέγχουσαν* U **20** *ἐμπαιζομένην*] *ἐμπνεομένην*? * **21** *γὰρ* < U | *πάντη* U **22** ⟨*ἐκ*⟩ * **23** *ταύτην* U **27** *ἀρρωγὸν* U

Κατὰ Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου $\overline{μδ}$*, τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{ξδ}$.

1. *Ὠριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος ἐπικληθείς, καθεξῆς τούτοις ἀκο-* **1, 1**
λουθεῖ. οὗτος παῖς μὲν ἦν Λεωνίδου τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίτου μάρ-
τυρος, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ πλεῖστα διωχθεὶς ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ,
ἀνὴρ ὢν κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν λόγιος καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ
ἀνατεθραμμένος, ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως ἐγνωρίζετο ἐπὶ τῆς
Ἀλεξανδρέων. ἦν γὰρ τῷ γένει μὲν Αἰγύπτιος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ **2**
ἐσχηκὼς τὴν οἴκησιν καὶ ἀνατροφήν, τάχα δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις φοιτή-
σας ἐν τοῖς παιδευτηρίοις χρόνῳ τινί. πολλὰ δὲ λέγεται πεπονθέ- **3**
ναι ὑπὲρ τοῦ ἁγίου λόγου τῆς πίστεως καὶ ὀνόματος Χριστοῦ, τοῦτο
μὲν ἐν τῇ πόλει πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, βασάνοις ἀνηκέ-
στοις ὑποβαλλόμενος. καὶ γὰρ καὶ καιρῷ ποτε, ὡς λόγος, ξυρήσαντες **4**
αὐτὸν οἱ | Ἕλληνες πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ Σαραπείου καλουμένου D587
τεμένους τοῦ αὐτῶν εἰδώλου καθίσαντες αὐτὸν προσέταξαν θαλλοὺς
φοινίκων ἐπιδιδόναι τοῖς ἐπὶ τὸ ἀθεμιτουργεῖν καὶ προσκυνεῖν τῷ
εἰδώλῳ ἀνιοῦσι· τοιοῦτον γὰρ σχῆμα ἐπέχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐ-
τῶν ἱερεῖς. ὁ δὲ λαβὼν | μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ πεπαρρησιασμένῃ τῇ **5** P525
διανοίᾳ, οὐ δείσας οὐδὲ διστάσας ἐβόα λέγων »δεῦτε λάβετε οὐ τὸν
θαλλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλλὸν Χριστοῦ«. καὶ πολλά ἐστιν
ἃ περὶ αὐτὸν ἀνδραγαθήματα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ κατὰ παράδοσιν.

2 über *Ἀδαμάντιος* vgl. unten zu c. 73, 1 — **6 f** die hier vorliegende Verschiebung der Lebenszeit des Origenes ist noch bestimmter ausgesprochen de mens. ac pond. 18, 19; S. 171, 96 Lagarde *ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Δεκίου Ὠριγένης ἐγνωρίζετο, ἀπὸ χρόνων Δεκίου ἀκμάσας ἕως Γαλιηνοῦ καὶ Οὐολουσιανοῦ καὶ ἐπέκεινα* — **8 f** über einen Aufenthalt des Origenes in Athen, der jedoch andern Zwecken galt, vgl. Eusebius h. e. VI 12, 2; S. 586, 19 Schwartz *γενόμενος δὲ τηνικάδε ἐν Ἀθήναις περαίνει μὲν τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ* Hieronymus vir. ill. 54 *cum iam mediae esset aetatis et propter ecclesias Achaiae, quae plurimis heresibus vexabantur, sub testimonio ecclesiasticae epistulae Athenas per Palaestinam pergeret*

M U **2—6** frei wiedergegeben bei Georgios Presbyter Byz. Zeitschr. IX 16, 5ff
5. 9 f Georg. mon. Chron. 457, 18 de Boor

1 Überschrift: *κατὰ Ὠριγένους τοῦ καὶ* (*καὶ* < U) *Ἀδαμαντίου* $\overline{μδ}$ *ἢ καὶ* $\overline{ξδ}$ M U **2** *τοῦτον* U **3** *Λεωνίδους* U **3 f** *τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ μακαρίτου* M *τοῦ μακαρίτου καὶ ἁγίου μάρτυρος* U **5** *τῶν* < M **6** vor *Δεκίου* + *δὲ* M **10** vor *Χριστοῦ* + *τοῦ* U **12** *καὶ*[2] < U **13** *Σεραπίου* U **14** *τεμένους* < U **16** *ἔχουσιν* U **18** *οὐ*] *οὐδὲ* M | *λέγων* hinter *δεῦτε* M **20** *αὐτὸν*] *τὸν ἄνδρα* U

2. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ τὰ τοῦ βραβείου εἰς τέλος. διὰ γὰρ **2, 1**
τὸ ἐξοχώτατον τῆς λογιότητος αὐτοῦ καὶ τῆς προπαιδείας ἐπὶ πλείστῳ
φθόνῳ διεβέβλητο καὶ μᾶλλον τοῦτο παρώξυνε τοὺς κατὰ καιρὸν
τότε τὴν ἐξουσιαστικὴν ἀρχὴν διέποντας. κακομηχανίᾳ γὰρ δια- **2**
βολικῇ ἐπενόησαν οἱ τῆς κακίας ἐργάται αἰσχρότητα τῷ ἀνδρὶ ἐμ-
ποιῆσαι | καὶ τιμωρίαν τοιαύτην ὁρίσαι, εἰς παράχρησιν δὴ τοῦ αὐτοῦ Ö230
σώματος Αἰθίοπα αὐτῷ παρασκευάσαντες. ὁ δὲ μὴ φέρων τὴν το- **3**
σαύτην τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἐπίνοιαν ἔρρηξε φωνήν, τῶν ἀμ-
φοτέρων προτεθέντων αὐτῷ πραγμάτων θῦσαι μᾶλλον ἑλόμενος.
οὐ μὴν δὲ ἑκουσίᾳ γνώμῃ πάλιν τοῦτο ἐπετέλεσεν, ὡς πολὺς ᾄδεται **4**
λόγος· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὅλως καθωμολόγησε τοῦτο πρᾶξαι, βαλόντες ἐπὶ
χεῖρας αὐτοῦ λίβανον εἰς τὴν τοῦ βωμοῦ πυρὰν καθῆκαν. καὶ οὕτως **5**
τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων
ἀπεβλήθη τότε καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξεώθη. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ **6**
δὲ τοῦτο ὑποστὰς καὶ μὴ δυνάμενος τὴν τῶν ὀνειδιζόντων χλεύην
φέρειν ἀνεχώρησε καὶ τὴν Παλαιστινῶν, τούτεστι τῆς Ἰουδαίας κατ-

12 vgl. Photius bibl. 118 *σύνοδος ἀθροίζεται ἐπισκόπων καί τινων πρεσβυτέρων κατὰ Ὠριγένους. ἡ δέ, ὡς ὁ Πάμφιλός φησιν, ψηφίζεται μεταστῆναι μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν Ὠριγένην καὶ μήτε διατρίβειν ἐν αὐτῇ μήτε διδάσκειν, τῆς μέντοι τοῦ πρεσβυτερίου τιμῆς οὐδαμῶς ἀποκεκινῆσθαι· ἀλλ᾽ ὅ γε Δημήτριος ἅμα τισὶν ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις καὶ τῆς ἱερωσύνης ἀπεκήρυξε συνυπογραψάντων καὶ τῇ ἀποφάσει τῶν συμψήφων αὐτῷ γεγενημένων* — **14 ff** vgl. die ähnliche Begründung der Übersiedlung bei Marcion (haer. 42, 1, 7; II 94, 18 ff) u. Theodotus dem Schuster (haer. 54, 1, 4; II 317, 14 ff) — **16** vgl. de mens. ac pond. 18, 21; S. 171, 2 ff Lagarde *ἐλθὼν δὲ* (sc. nach dem Martyrium in Alexandria unter Decius) *εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλθὼν εἰς Τύρον κτἑ.*

M U **3**—S. **405, 12** Georg. mon. Chron. 457, 20 ff de Boor u. Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1281, 20 ff Bernhardy **4 ff** verwertet bei Nemesius de nat. hom. c. 30; Migne 40, 721 B

2 f *ἐπὶ πλεῖστον φθόνον* U **3—7** bei Georg. mon. zusammengezogen *φθόνῳ δὲ διαβληθεὶς πρὸς τοὺς τῆς ἐξουσίας ἄρχοντας, κακομηχανίᾳ διαβολικῆς ἐπινοίας εἰς αἰσχρότατον ἄνδρα φασὶν ἐπινοηθῆναι παρὰ τῶν τῆς κακίας ἐργατῶν. Αἰθίοπα γὰρ αὐτῷ παρεσκεύασαν εἰς παράχρησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ* **4** *γὰρ*] *δὲ* U **5 f** *ἐμποιῆσαι* *] *ἐπινοῆσαι* M U **7** *παρασκευάσαντες* *] *παρασκευάσαι* M U **7 f** *τοσαύτην* < U **8** *τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας*] *βδελυρὰν* Georg. **9—11** *μᾶλλον ἑλόμενος — λόγος ἀλλ᾽* < Georg. **10** *πάλιν*] *μᾶλλον* U **13** *ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων* < Georg. **14** *τότε* < Georg. **14—16** *τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ καταλιπὼν διὰ τὸν ὄνειδον τὴν Ἰουδαίαν κατέλαβεν* Georg. **15** *δὲ* < M

οἰκεῖν γῆν εἵλατο. ἀνελθὼν γοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὡς τοιοῦ- 7
τος ἐξηγητὴς καὶ λόγιος προετρέπετο ἀπὸ τοῦ ἱερατείου ἐπὶ τῆς
ἐκκλησίας εἰπεῖν· φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ πρεσβυτερίου κατηξιῶσθαι τὸ
πρίν, | πρὶν ἢ τοῦ θῦσαι. προτρεπομένων οὖν, ὡς ἔφην, αὐτὸν ἐπὶ 8 D588
τῆς ἐκκλησίας εἰπεῖν καὶ πολλὰ καταναγκασάντων τῶν τὸ τηνικαῦτα ἐν
Ἱεροσολύμοις τὴν ἱερωσύνην τῆς ἁγίας ἐκκλησίας διεπόντων, ἀναστὰς
ἐπὶ πόδας τὸ ῥητὸν μόνον τὸ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἑνάτου
ἐπειπών, τὴν πᾶσαν διαστολὴν παρελθών, ὡς λέγει ὁ ψαλμός, »τῷ 9
δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου
καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου«; πτύξας τὸ
βιβλίον ἐπέδωκε καὶ ἐκάθισε μετὰ κλαυθμοῦ καὶ δακρύων, τῶν πάν-
των ὁμοῦ σὺν αὐτῷ κλαιόντων.

3. Μετὰ χρόνον ἀπ᾽ ἐντεῦθεν προτρεπομένων αὐτὸν πολλῶν καὶ **3**, 1
ἀναγκαζόντων, Ἀμβροσίῳ | τινὶ συντυχὼν τῶν διαφανῶν ἐν αὐλαῖς βα- P526
σιλικαῖς (τινὲς δὲ τοῦτον τὸν Ἀμβρόσιον ἔφασαν οἱ μὲν Μαρκιωνιστήν,
οἱ δὲ Σαβελλιανόν) κατήχησε γοῦν τὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως ἐκ-
κλῖναι καὶ ἀναθεματίσαι καὶ τὴν πίστιν ἀναδέξασθαι τῆς ἁγίας θεοῦ
ἐκκλησίας· ἦν γὰρ τότε ὁ αὐτὸς Ὠριγένης τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς
πίστεως. ὁ δὲ προειρημένος Ἀμβρόσιος ἐπειδὴ ἀπὸ ἄλλης αἱρέσεως 2

8 Psal. 49, 16; vgl. Origenes selbst zu dieser Stelle Sel. in psalmos XII 348 Lommatzsch *ὅτι οὐ δεῖ ἁμαρτάνοντα ἐν διδασκάλου προκαθέζεσθαι τάξει* — **15** anders Eusebius h. e. VI 18, 1; S. 556, 9 Schwartz *Ἀμβρόσιος τὰ τῆς Οὐαλεντίνου φρονῶν αἱρέσεως πρὸς τῆς ὑπὸ Ὠριγένους πρεσβευομένης ἀληθείας ἐλεγχθείς*, dagegen übereinstimmend (viell. weil aus Epiph. schöpfend) Hieronymus de vir. ill. 56 Ambrosius primum Marcionites, dein ab Origene correctus; beides verbunden bei Suidas s. v. *Ὠριγένης* II, 1; 1277, 20f Bernhardy *Ἀμβρόσιος .., ὃς ... ἀπέστη τῆς Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος αἱρέσεως* — **19** vgl. Eusebius h. e. VI 23, 1f; S. 568, 22ff Schwartz *ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ὠριγένει τῶν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνημάτων ἐγίνετο ἀρχή, Ἀμβροσίου παρορμῶντος αὐτὸν μυρίαις ὅσαις οὐ προτροπαῖς ταῖς διὰ λόγων καὶ παρακλήσεσιν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφθονωτάταις τῶν ἐπιτηδείων χορηγίαις. ταχυγράφοι τε γὰρ αὐτῷ πλείους ἢ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρῆσαν ὑπαγορεύοντι, χρόνοις τεταγμένοις ἀλλήλους ἀμείβοντες, βιβλιογράφοι τε οὐχ ἧττους*

M U **4—12** Georg. mon. (stark verkürzt)

1 *καὶ*] ergänze wohl *⟨ἐν ἐκκλησίᾳ γενόμενος⟩* * **2f** *ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εἰπεῖν* Georg.] < M U **4** *προτρεπόμενοι* U | *οὖν* < U **5** *τηνικαῦτα* U **7** *τὸ*[1]] *τὸν* U **8** *εἰπὼν* U **11** *τῶν* < U **13** vor *μετὰ* + *καὶ* U **16** *Σαβέλλιον* M **17** *ἀναλέξασθαι* U **18f** *ἦν γὰρ — πίστεως* < U **19** *πίστεως* *] *ἐκκλησίας* M | *ἄλλης*] *πολλῆς* U

ὑπῆρχε καὶ ⟨οἷα⟩ ἀνὴρ λόγιος καὶ σπουδαῖος περὶ τὰς [θείας] ἀναγνώσεις τῶν θείων γραφῶν, διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις βίβλοις βαθύτητα τῶν νοημάτων ἠξίωσε τὸν αὐτὸν Ὠριγένην φράσαι αὐτῷ. ὁ δὲ βου- 3
λόμενος εἰς ἐκείνου καθῆκον καὶ προτροπὴν πάσης γραφῆς ὡς εἰπεῖν
5 *ἑρμηνεὺς γενέσθαι [καὶ] ἐξηγήσασθαι ἐπετήδευσε καὶ ἐν τῇ Τύρῳ τῆς Φοινίκης, ὡς λόγος ἔχει, εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη *, πολιτείᾳ μὲν ὑπερβαλ-* 4
*λούσῃ καὶ σχολῇ καὶ καμάτῳ *, τοῦ μὲν Ἀμβροσίου τὰ πρὸς τροφὰς αὐτῷ τε καὶ | τοῖς ὀξυγράφοις [καὶ] τοῖς ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ἐπαρ-* Ö 232

ἅμα καὶ κόραις ἐπὶ τὸ καλλιγραφεῖν ἠσκημέναις· ὧν ἁπάντων τὴν δέουσαν τῶν ἐπιτηδείων ἄφθονον περιουσίαν ὁ Ἀμβρόσιος παρεστήσατο· ναὶ μὴν καὶ ἐν τῇ περὶ τὰ θεῖα λόγια ἀσκήσει τε καὶ σπουδῇ προθυμίαν ἄφατον αὐτῷ συνεισέφερεν, ᾗ καὶ μάλιστα αὐτὸν προὔτρεπεν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπομνημάτων σύνταξιν

5 vgl. de mens. ac pond. 18, 21; S. 171, 2ff Lagarde *ἐλθὼν δὲ εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλθὼν εἰς Τύρον ἐπὶ ἔτη κη, ὡς ὁ λόγος ἔχει, τὴν μὲν πολιτείαν ἐνησκεῖτο, τὰς δὲ γραφὰς ἡρμήνευσεν*; darnach Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1279, 14 Bernhardy *πᾶσαν δὲ θείαν γραφὴν ἡρμήνευσεν ἐπὶ ἔτη ιη* (lies wohl *κη*). — Die 28 Jahre als Zeit, über die sich die Auslegungstätigkeit des Origenes erstreckte, enthalten wohl gute geschichtliche Erinnerung. Denn nach dem Ausbruch der decianischen Verfolgung hat Origenes keine Schriften mehr verfaßt; andrerseits unterliegt es keinem Anstand, den Johanneskommentar, mit dem er begann, auf etwa 221 anzusetzen. Der Irrtum des Epiph. liegt freilich darin, daß er den Origenes diese ganze Zeit in Tyrus zubringen läßt. — Der Tod in Tyrus ist außerdem bezeugt durch Hieronymus vir. ill. 54 *mortuus est Tyri, in qua urbe et sepultus est* u. ep. 84, 7, 6'; S. 130, 3f Hilberg *centum et quinquaginta prope anni sunt, ex quo Origenes dormivit Tyri*, sowie durch eine Überlieferung bei Photius cod. 118 *φασὶ δὲ αὐτὸν ὅ τε Πάμφιλος μάρτυς καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, οἵτινες ἀπ' αὐτῶν τῶν ἑωρακότων Ὠριγένην τὰ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἠκριβώσαντο διαβοήτῳ μαρτυρίῳ τοῦ βίου ἐξεληλυθέναι ἐπ' αὐτῆς τῆς Καισαρείας, Δεκίου τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὠμότητα πνέοντος. οἱ δέ φασιν αὐτὸν ἕως Γάλλου καὶ Βολουσιανοῦ διαρκέσαντα καὶ ἑξηκοστὸν ἕνατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα ἐν Τύρῳ καὶ τελευτῆσαι καὶ ταφῇ παραδοθῆναι*, vgl. Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1277, 12 Bernhardy *ἔζησε δὲ ἕως Γάλλου καὶ Βολουσιανοῦ τουτέστιν ἕως ϑ καὶ ξ ἐτῶν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ ἐκοιμήθη ἐν Τύρῳ ἐν ᾗ καὶ ἐτάφη*. Die mittelalterlichen Zeugnisse dafür bei Piper ZKG I 207ff

M U **7**—S. **407, 3** Georg. mon. Chron. 456, 2—6 de Boor u. Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1279, 6ff Bernhardy

1 ⟨οἷα⟩ * | [θείας] * **3** *νοημάτων*] *ῥημάτων* M **5** [*καὶ*] * | *ἐπετήδευον* U **6** * ⟨*διέτριβεν*⟩ * **7** * etwa ⟨*προσέχων*⟩ * | *τροφὴν* U **8** [*καὶ*] *

κοῦντος, χάρτην τε καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀναλωμάτων, καὶ τοῦ Ὠριγένους ἔν τε ἀγρυπνίαις καὶ ἐν σχολῇ μεγίστῃ τὸν κάματον τὸν περὶ τῆς γραφῆς διανύοντος. ὅθεν τὸ πρῶτον | αὐτοῦ ἐπιμελῶς φιλοτιμη- 5 D589

3ff Klarer u. richtiger als unsere Stelle, in der der Name Ἑξαπλᾶ (vgl. S. 408, 7ff) auf die 6 griechischen Übersetzungen bezogen scheint, sind die anderweitigen Angaben des Epiph. de mens. ac pond. 7, 3; S. 159, 6ff Lagarde *τὰς γὰρ ἓξ ἑρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν Ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συντεθεικὼς ἄλλην σελίδα ἀντιπαρέθετο δι' Ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων, Ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων πρὸς κατάληψιν τῶν μὴ εἰδότων Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα εἰς τὸ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν εἰδέναι τῶν Ἑβραϊκῶν λογίων τὴν δύναμιν καὶ οὕτω τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτοῦ Ἑξαπλοῖς ἢ Ὀκταπλοῖς τὰς μὲν δύο Ἑβραϊκὰς σελίδας καὶ τὰς ἓξ τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκ παραλλήλου ἀντιπαραθεὶς μεγάλην ὠφέλειαν γνώσεως ἔδωκε τοῖς φιλοκάλοις* 18, 21ff; S. 171, 5ff *τὰ Ἑξαπλᾶ καὶ τὰς δύο τῶν Ἑβραϊκῶν σελίδας ἄντικρυ ἐκ παραλλήλου μιᾶς ἑρμηνείας πρὸς τὴν ἑτέραν συνέθηκεν, Ἑξαπλᾶ τὰς βίβλους ὀνομάσας .... εὑρὼν δὲ τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης ἐκδόσεως τὰς βίβλους ... ταῖς πρὸ αὐτῶν τέσσαρσιν ἀκολούθως τῇ παραθέσει συνυφήνας τὴν μίαν πέμπτην ὠνόμασεν, ἐπιγράψας διὰ τοῦ πέμπτου στοιχείου τῆς πέμπτης τὸν ἀριθμὸν καὶ δηλώσας τὸ ὄνομα· ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ μετ' αὐτὴν τὸ ἐπίσημον ἐπιγράψας τὸ τῆς ἕκτης ἑρμηνείας ὄνομα ἐδήλωσεν ... Τετραπλᾶ γάρ εἰσι τὰ Ἑλληνικά, ὅταν αἱ τοῦ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ τῶν ἑβδομήκοντα δύο καὶ Θεοδοτίωνος ἑρμηνεῖαι συντεταγμέναι ὦσι· τῶν τεσσάρων δὲ τούτων σελίδων ταῖς δυσὶ ταῖς Ἑβραϊκαῖς συναφθεισῶν Ἑξαπλᾶ καλεῖται· ἐὰν δὲ καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη ἑρμηνεία συναφθῶσιν ἀκολούθως τούτοις Ὀκταπλᾶ καλεῖται ... τὰς δύο Ἑβραϊκὰς πρώτας κειμένας, μετὰ ταύτας δὲ πρώτην τὴν τοῦ Ἀκύλα τεταγμένην, μεθ' ἣν καὶ τὴν τοῦ Συμμάχου, ἔπειτα τὴν τῶν ἑβδομήκοντα δύο, μεθ' ἃς ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος συντέτακται καὶ ἑξῆς ἡ πέμπτη τε καὶ ἕκτη ... Ὠριγένης πυθόμενος τὴν τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἔκδοσιν ἀκριβῆ εἶναι μέσην ταύτην συνέθηκεν, ὅπως τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ἑρμηνείας διελέγχῃ*; beachte auch Panarion haer. 65, 4, 5ff zu Psal. 109, 3 *ὡς οἱ ἑβδομήκοντα ἡρμήνευσαν· ὡς δὲ οἱ ἄλλοι ἐκδόται, Ἀκύλας μὲν ... Σύμμαχος δὲ ... Θεοδοτίων δὲ ... πέμπτη δὲ ἔκδοσις ... ἡ δὲ ἕκτη ἔκδοσις ... ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ* ... (doch beweist diese Stelle nicht sicher, daß Epiph. die Hexapla gesehen hat; Epiph. kann die Angaben auch aus dem Psalmenkommentar geschöpft haben). — Damit in der Hauptsache übereinstimmend Eusebius h. e. VI 16, 4;

M U Georg. mon.

1 *καὶ τοῦ*] *τοῦ δὲ* Georg. **2** *ἀγρυπνίας* + *καὶ πολιτείᾳ ὑπερβαλλούσῃ* Georg. | *ἐν*^{2} < Georg. | *κάματον* hinter *διανύοντος* Georg. **3** *ἐπιμελὲς* M **3f** *φιλοτιμησαμένου* *] *ἐφιλοτιμήσατο* M U

σαμένου συναγαγεῖν τῶν ἓξ ἑρμηνειῶν, Ἀκύλα Συμμάχου τῶν τε ἑβδομήκοντα δύο καὶ Θεοδοτίωνος, πέμπτης τε καὶ ἕκτης ἐκδόσεως 6
⟨τὰς βίβλους ἐξέδωκεν⟩, μετὰ παραθέσεως ἑκάστης λέξεως Ἑβραϊκῆς
καὶ αὐτῶν ὁμοῦ τῶν ⟨Ἑβραϊκῶν⟩ στοιχείων· ἐκ παραλλήλου δὲ ἄν-
τικρυς, δευτέρᾳ σελίδι χρώμενος κατὰ σύνθεσιν Ἑβραϊκῆς μὲν τῆς
λέξεως, δι' Ἑλληνικῶν δὲ [τῶν] γραμμάτων ἑτέραν πάλιν πεποίηκε σύν-
θεσιν· ὡς εἶναι μὲν ταῦτα καὶ καλεῖσθαι Ἑξαπλᾶ, ἐπὶ ⟨δὲ⟩ τὰς Ἑλλη- 7
νικὰς ἑρμηνείας ⟨γενέσθαι⟩ δύο ὁμοῦ παραθέσεις, Ἑβραϊκῆς φύσει
δι' ⟨Ἑβραϊκῶν⟩ στοιχείων καὶ Ἑβραϊκῆς δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων,
ὥστε εἶναι τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην δι' Ἑξαπλῶν καλουμένων
καὶ διὰ τῶν δύο τῶν Ἑβραϊκῶν ῥημάτων.

S. 554, 13 ff Schwartz *ταύτας δὲ ἁπάσας* (sc. *τὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις φερομένας πρωτοτύπους αὐτοῖς Ἑβραίων στοιχείοις γραφάς*, die vier geläufigen Übersetzungen u. die zwei neugefundenen) *ἐπὶ ταὐτὸν συναγαγὼν ... καὶ ἀντιπαραθεὶς ἀλλήλαις μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑβραίων σημειώσεως, τὰ τῶν λεγομένων Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλέλοιπεν, ἰδίως τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἔκδοσιν ἅμα τῇ τῶν ἑβδομήκοντα ἐν τοῖς Τετρασσοῖς ἐπισκευάσας* Rufin ebenda S. 555, 10 ff *ita ut primo omnium Hebraea verba Hebraeicis litteris poneret, secundo in loco per ordinem Graecis litteris e regione Hebraea verba describeret, tertiam Aquilae editionem subiungeret, quartam Symmachi, quintam septuaginta interpretum ... sextam Theodotionis conlocaret. et propter huiuscemodi compositionem exemplaria ipsa nominavit Ἑξαπλᾶ*, i. e. *sextiplici ordine scripta. in psalterio autem et aliis nonnullis interserit aliqua etiam de ceteris istis editionibus, quas quoniam sine nomine auctorum reppererat, sextam et septimam editionem nominavit* Hieronymus in Tit. 3, 9; Migne 26, 595 B *Hexapla ... in quibus et ipsa Hebraea propriis sunt characteribus verba descripta et Graecis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam et Symmachus, LXX quoque et Theodotio suum ordinem tenent. nonnulli vero libri et maxime hi, qui apud Hebraeos versu compositi sunt, tres alias editiones additas habent, quam quintam et sextam et septimam translationem vocant*; dazu Nestle, ZwTheol. 1895 S. 231 ff Mercati in Studi e Testi 5 (1901) S. 47 ff u. Serruys mél. d'archéol. et d'hist. t. 22 (1902)

M U

2 *καὶ* (vor *Θεοδοτίωνος*) < M | *καὶ ἕκτης* < M **3** ⟨*τὰς βίβλους ἐξέδωκεν*⟩ * **4** ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ * **5 f** *Ἑβραϊκῆς μὲν τῆς λέξεως, δι' Ἑλληνικῶν δὲ* [*τῶν*] *γραμμάτων* *] *Ἑβραϊκῇ* (*Ἑβραϊκὴν* U) *μὲν τῇ λέξει, Ἑλληνικῷ δὲ τῷ γράμματι* M U **6 f** *σύνθεσιν*] lies wohl *παράθεσιν* * **7** *καὶ* < M | ⟨*δὲ*⟩ * **8** ⟨*γενέσθαι*⟩ * | vor *Ἑβραϊκῆς* + *τῆς* U **9** *δι'*[1] *μετὰ* M | ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ * | *δι'* ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ — *Ἑλληνικῶν στοιχείων*] *δι' Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν στοιχείων* U

Ταύτην ὁμοῦ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου 8
πεφιλοτίμητο· ἀλλὰ οὐκ εἰς τέλος τὸ κλέος αὐτοῦ ἄσβεστον διήνυσε.
συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πτῶμα. ἐξ αὐτοῦ 9
γὰρ τοῦ σκοποῦ, βουλόμενος μηδὲν τῶν θείων γραφῶν ἐᾶσαι ἀνερ-
μήνευτον, εἰς ἐπαγωγὴν ἑαυτὸν περιέβαλεν ἁμαρτίας καὶ θανάσιμα
ἐξηγήσατο ῥήματα, ἐξ οὗπερ οἱ Ὠριγενιασταὶ καλούμενοι, οὐχ οἱ 10
*πρῶτοι οἱ τὴν αἰσχρουργίαν *· οὐ γὰρ ἔχω περὶ ἐκείνων λέγειν, ὡς*
καὶ ἤδη προεῖπον, εἰ ἐκ τούτου τοῦ Ὠριγένους, τοῦ καὶ Ἀδαμαν|τίου, P527
ἐσχήκασι τὴν ἀρχὴν ἢ ἑτερόν τινα ἀρχηγὸν ἐσχήκασιν, ⟨καὶ αὐτὸν⟩
Ὠριγένην λεγόμενον. φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὠριγένην ἐπινενοηκέ- 11
ναι ⟨τι⟩ ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωμάτιον. οἱ μὲν ⟨γὰρ⟩ λέγουσιν αὐτὸν νεῦρον
ἀποτετμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι μηδὲ ἐν ταῖς κινήσεσι ταῖς
σωματικαῖς φλέγεσθαί τε καὶ πυρπολεῖσθαι. ἄλλοι δὲ οὐχί φασιν, 12
ἀλλ᾽ ἐπενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις καὶ ἀποξηρᾶναι.
ἕτεροι δὲ καὶ ἄλλα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν τολμῶσιν, ὡς ὅτι καὶ βοτά-
νην τινὰ ηὗρεν ἰατρικὴν μνήμης ἕνεκα. καὶ τὰ μὲν ὑπέρογκα περὶ 13
αὐτοῦ λεγόμενα οὐ πάνυ πε|πιστεύκαμεν, ὅμως τὰ λεγόμενα ἐξειπεῖν D590
οὐ παρελίπομεν.

4. *Ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ φῦσα αἵρεσις πρῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων* 4, 1
χώρᾳ ὑπάρχουσα, τὰ νῦν δὲ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις καὶ δο-
κοῦσι | τὸν μονήρη βίον ἀναδεδέχθαι ⟨εὑρίσκεται⟩, παρὰ τοῖς φύσει Ö234

10ff vgl. Eusebius h. e. VI 8, 1ff; S. 534, 14ff Schwartz, auch Hieronymus ep. 84, 8, 1; S. 130, 21 Hilberg *voluptates in tantum fugiit, ut zelo dei, sed non secundum scientiam ferro truncaret genitalia* — **19ff** vgl. Panarion haer. 67, 1, 6 u. 2, 8

M U **1—6** Georg. mon. Chron. 456, 6—8. 15—20 de Boor u. Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1280, 14ff Bernhardy **10—16** ebenda 457, 14—18 de Boor

1f frei bei Georg.: *καὶ πᾶσαν τὴν καλουμένην τῶν ἐξαπλῶν πραγματείαν καὶ τῶν λοιπῶν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου πεφιλοτίμητο* **2** *πεφιλοτίμηται* M | *ἀλλ᾽* M | *ἄσβεστον αὐτοῦ τὸ κλέος* Georg. | *διέμεινε* Georg. **3** *εἰς μέγα πτῶμα*] *δραστήριον πτῶμα ἐξαίσιον* Georg. **3f** *ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ σκοποῦ* < Georg. **4** *βουλόμενος* + *γὰρ* Georg. | *ἐᾶσαι* hinter *μηδὲν* Georg. **7** * etwa *⟨ἐπιτελοῦντες, τὰς προφάσεις ἔλαβον⟩* * **8** *τούτου* < U **9** *⟨καὶ αὐτὸν⟩* * **11** *⟨τι⟩* * | *⟨γὰρ⟩* * | *λέγουσιν αὐτὸν*] *ὅτι* Georg. | *αὐτὸν* < U **12** *παρενοχλεῖσθαι* Georg. **12—14** *μηδὲ ἐν ταῖς — ἐπενόησέ τι*] *οἱ δὲ* Georg. **13** *πυρβολεῖσθαι* U | *φησὶν* M U **15** *ἄλλοι δὲ ἄλλα* Georg. | *ἀναφέρειν τολμῶσιν*] *ἀναφέρουσιν* Georg. **16** *εὗρηκεν* U | *μνήμης ἕνεκα* = *um sein Gedächtnis zu stärken* *ὑπέρογγα* M **19** *φύσασα* M | *ἐν*] *οὖν* M **20** *δὲ* hinter *παρ᾽ αὐτοῖς* M **21** *⟨εὑρίσκεται⟩* * | *παρὰ τοῖς*] *παρ᾽ αὐτοῖς* M

κατὰ τὰς ἐρημίας ἀναχωροῦσί τε καὶ τὴν ἀκτημοσύνην ἑλομένοις· δεινὴ δὲ καὶ αὕτη καὶ πασῶν τῶν παλαιῶν μοχθηροτέρα, ἣ καὶ σὺν ἐκείνοις τὰ ὅμοια φρονοῦσα. κἂν τε γὰρ αἰσχρότητα ἐπιτελεῖν οὐ 2
παρασκευάζῃ τοὺς αὐτῇ μαθητευομένους, ἀλλ᾽ οὖν γε δεινοτέραν
5 αἰσχρότητος † δεινὴν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐνσκήπτει. ἐκ τούτου γὰρ καὶ Ἄρειος τὰς προφάσεις εἴληφε καὶ οἱ καθεξῆς Ἀνόμοιοί τε καὶ οἱ ἄλλοι.

Φάσκει γὰρ οὗτος, τολμήσας δῆθεν περὶ τῶν ἀρχῶν λέγειν, πρῶ- 3
τον μὲν ὅτι ὁ υἱὸς ὁ μονογενὴς ὁρᾶν τὸν πατέρα οὐ δύναται, ἀλλ᾽
10 οὔτε τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δύναται θεάσασθαι, οὔτε μὴν ἄγγελοι τὸ πνεῦμα οὔτε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀγγέλους. καὶ αὕτη πρώτη αὐτοῦ 4
πτῶσις. ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὐ θέλει εἶναι τὸν υἱόν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀλλότριον πατρὸς τοῦτον εἰσηγεῖται, κτιστόν τε ἅμα. βούλεται δὲ ὡς κατὰ χάριν τὸ υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι λέγειν.

5 vgl. haer. 76, 3, 5 u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 3, 3 S. 400, 9 Hilberg *Arrii patrem et aliarum hereseon radicem et parentem laudare non debetis* — **8 ff** vgl. Origenes *περὶ ἀρχῶν* I 1, 8; S. 25, 16 ff Koetschau; dazu Epiphanius Ancoratus 63, 2 ff; I 75, 23 ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 2; S. 401, 5 ff *sicut enim incongruum est dicere, quod possit filius videre patrem, sic inconsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit videre filium*; wiederholt von Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 B Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 489 C *προστέθειται δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἑαυτοῦ ἀσεβείᾳ εἰπὼν μηδὲ τὸν υἱὸν δύνασθαι τὸν πατέρα ἰδεῖν μηδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν υἱόν*; aus Epiph. schöpft Georgius Presb. Byz. Zeitschr. IX 16, 18 ff — **12 ff** vgl. Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 489 C *ὅτι ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσματά εἰσιν* ebenda 528 A *ὅτι μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα εἰπὼν συνηρίθμησε τοῖς ἄλλοις κτίσμασιν*.

M U **5**—S. **411**, **2** Georg. mon. Chron. 456, 20—457, 6 de Boor

1 vor *κατὰ* + *καὶ* M **2** *δὲ*] *τε* U | *ἣ καὶ*] *εἰ καὶ* M **3** *τε* < U **4** *παρασκευάζει* U | *δεινοτέραν*] *δι᾽* U **5** † *δεινὴν*] lies wohl *κακὴν* * | *ἐξ αὐτοῦ* Georg. **6** vor *Ἄρειος* + *ὁ* U | *προφάσεις*] *ἀφορμὰς* Georg. | *ἑξῆς* M **6 f** *ἀνόμοιοί τε* + *ἀνόσιοι* Georg. **7** *οἱ* < U *οἱ λοιποὶ πάντες* Georg. **8** *δῆθεν* < Georg. | *περὶ τῶν ἀρχῶν* *] *κατὰ τὴν ἀρχὴν* M U Georg. | *λέγειν* < Georg. **8 f** *πρῶτον μὲν* < Georg. **9** *ὁ μονογενὴς υἱὸς* Georg. | *ἀλλ᾽* < Georg. **10** *τὸ πνεῦμα* + *τὸ ἅγιον* Georg. | *μὴν* < Georg. | *οἱ ἄγγελοι* Georg. **11 f** *καὶ αὕτη — πτῶσις* < Georg. **12** vor *πτῶσις* + *ἡ* U **12 f** *οὐ θέλει — ἀλλότριον πατρὸς* < U **13 f** *ἀλλὰ παντάπασιν — καλεῖσθαι λέγειν*] *ἀλλὰ κτίσμα καὶ κατὰ χάριν υἱὸν λέγεσθαι* Georg. **14** *ὡς* < M | *τὸ*] *τὸν* U

εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι αὐτοῦ πτώσεις μείζους. τὴν ψυχὴν γὰρ τὴν ἀνθρω- 5
πείαν λέγει προϋπάρχειν, ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι καὶ δυνάμεις ἄνω,
ἐν ἁμαρτίαις δὲ ἁμπλακησάσας καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς τιμωρίαν εἰς
τοῦτο τὸ σῶμα κατακεκλεισμένας. πέμπεσθαι δὲ ἀπὸ θεοῦ ⟨κάτω⟩ 6
πρὸς τιμωρίαν, ὅπως ἐνταῦθα πρώτην κρίσιν ὑποδέξωνται. διόπερ,
φησί, καὶ δέμας κέκληται τὸ σῶμα, διὰ τὸ δεδέσθαι τὴν ψυχὴν ἐν

4ff vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 3ff; S. 401, 7ff Hilberg *illud quoque quis Origene dicente patiatur, quod animae angeli fuerint in caelis et postquam peccaverint in supernis deiectas esse in istum mundum et quasi in tumulos et sepulchra sic in corpora ista relegatas poenas antiquorum luere peccatorum et corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorum? exin veritatem historiae allegoriae depravans mendacio infinita verba multiplicat et simplices quosque varia persuasione subplantans nunc adserit animas iuxta Graecam ἐτυμολογίαν ideirco vocatas, quia de caelestibus ad inferiora venientes calorem pristinum amiserint, nunc corpus hoc ob id iuxta Graecos δέμας i. e. vinculum sive iuxta aliam proprietatem cadaver dici quia animae de caelo ruerint; a plerisque autem secundum variam Graeci sermonis supellectilem corpus σῆμα, hoc est memoriam interpretari, eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulchra et tumuli cadavera mortuorum* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360B); dazu Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 492D 512BC 513BC 530E 536DE *ὅθεν ὁ Πλάτων δέμας τὸ σῶμα καὶ σῆμα ἐκάλεσεν, ὡς οἱονεὶ τῆς ψυχῆς ἐν τούτῳ δεδεμένης καὶ τεθαμμένης* Origenes de princ. II 8, 3; S. 157, 14ff Koetschau *requirendum est, ne forte et nomen animae, quod graece dicitur ψυχή, a refrigiscendo de statu diviniore ac meliore dictum sit et translatum inde, quod ex calore illo naturali et divino refrixisse videatur et ideo in hoc quo nunc est et statu et vocabulo sita sit*; auch Theophilus ep. pasch. von 401 = Hieronymus ep. 96, 15, 1; S. 174, 9f Hilberg *de caelorum mansionibus animae ad inferiora delapsae* ebenda 18, 1; S. 178, 1 *negans subsistere corpora, nisi prius animae in caelo peccaverint et inde praecipitatae quasi quibusdam ergastulis corporum vinctae fuerint* ep. pasch. von 402 = Hieronymus ep. 98, 10, 1; S. 194, 6 Hilberg ebenda 15, 1; S. 199, 15 *animam hominis . . . sic vocatam . . . ex eo quod quae prius mens et sensus erat frigus neglegentiae et infidelitatis adsumpserit* ep. pasch. von 404 = Hieronymus ep. 100, 12, 1ff; S. 225, 6ff

M U Georg. mon. Chron. (bis Z. 2 *προϋπάρχειν*)

1 *εἰσὶ δὲ — μείζους* < Georg. | *εἰσὶ δὲ* < M **1f** *τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ψυχὴν* Georg. **2** *προϋπάρχειν* + *κτὲ τῶν βλασφημιῶν αὐτοῦ* Georg. | *ταύτας*] *τουτους* M **3** *ἀναπλακήσας* M **4** *πεπέμφθαι* U | ⟨*κάτω*⟩ * **5** *πρὸς*] *εἰς* U **6** *δεδέσθαι*] *δέχεσθαι* M

τῷ σώματι· τὴν πάλαι Ἑλλήνων μυθώδη ὑπόνοιαν φανταζόμενος. εἰς
ταῦτα δὲ καὶ ⟨ἄλλους⟩ μύθους ἐκτίθεται. ψυ|χὴν γάρ φησι διὰ τοῦτο κα- P538
λοῦμεν, διὰ τὸ ἄνωθεν ἐψύχθαι. | μαρτυρίας δὲ κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν 7 D591
ἐπιπλάσσεται ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, οὐχ οὕτως ἐχούσας οὐδὲ οὕ-
τως ἐκδεδομένας. τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τὸν προφήτην »πρὶν ἢ τα-
πεινωθῆναί με ἐγὼ ἐπλημμέλησα«, [ἐξ] αὐτῆς, φησί, τῆς ψυχῆς ὁ
λόγος, ὡς ἄνω ἐν οὐρανῷ πλημμελησάσης, πρὶν ἢ ἐν τῷ σώματι
τεταπεινῶσθαι· καὶ τὸ εἰπεῖν »ἐπίστρεψον ἡ ψυχή μου εἰς τὴν ἀνά- 8
παυσίν σου«, ὡς τοῦ ἀνδραγαθήσαντος ἐνταῦθα ἐν ἀγαθοεργίᾳ, ἐπι-
στρέφοντος εἰς τὴν ἄνω ἀνάπαυσιν διὰ τὴν αὐτοῦ τῆς ἐργασίας δι-
καιοπραγίαν. καὶ πολλὰ ἔστιν ἄλλα τοιαῦτα λέγειν. τὸ κατ' εἰκόνα 9
δέ φησιν ἀπολωλεκέναι τὸν Ἀδάμ. ἐντεῦθεν φησὶ καὶ τοὺς χιτῶνας
τοὺς δερματίνους ἐπισημάνασθαι τὴν γραφήν· ὅτι, φησίν, ⟨τό⟩ »ἐποίη-
σεν αὐτοῖς χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς« τὸ σῶμα, φησίν,
ἐστί. καὶ πολλή τίς ἐστι παρ' αὐτῷ ἡ ᾄδομένη χλεύη. τὴν δὲ τῶν 10
νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλλιπῆ ποιεῖται, πῇ μὲν λόγῳ συνιστῶν ταύτην,

3 ff vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 7; S. 402, 16 ff Hilberg *quamquam istiusmodi nugas et deliramenta soleat ille scripturarum interpretatione perversa et aliud significante quam verum est adfirmare dicens: »priusquam a malitia humiliarer, ego deliqui«et illud »revertere anima mea in requiem tuam« nec non et illud »educ de carcere animam meam« et in alio loco »confitebor domino in regione vivorum«*; darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 B vgl. Justinian ep. ad Mennam Mansi IX 529 E — **5** Psal. 118, 67 — **8** Psal. 114, 7 — **11** vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 6, 5; S. 407, 1 ff Hilberg *inter multa enim mala etiam illud ausus est dicere perdidisse imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet*; auch Panarion h. 70, 3, 4 — **12** vgl. unten c. 63, 5 ff; dazu Ancoratus c. 62, 1 f; I 74, 5 ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 2; S. 403, 11 ff Hilberg *praetereo frivolam eius expositionem super tunicis pelliciis, quanto conatu quantisque egerit argumentis, ut tunicas pellicias humana esse corpora crederemus. qui inter multa ait: »numquid coriarius aut scortiarius erat deus ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pellicias Adam et Evae? manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur«.* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 BC) — **13** Gen. 3, 21 — **15** vgl. Ancoratus c. 87, 2; I 107, 19 ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 4; S. 404, 2 ff Hilberg *quis autem patienter ferat Origenem lubricis argu-*

M U

2 ⟨ἄλλους⟩ * **3** πεψύχθαι U **4** ἐπιπλάττεται U **6** [ἐξ] * **7** πλημμελησάσης *] ἐπλημμέλησε M U **13** ⟨τό⟩ * **13 f** φησὶν hinter αὐτοῖς U **15** ἡ < M | δὲ] τε U **16** παριστῶν U

πῆ δὲ ἐξαρνούμενος τελειότατα, ἄλλοτε δὲ καὶ μέρος ἐξ αὐτῆς ἀνίστασθαι ⟨λέγων⟩. ἀλληγορεῖ δὲ λοιπὸν ὅσαπερ δύναται, τόν τε 11
παράδεισον τά τε τούτου ὕδατα καὶ τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τῆς γῆς. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια φλυαρῶν
5 οὐ | διαλείπει. ἤδη δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τὰ τοιαῦτα περὶ Ö 236
αὐτοῦ μνησθέντες διεξεληλύθαμεν.

5. Οὐδὲν δὲ καὶ νῦν λυπήσει αὖθις ἐν τῇ κατ᾽ αὐτὸν αἱρέσει 5, 1
περὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας τε καὶ ὑποθέσεως διηγήσασθαι καὶ ἐξ αὐτῶν
τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ὑποβαλλομένων τὴν ἀνατροπὴν ποιήσασθαι. πολλὴ 2
10 γὰρ ἡ τούτου εἰς ὕστερον γενομένη ἀτοπία καὶ ἐπιτήδευσις παραπεποιημένης ἐννοίας καὶ ἔξω βεβηκυίας τῆς ἀληθείας. ἔδοξε γὰρ 3
κατὰ αἱρέσεων πασῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ λέγειν καὶ ἀνατρέπειν ἑκάστην,
ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς αἵρεσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ταύτην τῷ βίῳ ἐξήμεσε. καὶ πρῶτον | μὲν οὖν τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ ῥηθέντα εἰς ἔλεγχον 4 D 592
15 τῆς αὐτοῦ παραπεποιημένης ἐπιπλάστου ἐννοίας παραθήσομαι, ἔπειτα
δὲ καὶ τὰ κατ᾽ αὐτοῦ ῥηθησόμενα παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑπο-

mentationibus resurrectionem carnis huius negantem, sicut declarat manifestissime in volumine explanationum primi psalmi et in aliis multis locis (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 C) Theophilus ep. pasch. von 401 = Hieronymus ep. 96, 13, 1; S. 172, 8ff Hilberg *nam inter cetera etiam resurrectionem a mortuis, quae spes salutis nostrae est, ita corrumpit et violat, ut audeat dicere corpora nostra rursum corruptioni et morti subiacentia suscitari* ebenda 15, 1; S. 174, 8 Hilberg

2 vgl. Ancoratus c. 54, 2ff; I 63, 10ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 1; S. 404, 5ff Hilberg *aut quis audiat in tertio caelo donantem nobis Origenem paradisum et illum quem scriptura commemorat, de terra ad caelestia transferentem et omnes arbores, quae scribuntur in Genesi allegorice intelligentem, scilicet quod arbores angelicae fortitudines sint*? ebenda 7; S. 405, 12ff *illas vero praestigias quis non statim abiciat atque contemnat dicente Origene de aquis, quae super firmamentum sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdam angelicae potestatis et rursum aquas, quae super terram sunt, hoc est sub firmamento, esse virtutes contrarias i. e. daemones* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 C) — **5** vgl. Ancoratus c. 54, 2ff c. 62, 1ff c. 87, 2ff; I 63, 10ff 74, 5ff 107, 19ff

M U

1 *ἐξ αὐτῶν*? Öh. **2** ⟨*λέγων*⟩ * | *ἅπερ* M **7** *κατ᾽ αὐτὴν* U **8** *αὐτῆς* *] *αὐτοῦ* M U | *αἰτίας τε*] *περιπετείας* U | *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* M U **11** *βεβληκυίας* M **12** *λέγειν* vor *τῶν πρὸ αὐτοῦ* U **13 f** *ἐξέμεσε* U **14** *οὖν* < M **16** *παρὰ* < U

δείξω. καὶ ἔστι τάδε, ὅσαπερ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰσηγήσατο τῷ βίῳ — ἐν πάσῃ γὰρ γραφῇ | ἀεὶ ὀλισθαίνων κατὰ λέξιν ἐν τοῖς P529
ἀναγκαίοις παρέπεσεν. ἐπειδὴ δὲ ὄγκος πολύς ἐστι (λέγεται γὰρ πολλὴν πεποιηκέναι σύνταξιν εἰς ἑκάστην γραφήν, ὡς ἔφην), * οὐ
παρητήσατο εἰπεῖν ἃ αὐτῷ ἔδοξε. καὶ ὅσα μὲν ἐν προσομιλίαις καὶ 6
διὰ τῶν προοιμίων εἰς ἤθη τε καὶ εἰς φύσεις ζῴων τε καὶ τῶν ἄλλων παρ' αὐτοῦ εἴρηται, μέσος φερόμενος πολλάκις χαρίεντα διηγήσατο· ὅσα δὲ εἰς δόγματα ἐδογμάτισε καὶ περὶ πίστεως καὶ μείζονος 7
θεωρίας, τῶν πάντων ἀτοπώτατος τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εὑρίσκεται, πλὴν τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσιν αἰσχρουργιῶν. ἔδοξε γὰρ 8
αὐτὸς καὶ ἀσκητικὸν βίον ἐπανηρῆσθαι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται· διὸ καὶ τὸν θώρακα αὐτοῦ φασί τινες ἀπὸ ὑπερβολῆς πολιτείας, ἀσιτίας τε καὶ ἀποχῆς ἐμψύχων πεπτωκέναι. φέρε δὴ οὖν αὐτὰς 9
τὰς αὐτοῦ λέξεις παραθησόμεθα ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ ⟨μετὰ⟩ καὶ
τῶν ἐν αὐτῷ θεωριῶν, [καὶ] ὧν ἐδογμάτισεν, αὐτοῖς τοῖς λόγοις, ἵνα μή τινες εἴπωσι τὰ κατ' αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα σεσυκοφαντῆσθαι. καὶ οὐχ ὅτι πάντως μόνον ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξέπεσε τῆς ἀλη- 10
θείας, ἀλλὰ ὡς πολλάκις εἶπον, καὶ ἐν ἑκάστῃ ἐξηγήσει. διὰ δὲ τὸν ὄγκον τῆς αὐτοῦ πραγματείας ἀπὸ τοῦ προειρημένου ψαλμοῦ συλλέξαντες ἐνταυθοῖ, ἀπὸ [τῆς] μιᾶς ἢ δύο ἢ τριῶν λέξεων τὸ πᾶν τῆς

3 f vgl. S. 409, 3 f — **11** vgl. S. 406, 3 ff — **12 f** vgl. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1278, 17 *ἐν τούτοις ἐπεκτεινόμενος ἐπί τε ἀγρυπνίᾳ καὶ ἀσιτίᾳ καὶ γυμνότητι ἑαυτὸν ὑπωπιάζων τοσοῦτον κατεδάμασε τὴν ἀκμὴν τοῦ σώματος ὡς ὁρᾶσθαι παντελῶς αὐτὸν ἀπεσκληκέναι· οἴνου γὰρ καὶ ἐλαίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀπεχόμενος ἀνατροπὴν τοῦ θώρακος μεγίστην ὑπέμεινεν*

M U **4—13** Georg. mon. Chron. 457, 7—14 de Boor

3 f *πολλὴν γοῦν πεποίηκε σύνταξιν εἰς ἑκάστην γραφήν, καὶ ὅσα κτέ.* Georg. | **3** *ἐστι* + ⟨*τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων*⟩? vgl. Z. 19 * **4** * etwa ⟨*ἀδύνατον ἅπαντα εἰς μέσον φέρειν· ἀεὶ δὲ ἐξηγούμενος τὴν γραφὴν*⟩ * **5** *ἃ αὐτῷ*] *οὕτως* M | *ἐν* < M **6** *τῶν* < Georg. | *τῶν προοιμίων*] [*τῶν*] *παροιμιῶν*? * **6 f** *τῶν ἄλλων*] *ἀλόγων* Georg. **7** *παρ' αὐτοῦ* < U | *χαριέστατα* M **7 f** *διηγήματα* Georg. **8** *εἰς δόγματα*] *περὶ πίστεως* Georg. **8 f** *καὶ περὶ — θεωρίας* < Georg. **9** *ἀτοπώτατα* U *ἀτοπώτερος* Georg. | *τῶν πρὸ — μετ' αὐτὸν* < Georg. **10** *πλὴν — αἰσχρουργιῶν* < Georg. **10 f** *γὰρ αὐτὸς*] *δὲ αὐτῷ* Georg. **11** *αὐτὸς* < U | *ἀσκητῶν* U **11 f** *ὡς καὶ — διὸ καὶ*] *τοιοῦτον ὡς καὶ* Georg. **12 f** *ἀπὸ ὑπερβολῆς — πεπτωκέναι*] *δι' ὑπερβολὴν ἀσιτίας τε καὶ σκληραγωγίας ἀνατραπῆναι* Georg. **13** *ἀσιτίας* < M **14** ⟨*μετὰ*⟩ * **15** [*καὶ*] * **18** *ἀλλὰ ὡς πολλάκις εἶπον* *] *ὡς πολλάκις εἶπον ἀλλὰ* MU **20** *ἐνταῦθα* U | [*καὶ*] * | *τῆς*] *τὸ* U

περὶ τὴν πίστιν μοχθηρίας αὐτοῦ ἀποκαλύψωμεν κατ᾽ αὐτῶν τε εἰ- 11
πεῖν ἀναγκαίως ἐπιμεληοώμεθα. καὶ ἔστιν εὐθὺς ἑκάστης λέξεως τὸ
ἐδάφιον οὕτως, ὅπως γνῴης, ὦ φιλόκαλε ἀκροατά, ὅτι φανερώτατα
τὸν | υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα ἐδογμάτισε, καὶ ἀπὸ τῆς περὶ | τοῦ υἱοῦ Ö 238
τόλμης γνῷς ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος εἰσηγήσατο. D 593
ἀπ᾽ ἀρχῆς οὖν ἀναλέξωμεν τὸν ψαλμόν, ἕως αὐτῆς τῆς 12
λέξεως, ὡς αὐτὸς Ὠριγένης ἔφη·

Τῶν Ὠριγένους εἰς τὸν ᾱ ψαλμὸν ἀρχή.

6. Κεκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ θεῖοί φασι λόγοι 6, 1
τῇ »κλειδὶ τοῦ Δαυίδ«, τάχα δὲ καὶ σφραγῖδι, περὶ ἧς εἴρηται τό »ἐκτύπωμα
σφραγῖδος, ἁγίασμα κυρίῳ«, τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς
θεοῦ τῇ ἀπὸ τῆς σφραγῖδος δηλουμένῃ. | περὶ μὲν οὖν τοῦ κεκλεῖσθαι 2 P 530
καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων »καὶ
τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ
ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυίδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει καὶ
κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδού, δέδωκα θύραν ἐνώπιόν
σου ἀνεῳγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν«. καὶ μετ᾽ ὀλίγα »καὶ 3
εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον
ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά. καὶ εἶδον ἄλλον
ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον
καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε 4
ἐπὶ τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό.
καὶ ἔκλαιον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό.
καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· μὴ κλαῖε, ἰδού, ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ 5
ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυίδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ σφρα-

10 Jes. 22, 22 — Ex. 28, 32 — **13—17** Apok. 3, 7f — **17—S. 416, 1** Apok. 5, 1—5

M U **9—S. 416, 15** Philocalia S. 36, 25—38, 9 Robinson

1 vor *μοχθηρίας* + *τῆς* U | *ἀποκαλύψαιμ᾽ ἄν* M | *κατ᾽ αὐτῶν*] *καὶ ταὐτὸν* U **2** *ἐπιμεληοόμεθα* U | *λέξεως* < M **3** *γνόης* U **4** *υἱοῦ*] *Χριστοῦ* M **5** *γνώης* U | vor *τὸ πνεῦμα* + *καὶ* U | *κτίσμα κτίσματος*] *κτιστὸν* U | *κτίσματος* + *αὐτὸ* M **8** *ἀρχὴ* < U **9** *θείας* < M **11** *κυρίου* M **12** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* M U Philoc. **14** *γράφων* U **16** *θύραν* hinter *ἐνώπιον σου* Philoc. **19** *ὄπισθεν*] *ἔξωθεν* Philoc. | *ἄλλον* < M U **20** *ἐν* < U **21** *ἐδύνατο* M **23** *καὶ ἔκλαιον — βλέπειν αὐτό* < M **24** *ἐκ* < Philoc. | *ὁ*[2] < Philoc. **25** vor *Δαυίδ* + *τοῦ* M

γῖδας αὐτοῦ«. περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἡσαΐας οὕτως »καὶ 6
ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ
ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμ|ματα, λέγον- D594
τες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ.
καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου
γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο. καὶ ἐρεῖ· οὐκ ἐπίσταμαι γράμ-
ματα«. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ 7
Ἡσαΐου νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολο-
γουμένως κἂν παρὰ τοῖς μετρίως ἐπαΐειν λόγων θείων δυναμένοις πε-
πληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν, σκοτεινῶν τε λόγων καὶ ἄλλων
ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξαι 8
βουλόμενος καὶ ὁ σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδὸς οὔσης παρὰ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὑρεῖν τοῦ ἀνοῖξαι, τό
»οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ
εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν«. | Ö240

7. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν προοιμίῳ λέλεκται, εἰς μέγιστον ἀγῶνα καὶ ὁμο- 7, 1
λογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ | τὴν ἕξιν ἡμῶν ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τῆς πολλῆς P531
σου φιλομαθείας καὶ δυσωπουμένοις ὑπὸ τῆς χρηστότητός σου καὶ τῆς
μετριότητος, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, κατελθεῖν. καὶ ὅτι γε ἐπὶ πολὺ ἀναδυόμενόν 2
με, διὰ τὸ εἰδέναι τὸν κίνδυνον οὐ μόνον τοῦ λέγειν περὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ
πολλῷ πλέον τοῦ γράφειν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλιπεῖν, παντοδαπῶς
κατεπάδων φιλικῶς καὶ κατὰ προτροπὴν θεότητος εἰς τοῦτο ἤγαγές [με],
μάρτυς ἔσῃ μοι πρὸς θεὸν μεθ' ὅλου τοῦ βίου καὶ περὶ τῶν ὑπηγορευμέ-
νων ἐξεταζομένῳ, ποίᾳ τε προθέσει τοῦτο γεγένηται. καὶ πῇ μὲν ἐπι- 3
τυγχάνομεν, πῇ δὲ ἤτοι βιαζόμεθα βιαιότερον ἢ * δοκοῦμεν * τι λέγειν.
ἐξιχνεύσαμεν δὲ τὸ γεγραμμένον, οὐ καταφρονοῦντες τοῦ »ὅτε λέγεις περὶ
θεοῦ, κρίνῃ ὑπὸ θεοῦ« καλῶς εἰρημένου, καὶ τοῦ »περὶ θεοῦ καὶ τἀληθῆ
λέγειν κίνδυνος οὐ μικρός«. | ἀξιοῦμεν τοίνυν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς θεοῦ 4 D595
καλὸν εἶναι δύναται καὶ μάλιστα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως τῷ
θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως γενητοῦ

1—7 Jes. 20, 11f — **14** Luk. 11, 52

M U Philoc. (bis Z. 15)

2 *ταῦτα πάντα* U **3** *δ* < M **5** *μὴ* ausradiert U **6** *καὶ ἐρεῖ αὐτῷ — τοῖτο* < U **9** *κἂν*] *καὶ* U *κἂν* vor *μετρίως* Philoc. **14** vor *αὐτοὶ* + *καὶ* M **19** *ἐπὶ πλεῖον* U **22** *προκοπὴν* U | [*με*] * **23** *ἔσο* U **24** *ἐξεταζομένων* M **24f** *ἐντυγχάνομεν* U **25** * ⟨*ἄλλως*⟩ * | * etwa ⟨*τολμηρότερον*⟩ * **27** *καὶ τοῦ*] *καὶ τὸ* U **29f** *τῷ πατρὶ τῶν ὅλων θεῷ* U

θεοῦ προσιὼν αἰτήσῃς δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν, ἐπεὶ κεῖται τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγελία τοῦ εὑρίσκειν· τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζητοῦντας λογιζομένων παρὰ θεῷ τῶν οὐχ ὁδῷ ἐπὶ τοῦτο προϊόντων.

Ἕως ὧδε τὰ ἀπὸ Ὠριγένους.

8. Ἀρχὴ δέ μοι λέγειν πρὸς τὸν κομπώδη καὶ δοκήσει σοφὸν καὶ 8, 1
ἐρευνητὴν τῶν ἀνερευνήτων καὶ ἐκβιβαστὴν τῶν ἐπουρανίων τουτονί, τὸν φλυαρίας ἐμπλήσαντα τὸν βίον, ὡς καὶ ὁ κρείττων ἡμῶν κατ᾽ αὐτοῦ εἴρηκε, πρῶτον περὶ γενητοῦ θεοῦ. | καὶ ὅτι μὲν ὁμο- 2
λεξίαι τε καὶ ὁμωνυμίαι πολλαὶ ἐν τῷ βίῳ εἰσίν, παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. καὶ εἰ μὲν ὑπὸ ἄλλου ἡ λέξις ἐλέγετο, ἦν εἰπεῖν ὅτι κατὰ 3
ὀρθὴν διάνοιαν καὶ τοῦτο εἴρηται· ὁπότε δὲ ἐν πολλοῖς τόποις εὕραμεν αὐτὸν κακῶς τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπαλλοτριοῦντα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός τε καὶ οὐσίας, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τούτου χάριν τῷ γενητὸν θεὸν εἰρηκέναι αὐτὸν σαφές ἐστιν ὅτι κτιστὸν ὁρίζεται.

Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς | βούλονται σοφίζεσθαι καὶ λέγειν ἴσον τὸ 4 Ö242
γενητὸν εἶναι τῷ γεννητῷ, | οὐ παραδεκτέον ⟨τοῦτο⟩· * [δὲ] ἐπὶ θεοῦ P532
λέγειν ἀλλ᾽ ἢ ἐπὶ τὰ κτίσματα μόνον. ἕτερον γάρ ἐστι γενητὸν καὶ ἕτερόν ἐστι γεννητόν. εἰς τὸ γοῦν παρ᾽ αὐτῷ ῥηθὲν κτιστὸν ἤτοι 5
γενητὸν θεόν, πρῶτον ἐρωτῶμεν· ποίοις τρόποις ἔκτισται ὁ παρὰ σοῦ διὰ τῆς λέξεως ταύτης τιμώμενος θεός, πῶς δέ ἐστι προσκυνητός, εἰ ἔστι ποιητός; ἄφελε γὰρ τὴν μέμψιν τὴν παρὰ τῷ ἁγίῳ 6
ἀποστόλῳ ἐπὶ τοῖς τὴν κτίσιν θεολογοῦσι | καὶ ἐπίδος μοι θεὸν προσ- D596
κυνούμενον κτιστὸν κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, τὴν μὴ τῇ κτίσει προσ-

1 vgl. Matth. 7, 7 — **7** wer? Unten c. 67 heißt Methodius *ὁ καλλίων ἡμῶν*; vgl. auch S. 420, 22 — **21 ff** vgl. Ancoratus c. 50, 4; I 59, 22 ff — **23** vgl. Röm. 1, 25

M U

1 *προσιέναι* U | *αἰτήσεις* M | *ἐπεὶ κεῖται*] *ἐπίκειται γὰρ* U **5** *καμπώδη* M | *δοκήσει σοφὸν*] *δοκησίσοφον* Dind.; aber *δοκησίσοφος* ist noch nirgends sicher als echte Form nachgewiesen **7** *φλυαρία* M **8 f** *ὁμολεξίαι*] *ὁμοδοξίαι* M **9** *πολλαὶ ἐν*] *πολλὰ ἦν* M | *βίῳ*] *βιβλίῳ* M | *παντί τῳ*] *πάντη τοῦτο* U **11 f** *εὕρομεν* U **12** *κακῶς* < U **13** *δὲ*] *τε* U | *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* U **14** *τῷ* Dind. Öh.] *τὸ* M U **17** ⟨*τοῦτο*⟩ * | * ergänze etwa ⟨*τὸ μὲν γὰρ χρὴ μόνον ἐπὶ θεοῦ λέγειν, τὸ δὲ οὐκ ἐνδέχεται*⟩ * | [*δὲ*] * **18** *γενητὸν*] *γεννητὸν* M **19** *ἐστι* < U | *γεννητὸν*] *ἀγέννητον* M | *εἰς* *] *ἢ* M < U | *κτιστὸν* < U **20 f** *παρὰ σοὶ* U **21** *ἐστι*] *ἔτι* U **21 f** *προσκυνητὸς* + *ἔσται* U **22** *ἔστι*] *ἔσται* U **23** *καὶ* < M | *ἐπίδος*] *ἐπεὶ δὸς* M **24** *μὴ τῇ*] *μηκέτι* U

κυνοῦσαν ἀλλὰ τῷ κτίσαντι, καὶ ἔσται παρὰ σοὶ εὔλογος ἡ τοῦ πεπλανημένου σου λόγου ἀπὸ τῆς τῶν πατέρων εὐσεβείας ἀκολουθία. ἀλλὰ οὐ μὴν δύνασαι τοῦτο παραστῆσαι. εἰ δὲ καὶ ἑτόλμας ἀποσυλῆσαί ποθεν καὶ βιάσασθαι, οὐδὲ ἐν τούτῳ τὸν εὔλογον λογισμὸν τῶν θεοσεβῶν παρεκτρέπειν εἰς τοσαύτην φαυλότητα δυνήσῃ, ὦ θεήλατε. ἀντιμάχεται γάρ σοι καὶ τὸ φρόνημα καὶ ὁ λόγος. πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν οὐ προσκυνητόν, ὡς ἔφην. εἰ δὲ ὅλως προσκυνητόν, πολλῶν ἄλλων ὑπαρχόντων κτιστῶν οὐδὲν ἂν διοίσει τὸ καὶ ἡμᾶς μετὰ τοῦ ἑνὸς κτιστοῦ τὰ ὅλα προσκυνεῖν, σύνδουλα ὄντα καὶ τῇ αὐτῇ ἀγωγῇ τῆς ὀνομασίας ὑποπεπτωκότα. 7 8

9. Ἴδωμεν δὲ διὰ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, δι' ὧν τὴν πᾶσαν ἡμῶν ζωὴν ᾠκονόμησεν ἐλθὼν ὁ θεὸς Λόγος, εἴ που εἴρηκεν ὁ Χριστός »ὁ θεός με ἔκτισεν« ἢ »ὁ πατήρ μου ἔκτισέ με«. ἴδωμεν δὲ εἰ καὶ ὁ πατὴρ ἀπεφήνατο ἐν ἑνὶ τῶν εὐαγγελίων ὅτι »ἔκτισα τὸν υἱὸν καὶ ἀπέσταλκα ὑμῖν«. ἀλλὰ περὶ τούτου ἕως ὧδε τὰ νῦν ἐχέτω. περὶ γὰρ μαρτυριῶν πολλάκις κατὰ τῶν τὸ κτίσμα παρεισαγόντων πολλὰ ἐξεθέμεθα. οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἐν τῷ παρόντι δεῖξαι τὸ εὔληπτον τοῦ λόγου καὶ εἰπεῖν πρὸς τοῦτον τὸν ἐθελόσοφον· πῶς δύναται κτιστὸς εἶναι, ὦ οὗτος, ὁ λέγων »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν;« πῶς δὲ δύναται ἀλλοῖος εἶναι ὁ τὴν ἴσην τιμὴν πρὸς τὸν πατέρα ἔχων; »οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός« καί »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«. 9, 1 2 3 4

Πάλιν δὲ ὡσαύτως, ὅσα αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως ἀμφιβάλλεται, ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀκολουθίας αὖθις ἐροῦμεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ῥητῶν. ἀπὸ μιᾶς δὲ λέξεως τὸ πᾶν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἀποδείξωμεν καὶ τὸ ἄπιστον τῆς δόξης | τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἀποκαλύψωμεν. εἰ ⟨γὰρ⟩ καὶ διὰ πλάτους αὐτῷ εἴρηται πολλάκις περὶ τούτου καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις | πεφλυάρηται, ὅμως τὴν ἔλεγξιν παραθήσομαι ἀφ' ὧν ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξηγήσατο κατὰ τῶν τὴν ἀνάστασιν τῆς βεβαίας ἐλ- 5 P533 6 D596 Ö245

11 ff vgl. Ancoratus c. 50, 6; I 59, 29 ff — **19** Joh. 14, 10; 10, 30 — **21** Matth. 11, 27 — **22** Joh. 14, 9

M U

3 *μὴν* < M **5** *δυνήσῃ* *] *ἠδύνασο* M < U **6** *σοι καὶ*] *ἔοικε* M **14** *ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* M **16** *κατὰ* *] *περὶ* M U **18** *ἄληπτον* M **19** *ὦ οὗτος εἶναι* U **20** *ἀλλοῖος*] *ἄλλος* U **21** *πρὸς τὸν πατέρα*] *πρὸς πατρὸς* U **22** *καὶ* + *τὸ* U **26** *ἀποδείξομεν* U **27** *ἀποκαλύψομεν* U | ⟨*γὰρ*⟩ *

πίδος ἡμῶν πεπιστευκότων. 10. Καὶ ἔστιν οὕτως· λέγει »διὰ τοῦτο **10, 1**
οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει«. εἶτα (ὡς ἔθος ἐστὶν αὐτῷ
ἀπὸ τῶν ἐκδόσεων φαντάζειν)· ὁμοίως, φησί, Θεοδοτίων Ἀκύλας
Σύμμαχος. εἶτα ἐπιφέρει κατὰ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας σκωπτωδῶς·
Ἐντεῦθεν, φησίν, οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι νομί- **2**
ζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξεσθαι καὶ τῆς θείας κρίσεως
μὴ καταξιοῦσθαι· τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φαν-
ταζόμενοι, οὐ πάνυ σαφηνίζοντες. κἂν γὰρ δοκῶσι περὶ τούτων ἀποφαί- **3**
νεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον σῴζειν οὐ δυνα-
μένους, μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον. ἐὰν **4**
οὖν πυνθανώμεθα αὐτῶν, τίνος ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἀποκρίνονται, φησίν,
ὅτι τῶν σωμάτων ἃ νῦν περικείμεθα. εἶτα προσεπερωτησάντων ἡμῶν·
πότερον τῆς οὐσίας ὅλης ἢ οὐχί, πρὶν βασανίσαι λέγουσιν ὅτι ὅλης. ἐὰν **5**
δὲ προσαπορήσωμεν, συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν καὶ οὐδὲν
περὶ τοῦ ῥευστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν *, ἐξετάζοντες· εἰ συναναστήσονται τὰ
ἀπορρεύσαντα ἐν φλεβοτομίαις αἵματα καὶ αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις σάρκες
καὶ τρίχες πᾶσαι αἱ πώποτε γενόμεναι ἡμῶν ἢ μόναι αἱ ἐπὶ τῷ τέλει πρὸς
τῇ ἐξόδῳ, θλιβόμενοι ὁτὲ μὲν προσκόπτουσι [καὶ] τῇ γινομένῃ ἐξετάσει, **6**

1 Psal. 1, 5

M U **5**—S. **420, 6** aus Methodius wiederholt S. 421, 2—422, 1 (= Method.; dazu der von Bonwetsch in seiner früheren Ausgabe S. 88, 34ff übersetzte slavische Text = Method.slav.); den an unserer Stelle vorliegenden Text hat Epiph. jedoch unmittelbar aus Origenes geschöpft

1 *οὕτως* *] *ὡς* M U | *λέγει* + ⟨*γοῦν*⟩? * **2** *οἱ* < U **4** *σκωπωλῶς* M **5** *φησίν* < Method. **6** *τοὺς ἀσεβεῖς* < U **6f** *καὶ τῆς — καταξιοῦσθαι* < Method. **7f** *καὶ ποταπὴν — σαφηνίζοντες* < Method. **8** *γὰρ* < U | *δοκῶσι*] *προσδοκῶσι* M *δόξωσι* U **9** *ἡ βάσανος*] *ἡ ἀνάστασις* Method.slav. | *διελέγχει* Method.slav. | *τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον* *] *τὸ ἑξῆς ἀκολούθως* M U *τὰ ἑξῆς ἀκολούθως* Method. *das Weitere dem entsprechend* Method.slav. | *οὐ*] *μὴ* Method. **10** *μὴ κεκρατηκότας — τρόπον* < Method. | *τόπων* M **11** *οὖν*] *δὲ* Method. *aber nur* Method.slav. | *αὐτῶν, τίνος*] *αὐτῶν* < M U *τινὸς αὐτῶν* Method.slav. | *ἀποκρίνονται* < Method.slav. | *φησίν* < Method. **12** *ἃ νῦν*] *ὧν* U *ὧν νῦν* Method. **13** *πότερον*] *wieder* Method.slav. | *οὐσίας* + *αὐτῶν* Method.slav. **14f** *καὶ οὐδὲν — ἐξετάζοντες* < Method. **14** [*καὶ*]? * **15** * etwa ⟨*καταλαμβανόντων*⟩ * | *συναναστήσεται* Method. **16** *καὶ*] *ἢ* Method.slav. | *αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις* < Method. **17** *πᾶσαι* < Method. | *αἱ πώποτε γενόμεναι*] *die einstmals ausgefallenen* Method.slav. | *ἡμῶν* < Method. | *ἐπὶ τῷ τέλει* < U Method. **18** *ἐξόδῳ* + *Haare u. Fleisch* Method.slav. | *θλιβόμεναι* Method. (in U) **18**—S. **420, 3** *ὁτὲ μὲν — συναναστήσεσθαι*] *εἰς τὸ τῷ θεῷ* ⟨*ἐξεῖναι* *⟩ *ποιεῖν ὃ βούλεται προστρέχουσιν* Method. *so nehmen sie ihre Zuflucht zu dem Willen u. der Macht Gottes* Method.slav. **18** [*καὶ*] *

οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν, ὁτὲ δὲ δοκοῦντες συγκαταβαίνειν τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶν ἡμῖν συναναστήσεσθαι. οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται 7 D598
τὰ αἵματα αὐτῶν συνάγειν τῷ λόγῳ τὰ πολλάκις ἀπεκκριθέντα τῶν σωμά- P534
των ἡμῶν καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις ⟨εἰς⟩ ἰδρῶτας ἢ οἵαν δήποτε ὕλην, φασὶ τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνίστασθαι σῶμα.

11. *Ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ προειρημένου ἐθελοσόφου ἐπαπορητικὰ* 11, 1
*πρὸς τὴν ἀλήθειαν λεξίδια, ἃ ἀναγκαίως παρεθέμην εἰς παράστασιν τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὸν πάντα νοῦν αὐτοῦ τῆς περὶ ἀναστάσεως ἀπιστίας. καὶ γὰρ καὶ ἄλλα ἔχει μεθ᾽ ἕτερα * πολλὰ ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ ψαλμοῦ ἀκολουθίᾳ. φάσκει γάρ »διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ* 2
ἀσεβεῖς ἐν κρίσει«· ἐντεῦθεν δὲ ἐπιλαμβάνεται καὶ ἐπέκεινα ⟨κατὰ⟩ τῶν τὴν ἀσφαλῆ ἀνάστασιν ὁριζόντων καὶ τὴν βεβαίαν ἐλπίδα τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως πιστευόντων, ὡς ἀκεραίων ὄντων, πολλὰ
μοχθηρὰ ἐπει|πὼν καὶ σοφιστικήν τινα ὑπόνοιαν ὑφηγησάμενος, οὔτι 3 Ö246
*πιστικόν, ἀλλὰ συλλογιστικὸν πᾶν ὁτιοῦν εἰς καταστροφὴν τῶν αὐτῷ πεισθέντων *, ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἡμῖν συμβαινόντων ἀνατρέψαι ἐπειράθη τῆς αὐτῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τὴν ὁμολογίαν.*

Ἐγὼ δὲ τῶν καλῶς ἤδη κεκμηκότων καὶ δικαιότατα ἀνατρε- 4
ψάντων τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐπινενοημένην ῥητορικὴν κακουργίαν μὴ ἐν τόλμῃ καλλίων βουλόμενος εἶναι, οἷα δὴ βραχὺς ὑπάρχων, ἀρκεσθῆναι ἐνόμισα καλῶς ἔχειν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ὠριγένους εἰρημένοις, ἅτινα ἐνταῦθα κατὰ λέξιν παραθήσομαι. καὶ ἔστι τὰ ὑπὸ Μεθοδίου οὕτως, ὡς καὶ αὐτὸς ἐτάξατο· | D599

11 Psal. 1, 5

M U Method. (bis Z. 6)

2 *τὰς*] *ταῖς* M **3** *ἀναγκάζονται* MU **4** *τὰ αἵματα αὐτῶν*] *τὰ αὐτὰ αἵματα* Method. | *συναγαγεῖν* Method. (in M) | *τὰ πολλάκις ἀπεκκριθέντα*] *ἃ πολλάκις ἀπεκκριθῆναι* (*ἀποκριθῆναι* in U) . . . *συνέβη* Method. | *ἀπεκκριθέντα*] *ἀποκριθέντα* M *ἀποκκριθέντα* U **5 f** *καὶ τὰς — ὕλην* < Method. **5** ⟨*εἰς*⟩ Pet. **6** *τὸ*] *τὰ* U *τῶ* Method. | *ἡμῶν* < Method.slav. | *ἀναστήσεσθαι* Method. **9** *αὐτῶν* U **10** * etwa ⟨*ληρώδη*⟩ * **12** ⟨*κατὰ*⟩ * **17** * etwa ⟨*προφέρων*⟩ * **18** *ἐπειράθη*] *περιθεὶς* M | vor *τῆς αὐτῆς* + *τὴν* M **20** *δικαιώτατα* U **22** *καλλίω* M **23** *μακαριστοῦ* M **24 f** *εἰρημένους* M **25** *τὰ*] *τὸ* M **26** *ἔταξα* M

Τῶν Ὠριγένους ἐπιτομὴ ἐκ τῶν Μεθοδίου.

12. Ἐντεῦθεν οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι νομίζουσι **12, 1**
τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξεσθαι *, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν *.
κἂν γὰρ δοκῶσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει, **2**
τὰ ἑξῆς ἀκολούθως σῴζειν μὴ δυναμένους, *. ἐὰν οὖν πυνθανώμεθα αὐ- **3**
τῶν, τίνος ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἀποκρίνονται ὅτι τῶν σωμάτων ἃ νῦν P 535
περικείμεθα. εἶτα προσεπερωτησάντων ἡμῶν· πότερον τῆς οὐσίας ὅλης ἢ
οὐχί, πρὶν βασανίσαι λέγουσιν ὅτι ὅλης. ἐὰν δὲ προσαπορήσωμεν, συμπερι- **4**
φερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν *, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀπορρεύσαντα ἐν
φλεβοτομίαις αἵματα καὶ σάρκες καὶ τρίχες αἵ πώποτε γενόμεναι ἢ μόναι
αἱ πρὸς τῇ ἐξόδῳ, θλιβόμενοι εἰς τὸ τῷ θεῷ ⟨ἐξεῖναι⟩ ποιεῖν ἃ βούλεται **5**
προστρέχουσιν· οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ αὐτὰ
αἵματα συνάγειν τῷ λόγῳ, ἃ πολλάκις ἀπεκκριθῆναι τῶν σωμάτων ἡμῶν

M U Methodius de resurr. I 20 ff; S. 242, 1 ff Bonwetsch (dazu die deutsche Übersetzung des Slaven in der früheren Methodiusausgabe von Bonwetsch S. 88, 33 ff = S)
2—S. **422, 1** = S. 419, 5—420, 6 (= Epiph.[1])

2 *ἐντεῦθεν* + *φησίν* Epiph.[1] **3** *τοὺς ἀσεβεῖς* < Epiph.[1] (U) | * ⟨*καὶ τῆς θείας κρίσεως μὴ καταξιοῦσθαι*⟩ Epiph.[1] | * ⟨*καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ σαφηνίζοντες*⟩ Epiph.[1] **4** *δοκοῦσι* U *προσδοκῶσι* u. *δόξωσι* Epiph.[1] | *βάσανος*] *die Auferstehung* S | *διελέγχει* M (χ auf Rasur) Epiph.[1] **5** *τὰ ἑξῆς ἀκολούθως*] *das Weitere dem entsprechend* S *τὸ ἑξῆς ἀκολούθως* Epiph.[1]; lies wohl *τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον* * | *μὴ*] *οὐ* Epiph.[1] | * ⟨*μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον*⟩ Epiph.[1] | *οὖν*] *δὲ* M *aber nun* S **5f** *αὐτῶν, τίνος*] *αὐτῶν* < Epiph.[1] *τινὸς αὐτῶν* U *einen von ihnen* S **6** *ἀποκρίνονται ὅτι* < S | *ἀποκρίνονται* + *φησίν,* Epiph.[1] | *ἃ*] *ὧν* U | *νῦν* < Epiph.[1] **7** *πότερον*] *wieder* S | *οὐσίας* + *αὐτῶν* M U **9** * ⟨[*καὶ*] *οὐδὲν περὶ τοῦ ῥευστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν* ⟨*καταλαμβανόντων*⟩, *ἐξετάζοντες*⟩ Epiph.[1] | *συναναστήσονται* Epiph.[1] **10** *καὶ*[1]] *ἢ* S | vor *σάρκες* + *αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις* Epiph.[1] | vor *τρίχες* + *αἱ* U | *τρίχες* + *πᾶσαι* Epiph.[1] | *αἱ πώποτε γενόμεναι*] *die einstmals ausgefallenen* S | *γενόμεναι* + *ἡμῶν* Epiph.[1] (U) **11** *αἱ* + *ἐπὶ τῷ τέλει* Epiph.[1] (M) | *ἐξόδῳ* + *Haare u. Fleisch* S | *θλιβόμεναι* U **11f** *εἰς τὸ τῷ θεῷ* ⟨*ἐξεῖναι* *⟩ *ποιεῖν προστρέχουσιν* (*προτρέχουσι* M)] *so nehmen sie ihre Zuflucht zu dem Willen u. der Macht Gottes* S *ὁτὲ μὲν προσκόπτουσι* [*καὶ*] *τῇ γινομένῃ ἐξετάσει, οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν, ὁτὲ δὲ δοκοῦντες συγκαταβαίνειν τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶ ἡμῖν συναναστήσεσθαι* Epiph.[1] (U) **12** *ἀναγκάζονται* Epiph.[1] **12f** *τὰ αὐτὰ αἵματα*] *τὰ αἵματα αὐτῶν* Epiph.[1] **13** *συναγαγεῖν* M **13f** *ἃ ... ἀπεκκριθῆναι ..., συνέβη*] *τὰ ... ἀπεκκριθέντα* Epiph.[1] **13** *ἀποκριθῆναι* U | *ἡμῶν* < S

συνέβη *, φασὶ τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σῶμα. προσηπορήσαμεν 6
δέ, διὰ τὸ τρεπτὴν εἶναι τὴν σωματικὴν φύσιν καὶ τοιαῦτα· ὥσπερ εἰς τὸ
ἡμέτερον σῶμα αἱ τροφαὶ κατατάττονται καὶ μεταβάλλουσι τὰς ὁμοιότητας,
οὕτως καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μεταβάλλονται ἐν τοῖς σαρκοβόροις οἰω- 7
νοῖς καὶ θηρίοις καὶ γίγνεται μέρη τῶν ἐκείνων σωμάτων, καὶ πάλιν
ἐκεῖνα ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων ἐσθιόμενα ἀντιμεταβάλλεται καὶ
γίγνεται ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων σώματα. καὶ τούτου | ἐπὶ πολὺ γι- 8 Ö248
γνομένου ἀνάγκη τὸ αὐτὸ σῶμα πλειόνων ἀνθρώπων πολλάκις γίγνεσθαι
μέρος. τίνος οὖν ἔσται σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει; καὶ οὕτως εἰς βυθὸν ἡμᾶς
φλυαρίας ἀλόγου συμβήσεται ἐμπίπτειν. | D600

13. Καὶ μετὰ ταύτας τὰς ἀπορίας ἐπὶ τὸ πάντα εἶναι δυνατὰ τῷ θεῷ 13, 1
καταφεύγουσι καὶ λέξεις τῶν γραφῶν δυναμένας κατὰ τὴν πρόχειρον ἐκ-
δοχὴν ὑποβάλλειν τὸ νοούμενον αὐτοῖς προφέρονται· οἷον τὴν ἐν τῷ Ἰεζε- 2
κιήλ »καὶ ἐγένετο ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ κυρίου καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι καὶ
ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρωπίνων.
καὶ περιήγαγέ με ἐπ᾽ αὐτὰ κυκλόθεν κύκλῳ· καὶ ἰδού, πολλὰ σφόδρα ἐπὶ
προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ ἰδού, αὐτὰ ξηρὰ λίαν. καὶ εἶπεν πρός με· υἱὲ 3
ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; καὶ εἶπον· κύριε ὁ θεός, σὺ ἐπί-
στασαι ταῦτα. καὶ εἶπε πρός με· προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου· καὶ ἐρεῖς 4
πρὸς αὐτά· τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα, ἀκούσατε λόγον κυρίου. τάδε λέγει
Ἀδωναῖ κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· ἰδού, ἐγὼ εἰσάγω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα
ζωῆς καὶ δώσω ἐφ᾽ ὑμᾶς νεῦρα καὶ ἐπάξω ἐφ᾽ ὑμᾶς σάρκας καὶ ἐκτενῶ
ἐφ᾽ | ὑμᾶς δέρμα καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ᾽ ὑμᾶς καὶ ζήσεσθε, καὶ P536
θήσομαι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος«.
τούτῳ μὲν οὖν ⟨ὡς⟩ πιθανωτέρῳ χρῶνται τῷ ῥητῷ. καὶ ἄλλα δὲ ⟨συλ⟩λέγουσιν 5

14—21 Ezech. 37, 1—6

M U S Epiph.[1] (bis Z. 1 *σῶμα*)

1 * ⟨*καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις* ⟨*εἰς*⟩ *ἱδρῶτας ἢ οἷαν δήποτε ὕλην*⟩ Epiph.[1] | *τὸ*] *τῶ* M *τὰ* Epiph.[1] (U) | *ἡμῶν* < S | *ἀνίστασθαι* Epiph.[1] | *ἠπορήσαμεν* M *προηπορήσαμεν* S **2 f** *εἰς τὸ ἡμέτερον*] *oben gesagt* S **4** vor *ἐν τοῖς* + *καὶ* U **4 f** *οἰωνοῖς καὶ* < S **5** *καὶ*[2] < M U | *γίγνονται* U **6** *ἑτέρων ζῴων ἢ ἀνθρώπων* S | *ἀντιμεταβάλλει* U **7** *γίνεται* M | *ἑτέρων ζῴων ἢ ἀνθρώπων* S | *καὶ*] *aber* S **7 f** *γινομένου* M **8** *πολλάκις* < S | *γενέσθαι* M *γίνεσθαι* U **9** *μέρος*] *Leib* S **9 f** *φλυαρίας ἡμᾶς* U **10** *ἀλόγους* U **11** *ταύτας* + *πάσας* S | *δυνατὰ εἶναι* U **13** *οἷον* < S **15** *ἀνθρώπων* U **16—23** *καὶ περιήγαγε — ἐφ᾽ ὑμᾶς δέρμα* < S **16** *κύκλωθεν* U **17** *σφόδρα* M **18** *ὀστέα* U **19** *ἐρεῖς*] *εἶπον* U **22** *ἐφ᾽ ὑμᾶς*[1]] *εἰς ὑμᾶς* U **24** *εἰμὶ* < M **25** ⟨*ὡς*⟩ * | *πιθανοτέρω* M **25** ⟨*συλ*⟩*λέγουσιν* *, nach S *fügen sie diesen bei*] *λέγουσιν* M U

εὐαγγελικά, οἷον [ὡς] τό »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων« καὶ τό »φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν Γεέννῃ« καὶ τὸ ἐν τῷ Παύλῳ »ζωοποιήσει τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«.

14. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατὰ ταὐτὸν τούτοις τὸν νοῦν ἐπι- **14, 1**
στήσαντα περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίσασθαι, σῶσαί τε καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν καὶ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς φλυαρίαν πτωχῶν νοημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ θεοῦ ἀναξίων. τοῦτο οὖν εἰς τὸν τόπον **2**
τοῦτον διαληπτέον, ὅτι πᾶν σῶμα ὑπὸ φύσεως συνεχόμενον τῆς καταταt-
τούσης ἔξωθέν | τινα δίκην τροφῆς εἰς αὐτὸ καὶ ἀπεκκρινούσης ἀντὶ τῶν D 601
ἐπεισαγομένων ἕτερα, ὥσπερ τὰ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον οὐδέποτε ἔχει ταυτόν. διόπερ οὐ κακῶς ποταμὸς ὠνόμασται τὸ **3**
σῶμα, διότι ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ταὐτόν ἐστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, καίτοι γε τοῦ οἱονεὶ Παύλου
ἢ Πέτρου ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, (οὐ [τοῦ] κατὰ ψυχὴν μόνον, ἧς ἡ οὐσία οὔτε ῥεῖ καθ' ἡμᾶς οὔτ' ἐπεισαγόμενόν τι | ἔχει ποτέ), κἂν ῥευστὴ ᾖ ἡ φύσις Ö 250
τοῦ σώματος, τῷ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα ταὐτὸν εἶναι, ὡς καὶ **4**
τοὺς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας, καθ' ἣν ποιότητα καὶ οὐλαὶ ἐκ παίδων
παραμένουσι τοῖς σώμασι καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα, ⟨ὡς⟩ φακοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις εἴ τί ἐστιν ὅμοιον· τοῦτο τὸ εἶδος, καθ' ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος **5**
καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικόν, [ὃ] ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλον, οὐ πάντως τόδε τὸ ἐκτεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην ὑποκείμενον. ὥσπερ δὲ τὸ εἶδος ⟨ταὐτόν⟩ ἐστιν ἐκ βρέ- **6**

1 Matth. 8, 12 — **2** Matth. 10, 28 — **3** Röm. 8, 11

M U S

1 [ὡς] * **2** *τό*] *das er sagte* S | *ἀπωλέσαι* U **3** *τὸ*] *τῶ* U | *ἐν τῷ Παύλῳ*] *im Sendschreiben des Paulus* S | *ἡμῶν* U **3f** *διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα* U **4** *ἐν ἡμῖν* U **5** *κατὰ ταὐτὸν*] *κατ' αὐτὸν* U *diesem gemäß* S | *τούτοις* < S **6** *τε* < M **7** *μὴ* < U **9** *τοῦτον* < M U **10** *ἀποκρινούσης* U **11** *τῶν ζῴων*] *der übrigen Geschöpfe* S **12** *κακὸς* U **13** *διότι*] *διὸ* M **14** *οἷον ἢ* U **15** [*τοῦ*] * | *μόνον* Jahn] *μόνου* M U | *ἧς* < M **16** *οὔτε ῥεῖ*] *ὑστερεῖ* M < S | *ποτέ*] *μήποτε δὲ* (nach vorher gesetztem Punkt) M *wann aber nun* S | *ᾖ* Jahn] *ἦν* M U **17** *τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα*] *τοῦ χαρακτηρίζοντος σῶμα* M **18** *τοὺς τύπους*] *αὐτὸς τύπους* M | *τοὺς τὴν*] *εἰς τὴν* U **20** ⟨*ὡς*⟩ * | *φάσκοι* M **21** *εἴ τι* < M **21f** *ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος* M **22** [*ὃ*] Mendelssohn | *πάλιν* < S **23** *τόδε τὸ* Bonwetsch nach S] *τόδε τι* M *τόδε ἔτι* U | *ἐκτεταγμένον*] *ἐντεταγμένον* U **24** *ὑποκείμενον*] *Alter* S; vgl. zu S. 424, 12 | ⟨*ταὐτὸν*⟩ Rufin

φους μέχρι τοῦ πρεσβυτέρου, κἂν οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν
παραλλαγήν, οὕτως νοητέον καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδος ταὐτὸν εἶναι P 537
τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅσης ἐσομένης τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον μεταβολῆς.
ἀναγκαῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσαν κεχρῆσθαι 7
σώμασι καταλλήλοις τοῖς τόποις. καὶ ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ ζῆν ἡμᾶς ἐνύ- 8
δρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἡμᾶς ἔδει βράγχια ἔχειν καὶ τὴν
ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν, οὕτως μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρα-
νῶν καὶ ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσεσθαι ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευ-
ματικοῖς· οὐχὶ τοῦ εἴδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, κἂν ἐπὶ τὸ ἐνδοξό- 9
τερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπή, ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ | Μωυσέως D 602
καὶ Ἠλίου οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ' ὃ ἦν.

15. Μὴ πρόσκοπτε τοίνυν, εἰ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἄν τις λέγοι μὴ **15**, 1
ἔσεσθαι ταὐτὸν τότε, ὅπου ὁ λόγος τοῖς ἐφιστάνειν δυναμένοις δείκνυσιν
ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται δύο ἡμερῶν ταὐτὸν εἶναι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον.
ἄξιον δὲ ἐπιστῆσαι καὶ τὸ ἑτεροῖον μὲν σπείρεσθαι, ἑτεροῖον δὲ ἀνίστασθαι· 2
»σπείρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν«, καὶ ἐπιφέρει 3
πάλιν ὁ ἀπόστολος, σχεδὸν τὴν γηΐνην ποιότητα ⟨πᾶσαν⟩ διδάσκων ἀπο-
τίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς τοῦ εἴδους σῳζομένου κατὰ τὴν ἀνάστασιν· »τοῦτο
δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ
δύνανται οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν«. ἴσως μὲν γὰρ ἔσται περὶ τὸν 4
ἅγιον ⟨σῶμα⟩ διακρατούμενον ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντός ποτε τὴν σάρκα, σὰρξ
δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὅπερ ποτὲ ἐχαρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτη- Ö 252
ρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι.

Καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ 5
ἡμῶν, ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν. καὶ πρῶτόν γε ⟨πρὸς⟩ τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ,

10 f vgl. Matth. 17, 2. 3 — **16** I Kor. 15, 44 — **18** I Kor. 15, 50

M U S

2 *καὶ* < M | *τὸ* < U **3** *πλείστης ὅσης — μεταβολῆς*] *viel besser als die erste* S | *τὸ* < U **5** *τρόποις* U | *ἡμᾶς* < U **6** *δεῖ* M | *βράγχια*] *παραπλησίαν* U **8** *διαφόροις* M *besseren* S **10** *Μωσέως* U **12** *ὑποκείμενον*] *Alter* S, vgl. S. 423, 24 | *λέγει* M **13** *ἐπιστάναι* M **14** *δύο ἡμερῶν*] *zwei Teile* S | *ταυτὸν* < U **15** *τὸ*] *dieses* u. + *gleichwie* S | *ἑτεροῖον . . . ἑτεροῖον*] *eines anderen ist . . ., eines andern* S **17** *πάλιν*] *πᾶσιν* U | *σχεδὸν* < S | ⟨*πᾶσαν*⟩ *, *wieder* S **18** *ἡμᾶς* vor *διδάσκων* (Z. 17) U | *κατὰ τὴν ἀνάστασιν*] *der Auferstehung* S **18 f** *τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί*] *zu diesem aber, was er spricht* S **19** *κληρονομῆσαι οὐ δύνανται*] *werden nicht empfangen* S **20** *δύναται* M | *ἴσως*] *σῶμα* Bonwetsch < S **21** ⟨*σῶμα*⟩ * | *ἰδιοποιοῦντος* U **22 f** *χαρακτηριασθήσεται* M U **24** *δὲ* < M | *ἃ* vor *πρὸς* M **25** *γε τὰ* < U | ⟨*πρὸς*⟩ *, nach S

ἐφ' ὅσον ἐπὶ τούτοις βούλονται * οἱ ἁπλούστεροι· κατὰ τὰς λέξεις ταύτας οὐδὲ
ἀνάστασις σαρκῶν ἔσται, ἀλλὰ ὀστέων μόνον καὶ δερμάτων καὶ νεύρων.
ἅμα δὲ καὶ ὑποδεικτέον αὐτοῖς ὅτι συναρπάζονται ὡς μὴ νενοηκότες τὸ 6
γεγραμμένον. οὐ γὰρ εἰ ὀστᾶ ὀνομάζεται, πάντως τὰ ὀστᾶ ταῦτα νοητέον,
ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ »ἐσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν Ἅιδην«, καὶ
»ἐσκορπίσθη πάντα τὰ | ὀστᾶ μου« καὶ »ἴασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ P533
μου«, φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ὀστᾶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχήν.
ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ ὅτι »αὐτοὶ λέγουσιν ὅτι ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ 7
ἡμῶν«. ἆρά γε λέγουσι »ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν«, θέλοντες ἀνίστα-
σθαι συναχθέντα; ἀλλὰ | τοῦτο ἀμήχανον. λέγοιεν δ' ἄν· »ξηρὰ γέγονε 8 D604
τὰ ὀστᾶ ἡμῶν«, ἐν αἰχμαλωσίαις γενόμενοι καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτίδα ἀπο-
βεβληκότες· ἐπιφέρουσι γοῦν τό »ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκα-
μεν«. οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐστιν ἀπὸ τοῦ πτώ-
ματος καὶ τῆς οἱονεὶ νεκρότητος ἣν νενέκρωνται διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῖς
ἐχθροῖς παραδοθέντες. καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγονται 9
εἶναι »τάφοι γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας«. πρέπει δὲ
τῷ θεῷ ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα ἑκάστου καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων ἡμᾶς
ἐζωοποιημένους, ὥσπερ ὁ σωτὴρ τὸν Λάζαρον εἵλκυσεν ἔξω.
16. Τὸ δέ »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων« πρὸς 16, 1
αὐτοὺς ἀπορητέον ὅτι ὡς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἴς τινα χρείαν ὁ
δημιουργὸς κατεσκεύασεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ διακόπτεσθαι
τὴν στερεὰν τροφήν. τίς οὖν χρεία τοῖς κολαζομένοις ὀδόντων; οὐ γὰρ εἰς
τὴν Γέενναν ὄντες κατ' αὐτοὺς φάγονται. καὶ δεικτέον ὅτι οὐ πάντα 2
παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ κείμενον. »ὀδόντας γοῦν ἁμαρτωλῶν«, φη-

5 Psal. 140, 7 — **6** Psal. 21, 15 — Psal. 6, 3 — **8. 12** Ezech. 37, 11 — **16** Matth. 23, 27 — **19** Matth. 8, 12 — **24** Psal. 3, 8

M U S

1 *ἐφ' ὅσον ἐπὶ τούτοις* *] *ἐπὶ τὸ ὅσον ἐφ' οἷς* M U *so viel wie* S [*ἐπὶ τὸ ὅσον*] *ἐφ' ὅσον* Bonwetsch | * etwa ⟨*ἐπερείδεσθαι*⟩ * **3** *μὴ* < M **4** *οὐ* <, daher der Satz als Frage gefaßt S | *εἰ ὀστᾶ*] *εἰς τὰ* M | *πάντως*] *etwa?* S **5** *ἐν τῷ* < S | *διεσκορπίσθη* U **5 f** *ἡμῶν — πάντα τὰ ὀστᾶ* < U **6** *πάντα* < S **8** *ὅτι*[2] < M **9** *γε*] *γὰρ* M **10** *λέγοιεν δ' ἄν*] *sie sagen aber nun* S **11** *ὀστέα* U | *γινόμενοι* M **12 f** *διαπεφωνήκαμεν*] *wir sind verloren gegangen* S **13** *τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ*] *der Menschen* S **15** *σωτῆρος*] *Herrn* S **16** *τάφοι γέμοντες ὀστέων νεκρῶν*] *gleich Totengebeinen* S | *νεκρῶν* < U **17** *ἑκάστου καὶ*] *u. jeden von euch* S | *ἡμᾶς*] *euch* S **19** *τὸ δὲ*] *u. was er sagt* S | *ἐκεῖ*] *wo* S **20** *εἴς τινα χρείαν*] *zu ihrem Dienst* S **24** *κατὰ τὸ κείμενον*] *nach dem in den Worten Vorliegenden* S | *γοῦν*] *γὰρ* M **24 f** *φησὶν ἁμαρτωλῶν* U

σίν, »συνέτριψας« καὶ »τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν κύριος«. τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος ὡς ὑπολαμβάνειν ὅτι τηρῶν τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν μόνον συντρίβει; ὥσπερ οὖν εἴ τις θέλων **3** ταῦθ' οὕτως ἔχειν θλιβόμενος εἴλκετο | ἐπ' ἀλληγορίαν, οὕτως ζητητέον Ö254
5 τῶν κολαζομένων τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τῆς ψυχῆς δύναμιν μασητικὴν ἐχούσης, ἥτις ἐν καιρῷ τοῦ ἐλέγχου περὶ τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸν συγκρουσμὸν τῶν † ὀδόντων ὧν ἐφρόνησε βρύξει τοὺς ὀδόντας. τὸ δὲ »φο- **4**
βήθητε τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσαι ἐν Γεέννῃ« τάχα μὲν διδάσκει ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχή, τάχα δὲ καὶ δηλοῖ ὅτι χωρὶς
10 σώματος οὐ κολασθήσεται· περὶ οὗ φυσιολογοῦν|τες τὰ περὶ τοῦ εἴδους καὶ D604
τοῦ πρώ|του ὑποκειμένου εἰρήκαμεν. καὶ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ δέ **5** P539
»ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα«, θνητοῦ ὄντος τοῦ σώματος καὶ οὐ μετέχοντος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, δύναται παριστάνειν ὅτι τὸ σωματικὸν εἶδος περὶ οὗ εἰρήκαμεν, τῇ φύσει θνητὸν ὄν, »ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ,
15 ἡ ζωὴ ἡμῶν«, καὶ αὐτὸ μεταβάλλει ἀπὸ τοῦ εἶναι »σῶμα θανάτου«, ζωοποιηθὲν διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦντος, ἐκ τοῦ ⟨σαρκικοῦ⟩ πνευματικὸν γεγονός. καὶ τό »ἐρεῖ δέ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί, ποίῳ δὲ σώματι **6**
ἔρχονται;« γυμνῶς παρίστησιν ὅτι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον οὐκ ἀναστήσεται. εἰ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν τὸ παράδειγμα, τηρητέον ὅτι ὁ σπερματικὸς λόγος **7**
20 ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ σίτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης καὶ δι' ὅλης αὐτῆς χωρήσας, περιδραξάμενός ⟨τε⟩ αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὧν ἔχει δυ-

1 Psal. 57, 7 — **7f** Matth. 10, 28 — **12** Röm. 8, 11 — **14** Kol. 3, 4 — **15** vgl. Röm. 7, 24 — **17** I Kor. 15, 35

M U S

1 vor *κύριος* + *ὁ* M **3** *μόνον* < S | *συντρίβει μόνον* U | *εἰ* < S **4** *ταῦτα* U | *ἐπ' ἀλληγορίαν*] *zur Jagd* S **7** † *ὀδόντων*] *der Ordnungen* S; lies wohl *φρονημάτων* * | *ὧν*] *ὡς* U | *τὸ δὲ*] *u. was er sagt* S **8** *τὴν* < U | *Γεέννῃ*] *Feuer* S **9** *καὶ δηλοῖ* *, nach S] *δηλοῖ καὶ* MU **10** *περὶ τοῦ εἴδους*] *über die Form d. h. über die Wesensform* S **11** *καὶ* < S | *τὸ*] *τῷ* M **12** *ἡμῶν* U **13** *ὅτι*] *ὅπου* U **14** *ὄν* < M | *ὁ* < U **15** *ἀπὸ τοῦ εἶναι σῶμα θανάτου*] *von der Sterblichkeit* S **16** *διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦντος* *] *διὰ τὸ πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν* MU *durch den Geist,* < *τοῦ ζωοποιοῦντος* S | *ἐκ τοῦ ⟨σαρκικοῦ⟩ πνευματικὸν γεγονός* *] *ἐκ τοῦ πνευματικὸν γεγονέναι* MU *deshalb weil sie geistig geworden* S **17** *καὶ τό*] *und was er sagt, dann aber sagt der Apostel* | *τις* S] < MU **18** *ὑποκείμενον*] *Leib* S **19** *εἰ γὰρ*] *οὐ γὰρ* M | *τηρητέον* Bonwetsch] *τ ρητέον* (5 Buchstaben nach *τ* freigelassen) M *ῥητέον* U *so sollen wir beachten* S **20** *ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ σίτου*] *im Samen u. im Korn des Weizens* S **21** ⟨*τε*⟩ * nach S | *τοῦ αὐτοῦ*] lies *τοῦ ὅλου*? *

νάμεων ἐπιτίθησι τῇ ποτε γῇ καὶ ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ πυρί, καὶ νικήσας τὰς ἐκείνων ποιότητας μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην ἧς ἐστιν αὐτὸς δημιουργός· καὶ οὕτως συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς κόκκου μεγέθει καὶ σχήματι καὶ ποικιλίᾳ.

Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ.

17. Ἃ μὲν οὖν Ὠριγένης εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐγχειρῶν **17, 1** πραγματείαν ἐσπούδασε, ποικιλωτάτην ἐπιδεικνύμενος θεωρίαν, τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιτομῇ· ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα ἐφεξῆς. λείπεται **2** γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις μαρτυρίας παραλαβεῖν, ἵ᾽ ὥσπερ ἀνδριὰς πάντα τὰ μέρη συμμέτρως ⟨ἔχουσα, οὕτως⟩ ὁ λόγος | οὗ- Ö 256 τος ⟨συμμετρίαν⟩ λαβὼν ὅλος ἐκ πλήρους ᾖ κατεσκευασμένος, [ἀλλὰ] μηδὲν ἔχων ἐνδεὲς τῶν εἰς σχῆμα καὶ κάλλος συναγομένων. τί οὖν αἱ γραφαὶ **3** συνᾴδουσι τούτοις, ἐπικρατύνουσαι πρὸς συμπλήρωσιν | διαγωγῆς κρείττονος D 605 τὸν ἄνθρωπον, φραστέον. ταῦτα γὰρ ἐάν τις οἷός τε ᾖ, μὴ παρακόπτων τοῦ δέοντος, ἀκριβῶς νοεῖν, εἴσεται τὴν ἀνάστασιν ἐπ᾽ τούτου μὴ χρῆναι παραλαμβάνεσθαι τοῦ σώματος, ἅτε ἀδυνατοῦντος ἀτρέπτου δι᾽ αἰῶνος μένειν, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ καὶ νῦν ἐν τούτῳ διασῳ|ζόμενος χαρακτὴρ τηρηθήσεται, ἵν᾽ ἕκαστος ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν μορφὴν ὁ αὐτὸς ᾖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ὠριγένει. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ἔσεσθαι τί- **4** θεται τὴν ἀνάστασιν. ῥευστοῦ γὰρ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ ὑλικοῦ καὶ μηδέποτε μένοντος ἐφ᾽ ἑαυτῷ κἂν τὸ βραχύ, ἀλλὰ προσγι⟨γ⟩νομένου καὶ ἀπογι⟨γ⟩νομένου περὶ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸν ἄνθρωπον, ὑφ᾽ οὗ καὶ συγκρα-

M U (hinter *ἀνάγκη* Z. 23 — Schluß von f. 117^{r} — Quaternionenversetzung; vgl. TU B. 36 H. 2 S. 47) S

1 *καὶ*^{4} < U **6** *τῆς* < U **7** *ἐπιδεικνύμενος* + *εἰς αὐτὸν* M | vor *τοσαῦτα* + *εἰσὶ* U **8** *ἀκόλουθα* *, nach S *das Folgende*] *ἀναθεωρῶν* M U | *λείπεται*] *es ist ihm nötig* S **9** *πρὸς τοῖς εἰρημένοις* < S **10** *ἵνα* M | ⟨*ἔχουσα, οὕτως*⟩ *, nach S *ebenmäßig seiend, so auch* | *ὁ λόγος οὗτος* *] *ὁ λόγος ἑαυτοῦ* M U *diese Verhandlung* S **11** ⟨*συμμετρίαν*⟩ * | ⟨*συμμετρίαν*⟩ *λαβὼν — κατεσκευασμένος*] *ganz ebenmäßig werde* S | *ὅλως* U | [*ἀλλὰ*] * **12** *εἰς σχῆμα*] *zur Güte u. Gestalt* S | *γραφαὶ* + ⟨*λέγουσι*⟩ u. dann *συνᾴδουσαι*? * **13** *πρὸς συμπλήρωσιν διαγωγῆς κρείττονος*] *zu besserem Wandel* S **14** *φραστέον*] *πλαστέον* M | *ταῦτας*(!) U | *παρακόπτων*] lies *παραπίπτων*? * **15** *τοῦ δέοντος*] *das Verständnis* S | *ἀκριβῶς* < S **16** *ἅτε*] *ἀπ᾽* M **17** vor *αὐτὸς* + *ὁ* M **18** *ἕκαστος*] *ἕκδετος* M **19** *Ὠριγένη* M **21** *κἂν τὸ βραχὺ*] *auch nicht eine kleine Stunde* S | *τὸ*] *τῷ* M **22** *χαρακτηριάζον* M

τεῖται τὸ σχῆμα, ἀνάγκη, | φησί, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους σώ- P560
ζεσθαι δεῖν προσδοκᾶν. καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι οὐ μανθάνω· σκο|τεινῶς 5 P561
ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν, ἐγὼ δέ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τούτων
ἐξηγήσομαι. ἤδη γὰρ πάντως ἑώρακας δέρμα ζῴου ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο 6
γεμισθὲν ὕδατος, ὅπως ἐὰν πρὸς ὀλίγον κενούμενον πρὸς ὀλίγον πληροῖτο,
ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ δείκνυσιν. οἷον γὰρ ἂν ᾖ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς
αὐτὸ καὶ τὸ ἐντὸς σχηματίζεσθαι. φέρε γὰρ ὑπεκρέοντος τοῦ ὕδατος, 7
εἴ τις προσβάλλοι τοσοῦτον ὅσον ἐκχεῖται, μὴ ἐῶν τὸν ἀσκὸν ἀθρόως κε-
νωθῆναι τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ τοιοῦτο ἀνάγκη φαίνεσθαι τὸ προστιθέμενον
οἷον καὶ τὸ πρότερον, διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ περιέχον τὸ αὐτὸ περὶ ὃ εἰσρεῖ
καὶ ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ. καὶ δὴ καὶ τὸ σῶμα τούτοις ὁ ἐθέλων ἀπεικάζειν 8
οὐκ αἰδεσθήσεται. ὡσαύτως γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀντεισαγόμενα
ἀντὶ τῶν ὑπεξεωθεισῶν σαρκῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ περιέχοντος εἴδους μετα-
βαλοῦνται, καὶ ὁπόσον μὲν ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχυθῇ, τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς ἔοικεν, ὁπόσον δὲ κατὰ τὸ πρόσωπον, τῷ προσώπῳ, ὁπόσον δὲ κατὰ
τὰ ἕτερα, | τούτοις· ὥστε τὸν αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐσῶν τῶν D606
σαρκῶν ἐν αὐτῷ τῶν πρώτων ὑποκειμένων, ἀλλὰ τοῦ εἴδους, καθ' ὃ εἰδο-
ποιοῦνται τὰ προσγιγνόμενα. καὶ τοίνυν εἰ μή ἐσμεν οἱ αὐτοὶ κἂν ἐπ' 9
ὀλίγας ἡμέρας τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἴδει τῷ ἐν τῷ σώματι (τοῦτο γὰρ
μόνον ἕστηκεν ἀπὸ γενέσεως), πολλῷ | μᾶλλον οὐδὲ τότε οἱ αὐτοὶ κατὰ Ö258
τὴν αὐτὴν σάρκα ἐσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν ⟨καὶ⟩ ἀεὶ δια-
σῳζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον. ὃ γὰρ ἐκεῖ τὸ δέρμα, τοῦτο τὸ εἶδος ἐν-
θάδε· ὃ δὲ ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς εἰκόνος, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ προσγιγνό-
μενον καὶ ἀπογιγνόμενον. ὥσπερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ ὄντος τοῦ 10

M U S

1f *σῴζέσθαι* < S **2** *δεῖ* U < S | *οὐ μανθάνω* *, vgl. S. 435, 1] *καὶ λανθάνει* M *οὐκ ἀεὶ μανθάνει* U < S | *σκοτεινῶς*] *σκοπεῖν ὡς* M **3** *γὰρ* < S | *διέλαβεν*] *δὲ ἔλαθεν* M | *ὧδε* < S | *τούτων*] *τοῦτον* U **4** *πάντως*] *παντὸς* S | *τι* < M | *τοιοῦτον* U < S **5** *ὅπως* < S **7** *φέρε*] lies viell. *ὅρα* (wegen *εἰ μὴ* Z. 9) * **9** *ἀνάγκη τοιοῦτο* U **10** *τὸ πρότερον* *, nach S *das Frühere*] *τὸ πᾶν* M U | *τὸ εἶναι καὶ* < S | *τὸ αὐτὸ* < S | *περὶ ὃ εἰσρεῖ*] *περιθεὶς ῥεῖ* U **13** *ὑπεξωθεισῶν* M **14** vor *ἂν* + *οὖν* M **15f** *κατὰ τὰ ἕτερα*] *einem andern Glied* S **16** *τούτοις*] *ebensoviel* S **16f** *οὐκ οὐσῶν — ὑποκειμένων*] *während nicht dasselbe Fleisch ist* S **17** *ἐν αὐτῷ*] *ἐν ταυτῷ* U | *τῶν — ὑποκειμένων* < S | *πρῶτον* *] *πρώτων* M U **18** *προσγινόμενα* U | *εἰ* u. *ἐσμὲν* < S | *οἱ αὐτοὶ*] *ἐν αὐτοῖς* M | *ἐπὶ* U **19** *τῷ*³ < U **20** vor *μᾶλλον* + *οὖν* U | *τότε* < S | *κατὰ* < M **21** *⟨καὶ⟩* * | *ἀεὶ* < S **22** *καὶ μένον* < S | *εἶδος* + *schien* S **23** *προσγινόμενον* U **24** *καὶ ἀπογιγνόμενον* < M | vor *ὥσπερ* + *und* S | *νῦν* < S

αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτὴρ κατὰ τὴν αὐτὴν μορφὴν ὁ αὐτὸς σῴζεται, οὕτωσὶ καὶ τότε οὐκ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξηθὲν οὐκέτι ἐν φθαρτῷ, ἀλλ᾽ ἐν ἀπαθεῖ καὶ πνευματικῷ δειχθήσεται σώματι, ὥσπερ οἷον τὸ Ἰησοῦ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ἦν, ὅτε εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη μετὰ Πέτρου, καὶ τὸ Μωυσέως καὶ τὸ Ἠλίου τῶν ὀφθέντων αὐτῷ.

18. Καὶ ταῦτα μὲν οὖν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω· οὗτος γὰρ ὡς ἐν **18, 1** κεφαλαίῳ τῶν Ὠριγένους δογματισμῶν ὁ νοῦς. ἐὰν δέ τις τῶν ἀμφισβη- **2** τούντων προβαλλόμενος τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, | διὰ τὸ »πρωτότοκον τῶν P565 νεκρῶν« καὶ »ἀπαρχὴν« αὐτὸν εἰρῆσθαι »τῶν κεκοιμημένων«, λέγοι ὅτι καθάπερ ἐκεῖνος ἀνέστη, καὶ τὰ πάντων ⟨σώματα⟩ ὡσαύτως ἐκείνῳ δεῖν προσδοκᾶν ἀναστήσεσθαι, ἵνα ὥσπερ Χριστὸς ἐγήγερται, »οὕτως ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ«, ἐγήγερται δὲ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ⟨σῶμα⟩, καὶ τὰς σάρκας ἔχον ἃς εἶχε καὶ τὰ ὀστᾶ, καθάπερ ἐπείσθη καὶ Θωμᾶς, λέξομεν· ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα οὐκ ἦν »ἐκ θελήματος **3** ἀνδρός«, »ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης«, »ἐν ἀνομίαις συλληφθὲν καὶ κισσηθὲν ἐν ἁμαρτίαις«, ἀλλὰ »ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως ὑψί|στου καὶ D607 παρθένου«, τὸ δὲ σὸν ὕπνος ἐστὶ καὶ ἡδονὴ καὶ ῥύπος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ **4** ὁ σοφὸς Σειράχ »ἐν γὰρ τῷ ἀποθνήσκειν ἄνθρωπον ›ἀποφθέγγεται‹ κληρονομήσει ἑρπετὰ καὶ θηρία καὶ σκώληκας«, καὶ ⟨Δαυὶδ⟩ ἐν ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ »μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονταί σοι; μὴ διηγήσεταί τις ἐν τάφῳ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν

4 Matth. 17, 1—3 — **9** Kol. 1, 18; Apok. 1, 5 — **10** I Kor. 15, 20 — **12** I Thess. 4, 14 — **14f** vgl. Joh. 20, 27f — **15** Joh. 1, 13 — **16** Weis. Sal. 7, 2 — Psal. 50, 7 — **17** vgl. Luk. 1, 35 — **19** Sir. 10, 11 — **20** Psal. 87, 11—13

M U S

1 *χαρακτὴρ* + *ὁ* U | *κατὰ τὴν αὐτὴν μορφὴν ὁ αὐτὸς*] *von derselben Ähnlichkeit* S | *οὕτωσὶ* Jahn] *οὕτως εἰ* M U **2** *τότε οὐκ* < U **3** *ἀλλὰ* M | *ἀπαθεῖ*] *unverweslich* S **4** *τὸ Ἰησοῦ* *] *τοῦ Ἰησοῦ* M *τῷ Ἰησοῦ* U **5** *τὸ* beidemale *] *τοῦ* M U | *καὶ τὸ Ἠλίου* < S **7** *οὖν* < U | *οὗτος* Ausgg.] *οὕτως* M U **8** *ὁ νοῦς*] *haben wir erwähnt* S **9** *τῷ σῶμα* U **9f** *τῶν νεκρῶν* < S **10** *εἰρῆσθαι*] *sie* S **11** *καὶ τὰ*] *κατὰ* M | ⟨*σώματα*⟩ Bonwetsch nach S | *ἐκεῖνο* U **13** *διὰ τοῦ Ἰησοῦ*] *mit Jesus* S **14** ⟨*σῶμα*⟩ * nach S | *ἔχον* < U | *ἐπείσθη*] *sagte* S **15** *λέξομεν*] *λέξωμεν* M U *so sagen wir* S **16** vor *ἡδονῆς* + *καὶ* S | *ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης*] *der Vereinigung eines Mannes* S | vor *ἐν ἀνομίαις* + *oder* S | *καὶ*] *oder* S **18** *παρθένου* + *sehr heiligen u. reinen* S | *καὶ*⁴ < S **19** *ἀποφθέγγεται* < S **20** ⟨*Δαυὶδ*⟩ * nach S | *ἐν ὀγδοηκοστῷ ψαλμῷ ἑβδόμῳ* U **21** *ποιήσεις* * nach S] *ποιήσῃς* M U **22** *τις* < S | *ἐν* + *τῷ* M

ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῇ ἐπιλεληsμένῃ;« καὶ ἕτερα δὲ ῥήματα τοιαῦτα τῷ βουλομένῳ συνάγειν ἐκ τῶν γραφῶν πάρεστιν ἃ * ἵνα μὴ πάντων ἡμεῖς εἰς πλῆθος μνημονεύοντες πολυπλασίονα τῶν εἰρημένων αὐξήσωμεν τὸν λόγον.

Λοιπὸν Μεθοδίου·

19. Ὡς οὖν ἐπαύσατο μόγις ὁ Πρόκλος καὶ σιγὴ τῶν παρόντων ἦν ἐπὶ πολύ, καταβληθέντων ἱκανῶς πρὸς ἀπιστίαν, καὶ ἐγὼ ἠσθόμην ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἴη, ἠρέμα τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ ἀναπνεύσας ὥσπερ οἱ πλέοντες τοῦ κύματος ἤδη λωφῶντος, ὑποτρέμων ἔτι καὶ σκοτιζόμενος (ἐβεβλήμην γάρ, ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρήσθω, | τῇ δεινότητι κατηντλημένος τῶν Ö260
λόγων) τρέπομαι πρὸς τὸν Αὐξέντιον καὶ καλέσας αὐτόν· ὦ Αὐξέντιε, νομίζω, ἔφην, μὴ μάτην λελέχθαι τὸ ποιητικόν »σύν τε δύ' ἐρχομένω«. καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνισταὶ δύο. »διὸ σθένος ἀμφότεροι ἀμφοτέρων περ σχῶμεν«. συναντιλήπτορα γὰρ καὶ συναγωνιστὴν αἱροῦμαί σε τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης, μὴ ἡμῖν ὁ Ἀγλαοφῶν μετὰ Πρόκλου καὶ Ὠριγένους τοῖς ἀνατρεπτικοῖς καθ' ἡμῶν ὡπλισμένος λόγοις ἐκπέρσῃ τὴν ἀνάστασιν. ἄγε οὖν ἀντιπαραταξώμεθα τοῖς σοφίσμασιν αὐτῶν, μηδὲν τῶν ἀντι|λογικῶν, οἷς οἱ δειλοὶ P563
βάλλονται, φοβηθέντες· καὶ γὰρ οὐδὲν ἐν | αὐτοῖς ὑγιὲς ὅλως οὐδὲ πάγιον, D608
ἀλλὰ φαντασία μόνον εὐπρεπὴς ῥημάτων πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκουόντων καὶ πειθὼ κατεσκευασμένη, οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ συμφέροντος χάριν,

19, 1 2 3 4

13 Ilias 10, 224 — **14** Ilias 21, 308f

M U S

3 *τοιαῦτα*] *viele* S | ἃ Bonwetsch nach S] *ὅσα* M U | * ⟨*ἐῶμεν*⟩ Mendelssohn **4** *μνημονεύσαντες* U **5** *τὸν* < U **7** *μόλις* M | vor *ὁ Πρόκλος* + *καὶ* U **8** *ἐπὶ πολύ* < S | *ἱκανῶν* S **9** *εἴην* U | *ἠρέμα τὴν*] *ἠρεματικὴν* M **10** *τοῦ κύματος*] *aus den Wellen* S **11** *ἐβεβλήμην γὰρ* + *und* S | *κατηντλημένος* < S **11f** *κατηντλημένος τῷ λόγῳ* M *τῶν λόγων κατηντλημένος* U **13** *τὸ ποιητικόν*] *jenes Wort* S | *σύν τε δύ' ἐρχομένω*] *σὺν τε δύο ἐρχομένω* M *σύν τε δυοῖν ἐρχομένοιν* U **14** *διὸ σθένος*] *von Diosthenos* S | *ἀμφότεροι* < M | *περ σχῶμεν*] *ἐπέχομεν* U **15** *ἑροῦμαι* U **16f** *τοῖς ἀνατρεπτικοῖς — λόγοις* < S **16** *ἁματρεπτικοῖς* U **17** *ἐκπέσῃ* U **17f** *ἀντιπαρατασσώμεθα* M **18** *τῶν σοφισμάτων* M | *οἱ* < U **19** *βάλλονται*] *fürchten* S | *φοβηθέντες βάλλονται* M | *ἑαυτοῖς* M | *ὅλως* < U S **20** *πρὸς κατάπληξιν* + *nur* S | *ἀκουόντων* + *τῶν* M **21** *κατεσκευασμένων* M | vor *οὐ* + *und* S | *καὶ*] *οὐδὲ* U

ἀλλὰ τοῦ δόξαι τοῖς παροῦσι σοφοὺς τοὺς λόγους. ἐντεῦθεν γοῦν τοῖς πολλοῖς οἱ ἐκ τῶν εἰκότων ἔσθ' ὅτε λόγοι πρὸς κάλλος καὶ ἡδονὴν πεποικιλμένοι μᾶλλον τῶν εἰς ἀκρίβειαν ἐξητασμένων νομίζονται σπουδαιότεροι, τῶν διδασκάλων οὐ πρὸς τὸ βέλτιον ἀμιλλωμένων ἔτι καὶ σεμνόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀρέσαι καὶ εὐημερῆσαι, καθάπερ οἱ σοφισταί, οἳ μισθὸν αἱροῦνται τῶν λόγων, ἐπευωνιζόμενοι τὴν σοφίαν ἐπαίνοις. τὸ μὲν οὖν παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ περὶ τὴν ἐξήγησιν ἦν, φιλοτιμουμένων μὴ τέρπειν, ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς παρόντας τῶν τότε· ἀφ' οὗ δὲ λοιπὸν εἰς ῥᾳστώνην ἐπετράπη πᾶσιν ἑρμηνεύειν ἐξεῖναι τὰς γραφάς, [καὶ] πάντες εἰς τὸ ποιῆσαι μὲν τὸ καλὸν ἠμβλύνθησαν πλησθέντες οἰήματος, περὶ τὸ λογικεύεσθαι δὲ προέκοψαν καλλωπιζόμενοι, ὡς πάντα γινώσκειν ὑπάρχοντες δεινοί, διδάσκεσθαι μὲν ὁμολογεῖν χρῄζειν αἰδεσθέντες, φιλονεικεῖν δὲ μᾶλλον καὶ προπηδᾶν, ὡς οἱ διδάσκαλοι *. θρασυνθέντες γοῦν ἐντεῦθεν τοῦ μὲν εὐλαβοῦς καὶ πράου καὶ πάντα δύνασθαι ποιεῖν τὸν θεὸν ὡς ἐπηγγείλατο πιστεύειν ὠλίσθησαν, εἰς δὲ ζητήσεις κενὰς καὶ βλασφημίας ἥκασι, μὴ νοήσαντες ὡς οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδεύθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι, ὥσπερ ⟨ἐπ'⟩ ἰατρικῆς, δι' ἧς τοὺς κάμνοντας σῴζεσθαι δεῖ τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων, ἵν' ἡρμοσμένων ἡμῶν πάντα σύμφωνος ὁ νοῦς εἴη τοῖς ἀρίστοις λόγοις, τὰ ἤθη τῇ γλώσσῃ συνῳδὰ παρέχων δίκην | λύρας, ἀλλὰ μὴ ἄμουσα καὶ ἀσύμφωνα. ἐπὶ γὰρ τῷ κτήσασθαι κατὰ ἀλήθειαν ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκεῖν καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ δοκεῖν, χωλῶς ἐπιβαίνοντα σοφίας καὶ πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν | ἀμιλλώμενον, πρόθυρα καὶ προσχήματα καὶ πᾶσαν ὑποδυσάμενον τῆς ὑποκρίσεως τὴν σκευήν. |

20. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἳ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένων προσβολαῖς,

5 8 Ö262 D609 P564 20, 1

M U S (bis Z. 4 *τῶν διδασκάλων*; das Folgende bis S. 434, 13 *αὐτὴν αὖθις* ausgefallen)

1 *δόξαι*] *δεῖξαι* U | *τοῖς παροῦσι*] *den Hörenden* S | *τοὺς λόγους σοφοὺς* U **1f** *τοῖς πολλοῖς* < S **2** *ἔσθ' ὅτε* < S **4** *τῶν διδασκάλων*] *zum Lehrer* S | *οὐ*] *οὔτε* U | *βέλτιστον* U **6** *αἱροῦνται* *] *αἴρονται* M *ἐροῦνται* U | *τὴν σοφίαν* *] *τῆς σοφίας* MU | *ἐπαίνοις* < M | *μὲν οὖν*] *μέντοι* M **9** *ἐτράπη* M | [*ἐξεῖναι*]? * | [*καὶ*] * **10** *μὲν* hinter *πάντες* M **13** [*οἱ*]? * | * etwa ⟨*φιλοτιμηθέντες*⟩ * **14** *ὡς*] *ὧν* U **15** vor *πιστεύειν* + *τὸ* U | *καινὰς* M **16** *μὴ*] *οὐ* M **17** ⟨*ἐπ'*⟩ * | *δι' ἧς* *] *δι' ὧν* MU | *δεῖ σώζεσθαι* U | *δεῖν* M **18** *ἵν'* < M | *σύμφωνος* *] *συμφώνως* MU **19** *εἴη*] *ἐπὶ* M **20f** lies wohl *κατὰ ἀλήθειαν* ⟨*τὴν σοφίαν*⟩ *ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκοῦντα* * **21** *τὸ δοκεῖν* M **22** *ἐπιβαίνοντας* M **22f** *ἀμιλλώμενον* aus *ἀμιλλωμένων* U **23f** *ὑποδυσάμενος* U **25** *προβολαῖς* Pet. Bonwetsch

καθάπερ γυναῖκες ἔξωθεν ὡραϊζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, * ἐὰν μή τις πεφυλαγμένως αὐτοῖς τῶν ἔτι νεωτέρων προσβλέψῃ τῇ πίστει καὶ νηπτικῶς. ὅθεν εὐλαβητέον πρὸ τοῦ καταμαθεῖν ἀσφαλῶς εἰς τὴν καρδίαν 2
εἰσδέξασθαι τὸν τοιοῦτον λόγον· καὶ γὰρ φθάνουσιν οἱ ἐξαπατῶντες πολλάκις τοὺς διστάζοντας, καθάπερ δὴ καὶ αἱ Σειρῆνες τοὺς φεύγοντας αὐτάς, κρύπτουσαι μακρόθεν τὸ μισάνθρωπον τῇ καλλιφωνίᾳ. ἦ πῶς, 3
ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγώ, ⟨δοκεῖ⟩ σοὶ ταῦτα τίθεσθαι;

καὶ ὃς ἀπεκρίνατο· Οὕτως καθάπερ καὶ σοί.

Οὐκοῦν πάντως τῶν ἑτεροδόξων τοὺς σοφιστὰς μιμητὰς εἰδώλων ἀλη- 4
θείας εἶναι λέγωμεν, ἀλήθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ ζωγράφους; καὶ γὰρ οὗτοι μιμεῖσθαι μὲν ναυπηγοὺς καὶ πλοῖα καὶ κυβερνήτας ἐπιχειροῦσι, ναυπηγεῖν καὶ κυβερνᾶν οὐ γινώσκοντες. οὐκοῦν ἀποξέοντες ⟨εἰ⟩ θέλεις 5
τὰ χρώματα πείθωμεν αὐτῶν τὰ θαυμάζοντα τὰς τοιαύτας γραφὰς παιδία, ὅτι οὔτε τὸ πλοῖον τοῦτο πλοῖόν ἐστιν οὔτε ὁ κυβερνήτης κυβερνήτης, ἀλλὰ τοῖχος ἔξωθεν πρὸς τέρψιν χρώμασι καὶ γραφαῖς κεκοσμημένος καὶ ὅτι μιμηταὶ μὲν εἰδώλου πλοίου καὶ κυβερνήτου οἱ δημιουργήσαντές εἰσιν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ταῦτα, καὶ οὐ πλοίου;

Μακρὸν τῷ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον. 6

Ἀλλ' ὠφέλιμον, ἔφην, ὦ ἄριστε. τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων γραμμάτων ῥήματα, οἷς ἐπιχρωματίζοντες ποικίλλουσιν ἑαυτῶν πρὸς ἀπάτην οὗτοι τὴν δόξαν, δικαιοσύνην αὐθαδῶς καὶ ἀλήθειαν ὀνομάζοντες, οὐ γινώσκοντες ὅλως δικαιοσύνην, εἴ τις ἀφέλοιτο, πόσον οἴει γυμνωθέντας αὐτοὺς τῶν τοιούτων ὀνομάτων χλευασθήσεσθαι;

Πάνυ πολύ, ἔφη.

Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγώ, σὺ βούλει ταύτης | ἡγεμονεύειν 7 D610
τῆς ὁδοῦ ἢ ἐγὼ ἡγήσωμαι;

Δίκαιος, ἔφη, σὺ ἡγεῖσθαι· σὺ γὰρ καὶ κατάρχεις τοῦ λόγου.

M U **9—15** = Sacra Parallela Bruchst. 413 Holl (= Pa)

1 vor ἔξωθεν + *αἱ* U | * etwa ⟨*ἐξαπατῶσι τοὺς ἁπλουστέρους*⟩ * **2** *αὐτοῖς* Jahn] *αὐταῖς* M U | *νεοτέρων* U **4** *τὸν* < M **5** *διστάζοντας* *] *διδάσκοντας* M U | *δὴ* < U **6** *κρύπτουσαι* *] *κρύπτουσι* M U **7** ⟨*δοκεῖ*⟩ *, vgl. S. 433, 28; *σὺ ταῦτα τίθεσαι* Gataker **8** *ἀπεκρίνετο* M | *σοί* *] *σύ* M U **9** *πάντας* M Pa **10** *λέγομεν* U Pa | *λέγομεν εἶναι* Pa **12** *οὐ*] *μὴ* U | *γινώσκοντες*] *λεγόμενοι* Pa | ⟨*εἰ*⟩ * | *θέλεις*] *ὅσα εἰς* M < Pa **13** *αὐτῶ* M *αὐτοὺς* Pa | *τὰ θαυμάζοντα*] *θαυμάζοντας* Pa **14** *τοῦτο* < U **15** *κεκοσμημένα* U **16** *καὶ*] *ἢ* Pa **17—19** *καὶ οὐ — ἄριστε* < Pa **18** *τῷ*] *τὸ* U **19** *ἀλλὰ* U | *ἔφη* M U **19f** *γραφῶν* U **21** *ἀλήθειαν*] *ἀληθινῶς* Pa **26** *ἡγήσωμαι* *] *ἤγομαι* M *ἡγήσομαι* U **27** *δίκαιον* U

21. Οὐκοῦν ἐλέγετο — φέρε γὰρ πρὸς μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀκολούθως 21, 1
τὸν Ἀγλαοφῶντος ἐξετάσωμεν νοῦν — ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν
ὃ περικείμεθα τοῦτο ἀνειληφέναι, χρόνοις τοῖς ἄνω χωρὶς αὐτοῦ μακαρίως
διάξασα. τοὺς γὰρ δερματίνους εἶναι χιτῶνας σώματα ⟨ἔφη⟩ εἰς ἃ ἐνεῖρ- 2
χθαι | συνέβη τὰς ψυχάς, δίκην ὅπως ὧν ἔδρασαν νεκροφοροῦσαι παρά- P565
σχωσιν. ἢ οὐ ταῦτα πρῶτον ἦν ἐν ἀρχῇ τὰ λεχθέντα ὑπὸ σοῦ, ἰατρέ;
ἀλλ' ἴθι, ὑπόμνησον, ἐάν τί σοι μὴ φαίνωμαι μεμνημένος.

Οὐδὲν νῦν ὑπομνήσεως εἰς τοῦτο δέῃ· αὐτὰ ταῦτα γὰρ ἦν ἐν πρώτοις 3
ἡμῖν τὰ εἰρημένα.

Τί δέ; οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς ἐλέγετο πολλαχῶς ὑπὸ σοῦ, ὡς 4
ἐμποδὼν πρὸς τὴν κατάληψιν ἡμῖν τὸ σῶμα τῶν ὄντως ὄντων καὶ γνῶσιν
διὰ τὰς πρὸς τὸ κοσμεῖν ἀσχολίας αὐτὸ καὶ θεραπεύειν γίγνεται καὶ τὰς
ἄλλας τὰς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστρὸς προσβολάς, ἔτι τε βλασφημιῶν
καὶ παντοίων αἴτιον ἁμαρτημάτων διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν δίχα
σώματος ὅλως ἁμαρτῆσαι ψυχήν· καὶ διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπο- 5
δημίαν ἐκτὸς ἁμαρτήματος ὅπως ἔσοιτο καὶ παρακοῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
ἔνθα καὶ τὰς διατριβὰς ἕξει μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἐλευθέραν αὐτὴν καὶ
γυμνὴν χρῆναι διαμεῖναι σώματος, ἐπειδήπερ τὸ σῶμα τοῦ χραίνεσθαι
τοῦτο καὶ ἁμαρτάνειν παραίτιον αὐτῇ καὶ συνεργὸν γίγνεται; ἄνευ γὰρ 6
σώματος ἀμήχανον ἁμαρτῆσαι ψυχήν. ὅθεν ἵνα τὸν ἄπειρον ἀναμάρτητος
αἰῶνα τηρηθῇ, οὐκέτι τὸ ταλαντεῦον αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν κάτω καὶ τὴν
ἀδικίαν σῶμα λήψεσθαι.

Ἀλλ' ἐλέχθη καὶ τοῦτο. 7

Τί δέ; καὶ κ. λῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφην, ἤγησαι λελέχθαι;

Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρει; ἀλλὰ οὐκ ἐξελέγχεις τὸν λόγον.

Οὐδέν, ἦν δὲ ἐγώ, ἀλλὰ δι' ἃ εἴρηκας ὅπως ἐξε|τάζηται ὁ λόγος. 8 D611

Καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔφη.

Καλῶς δέ σοι δοκεῖ τίθεσθαι καὶ ὀρθῶς ὁ ἑαυτῷ τἀναντία λέγων καὶ
ἀσύμφωνα;

Οὐδ' ὁπωστιοῦν.

M U

4 ⟨ἔφη⟩ * **5** *ὅπως ὧν*] *ὁπόσων* M **5 f** *παράσχουσιν* M **7** *ἴθι, ὑπόμνησον*] *εἰς ὑπόμνησιν* U | *τις* U | *φαίνομαι*(!) *μὴ* U **8** *οὐδὲ* M **11** *ἔμποδον* M *ἐμπόδιον* Dind. Bonwetsch **12** *γίγνεται*] *γίνεται* M U **13** *ἔτι τε*] *εἴτε* M **14** *διὰ τὸ μὴ*] *ὧν οὐ* M **15** vor *ψυχὴν* + *τὴν* U **16** *ἁμαρτημάτων* U | *σέσοιτο* M **18** vor *ἐπειδήπερ* + *ἵνα* M **19** *γίνεται* U **23** *ἀλλ'* < U **2ὸ** *διαφέρειν* M | *ἐλέγξεις* U **26** *οὐδέν, ἦν*] *οὐδὲ ψυχὴν* U **28** *ὁ*] *ὃς* U | *τὰ ἐναντία* U

Ἀμούσως γὰρ οὗτός σοι φαίνεται τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνεσθαι; 9
Πάντων μάλιστα, ἔφη.
Οὐκ ἄρα ἀποδέχῃ τὸν τὰς ἁρμονίας ἐντείνοντα πρὸς τὸ ψευδὲς μέλος τῶν λόγων;
Οὐδ' ὁπωστιοῦν.
Οὐκοῦν οὐδὲ σεαυτοῦ λέγοντος ἀμούσως οὐδ' ὁτιοῦν ἀποδέξῃ. δοὺς 10
γὰρ ἀσωμάτως ἡμαρτηκέναι τὰς ψυχὰς ἀποσφαλείσας τῆς ἐντολῆς καὶ Ö 266
φράσας διὰ τὴν ἀνομίαν τοὺς χιτῶνας αὐταῖς ὕστερον τοὺς δερματίνους δεδωκέναι τὸν θεόν, ἵνα εἰκὴν νεκροφοροῦσαι παράσχωσι, χιτῶνας τὰ σώματα φράσας, προϊόντος τοῦ λόγου ἐπιλαθόμενος ἃ τὸ πρῶτον ὑπέθου μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν τὴν ψυχὴν ἁμαρτῆσαι λέγεις. | οὐ πεφυκέναι 11 P 566
γὰρ ὅλως πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ παραίτιον αὐτῇ παντοίων κακῶν τὸ σῶμα γεγονέναι. ὅθεν πρὸς τὸ μὴ παρορμηθῆναι πρὸς ἀδικίαν αὐτὴν αὖθις, καθάπερ συνέβη καὶ πρόσθεν ὑπὸ τοῦ σώματος, οὕτως εἰς τοὺς αἰῶνας αὐτὴν ἔσεσθαι χωρὶς αὐτοῦ, καίτοι πρῶτον εἰπὼν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν, ὁπότε ἔτι μακαρία καὶ ἀναλγὴς ἦν, ἡμαρτηκέναι· παραβάσῃ γὰρ τὴν ἐντολήν, κεκρατυμμένης ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν πειθὼ τῆς ἁμαρτίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδόσθαι τιμωρόν. ὥστε ἢ τὸ πρό- 13
τερον ἢ τὸ ὕστερον οὐκ ὀρθῶς ἔχει. ἤτοι γὰρ πρὸ σώματος ἥμαρτε καὶ οὐδέν τι μᾶλλον κἂν μὴ λάβῃ σῶμα ἁμαρτήσεται, καὶ μάταιος ἡ περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τὸ σῶμα περισσολογία· ἢ μετὰ σώματος, καὶ οὐ δύνανται σῶμα οἱ χιτῶνες νομίζεσθαι εἶναι οἱ δερμάτινοι. εὑρίσκεται γὰρ πρὸ τῆς 14
κατασκευῆς αὐτῶν ἀθετήσας ὁ ἄνθρωπος τὴν θείαν ἐντολήν· οὗ καὶ χάριν οἱ χιτῶνες κατασκευάζονται, τὴν γύμνωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν προσγενομένην καλύψοντες. ἀλλὰ πότερον πείθῃ σε | καὶ ὁρᾷς ὡς 15 D 612
ἑαυτῷ μαχόμενα ὑπέθου καὶ σοὶ τοῦτο γεγένηται σαφὲς ἢ οὐδέπω μανθάνεις, ὦ Ἀγλαοφῶν, ἔφην, ὃ λέγω;

M U S (von [Z. 13 f *καθάπερ συνέβη* an)

1 *οὕτως* U **2** *ἔφην* M **5** *οὐδ'*] *οὐχ* M **10** *ἃ*] *πρῶτον* M **13** *ὅθεν* + *μὴ* M **14** *οὕτως* < M **16** *ἀναλγὴς*] *tadellos* S **16 f** *παραβάσῃ* Dind. Öh.] *παραβάσει* M ebenso u. zum Vorhergehenden gezogen S *παραβᾶσα* U **17** *γὰρ* < S | *κεκρατυμμένης ἤδη* < S **18** vor *τιμωρόν* + *und* S **19** *οὐκ* < S | *ἔχει*] *hast du gesagt* S | *ἤτοι*] *wenn sie auch* S **20** *περὶ τοῦ*] *περὶ αὐτοῦ* M **22** *νομίζεσθαι εἶναι*] *genannt werden* S **23** *ἀθετήσας . . . τὴν θείαν ἐντολήν*] *der gesündigt hat* S | vor *τὴν θ. ἐντολὴν* + *πρὸς* U **24** *τὴν ἀπὸ*] *τῆς ἀπὸ* M | *αὐτῶν*] *ihn* S **25** *καλύψαντες* M | *πότερον*] *wie* S **26** *ἑαυτῷ* Pet.] *ἑαυτῶν* M U | *ἀχόμενα* U | *γένηται* M **27** *ἔφην*] *sprach er* S

Μανθάνω, ἔφη, καὶ οὐδέν τι δέομαι δεύτερον ἀκοῦσαι, ἀλλὰ ἔλαθον 16
ἐμαυτὸν οὐκ ὀρθῶς εἰπών. ἀνάγκη γάρ μοι δεδωκότι τοὺς δερματίνους
χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα ὁμολογεῖν, καὶ πρὶν εἰς τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν
ἐληλυθέναι ἡμαρτηκέναι, ἀνθ' ὧν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἡ παρά- 17
βασις ἐγένετο, — διὰ τὴν παράβασιν γὰρ οἱ χιτῶνες αὐτοῖς κατασκευά-
ζονται καὶ οὐχ ἡ παράβασις διὰ τοὺς χιτῶνας γίγνεται — καὶ ἐκ ταύτης
τῆς ὁμολογίας συγκατατίθεσθαι ὡς οὐ τὸ σῶμα τοῦτο παραίτιον κακίας
ἐστίν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ. διὸ κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα, ἁμαρ- 18
τήσεται, ἐπειδήπερ καὶ πρόσθεν ἥμαρτεν χωρὶς σώματος. καὶ ἀνόητον τὸ
λέγειν ἀναβιῶναι μὴ δύνασθαι τὸ σῶμα διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ παραίτιον τῇ
ψυχῇ τοῦ ἁμαρτῆσαι γενηθῇ. ἁμαρτήσεται γάρ, ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ σώ- 19
ματος ἥμαρτεν, οὕτως καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, κἂν μὴ αὖθις
τὸ σῶμα ἀπολάβῃ. ὅθεν ἀνάγκη μοι διὰ ταῦτα μήτε ἐμαυτοῦ μήτε ἄλλου P 567
ἀποδέχεσθαι λέγοντος | τοὺς δερματί|νους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα. εἰ δὲ Ö 268
ἀποδεξαίμην, ὁμολογεῖν χρή με καὶ τὰ εἰρημένα.

22. Τί δέ, οὐχὶ κἀκεῖνο, ἔφην, ὦ Ἀγλαοφῶν, δοκεῖ σοι μὴ ὀρθῶς ἔχειν; 22, 1
Τὸ ποῖον;

Τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν καὶ πέδας τὸ σῶμα μεμηχανῆσθαι κατὰ
τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι καὶ ὁ προφήτης »δεσμίους γῆς« ἔφη ἡμᾶς διὰ τοῦτο
καὶ ὁ Δαυὶδ »πεπεδημένους«.

Καὶ ὅς· οὐκ ἔχω σοι προχείρως ἀποκρίνασθαι, ἔφη. ἀλλὰ τί ἄλλῳ 2
οὐ διαλέγῃ;

Καὶ ἐγώ — ἠσθόμην γὰρ ἐρυθριῶν αὐτόν, φεύγοντα ἐλεγχθῆναι τῷ 3

19 Klagel. Jerem. 3, 34 — **20** Psal. 145, 7

M U S

1 *μανθάνω*] *ich habe gelernt* S | *οὐδέν τι*] *οὐκέτι* U | *ἀκοῦσαι* Dind.] *ἀκούσθαι* M *ἀκούσεσθαι* U **2** *δεδωκότι* M *δεδοκότι* U **4** *ἡ* < M **5** *διὰ τὴν — αὐτοῖς*] *denn deshalb sind sie* S **5f** *κατασκευάζονται*] *καὶ δι' αὐτῶν ἡ τούτων αὐτοῖς κατασκεύασις* U **6** *τοὺς χιτῶνας*] *jener Kleider* S | *γίνεται* M **8** *ἀλλὰ* M | *αὐτὴ*] *αὕτη* M | *ἐν ἑαυτῇ* < M *sich selbst* S **10** *ἀναβιῶναι μὴ δύνασθαι*] *stehe nicht auf* S | *τὸ σῶμα*] *χωρὶς σώματος* M | *διὰ τοῦτο* + *τὴν σάρκα* M U **11** *γεννηθῇ* U | *ὥσπερ*] *ὡς* U | *τοῦ*[2] < M **13** *διὰ ταῦτα* < S | *weder einen andern noch mir* S **14** *λέγοντος* + *dieses* S | *εἰ δὲ*] *ἢ*, < *δὲ* U **16** *τί δέ — ἔχειν*] *Jenes stimmt* S **18** *τὸ*[1] + *δὲ* M | *τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ*] *was ich sage* S | *καὶ πέδας* < S | *μεμηχανῆσθαι*] *haltet ihr* S **19** *καὶ ὅτι*] *wie* S | *ἔφη* < M | *διὰ τοῦτο* < S **21f** *ἔφη — διαλέγῃ* < S **22** *διαλέγει* U **23** *ἠσθόμην .. ἐρυθριῶν αὐτὸν*] *ich erkannte, denn ich bemerkte* S **23f** *ἐλεγχθῆναι τῷ λόγῳ*] *das Wort der Widerlegung* S | *τῷ λόγῳ* *] *τὸν λόγον* M U

λόγῳ —· οἶει γάρ με κατὰ φθόνον ἐπιχειρεῖν σε ἐλέγξαι, ἔφην, καὶ μὴ τὸ προκείμενον καταφανὲς φιλονεικεῖν ποιῆσαι; ἀλλ', ὦ ἀγαθέ, μὴ ἀποκάμῃς ἀνερωτώμενος. ὁρᾷς γὰρ ὡς οὐ περὶ μικρῶν | ἡμῖν εἰσιν οἱ λόγοι, 4 D613
ἀλλ' οὖν τίνα τρόπον χρὴ πεπιστευκέναι· καὶ γὰρ οὐδὲν οἶμαι τοσοῦτον κακὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι ὅσον ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων, ὁπόταν ψευδῆ περὶ αὐτῶν δοξάζοι. ἴθι οὖν προθύμως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα· ἀποσάφει καὶ 3
ἐάν τί σοι λέγειν ἀληθὲς μὴ δοκῶ, μᾶλλον τῆς ἀληθείας φροντίσας ἢ ἐμοῦ, ἔλεγξον. μεῖζον γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω, ὅσῳ μεῖζόν ἐστι τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ τοῦ ἄλλον ἀπαλλάξαι. φέρε 4
οὖν παραλλήλους παραβάλλοντες τοὺς λόγους σκεπτώμεθα εἴ τι διοίσουσιν ἀλλήλων. καὶ γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα, ἀλλὰ περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε αἰσχρόν. οὐκοῦν σὺ μὲν οὐ νομίζεις ἀναβιῶναι τὸ σῶμα, νομίζω δὲ ἐγώ.

Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, καὶ δι' ἃ εἴρηκα.

Καὶ σὺ δέ, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν αὐτὸ καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα καὶ ἄχθος 5
καὶ πέδας εἶναι ἔφης, ἐγὼ δὲ οὐ φημί.

Ἀληθῆ, ἔφη, μοι λέγεις.

Καὶ μὴν καὶ ἀκολασίας καὶ πλάνης καὶ λύπης καὶ θυμοῦ καὶ συλ- 6
λήβδην τῶν ἄλλων ἁπάντων εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν ἔφης, ἃ ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἐῶντα τῶν ὄντως ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμᾶς καὶ γνῶσιν παρελθεῖν. κἂν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν 7

M U S 8 *μεῖζον — ἀπαλλάξαι* Sacra Parall. Bruchst. 414 Holl (= Pa)

1 *με*] *μὴ* U | *ἐπιχειρεῖν* < S | *ἔφην* < S **1 f** *καὶ μὴ — ποιῆσαι*] *damit ich eine Widerlegung des Worts bereite* S **2** *ἀποκάμοις* U **3** *ἂν ἐρωτώμενος* U *mit Fragen* S | *μικρὸν* M | *εἰσὶν ἡμῖν* U | *οἱ λόγοι*] *die Verhandlung* S **4** *οὖν τίνα*] *ὅντινα* U | *χρὴ τρόπον* U | *οὐδὲν* < M | *οἶμαι* < S **4 f** *τοσούτων κακῶν* U **5** *ἀπὸ τῶν — ὁπόταν* < S **5 f** *ψευδῆ — δοξάζοι*] *nicht nach der Wahrheit glaubt* S **6** *ἴθι*] *welcher* S | *ἀποσαφὲς* M < S | *καὶ*] *aber* S **7** *λέγειν . . μὴ δοκῶ*] *nicht sage* S **7 f** *φροντίσας ἢ ἐμοῦ*] *φρόνη ἐμοῦ* M **8** vor *μεῖζον* + *um Vieles* S | *μείζονα* M | *ἐλεγχθῆναι τοῦ* < M | *νομίζω* < S **9** *τὸ αὐτὸ* M **10** *παραλλήλους*] *παρ' ἄλλους* M | *παραβαλόντες* M **12** *τε κάλλιον*] *das Gute* S | *τε αἰσχρόν*] *das Böse* S **13** *νομίζης* M **14** *ἔφην* U | *δι' ἅ*] *δὴ* M | *εἴρηκα*] *was er sagte* S **15** *καὶ σὺ δὲ — ἐγὼ*] *du aber nun, ich auch* S | *ἦν δὲ*] *ἦν μὲν* U | *καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα* < S **16** *ἔφης*] *φῄς* S | *ἐγὼ δὲ* + *ἔφη* S **17** *λέγεις* + *hierüber jetzt* S **18** *καὶ*[2]] *δι'* U **19** *ἁπάντων* + *ὧν* U | *κακὸν* M | *φῄς* S | *ἃ* < U **19 f** *ἐμποδίζον* U **20** *ἡμῖν* US | vor *μὴ ἐῶντα* + *und* S | *μὴ ἐῶντα τῶν*] *μὴ ἐὸν τὸν* U **21** *καὶ γνῶσιν* < S | *ἐπιχειρήσωμεν*] *ich versuche* S

θηρεῦσαί τι τῶν ὄντων, ἀεὶ παρεμπίπτων ζόφος ζοφοῖ τὸν λογισμόν, μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπῆσαι τὸ ἀληθὲς τρανῶς. ἀπάτης μὲν γὰρ ἡ διὰ τῶν ὠτων ἡμῶν πεπλήρωται σκέψις, ὡς ἔφης, | ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς P 568
ὄψεως, ἀπάτης καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων.

Ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Εὐβούλιε, ὡς ἐγὼ ἕτοιμός εἰμί σε ἐπαινεῖν, ὁπόταν ὀρ- 8
θῶς διασαφῇς τοὺς λόγους;

23. Ἆρα οὖν, ἵνα δή με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσῃς, εἰ δεσμὸς τὸ σῶμα **23, 1**
καθ' ὑμᾶς δοκεῖ, οὐ δύναται κακίας ὑπαίτιον εἶναι νομίζεσθαι τῇ | ψυχῇ, Ö 270
καὶ ἀδικίας ἔτι, ἀλλὰ σωφροσύνης ἀντιστρόφως καὶ παιδείας. ὧδε δὲ | 2 D 614
σκόπει· οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον ἀκολουθήσειας. ποῖ ἄγομεν τοὺς τὰ σώματα κάμνοντας; οὐ παρὰ τοὺς ἰατρούς;

Δῆλον, ἔφη.

Ποῖ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας; οὐ παρὰ τοὺς δικαστάς; 3

Ἀνάγκη.

Οὐκοῦν δίκην ὧν ἔδρασαν δώσοντας, ἔφην, δικαίως;

Ναί.

Τὸ δὲ δίκαιον πάγκαλον;

Ὁμολόγει.

Ὁ δὲ δικαίως κρίνων καλῶς ποιεῖ· δικαίως γὰρ κρίνει;

Συνέφη.

Τὸ δὲ καλὸν ὠφέλιμον;

Φαίνεται.

Ὠφελοῦνται ἄρα οἱ κρινόμενοι. ἀναιρεῖται γὰρ αὐτῶν ταῖς βασάνοις 4
ἡ πονηρία κωλυομένη, καθάπερ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν τομαῖς καὶ φαρμάκοις αἱ νόσοι. τὸ γὰρ ἀδικοῦντα διδόναι δίκην ἐπανορθοῦσθαι τὴν ψυχήν ἐστι, τὴν μεγάλην νόσον ἀδικίαν ἀποβάλλοντα.

Ὁμολόγει.

Τί δέ; οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτηθέντων τὰς κολάσεις τοῖς κολα- 5
ζομένοις δικαίως προσφέρεσθαι φῄς, καθάπερ καὶ τοῖς ἰατρευομένοις κατὰ ἀναλογίαν τῶν τραυμάτων τὰς χειρουργίας;

Ἐπένευσεν.

M U S

1 *ἀεὶ* < S | *παρεμπίπτον* MU | *ζόφος* < S | *ζοφοῖ* < M **2** *ἐπιτρέπον* M | *μὲν* < U **3** *ἡμῶν* < M | *ὡς ἔφης* < S **4** *ὄψεως*] *Schauen der Augen* S | *ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων*] *die übrigen Sinne* S **7** *δεσμὸς* + *der Seele* S **9** *καὶ ἀδικίας ἔτι* < S **10** *ὅποι* M | *τὰ σώματα* < S **12** *δῆλον, ἔφη* < S **13** *δὲ* < S **15** *δίκην* < S | *ἔφην* < S **17** *πάγκαλλον* M *πᾶν καλόν* U **18** *ὁμολόγει* M *ὁμολογεῖ* U **19** *δὲ* < S | *δικαίως γὰρ κρίνει* < S **20** *συνέφη*] *auch ich sage es* S **24** *κωλυομένη* < S **26** *τὴν μεγάλην νόσον* < S **27** *ὁμολόγει* U < S **28 f** *τοῖς κολαζομένοις δικαίως* < S

Οὐκοῦν ὁ μὲν δράσας ἄξια θανάτου τιμᾶται θανάτῳ τὴν δίκην, ὁ δὲ **6**
πληγῶν πληγαῖς, ὁ δὲ δεσμῶν δεσμοῖς;

Ὡμολόγει.

Ζημιοῦται δὲ ὁ ὀφλήσας, ἔφην, δεσμοῖς ἢ πληγαῖς ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ **7**
τιμωρίᾳ, ὅπως παύσηται μεταγνοὺς τοῦ ἀδικεῖν, ξύλον καθάπερ διεστραμμένον βασάνοις εὐθυνόμενος;

Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις.

Τιμωρεῖται γὰρ αὐτὸν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἐγκλήματος ἕνεκα ὁ δι- **8**
καστής, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος, ὅπως μὴ καὶ αὖθις ποιήσῃ τοῦτο.

Δῆλον, ἔφη.

Ὁ γὰρ δεσμὸς αὐτῷ δῆλον ὡς τὴν πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁρμὴν ἀναιρεῖ, μὴ **9**
ἐπιτρέπων ποιεῖν ἃ θέλει.

Ἀληθές.

Οὐκοῦν εἴργεται τοῦ ἁμαρτάνειν, τῶν δεσμῶν μὴ ἐώντων ἐλευθεριά- **10**
ζοντα χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς, ἀλλὰ συστελλόντων καὶ τὸ δίκαιον διδασκόντων τιμᾶν ἔστ' ἂν αὐτὸς μάθῃ νουθετούμενος σωφρονεῖν.

Φαίνεται, ἔφη.

Οὐδὲ τοίνυν παραίτιος | ὁ δεσμὸς γίγνεται τοῦ πλημμελεῖν. **11** P 569

Ἔοικε.

Σωφρονίζει γὰρ καὶ ποιεῖ δικαιοτέρους ἀλεξιφάρμακον ὢν | ψυχῆς, αὖ- D 615
στηρὸν μὲν καὶ δηκτικόν, ἀλλ' ἰατικόν.

Δῆλον, ἔφη.

Τί γάρ; φέρε, ἐξετάζωμεν πάλιν τὰ ἔμπροσθεν. οὐ δεσμὸν τὸ σῶμα **12**
διὰ τὴν παράβασιν δέδωκας εἶναι τῆς ψυχῆς;

Καὶ δίδωμι, ἔφη.

M U S

1 *θανάτου* vor *δράσας* U | *ἄξια θανάτου*] *Handlungen des Todes* S **2** *πληγῶν*] *πλήττων* M **3** *ὁμολόγει* U < S **4** *ὁ* < M **4 f** *ἔφην — τιμωρίᾳ* < S **4** *τοιαύτῃ* < M **5** *ὅπως — τοῦ ἀδικεῖν*] *der Besserung halber* S **6** *βασάνοις* < S | *εὐθυνόμενος*] *gerade gemacht gebessert wird* (auf *ξύλον* bezogen) S **7** *ἔφη* < S **8 f** *ἕνεκα ὁ δικαστής* < S **9** *μὴ καὶ*] *καὶ μὴ* M | *ποιῇ* U **11** *δῆλον ὡς* < S | *τὴν πρὸς τὸ*] *πρὸς τὴν τὸ* M **15 f** *ἀλλὰ συστελλόντων — σωφρονεῖν* < S **16** *αὐτὸς* *] *αὐτὸ* M U **17** *φαίνεται ἔφη*] *auch ich sage es* S **18** *οὔτε* M U | *παραίτιον* M | *γίνεται* M **19** vor *ἔοικε* + *ὡς* U **20** *καὶ ποιεῖ — ὢν ψυχῆς* < S | *δικαιωτέρους* U **21** *δεκτικὸν* U | *ἀλλὰ* U **22** *δῆλον, ἔφη*] *Ja, ich sage es* S **23** *φέρε* + *γὰρ* U | *ἐξετάζομεν* M **24** *διὰ τὴν παράβασιν* < S **25** *καὶ*] *Ja* S

Ἁμαρτάνειν δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ σώματος, εἴπερ τὸ μοιχᾶσθαι φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ἁμαρτία σοι δοκεῖ, ἃ μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ποιεῖ; **13**

Ἐπένευσεν.

Ἀλλὰ τὸν δεσμώτην ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν; **14**

Ὡμολογήσαμεν, ἔφη.

Κωλύεσθαι δὲ ἀλγυνόμενον ὑπὸ τῶν δεσμῶν;

Ναί.

Δεσμὸς δὲ ἡ σὰρξ τῆς ψυχῆς;

Ἐπένευσεν.

Ἀλλὰ ἁμαρτάνομεν ὄντες ἐν σαρκί, | ὁμοδοξούσης ἡμῖν εἰς τοῦτο τῆς **15** Ö 272
σαρκός;

Ἁμαρτάνομεν, ἔφη.

Ὁ δὲ πεπεδημένος οὐ δύναται ἁμαρτάνειν; **16**

Καὶ ἐνταῦθα ἐπένευσεν.

Ἄγχεται γάρ;

Ναί.

Μὴ ἐώμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ;

Δῆλον.

Ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὸ ἁμαρτῆσαι συνεργόν; **17**

Ναί.

Εἴργει δὲ ὁ δεσμός;

Συνέφη.

Οὐκ ἄρα τὸ σῶμα δεσμός, οὔτε κατὰ σὲ οὔτε κατὰ ἄλλον, ἔφην, ὦ **18**
Ἀγλαοφῶν,ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τῇ ψυχῇ συνεργόν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἴτε πρὸς τὸ κακόν.

Συνεχώρει.

24. Οὐκοῦν οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων ἀπολόγησαι, ὦ Ἀγλαοφῶν, πρὸς **24, 1**
ἃ πρῶτον ὑπέθου. ἔφης γὰρ δεσμὸν καὶ εἱρκτὴν καὶ πέδας τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ ὁρᾷς ὡς οὐ συνάδουσι τούτοις ἃ ἔφης; πῶς **2**
γὰρ συνάδοιεν, εἴπερ γε ἀνάγκη, ὦ ἄριστε, δεσμὸν μὲν τὴν σάρκα νομίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῷ πρὸς ἀδικίαν χρῆσθαι καὶ συμπράκτορι τῷ

M U S

1 vor *ἁμαρτάνειν* + *nicht* S **1 f** *φονεύειν τε — σοι δοκεῖ, ἃ*] *u. eine andere Sünde, welche* S; lies wohl *εἴπερ τῷ μοιχᾶσθαι φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ⟨ἢ ἄλλῃ⟩ ἁμαρτίᾳ συνευδοκεῖ, ἣν* * **4** *τὸν δεσμώτην*] *die Fessel* S **7** *ναί* + *sagte er* S **9** *ἐπένευσεν* < S **10** *ἡμῶν* M **18** *δῆλον* < S **20** *ναί*] *ich sage Ja* S **21 f** *εἴργει δὲ — συνέφη* < S **23** vor *δεσμός* + *ὁ* U | *κατὰ ἄλλων* M | *ἔφη* M < S **27 f** *πρὸς ἃ*] *wie* S **28** *καὶ πέδας* < S **31** *τὴν δὲ — χρῆσθαι* < M *δὲ*] *und* S **31 f** *καὶ συμπράκτορι τῷ δεσμῷ* < S

δεσμῷ, ὅπερ ἀδύνατον; εἰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν βασανιστήριον ἐδόθη, **3**
πρὸς τὸ ἀλγυνθεῖσαν εἰς τὸ τιμᾶν τὸν θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχήν, πῶς
συνεργεῖ καὶ συναγωνίζεται τὸ σῶμα αὐτῇ πρὸς τὸ ἀδικεῖν; δεσμοὶ γὰρ
καὶ φυλακαὶ καὶ πέδαι καὶ συλλήβδην αἱ τοιαῦται πᾶσαι πρὸς ἐπανόρθωσιν
τιμωροὶ μηχαναὶ ἐφεκτικαὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἁμαρτάνειν τοῖς κολαζομένοις
γίγνονται. οὐ γὰρ ὅπως | ὁ ἀδικήσας ἀδικήσῃ πλέον, συνεργὸς αὐτῷ πρὸς **4** D616
τὸ ἀδικεῖν ὁ δεσμὸς δίδοται, ἀλλ᾽ ὅπως λήξῃ τοῦ | ἀδικεῖν, βασανιζόμενος P570
διὰ τῶν δεσμῶν. καὶ γὰρ οἱ δικασταὶ ταύτῃ πεδοῦσι τοὺς φαύλους. κω- **5**
λύονται γάρ, κἂν μὴ βούλωνται, κακοποιεῖν ὑπὸ τῶν δεσμῶν· ἐλευθερια-
ζόντων δὲ τὸ κακουργεῖν ἐστι καὶ ζώντων ἀφυλάκτως, ἀλλ᾽ οὐ πεπεδημέ-
νων. ὁ δὲ ἄνθρωπος πρῶτον μὲν ἐφόνευσε κατὰ τὸν Κάϊν, ηὐξήθη **6**
πρὸς ἀπιστίαν, εἰδώλοις προσέσχεν, ἀπεστάτησε θεοῦ. καὶ πῶς αὐτῷ
δεσμὸς τὸ σῶμα ἐδόθη; ἢ πῶς ὁ θεὸς μετὰ τὸ πρὸ σώματος ἀνομῆσαι
τὸν ἄνθρωπον συνεργὸν πρὸς ἀδικίαν αὐτῷ μείζονα τὸ σῶμα ἔδοτο; πῶς **7**
δὲ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ δεσμοῦ τό »ἰδού, πρὸ προσώπου σου«
λέγεται »τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἔκλεξαι τὴν ζωήν, τὸ ἀγαθὸν
καὶ τὸ πονηρόν, ἔκλεξαι τὸ ἀγαθόν« καί »ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ
μου«. ταῦτα γὰρ ὡς αὐτεξουσιάζοντι καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ δεσμὰ καὶ ἀνάγκην
ἀγομένῳ ἐρρήθη. ὥστε ἐκ παντὸς συνίστασθαι μήτε πέδας ἢ φυλακὴν **8**
ἢ δεσμοὺς ⟨δεῖν⟩ νομίζειν τὸ σῶμα μήτε δεσμώτιδας γῆς διὰ ταῦτα τὰς
ψυχάς, χοϊκαῖς κατακρίνοντος αὐτὰς τοῦ θεοῦ δεθῆναι πέδαις. πῶς γάρ, **9**
ὁπότε μὴ δύναται ἀποδειχθῆναι τοῦτο; ἄτοπον δὲ κἀκεῖνο προφανῶς τὸ
οἴε|σθαι τὸ σῶμα ἐν τῇ κατὰ τοὺς αἰῶνας διαγωγῇ μὴ συνέσεσθαι τῇ Ö272

15 Deut. 30, 15 — **17** Jes. 1, 19 — **20** vgl. Klagel. Jerem. 3, 34

M U S **22**—S. **441, 6** Doctr. vett. Patr. S. 179, 21 ff Diekamp (= Do) Sacra Parall. Bruchst. 415 Holl (= Pa)

1 *εἰ*] *ἕνα* M **2** *εἰς τὸ τιμᾶν τὸν θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχὴν*] *Gott ehre* S **3** *καὶ συναγωνίζεται* < S | *δεσμοὶ* M **4** *καὶ πέδαι — πᾶσαι*] *u. das Übrige* S | *πᾶσαι* < M **4 f** *πρὸς ἐπανόρθωσιν — ἐφεκτικαὶ*] *zur Erhaltung u. Weisung u. zur Besserung* S **5** *ἐπεκτικαὶ* U | *τοῦ ἀδικεῖν*] *der Unzucht* S | *τοῖς κολαζομένοις*] *den Sündigenden* S **6** *ἀδικήσει* U | *αὐτῷ*] *αὐτὸ* M **6 f** *πρὸς τὸ ἀδικεῖν*] *zur Vollbringung* S **8** *διὰ τὸν δεσμὸν* M | *ταύτῃ πεδοῦσι*] *ταύτη τῇ πεδώσει* M **9 f** *ἐλευθεριαζόντων — πεπεδημένων* < S **12** vor *θεοῦ* + *ἀπὸ* U | *καὶ* < S **14** *τὸν ἄνθρωπον* < S | *ἔδωτο* M **16 f** *das Böse u. das Gute* S **17** *καὶ τὸ πονηρὸν — ἀγαθόν* < M **18** *ταῦτα γὰρ* + *alles* S | *αὐτεξουσιάζοντι* Bonwetsch] *ἐξουσιάζοντι* M *αὐτῶ ἐξουσιάζοντι* U + *wird geredet* S **19** *ἐρρέθη* M **20** *ἢ δεσμοὺς* < S | ⟨*δεῖν*⟩ * | *διὰ ταῦτα* < S **21** *κατακρίνοντος δεθῆναι*] *gebunden hätte* S **22** *μὴ δύνασθαι ἀπεδείχθη* M | *προφανῶς* < S

ψυχῇ διὰ τὸ δεσμὸν αὐτὸ καὶ πέδας εἶναι, ἵνα μὴ αἰώνιοι γενώμεθα κατάκριτοι δεσμῶται κατ' αὐτοὺς φθορᾶς, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι. λελυμένου γὰρ ἱκανῶς καὶ ἐξελεγχθέντος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ »δεσμὸν τῆς 10
ψυχῆς« ὡρίσαντο εἶναι τὴν σάρκα, λέλυται καὶ τό· »ἵνα μὴ δεσμῶται δι'
5 αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς — ἣν ἀπολαμβάνωμεν — ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται«.

25. Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθὼ τοῖς δυσχεραίνουσιν ἕτερον ἀλή- 25, 1
θευμα χρὴ δεικνύναι τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον, οὗ ἀνέξονται; ἀλλὰ D617
ταύτην μὲν αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν καὶ ἐκ τούτων ἄν τις καὶ ἐξ ἑτέρων
10 ἐλέγχοι πλειόνων. ἀποδείξομεν γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς προβαίνοντος τοῦ λόγου 2
φύσεως ἀληθεύμασι καὶ οὐκ εἰκασίαις μήτε τὸν Ἱερεμίαν »δεσμίους« ἡμᾶς »γῆς« διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίαν εἰρηκέναι μήτε τὸν Δαυὶδ κατὰ τοῦτο »πεπεδημένους«. ἄξιον γὰρ καὶ ταῦτα προφέρειν ἐν οἷς μάλιστα φαίνονται διαπίπτοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν δερματίνων χιτώνων καὶ 3
15 ὅτι πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν οἱ πρωτόπλαστοι διῆγον μετὰ σώματος, ἀθανασίας ἀπολαύοντες, ἔτι τε καὶ ὡς οὐ δύναται τὸ σῶμα δεσμὸς καὶ εἱρκτὴ νομίζεσθαι, τὰ προσήκοντα εἰπών, ὦ ἄνδρες δικασταί (δικαστὰς γὰρ ὑμᾶς τῶν λόγων, ὦ κράτιστε Θεόφιλε, καλῶ), τρέψομαι λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, καθάπερ ὑπεσχόμην, τῶν προκειμένων, ἵν' εὐκρινέστερον ἴδωμεν ὃ
20 βουλόμεθα.

26. Ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς θεός, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εὐτάκτως συνεστή- 26, 1
σατο καθάπερ μεγάλην πόλιν καὶ διεκόσμησε προστάσσων τῷ λόγῳ, ἕκαστόν τε αὐτῷ συμφώνως ἥρμοστο στοιχεῖον καὶ πάντα ζῴων πεπλήρωτο

11 vgl. Klagel. Jerem. 3, 34 — **13** Psal. 145, 7

M U S Do (bis Z. 6) **21**—S. **443**, **18** Sacra Parall. Bruchst. 416 Holl (= Pa)

1 *αὐτῶ* U | *καὶ πέδας* < S **2** *δεσμῶται — φθορᾶς* < S | *κατὰ τοὺς φθορέας* U **3** *λελυμένοι* M | *ἐλεχθέντος* Do **4** *τὴν σάρκα*] *der Leib* S | *λέλυται* < S | *ἵνα*] *εἶναι* U **4f** *δι' αὐτὴν*] *διὰ τὴν* M **5** *ἣν* *] *ἣν* M *ἣν* U *εἰ* Pa *wenn* S | *ἀπολαμβάνομεν* U *ἀπολάβωμεν* S Pa **7** *τοῖς δυσχεραίνουσιν* < S **8** *ἐναργέστερον* Pet.] *ἐνεργέστερον* M U | *οὗ*] *οὐκ* U **10** *ἐλέγχων* M | *πλειόνων* < S | *ἀποδείξωμεν* M U *wir haben es gezeigt u. wir werden es zeigen* S **11** *μήτε*] *denn auch* S | *Ἱερεμίαν* M **12** *ἡμᾶς* < S | *εἰρηκέναι*] *nannte* S | *μηδὲ* M **12f** *μήτε — πεπεδημένους*] *aber Jeremias u. David redete davon* S **13** *καὶ* < U | *προσφέρειν* M **14** *φαίνονται*] *dahinfallen* S **16** *ἔτι τε* < S **18** *τῶν λόγων*] *den vorliegenden Worten* S, vgl. Z. 19 | *ὦ κράτιστε Θεόφιλε* < S **19f** *καθάπερ — ὃ βουλόμεθα* < S **19** *ἵν'* < M **21** *εὐτάκτως τὸ πᾶν* Pa **22** *καθάπερ μεγάλην πόλιν* hinter *διεκόσμησε* S **23** *αὐτῷ* Bonwetsch, nach S: *in sich* | *ἥρμοστο*] *εἱρμόσατο* M *ἡρμώσατο* U *harmonisch war* S **23f** *καὶ πάντα — διαφοραῖς* < S

διαφοραῖς, ἵνα τελείως ὁ κόσμος εἰς κάλλος αὐξηθῇ, παντοίας φύσεως ζωοτοκήσας μορφάς, ἄστρα μὲν κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ πτηνὰ κατὰ τὸν ἀέρα, τετράποδα δὲ κατὰ τὴν γῆν καὶ νηκτὰ κατὰ τὸ ὕδωρ, τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, προετοιμάσας ὡς οἰκίαν αὐτῷ καλλίστην τὸ πᾶν, μίμημα **2**
τῆς ἰδίας εἰκόνος ἐμφερὲς εἰς τὸν κόσμον | εἰσήγαγεν, ἄγαλμα ὡς ἐν ναῷ Ö 276
καλῷ φαιδρὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ | κατασκευάσας. ἠπίστατο γὰρ ὅτι **3** P 541
πάντως ὅπερ ἂν τῇ ἑαυτοῦ τεχνήσηται χειρί, ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἀθάνατον, ἅτε ἀθανασίας ἔργον ὄν. ἀθανασίᾳ γὰρ ἀθάνατα τὰ ἀθάνατα γίγνεται, **4**
καθάπερ καὶ τὰ κακὰ κακίᾳ κακὰ καὶ τὰ ἄδικα ἀδικίᾳ | ἄδικα. οὐ γὰρ D 618
δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἀδικεῖν ἀλλὰ ἀδικίας, οὐδ' αὖ ἀδικίας ἀντιστρόφως τὸ δικαιοπραγεῖν ἔργον ἀλλὰ δικαιοσύνης, ὥσπερ οὐδὲ ἀφθαρσίας τὸ φθείρεσθαι ποιεῖν ἀλλὰ φθορᾶς, οὐδὲ φθορᾶς τὸ ἀθανατίζειν ἀλλ' ἀφθαρσίας. καὶ συλλήβδην οἷον ἂν ᾖ τὸ ποιοῦν, κατὰ τὸν αὐτὸν οὕτως λόγον **5**
τοιοῦτο καὶ τὸ ποιούμενον ἐξ ἀνάγκης ἀπεργάζεσθαι συμβαίνει. ὁ δὲ θεὸς **6**
ἀθανασία καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, ἔργον δὲ ἄνθρωπος θεοῦ. πᾶν δὲ τὸ ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθὲν ἀθάνατον· ἀθάνατος ἄρα ὁ ἄνθρωπος. διὸ δὴ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτούργησεν αὐτός, τὰ δὲ λοιπὰ γένη τῶν ζῴων ἀέρι καὶ γῇ καὶ ὕδατι προσέταξε φέρειν. ἄνθρωπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται **7**
κατὰ φύσιν οὔτε ψυχὴ χωρὶς σώματος οὔτ' αὖ σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφὴν συντεθέν. ὅθεν ἐντεῦθεν ἀθάνατον δὴ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι φαίνεται, φθορᾶς τε ἁπάσης καὶ νόσων ἐκτός. μάθοι δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς **8**

M U S Pa **18—21** Doctr. vett. Patr. S. 146, 6—9 Diekamp (= Do)

1 *τελέως* M **2** ζωοτόκοις Pa **2f** *ἄστρα μὲν — τὸ ὕδωρ* < Pa **3** *δὲ*] *und* S **4** *προητοιμάσας* Pa | *ὡς* < S | *οἰκείαν* Pa | *τὸ πᾶν* < S **5** *ἐμφερὲς* < S **6** *καλῷ*] *schönes* (zu *ἄγαλμα* gezogen) S | *φαιδρῶ καλὸν* M U | *ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ* < S **7** *πάντως*] *alles* S | *χειρὶ τεχνήσηται* Pa **8** *ὄν* < M U | *ἀθανασίας* U Pa | *ἀθάνατα*[1] < S | *τὰ ἀθάνατα* < U **9** *τὰ κακὰ* < S | *κακίας* U | *κακὰ*[2] < U | *ἀδικίας* U | *ἄδικα*[2] < U **10** *ἀδικεῖν*] *ἄδικον* M | *ἀλλ'* Pa | *ἀλλὰ ἀδικίας* < S | *αὖ*] *ἂν* Pa | *ἀναστρόφως* Pa **11** *δικαιοπραγεῖν*] *δίκαιον προσάγειν* M **11f** *τὸ φθείρεσθαι ποιεῖν*] *die Verweslichkeit* S **12** *τὸ ἀθανατίζειν οὐ φθορᾶς* U | *ἀθανατίζον* M **13** *ἦν* M **13f** *κατὰ τὸν αὐτὸν — συμβαίνει*] *so auch das Gewirkte* S **14** *τοιοῦτο καὶ τὸ*] *τοῦτο* U **15** vor *ἀθανασία* + *καὶ* M U **17** *αὐτός*] *ὁ θεός* U | *ἀέρι* + *u. dem Feuer* S **19** *αὖ*] *ἂν* Pa | *χωρὶς*[2]] *ἄνευ* Pa **20** *εἰς μίαν — μορφὴν*] *zu einem Guten* S **22** *φθορᾶς τε ἁπάσης* < S | *τε*] *δὲ* Pa | *ἐκτὸς καὶ νόσων* Pa | *νόσων*] *aller Krankheit* S | *μάθοιεν* Pa

γραφῆς ἱκανῶς. ἐπ' μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ὁπόσα χρόνῳ μετακοσμοῦνται διαστολαῖς ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα, »ἐξαγαγέτω« λέγεται »τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ« καί »ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος«· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡσαύτως **9** ἐκείνοις οὐκέτι, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἢ ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἢ γενηθήτωσαν φωστῆρες, ἀλλὰ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν« καί »ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«.

27. Καὶ ἵνα δὴ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς τὴν διαφορὰν αἴσθησθε, ὡς ⟨ἐν⟩ **27, 1** ὅλῳ καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων καὶ | ἐν δευτέρᾳ τιμῇ τῶν ἀγγέλων D619 ἐγκαταλεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκεται ἀθάνατος ὤν, φέρε κατὰ τὸν ἀληθῆ πάλιν καὶ ὀρθόδοξον καὶ τοῦτο διαλάβωμεν λογισμόν. | τοῖς μέν γὰρ **2** P542 ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύματος ⟨τὸ⟩ ἐμψυχῶσθαι ἐδόθη καὶ ζῆν, τῷ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. »ἐνεφύσησε γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν«. καὶ τοῖς μὲν δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσ|ε- **3** Ö278 τάγη, τῷ δὲ ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. καὶ τοῖς μὲν διάφορα σχήματα φύσεως

2 Gen. 1, 20 — **4** Gen. 1, 24 — **6** Gen. 1, 24. 20. 14 — **7ff** Gen. 1, 26; 2, 7 — **16f** Gen. 2, 7

M U S Pa (bis Z. 18 *ψυχὴν ζῶσαν*)

1 *μὲν* < U | *γὰρ* < Pa | *κατακοσμοῦνται* Pa **2** *ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα* < S | *λέγεται*] *sagt er* S **2ff** *ἑρπετὰ — τοῦ οὐρανοῦ*] *Vögel u. Fische u. kriechende Tiere* S **4** *ψυχὴν ζῶσαν* < S **4f** *καὶ ἑρπετὰ — κατὰ γένος* < S **5f** *ὡσαύτως ἐκείνοις οὐκέτι*] *nicht so* S **6** *οὐκέτι* hinter *ἡ γῆ* U | *ἐξαγέτω*[1] M **6f** *ἡ γῆ — φωστῆρες* < Pa **6** *ἢ*[1]] *und* S | *ἐξαγαγέτω*[2] < S **6f** *ἢ γενηθήτωσαν φωστῆρες* < S **6** *γε///νηθήτωσαν, ν* ausradiert M **7** *ἀλλὰ*] *sondern von den Menschen* S **8f** *καὶ ἀρχέτωσαν — τῶν κτηνῶν* < Pa **8** *ἀρχέτωσαν*] *er soll herrschen* S | *τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ* < S | *τῆς θαλάσσης* < U **9** *καὶ πάντων τῶν κτηνῶν*] *u.* (*über*) *die Tiere der Erde usw.* S **11** *μᾶλλον δὴ* Pa | *καὶ* < S **11f** *ὡς — διαφέρων* < S **11** ⟨*ἐν*⟩ * **12** *ὅλων* U | *τῶν ἄλλων*] *τῶν ὅλων* Pa | *διαφορεῖ* M **13** *ἐγκαταλειφθεὶς* Pa | *εὑρίσκεται*] *ist* S | *ἀθάνατος ὤν*] *der Mensch* S **14** *πάλιν κ. ὀρθ. καὶ* < S | *τοῦτον* Pa | *διαλάβω* U | vor *λογισμὸν* + *τὸν* Pa **15** *τῆς εἰσπνοῆς* < S | ⟨*τὸ*⟩ * **15f** ⟨*τὸ*⟩ *ἐμψυχῶσθαι . . καὶ ζῆν*] *das Leben* S **16** *καὶ ζῆν*] *τὸ ζῆν* M U | *καὶ διαφερούσης* < S **17** *ὁ*[1] < U **18f** *προσετάγη*] *befahl er* S **19** *φύσεων* U < S

δίδονται καὶ μορφαί, ὁπόσας ἡ στερέμνιος καὶ ὁρατὴ φύσις κελεύοντος θεοῦ ἐγέννησε· τῷ δὲ τὸ θεοειδὲς καὶ θεοείκελον καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπη- 4
κριβωμένον τὴν πρωτότυπον τοῦ πατρὸς καὶ μονογενοῦς εἰκόνα. »ἐποίησε γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν«· διὸ καὶ 5
ἐμέλησεν αὐτῷ τῆς τοῦ σφετέρου ἀγάλματος διαμονῆς, ἵνα μὴ εὐάλωτον ᾖ πρὸς διαφθοράν, καθάπερ καὶ τῶν ἀνδριάντων τοῖς δημιουργοῖς. οὐ γὰρ 6
μόνον ⟨τοῦ⟩ κάλλους τῶν ἀγαλμάτων αὐτοῖς καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν πεφρόντισται, ὅπως ὦσι περικαλλῆ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ δυνατὸν σφίσιν αὐτοῖς ἀθανασίας τῶν δημιουργημάτων πρόνοιαν ποιοῦνται, εἰς τὸ ⟨εἰς⟩ μακραίωνα χρόνον διασῴζεσθαι μὴ λυόμενα, καθάπερ καὶ Φειδίας. οὗτος γὰρ μετὰ τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἴδωλον (ἐξ ἐλέ- 7
φαντος δὲ τοῦτο ἦν) ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν ἀμφὶ τοὺς πόδας ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσων αὐτό. καὶ 8
τοίνυν εἰ τῶν χειροκμήτων οὕτως οἱ δημιουργοί, θεὸς ὁ ἀριστοτέχνας, ὃς πάντα δύναται καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν, οὐ μᾶλλον τὸ ἄγαλμα τὸ λογικὸν ἑαυτοῦ, τὸν ἄνθρωπον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι τὸ παράπαν ἐξ ἁπάσης ἀνάγκης ἐμηχανήσατο, ἀλλ᾽ εἴασεν οὕτως ἀτιμότατα λυόμενον ὀλέθρῳ παραδίδοσθαι καὶ | φθορᾷ, ὃ διαφερόντως ἠξίωσε ταῖς ἑαυτοῦ D620
ποιῆσαι χερσίν, κατ᾽ εἰκόνα μορφοποιήσας αὐτὸ καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν τὴν

3 Gen. 1, 27

M U S

1 *ὁπόσας*] *πρὸς ἃ* M | *ἡ στερέμνιος καὶ ὁρατὴ φύσις*] *die irdische u. feste Natur* S | *τοῦ θεοῦ* U **2** *τὸ* < U | vor *θεοειδὲς* + *aus* S **2f** *καὶ πάντα — εἰκόνα* < S **2** *πάντα*] *πᾶν τὸ* Mendelssohn, unrichtig; *πάντα* ist adverbial gebraucht, vgl. S. 431, 18 **2f** *ἀπηκριβωμένην* M **3** *μονογενοῦς* *] *μονογενῆ* M U | *ἐποίησε γὰρ* + *sagt er* S **5** *τῆς* vor *διαμονῆς* M | *εὐάλωτος* M **7** ⟨*τοῦ*⟩ * | *τῶν ἀγαλμάτων — εὐπρεπείας* < S **8** *ὅπως — μεγαλοπρεπῶς* < S | *περικαλλεῖς, ῆ* von 1. Hd. U | *καὶ* < S **8—10** *τῆς εἰς — μὴ λυόμενα*] *daß sie eine dauerhafte u. bleibende Schöpfung bleiben möchten* S **9** *σφίσιν*] *ἔφεσιν* M | *ποιοῦνται* Mendelssohn] *ποιεῖσθαι* M U **10** *εἰς τὸ* ⟨*εἰς*⟩ *] *εἰς τὸν* M U ⟨*τοῦ*⟩ *εἰς τὸν* Mendelssohn | *μακραίωνα*] *μακρὸν αἰῶνα* M **11** *γὰρ* < S **12** *ἀμφὶ τοὺς πόδας*] *an beide Füße* S **12f** *ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος* < S **13** *φυλάσσειν* U | *καὶ* < S **14** *χειροτμήτων* M | *θεὸς*] *wie vielmehr Gott* S | *ὁ θεὸς* U **15f** *τὸ ἄγαλμα — τὸν ἄνθρωπον*] *den nach seinem Bild geschaffenen Menschen* S **16f** *εἶναι — ἀνάγκης* < S **17** *ἐμηχανήσατο*] *ist imstande zu machen* S | *οὕτως ἀτιμότατα λυόμενον*] *ihn* S | *ἀτιμώτατα* U **18** *παραδίδοσθαι* *, nach S] *παραδοῦναι* M U | *καὶ φθορᾷ* < S **19** *μορφωποιήσας* U

ἑαυτοῦ, τὸν κόσμον τοῦ κόσμου, δι' ὃ καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. ἀπῄει γὰρ εἰς ἀφροσύνην ἐπαρθέντα φρονῆσαι τοῦτο.

28. Ἀλλ' ἴσως μὴ ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ λεχθέντα νῦν, ὦ Ἀγλαοφῶν, λέξετε· καὶ πῶς, εἰ ἀθάνατον ἦν ἐκ γενέσεως καθ' ὑμᾶς τὸ ζῷον, γεγένηται θνητόν, ὁπότε τὸ ἀθάνατον ἀμεταστρόφως τοῦτο ὅ ἐστιν εἶναι χρή, μὴ μεταπῖπτον ἢ ἐξιστανόμενον εἰς τὴν αἰσχίονα καὶ θνητὴν φύσιν; | ἀμήχανον γάρ, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν * ἀθάνατον. ἐπειδή, λέξω, γενόμενον αὐτεξούσιον πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦτον τὸν θεσμὸν εἰληφὸς ὁ μισόκαλος ἐπιστὰς ἐβάσκανε φθονῶν. »ὁ γὰρ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. καὶ γὰρ »ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων«· »φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον«, καθάπερ καὶ ἡ σοφία διὰ Σολομῶνος μαρτυρεῖ. πόθεν οὖν ὁ θάνατος; πάλιν δὴ λέγεσθαι ἀνάγκη, εἰ μὴ θάνατον ἐποίησεν ὁ θεός. εἰ ἀπὸ τοῦ φθόνου, καὶ πῶς ὁ φθόνος τῆς βουλήσεως | μᾶλλον ἴσχυσε τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ τοῦτο δύσφημον, λέξομεν. πόθεν οὖν ὁ φθόνος; ὁ ἀντιλέγων ἐρεῖ. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ διὰ τί διάβολος ἐγένετο; εἰ ἐγένετο, καὶ ὁ ποιήσας αὐτόν ἐστιν αἴτιος τοῦ εἶναι κακόν; ἀλλὰ ἀναίτιος παντάπασι κακῶν πᾶσιν ὁ θεός· ἀγένητος ἄρα ὁ διάβολος, καὶ εἰ ἀγένητος, καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀνώλεθρος καὶ ἀνενδεής. τῷ γὰρ ἀγενήτῳ ἐξ ἀνάγκης ἅπαντα ταῦτα ὑπάρχειν δεῖ, ὁ δὲ διάβολος καταργεῖται καὶ κολάζεται. τὸ δὲ κολαζόμενον ἀλλοι-

28, 1 — 2 P 543 — 3 — 4 — Ö 280 — 5 — 6

9ff Weish. Sal. 2, 23; 1, 13; 2, 24

M U S

1 *δι' οὗ* U | *καὶ ὁ* < U **2** *ἀπῄει — τοῦτο*] *denn der Unverniinftigkeit ist dieser Gedanke voll* S **3** *μὴ — νῦν* < S | *μὴ*] *μὲν* Jahn **4** *καθ' ὑμᾶς*] *u. wunderbar* S **5—7** *ἀμεταστρόφως — φύσιν*] *nicht sterblich wird* S **6** *ἐξανιστάμενον* U **7** *ἀμήχανον γὰρ — ἀθάνατον*] *es ist nicht mehr möglich dem Unsterblichen zum Tode überzugehen* S | *οὐκ ἔστιν* *] *οὐκέτ' ἔσται* Bonwetsch; aber dann wäre noch ⟨*ἄλλως*⟩ vor *οὐκέτ'* unentbehrlich u. nach S ist wohl eine größere Lücke anzunehmen, etwa *οὐκ ἔστι* ⟨*τῷ*⟩ *ἀθανάτῳ* ⟨*δυνατὸν ἥκειν εἰς θάνατον*⟩ * | vor *ἐπειδὴ* wohl etwas ausgefallen: ⟨*δυνατὸν δέ, φημί,*⟩ * | *ἐπειδή, λέξω* < S **9** *εἰληφὼς* M U | *φθονῶν* * nach S] *φθόνος* U < M **10** *ἀφθαρσίᾳ*] *Unsterblichkeit u. Unverweslichkeit* S | *εἰκόνα*] *zum Bild* S | *ἐποίησεν αὐτὸν* < S **11** *γὰρ* < M S | *ἐπὶ* M **11f** *ζώντων*] *der Menschen* S **13** *Σολομῶντος* M | *πόθεν οὖν*] *καὶ πόθεν* U **14** *εἰ*[2] < S **15** *ἴσχυσε*] *kann* S **16** *λέξωμεν* U | *οὖν* < U | *ἐρεῖ*] *sagt* S | *εἰ γὰρ* < S **17f** *ἐγένετο εἰ — αὐτὸν* < M **18** *παντάπασι*] *πάντη* U | *πᾶσιν*] *ἔστιν* U < S **19f** *καὶ ἀνώλεθρος* < S **20** *ἅπαντα* * nach S] *ἁπάσης* M U **21** *δεῖ*] *χρὴ* U | *κολαζόμενον* + *ἄρα* U **21f** *ἀλλοιοῦται καὶ πάσχει*] *geht zu Grunde* S

οὖται καὶ πάσχει, ἀπαθὲς δὲ τὸ ἀγένητον, οὐκ ἄρα ἀγένητος, ἀλλὰ γενητὸς ὁ διάβολος. εἰ δὲ γενητὸς καὶ πᾶν τὸ γεγενημένον ἀπό τινος | ἀρχῆς 7 D621
ἐγένετο καὶ ἔστιν αὐτοῦ δημιουργός, ἔστιν ἄρα τις δημιουργὸς τοῦ διαβόλου. καὶ πότερον κἀκεῖνος ἀγένητός ἐστιν ἢ γενητός; ἀλλὰ τὸ ἀγένητον ἓν εἶναι μόνον νοεῖσθαι χρὴ τὸν θεόν· οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν ἕτερος δημιουργὸς δύναται πλὴν αὐτοῦ· »ἐγώ«, γάρ φησιν, »πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν«. οὐδὲ μετασκευάζεσθαί τι ἢ κτίζεσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ δύναται βουλήν. 8
καὶ γὰρ ὁ υἱὸς »οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ δύνασθαι ποιεῖν« ὁμολογεῖ, »ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα«· »ἃ γὰρ ἂν«, φησίν, »ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«. οὐδὲ μὴν πολέμιόν τι ἢ ἀντίξουν αὐτῷ ἢ ἀν- 9
τίθεόν ἐστιν· ἐπεὶ κἂν εἴ ἀντέπρασσέν τι τῷ θεῷ, ἐπαύσατο ἂν τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχύϊ τῆς συστάσεως. τῷ γὰρ ποιήσαντι λῦσαι μόνῳ καὶ τὰ ἀθάνατα δυνατόν. | P544

29. Τί οὖν ὁ διάβολος, λέξετε. πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον, καθάπερ 29, 1
ἐλέχθη καὶ Ἀθηναγόρᾳ, γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ οἱ λοιποὶ γεγόνασιν ὑπ' αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἴδεσι πεπιστευμένον διοίκησιν. τοῦτο γὰρ ἦν ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ θεῷ 2
ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις, ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν ᾖ, τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος

7 Jes. 44, 6 — **9** Joh. 5, 19 — **11** vgl. Athenagoras suppl. 24; S. 31, 24ff Schwartz — **16** Athenagoras suppl. 24; S. 32, 4ff Schwartz

M U S

1 *τὸ ἀγένητον*] *schuf ihn das Ursächliche* S | *ἀλλὰ γενητὸς* < S **2** *εἰ δὲ — πᾶν* < S **3** *καὶ ἔστιν — δημιουργός* < S | *ἔστιν ἄρα — δημιουργὸς*] *καὶ* U **4** *ἀγένητος*] *ungeboren oder ungeschaffen* S | *ἓν* < U **5** *νοεῖσθαι χρὴ*] *wird erkannt* S **5f** *τὸ σύνολον — παράπαν* < S **6** vor *τὸ παράπαν* + *εἰς* U | *δύναται* < U | *γάρ* < M U | *φησίν* < U **7** *ἐγὼ* < S | *οὐκ ἔστιν θεός* U **8** *μετασκευάζεσθαι . . ἢ* < S | *μετασκευάζεσθαι* + *δεῖ* U **9** *καὶ γὰρ* + ⟨*καὶ*⟩? * | *δύνασθαι ποιεῖν ὁμολογεῖ*] *tut* S | *ποιεῖν* + *ohne den Willen des Vaters* S | *ὁμολογήσει* M | *τι* < U **11** *ὁμοίως* < U **11—14** *οὐδὲ μὴν — δυνατόν* < S **11** *τι πολέμιον* U | *ἀντιδοξοῦν* U Athen. **13** *λυθήσεις* U **14** *μόνον* M **15** *λέξεται* U < S | *πνεῦμα*] *damit* S **16** *ὥσπερ*] *καθὸ* Athen. | *δὴ*] *δὲ* U **17** *ὑπ' αὐτοῦ γεγόνασιν* Athen. < S | *ὑπ'*] *ἀπ'* M **17f** *τὴν . . . διοίκησιν* < S **18** *πεπιστευμένοι* U | *ἦν* < Athen. **19** *γέγονε* Athen. | *τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις*] *seinen Geschöpfen* S **20** *καὶ γενικὴν* < S | *γενικὴν* Athen.] *ἀγεννητικὴν* M *γενετικὴν* U | *ἔχων* < Athen. | *τῶν ὅλων*] *der Geschaffenen* S | *ᾖ*] *ἦ* M U

ἁπάντων αὐτὸς ἀνηρτημένος, καὶ ὥσπερ σκάφος τῷ τῆς σοφίας οἴακι διευθύνων ἀκλινῶς τὸ πᾶν, τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἄγγελοι. ἀλλ' | οἱ μὲν λοιποὶ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε καὶ διέταξεν ὁ θεὸς 3 Ö282
ἔμειναν, ὁ δὲ ἐνύβρισε καὶ πονηρὸς περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο
διοίκησιν, φθόνον ἐγκισσήσας καθ' ἡμῶν, ὥσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν ἐρασθέντες καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς | φιληδονίαν ἐνομιλήσαντες D622
θυγατράσιν. αὐθαίρετον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς ἑκάτερα διετάξατο 4
βούλησιν ὁ θεός, οἷα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἢ πειθόμενοi τῷ λόγῳ συνῶσιν αὐτῷ καὶ ἀπολαύωσι μακαριότητος ἢ μὴ πειθόμενοι κρίνωνται.
ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος ἀστὴρ ἑωσφόρος («πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ 5
ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων«), ἦν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἀνατέλλων τοῦ φωτός, ἦν ἄστρον πρωϊνόν, ἀλλ' ἐξέπεσε καὶ εἰς τὴν γῆν συνετρίβη, ἐπιτροπεύσας τῷ ἀνθρώπῳ τἀναντία. τὸ γὰρ θεῖον νεμεσᾷ τοῖς ὑπερηφάνοις καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα κολούει. ἐπέρχεται δέ μοι καὶ ἐμμέτρως 6
εἰπεῖν·

ὦ πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν ὄφις,
σὺ τ' ὦ βαρὺν τίκτουσα θησαυρὸν κακῶν
πλάνη τυφλοῦ ποδηγὲ ἀγνοίας βίου,
χαίρουσα θρήνοις καὶ στενάγμασι βροτῶν,
ὑμεῖς ἀθέσμους εἰς ὕβρεις ὁμοσπόρων
τὰς μισαδέλφους ὁπλίσαντες ὠλένας
Κάϊν μολῦναι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ

10 Jes. 14, 12

M U S

1 *τῷ τ. σ. οἴακι*] *durch seine Weisheit* S **2** *ἀκλινῶς* < S | *ἐπὶ μέρους* Athen. | *ἐπὶ τούτων* M *ἐπ' αὐτοῖς* Athen. **3** *οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι* Athen. | *διετάξατο* U | *ὁ θεὸς*] *der Herr* S **4** *τὴν* über der Linie nachgetragen M < U | *πεπιστευμένων* + ihm S **5—7** *ὥσπερ καὶ — θυγατράσιν* < S **6** *φιλοκοιτίαν* U | *ὁμιλήσαντες* U **7** *ἔχειν* < S **8** *ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων*] *den Menschen* S | *ἢ*] *οἱ* M *ἢ* U **9** *συνοῦσιν* M | *ἀπολαύσωσι* M *ἀπολάβωσι* U | *κρίνονται* U **10f** *πῶς — ἑωσφόρος* < M **11f** *ἦν μετὰ — τοῦ φωτὸς* < U **11** nach *ἀνατέλλων*[2] Punkt S; aber *τοῦ φωτὸς* gehört zu *τῶν ἀγγέλων* **12** *προϊνὸν* MU < S **13** *τὰ ἐναντία* U | *νεμέσαν* U *νεμεσᾷ* + *ewig* S **14** *καὶ — κολούει* < S | *κολούει* Pet.] *κωλύει* MU | *μοι* < U | *ἐν μέτρως* M **15** *εἰπεῖν*] *zu erzeugen* S **16** *ὦ*] *ὡς* U | *ὄφις*] zweimal geschrieben M *ὁ ὄφις* U *sagte er* S **17** *σὺ τ' ὦ* Mendelssohn] *οὐ τῶ* M *οὕτω* U *du* S **20** *ὑμεῖς* < S **21** *ὠλένας* < S **22** *Κάϊν*] *denn Kain* S | *μολῦναι*] *befleckte* S | *φοινίῳ . . λύθρῳ*] *mit Blut* S

ἐπείσατον γῆν καὶ τὸν ἐξ ἀκηράτων
πεσεῖν αἰώνων πρωτόπλαστον εἰς χθόνα
ὑμεῖς ἐτεκτήνασθε. | P545

30. Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως· ὁ δὲ θάνατος πρὸς ἐπιστροφὴν ηὑρέθη, **30**, 1
καθάπερ καὶ τοῖς ἀρτιμαθέσι γραμμάτων παιδίοις πρὸς ἐπανόρθωσιν αἱ πληγαί. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ὁ θάνατος ἢ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. τί οὖν; παραίτιος ὁ θεὸς θανάτου; λέξετε. πάλιν γὰρ **2**
ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἥκει λόγος. μὴ γένοιτο, ἐπεὶ μηδὲ οἱ διδάσκαλοι προκαθηγουμένως τοῦ ἀλγύνεσθαι ταῖς πληγαῖς τοὺς παῖδας αἴτιοι. καλὸν οὖν ὁ **3**
θάνατος, εἰ καθάπερ παισὶ | πρὸς ἐπιστροφὴν δίκην πληγῶν ηὑρέθη, οὐχ Ö284
ὁ τῆς ἁμαρτίας, ὦ σοφώτατοι, ἀλλ' ὁ τῆς διαζεύξεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ χωρισμοῦ. | αὐτεξούσιος γὰρ ὢν καὶ αὐτοκράτωρ ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτοδέσποτον βούλησιν καὶ αὐτοπροαίρετον πρὸς τὴν αἵρεσιν, ὡς ἔφην, τοῦ καλοῦ λαβών, **4** D623
ἀκούσας τε »ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγεσθε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, ἐνδοὺς εἰς τὸ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ **5**
τῷ διαβόλῳ δεδελεασμένῃ σοφίᾳ ποικίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντι, ἠθέτησε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ· καὶ ἐγένετο τοῦτο αὐτῷ εἰς σκάνδαλον καὶ παγίδα καὶ σκῶλον. οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς κακὸν οὐδ' ἔστι τὸ σύνολον **6**
ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν αἴτιος κακοῦ· ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτεξούσιον

14ff Gen. 2, 16 — **19** vgl. Psal. 7, 15

M U S **4—12** Sacra Parall. Bruchst. 417 Holl (= Pa) **12**—S. **449**, **4** Sacra Parall. Bruchst. 418 Holl (= Pa), (**11—15** Doctr. vett. Patr. 123, 1ff Diekamp; kein Text gegeben)

1 *ἐπείσατον*] *ἔπισα τὸν* M *ἐπείσατο* U < S | *γῆν*] *Grube* S | *καὶ τὸν* Pet.] *καὶ τῶν* M U **2** *εἰς χθόνα* < S **4** *καὶ* < S | *εὑρέθη* Pa **5** *πρὸς ἐπανόρθωσιν* < S | *ἐπανώρθωσιν* M **6** *ὁ* < Pa | *καὶ διαχωρισμὸς* < S | *χωρισμὸς* M **7** vor *σώματος* + *τοῦ* Pa | *λέξεται* Pa **7f** *πάλιν — λόγος* < Pa **8** *ὁ* < M **9** *ταῖς πληγαῖς* < S | *οὖν* < Pa **10** *παισὶ*] *φησὶ* Pa | *δίκην πληγῶν* < S | *εὑρεθεῖ* Pa **11** *ἁμαρτίας* + *sage ich* S **11f** *τοῦ χωρισμοῦ*] *der Seele* S **12** *γὰρ* < Pa **13** *καὶ αὐτοπροαίρετον* < S | *ὡς ἔφην* < S **14** *τε* < Pa | *ἀπὸ παντὸς — φάγεσθε* < Pa | *τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ* < S | *φάγεσθε*] *Speise esse* S | *δὲ* < Pa **15** *δ'*] *denn* S **16** *ἐνδοὺς — τὸ φαγεῖν* < S | *ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν* M U **17** *δὲ δελεασαμένη* U *δελεασμένῃ* Pa | vor *σοφίᾳ* + *ἡ* U | *ποικίλῳ* U Pa | *πείσοντι* U **18** *τοῦτο* < Pa **18f** *παγίδα καὶ σκάνδαλον* S **19** *εἰς* vor *παγίδα* u. *σκῶλον* wiederholt U | *κακὸν ὁ θεὸς* Pa **19f** *τὸ σύνολον — παράπαν*] *irgendwie* S **20** vor *τὸ παράπαν* + *εἰς* M; vgl. S. 446, 6

οὕτως ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονὸς ἦ πρὸς τὸ φυλάξασθαι καὶ τηρῆσαι νόμον, ὃν αὐτὸς δικαίως διεστείλατο, μὴ τηρῆσαν λέγεται κακόν. βαρυτάτη δὲ βλάβη τὸ παρακοῦσαι θεοῦ τοὺς ὅρους τῆς κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ὑπερβάντα δικαιοσύνης. ὅθεν ἐπειδὴ κατερρυπώθη καὶ κατεμιάνθη τῆς ἀποφάσεως 7
ἀποστατήσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ καὶ κηλῖδας ἐναπεμάξατο κακίας πολλῆς, ἃς ὁ ἄρχων τοῦ σκότους ἀπεκύησε καὶ πατὴρ τῆς πλάνης, πόνον κατὰ τὴν γραφὴν συλλαβών, ἵνα τὸν ἄνθρωπον φαντάζειν ἀεὶ πρὸς ἀδικίαν ἔχῃ καὶ κινεῖν, ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον κακὸν ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἰδὼν αὐτὸν γεγενημένον, καθάπερ καὶ ὁ διάβολος πλάνος ἦν, τοὺς 8
δερματίνους χιτῶνας διὰ τοῦτο κατεσκεύασεν, οἱονεὶ νεκρότητι περιβαλὼν αὐτόν ὅπως διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ γενηθὲν κακὸν ἀποθάνῃ. | P 546

31. Προηπόρηται δὲ ἤδη καὶ ἀπεδείχθη τοὺς δερματίνους χιτῶνας μὴ **31, 1**
εἶναι τὰ σώματα. ὅμως δὲ καὶ | πάλιν (οὐ γὰρ ἅπαξ ζητέον) φράζω- D 624
μεν. αὐτὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ὁ πρωτόπλαστος ὁμολογεῖ καὶ **2**
ὀστᾶ ἔχειν καὶ σάρκας, ὁπότε δὴ τὴν γυναῖκα προσενεχθεῖσαν αὐτῷ θεασάμενος »τοῦτο νῦν ὀστοῦν« ἐφώνησεν »ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα,

17 Gen. 2, 23f

M U S Pa (bis Z. 4) **8**—S. **450, 16** (bis *τὸ ἐκπεσεῖν*) Doctr. vett. Patr. S. 180, 1f Diekamp (Text nicht abgedruckt; vgl. dafür Gallandi B. P. III 772 = Do)

1 *οὕτως* < S | *ἦ*] *ἢ* M U S **2** *τηρῆσαν*] *das Bewahrte* S | *λέγεσθαι* M **4** *κατερυπώθη* M | *κατερρυπώθη καὶ* < S **5** *τοῦ θεοῦ*] *das Gesetz Gottes* S **6** *τοῦ σκότους* Bonwetsch nach S] *οὗτος* M U **7** *πρὸς ἀδικίαν ἀεὶ φαντάζειν ἔχει* U **8** *κακὸν*] *ἐν ἐλαττώσει κεκακωμένον* M **8f** *τοῦ διαβόλου*] < U *ungerechten* S **9** *αὐτὸν* < S **9—12** *καθάπερ — ἀποθάνῃ*] an Stelle des auch durch S bezeugten Textes von U hat M: *οὐκ εἴασε μεταλαβεῖν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐνέδυσεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον Εὔαν χιτῶνας δερματίνοις καὶ ἀπέλυσε τοῦ παραδείσου νέκρωσιν αὐτοῖς ὁρίσας λέγων »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει«, ὅπως καθαρίσας τῆς ἐλαττώσεως ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς ἄριστος κεραμεὺς πάλιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου φυράματος ἄνευ ἐλαττώσεως ἀναστήσει* **9** *καθάπερ — πλάνος*] *denn er selbst war verführend u. ihn war der Teufel (verführend)* S **10** *νεκρότητι* Bonwetsch] *νεκρότητα* U **11** *γενηθὲν*] *geborene* S **13** *προηπόρηται δὲ* < S | *καὶ* < S **14f** *φράσομεν* Do | *φράζωμεν. αὐτὸς* < M **15** *ὁ πρωτόπλαστος* < M **16** *Fleisch u. Gebein* S | *ἔχων* M | *προσαχθεῖσαν* u. *αὐτῷ* vorangestellt U | *αὐτῷ* < S **17f** *καὶ σὰρξ — σαρκός μου* < S **18** vor *αὕτη* + *καὶ πάλιν* Do | *αὐτῆς* < S

καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. οὐ γὰρ δὴ ἀνέξομαι φληναφώντων τινῶν καὶ βιαζομένων ἀπηρυθριασμένως τὴν γραφήν, ἵνα | αὐτοῖς δὴ σαρκὸς μὴ εἶναι προχωρήσῃ ἡ Ö 286
ἀνάστασις, ὀστᾶ νοητὰ καὶ σάρκας νοητὰς ὑποτιθεμένων καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἄνω καὶ κάτω μεταβαλλομένων ἀλληγορίαις· καὶ ταῦτα οὕτως ὡς γέγραπται παραλαμβάνεσθαι κρατύνοντος τοῦ Χριστοῦ τὴν γραφήν, ἔνθα πυνθανομένοις τοῖς Φαρισαίοις περὶ χωρισμοῦ γυναικὸς ἀποκρίνεται »οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα« καὶ τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ ἐπὶ ψυχῶν μόνον τό »αὐξάνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν« παραληπτέον; ἢ τό »ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«, ὃ κυρίως ἐπὶ τοῦ σώματος λελέχθαι φαίνεται· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ χοὸς καὶ τῶν βαρυτέρων τὴν οὐσίαν ἐκτήσατο ἡ ψυχή. ὥστε συνέστηκεν ἐκ παντὸς ἀληθέστατα πρὸ τῶν δερματίνων σεσωματοποιῆσθαι χιτώνων τὸν ἄνθρωπον. ταῦτα γὰρ πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἅπαντα εἴρηται, τὰ δὲ κατὰ τοὺς χιτῶνας μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν.

3 4 5 6

Ὅθεν ἴωμεν πάλιν ἐπισκεψόμενοι τὰ ἐν χερσίν, ἱκανῶς ἀποδείξαντες μὴ εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀλόγου τῶν ζῴων νεκρότητα κατεσκευασμένην· τοῦτο γὰρ λείπεται. ἀμέλει | τῶν ὅρων ἔξω τοῦ παραδείσου κατὰ ταύτην ἐξοικίζεται τὴν αἰτίαν. οὐ γὰρ ὅτι μὴ θέλων ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ ξύλου δρέψασθαι τῆς ζωῆς αὐτὸν καὶ φαγεῖν ἐξέβαλεν (ἐδύνατο γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζῆν, αὖθις φαγὼν ἀπὸ τῆς ζωῆς) ἀλλ' ἵνα μὴ ἀθάνατον, ὡς ὑπεθέμεθα, γενηθῇ τὸ κακόν. ἐπεὶ διὰ τί τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν οὐ|ρανῶν ἀπέστελλεν εἰς τὴν γῆν, εἰ ὅλως ἤθελε ζωῆς τὸν ἄνθρωπον ἀγευστήσαντα ἀποθανεῖν εἰς τὸ παντελές; εἰ

7 8 D 625 9 P 547 10

7 Matth. 19, 4f — 10 Gen. 1, 28 — 11 Gen. 2, 7

M U S Do (bis Z. 16)

1 *πρὸς τὴν γυναῖκα* Do **2** *φληναφούντων* U **2f** *ἀπερυθριασμένως* U **3** *δὴ*] *δίχα* Do | *μὴ εἶναι προχωρήσῃ*] *nicht sei* S | *προχώρησις* U **4** *νοητὰς* < M S | *ἄλλω τε* M **5** *ἄνω καὶ κάτω* < S | *ὑποβαλλομένων* M | vor *ἀλληγορίαις* + *und* S **6** *τὴν γραφήν* < S **7f** *οὐκ ἀνέγνωτε* < U **8** *ἐποίησεν* + *αὐτοὺς* Do | *καὶ εἶπεν* < M **8f** *καὶ εἶπεν — τὰ ἑξῆς* < S **9** *καὶ τὴν μητέρα* < Do **10** *αὐξάνεσθε* + *u. mehret euch* S **12** *δ* < M **14** *σεσωματοποιεῖσθαι* U **16** *μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν*] *hernach* S **17** *ἐπισκεψάμενοι* M | *τὰ* + *jetzt* S **18** *λόγου* U **19** *κατεσκευασμένην* < S | *ἀμέλει*] *u. nun* S **20** vor *κατὰ* + *und* S | *ἐξοικίζεται*] *geworden u. ausgetrieben* S **21** *δρέψασθαι — καὶ* < S **22** *ἠδύνατο* U **22f** *ἀπὸ τῆς ζωῆς*] *vom Baum* S; vgl. S. 451, 14 **24** *ἀπέστειλεν* U | *εἰς τὴν γῆν* < S **25** *ἠθέλησεν* U | *ἄγευστον* U

δὲ ἐκ μεταμέλου φαίη τοῦτο πεποιηκέναι τὸν θεὸν ὁ ἀντιλέγων, ἀσθενὴς αὐτῷ ὁ λόγος, μεταγινώσκοντα τὸν θεὸν εἰσάγων. ἀλλ' οὔτε ἀξύνετος τοῦ μέλλοντος ὁ θεὸς οὔτε κακοποιός, ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἀγαθὸς καὶ προγινώσκων τὰ μέλλοντα. ὥστε οὐκ ἄρα διὰ τὸ μὴ σῴζεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα 11
φαγόντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τὸ νεκρωθῆναι πρῶτον θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, ἵν' οὕτως μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐκτακείσης τῆς ἁμαρτίας ἐγερθεὶς ὁ ἄνθρωπος καθαρὸς γεύσηται τῆς ζωῆς.

32. Μηδεὶς δὲ ἀβέλτερος ὢν παρακινδυνευέτω ὡς τούτων ἑτέρως **32, 1**
λεχθέντων. ὁ γὰρ ὅλως ὁριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην ἀθανασίας
δεκτικὴν ὄντως ἀνοίας ὑπεύθυνος ὢν νόσῳ βλασφημεῖ. διὰ τί γὰρ μετὰ **2**
τὴν τῶν χιτώνων τῶν δερματίνων ὁ Ἀδὰμ κατασκευὴν ἐκβάλλεται, κωλυόμενος φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζῆσαι, εἰ | ὅλως ἀδύνατον ἦν Ö 288
μετὰ σώματος εἰς τὸν αἰῶνα ζῆσαι τὸν ἄνθρωπον; ὡς δυναμένου γὰρ αὐ- **3**
τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ζωῆς γεύσηται λαβών, ἡ κώλυσις γίγνεται.
φησὶ γάρ »καὶ ἐποίησε κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς· καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἰδού, γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν· καὶ νῦν μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. | καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου D 626
τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδάμ«.

οὐκοῦν ἐδύνατο ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἔσεσθαι, **4**
εἰ μὴ κεκώλυτο γεύσασθαι τῆς ζωῆς. ἐκωλύθη δέ, ὅπως ἡ μὲν ἁμαρτία συναποκτανθεῖσα τῷ σώματι θάνῃ, τὸ δὲ σῶμα ἀναστῇ τῆς ἁμαρτίας ἀπολουμένης. ἵνα τοίνυν μὴ κακὸν ἀθάνατον ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔφην, ᾖ, **5**
ἀείζωον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁμαρτίαν κρατιστεύουσαν, ἅτε ἐν ἀθανάτῳ

15 Gen. 3, 21—24

M U S **24**—S. **453, 3** (bis *ἀνεστέλλετο*) Sacra Parall. Bruchst. 419 Holl (= Pa)

1 *τοῦτο φαίη* U **2** *αὐτῶν* U | *εἰσάγων*] *sagend* S | *ἀσύνετος* M **3** *ὁ* < U | *καὶ*[1] < S **4** *ὥστε* < M **5** *τῆς ζωῆς* < S **6** *ἵν'*] *und* S **7** *ὁ* < U | *καθαρὸς* < M | *γεύσηται* * nach S] *φάγῃ* M U **9** *ὅλως* < S | *τὴν* < M **10** *ὄντως* < S | *ὑπεύθυνος*] *ὑπαίτιος* U | *νοσῶν* M < S **11** *ἐκβάλλεται* + *aus dem Paradies* S **12** *ὅλως* < S **14** *λαβών* < S | *γίνεται* U **15** *κύριος* < S | *ὁ θεὸς*] *Gott der Herr* S **18** *τὴν χεῖρα*] *seine Hände* S | *λάβῃ ... καὶ* < S **20** *τῆς τρυφῆς* < S **21** *ἠδύνατο* U **23** *θάνῃ*] *λυθῇ* M | *ἀναστaθῇ* M **23 f** *ἀπολλωμένης* M **24** *ἵνα*] *u. damit* S | *μὴ τοίνυν* M | *μὴ* + *ᾖ* U | vor *κακὸν* + *τὸ* M | *ᾖ* *] *ἦ* U < M *εἴη* Pa (u. vor *ὡς ἔφην*) **25** *ἀεὶ ζῶν* M | *ἐν*[2] < Pa

βλαστήσασαν σώματι καὶ ἀθάνατον ἔχουσαν τροφήν, ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο θνητὸν ἀπεφήνατο νεκρότητι περιβαλών. τοῦτο γὰρ οἱ δερμάτινοι **6** χιτῶνες ἐβούλοντο, ἵνα δὴ διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς διαιρέσεως ἡ ἁμαρτία κάτωθεν αὐτόπρεμνος πᾶσα διαφθαρῇ, ὡς μηδὲ κἂν βραχύτατον ῥίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ' οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἁμαρτημάτων ἀναβήσονται. | P548

33. Καθάπερ γὰρ ὁπόταν ἐν οἰκοδομήμασι ναῶν καλοῖς συκῆ ⟨ἢ⟩ γεν- **33, 1** νηθεῖσα καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφήσασα καὶ περὶ πάσας τὰς ἁρμογὰς πολυκλημάτοις ῥίζαις τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ πρότερον τοῦ φύειν στέλλεται, ἔστ' ἂν πᾶσα ἀποσπασθῇ, λυθέντων καθ' οὓς ἐβλάστησε τόπους τῶν λίθων (δυνατὸν γὰρ πάλιν εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐναρμοσθῆναι τόπους **2** τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφῃρημένης, ὅπως ὁ μὲν ναὸς σῴζηται, μηδὲν τῶν ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν ἐν ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἡ δὲ συκῆ πᾶσα προθέλυμνος ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ), κατὰ ταῦτα καὶ ὁ θεὸς ὁ τεχνίτης τὸν **3** ἑαυτοῦ ναὸν τὸν ἄνθρωπον, δίκην ἀγρίας συκῆς τὴν ἁμαρτίαν βλαστήσαντα, διέλυσε θανάτου προσκαίροις προσβολαῖς »ἀποκτέννων« κατὰ τὸ γεγραμμένον »καὶ ζωοποιῶν«, ἵνα πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἡ σὰρξ μερῶν μετὰ τὸ ξηρανθῆναι καὶ ἀποθανεῖν τὸ ἁμάρτημα δίκην ἀνακαινοποιηθέντος ναοῦ ἀθάνατος καὶ ἀπήμων ἐγερθῇ, τελέως ἐκ βάθρων ἀπο|- D627 λομένης τῆς ἁμαρτίας. ζῶντος γὰρ ἔτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ τεθνήξε- **4**

16f Deut. 32, 39

M U S Pa

1 vor *τροφήν* + *τὴν* M **2** *νεκρώτητι* M U **3** *ἐβούλοντο*] *wollen* S | *δὴ* < Pa | *διέσεως* M *Bindung* U **5f** *ἀφ' οὗ — ἀναβήσονται*] *daß sie wieder die Sünde hervorkommen lasse* S | *ἀναβλύσονται* U *ἀναζήσονται* Pa **7** *ὁπόταν* < U S | *καλοῖς*] *καλῶς* M *καλῶν* U | ⟨ἢ⟩ * **8f** *καὶ εἰς — κεχυμένη*] *welche Größe u. Schöne hat* S | *περὶ*] *ἐπὶ* U **9** *ἁρμονίας* M U | *πολυκληματαῖς* M | *κεχωσμένη* Pa | *τοῦ φύειν* < S **10** *ἔστ' ἂν*] *ἕως* U | *πᾶσα*] *πρῶτον* Pa *die Wurzel* S **10f** *λυθέντων — λίθων*] *auf welchen sie gegründet ist* S **10** *λυθέντων* + *τῶν* M U **11** *αὐτοὺς*] *ἑαυτῶν* M U **12** *τῆς συκῆς*] *die Wildfeige u. der Feigenbaum* S | *ἀφῃρημένης* + *in ihrer Wurzel* S | *σώζεται* U **12f** *τῶν ἀφανιζόντων* < S **13** *κακῶν*] *Schaden* (zu *μηδὲν* gezogen) S | *ἐν ἑαυτῷ*] *ἐν αὐτῷ* M *ἑαυτῷ* U < S | *μηκέτι* < S | *ἡ . . συκῆ*] *die Wildfeigen* S **13f** *πᾶσα προθέλυμνος* < S **14** *καὶ ὁ θεὸς ὁ τεχνίτης*] *der Allkunstvolle* S **15** *νεῶ* M *νεὼ* U **16** *διέλυσε*] *διεκώλυε* Pa | *θανάτου προσκ. προσβολαῖς* < S | *ἀποκταίνων* U **17** *πάλιν* < M Pa | *ἀπὸ* < U **18f** *ἀνακαινοποιηθέντος*] *gemachten* S **19** *ἀπήνων* U | *τελείως* Pa **19f** *ἀπολλωμένης* M **20** *ἔτι*] *ὅτι* M

σθαι συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἔνδον τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσαν, κἂν ἔξωθεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν καὶ τῶν νουθετήσεων ἀνε|στέλλετο, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἔτι μετὰ τὸ φωτισθῆναι συνέβαι- Ö 290
νεν ἀδικεῖν, [ἅτε] παντάπασιν εἰλικρινῶς ἀφῃρημένης ἀφ᾽ ἡμῶν τῆς ἁμαρ-
5 τίας. νῦν δὲ καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐλθεῖν τοῦ ἁγνισμοῦ 5
πολλάκις ἐν ἁμαρτίαις ὄντες εὑρισκόμεθα. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὸν καυχήσεται ὡς μηδὲ κἂν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν. ὥστε συμβέβηκε συστέλλεσθαι μὲν καὶ κατευνάζεσθαι 6
τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ οἷσαι καρποὺς βλαβοποιούς, οὐ μὴν
10 ἀνῃρῆσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν ἄχρις. νῦν μὲν γὰρ ἐνταῦθα τὰς βλάστας 7
αὐτῆς, οἷον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηράς, συστέλλομεν, »μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλήσῃ«, μὴ ἐῶντες ἀναμύειν καὶ διοίγνυσθαι τὰ μεμυκότα στόμια πρὸς τὰς ἐκφύσεις, τοῦ λόγου δίκην ἀξίνης πρὸς τὰς ῥίζας αὐτῆς τὰς κάτω φυομένας τέμνοντος. τότε δὲ καὶ τὸ ὅλως ἐνθυ-
15 μηθήσεσθαι περὶ κακίας ἀφανισθήσεται.

34. Οὐδὲ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος γραφῶν τοῖς βουλομένοις εἰλικρι- **34**, 1
νῶς τὸ ἀληθὲς ἀκούειν, ἐπεὶ | οἶδεν ὁ ἀπόστολος μηδέπω τὴν ῥίζαν ἐξ P 549
ἀνθρώπων τῆς ἁμαρτίας ὁλοσχερῶς ἀνῃρημένην, ὁτὲ μέν »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, φράζων, τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ
20 θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὔ· οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω,

11 Hebr. 12, 15 — **18**—S. **454**, **2** Röm. 7, 18—20

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀνεστέλλετο*) **6—9** Sacra Parall. Bruchst. 420 Holl (= Pa)

1 *ἀνάγκη* + *δὴ* Pa | *ἔνδον*] *noch* S | *ἑαυτῆς* Pa **1f** *ἀποκρυπτομένην* Pa **2** *κἂν*] *εἰ καὶ* U **2f** *καὶ τῶν νουθετήσεων*] < S **3** *ἐπεὶ* + *οὖν* U | *ἔτι* < U S **4** [*ἅτε*] * | *εἰλικρινῶς* < S **5** *ἐπὶ τὸ — ἁγνισμοῦ*] *der Taufe* S **6** *γὰρ οὕτως* < Pa **7** *ἑαυτὸν* < Pa | *καυχήσηται* M U **7f** *ὡς μηδὲ — ἀδικίαν*] *nur auch bis zum Begehren sich frei zu wissen* S **8** *συμβέβηκε* * nach Pa, vgl. S. 454, 6] *συνέστηκε* M U < S **9** *νῦν* < S **10** *ἀναιρεῖσθαι* U *ἀναιρεθῆναι* Pa | *καὶ* < S | *γὰρ* < U | *ἐνταῦθα* < S **11** *οἷον τὰς — πονηράς*] < S | *μή τις*] *wenn irgendwo* S **12f** *ἀναμύειν καὶ — τὰς ἐκφύσεις*] *sich auszubreiten* S **13f** *τὰς ῥίζας — φυομένας*] *das Hervorsprossende* S **14** *αὐτῆς*] *ταύτας* M | *τέμνοντες* M **14f** *ἐνθυμηθῆναι*? Jül. **15** *περὶ κακίας* < S **16** *γραφῶν*] *γράφων* M < S **16f** *εἰλικρινῶς τὸ ἀληθὲς* < S **17** *ἀκούειν* * nach S] *λέγειν* M U | *οἶδεν* + *καὶ* U **17** *μηδέπω τὴν*] *μηδὲ πρώτην* M | *ἐξ* < S **18** *ὁτὲ μέν* < S **19** *ἐμοὶ* + *ἀγαθόν* M **20** *θέλειν*] *Wollen des Tuns* S | *τὸ καλὸν* < S **21** *οὐ θέλω*] *μισῶ* M | *τοῦτο*] *τοῦ* U

τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία«· ὁτὲ δέ »συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· 2
βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον | τῷ νόμῳ D 628
τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν
τοῖς μέλεσί μου«. οὕτως οὐδέπω τὴν ἁμαρτίαν αὐτόπρεμνον ἐκ ῥιζῶν 3
διακοπῆναι συνέβη, ἀλλὰ ζῆν (οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν· πῶς γὰρ πρὸ
τοῦ περιβεβλῆσθαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον;), ἵνα αὐτῷ συμμαρανθεῖσα καὶ
συμφθινήσασα αὐτὴ μὲν εἰς ἅρδην ἀπόληται καὶ διαφθαρῇ, καθάπερ φυ-
τόν, λυθέντος ⟨τοῦ λίθου⟩ ἐν ᾧ κρύπτουσα τὰς ῥίζας ὡς ἔφην ἑαυτῆς
διεσῴζετο ⟨τόπῳ⟩, ὁ δὲ ἄνθρωπος αὖθις μηκέτι »ῥίζαν« ἐνθωπεύουσαν
»πικρίας« ἔχων ἐξεγερθῇ. ὥσπερ οὖν ἀλεξιφαρμάκου γὰρ τρόπον ὑπὸ 4
τοῦ ἀλεξητῆρος ἡμῶν ἀληθῶς καὶ ἰατροῦ θεοῦ πρὸς ἐκρίζωσιν τῆς ἁμαρ-
τίας παρελήφθη ὁ θάνατος καὶ ἀφανισμόν, ἵνα μὴ διαιωνίζον ἐν ἡμῖν εἴη
τὸ κακόν, ἀθάνατον ἅτε ἐν ἀθανάτοις ἀνατεῖλαν, αὐτοὶ δὲ λελωβημένοι
καὶ ἐκστάντες νοσούντων τρόπον τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐπὶ πολὺ διατρίβωμεν,
ἅτε ἐν ὑφεστηκόσιν ἀεὶ καὶ ἀθανάτοις σώμασι τὴν κατὰ τὸ ἁμάρτημα
μεγάλην τρέφοντες νόσον. διὸ δὴ καλῶς ταύτην πρὸς ἄμφω σωτηρίαν 5
καὶ ψυχῆς καὶ σώματος φαρ|μακευτικῆς τρόπον καθάρσεως τὸν θάνατον
ὁ θεὸς ηὕρατο, ἵνα πανάμωμοι καὶ ἀσινεῖς οὕτως ἐξεργασθῶμεν.

35. Φέρε γάρ, ἐπειδὴ πολλῶν δεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παραδειγμά- **35**, 1
των, ἐντεῦθεν αὐτὰ μάλιστα σκεπτώμεθα, μὴ ἀφιστάμενοι, πρὶν ἂν πρῶ-
τον εἰς εὐδηλοτέραν ἑρμηνείαν ἀποτελευτήσῃ καὶ ἀπόδειξιν ὁ λόγος.
φαίνεται τοίνυν ὥσπερεί τις δημιουργὸς ἄκρος ἄγαλμα καλὸν ἀπὸ χρυσοῦ 2

2 Röm. 7, 22 — 10f vgl. Hebr. 12, 15

M U S 11—S. 457, 3 Sacra Parall. Bruchst. 421 Holl (= Pa)

4 *καὶ* + *ἐκ παντὸς* U 5 zu *αὐτόπρεμνον* am untern Rand von 1. Hd. *αὐτόπρεμνον προθέλυμνον* M 6 *διακοπῆναι*] *ἀναστασθῆναι* M | *ἀλλὰ ζῆν οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν κτἑ.* *] *οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν* < M S vor *ἀλλὰ ζῆν* U | *ζῆ* U 7 *περιβεβλῆσθαι*] *Hinwelken* S | *τὸν ἄνθρωπον* < S 7f *αὐτῷ συμμαρανθεῖσα — αὐτὴ*] *die Sünde vertrocknet* S 8f *φυτόν*] *Wildfeige* S 9 *⟨τοῦ λίθου⟩* *] *ihre Wurzel* S | *ὡς ἔφην* < U S | *αὐτῆς* U 10 *διεσῴζετο*[*δὲ ἐσώζετο* M | *⟨τόπῳ⟩* * nach S: *an dem Ort* 11 *ὥσπερ οὖν*] *ὥσπερ νὰς* M | *γὰρ* < M U 11f *ὑπὸ τοῦ — θεοῦ* < S 12 *καὶ ἀληθῶς ἰατροῦ* U 13 *καὶ ἀφανισμὸν* < S Pa | *διαιωνίζων* M 14—17 *ἀθάνατον ἅτε — τρέφοντες νόσον* < S 14 *δὲ*] < M *τε* Pa 15 *νοσσούντων* M 17 *καλῶς* + *wiederum* S | *σωτηρίαν πρὸς ἄμφω* Pa 17f *σωτηρίαν καὶ* < S 18 *des Fleisches und der Seele* S | *φαρμακευτικὴν* M | *τρόπον* < S 19 *οὕτως*] *ὄντως* M 21 *ἐντεῦθεν*] *ἔνθεν* Pa | *σκοπώμεθα* M 21f *πρῶτον* < S Pa 22 *εὐδηλωτέραν* M | *ἀποτελευτήσει* M U | *καὶ ἀπόδειξιν* < S 23 *ἄγαλμα*] *ein Bild oder ein Abbild* S | *ἀπὸ*] *ὑπὸ* U

κατεσκευασμένον ἢ ὕλης ἑτέρας αὐτῷ καὶ πάντα τὰ μέλη συμμέτρως εἰς
κάλλος διακεκοσμημένον πάλιν χωνεύοι, λελωβημένον ἄφνω θεασάμενος
ὑπό τινος ἀνθρώπου πονηροτάτου, ὃς οὐκ ἐνεγκὼν ὑπὸ βασκανίας | εὐπρε- P550
πὲς εἶναι τὸ ἄγαλμα ἐσίνατο, ματαίαν ἡδονὴν καρπιζόμενος τοῦ φθόνου.
πρόσσχες γάρ, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, ὅτι, εἰ βούλοιτο μὴ εἶναι σεσινω- **3** D629
μένον ὅλως ὁ δημιουργὸς καὶ ψεκτὸν τὸ μετὰ τοσαύτης αὐτῷ σπουδῆς τε
καὶ φροντίδος πεπονημένον, πάλιν προτραπήσεται συγχωνεύσας αὐτὸ τοιοῦτο
ποιεῖν οἷον καὶ πρόσθεν ἦν. εἰ δὲ μὴ ἀναχωνεύοι μηδὲ ἀνασκευάζοι, ἐᾷ **4**
δὲ οὕτως μένειν, ⟨μόνον⟩ θεραπεύων αὐτὸ καὶ ἐπανορθούμενος, ἀνάγκη
δὴ πυρακτούμενον καὶ χαλκευόμενον τὸ ἄγαλμα μηκέτι δύνασθαι διατηρη-
θῆναι τὸ αὐτό, ἀλλὰ διηλλαγμένον ἔσεσθαι καὶ ὑπεσπασμένον. διὰ τοῦτο **5**
εἰ βούλοιτο ὅλον καλὸν αὐτὸ καὶ ἄμωμον εἶναι τὸ ἔργον, ἀναθλᾶσθαι αὐτὸ
καὶ ἀναχωνεύεσθαι δεῖ, ὅπως τὰ μὲν αἴσχη καὶ τὰ ἀλλοιώματα πάντα τὰ
ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῷ καὶ φθόνου ὑπάρξαντα αὐτὰ μὲν διὰ τῆς ἀνασκευῆς
καὶ ἀναχωνεύσεως ἀπόληται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος ἀσινὲς καὶ ἀκίβδη-
λον αὖθις ἄγαλμα ὁμοιότατον ἑαυτῷ κατασταθῇ. τῷ μὲν γὰρ ἀγάλματι **6**
ἀπολέσθαι οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῷ αὐτῷ τεχνίτῃ ὄντι, κἂν πάλιν εἰς ὕλην λυθῇ,
ἀποκατασταθῆναι δὲ ἔστι· τοῖς δὲ αἴσχεσι καὶ λωβήμασιν ἀπολέσθαι μὲν
ἔστιν (τήκονται γάρ), ἀποκατασταθῆναι δὲ οὐκ ἔστι, διὰ τὸ ἐν πάσῃ τέχνῃ
τὸν ἄριστον δημιουργὸν μὴ πρὸς τὸ αἴσχιον ἢ ἐπιτευχθησόμενον ὁρᾶν,

M U S Pa

1 *αὐτῷ*] *οὕτω* M **2** lies *διακεκοσμημένα ⟨ἔχον⟩?* * | *ἄφνω* < S **3** *πονηρωτάτου* MU | *ὑπὸ βασκανίας* < S **3f** *ἐμπρεπὲς* Pa **4** *ἐσίνατο* < S | *ματαίαν*] *befleckte* S | *καρπούμενος* U **5** *πρόσχες* MU Pa | *σοφότατε* U **5f** *εἰ βούλοιτο — ψεκτὸν*] *nicht wollend sehen dieses so verdorbene Bild* S **6** *τὸ* < M | *αὐτῷ* < Pa **6f** *τε καὶ φροντίδος* < S **7** *πεπονημένω* U *πεποιημένον* Pa | *αὐτὸ* < S | *τοσοῦτο* M *τοιοῦτον* U Pa < S **8f** *μὴ ἀναχωνεύοι — καὶ ἐπανορθούμενος*] *um es nicht kümmert* S **8** *ἐῶν* M *ἐᾶ* U **9** *οὕτως* < MU | ⟨*μόνον*⟩ * | *αὐτὸν* M **10** *δὴ*] *δὲ* Pa | *πυρακτούμενον — ἄγαλμα* < S **10f** *μηκέτι δύνασθαι — ὑπεσπασμένον*] *nicht ein solches sein, wie es zuvor war ein schönes Bild* S **12** *ὅλον* < MU | *αὐτὸ καλὸν* Pa | *καλὸν αὐτὸ καὶ* < S **13** *ἔσχη* U **14** *ἐπιβουλῆς* u. *φθόνου* vertauscht S **15** *ἀπόλλωνται* Pa **15f** *τὸ δὲ εἰς — κατασταθῇ*] *u. wiederum das Bild erneuert werde zu seinem Bild* S **15** *ἑαυτοῦ*] *αὐτὸ* Pa **15f** *ἀκιβδήλευτον* Pa **16** vor *ἄγαλμα* + *τὸ* Pa | *ὁμοιότατον ἑαυτῷ* < S | *ὁμοιώτατον* MU | *αὐτῶ* U | *κατασκευασθῇ* U **17** *ἀπολέσθαι* + *μὲν* M | *ὑπὸ τῷ αὐτῷ — λυθῇ*] *von demselben Künstler wieder zusammengeschmolzen* S | *ὑπὸ*] *κατὰ* U | *ὄντι* < MU | *ὄντι* + *διότι* Pa | *χυθῇ* Pa **18—S. 456, 1** *τοῖς δὲ αἴσχεσι — δημιουργουμένου* < S **18** *ἔσχεσι* U **20** *ἐπιτευχθησόμενον*] *ἀπεχθημένον* M

ἀλλὰ πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὲς τοῦ δημιουργουμένου. ταὐτὸν γὰρ 7
φαίνεται δή μοι καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ θεὸς διῳκονομηκέναι. τὸν γὰρ ἄνθρω-
πον, τὸ εὐπρεπέστατον ἑαυτοῦ τέχνημα, βασκάνοις ἐπιβουλαῖς φθόνου
κεκακωμένον ἰδὼν οὐκ ἠνέσχετο τοιοῦτον καταλεῖψαι φιλάνθρωπος ὤν, | Ö294
ὅπως μὴ δι' αἰῶνος εἴη μεμωμημένος, ἀθάνατον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν ψόγον,
ἀλλὰ διέλυσεν εἰς ὕλην πάλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκτακῶσι καὶ
ἐξαφανισθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα. τὸ γὰρ ἐκεῖ ἀναχωνευθῆ- 8
ναι τὸν ἀνδριάντα, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ ἀποθανεῖν καὶ διαλυθῆναι τὸ σῶμα,
τὸ δὲ ἐκεῖ ἀναμορφοποιηθῆναι τὴν ὕλην ἢ ἀνακοσμηθῆναι, τοῦτο ἐν-
ταῦθα | τὸ ἀναστῆναι, ὥσπερ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας τούτοις [γὰρ] ἤδη 9 D630
καὶ αὐτὸς ὧδε τὰ αὐτὰ παρεγγυᾷ »καὶ κατέβην« λέγων »εἰς τὸν οἶκον
τοῦ κεραμέως, καὶ ἰδού, αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων· καὶ διέπεσε
τὸ ἀγγεῖον ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ πάλιν ἐποίησεν
αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῆσαι. καὶ ἐγένετο
λόγος κυρίου | πρός με λέγων· εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος οὐ δυνήσομαι P551
τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ; ἰδού, ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως
ὑμεῖς ἐστε ἐν ταῖς χερσί μου«.

36. Πρόσσχες γὰρ ὅπως, ὡς ἔφην, μετὰ τὸ παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον ἡ **36**, 1
μεγάλη χεὶρ εἰς νῖκος καταλεῖψαι τὸ ἑαυτῆς ἔργον οὐκ ηὐδόκησεν ὡς
κίβδηλον τῷ πονηρῷ ἀδίκως αὐτὸ λυμηναμένῳ βασκάνοις αἰτίαις, ἀλλὰ

11—17 Jerem. 18, 3—6

M U S Pa

2 *δέ μοι* U < S | *θεὸς* + *οὕτως* U | *διοικονομηκέναι* M **3** *ἑαυτοῦ*] *seiner Hand* S | *τέχνισμα* M | *φθόνῳ* U **4** *τοιοῦτο* M *so* S **5** *μεμωμημένον* M U Pa | *ἐν ἑαυτῷ* < S **6** *ἐκτακῶσι καὶ* < S **7** *ἐν αὐτῷ* < S | *τὸ*] *δ* Pa **8** *τοῦτο*] *τοῦτον τοῦτο* M *τοῦτον τὸ* U | *τὸ*[1] < M U **9** *τὸ δὲ*] *δ δὲ* Pa | *ἢ ἀνακοσμηθῆναι* < S | *ἀνακομισθῆναι* M **9f** *ἐνταῦθα* + *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν* U **10** *καὶ* < S **10f** *τούτοις — τὰ αὐτὰ* < S **10** [*γὰρ*]* | *ἤδη*] *δὴ* Pa **11** *τὰ αὐτὰ*] *ταῦτα* U Pa | *παρεγγυᾷ*] *reinigt* S | *λέγων* hinter *κεραμέως* Pa **12** *ἐπὶ τὸν λίθον* Pa **13** *αὐτὸς* < U **14** *αὐτὸ*] *ihm* S | vor *ποιῆσαι* + *τοῦ* M U | *ποιῆσαι*] *ποιεῖν* Pa < S **16** *τοῦτο* < S | *τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς*] *τοῦ ποιεῖν ὑμῖν* Pa | *τοῦ* < M | *ὡς* < U **17** *ταῖς* < Pa **18** *πρόσχες* M U Pa | *γὰρ* < M | *ὅπως*] *πῶς* u. hinter *ὡς ἔφην* Pa < S **19** *νεῖκος* U *Zertretung* S | *καταλείψειν* M | *τὸ ἑαυτῆς ἔργον*] *den Menschen* S **19f** *ὡς κίβδηλον — λυμηναμένῳ*] *wie einen, der umdunkelt ist von dem Widersacher* S **20** *κίβδηλον*] *δῆλον* Pa | *τῷ πονηρῷ*] *πονηροῦ* U | *αὐτὸ λυμηναμένῳ*] *ἀπολυμηναμένω* Pa | *λυμηναμένου* U

ἀνατήξασα ἀνέδευσεν αὖθις εἰς πηλόν, οἷα κεραμεὺς ἀναπλάσσων ἄγγος πρὸς τὸ ἀφανισθῆναι μὲν διὰ τῆς ἀναπλάσεως πάντα τὰ ἐν αὐτῷ αἴσχη καὶ θλάσματα, γενηθῆναι δὲ τὸ πᾶν ἄνωθεν ἀμέμπτως ἀρεστόν. »ἢ 2 οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμὴν ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν«; ὃ δή ἐστι (τοῦτο γὰρ παντάπασιν ὁ ἀπόστολός μοι δηλοῦν φαίνεται)· μή τι ἐξουσίαν οὐκ ἔχει ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς ὕλης ἑκάστου τῆς αὐτῆς ἀναπλάσας καὶ ἀνακοσμήσας ἰδίως ἕκαστον ἢ εἰς τιμὴν ἡμῶν ἀναστῆσαι καὶ δόξαν ἢ εἰς ἀτιμίαν καὶ κατάκρισιν; εἰς ἀτιμίαν μὲν τῶν ἐν ἁμαρτίαις φαύλως βιωσάντων, εἰς τιμὴν δὲ τῶν ἐν δικαιοσύνῃ. καθάπερ ἐδηλώθη καὶ τῷ Δανιήλ »καὶ πολλοὶ τῶν καθευ- 3 δόντων ἐν γῆς χώματι« λέγοντι »ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον, καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος«. ἐφ' ἡμῖν γὰρ οὐ τὸ ἀφανίσαι 4 τὴν ῥίζαν τελείως τῆς πονηρίας, ἀλλὰ τὸ μὴ πρὸς ἔκτασιν αὐτὴν ἐᾶσα φῦναι | καὶ καρποφορεῖν. ἡ μὲν γὰρ καθόλου καὶ παντελικὴ αὐταῖς ῥίζαις D631 αὐτῆς ἀναίρεσίς τε καὶ ἀπώλεια ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος ὡς | εἴρηται διάλυσιν γίγνεται, ἡ δὲ ἐκ μέρους πρὸς τὸ μὴ οἷσαι βλαστὸν Ö296 ὑφ' ἡμῶν. καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐκθρέψαντα πρὸς αὔξησιν αὐτὴν μᾶλλον 5 καὶ μέγεθος, ἀλλὰ μὴ στειρώσαντα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ συμπιλήσαντα ἀνάγκη διδόναι δίκην, ὅτι δυνάμενος καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο τὴν ἐξουσίαν εἵλατο τὸ βλάπτον πρὸ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον τιμῆσαι.

3—5 Röm. 9, 21 — **10** Dan. 12, 2f

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀρεστόν*) **13**—S. **458**, **3** Sacra Parall. Bruchst. 422 Holl (= Pa)

1 *ἀνατήξας* M U S | *ἀνέδευσεν*] *ὅδευσεν* M *ἀνέλυσεν* Pa | vor *ἀναπλάσσων* + *ὁ* M + *ὃς* U | *ἄγγος*] *αὐτὸ* U **3** *πλάσματα* Pa | *δὲ*] *τε* M U | *ἀμέμπτως* < S **4** *τοῦ πηλοῦ — φυράματος*] *von demselben Ton u. Teig* S **5** *σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμὴν* < S **5f** *παντάπασιν* < U **6** vor *μήτι* + *εἰ* M | *ἔχῃ* M **7** *τῆς αὐτῆς*] *seiner* S | *ἰδίως*] *εἶδος* U **8** *καὶ δόξαν* < S **9** *τῶν .. βιωσάντων ... τῶν*] *den, welcher gelebt hat ..., den* S | *τιμὴν* + *u. zur Herrlichkeit* S **10** *καὶ*[2]] *ὅτι* U **12** *ὀνειδισμὸν καὶ* < S **13** *ἐφ' ἡμῖν*] *ἔφημεν* Pa **14** *τὴν ῥίζαν .. τῆς πονηρίας*] *die Sünde* S | *τελέως* Pa | *τῆς πονηρίας τελείως* U | *πρὸς ἔκτασιν* < S | *ἔκστασιν* Pa | **15** *καρποφορᾶν* Pa | *καὶ παντελικὴ* < S | *αὐταῖς ῥίζαις*] *ταῖς ῥίζαις* U *τῆς ῥίζης* Pa **16** *τοῦ*[1] < Pa **17** *γίνεται* Pa | *ἐκ μέρους* < S | vor *βλαστὸν* + *καρπὸν ἢ* Pa **18** *καὶ* < S **18f** *μᾶλλον καὶ μέγεθος* < S **19** *ἀλλὰ*] *und* S | *ἀλλὰ μὴ* + *ὅτι* U | *τὸ ὅσον*] *τὸ* Pa | *καὶ συμπιλήσαντα* < S | *συμπιπλώσαντα* M *συμπειλήσαντα* U *συνπηλήσαντα* Pa **21** *εἵλατο — τιμῆσαι*] *noch es unfruchtbar zu machen* S | *εἵλετο* Pa | *πρὸ* < U | *προτιμῆσαι* U

37. Ὥστε μηδείς, αὐτὸς αἴτιος ὤν, ἀκολάστῳ γλώσσῃ μεμφέσθω τὴν **37, 1**
θείαν φύσιν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν ἑκάστῳ κακίας ἢ ἀρετῆς τὰ
ἀμοιβαῖα. »τίς γὰρ εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ
τὸ πλάσμα | τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως«; πῶς γάρ; ὁπότε **2** P 552
αὐτοδεσπότῳ βουλῇ κακίαν εἵλατο. διὸ καὶ οὐ λέξει ⟨ἐν⟩ δικαιοσύνης
δόγμασιν ἀπαραλλάκτοις κρίνοντι τῷ θεῷ, τί με ἐποίησας οὕτως κατα-
κριθέντα εἰς τὸ ἀλγύνεσθαι; πρόσσχες γὰρ ὅπως ὥσπερ ἀκοντιστὴς ὁ **3**
ἀπόστολος δεινῶς συνεστραμμένα ῥήματα τῶν λόγων εἰς μέσον ἐμβαλὼν
ἀσαφῆ μὲν καὶ ἐπικεκαλυμμένην ποιεῖται εἰς βάθος τῶν ἀναγνωσμάτων
τὴν ἐξεργασίαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ ὀρθόδοξον καὶ μηδὲν ἔχουσαν ἀπημε-
λημένον ἢ δύσφημον. τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἀγεννῶς **4**
ἐγκύπτουσι τοῖς λόγοις ἀσυνάρτητα ἔσθ' ὅτε δοκεῖ καὶ ἀσύμφωνα λέγειν,
τοῖς δ' αὖ σπουδαίως καὶ λογισμῷ νήφοντι ὁπόσης τάξεως ἔμπλεα καὶ
ἀληθείας.

Δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ τούτων διεξιέναι τὰ νῦν ἱκανὸν ἂν γένοιτο **5**
αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἔργον. καὶ γὰρ γελοῖον καταλείψαντάς σου τὴν
σκέψιν, ἧς ἕνεκα ταύτην ἐστειλάμεθα, εἰς ἄλλα μετιέναι. ταῦτα γὰρ **6**
ἡμῖν εἴρηται διὰ τὴν τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρὸν | δίκην. ἀποδειχθέντος D 632
τοίνυν ἐνδηλότατα τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ μεμηχανῆσθαι μὴ ἐπὶ κακῷ τινι
ἀλλὰ *, χρὴ λοιπὸν τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα περὶ τῆς ἀναστάσεως

3 f Röm. 9, 20

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀμοιβαῖα*)

1 *αὐτὸς αἴτιος*) *αὐτοαιτὴς* Pa **1 f** *τὴν θείαν φύσιν*] *die heilige Gottheit* S | **2** *ἑκάστῳ* < S | *ἢ*] *καὶ* U S **4** *πλάσαντι*] *ποιήσαντι* U | *οὕτως* + *ἢ οὕτως* M **5** *εἵλατο*] *wir erwählen* S | *διὸ* < M | *οὐ λέξει*] *συλέξῃ* M | ⟨*ἐν*⟩ * **5 f** *δικαιοσύνης δόγμασιν ἀπαραλλάκτοις*] *mit Recht u. unabänderlichen Erweisungen* S **6 f** *κατακριθέντα — γὰρ ὅπως* < U | *κατακριθὲν* M **7** *πρόσχες* M **8** *δεινῶς* *] *δεινὸς* M U < S | *διεστραμμένα* U | *τῶν λόγων* < S **9** *εἰς βάθος* < S **9 f** *τῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐξεργασίαν*] *die Lesungen dieser Verständnisse* S **10** *καὶ ὀρθόδοξον* < S **10 f** *ἀπημελημένον ἢ δύσφημον*] *Lästerliches* S **12** *ἐγκύπτουσι*] *ἐκπίπτουσι* U **13** *καὶ λογισμῷ νήφοντι* < S **13 f** *τάξεως* u. *ἀληθείας* umgestellt S **15 f** *ἂν γένοιτο — ἔργον* < S **16** *γελοῖον*] *nicht gut* S **16 f** *καταλείψαντας — ἐστειλάμεθα*] *vom einen* S **16** *σου*] *οὗ* M **17** *ἧς* < M **17 f** *ταῦτα γὰρ — δίκην* < S **18** *τὴν* < U | *ἀποδειχθέντος*] *gesagt* S **19** *ἐνδηλότατα*] *ἐνδηλώτατα* U *genug* S | *μεμηχανῆσθαι*] *ist* S | *μὴ* < M **20** *ἀλλὰ* < S | * ⟨*ἐπ' ἀγαθῷ*⟩ * | *τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα* < S **20 f** *περὶ τῆς — τοῦ σώματος*] *von der Materie u. der Auferstehung weiter zu reden* S

νοεῖν τοῦ σώματος. πῶς γὰρ οὐκ ὠφέλιμος ὁ θάνατος, διαφθείρων ἡμῶν 3
τὰ λῃΐζοντα τὴν φύσιν; εἰ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν ἐπαχθής, καθ' ὃν προσ-
φέρεται, ⟨εἶναι⟩ δοκεῖ καθάπερ αὐστηρότατον τῷ νοσοῦντι φάρμακον. καὶ 4
ἵνα μὴ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγώμεθα, φέρε καὶ ἀπὸ τῆς
ᾠδῆς ἔτι τοῦ Δευτερονομίου βεβαιώσαντες τὸν λόγον ἴωμεν τὰ ἑξῆς δια-
ληψόμενοι.

38. Τὸ γάρ »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω κἀγὼ ἰά|σο- 38, 1
μαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου« λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ö 298
θεοῦ τί ἄλλο διδάσκειν βούλεται ἢ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ σῶμα πρῶτον ἀπο-
κτέννυται καὶ θνήσκει, ἵνα αὖθις ἀναστᾶθῇ καὶ ζήσῃ; πατάσσεται πρῶτον 2
καὶ θραύεται, ἵνα σῷον αὖθις πλασθῇ καὶ ὑγιές. καὶ οὐδὲν ἐξελέσθαι 3
ὅλως τὸ σύνολον τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς αὐτοῦ χειρὸς πρὸς ἀπώλειαν καὶ
ὀλεθρον σθένει, οὐ πῦρ, οὐ θάνατος, οὐ σκότος, οὐ χάος, οὐ φθορά. »τίς 4
γὰρ ἡμᾶς« φησίν »χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ« | (ὃς ἑρμηνεύε- P 553
ται χεὶρ τοῦ πατρὸς καὶ λόγος); »θλῖψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λι-
μὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται· ἕνεκεν σοῦ
θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς· ἀλλ' ἐν
τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς«. ἀληθέστατα· 5
ἵνα πληρωθῇ, καθὼς ἔφην, τό »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω
κἀγὼ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται« »ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ« πρὸς ἀπώλειαν. διὸ καὶ »ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα
σφαγῆς«, ἵνα »ἀποθανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ ζήσωμεν τῷ θεῷ«. καὶ ταῦτα 6
μὲν μέχρι το|σούτου διεσκέφθω· τὰ δὲ συνεχῆ τούτοις ὧδε πάλιν προχει- D 633
ριστέον.

7 f Deut. 32, 39 — **13—19** Röm. 8, 35—37 — **19** Deut. 32, 39 — **20** Röm. 8, 35 — **21** Röm. 8, 36 — **22** Röm. 6, 10

M U S

1 *ὠφέλιμον* M **2** *τὰ λῃΐζοντα* < S | *ἐπαχθής*] *herzugekommen* S **2 f** *προσφέρεται* * nach S] *προσφέρεσθαι* M U **3** *⟨εἶναι⟩* * | *δοκεῖ* < S | *αὐστηρώτατα* M < S | *τῷ* < U **4** *μὴ* < S | *πολλάκις τὰ αὐτὰ*] *auch wieder* S **4 f** *τῆς ᾠδῆς* < S **5** *ἔτι* < U S **5 f** *βεβαιώσαντες — διαληψόμενοι*] *beginnen wir die Verhandlung zu machen* S **7** *πατάξω*] *ich zerschlage* S **7 f** *κἀγὼ ἰάσομαι* < S **9** *βούλεται* < S | *ὅτι*] *τὸ* M | *διὰ τοῦτο* < S **10** *καὶ θνήσκει* < S **11** *αὖθις σῷον* U **12 f** *καὶ ὅλεθρον* < S **13** *οὐ σκότος* < M | *οὐ χάος* < S **14** *χωρίσει* hinter *ἀγάπης* U | *χριστοῦ*] *κυρίου* M **16** *γέγραπται* + *ὅτι* U **17** *ὅλην τὴν ἡμέραν* < S | *ἀλλὰ* M **19 f** *πατάξω — ἡμᾶς*] *usw.* S **20** *κἀγὼ*] *καὶ* M | *ἡμᾶς*] *das heißt* S | *ἀπὸ*] *ἐκ* U **21** *Χριστῷ* + *Ἰησοῦ* U **23** *ὧδε* < S

39. Εἰ πᾶν τὸ γεννώμενον νοσεῖ (προτείνει γὰρ οὕτως ὁ ἐξ ἐναντίας) **39, 1**
καὶ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ κατὰ τὴν τροφήν (ἀπὸ τῶν προσιόντων γάρ,
φησίν, αὔξεται καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιόντων ἐλαττοῦται), τὰ δὲ μὴ γεννώμενα ὑγιαίνει,
ὅτι μὴ νοσεῖ, μηδὲ προσδεῖται ἢ ἐπιθυμεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ γεννώμενα καὶ
συνουσίας καὶ τροφῆς, τὸ δὲ ἐπιθυμεῖν νοσεῖν ἐστι, τὸ δὲ μὴ δεῖσθαι μηδὲ
ἐπιθυμεῖν ὑγιαίνειν, νοσεῖ δὲ τὰ γεννώμενα ὅτι ἐπιθυμεῖ, τὰ δὲ μὴ γεννώ-
μενα οὐ νοσεῖ, πάσχει δὲ τὰ νοσοῦντα ἢ κατὰ πλῆθος ἢ ἔνδειαν τῶν
προσγιγνομένων καὶ ἀπογιγνομένων, τὸ δὲ πάσχον καὶ φθίνει καὶ ἀπόλλυ-
ται, διόπερ καὶ γεννᾶται, γεννᾶται δὲ ὁ ἄνθρωπος, — οὐ δύναται ἄρα
ἀπαθὴς εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. καταπίπτει μὲν οὖν καὶ ἐπὶ **2**
τούτοις αὐτοῖς ὁ λόγος. εἰ γὰρ πᾶν τὸ γιγνόμενον ἢ γεννώμενον ἀπόλλυ-
ται (διαφέρει γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πρωτόπλαστοι οὐκ
ἐγεννήθησαν, ἀλλ᾽ ἐγενήθησαν), γενητοὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ
(»ὁ ποιῶν, γάρ φησιν, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα«), ἀπόλλυνται ἄρα
οἱ ἄγγελοι κατ᾽ αὐτοὺς καὶ αἱ ψυχαί. ἀλλ᾽ οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε αἱ ψυχαὶ **3**
ἀπόλλυνται. ἀθάνατα γὰρ ταῦτα καὶ ἀδάμαστα, καθὼς ὁ ποιήσας εἶναι
βεβούλευται. ἀθάνατος ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος.

οὐκ ἀρεστὸν δὲ ⟨οὐδ᾽⟩ ἐκεῖνο, τὸ λέγειν εἰς ἄρδην ἀπολεῖσθαι τὸ πᾶν, **4**
καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν μὴ ἔσεσθαι. ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς
κάθαρσιν καὶ ἀνακαινισμὸν καταβασίῳ πᾶς ὁ | κόσμος κατακλυζόμενος Ö300
πυρί, | οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν ἐλεύσεται παντελῆ καὶ φθοράν. εἰ γὰρ **5** P554
κρεῖττον τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι τὸν κόσμον, διὰ τί τὸ χεῖρον ἥρεῖτο ποιή-
σας τὸν κόσμον ὁ θεός; ἀλλ᾽ οὐδὲν ὁ θεὸς ματαίως ἢ χεῖρον ἐποίει.

14 Psal. 103, 4

M U S Pa' **18**—S. **463, 14** Sacra Parall. Bruchst. 423 Holl (= Pa)

1 *γεννόμενον* U **2** *τροφὴν*] *Natur* S | *γάρ* < U **2f** *γάρ φησιν* < S **4** *ὅτι* < U | *μὴ νοσεῖ* < S | *μὴ* + *δὲ* U **5** *καὶ τροφῆς* < S | *νοσεῖν ἐστι*] *nicht gestattend* S **6** *ὑγιαίνει* U **8** vor *προσγιγνομένων* + *Herzugebrachten und* S | *προσγενομένων* MU | vor *καὶ*[1] + *ἢ* M | *ἀπογινομένων* M **9** *δὲ* < S | *ὁ* < M **11** *γιγνόμενον ἢ γεννώμενον*] *Geborene zum Geschaffenen* S **12** *καὶ* < S **13** *ἀλλὰ* M | *οἱ* < M | *αἱ* < M **14** *γάρ φησιν* * nach S] < MU | *πνεύματα* + *u. die Seelen ebenso* S **15** *ἀλλὰ* U **16** *καὶ ἀδάμαστα* < S | *εἶναι* < S **17** *βεβούλευται*] *βεβούληται* U *weiß* S **18** ⟨*οὐδ᾽*⟩ Jahn nach S] < MUPa | *ἀπολεῖται* Pa **19** *καὶ*[1] < S | *ἀέρα* + *und Feuer* S **20** *καταβασίῳ*] *καταβάσει ὡς* M *καταβὰς ᾧ* U < S | *κατακλυζόμενος ὁ κόσμος* Pa **22** *τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι* MPa **22f** vor *ποιήσας* + *ὁ* M **23** *ἀλλ᾽ οὐδὲν ὁ θεὸς* < U | *ματαίως ἢ* < S | *ἢ χεῖρον ἐποίει*] *ἐχειροποίει* MU *ἢ χείρω ἐποίει* Pa

οὐκοῦν εἰς τὸ εἶναι καὶ μένειν τὴν κτίσιν ὁ θεὸς διεκοσμήσατο, καθάπερ 6
καὶ | ἡ σοφία συνίστησιν »ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι« λέγουσα »τὰ πάντα ὁ D634
θεὸς καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρ-
μακον ὀλέθρου«. καὶ ὁ Παῦλος δὲ σαφῶς μαρτυρεῖ λέγων »ἡ γὰρ ἀποκαρα- 7
δοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ
γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα
ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς
φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ«. »τῇ γὰρ 8
ματαιότητι, φησίν, ἡ κτίσις ὑπετάγη«, ἐλευθερωθήσεσθαι δὲ τῆς τοιαύτης
δουλείας προσδοκᾷ, κτίσιν τὸν κόσμον τοῦτον βουλόμενος νῦν καλεῖν· οὐ
γὰρ τὰ μὴ βλεπόμενα τῇ φθορᾷ δουλεύει, ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ βλεπό-
μενα. μένει ἄρα ἡ κτίσις εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακαινοποιηθεῖσα καὶ εὐπρεπέ- 9
στερον, ἀγαλλομένη καὶ χαίρουσα ἐπὶ τοῖς τέκνοις τοῦ θεοῦ ⟨ἐν⟩ τῇ ἀνα-
στάσει, δι' οὓς στενάζει καὶ συνωδίνει νῦν, τὴν ἀπολύτρωσιν ἡμῶν ἀπὸ
τῆς φθορᾶς καὶ αὐτὴ τοῦ σώματος ἐκδεχομένη, ὅπως ἡμῶν ἐγερθέντων 10
καὶ ἀποτιναξαμένων τὴν νεκρότητα τῆς σαρκὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον
»ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι καὶ κάθισον, Ἰερουσαλήμ«, ἐλευθερω-
θέντων τε τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ τῆς φθορᾶς, μηκέτι
τῇ ματαιότητι δουλεύουσα, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ. »οἴδαμεν γάρ, φησίν, ὅτι 11
πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
καὶ αὐτοί, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς
στενάζομεν τὴν υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος
ἡμῶν«. καὶ ὁ Ἡσαΐας δέ· »ὃν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ 12

2 Weish. Sal. 1, 14 — **4—10** Röm. 8, 19—21 — **17** Jes. 52, 2 — **19—23** Röm. 8, 22f — **23**—S. **462, 2** Jes. 66, 22

M U S Pa

2 *σοφία* + *δι' ἃ* U | *συνίστησιν* + *sprechend* S | *λέγουσα* hinter *τὰ πάντα* Pa | *τὰ* < U **3** *ἐν αὐτοῖς* Pa **4** *ὁ* < M | *λέγων* < S **9** *φησίν* hinter *ὑπετάγη* U | *ἐλευθερωθήσεται* M **10** *δουλείας*] *Verwesung* S | *βουλόμενος νῦν καλεῖν*] *nennend* S **11** vor *βλεπόμενα*[2] ein *μὴ* ausradiert U **12** *ἀνακαινοποιηθεῖσα* < S **13** ⟨*ἐν*⟩ * nach S] < M U Pa **14** *δι' οὗ* M; lies wohl *δι' ἃ* * | *καὶ συνωδίνει νῦν* < S **14f** *ἀπὸ τῆς — σώματος* < S **15** *καὶ αὐτὴ* < Pa | *ἀπεκδεχομένη* U | *ὅπως* < S | *ἐξεγερθέντων* U *ἐλευθερωθέντων* Pa **16** *τὴν*] *alle* S | *τῆς σαρκὸς* < S **17** *καὶ*[2] < U **17f** *ἐλευθερωθήσεται*] *ἐλευθερώθη δὴ* M **18** *αὐτὴ*] *αὐτῆ* U *die Kreatur* S | *τῆς φθορᾶς* < S **19—22f** *οἴδαμεν γάρ — σώματος ἡμῶν* < Pa **19** *φησίν* < U **21** *αὐτοί*[1]] *αὐτὴν* U | *καὶ*[2]] *das heißt* S **22** *τὴν*[1] < U **23** *δέ*] < M U *wiederum* S | *ὁ*[2] < M

καινή, ἃ ἐγὼ (φησί) ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν«. καὶ πάλιν »οὕτως λέγει κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὗτος θεὸς ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν καὶ ποιή|σας D635
αὐτήν, αὐτὸς διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοι-
κεῖσθαι«. ὄντως γὰρ οὐκ εἰς κενὸν οὐδὲ εἰς μάτην πρὸς ἀπώλειαν ἔκτισε **13**
κατὰ τοὺς φρονοῦντας μάταια τὸ πᾶν ὁ θεός, ἀλλὰ εἰς τὸ εἶναί τε καὶ οἰκεῖσθαι καὶ διαμένειν. διὸ ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν γῆν αὖθις καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκφλόγωσιν ἔσεσθαι πάντων καὶ τὸν βρασμόν. διὰ τί δὲ **14**
τοῦτο ἀνάγκη, λόγος | ἂν ἔτι πλείων τῶν εἰρημένων γίγνοιτο. οὔτε γὰρ Ö302
εἰς ὕλην ἀργὴν καὶ τοιαύτην ἔτι κατάστασιν, οἵα καὶ πρὸ τῆς διακοσμήσεως ἦν, διαλυθὲν ἀναστοιχειωθήσεται τὸ πᾶν οὔτ' αὖ εἰς ἀπώλειαν παντελῆ καὶ φθοράν.

40. Ἐὰν δέ· πῶς οὖν, ἐὰν μὴ ἀπόλλυται τὸ πᾶν, οἱ ἐξ ἐναντίας **40, 1**
εἴπωσιν, ὁ μὲν κύριος τὸν οὐρανὸν παρελεύσεσθαι ἔφη καὶ τὴν γῆν, ὁ δὲ προφήτης ἀπολεῖσθαι μὲν τὸν οὐρανὸν ὡς καπνόν, τὴν δὲ γῆν ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθαι; ἐπειδήπερ ἔθος ταῖς γραφαῖς, λέξομεν, τὴν εἰς **2**
τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, οἷον τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότερον ἁπάντων ἐξαλλαγήν· ὅτι μηδεμία ὑπεναντίωσις ἢ ἀτοπία ἐν τοῖς θείοις λόγοις. »παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τού- **3**
του« καὶ οὐχ ὁ κόσμος εἴρηται. οὕτως ἔθος ἀπώλειαν καλεῖν τὰς γραφὰς

2—5 Jes. 45, 18 — **14** vgl. Matth. 24, 35 — **14 f** vgl. Psal. 101, 27 — **20** I Kor. 7, 31

M U S Pa

1 ἃ *ἐγὼ — μένει* < S | *φησί* vor ἃ *ἐγὼ* Pa | *μένειν* M **2** vor *τὸ σπέρμα* + *auch* S | *σπέρμα* u. *ὄνομα* vertauscht S | *καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν* < M **2—4 f** *καὶ πάλιν — κατοικεῖσθαι* < Pa **2** *οὕτω* U **3** *θεὸς* < U **3 f** *ἐποίησεν αὐτήν* < U **5** vor *πρὸς* + *noch* S **6** *τὸ πᾶν ὁ θεός* < S | *ἀλλ'* Pa **7** *καὶ τὴν* < Pa | *τὸν* < M Pa **8** *πάντων* < S | *τῶν βρασμῶν* Pa **8 f** *διὰ τί δὲ — γίγνοιτο* < S **9** vor *λόγος* + *ὁ* Pa | *ἔτι*] *ἐπὶ* M | *πλείων* Jahn] *πλείω* M U Pa | *γένοιτο* Pa **10** *καὶ*[1]] *sondern* S | *ἔτι* < Pa | *ἔτι κατάστασιν*] *ἐπικατάστασιν* M | *οἵαν* M U Pa **11** *ἦν, διαλυθὲν*] *εἰς ἣν διαλυθῆ* U | *ἀναστοιχειωθήσεται*] *ἀναστοιχειωθῆναί τε* Pa **12** *καὶ φθοράν* < S **13** *ἐὰν*[2]] *εἰ* Pa | *τὸ πᾶν* < S **14** *κύριος*] *Χριστὸς* Pa **15** *προφήτης* + *wieder spricht* S | *ἀπολέσθαι* M **16** *ἐπειδὴ* U | *λέξομεν* < S **17** *καὶ — καταστάσεως* < S | *ἐνδοξοτέραν* M U | *ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως*] *ἀποκατάστάσεως* (*ἀποκαταστάσεως* aus *ἀποκατάστασιν* v. 1. Hd.) *ταύτης* U **19** *εἰς τὸ φαιδρότερον ἁπάντων*] *glänzenderen u. besseren* S | *φαιδρότατον* M U **20** *ἢ ἀτοπία* < S | *παράγει γὰρ* + *sagt er* S **21** *οὕτως* + *denn* S

τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον ἔσθ' ὅτε καὶ εὐμορφότερον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος, οἷον ὥσπερ ὁπόταν τις ἀπώλειαν λέγοι τοῦ κατὰ τὸ νήπιον σχήματος 4
τὴν εἰς τὸν ἄνδρα τὸν τέλειον μεταλλαγήν, τρεπομένης εἰς μέγεθος καὶ κάλλος
τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου. »ὅτε γὰρ ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νή-
5 πιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ
νηπίου«. ταραχθήσεσθαι μὲν γὰρ τὴν κτίσιν ὥσπερ τεθνηξομένην κατὰ 5
τὴν ἐκπύρωσιν, ἵνα καὶ ἀνακτισθῇ, | οὐ μὴν ἀπολεῖσθαι προσδοκητέον, D636
ὅπως οἱ ἀνακαινοποιηθέντες ἐν ἀνακαινοποιηθέντι τῷ κόσμῳ ἄγευστοι
λύπης κατοικήσωμεν, κατὰ τὸ λεχθέν »ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ
10 κτισθήσονται« ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ »καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον
τῆς γῆς«, τοῦ περιέχοντος τῆς εὐκρασίας ἐπιτροπεύοντος λοιπὸν τοῦ θεοῦ.
ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον τὸν αἰῶνα γῆς ἀνάγκη πᾶσα ἔσεσθαι καὶ 6
τοὺς οἰκήσοντας, οὐκέτι τεθνηξομένους ἢ γαμήσοντας καὶ γεννησομένους, | P556
ἀλλ' ὡς ἀγγέλους ἀμεταστρόφως ἐν ἀφθαρσίᾳ τὰ ἄριστα πράξοντας. διὸ 7
15 ληρῶδες τὸ ἐν ποίᾳ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ σώματα ἔσονται λέγεσθαι, μήτε
ἀέρος μήτε γῆς μήτε τῶν ἄλλων ἐσομένων.

41. Ἄξιον δὲ κἀκεῖνο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπισκοπεῖν, ὡς ἔχει πολ- **41, 1**
λὴν διάπτωσιν, εἰ δεῖ παρρησίαν ἄγειν περὶ τηλικούτων, ὦ Ἀγλαοφῶν, | Ö304
διαλεγομένους πραγμάτων. φράσας γὰρ ἀποφήνασθαι τὸν κύριον ὡς οἱ 2

4—6 I Kor. 13, 11 — **9** Psal. 103, 30 — **13** vgl. Matth. 22, 30

M U S Pa (bis Z. 14 *πράξοντας*) **15**—S. **468, 14** Sacra Parall. Bruchst. 424 Holl (= Pa)

1 *καὶ εὐμορφότερον* < S | *εὐμορφώτερον* MU **1f** *τοῦ πρόσθεν σχήματος* < S **2** *ὁπόταν — λέγοι* < S | vor *τις* + *εἰ* Pa | *λέγειν* M | *τοῦ*] *τῆς τοῦ* M *τῆς* U | *κατὰ τὸν* M *κατὰ τοῦ* U **3** *τὸν τέλειον*] *eine bessere* (sc. Gestalt) S **4** *τοῦ νηπίου* < S **4—6** *ὅτε γὰρ — τὰ τοῦ νηπίου* < Pa **4** *νήπιος* + *sagt er* S | *ὡς νήπιος ἐλάλουν* < S **5** *ὡς νήπιος ἐλογιζόμην*] usw. S | *δὲ*] *und* S | *κατήργησα* u. hinter *νηπίου* U **6** *μὲν* < S **7** *καὶ* < U **8** *ὅπως*] *ὅτι ὡς* M | *ἐν* < Pa | *ἐν ἀνακαινοποιηθέντι* < M | *τῷ* < U Pa **8f** *ἄγευστοι λύπης*] *ohne alles Böse u. Leid* S **9** vor *κατοικήσωμεν* + *fernerhin* S | *κατοικήσομεν* M | vor *κατὰ* + *ἢ* U **9f** *καὶ κτισθήσονται*] *κεκτισθήσονται* M **10** *ἐν ἑκατ. τρ. ψαλμῷ* < S Pa **11** *τοῦ περιέχοντος* < S | *ἐπιτροπεύσαντος* U **12** *καὶ*[1] < S | *πάσας* M < S **13** *οὐκ ἐπιτεθνηξομένους* M | *ἢ* < Pa | *ἢ — γεννησομένους* < S | *γεννησομένους*] *τεθνηξομένους* M **14** *ἐν ἀφθαρσίᾳ* < S | *πράξαντας* M | *διὸ* < Pa **15** vor *τότε* + *οὖν* M | *δὴ*] *δεῖ* M | *ἔσεσθαι* M **17** *δὲ* + *ἐστιν* Pa **18** *εἰ δεῖ*] *εἰ δὴ* M *ἔδει* Pa *es ist nur* S | *τηλικούτων*] *τούτων* MU **19** *διαλεγόμενος* U | *διαλεγομένους πραγμάτων* < Pa

τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι ἔσονται τότε ὡς ἄγγελοι, ἔνθα πειράζουσιν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἐπέφερες »οἱ δὲ ἄγγελοι ἐκτὸς ὄντες σαρκὸς ἐν μακαριότητος ἀκρότητι, διὰ τοῦτο καὶ δόξης εἰσί, καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξισάζεσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν«, οὐκ ἐπιστήσας, ὦ ἄριστε, ὡς ὁ ποιήσας καὶ διακοσμήσας **3** ἐξ οὐκ ὄντων τὸ πᾶν τὴν τῶν ἀθανάτων φύσιν οὐ μόνον εἰς ἀγγέλους καὶ λειτουργοὺς διανείμας ἐκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ θρόνους. ἄλλο γὰρ γένος τὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀρχῶν καὶ **4** ἐξουσιῶν, ὅτι μὴ τάγμα ἓν καὶ μία σύστασις καὶ φυλὴ καὶ φατριὰ τῶν ἀθανάτων, ἀλλὰ γένη καὶ φυλαὶ καὶ διαφοραί. καὶ οὔτε τὰ Χερουβὶμ τῆς ἰδίας ἐξιστάμενα φύσεως εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευάζονται οὔτε αὖ πάλιν εἰς ἑτέραν οἱ ἄγγελοι. εἶναι γὰρ αὐτὰ χρὴ καὶ ὅ εἰσι καὶ ὃ γεγό|νασιν. ἀτὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν κόσμον οἰκεῖν καὶ τῶν ἐν **5** D637 αὐτῷ πάντων ἡγεμονεύειν κατασταθεὶς ⟨ἀπὸ⟩ τῆς ἐξ ἀρχῆς διακοσμήσεως, ἀθάνατος ὢν τοῦ εἶναι ἄνθρωπος οὔποτε μεταβληθήσεται, οὔτε εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων οὔτε εἰς τὴν τῶν ἑτέρων μορφήν, ὅτι μηδὲ οἱ ἄγγελοι εἰς τὴν τῶν ἄλλων, τῆς ἐξ ἀρχῆς ἰδέας μετακοσμούμενοι, μεταβάλλονται. ὁ γὰρ Χριστὸς ἦκεν οὐκ εἰς ἑτέραν μεταπλασθῆναι κηρύσσων ἢ μετα- **6** σκευασθῆναι τὸν ἄνθρωπον φύσιν, ἀλλὰ εἰς ὃ ἦν ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν ἀθάνατος ὤν. χρὴ γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς τάξεως αὐτοῦ τόπῳ τῶν **7** γενητῶν ἕκαστον μένειν, ἵνα πάντα πάντων ὦσι πεπληρωμένα, οὐρανοὶ μὲν ἀγγέλων, θρόνοι δὲ ἐξουσιῶν, φῶτα δὲ λειτουργῶν καὶ οἱ θειότεροι

M U S Pa

1 *τότε* < S Pa | *ἄγγελοι*] *Engel Gottes im Himmel* S **1f** *ἔνθα — ἐπέφερες* < S **2** *οἱ*[1] < Pa | *ἐπέφερεν* U | *σαρκῶν* Pa **3** *καὶ*[2] < M **4** *ἀνάγκη — γυμνοὺς*] *ἀγγέλους* Pa **5** *ἄριστε ὡς*] *ἀριστέως* M **6** *εἰς ἀγγέλους*] *ἰσαγγέλους* M **7** *διεκόσμησεν* U + *sie* S **7f** *ἐξουσίας* u. *θρόνους* vertauscht M U **8** *τὸ*[1] < M | *ἀγγέλων*] *ἀρχῶν* U **8f** *ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν*] *ἀρχῶν καὶ* < M U *Thronen* S **9** *καὶ φυλὴ* < S | *φατριὰ*] *φθαρτρία* M *πατριὰ* U Pa **9f** *τῶν ἀθανάτων — διαφοραί*] *der Engel, d. h. der Unsterblichen — nicht, sage ich — eine Klasse noch Geschlecht, sondern verschiedene* S **10** *ἀλλὰ* + *καὶ* Pa **11** *εἰδέαν* M U < S **12** *αὖ — ἑτέραν*] *εἰς ἑτέρων πάλιν* M U **12f** *εἶναι — γεγόνασιν* < S **13** *ἀτὰρ*] *εἰ γὰρ* U | *οἰκεῖν* + *bestellt* S **14** *κατασταθεὶς*] *ταχθεὶς* Pa | ⟨*ἀπὸ*⟩ * nach S | *ἐξ* < Pa **16f** *εἰς — μετακοσμούμενοι*] *in der anderen Klasse* S **17** *τῶν* < U **18** *μεταπλασθῆναι*] *μορφὴν πλασθῆναι* M | *ἢ μετασκευασθῆναι* < S **19** *τὸν ἄνθρωπον*] *τὴν ἀνθρωπείαν* U | *ἀλλ'* Pa | *εἰς* < S | *ἐξ ἀρχῆς* < S **20** *ὤν* < S | *χρῆναι* M Pa | *τάξεως*] *ξεως* M Pa | *ἑαυτοῦ* U | *τόπω* MU **21** *ὦσι*] *εἰσὶ* M | vor *οὐρανοὶ* + *οἱ* Pa

τόποι καὶ τὰ ἄκρατα καὶ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν Σεραφίμ, ἃ παρεστήκασι τῇ μεγάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν, ὁ δὲ κόσμος ἀνθρώπων. | ἐὰν δὲ 8 P557
μεταβάλλεσθαι δῶμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀγγέλους, ὥρα μεταβάλλεσθαι λέγειν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς ἐξουσίας καὶ ταύτας εἰς ἄλλο καὶ ἄλλο, ἔστ' ἂν ὁ λόγος ἀναβὰς εἰς κίνδυνον πέσῃ.

42. Ἀλλ' οὔτε ὡς φαῦλον τεκτηνάμενος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ διαμαρτήσας αὐτοῦ περὶ τὴν διάπλασιν, ἄγγελον αὐτὸν ὕστερον ἐπενόησε ποιῆσαι μεταγνούς, ὥσπερ οἱ φαυλότατοι τῶν δημιουργῶν, οὔτε ἄγγελον κατ' ἀρχὰς θελήσας ποιῆσαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἄνθρωπον ἔπλασεν. **42, 1**
ἀσθενὲς τοῦτο γάρ. τί δή ποτε οὖν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον ἐποίει καὶ **2**
οὐκ | ἄγγελον, εἴ γε ἄγγελον τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐκ ἄνθρωπον γενέσθαι Ö306
ἤθελεν; ὡς οὐ δυνάμενος; βλάσφημον ⟨τοῦτο⟩. ἀλλὰ ἀνεβάλλετο περὶ τοῦ **3**
κρείττονος τὸ χεῖρον ποιῶν; καὶ τοῦτο ἄτοπον. οὔτε γὰρ διασφάλλεται περὶ τὸ ποιεῖν τὸ καλὸν οὔτε ἀναβάλλεται οὔτε ἀδυνατεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς θέλει
καὶ ὅτε θέλει τὸ δύνασθαι ἔχει, δύναμις ὤν. οὐκοῦν | εἶναι τὸν ἄνθρω- **4** D638
πον ἄνθρωπον θέλων ἐξ ἀρχῆς ἔκτισεν. εἰ δὲ θέλων, θέλει δὲ τὸ καλόν, καλὸν δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος λέγεται συντεθέν, οὐκ ἔσται ἄρα ἐκτὸς σώματος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μετὰ σώματος, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ἄνθρωπος γενηθῇ. δεῖ γὰρ τῷ θεῷ **5**
τὰ ἀθάνατα γένη πάντα σῴζεσθαι. ἀθάνατον δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος. »ἔκτισε«, γάρ φησιν ἡ σοφία »τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα

20f Weish. Sal. 2, 23

M U S Pa

1 *τὰ ἄκρατα καὶ ἀκραιφνῆ*] *τὰ ἄκρα τὰ καὶ ἀκραιφνῆ* M *ἄκρατα καὶ* < U *τὰ ἀκράτητα καὶ ἀκραιφνῆ* Pa *die sehr großen* S | *ἅπερ ἑστήκασι* M **3** *εἰς ἀγγέλους*] *ἰσαγγέλους* M **4** *λέγειν*] *δοῦναι* M | *ταῦτα* M | *καὶ ἄλλο* < M Pa **5** *κίνδυνον*] *Sünde* S | *ἐμπέσῃ* U **6** *ἀλλὰ* M | *φαῦλον* + *irgend eine* S | *ὁ θεὸς* < S **6f** *ἢ — διάπλασιν*] *und unvollkommene Kreatur* S **7** *ὕστερον ἐπενόησε* < S **8** *μεταγνούς* < S | *φαυλότατοι*] *unzureichenden u. ungeschickten* S | *δημιουργῶν* + *gemacht . . . ihn zu wandeln in die Klasse der Engel* S | *οὔτε*] *οὔτ' ἄν* Pa *oder* S **10** *ἀσθενὲς τοῦτο γάρ*] *denn böse ist diese Rede* S | *οὖν*] *οὐχὶ* Pa | *ἄνθρωπον*[2] < U S **11** *τὸν ἄνθρωπον* hinter *οὐκ ἄνθρωπον* Pa **12** *ἠθέλησεν* U | *οὐ* < Pa | ⟨*τοῦτο*⟩ *, nach S *ist dies* | *ἀλλ'* Pa | *ἀνεβάλλετο*, zweites λ getilgt U **13** *χείρω* M **15** *καὶ ὅτε θέλει* < M **15f** *ἄνθρωπον*[2] < S **17** *ὁ* < Pa **18** vor *σώματος* beidemale + *τοῦ* Pa **19** *ἄλλος ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἄνθρωπον* M U | *γεννηθῇ* U **20** *πάντα γένη* Pa | *ἀθάνατον — ὁ ἄνθρωπος* < U | *καὶ* < U Pa

τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. οὐκ ἄρα ἀπόλλυται τὸ σῶμα· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος.

43. Διὸ ἐπίστησον, ὡς καὶ ὁ κύριος τὰ αὐτὰ ταῦτα διδάσκειν θέλων, **43, 1**
μὴ πιστευόντων Σαδδουκαίων εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκός — δόγμα γὰρ
τοῦτο Σαδδουκαίων· ὅθεν συσκευασάμενοι τὴν κατὰ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς
ἑπτὰ ἀδελφοὺς παραβολήν, ἵνα τὸν περὶ ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς λόγον
ἀποκηρύσσωσι, προσῆλθον αὐτῷ· ἀμέλει αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπεσημή-
νατο, »προσῆλθον δὲ αὐτῷ« εἰπών »καὶ Σαδδουκαῖοι, λέγοντες μὴ εἶναι
ἀνάστασιν — ὁ οὖν Χριστός, εἰ μὴ ἦν ἀνάστασις σαρκός, ἀλλὰ μόνον ἐσῴζετο **2**
ψυχή, συνέθετο ἂν αὐτοῖς ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς φρονοῦσι. νυνὶ δὲ ἀπο-
κρούεται λέγων »ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ'
ὡς ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ εἰσιν«, οὐ τῷ σάρκα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γαμεῖν **3**
καὶ γαμεῖσθαι, | ἀλλὰ εἶναι λοιπὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ φωσίν, ἀγγέλοις P558
κατὰ τοῦτο παραπλησιασθέντας, ἵν' ὥσπερ οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ,
οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παραδείσῳ, μήτε γάμοις ἢ εἰλαπίναις ἔτι. σχολάζον-
τες, ἀλλὰ τῷ βλέπειν τὸν θεὸν καὶ γεωργεῖν τὴν ζωὴν πρυτανεύοντος
ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ. οὐ γὰρ εἶπεν »ἔσονται ἄγγελοι«, ἀλλ' »ὡς ἄγγε- **4**
λοι«, οἷον »δόξῃ μὲν καὶ τιμῇ« κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἐστεφανωμένοι,
βραχὺ δέ τι παρὰ τοὺς ἀγγέλους διαλ|λάσσοντες« καὶ ἐγγὺς ὄντες τοῦ D639
εἶναι ἄγγελοι. καθάπερ εἰ ἔλεγεν, οὔσης εὐταξίας κατὰ τὸν ἀέρα καὶ **5**
γαλήνης νυκτὸς καὶ πάντων τῷ τῆς σελήνης αἰθερίῳ φωτὶ κεκοσμημένων·

8 Matth. 22, 23 — **11** Matth. 22, 30 — **18** Psal. 8, 6

M U S Pa

1 *ἐποίησεν αὐτόν* < S **3** *ἐπίστησον ὡς* < S | *καὶ* < U Pa | *τὰ αὐτὰ* < S | *ταῦτα* < Pa **4f** *εἰς τὴν — Σαδδουκαίων* < Pa **5** *καὶ* < M **6** *τὸν ... λόγον* < S | *τῆς* (vor *σαρκὸς*) < Pa **7** *ἀποκηρύσσωσι*] *ἀποκηρύσσουσι* M *ἀπο///ρήσωσι*, ein Buchstabe ausradiert U *ἀπορήσωσι* Pa *erforschen* S | *προσῆλθον αὐτῷ* < S | *ὁ αὐτὸς* Pa **8** *προσῆλθον — εἰπὼν καὶ* < S | *δὲ* < U Pa | *εἰπών*] *φησί* U | *καὶ* < Pa **8f** *ἀνάστασιν μὴ εἶναι* U **9** *ἦν* hinter *σαρκὸς* Pa **10** vor *ψυχὴ* + *ἡ* M | *καὶ ὀρθῶς* < S **10f** *ἀποκρίνεται* MU **11** *ἐκγαμίσκονται* Pa **12** *τῷ*[2]] *τὸ* M **13** *καὶ γαμίσκεσθαι* Pa < S | *ἀλλ'* Pa | *φωσίν*] *φῶς ἵν'* M *φησίν* U *im Licht* S < Pa **14** *κατὰ τοῦτο* < M | *πλησιασθέντες* Pa | *τῷ* < Pa **15** *καὶ ἡμεῖς* hinter *παραδείσῳ* Pa | *μήτε γάμοις*] < Pa | *ἢ εἰλαπίναις*] *εἰσιλαπίνες* M < S | *ἔτι* < S **16** *τῷ*] *τὸ* MPa *τοῦ* U **16f** *καὶ γεωργεῖν — Χριστοῦ*] *und zu leben in Ewigkeit* S **17** *ἡμῶν* MPa | *ἀλλὰ* M **18—20** *οἷον δόξῃ — εἶναι ἄγγελοι* < Pa **18** *κατὰ τὸ γεγραμμένον* < S **20** *καθάπερ* + *denn* S | *ἔλεγεν*] *wir sagen* S **21** *τῷ*] *τῶν* MU | *νυκτὸς — κεκοσμημένων*] *da auch der Mond in der Nacht scheint, indem er voll ist* S

ἡ σελήνη φαίνει ὡς ὁ ἥλιος. καὶ οὐ πάντως ἂν ἥλιον εἶναι τὴν σελήνην ἀπομαρτυρεῖν αὐτὸν ἐλέγομεν, ἀλλ᾽ ὡς ἥλιον, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον 6
χρυ|σός, ἐγγὺς δὲ τοῦ εἶναι χρυσὸς πεφυκὸς ὡς χρυσὸς λέγεται καὶ οὐ Ö 308
χρυσός. εἰ δὲ ἦν χρυσός, οὐκ ἐλέγετο ἂν ὡς χρυσός, ἀλλὰ χρυσός· ἐπεὶ
5 δὲ μὴ ἔστι χρυσός, ἀλλὰ ⟨ἐγγὺς⟩ τοῦ εἶναι χρυσὸς καὶ φαντάζεσθαι τὸν
χρυσόν, οὐ χρυσὸς ἀλλ᾽ ὡς χρυσὸς λέγεται. οὕτως καὶ ὡς ἀγγέλους 7
ἔσεσθαι λέγοντος τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἀγγέλους
αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν τοὺς ἁγίους ἔσεσθαι ἐν τῇ ἀναστάσει,
ἀλλὰ ἐγγὺς τοῦ εἶναι ἀγγέλους. ὥστε ἀλογώτατον τὸ λέγειν, ἐπειδὴ ὁ 8
10 Χριστὸς ἀπεφήνατο τοὺς ἁγίους ὀφθῆναι ὡς ἀγγέλους ἐν τῇ ἀναστάσει,
τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα μὴ ἀνίστασθαι, καίτοι τῆς λέξεως αὐτὴν τὴν
πρᾶξιν δηλούσης σαφῶς τοῦ συμβαίνοντος. ἀνάστασις γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῦ 9
μὴ πεπτωκότος, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ πεπτωκότος λέγεται καὶ ἀνισταμένου·
ὥσπερ ὁπόταν λέγῃ καὶ ὁ προφήτης »καὶ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ
15 τὴν πεπτωκυῖαν«. ἔπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ σκηνὴ τῆς ψυχῆς εἰς
»γῆν χώματος«. οὐ γὰρ τὸ μὴ θνῆσκον, ἀλλὰ τὸ θνῆσκον κλίνεται.
θνήσκει δὲ σάρξ, ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος. καὶ τοίνυν εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, 10
σῶμα δὲ ὁ νεκρός, οἱ λέγοντες ἀνάστασιν μὲν εἶναι, σαρκὸς δὲ μὴ εἶναι,
ἀρνοῦνται μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ὅτι μὴ τὸ ἑστὸς ἀλλὰ τὸ πεπτωκὸς καὶ

14 Amos 9, 11 — **16** Dan. 12, 2

M U S Pa

1 *ὁ* < Pa **1f** *εἶναι — ἐλέγομεν* < S **2** *λέγομεν* U *λέγωμεν* Pa | *μὴ*] *wie* S **3** *δὲ*] *und* S <Pa | *πεφυκὸς* < S | *λέγεται*] *wir sagen* S **3f** *καὶ οὐ χρυσός* < S **4—6** *εἰ δὲ ἦν — λέγεται* < Pa **4** *ἐλέγετο ἄν*] *sagten wir* S **4f** *ἐπεὶ δὲ — χρυσὸς λέγεται* < S **5** ⟨*ἐγγὺς*⟩ Pet. **6** *οὐ χρυσὸς ἀλλ᾽* < U | *οὕτω* U | *ὡς ἀγγέλους* < S **7** *ἔσεσθαι* hinter *ἀναστάσει* U | *λέγοντα* Pa | *ἐν τῇ ἀναστάσει* < M | *αὐτὸ τοῦτο* < S **8** *αὐτὸν* < Pa | *αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν*] *sagt er* S | *ἀκούομεν — ἀναστάσει* < Pa | *τοὺς ἁγίους*] *sie* S | *ἔσεσθαι* hinter *ἀναστάσει* U | *ἐν τῇ ἀναστάσει* < S **9** *ἀλλ᾽* Pa | *ἐγγὺς τοῦ εἶναι*] *wie* S | *ὥστε ἀλογώτατον*] *ἄλογον γὰρ* Pa | *τὸ* < M U **10** *ἀπεφήνατο*] *offenbart* S | *τοὺς ἁγίους ἀπεφήνατο* M | *ὀφθῆναι τοὺς ἁγίους* Pa **11** *τὰ σώματα . . . ταῦτα*] *der Leib* S | *ταῦτα διὰ τοῦτο* Pa **12** *πρᾶξιν*] *τάξιν* M *jenes* S | *σαφῶς* < S **13** *ἀλλὰ* M | *καὶ ἀνισταμένου* < S **14** *καὶ*[1] < Pa **15** *ποθητὴ*] *schöne u. geliebte* S **16** *χώματος*] *σώματος* M | *οὐ γὰρ — τὸ θνῆσκον*] *das Sterbende, nicht das nicht Sterbende* S **17** vor *σὰρξ* + *ἡ* U | *γὰρ*] *δὲ* Pa | *καὶ τοίνυν — ἀθάνατος* < M **18** *ὁ νεκρός*] *sterblich* S **19** *ἀνάστασιν μὲν εἶναι* < S | *μὴ εἶναι* < U **19f** *καὶ κλιθὲν* < S

κλιθὲν διανίσταται κατὰ τὸ γεγραμμένον »μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἀναστρέψει«; P559

44. Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐδίδαξεν ἀναφανδὸν ὁ κύριος καὶ δι' **44, 1**
ἑαυτοῦ καὶ διὰ Σολομῶνος εἰπών· | δι' ἑαυτοῦ μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον D640
καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἱστορίᾳ, τὸν μὲν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ δεικνὺς
ἀναπαύεσθαι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν, οἷς
διαλεγόμενον τὸν Ἀβραὰμ εἰσήγαγε· διὰ Σολομῶνος δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφο- **2**
μένῃ Σοφίᾳ, ἔνθα »δικαίων αἱ ψυχαὶ ἐν χειρί« γέγραπται »θεοῦ, καὶ οὐ
μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος. ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι καὶ
ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα·
οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης«. ὅθεν **3**
σώματος ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ ψυχῆς. οὐ γὰρ τὸν ἑστῶτά τις ἀνίστησιν,
ἀλλὰ τὸν κείμενον, ὥσπερ οὐδὲ τὸν ὑγιαίνοντα θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὸν
πάσχοντα.

Εἰ δέ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς βιάζε- **4**
ται λέγειν ἔσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τοῦτο καὶ ἀλογία. δεῖ γὰρ φθορὰν
πρῶτον καὶ λύσιν τὸν τοιοῦτον τῆς ψυχῆς δεικνύναι, ἵνα δείξῃ δὴ καὶ τὴν
ἀνάστα|σιν, μή τοι ληροῦντά γε, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντά τι φαίνεσθαι. Ö310
ὅμως γοῦν δοτέον αὐτῷ θνητὴν ὁρίσασθαι τὴν ψυχήν. δυοῖν γάρ τοι **5**
θάτερον ἐνταῦθα θετέον, ἢ ἀληθῆ τὸν κύριον ἀποφήνασθαι ἀθάνατον
τὴν ψυχὴν διδάσκοντα καὶ ψεῦδος τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν λέγοντα ἢ φθεί-
ρεσθαι καὶ ψεῦδος τῷ ἀνώλεθρον αὐτὴν καὶ ἀθάνατον εἶναι διδάσκειν

1 Jerem. 8, 5 — **4 ff** Luk. 16, 19 ff — **8—11** Weish. Sal 3, 1—4

M U S Pa (bis Z. 14 *πάσχοντα*)

1—11 *κατὰ τὸ γεγραμμένον — ἀθανασίας πλήρης* < Pa **2** *ἀναστρέφη* M **3** *ἀναφανδὸν* < S | *ὁ κύριος*] *Χριστὸς* S **4** *Σαλομῶνος* M **4 f** *πλούσιον* u. *Λάζαρον* umgestellt S **5** *τὸν πένητα* < S | *δεικνὺς* * nach S *zu zeigen*] *δοὺς* U < M **6** *ἀναπαύεσθαι* < S | *τοῦ*] *dieses* S | *τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν* < S **7** *τὸν*] < M *καὶ* S | *ἀχθηδόσιν* U **7 f** *διὰ — ἔνθα . . γέγραπται*] *in der Weisheit Salomos aber sagt er* S **7** *Σαλομῶνος* M **10** *κάκοσις* M **11** *ὅθεν*] *οὖν* Pa **12** *καὶ* < S | *ἀνίστησιν*] *ἐγείρει* Pa **13** *ὑγιαίνοντα*] *den nicht Leidenden* S **15** *ἐπὶ τ. ψυχ. κ. μὴ ἐπὶ τ. σαρκὸς* umgestellt S **15 f** *βιάζεται λέγειν ἔσεσθαι*] *versteht* S | *βιάζεσθαι* M U, dazu am Rand v. 1. Hd. *βιάζεται* U **16** *τούτω* U | *δεῖ*] *λέγει* U **17** *τὴν*] *ihre* S **18** *φαίνεσθαι*] *Klares* (sc. *redend*) S **20** *ἐνταῦθα* *] *ταῦτα* M U < S; *ταύτῃ* Bonwetsch **20 f** *τὴν ψυχὴν ἀθάνατον* U **21** *καὶ*] *ἢ* S | *τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν λέγοντα* *] *αὐτὴν* (*αὐτῇ* M) *τὸ φθείρεσθαι λέγειν* M *das Verweslichsein ihr sagend* S **21—S. 469, 1** *ἢ φθείρεσθαι — τὸν Χριστὸν* < S **22** *τῷ* *] *τὸ* M U | *αὐτὴν τὸ ἀνώλεθρον* U

⟨λέγειν⟩ τὸν Χριστόν, καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα φράσει καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μωυσέα καὶ τὸν Ἠλίαν ὀπτασίᾳ. ἀλλ᾽ οὐδὲν ὁ 6
κύριος ἄλλως ἐφθέγξατο ἢ ἐψεύσατο. οὐ γὰρ εἴδωλον ἢ φάντασμα, τοὺς ἀποστόλους βουλόμενος ἀπατᾶν, ἐδείκνυεν αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τὸν Ἠλίαν
5 καὶ τὸν Μωυσέα, ἀλλ᾽ ὃ ἦσαν ἀψευδῶς· ὥστε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ τὸν δυσμαθέστατον μαθεῖν ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι καὶ ἀνώλεθρον διαβεβαιοῦσθαι τὴν ψυχήν.

45. Οὐκοῦν σαρκὸς ἡ ἀνάστασις γίγνεται καὶ οὐ | ψυχῆς, ὅπως ἡ 45, 1
πεπτωκυῖα τοῦ Δαυὶδ εἰς τὴν φθορὰν ἀνασταίη σκηνή, καὶ ἀναστᾶσα καὶ D641
10 ἀνοικοδομηθεῖσα, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ἀπήμων λοιπὸν καὶ ἀδιάπτωτος διαμένοι, ὅτι μὴ τῷ θεῷ τὴν λιθίνην οἰκίαν δείμασθαι | τοῦ Δαυὶδ 2 P 560
ἔμελεν, ἵν᾽ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν οἰκίαν σχῇ καλήν, ἀλλὰ τὴν σάρκα, τὸ σκῆνος τῆς ψυχῆς, ἣν αὐτὸς ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐτεκτήνατο. σκο- 3
πεῖσθαι δέ σε, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, οὕτως χρή. πάντως δὲ ῥᾷστα
15 μαθήσῃ τοῦτο, ἐὰν ἐπὶ τὴν τοῦ καθεύδειν εἰκόνα προσσχῇς καὶ ἀνίστασθαι. εἰ γὰρ τὸ ὑπνοῦν ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι καὶ τὸ ἀνίστασθαι ἀπὸ τοῦ καθεύδειν γίγνεται καὶ τοῦτο θανάτου καὶ ἀναστάσεως μελέτη (»ὕπνῳ γὰρ καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν«), ἀνάγκη δὴ καὶ τὸ ἀναβιώσκεσθαι εἶναι ἐκ τοῦ τεθνάναι εἰς τὸ ζῆν τὴν σάρκα, εἴπερ καὶ τὸ ἀνεγείρεσθαι ἐκ τῶν
20 καθευδόντων. ὡς γὰρ ἐκ τοῦ καθεύδειν τὸ ἐγρηγορέναι γίγνεται καὶ οὐ 4
πάντως ὁ καθεύδων ἐν τῷ αὐτῷ διαμένει σχήματι καθεύδων ἀεί, ἀλλ᾽ αὖθις ἀνίσταται, οὕτως καὶ τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν συμβήσεται, καὶ οὐ

2 vgl. Matth. 17, 1ff — **8f** vgl. Amos 9, 11 — **17** Il. 16, 672

M U S

1 ⟨*λέγειν*⟩ * | *πλούσιον* u. *πένητα* umgestellt S | *πένηταν* U **2** *μωσέα* U | *ἀλλὰ* M | *ἀλλ᾽ οὐδὲν* < S **3** *φάσμα* M **4f** *Ἠλίαν* u. *Μωυσέα* umgestellt S **5** *ἀλλ᾽ ὃ*] *ἀλλὰ τὸ ὃ* M **6** *αὐτὴν* M < S | *καὶ ἀνώλεθρον* < S **8** *γίνεται* M U | *καὶ* < U **9** *εἰς τὴν φθορὰν* < S | *ἀναστῇ* U **9f** *ἀναστᾶσα καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα* < S | *ἀνωκοδομηθεῖσα* U **11—13** *ὅτι μὴ — ἐτεκτήνατο* < S **11** *οἰκείαν* U **12** *ἔμελεν* *] *εἰς τὸ μέλλον* M *μηδὲ* U; *ἐπιμελὲς* Mendelssohn **13f** *σκοπεῖσθαι δὲ — οὕτως χρή* < u. *ὦ Ἀγλαοφῶν* in den nächsten Satz hineingesetzt S **14** *σοφότατε* M | *οὕτωσὶ* U | *πάντων* M < S **15** *προσχῇς* M U *wir kommen* S **15f** *καὶ ἀνίστασθαι* < S **16** *ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι*] *vom Schlaf* S **17** *γίνεται* U **17f** *καὶ τοῦτο — διδυμάοσιν* < S **17** *ἀναστάσεως καὶ θανάτου* U **18** *γὰρ* < M | *διδυμάοσιν*] *δίδυμα ὀνε* M *δίδυμα ὧν ἐν* U | *ἀνάγκη δὴ καὶ*] *denn so* S **19** *εἰς τὸ ζῆν* < S **19f** *εἴπερ καὶ τὸ — καθευδόντων* < S **20** *τὸ ἐγρηγορέναι*] *dem Schlafenden* S | *καὶ*] *aber* S **21** *πάντως* < S | *καθεύδων ἀεὶ*] *καθεύδων ἐν τῷ ἀεὶ* M *ἀεὶ καθεύδων* U < S | *ἀλλὰ* U **21f** *ἀλλ᾽ αὖθις ἀνίσταται*] *wie der Wachende* S

πάντως ὁ ἀποθανών, ἐπειδὰν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ μένει. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ 5
κοιμᾶσθαι τὸ ἐγρηγορέναι καὶ ἐκ τοῦ πεσεῖν τὸ ἀνεγερθῆναι καὶ ἐκ τοῦ
καταβληθῆναι τὸ ἀνοικοδομηθῆναι, τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ κλιθέντος μὴ
οὐχὶ προσδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι καὶ ἐκ τοῦ θανόντος τὸ ἀναβιώσεσθαι;
καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατώμενοι ὁμολογοῦμεν ἐκ τῶν τεθνεώτων
σωμάτων τὸ ἀναβιώσκεσθαι συμβαίνειν. καὶ μὴ μόνον τοῦτο, εἰ βούλει, 6
ἀπὸ τοῦ καθεύδειν σκόπει καὶ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων
καὶ φυτῶν ὡς ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἡ ἀνάστασις κα|ταγγέλλεται. καταμάθετε Ö 312
γὰρ τὰ σπέρματα, πῶς »γυμνά«, φησίν, καὶ ἄσαρκα βάλλεται εἰς τὴν γῆν
καὶ τελεσφορούμενα πάλιν ἀποδίδοται. ἐπεὶ εἰ θνήσκοι μὴν καὶ σήποιτο
τὰ σπέρματα, ἐκ δὲ τῶν | σπερμάτων μηκέτι τὸ ἀναζῆν καὶ φύειν γένοιτο, D 642
τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐχὶ πάντα καταναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι;

46. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων πλείω λέγειν τανῦν, ὦ κράτιστε Θεόφιλε, **46**, 1
παρήσομεν, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ τῶν λόγων. λάβωμεν δὲ καὶ τὰ τούτοις
ἐφεξῆς ἀκόλουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μακράν. ὁ θεὸς γὰρ αὐτῷ 2
πάλιν αὐτὰς τὰς ψυχὰς ἐν τῇ κατὰ τὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον ψαλμὸν προ-
φητείᾳ βεβιασμένως αὐτὴν καὶ ἀνοικείως ἐκτιθεμένῳ, | ὡς εἰς παγίδα ⟨εἰς⟩ P 570
τὴν σάρκα δίκην ὑφεξούσας τῶν ἡμαρτημένων ἐμβιβάζει, ὅπερ ἀτοπίας
μᾶλλον ἢ ὀρθοδοξίας ἐστίν. εἰ γὰρ πρὸ τῆς παραβάσεως, καθάπερ ἤδη 3
καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξεθέμεθα, σῶμα ἐκέκτηντο αἱ ψυχαί, πῶς ⟨ὡς⟩
εἰς παγίδα ὕστερον μετὰ τὴν παράβασιν εἰς σῶμα ἐμβιβάζονται, οὐκ ὄντος
χρόνου ἐν ᾧ πρὶν αὐτὰς τὸ σῶμα λαβεῖν ἐξημάρτοσαν; οὐ γὰρ ἔμφρο- 4

8 f vgl. I Kor. 15, 37

M U S

1 *ἐπειδὰν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ*] *im Tode* S **1—4** *εἰ γὰρ — τὸ ἀναβιώσεσθαι* < S **3** *ἀνωκοδομηθῆναι* U **4** *θανέντος* U | *ἀναβιώσεσθαι* Dindorf] *ἀναβιώσασθαι* M *ἀναστήσεσθαι* U **5** *καὶ γὰρ ἡμεῖς*] *wir aber nun* S | *τεθνεότων* M **6** *συμβαίνειν* < S | *τοῦτο* < S **7** *σκόπει* < S **8** *καταγγέλλεται*] *klar erkannt wird* S | *κατάμαθε* U **9** *φησίν* < M **10** *πάλιν* + *als ebensolche* S **11** *ἐκ τῶν σπερμάτων*] *von ihnen* S **12** *εἰς τὸ τεθνάναι* < S **14** *παρήσωμεν* M U | *καὶ οἱ — λόγων* < S **15** *τοῦ δέοντος*] *der Wahrheit* S **15—17** *αὐτῷ .... ἐκτιθεμένῳ*] *verstehen sie* S **16** *πάλιν αὐτὰς*] *πάντας* M < S **16 f** *ἐν τῇ — προφητείᾳ*] *im 65. Psalm* S **16** *πέμπτον*] *καὶ πέμπτον* hinter *προφητείᾳ* U **17** *καὶ ἀνοικείως* < S | ⟨*εἰς*⟩ * nach S **18** *ὑφέξουσαν* M U | *ἡμαρτημένων* + *ihre* S | *ἐνβιβάζει* M | *ἀτοπίας* < U **19** *ἐστιν*] *voll ist* S | *γὰρ* < S **19 f** *καθάπερ — ἐξεθέμεθα* < S **20** *σώματα* U | ⟨*ὡς*⟩ Bonwetsch nach S **21** *μετὰ τὴν παράβασιν* < S | *σῶμα*] *Fleisch* S

νος ὁτὲ μὲν ὡς διὰ τὸ σῶμα λέγειν τὰς | ψυχὰς ἡμαρτηκέναι, ὁτὲ δέ, P571
ἐπειδήπερ ἡμάρτοσαν, διὰ τοῦτο καὶ δεσμὸν αὐτὸ καὶ παγίδα πρὸς κατάκρισιν γεγονέναι. εἰ γὰρ διὰ τὸ σῶμα ἥμαρτον, συνῆν ἄρα ἐξ ἀρχῆς αὐ- **5**
ταῖς καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα. πῶς γὰρ διὰ τοῦτο ἡμάρτανον, ὃ
μὴ ἦν μηδέπω; εἰ δὲ παγὶς πάλιν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ πέδαι νομίζεται καὶ **6**
δεσμός, οὐκέτι τὸ συναμφότερον αἴτιον, ἀλλὰ ψυχὴ μόνη. ἁμαρτήσαντι γὰρ
μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι [τῷ ἁμαρτήσαντι] δεσμὰ καὶ παγίδες καὶ πέδαι κατασκευάζονται. ἀλλὰ μὲν δὴ ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι δεσμὸν εἶναι **7**
τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα πρὸς ἑκάτερα, καὶ πρὸς τὸ
δίκαιον καὶ ἄδικον, συνεργεῖ, ὁ δὲ δεσμὸς εἴργει τοῦ ἀδικεῖν. ὥστε ὅπερ **8**
λέγω δυοῖν θάτερον· ἢ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτομεν μετὰ σώματος καὶ οὐ
φαίνεται χρόνος ἐν ᾧ ἐκτὸς ὑπήρξαμεν σώματος καὶ συναίτιον τὸ σῶμα
καὶ ἀγαθῶν τῇ ψυχῇ καὶ κακῶν, | ἢ χωρὶς σώματος διάγοντες ἡμάρτομεν D643
καὶ ἀναίτιον τὸ σῶμα κακίας ἐκ παντός. ἀλλὰ χωρὶς σώματος ὑπὸ ἀλό- **9**
γου ἡδονῆς οὐ κρατεῖται ἡ ψυχή, ἐκρατήθησαν δὲ οἱ πρωτόπλαστοι ἀλόγῳ
δελεασθέντες ἡδονῇ· ἦν ἄρα ἡ ψυχὴ μετὰ σώματος καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας. | περὶ γὰρ δὴ τοῦ μὴ ἐγχωρεῖν αὐτὸ νομίζεσθαι διὰ τὴν παράβασιν **10** Ö314
δεσμὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ γεγονός, ἵν' ἀκήρατον ἡ ψυχὴ καὶ συνεχῇ κατ' αὐτοὺς
βάσανον ἔχῃ νεκροφοροῦσα, δοκῶ μοι πλήρης ταῦτα ἤδη μετὰ πάσης ἀπο-
δείξεως δεδηλωκέναι. ὅθεν ἀσύστατον καὶ ἀνένδεκτον τὸ μὲν σῶμα παγίδα **11**
τίθεσθαι καὶ δεσμά, τὸν δὲ θεὸν εἰσάγειν τὰς ψυχὰς εἰς τὴν παγίδα δίκην
ὑφεξούσας, ἄνωθεν ἐκ τοῦ τρίτου ἐκβάλλοντα οὐρανοῦ ἀνθ' ὧν παρήκουσαν
τῆς ἐντολῆς. πρὸς τί γάρ τις βλέψας πιστεύσειεν τοῖς οὕτω ὑπ' αὐτῶν **12**
προπετῶς εἰρημένοις; καίπερ οὐκ ἔχοντος οὕτως τοῦ ψαλμοῦ, κἂν βεβιασμένως αὐτὸν ἐκτίθωνται. αὐτὰ δὲ προοίσω τὰ ἐγκείμενα, ἵνα δὴ καὶ τὸ

M U S

1 *ὡς* < S | *λέγειν*] *sagend* S **2 f** *καὶ δεσμὸν — γεγονέναι*] *seien sie in den Leib hineingetan, wie in eine Fessel* S **2** *καὶ*[1] < M **3 f** *ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς* < S **5 f** *παγὶς — δεσμὸς*] *als Fessel das Fleisch der Seele gegeben wurde* S **5** *αὐτῶ* U *der Seele* S | *πέδα* M **6** *ἁμαρτῆσαν. τί* U **7** [*τῷ ἁμαρτήσαντι*] * Bonwetsch | *δεσμὰ — πέδαι*] *Strafen u. Fesseln* S **8** *δύνασθαι* < S **10 f** *ὅπερ λέγω* < S **12** *ἐκτὸς* + *völlig* S **13** *καὶ κακῶν τῇ ψυχῇ καὶ ἀγαθῶν* U | *ἡμάρτομεν διάγοντες* U **14** *κακίας ἐκ παντός* < S **16** *δελεασθέντες* < S **17—20** *περὶ γὰρ δὴ — δεδηλωκέναι* < S **18** *γεγονός* *] *γεγονότα* M U | *ἄκρατον* U **19** *ἔχει* M | *πλήρης* (als indeklin.) *] *πλήρις* M *πλήρη* M **21** *δεσμά*] *Pein* S **22** *τοῦ* < U | *ἀνθ' ὧν*] *ὅτι ἄνωθεν* U **23 f** *τοῖς — εἰρημένοις*] *ihrem Wort* S **24 f** *κἂν — ἐκτίθωνται* < S **25** *ἐκτίθενται* U | *τὰ ἐγκείμενα*] *dies* S | *δὴ*] *δὲ* U **25 f** *τὸ μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως*] *ihr frevlerisches Gerede* S

μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως φανῇ, ὀρθῶς μὴ θελόντων νοεῖν τὰς γραφάς.

εἰσὶ γὰρ οὕτω πως δήπου τὰ λεχθέντα· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, **13** ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. ἐπεβίβασας ἀνθρώπους | ἐπὶ τὰς κεφα- P572 λὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν«. καὶ εὐθέως ἐπιφέρουσι· ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν εἴρηται **14** τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα ὡς εἰς ἀγώνισμα κατενεχθεισῶν ἐκ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ἔνθα ὁ παράδεισος. τὸ γάρ »διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος« ἤτοι, φησί, τὴν διὰ μήτρας εἰς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς πάροδον δηλοῖ, ἐπειδήπερ ἐν φλογὶ τοσαύτῃ καὶ ὑγρασίᾳ καταγίγνεται, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν κατάπτωσιν εἰς τὸν βίον διερχομένης ⟨αὐτῆς⟩ τὰς πηγὰς τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος ὕδατα. πρὸς οὓς ἠξίουν | **15** D644 ἐνίστασθαι. φέρε γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ὦ Ἀγλαοφῶν, αὐτὸς ποίησαι τὴν ἀπόκρισιν, τί λέξουσι.

47. Πρῶτον γὰρ ⟨ὅτι⟩ ὁ παράδεισος, ὅθεν καὶ ἐξεβλήθημεν ἐν τῷ **47, 1** πρωτοπλάστῳ, ἐπὶ ταύτης ἐστὶ τῆς γῆς προδήλως τόπος ἐξαίρετος, πρὸς ἄλυπον ἀνάπαυσιν καὶ διαγωγὴν τοῖς ἁγίοις ἀφωρισμένος, ⟨τοῦτο⟩ δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τοὺς λοιποὺς ποταμοὺς τοὺς ἐκεῖθεν προχεομένους ἐνταῦθα φαίνεσθαι τῶν ῥευμάτων τὰς διεκβολὰς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἤπειρον ἐπικλύζοντας. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν **2** οὐρανῶν ἄνωθεν καταράσσονται χεόμενοι· ἐπεὶ οὐδὲ ὑπέστη ἂν ἡ γῆ ὄγκον τοσοῦτον ἀθρόως ἐξ ὕψους καταφερόμενον ὑποδέξασθαι ὕδατος. ἀλλ' **3** οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ὑποτίθεται τὸν παράδεισον εἶναι ἐν τρίτῳ οὐρανῷ τοῖς λεπτῶν ἀκροᾶσθαι λόγων ἐπισταμένοις· »οἶδα« γάρ »ἁρπαγέντα ⟨τὸν

3—7 Psal. 65, 10—12 — **25** II Kor. 12, 2

M U S

1f *ὀρθῶς — τὰς γραφάς*] *indem sie ohne Verstand sind* S **3** *εἰσὶ γὰρ — λεχθέντα* < S | *τὰ* < U **5** *ἐπὶ τὸν νῶτον*] *ἐνώπιον* M **6** *καὶ*[2] < S **7** *ταῦτα*] *dies Wort* S | *δὲ* < S | *εἴρηται*] *zu sagen* S **8** vor *εἰς τὴν* + *wie* S | *τὸ σῶμα — ἀγώνισμα*] *in den Leib* S **10** *ἤτοι, φησί* < S **12** *οὐρανίων* M | *εἰς*] *ἐπὶ* U | *διερχομένην* U | ⟨*αὐτῆς*⟩ * nach S **13** *ὑπὲρ — στερεώματος*] *oberen* S **15** *τί λέξουσι* < S **16** ⟨*ὅτι*⟩ * | *καὶ* < S **17** *ἐπὶ* * nach S] *ἐκ* M U | *ταύτης* < S **18f** *τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ* *] *δῆλον ἀφ' οὗ* M *κρείττονα ἀπ' αὐτοῦ* U **19** *καὶ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ* < S | *λοιποὺς* < S **20f** *ἐνταῦθα — τὰς διεκβολὰς*] *und* S **21** *διεκβολὰς*] *δὲ ἐκβολὰς* M **22** *χεόμενοι* M **23** *ἀθρῶος* U | *ἐξ ὕψους*] *vom Himmel* S | *ὕδατος* < S | *ἀλλὰ* M **24f** *τοῖς λεπτῶν — ἐπισταμένοις*] *denn höre* S **25f** *τὸν τοιοῦτον* < M U

τοιοῦτον⟩ ἕως τρίτου« λέγων »οὐρανοῦ. καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε χωρὶς σώματος, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον«. δύο ἀποκαλύψεις μεγάλας ἑωρακέναι μηνύει, δὶς ἀναληφθεὶς **4** ἐναργῶς, ἅπαξ μὲν ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἅπαξ δὲ εἰς τὸν παράδεισον. τὸ Ö316 γάρ »οἶδα ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ« ἰδίως ἀποκάλυψιν αὐτῷ κατὰ τὸν τρίτον ἀναληφθέντι οὐρανὸν πεφηνέναι συνίστησι· τὸ δὲ **5** »καὶ οἶδα« πάλιν ἐπιφερόμενον »τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ⟨ἁρπαγέντα⟩ εἰς τὸν παράδεισον« ἑτέραν αὖθις αὐτῷ πεφανερῶσθαι κατὰ τὸν παράδεισον ἀποκάλυψιν δείκνυσι. τερετισ- **6** μὸς οὖν ἐστι καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ διαβαίνειν τοῦ πυρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στε|ρεώματος, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς φερομένας κόσμον. ἐπεὶ **7** P573 μηδὲ ὁ Ἀδὰμ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξεβλήθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένου παραδείσου. οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐν|σωματώσεως τὸ D645 παράπτωμα, καθάπερ ἐδείξαμεν ἱκανῶς, οὐδ' αὖ τὸ σῶμα παγὶς τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα σύμφυσιν τῆς ψυχῆς γίγνεται τὸ παράπτωμα, ὅτι τὸ συναμφότερον ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐκ τοῦ παραδείσου κατάπτωσις ἐνθάδε. ὁ δὲ ὅλως οὐ προσέσχεν ἐπιμελέστερον, Ἀγλαοφῶν, τῷ λόγῳ, **8** ἀλλὰ διετείνατο περὶ πραγμάτων διανόησιν οὐκ ἐχόντων ἀκίνδυνον, ἐπιχειρήσας κατὰ τὰς δόξας ἐξηγήσασθαι τῶν φαύλων τὸν ψαλμόν, περὶ ὧν λέγειν πλείω παρήσομεν.

48. Βούλομαι γάρ, ἐπειδὴ ἅπαξ εἰς τὸ διευθῦναι τὴν μοχθηρίαν αὐ- **48, 1** τῶν ἤκαμεν, ἀπογυμνῶσαι καὶ ταύτης αὐτοῖς τῆς προφητείας τὴν πρόφασιν· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός· ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύ-

24 Psal. 65, 10

M U S

1 *λέγω* M < S **1 f** *καὶ οἶδα — χωρὶς σώματος*] *u. bald darauf* S **3** *μεγάλας* < M | vor *δὶς* + *und* S **5** *οἶδα* + *er sagt* S | *τὸν τοιοῦτον* < S **5 f** *ἰδίως — πεφηνέναι*] *die erste Offenbarung* S **6** *οὐρανὸν* < U **7** *καὶ* < S | *πάλιν ἐπιφερόμενον* < S **7 f** *ἄνθρωπον — τοῦ σώματος* < S **8** ⟨*ἁρπαγέντα*⟩* nach S | *αὖθις ἑτέραν* M **8 f** *αὖθις — τὸν παράδεισον* < S **9** *δείκνυσι* < S **9 f** *τερατισμὸς* M **10** *καὶ τραγικολογία* < S | *τραγικαιολογία* M **10 f** *ἐκ τῶν οὐρανῶν*] *aus dem dritten Himmel* S **11 f** *τὰ ὑπὲρ — στερεώματος*] *die oberen* S **13 f** *κατὰ — πεφυτευμένου* < S **15** *ἐδιδάξαμεν* M | *ἱκανῶς* < S | *αὖ*] *αὐτὸ* M < S **16** *συμφυεῖν* M | *γίνεται* M U **17 f** *ὅτι τὸ — ἐνθάδε* < S **17** *τὸ*] *τοῦτο* U **18—21** *ὁ δὲ ὅλως — παρήσομεν*] *dieses nun lassend, o Aglaophon* S **19** *ἀκίνδυνον* < U **19 f** *ἐπιχείρησιν* U **22** *γάρ* < S **22 f** *ἐπειδὴ — πρόφασιν*] *euren Irrtum, welchen ihr habt über dies Psalmwort, durch das Verständnis überführen* S **23** *ἥκομεν* U | *καὶ ταύτης*] *κατ' αὐτῆς* M **24** vor *ἐπύρωσας* + *καὶ* U

ριον«. δοκιμασθέντες διαρκῶς οἱ μάρτυρες ἐν ταῖς κατὰ τοὺς πειρασ- 2
μοὺς τῶν βασάνων προσβολαῖς (τὰ πολλὰ γὰρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς αἱ
προφητεῖαι πίστιν πληροῦνται) καὶ εὐκλεῶς καὶ ἐρρωμενέστατα διαθλή-
σαντες εὐχαριστοῦσι, τό »ἐδοκίμασας ἡμᾶς« λέγοντες τῷ θεῷ, ὡς ἵνα τὴν
δόξαν παρ' αὐτῷ κτήσωνται μείζονα, διὰ πολλῶν αὐτοὺς ἤλεγξε πόνων,
τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆσαι προθείς. καὶ ἐπισκέψασθε ὡς 3
τούτοις συνῳδὰ σαφῶς τοῖς λόγοις περὶ μαρτύρων καὶ ὁ Σολομῶν ἀνα-
φθέγγεται (οὐ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος καὶ ἄλλων γραφῶν) ὅτι »ὁ θεὸς
ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ ηὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ· ὡς χρυσίον ἐν χωνευ-
τηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὁλοκάρπωμα εὐωδίας προσεδέξατο αὐτοὺς
καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ⟨ἀναλάμψουσιν⟩«· πρόσθεν εἰπών »καὶ γὰρ 4
ἐὰν ἐν ὄψει ἀνθρώπων κολασθῶσιν, ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης
καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται«. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ 5
ρκγ ψαλμῷ τό »εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώ-
πους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς· ἄρα τὸ ὕδωρ κατεπόντισεν
ἡμᾶς· χείμαρρον | διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ D646
ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. εὐλογητὸς κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν
τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν. ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος
τῶν θηρευόντων. ἡ παγὶς συνετρίβη, καὶ | ἡμεῖς ἐρρύσθημεν«, οἱ μάρ- Ö318P574
τυρές εἰσιν οἱ ψάλλοντες. δύο δὲ τῶν καλλινίκων οἱ χοροὶ μαρτύρων, 6
εἷς μὲν τῆς διαθήκης τῆς καινῆς, θάτερος δὲ τῆς παλαιᾶς, ἀντίφθογγον
ὕμνον συμφώνως τῷ ὑπερμάχῳ θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἀναπέμποντες·

4—11 Weish. Sal. 3, 5—7 — **11—13** Weish. Sal. 3, 4f — **14—19** Psal. 123, 2—7

M U S

1 *δοκιμασθέντες* + *denn* S **1f** *ἐν ταῖς κατὰ — προσβολαῖς*] *u. durch viele Qualen hindurchgegangen* S **2f** *τὰ πολλὰ — διαθλήσαντες* < S | *εἰς τὴν — πίστιν*] *ἐστι καθ' ἡμᾶς ἐν προφητείαις· πίστει γὰρ* M **3** *εὐκλεῶς*] *εὐσεβῶς* U **4** *τῷ θεῷ*] *o Gott* S | *ὡς*] *ὃς* U **5** *παρ' αὐτῷ* < S **6** *προσθεὶς* M | *καὶ ἐπισκέψασθε*] *siehe aber nun* S | *ἐπισκήψασθαι* M | *ὡς* + *dir* S, lies *ὥς ⟨τοι⟩?* * **7** *σαφῶς* < S | *περὶ μαρτυριῶν* M < S | *Σαλομῶν* M **8** *οὐ γὰρ — γραφῶν* < S **9** *εὗρεν* U | *χρυσὸν* U **11** *καὶ ἐν καιρῷ — αὐτῶν* < S | *πρόσθεν εἰπών*] *und bald darauf* S **11f** *καὶ γὰρ — πλήρης* < S **13** *μεγάλα εὐεργετηθήσονται*] *werden sie sehr selig gemacht werden* S **14** *ρκγ* < S | *τό* + *εἰρημένον* U *wieder* S **14f** *ἀνθρώπους*] *Feinde* S **15f** *ἄρα τὸ — κατεπόντισεν ἡμᾶς* < U **16—19** *χείμαρρον — τῶν θηρευόντων* < S **19** vor *ἡ παγὶς* + *und bald darauf* S **19f** *οἱ μάρτυρες — ψάλλοντες* < S **22** *ὑπερμάχῳ* u. *καὶ βασ. τῶν ὅλων* < S

»ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον,
εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν«, τὸ
δικαστήριον τῶν ἐθνῶν ἢ τοὺς πειρασμούς, καθ' οὓς ἐκθλιβέντες καὶ
πυρωθέντες ἰσχυρῶς ἐδοκιμάσθησαν· »δοκίμασόν με« γάρ φησι »κύριε, καὶ 7
5 πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου«. λεγέτω 8
δὴ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐπὶ τῷ μονογενεῖ πυρωθεὶς τὰ σπλάγχνα προτιμήσας
τε ⟨τοῦ παιδὸς⟩ τὸ τοῦ θεοῦ μᾶλλον πρόσταγμα, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι »Ἀβραάμ,
φείσαι τοῦ παιδός σου« ἀπορρίψας τὸ ξίφος· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός,
ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον«. λεγέτω καὶ ὁ Ἰὼβ μετὰ τὸ 9
10 ἀπορρεῦσαι τὴν σαπρίαν καὶ ὀνειδισθῆναί τε ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ἀλγῆσαι
τὸ σῶμα, διὰ λαίλαπος ἀκούσας λαλοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ »ἢ οἴει με
ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος. ἔθου θλίψεις ἐναν-
τίον ἡμῶν, κύριε, ἵνα ἡμᾶς ὡς χρυσίον ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμάσῃς«. λεγέ- 10
τωσαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ παῖδες, δροσιζόμενοι ἵνα μὴ καταφλεχ-
15 θῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς
πυροῦται τὸ ἀργύριον. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες
ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν«. δὸς εἰπεῖν κἀμοὶ τῷ Μεθοδίῳ, ὁ θεὸς ὁ παντο- 11
κράτωρ, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου δια-
βάντι τὸ πῦρ ἀναλγητὶ καὶ τῶν ὑδάτων | εἰς τὴν καυστικὴν μεταβληθέν- D647

1f Psal. 65, 10f — **4** Psal. 25, 2 — **7** vgl. Gen. 22, 12 — **11** Hiob 40, 3 — **14** vgl. Dan. 3, 50

M U S

1—4 *ἐπύρωσας ἡμᾶς — ἐδοκιμάσθησαν*] *usw.* S **2f** *ἔθου θλίψεις — νῶτον ἡμῶν* < M **3** *ἐκθλίβοντες* M | *πειρασμούς* + ⟨*λέγοντες*⟩? * **4f** *δοκίμασον — πείρασόν με* < S **4** *γάρ* < M | *γάρ φησι*] *und wieder David* S **6** *ὁ* < U **7** ⟨*τοῦ παιδὸς*⟩ * nach S | *τὸ τοῦ — πρόσταγμα*] *Gott* S **7f** *μετὰ τὸ ἀκοῦσαι — παιδός σου*] < S **8** *ἀπορρίψας τὸ ξίφος*] *u. weggeworfen* S **9** *ἐπύρωσας — ἀργύριον* < S | *ὁ* < U **10** *ἀπορρεῦσαι — σαπρίαν καὶ*] *Untergang des Reichtums u. dem Tod der Kinder* S | *ἀπορεῦσαι* M *ἀπορεύσαι* U **11f** *διὰ λαίλαπος — δίκαιος*] *u. der Erscheinung Gottes* S **11** *αὐτοῦ* M | *ἢ* < U **12** *φανῇς* U **12f** *ἔθου θλίψεις — δοκιμάσῃς*] *du hast mich geprüft Gott* S **13** *χρυσὸν* U **14f** *δροσιζόμενοι — τοῦ πυρός* < S **15** *θεός* + *u. hernach* S **16** *διήλθομεν — καὶ ὕδατος* < S **17** *δὸς*] *ὡς* U | *εἰπεῖν* < S | *κἀμοὶ τῷ Μεθοδίῳ*] *denen, die dich lieben mit reinem Glauben* S **17f** *ὁ παντοκράτωρ — αἰώνιος* < S **18** *ὁ μέγας* < U | *τοῦ Χριστοῦ*] *unseres Herrn u. Gottes Jesu Christi* S | *ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου* < S **19** *τὸ πῦρ ἀναλγητὶ*] *dies sinnliche Feuer* S **19—S. 476, 2** *καὶ τῶν — ἐξήγαγές με* < S **19** *ὑδάτων*] *ῥημάτων* M

των φύσιν, ὑπεξαλύξαντι τὰς ὁρμάς· »διῆλθον διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγές με εἰς ἀνάψυξιν«. σὴ γὰρ αὕτη τοῖς ἀγαπῶσί σε ἡ ἐπαγγελία 12
»ἐὰν διαβαίνῃς δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσί σε· κἂν διαβαίνῃς διὰ πυρός, οὐ μὴ κατακαυθῇς· φλὸξ οὐ κατακαύσει σε«.
ἀλλὰ γὰρ περὶ τῆς κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐξηγήσεως ἄλις ἔχει ταῦτα.

49. Ἔτι δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον, ἐν ᾧ πολυμόρφοις ἐμφανταζόμενοι 49, 1
ἀπάταις καθευδόντων τρόπον ἀποφαίνονται τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ« καὶ βοῶσι, ⟨ὅτι⟩ τῇ πρὸ τῆς ἐντολῆς ζωῇ ⟨τὴν⟩ ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ ⟨ἐν παραδείσῳ⟩ διαγωγὴν | πρὸ σώματος ἔφη, P575
ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«· ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἄρχεσθαι ἠδύνατο καὶ κυρι- 2
εύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεὶς αὐτῷ διὰ τὴν παράβασιν, εἰ μὴ σάρκινος ἦν γεγονώς. ἄληπτος γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχή, φησί, τῇ ἁμαρ|τίᾳ. διὸ Ö320
δριμέως ἐπήγαγεν τό »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«· πρόσθεν εἰπὼν τό »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ«. θαῦμα 3
μὲν οὖν τοῖς πολλοῖς ταῦτα λεγόντων αὐτῶν τότε ὑπεδύετο καὶ κατάπληξις, νῦν δὲ προκυψάσης εἰς τὸ φανερώτατον ἤδη τῆς ἀληθείας οὐ μόνον μακρῷ πλανώμενοι καταφαίνονται, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἄκρας ἀναβαίνοντες βλασφημίας· δόντες γὰρ ἀσωμάτως τὰς ψυχὰς πρὸ τῆς ἐντολῆς 4
βεβιωκέναι ἀλήπτους τε εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐκ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ διανοηθέντες πάλιν ἀνέτρεψαν τὸν λόγον, ἑαυτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον· τὰ γὰρ δὴ σώματα κατασκευάζουσιν αὐταῖς ὕστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ ⟨δοθῆναι⟩, διὰ τὸ

1 f Psal. 65, 12 — **3 f** Jes. 43, 2 — **7** Röm. 7, 9 — **10** Röm. 7, 14

M U S

1 *ὑπεξαλύσαντα* U **2** *με*] *ἡμᾶς* M **3** *διαβαίνεις* U | *ὕδατος*] *Feuer* S | *συγκλείσουσι* U **4** *κἂν διαβαίνῃς — κατακαύσει σε* < S | *κἂν*] *καὶ* M | *καυθήῃς* M **5** *ἄλις ἔχει* < M | *ἄλις ἔχει ταῦτα*] *bis hierher* S **6** *ἔτι δὲ ἐκεῖνο* Bonwetsch nach S] *εἰς ἐκεῖνο δὲ* M *εἰς δὲ ἐκεῖνο* U | *πολυμόρφως* U < S **8** *βοῶσι* < S | ⟨*ὅτι*⟩ * **8 f** *τῇ . . . ζωῇ ⟨τὴν⟩* * nach S: *mit dem Leben vor dem Gesetz hat er . . . genannt*] *τὴν . . . ἡμῶν* M U **9** ⟨*ἐν παραδείσῳ*⟩ * nach S; vgl. S. 486, 21 f | *διαγωγὴν* < S **10** *σαρκῖνος* M U **11** *καὶ* < M **11 f** *καὶ κυριεύεσθαι* < S **14** *δριμέως*] *schnell* S | *τό* < M | *δὲ* < U | *εἰμι*] *war* S **15** *δὲ ἐγὼ* U **16** *οὖν* < U | *ταῦτα λεγόντων αὐτῶν*] *dies Wort* S | *αὐτῶν* < M | *ὑπεδύετο* < M **16 f** *καὶ κατάπληξις* < S **17** *φανερώτερον* M | *ἤδη* < S **17—19** *οὐ μόνον — βλασφημίας*] *hat sich uns der große Irrtum u. die völlige Blasphemie gezeigt* S **19** *ἐντολῆς*] *Übertretung* S **21** *ἀνατρέψαι* M **22** ⟨*δοθῆναι*⟩ Bonwetsch nach S **22 f** *διὰ τὸ — ἡμαρτηκέναι*] der Sünde S

πρὸ σώματος αὐτὰς ἡμαρτηκέναι. καὶ δὴ καὶ λοιδορήσεις τε ἐπῆλθον αὐτοῖς, δεσμοῖς ἀπεικάζουσι καὶ πέδαις τὸ σῶμα, ἄλλα τε ἀνόητα εἰπεῖν *.

νῦν δε ὅπερ εἴρηται, | πᾶν τοὐναντίον ἔχει. χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας 5 D648
τὴν ψυχὴν ὑπάρχειν μετὰ σώματος· ἐπεὶ εἰ ἄληπτος ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν
τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐκ ἂν ἥμαρτεν ὅλως πρὸ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἥμαρτεν, 6
οὐκέτι ἄληπτος καθ' ἑαυτὴν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάλωτος μᾶλλον καὶ εὔληπτος. διὸ καὶ πάλιν, κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦτο, ἁμαρτήσεται, ὥσπερ δὴ καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν αὐτὸ ἥμαρτεν. διὰ τί δὲ ὅλως καὶ σῶμα 7
ἐλάμβανεν ὕστερον μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι; ἢ τίς αὐτῇ χρεία σώματος ἦν;
εἰ μὲν οὖν ἵνα βασανίζηται καὶ ἀλγῇ, πῶς μᾶλλον ἐντρυφᾷ καὶ ἀκολα-
σταίνει μετὰ τοῦ σώματος; πῶς δὲ καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἐν τούτῳ 8
φαίνεται ἔχειν τῷ κόσμῳ; ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι ἐνθάδε, ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι καὶ ἁμαρτῆσαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιῆσαι καὶ κακοποιῆσαι. ἀλλὰ καὶ ἡ κρίσις πῶς δὴ ἐπιφέρε- 9
σθαι ὡς μέλλουσα προσδοκᾶσθαι ἔτι δύναται, καθ' ἣν ὁ θεὸς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποδίδωσι, καὶ οὐχ ὡς ἤδη παροῦσα νομισθήσεται, εἴ γε τὸ γεννηθῆναι μὲν καὶ εἰς σῶμα ἐλθεῖν τὴν | ψυχὴν P576
κριθῆναι ἔστιν ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος ἐλευθερωθῆναί τε καὶ εἰς ἀνάψυξιν ἐλθεῖν, διὰ τὸ πρὸ σώ-
ματος αὐτὴν ἁμαρτήσασαν ὡς εἰς κατάκρισιν καὶ καταδίκην εἰς τὸ σῶμα ἐμβιβάζεσθαι καθ' ὑμᾶς; ἀπέδειξε δὲ διαρκῶς ἐκ περιουσίας ὁ λόγος 10
ἀνένδεκτον εἶναι νομίζεσθαι τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας τῆς ψυχῆς.

M U S

1f *καὶ δὴ — εἰπεῖν* < S **1** *τε*] *τὸ* M **2** * etwa ⟨*ἐπιχειροῦσι*⟩ * **3** *ὅπερ εἴρηται — ἔχει*] *haben sie wieder ein ihnen widersprechendes Wort* S | *ὅπερ*] *ὥσπερ*? * **4** *ἄληπτος* + *οὖσα* U **6** *οὐκέτι*] *οὐκ ἦν* U **6f** *καὶ εὐάλωτος — εὔληπτος*] *durchaus schuldig* S **8** *δὴ*] *γε* U | *ὅλως καὶ* < S | vor *σῶμα* + *τὸ* U **10** *ἀλγεῖ* M | *πῶς* < M **10f** *ἀκολασταίνει* aus *ἀκολαστάνει* von 1. Hd. U **11** *τοῦ* < U | *εἶναι* < S **12** *ἔχειν* < S | *τῷ κόσμῳ*] *im Menschen* S **12f** *τὸ πιστεῦσαι — ἐνθάδε, ἐφ' ἡμῖν*] < S **13** *ἐνθάδε*] *ἔνθα δὲ* u. + *ἐφ' ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι* U | *κατορθώσασθαι* u. *ἁμαρτῆσαι* umgestellt S | *ἁμαρτῆσαι* Mendelssohn] *ἁμαρτήσασθαι* M *ἁμαρτήσεσθαι* U | *ἐφ' ἡμῖν*[2]] *und* S **14** *ἀγαθὸν ποιῆσαι* M | *ἀγαθοποιεῖν καὶ κακοποιεῖν* U | *ἀλλὰ* < S **14f** *ἐπιφέρεσθαι ὡς μέλλουσα* < S **15f** *καθ' ἣν — ἀποδίδωσι*] *dem Bösen u. Guten* S **16** *οὐχ ὡς*] *wenn* S **17** *νομισθήσεται* < S | *γεννηθῆναι μὲν καὶ* < S **18** *ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν* < S | *καὶ χωρισθῆναι* < S **19** *τε καὶ — ἐλθεῖν* < S **20** *καὶ καταδίκην* < S **21** *ἐκ περιουσίας* < S **22** *ἀνένδεκτον ... νομίζεσθαι*] *daß ... nicht* S | *βασανιστήριον καὶ* < S

50. Ἤρκει μὲν οὖν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτῆς ἀποδείξαντα ⟨καὶ⟩ πρὸ **50, 1**
τῆς παραβάσεως τὸν πρωτόπλαστον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντα καταπαύειν τὸν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. κἀγὼ δὲ νῦν ἐπὶ κεφαλαίων αὐτὰ διεξέρχομαι, * ὅσον τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν εὐθῦναι | Ö 322
διαμιλλώμενος, ἵνα μὴ τὴν συμμετρίαν ἐκβαίνω | τῶν λόγων. πάρεστι **2** D 649
γὰρ ἤδη σκοπεῖν ὑμᾶς, ὦ δικασταί, ὅτι τό »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ« λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, οὐ δύναται πίπτειν εἰς τὴν πρὸ σώματος κατ᾽ αὐτοὺς διαγωγὴν τῆς ψυχῆς, καθάπερ τὰ ἐπιφερόμενα τούτοις μηνύει· κἂν ὁ γενναῖος οὗτος ἰατρὸς τῶν ῥητῶν τὰ ἑξῆς ὑφελόμενος πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν νοῦν ἐβιάσατο μεταπλάσαι τοῦ ἀποστόλου, ἀνίατόν τι παθὼν λίαν καὶ παιδικόν. ἀντὶ γὰρ τοῦ πρὸς τὰς οἰκείας συμφύ- **3**
σεις καὶ ἁρμογὰς τὰ μέλη τηρεῖν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ πᾶν ἄρτιον ᾖ κατὰ φύσιν σχῆμα τοῦ σώματος, ἠκρωτηρίασε παρελθὼν τὸν εἱρμὸν τῆς γραφῆς, καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατατέμνων τὰ μέλη. εἶεν· πῶς οὖν ὁ ἀπόστολος, λέξουσι, ταῦτα ἀπεφήνατο, εἰ σὺ μὴ **4**
οὕτως αὐτὰ ἀπέδειξας ἔχειν; ὅτι νόμον, εἴποιμ᾽ ἄν, θέμενος εἶναι τὴν ἐντολήν (δεδόσθω γὰρ πρῶτον κατὰ τὴν ὑμετέραν ὑπόθεσιν τὴν ἐντολὴν αὐτὸν νόμον εἰρηκέναι). οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἀσωμάτως πρὸ τῆς ἐντολῆς τοὺς πρωτοπλάστους ὑπέθετο βεβιωκέναι, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ὀλίγος **5**
ὁ ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν ᾧ διέζησαν χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος. εὐθέως γοῦν μετὰ τὴν ἐντολὴν ἐξεβλήθησαν βραχύτατον ἐννεάσαντες ἐν τῷ παραδείσῳ χρόνον. ἐὰν δέ τις λαβόμενος τῆς ῥήσεως τῆς »ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ **6**
παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου« λεγούσης »ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς

6 Röm. 7, 9 — **23** Röm. 7, 5

M U (bis Z. 21; das Stück *σώματος ἀλλὰ* — S. 480, 9 *ἡδονὰς ὁρμὴν* durch Blattausfall verloren) S

1 *ἤρκει — ἀποδείξαντα*] *da vorliegt aus der Schrift das Wort* S | *⟨καὶ⟩** nach S **2** *ἐκ ψυχῆς — ὄντα*] *im Fleisch die Seele war* S **2f** *κατάπαυσιν* M **3** *δὲ** nach S] *μὲν* M U **4** *διεξερχόμενος* M | *ὅσον*] *ὃν* M | * etwa *⟨μόνον⟩** **5** *διαμιλλώμενος — τῶν λόγων* < S **7** *ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους* < S **8** *κατ᾽ αὐτοὺς* < S | *τούτοις* < S **9** *κἂν* + *εἰ* M **9f** *τῶν ῥητῶν — τοῦ ἀποστόλου*] *die Worte umkehrt zu dem ihm Scheinenden* S **9** *ἀφελόμενος* U **10—12** *ἀνίατόν τι — τὰ μέλη* < S **10f** *ἀνίατρον* Pet. *ἀνόητον* Öh. **12f** *κατὰ φύσιν ᾖ* U **13** *ἠκρωτηρίασε* U **15f** *εἰ σὺ — ἀπέδειξας ἔχειν* < S **15** *εἰ*] *ἢ* M **16** *εἴποιμ᾽ ἄν* < S **16f** *τὴν ἐντολήν*] *jenes Gebot* S **18** *ἀσώματος* M | *τῆς* < M **18f** *τὸν πρωτόπλαστον* M *sie* S **19** *ὀλίγος*] *ὁ λόγος* M **20** *διέζησαν** nach S] *διέζησε* M U **23** *ἦμεν*] *ich war* S **24** *τῶν ἁμαρτιῶν* < S

μέλεσιν ἡμῶν«, διαβάλλειν αὐτὸν τὴν σάρκα νομίζῃ καὶ παραιτεῖσθαι
παραφέρῃ τε ὅσα τοιαῦτα ἄλλα εἴρηται, οἷον ⟨τό⟩ »ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου 7
πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα«,
ἢ τό »οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ
πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ
φρόνημα τοῦ | πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη, διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς D650
ἔχθρα εἰς θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύνα-
ται· ⟨οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται⟩. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ
ἐν σαρκί, ἀλλὰ ἐν πνεύματι«, λεκτέον αὐτῷ· πότερον οὖν ἤδη ἀναλύσας 8
ὁ ἀπόστολος ἦν ἐκ τοῦ βίου καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν, εἰ μὴ τὴν κατὰ
σάρκα νῦν παρῃτεῖτο πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν σάρκα, ἢ ἔτι ἐν σαρκὶ ἦν;
ἀλλὰ ἐν σαρκὶ μὴ ὄντα αὐτὸν ἐπεσταλκέναι ταῦτα, οὐ λεκτέον. φανερὸν 9
γὰρ ὅτι ἦν ἐν σαρκὶ καὶ αὐτὸς καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν. πῶς οὖν »ὅτε
γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηρ-
γεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν« ὡς οὐκ ὢν οὔτε αὐτὸς ἔτι ἐν σαρκὶ οὔτε οἷς
ταῦτα ἐπέστελλεν, λέγει; οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ ἀκρασίαν πολιτείας διαλέ- 10
γεται καὶ οὐ περὶ τῆς σαρκὸς | αὐτῆς. ἔθος γὰρ αὐτῷ σαρκικὸν τὸν οὕ- Ö324
τως ζῶντα ἄνθρωπον λέγειν, καθάπερ καὶ ψυχικὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπηλγη-
κότα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀτενίσαι καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ μυστηρίου.
ἐπεὶ λεγέτωσαν μηδὲ τὴν ψυχὴν δύνασθαι σῴζεσθαι τὸ σύνολον· γέγραπ- 11
ται γάρ »ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ·
μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὁ δὲ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει«. ὥσπερ ⟨οὖν⟩ 12
ἐκεῖ ψυχικὸς εἰσάγεταί τις καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος, καὶ ὁ μὲν πνευ-
ματικὸς τῶν σῳζομένων* , ὁ δὲ ψυχικὸς τῶν ἀπολλυμένων, καὶ οὐ παρὰ
τοῦτο δὴ ψυχὴ μὲν ἀπόλλυται, ⟨τὰ⟩ ἄλλα δὲ παρὰ τὴν ψυχὴν σῴζεται,
οὕτω δὴ καὶ ἐνθάδε σαρκικοὺς καὶ ἐν σαρξὶν ὑπάρχοντας ἀπόλλυσθαι
λέγων καὶ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι θεῷ, οὐ τὴν σάρκα ἀλλὰ τὴν κατὰ σάρκα
πολιτείαν ἀναιρεῖσθαι ἀγωνίζεται. ὑποβὰς δὲ καὶ εἰπών »οἱ δὲ ἐν σαρκὶ 13

2f Röm. 8, 4 — **4—9** Röm. 8, 5—9 — **13** Röm. 7, 5 — **21** I Kor. 2, 14f — **28** Röm. 8, 8

M S

1 *ἡμῶν*] *meinen* S | *νομίζει* M | *καὶ παραιτεῖσθαι* < S **2** *παραφέρῃ* < S | *οἷον* < S | ⟨*τό*⟩ * **4** *ἢ τό*] *oder wieder* S | *τὰ*] *die Lust* S **8** ⟨*οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται*⟩ *, unentbehrlich wegen der Bezugnahme in Z. 27 | *ἐσταὶ* M **9** *λεκτέον αὐτῷ*] *sagen wir ihnen aber* S **10** *ταῦτα* < S | *εἰ μὴ*] *vielmehr* S **11** *νῦν* < S | *ἔτι* Bonwetsch] *ὅτι* M *wie* S **12**—S. 480, 9 *ἐν σαρκὶ μὴ — ὁρμὴν καὶ οὐχὶ* < S **16** *ἐπέστελλεν* *] *ἐπιστέλλων* M *ἐπιστέλλει* Bonwetsch **22** ⟨*οὖν*⟩ * **24** * etwa ⟨*κρίνεται*⟩ * **25** ⟨*τὰ*⟩ *

ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται« εὐθέως ἐπιφέρει »ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλὰ ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν« καὶ μετ' **14** ὀλίγον »ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν | ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν D651 ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε«. προσεκτέον γὰρ ὡς τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὰς ἡδονὰς ὁρμὴν | καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα θανατοῦσθαι διεβεβαιώσατο. P577

51. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀνθυποφέρωσι λέγοντες· πῶς δὴ οὖν »τὸ φρόνημα **51, 1** τῆς σαρκός« εἶναι εἴρηται »ἔχθρα εἰς θεόν; τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται«, λεκτέον ὡς ἄρα καὶ ἐνθάδε διαπίπτουσιν. οὐ γὰρ τὴν σάρκα αὐτήν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσθαι μὴ δύνασθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὑπέθετο, ἕτερον παρὰ τὴν σάρκα ὑπάρχον. καθάπερ εἰ ἔλεγεν· ὁ ῥύπος τοῦ μὴ καλῶς ἀργύρου καθαρισθέντος εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐπιτήδειον οὐχ ὑποτάσσεται τῷ δημιουργῷ. οὐδὲ γὰρ δύναται· ἐκβληθῆναι γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι δεῖ. καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τὸν ἄργυρον ἀπεφαίνετο μὴ δύνασθαι εἰς σκεῦος πονηθῆναι χρήσιμον, ἀλλὰ τὸ χαλκῶδες τὸ ἐν τῷ ἀργύρῳ καὶ τὴν ἄλλην σκληρότητα. οὕτω καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἰπὼν οὐ τὴν σάρκα ἔφη μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τὸ ἐν τῇ σαρκί, οἷον τὸ πρὸς τὰς ἀκρασίας αὐτῆς λέγων ὅρμημα· ὅπερ ἀλλαχοῦ ὁτὲ μὲν »παλαιὰν ζύμην« κακίας καὶ πονηρίας ἐκάλεσεν, ἐπισπέρχων αὐτὸ τελε⟨ί⟩ως ἀφ' ἡμῶν ἀιστωθῆναι, ὁτὲ δὲ »νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς καὶ αἰχμαλωτίζοντα«. ἐπεί, εἰ αὐτὴν τὴν σάρκα ἔλεγε μὴ **6** δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, πρῶτον οὐδὲ μέμψιν ἀσελγαί-

1 Röm. 8, 9 — **3—8** Röm. 8, 11—13 — **10** Röm. 8, 7 — **23** I Kor. 5, 7 — **24** Röm. 7, 23

M U (von Z. 9 *καὶ οὐχὶ* an) S

9 *τὸ σῶμα*] *seine Leiber* S | *θανατοῦσθαι* + *u. lebendig zu machen* S | *ἐβεβαιώσατο* U **12** *γὰρ* < S | *λεκτέον* < S | *ἄρα καὶ* < S **14** *δύνασθαι* < S | *ὑπέθετο*] *sagt er* S **16** *εἰς τὸ — ἐπιτήδειον* < S | *οὐχ ὑποτάσσεται*] *kann nicht untertan sein* S **17** *πρότερον* < S **17f** *ἐκτακῆναι — μὴ δύνασθαι* < S **18** *ἀπεφήνατο* U **19** *πονηθῆναι*] *sein* S **19f** *ἀλλὰ τὸ — σκληρότητα* < S **19** *τῷ χαλκῶδες τῷ* M **23** *παλαιὰν*] *πάλιν* M < S | *καὶ πονηρίας* < S **23f** *ἐπισπέρχων — ἀιστωθῆναι* < S | *αὐτὸ τελε⟨ί⟩ως* *] *αὐτὸ τελέως* M *αὐτοτελῶς* U **26** *οὔτε* U

νοντες ἢ | λῃστεύοντες ἢ τὰ ἄλλα ὅσ' ἄττα διὰ σώματος πράσσοντες ἢ Ö326
ποιοῦντες ἔχειν ἐδυνάμεθα παρὰ δικαίῳ κριτῇ, ἀδυνάτως ἐχούσης | τῆς σαρ- D652
κὸς ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. πῶς γὰρ ἂν μεμπτέον ἐδύνατο τὸ
σῶμα κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν βιοῦν εἶναι; ἀλλὰ οὐδὲ ἄλλως 7
εἰς ἁγνείαν ἢ ἀρετὴν ὑπαχθῆναι τὸ σῶμα ἐδύνατο, πεφυκὸς μὴ ὑποτάσ-
σεσθαι τῷ ἀγαθῷ. εἰ γὰρ ἡ φύσις τοιαύτη τῆς σαρκός, μὴ δύνασθαι
ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, νόμος δὲ θεοῦ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη,
ἐχρῆν μηδὲ παρθενεύειν μήτε ἐγκρατεύεσθαι δύνασθαι τὸ σύνολον ὅλως
ἐκ παντός. εἰ δὲ παρθενεύουσι καὶ ἐγκρατεύονται, ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε 8
τὸ σῶμα ὑποτάσσουσιν (ἄλλως γὰρ ἐγκρατεύεσθαι ἁμαρτίας ἀδύνατον)
οὐκ ἄρα οὐ δύναται τὸ σῶμα ὑποτάσσεσθαι τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ. ἐπεὶ πῶς 9
ἂν ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα εἰς ἁγνείαν; ἢ πῶς Πέτρος εἰς
ὁσιότητα; | ἢ οἱ καθεξῆς εἰς δικαιοσύνην; πῶς δὲ καὶ Παῦλος »μὴ οὖν P578
βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν« λέγει »σώματι εἰς τὸ ὑπακού-
ειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας
τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας
καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ« καὶ πάλιν »ὥσπερ γὰρ 10
παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν
ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς
ἁγιασμόν«;

52. Οὐκοῦν ἐγίγνωσκεν δύνασθαι διευθύνεσθαι τὸ σκήνωμα τοῦτο **52, 1**
καὶ νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἵνα νεκρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα.
ἐπεὶ πῶς ἑτέρως δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ δύναται ἄνθρωπος καὶ ἐφ' **2**
ἡμῶν, ἐὰν μὴ πρότερον ὑποτάξας ἑαυτοῦ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς εἰς τὸ μὴ
ὑπακούειν αὐτὰ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ, πολιτεύσηται κατ' ἀξίαν

13—17 Röm. 6, 12f — **17—20** Röm. 6, 19

M U S

1f *ἢ λῃστεύοντες — ἢ ποιοῦντες* < S **1** *ὅσα τὰ* M *ὅσα ἄττα* U | *πράττοντες* U **2** *ἔχειν ἐδυνάμεθα*] *das Fleisch hätte* S | *παρὰ δικαίῳ κριτῇ* < S | vor *ἀδυνάτως* + *und* S **3—6** *πῶς γὰρ — τῷ ἀγαθῷ* < S **8** *μήτε*] *μηδὲ* M | *δύνασθαι* < S **9** *εἰ δὲ*] *wie aber* S | *ἐγκρατεύονται δὲ* < S | *ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε*] *δηλονότι* U **10** vor *ὑποτάσσουσιν* + *nicht* S | *ἄλλως — ἀδύνατον* < S **11** *τὸ σῶμα*] *das Fleisch* S **12** *αὐτοῦ* M **13** *ὁσιώτητα* M **14** *ἡμῶν* U | *λέγει*] *welcher spricht* S hinter *σώματι* U | *εἰς τὸ*] *ἐν τῷ* U **15** *ἐπακούειν* U | *ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ*] *ihrer Begierde* S **15f** *ἁμαρτίας τῇ ἀδικίᾳ* M **17** *γὰρ* < U **18** vor *τῇ ἀκαθαρσίᾳ* + *der Sünde und* S **21** *ἐγίνωσκεν* U **21f** *διευθύνεσθαι — τοῦτο καὶ*] *dieser Leib* S **22** *ἵνα*] *wenn* S | *νεκρωθῶσιν*] *er ertötet* S **23—S. 481, 1** *ἄνθρωπος καὶ — τοῦ Χριστοῦ* < S **24** *αὐτοῦ* U **25** *πολιτεύσεται* M

τοῦ Χριστοῦ; ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτῆσαι καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι διὰ τοῦ σώματος γίγνεται, τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ὀργάνῳ χρωμένης αὐτῷ. εἰ γὰρ »οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι | οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλα- 3 D653
κοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται οὔτε μέθυσοι οὔτε
λοίδοροι οὔτε ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι δύνανται«, πληροῦνται 4
δὲ ταῦτα καὶ κρατύνονται διὰ τοῦ σώματος, δικαιοῦται δὲ οὐδείς, ἐὰν μὴ
πρῶτον κρατήσῃ τούτων, κρατεῖ δὲ τούτων ὁ ἐκνεύων πρὸς σωφροσύνην
καὶ πίστιν, ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ· ὁ νόμος γὰρ
θεοῦ σωφροσύνη. ὥστε ὁ ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα μὴ ὑποτάσσεσθαι 5
τῷ ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, οἷον τὴν ὁρμὴν αὐτῆς
[αὐτὴν] τὴν πρὸς τὰς ἀκρασίας ἀναιρῶν, ὥσπερ δὴ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν
πρὸς τὸ ἄδικον ἔκκλισιν. ἐκκαθαίρεσθαι γοῦν ἄχρι καὶ τῆς γαστριμαργι- | 6 Ö328
κῆς ἀκρασίας διαμιλλώμενος, διδάσκων τε τὰς τοιαύτας ὀρέξεις καὶ ἡδονὰς
ἐξαπόλλυσθαι καὶ καταισχύνων τοὺς τὸ τρυφᾶν τοῦτο καὶ πολυτελεύεσθαι 7
ζῆν εἶναι νομίζοντας, οἳ »θεὸν ἡγοῦνται τὴν κοιλίαν«, ⟨φάσκοντες⟩ »φάγω-
μεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν«, καθάπερ ἀδηφάγα θρέμματα
κάτω περὶ τὴν βορὰν μόνον καὶ τὰς τραπέζας ἀσχολούμενα, εἰπών τε »τὰ
βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ 8
ταῦτα καταργήσει« ἐπήγαγε »τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ,
καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. | ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς P579
ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ μέλη ἡμῶν μέλη
Χριστοῦ ἐστιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ

3—5 I Kor. 6, 9f — **15** Phil. 3, 19 — **15f** I Kor. 15, 32 — **17** I Kor. 6, 13 — **19**—S. **483**, **7** I Kor. 6, 13—20

M U S

1 *καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι* < M **2** *ἢ*[1] < M **3f** *οὔτε μοιχοὶ — κλέπται* < S **4** *ἀρσενοκοῖται* u. *μαλακοὶ* umgestellt U | *οὔτε μέθυσοι* hinter *ἅρπαγες* S **4f** *οὐ λοίδοροι* U **5** *κληρονομῆσαι δύνανται*] *würdig sind* S **6** *ταῦτα* + *alles* S | *καὶ κρατύνονται* < S **7** *τούτων*[1] < U | *τούτων*[2] + *der Leib* S **8** *καὶ πίστιν* < S | *ὑποτάσσεται ἄρα* < M | *τὸ σῶμα* < U *das Fleisch* S | *ὁ* < U **10** *ἔφη*] *sagt* S **11** [*αὐτὴν*] Dind. | *τὴν πρὸς — τῆς ψυχῆς* < U **12** *ἔκκλισιν*] *ἔκκαυσιν* U | *γοῦν* + ⟨*τὴν σάρκα*⟩? * | *ἄχρι καὶ*] *inbezug auf* S **12f** *τῆς γαστριμαργικῆς ἀκρασίας* *] *τὴν γαστριμαργικὴν ἀκρασίαν* M U **13f** *διαμιλλώμενος — ἐξαπόλλυσθαι* < S **13** *τε*] *δὲ* U **14** *τοὺς* + *τε* M **14f** *τὸ τρυφᾶν — νομίζοντας* < S **14** *πολιτεύεσθαι* U **15** *ζῆν* < U | ⟨*φάσκοντες*⟩ * **16** *θρέμματα*] *σώματα* U **17** *κάτω* < S | *βορρὰν* U | *καὶ τὰς τραπέζας* < S | *τε*] *denn* S **19** *τὸ*] *τῷ* U **20—S. 483, 6** *ὁ θεὸς — ἐστὲ ἑαυτῶν*] *usw. Bald darauf aber* S **21** *ὑμῶν* U **22** *ἄρας*] *ἄρα* U

γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι; ἔσονται, γάρ φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν. φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ; | καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν· ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. D654 δοξάσατε οὖν τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν«.

53. Πρόσσχες γὰρ ὅτι ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦτο δύναται τῷ νόμῳ τοῦ **53, 1** θεοῦ ⟨ὑποτάσσεσθαι⟩ καὶ τὴν ἀθανασίαν ὑποδέξασθαι, ἐὰν καθαίροιτο τῆς ἀκρασίας τῶν ὑπεκκαυμάτων, μὴ χραινόμενον ἀθέσμοις ὅλως οἴστρων παρατριβαῖς, ὁ ἀπόστολος ταῦτα ἀπεφθέγξατο. ποῖον γὰρ »τὸ κολλώ- **2** μενον« ἕτερον »τῇ πόρνῃ« καὶ πλησιάζον καὶ σὰρξ μετ' αὐτῆς κατὰ τὴν σύνερξιν τῶν μελῶν καὶ τὴν κοινωνίαν μία γιγνόμενον παρὰ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἔξω, δι' οὗ ταῦτα πάντα πληροῦνται τὰ πρὸς μῖξιν καὶ ἔκκαυσιν ἁμαρτήματα; ὅθεν καὶ »πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ **3** σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.« τῦφος μὲν **4** γὰρ καὶ ἀπιστία καὶ θυμὸς καὶ ὑπόκρισις ψυχῆς ἁμαρτήματα, πορνεία δὲ καὶ οἶστρος καὶ τρυφὴ σώματος· μεθ' ὧν οὔτε ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἁναπτήσεται οὔτε σῶμα σωφροσύνης ὑποταχθήσεται δόγμασιν, ἀλλὰ ἄμφω διολισθήσουσι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. καὶ τοίνυν εἰ τὰ σώματα **5** ἡμῶν ἐν ἁγιασμῷ διακρατούμενα »ναός ἐστι τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος πνεύ-

11f I Kor. 6, 16 — **15** I Kor. 6, 18 — **21** I Kor. 6, 19

M U S

1 *ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι*] *καὶ* M (vgl. Z. 2) **2** *μίαν* + *ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι* M | *δὲ* < M **3** *ἂν* M | *ποιήσῃ* *, vgl. Z. 15] *ἁμαρτήσῃ* M U **6** *γὰρ* < S **7** *οὖν*] *ἄρα γε* (vor *δοξάσατε*) M *aber* S | *ὑμῶν* + *u. an eurem Geiste, welche sind Gottes* S **8** *πρόσχες* M U | *γὰρ* < U | *ὅτι* < S **8f** *τῷ νόμῳ ...* ⟨*ὑποτάσσεσθαι*⟩ Bonwetsch nach S] *τὸν νόμον* M U **9** *ἐὰν καθαίροιτο*] *reinigend* S **10f** *τῆς — παρατριβαῖς*] *alle Lüste des Fleisches* S **10** *χραινόμενον* M **11** vor *ὁ ἀπόστολος* + *διὸ* U | *ἀπεφθέγξατο* *] *ἀνεφθέγξατο* M *διεφθέγξατο* U | *τὸ*] *τῷ* M **12** *ἕτερον* < S | *καὶ πλησιάζον* < S **12f** *τὴν σύνερξιν — μελῶν καὶ* < S **13** *σύνερξιν*] *ζεῦξιν* U | *μελῶν*] *μελλόντων* M | *μία* Jahn] *μίασμα* M *μίαν* U **13f** *μία — τὸ ἔξω*] *ein Leib seiend* S **14** *ταῦτα* < S | *πάντα ταῦτα* U | *πληροῦται* U **14f** *τὰ — ἁμαρτήματα*] *Begierden der Vereinigung* S **14** *ἔκκαυσιν*] *ἔκλυσιν* M **15** *ἁμαρτημάτων* M **16** *ἁμαρτάνει* + *indem er Schmutziges und Unreines tut* S **18** *καὶ οἶστρος* < S **19** *σῶμα* < U | *δόγμασιν*] *διδάγμασιν* M < S **20** *διολίσθωσαν* M *διολισθήσωσι* U **21** *ὑμῶν* M | *ἐν*[1] < S

ματος«, καὶ »ὁ κύριος ἐν τῷ σώματι«, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος »μέλη Χριστοῦ«, ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τῷ θείῳ καὶ »κληρονομῆσαι δύναται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ«. »ὁ γὰρ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν 6
ζωοποιήσει« φησί »καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ
πνεύματος ἐν ὑμῖν«, »ἵνα τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν τὴν ἀφθαρσίαν, εἰς νῖκός τε καταποθῇ ὁ θάνατος«. οὐ 7
γὰρ περὶ ἄλλου διελάμβανεν καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα σώματος ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ νεκρουμένου, δι' οὗ καὶ πορνεῦσαι καὶ ἄλλως ἁμαρτῆσαι δυνατόν. ‖ P 580 Ö 330

54. Ἐὰν δὲ διαφορὰν εἶναι σώματος πρὸς σάρκα | ὑποτοπάζωσιν (ἵνα 54, 1
δὴ καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπιτρέψωμεν λογικεύεσθαι) καὶ σῶμα μὲν ἄλλο νο- D 655
μίζοιεν, οἷον αὐτῆς τῆς ψυχῆς ⟨τὸ ἴδιον⟩, ὃ μὴ βλέπεται, σάρκα δὲ τοῦτο τὸ ἔξω τὸ βλεπόμενον, λεκτέον, ὡς οὐ μόνον ὁ Παῦλος καὶ οἱ προφῆται σῶμα γιγνώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ⟨ἔξω-
θεν⟩ φιλόσοφοι, παρ' οἷς δὴ μάλιστα καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκρίβεια παρα- τετήρηται. σὰρξ γὰρ ὅλως, εἰ βούλονται καὶ περὶ τούτων ἐπιστημόνως 2
ἐπισκέψασθαι, πᾶς ὁ ὄγκος οὗτος τοῦ σκηνώματος ἡμῶν κυρίως οὐ λέγε- ται, ἀλλά τι μέρος τοῦ ὅλου, καθάπερ ἢ ὀστᾶ ἢ νεῦρα ἢ φλέβες, σῶμα δὲ τὸ ὅλον. ὅθεν καὶ ἰατροί, οἳ δὴ καὶ περὶ φύσεως σωμάτων ἀκριβῶς
διειλήφασι, σῶμα γιγνώσκουσι τοῦτο τὸ βλεπόμενον. ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων 3
καὶ αὐτὸ τοῦτο ⟨τὸ σῶμα⟩ σῶμα καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. ἐν γοῦν τῷ Φαί- δωνι ὁ Σωκράτης »ἆρα μὴ ἄλλο τι τὸν θάνατον ἡγούμεθα εἶναι« ἔφη »ἢ

1 I Kor. 6, 13 — **1 f** I Kor. 6, 15 — **2 f** I Kor. 15, 50 — **3—5** Röm. 8, 11 — **5** I Kor. 15, 53 ff — **22** Phaedon 64 C

M U S

1 *τὰ*] *alle* S | *τοῦ σώματος* < S **2** *τῷ*[2] < M | *θείῳ*] *Gottes* S | *καὶ* < M | *κληρονομήσετε* M **2 f** *κληρονομῆσαι δύναται*] *ist würdig* S **3** *τοῦ θεοῦ*] *Christi* S **4** *φησί* < S | *ὑμῶν*] *unsere* S **5** *ὑμῖν*] *uns* S **5 f** *τὴν ἀθανασίαν — φθαρτόν* < S **7** *καθ' ἡμᾶς* *] *καθ' ὑμᾶς* M < U S | *ἐνταῦθα* < S **8** *τούτου τοῦ* + *καὶ* U | *καὶ νεκρουμένου* < S | *δι' οὗ*] *δικαίου* M *welcher* S **9** *ἄλλως ἁμαρτῆσαι* * nach S] *ἀσελγῆσαι* M U **10** *ὑποτοπάζωσιν*] *sagen* S **11** *αὐτοὺς* M | *λογικεύεσθαι*] *auszusagen* S **12** ⟨*τὸ ἴδιον*⟩ * nach S | vor *ὃ μὴ* + *sage ich* S **14** *γινώσκουσι* U | *ταύτην* < S | *ἄλλοι* < S **14 f** ⟨*ἔξωθεν*⟩ * nach S **15 f** *παρ' οἷς — παρατετήρηται* < S **16** *ὅλως* + ⟨*αὐτοῖς*⟩? * | *εἰ — ἐπισκέψασθαι* < S | *βούλοιντο* U **17** *οὗτος — ἡμῶν*] *des Leibes* S | *κυρίως* < S | *οὐ* < M **17 f** *λέγεται*] *heißen sie nennen* S **18** *ἀλλὰ*] *ἀλλ' οὐ* M | *τοῦ ὅλου* < S | *ἢ φλέβες* < S | *φλέβας* M **19 f** *οἳ δὴ — διειλήφασι* < S **20** *γινώσκουσι* M U *nennen* S **21** *καὶ αὐτὸ τοῦτο* < S | ⟨*τὸ σῶμα*⟩ * nach S | *ἐπίσταται*] *nennt* S

⟨τὴν⟩ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγήν«; καὶ εἶναι τοῦτο ⟨τὸ⟩
τεθνάναι, χωρὶς μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα
γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ σώματος; ὁ γάρ τοι Μωυσῆς 4
ὁ μακάριος (ἤκομεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰς κυριακὰς ἤδη γραφάς) οὐ σῶμα
5 τοῦτο ὀνομάζειν ἐπίσταται, ὃ βλέπομεν· »καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια« λέγων ἐν
τοῖς καθαρισμοῖς ὁ ἐπιψαύσας τοῦ ἀκαθάρτου »καὶ λούσεται τὸ σῶμα
ὕδατι« »καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας«. τί δὲ καὶ ὁ Ἰώβ; οὐ σῶμα 5
ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ νεκρούμενον καλεῖν, »φύρεται δέ μου τὸ
σῶμα ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων« λέγων; ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομῶν ὅτι »εἰς κακό- 6
10 τεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ
ἁμαρτίας«. καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν μαρτύρων »οὐκ ἐκυρίευσεν αὐτῶν
τὸ πῦρ τοῦ σώματος« λέγεται, »καὶ ἡ θρὶξ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἐφλο-
γίσθη«. καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· | μὴ μεριμ- 7 D656
νᾶτε τί φάγητε ἢ τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς καὶ
15 τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;« καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ »μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ 8
ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι« λέγων, σῶμα γινώσκειν τοῦτο ὃ
περικείμεθα συνίστησιν, καὶ πάλιν »εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν
οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ
σώματα ὑμῶν« καὶ πάλιν »ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς· ὅτι οὐκ εἰμὶ | χείρ, οὐκ εἰμὶ 9 P581
20 ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος«, καὶ πάλιν
»καὶ μὴ ἀσθενήσας Ἀβραὰμ τῇ πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα
νενεκρωμένον«. καὶ πάλιν »τοὺς γὰρ ἅπαντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ

5f Lev. 14, 9. 47 — **8** Hiob 7, 5 — **9—11** Weish. Sal. 1, 4 — **11f** Dan. 3, 94 **13** Matth. 6, 25 — **15** Röm. 6, 12 — **17—19** Röm. 8, 11 — **19f** I Kor. 12, 15 — **21f** Röm. 4, 19 — **22**—S. **486**, 2 II Kor. 5, 10

M U S

1 ⟨τὴν⟩ Dind. **1—3** *καὶ εἶναι — σώματος* < S **1** ⟨τὸ⟩ Dind. **2** *καθ ἑαυτὸ* < M **3** ⟨ἀπὸ⟩ Dind. | *γάρ τοι*] *aber* S **4** *ἤκωμεν* M U **5** *ὀνομάζειν ἐπίσταται* *] *ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται* M U *nennt er* S | *βλέπομεν* nach S Bonwetsch] *λέγομεν* M U | *τὰ ἱμάτια*] *seine Kleider* S | *λέγων — καθαρισμοῖς* < S **6** *σῶμα* + *αὐτοῦ* U **7** *τί δὲ* < S **8** *ἐπίσταται . . . καλεῖν*] *nennt er* S | *καὶ αὐτὸς* < S | *καλεῖν*] *δ καλεῖ* M **9** *Σαλομὼν* M **10** *καταχρέω σώματι* U | *καταχρέω* < S **11** *ἐν τῷ — μαρτύρων*] *damit* S **12f** *λέγεται — ἐφλογίσθη*] *die Flamme* S **13** *διὰ τοῦτο — ὑμῖν* < S **14** *τί φάγητε ἢ* < S **14f** *οὐχὶ — ἐνδύματος* < S **15** *καὶ . . δὲ* < S **16f** *λέγων — συνίστησιν* < S **17f** *εἰ δὲ τὸ — οἰκεῖ ἐν ὑμῖν* < S **18** *ἐκ νεκρῶν* < S **19—22** *καὶ πάλιν — νενεκρωμένον* < S **21** *καὶ* < M | *οὐ* < M **22** *πάντας* U | *δεῖ* < M

ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξε«, καὶ πάλιν »αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, **10**
ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθε|νής«, καὶ πάλιν »οἶδα ἄνθρωπον ἐν Ö 332
Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα εἴτε ἐκτὸς τοῦ
σώματος οὐκ οἶδα« καὶ πάλιν »οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς
ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα«, καὶ πάλιν »αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς
εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ
ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ τηρηθείη«. οἱ δέ, ἀσφαλῶς οὐ νοήσαντες τούτων οὐδέν, ἐν **11**
σάλῳ καὶ ταραχῇ φέρεσθαι τὸν ἀπόστολον ὑπέλαβον, ὡς στάσιν αὐτοῦ τὰς
διανοήσεις τῶν λόγων καὶ ἕδραν οὐκ ἐχούσας, ἀλλὰ ἀναπλεούσας ἄνω καὶ
κάτω καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα, ὁτὲ μὲν τὴν σάρκα ἀνίστασθαι, ὁτὲ δὲ
οὐκ ἀνίστασθαι.

55. Ὅθεν ἵνα μὴ παραλειφθῇ τῶν προταθέντων μηδὲ ἕν, ὅπως τε- **55, 1**
λε⟨ί⟩ως ἐκτέμνωμεν ⟨τὴν⟩ ὕδραν, εἰς τὸ προκείμενον πάλιν ἐπανελεύσομαι·
ἐφεξῆς γάρ, καθάπερ ὑπεσχόμην, καὶ τὰ ἄλλα ἃ προσαποροῦσι κεφάλαια
θεὶς | καὶ ἃ χρὴ πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι ἀποδείξας, ἀκόλουθα παραστήσω D 657
αὐτὸν καὶ σύμφωνα εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν καὶ
αὐτὰ εἰρηκότα. ἴδωμεν δὴ οὖν ἃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἀπόστολον προήχ- **2**
θημεν εἰπεῖν. τὸ γάρ »ἐγὼ δὲ ἔζων« λεχθὲν αὐτῷ »χωρὶς νόμου ποτέ«
ἄνω τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, πρὸ τῆς ἐντο-
λῆς, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος ἡμῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις
διαγωγὴν παρεγγυᾷ, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολὴν »χοῦν ὁ θεὸς **3**

2f II Kor. 10, 10 — **3—5** II Kor. 12, 2 — **5f** Ephes. 5, 28 — **6—9** I Thess. 5, 23 — **20** Röm. 7, 9 — **23** Gen. 2, 7

M U S **19**—S. 499, **15** Photius bibl. 234 S. 294ᵃ, 23ff (= Phot.)

2—5 *καὶ πάλιν — σώματος οὐκ οἶδα* < S **6—9** *καὶ πάλιν — Χριστοῦ τηρηθείη* < S **7** *ὁλοτελῶς* U **9** *ἀσφαλῶς* < S **10f** *ὡς στάσιν — οὐκ ἐχούσας*] *und als ob er nicht eine Ordnung den Worten habe* S **10** *στάσιν*] *στασιάζειν* S **11** *ἀναπνεούσας* M *seinen Gang nehme* S **12** *καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα*] *καὶ ὁμολογούσας πάλιν φημὶ* M < S **12f** *ὁτὲ δὲ οὐκ ἀνίστασθαι* < S **14** *τῶν προταθέντων* < S **14f** *ὅπως — ὕδραν* < S | *τελε⟨ί⟩ως* * **15** *ἐκτέμνομεν* M | *⟨τὴν⟩* * | *ἐπανελεύσομαι*] *kehren wir zurück* S **16** *καὶ τὰ ἄλλα* < S | *ἃ* < U **17** *θεὶς*] *αὖθις οὖν* U **17f** *θεὶς — παραστήσω αὐτὸν*] *eile ich zu zeigen* S **18f** *καὶ αὐτὰ εἰρηκότα*] *ich werde reden nach meinem Vermögen* S **19** *ἴωμεν* U | *δὴ οὖν ἃ τὸ*] *δὲ τί ἦν ὅπερ* Phot. **20** *δὲ* < S | *λεχθὲν αὐτῷ* hinter *ποτὲ* U **21** *ἄνω* < S **22** *ἀλλὰ μετὰ σώματος* < M **23f** *ἐπειδὴ — ἄνθρωπον* < Phot.

ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«. ἐκτὸς δὲ ἐπιθυμίας διήγομεν,
οὐ γινώσκοντες ὅλως ἐπιθυμίας ἀλόγου προσβολάς, βιαζομένης ἡμᾶς ἑλκτι-
καῖς ἡδονῶν περιαγωγαῖς πρὸς ἀκρασίαν. τὸ γὰρ μὴ ἔχον διορισμὸν 4
καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι μηδὲ ἐξουσίαν αὐτοδέσποτον λογισμοῦ, ποίῳ
χρῆσθαι αἱρεῖται πολιτεύματι, ἵνα δικαίως ἢ τιμηθῇ ἢ ψεχθῇ, ἀνυπεύθυ-
νον παντὸς λεκτέον ὑπάρχειν τοῦτο ἐγκλήματος, ὅτι μὴ δύναται τούτων P 582
ἐπιθυμῆσαι ὧν μὴ κεκώλυται. κἂν ἐπιθυμήσῃ δέ, οὐκ αἰτιαθήσεται. τὸ 5
γὰρ ἐπιθυμῆσαι οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων καὶ ὑποκειμένων ἐν ἐξουσίᾳ πίπτει,
ἀλλ' ἐπὶ τῶν παρόντων μέν, μὴ ὄντων δὲ ἐν ἐξουσίᾳ. πῶς γὰρ οὖ μὴ
κεκώλυταί τις μηδὲ ἐνδεής ἐστι, τούτου ἐπιθυμεῖ καὶ ἐρᾷ; ὅθεν διὰ τοῦτο
»τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν«, ⟨ἔφη,⟩ »εἰ μὴ ὁ | νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυ- Ö 334
μήσεις«. ἀκούσαντες γάρ »ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ 6
πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θα-
νάτῳ ἀποθανεῖσθε«, τότε τὸ ἐπιθυμῆσαι συνέλαβον καὶ ἐνεκίσσησαν. οὐ
γὰρ ὧν ἔχει καὶ ὧν ἐξουσιάζει καὶ κέχρηται αὐτοῖς, ὁ ἐπιθυμῶν ἐπιθυμεῖ,
ἀλλὰ ὧν κεκώλυται καὶ ἀφῄρηται καὶ οὐκ ἔχει. διὸ δὴ καλῶς »τὴν 7
ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν« ἐλέχθη, »εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις«, ὃ
δή ἐστιν, εἰ μὴ εἴρητο »οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ«. ἐντεῦθεν γὰρ ἐκτήσατο | D 658
τόπον καὶ ἀφορμὴν εἰσελθεῖν εἰς τὸ διαπαῖξαί με καὶ παρατρέψασθαι ἡ
ἁμαρτία.

11. 16 f Röm. 7, 7 — **12** Gen. 2, 17

M U S Phot.

1 *ἀπὸ τῆς γῆς* < M | *δὲ*] *τε* U **2** *ἀλόγου* < S Phot. | *προσβολαῖς* U **2 f** *βιαζομένης — ἀκρασίαν* < Phot. | *ἑλκτικαῖς ἡδονῶν περιαγωγαῖς*] *zu ungehörigen Lüsten* S **3** *ἔχειν* Phot. **4** *καθ' ὃ* M **5** *χρῆσθαι αἱρεῖται*] *δεῖ χρῆσθαι* Phot. | *δικαίως*] *δικαιωθῇ* M *ἰδίως* U | *τιμηθῇ* u. *ψεχθῇ* vertauscht S **6** *λεκτέον*] *δεικτέον* U *λέλεκται* Phot. < S | *τούτων* + *τις* Phot. **7** *ἐπιθυμήσει* U **8** *οὐκ*] *οὐχὶ* U | *παρόντων καὶ* < S | *πίπτει*] *geschieht* S **9** *ἀλλὰ* U | *παρόντων μὲν .. δὲ* < S **9 f** *πῶς γὰρ — καὶ ἐρᾷ* < S **10** *τούτου* + *τοῦ* M | *ἐπιθυμεῖ καὶ* < Phot. | *ὅθεν* < U **11** ⟨*ἔφη*⟩ * nach S **11 f** *ἐπιθυμήσης* M **12** *ἀκούσαντες*] *ἀκούεις* M *ἀκούσας* U **13** *δ' ἂν*] *denn* S **14** *καὶ ἐνεκίσσησαν* < S | *ἐνεκίσσησα* U *ἐκίσσησαν* Phot. **14—16** *οὐ γὰρ — οὐκ ἔχει* < Phot. **15** *ὧν ἔχει καὶ* < S | *καὶ κέχρηται αὐτοῖς* < S | *ἐπιθυμεῖ* + *zu haben* S **16** *καὶ ἀφῄρηται — οὐκ ἔχει* < S **16 f** *τὴν ἐπιθυμίαν καλῶς* Phot. **17** *ἐπιθυμήσης* M **17 f** *ὃ δή ἐστιν*] *οὐδὲ ἐσθίειν* Phot. **18** *εἰ μὴ εἴρητο* < U | *ἀπ' αὐτοῦ*] *von dem Baum* S **19** *τόπον καὶ* < S Phot. | *εἰσελθεῖν* < S Phot. | *εἰς τὸ*] *πρὸς τὸ* U < S | *καὶ παρατρέψασθαι* < S Phot.

56. Δοθείσης γὰρ τῆς ἐντολῆς ἔσχε λαβὴν διὰ τῆς ἐντολῆς ὁ διάβο- **56, 1**
λος κατεργάσασθαι ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν, παρορμήσας με καὶ προσκαλεσά-
μενος ἐντέχνως εἰς ὄρεξιν καταπεσεῖν τῶν κεκωλυμένων. »χωρὶς γὰρ **2**
νόμου ἁμαρτία νεκρά«· οἷον οὐ δοθείσης γὰρ οὐδὲ οὔσης οὐδέπω τῆς
ἐντολῆς ἄπρακτος ἦν ἡ ἁμαρτία· »ἐγὼ δὲ ἔζων« ἀμέμπτως πρὸ τῆς ἐντο-
λῆς, οὐκ ἔχων διορισμὸν καὶ διαταγήν, καθ' ἣν ἔδει πολιτεύσασθαι, ἧς
καὶ διολισθήσας ἁμαρτήσομαι. »ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία **3**
ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, καὶ ηὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν αὕτη
εἰς θάνατον«, ὅτι μετὰ τὸ νομοθετῆσαι τὸν θεὸν καὶ διαστείλασθαι ὃ
ποιητέον καὶ μὴ ποιητέον, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ διάβολος.
ἡ γὰρ παραίνεσις τοῦ θεοῦ καὶ παραγγελία ἡ δοθεῖσά μοι αὕτη εἰς ζωὴν **4**
καὶ ἀφθαρσίαν, ἵνα πειθόμενος αὐτῇ καὶ κατ' αὐτὴν βιοὺς ἀπήμονα καὶ
μακαριστότατον δι' αἰῶνος καὶ ἀεὶ θάλλοντα πρὸς ἀθανασίαν βίον ἔχω καὶ
χαράν, ἀθετήσαντι αὐτὴν εἰς θάνατον ἀπέβη καὶ καταδίκην, ἐπειδὴ **5**
ὁ διάβολος, ὃν ἁμαρτίαν νῦν οὕτως ἐκάλεσε διὰ τὸ δημιουργὸν αὐτὸν ἁμαρ-
τίας ὑπάρχειν καὶ εὑρετήν, διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν λαβὼν πρὸς παρακοὴν
ἐξηπάτησέ | με καὶ ἀπατήσας ἀπέκτεινεν, ὑπεύθυνον τῷ »ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ P 583
φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε« κατακρίματι γενέσθαι κατεργασά-
μενος. »ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ ἁγία καὶ δικαία **6**

1. 3 vgl. Röm. 7, 8 — **7—9** Röm. 7, 9f — **17** Gen. 2, 17 — **19** Röm. 7, 12

M U S Phot.

1 ἔσχε — ἐντολῆς < M | λαβὴν aus λαβεῖν von 1. Hd. U | διὰ τῆς ἐντολῆς < S **2** vor παρορμήσας + *und* S **2f** παρορμήσας — κεκωλυμένων < Phot. | καὶ προσκαλεσάμενος ἐντέχνως < S **3** καταπεσεῖν] *zu gehen* S **4** vor ἁμαρτία + ἡ U | οἷον < S | οὐδὲ οὔσης οὐδέπω < S **6** διορισμὸν καὶ < S Phot. | ἐπιταγὴν Phot. | ἔδει] *mir* S | πολιτεύεσθαι M **6f** ἧς — ἁμαρτήσομαι < Phot. **7** ὀλισθήσας U **8** εὑρέθη U Phot. | ἡ² < U | αὕτη < S **9f** καὶ διαστείλασθαι — μὴ ποιητέον < S **9** ὃ] μοι ἃ Phot. **10** καὶ μὴ ποιητέον < M **11** παραίνεσις — παραγγελία] ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ Phot. | καὶ παραγγελία < S | αὕτη < S **12f** καὶ κατ' — δι' αἰῶνος < Phot. | καὶ μακαριστότατον — ἀθανασίαν < S **13** μακάριστον M **13f** καὶ χαράν < S **14** ἀθετήσαντι + δὲ καὶ U + *jedoch* S | ἀθετήσαντι + ⟨μοι⟩ Bonwetsch; aber vgl. μοι in Z. 11 | αὐτὸν M | εἰς θάνατον — καταδίκην] *sterblich u. traurig das Leben werde* S | καὶ καταδίκην < Phot. **15** ὁ διάβολος] *des Teufels* S u. vorher + *und* | ὃν < S | ἁμαρτία¹ M | οὕτος U **16** καὶ εὑρετήν < S Phot. **17** ἐξηπάτησέ με καὶ < S | ἀπατῆσαί τε Phot. | ὑπεύθυνον hinter κατακρίματι Phot. **17f** τῷ . . . κατακρίματι] *dem Worte, welches sagte: Und* S **18** κατακρίματι γενέσθαι < S **19** δικαία καὶ ἁγία U | καὶ δικαία < S

καὶ ἀγαθή«, ὅτι μὴ ἐπὶ τῷ βλάψαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ σῶσαι ἐδόθη. μὴ γὰρ
οἰώμεθα ὅλως ἀνωφελές τι ποιεῖν ἢ βλαβερὸν τὸν θεόν. τί οὖν; »τὸ 7
ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος«, ὃ τοῦ μεγίστου ἐμοὶ ὡς αἴτιον ἐσόμενον
ἀγαθοῦ νομοθέτημα ἐδόθη; »μὴ γένοιτο«. ὅτι μὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ εἰς
τὸ | καταδουλωθῆναί με ἐγένετο τῇ φθορᾷ καὶ ἐναπομάξασθαι κῆρας D659
ὀλέθρου αἰτία, ἀλλ' ὁ διάβολος, ἵνα φανερωθῇ | διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν Ö336
ἐμοὶ κατασκευάσας, ἵνα γένηται καὶ ἐλεγχθῇ »καθ' ὑπερβολήν« ὁ εὑρετὴς
καὶ τέκτων τῆς ἁμαρτίας »ἁμαρτωλός« καὶ διορισθῇ ἀπὸ τοῦ καλοῦ ὁ
τἀναντία τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ⟨κακῶς⟩ ἐπιτροπεύσας. »οἴδαμεν γὰρ 8
ὅτι ὁ νόμος ἐστὶ πνευματικός«, διὸ καὶ οὐδὲν αἴτιος βλάβης οὐδενί· πόρρω
γὰρ ἐπιθυμίας ἀλόγου καὶ ἁμαρτίας ἐσκήνωται τὰ πνευματικά. »ἐγὼ δὲ
σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, οἷον· ἐγὼ δὲ σάρκινος ὢν 9
καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθεὶς ὡς αὐτεξούσιος, ἵν'
ἐπ' ἐμοὶ ⟨τὸ⟩ ἑλέσθαι ὃ βούλομαι ἢ (»τέθεικα« γάρ φησι »πρὸ προσώ-
που σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον«), νεύσας πρὸς τὸ παρακοῦσαι μὲν τοῦ
πνευματικοῦ νόμου οἷον τῆς ἐντολῆς, ὑπακοῦσαι δὲ τοῦ ὑλικοῦ οἷον τοῦ
ὄφεως τῆς συμβουλίας, πέπραμαι διὰ τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, πεσὼν ὑπὸ
ἁμαρτίαν, τῷ διαβόλῳ. ὅθεν ἐντεῦθεν πολιορκήσάν με τὸ κακὸν καὶ 10
ἐνιζάνει καὶ ἐμπολιτεύεται εἰσοικισθὲν ἐν τῇ σαρκί μου, καθάπερ κηφὴν
ἐν κηρίῳ μελίσσης περιποτώμενος πολλάκις περὶ αὐτὸ καὶ βομβῶν, δίκης
ἐπιτεθείσης μοι τὴν ἐντολὴν ἀθετήσαντι πραθῆναι τῷ κακῷ. διὸ καί »οὐ 11

2. 7 Röm. 7, 13 — **9. 11f** Röm. 7, 14 — **14** Deut. 30, 15 — **21** Röm. 7, 15

M U S Phot.

1 *ἐπὶ*[1]] *ἐν* Phot. | *ἀλλὰ* U **2** *οἰόμεθα* M S | *ὅλως ἀνωφελὲς . . . ἢ* < S | *ὅλως* < Phot. | *ποιεῖν* hinter *βλαβερὸν* Phot. **3** *ἐμοὶ ὡς*] *μοι ὡς* Phot. *ὁμοίως* U **4** *τοῦ θεοῦ* + *wegen der Knechtung* S **5f** *καὶ ἐναπομάξασθαι — ὀλέθρου*] *u. Unreinheit zu empfangen* S < Phot. **6** *αἰτίας* U | *ἀλλὰ* M U **7** *γένηται καὶ* < S **7f** *εὑρετὴς καὶ τέκτων*] *Meister* S **8** *καὶ τέκτων* < Phot. | *καὶ*[2] < S **8f** *καὶ διορισθῇ — ἐπιτροπεύσας* < Phot. **8** *ὁ* < M **9** *τὰ ἐναντία* M | ⟨*κακῶς*⟩ * nach S **10** *οὐδὲν*] *κατ' οὐδὲν* U | *αἴτιον* U | *οὐδενί* < S **11** *καὶ ἁμαρτίας* < S | *ἐσκήνηνται* Phot. *ist* S **12** *τὴν* < M **13** *ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ* Phot. | *ἵνα* Phot. **14** ⟨*τὸ*⟩ * nach S | *ὃ βούλομαι*] *des Guten u. Bösen* S **16** *ἐπακοῦσαι* Phot. **16f** *τοῦ ὑλικοῦ — συμβουλίας*] *dem Rat des Fleisches, nämlich der Schlange* S **17** *τὴν συμβουλίαν* U | *αἵρεσιν*] *guten freien Wahl* S **18f** *ὅθεν ἐντεῦθεν — σαρκί μου* < S **18** *καὶ* < U Phot. **19** *κηφὴν*, dazu am untern Rand von 1. Hd. ☞ *σκνίφην* U **20** *μελίσσης*] *der Bienen* S | *περιποτώμενος*] *περὶ ἱπτάμενος* U | *πολλάκις — βομβῶν* < S | *αὐτὸν* M U **21** *μου* M | *καὶ* + *τό* Phot.

γινώσκω ὃ κατεργάζομαι«, λογιζόμενος ὃ μὴ θέλω· τὸ γάρ ὃ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, καὶ »ποιῶ ὃ μισῶ« λεγόμενον οὐκ ἐπὶ τοῦ τελεσιουργῆσαι τὸ φαῦλον καὶ δρᾶσαι παραληπτέον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ μόνον ἐνθυμηθῆναι, λογισμῶν ἀνοικείων ἡμῖν προσιπταμένων πλεονάκις καὶ ἐμφανταζόντων ἡμᾶς πρὸς ἃ μὴ θέλομεν, τῆς ψυχῆς τοῖς λογισμοῖς περὶ πολλὰ περιαγομένης. | P 584

57. Οὐ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῖν ὅλως τὸ ἐνθυμεῖσθαι ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι κεῖται τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι. κωλῦσαι μὲν γὰρ μὴ ἐμπίπτειν | εἰς ἡμᾶς τοὺς λογισμοὺς οὐ δυνάμεθα, πρὸς δοκιμὴν ἡμῶν ἔξωθεν εἰσπνεομένους, μὴ πεισθῆναι μέντοι ἢ μὴ χρῆσθαι αὐτοῖς δυνάμεθα. ἐπεὶ πῶς ὁ ἀπόστολος τὸ μὲν κακὸν οὐχ ἥκιστα ᾧ ἀπηρέσκετο ἐποίει, τὸ δὲ καλὸν ᾧ ἠρέσκετο ἥκιστα, εἰ μὴ περὶ τῶν ὀθνείων ἐνθυμημάτων ἔλεγεν, ἃ ἐνθυμούμεθα ἔσθ᾽ ὅτε καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐξ οἵας οὐ γινώσκοντες αἰτίας; ἃ ἀνατρέπεσθαι χρὴ καὶ ἐπιστομίζεσθαι, ἵνα μὴ εὐρυνόμενα τῶν περάτων κρατήσωσι τῆς ψυχῆς. ἀμήχανον γὰρ τούτων ἐνευκαιρούντων ἐν ἡμῖν ἐπανατεῖλαι τὸ ἀγαθόν. ὀρθῶς ἄρα »ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω« ἔλεγεν, »οὐ γὰρ ὃ θέλω πράσσω, ἀλλ᾽ ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ«. θέλομεν γὰρ τὰ μὴ προσήκοντα καὶ ἃ μὴ θέμις μηδ᾽ ἐνθυμεῖσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν τέλειον, μὴ μόνον τοῦ ποιῆσαι αὐτὸ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνθυμηθῆναι. καὶ ὃ θέλομεν, τοῦτο ἀγαθὸν οὐ γίγνεται, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλομεν, πονηρόν. ἐπιφοιτῶσι γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν 57, 1 D 660 2 3 4 5

1 f. 16 f Röm. 7, 15

M U S Phot.

1 δ² < M **2** δ *μισῶ*] *νομίσω* M **2 f** *τελεσιουργῆσαι — καὶ δρᾶσαι*] *δρᾶσαι τὸ φαῦλον* Phot. **3** *καὶ δρᾶσαι* < S | *παραληπτέον* < S | *ἀλλὰ* M | *μόνον* < S **4—6** *λογισμῶν — περιαγομένης* < Phot. **4 f** *λογισμῶν — ἐμφανταζόντων ἡμᾶς*] *u. von dem Phantasieren des Ungehörigen* S | *ἐνφανταζόντων* M **5** *θέλωμεν* M U | *περὶ πολλὰ* < S **7** *ὅλως*] *dieses* S < Phot. | *ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι* < S **8** *χρῆσθαι*¹ *— ἐνθυμήμασιν*] *das Vollbringen oder Nichtvollbringen* S **9** *μὴ* < Phot. | *πίπτειν* Phot. **9 f** *πρὸς δοκιμὴν*] *προσδεχομένων* Phot. **10** *ἢ μὴ χρῆσθαι*] *oder vollbringen* S **11** *αὐτοῖς* < Phot. **11**—S. 491, **3** *ἐπεὶ — πιμπλάντα* < Phot. **11—14** *ἐπεὶ πῶς — γινώσκοντες αἰτίας* < S **11** *οὐχ*] *οὐκ* M | *ἥκιστα*] *ἧν ἕκαστα* M **13** *ἃ*] *ὅσα* M *daher . . . dieses* S **15** *εὐρυνόμεθα* U *das Böse* S **16** *ἐνευκαιρούντων*] *indem . . . sind* S | *ἄρα*] *denn* S | *γὰρ* < S **17** vor *πράσσω* + *das* S | *ἀλλ᾽ ὃ μισῶ* < M **18** *θέλομεν*] *ich will* S | *καὶ ἃ μὴ θέμις* < S | *μηδ᾽* Pet.] *μὴ* M U **18 f** *μηδ᾽ ἐνθυμεῖσθαι — τέλειον* < S **20** *καὶ*²] *u. wenn* S | *θέλομεν*] *ich liebe* S **21** *γίνεται* M U | *θέλομεν*] *ich will* S | *ἐπὶ*] *περὶ* U

ἡμῶν καὶ | ἐπιβαίνουσιν καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν πολλάκις μυρία τε περὶ Ö338
μυρίων ⟨ἐνθυμήματα,⟩ περιεργίας ἡμᾶς καὶ φιλοπραγμοσύνης ἀλόγου
πιμπλάντα. διὸ τὸ μὲν θέλειν αὐτὰ μὴ ἐνθυμεῖσθαι παράκειται, τὸ δὲ 6
κατεργάζεσθαι εἰς τὸ ἀφανίσαι, ἵνα μὴ καὶ αὖθις περὶ τὸν λογισμὸν ἀνέλ-
θωσιν, ⟨οὔ,⟩ ὅτι μὴ κεῖται τοῦτο ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἔφην, ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι
μόνον αὐτοῖς πως ἢ μὴ χρήσασθαι. ὡς εἶναι τὸν νοῦν τοιοῦτον τοῦ 7
ῥητοῦ »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν«· θέλω γὰρ μὴ ἐνθυμεῖσθαι ἃ
βλάπτει με, ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν πανάμωμον, κατὰ τὸ λεγόμενον »ἄνευ
ψόγου τετυγμένον χερσί τε καὶ νόῳ τετράγωνον«. καὶ τοῦτο μέν »ὃ θέλω
ἀγαθὸν οὐ ποιῶ, ὃ δὲ μὴ θέλω κακὸν πράσσω«· οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι καὶ
ἐννοοῦμαι ὅσα μὴ θέλω. καὶ ἐπισκέψασθαι ⟨δεῖ⟩ εἰ μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ 8
καὶ ὁ Δαυὶδ ἐνετύγχανε τῷ θεῷ, δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι καὶ
αὐτὸν ἃ μὴ ἤθελεν· »ἀπὸ | τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με καὶ ἀπὸ D661
ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου. ἐὰν μή μου κατακυριεύσωσι, τότε
ἄμωμος ἔσομαι καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης«. καὶ αὐτὸς 9
δὲ ὁ ἀπόστολος ἐν ἑτέρῳ »λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρό-
μενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, | καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς P585
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ«.

58. Εἰ δέ τις ὁμόσε τῷ λόγῳ ἰέναι τολμῶν ἀποκρίνοιτο ὡς ἄρα δι- 58, 1
δάσκει ὁ ἀπόστολος ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ λογίζεσθαι τὸ κακὸν ὃ μισοῦμεν

7. 9 Röm. 7, 19 — **8** Plato Prot. 339B — **13—15** Psal. 18, 13f — **16—18** II Kor. 10, 4f

M U S Phot.

1 *καὶ ἐπιβαίνουσιν* < S | *ἡμῶν*² < M **1—3** *πολλάκις — πιμπλάντα*] *viele Begierden* S **2** ⟨*ἐνθυμήματα*⟩ * nach S | vor *φιλοπραγμοσύνης* + *περὶ* U **3** *πιμπλόντα* U **3—7f** *διὸ τὸ — τοῦ ῥητοῦ* < S **3** *μὲν*] *μὴ* M | *μὴ*] *μηδὲ* U | *ἐνθυμηθῆναι παρακεῖσθαι* Phot. **5** ⟨*οὔ*⟩ Phot. **5f** *ἀλλὰ — μὴ χρήσασθαι* < Phot. **7** *γὰρ*² < M **7f** *ἃ βλάπτει με* < S **8** *πανάμωμον*] *καὶ ἄμωμον* U **8f** *κατὰ τὸ — τετράγωνον* < Phot. **9** *νῶ* M | *τετράγωνον*] *zu einem Quadrat* S **10** *πράσσω κακὸν* U | *πράσσω, οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι* < S | *θέλων*² Phot. **11** *ἐννοούμενος ἃ* Phot. | *ἐπισκέψασθε* Phot. | ⟨*δεῖ*⟩ Bonwetsch nach S | *αὐτὰ* < M S **12** *καὶ*¹ < S | *ἐνετύγχανε τῷ θεῷ* < S **14f** *ἐὰν μὴ — ἔσομαι*] *und bald darauf* S **16** *ἐν ἑτέρῳ*] *sagt: andere* S **16f** *καὶ πᾶν — τοῦ θεοῦ*] *u. bald darauf* S **19** *ὁμόσαι* M | *ὁμόσε τῷ λόγῳ ἰέναι* < S **19f** *διδάσκοι* U Phot. **20—S. 492, 3** *ὡς οὐ μόνον — ἀξιώσομεν*] *nicht nur von Gedanken, sondern vom Tun habe dies der Apostel gesprochen* S **20** *ὃ* < Phot. | *ὃ μισοῦμεν*] *νομιοῦμεν* M

καὶ ὃ οὐ θέλομεν πράσσομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ κατεργάζεσθαι, διὰ τό »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ« λελέχθαι »ἀγαθόν, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλω 2
κακόν, τοῦτο πράσσω«, ἀξιώσομέν που, εἰ ἀληθῆ λέγει ὁ ταῦτα λέγων, διασαφῆσαι τί ἦν τὸ κακόν, ὃ ἐμίσει ὁ ἀπόστολος καὶ ὃ οὐκ ἐβούλετο μὲν ποιεῖν, ἐποίει δέ, καὶ ⟨τὸ⟩ ἀγαθόν, ὃ ἐβούλετο μὲν ποιεῖν, οὐκ ἐποίει δέ, ἀλλὰ ἀντιστρόφως ὁσάκις μὲν ἤθελε ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, τοσαυτάκις οὐ τὸ ἀγαθὸν ὃ ἤθελεν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν ὃ μὴ ἤθελεν ἐποίει. ἄρα γὰρ 3
οὐ θέλων εἰδωλολατρεῖν ἀλλὰ θεολατρεῖν, ὃ μὲν ἤθελε θεολατρεῖν οὐκ ἠδύνατο, ὃ δὲ μὴ ἤθελεν εἰδωλολατρεῖν ἠδύνατο, ἢ σωφρονεῖν μὲν ὃ ἤθελεν οὐκ ἐποίει, ἀκολασταίνειν δὲ ὃ ἤχθετο ἐποίει; καὶ συλλήβδην κραιπαλᾶν, 4
ἀλλὰ ἀσωτεύεσθαι καὶ θυμοῦσθαι, ἀδικεῖν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πονηρίας ἔργα, ἃ μὴ ἤθελε μὲν ἐποίει, ἃ δὲ ἤθελε, δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, οὐκ ἐποίει; καὶ μὴν αὐτὸς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προτροπάδην ἐξεγείρων πάν- 5
τας εἰς τὸ μὴ ἀνομεῖν οὐ μόνον τοὺς ποιοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας τὰ ἄτοπα ὀλέθρῳ τηρεῖσθαι καὶ ὀργῇ παρεγγυᾷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς εἰς ταῦτα, ἀμιγὲς ἁμαρτίας ἐν ἡμῖν τὸ δίκαιον ἀσκεῖσθαι διαμιλλώ|μενος. πᾶν γὰρ ἁμάρτημα καὶ ἐπιτήδευμα τὸ συμπέρασμα κτᾶται Ö 340
διὰ τῆς σαρκός. πολλάκις γοῦν ἐν ταῖς ἐπιστο|λαῖς ἀναφανδὸν αὐτὰ δὴ 6 D 662
ταῦτα διδάσκων ἡμᾶς ὑπεκτρέπεσθαι καὶ μισεῖν φησί »μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται οὔτε μέθυσοι οὐ λοίδοροι οὐχ ἅρπαγες

2 f Röm. 7, 19 — **15** vgl. Röm. 1, 32 — **19**—S. **493**, **1** I Kor. 6, 9 f

M U S Phot.

1 *πράσσομεν* < U | *ποιεῖν .. καὶ* < Phot. | *αὐτὸ* hinter *κατεργάζεσθαι* Phot. | *καὶ*[3] < M **2** *διὰ τὸ* Phot.] *διὰ τοῦτο* M *διὰ τοῦ* U | *ἀγαθὸν λελέχθαι* Phot. | *ἀλλὰ* U **3** *ἀξιώσωμεν* U Phot. **4** *μὲν* hinter *ἐμίσει* Phot. | *δ*[2] < U Phot. | *ἠβούλετο* M U **5** *ἐποίει δὲ*] *u. es tat* S | *καὶ τὸ ἀγαθὸν — ἐποίει δὲ* < S **7** *ἤθελεν ἐποίει, ἀλλὰ* Phot. **7**—S. **493**, **1** *ἄρε γὰρ — καὶ τὸ κορυφαιότατον* < Phot. **8** *ἀλλὰ θεολατρεῖν* < M **9** *ἐδύνατο*[1] M **10** *ἐποίει* (beidemale)] *konnte* S | *ἀκολασταίνειν* < S **10—13** *καὶ συλλήβδην — ἐποίει*] *so auch bei dem Andern* S **10** vor *κραιπαλᾶν* + *καὶ* M **11** *καὶ*[1] < M | *ὅσα*] *τῆς* U **12** *μὲν* hinter *ἐποίει* U **13** *προτροπάδην ἐξεγείρων* < S **14** *καὶ ἐπιτηδεύοντας* < S **16** *εἰς ταῦτα*] *εἰς αὐτὰς* U < S **16 f** *ἀμιγὲς — διαμιλλώμενος* < S **16** *ἀμιγὲς ἁμαρτίας*] *ἀμιγαῖς ἁμαρτίαις* M *ἀμιγγὲς ἁμαρτίας* U **16 f** *διαμιλλώμενον* M **17** *καὶ ἐπιτήδευμα* < S **18** *οὖν* M | *ἀναφανδὸν* < S **19** *ταῦτα* < M | *ἡμᾶς* < S | *καὶ μισεῖν* < S | *φησί* < M **20** *πόρνοι* + *βοᾶ* M **20 f** *οὔτε μοιχοὶ — οὐχ ἅρπαγες*] *noch alle Übeltäter* S **21** *οὐκ ἅρπαγες* M

βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσι«· καὶ τὸ κορυφαιότατον, εἰς τὸ παντά- 7
πασιν ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδρᾶναι καὶ ἀποτινάξασθαι τὸ ἁμαρτάνειν προ-
τρέπων »μιμηταί μου« ἀποφαίνεται »γίνεσθε, καθάπερ κἀγὼ Χριστοῦ«.
οὕτως οὐ τὸ ποιεῖν ἃ μὴ ἤθελε καὶ πράττειν ὑπέθετο τὰ προειρημένα, 8
ἀλλὰ τὸ μόνον λογίζεσθαι· ἐπεὶ πῶς ἂν ἦν μιμητὴς ἀκριβὴς τοῦ Χρι-
στοῦ; | νυνὶ δὲ ἐπειδήπερ ἐμπίπτουσι θηριώδεις πολλάκις λογισμοί, ἐπιθυ- P 586
μίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλάντες καὶ περιεργίας ἀλόγου,

ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά,

ἔφη »τὸ γὰρ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ«· ἃ χρὴ τῆς ψυχῆς εὐθαρσῶς ἀπο-
σοβεῖν, μηδὲν ὅλως εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπηχούμενα νεύοντας.
ἵνα γὰρ ἐγκριθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πάσαις ἡδοναῖς 9
καὶ λύπαις δοκιμασθέντες, εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα ἀλλὰ πανταχοῦ καθάπερ
ἀκήρατος χρυσὸς διὰ πυρὸς βασανιζόμενος οὐκ ἐξιστάμεθα τῆς οἰκείας
ἀρετῆς, συμβαίνει τοῦτο ⟨τὸ⟩ διοχλεῖσθαι τὸν νοῦν ὑπὸ πολλῶν. ὅθεν δὴ 10
γενναίως ὥσπερ στρατιώτας ἀρίστους ἀντιπαρατάσσεσθαι δεῖ, οἳ ἐπειδὰν
ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἴσθωνται πολιορκούμενοι, τοξείας οὐδὲν φροντίσαντες
καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀκοντισμάτων, ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὴν πόλιν προθύ-
μως ἐπ' αὐτοὺς ἴενται, μηδὲν ἐλλείποντες σπουδῆς, ἔστ' ἂν τὸ στῖφος
αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀνατρέψαντες ἀπώσωνται τῶν ὅρων ἔξω. ὁρᾷς γὰρ 11
ὡς οἱ λογισμοὶ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἔξωθεν ἐπισυνίστανται,
καθαπερεὶ κύνες λυσσῶντες ἢ ἄγριοι καὶ θρασεῖς λῃσταὶ καθ' ἡμῶν ἀεὶ

3 f I Kor. 11, 1 — **8** Il. 2, 469 — **9** Röm. 7, 20

M U S Phot. **14**—S. **494**, **18** *ὅθεν δὴ — γνώσεως τοῦ θεοῦ* Sacra Parall. Bruchst. 425 Holl (= Pa)

1 *θεοῦ*] *Christi* S | vor *κληρονομήσουσι* + *οὐ* M | *κληρονομήσουσι*] *würdig sein* S | *τὸ κορυφαιότατον* < S **1 f** *εἰς τὸ — παντὸς*] *πῶς δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ παντάπασιν* Phot. **2** *ἀποδρᾶναι καὶ* < S Phot. **2 f** *προτρεπόμενος* Phot. < S **3** *καθὼς* Phot. **4** *τὸ*] *τῶ* M | *καὶ πράττειν* < S Phot. **5** *τὸ*] *τῶ* M U | *ἦ* U **5 f** *μιμητὴς Χριστοῦ ἀκριβὴς* Phot. **6**—S. **494**, **5** *νυνὶ δὲ — ψυχῆς αὐτοῦ* < Phot. **6—10** *νυνὶ δὲ — νεύοντας* < S **6** *ἐπιπίπτουσι* M **7** *ἐμπιπλῶντες* U | *περιεργασίας* U | *ἀλόγου* < U **9** *ἃ χρὴ* Pet.] *ἄχρι* M U **10** *μηδένα* M U | *νεύοντες* M **13** *ἀκήρατος*] *lebendiges* S | *βασανιζόμενος* *] *βασανιζόμενοι* M U **14** *⟨τὸ⟩* * | *ὅθεν δὴ*] *δεῖ* Pa **15** *γενναίως* < S **15 f** *ἀντιπαρατάσσεσθαι — πολιορκούμενοι* < S **15** *οἳ*] *ἐκεῖνοι γὰρ* Pa **16** *ἀπὸ* U **17** *καὶ τῶν — ἀκοντισμάτων* < S **17 f** *ὑπὲρ τοῦ — ἴενται*] *damit wir seien stadtbewahrend* S **18** *μηδένα λείποντες* M **18 f** *ἔστ' ἂν — ὅρων ἔξω* < S **19** *ἀπώσονται* U | *γὰρ* < M **20** *οἱ* < M | *οἰκοῦσαν* U **21** *καθαπερεὶ*] *καθάπερ ἢ* M *καθάπερ αἱ* Pa | *ἢ ἄγριοι — λῃσταὶ* < S | *ἀεὶ* < S

παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου | καὶ ἄρχοντος τῆς ἀδικίας, δοκιμάζοντος D663
ἡμᾶς εἰ ἀνθίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι.

59. Ἄγε οὖν, μή ποτε ὑπενδοῦσα ἁρπασθῇς, ὦ ψυχή, πρὸς αὐτῶν, **59**, **1**
καὶ οὐχ ἕξομεν ὑπὲρ σοῦ δοῦναι λύτρα. »τί γὰρ ἀντικατάλλαγμα δώσει,
φησίν, ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ«; καλὸν μὲν οὖν, εἰ μὴ εἴχομεν, ἦν **2**
ἂν καὶ χαρμιώτατον, τοὺς ἀντιπράσσοντας ἡμῖν καὶ μαχομένους· ἐπεὶ δὲ
τοῦτο ἀδύνατον, καὶ ὃ θέλομεν οὐ δυνάμεθα | (θέλομεν δὲ μὴ ἔχειν τοὺς Ö342
ἐξέλκοντας ἡμᾶς εἰς πάθη) — ἦν γὰρ ἀνιδρωτὶ σωθῆναι — καὶ ὃ θέλο-
μεν τοῦτο οὐ γίγνεται, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλομεν (δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσθαι,
ὡς ἔφην), μὴ ἐνδιδῶμεν, ὦ ψυχή, μὴ ἐνδιδῶμεν τῷ πονηρῷ, »ἀλλὰ ἀνα- **3**
λαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ« ὑπερασπίζουσαν καὶ προαγωνιζομένην
ἡμῶν »ἐνδυσώμεθα τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης καὶ ὑποδησώμεθα τοὺς
πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν πᾶσί τε ἀναλάβωμεν τὸν θυρεὸν
τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησόμεθα | πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρω- P587
μένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ
πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι στῆναι πρὸς τὴν μεθο-
δείαν τοῦ διαβόλου«, »λογισμούς τε καθαιρεῖν καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρό-
μενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ«· »ὅτι μὴ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς
αἷμα καὶ σάρκα«. τούτου δὲ ἕνεκα ταῦτα λέγω, ὅτι οὗτος ὁ τρόπος **4**
τοῦ ἀποστόλου τῶν συνταγμάτων. πολλὰ μὲν γὰρ ἔστι καὶ περὶ ἑκάστου
τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰρημένων ἀποδεῖξαι, ὡς ὀρθοδόξως καὶ μεμε-

4f Matth. 16, 26 — **10** Ephes. 6, 13 — **12—17** Ephes. 6, 14—17. 11 — **17** II Kor. 10, 4f — **18** Ephes. 6, 12

M U S Phot. Pa (bis Z. 18 *τοῦ θεοῦ*)

2 *τυράννου καὶ* < S | *δοκιμάζοντες* U **2** *αὐτοῖς*] *ihm* S **3** *ἄγε* < S | *ὑπενδοῦσα* < S | *ἁρπασθῇς* hinter *ψυχὴ* Pa | *πρὸς αὐτὸν* U **4** *οὐκ ἕξομεν* U Pa **5** *φησὶν* < S | *ἄνθρωπος, φησὶ* M | *εἰ μὴ εἴχομεν* < Pa **5f** *ἦν — χαρμιώτατον* < S | *ἦν — τοὺς*] *ἦν αὐτοὺς* Pa **6** *ἂν*] *ἄρα* U | *χαρμότατον* U | *μαχομένους* + *ἐπέχεσθαι* Pa | *ἐπειδὴ* Pa **7** *δὲ*] *γὰρ* U **8** *ἡμᾶς* < M Phot. Pa | *ἰδρῶτι* Pa **9** *γίνεται* M Phot. Pa | *ἀλλὰ* M | *οὐ*[2]] *μὴ* Pa **10** *ὡς ἔφην*] *ὡς ἐχρῆν* Phot. < S | *ἐνδιδῶμεν*[1] + *οὖν* U | *ἀλλ᾽* U **11—18** *καὶ προαγωνιζομένην — γνώσεως τοῦ θεοῦ*] *u. ziehen wir an den Panzer der Gerechtigheit usw. bis dahin*: S **11** *καὶ προαγωνιζομένην* < Phot. **13** *εὐαγγελίου* + *τῆς εἰρήνης* U | *ἐν*[2]] *ἐπὶ* Phot. | *πᾶσί τε*] *πᾶσιν* U | *ἀναλαβόντες* U Pa **14** *δυνησώμεθα* M U Pa **15** *σωτηρίου* + *δέξασθαι* U **16** *ὅ*] *ἣ* Pa | *πρὸς τὸ*] *εἰς τὸ* Pa **17** *καθελεῖν* Phot. **18** *θεοῦ*] *Χριστοῦ* Phot. **19—S. 495, 2** *τούτου — προῄρημαι νῦν* < Phot. **19** *τούτου δὲ ἕνεκα*] *weswegen*? S | *ταῦτα* < M **21** *ταύτῃ*] *ταῦτα* M **21f** *μεμελημένως* U

λετημένως ἔχει· ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη ἕκαστον αὐτῶν οὕτως διελθεῖν. τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βούλησιν προήρημαι νῦν. »οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. ⟨εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ⟩, σύμφημι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὅτι καλός· νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. | οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ D664 ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν«, ὀρθῶς λέγων. μέμνησθε 6 γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὡς ὡριζόμεθα· εἰ καὶ σπεύδων ἐγὼ ταχὺ πάντα διεξελθεῖν μᾶλλον βραδύνω, μακροτέρας μοι τῶν λόγων τῆς περιόδου ἢ προσεδόκησα γεγενημένης, ἣν προθυμητέον δὴ διανῦσαι. ἄλλως γὰρ τοῦ προκειμένου οὔποτε ἥξομεν ἐπὶ τέλος.

60. Οὐκοῦν ἐλέγομεν· ἀφ' οὗ τὸν ἄνθρωπον, εἰ μνημονεύετε, πλανη- **60, 1**
θέντα τὴν ἐντολὴν ἀθετῆσαι συνέβη, ἐντεῦθεν ἐκ τῆς παρακοῆς τὴν ἁμαρτίαν λαβοῦσαν γένεσιν εἰς αὐτὸν εἰσῳκηκέναι. οὕτως γὰρ πρῶτον 2 στάσις ἐνέπεσε σφαδασμῶν τε καὶ λογισμῶν ἀνοικείων ἐπληρώθημεν, κενωθέντες μὲν τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ θεοῦ, πληρωθέντες δὲ ἐπιθυμίας ὑλικῆς, ἣν ὁ πολύπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις, βραχυπορησάντων ἡμῶν τῆς παραγγελίας τοῦ θεοῦ τὸν κύκλον. διὸ καὶ τὸν θάνατον ὁ θεὸς πρὸς 3 ἀναίρεσιν τῆς ἁμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεύρατο, ἵνα μὴ ἐν ἀθανάτοις ἡμῖν ἀνατείλασα, ὡς ἔφην, ἀθάνατος ᾖ. ὅθεν ὁ ἀπόστολος »οἶδα γὰρ ὅτι 4 οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν« λέγων τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως διὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰσοικισθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἁμαρτίαν βούλεται μηνύειν, ἧς δὴ καθά|περ βλαστήματα νέα καὶ κλῶνες οἱ φιλήδονοι Ö342 περὶ ἡμᾶς ἀεὶ λογισμοὶ συνί|στανται. δισσὰ γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμῶν γένη, 5 P588

2—6 Röm. 7, 15—18 — **19** Röm. 7, 18

M U S Phot.

1 ἔχει < S | εἴη — διελθεῖν] *wir machen .. die Abhandlung* S | τὸν] τὸ U **2** καὶ τὴν βούλησιν < S **3** τοῦτο[1] < Phot. **3f** ⟨εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ⟩ Bonwetsch nach S **5** ἀλλὰ U **6** τὸ < S; vgl. aber Z. 20 **7** διωριζόμεθα Phot. **8** διελθεῖν M | μᾶλλον βραδύνω] *kurz gefaßt habe* S **8f** μακροτέρας — διανῦσαι] *während viele Worte hierüber nötig sind* S **8** μου U | ᾖ] ἧς U **9** δὴ] μὴ M **11** ἐλέγομεν] οὐ λέγομεν] M *wir sagen* S | εἰ μνημονεύετε Corn.] ἐμνημονεύετε M U < S Phot. **13** εἰσοικηκέναι M U | πρῶτον < Phot. **14** τε καὶ λογισμῶν < S **14f** κενωθέντος M **16** ὁ < M | πολύτροπος Phot. | ἐνεφύσησεν Phot. **16f** βραχυπορησάντων — κύκλον < Phot. **18** ὑπὲρ < S | ηὕρατο M εὕρατο U **19** ὡς ἔφην < S | ὁ ἀπόστολος + *sprechend* S **22** ἧς δὴ + ἤδη U | νέα < S | καὶ κλῶνες < S Phot. **23** ἀεὶ < M S | δισσὰ] ὅσα M

τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι συνιστάμενον, ἥτις ἐξ ἐπιπνοίας, ὡς ἔφην, ἐγενήθη τοῦ ὑλικοῦ πνεύματος, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἐντολήν, ὃν ἔμφυτον ἐλάβομεν ἔχειν καὶ φυσικὸν νόμον, πρὸς τὸ καλὸν ἡμῶν ἐξεγείροντα καὶ ἐπανορθούμενον τὸν λογισμόν. ὅθεν τῇ **6**
μὲν νομοθεσίᾳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν νοῦν »συνηδόμεθα« (τοῦτο γὰρ ὁ ἔσω ἄνθρωπος), τῇ δὲ νομοθεσίᾳ τοῦ διαβόλου κατὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ σαρκί· | ὁ γὰρ νόμος »ἀντιστρατευόμενος καὶ ἀντιπράσσων τῷ νόμῳ D665
τοῦ θεοῦ«, οἷον τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁρμῇ, τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νοός, οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀναφύων ἀεὶ καὶ ὑλικοὺς πρὸς ἀνομίαν περισπασμούς, παντάπασι πρὸς ἡδονὰς ὢν ἑλκτικός.

61. Τρεῖς γὰρ νόμους ὑποτιθέμενος ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος ἐνταῦθά **61, 1**
μοι καταφαίνεται· ἕνα μὲν τὸν κατὰ τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, ὃν καὶ νόμον σαφῶς νοὸς ἐκάλεσεν, ἕνα δὲ τὸν ἐκ προσβολῆς συνιστάμενον τοῦ πονηροῦ καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξέλκοντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχήν, ἐν ἀντιστρατεύεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἔφη, καὶ ἕτερον τὸν κατὰ τὴν **2**
ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐνσκιρρώσαντα ἐν τῇ σαρκί, ὃν ἁμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλεσεν· ᾧ ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ ἐποχούμενος πολλάκις καθ' ἡμῶν ἐγκελεύεται, πρὸς ἀδικίαν ἡμᾶς καὶ πράξεις συνελαύνων κακάς. ὁ γὰρ ἔξωθεν εἰσπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ νόμος **3**
καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων καθάπερ ἀσφαλτῶδες ῥεῦμα ἔνδον εἰς αὐτὴν ἐκχεό-

5 Röm. 7, 22 — **7** Röm. 7, 23

M U S Phot.

1f *τὸ μὲν ... συνιστάμενον ...*, *τὸ δὲ* Phot.] *ὁ μὲν ... συνιστάμενος ...*, *ὁ δὲ* M U **1** *ἐνθωπευούσης*] *ἐν θεῷ πεσούσης* M *ἐμφωλευούσης* Phot. | *ἐν τῷ σώματι*] *im Fleisch* S **2** *ἥτις ... ὡς ἔφην, ἐγενήθη* < S | *ἐπιπνοίας* Scaliger] *ἐπινοίας* M U Phot. | *ἐγενήθη*] *συνέστη* Phot. **3** *καὶ φυσικὸν νόμον* < S **4** *καὶ ἐπανορθούμενον* < S **6** *τῇ δὲ*] *τῇ γὰρ* M | *ἐπιθυμίαν*] *ἁμαρτίαν* U **8** *οἷον τῇ*] *ὁ ἐν τῇ* U | *πρὸς τὸ ἀγαθὸν* < U | *ὁρμῇ, τῇ* < U | vor *τῇ ἐπιθυμίᾳ* + *und* S | *οὗτος*] *αὐτὸς* Phot. **9** *ἀεὶ καὶ — ἀνομίαν* < S **10** *παντάπασι — ἑλκτικὸς* < S | *ἡδονὰς ὢν*] *ἡδονῶν* M **11f** *ὑποτιθέμενος ... μοι καταφαίνεται*] *zeigt an* S **11** *ἀναφανδὸν*] < S hinter *ὁ Παῦλος* Phot. | *ὁ Παῦλος*] *der Apostel* S **12** *κατὰ τὸν* M | *δ* M U **13** *σαφῶς* < S | *ἐκάλεσε νοὸς* Phot. | *συνιστάμενον* Phot.] *ἐνιστάμενον* M U | *συνιστάμενον* + *νόμον* Phot. **15** *ἕτερον*] *τρίτον* Phot. | *τὸν*] *τὸ* M **16** *ἐκ τῆς ἐπιθυμίας* < S | *ἐνσκηρώσαντα* M *ἐνσκιρώσαντα* U *σκιρώσαντα* Phot. *ward* S | *τῇ* < M **17** *ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ* < Phot. **17f** *καὶ ἐποχούμενος* < S **18f** *καθ' ἡμῶν — κακάς*] *uns zu bösen Taten anreizt* S **19**—S. **497**, **2** *ὁ γὰρ — νόμου* < Phot. **20** *ἔνδον* < S | *αὐτὴν* < S

μενος τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ σαρκὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὑπάρχοντος κραταιοῦται νόμου. φαίνεται γὰρ ὡς ἐν αὐτοῖς ἡμῖν τὸ μὲν βέλτιον τὸ δὲ 4
χεῖρον ὄν, καὶ ὅταν μὲν τὸ βέλτιον φύσει τοῦ χείρονος ἐγκρατέστερον γενηθῇ, φέρεται ὅλος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ νοῦς· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἐπιβρίσῃ πλεονάσαν, ὃ ἀντιστρατεύεσθαι τῷ ἐν ἡμῖν λέγεται ἀγαθῷ, ἄγεται πάλιν ἀντιστρόφως πρὸς φαντασίας παντοδαπὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογισμοὺς χείρονας.

62. Οὗ δὴ καὶ χάριν ὁ ἀπόστολος εὔχεται ῥυσθῆναι, θάνατον αὐτὸ **62, 1**
καὶ ὄλεθρον εἶναι ἡγούμενος, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ προφήτης »ἀπὸ τῶν κρυφίων μου« | λέγων »καθάρισόν με«. αὐτὰ γοῦν τὰ ῥήματα τοῦτο παρίστησιν 2 P589
»συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω« λέγοντος »ἄνθρωπον, | Ö346
βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν | τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ D666
τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου«; οὐ τὸ σῶμα θάνατον ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ **3**
τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας τὸν ἐν τοῖς μέλεσι ⟨τοῦ σώματος⟩ διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα καὶ πρὸς θάνατον ἀεὶ τὸν τῆς ἀδικίας τὴν ψυχὴν ἐμφαντάζοντα. ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως, ἀμέλει διαλυόμενος ἀπὸ **4**
ποίου θανάτου ἐγλίχετο ῥυσθῆναι καὶ τίς αὐτὸν ὁ ῥυόμενος ἦν· »χάρις τῷ

9 Psal. 18, 13 — **11—15** Röm. 7, 22—24 — **19** Röm. 7, 25

M U S Phot.

1 *τῇ* < U | *ὑπάρχοντος*] *ἐπιτυγχάνοντος* U **2** *ὡς* < S; lies *σαφῶς*? * | *ἐν ἡμῖν αὐτοῖς* U *ἑαυτοῖς ἡμῖν* Phot. *uns in ihnen* S **3** *καὶ*] *aber* S | *μὲν*] *μέλλῃ* Phot. | *φύσει* < S **3 f** *γενηθῆναι* Phot. **4** *τὸ χεῖρον*] *das Böse u. Feindselige* S **5** *πλεονάσαν — ἀγαθῷ* < S | *ὃ ἀντιστρατεύεσθαι — ἀγαθῷ* < Phot. | *ὃ*] *τὸ* U | *τῷ*] *τὸ* M **6** *παντοδαπὰς*] *πᾶς* M *ungehörige* S | *ὁ ἄνθρωπος* hinter *χείρονας* Phot. **6 f** *καὶ λογισμοὺς χείρονας* < S **9** *εἶναι* < S Phot. | *ὁ προφήτης*] *David* S **10** *λέγων*] *sprach* S hinter *με* Phot. | *γοῦν*] *γὰρ* U *οὖν* Phot. | *ῥήματα*] *ῥητὰ* U | *τοῦτο*] *diese* (zu *ῥήματα* gezogen) S | *παρίστησιν*] *συνιστῶσι* Phot. **11** *ἄνθρωπον λέγοντος* U **12** *δ'* Phot. | *ἐν τοῖς μέλεσί μου* < U | *ἐν* < u. *ἀντιστρατευόμενον* vor *τοῖς μέλεσί μου* Phot. **13** *καὶ* < S **14** *ῥύσηται* M **16** *τῆς ἁμαρτίας*] *des Todes* S | ⟨*τοῦ σώματος*⟩ Bonwetsch nach S **17** *ἐμφολεύοντα* M **17 f** *τὴν ψυχὴν* < M **18** *ἐπιφέρει . . . διαλυόμενος*] *hinzufügend . . . macht er deutlich* S | *εὐθέως ἀμέλει* < S | *διαλεγόμενος* M U **18 f** *ἀπὸ ποίου*] *ὁποίου* U Phot. **19** *ἐγλίχετο*] *will* S | *ῥυόμενος* + *von ihm* S | *ἦν*] < M *ist* S | *χάρις* + *δὲ* Phot. | *χάρις τῷ*] *εὐχαριστῶ* M

θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ«. προσεκτέον γὰρ ὅτι, εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο, ὦ Ἀγλαοφῶν, ὡς ὑπειλήφατε, ἔλεγεν, οὐκ ἂν τὸν Χριστὸν ὡς ῥυόμενον αὐτὸν ὕστερον ἐκ τοῦ τοιούτου κακοῦ παρελάμβανεν· ἐπεὶ τί παραδοξότερον ἢ πλέον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας ἐσχήκαμεν; τί δὲ καὶ ὁ ἀπό- 5
5 στολος ὅλως, ὡς διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ δυνάμενος ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ θεοῦ ἐλευθερωθῆναι τούτου ἐφθέγγετο, ὁπότε πᾶσι καὶ πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον συνέβαινε θνήσκειν; ἐρρύοντο γὰρ 6
χωριζόμενοι πάντες τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἔξοδον, ἀλλὰ καὶ ὡσαύτως δὲ πᾶσαι αἱ ψυχαί, [καὶ] αἱ τῶν ἀπίστων καὶ πιστῶν
10 καὶ τῶν ἀδίκων καὶ δικαίων, ἐχωρίζοντο τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς. τί οὖν ὁ ἀπόστολος πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λαβεῖν τοὺς 7
ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας ἐσπούδαζεν; ἢ διὰ τί ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ σώματος ηὔχετο, ὃ καὶ εἰ μὴ ἤθελε, πάντως ἂν συνέβαινεν αὐτῷ, καθάπερ δὴ καὶ πᾶσι κεῖται τὸ τελευτῆσαι καὶ χωρισθῆναι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν σω-
15 μάτων, εἴ γε θάνατον τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο; ὥστε οὐ τὸ σῶμα 8
τοῦτο, ὦ Ἀγλαοφῶν, θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν κατοικήσασαν ⟨ἔνδον⟩ διὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐν τῷ σώματι λέγει, ἧς ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τῆς | D667
παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐρρύσατο. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς 9
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ
20 θανάτου«, ὅπως »ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ἡμῖν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν«, | »τῆς ἁμαρτίας 10 P590
τῆς ἐν τῷ σώματι κατακριθείσης« πρὸς ἀναίρεσιν, »ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ«

18—20 Röm. 8, 2 — **20f** Röm. 8, 11 — **21f** Röm. 8, 3f

M U S Phot.

1 *θεῷ* + *spricht er* S | *διὰ τοῦ Ἰησοῦ* Phot. | *προσεκτέον*] *wir verstehen* S | *γὰρ ὅτι*] *δὲ* Phot. | *τοῦτο* < S | *ὦ* < M **2** *ὡς ὑπειλήφατε*] *wie du verstanden* S **3** *παράδοξον* Phot. **3f** *ἢ πλέον* < Phot. **4** *ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας* U **5** *δυναμούμενος* Phot. | *ἐκ* < Phot. **6** *τούτου* * nach S] *τοῦτο* M U | *ὑπεφθέγγετο* U **7** *ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον*] *Parusie* S **7—15** *ἐρρύοντο —ὑπετίθετο* < Phot. **7** *ἐρύοντο* M U | *γὰρ* < S **8** *πάντες* < S | *τούτου* * nach S] *ταύτην* M U **9** [*καὶ*] * nach S | *ἀπίστων* u. *πιστῶν* vertauscht S | *πισταὶ* M **10** *καὶ*[1] < S **10f** *κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς*] *am Ende des Lebens* S **11** *τοὺς ἄλλους* < S **12** *ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας*] *die Ungläubigen* S | *ἢ* < S **13** *εἰ* < U **13—15** *συνέβαινεν αὐτῷ —ὑπετίθετο*] *im Sterben entfliehen sollte* S **17** ⟨*ἔνδον*⟩ * nach S | *ἧς*] *aus welchem* (auf *θάνατον* bezogen) S | *αὐτὸν* < S **18** *ἐρύσατο* M | *τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος* Phot. **19** *ἡμᾶς*] *mich* **20f** *ὅπως ὁ — ἐν ἡμῖν*] *u. bald darauf* S **21** *ζωοποιήσει* M U | *σώματα* < M **22** *σώματι* + *ἡμῶν* U | *δικαίωμα*] *Reinigung* S

κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἐφελκομένου φυσικοῦ »νόμου« φανερωθῇ ἐξαφθέν, ὃ ἀσθενῆσαν, τῆς σαρκὸς κεκρατημένης τῇ ἁμαρτίᾳ, πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ταῖς ὑλικαῖς φροντίσιν ἐπεχώννυτο. »τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει« ὑπὸ τῆς ἐπι- **11**
θυμίας ἡττώμενον τῆς ἐγκειμένης ἐν τῷ σώ|ματι, ὁ θεὸς ἀνερρώσατο, Ö 348
πέμψας τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, τὴν ὁμοίαν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειλη-
φότα (ἀληθείᾳ γὰρ καὶ οὐ δοκήσει ἦν ὃ ἐφάνη), ἵνα τῆς ἁμαρτίας κατα- **12**
κεκριμένης πρὸς ἀναίρεσιν »εἰς τὸ« μηκέτι »καρποφορῆσαι« ἐν τῇ σαρκὶ τὸ
δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ νόμου πληρωθῇ, πλεονάσαν τῇ ὑπακοῇ τοῖς μὴ κατὰ
τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ
πνεύματος καὶ τὴν ὑφήγησιν. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς«, **13**
ὃ δή ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ἕτερος ὢν τῶν προειρημένων νόμων, διὰ τοῦ
κηρύγματος πρὸς ὑπακοὴν τεθεὶς καὶ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, »ἠλευθέρωσεν
ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου«, νικήσας ἐκ παντὸς
τὴν ἁμαρτίαν βασιλεύουσαν τῆς σαρκός.

Ἃ μὲν οὖν δὴ προβάλλονται καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἀποστόλου ῥητῶν, οὐκ **14**
ὀρθῶς αὐτὰ ἐξηγούμενοι, σαφηνίσας ἔφην, ὦ Θεόφιλε· τρέψομαι δὲ καὶ
πρὸς τὰ ἕτερα, ἐάνπερ τὸν βοηθήσοντα ἡμῖν πρὸς τὴν διέξοδον εὕρωμεν
τοῦ λόγου. ἄπορα γὰρ καὶ οὐ πάνυ ῥᾴδια πρὸς καθαίρεσιν τὰ ἑξῆς. διὸ **15**
καὶ ὀκνηρότερον αὐτῶν ἅπτο|μαι, μακρὰν καὶ χαλεπὴν αὐτῶν ὁρῶν τὴν D 668
ἀπόδειξιν ἐσομένην, ἐὰν μή τις ἡμᾶς αὖρα συνέσεως ἄφνω ἐξ οὐρανοῦ κατα-
πνεύσασα καθάπερ ἐν μέσῳ νηχομένους πελάγει εἰς ὅρμον τινὰ ἀκύμονα
καὶ ἀπόδειξιν ἀποκαταστήσῃ ἀσφαλεστέραν.

[ΕΩΣ ΩΔΕ ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΙΟΥ.]

4 ff vgl. Röm. 8, 3f — **11** Röm. 8, 2

M U S (bis Z. 23) Phot. (bis Z. 15 *σαρκός*)

1 *ἀφελκομένου* U **2 f** *ὃ—ἐπεχώννυτο* < Phot. **2** *ὃ*] *τὸ* U **2 f** *ἀσθε-νῆσαν—τῇ ἁμαρτίᾳ* < S **3** *ἐπιχωννύμενον* U **4** *νόμου* * nach S] *ἀγαθοῦ* M U **5** *ἡττώμενος* M | *ἐν τῷ σώματι*] *im Fleisch* S | vor *ὁ θεὸς* + *δ* U **6** *αὐτοῦ* Phot. | *τῆς σαρκὸς* Phot. | *τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας*] *der Sünde* S **7** *ἀληθείᾳ — ἐφάνη* < Phot. | *ἀλήθεια* u. *δόκησις* U | *ἦν ὃ* < S **9** *δικαίωμα*] *ἰδίωμα* Phot. **9—11** *κατὰ τὴν—ὑφήγησιν*] *nach dem Befehl der Liebe des Geistes* S **11** *τῆς ζωῆς*] *des lebendigmachenden* S **13** *τεθεὶς*] *führend* S **14** *καὶ* < S **16** *ῥητῶν* < M **17** *αὐτὸν* M | *σαφηνείας* | M *σαφηνίσας ἔφην*] *haben wir gezeigt* S | *δὲ* < M **18** *τὰς ἑτέρας* M **18 f** *ἐάνπερ—τοῦ λόγου*] *wenn Gott hilft* S **18** *εὕρομεν* M **19** *καὶ οὐ—τὰ ἑξῆς* < S **20 f** *μακρὰν — ἐσομένην* < S **21** *ἐὰν* + *δὲ* M | *συνέσεως ἄφνω* < S **22 f** *καθάπερ — ἀσφαλεστέραν*] *uns erleuchtet zu dieser Darlegung* S **23** *ἀποκαταστήσει* M | Unterschrift: *ἕως ὧδε τὸ μέρος τῶν Μεθοδίου* M U

63. *Ταῦτα μέν ἐστιν ἃ ἀπὸ μέρους καθ᾽ εἱρμὸν ⟨ἐκ⟩ τῶν ὑπὸ* **63, 1**
τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου, τοῦ καὶ Εὐβουλίου, περὶ τοῦ προειρημένου
Ὠριγένους καὶ τῆς αὐτοῦ διὰ σοφιστικῆς πλάνης κακοπιστίας ἐν τῷ
*αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ | *, ἃ ἐνταῦθα παραθέμενοι ἱκανῶς ἔχειν* P591
ἐνομίσαμεν πρὸς τὰς ἐκείνου φλυαρίας καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν
** τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς δι᾽ ἐπιπλάστου ἐξ Ἑλληνικῆς δεισιδαι-*
μονίας κακοηθείας. πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέ- **2**
σεως ἀκολουθίᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ, ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι καὶ
σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ, εἴρηται, πάντως που καὶ
ἐπὶ τοσαῦτα ἕτερα. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐπηγγειλάμεθα καθ᾽ ἑκάστην **3**
αἵρεσιν ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀνατροπὴν λέγειν (οὐ γάρ εἰσιν ὀλίγαι),
ἕως ὧδε ἐκ τῆς αὐτοῦ πραγματείας παραθέμενοι ἠρκέσθημεν. ὀλίγα **4**
δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἡμῶν πτωχείας εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς
φλυαρίαν ἔτι προσθέμενοι καταπαύσομεν τὸν κατ᾽ αὐτοῦ ἀγῶνα, τῷ
θεῷ ἀποδεδωκότες τὸ βραβεῖον τῷ νικοποιῷ καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκκλη-
σίαν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλαν|θρωπίᾳ πάντοτε στέμμασιν ἀμαραντίνοις Ö350
κατακοσμοῦντι τοῖς τῆς ἀληθείας κηρύγμασιν. λέξομεν τοίνυν καὶ
αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν κατὰ δύναμιν.

Φάσκεις, ὦ οὗτος, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται ἐπισκώπτων· **5**
μὴ ἄρα βυρσοδέψης ἦν ὁ θεός, ἵνα χιτῶνας δερματίνους τοῖς περὶ τὸν
*Ἀδὰμ ποιήσῃ, μηδέπω | ζῴων τεθνυμένων; εἰ δὲ καὶ ἐτύθη ζῷα, * οὐκ* D669
ἦσαν, φησί, χιτῶνες δερμάτινοι, ἀλλὰ τὸ γήϊνον ὃ περικείμεθα

19 vgl. oben c. 4, 9; S. 412, 12 u. Ancoratus c. 62, 3; I 74, 12ff; dazu ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 2; S. 403, 14ff Hilberg: *numquid coriarius aut scortiarius erat deus, ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pelliceas Adam et Euae? manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur*

M U

1 ⟨ἐκ⟩ *, vgl. Z. 12 **2** *μακαρίου* M **4** * etwa ⟨εἰρημένων ἐξελεξάμεθα⟩ * | ἃ] ᾱ (Zahl! zu *λόγῳ* bezogen) M; dem Stil des Epiph. würde ἅ⟨τινα⟩ noch mehr entsprechen * | *παραθέμενος* M **5** *τὴν . . ἀνατροπὴν* Corn.] *τῆς . . ἀνατροπῆς* M U **6** * etwa ⟨ἀναιροῦντος τὴν ἐλπίδα⟩ * **7** vor *κακοηθείας* + *καὶ* U **9** vor *εἴρηται* + *εἰρημένα* U | *πάντος* M **9f** *καὶ ἐπὶ* *] *κἂν ἐπὶ* M *καὶ ἔπη* U **12** *ἐκ* < U **14** *καταπαύσωμεν* M U **16** vor *στέμμασιν* + ⟨ὡς⟩? * | *στέμμασιν*] *ἀεὶ* M **17** *λέξωμεν* M U **19** *φάσκοις* M | *ἐπισκωμματίζων* U **20** *τοῖς* Corn.] *τοὺς* M U **21** * etwa ⟨*οὐκ ἦν ἐκεῖ βυρσεύων. διὸ δὴ τὸ ἐν τῇ γραφῇ ἐπισημανθὲν*⟩ *; vgl. auch S. 508, 22f

σῶμα. καὶ πανταχόθεν ἐλέγχῃ τῇ τοῦ διαβόλου ἐπι⟨π⟩νοίᾳ καὶ τῇ 6
τοῦ ὄφεως δολιότητι παρακολουθῶν, φθορὰν ἀπιστίας τῇ ἀνθρω-
πότητι ἐργαζομένου καὶ τὴν Εὔαν ἐξαπατήσαντος καὶ ἀεὶ τὰς δια-
νοίας τῶν ἀκεραίων ψυχῶν τῇ πανουργίᾳ † ἐν ταῖς αὐτῶν διανοίαις
παραφθείροντος. ἴδωμεν τοίνυν εἰ δύναται τὰ ὑπὸ σοῦ εἰρημένα 7
ἔχειν στάσιν, ᾧ τοσαῦτα μοχθήσας καὶ εἰς μάτην ἐλάσας τὸν περὶ
τῆς τοσούτων βίβλων συγγραφῆς ἀγῶνα. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθές, ὃ 8
περὶ σοῦ ᾄδεται, ὅτι ἑξακισχιλίους βίβλους συνεγράψω, ᾧ ματαιόπονε,
[καὶ] τὸν πάντα κάματον εἰς ψόγους καὶ δόλους ματαιότητος ἀναλώ-
σας φρούδως καὶ κενὴν τὴν σὴν ἐργασίαν καταστήσας, διὰ τῶν ἀναγ-
καίων πταίσας δι' ὧν παρεχάραξας τὴν ἀνάστασιν, ἀνέλπιστον

8 ἑξακισχιλίους βίβλους] nach Rufin hat Epiph. diese Angabe später öffentlich noch bestimmter wiederholt vgl. dessen Brief an Joh. v. Jerus. bei Hieronymus c. Ruf. III 23; Migne 23, 474 B *hic est ille delirus senex ... qui sex milia Origenis libros te praesente cantavit* u. de adult. libr. Orig. XXV 398 Lommatzsch (= Hieronymus c. Ruf. II 21; Migne 23, 445 A) *quidam ex ipsis, qui se velut evangelizandi necessitatem ... habere putat de Origene male loquendi, sex milia librorum eius se legisse, quamplurima fratrum multitudine audiente confessus est*; Epiph. hat jedoch diese Behauptung Rufins — anscheinend aber nur den Punkt, daß er selbst die 6000 Bücher alle hätte gelesen haben wollen, vgl. c. Rufin. II 13; Migne 23, 436 A — in einem (verlorenen) Brief bestritten vgl. Hieronymus c. Ruf. II, 22; Migne 23, 446 B *habemus epistulam supradicti pontificis, in qua huic calumniae tuae, dum adhuc esses in Oriente, respondet et apertissimum mendacium libera veritatis fronte confutat.* Hieronymus bezweifelt aber auch die Zahl an sich, vgl. c. Ruf. II 22; Migne 23, 446 A *quod vero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? numera indices librorum eius, qui in tertio volumine Eusebii, in quo scripsit vitam Pamphili continentur: et non dico sex milia, sed tertiam partem non reperies* ep. 82, 7, 2; S. 114, 11 Hilberg; beachte auch ep. 84, 2; S. 130, 24 Hilberg *mille et eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est edidit; innumerabiles praeterea commentarios.* — Aufgenommen wurde die Zahl bei Cedrenus und Suidas II 1, 1279 Bernhardy; im Abendland ist sie seit Beda zumeist in 5000 entstellt. Zur Sache vgl. Redepenning, Niedners Zeitschr. f. hist. Theol. 1851 S. 66 ff u. Klostermann, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1897 S 855 ff.

M U

1 ἐλέγχεται U | ἐπι⟨π⟩νοίᾳ * | τῇ² < M **3** ἐργαζομένου *] ἐργαζόμενος M **4** † ἐν ταῖς αὐτῶν διανοίαις] lies etwa τῆς αὐτοῦ ἐπιπνοίας * **5** παραφθείραντος U **6** ᾧ Pet.] ὡς M U | τὸν] τῶν U **9** [καὶ] * | δόλους] δοίπους M **10** φρούδως] σφοδρῶς U | κενὴν *] κενῶς M U **11** πταίσας δι' < U | τὴν ἀνάστασιν < U

τὴν τῆς ἐμπορίας σου καματουργίαν περιεποιήσω. εἰ γὰρ οὐκ 9
ἀνίσταται τὸ σῶμα, οὐδὲ ἡ ψυχή τι κληρονομήσει. | μία γὰρ καὶ ἡ P592
αὐτὴ κοινωνία τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ μία ἐργασία.
κάμνουσι δὲ πιστοὶ ἐν σώματι καὶ ψυχῇ διὰ τὴν μετὰ ἀνάστασιν τῆς
κληρονομίας ἐλπίδα, ἥτις κατὰ σὲ οὐ γενήσεται. ἄρα ἡ πίστις ἡμῶν
⟨κενή⟩, κενὴ δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν κατὰ τὸν ἐκ πνεύματος ἁγίου
ἀποστολικὸν καὶ ἀληθῆ λόγον. ἀνάστασιν δὲ παλιμβόλως καὶ 10
αὐτὸς ὁμολογῶν, πεφαντασιασμένην δόκησιν καὶ οὐκ ἀληθινῶς ἔχων
ἀναγκάζῃ μόνον τὸ ὄνομα λέγειν. ἀνάστασις γὰρ ποία ψυχῆς δύνα-
ται λέγεσθαι τῆς μὴ πιπτούσης μηδὲ θαπτομένης; ἀλλὰ δήλη ἐστὶν 11
ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅτι τοῦ πεσόντος σώματος καὶ ταφέντος ἡ ἀνά-
στασις πανταχοῦ τε καὶ ἐν πάσῃ γραφῇ ἐστιν κηρυττομένη ὑπὸ τῶν
υἱῶν τῆς ἀληθείας. εἰ δὲ οὐκ ἀνίσταται, οὐκ ἔνι ἡ διὰ πασῶν γρα-
φῶν κηρυττομένη ἀνάστασις. εἰ δὲ ἀνάστασις οὐχ ὑπάρχει, ματαία 12
ἡ τῆς | τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως προσδοκία. οὐ γὰρ ψυχῶν ἀνά- D670
στασίς ἐστι τῶν μὴ πεσουσῶν, ἀλλὰ σωμάτων τῶν τεθαμμένων. εἰ 13
δὲ καὶ μέρος τοῦ σώματος ἐγείρεται, μέρος δὲ ἀποτίθεται, ἄρα τοῦτο
τὸ μέρος πῶς ἔσται; οὐ γὰρ δύναται ἐν σώματι εἶναι μέρη ἐγειρό-
μενα καὶ μέρη ἀποτιθέμενα καὶ καταλιμπανόμενα.

Ὅτι δὲ ἔστι σῶμα ψυχικὸν καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν, οὐκ ἄλλο 14
σῶμα πνευματικὸν καὶ ἄλλο ψυχικόν, ἀλλ᾽ αὐτὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευ-
ματικόν, *. ὅτε μὲν γάρ ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὰ σαρκὸς πράττο- 15
μεν | φθαρτὰ ἔργα, σώματα ἔχομεν ψυχικά· δουλεύομεν γὰρ τῇ ψυχῇ ἐν Ö352
τῷ κόσμῳ ἐν ἀτοπίαις, ὡς καὶ σὺ ἔφης ἀπὸ μέρους. ὅτε δὲ ἐγειρόμεθα, 16
οὐκέτι τῆς ψυχῆς ἡ δουλεία, ἀλλὰ πνεύματος ἡ ἀκολουθία, ἀπ᾽ ἐντεῦθεν
ἤδη ἔχουσα τὸν ἀρραβῶνα διὰ τοῦ εἰρημένου »εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύ-

5 f vgl. I Kor. 15, 17 — **9** vgl. Ancoratus c. 86, 2; I 106, 10ff c. 87, 2ff I 107, 19ff Panarion haer. 42, 5, 1ff; II 100, 11ff — **20** vgl. I Kor. 15, 44 — **26 f** Gal. 5, 25; Röm. 8, 13

M U

1 *τὴν ... καματουργίαν*] *τὸν κάματον* U | *περιποιησάμενος* M **2** *οὐδὲ ἡ ψυχή τι*] *σὺν τῇ ψυχῇ, οὐδέ τι* M **4—7** *κάμνουσι δὲ — ἀληθῆ λόγον* < U **6** ⟨*κενή*⟩ * **7** *παλιμβόλως*] *πάλιν βοᾶς ὡς* M *παλινβόλως* U **8** vor *πεφαντασιασμένην* + ⟨*ὡς*⟩? * | *ἐπιφαντασιασμένην* M | *ἔχον* U **9** *ἀναγκάζῃ μόνον*] *ἀναγκαζόμενος* M | *γὰρ* *] *οὖν* MU | *ποίας* M **9f** *δύναται λέγεσθαι*] *οὐ δύνασαι λέγειν* M **10** *ἐστὶν* < M **12** *πανταχοῦ*] *πάντη* U **16** *τῶν*² < M **17** *τοῦ σώματος* *] *τῆς ἀναστάσεως* MU **18** *πῶς*] lies *ποῦ*? * | *ἐν*] *ἓν* M **21** *ἀλλ᾽ αὐτὸ*] *ἀλλὰ τὸ* M **22** etwa ⟨*παντὶ τῷ νοῦν ἐρρωμένον κεκτημένῳ δῆλον*⟩ * **23** *ἔχομεν*] *ἐστιν* U **26** *εἰ* < M

ματι καὶ στοιχῶμεν· εἰ δὲ καὶ πνεύματι στοιχῶμεν, τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες ζήσομεν«. οὐκέτι γὰρ γάμοι, οὐκέτι ἐπιθυ- 17
μίαι, οὐκέτι ἀγῶνες τοῖς ἐγκράτειαν ἐπαγγελλομένοις, οὐκέτι παραπτώματα ἁγνείας ἀντίπαλα, οὐκέτι ἐνέργειαι αἱ ἐνταῦθα πραττόμεναι, ἀλλ', ὥς φησιν ὁ κύριος, οἱ καταξιωθέντες ἐκείνης τῆς ἀναστάσεως οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοί εἰσιν.

64. *Ὡς καὶ μετετέθη Ἐνὼχ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ* 64, 1
ηὑρίσκετο. οὐ μετετέθη δὲ καὶ κατέλιπε τὸ σῶμα ἢ μέρος τοῦ σώματος. εἰ γὰρ κατέλιπε τὸ σῶμα, εἶδεν ἄρα θάνατον· ὁ δὲ σὺν σώματι μετατεθεὶς οὐκ εἶδε θάνατον. ἐν σώματι γὰρ ζῶντι ὑπάρχει, πνευματικῶς φερόμενος καὶ οὐ ψυχικῶς διὰ τὴν μετάθεσιν, | καίτοι P 593
*γε ἐν σώματι ὢν πνευματικῷ. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἠλία ὡσαύτως *,* 2
ὅτι ἀνελήφθη ἐν ἅρματι πυρίνῳ, καὶ ἔστιν ἔτι ἐν σαρκί, σαρκὶ δὲ πνευματικῇ καὶ οὐκ ἐπιδεομένῃ τοῦ ἀεί, ⟨ὡς⟩ ὅτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπῆρχε, διὰ κοράκων τρέφεσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Χορρὰτ χειμάρρου | πίνειν μη- D 671
λωτήν τε ἐνδύεσθαι, ἀλλὰ τρέφεται ἑτέρᾳ τινὶ τροφῇ πνευματικῇ, ἧς ἐστι χορηγὸς ὁ τὰ κρύφια γινώσκων καὶ ἀόρατα κτίσας θεός, ἀμβροσίαν τινὰ καὶ ἀκήρατον ἔχων τὴν ἐδωδήν.

Καὶ ὁρᾷς ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευματικόν, ὡς 3
καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλο σῶμα ἐγείρας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ ὄν, αὐτὸ δὲ τὸ ὂν εἰς λεπτότητα μεταβαλὼν πνευματικὴν καὶ πνευματικὸν ὅλον συνενώσας, εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὰ 4
ἡμέτερα σώματα ἐνταῦθα ὑπάρχειν [τοῦτο] διὰ τὸ παχυμερὲς καὶ οὔπω εἰς λεπτότητα συνενωθὲν πνευματικήν. τί οὖν ἦν τὸ εἰσελθὸν 5
θυρῶν κεκλεισμένων; ἄλλο παρὰ τὸ ἐσταυρωμένον ἢ αὐτὸ τὸ ἐσταυ-

5 f vgl. Luk. 20, 35 — **7 ff** vgl. Ancoratus c. 98, 6 ff; I 119, 7 ff — **7** vgl. (Gen. 5, 24) Hebr. 11, 15 — **12** vgl. II Kön. 2, 11 — **14 f** vgl. I Kön. 17, 5 f — **20 ff** vgl. Panarion Christentum 3, 4; I 230, 23 ff — **23** Joh. 20, 19. 26

M U

1 *εἰ δὲ — στοιχῶμεν* < M **2** *ζήσομεν* *] *ζήσωμεν* MU **5** *ἀλλὰ* U **6** *εἰσὶν ὡς ἄγγελοι* U **7 f** *οὐκ εὑρίσκετο* M **8** *οὐ*] *οὐχὶ* U **12** *πνευματικῷ* *] *πνευματικὸς* M *πνευματικῶς* U | * etwa ⟨*εἴρηται*⟩ * **14** *τοῦ* (gehört zu *τρέφεσθαι*) *] *τῶν* MU | ⟨*ὡς*⟩ * **15** *κοράκων* + *τε* M | *χορὰτ* U **16** *τε*] *δὲ* M | *τρέφεται* *] *τρέφεσθαι* MU **18** *ἀμβρωσίαν* M **21** *ἀλλὰ* M | *τὸ*[1] < M | *ὂν*[1]] *ὃν* M *ὂν* aus *ἓν* U **24** [*τοῦτο*] *, lies vielleicht *ὅλως* **25** *εἰσελθὼν* M **26** *ἐσταυρωμένων* M

ρωμένον; πάντως που οὐ δυνήσῃ, Ὠρίγενες, μὴ ὁμολογῆσαι αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον. ἐλέγχει σε γὰρ διὰ τῆς τοῦ Θωμᾶ ἀκριβολογίας, 6
ἐπειπὼν αὐτῷ »μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός«. ἔδειξε γὰρ τύπον
ἥλων καὶ τύπον λόγχης, καὶ αὐτὰς τὰς οὐλὰς ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ σώ-
ματος, καίπερ συνενώσας τὸ σῶμα εἰς μίαν ἑνότητα πνευματι|κήν. Ö354
ἠδύνατο οὖν καὶ τὰς οὐλὰς ἀπαλεῖψαι, ἀλλ' οὐκ ἀπαλείφει, ἵνα ἐλέγξῃ 7
σέ, ὦ θεήλατε. ἆρα οὖν ἦν τὸ σῶμα τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ταφὲν τὸ τριή-
μερον καὶ σὺν αὐτῷ ἀναστὰν ἐν τῇ ἀναστάσει. ἔδειξε γὰρ καὶ ὀστᾶ
καὶ δέρμα καὶ σάρκας, ὡς εἴρηκεν ὅτι »ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ
ὀστᾶ οὐκ ἔχει, ὡς ὁρᾶτέ με ἔχοντα«. πῶς οὖν εἰσῆλθε θυρῶν 8
κεκλεισμένων; ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι σῶμα μέν ἐστι καὶ οὐ πνεῦμα τὸ
ὁρώμενον, ἀλλὰ σῶμα πνευματικὸν καὶ οὐχ ὑλικόν, καίτοι γε σὺν
ψυχῇ καὶ θεότητι καὶ ὅλῃ τῇ ἐνανθρωπήσει, αὐτὸ ὂν ἀλλὰ πνευ- 9
ματικόν, αὐτὸ τὸ ποτὲ παχυμερὲς λεπτομερές, αὐτὸ τὸ ἐσταυρω-
μένον * καὶ αὐτὸ τὸ κε|κρατημένον ἀκράτητον, συνενωθὲν καὶ συγ- P594
κραθὲν τῇ θεότητι καὶ μηκέτι λυό|μενον, ἀλλ' εἰς ἀεὶ διαμένον, μη- D672
κέτι ἀποθνῄσκον. »ἀνέστη γὰρ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοι- 10
μημένων«· ⟨ἀναστὰς δὲ⟩ »οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι
κυριεύει«.

65. Ἵνα δὲ γνῷς καὶ τοῦτο, δι' ἣν αἰτίαν »ἀπαρχὴ τῶν κεκοι- **65**, 1
μημένων« λέγεται ὁ Χριστός — καίτοι γε οὐκ αὐτοῦ ἀρξαμένου ἀνί-
στασθαι· πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἀνέστησαν δι' αὐτοῦ Λάζαρος καὶ ὁ υἱὸς τῆς
χήρας, καὶ ἄλλοι καὶ διὰ Ἠλία καὶ διὰ Ἐλισσαίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι 2
πάντες ἀναστάντες πάλιν τεθνήκασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν
κεκοιμημένων. ἀναστὰς γὰρ »οὐκέτι ἀποθνήσκει«, ὡς † ἡ μέλλουσα
ἀνάστασις εἶναι διὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ φιλανθρωπίας. εἰ δέ 3
ἐστιν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ ἀνέστη ὅλον τὸ αὐτοῦ σῶμα
σὺν τῇ θεότητι, ⟨φαίνεται ὅλη⟩ ἡ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἀναστᾶσα,

3 Joh. 20, 27 — **9** Luk. 24, 39 — **17f** I Kor. 15, 20 — **18f** Röm. 6, 9 — **20ff** vgl. Ancoratus c. 92, 3ff; I 113, 9ff

M U

1f *πάντως που — τὸ ἐσταυρωμένον* < M **1** *ὁμολογῆσαι* + ⟨*ὅτι*⟩? * **2** *σε* < M **4** *τύπον*] *τόπον* U **6** *οὖν*] *γοῦν*? * **9** *καὶ δέρμα* < M | *εἴδετε* U **11** *ἀλλὰ* < M **12** *καὶ οὐχ ὑλικόν* < U **13** nach *ἐνανθρωπήσει* + ⟨*ἡνωμένο ν*⟩? * **15** * etwa ⟨*ζωοποιηθέν*⟩ * **16** *ἀλ λὰ* M **17** vor *νεκρῶν* + *τῶν* M **18** ⟨*ἀναστὰς δὲ*⟩, vgl. Z. 25 * **21** *ὁ* < M **23** *διὰ*[2] < M **24** *πάντες* < M | *οὕτω καὶ*] viell. verderbt: *οὕτος* ⟨*δὲ οὐκέτι· διὰ τοῦτο*⟩? * **25** † *ἡ μέλλουσα ἀνάστασις εἶναι*] lies wohl *ἡμῶν μέλλων ἀνάστασις εἶναι* * **28** ⟨*φαίνεται ὅλη*⟩ * | *ἡ* < M

[καὶ] μηδενὸς ἐξ αὐτῆς καταλειφθέντος, οὔτε σώματος οὔτε ἑτέρου τινός· »οὐ γὰρ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν«. καὶ τὸ μὲν περὶ ψυχῆς ἐν τῷ Ἅιδῃ σημαίνει τὸ μὴ καταλελεῖφθαι, τὸ δέ »τὸν ὅσιον«, ἵνα δείξῃ τὸ ὅσιον σῶμα [τὸ] μὴ ἑωρακὸς διαφθοράν, ἀλλὰ ἀναστὰν ἄφθορον τὸ τριήμερον καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ συνηνωμένον εἰς τὸν αἰῶνα. 4

Σὺ δὲ φάσκεις, ὦ οὗτος, ταῦτα τὰ σώματα εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας, οὐδαμοῦ τῆς ἀκολουθίας τοῦτο ἐχούσης, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν σοὶ ἀπ' ἀρχῆς σπέρματα καταβληθέντα τῆς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐθνομύθου διδασκαλίας καὶ διὰ τὸν ἐκεῖθεν παροξυνθέντα σοὶ κακότροπον λογισμὸν τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας, φημὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων σε εἰς τοῦτο ἀγαγόντων καὶ διδαξάντων. »ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος« φησίν »οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται«. εἰ μὲν γὰρ πρὸ τῆς παρα- 5 6 7
κοῆς οἱ χιτῶνες τοῖς περὶ τὸν | Ἀδὰμ ἐγένοντο, πιθανὸν | ἂν ἦν σου Ö 356 D 673
τὸ ψεῦσμα καὶ δυνάμενον ἐξαπατῆσαι· ὅτε δὲ φαίνεται κατὰ τὸ τὴν Εὔαν πλασθῆναι *. πόθεν δὴ ἄρα ἐπλάσσετο; ἀλλὰ ἀπὸ σώματος δῆλον· »ἐπέβαλε« γάρ φησιν »ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ὕπνωσε, καὶ ἔλα|βε μίαν ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ«. πλευρὰ δὲ οὐδὲν ἕτερον τυγ- 8 P 595
χάνει ἀλλὰ ὀστέον. ᾠκοδόμησε γὰρ »σάρκα ἀντ' αὐτῆς«. σαρκὸς δὲ ὀνομαζομένης πῶς ἔτι προσδοκᾶται ἡ ταύτης ποίησις; καὶ ἀνωτέρω 9
φησί »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. »καὶ ἔλαβε« φησί »χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«. ὁ δὲ χοῦς καὶ σὰρξ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλὰ σῶμα. εἶτα μετέπειτα 10
»καὶ ἀναστὰς Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ὕπνου εἶπε, τοῦτο ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου«. οὔπω δὲ χιτῶνες δερμάτινοι,

2 Psal. 15, 10 — 7 Die Deutung der *δερμάτινοι χιτῶνες* auf den Leib tatsächlich längst vor Origenes in gnostischen Kreisen üblich, vgl. Oden Salomos 25, 6 Irenäus I 5, 5; I 50 Harvey (Valentin) Hippolytus Refut. X 13, 4; S. 274, 13 f Wendland (Valentin) Excerpta ex Theod. 55, 11; III 125, 9 Stählin — Die philosophischen Vorgänger bei Bernays, Theophrast über die Frömmigkeit S. 143 f — **12—14** I Kor. 2, 14 — **18 f.** **20** Gen. 2, 21 — **22** Gen. 1, 26 — **23** Gen. 2, 7 — **25 f** Gen. 2, 23

M U

1 [καὶ] * | σῶμα U **1 f** ἑτέρου τινός *] ἕτερόν τι M U **2** ἐγκαταλείψης M | δώσης M **4** σημαίνειν M | τὸ δέ »τὸν ὅσιον« *] τὸν δὲ ὅσιον M U **5** [τὸ] * **7** ὦ οὗτος + ὠρίγενες M **10** ἐκεῖ U **11** δὲ] δι' M **11 f** τῶν Ἑλλήνων *] Ἑλλήνων τῶν M U **12** καὶ διδαξάντων < U **15** ἐγίνοντο U | ἦν ἂν U **16** κατὰ *] μετὰ M U **17** * etwa ⟨ἤδη ἡ σὰρξ ὑπάρχουσα, πῶς οὐκ εὔληπτος ἡ σοῦ μωρία⟩ * | δὴ Öh.] δὲ M U | ἄρα + ⟨ἡ Εὔα⟩? * **19** ἐκ < U **25** τοῦτο + νῦν U **26** vor δέρμάτινοι + οἱ U

οὔπω τὸ παρὰ σοῦ ψεῦσμα ἀλληγορούμενον ὑπῆρχεν. ὀστοῦν τοίνυν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου, δῆλον ὅτι σώματα ἦσαν καὶ οὐκ ἦν ἀσώματος ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα. »καὶ ἔλαβεν ἀπὸ 12
τοῦ ξύλου καὶ ἔφαγεν«, ὡς ὑπενοθεύθη ὑπὸ τοῦ ὄφεως καὶ γέγονεν
ἐν παρακοῇ, »καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβη ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐν τῷ ξύλῳ«. καὶ ὁ θεός φησι τῷ Ἀδάμ »ποῦ εἶ«; ὁ δὲ ἐλεγχόμενος ἀποκρίνεται »τὴν φωνήν σου ἤκουσα καὶ ἐκρύβην, ὅτι γυμνός εἰμι«. γυμνὸν δὲ 13
ἄρα ποῖον ἔλεγε; τὴν ψυχὴν ἔλεγεν ἢ τὸ σῶμα; τὰ δὲ φύλλα τῆς
συκῆς τίνα ἔσκεπε, τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα; »καὶ τίς σοι εἶπε« 14
φησίν »ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετειλάμην σοὶ τούτου μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἔφαγες«; καί φησιν »ἡ γυνὴ ἣν ἔδωκάς μοι ἔδωκέν μοι, καὶ ἔφαγον«. πόθεν δὲ ἐδόθη ἡ γυνὴ ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τουτέστιν ἀπὸ τοῦ σώματος, πρὶν ἢ τοὺς χιτῶνας
αὐτοῖς δοθῆναι; καὶ τῇ γυναικί φησι »τί ὅτι τοῦτο ἐποίησας«; ἡ 15
δὲ εἶπεν »ὁ ὄφις | ἠπάτησέ με καὶ ἔφαγον καὶ ἔδωκα καὶ τῷ ἀνδρί μου«. D674
ὁ δὲ θεὸς τῷ ὄφει ἐπιφέρει τὴν κατάραν καὶ τῇ γυναικὶ τὴν ὀδύνην καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐν ἱδρῶτι φαγεῖν τὸν ἄρτον. καὶ μετὰ ταῦτα 16
λέγει »ἰδού, Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν
χεῖρα καὶ ἅψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα«. καὶ μὴ ὑπολάβῃς δέ, ἀκροατά, ὅτι ἀποφαντικῶς εἶπεν ὁ κύριος ὅτι 17
»ἰδού, Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν«· ἐλεγκτικῶς γάρ, τὴν οἴησιν τοῦ Ἀδὰμ πεισθέντος τῇ πλάνῃ τοῦ ὄφεως μεμφόμενος λέγει· μὴ ὃ ἐνόμισε γενέσθαι ἐγένετο, τουτέστιν μὴ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ
ἡμῶν· ἐπιθυμήσας γὰρ Ἀδὰμ ὑψηλότερος γενέσθαι εἰς τὸ ἧττον ἐξέπεσε. τὸ δέ »ἐκβάλωμεν αὐτόν, μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα εἰς 18
τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα« οὐ φθονῶν ὁ θεὸς λέγει, ἀλλὰ ἐπεμέλετο τοῦ ἐλαττωθέντος σκεύους δι' ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ μείνῃ ἠλαττωμένον εἰς τὸ διηνεκές· ἀλλ' ὡς ἄριστος 19

3 f Gen. 3, 6 — **5 f** Gen. 3, 8 — **7** Gen. 3, 9 — **8** Gen. 3, 10 — **10—12** Gen. 3, 11 — **12 f** Gen. 3, 12 — **15 f** Gen. 3, 13 — **19 f. 26** Gen. 3, 22 — **28 ff** vgl. Methodius de resurr. I 43 ff; S. 289, 9 ff Bonwetsch (= oben c. 35 ff; S. 455, 20 ff)

M U (bis Z. 20 *αἰῶνα*; das Folgende *καὶ μὴ ὑπολάβῃς — θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον* S. 508, 4 ist ausgelassen)

2 f *σώματα — ἀσώματος*] *σώματος* M **5** *ἐν*[1] < M **5 f** *ἐν τῷ παραδείσῳ* < M **6** *ξύλῳ*] ξω M **7** vor *τῷ Ἀδὰμ* + *ἐν* M **8** *δὲ*] *τε* M **12** *ἣν*] *ἦν* M **13** *ἀλλὰ*] *ἀλλ' ἢ* U **16** *καὶ*[3] < U **17** *τῷ ὄφει* < U | *ἐπιφέρει*] *ἐπάγει* U **18** *τὸ*] *τῶ* M **20** *τῆς ζωῆς* < U **24** *μὴ* *] *ἰδοὺ* M **29** *ἠλαττωμένον* *] *ἠλαττωμένος* M

κεραμεὺς τὸ βλαβὲν δι᾽ ἑαυτοῦ ἀγγεῖον ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὴν γῆν, ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναπλάσῃ ἐν μηδενὶ ἠλαττωμένον τὸν δίκαιον, ἐν δόξῃ ἀθάνατον καὶ δυνάμενον ἀπολαύειν τῆς βασιλείας, καὶ τὸν ἄδικον ἐν τῇ τελείᾳ ἀναστάσει δυνάμενον ὑποφέρειν τῆς κρίσεως τὴν τιμωρίαν. οὐ γὰρ πονηρόν τι ἐφύτευσεν ὁ θεός· μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλον ἐφύτευσε, καιρῷ [δεκτῷ] δέοντι διὰ τοῦ ἰδίου προστάγματος ἐπιτρέπων αὐτῷ λαβεῖν ἀπ᾽ αὐτοῦ.

ἀλλ᾽ ἐρεῖς δι᾽ ἐναντίας· πῶς οὖν πληροῦται τό »ἐν ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ᾽ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, εἴπερ εἶχε φαγεῖν ἐξ αὐτοῦ; πάντως γὰρ φαγὼν οἵῳ δή ποτε καιρῷ ἐπλήρου τό »θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«. πρὸς δὲ τὸν τοῦτο λέγοντα πάλιν φημί »ὁ θεὸς ⟨ὁ⟩ εἰδὼς τὰ μέλλοντα πρὶν γενέσθαι, γινώσκων πρὸ τοῦ αὐτοῦ προστάγματος ὅτι ἀπατηθεὶς ἤσθιεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ὥρισε τὸν | θάνατον διὰ τὴν μέλλουσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ παράβασιν γενέσθαι. ἐν τούτῳ γὰρ πλανώμεναι αἱ αἱρέσεις βλασφημοῦσι τὸν θεὸν λέγουσαι »καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου ὅτι ἐφθόνησε τῷ Ἀδὰμ καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν λέγων· ἐκβάλωμεν αὐτόν, μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα«. ἐλέγχεται δὲ αὐτῶν ἡ ἄνοια συκοφαντοῦσα. καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐκώλυσε φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ προετρέψατο φήσας »ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ«. ἦν δὲ καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἓν ἀπὸ πάντων τῶν ξύλων τοῦ παραδείσου ⟨τῶν⟩ πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ Ἀδάμ. μόνου δὲ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ εἶπε μὴ φαγεῖν. ἡ δὲ τοῦ Ἀδὰμ ἄπληστος διάνοια ἀκέραιος οὖσα καὶ * τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὔας ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀπατηθείσης μᾶλλον ἐναντίον τῆς ἐντολῆς εἰργάσατο. ἐπειδὴ οὖν ἐν ἐλαττώματι γέγονεν δι᾽ ἑαυτοῦ ὁ Ἀδάμ, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν ὁ θεὸς ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἐλαττώματι, ἀλλ᾽ ὡς ἄριστος κεραμεὺς εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὸ ἀφανισθὲν σκεῦος δι᾽ ἑαυτοῦ ηὐδόκησε μεταβαλεῖν, ἵνα ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος πάλιν ὡς ἐπὶ τὸν

8 Gen. 2, 17 — **14ff** gemeint sind die Manichäer; vgl. dieselbe Formel *καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου* Ancoratus c. 108, 1; I 132, 2 u. Panarion haer. 66, 83, 2 — **20** Gen. 2, 16 — **23** vgl. Gen. 2, 17

M

2 *ἀναπλάσῃ* *] *ἀναπλάσει* M **6** [*δεκτῷ*] * **7** lies *ἐπιτρέψων*? * **9** *εἶχε* *] *παρεῖχε* M **12** ⟨*ὁ*⟩ * **13** *ὅτι ἀπατηθεὶς* vor *ἤσθιεν* *] hinter *γινώσκων* M **16** *ἐφθόνεσε* M **22** ⟨*τῶν*⟩ * **25** * etwa ⟨*ἀκούουσα*⟩ * **26** vor *ἐναντίον* + ⟨*τὸ*⟩? * **27** *ἐλαττώματι* *] *ἐλαττώμασι* M

τροχὸν μεταβάλλοι, ἀνασκευάσας καὶ ἀνακαινίσας τὸ σκεῦος ἄνευ ἐλαττώματος εἰς τὸ δύνασθαι διηνεκῶς ζῆν. ἔνθεν τὸ πρῶτον μὲν 27
ἀπειλεῖ θάνατον, τὸ δὲ δεύτερον οὐκέτι θάνατον λέγει, ἀλλὰ »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«, μὴ παραδεδωκὼς θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον. * *
καὶ μεθ' ἕτερα »καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσε 28
τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ παραδείσου«. καὶ ὁρᾷς ὅτι μάταιος ἡ παρὰ σοῦ καινοτομουμένη κενοφωνία, Ὠρίγενες. πρὸ πόσου γὰρ χρόνου ἦσαν σώματα τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ.

66. *Εἰ δὲ τοῦτό σε ἀνακρίνει καὶ οὐ δύνασαι, ψυχικῶς διανοού-* **66, 1**
μενος, τοῦ πνεύματος δέξασθαι τὴν χάριν, | *ἄπιστε καὶ ἐπέκεινα τῶν* D676
ἀπίστων τυγχάνων, λέγε | *μοι ἑκάστην ὑπόθεσιν ἐκ θεοῦ γεγονυῖαν,* P596
πόσην ἔχει τὴν θαυματουργίαν καὶ ἔκπληξιν; πόθεν ἐξ οὐκ ὄντων **2**
οὐρανὸς τέ|ταται ἐν μετεώρῳ ἀναπεπετασμένος; πόθεν ἐστιλβώθη Ö358
ἥλιος καὶ ἐκτίσθη ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα; ἐκ ποίου πρωτοτύπου ὕλης ἐλήφθη ἡ γῆ, ἐξ οὐκ ὄντων γινομένη; ἀπὸ ποίων φύσεων ἐτμήθη τὰ ὄρη; πόθεν ἡ σύστασις ὅλου τοῦ κόσμου, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων **3**
θεῷ πορισθεῖσα; πόθεν τῶν νεφελῶν ἡ σύστασις, ἣ ὑπὸ θῆξιν σκέπει τὸν οὐρανόν; πόθεν τοῦ κώνωπος καὶ τῆς σκνιφὸς διὰ προστάγμα- **4**
τος θεοῦ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωυσῇ ὁ πορισμός; πῶς τὴν ξυλίνην ῥάβδον εἰς ὄφιν μετέβαλεν ἐψυχωμένον καὶ ἕρποντα; πόθεν τῇ χειρὶ τοῦ Μωυσέως τὸ εἰς χιόνα μεταβάλλεσθαι; *οὕτω καὶ τότε ἠθέλη-* **5**
σεν ὁ θεός, ὦ ἄπιστε, καὶ δερματίνους φύσει χιτῶνας ἄνευ ζῴων ἄνευ τέχνης τινὸς ἀνθρωπίνης καὶ πολυμόρφου ἐργασίας, ἅμα ⟨τε⟩ θέλων ἐποίησε τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἅμα ἠθέλησε καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ πάντα γεγένηται. καὶ περὶ τούτων πολλάκις ἔφη-
μεν καὶ ἐν ἄλλοις τόποις καὶ ἀνωτέρω. *καὶ τοῖς μὲν βουλομένοις* **6**
* *τὸ ζῆν σύντομος ἡ σωτηρία καὶ εὐθυέλεγκτος ἡ κακοπιστία, τοῖς*

3 Gen. 3, 19 — **5** Gen. 3, 21. 23 — **11ff** vgl. Ancoratus c. 62, 4ff; I 74, 15ff — **18** vgl. Exod. 8, 17 — **19** Exod. 4, 3 — **20** Exod. 4, 6 — **25** vgl. zu Z. 11

M U (von Z. **5** *μεθ' ἕτερα* an)

4 * *] der Zusammenhang ist hier undeutlich; das folgende *μεθ' ἕτερα* stammt wohl vom Abschreiber her, der einige Sätze übersprungen hat. Jedenfalls war zur Begründung des *μὴ παραδεδωκὼς θανάτῳ* zunächst noch Gen. 3, 20 angeführt **6** *ἐκ*] *ἀπὸ* M **7** *παρὰ σοὶ* M | *Ὠρίγενες* < U **12** *ἔχειν* U **13** *ἀναπεπταμένος* M | *ἐστηλπώθη* M **14** *ἡ*] *καὶ* U **15** *γενομένη* M **17** vor *θεῷ* + *τῷ* U | *νεφῶν* U | *θίξιν* M U **18** *σκνῖπος* M **19** *Μωυσῇ*] Μωυσεῖ M U **20** *ἐπεψυχωμένον* U **21** *τὸ*] *τῷ* U | *τότε*] *τὸ* M **23** ⟨*τε*⟩ * **25f** *ἔφην* M **27** * ⟨*αἱρεῖσθαι*⟩ *

δὲ μὴ θέλουσι τὸ τῆς σωτηρίας καταδέξασθαι διδασκαλεῖον οὐδὲ ὁ πᾶς αἰὼν πρὸς διαλογὴν ἐξαρκέσειε, »κωφευούσης ἀεὶ τῆς ἀκοῆς δίκην ἀσπίδος ⟨κωφῆς⟩ καὶ τὰ ὦτα βυούσης, τοῦ μὴ καταδέξασθαι φωνὴν ἐπᾴδοντος φαρμάκου τε φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ« κατὰ τὸν θεῖον λόγον· τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς ἀληθείας, οἶμαι, ὠφέλιμος οὐκ ὀλίγως, κἄν τε ⟨οὐ⟩ διὰ πλάτους ὁ λόγος εἰρημένος ἐνταῦθά μοι κεῖται.

67. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεώς σου ἐκ τοῦ πρώτου **67, 1** ψαλμοῦ λόγον. ὅταν γὰρ ἐξαπατήσῃς τοὺς ἀγνοοῦντας, τὸ σὸν φρόνημα ὑποβαλλόμενος, ὦ ματαιοπόνε, καὶ εἴπῃς, ⟨ὅτι⟩ τινὲς τῶν ἁπλουστέρων νομί|ζουσι τοὺς ἀσεβεῖς μὴ τεύξεσθαι ἀναστάσεως, καὶ D677 ὕστερον δείξῃς τοὺς αὐτοὺς ἁπλουστέρους πάλιν ἐρωτωμένους ὑπὸ σοῦ ὅτι ποίου σώματος ἔσται ἡ ἀνάστασις καὶ ὡς ἀντεπαπορήσεις διὰ σεαυτοῦ ἐκ προσώπου τῶν ἁπλουστέρων κατὰ σὲ λεγομένων * (καὶ γὰρ τοῦτο ἀνάγκη σαφῶς λέγειν), ἀγαθοὺς ἀποκαλεῖν τοὺς ἁπλουστέρους παρὰ σοὶ λεγομένους· οὐ ⟨γὰρ⟩ διὰ σεαυτοῦ ὁ λόγος οὐδὲ τῷ **2** λόγῳ σου ἡ χάρις, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ τῇ ἀναγκαζούσῃ σε λέγειν τῶν δούλων τοῦ θεοῦ βελτιότητός τε καὶ ἀγαθότητος τεκμήρια. καὶ **3** γὰρ καὶ ὁ ἐκτὸς λόγος λέγει »ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας«. ἁπλοῦς δὲ εἰώθαμεν τοὺς ἀκάκους λέγειν, οἷς ἔπαινος παρὰ τῷ σωτῆρι ἐμφέρεται ἐν πολλοῖς τόποις, ⟨ὡς⟩ τῷ »γίνεσθε ἀκέραιοι ὡς περιστεραί« καὶ τῷ »ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρός με· τῶν | γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν«, τουτέστι τῶν ἁπλουστάτων. Ö360

ἀπεκρίθησαν δέ σοι οἱ ἁπλούστεροι, ὡς λέγεις, τούτου τοῦ σώματος οὗ περικείμεθα εἶναι τὴν ἀνάστασιν. ἀνταπορούμενοι δὲ ὑπὸ σοῦ καὶ ἐρωτώμενοι· ὅλου ἢ μέρους; αὐτοὶ ἀνταποκρίνονται λέγοντες ὅτι ὅλου τοῦ σώματος. σοῦ δὲ κατὰ τὴν μέθοδον τῆς σου πολλῆς φλυαρίας φάσκοντος, μηδὲν τοῦτο δύνασθαι διὰ τὰ ἐκ τῶν σωμάτων ἐκρεύσαντα αἵματά τε καὶ σάρκας καὶ τρίχας καὶ τὰ ἄλλα τὰ διὰ πτυέλων ἐξ ἡμῶν ῥέοντα καὶ μυκτήρων καὶ σκυβάλων, πολλή σου **4** **5**

2–4 Psal. 57,5f — **9** vgl. oben S.419,5ff — **21** Matth.10,16 — **22** Matth.19,14

M U (bis *ἀναστάσεως* Z. 11; das Folgende bis S. 510, 18 *ἔφης ἀνατραπήσῃ* ist durch Blattausfall verloren gegangen)

2 *κωφευούσης* + ⟨*αὐτοῖς*⟩? * **3** ⟨*κωφῆς*⟩ * **4** *φαρμάκου τε*] *φαρμακοῦται* U | *φαρμακευομένη* M U **6** ⟨*οὐ*⟩ * **8f** *σου ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ* < U **10** ⟨*ὅτι*⟩ * **12** *δείξῃς* *] *δείξῃ* M **14** * etwa ⟨*ποιούμενος αὐτῶν κατα-γελᾷς, ἀναγκάζῃ*⟩ * **16** ⟨*γὰρ*⟩ * **21** ⟨*ὡς*⟩ *τῷ* *] *τὸ* M **22** *τῷ* *] *τὸ* M **27** *σου*[2] *] *ἐκ* M **30** *ἐξ ἡμῶν* *] *ἐξημερῶν* M | *πολλή* *] *πολλῆς* M

τῆς ἰατροσοφιστικῆς κακοπίστου γνώμης μαγγανεία, ὡς καὶ ἤδη διὰ πολλῶν ἐξήλεγξέν σου τὴν μυθοποιίαν ὁ καλλίων ἡμῶν πρεσβύτης καὶ μακαριστὸς ἀνὴρ Μεθόδιος. ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἡμῶν τῶν σμικρῶν 6
ὀλίγα ἀκούσῃ. πᾶν γὰρ ἀεὶ τὸ ζητούμενον καθαρώτατον ζητεῖται,
τὰ δὲ περιττὰ ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀποβαλλόμενα ἀκαταζήτητά ἐστιν.
τὸ γὰρ ἱμάτιόν ἐστιν ὅλον, ἐξότε τῆς ὑφῆς ἔσχεν τὴν ἱστουργίαν, καὶ 7
αὐτὸ μέν ἐστι τὸ ἀπὸ τοῦ ἱστοῦ τεμνόμενον, οὔτε ⟨τινὸς⟩ αὐτῷ
προστιθεμένου | οὔτε ἀφαιρουμένου. κναφεῖ δὲ διδόμενον οὐχ ἡσσόνως D678
παρὰ τοῦ κναφέως ἀπαιτηθήσεται, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ κναφέως
τελειότατόν ἐστι κομιζόμενον· ὡς δῆλον πᾶσι καθέστηκεν ὡς αὐτὸ 8
μέν ἐστιν ἐν τελειότητι, οὐδὲν δὲ μεῖον σῶμα γεγένηται πλὴν τῆς
τῶν ῥύπων ἀποβολῆς καὶ τῆς ἀκαθαρσίας· καὶ οὐ πάντως που ἐπειδὴ
τὸν ῥύπον ἀπέβαλεν, τούτου ἕνεκα μετὰ τοῦ ῥύπου ἀπαιτηθήσεται
παρ' ἡμῶν ὁ τεχνίτης, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον σῷον καὶ ὑγιὲς καὶ
καθαρώτατον. ἕτερον δὲ πάλιν ὑπόδειγμα· παρὰ σοὶ μὲν γὰρ περὶ 9
τῶν ἐκκρινομένων διὰ φλεβοτομιῶν καὶ νοσημάτων καὶ σκυβάλων
καὶ ἐκκρίσεως πτυέλων τε καὶ μυκτήρων τὸ ζήτημα παρηνέχθη, ἀπ'
αὐτῶν δὲ ὧν ἔφης ἀνατραπήσῃ. | οὐ μόνον γὰρ τοῦτό ἐστιν ἐν σώ- 10 P597
ματι, ἀλλὰ καὶ κνώδαλα ἐξ ἡμῶν φύεται ὡς εἰπεῖν, φθεῖρες καὶ κό-
νεις, οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ὄντα οὔτε ἀπὸ τοῦ σώματος λογιζό-
μενα. καὶ οὐδείς ποτε ἐπεζήτησε κόνιν τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐκκρι- 11
θεῖσαν εἰς περιποίησιν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἀναίρεσιν οὐδὲ φθεῖρα τὴν
ἐξ αὐτῆς τῆς σαρκὸς γεγενημένην, οὐδὲ ζημίαν τὴν ταύτης ἀπώλειαν
ἡγήσαιτό τις. ⟨οὕτως καὶ⟩ τὰ ἀφ' ἡμῶν ῥυέντα, εἰ καὶ † οὕτως 12
ὑπάρχει κατὰ τὸν σοῦ λόγον, οὐ μωρῶς παρ' ἡμῶν ζητηθήσεται οὐδὲ
θεὸς ταῦτα εἰς ἡμῶν σύστασιν ἀγάγοι, ἀλλὰ δίκην ῥύπου ἐξ αὐτοῦ
τοῦ ἱματίου ὑπάρχοντος, ἀπ' αὐτοῦ δὲ δι' εὐκοσμίαν ἀποβληθέντος
ἐν δευτέρῳ καταλείψειεν, ἐκεῖνο δὲ σαφῶς τὸ ἐντελὲς ἱμάτιον μήτε
λεῖπον μήτε περιττὸν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι τῆς τέχνης ὁ δημιουργὸς
ἀγάγοι· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά. εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ὧ τὰς 13

M U (von Z. 18 *οὐ μόνον* an)

3 vor *Μεθόδιος* + *καὶ* M **4** *ἀκούσει* M **7** ⟨*τινὸς*⟩ * **8** *προστιθεμένου* *] *προστιθέμενον* M | *ἀφαιρουμένου* *| *ἀφαιρούμενον* M | *οὐχ* M | *ἡσσόνως* *] *ἧσσον ὡς* M **11 f** *τῆς τῶν ῥύπων ἀποβολῆς καὶ τῆς* *] *τῶν ῥύπων καὶ τῆς ἀποβολῆς τῆς* M **21** *κόνιν*] *κοινωνεῖν* M **22** *φθεῖραν* M *διαφθορὰν* U **23** *τῆς σαρκὸς* < U **24** *ἡγήσοιτο* M | *τις* < M | ⟨*οὕτως καὶ*⟩ * | † *οὕτως*] vielleicht *πολλαχῶς* * **26** *ἀγάγῃ* M *ἀγάγοι* U **27** *ἀπολυθέντος* M **28** *εὐτελὲς* M **30** *δυνατά* Dind.] *δύναται* M *δυνατεῖ* U | *ὧ*] *ὡς* U

φρένας ἀδικηθεὶς ἐκ τῆς πολυλόγου σου ἐπινοίας, | εἶχεν ἄρα ὁ σωτὴρ Ö 362
ἡμῶν καὶ κύριος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἐλθὼν διὰ ⟨τὸ⟩ πᾶσαν ἀσφάλειαν
τῆς ἡμετέρας ζωῆς ποιήσασθαι, τὴν ἡμῶν ἐλπίδα ἐν ἑαυτῷ τε πλεῖ-
στα ἀνατυπωσάμενος εἰς τὴν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ πρὸς | ἡμᾶς σύστα- D 679
σιν, μέρος αὐτοῦ [εἶχεν] ἀποθέσθαι, μέρος δὲ ἐξεγεῖραι κατὰ τὴν μυ-
θώδη σου ἀνασκευὴν καὶ πλήθους λογισμῶν ματαίων συλλογήν, ὧ̈
φιλόνεικε. αὐτὸς γὰρ εὐθὺς διελέγχων σου τὸν τρόπον φάσκει 14
λέγων ὅτι »ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ,
μόνος μένει· ἐὰν δὲ πέσῃ καὶ ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει«.
καὶ τίνα ἄρα ἔλεγε κόκκον; παντί τῳ σαφές ἐστι καὶ ὡμολόγηται 15
παντὶ τῷ κόσμῳ ὅτι περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε, τουτέστιν περὶ τοῦ σώματος
τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας ἧ̈ς ἀπὸ Μαρίας εἴληφε καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς
ἐνανθρωπήσεως. τὸ δὲ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὡς λέγει »ὅπου τὸ 16
πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί«, περὶ τῆς αὐτοῦ τριημέρου τοῦ
σώματος κοιμήσεως ἔλεγεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογήσεις· ἡ γὰρ θεότης
αὐτοῦ ἀκοίμητος ἄπτωτος ἀκράτητος ἄτρεπτος. ἀπέθανε τοίνυν 17
ὁ κόκκος τοῦ σίτου καὶ ἀνέστη. ὅλος οὖν ὁ κόκκος ἀνέστη ἢ̈ λεῖμμα
αὐτοῦ; ἀνέστη ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα ἢ̈ αὐτὸς | ὁ ὢ̈ν εἰς τὸ P 598
εἶναι; * τὸ διὰ τοῦ Ἰωσὴφ κεκηδευμένον ἐν σινδόνι καὶ ἐν μνήματι
καινῷ τεθὲν ἀνέστη, πάντως ὅτι οὐκ ἀρνήσῃ. τίνα τοίνυν εὐ- 18
ηγγελίζοντο ἐγηγέρθαι οἱ ἄγγελοι ταῖς γυναιξίν; ὡ̈ς φασι »τίνα
ζητεῖτε; Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον; ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧ̈δε. δεῦτε, ἴδετε
τὸν τόπον«. ὡσεὶ ἔλεγε· δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον καὶ συνετίσατε τὸν
Ὠριγένην, ὅτι οὐκ ἔνι λεῖμμα κείμενον ἐνταῦθα, ἀλλὰ ὅλον ἀνέστη.
καὶ ὅπως γνῷς ὅτι ὅλον ἀνέστη, ⟨φησίν⟩ »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧ̈δε«, 19
ἵνα ἀποκρούσῃ σου τὴν φλυαρίαν, ὅτι λεῖμμα αὐτοῦ οὐκ ἐγκατελείφθη,
ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ἡλωθέν, αὐτὸ τὸ νυχθὲν τῇ λόγχῃ, αὐτὸ τὸ κρατηθὲν
ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, αὐτὸ τὸ ἐμπτυσθὲν ⟨ἀνέστη⟩.

68. Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν πρὸς ἔλεγχον τούτου τοῦ ἐλεει- 68, 1
νοῦ τῆς ⟨τε⟩ ἐν αὐτῷ γενηθείσης φλυαρίας; ἄρα οὖν ὡς ἀνέστη καὶ
ἑαυτοῦ τὸ | σῶμα ἤγειρεν, οὕτως καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ. ἀπὸ τούτου γὰρ 2 D 680

8 f Joh. 12, 24 — 13 Matth. 24, 28 — 19 vgl. Matth. 27, 59 — 21 Matth. 28, 5 f

M U

2 vor κύριος + ὁ M | ὁ¹ < U | δι᾽ ἀσφάλειαν πᾶσαν U | ⟨τὸ⟩ * 3 f vor πλεῖστα + τὰ U 5 [εἶχεν] * 6 ματαίαν U 8 εἰς τὴν γῆν < M 9 πέσῃ καὶ] πεσὼν U 15 ὁμολογήσης M 17 ὅλος οὖν — ἀνέστη < M 19 * ⟨ἀλλ᾽ ὅτι τὸ σῶμα⟩ * 25 ⟨φησίν⟩ * 26 ἐγκαταλειφθῆ M 27 ἀλλὰ M 28 ⟨ἀνέστη⟩ * 30 ⟨τε⟩ *

ἔδειξεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, φήσας ὅτι »πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ματαία καὶ ἡ πίστις ἡμῶν, εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι εἴπαμεν ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν ὃν οὐκ ἤγειρε« καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὕστερον ἐπιφέρει λέγων »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο | ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«· καὶ οὐκ εἶπε τὸ θνητὸν μόνον οὐδὲ τὸ φθαρτὸν μόνον οὐδὲ τὴν ἀθάνατον ψυχήν, ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν τοῦτο μετὰ προσθήκης τοῦ τοῦτο καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο μετὰ προσθήκης τοῦ τοῦτο. αὐτὸς οὖν ὅλος ὁ κόκκος αὐτοῦ ἀνέστη καὶ οὐ μέρος ἀνέστη ἀλλὰ ὅλος ἀνέστη καὶ οὐκ ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα ἀνέστη ἀλλὰ αὐτὸς ὁ πεσὼν ἐν τῷ μνήματι ὅλος ἀνέστη. καὶ πῶς ἰσχύει σου ἡ κενοφωνία; δύο γὰρ κόκκους οἶδεν ἡ θεία γραφὴ εἰρημένους, ἕνα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ ἕνα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ. καὶ ὁ μὲν εἷς τὴν πᾶσαν σαφήνειαν δηλοῖ κατὰ τὰ τελείως ἐν αὐτῷ ἐνεργηθέντα, ὅπερ ἐστὶ πρωτότυπον τῆς ⟨ἡμῶν⟩ ἀναστάσεως. τοῦτο γὰρ καὶ διδάσκων καὶ ποιῶν ὁ σωτὴρ τὰ πάντα ἡμῖν εἰς παράστασιν βεβαίως εἰργάσατο. εὐθὺς γὰρ ἔλεγε περὶ τοῦ κόκκου καὶ ἤγειρε τὸν κόκκον, ἵνα ἡμῖν τὴν πίστιν τῆς ἐλπίδος βεβαιώσῃ τῆς ἡμῶν ἀνα|στάσεως ἐν ἀληθείᾳ. ἀπὸ τούτου διαδεξάμενος ὁ ἀπόστολος, πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσομένην δόξαν τῶν ἁγίων διηγούμενος ἡμῖν καὶ τὴν ⟨ἐλπίδα⟩ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν δείκνυσι πάλιν διὰ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου, κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπικηρυκευόμενος· »ἀλλὰ ἐρεῖς μοι, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται«; καί φησι πρὸς τὸν τὰ τοιαῦτα λέγοντα »ἄφρων«. ὁ γὰρ ὅλως περὶ | ἀναστάσεως ἀμφιβάλλων ἄφρων ἐστὶ καὶ

3 Ö 364
4
5
6
7
8
9
P 599
D 681

1—6 I Kor. 15, 12—15 — **7 f** I Kor. 15, 53 — **25** I Kor. 15, 35

M U

2 f δὲ — οὐκ ἔστι <, a. R. v. sp. Hd nachgetragen ἡ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι M **3 f** εἰ δὲ — ἐγήγερται < M **4** καὶ[1] < U | ἡμῶν[1]] ὑμῶν M **5** εἴπομεν U | ὅτι[2] < U **6** ὃν οὐκ ἤγειρε < U **10** τοῦ *] τῆς M U **10 f** καὶ τὸ θνητὸν — τοῦτο < M **11** τοῦ *] τῆς U **13** ἀλλ' U **14** πῶς *] ποῦ M U **16** εἷς *] εἰς M U **17** ⟨ἡμῶν⟩ * **18** παράστασιν + ⟨ἀληθείας⟩? * **19** εὐθὺς γὰρ ἔλεγε *] εὐθύς. ἔλεγε γὰρ M U | vor ἤγειρε + τοῦ U **21** διαδεξάμενος] δεδοξασμένος M **23** ⟨ἐλπίδα⟩ * | ἀπολήψεως M **25** ἐπικηρυκευσάμενος U **26** vor φησὶ + ἃ M **27** ἄφρον U

ἀσύνετος. εἶτά φησιν »ἄφρων, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν 10
μὴ ἀποθάνῃ, καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ γενησόμενον σῶμα σπείρεις, ἀλλὰ
γυμνὸν κόκκον εἰ τύχοι σίτου ἢ τῶν ἄλλων σπερμάτων, καὶ οὐ ζωο-
γονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα ὡς ἠθέ-
λησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα«. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐκ 11
ἀλλάσσεται τὸ σῶμα. οὐδεὶς γὰρ σπείρας κριθὰς ζητεῖ σῖτον οὐδὲ
μελάνθιόν τις ἔσπειρε καὶ εὗρε κριθήν, ἀλλὰ τὸ σπειρόμενον αὐτό
ἐστι τὸ ἐγειρόμενον. ἐὰν δὲ καὶ καταλειφθῇ ⟨τι⟩ ἐξ αὐτοῦ κάτω ἐν 12
τῇ γῇ καὶ ἀναστῇ ἐξ αὐτοῦ τὸ βλάστημα, ὧδε μὲν ἐν τούτῳ τῷ
φθαρτῷ σίτῳ καὶ μὴ εἰς κρίσιν ἐρχομένῳ τὸ μὲν καταλειφθὲν ἄχρη-
στον, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγειρόμενον κάλλιον. ἠθέλησε δὲ δεῖξαι τὴν 13
φαιδρότητα διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν μὴ τὴν ἐλπίδα τοῦ θεοῦ καραδο-
κούντων. ταλῃθῆ μὲν γὰρ ὁ κόκκος τοῦ σίτου λεπτότατος. ποῦ
δὲ ἐν τῷ τοιούτῳ κόκκῳ τῷ σμικροτάτῳ καὶ ῥίζαι καὶ βάσεις καὶ
κάλαμοι καὶ [αἱ] γονατίδες καὶ αἱ τοσαῦται σύριγγες καὶ κεφαλίδες
καὶ θῆκαι καὶ ἀνθέρικες καὶ κόκκοι πολυπλασιάζοντες;

69. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον εἴπωμεν τὰ ὅμοια τούτοις διηγού- 69, 1
μενοι· πόθεν τῷ Μωυσῇ, υἱῷ τῆς Ἰωχαβέθ, υἱῷ τοῦ Ἀμράμ, τὸ νύξαι
πέ|τραν ἐν ῥάβδῳ καὶ προ[σ]ενεγκεῖν ὕδωρ ἐξ ἀπόρου ὕλης, τὸ ξηρὸν Ö366
εἰς ὑγρὸν μεταβαλεῖν; τὸ πατάξαι θάλασσαν καὶ διαιρεῖν εἰς δώδεκα
ὁδοὺς ὁδοιπορίας ἐν θαλάσσῃ τῷ κελεύσματι ⟨θεοῦ⟩; τὸ ποταμὸν
εἰς αἷμα μεταβαλεῖν; τὸ βάτραχον ὑπὸ θῆξιν συναγαγεῖν τοσοῦτον; 2
τὸ τὴν σκνίφα ἐπιπέμψαι Αἰγυπτίοις; τὸ χάλαζαν μῖξαι μετὰ τοῦ
πυρός; τὸ νύκτα μέλαιναν καὶ σκοτομήνην Αἰγυπτίοις ἐπικεράσαι ζο-
φώδη; τὸ τὰ πρωτοτόκια κτεῖναι τῶν Αἰγυπτίων ἐν θανάτῳ; τὸ 3
στύλῳ πυρὸς καθοδηγεῖν λαὸν δι' αὐτοῦ | ποιμαινόμενον; τὸ ἄρτον D682
ἀγγέλων ἐπενέγκαι εὐχῇ καὶ ἱκεσίᾳ; τὸ ὀρτυγομήτραν | ἀνιέναι καὶ P600
κορεννύειν τοσαύτας μυριάδας ἀνδρῶν διὰ προστάγματος θεοῦ; τὸ 4

1—5 I Kor. 15, 36—38 — **18** vgl. Num. 20, 11; Exod. 17, 6 — **20** vgl. Exod. 14, 21 — **21f** vgl. Exod. 7, 20 — **22** vgl. Exod. 8, 6 — **23** vgl. Exod. 8, 17 — vgl. Exod. 9, 23 — **24f** vgl. Exod. 10, 22f — **25** vgl. Exod. 12, 29 — **25f** Exod. 13, 21f — **26ff** vgl. Exod. 16, 13; Psal. 77, 25

M U

1 *ἄφρον* U **7** *κριθάς* M **8** ⟨*τι*⟩ * **13** *τὰ ἀληθῆ* M **14** *μικροτάτω* M **15** *καλάμη* U | [*αἱ*] * **16** *ἀνθήρικες* M **17** *δὲ*] *σοὶ* M **18** *Μωυσῇ* *] *Μωυσεῖ* MU **19** *προ*[*σ*]*ενεγκεῖν* * **21** ⟨*θεοῦ*⟩ * | *τὸ*] *τὸν* M **22** *θῆξιν* MU **24** *σκοτομήνην* Dind.] *ἐσκοτομήνην* M *ἐσκοτομένην* U **25** *τὰ* < U | *πρωτότοκα* M **26** *πυρὸς*] *πρὸς* M **28** *κορέννειν* M | *τὸ*] *τοῦ* M

ἀκοῦσαι φωνὴν θεοῦ; τὸ καταξιωθῆναι ἀνὰ μέσον τοσούτων μυριάδων θεοῦ φωνῆς ἀκούειν καὶ συνομιλεῖν θεῷ; τὸ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ διὰ τεσσαράκοντα νυκτῶν μὴ ἐπιζητῆσαι τὰ χρειώδη τῶν κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας πλάσεως; τὸ μεταβληθῆναι τὴν σάρκα εἰς φαιδρότητα ἡλίου καὶ ἀκτῖνα φωτεινήν, στροβοῦσαν λαὸν πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; τὸ τὴν χεῖρα σαρκίνην οὖσαν μεταβληθῆναι εἰς χιόνα; τὸ κελεῦσαι τῇ γῇ χᾶναι τὸ στόμα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν καὶ Αὐνᾶν; τὸ ἐπὶ τέλους ἀκοῦσαι »ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος, κἀκεῖ τελεύτα«; τὸ μὴ γινώσκειν ἄνθρωπον τὴν αὐτοῦ ταφήν; σημαίνοντος τοῦ θείου γράμματος [ὡς] ὑπὸ ἀνθρώπων τὸ σῶμα Μωυσέως μὴ κεκηδεῦσθαι, ἀλλά, καθὼς ὑποτίθεται ἡ διάνοια, ὑπὸ ἁγίων ἀγγέλων· καὶ πάντα ταῦτα ἔτι ὄντος αὐτοῦ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἔτι ἐν τῷ ψυχικῷ τούτῳ σώματι καὶ πνευματικῷ ἅμα τελείως γενομένῳ. λαβόντες δὲ ἀπ᾽ ἐντεῦθεν τὸν ἀρραβῶνα * εἰς ὑπόδειγμα τῆς τελείας τότε βλαστήσεως, ὅτε πληροῦται τὸ εἰρημένον »σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει«. πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενὲς τὸ σπειρόμενον καὶ μὴ γινῶσκον ποῦ σπείρεται; πῶς οὐκ ἄτιμον τὸ ἐν μνήματι βαλλόμενον καὶ κόνιν ἐπαμώμενον, λακιζόμενόν τε καὶ θρυπτόμενον καὶ ἀναισθητοῦν; πῶς οὐκ ἔντιμον τὸ ἐγειρόμενον καὶ εἰς αἰῶνα διαμένον καὶ ἐν ἐλπίδι τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἐν οὐρανῷ βασιλείαν κτώμενον, ὅπου λάμψουσιν »οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος«, ὅπου ἔσονται »ἰσάγγελοι«, ὅπου μετὰ τοῦ νυμφίου χορεύσουσιν, ὅπου οἱ περὶ Πέτρον | »καθέζονται ἐπὶ D683
δώδεκα θρόνων, τὰς δώδεκα φυλὰς κρίνοντες τοῦ Ἰσραήλ«, ὅπου λήψονται οἱ δίκαιοι »ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν

1 f vgl. Exod. 19, 3; 33, 11 — 2 f vgl. Exod. 24, 18 — 4 f vgl. Exod. 34, 29 ff — 7 vgl. Exod. 4, 6 — 7 f vgl. Num. 16, 31 ff — 9 vgl. Deut. 32, 49 f — 10 Deut. 34, 6 — 16 I Kor. 15, 43 — 23 Matth. 13, 43 — Luk. 20, 36 — 24 Matth. 25, 10 24 f Matth. 19, 28 — 26 f I Kor. 2, 9

M U

3 *διὰ* < M | *χρεώδη* M 5 *στροβοῦσα* M 6 *αὐτοῦ*] *Μωυσέως* M 7 *μεταβεβλῆσθαι* M 8 *τῶν*] *τοὺς* M | *καὶ*[1] < M 9 *ἐπὶ τέλους*] *τὸ τέλος* U 10 *κἀκεῖ*] *καὶ* M 11 [*ὡς*] * 11 f *Μωυσέος* U 12 *μὴ*] *μηκέτι* U 13 *ταῦτα πάντα* U | *τῷ κόσμῳ τούτῳ* U 14 *ἔτι* + ⟨*ὄντος*⟩? * | *τούτῳ*] *ἔτι* M | *σώματι* < U | *ἅμα* + *καὶ πνευματικῶς* M 14 f *γινομένῳ* M 15 * etwa ⟨*τῆς ἐλπίδος ἡμῶν χρώμεθα αὐτῷ*⟩ * 20 *ἐπαμμένον* M 21 *πῶς* + ⟨*δὲ*⟩? * | *τὸ* + *τὸ* M 22 *ἐν οὐρανῷ*] *οὐρανῶν* U 23 *λάμψουσιν* *] *λάμψωσιν* M U 25 *θρόνους* U 26 *οὐχ ἴδεν* M

ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν«;
ἡμῶν τοίνυν ἡ ἀνάστασις ἐν θεῷ καὶ παντὸς ἀνθρώπου, δικαίου τε **11**
καὶ ἀδίκου, ἀπίστου τε καὶ | πιστοῦ, τῶν μὲν ἐγειρομένων εἰς ζωὴν Ö 368
αἰώνιον, τῶν δὲ εἰς κρίσιν αἰώνιον. | P 601

5 **70.** *Καὶ σιώπα Βαβυλών, ἡ ἀρχαία πάλιν ἡμῖν ἀνακαινιζομένη* **70, 1**
σύγχυσις· πεφίμωσο Σόδομα καὶ ἡ τῆς πολλῆς σου δεινότητος πρὸς
θεὸν κραυγὴ ἀνερχομένη· »ἥξει γὰρ ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος καὶ ἀπο- **2**
στρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ« καὶ »σαλπίσει, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσον-
ται« καὶ »ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα εἰς συνάντησιν αὐτῷ εἰς ἀέρα«· ὡς καὶ
10 *ὁ καλλίων ⟨ἡμῶν πρεσβύτης καὶ⟩ μακάριος εἶπε Μεθόδιος, τοῖς δὲ αὐτοῖς*
καὶ αὐτοὶ ⟨ἐπ⟩οικοδομοῦντες προσεθήκαμεν. ἀπὸ γὰρ τῶν συνεζευγ- **3**
μένων ἑκάστης λέξεως ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπίχειρα. διαιρῶν γὰρ ὁ ἅγιος
ἀπόστολος τῶν δύο τρόπων τὸ εἶδος εἰς μίαν ἐλπίδα συνήγαγεν ἀπὸ
τοῦ »ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς συνάντησιν αὐτοῦ«, ἵνα
15 *δείξῃ ὄντως τοῦτο τὸ σῶμα καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τοῦτο ⟨ἀνιστάμενον⟩·*
ὁ γὰρ ἁρπαγεὶς οὔπω τέθνηκε. δεικνὺς δὲ ὅτι »οὐ φθάσομεν τὴν **4**
τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν«, ἵνα τὸ παρὰ ἀνθρώποις ἄπορον θεῷ εὐ-
πόριστον καὶ δυνατὸν ἀποδείξῃ (»ἡμεῖς γὰρ οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσω-
μεν τοὺς κεκοιμημένους καὶ τὴν αὐτῶν ἀνάστασιν«), ἔδειξε τοὺς
20 *ζῶντας καὶ ἁρπαζομένους, ἵνα ἀπὸ τῶν ζώντων δείξῃ τὰ ἐκείνων*
σώματα ὁλοσχερῆ ἐγειρόμενα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκείνους πρωτεύειν τῶν
περιλειπομένων ζώντων τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ ἀποδείξῃ.
»Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνη- **5**
μείοις«, φησὶν ὁ προφήτης. ἵνα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ τοῦ
25 *προφήτου ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποκρύφῳ ῥηθέντα περὶ ἀναστάσεως μὴ παρα-* D 684
σιωπήσω, καὶ αὐτὰ ἐνταῦθα παραθήσομαι. αἰνιγματωδῶς γὰρ **6**

5 vgl. Gen. 10 — **6** vgl. Gen. 18, 20f — **7f** Jes. 59, 20 — **8** I Kor. 15, 52 — **9. 14** I Thess. 4, 17 — **16. 18** I Thess. 4, 15 — **23** Jes. 26, 19 — **24ff** vgl. über das Apokryphon Ezechiel Fabricius cod. pseudepigr. V. T.² I 1117ff Zahn, Forsch. z. Gesch. d. neutest. Kan. VI 310f, auch Resch, Agrapha² S. 330f. 381f dazu Holl, das Apokryphon Ezechiel (Festschrift für A. Schlatter 1922, S. 87ff; dort auch die indischen, rabbinischen und anderen Parallelen zu unserem Stück)

M U (bis Z. 22 *ἀποδείξῃ*; 23—S. 516, 12 *εἴτε φαύλων* ausgelassen)

6 *ἡ τῆς πολλῆς σου*] *ἥτις σου πολλῆς* M **10** ⟨*ἡμῶν πρεσβύτης καὶ*⟩ *, nach S. 510, 2f | *Μεθόδιος εἶπε* M **11** ⟨*ἐπ*⟩*οικοδομοῦντες* * **15** ⟨*ἀνιστάμενον*⟩ * **16** *δὲ*] *δὴ* M **17f** *εὐπόριστον*] *πορισὸν* M **18** *δυνατὸν*] *δυνάμενον* M | *μὴ* < M **18f** *φθάνωμεν* M **20** *ζῶντας* + ⟨*ἅμα*⟩? * | *ἀπὸ τῶν ζώντων* < M **21** *ἐκείνους* Corn.] *ἐκείνου* M U

διηγούμενος λέγει περὶ τῆς δικαίας κρίσεως ἧ κοινωνεῖ ψυχη καὶ σῶμα, ὅτι βασιλεύς τις ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ πάντας εἶχεν ἐστρατευμένους, παγανὸν δὲ οὐκ εἶχεν ἀλλ᾽ ἢ μόνον δύο, ἕνα χωλὸν καὶ ἕνα τυφλόν, καὶ ἕκαστος ⟨αὐτῶν⟩ κατ᾽ ἰδίαν ἐκαθέζετο καὶ κατ᾽ ἰδίαν ὤκει. γάμους δὲ ποιήσας ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδίῳ υἱῷ ἐκάλεσε πάντας 7 τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, περιεφρόνησε δὲ τῶν δύο παγανῶν, τοῦ τε χωλοῦ καὶ τοῦ τυφλοῦ· οἱ δὲ ἠγανάκτησαν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι τῷ βασιλεῖ ἐπενόουν. παράδεισον δὲ εἶχεν ὁ βασι- 8 λεύς, καὶ ἀπὸ μήκοθεν ὁ τυφλὸς ἐλάλει τῷ χωλῷ λέγων »πόσον ἦν ἡμῶν τὸ κλάσμα τοῦ ἄρτου μετὰ τῶν ὄχλων τῶν κληθέντων εἰς τὴν εὐφρασίαν; δεῦρο τοίνυν, καθὼς ἐποίησεν ἡμῖν, ἀμυνώμεθα αὐτόν«. ὁ δὲ ἕτερος ἠρώτα »ποίῳ τρόπῳ«; ὁ δὲ εἶπεν »ἀπέλθωμεν 9 εἰς τὸν παράδεισον αὐτοῦ καὶ ἀφανίσωμεν ἐκεῖ τὰ τοῦ παραδείσου«. ὁ δὲ εἶπεν »καὶ πῶς δύναμαι, χωλὸς ὢν καὶ μὴ δυνάμενος ἐπισαίνειν«; ὁ δὲ τυφλὸς ἔφη »αὐτὸς ἐγὼ δύναμαί τι πράττειν μὴ ὁρῶν ποῦ ἀπέρχομαι; ἀλλὰ τεχνασώμεθα«. τίλας χόρτον τὸν πλησίον καὶ 10 πλέξας σχοινίον ἠκόντισε τῷ τυφλῷ καὶ εἶπεν »κράτει, καὶ δεῦρο πρὸς τὸ σχοινίον πρός με«. ὡς δὲ ἐποίησεν ὃ προετράπη, ὅτε ἔφθασε λέγει »δεῦρό μοι γενοῦ πόδες καὶ βάστασόν με, καὶ γίνομαί σοι ὀφθαλμοί, ἄνωθεν ὁδηγῶν σε δεξιὰ καὶ εὐώνυμα«. τοῦτο δὲ ποιήσαντες 11 κατέβησαν εἰς τὸν παράδεισον· εἶτα λοιπὸν εἴτε ἠδίκησαν εἴτε καὶ οὐκ ἠδίκησαν, ὅμως τὰ ἴχνη πέφηνεν ἐν τῷ παραδείσῳ. καταλύσαν- 12 τες δὲ ἐκ τῶν γάμων οἱ εὐφρανθέντες καταβάντες εἰς τὸν παράδεισον ἐξεπλάγησαν τὰ ἴχνη εὑρόντες ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ταῦτα ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεῖ, λέγοντες »ἅπαντες στρατιῶται ἐν τῇ βασιλείᾳ σου καὶ οὐδείς | ἐστι παγανός. πόθεν τοίνυν ἴχνη παγανῶν ἐν τῷ παρα- D685 δείσῳ«; ὁ δὲ ἐθαύμασε, [καὶ] ὡς μὲν ἡ παραβολὴ δηλονότι τοῦ 13 ἀποκρύφου λέγει ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον αἰνιττομένη, ὁ θεὸς δὲ οὐδὲν ἀγνοεῖ. ἡ δὲ διήγησις λέγει ὡς μετεστείλατο τὸν χωλὸν καὶ τὸν τυφλὸν καὶ ἠρώτησε τὸν τυφλόν »μὴ σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισον«; ὁ δὲ ἔφη »οἴμοι, κύριε· ὁρᾷς ἡμῶν τὴν ἀδυναμίαν, οἶδας ὅτι

5 vgl. Matth. 22, 2 (Luk. 14, 16) — **31 ff** fast wörtlich ebenso im Talmud; vgl. Holl a. a. O. S. 91

M

4 ⟨αὐτῶν⟩ * **11** ἀμυνώμεθα Dind.] ἀμυνόμεθα M **14** ἐπισαίνειν] ἐπιβαίνειν Dind.; Verschlechterung **27** [καὶ] * **28** αἰνιττομένη *] αἰνίττεται M; Sinn: das Gleichnis redet von einer Verwunderung des Königs; so entspricht es der Art des Gleichnisses, das menschliche Verhältnisse zum Bild nimmt; auf Gott, der eigentlich mit dem König gemeint ist, paßt dieser Zug selbstverständlich nicht.

⟨οὐχ⟩ ὁρῶ ποῦ βαδίζω«. εἶτα ἐλθὼν ἐπὶ τὸν χωλὸν καὶ αὐτὸν 14
ἠρώτα »σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισόν μου«; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
»ὦ κύριε, πικρᾶναί μου τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μέρει τῆς ἀδυναμίας βού-
λει«. καὶ λοιπὸν ἡ κρίσις ἀργεῖ. τί οὖν ποιεῖ ὁ κριτὴς ὁ δίκαιος; 15
ἀναγνοὺς ποίῳ τρόπῳ ἀμφότεροι ἐζεύχθησαν ἐπιτίθησι τὸν χωλὸν
τῷ πηρῷ καὶ τοὺς ἀμφοτέρους ἐτάζει μάστιξι, καὶ οὐ δύνανται ἀρνή-
σασθαι. ἑκάτεροι ἀλλήλους ἐλέγχουσιν, ὁ μὲν χωλὸς λέγων τῷ τυ- 16
φλῷ »οὐ σύ με ἐβάστασας καὶ ἀπήνεγκας«; καὶ ὁ τυφλὸς τῷ χωλῷ
»οὐκ αὐτὸς ὀφθαλμοί μου γέγονας«; οὕτως τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ καὶ 17
ἡ ψυχὴ τῷ σώματι εἰς ἔλεγχον τῆς κοινῆς ἐργασίας συνάπτεται, καὶ ἡ
κρίσις τελεία γίνεται περὶ ἀμφοτέρων, σώματός τε καὶ ψυχῆς, * τῶν
ἔργων [τῶν] γεγενημένων εἴτε ἀγαθῶν εἴτε φαύλων.

Καὶ ὁρᾶτε οἱ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελόμενοι ὅτι πάντες οἱ κατὰ 18
τῆς ἀληθείας ἐνεχθέντες ἑαυτοῖς τὴν ἀδικίαν προσεπορίσαντο, ὡς καὶ
ὁ ἅγιος προφήτης Δαυὶδ λέγει »συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν«.
πᾶς γὰρ ὁ ἑαυτῷ συνάγων τὸν πόνον τῶν ἀλλοτρίων διανοημάτων 19
ἑαυτῷ τίκτει τὴν ἀδικίαν καὶ τοῖς πειθομένοις· »λάκκον ὤρυξε καὶ
ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο«. ἀλλὰ 20
πρὸς ταῦτα πάντα εἴ τις ἔχει ἀντιλέγειν, ἡκέτω· εἴ τις ⟨θέλει⟩ θεῷ
ἀντιπράττειν, τολμάτω. θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς »οὐ κοπιάσει οὐδὲ | πει- D686
νάσει οὐδὲ διψήσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ«, ἐν ᾗ
τὰ λελυμένα σώματα ἐγείρει, ἐν ᾗ τὸ ἀπολλύμενον σῴζει, ἐν ᾗ τὸ 21
τεθνηκὸς ζωογονεῖ, ἐν ᾗ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν ἀμφιέννυσιν, ἐν ᾗ
τὸν κόκκον τὸν πεσόντα εἰς ἀνάστασιν φέρει, ἐν ᾗ τὸν σπαρέντα καὶ
ἀποθανόντα εἰς περισσοτέραν φαιδρότητα ἄγει ἀνακαινίζων· ὡς ἐν
πολλαῖς γραφαῖς ἐμφέρεται, αἰνιττομένης τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως.

71. Ἐν δὲ τῷ ⟨τοῦ⟩ Δαυὶδ περὶ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαυὶδ 71, 1
ψαλμῷ ὡς καραδοκῶν | ὁ προφήτης καὶ πνεύματι ἁγίῳ σκοπῶν τὸ P602
μέλλον εὐλόγως περὶ ἀναστάσεως ἔφη· »ὑψώσω σε, κύριε, ὅτι ὑπέ-
λαβές με, | ἀνακαινίζων μου τὸν οἶκον«, τουτέστιν τὸ σῶμα τὸ πεσόν, Ö370

4 vgl. Luk. 20, 15 — **15** Psal. 7, 15 — **17** Psal. 7, 16 — **20** Jes. 40, 28

M U (von Z. 13 *καὶ ὁρᾶτε* an)

1 ⟨οὐχ⟩ Dind. **9** *τὸ*] *τῶ* M **11** *περὶ* *] *παρὰ* M | * ⟨ὁμοῦ αἰτίων⟩ * **12** [*τῶν*] * | *εἴτε . . . εἴτε* *] *μήτε . . . μήτε* M **16** *πᾶς*] *πῶς* M | *ἑαυτὸν* M | *τὸν πόνων* U | *διανοημάτων*] *διὰ νοσσημάτων* M **19** *ἔχειν* M | *εἴ τις*²] *ἐπὶ τῶ* U | ⟨*θέλει*⟩ * **20** *ἀντιπράττων* U | *τολμάτω*] *καμάτω* U **20 f** *πεινάσει οὐδὲ* < U **27** *δὲ*] *μὲν* U | ⟨*τοῦ*⟩ * **28** *ψαλμῷ* *] *ψαλμὸς* M U **29** *εὐλόγως* < M

»καὶ οὐκ ηὔφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ᾽ ἐμέ«. καὶ ὁ Σολομῶν ἐν παροι- 2
μίαις ὡσαύτως εἰς τὴν ἐκεῖσε ἑτοιμασίαν τὰ πάντα τῆς ἐλπίδος παρα-
σκευάζων προὔτρεπε φάσκων »ἑτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου«
(ἔξοδον λέγων τὴν ἀπ᾽ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν) »καὶ ἑτοιμάζου« φησίν
»εἰς τὸν ἀγρόν«, ὁμοῦ πᾶσι τὴν νουθεσίαν ἐπεκτεινόμενος τοῖς κατὰ
ἀγρόν τε καὶ κατὰ ἄστυ, λογίοις τε καὶ τοῖς τὰς βαναύσους τέχνας
ἐπιχειροῦσιν, οἷς οὐδεμία ἐργασία κατὰ ἀγρὸν ἐπιζητουμένη· πόθεν 3
γὰρ λινουργοῖς καὶ ἀργυροχόοις, ποιηταῖς τε καὶ λογογράφοις ἡ κατὰ
τὴν ἄρουραν ἑτοιμασία; συλλήβδην γὰρ ὁμοῦ ἡ φωνὴ ἀδιακρίτως τοὺς
πάντας κέκληκεν ἐπειποῦσα »ἑτοιμάζου εἰς τὸν ἀγρόν«, ⟨τί⟩ ἀλλ᾽ ἢ
τοῦτο αἰνιττομένη, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πολίτῃ τε καὶ ἀγροίκῳ ἀπό- 4
θεσις τοῦ σώματος ἀγρός, τὸ διὰ τὴν ταφὴν τέλος; εἶτα μετέ-
πειτα τὴν αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως σημαίνων ἐλπίδα φάσκει »καὶ
ἀνοικοδομήσεις τὸν οἶκόν σου«. οὐκ εἶπεν »οἰκοδομήσεις τὸν οἶκον«·
ἅπαξ γὰρ ᾠκοδομήθη ἐν τῇ πλάσει τῇ κατὰ τὴν γαστέρα, ὅτε αἱ
μητέρες ἐκύϊσκον ἕκαστον ἡμῶν ἐν τῇ πλάσει· ἀπὸ δὲ τῆς | γῆς ἡ D687
ἀνάστασις ἢ ἀπὸ ἀγροῦ, οὐκέτι οἰκοδομουμένη ἀλλὰ ἀνοικοδομου-
μένη, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ καθαίρεσιν ἐν τῷ τῆς ταφῆς πτώ-
ματι· ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἔφη »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρι- 5
σὶν ἡμέραις ἐγείρω αὐτόν« ἢ οἰκοδομῶ αὐτόν, σοφία ὢν καὶ ἐν
τοιαύτῃ »φρονήσει« *, ἧς »οὐκ ἔστιν« ὑπὸ ἀνθρώπων »ἐξεύρεσις«, ἐν
ᾗ ἐξ ἀπόρων τόπων διαχυθέντων ἡμῶν τῶν σωμάτων, τῶν μὲν εἰς
τέφραν τῶν δὲ ἐν θαλάσσῃ τῶν δὲ ὑπὸ σαρκοβόρων οἰωνῶν τῶν
δὲ ὑπὸ θηρίων τῶν δὲ ὑπὸ σκωλήκων φθαρέντων, * φέρει.

1 Psal. 29, 2 — **3** Prov. 24, 42 — **13** Prov. 24, 42 — **19** Joh. 2, 19 — **21 f** vgl. Jes. 40, 28

M U

1 *ὁ* < U | *Σαλομῶν* U **2** *εἰς τὴν*] *ἔκτην* M | *ἐκεῖσε*] *ἐν Σιὼν* M **4** *ἔξοδον λέγων — ἀπαλλαγήν* hinter *ἀγρόν* M | *φησίν* < M **6** vor *ἀγρόν* + *τὸν* U | *τε*[1] < M | *ἄστυ, λογίοις*] *ἄστειο λόγοις* M **7** *κατ᾽ ἀγρὸν* M **9** vor *ἀδιακρίτως* + *ἡ* M **10** *ἐπειποῦσα κέκληκεν* U | ⟨*τί*⟩ * **11** *αἰνιττομένη* *] *αἰνίττεται* M U **12** *τὸ διὰ—τέλος*] *διὰ τὴν ταφὴν καὶ τὸ τέλος* U | *διὰ τῆς ταφῆς*? Jül. **13** *σημαίνων* < M **14** *ἀνοικοδομήσω* M | *οὐκ — τὸν οἶκον* < U **15** *οἰκοδομήθη* M **16** *ἡ* < M **17** *ἢ ἀπὸ ἀγροῦ* < M (vgl. Z. 18) **17 f** *οἰκοδομουμένη . . . ἀνοικοδομουμένη* (sc. *πλάσει*) *] *οἰκοδομουμένη . . . ἀνοικοδομουμένη* M U | *ἀλλὰ ἀνοικοδομουμένη* < U | *ἀνοικοδομουμένη* + *ἡ ἀπὸ ἀγροῦ οὐκέτι οἰκοδομουμένη* M **18** *ὑπηνεχθεῖσαν* M **20** *ἐγερῶ* U **21** *τοιαύτῃ*] *τῇ αὐτοῦ* U | * etwa ⟨*ὑπερέχων*⟩ * **23** *τῶν δὲ*[2]] *τῆς δὲ* U **24** *θήρων* U | etwa ⟨*τὰ λείψανα συνάγει καὶ ὁλοσχερεῖς ἡμᾶς εἰς παλιγγενεσίαν*⟩ * vgl. S. 520, 7 f

Εἰ γὰρ τὰ ⟨ὄντα⟩ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, πόσῳ δὴ 6
μᾶλλον τὸ ὂν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν εὐχερῶς ἀποκαταστήσει; ἵνα
δικαίαν ὁρίσῃ κρίσιν, ἵνα μὴ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου κρίνῃ, ἵνα μὴ ἀπο-
στερήσῃ τὸ καμόν. εἰ γὰρ ψυχῆς ἡ ἀπόλαυσις καὶ οὐρανῶν βασι- 7
λείας κληρονομία, μετασχέτω τὸ σῶμα ὧν βούλεται· τρυφάτωσαν οἱ
περὶ τὸν Γεδεὼν καὶ μὴ κακουχείσθωσαν »ἐν μηλωταῖς καὶ αἰγείοις
δέρμασι«, μὴ μάτην καμέτω Ἰωάννης ἐκ καμήλων ἔχων τὸ ἔνδυμα,
μὴ ἐν ἀναχωρήσει τὴν σάρκα ὑποπιάσωμεν, μὴ τὰ σώματα | ἡμῶν P603
δαμάσωμεν ἐν ἁγνείᾳ. εἰ δὲ ἄρα κοινωνεῖ σῶμα ψυχῇ ἐν πολι- 8
τείαις ἐν ἁγνείᾳ ἐν νηστείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, »οὐκ ἄδικος ὁ
θεὸς« ἀποστερεῖν τὸν κάματον τοῦ κεκμηκότος καὶ μὴ ἀποτῖσαι τὴν
μισθαποδοσίαν τῷ ἅμα τῇ ψυχῇ κεκμηκότι σώματι. εὐθὺς γὰρ 9
εὑρεθήσεται ἀργὴ ἡ κρίσις· εἰ γὰρ ἡ ψυχὴ μονωτάτη εὑρεθήσεται,
ἀντιλέξειεν κρινομένη ὅτι οὐκ | ἀπ' ἐμοῦ τὸ αἴτιον τῆς ἁμαρτίας, Ö372
ἀλλὰ ἀπ' ἐκείνου τοῦ φθαρτοῦ καὶ γηΐνου σώματος τὸ πορνεύειν τὸ
μοιχεύειν τὸ ἀσελγαίνειν· ἐξότε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη, οὐδέν μοι τού-
των πέπρακται, καὶ ἔσται εὐαπολόγητος καὶ παραλύουσα τὴν τοῦ
θεοῦ κρίσιν. εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἀγάγοι ὁ θεός — δύναται 10
γάρ, ὡς καὶ ἄνω μοι διὰ τοῦ | Ἰεζεκιὴλ δεδήλωται· εἰ καὶ διὰ παρα- D688
βολῆς τὸ ἔργον γεγένηται, ἀλλὰ τὸ εἶδος εἰς ἀλληγορίαν τῆς τότε
παραβολευθείσης ἀληθείας ἐτελειώθη, ὡς συνήχθη ὀστέον πρὸς ὀστέον
καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, καὶ ξηρῶν ὄντων τῶν ὀστέων καὶ οὐ-
δέπω ψυχῆς οὐδὲ πνεύματος τοῦ κινοῦντος ἐν αὐτοῖς ὄντος, [καὶ]
εὐθὺς τὰ σώματα συνήχθη καὶ κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον ἐστε-
ρεώθη. καὶ εἰ θέλει ὁ θεός, δυνατός ἐστι τοῦτο ποιῆσαι ἄνευ 11
ψυχῆς παρεῖναί τε καὶ κινεῖσθαι, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα σῶμα ὂν

6f vgl. Hebr. 11, 37 — **7** vgl. Matth. 3, 4 — **10** vgl. Hebr. 6, 10 — **12ff** vgl. Ancoratus c. 87, 3ff; I 108, 4ff Panarion haer. 42, 5, 7; II 101, 4ff — **19ff** vgl. Ezech. 37, 4ff; dazu Ancoratus c. 88, 1ff; I 108, 20ff c. 99, 5; I 120, 11ff — **25ff** vgl. Gen. 4, 10; dazu Ancoratus c. 94, 4; I 115, 20 Panarion haer. 9, 3, 1; I 199, 15

M U

1 ⟨ὄντα⟩ * | δὴ] γε U **2** ἀποκαταστήσειεν U **3** κρίνοι M **4** ψυχῆς + ⟨μόνον⟩? * **4f** βασιλείας οὐρανῶν U **5** ὧν *] δ MU **6f** καὶ μὴ — δέρμασι < U **8** ὑποπιάσωμεν M **9** ἐν[1]] τῇ U | δ' U | ψυχῇ < U **9f** πολιτεία M **10** vor ἐν ἁγνείᾳ + ἢ M **11** vor ἀποστερεῖν + ⟨τοῦ⟩? * **12** τὴν ψυχὴν M **13** εὑρίσκεται M **18** ὁ < M **19f** διὰ παραβολὴν U **20f** τῆς τότε — ἀληθείας] τοῖς γε παραβουλευθεῖσι τῆς ἀληθείας M **21** παραβολευθείσης] lies προφητευθείσης? * **23** ὄντος < M | [καὶ] * **25** ὁ < U | τοῦτο] τοῦ U

μετὰ θάνατον ἐφθέγγετο καὶ οὐ ψυχή· οὐ γὰρ ψυχή ἐστι τὸ αἷμα, ἀλλὰ σῶμά ἐστι τὸ φαινόμενον. ἀλλ᾽ οὐ δυνήσεται σῶμα ἄνευ **12** ψυχῆς κριθῆναι. ἀντιλέξειε γὰρ καὶ αὐτό, λέγον ὅτι οὐκ ἐγὼ ἥμαρτον, ἀλλὰ ἡ ψυχή· μή, ἐξότε ἀπεκρίθη ἀπ᾽ ἐμοῦ, μὴ ἐμοίχευσα, μὴ ἐπόρνευσα, μὴ εἰδωλολάτρησα; καὶ ἔσται ἀντιλέγον τὸ σῶμα τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίᾳ καὶ εὐλόγως ἀντιλέγον. τούτου ἕνεκα τοίνυν **13** καὶ δι᾽ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα ὁ θεὸς ἐν τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ τὰ τεθνεῶτα ἡμῶν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εἰς παλιγγενεσίαν φέρει ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποσχέσει τῆς φιλανθρωπίας, εἰς τὸ τὸν κεκμηκότα ἐν ὁσιότητι ἀπολαβεῖν τὴν πᾶσαν ἀπὸ θεοῦ καλὴν ἀνταπόδοσιν καὶ τοὺς τὰ μάταια πεποιηκότας ὡσαύτως κριθῆναι, σῶμα ἅμα ψυχῇ καὶ ψυχὴν ἅμα σώματι.

Καὶ εἰς περισσοτέραν πληροφορίαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς παραγενό- **14** μενος ἐν σαρκὶ καὶ ἐνανθρωπήσας τελειότατα * εἰς τὸ στηρίξαι τὴν αὐτοῦ πίστιν ἐν ἡμῖν, προγινώσκων τὴν μέλλουσαν ἐν σοί, Ὠρίγενες, ἀπιστίαν γίνεσθαι * τὸ ἀμφιβαλλόμενον μᾶλλον παρὰ σοὶ καὶ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσι, ταῖς τῆς ἀπιστίας σου ὁμοίαις Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ τελειώσας εἰς βεβαίωσιν καὶ στερέμνιον τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ ἀληθείας ἐναργῶς ἐποίησεν. ἀναστὰς | γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἤγειρε σὺν αὐτῷ πολλὰ **15** D689 σώματα τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις τόποις διηγησάμην. καὶ οὐκ εἶπεν· ἀνέστησαν **16** ἅγιοι, ἵνα μὴ δῶ πρόφασιν τῇ μεθόδῳ τῆς κακοτροπίας, ἀλλὰ φύσει αὐτὸ τὸ παρὰ τοῖς ἀπίστοις ἀμφιβαλλόμενον ἐκεῖνο ἐσπούδασεν * εἰς βεβαίωσιν τῆς ἡμῶν περὶ ζωῆς γνώσεως, σώματα εἰπὼν τῶν ἁγίων. καὶ οὐ μόνον ὅτι ἤγειρεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνεφάνισαν ⟨ἑαυ- **17** τοὺς⟩ πολλοῖς ἐν τῇ πόλει, ἐφ᾽ οἷς ἐπληροῦτο διὰ τῆς αὐτοῦ δυνά-

2ff vgl. Ancoratus c. 88, 6; I 109, 18ff (dazu die Talmudstellen bei Holl, Das Apokr. Ezech. Festschrift für A. Schlatter S. 90f) — **20ff** vgl. Ancoratus c. 100, 2; I 121, 2ff Panarion haer. 42, 12, 3 refut. 24h; II 173, 4ff haer. 46, 5, 10; II 209, 26ff — **20** vgl. Matth. 27, 52f

M U (bis *ἅμα σώματι* Z. 12; 13—S. 522, 5 *τῇ ὑμῶν πλάνῃ* ausgelassen)

1 *γὰρ* < M **2** *τὸ φαινόμενον — δυνήσεται* < M **3** *λέγων* MU **4** *ἀπεκινήθη* U **5** *ἀντιλέγων* M **6** *ἀντιλέγων* M **7** *διὰ πολλὰ ἄλλα* U **10** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* MU | *ἀνταπόδωσιν* M **13** *εἰς* *] *εἰ* M **14** * etwa ⟨*αὐτὸς ὁ λόγος ἐφάνη ἐν ἡμῖν*⟩ * **16** * etwa ⟨*βουλόμενός τε κυρῶσαι*⟩ * **19** *ἐναργῶς* *] *ἐνεργῶς* MU **22** *εἶπεν* *] *εἶπαν* M **24** *ἐκεῖνο* *] *ἐκεῖ ὃ* M | * etwa ⟨*κυρῶσαι*⟩ * **25** *εἰπὼν* *] *εἶπον* M **26** *μόνον* + ⟨*εἶπεν*⟩? * **26f** ⟨*ἑαυτοὺς*⟩ *

μεως τό »ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ«, ἵνα εἴπῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἐγηγερμένων σωμάτων. οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ δέσμιοι τῆς παρεμβολῆς, οἱ ἐν Ἅιδῃ πεπεδημένοι· καί φησιν »ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας, 18
τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις«, ἵνα εἴπῃ τὰ σώματα τῶν ἀναστάντων,
καὶ οὐκ εἶπεν· τοὺς παραπικρανθέντας ἢ παραπικραινομένους, ἀλλὰ
τοὺς παραπικραίνοντας. ὀφθέντες γὰρ ἐν τῇ πόλει πολλοῖς οἱ 19
πρόσφατον τελευτήσαντες μετὰ τῶν παλαιοτάτων — νομίζω γὰρ
ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἤρξατο τὴν ἀνάστασιν ποιεῖσθαι, οἱ δὲ πρόσφα-
τοι * τῶν αὐτῶν σωμάτων, * τεθαμμένους αὐτοὺς ἐν τῷ Γολγοθᾷ
τόπῳ ἐπ᾽ αὐτὸν * σταυρωθεὶς καὶ πληρῶν τὸ γεγραμμένον »ἔγειρε
ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χρι-
στός«, ὁ ἐπάνω σου ἐσταυρωμένος, — καὶ ἄλλων μετ᾽ αὐτῶν ἐκ τῶν
ἰδίων ⟨αὐτοὺς⟩ ἐπιγινωσκόντων πρῶτον μὲν ἐξέπληττον· τοὺς ὁρῶν-
τας. εἰ γάρ τις συνέτυχε πατὴρ τέκνῳ ἀναστάντι ἢ ἀδελφὸς ἀδελφῷ 20
ἢ ⟨συγγενὴς⟩ συγγενεῖ πρὸ ἐτῶν εἴκοσι ἢ δέκα τελευτήσαντι, καὶ ἐκ
τοῦ θαύματος ἐρωτῶντες· οὐκ εἶ σὺ ὁ δεῖνα ὁ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ταφεὶς
ὑφ᾽ ἡμῶν; πῶς ἀνέστης καὶ ἦλθες; ἀντερωτώμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνα- 21
στάντος πάλιν ὅτι· τί ἐπράχθη ἐνταῦθα πρὸ τριῶν ἡμερῶν παρ᾽ ὑμῖν,
ὅτε ἡ γῆ ἐκλονεῖτο, καὶ λέγοντες ὅτι πλάνον τινὰ ἀπατῶντα τὸν
λαὸν Ἰησοῦν ὀνόματι κρατήσαντες ἐσταυρώσαμεν καὶ | ἐπαύσατο ἡ D690
πλάνη, ἐκείνου δὲ λοιπὸν ὁμολογοῦντος τὴν χάριν τοῦ κυρίου καὶ τὴν 22
ἀλήθειαν καὶ λέγοντος »οὐαὶ ὑμῖν ὅτι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόσμου τῆς
σωτηρίας ἠρνήσασθε καὶ ἐσταυρώσατε· ἐκεῖνος γὰρ ἤγειρεν ἡμᾶς ἐν
τῇ αὐτοῦ ἰσχυρᾷ δυνάμει τῆς θεότητος καὶ ἐνανθρωπήσεως«, ἐκεῖ
λοιπὸν ἐπληροῦτο ἡ θεία γραφή, τό »ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας,
τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις«. ἀκούοντες γὰρ παρὰ τῶν ἐγηγερ- 23
μένων ὅτι διὰ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἀνέστησαν παρεπικραίνοντο, ἕως θα-
νάτου ἐπιχειρήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀρνήσασθαί τε καὶ

1. 3 Psal. 67, 7 — **7ff** vgl. Panarion haer. 46, 5, 1 u. 6ff; II 208, 15ff u. 209, 10ff (dazu Holl, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1918 S. 540ff) — **10** Ephes. 5, 14 — **22f** vgl. Hebr. 2, 10 — **25** Psal. 67, 7 — **28** vgl. Act. 3, 15

M

1 ἐξάγων *] ἐξαγωγῶν M **9** * ergänze etwa ⟨ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ ἐτάφησαν, ἐπιτεθέντων ἐπὶ τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα⟩ * **9** * ⟨καὶ οὕτως ἅμα τῷ Ἀδὰμ⟩ * **10** * etwa ⟨ἤγειρεν ὁ ἐκεῖ⟩ * **11** καθεύων M **13** ⟨αὐτοὺς⟩ ἐπιγινωσκόντων *] ἐπιγινωσκομένων MU **14** γάρ *] δέ M **15** ⟨συγγενὴς⟩ Dind. | συγγενῆ M | ἐτῶν *] τῶν M | τελευτήσαντι *] τελευτησάντων M **17** ἀντερωτώμενοι *] ἀντερωτώμενος M **18** παρ᾽ ὑμῖν *] παρ᾽ ὑμῶν M **24** ἐκεῖ] καὶ M

σταυρῶσαι. τάχα δὲ καὶ τοῦτο εἰς ὠφέλειαν τῶν θεασαμένων 24
τοὺς ἐγηγερμένους εἰργάσατο ὁ φιλάνθρωπος κύριος. νομίζομεν γὰρ
ὅτι θεασάμενοι τοὺς ἐγηγερμένους καὶ κατανυγέντες ὠφελήθησάν τε
καὶ ἐπίστευσαν πολλοί. διὸ καὶ ὑμεῖς, Ὠριγενιασταί, πείσθητε καὶ
πιστεύσατε καὶ μὴ πολλοὺς ἀπολέσητε τῇ ὑμῶν πλάνῃ.

72. Ἀλλὰ ἀρκέσει μοι ταῦτα πρὸς τὸν ἐθελόσοφον Ὠριγένην, 72, 1
τὸν ματαίως ἑαυτῷ ἐπιθέμενον ὄνομα Ἀδαμαντίου καὶ πρὸς τὴν
αὐτοῦ ἀτοπίαν κατὰ τῆς ἀληθείας | ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς πίστεως P 604
κακῶς ἐπινενοημένον ὀλεθρίαν διδασκαλίαν. παρελθὼν δὲ καὶ τού- 2
του τὴν αἵρεσιν καθεξῆς τὰς ἄλλας διασκέψομαι, ἐπιπόθητοι, θεὸν
συνήθως ἐπικαλούμενος ἀρωγὸν τῆς ἡμῶν ἰδιωτείας, πρὸς τὸ δυνη-
θῆναι ἀντισχεῖν πρὸς πᾶσαν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρομένην φωνὴν
μάταιον καὶ ἡττῆσαι κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἡσαΐου ῥηθέντα ὅτι
»πᾶσα φωνὴ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἡττήσεις, οἱ δὲ 3
ἔνοχοι ἔσονται ἐν αὐτῇ«, ἵν' οὕτως ἐν θεῷ τὸ ἐπάγγελμα περαιωσά-
μενοι τοῖς βουλομένοις νουνεχῶς ἐντυγχάνειν εἰς γυμνάσιον ἀληθείας
καὶ φάρμακον ἰάσεως περὶ ἑκάστου θηρὸς καὶ ἰοβόλου ἑρπετοῦ, τῶν
προσώπων τῶν | αἱρέσεών φημι, δίκην ἀντιδότου καὶ ταυτησὶ τῆς Ö 374
τῶν Ὠριγενιαστῶν, φρύνου δίκην | μεμορφωμένης ἐκ νοτίδος πολλῆς D 691
κυκῶντος καὶ φωνῇ μείζονι ἐπικραυγάζοντος, λαβόμενοι τὴν τοῦ 4
κυρίου ἀνάστασιν προπότιον ὡς εἰπεῖν, ἀποβλύσωμεν τὸ γλισχρῶδες

7 f Der Name Ἀδαμάντιος ist wohl Signum. So verstehen ihn offenbar Eusebius h. e. VI 14, 10; II 552, 9 Schwartz Ἀδαμάντιος, καὶ τοῦτο γὰρ ἦν Ὠριγένει ὄνομα Hieronymus vir. ill. 54 *Origenes, qui et Adamantius* ebenso Epiph. selbst oben c. 1, 1; S. 403, 2 u. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1, 1270 Bernhardy. Unsicher bleibt jedoch, wie in andern Fällen, ob Origenes sich selbst das Signum beilegte oder es ihm von andern beigelegt wurde. Zweifelhaften Werts sind darum die Deutungen bei Hieronymus ep. 33, 4, 11; S. 255, 11 Hilberg *Adamantium nostrum ..., qui tanto in sanctarum scripturarum commentariis sudore laboravit, ut iuste adamantis nomen acceperit* u. Photius cod. 118 τοῦτον τοίνυν τὸν Ὠριγένην, ὃν καὶ Ἀδαμάντιον ἐπονομάζεσθαί φασιν, ὅτι ἀδαμαντίνοις δεσμοῖς ἐῴκεσαν οὓς ἂν δήσειε λόγους — **14** Jes. 54, 17

M U (von Z. 6 ἀλλὰ ἀρκέσει an)

6 ἀλλὰ < M | ἑτεροφιλόσοφον M **7** Ἀδαμαντίου *] Ἀδαμάντιον MU **8** vor κατὰ + καὶ U **9** ἐπινενοημένον *] ἐπινενοημένην MU **11** ἀρωγὸν U | ἰδιωτίας MU **14** φωνὴ + ἢ U **16** γυμνασίαν U **20** κυκῶντος] κωκυτῶ M

τοῦ ἰοῦ τοῦ φρύνου καὶ ἑρπετώδους μοχθηροῦ τὴν ἀδικίαν. συμ- 5
βέβηκε γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων τῶν πειθομένων αὐτῷ
πάσχειν, δι' ὃ καὶ στενάζω ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅτι οἵμοι πῶς ἐβλάβης,
πόσους δὲ ἄλλους ἔβλαψας, ὡς ὑπὸ δεινῆς ἐχίδνης δηχθείς, ὑπὸ τῆς
κοσμικῆς προπαιδείας φημί, καὶ ἄλλοις δηλητήριον γέγονας.

Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι τὸν μυωξὸν ἐμφωλεύειν καὶ τὰ γεννή- 6
ματα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πολλὰ τίκτειν, ἕως πέντε καὶ ἔτι, τὰς δὲ
ἐχίδνας τούτους θηρᾶσθαι. καὶ ἐὰν εὕρῃ ὅλον τὸν φωλεὸν ἡ ἔχιδνα, 7
μὴ δυναμένη τοὺς ὅλους καταφαγεῖν, ὑπὸ ἓν ἐσθίει εἰς κόρον ἕνα ἢ
δύο, τῶν δὲ λοιπῶν κατακεντήσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς σιτία φέρει καὶ
ἀνατρέφει τυφλὰ γεγονότα, ἕως ὅτε βούλεται ἕκαστον αὐτῶν προφέ-
ρειν καὶ τοῦτον ἐσθίειν. ἐὰν δὲ συμβῇ τινὰς ἀπείρους περιτυχεῖν 8
τοῖς τοιούτοις καὶ λάβωσιν αὐτὰ εἰς ἐδωδήν, δηλητήριον ἑαυτοῖς λαμ-
βάνουσιν ⟨τὰ⟩ ἀπὸ τοῦ ἰοῦ τῆς ἐχίδνης ἀνατεθραμμένα. οὕτω καὶ 9
σύ, ὦ Ὠρίγενες, ἀπὸ τῆς προειρημένης Ἑλληνικῆς παιδείας τυ-
φλωθεὶς τὸν νοῦν ἐξήμεσας ἰὸν τοῖς πεισθεῖσί σοι καὶ γέγονας
αὐτοῖς εἰς βρῶμα δηλητηρίου, δι' ὧν αὐτὸς ἠδίκησαι ἀδικήσας τοὺς
πλείους. D692

M U

2 τῶν < M 2f πειθομένων αὐτῷ πάσχειν δι' ὃ *] παθῶν, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχω M U 4 δὲ] τε U | ὡς] πῶς? * | ὑπὸ²] ἀπὸ M 6 μυοξὸν U 8 εὗροι U 13 δηλητηρίου M | αὐτοῖς U 14 ⟨τὰ⟩ * 15 Ὠριγένη u. < ὦ U 16 ἐξέμεσας M | vor ἰὸν + τὸν U 18 πλείονας M 18 nach πλείους folgt in U die Unterschrift des Kapitels κατὰ ὠριγένους τοῦ ἀδαμαντίου, hierauf die des Buches: τέλος σὺν θεῷ τοῦ ὅλου πρώτου βιβλίου τῶν παναρείων εἰς τρεῖς βίβλους διαιρούμενον ἐν ᾧ περιέχονται αἱρέσεις ἐν κεφαλαίοις (Zahl fehlt). — Dagegen fährt M hinter πλείονας fort: εἴπαμεν δὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὠριγένους ἐν ταῖς ἄνω διαλαλιαῖς ὡς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐβλασφήμησε, ποιητὸν θεὸν ὁρισάμενος καὶ μὴ δύνασθαι ὁρᾶν τὸν πατέρα, ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα μὴ δύνασθαι ὁρᾶν τὸν υἱόν, καὶ ὡς τὴν ψυχὴν προυπάρχουσαν παρεξηγήσατο καὶ ἄνω πλημμελήσασαν (dahinter οὗ χάριν halb ausradiert) εἰς τὸ σῶμα κατῆχθαι, καὶ ὅτι ὁ διάβολος ἀποκατασταθήσεται εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχήν. ἐμακαρίσθη τοίνυν Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι, ὅτι κοινωνοὶ αὐτοῦ ἔσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀλληγορικῶς εἶναι παράδεισον καὶ τὰ ὕδατα ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ οὐκ ἀληθεία. Dann Unterschrift κατὰ ὠριγένους τοῦ καὶ ἀδαμαντίου. Hierauf unter einer Leiste τέλος εἴληφεν πανάριον βιβλίον ἱερώτατον καὶ ἱεροῦ ποιμαῖνος u. schließlich, wieder unter einer Leiste ἐγράφη χειρὶ ἰωάννου πρεσβυτέρου ἐν ἔτει ϛφξε ιν ϊ: πάντες δὲ οἱ ἀναγινώσκοντες εὔχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν

κύριον. Das Mehr in M gegenüber U ist, wie schon der unepiphanische Stil (*διαλαλιὰ* u. *παρεξηγεῖσθαι* sind dem Epiphanius unbekannt) zeigt, der aus S. 410, 8ff geschöpfte Zusatz eines Lesers, dem die letzte Auseinandersetzung mit Origenes noch nicht ganz genügte. Man beachte auch, wie sich in der Wendung: dann würde Johannes der Täufer — das Urbild des Mönchs! — mit dem Satan zusammen im Himmel sein, die eigentümlich mönchische Auffassung verrät.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
281.1G87 C001
DIE GRIECHISCHEN CHRISTICHEN SCHRIFTSTEL
31 1922
3 0112 024027671